מ"ה
תשרי-חשון
תשע"א

גיליון מקיף לבירורי הלכה ומנהג

אליבא דהלכתא

גיליון רשת כוללי הערב "אליבא דהלכתא" שעל ידי ישיבת "חברת אהבת שלום"

רמת בית שמש, ביתר עילית, ברכפלד, רמות, בית וגן, רוממה, נוה יעקב, רמת שלמה, גאולה, רמת אשכול, גבעת שאול,
קרית יובל, בני ברק, רכסים, קרית ספר, נתיבות, חיפה, אופקים, אשדוד, מעלה אדומים, אלעד, תל ציון, צפת

הלכות שהיה וחזרה טוש"ע ומשנ"ב סימנים רנ"ג - רנ"ו

גנזי הלכה

תשובות וחידושים מכת"י רבותינו נ"ע
עורך: הרב שלום הלל

הגאון רבי **משה לחמייש** זלה"ה
מחו"ר טריפולי

[1]הגאון המופלא 'מארי דמתניתין'[2] רבי משה לחמייש זלה"ה, היה מגדולי חכמי ורבני טריפולי שבלוב. נולד בסביבות שנת ת"צ, והיה מתלמידיו של הרב הגדול רבי מסעוד חי רקח זלה"ה בעל 'מעשה רקח', כנז' בהקדמת ספר זה בראש ח"ב. היה בקי עצום בתלמוד, וידע כל ששה סדרי משנה על פה שגורים על לשונו ממש (ראה 'ויקרא אברהם' אדאדי, ליוורנו תרכ"ה, יו"ד סי' ד', דף ט"ז ע"ד ודף י"ט ע"ב). שימש כדיין בבית הדין בטריפולי יחד עם חבריו הגאונים רבי שלום פלוס ורבי נתן אדאדי ז"ל. (מתקופה זו נמצא חתום על כמה מפסקי בית הדין, ראה 'השומר אמת' ליוורנו תר"ט, דף ע"ג ע"ב ודף ע"ו ע"ב). כל ימיו התנהג בענוה וחסידות מופלאים, ולא הסכים להנות מקופת הקהל. נפטר ביום ז"ך ניסן תקס"ה[3]. עודו בחיים נתקדש בעיני בני עדתו, ואף לאחר מותו עד לדור אחרון היו מדליקים נר לעילוי נשמתו בבית הכנסת הגדול של טריפולי ('יהדות לוב' עמ' 68).

תלמידו המובהק הוא הרב המפורסם בדורו, חברו של ג"ע החיד"א, ה"ה רבי אברהם כלפון מטריפולי, בעמח"ס 'חיי אברהם' ועוד (ראה הקדמת ספרו חיי אברהם, ליוורנו תקפ"ו, שם מספר אודות עידודו של רבינו לכתיבת ספרו הנ"ל: 'ויאמר אב"י מל'ך אל אברהם, אב בחכמה ומאן מלכי רבנן, א' מן החכמים מארי דמתניתין האיש משה עניו מאוד מורי ורבי כמהר"ר משה לחמייש נר"ו, ויאמר לי אל תירא אברם מה לך נרדם קרב ועשה ולא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין ליבטל ממנה...').

עוד מתלמידיו הנודעים הוא הגאון רבי יצחק גויטע ז"ל, בעל 'שדה יצחק', מחו"ר טריאיסטי שבאיטליה ובסוף ימיו בעה"ק צפת ת"ו (ראה 'שדה יצחק' ח"א דף מ"ט ע"ג, ושם ח"ג בפירושו עה"ת דף ב' ע"ב ד"ה וקרן: 'מצאתי בספר חיי אברהם שכתב משם רבי ומורי החכם השלם הרב הכולל כמה"ר משה לחמייש זלה"ה...').

לפני שנים אחדות זיכנו ה' למצוא חידושיו על הש"ס, דברים ערבים ונאים, כתובים בכתיבת יד קדשו בב' כרכים, והמה חידושים על מסכתות ברכות, שבת[4], פסחים, ביצה, מועד קטן, בבא מציעא ועוד. לפנינו פרסום ראשון מחידושיו על מסכת שבת ריש פרק כירה – באותן סוגיות השייכות לסי' רנ"ג בשו"ע.

פרק כירה

דף ל"ו ע"ב. **משנה. אבל לא תבשיל.** פירש הרע"ב ז"ל אעפ"י שגרף הגחלים אי אפשר לגרוף כל הגחלים עד שלא ישאר שם ניצוץ אחד ואתי לחתויי וכו', ע"ש. ונראה שהוא פירוש קמא דרש"י ז"ל[5] שכתב דניחא ליה בישוליה ואתי לחתויי, דר"ל אי אפשר שלא ישאר ניצוץ אחד ואתי לחתויי. ולפי פירושם ב"ש לא פליגי ברישא דקתני כירה שהסיקוה בקש ובגבבא נותנין עליה תבשיל, דהא אפשר שלא ישאר שם ניצוץ דקש וגבבא לאלתר מכבו ואינו נשאר בהם ניצוצות. והא דקאמר לקמן בגמרא[6] והך חזרה דאמרי לך לאו דברי הכל היא אלא מחלוקת בית שמאי ובית הלל, צ"ל לא קאי אחזרה דקש וגבבא דבהך אפילו ב"ש מודו, אלא קאי אגפת ועצים דקתני לא יחזיר עד שיגרוף וכו' דמשמע דאי גרף מחזירין ובהך פליגי ב"ש וכו'. אבל לפי פירוש שני דרש"י שכתב א"נ נתקיימה מחשבתו ומחזי כמבשל, נראה דפליגי ב"ש אף ארישא דקש וגבבא.

שם. **ובית הלל אומרים אף מחזירין.** הא דלא אמרי נוטלין ומחזירין כדתני ברישא חמין ותבשיל, משום דנוטלין פשוט הוא דשרי, ואף ב"ש לא הוה צריכי למנקט נוטלין אלא משום דבעו למתני אבל לא מחזירין. וברישא הא דלא תני ב"ה אומרים אף תבשיל כדתני בסיפא אף מחזירין, משום דאי תני הכי הוה אמינא הא דתני בסיפא וב"ה אומרים אף מחזירין לא קאי אלא אחמין דאסרי ב"ש, דהכי משמע ב"ש אומרים נוטלין אבל לא מחזירין דהיינו חמין דשרו ברישא וב"ה אומרים אף מחזירין היינו חמין, אבל תבשיל הוה אמינא לב"ה אין מחזירין משום דמחזי כמבשל בשבת, להכי קאמר ברישא ב"ה [אומרים] חמין ותבשיל לאשמועינן דדין אחד להם בין בנתינה ע"ג כירה מבעוד יום בין בחזרה הכל שרי.

גמרא. וכי היכי דפליגי בלשהות פליגי נמי בלהחזיר וכו'. נראה דהוצרך לאשמועינן סיפא בין לב"ש בין לב"ה, דאי לא תנא סיפא הוה אמינא דלב"ה חזרה אסור דהא קתני ומה הן משהין ב"ה [אומרים] חמין ותבשיל דמשמע דווקא שהייה שרי ולא חזרה, ולב"ש הוה אמינא דאף חזרה שרי והא דקתני בלשון שהייה כדי לאשמועינן כח דב"ש דאפילו בלשהות חמין דווקא שרי ולא תבשיל, מש"ה תנא סיפא דפליגי נמי בחזרה כמו בשהייה דמאן דאסר בהא אסר בהא ומאן דשרי בהא שרי בהא.

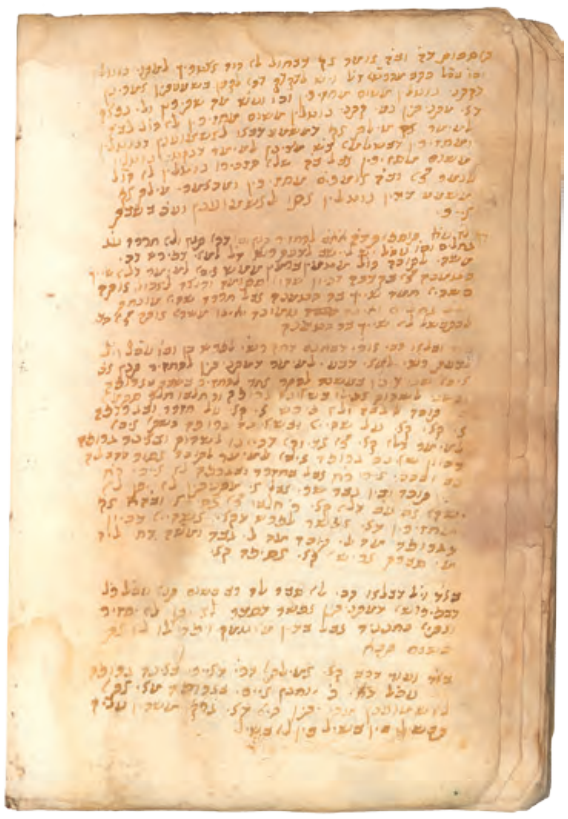

כת"י הגאון רבי משה לחמייש זלה"ה

תוספות ד"ה כירה שהסיקוה. נראה לר"י דקש היינו זנבות השבלים וכו', עכ"ל. רצו לאפוקי מפירוש רש"י שכתב דגבבא היינו אשטבול"א, דמשמע מזה דמ"ש קש היינו זנבות השבלים ר"ל זנבות הנקצרים [עם השבלת], והם סברי בהפך דקש היינו הנקרא אשטבול"א הנשאר בקרקע ותבן הנקצר עם השבלת, והביאו ראיה ע"ז. ולדעת רש"י ז"ל י"ל דקש סתם יאמר על הנשאר בשדה הנקרא אשטבול"א וגם על התבן עצמו הנקצר עם השבלת, אלא דהיכא דתנן תרוייהו תבן וקש כי ההיא דשואל[7] שהביאו התוספות ראיה ע"כ דקש חוזר על הנשאר בקרקע ומש"ה קאמר בשלמא קש משכחת במחובר וכו', אבל היכא דתנן קש סתמא יאמר נמי על התבן. וראיה מהא דתנן סוף פי"ז דכלים[8] מחצלת הקש רבי עקיבא מטמא, ופירש הרע"ב הקש זנבות השבלים שהיו עושין מהן מחצלות. ואותו שנשאר בקרקע מסתמא אינו ראוי למחצלת שאין מניחין בקרקע אלא דבר מה סמוך לקרקע ואינו ראוי למחצלת. ועוד תנן לקמן בפרק שואל[9] אין כוברין את התבן, ופירש רש"י והרע"ב ז"ל התבן שהיו עושין מן הקש שחותכין אותו במוריגין ועושין כל זנב השבלים תבן ע"ש. הרי להדיא דגם התבן נקרא קש. ולפ"ז מהיא שהביאו התוספות[10] ניחא לי דתתבן ארעא, דהו"ל לומר דתתקש ארעא, לא קשה מידי דאמר דתתבן ארעא משום דגם

1. קוים אלו לדמותו של רבינו ז"ל, עיקרם מתוך הקדמת אחי וראש הר"ר אברהם הלל שליט"א, לספרי 'שדה יצחק' להגאון רבי יצחק גויטע, תלמיד רבינו ז"ל, הוצאת אהבת שלום, ירושלים תשס"א. 2. כך כונה בפי חכמי דורו ע"ש בקיאותו בש"ס משנה על פה, ראה הקדמת מהרא"ח אדאדי ז"ל בראש 'מעשה רקח' ח"ב (ליוורנו תרכ"ב), ובהקדמת מהר"א כלפון ז"ל לספרו חיי אברהם (ליוורנו תקפ"ו). 3. ראה רשימת הנפטרים בתוך 'שדה מגרש' למהרא"ח אדאדי, כת"י מכון ב"צ (27289), דף מ"ז ע"ב. 4. חידושיו עמ"ס שבת היו בידי תלמידו מהר"א כלפון, והזכירם בספרו 'מחנה אברהם' כת"י: "מורי הרב משה לחמייש חיבר 'ידי משה' שיטה על שבת ולא נדפסה והיא בידי כתיבת יד" (תולדות חכמי תונס, עמ' רל"ט). 5. ד"ה אבל. 6. דף ל"ז ע"א. 7. שבת ק"נ ע"ב. 8. משנה י"ז. 9. דף ק"מ ע"א. 10. ב"מ ק"ג ע"ב.

בגיליון:

בירורים בשולחן ערוך מתוך כת"י הגאון רבי דוד וזאן זלה"ה מחו"ר תוניס
גנזי הלכה עמ' ג'

מדורים חדשים בגיליון:
בינת שמחה
הגאון רבי שמחה בונים ולדנברג זלה"ה
ונתן הכהן
הגאון רבי נתן הכהן קופשיץ שליט"א

האם הנחה על גבי משטח מיוחד לקדירות חמות נחשב כהניח ע"ג קרקע לעניין חזרה?
שערי הלכות עמ' י"ב

פלטה של זמננו אי הוי כגרופה וקטומה?
ונתן הכהן עמ' ט"ו
נתיבי המנהגים עמ' כ"ג

האם מותר להוסיף מים חמים לקדירת החמין בשבת
תשובות ופסקים עמ' י"ח

עניין תקיעות בערב שבת להזהיר את העם ממלאכה.
נתיבי המנהגים עמ' כ"ד

כיוון שעון שבת לחימום קדירה שיש בה רוטב
הוראת הלכה עמ' כ"ו

נתינה מכלי ראשון לתוך טרמוס בשבת.
המנהג וטעמו עמ' כ"ז

איך משערים שיעור יד סולדת?
עוד יוסף חי עמ' ל'

הסקה של בית (ע"י רדיאטור) האם יש בו חשש שמא יחתה
שי"ח הלכה עמ' ל"ד

סיכום מתומצת של כל דיני שהיה וחזרה.
שינון הלכה עמ' ע"ז

רשת כוללי ערב
אליבא דהלכתא
שע"י ישיבת חברת אהבת שלום

גליון זה יוצא לאור לעילוי נשמת הורי הנדיבים החשובים המסייעים והתומכים בהחזקת רשת הכוללים

המרוחם
אברהם בן אלטון הררי ז"ל
נלב"ע כ"ז טבת תשכ"ב
וזו' המרוחמת
שרה עליזה טובה בת מזל הררי נ"ע
נלב"ע ו' טבת תש"ן

מוהר"ר פרץ
בן מוהר"ר שמואל נטע ע"ה גראס
נלב"ע כ"ב בטבת תשנ"ז
וזו' החשובה מרת יענטא
בת מוהר"ר אשר ע"ה
נלב"ע י"א ניסן תשס"ד

הרה"ח ר' נחום יואל
בהרה"ח חיים יעקב ע"ה
הלפרין
מגזע המהרש"ל ובעל סדר הדורות
נלב"ע בשם טוב
ביום ה' בכסלו תשמ"ז

מכבש אסכת מנוס

הקש נקרא תבן לפעמים. וא"כ מעתה הכא דתנן בקש ובגבבא וע"כ דגבבא הוא הנגבב מן הקרקע דהיינו הקש דכתיב[11] לקושש קש ומתרגמינן לגבובי גבבא, דהיינו הנשאר בקרקע, א"כ ע"כ דקש דתנן הכא הוא זנבות השבלים דהיינו התבן. א"נ יש לפרש כוונת רש"י הוא כמ"ש התוספות דקש הוא הנשאר בקרקע הנקרא אשטבול"א, ומ"ש רש"י הנגבב מן השדה אשטבול"א קאי על מ"ש ברישא דקש זנבות השבלים, ומ"ש גבבא הנגבב מן השדה ר"ל דמתניתין הכי מפרשא כירה שהסיקוה בקש ובאיזה קש בקש הנגבב מן השדה הנקרא אשטבול"א שאין לו הבל כל כך [...], והראשון נראה עיקר ליישב דעת רש"י ז"ל.

תוספות ד"ה לא יתן עד שיגרוף. פירש בקונטרס משום תוספת הבל ואין נראה לר"י וכו', עכ"ל. ר"ל דרש"י ז"ל מפרש דהאי משנה דאסרה שהייה על גבי כירה עד שיגרוף הוא משום הטמנה דקיי"ל בדבר המוסיף הבל אפילו מבעוד יום אסור כדאמרינן לעיל, וע"ז הקשו דאי משום הטמנה נגעו בה אפילו גרוף וקטום אסור דהיא מוספת הבל יותר מדברים השנויים בבמה טומנין[12]. וראיתי להרב ב"ח ז"ל סי' רנ"ג ד"ה ושיהוי זה אינו הטמנה וכו', וז"ל: ולפע"ד דאף רש"י מודה דלא אמרו מוסיף הבל אלא בהטמנה, ולא בא רש"י אלא לפרש מפני מה אסרו להשהות בגפת ובעצים יותר מבקש וגבבא הא לא קא עביד מעשה בשבת, וקאמר דכיון דבגפת ובעצים מוסיף הבל תמיד כשיחתה הילכך באינו גרוף וקטום חיישינן שמא יחתה, ואע"ג דבגרוף נמי מוסיף הבל מ"מ כיון דאית ליה היכרא דלא ליתי לחתויי שרי, ולעולם דעת רש"י כדעת רוב מפרשים דהטמנה חמור טפי מבשהייה, עכ"ל. ועוד אני מביא ראיה לדבריו דרש"י לא איירי בהטמנה, מדאמר לקמן אי אמרת להחזיר היינו דשני בין תוכה לגבה, ופירש רש"י[13] דכי משהי לתוכה דשאינה גרופה מטמין ממש ברמץ, עכ"ל. מזה משמע דלשהות ע"ג כירה דמתניתין לאו משום הטמנה ממש לדעת רש"י וכמ"ש הרב ב"ח ז"ל.

בא"ד. ועוד דחנניה שרי להשהות אף כשאינה גרופה וכו', עכ"ל. ונמצא דלחנניה בשהייה אפילו על גבי גחלים שרי ובהטמנה אפילו מטמין ברמץ אסור. וטעמא דבהטמנה כיון שהטמין אותה ממש ברמץ מלמטה ומלמעלה א"כ גילה דעתו שלא תתקרר וחיישינן שמא יחתה, מ[שא"כ] בשהייה, כן משמע בב"י סי' רנ"ג בשם הגהות מימוניות.

תוספות ד"ה חמין ותבשיל וכו'. אפילו כרבנן וכו', עכ"ל. ולא קשיא להו דא"כ אף כחנניה לא אתיא דהא איהו כמאכל בן דרוסאי קאמר ומתניתין בבשיל כל צרכו איירי, די"ל דמתניתין נקטא בשיל כל צרכו לאשמועינן כחן דב"ש דאפילו כל צרכו אסור. ומהרש"א ז"ל תריץ בענין אחר.

בא"ד. ואפילו אי סתם חמין ותבשיל לא הוי בשיל וכו', עכ"ל. כתב מהרש"א ז"ל, אך קשה דאימא דהך דר' אושעיא בהוחם ע"י סמיכה דשרי לכ"ע כדלקמן[14] ולהכי שרי ביה חזרה אפילו בשבת, ויש ליישב, עכ"ל. וי"ל דאי איירי ע"י סמיכה לא אשמועינן ר' אושעיא שום חדוש במאי דאמר והחזרנוה למקומו בשבת דפשיטא.

תוספות ד"ה וב"ה אומרים אף. דבחול לא הוה אצטריך למתני נוטלין וכו', עכ"ל. כתב מהרש"א ז"ל, ויש לדקדק דהא לקמן בשמעתין[15] אמרינן דקתני נוטלין משום מחזירין וכו', וע"ש מה שתירץ. ולי נראה דאי מתניתין נמי קתני נוטלין משום מחזירין לא הו"ל לב"ה למימר מילת אף, דמשמע דבאו לאשמועינן דנוטלין ומחזירין, דבשלמא ב"ש מצינן למימר דנקטי נוטלין משום מחזירין, אבל ב"ה שלא הזכירו נוטלין לא הו"ל לומר אלא וב"ה אומרים מחזירין, ומדאמרי מילת אף משמע דדין נוטלין אתו לאשמועינן וע"כ בשבת איירי.

דף ל"ז ע"א. **תוספות ד"ה אא"ב להחזיר תנן וכו'. דהא תנן ולא חררה על גבי גחלים וכו', עכ"ל.** יש ליישב לדעת רש"י ז"ל למאי דפירש דכי משהי לתוכה הו"ל מטמין ברמץ ממש, איכא למימר דלא שייך הטמנה אלא בקדרה דכיון שהיא סתומה ורוצה לאכול אותה כשהיא חמה שייך בה הטמנה, אבל חררה שהיא מונחת על גבי גחלים ואינה טמונה ואינו משהה אותה אלא כדי להתבשל לא שייך בה הטמנה.

בא"ד. ובלאו הכי אור"י דבחנם דחק רש"י לפרש כן וכו', עכ"ל. וי"ל לדעת רש"י למאי דבעי למימר דמתניתין להחזיר תנן א"כ איכא שני דינין במשנה להיתר, אחד להחזיר בשבת בגרופה והשני לשהות אפילו בשאינה גרופה, ור' חלבו חלק סתמא בין תוכה לגבה ולא פירש אי קאי על חזרה ובגרופה אי קאי על שהייה ובשאינה גרופה, השתא איכא למימר דלא קאי אלא אדיוקא דהיינו לשהות ובאינה גרופה, דכיון שאינה גרופה איכא למימר לתוכה אסור דהבליה רב ובהכי איירי ר' חלבו, אבל בחזרה ובגרפה לא איירי ר' חלבו ובין תוכה ובין גבה שרי, אבל אי מתניתין לא יתן לא ישהה א"כ ע"כ דלא קאי ר' חלבו אלא אסיפא, וב"ה אומרים אף מחזירין דאי אפשר לפרש דקאי אשהייה דכיון דגרופה מה לי תוכה מה לי גבה, ומש"ה דחי ליה מי סברת ארישא קאי אסיפה קאי.

בא"ד. וי"ל דבלאו הכי לא סבר לה רב כשום תנא, עכ"ל. ר"ל דבפירושא דמתניתין אפשר דסבר לא יתן לא יחזיר ואתיא כחנניה אבל בדין מצטמק ויפה לו לא אתי כשום תנא.

בא"ד. ועוד דרב קאי אמילתיה דרבי יוחנן דאיירי באינה גרופה, עכ"ל. דאי ר' יוחנן איירי בגרופה מאי אתא לאשמועינן מתניתין היא דאי גרף משהין עליה תבשיל בין בשיל בין לא בשיל.

בא"ד. וכן רבי יוחנן דשרי לקמן וכו' לא אשכחן תנא דסבר הכי, עכ"ל. ר"ל דבהאי סברא דמחלק דאי בשיל כל צרכו שרי באינה גרופה ואי לא בשיל כל צרכו אסור לא אשכחן תנא דסבר הכי, דאי מתניתין סברא בין בשיל בין לא בשיל אסור דהא קתני עד שיגרוף וסתם תבשיל בין בשיל בין לא בשיל כמ"ש תוספות לעיל, ואי חנניה סבירא ליה בין בשיל בין לא בשיל שרי דהא קאמר כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר וכ"ש בשיל כל צרכו.

גמרא. איבעיא להו מהו לסמוך בה תוכה וגבה וכו'. ק"ק דהא תנן במשנה נותנין עליה תבשיל, ועלה קאמר בגפת ובעצים לא יתן עד שיגרוף, משמע דווקא עליה אסור אבל לסמוך שפיר דמי. י"ל דמצינו על שהוא סמוך, כדתנן פי"א דמנחות משנה ה', א"ל והלא כבר נאמר ונתת על המערכת לבונה זכה, א"ל והלא כבר נאמר ועליו מטה מנשה. ופירש הרע"ב ז"ל וז"ל, ועליו מטה מנשה, והיינו סמוך הכא נמי על סמוך, עכ"ל. וא"כ הכא נמי הא דקתני נותנין עליה תבשיל ר"ל תוכה וגבה וסמוך לה, ועלה קתני בגפת ובעצים לא יתן אכולהו קאי תוכה וגבה וסמוך לה, ומש"ה מבעיא ליה אי מילת עליה ר"ל כפשטיה תוכה וגבה או נאמר דנכלל בה [...] סמוך לה כדאשכחן על סמוך.

תוספות ד"ה תא שמע כירה. אין ללמוד מכאן לסמוך אצל האש וכו', עכ"ל. ור"ל ותקשי הא דאמר לקמן דף מ' ע"ב מביא אדם קיתון של מים ומניחו כנגד המדורה דמשמע דבצד האש אסור.

דף ל"ז ע"ב. **תוספות ד"ה אמר רב ששת וכו'. ואפילו בישל כל צרכו, עכ"ל.** הוצרכו לזה הכא משום דהשתא פסקו כחנניה וחנניה אמר לעיל כל שהוא כמאכל בן דרוסאי משהין אפילו אינו גרוף, והוה אמינא בשהייה אפילו כמאכל בן דרוסאי דלא בשיל, אבל בחזרה דווקא בשיל כל צרכו שרי אבל לא בשיל אסור, לכך כתבו ואפילו בשיל.

תוספות ד"ה דיוקא דמתניתין. פירש רש"י [וכו'] ואין נראה וכו', עכ"ל. ולדעת רש"י י"ל דאי לא אשמעינן הא קרמו שרי הייתי מפרש המשנה בענין אחר, דהא דקתני אין [נותנין] פת בתנור וכו' אלא כדי שיקרמו, ר"ל דה"ק אם בא לאפות בתנור או חררה ע"ג גחלים סמוך לחשיכה לא התירו לו לאפותה אלא כדי שיקרמו פניה מפני כבוד השבת ולא יותר, ואחר שקרמו פניה צריך להסירה מן התנור, וא"כ לפ"ז יצא לנו דלשהות אסור ע"ג גחלים, אבל כשאשמעינן דיוקא הא קרמו שרי א"כ ע"כ דה"ק אין נותנין וכו' אם יש שהות ביום כדי לקרום פניה מותר להשהותה אפילו בשבת. ונ"ל לדייק מאי קאמר רבא הא קרמו פניה שרי, דהיא גופה מאי דקאמר במשנה ולא חררה ע"ג גחלים אלא כדי שיקרמו פניה דר"ל כדי שיקרמו שרי, אלא ר"ל אילו לא אמר רבא הא קרמו פניה שרי הייתי מפרש המשנה בפירוש אחר כמו שכתבתי לפי ס"ד.

גמרא. אמר רב שמואל בר יהודה אמר רבי יוחנן וכו' משהין עליה תבשיל שבישל כל צרכו וכו'. צ"ע דהא ר"י ס"ל כחנניה וא"כ אפילו לא בשיל כל צרכו שרי דהא אמר חנניה כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו.

תוספות ד"ה מהו להשהות. ולא בשיל כל צרכו וכו', עכ"ל. אע"ג דחנניה מתיר כדאמר כל שהוא כמאכל בן דרוסאי משהין וכו', מ"מ כיון דאיכא אמורא אליבא דר"י דאסר דאמר משהין עליה תבשיל שבשל כל צרכו דווקא לכך בעי. וכן מאי דאמרי התוספות או במצטמק ויפה לו, אע"ג דחנניה שרי מ"מ בעי משום דאיכא אמוראי דאסרי. וכן כתב מהרש"א ז"ל.

דף ל"ח ע"א. **גמרא. ולא שנא רבה ורב יוסף להיתירא ורב נחמן בר יצחק אמר לאיסורא וכו'.** צ"ע אמאי לא מפרשי כפשטיה דמאי דאמר ול"ש ר"ל כי היכי דאמרינן במשנה המבשל בשבת שוגג יאכל במזיד לא יאכל, הכא נמי בשכח קדרה דכוותה בשוגג יאכל במזיד לא יאכל. ואפשר דא"כ לא הו"ל לומר ול"ש אלא הוה מייתי המשנה ור"י.

תוספות ד"ה שכח קדרה על גבי כירה. אע"ג דקיי"ל כחנניה הכא בעי בדלא בשיל וכו', עכ"ל. ולא ניחא להו בפירוש דפירש [רש"י] דבעי אליבא מאן דאסר, חדא דקיי"ל כחנניה ומסתמא לא בעו אלא אליבא דהלכתא. ועוד מדאמר ובשלה משמע שלא היתה מבושלת אפילו כמאכל בן דרוסאי, ואי אליבא דמאן דאסר בעי אפילו מבושלת אסור להשהות ע"ג כירה שאינה גרופה. ולדעת רש"י לא דייק מילת ובשלה, משום דאי דייקת מילת ובשלה משמע דבעי אפילו קדרה חייתא, וזה אינו דהא שרינן לעיל קדרה חייתא לאנוחה בתנור עם חשכה, ולא ניחא ליה לחלק כמו שחלקו התוספות בין תנור לכירה, אלא ר"ל ובשלה כדי להחזיק חומה.

בא"ד. היינו דווקא בתנור שחומו רב וכו', עכ"ל. אבל התוספות לקמן ד"ה תנור שהסיקוהו וכו' כתבו וז"ל, אי להחזיר תנן הכא בעי האי לא יתן לא יחזיר אבל להשהות משהין אפילו בתנור שאינו גרוף וכו'. ומדכתבו אפילו בתנור משמע לא מיבעיא כירה דמותר, וזה הפך מ"ש כאן. ואפשר מ"ש אפילו לא אתא אלא למשרי תנור שאינו גרוף וקטום, כן כתב מר"ן ז"ל בב"י סי' רנ"ג ודחה תירוץ זה ע"ש.

תוספות ד"ה אבל האי דלא קעביד מעשה וכו'. תימה דהא אמר וכו' וי"ל דבלאו הכי פריך שפיר, עכ"ל. ואפשר לומר דלא דמיא הך דעסיסות להאי דהכא, משום דעסיסות כתב רש"י ז"ל[16] דצריכין בישול הרבה, וכ"כ הרא"ש[17] והר"ן ז"ל[18], ומש"ה קתני סתמא ואם נתנה למוצאי שבת אסורין בכדי שיעשו דמשמע בין שוגג בין מזיד ואפילו קודם גזרה וטעמא דכיון דצריכין בישול הרבה אם נותנת עם חשכה קרוב לודאי דאתי לחתויי, ומש"ה לא פריך אלא מבריתא אחריתי.

תוספות ד"ה בשלמא לרב נחמן וכו'. תימה לר"י וכו', עכ"ל. ק"ק דהא ע"כ מ"ש התוספות לעיל[19] דבעו מיניה מר' חייא היינו בדלא בשיל כמאכל בן דרוסאי היינו משום דנקט בבעיא ובשלה, וא"כ מאי מתמה ר"י דלימא דהא [ד]שרי בברייתא שוגג היינו בבשיל כמאכל בן דרוסאי, דהא קתני בברייתא נמי ובשלה וא"כ ע"כ בדלא בשיל כלל דומיא דההיא דבעו מיניה מר' חייא וכמו שתירץ ר"ת. ואפשר לומר בדוחק דר"י ס"ל כפירוש רש"י[20] דפירש דבעי אליבא מאן דאסר, ואליבא מאן דאסר ליכא חילוק בין בשיל ללא בשיל דהכל אסור, וא"כ לא דייק מילת ובשלה דאיירי בדלא בשיל, ומש"ה תמה ר"י דאימא דהך ברייתא איירי בבשיל ורב נחמן איירי בדלא בשיל, ולא מכח דיוק אלא כדי שלא תקשה ברייתא אדרב נחמן. ור"ת תירץ לפי דרכו דס"ל דהך בעיא איירי בדלא בשיל מדקאמר ובשלה וה"ה לברייתא דקתני נמי בה ובשלה.

בא"ד. משום דדילמא ר"י לא איירי אלא במזיד וכו', עכ"ל. משום דאי אמרינן בין בשוגג בין במזיד אסר ר' יהודה הו"ל סברות רחוקות דלר"מ בין בשוגג בין במזיד מותר ולר"י בין בשוגג ובין מזיד אסור, ומסתמא לא אמרינן הכי.

תוספות ד"ה הא לכתחלה הא דיעבד וכו'. ואדרבי יהודה נמי וכו', עכ"ל. ולא משני תרוייהו שנויי בדר"מ וכן בדר"י וכו', משום דהקושיא מעיקרא ליתא והתירוץ מבואר להדיא דברייתא דלעיל מיירי בלכתחלה ובגרופה וקטומה, והך ברייתא איירי בדיעבד ובשאינה גרופה, וזה פשוט ומש"ה לא חש להאריך למימר תרוייהו בדר"מ ובדר"י, ומעיקרא לא פריך קשיא דר"מ אדר"מ ואדר"י דר"י אלא לחדודי.

רש"י ד"ה עבר ושהה במזיד מאי וכו'. עיין במהרש"א ז"ל שהקשה לפירוש רש"י ז"ל דהא כבר אסיקנא לעיל דאסור, ועיין שם מה שתירץ. ואפשר ליישב דכאן הוא דאיירי ששהה בשוגג מעיקרא ובתוך השבת נזכר ואפילו הכי הניחו לשהות עוד במזיד ולא הסירו מעל הכירה וסבר דהואיל והניחו שוגג יכול לשהותו עוד אפילו מזיד, וזהו דבעא כאן מי קנסינן אף לזה או לא קנסינן ליה מאחר דעיקרו שוגג. וזהו שפירש רש"י כאן במזיד ר"ל דאחר שנזכר והניחו עוד הוי מזיד. ופשיט מהך דבצים שנשתהו דתחלתן שוגג ואפ"ה אסר להם לאותה שבת. ודחי לא לשבת אחרת, כמ"ש רש"י[21] דאסר להם עכשיו שלא לעשות כן לשבת אחרת, ר"ל שאם נשתהו לשבת אחרת שוגג אסור להניחו עוד ע"ג כירה דהוי כמזיד.

דף ל"ח ע"ב. **רש"י ד"ה לגרמיה הוא דעבד, יחיד הוא בדבר ואין הלכה כמותו, עכ"ל.** ע"כ צ"ל לא שמיע ליה לר' אמי הא דפליגי רב דימי ורב שמואל דחד מינייהו אמר על גבי קרקע אסור כר' תדאי, וכן נמי הא דאמר חזקיה משמיה דאביי ע"ג קרקע אע"ג דדעתו להחזיר, דכולהו ס"ל כרבי תדאי. ואף לאיכא דאמרי ע"ג קרקע אסור דווקא שאין דעתו להחזיר אפשר דלא שמיע ליה דאי שמיע ליה לא הו"ל לומר לגרמיה הוא דעבד דדילמא ר' תדאי לא אסר אלא שאין דעתו להחזיר.

גמרא. סבר רב יוסף תוכו תוכו ממש אבל לסמוך שפיר דמי וכו'. כתב מהרש"א ז"ל, יש לדקדק דכיון דבין לרב יוסף ובין לאביי מוכח ממתניתין דמותר לסמוך בכירה אפילו באינה גרופה א"כ אמאי לא פשיט ליה אבעיין דלעיל ממתניתין דהכא, עכ"ל. ע"ש מה שתירץ. ועוד י"ל דאה"נ דמצי למפשט ממתניתין דהכא אלא דרוצה למפשט מהברייתא או אפילו אמורא דאמר בהדיא סומכין ועדיף ממשנה שאינו מפורש בהדיא, ואה"נ אילו לא פשיט מהך ברייתא דקתני בה בהדיא סומכין הוה פשיט ממתניתין וכר"י וכאביי. א"נ דכשהיו עוסקין במשנה דלעיל ועלה קא מבעיא להו מהו לסמוך עדיין לא אסיק אדעתייהו פירושא דהאי משנה. ולפי תירוץ הראשון ניחא אמאי לא פשיט מהך ברייתא דבסמוך דקתני בה בהדיא כופח שהסיקוה בגפת ובעצים אין סומכין לו, דמשמע דוקא כופח אסור לסמוך אבל כירה שרי, משום דרוצה למפשט בהדיא.

גמרא. אילימא כשאינו גרוף וקטום וכו'. ולא ניחא ליה לפרושי דמיירי בגרוף וקטום וכאוקימתא דרב אדא, דא"כ הו"ל לפרושי כדמפרש במשנה דלעיל דקתני בגפת ובעצים לא יתן עד שיגרוף או עד שיתן את האפר, ומדקתני סתמא מיירי בשאינו גרוף.

גמרא. דאע"ג דגרוף וקטום על גביו אסור וכו'. אבל הוסק בקש ובגבבא אף על גביו שרי, דעדיף הוסק בגפת ועצים וגרוף מהוסק בקש וגבבא, כמ"ש בריש פרקין בשם הרע"ב ז"ל דאי אפשר שיגרוף עד שלא ישאר ניצוץ אחד.

---

11. שמות ה' י"ב. 12. שבת מ"ז ע"ב. 13. ד"ה היינו. 14. דף ל"ז ע"א. 15. שם. 16. לעיל י"ח ע"ב ד"ה עסיסות. 17. שבת פ"א סי' ל"ד. 18. שם דף ו' ע"ב ד"ה ת"ר לא. 19. ד"ה שכח. 20. ד"ה שכח. 21. ד"ה לא לשבת.

הגאון רבי **דוד וזאן** זלה"ה
מחו"ר תוניס

'הרב הגדול, סבא דמשפטים, משיירי כנסת הגדולה, המפורסם בשמו ובמעשיו, דנהירין ליה שבילי דשמעתא בכולי תלמודא, דיינא דנחית לעומקה של הלכה, כש"ת מוהר"ר דוד וזאן זלה"ה, מדייני דנהר דע"ה העיר רבתי עם מלאה חכמים וסופרים מתא מחסיא תונס...'[1].

בצעירותו קיבל תורה ודרכי ההוראה מפי רבו הגאון המופלא חסיד שבכהונה רבי אברהם הכהן יצחקי ז"ל בעל משמרות כהונה. אחר שמילא כרסו בש"ס ופוסקים ונתמנה כדיין בעירו וכפוסק בר סמכא[2], פנה אל חכמת הקבלה בקדושה וטהרה ובהסתר, ורכש לעצמו ידיעות מקיפות ומעמיקות גם בחכמה זו[3].

בימי חורפו בשנת תקצ"ו לערך, אחר שנגזרה גזירה והיו למאכולת אש רוב כתיבותיו וחידושיו של הגאון המופלא רבי יצחק חי טייב זלה"ה, נטל רבינו על שכמו עול הצלת שארית הפליטה, ויגע רבות על מנת להעתיק הנותר מהם בכתיבה מיושרה, ועליהם הוסיף הגהות רבות משלו[4].

רבינו נודע כספרא רבא לאורייתא, ורוב כתיבותיו בקוצר מילין וברמיזה. מלבד חיבורו הנדפס 'מגן דוד'[5] על סדר זרעים ומסכת שבת, הותיר אחריו כמה חיבורים בכת"י, בהם חידושי ש"ס[6], רמב"ם, שולחן ערוך, ודרושים למועדים וזמנים[7]. מתוך כרך חידושיו בכתי"ק על סדר שו"ע או"ח נפרסם בכאן חידושי הלכות שבת סי' ר"נ-רנ"ו. בהכנת ועריכת כתה"י סייעו הרב ישראל מאיר ויא שליט"א והרב אליהו אבו שליט"א.

סי' ר"נ

א. דין א'. **ישכים בבקר וכו'.** בדרכי משה כתב בשם אור זרוע[8] מצוה להכין מחד בשבתא לשבת כשמאי[9], ואע"פ שאמרו הלל מדה אחרת היתה בו, מ"מ מודי הלל שמדת בית שמאי עדיפא טפי. וכן משמע במעשה דקצב[10] שיש לעשות כבית שמאי. והרמב"ן כתב בפירוש החומש[11] דאין הלכה כשמאי וכו', עכ"ל. ולענ"ד לא פליג הרמב"ן עם אור זרוע, דודאי כו"ע מודו דאין הלכה כשמאי, אלא דמ"מ מודי הלל דאי עביד כבית שמאי איכא מצוה יותר, וכן משמע במעשה דקצב, דאלו ליכא שום עדיפות מצוה מאן דעביד כשמאי א"כ אדרבה מאן דעביד כבית שמאי לא יאות עביד ונקרא עבריינא כמ"ש הטור סי' ס"ג בשם רב עמרם, אלא ודאי דמודי הלל מאן דעביד כשמאי עדיף. וכעין שכתב ה"ר יונה בפ"ח דברכות[12] במי שאכל ושכח ולא בירך ב"ש אומרים יחזור למקומו וכו', ובגמ'[13] חד עבד בשוגג כבית שמאי ואשכח ארנקי, והק' ממעשה דר' טרפון בפ"ק דברכות[14] שאמר אני הייתי בא בדרך והטיתי לקרות וסכנתי בעצמי, ותי' דהתם בית הלל ס"ל דא"צ כלל וליכא סרך מצוה וקעבר על דברי ב"ה, משא"כ גבי ברכת המזון מודו מאן דעביד כבית שמאי יש עדיפות מצוה אלא שלא הטריחוהו, עש"ב. וה"נ לקמן סי' רס"ד ס"ט, אין צריך להבהב הפתילה, ובהג"ה שם ומ"מ נהגו הנשים להדליקה ולכבותה וכו' ע"ש, והוא מדברי הרא"ש ז"ל[15], וכתב שהוא מנהג יפה. והקשה בס' באר שבע[16] איך כתב שהוא מנהג יפה והא אמרו לר' טרפון כדאי היית לחוב בעצמך, ע"ש מ"ש. ועיין בס' מחזיק ברכה לקמן סי' רס"ד[17] שכתב לתרץ זה דהיינו משום דר' עקיבא[18] מודי מאן דעביד פתילה מחורכת עדיף. וה"נ הכא כו"ע מודו הלכה כהלל, והלל גופיה מודי מאן דעביד כשמאי עדיף.

ב. מ"ש מרן **ישתדל להכין בעצמו**, נ"ל אם היה פרנס על הצבור לא יכין אלא מעט ולא כולו, כן משמע בקידושין דף ע' ע"א גבי מעקה.

סי' רנ"א

דין א'. **יש מפרשים מנחה גדולה ויש מפרשים מנחה קטנה.** עמ"ש המג"א[19], ומ"ש הרב אליה רבה ז"ל[20]. ועיין להרב תוספת שבת[21] שביאר דבריו והסכים שטוב להחמיר ממנחה גדולה. ועוד נ"ל דאפשר דגם רש"י[22] מודי לתי' ב' דבע"ש לא משמתינן מודי דהוי מנחה גדולה כדעת המקשה. גם בעיקר ראיית המג"א נ"ל עוד שיש לדחות דרש"י שכתב תקיעה שניה להבטיל העיר ממלאכה לשיטתו דממנחה קטנה הוא דאסור, אבל לשיטת הסוברים דמנחה גדולה סוברים להבטילם מפרקמטיא וכדברי הרב תוספת שבת. ולמ"ש מהרש"ל[23] דאף רש"י ס"ל מנחה גדולה, וכן למ"ש דרש"י מודי דלתי' ב' אסור ממנחה גדולה, ס"ל דתקיעה א' היתה קודם מנחה דלא כהרמב"ם[24].

סי' רנ"ב

דין ב'. **או שעושה אותם בטובת הנאה וכו'.** כ"כ ב"י שכ"נ מהגהות מרדכי. וכתב הרב אליה רבה ז"ל[25] דהיינו מה שכתב דאם עובד בשבת צריך למחות דע"כ כבר נתן לו בערב שבת, עש"ב. וק"ל מנ"ל דילמא איירי שנתנם לו זה כמה ימים ועכשיו ראהו עושה בשבת, וכ"ש דכן משמע מדברי הגהות מרדכי שלפני פניו דבחנם אסור וכמ"ש הרב דרכי משה ז"ל[26] וצ"ע. וכן הק' לעיל סי' רמ"ז[27]. ושם כתב הרב אליה רבה סק"ו דדעת מרן כשי' רמ"א והכריח כן מלשון הש"ע ע"ש. אך קשה לפ"ז אמאי א"כ דחה מרן ז"ל בב"י[28] דברי שבלי הלקט[29] דאסר בחנם דילמא מיירי כשהגוי לא אמר תחלה מעצמו. ועיין באליה רבה לעיל סי' רמ"ז סק"ח מ"ש בשיטת הלבוש[30], וניחא גם למרן דשם מחמיר טפי וכדעת הרמ"א משא"כ כאן.

סי' רנ"ג

א. דין א'. **כירה שהיא עשויה כקדירה וכו' אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה אלא אם כן נתבשל כל צרכו וכו'.** ובטור ולבוש כתוב להשהותו עליה לצורך הלילה, ונסתפק הב"י ז"ל אם לצורך הלילה דווקא קאמר אבל לצורך מחר מותר, או לאו דווקא. וכתב שלא מצא מי שחילק והתיר לצורך מחר אלא הכלבו[31] והגהות מרדכי[32]. ולכך בס' הקצר סתם ולא חילק. והקשה הב"ח ז"ל דהכלבו לא התיר לצורך מחר באינו גרוף ע"ש. ועיין בס' אליה רבה ז"ל[33] שדקדק מהכלבו כדברי ב"י. וגם בהגהות מרדכי הק' הב"ח[34] דלא מיירי אלא במטמין קדירה בתוך הגחלים לצורך מחר אבל בלהשהות לרבנן לעולם אסור באינו גרוף וקטום ע"ש. ועיינתי בהגהות מרדכי פ"ג[35] אחר סוגיית המיחם שפנהו לא יתן לתוכו צונן חזר לסוגיא דידן וכתב וז"ל, והיכא דהשהה ע"ג כירות שלנו לצורך מחר ואינה גרופה וקטומה מותר שאין זו הטמנה. והרי דברי מרן מבוארים ונדחו דברי הב"ח, אבל דברי הב"ח הם דברי המרדכי, ומרן מייתי מהגהות מרדכי. מיהו מרן ז"ל לקמן סי' רנ"ד גבי בשר בצל וביצה הביא סברא זו בשם המרדכי, ושם שפיר יש להקשות מה שהקשה הב"ח. ולענ"ד נראה ליישב דברי מרן ז"ל דאף מהמרדכי יש ראיה, שהרי שיטת המרדכי שם הוא כשיטת רשב"ם הביאו התוס'[36] והרא"ש[37] והר"ן[38] ר"פ במה טומנין דדין הטמנה כשהייה דהיכא דנתבשל כבן דרוסאי מותר וכחנניה, אבל שיטת כל הפוסקים דבהטמנה אסור אפילו נתבשל כל צרכו וכמ"ש ב"י ז"ל סי' רנ"ז ע"ש, וא"כ לשיטת המרדכי דמשוי שהייה כהטמנה ה"נ כמו גבי הטמנה יש חילוק בין לצורך מחר לצורך הלילה ה"נ גבי שהייה. וכאן לא מייתי מן המרדכי ושבלי הלקט משום שהוא מסתפק אם יש לחלק כב"ח, ולקמן פשיטא ליה, ובזה ניחא מה שהקשה הא"ר על מרן ז"ל.

ב. או שהוא חי שלא נתבשל כלל וכו'. אבל הב"ח ס"ל דכל שלא נתבשל כבן דרוסאי בכלל חי. והט"ז[39] הקשה עליו א"כ לפ"ז מותר להי"א כיון שזה בכלל חי ובכל הפוסקים מבואר שאסור. והא"ר[40] כתב שיש לדחות דברי הט"ז בקל. ועיין בס' תוספת שבת[44] מ"ש שיש לדחות ודחאו ע"ש. ולענ"ד נראה שיש לדחות דלהי"א ס"ל כל שלא נתבשל כבן דרוסאי מקרי בשיל ולא בשיל כמ"ש התוס' בפ"ק[42] וזה ברור. מיהו הב"ח יחיד בסברא זו וחלקו עליו האחרונים, וגם מדברי הרשב"א ז"ל במתני' ר"פ כירה ד"ה עד שיגרוף שנסתפק בתבשיל דמתני' אי אפילו לא הגיע לבן דרוסאי או לא משמע דלא כב"ח ע"ש ודוק כנ"ל. ובמה שהק' התוספת שבת עיין יד אהרן[43].

ג. שכסה הגחלים באפר וכו'. ואפילו הובערה אחר כך שרי, גמרא[44], מג"א[45]. מיהו כתב הריטב"א ז"ל דף ל"ז ע"ב ד"ה ש"מ מצטמק ויפה לו וכו', דדווקא הובערה אחר שנתן הקדירה על גבי כירה אבל הובערה קודם צריך שיקטום, ע"ש.

ד. מותר לסמוך לה וכו'. וכתב המג"א[46] מבערב, וכשיטת הרמב"ם ז"ל[47]. ואינו מוכרח שהרי כתבו התוס' דלמ"ד לשהות תנן בעי לשהות ולהחזיר ע"ש, וא"כ נהי דבשהייה אסור לסמוך לכתחלה בשבת אלא דווקא מבערב, מ"מ בחזרה אפשר דשרי ע"י סמיכה אפילו בשבת. וכה"ג כתבו הגהות מרדכי[48] אחר סוגית מיחם שפנהו ע"ש. ועיין בחי' לרמב"ם שיש ליישב קושית הרב המגיד על הראב"ד ז"ל בזה ודוק היטב. וכתב הרב תוספת שבת ז"ל[49] דקשה לשיטת הרמב"ם דלעולם אסור לסמוך בחזרה במקום שאסור להחזיר, דבש"ס איתא להדיא גבי ב' כירות דמותר ע"ש מ"ש. ור"ל משום דב"ה דאמרי מחזירין אפילו בשבת כדמוקי מתני' שם דף ל"ח. ובדברי הרב תוספת שבת י"ל שכתב דלהרמב"ם דווקא לשהות ע"י סמיכה הוא דמותר ולא להחזיר ודלא כהתוס', ושם בסק"י כתב דווקא לשהות שרי אבל להחזיר בשבת אף ע"י סמיכה אסור ע"ש, משמע דלשהות שרי אפילו בשבת, ולא ידענא מנ"ל הא, והרמב"ם אוסר בשבת בסתם. גם מ"ש דלהחזיר בשבת הוא דאסור א"כ מנ"ל דפליג על התוס' דילמא בין לשהות בין להחזיר אסור בשבת

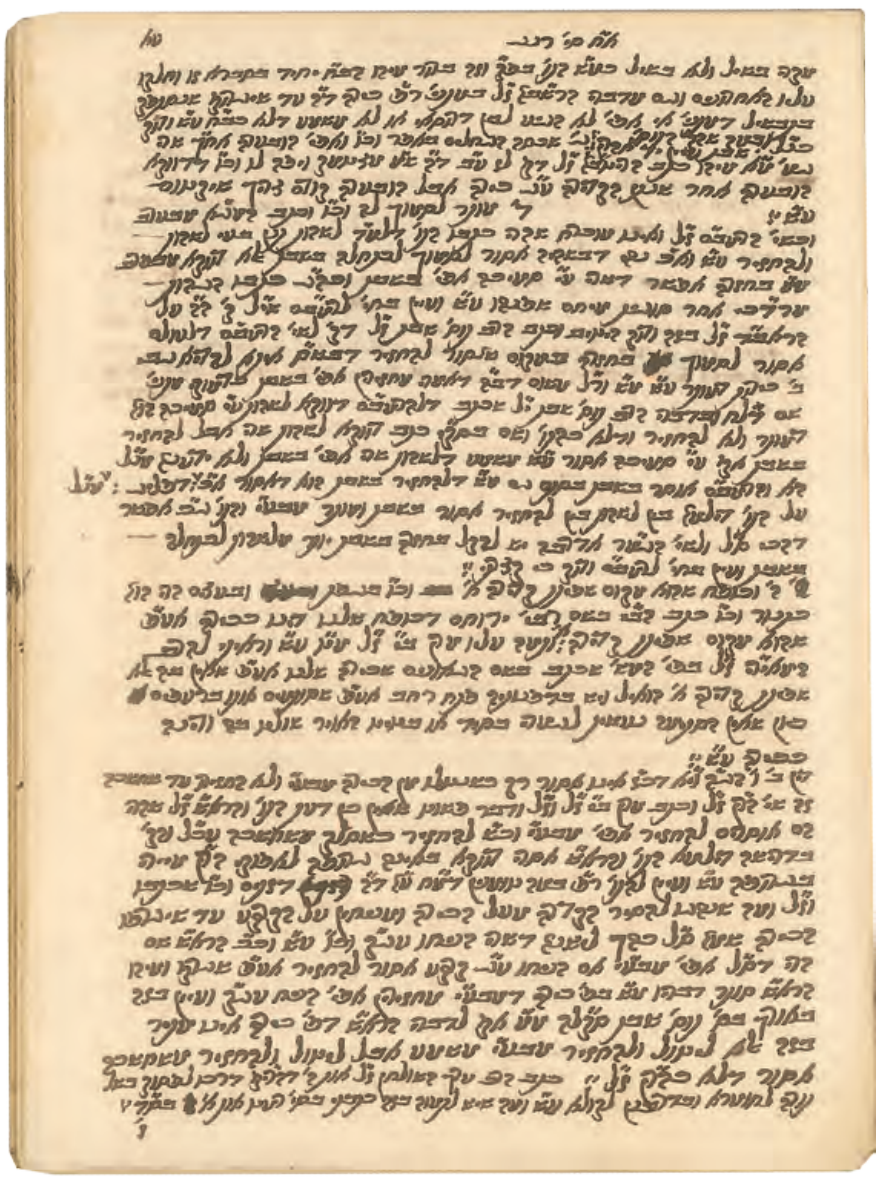

כת"י הגאון רבי דוד וזאן זלה"ה

---

1. לשון שער ספרו 'מגן דוד' (תונס תרע"ג). 2. ראה 'מעיני ישועה' (תונס תרס"ו) דף כ"ז ע"ד: 'ואחוה דעי לך קורא יקר שהוראה זו... שמעתי אומרים שגם הרב ר' דוד וזאן ז"ל הורה כן הלכה למעשה, אם כן כדאי הוא לסמוך עלייהו הני בי תרי בעלי הוראה'. וראה 'ישיב משה' ח"א (ג'רבה תרפ"ד) סי' רמ"א. 3. ראה הקדמת ר"א זרח ז"ל אב"ד תונס לס' מגן דוד: '...המקובל האלהי כמוהר"ר דוד וזאן זלה"ה... לימוד הקבלה, אשר עם חכם להעמיק לה, שכל דבריה המה כינויים ומשלות, מור ואהלות, אשר ממנו נבדלות, עד דנחית עיר וקדיש מן שמיא, והוא חד מן קמייא, וגלי לן עמיקתא ומסתרייא... עד שהמלך דוד ידו הדה, ומגוית האר"י החי זלה"ה דבש רדה...'. הגהותיו על שער רוח הקודש נדפסו בין בתרי הספר, מהדורת ירושלים תרל"ד. 4. מתוך העתק זה נדפס ספר 'חלב חטים' תונס תרנ"ו, ראה שם בהקדמת ר"מ שתרוג ז"ל אב"ד תונס. הגהותיו של רבינו פזורות לאורך הספר בחתימת שמו דוב"ר יוש"ר [=דוד וזאן בן רבי יהודה וזאן שמרהו רחמנא]. 5. תונס תרע"ג. 6. חידושיו על סדר קדשים ומסכת חולין בכתי"ק עמדו נגד עיני ר"מ מאזוז שליט"א, ראה הקדמתו לס' חלב חטים, מהדורת צילום שנת תשמ"ב, עמ' ו'. 7. בספריית מכון בן צבי (2713) נמצא חיבורו 'דברי דוד' כת"י הכולל בקרבו ענינים בהלכה ושאלות ותשובות, ודרושי הספד לנפטרים. בסופו נעתק ספר קנין פירות להגאון המקובל רבי ידידיה רפאל אבואלעפיא [היר"א] ז"ל ראש מדרש חסידי בית אל בירושלים ת"ו, וכן סדר כוונות הרש"ש לתפלות שבת קודש. 8. הל' שבת סי' י"ח אות ג'. 9. ביצה ט"ז ע"א. 10. שבת קי"ט ע"א. 11. שמות כ' ח'. 12. מ' ע"א מדפי הרי"ף ד"ה חד. 13. דף נ"ג ע"ב. 14. י' ע"ב. 15. שבת פ"ב סי' י"ח. 16. שו"ת סי' כ"א. 17. ס"ק ד'. 18. שבת כ"ח ע"ב. 19. ס"ק ד'. 20. ס"ק ד'. 21. ס"ק ג'. 22. פסחים נ' ע"ב ד"ה מן. 23. שם. 24. הל' שבת פ"ה ה"כ. 25. ס"ק ו'. 26. אות ב'. 27. אות א'. 28. ד"ה כתוב. 29. סי' קי"ב. 30. שם סעיף ד'. 31. סי' ל"א. 32. רמז תנ"ד. 33. ס"ק א'. 34. ד"ה והב"י. 35. רמז תמ"ו. 36. מ"ז ע"ב ד"ה במה. 37. פ"ד סי' א'. 38. כ"א ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה וכתבו. 39. ס"ק א'. 40. ס"ק ב'. 41. ס"ק ג'. 42. י"ח ע"ב ד"ה בשיל. 43. סי' רנ"ג הגב"י דף קע"ה ע"א. 44. שבת ל"ז ע"ב. 45. ס"ק ג'. 46. ס"ק ה'. 47. הל' שבת פ"ג ה"ז וה"י. 48. רמז תנ"ו. 49. ס"ק ח'.

אליבא דהלכתא
חשוב כמרי עיר
שע"י ישיבת מבורך אהבת שלום

ומותר מבעוד יום, והתוס' ג"כ אפשר דהכי ס"ל, ולשיטת הגהות מרדכי אדרבה יש להקל בחזרה בשבת יותר מלשהות לכתחלה בשבת, ועיין בחי' לרמב"ם, ודוק כי קצרתי.

ה. וכופח שהוא מקום שפיתת קדירה אחת וכו' בגפת ובעצים הרי הוא כתנור וכו'. כתב הב"י בשם רבינו ירוחם[50] דכופח שלנו דינו ככירה אע"פ שהוא מקום שפיתת קדירה אחת. ותמה עליו מרן ב"י ז"ל מ"ט ע"ש. וראיתי להרב המאיר"י ז"ל בפי' המשנה[54] שכתב בשם הגאונים שכירה שלנו אע"פ שאין בה אלא שפיתת קדירה אחת הואיל ויש בדפנותיה פתח רחב אע"פ שסותמים אותו ברעפים כיון שאין הסתימה נעשית לגמרי בסיד או בטיט האויר שולט בה ודינה ככירה, ע"ש.

ו. דין ב'. **הג"ה ויש אומרים דכל זה אינו אסור רק כשנטלו מן הכירה מבעוד יום ולא החזירו עד שחשכה.** זה שיטת הר"ן ז"ל[52]. וכתב מרן ב"י ז"ל וז"ל, ודבר פשוט שאין כן דעת התוס'[53] והרא"ש ז"ל[54] שהרי הם אוסרים להחזיר אפילו מבעוד יום וכ"ש להחזיר כשסלק משחשכה, עכ"ל. והקשה בדרישה[55] דילמא התוס' והרא"ש אסרי דווקא באינה גרופה לאפוקי הר"ן מיירי בגרופה, ע"ש. ועיין להתוס' ר"פ במה טומנין דף מ"ח ע"א ד"ה דזתים וכו' שכתבו וז"ל, ומה שנהגו להסיר הקדרה מעל הכירה ומניחין על הקרקע עד שיגרפו הכירה שמא ס"ל כהך לישנא דשרי הניחו על גבי קרקע וכו', ע"ש. וכ"כ הרא"ש שם[56]. הרי דס"ל אפילו מבעוד יום אם הניחו ע"ג קרקע אסור להחזיר אע"פ שגרף. ומיהו הרא"ש סותר דבריו מ"ש בפ' כירה דמבעוד יום מחזירין אפילו הניח על גבי קרקע, ועיין בזה באורך בס' תוספת שבת ס"ק ל"ה. מ"מ אף לדברי הרא"ש דפ' כירה אינו מתיר בזה אלא ליטול ולהחזיר מבעוד יום, משמע אבל ליטול ולהחזיר משחשכה אסור, דלא כהר"ן ז"ל.

ז. כתב הרב ערך השולחן ז"ל אות ה' דהרי"ף דרכו לפסוק בשל תורה לחומרא ובדרבנן לקולא, ע"ש. ומה שיש לתמוה בזה כתבתי בסי' רמ"ט אות א' בס"ד.

ח. יש אומרים דכל שהוא סמוך לחשכה או סמוך לברכו וכו'. והם דברי הגהות מרדכי[57]. וכתב מרן ב"י ז"ל זה ע"פ התוס'[58] והרא"ש[59] וכמה גדולים חולקים עליהם. והק' בדרישה דל"פ על התוס' והרא"ש אלא דווקא לענין להחזיר מבעוד יום שכבר נתבשל, אבל מה שאסור להשהותו אף הם מודים דה"ה סמוך לברכו, עש"ב. ועיינתי בהגהות מרדכי וראיתי דלק"מ שהרי כתבו דבאינה גרופה אסור להניח ולהחזיר סמוך לחשכה ובגרופה מותר להחזיר ולהניח לכתחילה סמוך לחשכה, ושוב נסתפקו דאפשר דאינו מותר סמוך לחשכה אלא להחזיר אבל להניח לכתחלה אסור כמו בשבת, עש"ב. ושיטת החולקים שהוא הר"ן וכמה גדולים ס"ל דמותר להניח מבעוד יום והמלאכה נגמרת בשבת היכא דליכא למיחש שמא יחתה דהיינו בגרופה וקטומה או תבשיל שנתבשל כל צרכו | באינה גרופה ומצטמק ורע לו. וע"ע בחי' ר"פ כירה בתוס' שם ודו"ק.

ט. דין ה'. **הג"ה ובלבד שלא נצטנן לגמרי וכו'.** הקשה בתוספת שבת[60] מ"ש מהא דלעיל ס"ב דאסור ג"כ כשנצטנן, וכתבו המג"א[61] וט"ז[62] הטעם משום בשול משמע דביבש מותר ע"ש. ולענ"ד נראה משום דהתם בחזרה והכא להניח לכתחלה.

סי' רנ"ה

א. דין ב'. **יש אומרים שבפחמין אפילו לא אחז בהן האור וכו'.** עמ"ש הב"ח[63] והט"ז ז"ל[64], ועיין תוי"ט ספ"ק דשבת[65] שכתב שהרבה נמצא כן, ולא פירש, ומנאם בפ"ג דבכורים משנה ו' עש"ב, והיינו ע"כ כמ"ש הט"ז ודלא כב"ח.

ב. דין ג'. **מדורה של זפת וכו'.** עיין בס' תוספת שבת[66] שהקשה שהשמיט רבב וקירא, וכ"ה ברמב"ם[67] ורא"ש[68] ע"ש, וכ"כ הרי"ף[69] ז"ל. ועיין להרשב"א ז"ל[70] שתמה על הרי"ף שהשמיט הא דר' יוחנן עצים של בבל א"צ רוב והיינו שוכא דארזא וזאזא. וכן קשה על רמב"ם וטור וש"ע. ובמה שהקשה על עיקר מימרת ר' יוחנן עמ"ש בחידושי בס"ד.

סי' רנ"ו

הג"ה ונהגו בקהלות הקדושות שכל שהוא סמוך לשבת. וב"ח[71] כתב דחצי שעה סמוך למנחה מכריזין וכו'. וכתב המג"א[72] ומ"מ צ"ע דתקיעה שניה היתה לבטל העם ממלאכה ולכל הפחות זמן מנחה קטנה, וכן ראוי לנהוג, וגם ראוי לבטל החנויות שיסגרו חנותן כמו שעה קודם השבת, עש"ב. והוא לשי' לעיל סי' רנ"א[73] שהסכים כמ"ד מנחה קטנה, ולכך יש לנהוג לבטל בעלי מלאכות מאותו זמן, ומיהו החנויות אין סוגרין עד שעה סמוך לשבת. וק"ק דבגמ'[74] אמרי' שניה לבטל עיר וחניותיה, ופירש"י חניות ממקח וממכר, אלמא ב' שוין. ועיין בס' אליה רבה[75]. ותוספת שבת לעיל[76] תי' סתירת המג"א לעיל מיניה וביה ומסקנתו למ"ד מנחה קטנה ב' שוין וצ"ע.

50. ח"ג ני"ב ס"ט ע"ב. 51. ד"ה כיפה. 52. י"ז ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה ומיהו. 53. ל"ו ע"ב ד"ה וב"ה. 54. פ"ב סי' ב'. 55. סוף ס"ק ט'. 56. סי' ב'. 57. רמז תנ"ו. 58. ל"ו ע"ב ד"ה וב"ה. 59. פ"ג סי' ב'. 60. ס"ק מ"ו. 61. ס"ק י"ט. 62. ס"ק י"ג. 63. ד"ה ומ"ש ובפחמין. 64. ס"ק ב'. 65. משנה י"א. 66. ס"ק ו'. 67. הל' שבת פ"ג הכ"ב. 68. פ"א סי' מ"א. 69. ח' ע"ב מדפי הרי"ף. 70. כ' ע"ב ד"ה הא. 71. ד"ה שש. 72. ס"ק א'. 73. ס"ק ד'. 74. שבת ל"ה ע"ב. 75. ס"ק א'. 76. סי' רנ"א ס"ק ג'.

בינת שמחה

הגאון רבי שמחה בונם ולדנברג
זצללה"ה

בענין פינה ממיחם למיחם

א. טעם איסור חזרה בשבת בכירה שאינה גו"ק - והנידון לפי"ז בפינה ממיחם למיחם

במ"ב סימן רנ"ג ס"ק ל"ז כתב בשם רש"י ור"ן טעם איסור חזרה, משום דמחזי כמבשל אם אינה גרופה, ובשעה"צ ס"ק ל"ז כתב בשם ספר הישר דהטעם משום דמצטננת קצת, וחיישינן שמא יחתה בחזרתו.

והנה בדף ל"ח ע"ב בהא דהניח על גבי קרקע אסור, ביאר רש"י משום דבטלי לה הטמנה דאתמול והוי כמטמין לכתחילה - והיינו דבזה מיחזי כמבשל. ובבעיא דפינה ממיחם למיחם כתב רש"י "מי הוי כמטמין לכתחילה ואסור להחזירן לכירה או לא", כנראה דהמכוון אי בטלה שהיה קמא או לא.

ולכאורה לפי זה לא קשיא קושית התוס' שם בד"ה פינה, דמאי שנא מהטמנה [דאיתא בפרק במה טומנין] דבמיחם שני יותר מותר, דהכא [לפירש"י] הנידון הוא אי שהיה קמא בטלה, ומאי איכפת לן במאי דבמיחם שני נראה שאין רצונו לחום, שזהו טעם ההיתר בהטמנה, דהכא שאני דהנידון אי בטלה השהיה והוי שהיה חדשה.

אך כנראה דתוס' אזלי בשיטת ספר הישר, אשר באמת כאן [בתוס'] התירוץ הוא ג"כ של ר"ת, וכיון דהטעם משום חשש חיתוי ע"כ הקשו דכיון דחזינן דאין רצונו לחום אין חשש חיתוי, ותירץ ר"ת דבשהיה כשהמיחם הוא אותו מיחם חם לא אתי לחתויי - היינו כיון דלא נתקרר בינתיים, אבל במיחם שני שהוא קר אתי לחתויי - זאת אומרת כיון שדפנותיו קרים, אבל בהטמנה שרי טפי כשהוא קר, דבחיתוי מועט לא יועיל - ז"א שאם הוא חם יועיל החיתוי אבל לא כשהוא קר[1].

ב. ביאור סברת ב' פי' הר"ן בחילוק בין חזרה להטמנה בכלי שני

והנה בר"ן ביאר בעיא דפינה ממיחם למיחם "מי מחזי כמבשל לכתחילה, אי שרו במיחם שני כמיחם ראשון, ולא איפשטא". והיינו כדרכו דזהו טעם איסור חזרה. וכנראה מפרש לבעיא כמו שכתבתי לעיל בביאור כוונת רש"י, והיינו אי נתבטלה שהיה ראשונה ושוב הוי מחזי כמבשל לכתחילה.

אח"כ הקשה הר"ן קושית התוס' וכתב "לאו קושיא היא, דהתם היינו לענין מטמין בדבר שאינו מוסיף [הבל], אבל הכא דאסור משום דמחזי כמבשל, **טפי מחזי כמבשל במיחם שני** מבמיחם ראשון".

הנה תורף תירוצו עפ"י שיטתו בענין מיחזי כמבשל, ולא כתורף תי' ר"ת בדברת חיתוי, שזה עפ"י שיטתו דהאיסור משום חיתוי. ובר"ן מתרץ דאין כאן כלל קושיא, והיינו כנ"ל, דכיון דהנידון משום מיחזי כמבשל א"כ הנידון אי בטלה שהיה קמא, וא"כ פשיטא דיותר שייך לומר שהוי כשהיה חדשה ע"י מיחם שני יותר ממיחם ראשון. (אבל ר"ת לא כתב דאין כאן קושיא, דודאי לפי דרכו הוי קושיא וצריך לתירוץ. והר"ן כתב לקושיא כיון שהתוס' נתקשו בזה, וסיים דבאמת אין זו קושיא).

עוד תירץ הר"ן דכונת הגמ' לשאול בהחזיר למיחם ראשון ולהחזירה על גבי כירה "מי הוי כהניחו ע"ג קרקע או לא", כנראה דבתירוץ זה אזיל אם נקבל **שמיחם שני יותר קיל,** וכמו דחזינן בהא דהטמנה, ע"כ נפרש דאיירי כאן בהחזיר למיחם ראשון, שבזה איננו רואים דאין רוצה בחום, דהרי חזינן דהחזיר למיחם ראשון החם. אלא דבזה נתקשה מאי הבעיא, דלכאורה כיון דהחזיר למיחם ראשון למה נימא דנתבטלה שהיה קמא, ע"ז ביאר דהבעיא אי הוי כהניחו ע"ג קרקע או לא, והיינו דדילמא מאי דהוי בינתים בכלי אחר מבטל לשהיה קמא.

וכנראה דבפירוש א' סבר באמת דבפינה והחזיר למיחם ראשון אין בעיא, כיון דהחזרה נעשית באותו כלי (ומסתמא ה"ה בכלי ראשון אחר שהורק ממנו מאכל, כי דוחק לומר דיועיל רק בהוי אותו מיחם עצמו), וכל הבעיא היא רק במיחם שני דמחזי טפי כמבשל, כמו שביאר בשוללו לקושיא מהטמנה. אבל בפירוש ב' מפרש דיתכן הבעיא בהחזיר למיחם א', והנידון אי מאי דהוי בינתים בכלי אחר מפסיק לשהיה כמו בהניח ע"ג קרקע.

ואולם, מאי דמשמע בפירוש ב' דבפינה למיחם ב' ודאי מותר וכמו בהטמנה, צריך ביאור, וכנראה דהמכוון כיון דמריק מכלי זה שעמד על האש לכלי שני והולך להעמידו על האש, לא ניכר כאן כהיה במקום המופסק מאש, דלא חשבינן לזמן הקצר אשר הורק לכלי שני שעד רגע הנתינה על האש יחשב כהיה במקום אחר, דאדרבה זוהי כבר פעולת הנתינה בחזרה לאש. זאת אומרת, כאילו התבשל כל הזמן בכלי השייך לאש, כי הורק מכלי שהיה על האש וניתן לכלי אשר מיועד להשים על האש, אבל בניתן באמצע **לכלי אחר** אשר לא משימו על האש ואח"כ מחזירו לכלי הא', שפיר אפשר לומר דהוי כנפסקה כאן השהיה קמא, כיון דבינתים הוה במקום שאין לו שייכות לאש. וכמובן דבעיא זו שייכת גם אם יחזיר אח"כ למיחם חם אחר שהוא כלי שני ריק, אם מותר להחזיר למיחם על האש.

ג. פינה למיחם העומד ע"ג האש לב' הפי' בר"ן

וביותר נראה שנפ"מ גם אם מותר לשפכו לתוך המיחם **שעומד על האש,** הן מיחם ראשון והן מיחם אחר, הן אם הם ריקים והן אי יש בהם תבשיל, אע"ג דכתב הר"ן פירוש האיבעיא במפנה ומחזיר למיחם ראשון אם יכול **להחזירו** ע"ג האש, מ"מ לכאורה אין נפ"מ בזה, דגם אם הוא עומד על האש, מ"מ התבשיל היה בינתים מופסק משהיה קמא. אע"ג דאפ"ל שאני במיחם שהורידו מן האש שנצטנן קצת, אע"ג שהיד סולדת בו, אבל במיחם שעומד על האש לא נצטנן כלום, דזה אינו, דהרי לשיטת הר"ן אין הטעם בגלל חשש חיתוי, אלא בגלל מחזי כמבשל, ולגבי זה מאי נפ"מ בנותן המיחם עם התבשיל או התבשיל גרידא, דהרי איסור מבשל שוה בזה, וכיון דמיחזי כאילו התבשיל ניתן מחדש הוי בזה מיחזי כמבשל. ואדרבה יתכן דגרע, דאם הורד המיחם א"כ סו"ס הורד עם מאכל ומוחזר עם אותו מאכל, אבל בהורד רק תבשיל ואח"כ נותנו למיחם אחר היותו במקום אחר, מיחזי כמבשל (והרי המאכל מאחז את כח כלי ראשון בלח, ולשיטת הרמ"א גם בגוש, הגם דלא שייך כאן לדון מזה כיון דסו"ס יד סולדת, מ"מ לענין מיחזי כמבשל יותר שייך בזה, אע"ג דגם בהורד המיחם שייך כן כיון דבאמצע הורק, מ"מ שם בעת נתינה על האש לא מיחזי כ"כ, כיון דמחזיר לכלי ראשון ולא ניכר כל כך מצב המאכל בינתיים, משא"כ כאן יותר ניכר להדיא נתינה שע"ג האש). וגם אי לא נימא שגרע, מ"מ שפיר שייך לומר דבזה הוי הבעיא.

ואולם זה ניחא לבאר מדוע בפינה למיחם ב' לא שייך נידון לומר דהוי כהניח ע"ג קרקע, אבל מהר"ן שבזה בא לתרץ הקושיא מהטמנה, משמע שהטעם כמו בהטמנה משום דמתקרר יותר בכלי ב', וא"כ צ"ע דהרי אין זה תואם לפי שיטתו דהאיסור משום מבשל, וכנראה לא משום חיתוי.

זולת שנאמר כיון שרואים שנותן באופן שמצטנן שוב לא מיחזי כמבשל, כיון דהכירה גרופה וקטומה, ונותן לקדירה קרה אין כאן מיחזי כמבשל, אבל בנותן למיחם ראשון רואים דרוצה בחום, שפיר שייך לשאול אי הוי כהניח ע"ג קרקע.

ד. פינה למיחם ב' ומב' לג' אם יכול להעמידו ע"ג האש

ובזה יש לעיין אם פינה למיחם ב', **וממיחם ב' נתן למיחם ג', ורוצה להעמיד מיחם ג' הקר ע"ג האש.** ולכאורה לפי פירוש א' של הר"ן ודאי דלא נפיק מכלל הבעיא, ואדרבה יתכן דגרע ופשוט לאסור, כיון דלא רק דניתן לכלי אחר, אשר בזה ג"כ נראה כנפסקה שהיה קמא, אלא דגם היה בינתים במקום אחר.

ואולם לפי מש"כ קודם דלפי פי' א' אזי בהחזיר למיחם א' מותר, וא"כ חזינן דלפי פירוש א' אין הקובע בזה מאי דהי' בינתים במקום אחר, אלא נתינה במיחם קר מיחזי כמבשל, וא"כ גם נידון זה הוי רק כנידון הבעיא ולא גרע, מ"מ יתכן דכשהוי תרתי לריעותא גרע. **זאת אומרת** הויה במקום אחר גרידא, לא מגרע. נתינה לקר, בעיא. ונתינה לקר בצירוף הויה בינתים במקום אחר, פשיטא לאסור, וצ"ע.

ולפי פירוש שני של הר"ן הויה בינתים במקום אחר, הוי בעיא. ונתינה לקר ומעמידו על האש, מותר. אבל בכה"ג שגם הוי שהיה בינתים במקום אחר, יתכן דנכנס רק לנידון האיבעיא - ויתכן דג"כ מותר, דהקרירות מצלת בזה שלא מיחזי כמבשל, וא"כ נצטרך לומר שאין הביאור כמש"כ לעיל דהשינוי בנותן למיחם ב' משום שיש לו מעלה שלא הוי בינתים במקום שאין לו שייכות לאש, אלא דהמכריע בזה מאי דע"י נתינה למקום קר לא מיחזי כמבשל, וע"כ אפילו בכה"ג דג"כ היה בינתים במקום אחר, מציל מאי דהוי קר.

ומאידך יתכן דבזה גרע לאיסור, והיינו דנימא כנ"ל דההיתר בפינה למקום ב' הוי ג"כ משום דלא שייך כאן ענין ביטול שהיה קמא, וע"כ באופן הנ"ל ודאי דלא גרע מאופן הבעיא, אלא דיתכן דעוד יותר גרע כיון דהיה במקום אחר, וגם ניתן לכלי שלא היה על האש, יש כאן יותר מיחזי כהפסק שהיה קמא, אע"ג דמאי דהוי קר הוי סברת היתר, מ"מ לגבי נידון דהפסק יותר מכריע מאי דהוי מיחם חדש ממאי דהוי בינתים במקום אחר.

1. אלא דאכתי צ"ע ממ"נ גם בהטמנה לא נחוש שיחתה כשהוא חם. ומאידך אם כשהוא קר לא חיישינן לחיתוי דבחיתוי מעט לא יועיל, א"כ למה בשהיה חיישינן לכך. אך לזה כנראה דצ"ל לענין קושיא א' וב' דהרי בשהיה יש חום של אש וע"כ שדבר שהוא חם אין חשש דמה שקצת נצטנן בהורדה מן האש יתחמם במעט זמן ע"י האש, ורק באינה גרופה דלא מסיח דעתו כלל מן האש חיישינן גם בחם, אבל כיון דגרוף והוא חם לא חיישינן. אבל במיחם צונן חיישינן גם בגרוף דיחתה וגם חיתוי מועט יועיל וחיישינן דישכח ויחתה מעט בינתים. אבל בהטמנה דאין חום של אש ע"כ גם בחם חיישינן לשמא יחתה דהוא צריך לחיתוי כיון דאין אש, אבל חיתוי מועט יועיל וחיישינן שמא ישכח ויחתה, אבל במיחם שני הרי לא יועיל לזה החיתוי מועט, ולא חיישינן שישכח לחתות הרבה (ולא חיישינן שמ"מ יתחיל לחתות מעט ורק ברצותו להרבות בחיתוי אז יזכר, דאדרבה בתחילה יודע שאם יחמם צריך לחתות הרבה, ונזכר). אך צ"ע דהא דין איסור הטמנה מחשש שמא ירתיח, א"כ ה"ה במצטנן ע"י מיחם שני. - אך ז"א דיתכן דחיישינן רק במצטנן קצת בגדר שמועיל לזה חיתוי מועט (ואולי זהו כונת הרתחה ע"י החיתוי) אבל לא במצטנן הרבה - ורק בין השמשות דהקדרות רותחות הרבה אין חשש של איסור הטמנה. - כל זה בביאור כונת תירוץ ר"ת בחילוק בין שהיה להטמנה (כ' מקופיא).

ולכאורה ההכרח כצד ב', דודאי צריך שיהא כאן אופן שלא נפסק שהי' קמא, דע"י מאי דהוי קר לא מתיר, דלא גרע מכל שהיה כשהוא קר - וא"כ הרי ע"כ צריך לומר דיש כאן סברא דלא נפסקה שהיה קמא, וא"כ בנידוננו עכ"פ לא נפיק מכלל הבעיא, ורק דיתכן דיותר גרע.
ומש"כ דלפי פירוש א' של הר"ן אין בעיא של החזיר למיחם א', צ"ע בזה, דאולי גם בזה הוי הבעיא. זאת אומרת, שהבעיא כוללת ב' הנידונים, דהיינו כל עניני פינוי הן בהחזיר למיחם א' מחמת היותו במקום אחר בינתיים, והן בנתן למיחם ב' ונותנו על האש מחמת דהוי כלי אחר. ורק על קושיתו מהטמנה על ענין פינוי למיחם ב', תירץ דלא קשיא, וא"כ שוב באופן של נידון הנ"ל עכ"פ לא נפיק מכלל הבעיא, אלא דיתכן דגרע משום צירוף ב' הריעותות.
ולשיטת רש"י תלוי בהנ"ל בכל מאי שכתבנו, לפי פירוש א' של ר"ן אשר נראה בזה דשוים המה.

ה. פינה והחזירו למיחם א' או ממיחם ב' לג' - לשיטת ר"ת

ולפירוש ר"ת עיקר הקובע לענין חשש חיתוי אם המיחם חם או לא, א"כ משמע דבהחזיר למיחם ראשון כיון דדפנותיו חמין אין חשש חיתוי, וא"כ ה"ה למיחם אחר שהוא כלי ראשון ריק. ויתכן ג"כ דה"ה בהריק רק למאכל והחזירו, דבזה לא מתחשבינן במאי דקצת נצטנן המאכל בינתיים, דהרי הוא חם, אלא דהחשש בזה רק כשיש דופן קר (דהרי במ"ב ס"ק ס"ח איתא דגם בדבר יבש אם נצטנן, בטלה שהיה קמא, וא"כ ע"כ איירי בלא נצטנן), דמאי דכתב ר"ת דבאותו מיחם כשהוא חם לא אתי לחתויי, אפשר לומר דכונתו על כל ענין חזרה, ומבאר למה שם [בהטמנה] אין חשש כמו כאן [לענין חזרה], אבל שפיר יתכן דגם בפינה והחזיר למיחם האי' שייך לשאול כיון **דהמאכל נצטנן** ע"י שהוציא מכלי ראשון, אע"ג דעדיין חם, מ"מ כיון דהוציא מכלי ראשון יש לחשוש דשמא יחתה, מ"מ מדדייק ר"ת לומר דשאני הכא דהוי מיחם אחר קר אתי לחתויי, משמע **דעיקר החשש בגלל קרירות הדפנות.**
ולר"ת לפי הנ"ל יתכן דמותר אע"ג דהי' המיחם בינתיים שלא על האש, וכש"כ אם רק הורק התבשיל, אע"ג דלעיל כתבתי דיתכן דגרע, זהו לשיטת הר"ן לענין מחזי כמבשל, אבל לר"ת דהחשש לחיתוי א"כ יותר עדיף בזה דהמיחם יותר חם.
באופן הנ"ל שעירה למיחם ב' ומשם לג', לכאורה לר"ת גרעא כיון דהוי למיחם קר, ויתכן דלא גרע מאי דהורק פעמים כדי שנחוש שתצטנן יותר, וכיון שלדעתו יתכן דאין בזה הפסק לשהיה קמא יתכן דלא גרע כאן, אע"ג דגרע מאופן שהחזיר למיחם חם, מ"מ לדעתו תלוי בענין החום וקור, וא"כ הוי כאופן הבעיא.

ו. כלי חם ריק אם יש לדונו ככלי ראשון או ככלי שני

והנה בכל הנ"ל כתבתי דהמיחם שהורק הוא ככלי ראשון, וכתבתי גם להשוות לכלי ראשון אחר ריק. והנה בט"ז יו"ד סימן צ"ב ס"ק ל' דעתו דכלי ראשון ריק שהוא חם אין לו דין כלי ראשון, ועי"ש במ"ז שהפמ"ג פקפק בזה ונשאר בצ"ע. מ"מ יתכן דכאן שאני, אע"ג דלענין דיני בישול לא הוי בדין כלי ראשון, מ"מ כיון דסו"ס דפנותיו חמין לא חיישינן לחיתוי לר"ת. וכן לשיטת הר"ן אין כאן מיחזי כמבשל כמו בכלי אחר - ואע"ג דלר"ת כשיתן לכלי אחר שדפנותיו חמין חום כלי שני לא יועיל, ואם כאן כבר לא הוי כלי ראשון הרי דומה לכלי שני, מ"מ יתכן דשאני לענין הא דהכא כיון דבדעת בני אדם הוי אותו כלי הקודם, והוא חם, אין חשש לחיתוי.
ואכתי צ"ע, דהנה המג"א בסימן רנ"ז לענין הא דהטמנה דמותר בעירה לכלי שני, כתב (בס"ק י"ד) דה"ה בהחזיר לכלי ראשון, כיון דכשעירה אין לו דין כלי ראשון, ומכאן משמע דדעתו כדעת הט"ז הנ"ל.
ועיין בפמ"ג במ"ז שכתב שבכלי ראשון ריק הוי ככלי ראשון, וכנראה דאזיל לשיטתו במ"ז ביו"ד סימן צ"ב, אלא דשם נשאר בצ"ע וכאן כתב דהוי ככלי ראשון. ואולם הפמ"ג כתב לפו"ר דאפ"ה מותר כיון דאינו ככלי שבישל בו, ולכאורה המג"א לא ס"ל כן, מדכתב דאינו כבר בדין כלי ראשון. אך זה אינו, דהמג"א כתב כן כדי להתיר להחזיר לכלי ראשון שנתבשל בו, אבל לכלי אחר יתכן דהיה מתיר גם אילו הוי ככלי ראשון, אלא דאחר שכתב דאין לו דין כלי ראשון, כבר אין נפ"מ לענין כלי אחר.
אך לדעת הפמ"ג יצא דאסור להחזיר לכלי ראשון שנתבשל בו אע"ג דהורק, ותמוה דלא הזכיר דאין כן דעת המג"א כאן. וא"כ לפי"ד המג"א יוצא דגם בהטמנה מותר בהחזיר לכלי ראשון, ולא אמרינן דבדעת בני אדם הוי ככלי ראשון וע"כ אתי לחתויי, אלא כיון דאבד דין כלי ראשון כבר לא אתי לחתויי, וא"כ גם לענין שהיה צריך לכאורה לדון בעיקר הדין אי הוי ככלי ראשון או לא.
ובעיקר צ"ע, דהרי משמע לפי פי' ב' של הר"ן שבא להרויח שלא יקשה מהא דהטמנה, ע"כ פירש שהבעיא בהחזיר למיחם ראשון, וצ"ע דהרי לפי דברי המג"א גם בזה מותר בהטמנה ושוב יקשה, וא"כ ע"כ נצטרך לומר כפי' א' של הר"ן ששהיה הוא ענין אחר, וא"כ אולי מוכח מפי' ב' שדעתו לאסור בהטמנה במחזיר לכלי ראשון שהורק ממנו, ויהא מוכח דלא ס"ל כט"ז אלא דהוי כדין כלי ראשון.
ואולי לא נוכיח מזה לגבי נידון הט"ז בדיני איסורים ובישול בשבת, אלא דשאני הכא כנ"ל דאמדינן לפי דעת בני אדם, ועל כן יש חשש לגבי הטמנה דהוי כחם, וע"כ כתב ליישב דרק ע"ז הבעיא בשהיה ולא בהורק לכלי שני.
ולפי פירוש א' יתכן דסובר דאין כאן מיחזי כמבשל, אע"ג דבדין הוי כבר ככלי שני, דלבנ"א לא הוי מיחזי כמבשל. וכן לפי פירוש ב' דהוי בזה בעיא, אזי להצד שמותר מותר אע"ג דבדין כבר הוי ככלי שני.
ולדעת ר"ת אולי באמת גם לדעתו מותר בהטמנה, והקושיא היתה על כל אופן שנפרש לבעיא דפינה. והתירוץ הוא לאסור בכל גווני, דשאני בשהיה דגם בהוחזר לכלי ראשון הוי כנותן למיחם קר. ומש"כ ר"ת דשאני אותו מיחם, היינו בעלמא בכל חזרה של כלי ראשון שלא הורק, וכעין שכתבתי לעיל שיתכן שכן כוונתו.

ואי נדייק שכוונתו בשהיה להתיר בזה בפינה להחזיר למיחם א', מ"מ זה לא מוכח דבהטמנה הוי איפכא, דשפיר יתכן דגם שם מותר, אלא דהקשה על מאי דמשמע דהבעי' בפינה למיחם אסור מאי שנא מהטמנה, ובזה יש לחלק. אלא דאי נימא כך יצא דסתרי אהדדי, דהטמנה מחשבינן כעיקר הדין, וכיון דהוי כצונן לא חיישינן לחיתוי, וכאן מתחשבי' במאי דנראה לבנ"א שלא יבואו לחתות. זולת שגם לזה יועיל חילוק ר"ת, היינו כיון דסו"ס הוא חם לא מחתה דהאש יחממו - וכעין שכ' לעיל. אבל בהטמנה כיון דבאמת כבר לא הוי כלי ראשון, צריך לחיתוי רב ובזה יהא נזכר, וכנ"ל. וקשה לחלק כן, וע"כ יותר מסתבר דאם נדייק מכאן להתיר בפינה והחזיר למיחם אזי יאסור בהטמנה ודלא כמג"א - ורק דיתכן דזה לא יהא סתירה לט"ז יו"ד וכנ"ל. ואם נאמר דר"ת אוסר כאן, יתכן דבהטמנה ס"ל כמג"א[2].

ז. ביאור הכרעת המ"ב בדין דפינה ממיחם למיחם

והנה בשו"ע סימן רנ"ג סעיף ב' [בענין החזרת קדירה שנטלה בשבת מע"ג כירה שהיא גו"ק, שכתב השו"ע להתיר אם לא הניחה עג"ק, וברמ"א הוסיף ועודה בידו], סובר מג"א לדעת הרמ"א דאסור בפינה ממיחם למיחם, ובשעה"צ ס"ק מ"ז כתב דלא הזכיר כן במ"ב משום דבלא"ה יש דעות שמקילין במיחם שני, עיין **בתוס' ור"ן,** על כן לפענ"ד פשוט דיש לסמוך על המקילים בבעיא זו (עכ"ל).
והנה בתוס' יש רק ישוב לקושיא, וכן בפי' א' של הר"ן, אלא דלפי פירוש ב' יוצא דבמיחם ב' מותר, והבעיא רק במיחם ראשון, ע"כ סובר לצרף דעת הר"ן דע"ז אין בעיא, עם דעת המקילים בבעיא זו.
אולם לכאורה הו"ל להעתיק כן לענין החזיר למיחם א', שבזה גם להר"ן נכלל בכלל האיבעיא. אלא דלפי הנ"ל את"ש, משום דבזה יתכן דלדעת ר"ת וכן לדעת פי' א' של הר"ן אין ע"ז איבעיא, אלא פשוט להיתר, א"כ יותר אפשר לסמוך על המקילים בבעיא זו, כיון דלדעת ר"ת ולדעת ר"ן בפירוש א' מותר, ולא נחוש למאי דלפי' ב' הוי ע"ז הבעיא. **ואולם בגוונא דפינה למיחם ב' ומשם למיחם ג' קר,** יתכן דאסור, דלר"ת לכל הפחות בכלל האיבעיא, וכן לפירוש א' של ר"ן - ויתכן דגרע.
וגם לפירוש ב' של הר"ן נטיתי לעיל דעכ"פ לא עדיף מכלל הבעיא (ודלא כפי הצד דגם זה מותר בגלל שקר), ועוד יתכן דכאן אסור ולא הוי בכלל הבעיא דהוי כתרתי לריעותא - אלא דא"כ קשיא דהוי להמ"ב להזכיר לאסור עכ"פ בזה, וא"כ או דמוכח דלפי' ב' של הר"ן גם זה מותר, או דנימא דגם לר"ת ולפי' א' של הר"ן לא נכלל כלל בבעיא, אלא פשוט לאסור. ונצטרך לומר שלר"ת גם בזה יש ענין הפסקה. אך לכאורה לדעתו ענין הפסקה בהניח ע"ג קרקע וכדו', ג"כ הוי משום יסוד חשש חיתוי, וא"כ נצטרך לומר גם בזה דע"י עירוי ב' פעמים גרע וחיישינן ודאי לחיתוי.
ואולם יתכן גם אי נימא שלר"ת הוי בכלל האיבעיא, אבל כיון דלב' פירושי הר"ן יתכן דלא הוי בכלל האיבעיא, אלא פשוט לאסור, וגם לר"ת לא עדיף מהבעיא, ע"כ לא נחית להזכיר את ענין פסק הבעיא לחומרא בשיטת ר"ת, כיון דלר"ן וכפי שכתבתי לעיל ג"כ לרש"י אין בזה כלל הבעיא, אסור בלי חומרא בבעיא. ועוד כיון דאין זה המכוון הפשוט של הבעיא, דהבעיא או לענין חזרה למיחם א' או במערה למיחם ב' ונותנו ע"ג האש, ע"כ לא נחית לבאר מאי דיתכן לצאת ע"י הבעיא ולהחמיר בזה, כיון דבלא"ה נדע להחמיר בזה כיון שלר"ן ורש"י אין בכלל בעיא על זה.

ח. פינה למיחם הראשון שעירה ממנו או למיחם ג' אם הם נכללים באיבעיא לב' פי' הר"ן ולר"ת

ולפי מש"כ לעיל [באות ו'] יותר מסתבר דלר"ן לפי' א' אם בזה אין הבעיא, מותר אם עירה מכלי ראשון והחזיר, דסובר דלא כט"ז, כיון דלא מיחזי כמבשל, וא"כ בהטמנה לא יסבור כמג"א, זולת שנימא שלפי' א' גם בזה הוי האיבעיא. ולפירוש ב' ג"כ משמע דבהטמנה אסור דלא כמג"א. ואולם לגבי שהיה וחזרה יתכן דאין הוכחה דהרי מתיר כשהוי כלי שני, ורק הבעי' לפי מש"כ לעיל כיון שהיה במקום אחר בינתים, וא"כ שפיר יתכן דהוי ככלי שני ובכ"ז יש בעיא. ובהטמנה אסור כיון דלבנ"א מיחזי כחם יש לחוש שיחתה.
ואולם לפי זה יהא מוכרח דהבעיא ג"כ על עירה למיחם ב' ומשם לג', דדומה לעירה בחזרה לכלי ראשון שהורק ממנו דג"כ כבר נעשה כקר, אלא דבלא"ה כ' להכריח לעיל דהבעיא גם ע"ז, כיון דע"כ צריך שלא יהא הפסק בשהיה. אלא דא"כ צ"ע דיוצא דגם כאן יש מעלת קר, ורק דהבעיא אם הוי הפסק (ודומה כנידון מכלי ב' לכלי ג'), ואילו מהר"ן משמע דכאן אין מעלת הקר נוסף למאי דיש בעיא בהא דהפסקה.
אך אפשר לומר דזהו משום דבדעת בנ"א אין מעלה זו, והיינו כמו דבהטמנה גורם זה לחומרא, ה"נ הכא ומיחזי כמבשל, דהרי לפי פירוש ב' שוים בזה הטמנה ושהיה, ונאמר הסברא בזה לחומרא משום דעת בנ"א - ולעיל כתבנו רק לא לומר עי"ז קולא שלא נחוש למיחזי כמבשל, אבל לחומרא אפשר לומר.
אולם אי יהא מוכרח כן מפי' א', א"כ הרי כבר מוכח כן בדעת הר"ן, וא"כ ה"ה לפי' הב' (ואמנם עיקר ההוכחה דבהטמנה אסור, בזה חזינן מפי' ב', אך כמובן דמכאן ילפינן לפי' א', ושוב צ"ל לפי' א' שלא סובר כט"ז, וא"כ ה"ה לפי' ב').
ולר"ת אי כונתו להתיר בשהיה בהחזיר לכלי שני, מסתבר דלא ס"ל כט"ז, דאי לא"ה לא היה מתיר כיון דבדין הוי ככלי שני, וא"כ בהטמנה אסור - ודלא כמג"א. ואי דעתו בהטמנה להתיר כמג"א - וס"ל כט"ז, א"כ מסתבר דדעתו לאסור בשהיה דיש חשש חיתוי.
ואולם לגבי הטמנה דעת פמ"ג במ"ז סימן רנ"ז דגם אי הוי כלי ראשון, מ"מ בכלי אחר מותר, אולם לענין שהיה במחזיר לכלי ראשון אחר חם אי הוי ככלי ראשון, יתכן דלר"ת אין לחוש - ובזה שוין הטמנה ושהיה לקולא, זולת שנימא שכמו דהתם כנראה מדעת הפמ"ג מועיל משום דעת בנ"א דהוי אצלו כמצנן, א"כ כאן נחוש שיחתה. ואולי אין לחוש לחיתוי כיון דסו"ס חם, ורק שם שאני שחזינן שדעתו לצנן. אלא דמ"מ צ"ע, דלדעת ר"ת נחוש כיון דלא צריך לזה חיתוי רב, ואולי באמת לר"ת אסור שם, וצ"ע.
ולר"ן לפי' א' נטיתי לעיל דמותר דאין כאן הפסק כיון דאינו קר, א"כ אין זה סותר אם נקיל גם בהטמנה. ולפירוש ב' דהוי בעיא ג"כ אין סתירה, דשם מקילינן משום דהוי כמצנן - אע"ג דהוי כלי ראשון, אבל כאן אפילו הוי כמצנן, מ"מ כיון דשייך קולא דהפסק תלוי בבעיא, דכבר כתבתי דצריך חוץ מסברת קר גם להכרעה דאין חשש הפסק, ומאי דמשמע מר"ן דבבעיא אין גם ענין קר, זהו בגלל שמשוה להטמנה, אבל אה"נ דשהיה כיון דכאן יש נידון של הפסק יהא הבעיא גם באופן ההיתר של הטמנה שהוא כלי ראשון אחר. ומשמעות הר"ן שכאן אין ענין קר כמו בהטמנה, תתקיים הערה לכלי ראשון שנתבשל בו, אשר בו דן הר"ן ממש, ורק דיוצא דהבעיא תהיה גם בכלי ראשון אחר.
ולפי הנ"ל דנאמר דדעת הר"ן דהי' דין כלי ראשון בהפסק ולא כט"ז, א"כ אם נקוט כט"ז וכפי דמשמע כן גם במג"א, א"כ צ"ע אם נוכל לסמוך על פירוש ב', כיון דלפי"ז דין המיחם הראשון כדין הכלי שני, וא"כ הרי ע"כ שא"א לפרש רק לענין חזרה למיחם ראשון, ושוב הוי פירוש הבעיא או כר"ת או כר"ן בפירוש הא', ונאמר דלדידהו הוי הבעיא בכל גווני.
אולם זה אינו, דלפי פירוש ב' נאמר שיש ריעותא בעירה לכלי ראשון בחזרה משום ענין הפסק. אך קשה, דממ"נ אם לחלק דכאן שאני זה כבר חילק בפירוש א', אלא כאן בא להשוות להטמנה, א"כ זאת אומרת שבעירה לכלי ראשון אין ענין צונן, ואם ננקוט כט"ז ומג"א יש ענין צונן, זולת שבהטמנה נחמיר לא כמג"א.
ומ"מ לפי פסק המג"א אם שם לא הוי כצונן לא נוכל לפרש כן. ואולם נוכל לפרש כר"ן ואע"ג שבהטמנה מותר, אלא דלמה נצטרך לזה, דממ"נ אם נחלק משם נחלק כפירוש א', והרי ע"י שנפרש כפירוש ב' לא נרויח להשוות לשם.
אך כל זה באינו עם מאכל, אבל היה אפשר לפרש דנשאר בו מאכל, אלא דלא משמע כן הא ד"פינהו". וכן היה אפ"ל לענין אם נשאר עומד ע"ג האש, אלא דאין זה מצוי באופן דפינה ממנו (ורק כיום שכיח ע"י עירוי דרך ברזא).
לפי הנ"ל את"ש מאי דלכאורה משמע שמאי שציין השעה"צ לתוס' ור"ן עיקר המכוון לר"ן, דבתוס' אין חידוש להקל אלא רק תי' על הקושיא. אך לפי הנ"ל את"ש, דכונתו דגם על פי' הר"ן באופן ב' יש בזו צירוף שלתוס' משמע בזה דמותר (וכן לפי' א' של הר"ן).
וכן נתעוררתי דיתכן למג"א וט"ז לומר דלר"ת הבעיא על ריקן דכלי ראשון ג"כ, וכנ"ל דלשונו יהא על חזרה דעלמא, וכן יסברו דלפי' א' של הר"ן - אע"ג שלדעתו יתכן דאין הבעי' גם על חזרה לכלי ראשון ריקן, היינו משום דס"ל דהוי ככלי ראשון, אבל לדידהו האיבעיא גם על זה.
ובאופן שנאמר שלא הוי בכלל הבעיא, מסתבר להחמיר גם לפי מש"כ הרמ"א להקל בלקחו משחשכה, כיון דזה לא הוי אפילו בכלל הבעיא, ואע"ג דמיקל אפי' ע"ג קרקע ואין דעתו להחזיר, מ"מ הטעם כתב במ"ב משום דהכל ידעו דכבר עמדה הקדירה בכירה ונתבשלה כבר, א"כ באופן הנ"ל של עירה למיחם ב' ומשם לג' הרי זו קדירה אחרת.

היוצא מהנ"ל

א. פינה למיחם שני ומעמידו על האש - לדעת המ"ב מותר - והיינו עפ"י דעת המקילים בבעיא, ודעת הר"ן בפירוש ב' שודאי מותר.
ב. פינה ממיחם ראשון והחזיר לתוכו, ואח"כ החזיר למיחם ע"ג האש, בין שהוא ריקן בין שהוא עם מאכל - יתכן דמותר, אע"ג דהר"ן בפי' ב' הוי בעיא מ"מ לר"ת ולר"ן בפי' הא' יתכן דמותר, וע"כ בזה ודאי מצרפינן עם דעת המקילים, ולכאורה משמע כן מדלא הביא המ"ב להחמיר בזה. אך לכאורה יתכן דגם לר"ת ולפירוש א' של הר"ן הוי הבעיא, אלא דלא משמע כן.
שו"ר דלפי מש"כ לעיל אזי לפי"ד המג"א וט"ז יתכן דלר"ת גם בזה הוי הבעיא **בריקן,** וא"כ לדידהו גם אי נפרש כפי' א' בר"ן שהבעיא על מיחם ב', מ"מ יתכן דהבעיא גם על מיחם א' ריקן, וא"כ שוב אין לנו צירוף בזה. ועם מאכל יותר מסתבר לקולא לר"ת - ולר"ן לפי' א' הוי כמו בריקן.
ג. פינה ממיחם ראשון ונשאר ע"ג האש ואח"כ החזיר המאכל לתוכו, בין שהוא ריקן בין שהוא עם מאכל - מסתבר כנ"ל באות ב'. ובזה יותר פשוט שלא איבד דין כלי ראשון **גם בריקן.** וא"כ לר"ת יותר מסתבר לקולא, ולפי' א' בר"ן צ"ע כנ"ל אלא דמשמע לקולא. ובזה יתכן גם אליבא דט"ז ומג"א.
ד. פינה ממיחם ראשון והחזיר **למיחם אחר כלי ראשון שאינו ע"ג האש,** בין שהוא ריקן ובין שהוא עם מאכל ומחזירו ע"ג האש - מסתבר כנ"ל באות ב'. אופן זה לא איתא בהדיא בר"ן, אך מסתבר לכאורה דאין לחלק, וכן הסברא אליבא דר"ת (ולא מסתבר דאם הוי ככלי שני מקילים ר"ת ור"ן בפי' א' - אם כנ"ל - רק באותו כלי עצמו משום דדומה ככלי שני, ולא בכלי אחר דלא מסתבר כן).
ה. פינה ממיחם ראשון והחזיר **למיחם אחר כלי ראשון העומד ע"ג האש,** בין שהוא ריקן בין שהוא עם מאכל - מסתבר כנ"ל באות ג' - וכנ"ל דלר"ת מסתבר מאוד לקולא, וכן נראה מפי' א' בר"ן, וא"כ ודאי שייך צירוף דעת המקילים גם לפי פירוש ב', ובזה יתכן גם אליבא דט"ז ומג"א.
ו. פינה למיחם ב' ומשם למיחם ג' קר - יתכן דאסור - דיתכן דלדעת ר"ן לב' פירושים לא נכלל בבעיא, ולדעת ר"ת ג"כ יתכן כן, ואפי' הוי בכלל הבעיא מ"מ צריך להחמיר בגלל פירושי הר"ן ורש"י, ודגם לר"ת אי הוי בעיא מ"מ למג"א שרמ"א מחמיר בזה, ובזה לא יהא שייך דברי מ"ב בשעה"צ.
ויתכן דאסור גם לדעת הרמ"א שמותר בלקח משחשכה, מ"מ כאן גרע שלא הוי אותה קדירה - עי' מג"ס.

---

2. וכל מש"כ בענין דעת בנ"א אין לדחות וכי חז"ל חששו בזה לדעת טעות, דעיקר החשש כאן אינו אלא מאי דמיחלף, ואם לא מיחלף אין לחוש, ולת"ח היודע היטב שכאן הוי כבר ככלי שני יתכן דבכלל אין לחוש מעיקר הדבר שמיחזי כמבשל, דכל המיחזי בגלל אי הידיעה וכאן אין לחוש לתקלה - והגם דכמובן האיסור לת"ח, אבל אם אין חשש מיחלף לעלמא לא אסרינן רק בגלל ת"ח, אלא דאכתי שייך לחוש דע"י הוראות בעניני איסור והיתר אפשר לדעת דאין דינו ככלי ראשון, וכשרואים שמחזירים אותו יהא מיחזי כמבשל, אבל לענין הטמנה לכאורה אפשר לתלות בדעת בנ"א.

עיון הלכה

הגאון רבי שמחה בונם ולדנברג
זצללה"ה

סימן רנ"ג סעיף א'

חזרה בשבת באיסור כשלא אהנו מעשיו

ברמ"א. ואם החזירו ישראל דינו כעבר ושהה. ואם מצטמק ורע לו מותר.
ואם מצטמק ויפה לו אלא שנזכר מיד לפני שהספיק להצטמק, אולי ג"כ דינו כן. ועיין בחידושי הריטב"א הנדמ"ח שביאר לבעיא ב' בכה"ג [דעבר ושהה ולא אהנו מעשיו], וכתב דנקטינן לקולא.
אך שם לענין שהיה, והרי לרמב"ם דמקילינן בהאי בעיא במצטמק ויפה לו בשהיה, ובכ"ז בחזרה מחמרינן.

תבשיל שהחזירו באיסור במצטמק ורע לו ועדיין הוא חם

ברמ"א. ואם החזירו ישראל וכו', ואם מצטמק ורע לו מותר שהרי לא נהנה מן האיסור.
עיין פרי מגדים מ"ז ס"ק י' דהיינו שעמד בחמימותו, אבל אם נצטנן ונתחמם צריך לחכות עד שיצטנן כבראשונה, או שלא נהנה מן האיסור (כנראה המכוון שלא נהנה ממה שנתחמם).
ועיין שם שכתב כן ביבש שנצטנן, אבל לח שנצטנן ונתחמם אסור אף אם נצטנן אח"כ. משמע לכאורה שבלח שנצטנן ס"ל דיש בישול מה"ת גם לרמ"א, וכדמשמע במג"א ס"ק ל"ז ובמחצה"ש שם. ועיין בחזו"א ס"ק כ"ז ד"ה היה בסופו [דאין דברי הרמ"א אלא משום חומרא, אבל מעיקר הדין אין בו משום בישול].
ואולם עיין בפמ"ג א"א ס"ק כ"ט שמתבאר להדיא כדברי החזו"א. ואולי לעומקא דדינא צ"ל כדבריו בס"ק כ"ט, ורק דבס"ק ל"ז אזיל לצד החומרא שעכ"פ בנצטנן, לחשוש לדעת הסוברים שיש חשש דאורייתא (ורק דבלא נצטנן לגמרי לא חיישינן לסברתם).

הזמן בכניסת שבת שצריך שיהא כבר מבושל כמאב"ד

בשו"ע. ואם שכח ושהה תבשיל שהתחיל להתבשל ולא הגיע למאכל ב"ד, אסור.
עיין בחזו"א ס"ק כ"ז ד"ה דינים העולים, דזה תלוי בצאת הכוכבים, ואולם לפי המבואר לקמן בסימן רס"א ס"ד א"כ לדידן זה תלוי בזמן קבלת שבת.

חילוק בגדרי הטמנה

בשו"ע. אבל הטמנה ע"ג גחלים לכו"ע אסור.
עיין בחזו"א ס"ק י"ט ד"ה מיהו, מש"כ בשם אור זרוע, וכתב לבאר שיש חילוק בין מכוין להטמנה, או שמשאיר את הקדירה בלי כוונת הטמנה.
ועיין פמ"ג סימן רנ"ד א"א ס"ק י"ב שכתב לחלק בין קדרה לבין מאכל עצמו [בלא קדירה - כצלי, דאין כאן דרך הטמנה] עי"ש.
ועיין בשו"ע הגר"ז מהדו"ב לסימן רנ"ט, משמע שגם במאכל עצמו שייך הטמנה, אבל זה רק במכוסה כולו, אבל אם הוא **מגולה** לא שייך בו דין הטמנה **במקצת** - ורק כשהוא עכ"פ מכוסה בקדרה שייך לאסור בהטמנה במקצת. ואולי גם הפמ"ג נתכוין לכעין זה.

שהיה בכירה שהוסקה בגפת של שומשומין

סימן רנ"ג סעיף א'. במ"ב ס"ק ג'. שהיא פסולת של זיתים, וי"א דה"ה פסולת של שומשומין דגם הם בכלל גפת הנזכר במשנה, וכדלקמן בסימן רנ"ז ס"ג לענין הטמנה. **ובשעה"צ ס"ק ג'.** רש"י וכו' ועיין בחדושי רע"א.
עיין מהרש"א ריש פרק במה טומנין [שכתב כעין דברי הגרעק"א, על מש"כ רש"י בפרק כירה דגפת פסולת של שומשומין, כתב לפרש דבגפת שהוסק בו דאיירי שם, פשיטא ליה דאפילו בשומשמין מסיק הבלא], ועיין פמ"ג א"א ס"ק א' [שמחלק בין שהיה דבגפת של שומשומין שרי, לבין הטמנה דבגפת של שומשומין אסור].

חובת סילוק הקדרה מע"ג הכירה באופן שהשהי' אסורה

מ"ב ס"ק ה'. וה"ה אם היה נתון צריך לסלק כשהגיע זמן חשיכה, **ובשעה"צ ס"ק ו'.** כן מוכח לקמן.
כנראה המכוון מדכתב [השו"ע בהמשך דבריו אבל אם נתבשל קצת וכו'] "ואסור **להשהותו** עליה", דהיינו אפילו **שהיה** בלי נתינה. ועיין פמ"ג א"א ס"ק ב' [שמשמע כן מלשונו שכתב דאם נתבשל קצת, **אסור לשהותה בין השמשות וצריך ליקח משם**].

הזמן בער"ש לאיסור שהיה

מ"ב ס"ק ה'. וה"ה אם היה נתון, צריך לסלק כשהגיע זמן חשיכה.
עיין חזו"א סימן א' [ל"ז] ס"ק כ"ז ד"ה דינים העולים [בדין שכח קדירה ע"ג כירה שאינה גרופה שלא נתבשל כמאב"ד **בשעת קידוש היום**, כתב לפרש דאפשר דהיינו צאת הכוכבים יעוי"ש].
ועיין ביאור הגר"א סימן רנ"ג סעיף ב' במש"כ ע"ד הרמ"א שלא יחזיר מבעו"י אלא אם ירתיח עד שחשכה או ברכו, כתב הגר"א ציון לסימן רס"ג סעיף י' שברכו הוי קבלת שבת, והוסיף לציין לסימן רס"א ס"א שברכו הוי כדין **חשכה**, משמע שכוונתו שלמש"כ הרמ"א חשיכה היינו צאת הכוכבים, ולא בעינן שיהא שיעור של כדי שירתיח עד השקיעה, וע"ז הוסיף שלברכו יש דין של חשכה.
וגם בסימן שצ"ג ציין לכאן שמרמ"א משמע כדעת המחמירים [דבקבלת שבת מקרי חשיכה ולא ספק], וא"כ הרי לכאורה צ"ל דהא דהשיעור הוא עד שחשיכה היינו משום **דמותר** להחזיר ולהשהות אחר השקיעה כמו בדין הטמנה, ע"כ לא חש לומר שיהא שיעור שירתיח לפני השקיעה, כיון דאפילו אם ילמוד להניח אחר השקיעה לית לן בה.
וא"כ לדידן צריך לסלק בזמן קבלת שבת (וגם אם לא קיבל שבת תליא לענין לכתחילה אם הוי לצורך מצוה דאז הזמן בצאה"כ, ואם שלא לצורך מצוה הזמן לפני ביה"ש).
ועיין סימן רס"א סעיף ד' בה"ל ד"ה אין מערבין, מש"כ חילוק בין קבלת שבת דיחיד או דציבור, ובמש"כ שם בשם הגר"א, משמע דלא מחלק בזה (אך עיין מש"כ לקמן בס"ב ע"ד ההג"ה).
ואולי אפילו אם נימא התם כמו שכתבתי שם היינו משום דהנדון לענין הזמן שנותן **לפני** זמן קבלת שבת, אבל לענין נידון דהכא שהוא ממש בזמן קבלת שבת דידיה, יתכן כיון דבזה נעשה אצלו שבת א"כ צריך לסלק (אליבא דהגר"א כנ"ל), וגם לדעת שאר פוסקים אם לא השהה לצורך מצוה.
ועיין לקמן סעיף ב' במש"כ ע"ד הרמ"א לענין טרוד ונחפז בנידון דהתם, ונפ"מ גם לנידון דהכא.

ליתן תבשיל שלא נתבשל כ"צ לצורך זמן שספק חשיכה

מ"ב ס"ק ו'. מבעו"י היינו ליתנו קודם שקיעת החמה להשהותו עליה לצורך הלילה, **ובשעה"צ ס"ק ז'.** ועיין לקמן סימן רס"א בבה"ל.
כנראה המכוון לענין מש"כ בגדרי חשכה.

בהיתר שימת דבר חי שלא נתבשל לקדירה

מ"ב ס"ק ט'. ודוקא בשר חי שא"א להתבשל לצורך סעודת הלילה.
עיין לקמן סימן רנ"ד מ"ב ס"ק ה' [בשם האחרונים דמיני קטניות וירקות ושאר דברים רכים אפילו בקדרה ממהרים להתבשל, וע"כ אפילו בחי חיישינן בהן שמא יחתה].

אם מים חשוב כבשר חי להתיר שהיה

מ"ב ס"ק ט'. ודוקא בשר חי וכו' אבל ירק ושארי דברים שהם קלי הבישול לא מהני מה שהוא חי.
עיין חידושי הגרעק"א לענין מים. ועיין לקמן בזה בסימן רנ"ד סעיף ט' ובמ"ב שם ס"ק נ"א ושעה"צ ס"ק מ"ח ומה שכתבתי שם. ועיין סוף סימן רנ"ט בסוף דיני שהיה והטמנה. ועיין חזו"א או"ח מועד סוף סימן ל"ו לענין הרבה מים.

זמן שימת הבשר חי לקדירה בשביל להתיר השהיה בשבת

מ"ב ס"ק י'. שלא נתבשל פי אז שרי ליתנן סמוך לשקיעה ממש.
צ"ע אם מהני לזה כשמקבלים שבת, דסגי במה שנתן סמוך לקבלת שבת, אע"ג דלפני השקיעה כבר הוי מבושל קצת - אם בגלל קבלת שבת במוקדם מקדימים את הסעודה. אבל אם לא מקדימים יתכן דלא מהני לפי מש"כ כאן בבה"ל ד"ה מסיח.
ועוד יתכן דאם מהני זה רק בקבלת שבת של ציבור, אבל לא של יחיד אפילו אם מקדים סעודתו - וצ"ע גם בזה.

בשר חי שהורתח כבר קודם שבת אם מתיר השהיה

מ"ב ס"ק י'. אבל אם נתנו מבעוד יום אסור, דכבר נתבשל קצת קודם שבת.
עיין חזו"א סימן א' [ל"ז] ריש ס"ק כ"ב דס"ל דבעינן שלא יגיע ליד סולדת בשעת שקיעת החמה. ועיין בהגהות מרדכי בסו"פ [פ' ע"א בדפי המרדכי שכתב וז"ל, ועם חשיכה דקאמר היינו שיש שיעור להרתיח ואין שיעור לגמור בישולן], וצ"ע אם כונתו שלא כמבואר כאן [בחזו"א].
- עיי"ש בבגדי ישע (אות י"ד) דכנראה דקאי לענין חי, וא"כ משמע שם דבעי' שיוכל להרתיח - דהיינו יד סולדת בו מבעו"י, והיינו משום דס"ל כשיטת תוס' [ל"ו ד"ה וב"ה שהביא הרמ"א סוף ס"ב דיש איסור חזרה ער"ש]. וג"כ צ"ל שלא ס"ל כרא"ש [דסובר דאיסור חזרה ער"ש הוא דוקא אם נגמר בישולן], אלא גם בלא נתבשל יש איסור חזרה, וגם ס"ל דיש איסור שהיה מתחילה בזמן כזה כמבואר שם בתחילת דבריו. ועיין ב"י סוף סימן רנ"ז בביאור דברי הגמ"ר.

אופן היתר השהיה בנתינת אבר חי

מ"ב ס"ק י"א. דאפילו הוחם התבשיל נמי מותר להשהות.
עיין חזו"א סימן א' [ל"ז] ס"ק כ"ב שכתב דהיינו שעוד לא היה יד סולדת בו, ועיין שם שכתב לבאר דהיתר של גרמא חייא הוא בנתן לתבשיל בשיל ולא בשיל שנצטנן [דאי לתוך קדירה שי"ס, הרי מיד ששדא גרמא, בשיל קצת].

שיעור כיסוי הגחלים שיחשב לקטום

מ"ב ס"ק י"ד. שכסה הגחלים היינו כל הגחלים, וא"צ לקטום עד שאין ניכר שם אש כלל, רק בכיסוי אפר כל שהוא מלמעלה על פניהם סגי.
עיין מחצית השקל בשם תוספת שבת דצריך לקטום **כל** הגחלים, ורק דאין צריך ליתן עליו אפר הרבה עד שיהיה הכיסוי רב, אלא די בכיסוי קלוש וכו'.

נתינת התבשיל ע"ג גחלים שהובערו אחר שקטמה

מ"ב ס"ק י"ד. ואפילו הובערה אח"כ שרי [גמרא].
עיין חידושי הריטב"א (ר"ן) שס"ל שאם הובערה לפני שנתן את התבשיל אסור, וכל ההיתר הוא רק בהובערה אחר שנתן את התבשיל.
וצ"ע אם כן הוא גם לשיטת שאר הראשונים, דלכאורה לשיטת תוס' ורשב"א המובא בשעה"צ ס"ק י"ז יתכן דע"כ איירי בלפני שהובערה, דאם אח"כ לא היו מחלקים בזה, אך אין זה מוכרח.
ועיין פמ"ג א"א ס"ק ג' לענין עוממו שהובערו - ולכאורה ג"כ משמע דהמכוון לפני שנתן הקדרה, דאילו אח"כ הרי יש גילוי דעת משלא חש להבעיר לפני שנתן.
אך אפ"ל שמ"מ אין זה גילוי דעת כל כך שלא ישמור על שלהבת לחתות שלא תכבה.
ונפ"מ לדידן בנפל הדבר המחוייב לגרוף לפני נתינת התבשיל.

היתר לסמוך באינה גו"ק אם קאי גם על חזרה

מ"ב ס"ק ט"ו. מותר לסמוך לה. י"א דלא שרינן הכא כ"א הסמיכה בע"ש להשהותה משתחשך, אבל להחזיר בשבת אסור אפילו בסמיכה, **ובשעה"צ ס"ק י"ט** חי' רע"א בכונת המ"א.
עיין רמב"ם פרק ג' מהלכות שבת הלכה ז' [שהעתיק דבריו המג"א, שכתב ומותר לסמוך לכירה מבערב וכו'], משמע דרק "מבערב" מותר בסמיכה [ולא איירי לענין שהיה ער"ש]. וכן משמע שם בהל' י' [שכתב וכל שאין מחזירין עליו אין סומכין לו בשבת], אך עיין בבית מאיר מש"כ בזה [דבהל' י' קאי רק אתנור וכופח שאין לו שום היתר חזרה].

סמיכה לכתחילה בשבת

מ"ב ס"ק ט"ו. אבל כמה אחרונים חולקין ע"ז וכו', ואפילו בסמיכה לכתחילה בשבת יש מקילין היכא שהקדרה עדיין חם ומבושל כ"צ. **ובשעה"צ ס"ק כ"א.** אכן בחדושי הר"ן מחמיר בזה.
עיין חזו"א סימן א' [ל"ז] ס"ק ט' [שכתב דמהרא"ש שמדמה ליתן כנגד המדורה לסומך, משמע דבשבת מותר לסמוך לכתחילה, ומקשה מדברי הגמ' דמבעי' לי' מהו לסמוך, דמשמע דבשבת ודאי אסור].
ועיין בה"ל סוף ד"ה מותר ומה שכתבתי שם.
ודברי חי' הר"ן הם בדף מ' ע"ב שכתב כן להדיא בשם הרא"ה. (אבל מדבריו בסוגיתנו אין הכרח לזה, דאי לא"ה הרי גם מתוס' הנ"ל באות כ' [בשעה"צ, שהביא שדעתו כהר"ן דחזרה בסמיכה מותר בשבת] היה אפשר להוכיח [שסמיכה לכתחילה אסור בשבת], והמ"ב לא הזכירם כאן, ע"כ צ"ל דכונתו למש"כ בדף מ').

חזרה בשבת לכירה שהוסקה בקש וגבבא

מ"ב ס"ק י"ח. דכיון דכגרופה דמיא **ומבעוד יום** הוא נותנו לתוכה, מה לי תוכה מה לי על גבה.
משמע דבשבת לענין חזרה אסור תוכה גם בקש וגבבא, וכמש"כ בחזו"א סימן א' [ל"ז] ס"ק ו', ולא כמו שכתב באור שמח פרק ג' מהלכות שבת [דבקש וגבבא לא חיישינן כלל], וכן כתב בשו"ע הגר"ז סט"ז [דלהחזיר לתוכה אסור אפילו בקש וגבבא].

תנור שהוסק בקש וגבבא וגו"ק לשהות עליו

מ"ב ס"ק כ"ב. אכן מלשון הרמב"ם משמע דבקש וגבבא אינו אסור בתנור כ"א באינו גרוף [א"ר].
עיין פמ"ג בא"א ס"ק ט' שכתב דאפשר דגם דעת הרמב"ם לחומרא בזה.

ליתן בשבת ע"ג תנור כאשר אין היד סולדת בו

מ"ב ס"ק כ"ג. אבל אם אין היד סולדת בו מותר ליתן אפילו על גביו אפילו בשבת, ואפשר דאפילו אין גו"ק מן הגחלים.
עיין שו"ע הגר"ז סכ"א ובקו"א אות ה' שמפרש שהמג"א מסיק לחומרא בזה. אולם לפי מש"כ לקמן במ"ב ס"ק צ"ג ובשעה"צ ס"ק צ"ג להכריע ולהגיה כהגר"א, יתכן דגם כאן פשוט להיתר.

תנור או כופח שהסיקוהו בעצים שגרף וקטם

מ"ב ס"ק כ"ז. דינו כתנור. שאפילו גרף וקטם אסור בין בתוכה בין ע"ג בין בסמיכה. **ובשעה"צ ס"ק כ"ז** כן משמע בש"ע, ועיין בכ"מ ברמ"ך.
[ז"ל הכ"מ בפ"ג ה"ז, כתב הרמ"ך צ"ע למה אוסר לסמוך היכא דגרף וקטם וכו' ותנור כע"ג כירה, עכ"ל].
משמע דכונת רמ"ך להתיר אפילו בתנור לסמוך בגו"ק, דהא משוה גם סמיכת תנור לעל גבי כירה - ושם מותר בגו"ק, ואם כן הו"ל להשיג לעיל בהל' ה' שכתב לאסור סמיכה בתנור גרוף וקטום - שו"ר דכבר נכלל בהשגה דלעיל [שהשיג הרמ"ך והו"ד בכ"מ ה"ה], שהשיג יותר דאין בכלל חומרא בתנור גרוף יותר מכירה.
ועיין חידושי הרשב"א שס"ל **דבכופח** מותר סמיכה בגרוף וקטום.
ועיין מגיד משנה שם הל' י' בסו"ד [שהביא דעת הרשב"א].

תנור של נחתומים

מ"ב ס"ק כ"ח. ותנורים שלנו וכו' ועכ"פ בתנור של נחתומים שמסיקין בו תדיר וחומו רב, טוב להחמיר לדונו כתנור.
עיין חזו"א ס"ק ז' שהשיג בזה.

תבשיל שהחזירו ישראל בשבת

מ"ב ס"ק ל"ה. ואם החזירו ישראל. ועיין במ"א שפסק דלאחרים שרי בזה.
עיין חזו"א ס"ק כ"ד ד"ה ומש"כ [שס"ל לאסור גם לאחרים וכדין מזיד, ושכ"כ הגר"א].

תבשיל שהחזירו בשבת - לענין בני ביתו

מ"ב ס"ק ל"ה. ועיין במ"א שפסק דלאחרים שרי בזה.
ולבני ביתו אסור - מחצית השקל ס"ק י"ד בסופו.

החזיר בשבת במצטמק ורע לו והוא עדיין חם

מ"ב ס"ק ל"ו. אע"ג דלכתחילה אסור בחזרה אפילו אם מצטמק ורע לו, בדיעבד מותר אפילו החזיר במזיד.
אם היה חם כשהחזיר, מותר גם כעת אע"ג שהוא חם. ואם היה קר, אזי כל זמן שהוא חם אסור, ומותר רק אחר שנצטנן, כך נראה לכאורה ע"פ המבואר לקמן סעיף ה' בה"ל ד"ה להחם במש"כ שם לענין חומם ע"י גוי.
מסתמא גם בנידוננו כן, כי לאכול כשהוא חם הרי יש לו הנאה מזה.
ואולם לפי"ד החזו"א ס"ק כ"ז ד"ה ומבואר, שמשיג שם על דברי בה"ל, יעוי"ש שכתב בהדיא להחמיר אפילו במצטמק ורע לו, אם היה צונן ונתחמם, בין בהחזירו ישראל בין בהחזירו גוי אסור אפילו אחר שנצטנן.
ועיין במג"א ס"ק ל"ז ובמחצה"ש שם. ולכאורה מוכח מהרשב"א איפכא [דאוסר קדירה שאמר הישראל לא"י להחם כיון שעשה בו איסור דאורייתא שהבעיר אש. מובא שם בחזו"א] דלמה הוצרך לאיסור הבערה, תיפו"ל משום איסור חזרה, אלא מוכח דמשום חזרה היה אסור רק בעודו חם, אבל

בנצטנן אח"כ היה מותר, לכן אתי עלה משום הבערה, דכיון דאיתעביד ביה איסור דאורייתא אסור אפילו כשלא נהנה.
וכן נראה דדעת הפמ"ג שבאיסור דאורייתא אסרינן אפילו כשכבר לא נהנה, ובאיסור דרבנן אסרינן כל זמן שנהנה, וע"כ בדבר יבש מותר כשנצטנן הן לפמ"ג והן למחצה"ש. ולח צונן שחממו גוי ע"ג האש, בזה ס"ל למחצה"ש שאסרינן אפילו כשנצטנן, משום כיון דלדעת המחמירים איתעביד איסור דאורייתא, ואפילו למקילים מ"מ היה איסור דרבנן אפילו בצונן. ובזה משמע לכאורה דהפמ"ג מתיר, דהא כתב לבאר דבזה דע"ג האש מחמיר מג"א משום דין חזרה, וכתב דאסור כיון שנהנה, משמע דבנצטנן מותר.
וצ"ע דהרי ברמ"א אוסר אפילו בנצטנן אפילו ע"י חימום בלי הבערה, ומשמע דמג"א מסכים לרמ"א בזה כיון שהוי ע"ג האש. ואולי צ"ל דגם פמ"ג יסבור דכאן גרע בצירוף שיטת המחמירים כמש"כ המרדכי, אע"ג דהוא לא פירש כן להדיא.
והנה לפ"ד החזו"א שהחזיר גוי בציווי ישראל הוא כמו החזיר ישראל, א"כ אם נוכיח איפכא מהרשב"א, א"כ מוכח דאפילו בהחזיר ישראל מותר אם נצטנן אח"כ (כשלא נהנה מן מה שהיה קודם חם).
אבל אם נסבור כדרך הבה"ל לחלק בין החזיר ישראל לבין החזיר גוי בציווי, א"כ אין הוכחה מן הרשב"א אלא להחזיר גוי, אשר לכן כל עוד שהוא חם אסור אם לא אפשר לאכלו קודם, דזה גרע ממצטמק ויפה לו. ובנצטנן מותר דעוד עדיף ממצטמק ויפה לו, והרי לבה"ל מותר אפילו במצטמק ויפה לו.

עוד מענין הנ"ל

מ"ב ס"ק ל"ו. בדיעבד מותר אפילו החזיר במזיד שהרי לא נהנה כלל.
עיין חזו"א ס"ק כ"ד ד"ה ולדינא [דמשמע דא"צ להמתין עד שיצטנן אע"ג שנהנה במה שלא נצטנן] - והיינו שהחזיר חם והרי נהנה במה שבינתיים לא נצטנן, אבל אם החזיר צונן ונתחמם צריך להמתין - כהא דמ"ב ס"ק צ"ו לענין עשה גוי מעצמו.

בטעם איסור חזרה בשבת

מ"ב ס"ק ל"ז. ואין צריך לזה אלא וכו' או כשבא להחזירה בשבת דמחזי כמבשל אם אינה גרופה. **ובשעה"צ ס"ק ל"ז.** ובספר הישר איתא דלכך וכו' וחיישינן שמה יחתה בחזרתו.
עיין לקמן סימן שי"ח מ"ב ס"ק צ"ח שכתב לב' הטעמים. ועיין בשו"ע הגר"ז סעיף כ"ג בקו"א אות ח' שכתב בדעת הט"ז משום חשש חיתוי (כנראה המכוון לט"ז ס"ק י"ג) - ועיי"ש שכתב דאפשר דהמג"א ס"ל נמי הכי, עי"ש.

הטמנה במקצת

מ"ב ס"ק מ"ח. שהיא מגולה וכו' היינו שאין מכסה עליה בבגדים מלמעלה, ועיין לקמן ברנ"ז ס"ה.
ועיין שם [בסימן רנ"ז] בסעיף ח' במ"ב ס"ק מ"ג בסופו [במש"כ בשם הח"א דאם כופה כלי רחבה או שנותן עליה דף רחב ומכסה בבגדים מלמעלה מותר, אף שמעמידו **עד חציו** בחול], ומשמע דאם רובו מכוסה נטוי ככולו ואסור גם לרמ"א [וע"ע מש"כ לקמן במ"ב ס"ק פ"ט].

פסיק רישא דלא ניח"ל בדרבנן

שעה"צ ס"ק מ"ג. דבאמת הלא הוא רק פ"ר דלא ניחא ליה, ואיסורו רק מדרבנן לכו"ע וכדמוכח בביאור הגר"א.
עיין בביאור הגר"א בסעיף ה' וכאן. וע"ע בסימן של"ז ס"ב בביאור הגר"א. ועיין סימן ש"מ בה"ל דף קפ"ח ע"א בראשו. ועיין מ"ב סימן של"ז ס"ק י'.

נתינת פח אם חשוב כקטום

בה"ל ד"ה ליתן. אך מדברי הרמב"ם בפ"ג ה"ד שכתב אין משהין אותו ע"ג האש בשבת וכו' עיי"ש, משמע לכאורה דע"ג כיסוי אין בכלל על גבה.
עיין חזו"א ס"ק ט' [שכתב דמלשון הטור מבואר דמעמיד על הכיסוי לא מקרי אלא על גבה יעוי"ש].
ועיין אגלי טל אופה ס"ק נ"ד [(אות ב') [שמחלק בין אם הכיסוי לשמור חומו וכבסימן רנ"ד דלא חשיב גו"ק, לבין אם מניחו להפסיק דחשיב הכיסוי כסילוק דעת מהגחלים כגרו"ק], ולכאורה לפי"ז לענין שימת פח, תלוי אם הדרך לשומו בגלל עצם הנחת הקדרה, או ששמים אותו כדי לסלק דעתו מהאש, ובנותן קדירה תוך קדרה מותר, כיון דאין זה דרך בישול, ועושה כן רק כדי לסלק דעתו מהאש, וכעין שכתב בשו"ת שבט הלוי חאו"ח סימן צ"א.
ודעת החזו"א לאסור בזה (בס"ק ט'), ועיי"ש בשבט הלוי מכתב החזו"א לענין זה.
ועיין חידושי בית מאיר ריש סימן רנ"ג אשר נראה שמחלק כחילוק המבואר כאן - ועיין שו"ת מהר"ם שיק סימן קי"ז מש"כ ג"כ כעין חילוק זה (אך כתב לחלק בין נותן בשבת או מערב שבת - ועיי"ש בלשון השואל שנחית ג"כ לסברא שמה שנוהגים גם בחול לא הוי היכר).
ועיין כף החיים סימן רנ"ג ס"ק י"א מש"כ היתר של הנחת חתיכת ברזל ע"ג כל הגחלים - והעירו דאולי באופן זה גם להחזו"א מותר דהוי כעין קטימה ממש. [ואולם גם לפי מש"כ במהר"ם שיק היינו כנראה רק דאם נתנה מער"ש לא הוי היכר לענין חזרה אבל כנראה עכ"פ הוי היכר לענין שהיה גופא, דלפי דרכו יתכן דההיכר מהני רק לגבי מה שעושה מיד אח"כ כגון בשהי', וכגון בחזרה כשנותן את הקדירה ריקנית בשבת לפני שמחזיר].

להשהות תבשיל שלא נתבשל כ"צ כשכונתו לצורך מחר

בבה"ל ד"ה להשהותו. ואם כונתו לצורך מחר יש פוסקים שמתירים וכו', ועיין וכו' דמדינא אין לסמוך ע"ז.
עיין חזו"א ס"ק כ"ב ד"ה בה"ל (הא') בסופו [שכתב דאין הכרח להכלבו והגה"מ דס"ל דבחושב להדיא לצורך מחר מותר, אף אם נאמר דלא גזרו חכמים אפי' דעתו לאכלו בלילה, דשפיר י"ל דלא פלוג].
וע"ע חזו"א שבת סימן כ"ה ס"ק כ"ט (באו"ח מועד סוף סימן ל"ו) [שכתב לצרף דעת הכלבו והגה"מ להתיר אופן של שהי' לצורך מחר, יעוי"ש].

לפת אי הוי מצטמק ויפה לו

בה"ל ד"ה והוא. בגמ' ל"ז ע"ב איתא וכו', ועיין בפמ"ג במ"ז רנ"ט שביאר דאפי' לית ביה מוחא ג"כ רע לו בלית ביה בישרא, אכן מסוגיא דברכות מ"ד ע"ב משמע דהצימוק יפה ללפת.
עיין בפמ"ג כאן במ"ז ס"ק י"ג ד"ה ראשונה מש"כ דלפת שלנו מיארי"ן ורוב"ן עינינו רואות שמצטמק ויפה לו - ועיין עוד שם בד"ה מה הן (בסוף הס"ק) [שמחלק בין לפדא בדלי"ת שמצטמק ורע לו ללפתא בתי"ו שמוי"ל].

ספק מצטמק ויפה לו או מצטמק ור"ל

בה"ל באו"ד. וכל שאינו יודע בבירור אם הוא מור"ל או יפה לו ראוי להחמיר בו.
עיין פמ"ג כאן במ"ז סוף ס"ק י"ג שכתב שבדבר שאין מפורש בתלמוד אין לנו להקל. ועיין פמ"ג בסימן רנ"ט שכתב לענין אם יש מצטמק ויפה לו ומצטמק ורע לו, דאזלינן בתר רוב.

בשר חי בתנור חם

בה"ל ד"ה מסיח דעתו ממנה עד למחר. נראה דאפילו אם התנור חומו רב ויכול להתבשל באיזו שעות בלילה וכו'.
ואם דעתו לאכול בלילה, עיין חזו"א ריש ס"ק כ"ב שכתב לפרש שלהבה"ל אסור, והשיג בזה ודעתו להיתר.
ויתכן שלפי"ד החזו"א מותר גם באופן של קבלת שבת במוקדם, ומקדימים סעודתם (עי' מש"כ בדברי המ"ב ס"ק י'), שגם בזה מותר אפילו אם דעתו לאכול בסעודה.
אבל באופן שלא מקדימים סעודתם יתכן שלא מהני גם לחזו"א, דזה כבר לא נכלל ב"לא פלוג".

לסמוך לכתחילה בשבת

בה"ל ד"ה מותר לסמוך לה. ומש"כ במ"ב דאפילו בסמיכה לכתחלה יש מקילין, הוא בספר בית מאיר ע"ש.
עיין לקמן בבה"ל סוף הסימן דנוטה לאסור. ועיין לקמן סימן רנ"ט בסופו בכללי שהי' והטמנה [שכתב שמותר להניח תבשיל חם שנתבשל כ"צ סמוך לתנור, אפי' הוסק ואינו גו"ק, דסמיכה לא אסרו בזה], וא"כ לפי מה שנראה מבה"ל סוף סימן רנ"ג צ"ל שאיירי שם בתבשיל שהיה קודם לכן מושהה במקום אחר, וכעין שכתב בבה"ל שם [ואיירי לענין חזרה].
שו"ר בחידושי הגרעק"א שביאר כן בכונת מג"א [ס"ק ה'] דצ"ל דאיירי לענין חזרה [ודלא כהדגמ"ר שמפרש לסמוך לכתחילה], ושוב נשאר בקושיא על מש"כ להתיר לקמן בדבר יבש קר - וכ"ז לשיטתו, אבל לשיטת הדגול מרבבה את"ש.
אך עיין בסוף סעיף ב' בבה"ל ד"ה אבל, ובמש"כ שם שמשמע שם להקל - וצ"ע.

עוד בענין לסמוך לכתחילה בשבת

בה"ל באו"ד. ומש"כ במ"ב דאפילו בסמיכה לכתחילה יש מקילין וכו', וגם קצת סמך לזה מהרא"ש.
בב"ח כתב דכן דעת הרא"ש, וכ"כ בחזו"א ס"ק ט'.
ועיין בהגהות מרדכי דאולי אפשר להוכיח מדבריו להיתר [דז"ל בדף ע"ט ע"ב מדפי הגמ"ר, דאיבעי להו מהו שיסמוך וכו', ומיבעיא בין לשהות בין ליתן לכתחילה], ולכאורה היינו לשהות היינו ליתן לכתחילה. ואולי לשהות היינו **בער"ש**, וליתן לכתחילה היינו **בשבת** בסמיכה.
ולפי"ז את"ש מש"כ [שם בהמשך דבריו] שמדרבנן שאסרו לשהות - דהיינו בער"ש ומתירים מ"מ אז לסמוך, נשמע במכל שכן לחנני' שמיקל **לשהות** - דהיינו על גבה ובתוכה, ואסר ליתן - היינו בתחילה בשבת, וכן אסר להחזיר, דמ"מ מותר לסמוך סמוך לחשכה. והיינו דמותר לסמוך אפילו בתורת נתינה בתחילה ולא רק בתורת חזרה. ולכאורה מדמותר סמיכה בתחילה בסמוך לחשכה, ה"ה דמותר גם בשבת.
אולם ממה שכתב הב"ח דמהרא"ש משמע להתיר אפילו בשבת, משמע שמהפוסקים אשר משמע להתיר בסמוך לחשכה לא נוכיח כן גם לענין שבת, א"כ כבר לא מוכח מהגהות מרדכי. אך לפי מש"כ לבאר כוונתו בביאורו לסוגיא, יתכן דאפשר להוכיח.
ועיין פמ"ג בא"א ס"ק כ"ט, ומשמע שס"ל כהדגול מרבבה בכונת מג"א [להתיר בחזרה בסמיכה], וע"ע שם במ"ז ס"ק י"ג ד"ה ואמנם, שס"ל שמותר בסמיכה לתנור, ואסור רק בתוך התנור, עי"ש.
ובחיי אדם כלל כ' נשמת אדם אות ח' נראה מדבריו שאסור לסמוך לכתחילה, אך צ"ע במה שלכאורה נראה שמחלק בזה בין דבר לח או דבר יבש.

החזיר גוי בשבת בידיעת הישראל

בה"ל ד"ה ואם החזירם א"י. והנה בלבוש כתב דדוקא שלא בידיעת ישראל דאל"ה מתחשב כמזיד, ולא נהירא, דהא טעם הדין הוא דמזיד בא"י לצורך ישראל כשוגג בישראל וכמש"כ בהגר"א.
עיין חזו"א ס"ק כ"ו ד"ה ונראה, שכתב לקיים דברי הלבוש ושאין סתירה לזה מדברי הגר"א. ועיין לקמן במ"ב סוף ס"ק צ"ז [שאין לאסור התבשיל בדיעבד אף שהעמידו הגוי בציווי הישראל].

להשהות תבשיל שלא הגיע למאב"ד בגו"ק (לדעה שני')

בה"ל ד"ה אלא כשהתחיל להתבשל. עיין בחידושי רע"א שכתב דדין זה אינו ברור, דיש פוסקים שסוברין דאפילו גו"ק לא מהני בזה.
עיין שם שכתב לדייק מהרא"ש [ממש"כ בשיטת הרי"ף דהא דכתב פ"ק גבי אין צולין בשר וכו' כמה שיצולו מבעו"י כמאב"ד, היינו באם יגרוף קודם שבת מהני כדי שיצולו מבעו"י כמאב"ד]. והעיר רי"ס בשם ח"א שהי' אפשר לומר שהרא"ש כתב כן רק לענין צלי דיותר חמור לענין זה (והיינו כשם דחמור שם לענין חי, ה"נ חמור אם עוד לא נצלה כמאב"ד אפילו לחנניה).
ולענין מש"כ מדברי הרשב"א פ"ק להוכיח להחמיר, מ"מ הרי כתב דהרשב"א בפ"ג העלה להתיר.
ועיין בחידושי הרמב"ן שמבואר להיתר. וכן משמע בר"ן על הרי"ף בכללי השמועה שכתב דמשהין עליה כל תבשיל. ועיין בחידושי הריטב"א (ר"ן) דס"ל להיתר.

שהיה בער"ש לענין הלכה

בה"ל ד"ה ונהגו להקל כסברא אחרונה. וע"כ לפי"ז לכתחלה בודאי טוב ליזהר שיהא מבושל כ"צ קודם חשכה ולסלקו מן האש.

עיין חזו"א סוף ס"ק ג' [שסיים ואפשר שאין להחמיר אחרי שהגאונים לא החמירו לעצמן וכדאמר גם בגמ' יעוי"ש]. ועיין סימן רנ"ד שעה"צ ס"ק כ"ב ומש"כ שם. ועיין פמ"ג סימן רנ"ט מ"ז ס"ק ג' ריש ד"ה ראשונה, וריש ד"ה כל זה, משמע דס"ל דמעיקר הדין כדעה א' אלא שנהגו כדעה ב'.

חזרה כשהניחה ורק שלא סילק את ידו מהקדירה

סימן רנ"ג. סעיף ב'. בשו"ע. מותר להחזירה כל זמן וכו' ולא הניחה ע"ג קרקע.
ואם כשהניחה שם עוד ידו עליו, עיין תורת שבת ס"ק י"ג. ועיין שם בסוף דבריו מש"כ מהירושלמי. אך עיי"ש בפני משה וקרבן העדה שפירשו כן בתורת תנאי של חומרא היכא שהניחן ע"ג ספסל.
ועיין ביאור הגר"א שהביא לדברי הירושלמי, ועיין בדמשק אליעזר.
ולכאורה לפי"ד הגר"א והדמשק אליעזר, א"כ עכ"פ בהניח ע"ג ספסל מהני אם לא העביר ידו. ומשמע אפילו ידו רק על גבי הקדרה ולא תחתיה.

היה דעתו להחזירה צונן ונמלך להחזירה חם

ברמ"א. הגה. ודעתו להחזירה.
אם היה דעתו להחזירה אחר שנצטנן ונמלך להחזיר כשהיא רותחת, עיין א"ר ס"ק כ"א [שנשאר בזה בצ"ע], ולכאורה מסתבר דזה נקרא באמת כאין דעתו להחזיר, כיון שהיה דעתו להחזיר בזמן שכבר אסור להחזיר, וא"כ מש"כ "וצ"ע" אולי מסתפק אם זו היא כונת הלבוש [שכתב, ודוקא בדעתו להחזירה כשהיא רותחת, הא שהה בידו עד שנצטנן אסור להחזיר], דיתכן לפרש כונתו כמו שכתב הפמ"ג בא"א ס"ק כ"א [שאי"צ דעתו בפירוש רק דבעינן שיחזירנה קודם שיצטנן], והיינו דאם הפי' בכונתו כהפמ"ג א"כ יוצא שלהלבוש לא צריך תנאי של דעתו להחזיר, ע"כ גם אם היתה דעתו להחזיר אחר שנצטנן ושוב נמלך להחזיר כשהיא רותחת, מותר.
ועיין כאן בשעה"צ ס"ק מ"ט.

בטעם איסור חזרה לתוך הכירה

בשו"ע. ודוקא על גבה אבל לתוכה אסור.
עיין מחצית השקל ס"ק ל"ה שכתב דאפשר ששייך יותר שמא יחתה (ועיין שבט הלוי ח"ג). ועיין שע"ת לקמן סימן שי"ח ס"ק ו' [במש"כ שתוך התנור והכירה מחזי כמבשל]. ועיין לקמן ס"ה בה"ל ד"ה להחם.

חזרה בשבת אחר שהיה מרובה

ברמ"א. וי"א דכל זה אינו אסור רק כשנטלו מן הכירה מבעוד יום ולא החזירו עד שחשכה, אבל אם לקחו משם משחשכה אפילו הניחו ע"ג קרקע מותר.
עיין מ"ב [דהטעם שהרי הכל ידעו דכבר עמדה הקדירה בכירה ונתבשלה כבר]. ולכאורה היה אפשר לומר שעכ"פ לא שהתה הרבה, ובכ"ז בנטל מבעוד יום אסור אם הניח ע"ג קרקע, או שלא היה דעתו להחזיר ונמלך, ובנטל בשבת מותר, אבל בשהתה הרבה הוי כבר כשהיה חדשה. אך רי"ס העיר דבשו"ע הגר"ז סעיף י"ט כתב דאפילו שהתה הרבה מותר.

זמן דסמוך לחשיכה לענין איסור חזרה מבעו"י להתוס' והרא"ש

ברמ"א. י"א דכל שהוא סמוך לחשכה או סמוך לברכו שהוא קבלת שבת לדידן, אם הוא סמוך כ"כ וכו' א"א להרתיחה מבעו"י דינה וכו'.
עיין לקמן סימן רס"א סעיף ד' בה"ל ד"ה אין מערבין. ועיין שם מש"כ לחלק בין קבלה דיחיד לקבלה דציבור, ולפי מש"כ שם לדעת הגר"א כנראה דלא מחלק בזה.
אולם לגבי נידון דהכא יתכן דתלוי בזמן מסוים, כגון שהציבור רגילים לקבל שבת בזמן מסוים. וא"כ יתכן דלהגר"א ה"ה ביחיד אם יש לו זמן מסוים שרגיל לקבל שבת. אבל אם במקרה בער"ש זה קיבל שבת במוקדם יותר, לא נימא דאיגלאי דהחזיר באיסור, ואולי אפילו לכתחילה אע"ג דבדעתו לקבל שבת היום במוקדם, מ"מ לגבי האי דינא נחשב כמו דרגיל תמיד - וצ"ע.
ועיין בסימן רס"א במ"ב ס"ק י"ז וי"ח - ומש"כ שם [בענין שבות לצורך מצוה אחר קבלת שבת ע"י גוי וע"י ישראל], וכל מש"כ אליבא דהגר"א נפ"מ ג"כ לשאר פוסקים לענין אם מחזיר שלא לצורך מצוה.
ולענין גדר צורך מצוה בזה, עיין בסימן שמ"ב דמותר גם בטרוד ונחפז, ועיין שם בשעה"צ ס"ק ד' [דטעם ההיתר הוא מפני שאם לא יתירו לו נמצא מצטער בשבת], וא"כ אולי גם בגוונא שאם לא יהא לו תבשיל זה יצטרך לאכול רק פת גרידא, אולי לא גרע מהנ"ל.
אך לפי מש"כ שם בשם הגר"א במ"ב ס"ק ה' ושעה"צ ס"ק ה' [דהתירו בביה"ש דוקא בשעה"ד גדול וצורך הרבה], יתכן דאין לחלק בזה.
ועיין לקמן סימן רנ"ד מ"ב ס"ק ל"ג מש"כ להחמיר אפילו באין לו מה לאכול רק פת גרידא - אך כאן שאני לפי הנ"ל של ענין טרוד ונחפז.
ולפי כל הנ"ל א"כ זה נפק"מ גם למש"כ הרמ"א "דכל שהוא **סמוך לחשיכה**", שיצא דאם הנידון באינו צורך מרובה או טרוד ונחפז, הוי הזמן בשקיעת החמה. ואם הנידון בצורך מרובה או טרוד ונחפז, הוי הזמן בצאת הכוכבים.
וע"ע בבה"ל סימן שמ"ב, שם משמע שפוסק כהגר"א. אך אולי זה לענין גדר טרוד ונחפז, אבל נידון הנ"ל יתכן דהוי בגדר צורך מרובה לפי הא דריש סימן שמ"ב. ורק בסימן רנ"ד לענין דין קנסא כתב דאינו חיוב כ"כ.

חום הקדירה לענין היתר חזרה בעו"י לתוס' והרא"ש

ברמ"א. אם הוא סמוך כ"כ שאם נצטנן הקדירה א"א להרתיחה.
כנראה המכוון שיגע ליד סולדת בו (עיין יו"ד סימן קכ"ג בטור ובב"י שם דלישנא דרתיחה כנראה הוא על יד סולדת בו) - ועיין הגהות מרדכי בסו"ד.

חזרה ער"ש לתוס' והרא"ש - לצורך ער"ש

ברמ"א. י"א דכל שהוא סמוך לחשכה וכו' אם הוא סמוך כ"כ שאם נצטנן הקדירה אי אפשר להרתיחה מבעו"י, דינו כמו בשבת עצמו.
עיין פרי מגדים מ"ז ס"ק ט"ז לענין אם מחזיר תוך זמן זה על מנת ליקח ממנה קודם שבת.

שהיה ער"ש לדעת התוס' והרא"ש

ברמ"א. י"א דכל שהוא סמוך וכו' אם הוא סמוך כ"כ שאם נצטנן הקדירה

רשת כוללי ערב
אליבא דהלכתא
שע"י ישיבת חברת אהבת שלום

אי אפשר להרתיחה מבעו"י דינה וכו'.
עיין ספר הישר לר"ת סימן רל"ו דמשמע שגם להשהות בתחילה קדירה צוננת אסור בתוך שיעור זה, ומותר רק **להשהות,** דהיינו המשך שהייתה במקום שנתבשלה שם, כי ודאי רותחת היא שלא נסתלקה מעל הכירה.

חזרה כשהניחן עג"ק בהיה דעתו להחזיר

מ"ב ס"ק נ"ו. וכן מקילין בדעתו להחזיר אף שבינתים הסירן מידו, ונראה שבעת הצורך יש לסמוך ע"ז.
עיין חזו"א ס"ק י"ב ד"ה ונראה (הב') שכתב דיש מקום להקל בנתן ע"ג ספסל אפילו באין דעתו להחזיר, בצירוף דעת הר"ן. ועיין שם שהעיר על חומרת שעה"צ ס"ק נ' בהניח ע"ג קרקע ודעתו להחזיר, דהרי לפי דבריו אפשר להקל כאן אפילו בהניח ע"ג קרקע ודעתו להחזיר (החזו"א לשיטתו ס"ל דקולא צריך רק בדעתו להחזיר, אבל במ"ב ס"ק ס"ה כתב אפילו אין דעתו להחזיר, אך סיים דראוי להחמיר בהניח ע"ג קרקע ודעתו להחזיר).
ולענין הערת החזו"א אפשר לומר דכאן איירי המ"ב אליבא דמי שמחמיר, ולא סומך על קולת הר"ן.

בענין פינה ממיחם למיחם

שעה"צ ס"ק מ"ז. ולא הזכרתי פינה ממיחם למיחם שזכר המ"א.
עיין לקמן סימן רנ"ד מ"ב ס"ק י"א ובמש"כ שם.

בענין פינה ממיחם למיחם

שעה"צ ס"ק מ"ז. דבלא"ה יש דיעות שמקילים במיחם שני וכו', ע"כ לפענ"ד פשוט דיש לסמוך על המקילים בבעיא זו.
עיין אוצרות ירושלים חלק קס"ז סימן ת"ב. ועיין כאן בחידושי הגרעק"א שכתב האיבעיא לפי' ב' של הר"ן. ומה שכתב השעה"צ לכאורה קאי רק לפי תוס' ופי' א' של הר"ן, אבל על הא דפירוש ב' כבר צריך להחמיר לפי"ד המג"א.
ואין לומר דאם שם נקיל משום דאפשר לומר דלפי' תוס' האי אופן פשוט להקל, דזה אינו, דאדרבה לתוס' אפשר לומר דהאי אופן פשוט להחמיר, ע"ש דפירוש ב' הוא שעירה לכלי ומחזירו למיחם - ואם עירה מאותו כלי למיחם אחר אפשר לומר דפשיטא לחומרא, אפילו לפי פירוש ב' של הר"נ. [וע"ע באריכות מש"כ "בענין פינה ממיחם למיחם" - במדור "בינת שמחה"].

חזרה תוך כירה - בלמעלה מג' טפחים ובלמטה מג"ט

שעה"צ ס"ק נ"ב. וקצת פלא שהשמיטו הפוסקים מה דאיתא בירושלמי שעד ג' טפחים בעומק הכירה מלמעלה למטה נקרא ע"ג.
כן פירש בפני משה, אבל בקרבן העדה פירש דרק ג' טפחים שלמטה הוו בדין תוכה.
ועיין שנות אליהו, ומש"כ הרנ"ה זצ"ל בביאור כונתו שרק ג' טפחים של מעלה מותר. ועיין בחידושי הרמב"ן ור"ן שפשט דבריהם משמע כמש"כ כאן בשעה"צ. אך א' העיר שאפשר לדחוק בכונתם [כהקרבן העדה], ומשום דבשלמא אי נימא כך הוי מילתא פסיקתא בכל כירות בג' טפחים הסמוכות לקרקעית אסור.
וכן מה דפירש הר"ן שם שהטעם בגלל יד שולטת, א"כ זה את"ש אם הוי מלתא פסיקתא בג' טפחים מן הקרקעית, אבל אם הוי מלמעלה א"כ בכירה שעומקה ב' טפחים יהא מותר ג' טפחים לצד מעלה, ובכירה שעומקה י' טפחים יהא אסור בז' טפחים שלצד מטה, ותמוה.
ואולי אפשר לדחוק שהאויר שולט לצנן בכל אופן בג' טפחים העליונים, אך לפי"ז צ"ע בכירה שכל עומקה פחות מג' טפחים.

שעה"צ ס"ק נ"ב. וקצת פלא שהשמיטו הפוסקים וכו', אח"כ מצאתי במראה הפנים שיישב קצת דבר זה.
עיין שם שלפי ישובו יוצא שאסור בכל תוך החלל כי לפי פירושו החריץ הוא כמסגרת של טיט שהקדירה יושבת עליה, אם כן אם יושבת רק על שפת הדפנות יוצא דאסור בכל תוכה.

נטל בשבת ולא היה דעתו להחזיר

מ"ב ס"ק ס"ה. ואפילו לא היה דעתו להחזיר. **ובשעה"צ ס"ק נ"ז.** תו"ש.
וכ"כ הגר"ז סעי' י"ט. ועיין בחזו"א ס"ק י"ב דס"ל דהמנהג הוא רק בדעתו להחזיר.

חזרה בשבת לדינא

מ"ב ס"ק ס"ז. וטוב להחמיר. ועוד כי הב"י סובר שגם הר"ן לא התיר אלא ע"ג כירה.
עיין לקמן מ"ב ס"ק צ' [דמהרמ"א מוכח דנוהגים להקל להחזיר בכל גווני, אלא שמסיים שם דטוב להחמיר].

דעת המג"א בחזרה בשבת

מ"ב ס"ק ס"ז. ועוד כי הב"י סובר וכו' וגם המג"א בס"ק ל"ה מצדד כהב"י.
עיין חזו"א ס"ק ח' שכתב דהמג"א משיג על דברי הב"י.

החזרת המאכלים בשבת לתנור אחר האכילה

מ"ב ס"ק ס"ז. שאין לאסור חזרה אא"כ יש חום שהקדירה תהיה נעשית רותחת, וזה אין מצוי כ"כ וכו', ואח"כ מצאתי בלבוש כדברינו.
עיין שם בסעיף ה' בהג"ה שכתב אפילו הניחן לגו"ק.
אך עיין שם דאיירי שמחזירים **אחר סעודת שחרית,** עיין מג"א סוף ס"ק ל"ה [שהביא דברי הלבוש וסיים, ע"ש שנדחק לענין היתר תוכה, ולא ראה דברי הדרכי משה שכתב שנטלו בשבת מותר להחזירו לגו"ק אפילו לתוכה], ובעצם דרך הלבוש היא דרך א' של הב"י במש"כ לענין המנהג, עוד לפני שהביא לדברי הכל בו, וכתב שם דמה דהוי כגרופה וקטומה הוא כיון דבשעה שמחזירין בו כבר עממו גחליו, והלבוש נתן בזה רק שיעור, דהיינו כיון שמחזירין אחר **סעודת שחרית** כבר עממו גחליו.
ולעומת מה שהב"י נתקשה מהא דתוכה, ישב הלבוש כיון דכבר נצטנן הרבה בתנור (ורק כתב דאם התבשיל נצטנן אסור, והיינו דלגבי מה שהב"י הקשה הן מתוכה והן מצונן, נקט לחצאין להתיר בתוכה ולאסור בצונן, וכדרך הד"מ לחלק בזה לפי דרכו).
וצ"ע ע"ד המג"א שכתב שהלבוש נדחק לענין היתר תוכה ולא ראה דברי הד"מ, דהרי אדרבה אפ"ל שראה לדבריו אלא שנתקשה בהם כמו שהמג"א נתקשה. והיינו שמדברי הר"ן ליכא הוכחה שמתיר גם בתוכה, ע"כ המציא הלבוש טעם אחר לפי המנהג שמחזירין אחר הסעודה דאז כבר נצטנן התנור הרבה, וליכא איסור של תוכה.
ורי"ס העיר דכאן במ"ב משמע דסמך להקל משום שאין היד סולדת בו, ואילו לקמן ס"ק צ' משמע שסומך על דרכי משה וברמ"א שמיקל אפילו ביד סולדת בו.
אך עיין שם שדבריו שם לעומת מה שהרמ"א דן שם ע"ד הכל בו, ע"ז כתב שם דהרמ"א עצמו מיקל בכל ענין, ושכך נוהגים לפי המנהג של הרמ"א כאן. אבל המ"ב עצמו כתב כאן לעומת הסוברים דלא כרמ"א, דמ"מ גם בזאת עוד יש סמך לקולא עפי"ד הלבוש דאין חום של יס"ב.
והיינו שאין כונתו כאן להסביר את המנהג של רמ"א גם לפי מש"כ דטוב להחמיר, דזה פשיטא שהמנהג הוא בלי החומרא גם ביד סולדת בו, והא דטוב להחמיר הוא משום החולקים על הר"ן - ורק דהוסיף מדנפשיה עוד טעם לזכות שבכה"ג דבר פשוט יותר להקל.
ועוד אפ"ל שזאת על השגת מג"א לענין תוכה, שבזה יש יותר למינקט לחומרא כיון שיש סברא שגם הר"ן לא היקל בזה, אלא דאכתי לקמן ס"ק צ' ג"כ איירי בתוכה, וא"כ צ"ל כנ"ל.

חזרה בדבר יבש שנצטנן

מ"ב ס"ק ס"ח. מיהו אם נצטנן. ועיין לקמן במ"א סקל"ו שכתב דאפילו בדבר יבש וכו' ג"כ אסור.
עיין לקמן סעיף ה' בה"ל ד"ה ובלבד, מש"כ שדעת הגר"א דלא כהמג"א.
ועיין חזו"א ס"ק י' ד"ה ואם, ועיין שם ס"ק כ"א ומש"כ לקמן בבה"ל.

גרופה לענין היתר חזרה

מ"ב ס"ק ס"ח. ולפי מש"כ בספר ישועות יעקב דלענין חזרה סגי כשגרוף הגחלים לצד א'.
עיין חזו"א ס"ק ח' ד"ה והנה.

הטמנה למאכל שהוציא מהתנור

מ"ב ס"ק ע"ט. ואם אינו טמון היטב בתוכם שהוא פתוח מלמעלה שרי, דזה לא מקרי הטמנה.
עיין פמ"ג סימן רנ"ט מ"ז ס"ק ג' ד"ה הטמנה, דנוטה דבעלי סברא דהטמנה במקצת לא שמה הטמנה, סוברים מיהא דגם בלי כיסוי פיה הוי הטמנה (וכסברא שדחה הרשב"א).
ולא כמש"כ בסימן רנ"ג א"א ס"ק י"ז ליישב אלייבהו קושית הרשב"א באופן אחר.
ועיין במ"ב בסימן רנ"ז סוף ס"ק מ"ג בשם הח"א [דכשמעמידו עד חציו בחול אינו נחשב כמטמין], ומשמע דאם רובו מכוסה הוי ככולו.
ועיין בספר הישר לר"ת סימן רל"ב שכתב דהטמנה משמע שמכוסה בה רובו או כולו. ועיין חזו"א ס"ק י"ט ד"ה כתב במ"ב, שהשיג בזה.

תנאי חזרה לתוס' והרא"ש במחזיר מבעו"י

מ"ב ס"ק ע"ב. אם הוא סמוך כ"כ וכו'. אבל לענין דעתו להחזיר ושלא יניחנו ע"ג קרקע, לא בענין בזה [תו"ש והגר"א בשם הרא"ש].
עיין תו"ש מש"כ בזה. ויעויין שם מש"כ לפרש שהרמ"א מחמיר כדברי תוס' ריש פ"ד (ועיין קרבן נתנאל פרק ג' וריש פרק ד' ותפארת שמואל). ועיין כאן בפמ"ג א"א ס"ק כ"ח דלכאורה משמע דס"ל דבעינן לתנאים. ועיין בשו"ע הגר"ז סעי' כ"ג בקו"א ס"ק ח' משמע דס"ל לחומרא, וע"ע שם סעיף כ"א.

חזרה ער"ש לתוס' והרא"ש - בדבר שלא נתבשל כ"צ - ובדבר חי

מ"ב ס"ק ע"ג. אבל כ"ז שלא נתבשל כ"צ וכו', ויש מחמירין גם בזה משום לא פלוג.
עיין מג"א ס"ק כ"ז דמשמע דגם לדידהו בחי מותר - ועיין בהגמ"ר בסו"ד. וצ"ע דאולי לדידי' גם חי אסור.

במש"כ בשעה"צ היתר חזרה להיש מקילים "אם הוא מבושל כ"צ"

שעה"צ ס"ק ע'. אבל להיש מקילין מותר אף בלא גרופה אם הוא מבושל כל צרכו ומצטמק ויפה לו.
דבלא מבושל כל צרכו בלא"ה מותר גם לרא"ש, כמש"כ במ"ב ס"ק ע"ג.

להחזיר כאשר הניח אדם אחר הקדירה ע"ג קרקע - ובאופן שכבתה האש

ביה"ל ד"ה ולא. בחידושי רע"א כתב דאפילו אם זה המניח היה אדם אחר שאין הקדירה שלו, ג"כ מועיל המעשה שלו לאסור וכו'.
עיי"ש בחידושי רעק"א [שתלה דבר זה במחלוקת התוס' והר"ש בכלאים לענין עושה מלאכה בפרת חטאת].
ועיין לעיל סימן ק"ס בחידושי הגרעק"א לענין עשה מלאכה במים של חבירו, כתב די"ל דאף דקי"ל דאדם אוסר דבר שאינו שלו במעשה, מ"מ וכו' וצ"ע לדינא, ולכאורה שם גם תליא בפלוגתת תוס' והר"ש, דלתוס' [ביבמות פ"ג דס"ל דבדבר התלוי במחשבה פליגי אי אין אדם אוסר וכו' אפי' אם עשה במעשה, ובדבר התלוי במעשה לכו"ע אדם אוסר דבר שאינו שלו], הוא בכלל פלוגתא אם אדם אוסר דבר שאינו שלו, ולהר"ש לכו"ע אוסר בזה.
ומש"כ שם הגרעק"א דקי"ל דאדם אוסר דבר שאינו שלו במעשה, עיין יו"ד סימן ד' דמ"מ אינו אוסר דאמרינן לצעורי קמכוין. וצ"ל דכונת רעק"א [בסימן ק"ס] במשתמש בשוגג בגוונא שלא שייך לומר לצעורי קמכוין, וא"כ לכאורה ה"נ כאן, וא"כ צ"ל דכאן שכתב רעק"א דאם נסבור כתוס' אזי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, איירי בגוונא של מזיד אשר שייך לומר סברת לצעורי קמכוין, אבל בשוגג לכו"ע יאסור.
ולכאורה מדברי הרעק"א נראה שענין דעתו להחזיר אין המכוון דוקא שיהא דעה חיובית להחזיר, דא"כ גם לתוס' לא מהני, דסו"ס חסר כאן דעה חיובית זו והוי כמעשה גרידא, וכמו בהניח ע"ג קרקע. אלא מוכח שהעיקר שלא יהא דעתו שלא להחזיר - וזה הן לתוס' הן לר"ש, ולתוס' לא מהני ולר"ש מהני. וא"כ לפי"ז אם קטן או קוף נטלו יתכן דלא נאסר, כיון דאין כאן ענין שלילי של כונה שלא להחזיר.
אך אפשר לומר שבאמת בענין דעתו להחזיר, אלא שאפשר לצרף דעת הבעלים אף מה שנעשה ע"י אחר, וע"כ בנטל קטן או קוף, והבעלים עומדים שם, מצרפים דעתו. אבל בנטל חברו כיון דהוא בר דעת מהני דעתו לאסור לר"ש, ואז לא אזלינן בתר הבעלים.
אבל לתוס' שהאחר לא אוסר, שוב מצרפינן דעת הבעלים כמו בקטן וקוף, ולפי"ז בקטן וקוף רק אם הבעלים שם. או יתכן אפילו אינו שם כיון דאנן סהדי שרוצה שיהיה ע"ג כירה, יתכן דשוב מצרפין דעתו. **ונפ"מ בזה בכבתה הכירה,** דאם עומד שם נצרף דעתו, ואם אינו עומד שם צ"ע כנ"ל אם נצרף דעתו.
ועיין בדעת תורה להמהרש"ם ז"ל בענין משרתת.
ועיין בשביתת השבת דיני שהיה והטמנה בבאר רחובות ס"ק מ"ד, לענין אם לקח בטעות קדירה של חבירו.

לסמוך לתנור בשבת וקדירה שלא נצטננה

בה"ל ד"ה אבל לסמוך אפילו סמוך לאש וכו'. ר"ל וכ"ש סמוך לכירה, ודע דאפילו חזרה וכו'.
משמע דגם ע"ז קאי מש"כ במ"ב ס"ק ע"ז דבלא נצטנן מותר אפילו בשבת, והיינו גם בגוונא דהוי לכתחילה.
ועיין לעיל סעיף א' בה"ל ד"ה מותר (עיין בחזו"א ס"ק ט' שכתב סברא דאצל האש יותר קיל, אך בתוס' משמע איפכא, וכאן כתב כתוס', א"כ הוי משמע כנ"ל).

להניח קדירה ריקנית ממתכת ע"ג האש

סעיף ג'. בשו"ע. יכול להסיר ולהניח קדירה ישנה ריקנית ע"פ הכירה, ואז ישים הקדירה שהתבשיל בתוכה ע"ג הקדירה ריקנית.
עיין חזו"א סימן א' [ל"ז] ס"ק י"א שכתב דוקא של חרס ולא של מתכת [דהמחמם את המתכת ה"ז מבשל], ועיין סימן רע"ז מ"ב ס"ק כ"ב [שכתב כן לענין לכפות קערה ע"ג הנר במקום שאין סכ"נ, דקערה של מתכת אסור משום מבעיר].

נתינה לכתחילה ע"ג דבר המפסיק מהאש

מ"ב ס"ק פ"א. ועיין במ"א וכו' שהעתיק ג"כ כמהרי"ל, ומשמע שם דע"י היכר דבר המפסיק מותר אפילו ליתן לכתחילה בשבת.
עיין לקמן סעיף ה' שעה"צ ס"ק צ"ה - ומש"כ שם ע"ד השעה"צ.

להניח בשבת לכתחילה קדירה ע"ג מעזיבה שעל התנור

מ"ב ס"ק פ"א. ומשמע שם דע"י היכר דבר המפסיק מותר אפילו ליתן לכתחילה בשבת.
עיין לקמן סימן שי"ח סעיף ט"ו מ"ב ס"ק צ"ד [דלהניח דבר שנתבשל כ"צ לתנור במקום שיכול להגיע ליס"ב, דאם מעמידו על איזה כלי המפסיק יש להקל]. ועיין חזו"א סימן א' [ל"ז] ס"ק ט' וי"א וי"ד שהשיג על המ"ב שם.
ואולם כאן שאני שיש ב' דברים, המעזיבה שע"ג התנור והכלי או לבנה שמניח כעת. וכן משמע בחזו"א ס"ק ט' שהשיג לחלק בין ע"ג התנור לתוך התנור (עיי"ש שהשיג משום דבתוך התנור לא מהני קדירה ריקנית, דכל האויר חם).
ופשוט דהמכוון בזה דכשיש מעזיבה עם דף כבר יותר עדיף מקדירה ריקנית, ולכן מתיר שם המג"א אף לכתחילה (דהא היה נידון שאפילו מעזיבה גרידא הוי כקדירה ריקנית, ונקטינן כן עכ"פ לגבי נותן לפני שהוסק התנור, כמו שכתב לקמן סוף ס"ק ק"ג - ורק אם כבר הוסק מחמרינן שלא סגי בזה, אבל כשכבר נתן דף הוי עדיף מקדירה ריקנית). אבל בקדירה ריקנית פשיטא דאסור ליתן בתחילה, כמבואר כן כאן בשו"ע.
ועיין חזו"א סימן א' [ל"ז] ס"ק כ"א סוף ד"ה ולהאמור [שכתב דליתן ע"ג התנור אין דרך לבשל, וחומו מועט מפני עובי הכיפה וכו', וחשיב כנותן נגד המדורה, או ע"ג מיחם שעל האש, או כסומך, ואם כן [אם חשיב כנותן ע"ג מיחם] הי' צריך להיות מותר אפילו ליתן לכתחילה בשבת.
אבל אם נימא שהוא **כסומך** וכמו שכתב אח"כ, אסור לפי מש"כ בס"ק ט' [בחזו"א שם, דלסמוך חמיר טפי יעוי"ש], ולפי הנ"ל את"ש מש"כ במ"ב דממג"א סימן רנ"ט משמע דמותר ליתן אפילו לכתחילה בהפסק דף, והיינו אע"ג שבלי דף כבר מחמרינן אפילו בחזרה, מ"מ עם דף מקילינן אפילו בשהיה.

הנחת תבשיל בשבת ע"ג קדירה שעל האש - בריקנית ובאין דרכה

בה"ל ד"ה ויזהר. ולכאורה סותר המחבר א"ע וכו', ומצאתי בדגול מרבבה שנדחק בזה, וכתב דאפשר דהמחבר סמך עצמו על סברת הר"ן דכיון דאין פאנדי"ש דרכו וכו', אח"כ מצאתי בפמ"ג שיישב זו הקושיא וכו'.
עיין שם [בדגמ"ר] שכתב זאת בתורת ישוב, שפסק המחבר כאן [בסעיף ה' שמתיר ליתן לכתחילה תבשיל ע"ג קדירת חמין] את"ש גם לפי דברי האוסרים בסימן שי"ח [ס"ח להניח דבר קר שנתבשל כ"צ ע"ג מיחם שעל גבי האש], ושלכן לא הקשה שם המג"א מסעיף ג' על סעי' ה' [דהכא].
אבל לפי תירוץ המג"א שם, החילוק הוא בין תבשיל לח לבין דבר יבש כפאנדי"ש, והמג"א בעצמו שם חולק ומיקל אפילו בריקנית אפילו לכתחילה.
אבל לפי דברי הפמ"ג אזי בריקנית גם למג"א אסור, והקושיא שם [בסימן שי"ח] היא רק מסעיף זה.

חילוק בין הנחת תבשיל ע"ג קדירה מלאה לבין קדירה ריקנית

בה"ל באו"ד. אח"כ מצאתי בפמ"ג וכו' דבסעיף ה' שאיירי בעומדת ע"ג קדירת חמין וכו', משא"כ בענינו שהקדרה ריקנית וכו'.
עיין חזו"א סימן א' [ל"ז] ס"ק ט' ד"ה הקשה, שהסביר דעתו, משום שכל שהתחתונה מלאה היא בולעת חום הכירה, ואשר לכן אפילו אם תחתונה גדולה ומלאה וכבדה להרתיח, והעליונה קטנה ונוחה להרתיח שהיתה מרתחת לפני העליונה, בכל זאת מותר דאין החום עולה לעליונה אלא מחום הקדירה.
ועיין לקמן סימן שי"ח ס"ג בה"ל ד"ה ואפילו [שכתב בשם רע"א דמצדד דמותר להשהות על תולדות אור, דלא גרע מכירה גרופה], וצ"ע דלכאורה עדיף מגרופה וקטומה, שיהא מותר ליתן אפילו בשבת (אם אין איסור בישול), דמאי שנא מהעמדת קדירה ע"ג קדירה - והרי הקדרה ג"כ הוי תולדת אש.
ועיין לקמן סימן שי"ח סעיף ז' וח' ובמ"ב ס"ק נ"ט [שמבאר לפי הדיעות המתירות שם להניח ע"ג קדירה שעל האש דבר שנתבשל כל צרכו, דשאני מכירה גרופה דאסור להניח לכתחילה, דע"ג קדירה אין דרך בישול בכך,

ולכן מותר אף לכתחילה להניח].

לערות על התבשיל מים מכ"ר שע"ג האש - ממים שהיו טמונים

סעיף ד'. בשו"ע. יש למחות ביד הנוהגים להטמין מבעוד יום קומקום של מים חמין, ונותנים אותם לתוך הקדירה בשבת.
עיין חזו"א סימן א' [ל"ז] ס"ק י' [שמביא מהב"י בשם הרשב"א להקל אפילו אם הקדירה על הכירה, וכתב בזה דצ"ל דגם המים ע"כ צריכים שיהיו ע"ג כירה או סמוך לה, אבל אם היו טמונים אסור דהו"ל כמחליף מהטמנה לשהיה].
ולפי"ד צ"ל [בדעה המחמרת שכתב השו"ע הנוהגים להטמין וכו'] שלאו מוטמן אלא מושהה, ושהיה קודם במקום שהיד סולדת בו [דאל"ה לא חשיב שיהוי, וא"כ הו"ל כמשהה בתחילה בשבת - כ"כ שם בחזו"א].
וה"ה אם היו בקדירה ע"ג קדירה ג"כ אסור לערות מן העליונה לתחתונה - וכעין שכתב שם החזו"א בס"ק י"א, ועיי"ש בד"ה מן, שכתב שמותר לערות ממוטמן לקומקום שע"ג קדירה, א"כ מזה משמע שמקומקום לקדירה אסור.
והעיר רמ"ש דברי"ו נתיב י"ב ח"ב (דף ס"ט ע"א ריש טור ב') כתב בתחילה הדיון לענין כשנותנים מים מוטמנים לקדירה משום בישול, ואין לומר שמה שכתב "שטומנות" לאו דוקא, דהא כתב תיכף אח"כ "**ואפילו** שנתן המים בכלי ע"ג קדירה מערב שבת, אסור לתת מן המים בתוך הקדירה בשבת, דהא אפשר שלא הוחמו כל צרכן". משמע שבתחילה איירי שלא היה כלל במקום של אש, אלא רק מוטמן.
ועוד מדבריו האחרונים הרי משמע דלא ס"ל כמבואר כאן [בחזו"א], דהא כתבתי לעיל שלפי"ד החזו"א אסור לערות מן הקומקום לתוך הקדירה, ובזה הרי מבואר להדיא בדברי רי"ו האחרונים שמותר אי לאו הנידון של בישול.
ועיין עוד שם אח"כ שכתב לדברי הרשב"א בתו"ה "מניחים כלי שיש בו מים חמין **ע"ג** חרס שיש בו מים חמין כדי שיהיו עומדים בחמימותן, ומזה הטעם נהגו הנשים לתת מן הכלי שיש בו מים חמין לתוך קדירה של תבשיל וכו', ואפילו כשהקדרה עומדת על הכירה", משמע שכונתו שמערים לתוך הקדירה העומדת על הכירה, מן אותו כלי העומד ע"ג חרס. והנה לא מיבעיא אם החרס לא עמד ע"ג האש, הרי פשיטא שלא היו החמין מושהין מתחילה, אלא אפילו עומדין על האש, מ"מ כיון שהמים היו בכלי העומד ע"ג חרס, א"כ הרי הוו כלא היו מושהין, וצ"ע.

בדברי המג"א שכתב ליתן הקטניות לבסוף לרוטב

מ"ב ס"ק פ"ד. ומ"מ משמע ממ"א במסקנתו וכו', טוב יותר לנהוג שלא לערות הרותחין מן הכ"ר לקערה על מה שבתוכו כ"א בכף. **ובשעה"צ ס"ק ע"ט** מעצתו שיעץ לבסוף ליתן הקטניות לתוך הרוטב שבקערה ולא להיפוך, והיינו דדרך הקטניות ליתן ע"י כף כמ"ש המ"א בסימן שי"ח סקמ"ד [ובחנם נדחקו בדבריו].
עיין פמ"ג בא"א ס"ק ל"ב [ז"ל ומ"ש הקטניות לבסוף אולי ממ"ש בסמוך, או אפשר בנפסק הקילוח, או אדמיקר בלע לא מבשל, ובלא נפסק הקילוח מבשל]. אולי כונתו שמסתפק אם כונת מג"א קטניות ע"י כף (וכמש"כ מג"א בסימן שי"ח ס"ק מ"ב) דכן דרך להוציא הקטניות ע"י כף, אבל את הרוטב מערין מן הכלי ראשון, ורק דהנידון בזה מה דחשש המג"א אם לא נסבור כרמ"א [להתיר בישול אחר בישול בלח אם לא נצטנן לגמרי], וכמו שכתב קודם דיש לחוש שהקטניות רותחין **יותר**, והיינו חומרא **דגוש** שעל כן אע"ג שהיו בכף מ"מ דינם ככלי ראשון.
אבל עפי"ד הרמ"א ס"ל למג"א דיותר קיל בקטניות אח"כ, והיינו כסברת הפמ"ג לעיל שאפ"ל שחומרת המהרש"ל **בגוש** הוי רק לענין בליעה, או משום דהרוטב מצטנן ומצנן לגוש וכמש"כ לעיל [הפמ"ג]. ואפ"ל עוד משום דלאו כו"ע ס"ל כמהרש"ל (עיין ט"ז יו"ד סיף סימן צ"ד), ורק אילו לא הוי ס"ל כרמ"א לא היינו סומכים ע"ז, וזהו מש"כ הפמ"ג ממ"ש בסמוך. אבל אח"כ הפמ"ג עוד מסתפק אולי מיקל המג"א אפילו כשמערה את הקטניות מכלי ראשון, לכן כתב סברא של נפסק הקילוח. ולפי מש"כ יוצא דדרך א' מפרש הפמ"ג כהמ"ב כיון דהוי כלי שני.

עירוי מכלי ששואב בו מן הקדרה אי חשיב עירוי מכלי שני

מ"ב ס"ק פ"ד. ואם הקטניות עם המרק שבקערה נצטנן לגמרי, בודאי יש מדינא ליזהר שלא לשפוך עליהם מכ"ר כ"א ע"י כף.
משמע אפילו ע"י כף ששואב בו מן הקדרה, ועיין לקמן סימן שי"ח מ"ב ס"ק פ"ז [שי"א שאם שואב בכלי ריקן מתוך כלי ראשון דדינו ככלי ראשון]. ואולי כאן שכבר נתבשל מיקל להחשיב זאת כעירוי מכלי שני, וס"ל דע"ז לא מחמיר הרמ"א.

ביאור כונת השו"ע באיסור הטמנה תחת הבגדים שע"ג המיחם

סעיף ה'. בשו"ע. אבל להטמין תחת הבגדים הנתונים ע"ג המיחם ודאי אסור.
עיין לקמן סימן שי"ח ס"ו בשעה"צ ס"ק ע"ח [בנידון דלהניח ע"ג קדירה חמה תבשיל דבר לח שנצטנן, או דבר יבש שנצטנן לגמרי, כתב דמותר דוקא בלא הטמנה, וציין לכאן וכדלעיל ברנ"ג ס"ה].
ויש לפרש כונתו שם דקאי רק על מש"כ במ"ב "אפילו נצטנן לגמרי", וכיון שזה צונן א"כ לפי המבואר בסימן רנ"ח במ"ב יש בזה נידון של הטמנת צונן שגורם אולודי חום בעליון. או שכונתו משום הטמנה [וקאי על חם מדבר לח שנצטנן], ובגוונא שלא נתגלתה אלא רוצה להטמין להדיא, דאם נתגלתה התיר להטמין דרך אגב. (ולהחזו"א אסור גם בזה). וכל זה נוגע לביאור המכוון כאן בשו"ע, אשר בשעה"צ שם ציין לכאן.

נתינה לכתחילה וחזרה במקום שאין היס"ב

מ"ב ס"ק צ"ג. ואם החום כ"כ וכו' צ"ל שאם החום וכו', דאל"ה אפילו להיש מחמירים שרי. **ובשעה"צ ס"ק צ"ג.** ואף דשארי אחרונים לא נחתו לזה, העיקר כהגר"א.
עיין מג"א [בס"ק ט' שכתב דלסמוך באין גרוף וקטום במקום שאין היד סולדת בו אפשר דשרי, מיהו בס"ה משמע דאסור לתת לתוכו, עיי"ש בהג"ה]. ועיין בשו"ע הגר"ז סכ"א וקו"א אות ה' [שמעמיד את דברי הרמ"א והמג"א בגרוף, ובלא גו"ק אסור אף שאין היס"ב], ועיין לעיל מ"ב ס"ק כ"ג [שהביא בשם המ"א דליתן בשבת במקום שאין היס"ב מותר אפילו באין גו"ק], ועיין חי' הגרעק"א, ולפי הגהת הגר"א תתישבו כל השגותיו.
ועיין לעיל מ"ב ס"ק ס"ח ושעה"צ ס"ק ס' [דאיסור חזרה בנצטנן לגמרי הוא דוקא כשמניחו במקום שע"י החום יהיה היד סולדת בו, וציין לדברי הרמ"א כאן וכגירסת הגר"א].

לומר לגוי להחם הקדרה

מ"ב ס"ק צ"ה. להחם הקדרה. אפילו אם לא יתנה על גבי האש או הכירה ממש.
עיין בה"ל סוף ד"ה להחם [במש"כ דצ"ע אם יש לסמוך על דברי הברכי יוסף להקל, אם אין נותנו ע"ג האש או הכירה, **דמסימן זה לא משמע כן**].

איסור חזרה כשנותנו ע"ג התנור

מ"ב ס"ק צ"ה. אפילו אם לא יתנה על גבי האש או הכירה ממש, דשוב אין בזה משום איסור חזרה, אעפ"כ אסור משום איסור בישול. **ובשעה"צ ס"ק צ"ה** אלא ע"ג התנור וכל כיוצא בו שהוא תולדת האור.
לכאורה צ"ל **סמוך** לתנור, דע"ג התנור הוי כעל גבי האש, זולת דכונתו כשיש דף על גבי המעזיבה, ולפי מש"כ לעיל במ"ב ס"ק פ"א דמשמע ממג"א סימן רנ"ט דמותר בזה ליתן אפילו לכתחילה.
שו"ר בחזו"א ס"ק כ"א ד"ה במ"ב שהקשה ע"ד המ"ב ושעה"צ [דע"ג התנור יש בו איסור חזרה], ועיין שם בישוב הא' [דאיירי בבוקר שכבר עממו הגחלים והרי הן קטומות, דמותר בכה"ג להחזיר ע"ג תנור], וצ"ע דהא מ"מ כיון שכבר נצטנן חשיב משהה בתחילה, ואסור גם בגרוף וקטום. והישוב הב' [שאולי כונתו למש"כ בס"ק פ"א דע"ג התנור לדידן חשוב כסומך], וגם בזה צ"ע דהרי לכתחילה אוסר שם בלי דף, ויתכן דכונתו כנ"ל כשיש דף ע"ג התנור.

העמיד הגוי התבשיל ע"ג האש בשבת

מ"ב ס"ק צ"ה. ומ"מ כתבו המ"א וש"א דבדיעבד יש להתיר התבשיל באופן זה שלא העמידו על האש ממש כ"א על התנור. **ובשעה"צ ס"ק צ"ו** דאם העמידו ע"ג האש יש בזה איסור לכו"ע משום חזרה, ואסור אף בדיעבד.
משמע אפילו אם נצטנן אח"כ [איסורו קיים], אע"ג דביבש כתב בבה"ל בשם הפמ"ג להתיר בנצטנן, ועיין מש"כ בדברי המחצית השקל והפמ"ג [יובא להלן].

העמיד הגוי התבשיל ע"ג האש מדעת עצמו

מ"ב ס"ק צ"ו. ואם עשה הא"י כן מעצמו בשביל ישראל שרי לאכול צונן.
עיין פמ"ג סימן שי"ח א"א ס"ק ב' [שכתב דדוקא במו"ש מותר בנצטנן, אבל בו ביום אסור].

חזרה בשבת ע"י גוי בדיעבד ע"ג האש ובסמוך לו - כשחם וכשנצטנן

שעה"צ ס"ק צ"ו. ואסור אף בדיעבד כשעשה זה ע"י הא"י, ואף דזה הוא רק איסור דרבנן וכו' כ"כ הפמ"ג [בביאור דברי המרדכי שהובא במ"א], וכן הסכים הגר"א בביאורו לדינא שאיסור דרבנן ע"י א"י אסור בדיעבד, ודלא כדמשמע ממ"א שדעת המרדכי להתיר בדיעבד איסור דרבנן ע"י א"י.
עיין במחצית השקל [שמפרש דברי המג"א שמתיר בדיעבד דוקא אם לא חממו ע"ג האש ממש, דרק בדבר שהוא לדידן איסור מדרבנן יש לסמוך בדיעבד ע"ד המתירים, משא"כ אם העמיד ממש ע"ג האש, דלדידן איכא איסור תורה], והיינו דס"ל דאם נתן ע"ג האש אוסר המג"א גם אחר שנצטנן וכמבואר ברמ"א, ובזה משום איסור שבות חזרה לא היינו אוסרים אפילו בנצטנן אח"כ, או משום דבהחזיר גוי לא מחמרינן אפילו במצטמק ויפה לו כמש"כ בבה"ל ס"א [ד"ה דינו] דלא כפמ"ג, או אפילו אם שם ס"ל כפמ"ג, מ"מ כאן שכבר היה מבושל ונצטנן וכעת חזר ונתחמם, אם שוב יצטנן כבר דמי למצטמק ורע לו, דבזה גם בהחזיר ישראל לא אסור (ועיין בחזו"א ס"ק כ"ז ד"ה ומבואר, שלא ס"ל כן), ולכן כתב המחבר דאסרינן בגלל דעת האוסרים בצירוף מה שעשה עבירה גם אליבא דהמתירים.
ועיין כאן בפמ"ג שכנראה מפרש דכונת מג"א לאסור ע"ג האש רק משום איסור חזרה, והזכיר כיון שנהנה, וצ"ע דהא הרמ"א מחמיר אפילו צונן, ומשמע דמה שמג"א מחמיר בחיממו ע"ג האש הוא ג"כ בכה"ג של הרמ"א, היינו אפילו בצונן. ואולי ע"כ צריך לומר שגם כונת הפמ"ג כהמחצית השקל, שכיון שיש אוסרים אסרינן כבר אפילו צונן.
ועיי"ש [בפמ"ג] מש"כ לבאר בכונת המרדכי [דהא דאין אוסרין התבשיל הוא רק כשאין הישראל נהנה בזה כתבשיל]. ואולי אפשר לומר שגם למחצה"ש הוי כן שכונת מג"א ממרדכי רק להיכא שלא נהנה, וכאן שהרשב"א אוסר גם בצונן שהוא לא נהנה, א"א לאסור משום שבות ע"י גוי, לכן הוצרך לאיסור תורה.
ואשר לפי"ז לא תקשי קושית הגר"א על המג"א [מנכרי שהביא דורון לישראל מחוץ לתחום דאסור], דהרי התם נהנה במה שהובא מחוץ לתחום. ובשעה"צ נחית שדברי פמ"ג הם שלא כמג"א אלא כהגר"א, ולפי הנ"ל אפ"ל שכונת פמ"ג לפרש אליבא דמג"א, וכמש"כ בדעת מחצית השקל.
ואולם לדעת שעה"צ בעי' שלא נהנה כלל, כהא דמרדכי שאין שום שייכות מהיפוך הגחלים לקדירה שהוצאה כמש"כ בפמ"ג. אבל כאן שחימם והיה הנאה ממנו, המאכל כבר אסור אפילו אח"כ כשלא נהנה. אבל לדעת מחצה"ש אפ"ל שגם זה מותר. וכנראה שבמ"ב כתב בכונת פמ"ג כנ"ל, כיון שביאר למרדכי משום אופן שלא נהנה כלל.
ויתכן שמש"כ הפמ"ג שכונת מג"א לאסור משום חזרה אם נהנה במלאכה זו, אף דהוי דרבנן, היינו לאסור אפילו צונן, ומשום שהיה כבר הנאה בזו וכהבנת המ"ב בדעתו, וא"כ בזה אסור אפילו צונן, ולא צ"ל שס"ל כמחצה"ש לאסור דוקא בצירוף דעת האוסרים.
וא"כ לפי"ז מש"כ המג"א בסו"ד לדברי המרדכי לא שייך למש"כ קודם, ומרוחי' דהפמ"ג חלק בזה על המג"א, כי כנראה פירש סמוך למש"כ מקודם. אך צ"ע א"כ להפמ"ג מדוע הוצרך הרשב"א להבערה, תיפו"ל משום חזרה.

מלאכה שעשה הגוי עבור הישראל בשבת

מ"ב ס"ק צ"ו. ואם עשה הא"י כן מעצמו בשביל ישראל, שרי לאכול צונן כיון וכו'. **ובשעה"צ ס"ק צ"ט** ד"מ.
עיין מג"א ס"ק ל"ח [שכתב כן ע"ד הדרכי משה, שאם ראה שהמאכל שרוצה הגוי להניח אצל האש נתקרר כבר לגמרי, צריך למחות בו שלא יחממו].

מלאכת הגוי לישראל בידיעתו אי חשיב כמזיד

מ"ב ס"ק צ"ז. שרי בדיעבד כיון שהיה יכול לאכול בלא החמום. ואפילו העמידו הא"י ע"ג האש בציוויו, אעפ"כ אין לאסור התבשיל בדיעבד.
עיין בה"ל ס"א ד"ה ואם החזירה א"י [שדחה דברי הלבוש שאוסר כשנתנה הגוי בידיעת הישראל]. ועיין חזו"א ס"ק כ"ו ד"ה ונראה, ולפי דבריו אסור כאן לאכול משום דהוי כהחזירו ישראל (ולפי"ז אסור לשיטתו אשר בס"ק כ"ז ד"ה ומבואר, אפילו בנצטנן אח"כ. אבל לפי"ד בה"ל כאן ד"ה להחם, עפי"ד הפמ"ג יתכן דמותר).
ועיין בפרי מגדים א"א ס"ק ל"ט שמשמע שמתיר אפילו בחם אם היה אפשר לאכול בצונן, וזה כלפי שיטתו בס"ק י"ב שכתב כדברי הלבוש (שהובאו בבה"ל שם), א"כ הוי כהחזיר ישראל, ובזה מסתבר דאסור עכ"פ כשהוא חם דלא גרע ממצטמק ויפה לו.

תבשיל ובשר שהניחן הגוי ע"ג האש

מ"ב ס"ק צ"ח. ואפילו חימם הא"י תבשיל ובשר ביחד, והתבשיל לא היה מתחילה ראוי לאכול מחמת צנינותו, אעפ"כ לא נאסר הבשר כי הוא היה ראוי לאכול אף בצונן.
עיין פמ"ג בא"א ס"ק ל"ט, שכתב לפרש כונת האגודה [שאסר התבשיל והתיר הבשר] משום בישול [ולכן הבשר שהוא יבש ואין בו משום בישול מותר], וצ"ע מדוע לא פירש כהמ"ב.

אמירה לעכו"ם בפסיק רישא

מ"ב ס"ק צ"ט. מ"מ באמירה לא"י דהוי שבות דלית בו מעשה לא מחמרינן כולי האי, ושרי אף בפסיק רישא.
עיין לעיל בשעה"צ ס"ק מ"ג [שמתיר שם משום דהוי פס"ר דלא ניח"ל], ועיין כאן בביאור הגר"א מש"כ לפקפק בזה [דבפס"ר דניחא לי' לא מקילינן], ועיין מ"ב סימן של"ז ס"ק י' - ועיין שם בביאור הגר"א [שמבאר ההיתר לכבד הבית ע"י גוי משום דאמירה לגוי מותר בפסי"ר].
ועיין באגרות משה חאו"ח חלק ב' סימן ס"ח לענין פתיחת פריז'ידר ע"י נכרי כששכחו להוציא את האור משם.

להדיח בשבת כלים המלוכלכים בשומן ברותחים

מ"ב ס"ק ק'. והא דמתירין להדיח כלים במים שנתן הא"י להקדרה, דוקא כשאינם מלוכלכים בשומן, דאל"ה אסור לשפוך הרותחים עליהם משום שממחה השומן וכו', אלא הכלי תוך המים ולא יערה עליהם.
עיין שולחן עצי שיטים מלאכת דש אות ח' ובביאור [שכתב דמותר לחוף ולהדיח כלים אע"פ שנמחה השומן הדבוק אינו חושש, ומבאר שם בביאור כיון דלא ניחא ליה], וצ"ע אם המכוון משום פסיק רישא דלא ניחא לי' בדרבנן. אך במ"ב כתב בשם מג"א להחמיר, א"כ משמע דאוסר פסיק רישא דלא ניחא ליה בדרבנן (כי מה שנימוח דעי"ז נשטף מהכלי, לכאורה אי"ז בגדר ניח"ל במה שנעשה נוזל, כי עיקר הניחותא לניקוי הכלי. אך אולי לפי מש"כ בחזו"א שבת סוף ס"ק ה' א"כ זה תלוי בפלוגתת הרמב"ם והערוך).

ליתן קדירות חמין ע"ג התנור קודם היסק

מ"ב ס"ק ק"ג. והעולם נהגו היתר ליתן עליו קדירות חמין קודם היסק, ויש להם ע"מ שיסמוכו.
עיין חזו"א ס"ק כ"א ד"ה ולהאמור [דכיון דחומו מעט ואין משתמשים שם ע"ג התנור אלא לשמירת החום, חשיב כנותן נגד המדורה, או ע"ג מיחם שעל האש, או כסומך, ולאחר שהוסק מחמרינן בזה אבל לא קודם שהוסק], ולפי"ז צ"ל דמותר ליתן לכתחילה בשבת, אבל אם נימא שהוא כסומך אסור לפי מש"כ שם בס"ק ט'.

ליתן דבר יבש שנצטנן לתוך תנור שאפו בו מבעו"י

סעיף ה'. בה"ל ד"ה ובלבד שלא נצטנן לגמרי. עיין במ"א שכתב ואפילו בדבר שאין בו מרק דלית ביה משום בישול אסור.
עיין לעיל מ"ב ס"ק ס"ח שהביא לדברי המג"א ולא הזכיר ממש"כ בבה"ל כאן. ועיין חזו"א ס"ק י' ד"ה ואם, שמתיר כדברי בה"ל כאן. ועיין שם ס"ק כ"א נראה שנקט כן, ורק במוסגר כתב לשיטת המג"א, וגם משמע שם דנקט דגם המ"ב מיקל בזה.

מאכל שחממו גוי בשבת ונצטנן

בה"ל ד"ה להחם הקדרה. ואפילו דבר יבש שנתבשל מכבר ונצטנן וכו', דכשיהיה צונן מתיר בזה הפמ"ג בס"ק ל"ז.
עיין חזו"א ס"ק כ"ז ד"ה ומבואר, שהשיג בזה (ועי' מש"כ לעיל ע"ד המ"ב בס"ק ל"ן).

תבשיל שחממו גוי בשבת - בדבר יבש - ובנתנו שלא ע"ג האש

בה"ל באו"ד. ובסקל"ח כתב דכיון דקי"ל דשבות לצורך שבת שרי וכו', אפשר דהמיקל בזה ע"י א"י אין גוערין בו.
עיין חזו"א ס"ק כ"א ד"ה ונראה שהשיג בזה. ובברכי יוסף וכו' להקל להחם ע"י א"י אם נצטנן אם אינו נותן ע"ג האש וכו', אך אם הוא לצורך שבת וכו'.
עיין חזו"א ס"ק כ"א ד"ה ונראה בסופו שמסכים לזה.

נתינת קדירה חמה אם הכונה לסמיכה לכתחילה או לחזרה

בה"ל ד"ה לסמוך. ועוד דהאי ענינא קאי לענין חזרה, שמוציאין בשבת בבוקר מן התנור שהטמינם, ומושיבן אצל תנור בית החורף בעודם חמין.
עיין לקמן סוף סימן רנ"ט בכללי שהיה והטמנה, וכמש"כ לעיל ס"א בבה"ל ד"ה מותר לסמוך.

שיעור שהות לבישול הבשר בשביל להתיר להניחו צלי ע"ג האש ער"ש

סימן רנ"ד סעיף א'. מ"ב ס"ק ד'. אסור להניחו אם לא שיש שהות מבעוד יום להיות נצלה וכו'. **ובשעה"צ ס"ק ד'.** אבל לשיטת הפוסקים שהביאם הרמ"א בהגה, סגי בזה כמאכל בן דרוסאי, אפילו אם נסבור בקדרה כהאוסרין בריש סימן רנ"ג.
נפק"מ לדעת הרי"ף שס"ל כדעה ראשונה שבסימן רנ"ג, ואשר לפי שיטתו מתרצים דבצלי שאני שסגי כמאכל בן דרוסאי משום שחושש לחירוך, וע"כ אם אין מפרש כאן כרמב"ם משום חשש חירוך לגדי, אלא משום דקשיא ליה זיקא [וכהרא"ש והטור שהביאם הרמ"א], א"כ אפילו תנור פתוח הוי כצלי דמתניתין ומותר אחר מאכל בן דרוסאי, וא"כ לענין זה כבר מותר גם בתנור סתום כברחא, עכ"פ אחר כמאכל בן דרוסאי.

היתר דבר חי בשאר דברים

מ"ב ס"ק ה'. כתבו האחרונים בסימן רנ"ג דמיני קטניות וירקות ושאר דברים רכים אפילו בקדירה ממהרין להתבשל, וע"כ אפילו בחי חיישינן בהן שמא יחתה.
עיין לעיל סימן רנ"ג מ"ב ס"ק ט'.

אם מועיל טוח בטיט להשהות קדירה בתנור

מ"ב ס"ק י"א. ואם הוא בקדירה לא מהני כשהוא טוח וכו', ועיין לקמיה בהג"ה דמסיק דהמנהג להקל בזה, דס"ל כיון שאינו מוכן לחתות שהרי סתום הוא בטיט, לא יבוא לחתות.
ולפי"ז ה"ה לדיני סימן רנ"ג באיסור שהיה ע"ג תנור וכופח, וא"כ יש אופן של היתר אפילו בתנורים של חז"ל והיינו בטוח בטיט.
אך צ"ע דאולי זה רק לגבי דיני שהיה, אבל לא לדיני חזרה אשר התם אתינן עלה משום דמיחזי כמבשל, עיין שם סוף ס"ק ל"ז [במ"ב בסימן רנ"ג שכתב טעם זה לאיסור חזרה בשם רש"י ור"ן], אך לפי מש"כ שם בשעה"צ ס"ק ל"ז בשם ספר הישר [דטעם איסור חזרה הוא משום חשש חיתוי] אזי מהני גם לגבי חזרה, אבל אולי גם ר"ת מודה לטעם דמחזי כמבשל - ונפ"מ לכה"ג.
ואולם עכ"פ אנן חיישינן גם לטעם של מיחזי כמבשל.
ואע"ג דלכאורה לא שייך אופן של חזרה וטח בטיט, דהרי אם החזיר בשבת הרי אינו טח בטיט, אך נפ"מ באופן שטח בטיט את המקום שאפשר משם לחתות, והקדרה מונחת מבחוץ על גבה, אשר לכאורה גם בזה מהני טח בטיט לפי המבואר כאן, ובזה הוא דצ"ע לגבי חזרה.
(ויתכן נפ"מ באופן הנ"ל [שטח בטיט המקום שאפשר משם לחתות], לענין פינה ממיחם למיחם, שבתוס' ביארו משום חשש חיתוי, והר"ן כתב משום דמחזי כמבשל. אך לענין זה עיין לעיל סימן רנ"ג שעה"צ ס"ק מ"ז).
שו"ר בחזו"א סימן ב' [ל"ח] ס"ק ב' ד"ה והלכך, שכתב בהדיא דהיתר דהכא לא מצינו לענין ליתן בשבת (והיינו אף באופן של חזרה כמבואר שם), וע"ע שם סימן כ"ה ס"ק כ"ט ד"ה אח"כ [באו"ח מועד סימן ל"ו ס"ק ג'].

בשר גדי שור ועז

מ"ב ס"ק ז'. אבל בשר גדי היינו גדי הרך. **ובשעה"צ ס"ק ה'** דעל ברחא ולא שריק פירש רש"י איל גדול, מכלל דגדי הוא רך.
לרש"י יתכן שנקט הכל בכבש, וגדי הוא רך, וברחא הוא איל גדול. ואולי גם בשור ועז יש חילוק זה, כיון שסתם "גדי" כולל כל רך, אפי' של שור ועז, כבגמ' חולין דף ק"ג ע"ב.
ואולי מדנקט **ברחא** שהוא איל, משמע דבשור ועז בכל גוונא לא קשיא ליה זיקא, והוי כאילו נקט כאן **גדי עיזים** להדיא.
אבל לרמב"ם אם גם כבש אסור בגדול, מדוע נקט [בפ"ג הי"ג] רק שור ועז [דאסור], ואולי שור ועז בכל גווני אסור. ומדנקט ברחא משמע דכאן גדי איירי רק בכבש, ואלא מדנקט גבי משמע זה וא"כ לא פליגי.

שיעור בישול לענין היתר צלי' ער"ש

מ"ב ס"ק י"ג. והנה לעיל בריש סימן רנ"ג מבואר שתי דעות מהו נקרא בישול הראוי, וה"ה בענינו לענין צלי וכמו שכתבנו למעלה בס"ק ד'.
עיין בס"ק הקודם [שהביא במ"ב את ב' הדיעות דשם, וא"כ צ"ב מה דציין לס"ק ד' ולא לס"ק י"ב], אך כנראה כיון שכאן איירי לענין **ההיתר** [בראוי להצלות מבעו"י צלי הראוי], ע"כ ציין לס"ק ד' שהזכיר ג"כ שם את השיעור לענין היתר, אבל בס"ק הקודם הוזכר השיעור לענין של האיסור בבישול קצת.

בהיתר של טוח בטיט עם ה"ה מנעול וכיו"ב

ברמ"א. ויש מחמירין וסוברין דבתנור טוח בטיט הכל שרי.
עיין חזו"א או"ח מועד סוף סימן ל"ו [שכתב שע"י מנעול לנעול את דלת התנור יש להתיר כמו בטוח בטיט], ועיין שו"ת דברי יואל חאו"ח סימן י"ז מש"כ לחלק בזה.
ועיין פמ"ג א"א סימן רנ"ט בכללא דמלתא לענין אם סתם בסמרטוט. ועי"ש במ"ז ס"ק ג' שכתב דלא מהני (עי"ש שכתב דלמחבר אפשר דמהני - והיינו משום דהרי קשיא ליה זיקא].

תנור שלא טוח בטיט - בדיעבד

בה"ל ד"ה אבל בצלי. אבל יש עוד הרבה ראשונים שפסקו כרב אשי בלישנא בתרא דברחא ולא שריק שרי וע"כ וכו'.
עיין ביאור הגר"א ד"ה בבשר שור, משמע דג"כ פוסק כרב אשי.

היתר בדיעבד במקום שיש דיעה המתרת

בה"ל באו"ד. וע"כ כתב הב"ח דבדיעבד אם עבר וכו' מאחר דיש מתירין לכתחילה, וה"ה כל כיוצא בזה.
עיין חזו"א סימן א' [ל"ז] סוף ס"ק כ"ז [לענין קדירה שהיתה נתונה ע"ג קדירה שע"ג הכירה, והסיר התחתונה ונתן העליונה ע"ג האש, שדינו כהחזיר בשבת ואסור], וצ"ע כיון דלדעה א' בשו"ע סימן שי"ח ס"ח אסור להשהות קדרה ע"ג קדרה, א"כ הרי מותר להוריד מלמעלה למטה, וא"כ עכ"פ בדיעבד נסמוך על דעה זו שלא לאסור [לפי מש"כ כאן בבה"ל].
ואולי דעת החזו"א דכיון דאיתא שם בשו"ע דהראשון נראה עיקר, א"כ זו הכרעה שלגמרי פסקינן כדעה א'.
אך אכתי צ"ע ממש"כ הפמ"ג בכללים ריש יו"ד לענין מה דהובאה גם הדעה שלא פסקינן כוותה, ועי"ש מש"כ נפק"מ לענין ספק ספקא, וא"כ אולי גם כאן עכ"פ הובאה בגלל נפ"מ בנידון של דיעבד, וצ"ע.
ומה שכתב בבה"ל, הוא לסמוך על דעה שלא הובאה כלל בשו"ע, וצ"ע אי נימא שכשהובא והוכרע דלא כותי', דעוד גרע ממה שלא הובא כלל.
ואולם כאן היא עכ"פ דעת פוסקים ידועים, אבל שם [בסימן שי"ח] רי"ו כתב דיש אוסר, ולא הזכיר כלל מי האוסר והכריע שלא כדבריו, ע"כ לא נחשב כלל כאפשר לסמוך על דעה זו.
ועיין פמ"ג סימן רנ"ד א"א ס"ק י"א במש"כ שצריך לעיין מי הם החולקים [לענין להתיר בדיעבד].

גדי ועוף שאצל האש במגולה לגמרי

בה"ל באו"ד. ונראה דה"ה לקמן שמסיים הרמ"א וכו', והיינו דע"ג האש שהוא מגולה אסור וכו', היינו ג"כ רק לכתחילה, אבל דיעבד יש להקל בגדי ועוף אצל האש אף שהוא מגולה לגמרי.
עיין מחצית השקל ס"ק י"א שס"ל בזה לאסור.

ע"ג הגחלים

בה"ל ד"ה הכל אסור. אבל לדעת הרמב"ם והוא דעת המחבר בס"א וב' ע"ג האש ממש [ל"ד ע"ג הגחלים ממש, ה"ה בצידי הגחלים כל שנוגע בם. פמ"ג], שוה וכו' לשיעור מאכל בן דרוסאי.
עיין פמ"ג מ"ז ס"ק א' במוסגר ובא"א ס"ק י"ב.

תנור הטוח בטיט לדעת השו"ע

סעיף ב'. מ"ב ס"ק י"ז. ואם הוא טוח בטיט שרי לדידיה בכל גווני ליתנו סמוך לחשכה. **ובשעה"צ ס"ק י"ז** דלהב"י אף בזה אסור כשצולהו ע"ג גחלים כמ"ש המ"א בסק"ט, והטעם עיין בדגמ"ר.
עיין פמ"ג בא"א ס"ק ט' [שמפרש מה דאין מועיל להשו"ע טוח בטיט במונח ע"ג גחלים קודם מאב"ד, משום דבמונח ע"ג גחלים לא קשה להו זיקא, או טעם אחר], ומש"כ או טעם אחר אולי אפשר לומר דהיינו שמי שצולה ממש ע"ג גחלים חזי' דדעתו קרובה לצלות במהרה, ולא יחוש לשום הפסדים של קושי הבשר וכדו', ועיין במנחת כהן שיתכן שנתכוין לזה, ועיין במ"ז ס"ק א'.

שכח ונצלה בשבת באיסור

סעיף ג'. בשו"ע. אם עבר או שכח ונצלה בשבת באיסור אסור.
עיין חידושי הגרעק"א שיש חילוק בין עבר לשכח, דבעבר בכל גווני אסור. ובשכח, אם היה כבר מבושל כל צרכו קודם שבת, וצלה באיסור כגון אינו סמוך לגחלים, שרי דיעבד כבסימן רנ"ג ס"א (ונשאר בצ"ע על דברי השו"ע [שלא נחית לחלק בזה], אך כנראה שעכ"פ להלכה ס"ל כן).

השמטת הדפוס

בה"ל ד"ה ונצלה. ואם בין השמשות ג"כ בכלל זה ומתי נקרא בה"ש, עיין לעיל בסימן רנ"ג ס"א בבה"ל.
כנראה שנשמט בדפוס כי לא נמצא שם בענין זה.

טעם היתר הנחת פירות שנאכלין חיין סביב הקדרה

סעיף ד'. מ"ב ס"ק כ"א. דהכא כיון שנאכלין חיין הרי הוא כתבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי. **ובשעה"צ ס"ק כ"ב** ואפילו להאוסרין ברנ"ג מודו הכא דחשוב כמו צליה על האש, כיון שהפירות נוגעין בגחלים וכו', ולהכי סתם הב"י להתירא אף שהוא מסכים יותר להאוסרים ברנ"ג.
עיין שביתת השבת דיני שהיה והטמנה בבאר רחובות ס"ק ח"י מש"כ בזה בשם המנחת כהן [שמוכח מכאן ממה שמתיר בשו"ע ליתן פירות חיים סביב לקדירה, שס"ל כדעה שני' בסימן רנ"ג שכל שנתבשל כמאב"ד מותר להשהותו, ולא חיישינן לחיתוי].

בהיתר נתינת ער"ש פירות סביב הקדירה בשביל שיצלו

בשעה"צ ס"ק כ"ב. ואפי' להאוסרין ברנ"ג מודו הכא דחשיב כמו צליה על האש, כיון שהפירות נוגעין בגחלים וכו', ולהכי סתם הב"י להתירא.
צ"ע כיון שבבה"ל סעיף ב' ד"ה אין צולין, מבואר ששאר דברים לא גרעי מגדי, א"כ להב"י שפסק כהרמב"ם הרי מותר בגדי בצלי גם כשלא נוגע בגחלים (הערת רמ"נ).
ועוד דלפי פסק הרמ"א הרי בצלי מותר גם כשאינו ע"ג האש אם כבר נצלה כמאב"ד.
ומה שרצה הנ"ל לומר שמ"מ קשיא למה צריך לטעם שפירות הוו כנתבשל כמאב"ד, והיינו דלפי"ז קשיא על שיטת ב"י, הנה בפשטות הרי בשו"ע לא נזכר הטעם, ואפ"ל דבאמת מהני אפילו אם הוי כלא נתבשל כלל משום דלא גרע מגדי. ועוד דהרי המג"א כתב דאם אינו סמוך לגחלים אסור, והרי לפי שיטת הרמ"א צ"ל מותר אפילו אם אינו כגדי, דהא הוי כנתבשל כמאב"ד, א"כ מותר גם שלא סמוך לגחלים.

בדעת הב"י באיסור שהיה ער"ש

בשעה"צ ס"ק כ"ב. ולהכי סתם הב"י להתירא אף שהוא מסכים יותר להאוסרים ברנ"ג.
עיין שם בסימן רנ"ג סוף סעיף א' בה"ל ד"ה ונהגו [ומש"כ שם לענין דעת השו"ע].

ליתן פירות הנאכלים חיים קודם חשיכה על תנור החם

מ"ב ס"ק כ"ד. אבל קודם חשיכה מותר ליתן אותם על התנור החם או בקאכלין [פמ"ג].
עי"ש א"א ס"ק י"ג - ומתבאר שם דהיינו לשיטת הרמ"א דגם סמוך לאש מותר בכמאב"ד, אפילו לדעה א' שבסימן רנ"ג, אבל לדעת המחבר אסור אליבא דעה א' שבסימן רנ"ג.

שיעור בכדי שיעשו בנתן פת לתנור ער"ש במזיד

סעיף ה'. מ"ב ס"ק ל"ב. בכדי שיעשו. היינו האכילה, אבל הרדיה מן התנור פשוט דמותר תיכף במו"ש.
ואולם יתכן דצריך לחכות [בשביל האכילה] שיעור של כדי שיעשו של האפיה וגם של הרדיה.

שיעור הסעודות שמותר לרדות כשנתן הפת ער"ש בשוגג

מ"ב ס"ק ל"ג. ולפ"ז דכל ההיתר הוא מפני שאין לו פת אחר לאכול, אפילו בתנורים שלנו וכו' ג"כ אסור וכו'.
עיין הגהות הגר"ח צאנזר בענין אם יש לו מאכלים אחרים, דבכ"ז מותר להוציא הפת, אך מסתפק דאולי רק כזית.
ולכאורה משמע דמסתפק רק בכה"ג [דיש לו מאכלים אחרים], אבל אם אין לו מאכלים אחרים מותר אפילו לצורך יותר מכזית, ואולי אפילו ליותר מכביצה.
אך יתכן שמה שרמז שם לעיין בסו"ד המג"א [וכתוב שם דאע"ג דצריך לכל סעודה ככר שלם ולחם משנה, מ"מ אינה חובה כ"כ], אולי כונתו שכיון שאין מוציאים לצורך לחם משנה, א"כ ה"ה שאין יותר מכזית בכל גווני, וצ"ע.

רדיה באופן שהפת אסור בשבת

שעה"צ ס"ק ל"ד. מ"א. אף דהוא סתם וכתב וכו', מ"מ ע"כ שהכונה דוקא האכילה אבל הרדייה גופא מותר דאל"ה וכו'.
צ"ע דאיך אפשר לומר שמותר רדיה בלי אכילה, דאם כן שאינו אוכל בשבת, הרי הוי הרדיה שלא לצורך שבת, ובמג"א כתב דאסור לרדות לצורך חול.

בתנורים שלנו שמותר להוציא יותר מג"ס

שעה"צ ס"ק ל"ד. דאל"ה במאי התיר המחבר לקמן יותר מג' סעודות, וא"ל דלקמן מיירי דוקא שהדביק בהיתר, דבב"י לא משמע הכי.
היינו מדנקט שם לענין שינוי שזה שייך אם הדביק באיסור.

לרדות לצורך אחרים כשנתן פת בתנור סמוך לחשיכה בשוגג

בה"ל ד"ה ואומר לאחרים. נראה דהוא עצמו אסור וכו', דכי אומרים לו לאדם חטוא כדי שיזכה חברך, עיין שבת ד"ד ע"א דאמרו זה אף לענין להציל את חברו ממלאכה דאורייתא, וק"ו בזה.
צ"ע הרי התם פשע [כשנתן לתנור בשבת], אבל כאן אם לא פשע במה שלא הכינו להם פת למה אסור [לרדות בשבילם]. אולם אם יכולים בעצמם לרדות אולי לא ירדה עבורם, דמה שמותר לעשות איסור קל עבור אחר שלא יעשה איסור חמור, אולי דוקא אם האחר לא יכול בעצמו לעשות זאת, אבל אם אינם יכולים למה אסור שיוציא להם - אבל פשעו ולא הכינו דעכ"פ אסור לעשות להם.

השיעור בהיתר לרדות כשנתן הפת ע"ש שלא באיסור

בה"ל ד"ה וצורך שבת הוא רודה כדרכו. מדברי הפמ"ג משמע דכונת השו"ע הוא דוקא ג' סעודות, דזה קרוי צורך שבת.
עיין פמ"ג א"א ס"ק כ"ג [וז"ל, והא דאמר בתנורים שלנו יותר מג' סעודות וכו' דרודה כדרכו לצורך שבת הא יותר לא, ובתנורים שלנו מותר אף יותר ובתנאי שיאכל בשבת], וצ"ע דמש"כ "והא דאמר בתנורים וכו'" יתכן דכונתו שמש"כ **שם** להתיר יותר מג' סעודות, הוא כיון שמבואר **כאן** שמותר יותר מג' סעודות, ורק דכאן צריך שיהא צורך שבת, ושם אפילו אם לא הוי צורך שבת ובתנאי שיאכל בשבת. והיינו דצורך שבת הוא עכ"פ כשעשה לצורך שבת, או שהוא רעב, ובזה הוא דמותר **יותר** מג' סעודות. משא"כ כשלא עשה לצורך שבת ואינו רעב אין היתר ע"י שיאכל מזה בשבת, אבל בתנורים שלנו מותר גם באופן זה.
ועיין לקמן מ"ב ס"ק מ"ג. נראה דמפרש שלצורך שבת הוי רק מה שצריך ממש לאכול, ושלא לצורך שבת היינו שמוציא הרבה פת ואוכל מהם ולא כולם.

היתר רדיה במקום פסידא כששם בהיתר בתנורים שלנו

סעיף ז'. מ"ב ס"ק מ"ג. ובספר א"ר מקיל ע"י עצמו בתנורים שלנו במקום פסידא וכו', אך המ"א לא ניח"ל בזה דהרי יכול לאכול מן הפת בשבת.
משמע דס"ל דגם למג"א אילו לא היה עצה של אכילה בשבת היה מותר משום פסידא.
וצ"ע דלכאורה מוכח כן דמשום פסידא שרינן, מעצם דין היתר טלטול כלי שמלאכתו להיתר מחמה לצל, והרי צורך זה הוא לצורך חול שהכלי יהא ראוי לתשמישו, דהרי גם אם לא יצטרך כלל להשתמש בכלי בשבת ג"כ מותר לטלטלו מחמה לצל.

שהיה בחבית של מים שלא נתבשלו

סעיף ט' בשו"ע. כיוצא בו לא ימלא חבית של מים ויתן לתוך התנור.
עיין חזו"א או"ח מועד סוף סימן ל"ו לענין הרבה מים שא"א להרתיח עד הבוקר. ועיין חידושי הגרעק"א ריש סימן רנ"ג מש"כ לענין מים.

שיעור החום הנצרך במים בשביל להשהותן ער"ש ע"ג תנור

מ"ב ס"ק נ"א. אא"כ יש שהות שיתחממו קודם ביה"ש אף שלא יתחממו כל צרכן. **ובשעה"צ ס"ק מ"ח** והשיעור בזה עיין להלן בבה"ל ברנ"ג.
צ"ע להיכן המכוון בזה. ועיין שם במ"ב ס"ק ל"ח שכתב פלוגתא בשיעור כמאכל בן דרוסאי אם כשליש בישול או מחצה. ועיין לקמן סימן רנ"ט בסופו, בסוף כללי שהיה והטמנה שכתב על דינא דהכא "שיוכלו להתחמם **כחצי חומם** מבעוד יום".
ועיין בחידושי הר"ן דף ל"ז ע"ב שכתב דהשיעור במים הוא כיון דהוי חמין כלל לאלתר, חשיבי בדינייהו כתבשיל שהגיע למאכל בן דרוסאי - וצ"ע אם כונתו לחום של יד סולדת בו.
ועיין שם בדיבור שלאח"כ שכתב שלענין דין חיוב בישול במים הוא כשחסרו קצת - ואם המכוון שם לשיעור יותר מאוחר מיד סולדת בו, אפשר לומר שהשיעור הנ"ל [של דהוי חמין] הוא של יד סולדת בו. אבל אם חסרו קצת הוא אותו שיעור עם יד סולדת בו, א"כ ע"כ שמה שכתב לעיל הוי לפני יד סולדת בו [ובזה כבר חשוב כתבשיל שהגיע למאב"ד].
ועיין בטור יו"ד סימן קכ"ג ובב"י שם לענין דין יין מבושל אם השיעור שירתית, ואשר משמע **שזה יד סולדת בו**, עי"ש בב"י במש"כ מראיית הרא"ש מפרק כירה [דמבושל מקרי משהרתיח], או שהשיעור [כמש"כ שם בשם הרמב"ן] **משיחסרו קצת**, ודעת הרשב"א שזה שיעור א', ובזה תלוי חקירה הנ"ל בדעת הר"ן.
ועיין בספר שביתת השבת בפתיחה למלאכת מבשל אות י"ח [בנידון מים שהגיעו ליד סולדת בו שכתב הב"י דמקרי רותח, מביא הוא דמחידושי הר"ן משמע דגם בלא נתבשל הדין כן, ולא רק לענין בישול אחר בישול], ויתכן דהמכוון למש"כ בחידושי הר"ן בדף מ' ע"א בשם הרא"ה, אשר משמע שם שאם היו במצב של יד סולדת בו, אע"ג שאח"כ אינן חמין כ"כ, מכיון שאינן צוננים לא הוי מבשל כשמחממן שוב (וזה כעין דברי הרמ"א סימן שי"ח סט"ו), משמע שסגי בשיעור של יס"ב ואפילו באופן הנ"ל, כש"כ אם הם עדיין במצב של יד סולדת בו וממשיך להרתיחן.
עכ"פ משמע דשיעור בישול במים הוא יס"ב, וא"כ אם בדף ל"ז ג"כ אזיל בהאי שיטה, ע"כ צ"ל שמש"כ לענין היתר שהיה הוא אפילו באין יד סולדת בו.
ועיין חזו"א או"ח מועד סוף סימן ל"ו במש"כ לענין יורה שמרתחת מימיה בהשכמת הבוקר, משמע לכאורה שהיינו רתיחה של אבעבועות, ומשמע דבעינן שיעור שליש או חצי של האי שיעורא, דדוחק לומר שכונתו שבהשכמת הבוקר נעשים המים יד סולדת.

שונה הלכות
מרן הגאון
רבי חיים קנייבסקי שליט"א

שערי הלכות
הרה"ג
יעקב חי בן שמעון שליט"א

בעזה"י י"א טבת תש"ע
הנה ידידנו הרי"ח בן שמעון סידר כל מנהגי הספרדים והמקובלים על או"ח כי המ"ב לא דיבר בדרך כלל רק על מנהגי האשכנזים ויפה סידרם
חיים קנייבסקי

סימן רנג

דין תנור וכירה ליתן עלי' הקדרות בע"ש

א שלשה חילוקים יש לענין שהי' וחזרה. כירה. כופח. תנור. כירה הוא עשוי כקדירה ויש עליו מקום שפיתת שתי קדרות ושופתין על פיה קדרה למעלה וגם בתוכה יש מקום להעמיד הקדרה. כופח הוא עשוי כעין כירה אלא שיש בו מקום שפיתת קדרה אחת ומתוך שהמקום צר יש בו חום יותר מכירה (ס"א וסק"א כ"ה) וגם חללו צר כמו שפיתה אחת אבל אם חללו רחב אלא שמכוסה מחציתו למעלה דינו ככירה (חזו"א או"ח סי' ל"ז סק"ז וכ' שם דאפשר שהר"ן חולק ע"ז). ותנור עשוי ככירה אלא שקצר למעלה ורחב למטה ומתוך כך נקלט חומו לתוכו ביותר ותנורים שלנו שפיהם מן הצד ועוד שרחבים ביותר משפיתת קדרה אחת ואין חומם רב כ"כ דינם ככירה ומהרש"ל מחמיר בזה [א] ועכ"פ בתנור של נחתומין שמסיקין בו תדיר וחומו רב טוב להחמיר לדונו כתנור (ס"א וסקכ"א כ"ח ושה"צ) ובחזו"א פסק שיש להקל גם בשל נחתומין (שם סק"ז).

ב יש תבשיל שהוא מצטמק ויפה לו ויש תבשיל שהוא מצטמק ורע לו, מצטמק ויפה לו היינו כל תבשיל שאחר שבישל כל צרכו מתבשל עוד והולך וחסר ואדם שמח מזה. ומצטמק ורע לו היינו שאדם עצב כשיבש ונתכווץ מחמת רוב הבישול אפי' התבשיל בעצם יפה לו הצימוק אלא שהוא מצטער מזה כגון שצריך לתתו לאורחים. וכל תבשיל שיש בו קמח מצור"ל חוץ מלפת שיש בו בשר וקמח וא"צ לתתו לאורחים הוא מצוי"ל אבל אם אין בו בשר או שצריך לתתו לאורחים מצור"ל ואם אין בו לא קמח ולא בשר משמע בגמ' דמצוי"ל. ולפדא שהוא מאכל מתאנים ודייסא ותמרים אע"פ שאין בהם קמח מצור"ל אבל כרוב ופולין וביצים ובשר טרוף מצוי"ל ומים חמין מצור"ל וכל שאין יודע בבירור אם מצור"ל ראוי להחמיר כדין מצוי"ל שיתבאר להלן (סק"ח ובה"ל ד"ה והוא ושה"צ אות ט').

ג כל תבשיל שנתבשל קודם שקיעת החמה כמאכל בן דרוסאי דהיינו שליש בישול וי"א חצי בישול [ב] [ובמקום הדחק אפשר שיש להקל בשליש בישול] [ג] מותר לשהותו בין ע"ג כירה בין ע"ג כופח או תנור או בתוכם ואפי' הוסקו בעצים ואינם גרופים וקטומים מן הגחלים (ס"א וסקל"ח מ') ואפי' התבשיל מצטמק ויפה לו ומשערין שליש בישול לפי הזמן כגון שאם כל הבישול מעת שהמים מגיעין ליד סולדת בהם עד גמר הבישול נמשך ב' שעות הוי מ' מינוט שליש בישול ואם שהה שיעור זה קודם שקה"ח מותר לשהותו (חזו"א או"ח סי' ל"ז סק"ג ו' ועי' בקיצור דיני שהי' סוף סי' רנ"ט שנזכר במים כחצי חומם) ואפי' עומדת ע"ג האש ממש מותר לשהותו ואין בזה ג"כ משום הטמנה כ"ז שהיא מגולה למעלה ואין מכסה בבגדים עלי' [ד] אפי' עומדת תוך התנור והתנור סתום (וע"ל סי' רנ"ז דין כ"ב) רק שינתקה קצת מבעו"י מן האש כדי שיוכל ישראל להסירו משם ולא ינענע הגחלים ואם לא נתקן מן האש לא יסירנו ישראל אלא ע"י עכו"ם דקשה ליזהר שלא ינענע הגחלים ואם אין עכו"ם יזהר הישראל להורידו בנחת שלא ינענע הגחלים ואז אפי' אם יתנענע דבר שאין מתכוין הוא ואם היו הגחלים סביב הקדרה אסור להסירה ע"י ישראל דודאי ינענע הגחלים והוי מכבה ומבעיר ואפי' ע"י עכו"ם יש להחמיר רק במקום צורך שבת יש להקל ע"י עכו"ם (ס"א וסקמ"ז מ"ח נ' נ"א וע"ל דין כ"ג בסופו) ודעת החזו"א דכל שנוגעת בגחלים הו"ל הטמנה אע"ג דמגולה למעלה ואין היתר אלא כשאין נוגעת כגון שהקדרה ע"ג פטפוט של ג' רגלים בתוך התנור או ע"ג אבנים (סי' ל"ז סקי"ט).

ד ויותר טוב להחמיר שלא במקום הדחק לסלק התבשיל מן הכירה קודם חשיכה אם הכירה אינה גרופה וקטומה ובתנור אפי' גרופה וקטומה אא"כ נתאחר הדבר כגון שבאו אורחים קודם שקה"ח יש להקל (בה"ל ד"ה ונהגו) ובתבשיל שנתבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו א"צ לסלקו אבל בחזו"א נוטה שא"צ להחמיר בזה בכל גווני [ה] ואפשר לסמוך על הפוסקים המקילין ומתירין כל שהי' (סי' ל"ז סק"ג).

ה כל תבשיל שלא נתבשל קודם שקיעת החמה כמאכל בן דרוסאי [ו] אסור לשהותו ע"ג כירה שהוסקה בעצים או פחמין או גללי בהמה גסה או גפת שהוא פסולת של זיתים [וי"א דה"ה פסולת של שומשמין [ז]] וכן כל דברים שעושין גחלים אא"כ גורף דהיינו שמוציא כל הגחלים חוץ לכירה או קוטם דהיינו שכיסה כל הגחלים באפר [או בנעורת של פשתן דקה ואפשר דה"ה אם נתן על הגחלים קש וגבבא. חזו"א סי' ל"ז סקכ"ב] למעט חומם וא"צ לקטום עד שאין ניכר שם אש כלל רק בכיסוי אפר כל שהוא מלמעלה על פניהם סגי ואפי' הם גחלים של רותם שאין ממהרין לכבות ואפי' הובערה אח"כ מותר [ח] וגחלים שהוחשך קצת מראיתן הרי הן כקטומין ואם הוסקה בקש [דהיינו זנבות שבלים] או בגבבא [שגובבין משדה אחר הקצירה] שאין בהם גחלת מותר לשהות אפי' אינה גרופה וקטומה [ואפי' בתוכה] מיהו בעוד האש בוער צ"ע אם יש להתיר בזה ובתנור אסור אפי' גרוף וקטום ואפי' הוסק בקש וגבבא מיהו אם הוסק בקש וגבבא וגם גרוף וקטום יש להקל [ט] (ס"א וסק"ב ג' ד' י"ג י"ד י"ח כ"ב ובה"ל ד"ה אפי' ובסי' רנ"ה סק"י) ובחזו"א נוטה להחמיר בזה (שם סקכ"ב וע"ש סק"ו) ודוקא שהיד סולדת בו [דהיינו שהתבשיל יכול לבא שם לידי יס"ב. חזו"א סי' ל"ז סק"ח] אבל אין היס"ב מותר ליתן אפי' בתוכו ואפי' בשבת ואפשר אפי' אין גרוף מן הגחלים כיון שהמקום שמעמיד בו הקדרה אין היס"ב (סקכ"ג וע"ל דין ט"ז בשם החזו"א) וכופח אם הוסק בקש וגבבא מותר אפי' לא גרף וקטם ואם הוסק בגפת ועצים אסור אפי' גרף וקטם בין מתוכו בין על גבו (ס"א וסקכ"ו כ"ז) וב' כירות המתאימות זו אצל זו ודופן של חרס ביניהם א' גרופה וקטומה וא' אינה גו"ק משהין ע"ג הגו"ק וכן תנור וכירה המתאימות משהין ע"ג כירה הגרופה (ס"א ובה"ל ד"ה על כסא ובחזו"א סקכ"ב) וכ"ז במשהה לצורך הלילה אבל במשהה לצורך מחר יש מתירין [י] ואין לסמוך ע"ז אלא בדיעבד ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן (בה"ל ד"ה להשהותו) ויש מחמירין בכל זה ודעתם דכל שלא נתבשל כמאכל ב"ד אסור לשהותו אפי' ע"ג כירה גרופה וקטומה [יא] (בה"ל ד"ה אלא וע"ל סי' רנ"ד דין א' [יב] דבתנור טוח בטיט מותר להשהות בכל גווני וע"ש דין ב' ובדין ה' דפירות שנאכלים חיים כמו מבושלים דינם כנתבשלו כמאכל ב"ד אפי' הם חיים).

ו איסור שהי' הוא בין ע"ג עובי הדפנות ובין נגד חלל הכירה מלמעלה ואפי' מכוסה בכיסויה ומעמידה על הכיסוי כ"כ רש"י והטור אך מדברי הרמב"ם לא משמע כן וצ"ע (בה"ל ד"ה ליתן) ובחזו"א כתב שגם דעת הרמב"ם כן (או"ח סי' ל"ז סק"ט וע"ל דין כ"ג ועי' סי' שי"ח דין י"ב י"ג דין שהי' ע"ג תולדות חמה ותולדות האור וע"ג חמי טברי').

ז תבשיל של בשר חי [בין בשר שור ובין גדי ועוף] מותר לשהותו ע"ג כירה ותנור שאינה גרופה וקטומה אפי' הוחם קצת ובלבד שלא יגיע עד שקה"ח לידי יס"ב [יג] דכיון שהוא חי מסיח דעתו ממנה עד למחר ולא יחתה בגחלים ובכל הלילה יכול להתבשל בלא חיתוי (ס"א וסקי"א כ"ד וסי' רנ"ד סקי"ב וחזו"א או"ח סי' ל"ז סקכ"ב ועי' סי' רנ"ד דין ד') ואפי' התנור חומו רב ויכול להתבשל באיזה שעות בלילה כל שאין דרכן של בני אדם להמתין בסעודתו כ"כ מותר (בה"ל ד"ה מסיח) ובחזו"א כתב שלא גזרו חכמים בזה אפי' דעתו לאכלו בלילה (שם סקכ"ב) ואפי' תבשיל שנתבשל קצת אם נתן בה חתיכה אחת של בשר חי [יד] מותר לשהות כל התבשיל (ס"א) ודוקא שאין התבשיל יס"ב דאל"ה מיד כשמשליך הבשר הו"ל יס"ב קודם שקה"ח [טו] ואסור (חזו"א שם) ודוקא בבשר חי יש היתר זה אבל ירק ומים ושאר דברים קלי הבישול לא מהני מה שהוא חי (סק"ט ועי' בבה"ל בסי' רנ"ד ד"ה עססיות שכ' דלא נזכר היתר חייתא רק בבשר) וביורה שקבוע בתנור וממלאין אותה מים מע"ש ואש רפה תחתי' ובבקר היא מרתחת אין למחות ביד המקילין דריבוי המים משוי לה כבשר חי אך אם מסתפקים מזה גם בלילה ודאי אסור אם לא שיעשה מנעול לנעול דלת התנור דמותר דהו"ל כמו טח בטיח לקמן סי' רנ"ד דין א' [טז] (חזו"א סי' ל"ו סק"ג) ואחר שקה"ח אסור ליתן אפי' בשר חי (שה"צ אות ז').

ח הי' נתון דבר שאסור לשהותו צריך לסלקו כשהגיע זמן חשיכה (סק"ה י') ואפי' בשבת צריך להסירו מיד כשנזכר ואע"פ שהוא מוקצה ואפי' שכחו בשוגג (חזו"א או"ח סי' ל"ז סקכ"ז וע"ל סי' רנ"ד דין י').

ט מותר לסמוך מע"ש סמוך לכירה קדרה להשהותה משתחשך אפי' לא נתבשלה כמאכל ב"ד אפי' אינה גרופה וקטומה ואפי' היד סולדת במקום ההוא אבל לתנור אסור לסמוך לו אפי' הוא גרוף וקטום כ"ז שהיס"ב ואם הוסק בקש וגבבא וגם גרוף וקטום תלוי בדעות המבואר לעיל דין ה' [יז] ובכופח אם הוסקה בקש וגבבא דינה ככירה ואם הוסקה בגפת ועצים דינה כתנור (ס"א וסקט"ז י"ז כ"ב כ"ז).

י אם שכח [או שגג בדין] ושהה תבשיל שהתחיל להתבשל ולא הגיע לשליש בישולו [יח] אסור לאכלו אפי' לאחרים עד מו"ש וכ"ש אם שהה במזיד דצריך להמתין גם במו"ש בכדי שיעשה וכתב בהגהות אשר"י דגם בשכח צריך

שערי הלכות

סימן רנ"ג

א. עיין בתפארת שמואל על הרא"ש בסוף סק"ה דכתב דכן ס"ל לכמה ראשונים להחמיר בזה, והנה בב"י בד"ה ומ"ש אפילו הביא להקל בזה, ובסוף הסימן בד"ה ומכלל הביא קולא זו להליץ על המנהג שנהגו להשהות בתנור, וכתב דלצאת ידי כל ספק נכון להנהיג שיניח בשר חי בקדרה. ובשו"ע לא הביא כלל קולא זו בתנורי דידן, ונראה דלא ס"ל להקל בזה, וכמ"ש בדעתו במחצית השקל בסי' רנ"ד ס"ק כ"ד ובגרעק"א בסי' רנ"ז סעי' ח'. וע"כ נראה דלדידן יש להחמיר בזה. ופלא על הכה"ח סק"א וס"ק י"ח שהביא ג"כ מדברי הב"י, ולא כתב לומר דלא ס"ל הכי למעשה. אמנם כ"ז מהטעמים שכתב כאן שפתחו מן הצד ורחב יותר משפיתת קדירה אחת, וכמו שהביא כן בב"י, אולם בתנורים שבימינו שאינם צרים מלמעלה אין דינם כתנור [וכמ"ש באור לציון פרק י"ז תשובה ד', אלא דמה שהביא שם בביאורים מדברי הרמ"א צ"ע בתרתי, חדא דדברי הרמ"א אינו לדעת מרן וכנ"ל, ב', דהרמ"א דיבר מהטעמים הנ"ל, אבל מצד שאינו צר למעלה לא דיבר, ובזה צ"ל שכ"ה גם לדעת מרן כיון שעיקר החומרא של תנור שהוא צר למעלה]. וכ"ז לענין שהיה, אבל לענין חזרה עיין לקמן בשע"ה.

ב. בשו"ע לקמן בסי' רנ"ד סעי' ב' סתם חצי בישול, וביו"ד סי' קי"ג סעי' ח' פסק שליש בישול, וכתב המג"א בסי' רנ"ד סק"ח דכאן לגבי שבת פסק לחומרא משום חומרא דשבת. ועפי"ז נראה דמה שכתב כאן דאפשר דיש להקל במקום דוחק, יש להקל גם לדידן, דהנה הגר"ז כתב להחמיר חצי בישול אף דבשל סופרים הלך אחר המיקל, מ"מ משום חומר שבת יש להחמיר לכתחילה, אבל בדיעבד יש להקל בשליש בישול, וא"כ יש ללמוד כן גם לדידן, דכיון דביו"ד מרן פסק להקל וכאן החמיר משום חומרא דשבת, ע"כ בשעת הדחק יש להקל, וכ"פ באור לציון פרק י"ז תשובה ה'. וכ"כ בכה"ח ס"ק כ"ח דברי הגר"ז, והוסיף דכיון דא"א בקיאים בזה יש לשער בכשנאכל התבשיל ע"י הדחק.

ג. הנה בשו"ע סתם כסברת הרי"ף והרמב"ם דמותר לשהות דוקא במבושל כל צרכו ומצטמק ורע לו, אבל אם אינו מבושל כל צרכו או אפילו מבושל כ"צ ומצטמק ויפה לו דינו כדלקמן בשוה"ל דין ה', ומ"מ פשט המנהג כדעת המתירים שהביאם בשו"ע בי"א, וכמבואר בארץ חיים דכ"ה מנהג קודם שפשט לפני מרן, ובאמת הב"י בסוף הסי' הזכיר את המנהג הזה, וכתב להליץ לצרף עוד שיטות שיהא גם לפסק הרי"ף והרמב"ם, ובסו"ד כתב שיניח בשר חי בקדירה לצאת כל השיטות. ומ"מ אף דהמנהג בזה להקל, יש לנהוג לכתחילה כדברי מרן, וכמ"ש בפתח הדביר דאין נכון להקל נגד סברת מרן ז"ל, אלא דאין לגעור במקילים כיון שכן נהגו קודם שנתפשטו הוראות מרן, ורק יאמר להם בניחותא והשומע ישמע, עכ"ד. יעוי"ש עוד. [והנה המנחת כהן במשמרת השבת ש"ב פ"ה כתב עפי"ד השו"ע לקמן בסי' רנ"ד גבי פירות הנאכלין חיים דמותר ליתנם סביב לקדירה, דהוא רק לשי' רש"י ותוס' דאם הגיע למאב"ד מותר, ועפי"ז כתב דיוצא דלענין מעשה ס"ל להקל כרש"י ותוס', וכאן בסי' רנ"ג הביא ב' הדיעות ולא הכריע. ולכאורה צ"ע דכאן סתם כהרי"ף והרמב"ם וכנ"ל, ועיין לקמן בסי' רנ"ד בשע"ה מה שהבאנו מדברי האחרונים ביישוב דעת השו"ע].

ד. דעת מרן דאף אם הקדירה אינה מכוסה מלמעלה, הוי הטמנה אם הקדירה נוגעת בגחלים, דס"ל דהטמנה במקצת שמה הטמנה, ועיין לקמן סי' רנ"ז בשוה"ל דין י"ט ובשע"ה שם, שגם בזה היה מנהג להקל וטוב להחמיר וכנ"ל, יעוי"ש.

ה. ולדידן ודאי דיש להחמיר בזה, דכ"ה דעת מרן וכנ"ל.

ו. לדעת מרן ה"ה נמי אם נתבשל כ"צ ומצטמק ויפה לו דינו כן, כמבואר לעיל באות ג'. ועיין מש"כ שם לענין מעשה.

ז. מלשון השו"ע משמע להתיר בשומשמין, ועיין כה"ח סק"ב.

ח. הנה הרי"ף והרמב"ם והשו"ע השמיטו דין הובערה, וכתב הפנ"י בדף ל"ז ע"ב דס"ל דבדרך דיחוי נאמר בגמ', ודינו כאינו גרו"ק, ובכה"ח סק"י לא העיר בזה, וצ"ע.

ט. מלשון השו"ע משמע דאסור, וכמ"ש במשנ"ב ס"ק כ"ב, ומה שהביא המשנ"ב שמדברי הרמב"ם משמע להקל בזה, הקשה החזו"א דאדרבא ברמב"ם משמע דאין חילוק בין גרו"ק לאינו גרו"ק בקש וגבבא, ובכ"ג אסור בתנור, ועיין ב"י, וע"כ נראה להחמיר בזה. ועיין א"ר ס"ק י"א.

י. הנה בב"י בד"ה ומ"ש רבינו וכל זה, על לשון הטור שכתב לצורך הלילה, הסתפק בזה אם הוא בדוקא, אבל לצורך מחר מסח דעתיה מיניה ושרי דלא אתי לחתויי, או דלאו דוקא הוא אלא כתב כן דאורחא דמילתא הוא, והבי"ד הכלבו והגהות מרדכי שחילקו בזה והקילו לצורך מחר, וסיים דלא ראיתי בדברי שום פוסק זולתם שהקיל בכך, ומשמע דנוטה לחומרא, וכ"נ מדבריו בשו"ע שהשמיט תיבות אלו, וכן בסוף הסי' בד"ה מכלל הביא סברא זו כסניף להקל, ובסו"ד לא סמך ע"ז כ"כ, דכתב דלצאת ידי כל ספק נכון להנהיג שישימו בשר חי בקדירה, ומבואר דהאי סברא לחודא לא ס"ל.

יא. ובשו"ע כתב דמהני גם בזה גרו"ק.

יב. ועי"ש בשע"ה דעת השו"ע.

יג. בשו"ע כתוב חי שלא נתבשל כלל, וע"ז קאמר החזו"א שמביא כאן דיס"ב אסור דהו"ל התחלת בישול. ועיין מש"כ באור לציון ח"א סי' כ"א דלכאורה משי' הרמב"ם לא נראה כן, דהלא ס"ל דאחר מליחת הבשר צריך ליתנו מיד למים רותחים שיתלבן ויצמית את הדם הנשאר בו, ויש בו שיעור של ליבון המים [ובשו"ע יו"ד סי' ס"ט סעי' י"ט הביא דעה זו בשם ויש מי שמצריך], וא"כ כל בשר חי עבר חליטה, וחזינן דיס"ב לא מוריד שם קדירא חייתא, ולכן כתב דבישול חשיב מכשמתחיל הבשר להתרכך, וכמו שמגדיר הרמב"ם בישול בין שריפה גוף קשה או הקשה גוף רך, עכ"ד.

יד. בב"י כתב דמדברי הגמ' והפוסקים נראה דלא שרי אלא דוקא במשליך אבר חי שא"א להתבשל בלילה, אבל הרמב"ם בפיה"מ כתב גם ירק חי, כיון שעשה מעשה המוכיח שמסיח דעתו ממנו, ודמי לגריפה דסגי בגריפה כל דהו, ומשמע מלשונו שמסכים לדברי הרמב"ם בפיה"מ לדינא. אולם מ"מ לדינא צריך להחמיר בזה, חדא דהסכמת האחרונים להצריך דוקא בשר, ועוד דבדעת הרמב"ם בהלכות כתבו כמה אחרונים דמבואר דס"ל דוקא בשר, עיין ט"ז סק"ב ועוד, ועוד דבב"י בסוף הסי' בד"ה ומכלל כשהזכיר את העצה של קדירה חייתא להתיר כתב בשר חי.

טו. עיין לעיל בשע"ה אות י"ג דברי האור לציון בזה.

טז. יעוי"ש בשע"ה דלדעת מרן ל"מ טוח בטיט אלא בבשר שקשה ליה זיקא.

יז. עיין לעיל בשע"ה אות ט'.

יח. ולדעת השו"ע הנ"ל בשע"ה אות ג' דפסק כרבנן, א"כ גם אם הגיע למאב"ד, כ"ז שלא בשל כ"צ אסור, אמנם אם בשל כ"צ ומצטמק ויפה לו בשוגג שרי ובמזיד אסור, ועיין מש"כ בשע"ה לקמן בסי' רנ"ז על השוה"ל באות ז'.

אליבא דהלכתא
חעת נולדי שנת
שעו"י ישיבת חברת אהבת שלום

להמתין בכדי שיעשה וברמב"ם אין נראה כן (ס"א וסקל"ב מ"ג מ"ד כ"ט) ובחזו"א מצדד דדוקא אם בשעת צאת הכוכבים עדיין לא הגיע למאכל ב"ד הא לא"ה אין אוסרין בדיעבד (או"ח סי' ל"ז סקכ"ז) ואם אין לו מה יאכל ע"ל סי' רנ"ד דין ד'.

יא (דיני חזרה) כירה שהיא גרופה וקטומה או שהוסקה בקש וגבבא דדינה כגו"ק ונטל הקדרה מעלי' בין שנטלה בשבת מותר להחזירה בשבת ואפי' כמה פעמים ואפי' ע"ג כירה אחרת [יט] שהבלה מרובה מהראשונה מותר (ס"ב וס"ק נ"ג ס"ב ובה"ל ד"ה כירה ושה"צ אות מ"ד ועי' בחזו"א או"ח סי' ל"ז סקי"ב שכתב שאם נטל הקדרה מבעו"י וחשכה אסור להחזיר) ואפי' ב' כירות המתאימות וא' גו"ק וא' אינה גו"ק מותר להחזיר על הגו"ק (סק"כ) ואפי' היתה מתחלה סמוכה לכירה במקום שהיס"ב מותר להחזירה על גבה (חזו"א או"ח סי' ל"ז סק"י [כ] ונראה דזה דוקא לשיטתי' דאוסר לקמן בדין ט"ו לסמוך לכתחלה בשבת) אבל אם היתה מתחלה טמונה בדבר שאין מוסיף הבל אסור להחזירה ע"ג כירה וכן להיפך אם היתה ע"ג כירה אסור להטמינה (סקס"ב וע"ל דין י"ח) ובתנור אסור להחזיר אפי' הוא גרוף וקטום ואפי' הוסק בקש וגבבא ואפי' במצטמק ורע לו ובכופח אם הסיקו בקש וגבבא דינו ככירה ואם בגפת ועצים דינו כתנור (ס"ב וסקנ"ט נ"ב וע"ל סי' שט"ו דין כ"ו).

יב יג ואין להתיר שום חזרה אא"כ יש בה ה' תנאים. א) שהתבשיל מבושל כל צרכו ואפי' הוא מצטמק ויפה לו אבל אם לא נתבשל כ"צ אסור להחזירו אפי' לאותה כירה דהו"ל מבשל בשבת (ס"ב וסקס"א ובה"ל ד"ה מותר וע"ל סי' שי"ח דין ט"ו דאפי' ספק נתבשל כל צרכו אסור להחזירו). ב) שלא נצטנן לגמרי [כא] אבל אם נצטנן לגמרי והוא דבר שיש בו מרק [כב] אסור להחזירו משום מבשל והמג"א מחמיר אפי' בדבר יבש אם נצטנן לגמרי [כג] אבל בבה"ל חולק עליו וכן הסכים בחזו"א (ס"ב וסקס"ח נ"ד ובה"ל ד"ה ובלבד ובחזו"א או"ח סי' ל"ז סק"י) ודוקא אם נותנו במקום שע"י החום יהא יס"ב דאל"ה אין שייך בישול כדלקמן דין י"ט. ג) שלא יחזיר אלא על גבה דהיינו על עובי דפנותי' מלמעלה או ששם כיסוי על חללה והעמיד הקדרה על הכיסוי ואפי' אם תלה הקדרה לתוך אויר הכירה וקצת דפנותי' בולטין למעלה כדרך הקדרה שקצרה מלמטה ורחבה מלמעלה ג"כ מותר אבל להחזיר לתוכה דהיינו שהקדרה יושבת על קרקעית הכירה אסור ואפי' הוציא כל הגחלים ממנה ואותן הכירות שאין להן תוך וחלל אלא הן פשוטות ותוכן וגבן א' מותר להחזיר להן ואם יש אש בכירה עי' סי' שי"ח דין י"ט (ס"ב וסקנ"ז נ"ח ובחזו"א שם סק"ו). ד) שעודה בידו [כד] מעת נטילתו מן הכירה עד שיחזירנה ואפי' פינה למיחם אחר מותר [כה] אבל הניחה ע"ג מטה וספסל וכדומה וכ"ש ע"ג קרקע אסור להחזירה ואפי' הניחה אדם אחר שאין הקדרה שלו (ס"ב וסקנ"ה ובה"ל ד"ה ולא הניחה ושה"צ אות מ"ז). ה) שיהא בדעתו להחזירה [כו] עד שלא תצטנן לגמרי אבל לא הי' דעתו להחזירה כשנטלה אפי' נמלך תיכף אח"כ להחזירה בעודה בידו אסור ואם הורידה אדם אחר שאין הקדרה שלו ולא הי' דעתו להחזירה יש בזה מחלוקת הראשונים (ס"ב וסקנ"ה ובה"ל ד"ה ולא הניחם ושה"צ אות מ"ט).

יד יש מקילין בעודן בידו אפי' אין דעתו להחזיר ובדעתו להחזיר אפי' אין עודן בידו אלא הניחן ע"ג ספסל וכדומה ובעת הצורך יש לסמוך ע"ז אבל הניח ע"ג קרקע אין להקל [כז] (סקנ"ו ושה"צ אות נ' וכן הסכים בחזו"א או"ח סי' ל"ז סקי"ב וכתב שיש מקום להקל גם בהניחן ע"ג ספסל ולא הי' דעתו להחזיר אבל בהניחן ע"ג קרקע אין להקל אפי' דעתו להחזיר).

טו מותר להחזיר ע"י סמיכה לכירה אפי' הוסקה בגפת ועצים ואינה גו"ק אבל לתנור אסור לסמוך אפי' הוסק בקש וגבבא וגרף (וע"ל דין ה') ובכופח אם הסיקו בקש וגבבא דינו ככירה ואם בגפת ועצים דינו כתנור (חזו"א או"ח סי' ל"ז סק"ו) וכ"ז דוקא אם יש בה כל התנאים דלעיל בחזרה ויש מקילין אפי' לסמוך בתחלה בשבת [כח] אם הקדרה עדיין חם ומבושל כ"צ (מ"ב סקט"ו) ובחזו"א כ' דבגמ' משמע להחמיר (שם סק"ט).

טז י"א דהא דאסור להחזיר בהניחו ע"ג קרקע הוא דוקא בנטלו מע"ש ורוצה להחזירו בשבת אבל אם לקחו משחשיכה מותר להחזיר אפי' הניחו ע"ג קרקע ולא הי' דעתו להחזיר וע"ז נהגו להקל בתנורים שלנו שדינם ככירה והם גו"ק שמחזירין לתוכם מה שנותר וכן לסמוך להם אפי' אינם גו"ק אבל ליתן לתוכם מאכלים שלא הטמינו או שנצטנן לגמרי אסור לכו"ע אפי' גו"ק וטוב להחמיר כי הרבה פוסקים חולקים ע"ז (ס"ב ה' וסקס"ג ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ק"ה ושה"צ אות נ"ח) ובחזו"א פסק שאין להקל בזה כלל [כט] [ואפי' בדעתו להחזיר ראוי להחמיר] וכ"ש לתוכה שאין שום מקום להקל (או"ח סי' ל"ז סק"ח י"ב) ומ"מ יש ללמוד זכות על המנהג שאין איסור חזרה אא"כ יש חום שהקדרה יהי' נעשה רותחת מן החום וזה אין מצוי כ"כ מיהו אם יש גחלים בוערות בודאי אסור בכל גווני ובישועות יעקב מיקל להחזיר גם בזה כשגרף הגחלים לצד א' מבעו"י (מ"ב סקס"ז ס"ח) ובחזו"א כ' שדבריו תמוהים וכל שאין ברי לו שהתנור מצונן שלא יוכל לבא לידי יס"ב אסור להחזיר אפי' אם יעמיד סמוך לפיו ששם בודאי אין יס"ב וכ"ש כשיש גחלים בוערות אפי' עוממות מיהו אם נהגו להחזיר במקום שאין היס"ב אין למחות (שם סק"ח).

יז במקום שמותר להחזיר מותר אפי' לסתום פי התנור בדף אחר חזרה ולא מקרי הטמנה מיהו אם ע"י סתימת פי התנור יהי' רותח טוב שלא לסתום (ס"ק ס"ח ועי' סי' רנ"ט דין ח' ט' דין פתיחת התנור וסתימתו).

יח אם הוציא מאכל מן התנור אסור להניחו בכרים וכסתות דהוי התחלת הטמנה בשבת ואפי' המאכל עדיין חם ורותח אסור ואם פתוח מלמעלה לא מקרי הטמנה ומותר [ל] (ס"ב וסקס"ט ושה"צ אות ס"ג) ודעת החזו"א שאין להקל בזה ולא בשום הטמנה המשמרת את החום אף שאין כולה מכוסה (או"ח סי' ל"ז סקי"ט וכנ"ל דין ג').

יט י"א דכל שהוא סמוך לשקיעת החמה כ"כ [ויש מחמירין אפי' סמוך לברכו אם אומרים ברכו בהקדם והמג"א מיקל בזה] שאם נצטנן הקדרה א"א להרתיחה מבעו"י אסור להחזיר לכירה שאין גו"ק [לא] אא"כ הוא בשר חי לגמרי [ויש מקילין אפי' אינו חי לגמרי כ"ז שלא נתבשל כ"צ לא גזרו שיעשה כן בשבת] ואם הוא גו"ק מותר אפי' הניחה ע"ג קרקע [לב] ואפי' אין דעתו להחזיר ויש מקילין בכ"ז והמנהג להקל אך טוב להחמיר במקום שאין צורך כ"כ ולכן אין ליטול הקדרה מכירה סמוך לחשיכה וליתנה ע"ג תנור שלנו [שדינו ככירה] שאין גו"ק ואם גו"ק מותר אפי' בשבת ודוקא ע"ג כירה ממש אבל לסמוך מותר אפי' סמוך לאש במקום שהיס"ב וכ"ש סמוך לכירה ואפי' תבשיל שנצטנן לגמרי ובתנור [שבזמן הגמ'] אין לסמוך במקום שהיס"ב אבל במקום שאין היס"ב או בכירה כשהתבשיל לא נצטנן לגמרי מותר לסמוך אפי' בשבת כדלקמן סי' שי"ח דין י"ח ע"ש (ס"ב וסק"ע ע"א ע"ב ע"ג ע"ד ע"ו ע"ז ע"ח ובה"ל ד"ה אבל).

כ אם החזירו ישראל בשבת באיסור אפי' בשוגג אם הי' מצטמק ויפה לו אסור לו באכילה עד מו"ש [וגם צריך להמתין במו"ש בכדי שיעשו] ולאחרים מותר מאחר שהי' מבושל כ"צ והי' שוגג (ס"א וסקל"ה) ובחזו"א כ' דלדעת הגר"א אסור גם לאחרים וכן עיקר (סי' ל"ז סקכ"ד) ואם הי' מצטמק ורע לו מותר בדיעבד אפי' החזיר במזיד שהרי לא נהנה מן האיסור (ס"א וסקל"ו) וא"צ להמתין עד שיצטנן (חזו"א סי' ל"ז סקכ"ד) ואפשר דאפי' מצטמק ויפה לו דוקא אם ניכר שבחא אבל אם נצטמק כבר כ"צ ואין דעת בנ"א על צימוקו ולא החזיר אלא שלא יצטנן מותר בדיעבד אפי' החזיר מזיד (חזו"א שם סקכ"ז) ואם החזירו עכו"ם בשבת לצורך ישראל ובציויו אם הי' מבושל כ"צ אפי' מצוי"ל מותר בדיעבד ואם הי' מבושל רק כמב"ד צ"ע אם יש להקל בדיעבד (בה"ל ד"ה ואם וד"ה דינו) ובחזו"א כ' שאם ישראל ראהו אח"כ ולא סילקו בודאי אסור אפי' נתבשל כ"צ אם הוא מצוי"ל וכ"ש אם נתנו בידיעת ישראל (שם סקכ"ו) ובמקום שיש מחלוקת אם החזרה אסורה אין אוסרים בדיעבד (בה"ל ד"ה ואם).

כא וכתב בחזו"א דכ"ז דוקא אם החזיר תבשיל חם כדרך שבנ"א אוכלין אותו אע"ג שאילו לא החזירו הי' מצטנן מותר אפי' במזיד אם הוא מצטמק ורע לו ומבושל כ"צ אבל אם החזירו צונן והוחם אפי' החזירו שוגג או גוי ואפי' דבר שאין בו משום בישול אסור לאכלו אפי' לכשיצטנן (סי' ל"ז סקכ"ז וכ"נ בבה"ל ד"ה ואם ודלא כפמ"ג בבה"ל ד"ה להחם שמיקל לכשיצטנן וע"ל דין כ"ט).

כב קדרה שהיתה נתונה ע"ג כירה שאינה גרופה וקטומה [לג] ורואה שהקדיחה תבשילו וירא פן יקדיח יותר יכול להסירה ולהניח ע"ג הכירה קדרה ריקנית והו"ל כאילו הכירה גו"ק ויחזיר עלי' את הקדרה אם יש בה התנאים שצריך בחזרה כדלעיל דין י"ב י"ג י"ד [אך יזהר שלא תהא קדרה גדולה שסותמת את פי כל הכירה דעי"ז מכבה את חום האש שבכירה] ודוקא קדרה ריקנית אבל אם יש בה תבשיל אסור משום היא גופא וגם צריך שתהי' קדרה ישנה אבל קדרה חדשה אסור דמתלבן ונעשה כלי עי"ז ובקדרות שלנו שכבר נגמר תיקונן ועשייתן בתנור של יוצרים אפשר שיש להקל במקום הדחק אף בחדשה (ס"ג וסקע"ט פ' פ"א ובה"ל ד"ה ריקנית וע"ל סי' שי"ח דין י"ח כ') וכתב בחזו"א דדוקא קדרה של חרס אבל של מתכת אסור שהמחמם את המתכת חייב משום מבשל ואפי' אין מתחמם כ"כ עד שיעשה גחלת אסור [לד] (סי' ל"ז סקי"א וכה"ג כ' במ"ב סי' רע"ז סקכ"ב) וכ"ז אין מותר אלא בחזרה אבל להניח לכתחלה בשבת אסור (בה"ל ד"ה ויזהר ואם עמדה שם קדרה מלאה ע"ל דין כ"ד).

כג ומטעם זה מותר בתנורים שלנו כשהאש בתוכה ליתן קדרה ע"ג מעזיבה של התנור כיון שהמעזיבה מפסיק הו"ל כגו"ק וה"ה לתוך הקאכלי"ן שבתנור ומ"מ צריך להפסיק ע"ג המעזיבה באיזה עץ או דף להיכירא וישים הקדרה עלי' ובזה מותר אפי' להשים לכתחלה בשבת תבשיל חם שלא נצטנן אבל אם נצטנן אסור אם יוכל להתחמם עד שתהא יס"ב ועי' בחי' רעק"א (ספפ"א) ובחזו"א מסיק שההיתר ע"ג תנור הוא דוקא בתנור שאין דרך לבשל על גבו רק לתוכו אבל בכירה שדרך לבשל ע"ג לא מהני שום כיסוי לעשותה כגו"ק ועיקר ההיתר בקדרה המפסקת משום שאין דרך בישול בכך גם ממעט את החום הרבה (סי' ל"ז סק"ט וסקכ"א ע"ש) ולכן השהי' הנהוג באה"ק שפתילת האש למטה תחת הפטפוט תחת שולי הקדרה ושופתין הקדרה למעלה על הפטפוט אף אם מעמידין הקדרה תוך פח של מתכת לא מהני לעשותה כגו"ק [לה] ולכן אין מחזירין בשבת אפי' עודה בידו ודעתו להחזיר (שם סקי"א). ולשהות מותר כ"ז שנתבשל כמב"ד אפי' בלא הפסק פח אבל אסור לכסות הקדרה בבגדים כיון שהוא על האש (וכדלקמן סי' רנ"ז דין י"ט) אבל כשנותנין פח והקדרה תוך הפח מותר לכסות בבגדים סביב הפח ואין בזה הטמנה ואם האש מוגן מאויר ובנטילתו הקדרה מגיע אויר יש לחוש משום מבעיר ולכן צריך כיסוי על האש (שם).

כד היתה עומדת ע"ג האש קדרה מלאה תבשיל מותר להשים עלי' אפי' לכתחלה בשבת קדרה שנתבשלה מע"ש כל צרכה לחממן וכן פאנדי"ש [דהיינו לחם אפוי הממולא בשר] ובפאנדי"ש מותר אפי' נצטנן לגמרי שהוא נקרא דבר יבש ואין בו משום בישול ואין בזה משום משהה בתחלה בשבת לפי שאין דרך בישול בכך ע"י הפסק קדרה [לו] מלאה [לז] ואם יש בה הרבה שומן שנקרש יש להחמיר משום נולד שנימוח השומן (וע"ל סי' שי"ח דין כ"ז [לח])

שערי הלכות

יט. בשו"ע השמיט הא דשרי בקדירה אחרת, ומשמע דדעתו לפסוק כדעת האוסרים בזה, וכ"כ הברכ"י בסק"ג, ותמה על מרן ומהריק"ש דשבקו דעת הרמב"ם דמתיר בפשיטות, וחיישי לדעת רבינו ירוחם דאסר, ועיין עוד מה שהקשה שם ע"ד רבינו ירוחם, ונראה שם דעתו להתיר, וכן הסכימו עוד אחרונים והביאם כה"ח ס"ק מ"ו. וכתב באור לציון פרק י"ז תשובה ז' דכיון דהרמב"ם התיר, ודעת מרן לא מפורשת להדיא, ואיסור חזרה דרבנן, ע"כ העיקר להקל בזה [וכתב שם דאם כבתה האש מותר להעבירה לאש אחרת לדעת מרן, באופן שאין בה איסור בישול, דלא חשיב הניחה ע"ג קרקע, אבל לדעת הרמ"א שהתנה גם עודה בידו ודעתו להחזירה אסור, אולם כמה מאחרוני זמנינו התירו גם לדעת הרמ"א].

כ. עיין אור לציון פרק ל' בביאורים לתשובה ט'.

כא. דעת מרן דאפילו נצטנן בכדי שאין היס"ב, אפילו לא נצטנן לגמרי יש בו משום בישול [ומבואר לקמן בשע"ה בסי' שי"ח על השוה"ל בדין י"ד], ולכן אם נצטנן בכדי שאין היס"ב אסור להחזיר, וכ"כ במשנ"ב ס"ק נ"ד. אמנם בכה"ח בס"ק ל"ח כתב דבעי רותח גמור שלא נח מרתיחתו, ועיין מש"כ בדבריו לקמן באות כ"ג.

כב. עיין לקמן בשע"ה בסי' שי"ח על השוה"ל בדין י"ד כמה רוטב יהא בו ויחשב דבר שיש בו מרק.

כג. היינו משום דס"ל דהו"ל כנתינה לכתחילה, אמנם בב"י כתב בטעמא דתנאי דרותחת מדין בישול, וא"כ ביבש דאין בו משום בישול אחר בישול א"צ שיהא רותחת. והנה הכה"ח ס"ק ל"ח כתב דמסתמיות לשון השו"ע בעי רותח גמור, אבל אם נח מרתיחתו אף דהיס"ב ואין בו משום בישול הו"ל כמניח לכתחילה. ואע"פ שבב"י הבי"ד רבינו ירוחם דמוכח בגמ' שאם לא נצטנן אפילו שנח מרתיחתו קצת מיקרי רותח, נראה דלא סמך ע"ז לענין דינא, עכ"ד. ועפי"ז יצא דגם ביבש דאין בו משום בישול בעי שיהא רותחת, אמנם מהטעם שכתב בב"י משום בישול מבואר דלא חשיב כנתינה לכתחילה כ"ז שהיס"ב. [ובאור לציון אף שכתב בפרק י"ז בתשובה ו' דבעי יס"ב ולא שתהא רותחת וכנ"ל, דלא כדברי הכה"ח, מ"מ כתב שם בתשובה ז' לחוש בדבר יבש שנצטנן להשיטות דהטעם דהוי כמניח לכתחילה, אלא אם כן לא נצטנן לגמרי שאז יש לצרף שי' הרמ"א בסי' שי"ח סעי' ט"ו, ומ"מ כתב דבשעת הדחק יש להתיר כיון שכ"ה דעת השו"ע והגר"א, ויל"ע בזה].

כד. מרן פסק כשי' הרמב"ם דא"צ שתהא בידו, וסגי שלא הניחה ע"ג קרקע, ואפילו הניחה ע"ג מטה או ספסל שרי, ואינו אסור אלא אם כן הניחה ע"ג קרקע דאז בטלה לה שהייה קמייתא. ועיין באור לציון פרק י"ז תשובה ו' שכתב דאם הניחה ע"ג השיש הו"ל כע"ג קרקע, כיון שרגילות להניח שם הקדירות לאחר נטילתם מן האש, ג"כ בטלה לה שהייה קמייתא. וכתב שאם יניח תחת הקדירה מגבת או כרית שרי להחזירה, אמנם נ"ל כיון שיש רגילות כיום להניח איזה דבר תחת קדירה חמה כדי שלא יתקלקל השיש מחום הקדירה, א"כ כיון שרגילות כך להניח יהא אסור להחזיר אפילו אם הניח מגבת תחת הקדירה, אך אם הניח כרית תחת הקדירה זה ודאי אינו כדרכו ומותר להחזיר.

כה. עיין שעה"צ באות מ"ז שפסק להקל בזה, אף שהמג"א לדעת הרמ"א אסר. ולהנ"ל באות הקודמת לדעת מרן פשוט דמותר, דפסק בכל בעיות אלו לקולא וכשי' הרמב"ם.

כו. לדעת מרן א"צ גם לתנאי זה וא"צ שדעתו להחזירה, וכתב באור לציון ח"ב פרק י"ז תשובה ז' דכיון דלדעת מרן השו"ע א"צ לב' תנאים אלו האחרונים, אם כבתה האש יוכל להעבירה לאש קטומה אחרת, ועיין מש"כ בזה לעיל אות י"ט.

כז. ולדידן בלא"ה א"צ דעתו להחזיר ולא עודן בידו וכנ"ל, ורק שלא יניחנה ע"ג קרקע, דאז אפילו דעתו להחזיר לא מהני.

כח. הוא דעת הדגול מרבבה שהתיר לפי חנניא אפילו לכתחילה, ולפי"ז לפסק מרן בשו"ע כחנניא אין היתר לכתחילה. ועיין בית מאיר שהתיר גם בזה.

כט. וכ"ה דעת מרן בב"י שאין להקל בזה.

ל. דעת מרן דהטמנה במקצת שמה הטמנה ואסור. ועיין לעיל מש"כ בשע"ה אות ד'.

לא. בב"י כתב להתיר בזה, וכן בשו"ע לא הביא דעה זו.

לב. כ"כ המשנ"ב מדברי התו"ש והגר"א, אבל בתהלה לדוד כתב דמדברי הב"י משמע להדיא דבעי תנאי חזרה סמוך לחשיכה בגרו"ק לדעת הרא"ש, וכן מבואר במאמ"ר סק"י. מיהו בלא"ה אין נ"מ למעשה לדעת הב"י, דהלא פסק דלא כהרא"ש ושרי סמוך לחשכה, וכנ"ל באות הקודמת.

לג. מש"כ כאן שהיא נתונה ע"ג כירה שאינה גרו"ק, כ"מ במשנ"ב, אולם א"א לומר דבהכי מיירי השו"ע, דהלא בשו"ע פסק כרבנן א"כ ודאי דמיירי בכירה גרו"ק, דאל"כ היאך עמדה הקדירה עד עכשיו, ודוחק להעמיד סעיף זה בקדירה חייתא או במצטמק ורע לו דוקא. והן אמת דלדינא דברי המשנ"ב יכונו גם לדעת השו"ע דאף בכירה שאינה גרו"ק יוכל לתת ע"ג הקדירה הריקנית, דכיסוי הקדירה הריקנית הו"ל כגרו"ק, אולם בשו"ע לא מיירי בכה"ג. ומ"מ מבואר דגם בכירה גרופה וקטומה צריך תנאי חזרה, דהו"ל כשני גריפות ולא כקדירה מלאה דבהכי מיירי השו"ע, וזה דלא כדברי שו"ת שבט הלוי ח"א סי' צ"א דכתב שם דאם הכירה גרו"ק והניח על גבה קדירה ריקנית א"צ תנאי חזרה, ובאז נדברו ח"ג סי' י"ד חלק עליו מסברא, ולאמור י"ל דכצ"ל לדעת השו"ע וכנ"ל. ואמנם יש להבין הא דהצריך בשו"ע להניח קדירה ריקנית, ולא סגי לה בגריפה של הכירה עצמה, אפ"ל שהעתיק כן מדברי המרדכי כמבואר בב"י, והמרדכי כתב כן לפי שיטתו לפסוק כחנניא, ומיירי כשהקדירה נתונה ע"ג כירה שאינה גרו"ק, ואה"נ דלדעת מרן א"צ להניח קדירה ריקנית, וקמ"ל במה שאמר קדירה ריקנית דאפילו כשמניח קדירה ריקנית בעי תנאי חזרה, וגם באופן שא"צ גרו"ק לשהייה שבתחילה כגון בקדירה חייתא או במצטמק ורע לו, דמהני קדירה ריקנית להחשיבה כגרו"ק.

לד. עיין בסי' שי"ח בשע"ה אות א' דיש כמה פוסקים שכתבו דדוקא במקום שנעשה גחלת אסור, ולדבריהם ה"נ כאן בקדירה של מתכת שרי, יעוי"ש.

לה. בזה כמה פוסקי זמנינו לא הסכימו עמו, עיין אגרות משה ח"ג סי' צ"ג שכיסוי הלהבה בפח חשיב כגרו"ק [ושם כתב דלכתחילה טוב לכסות גם את הכפתורים, וש"פ הקילו בזה], וכ"כ בשש"כ בפרק א' אות ע"ב [ושם כתב בהערה רי"ז בשם הגרש"ז אויערבאך דיש להקפיד שלא להגדיל את האש אחר שכיסה, דאם יגביה אין זה קטימה אלא כיסוי בעלמא]. ובאור לציון פרק י"ז תשובה א', ובשבט הלוי ח"א סי' צ"א [ושם כתב מדינא לכסות את הכפתורים או שיהיו כלפי הכותל היכא דאפשר באופן שאין חשש חיתוי, ועי"ש מכתב מהחזו"א]. וכ"כ בכה"ח ס"ק י"א שכיסוי פח על האש הו"ל כקטום.

לו. והוא כתי' התו"ש והפמ"ג בחילוק שבין ס"ג לס"ה, דבס"ג אסר בשו"ע נתינה לכתחילה וכאן בס"ה התיר, דהתם בס"ג הקדירה ריקנית וחשיב ככיסוי בעלמא, אבל כאן בס"ה הקדירה מליאה ואין דרך בישול בכה"ג [ועפי"ז יהא אסור להניח קדירה שהתבשלה כ"צ והוא יבש שהצטנן, ע"ג

אבל להניח הפאנדי"ש ע"ג כירה אפי' גו"ק ומצור"ל והוא רותח עדיין אסור [לט] שלא התירו ע"ג כירה אלא חזרה וכן להטמין תחת הבגדים הנתונים ע"ג המיחם אסור אפי' אין האש תחתי' [מ] שהרי מטמין בשבת דאסור אפי' בדבר שאין מוסיף הבל (ס"ה וסקפ"ה פ"ו פ"ז פ"ח פ"ט ובה"ל ד"ה ויזהר וד"ה ובלבד ובחזו"א סי' ל"ז סק"ט ע"ש) וכן דבר לח שלא נצטנן לגמרי [מא] מותר להחזירו ע"ג הקדרה (חזו"א שם סקי"א) נטל ב' הקדרות אסור להחזיר העליונה תוך הפח שע"ג האש דהוי כמשהה לכתחלה בשבת (ואפי' הי' הכירה גו"ק ג"כ הי' אסור בכה"ג) אבל התחתונה יכול להחזיר ע"י הפסק ריקנית של חרס כדלעיל דין כ"ב (שם) ואם החזיר העליונה ע"ג הכירה אפי' הי' מבושל כ"צ דינו כמחזיר בשבת ואסור באכילה אם הוא מצוי"ל ואפי' החזיר בשוגג כנ"ל דין כ' וכן אם הי' מוטמן והחזירה ע"ג כירה אפי' גו"ק (שם סקכ"ז).

כה מכונה חשמלית שהוכן מע"ש לבא האש בשעה פלונית אסור ליתן קודם שבא האש אפי' תבשיל שבישל כ"צ והוא חם כדין איסור חזרה דחשיב כמשהה בתחלה בשבת (חזו"א או"ח סי' ל"ז סקכ"א וע"ל דין ל"ג וע"ל סי' רנ"ד דין י"א).

כו אותן המטמינין מבעו"י קומקום של מים חמין ונותנין אותן לתוך הקדרה בשבת כשהתבשיל מצטמק אם עדיין לא נצטנן המים לגמרי מותר [מב] (ויותר טוב לערות בכף כדלקמן דין כ"ז) (ס"ד וסקפ"ד) ודוקא שהורידוהו מן האש או לערותם לתוך תבשיל או לתוך חמין שעומדין ע"ג קדרה מלאה שע"ג האש דכיון שהקדרה מפסקת אין בזה משום חזרה כדלעיל אבל אם נתן לתוך הקדרה שעל האש אם היו המים חמין שהיס"ב או שהוחמו כ"צ אפי' נצטננו אח"כ אסור באכילה אפי' בשוגג כדין החזיר בשבת אבל אם היו מים חיים כיון שעשה איסור דאורייתא של בישול לא גזרו חכמים בשוגג ויש להקל לדעת המ"ב אם הוא לצורך (חזו"א או"ח סי' ל"ז סקי"א כ"ז) ואם המים חמין עמדו ע"ג האש או סמוכין לכירה במקום שהיס"ב מותר ליתנן אפי' לתוך הקדרה שע"ג הכירה גו"ק אבל עמדו במקום שאין היס"ב אף שהיס"ב מחמת חום בישולן אסור (שם סק"י וע"ל דין י"א).

כז דבר יבש שנתבשל כ"צ אפי' נצטנן לגמרי אין בו משום בישול ודבר לח שנתבשל כ"צ אם לא נצטנן לגמרי אין בו משום בישול ואם נצטנן לגמרי אסור כמו שיתבאר בסי' שי"ח דין י"ד [מג] ולכן מותר ליתן קטניות לתוך הקערה ולערות עליהן מכלי ראשון אם יש עליהן מרק ולא נצטננו לגמרי ואם הם יבשים אפי' נצטננו לגמרי אבל יש עליהן מרק ונצטננו לגמרי אין לערות עליהן אלא בכף אבל מותר להגיס בכף ויותר טוב שלא לערות בכל גווני הרותחין מן הכ"ר לקערה על מה שבתוכו כ"א בכף (סקפ"ד ושה"צ אות ע"ט ע"ח).

כח יש מתירין ליתן בשבת בבוקר לתוך התנור שאפו בו מבעו"י [וגם לא הטמינו בו שום דבר] תבשיל יבש או אפי' לח שלא נצטנן לגמרי [מד] דכיון שלא הטמינו בו רק אפו בו מבעו"י לא נשאר בו למחר רק הבל מעט ולא מקרי חזרה [וע"ל דין ט"ז שיש מקילין להחזיר אפי' הטמינו בו ולדעת החזו"א (סק"ח) אין להקל בזה] אבל דבר לח שנצטנן אסור שמא יבא לידי יס"ב ויש מחמירין בכ"ז [מה] דאסרו חכמים כל חזרה ולא חילקו בין חום רב למעט מיהו אם אין בתנור חום שהיס"ב ודאי מותר (ס"ה וסק"צ צ"א צ"ב ובה"ל ד"ה ובלבד וע"ל דין ט"ז בשם החזו"א).

כט כל דבר שאסור לעשותו אפי' הוא איסור דרבנן אסור לומר לעכו"ם לעשותו ולכן אסור לומר לעכו"ם להחזיר ע"ג כירה אפי' דבר יבש שנצטנן משום איסור חזרה [מו] ואפי' דיעבד אסור לאכלו עד לערב בכדי שיעשה בדבר לח ובדבר יבש אסור לאכלו כ"ז שהוא חם עד שיצטנן (ס"ה וסקצ"ו ובה"ל ד"ה להחם) ובחזו"א פסק שאפי' נצטנן אסור ואפי' הי' מצטמק ורע לו (סי' ל"ז ס"ק כ"ז וע"ל דין כ"א) וכן אסור לומר לעכו"ם להחם הקדרה שנצטנן אפי' לא יתנה ע"ג אש או כירה אלא ע"ג התנור וכיו"ב באופן שאין בו משום חזרה כדלעיל דין כ"ג דאסור משום בישול כיון שנצטנן לגמרי [מז] ומ"מ בדיעבד יש להתיר בזה [מח] כיון שלא העמידו על האש ממש (סקצ"ה ושה"צ וכמו שביאר בחזו"א סי' ל"ז סקכ"א ע"ש ועי' בקיצור דיני שהי' והטמנה בסוף סי' רנ"ט).

ל ולצורך שבת יש להקל להחזיר ע"י עכו"ם דבר יבש שאין בו מרק אפי' לכתחלה ואם אין לו עצה אחרת והוא צורך שבת אפשר שיש להקל להחם ע"י גוי אפי' בדבר שיש בו מרק אם אינו נותן ע"ג האש או הכירה ממש (בה"ל ד"ה להחם) ובחזו"א מסיק דבחזרה אין להקל בזה אבל ליתן כנגד המדורה או ע"ג מיחם תבשיל שנצטנן לגמרי מסתבר שיש להקל ע"י עכו"ם (או"ח סי' ל"ז סקכ"א).

לא אם עשה העכו"ם מעצמו עבור ישראל שלא מדעתו מותר לאכלו כשיצטנן מיהו אם הישראל רואהו צריך למחות בידו (סקצ"ו וע"ל דין כ' בשם החזו"א בזה).

לב ואם חימם העכו"ם תבשיל שלא נצטנן כ"כ שעדיין ראוי לאכל מותר לאכלו בדיעבד ואפי' העמידו ע"ג האש ממש בצוויו ואפי' חימם תבשיל ובשר והתבשיל לא הי' ראוי לאכל מחמת צנינותו לא נאסר הבשר (ס"ה וסקצ"ז צ"ח).

לג נוהגין שהעכו"ם מוציאין הקדרות מן התנורים שמטמינים בהם ומושיבין אותן אצל תנור בית החורף או עליו והשפחה מבערת אח"כ התנור ההוא כדי להחם הבית [שזה מותר כדלק' סי' רע"ו דין ב'] ועי"ז הקדרות חוזרין ונרתחין ואם התבשיל נצטנן לגמרי מחמיר הגר"א בזה והמיקל אין למחות בידו וכ"ז באייבלי"ך שבתנור בית החורף שלנו שאין דרך בחול לבשל ע"ג התנור ולכך כונת העכו"ם להחם הבית וממילא מתחמם אבל התנורים שקורין ענגליש"ע קיכ"ן שדרך הכל לבשל בחול ע"ג מלמעלה איסור גמור הוא דודאי כונת העכו"ם בשביל בישול הקדרה. וישראל אסור להושיב הקדרה אף קודם ההיסק אף שהעכו"ם מסיק אח"כ (ס"ה וסקצ"ט ושה"צ אות ק"ד וע"ל דין כ"ה ועי' סי' רנ"ד דין ה') אא"כ הקדרה לא נצטננה עדיין אפי' אין היס"ב [מט] דמותר לסמוך אצל תנורים שלנו דדינם ככירה אפי' אחר שהוסק ואפי' אינה גו"ק כדלעיל דין ט"ו והעולם מקילין ליתן קודם היסק ע"ג תנור כ"ז שלא נצטנן אבל אחר היסק צריך דף להיכרא ונתבאר לעיל דין כ"ג (ס"ה וס"ק ק' ק"א ק"ב ק"ג ק"ד).

לד אם נתן עכו"ם מים לתוך הקדרה הקבוע בתנור ונתחממו מותר לישראל להדיח בהם כלים שהרי כונת העכו"ם הי' שלא יבקע הקדרה ואפי' לכתחלה מותר לצוותו לזה ואפשר דאפי' נתן העכו"ם המים אחר שהוסק מותר מטעם זה (ולפי מה שביאר בחזו"א סי' ל"ז סקכ"א ד"ה ולהאמור צ"ע כאן) מיהו לומר לעכו"ם לאחר שהסיקו שיתן המים אסור וישראל אסור ליתן אף קודם שהסיקו העכו"ם (ס"ק ק' וע"ל סי' רנ"ד דין ו' ובסי' רנ"ט בקיצור דיני שהי') ואין להדיח כלים מלוכלכים בשומן ברותחין משום שממחה השומן והוי נולד כמ"ש בסי' ש"כ דין י"ג ט"ו אלא יניח הכלי תוך המים ולא יערה עליהן דזה מותר (שם).

סימן רנד

דיני תבשילין המוכנים מע"ש כדי להגמר בשבת

א מותר להשהות מע"ש בתנור שהוא מכוסה וטוח פיו בטיט [א] אפי' אינו גרוף וקטום אפי' תבשיל שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי ואין חילוק בין בשר לשאר תבשילין [ב] ובין שמונח ע"ג גחלים או סמוך להן דכיון שטוח פיו לא חיישי' שיפתח ויחתה (ס"א כרמ"א וסק"א י"ז).

ב ותנור שהוא מכוסה אלא שאינו טוח בטיט מותר להשהות בו בשר גדי הרך ועוף שהם מנותחים לאברים והם מגולים בלי קדרה דכיון שקשה להם הרוח לא חששו שיפתח התנור [ג] אבל אם אינם מנותחים וחלל הגוף שלם [ד] אע"פ שהוסר ראשו וכרעיו וכן שאר בשר כגון של שור ועז אפי' מנותח אין קשה לו הרוח ואסור להשהות כ"ז שלא נצלה מבעו"י כמאכל בן דרוסאי [ה] (ס"א וסק"ד ז' ח' י' י"א) ובדיעבד שעבר או שכח אין אוסרין גם בזה [ו] כיון שהתנור מכוסה (בה"ל ד"ה אבל).

ג ואם התנור פתוח אסור בכל דבר [ז] אא"כ נצלה מבעו"י כמאכל בן דרוסאי [ח] (ס"א ובה"ל ד"ה וע"ג וד"ה הכל) ודיעבד יש להקל [ט] בגדי הרך ועוף אפי' נתנו מגולה סמוך לאש אבל לא ע"ג גחלים [י] ואפי' נוגעין בגחלים מצידיהן אסור (בה"ל ד"ה אבל ושה"צ אות י"ב) אבל בבשר שור ועז אפי' דיעבד אסור ושאר דברים חוץ מבשר דינו כגדי ועוף (סקי"ז ובה"ל ד"ה אין).

שערי הלכות

פלטה לחממו, דהוי כקדירה ריקנית], אמנם המחצית השקל כאן בס"ק ל"ד כתב לדעת המג"א דס"ל לחלק בין לח ליבש, דבס"ג הו"ל לח ולכן הצריך שתהא רותחת ושלא יניח ע"ג קרקע, משא"כ בס"ה דהפנדי"ש יבש [ועפי"ז מותר להניח יבש שנצטנן על הפלטה לחממו], ואמנם נצטרך לידחק בלשון מרן שכתב בס"ג לשון הקדיח תבשילו ופשטות נתייבש, שקודם שנשרף הרי הוא מתייבש, א"כ גם ס"ג מיירי ביבש, ומ"מ בע"כ שצריך לידחק בלשון, שהלא א"א לומר דבס"ג מיירי ביבש כיון שהתנה שם בשו"ע שצריך שתהא רותחת, ודעת מרן דהתנאי שתהא רותחת הוא מדין בישול וכנ"ל בשע"ה אות כ"ג, וביבש מבושל אין בו משום בישול, וא"כ למה הצריך רותחת, ובע"כ מיירי בלח. ולפי"ז בלח אם הניחו ע"ג קרקע אין היתר להחזירו. אמנם אם נאמר דדין פלטה חשמלית כדין קדירה מלאה כיון דאין דרך לבשל כך בחול, נוכל להתיר להחזיר דבר יבש אפילו אם נצטנן, אף לדעת התו"ש והפמ"ג, דהלא אין כאן לא מיחזי ולא שמא יחתה וכההיא דס"ה, ולפי"ז גם בלח רותח שהניח ע"ג קרקע נוכל להחזירו, ובזה יותר קל משי' המחצית השקל הנ"ל. ואמנם זה דוחק לומר דהפלטה כקדירה מליאה, דהלא הרגילות הוא להניח ע"ג תבשיל שלא נתבשל כ"צ והוא מתבשל והולך כל השבת, וא"כ דרך לבשל בו. וגם עוד י"ל דהלא הטעם דקדירה מליאה כתב בביאוה"ל עפ"י הפמ"ג דהוא מטעמא דלא חשיב כעומד על האש, ולא דמי לקדירה ריקנית דחשיב ככיסוי בעלמא, ובפלטה בזה ג"כ הוי ככיסוי בעלמא וכבקדירה ריקנית. וגם לטעמא של החזו"א דבקדירה מלאה הקדירה העליונה מתחממת מחום התבשיל ולא מחום האש ישר, וגם זה אינו בפלטה, ואמנם במחצית השקל כתב בסתמא דאין דרך בישול בכך, אולם גם בפלטה נראה דדרך לבשל בו וכנ"ל, וכן כתבו כמה אחרוני זמנינו לאסור בפלטה, עיין באגרות משה ח"ד סי' ע"ד אות ל"ה, דהתיר ע"ג פלטה רק אם אינו יכול להתבשל שם. ובאור לציון פרק ל' תשובה י"ג אסר תחת הגוף חימום, וכתב דטוב להחמיר גם במקום שאין גוף חימום, ועוד יש להוסיף עפ"י הנ"ל בשע"ה אות כ"ג דיש מחמירים ביבש דבעי רותח, ולשי' זו ודאי דאסור בפלטה בכשנצטנן, וכן החמיר בפלטה בשש"כ פרק א' אות ל'. [ולעצם הסתירה בין ס"ג לס"ה יש שרצו ליישב דבס"ג מיירי שהקדיחה תבשילו, ולכן דרך לבשל ע"ג קדירה ולכך בעי תנאי חזרה, משא"כ בס"ה לא מיירי בהקדיחה תבשילו ואין דרך בישול בכך, וע"כ א"צ תנאי חזרה].

לז. עיין בשע"ה בסי' שי"ח על השוה"ל בדין ט"ז י"ח וכ"ז כמה אופנים דסגי בקדירה ריקנית.

לח. יעוי"ש בשע"ה לדעת מרן.

לט. והוא דלא כשי' הר"ן שהביא הב"י דטעם הקולא בפנדיש דאין דרך לאפותו ע"ג כירה, דבשו"ע לא פסק כן. וזה דלא כהדגול מרבבה שרצה לחלק בין ס"ג לס"ה, דבס"ה אין דרך להחם כן את הפנדיש ולכן היקל, משא"כ בס"ג דהצריך תנאי חזרה. כ"כ בביאוה"ל ד"ה ויזהר.

מ. עיין מה שביארנו בזה בשע"ה בסי' שי"ח על השוה"ל בסוף דין ל'.

מא. ולדידן דוקא ביס"ב, וכנ"ל בשע"ה אות כ"א.

מב. כ"ז לשי' הרמ"א דאין בישול אחר בישול כ"ז שלא נצטנן לגמרי, אבל לדעת מרן דיש בישול אם אין היס"ב יש למחות ביד הנוהגים להטמין אפילו אם היס"ב ואין בו משום בישול, כיון שפעמים אחד היס"ב ואחד אין היס"ב ויבוא לידי בישול כמ"ש בב"י. ועוד הביא הב"י טעם, ומבואר יותר בר"ן ריש פרק במה טומנין בשם רבינו יונה, דכיון שמערה מצטננין המים באויר ופסק כח רתיחתו ואינו יכול לבשל, ולכן יש בהם משום בישול. [והנה באור לציון בפרק י"ז תשובה ח' כתב דהמקילין יש להם ע"מ לסמוך, יעוי"ש. ויל"ע בדבריו, דמה שהביא מהאג"ט במלאכת אופה אות י"ד בהשמטה דמרן לא פסק כדברי רבינו יונה, כיון שלא הביאם בשו"ע לא בסי' רנ"ג ולא בסי' שי"ח, וכ"ז שהיס"ב אין בו משום בישול אף דפסק כח רתיחתו, צ"ע דהלא בדין זה שכתב מרן דיש למחות ביד הנוהגים להטמין וכו', ובב"י ביאר מקורו מדברי רבינו יונה, הרי בזה הביא ופסק כדבריו. ומ"ש שקשה ע"ד רבינו יונה מספק הגמ' בפינה ממיחם למיחם, דמוכח דאין בו משום בישול, כתב בערך השולחן דצ"ל לדעת רבינו יונה דהגמ' מיירי ביבש, וע"כ מה שהמשיך לומר באור לציון שם מדברי המג"א דדעת מרן להקל בפינה ממיחם למיחם, א"כ מוכח דלא ס"ל לדברי רבינו יונה, דא"כ הו"ל לאסור מדין בישול, הדבר צ"ע דזו הקושיא על רבינו יונה מהגמ', ומה שנסביר בגמ' לדעת רבינו יונה נסביר גם בדברי מרן, וא"כ נימא דס"ל להתיר רק ביבש דאין בו משום בישול, אבל בלח ס"ל כרבינו יונה לאסור כשפסק כח רתיחתו (ועוד אפ"ל בדעת רבינו יונה כמ"ש באג"ט דבפינה ממיחם למיחם מיירי במים ומצטמק ורע לו, ואין בו בישול לדעת רבינו יונה, אבל ליתן מים לתוך הקדירה הו"ל מצטמק ויפה לו דמקבל טעם הקדירה. ולתי' זה א"ש יותר לשון ספק הגמ' בפינה ממיחם למיחם, ולשון מיחם הוא עשוי לחימום מים וכדפירש"י ולא ביבש, אמנם אפ"ל להפי' הראשון דעיקר החילוק בין מיחם לקדירה הוא דמיחם הוא נחושת וקדירה הוא חרס, וכדפירש"י בדף נ"א ע"ב, ודרך לחמם מים בנחושת, אבל אה"נ שהיו מבשלים בו גם יבש), ועכ"נ דצ"ע להקל מצד מה שצדד כאן באור לציון].

מג. יעוי"ש דדעת מרן השו"ע דאם אין היס"ב יש בו משום בישול, וע"כ כל מה שכתב בדין זה נצטנן לגמרי, לדעת מרן הוא בנצטננו מעט ואין היס"ב, ואז חזר הדין דלא יתן לתוכו מים חמין, וכנ"ל בשע"ה באות הקודמת.

מד. מ"ש לגמרי הוא לדעת הרמ"א בסי' שי"ח סעי' ט' וכנ"ל, אבל לדעת השו"ע שאין היס"ב.

מה. וכ"ה דעת מרן בב"י דאין להקל בזה.

מו. ע"ל בשע"ה אות כ"ג מחלוקת אי ביבש שנצטנן יש בו איסור חזרה כשקויימו בו שאר תנאי חזרה, או דתנאי דרותח הוא משום בישול וע"כ ביבש שרי, ועי"ש דעת השו"ע להתיר, ולפי"ז ישתנו הדינים כאן.

מז. כ"ה לדעת הרמ"א וכנ"ל, אבל דעת השו"ע דאף כשנצטנן מעט ואין היס"ב אסור, ומ"מ לדינא הכא יש להקל וכפי המבואר באות הבאה.

מח. עיין לקמן בשע"ה בסי' שי"ד על השוה"ל בדין כ"ד שהבאנו דברי הרחיד"א בברכ"י בסי' שי"ח בשיו"ב סק"א, דהתיר אמירה לגוי אפילו לכתחילה בכל מקום דאיכא פלוגתא, וע"כ הכא כיון דאיכא פלוגתא אי יש בו משום בישול, וא"כ אף דנפסק להחמיר, מ"מ שרי לומר לנכרי. וכ"ז לדעת השו"ע כמבואר שם, אמנם דעת המשנ"ב בזה יל"ע, וביארנו שם בשע"ה בעזה"י.

מט. לדעת מרן דוקא ביס"ב שרי, וכנ"ל.

סימן רנ"ד

א. הנה בשו"ע בסי' זה פסק כשי' הרמב"ם דעיקר ההיתר בבשר שור אם הוא שריק, כיון דאז נפיש הבלא, וכי פתח ליה קשה ליה זיקא, ואם לא שריק אם הוא סמוך לאש אסור כ"ז שלא התבשל כ"צ ומצטמק ורע לו, ואם הוא על האש אסור כ"ז שלא התבשל כמאב"ד, ובבשר גדי ועוף עיקר ההיתר דאינו צריך כי אם חמימות מעט, א"כ אם יחתה יתחרך, וע"כ אין חשש שיחתה אלא אם כן נתנו על האש ממש, דאז חזינן דלא איכפת ליה מחירוך אלא שיצלה במהרה, ואז אסור כ"ז שלא הגיע למאב"ד, ועפי"ז ישתנו הדינים שכתב כאן בריש הסימן, וכמבואר בשע"ה בהמשך.

ב. לדעת השו"ע דההיתר של שריק דנפיש הבליה וכי פתח קשה ליה זיקא, וע"כ שייך ההיתר רק בבשר שיתקשה ודוקא ע"ג גחלים, אבל צלי קדר דליכא זיקא אסור אפילו שריק ואפילו הוא חי, וכן דוקא בבשר שור, אבל בבשר גדי ועוף טעם ההיתר דאין חשש שיחתה כדי שלא יתחרך וכדלקמן, ובזה שרי אפילו לא שריק.

ג. לדעת השו"ע ההיתר דקשה ליה זיקא הוי רק בשריק וכנ"ל, אלא יש סברא אחרת להתיר בבשר גדי ועוף דכיון דא"צ אלא חמימות מעט אם יחתה יתחרך, וע"כ שרי בין שריק ובין לא שריק, ואפילו אם הוא חוץ לתנור סמוך לגחלים.

ד. זה גם לדעת השו"ע דההיתר שלא יתחרך, אם אינו מנותח דינו כבשר שור, דאין היתר של חירוך.

ה. לדעת מרן שרי הכא כמאב"ד רק אם הוא ע"ג האש ולא בסמוך, וכמבואר לקמן בשע"ה אות י"ב.

ו. לדעת השו"ע אסור בזה, וכאן כתב לענין דיעבד להתיר כיון שיש מתירין, וכ"כ כה"ח ס"ק כ"ה יעוי"ש.

ז. דהיינו בשרא אגומרי לדעת הרמ"א, אבל לדעת השו"ע שרי בבשר גדי ועוף דלא חיישינן שיחתה כיון שיתחרך, ובשרא אגומרי שאסור היינו שמונח ע"ג הגחלים ממש וכדלקמיה.

ח. להשו"ע דוקא ע"ג האש ממש וכנ"ל, ועיין עוד לקמן בדין ד'.

ט. היינו שבדיעבד מיקל כשי' הרמב"ם וכפסק השו"ע, והיינו בגדי ועוף

ד אע"ג שנתבאר בסי' רנ"ג דין ז' שבשר חי מותר לשהותו אפי' בכירה ותנור שאין גרופה וקטומה היינו דוקא בקדרה אפי' בלי מים אבל בצלי סמוך לאש אסור אפי' חי [יא] [שממהר להתבשל ויבא לחתות] עד שיצלה מבעו"י משני צדדיו [יב] כמאכל בן דרוסאי [יג] [ואם הוא נוגע בגחלים ולא נצלה מבעו"י משני צדדיו אסור ואפי' דיעבד ונתנו בשוגג בין לו בין לאחרים עד מו"ש בכדי שיעשו כדין שנתבאר בסי' רנ"ג דין י' ע"ש אא"כ אין לו מה יאכל כלל אפי' פת כ"א תבשיל זה מותר לאכלו אם נתנו בשוגג כדי שלא יתענה בשבת רק ימתין עד שיכבו הגחלים כדי שלא ינענעם בהסרתו] ומיני ירקות וקטניות ושאר דברים רכים ומים (וע"ל סי' רנ"ג דין ז' בשם החזו"א) אסור אפי' בקדרה ואפי' הם חיים עד שיתבשלו מבעו"י כמאכל ב"ד כמו שנתבאר שם ואם הוא בתנור טוח בטיט מותר הכל [יד] ואם הוא מכוסה דינו הכל כדלעיל דין א' ב' (ס"א ב' ג' ח' ט' וסק"א ג' ד' ה' י"ז כ' ל"ג מ"ט).

ה פירות שנאכלין חיין כמו מבושלין כגון תפוחים [טו] דינם כמאכל שנתבשל כמאכל ב"ד ומותר ליתנם קודם שקה"ח על האש [טז] אפי' הפירות נוגעין באש [יז] (וע"ל סי' רנ"ג סוף דין ג' דעת החזו"א [יח]) וניצולין בשבת או על הקאכלי"ן אבל יזהר אם נתנם סביב קדרה שלא יחזיר הכיסוי בשבת על הקדרה אם נתגלה ושלא יוסיף עליו מפני שממהר לגמור בשולם בשבת וכ"ש שאסור להניחם בשבת סמוך לתנור לצלות ואפי' נותנו בשביל זה קודם שהוסק האש והעכו"ם מסיקו אח"כ אסור כדלעיל סי' רנ"ג דין ל"ג ודבר שאין טוב לאכול חי כמו מבושל כגון בצל וביצה ותפוחי יער ומים אף שראוי לאכלו חי אסור להשהותו אא"כ נתבשל מבעו"י כמאכל ב"ד [יט] (ס"ד וסקכ"א כ"ב כ"ד מ"ט).

ו אסור ליתן מים לתוך הקדרות שבתנור ע"ש עם חשכה אא"כ יש שהות שיתחממו מע"ש אע"ג שלא יתחממו כל צרכן ואפי' כונתו רק שלא יפקע הקדרה מחום התנור כיון שהדרך שמדיחין בהן הכלים חיישינן שמא יחתה ואפשר דבשעת הדחק אם שכח ליתן מקודם יכול ליתן בזה קודם שקה"ח מים שאין עומדין רק להדיח כלים שאין בזה חשש כ"כ שיחתה (סקנ"א ושה"צ אות מ"ט) ובכירה ותנור שלנו גרוף וקטום או טוח בטיט מותר בכל אופן [כ] כדלעיל (סק"נ וע"ל סי' רנ"ג סוף דין ז' בשם החזו"א).

ז אין נותנין פת לתנור אלא כדי שיקרמו מבעוד יום פני' המדובקים בתנור [כא] או פני' שכלפי האש דהיינו שעולה ע"פ הלחם קרום וקליפה מחמת האש ואין חילוק אם נאפה בקרקע התנור או בבעקי"ן ודוקא אם הפת דק אבל בפת עבה צריך שיקרמו פני' שלמעלה ושלמטה ואם פורסה ואין חוטין נמשכין הימנה בידוע שקרם למעלה ולמטה וכן בפשטיד"א ופלאדי"ן שממולא בבשר ודגים וכה"ג צריך שיקרמו פני' למעלה ולמטה [כב] וגם יתבשל מה שבתוכה מבעו"י כמאכל ב"ד [כג] ובחררה ע"ג גחלים צריך שיקרמו פני' שכנגד האש [כד] (ס"ה וסקכ"ה כ"ו כ"ז כ"ט ל') ואם הוא כירה או תנור שלנו והם גרופין וקטומין או שסותם פי התנור בטיט [כה] מותר ליתן סמוך לשקה"ח בכל גווני כדלעיל (סקכ"ח) וכן אם אופה לצורך מו"ש מותר ליתנם סמוך לחשכה בתנורים שהפת מדובק דלא חשו שמא יחתה אבל כשאין מדובק אלא מונח אסור (ס"ה וסקל"ח).

ח אם הכניס הפת בהיתר [כו] ורוצה להוציאם בשבת לא יוציא ברחת דהיינו הכלי שמוציאין בו הפת בחול אלא יוציא ע"י שינוי כגון במקל או בסכין או בשום דבר שיתחוב בו ודוקא אם רוצה לאכל עכ"פ מקצתו בשבת אבל לצורך חול אסור לטלטלם ואפי' במקום פסידא י"א שאין להקל שהרי יכול לאכל מקצתם בשבת אבל ע"י גוי מותר אפי' א"צ לאכל מהם בשבת ואפי' ברחת, ואם הדביק באיסור אסור להוציא ואם אין לו מה יאכל בשבת וגם הוא מקום פסידא [כז] שיתקלקל הלחם יכול להוציא כל הפת [כח] ויאכל ג' סעודות ממנו ולא יותר (ס"ז וסקמ"ג מ"ד ל"ג ובה"ל ד"ה מותר).

ט וכ"ז בתנורים שלנו שאין מדבקין הפת אלא מונח בשולי התנור אבל בתנור שמדבקין הפת אם נתנם בהיתר והוא לצורך שבת רודה ע"י שינוי [כט] כנ"ל ובזה אפשר דמותר אף יותר מג' סעודות [ל] ואם נתנו באיסור אם במזיד אסור לרדות אפי' אין לו מה יאכל ואפי' ע"י שינוי עד מו"ש ואפי' רדהו עכו"ם שלא מדעתו אסור לאכלו עד מו"ש בכדי שיעשו [אבל לרדות מותר מיד במו"ש] ואם בשוגג נתנו אם אין לו מה יאכל מותר לו לרדות בשינוי מזון ג' סעודות ולא יותר ואם א"א לרדות בשינוי יכול לרדות ברחת ואם הוציא פת א' שיש בה ג' סעודות אסור לו שוב לרדות, אע"ג דאין לו לכל סעודה ככר שלם ולחם משנה ויכול לומר לאחרים שאין להם מה יאכלו באו ורדו לכם מזון ג' סעודות אבל הוא לא ירדה בשבילם (ס"ה וסקל"א ל"ב ל"ד ל"ו ובה"ל ד"ה וצורך וד"ה ואומר).

י ואם נתנו בשבת אפי' מזיד וכ"ש שוגג מותר לו לרדות אפי' במרדה קודם שיאפה כדי שלא יבא לידי איסור סקילה ואם יכול לעשות ע"י שינוי ולא ישהה עי"ז [שמא יבא לידי קרימת פנים] יעשה ודוקא הוא אבל אחרים אסורין לרדות בשבילו ואפי' הדביק בשוגג ואיננו פה שיודיעוהו ואפי' בתנורים שלנו שאין בהם רדי' מצדד הא"ר לאסור משום מוקצה (וע"ל סי' שי"ח דין ל"א) ודוקא באפיה אבל אם א' שכח או עבר והניח קדרה סמוך לאש בשבת צריך גם אחר לסלקו להפרישו מאיסור (ס"ו וסקל"ט מ' מ"א וע"ל סי' רנ"ג דין ח' בשם החזו"א).

יא תנור הניסק ע"י חשמל והכין שעון מע"ש לפתוח החשמל בשעה ידועה אסור ליתן עלי' ואפי' להחזיר עלי' קדרה בשבת אפי' נתבשלה מבעו"י כמאכל בן דרוסאי ואפי' התנור סגור דהוי כאינה גרופה וכן מע"ש אסור ליתן אם לא נתבשל כמב"ד ואפי' קדרה חי' [ואם נתן חייב לסלקה] אא"כ התנור סגור כנ"ל דין א' (חזו"א או"ח סי' ל"ח סק"ב וע"ל סי' רנ"ג דין כ"ה).

סימן רנה

הכנת האש קודם הכנסת שבת

א אין עושין מדורה מעצים סמוך לחשיכה עד שיצית בהן האור בענין שתהא השלהבת עולה מאלי' ולא יהו צריכין לומר הבא עצים דקים ונניח תחתיהן כדי להבעיר ואם הוא עץ יחידי צריך שיכנס האור מבפנים בתוך עוביו עד רובו וגם יתפשט ברוב היקפו מבחוץ מבעוד יום (ס"א וסק"ג ד').

ב וכן כשמסיק תנור בית החורף צריך שתהא שלהבת עולה מבעו"י אא"כ התנור טוח בטיט [א] ומ"מ לכתחלה נכון למנוע מהיסק סמוך לחשיכה אפי' יש זמן שתהא השלהבת עולה אלא יראה שיהא אף גמר ההיסק מבעו"י דמצוי הוא שנשאר אח"כ האודים בתנור ומוכרח לכבותן ע"י גוי שלא יצטנן התנור אם ימתין עד שיכלו ואין נכון להביא עצמו לזה לכתחלה שהרי יכול להסיקן מקודם אא"כ הי' אנוס בזה (סק"א).

ג מדורה של זפת ושל גפרית ושל שומן ושעוה וכל דבר הניתך ושל קש וגבבא אפי' לא אחז בהן האור מבעו"י אלא כל שהוא מותר וי"א [ב] דה"ה בפחמין (ס"ב ג' וסק"ט).

ד מדורה של קנים יבשין ושל גרעיני תמרים יבשים כשהם מפוזרים סגי בכל שהוא [ג] אבל אם הקנים אגודות והגרעינים בסל צריכים שיצית האור מבעו"י שתהא שלהבת עולה מאלי' וי"א להיפך דקנים אגודות וגרעינים בסל סגי בכל שהו ובמפוזרים צריכים רוב (ס"ג ושה"צ אות ו').

ה אם לא הודלקה כשיעור מבעו"י אסור ליהנות ממנה עד מו"ש אפי' הודלקה אח"כ לגמרי כיון שעשה באיסור (ס"א וסק"ה).

ו כשהודלקה כשיעור מבעו"י יכול להתחמם כנגדה בשבת ולהשתמש לאורה בין אם הוא ע"ג קרקע או ע"ג המנורה ואפי' הוא מדברים שאין עושין מהם פתילה לשבת שמא יטה (דלק' סי' רס"ד) כאן במדורה לא חששו וכ' הט"ז דמ"מ יש ליזהר שלא לישב בסמוך לזנבות האודים שמא יגע בהם לקרבם אבל הא"ר והתו"ש מתירין אם לא בדבר שצריך עיון רב או לקרות כנגדם (ס"א וסק"ו ז' ח').

סימן רנו

שש תקיעות שהיו תוקעין בע"ש

א כשהיו ישראל בישובן היו תוקעין בע"ש שש תקיעות כדי להבדיל את העם מן המלאכה ונהגו בקהלות הקודש שכל שהוא סמוך לשבת כחצי שעה קודם שנתכסה השמש מעינינו או לפני זה שמכריז ש"ץ להכין עצמן לשבת והוא במקום התקיעות בימיהן וגם כשחל יו"ט בע"ש יש להכריז ובקהלות גדולות מאד שא"א להכריז נכון מאד שימצאו אנשים המתנדבים בעם לילך ולזרז בכל רחובות קרי' ע"ד סגירת החנויות והדלקת הנרות וכבר נמצא כן בכמה עיירות גדולות חבורות קדושות המיוסדות על השגחת השבת ואשרי חלקם כי הם מזכים את ישראל והמתחזקים תמיד במצוה זו יזכו עבור זה לבנים גדולי ישראל (ס"א וסק"א ב' ובה"ל ד"ה והוא).

ב וראוי לשלוח לבטל בעלי מלאכות לערך שעה ורביע קודם שנתכסה השמש ולסגור החנויות כמו שעה קודם השקיעה (ועי' בשעה"צ) כי גדולה המכשלה שלפעמים בא שר א' ונמשך המו"מ עד שחשיכה ממש וגם שהנשים כשבאות מהחנויות רוחצות ולובשות בגדי שבת קודם הדלקת הנרות ואם יתאחרו יבואו ח"ו לידי ספק חילול שבת ובפרט בימים הקצרים (סק"א ושה"צ וע"ל סי' ר"ס דין ב').

ג יש להקדים קבלת שבת כי הרבה יש להם היתר בטעות שכל עוד שלא אמרו ברכו או קבלת שבת עושין כל הצריך אע"פ שהוא לילה ואין להמתין על אדם גדול שעדיין לא בא כי זכות הוא לו שלא יתחלל שבת על ידו וכשיבאו לביתם יחזרו לקרות ק"ש בזמנו ועי' בשה"צ (ס"א ושה"צ אות ה' וע"ל סי' רס"ג דין ל"א וסי' רס"ז דין ב').

ד כשחל יו"ט בע"ש ראוי להקדים ברכו או קבלת שבת בעוד היום גדול כי סמוך לחשיכה אסור מה"ת לבשל מיו"ט לשבת והטשלינ"ט שנותנין לכבוד שבת יזהר שיתן מבעו"י כ"כ שיתבשל עכ"פ כמאכל בן דרוסאי (בה"ל ד"ה והוא וע"ל סי' תקכ"ז דין ב').

שערי הלכות

ומשום שיתחרך, ולדידן שרי אפילו לכתחילה וכנ"ל.

י. היינו שנוגע בגחלים וכדלקמיה דבזה אף לשי' הרמב"ם בכ"ג, דזה דברי הגמ' בשרא אגומרי דלא איכפת ליה מחירוך אלא שיצלה מהרה ואתי לחתויי.

יא. ולדעת השו"ע היינו דוקא בבשר שור, אבל בבשר גדי ועוף שרי, דלא חיישינן שיחתה כיון שיתחרך.

יב. ואף לדעת מרן הנ"ל בשע"ה בסי' רנ"ג אות ג' דאסור להשהות כ"ז שלא התבשל כ"צ, הכא שרי כמאב"ד, דכיון דמיירי בצלי אין חשש שיחתה אחר שהגיע למאב"ד, כיון שיתחרך. וכתב בב"י דהיינו דוקא אם הוא ע"ג האש ממש, אבל בסמוך לאש אסור עד שיצלה כל צרכו ומצטמק ורע לו, ועיין כה"ח כאן סק"ב וסק"ה, ואף דלדעת מרן אם הקדירה נוגעת בגחלים אסור מדין הטמנה, והטמנה במקצת שמה הטמנה, הנ"מ כשהקדירה נוגעת בגחלים, אבל כאן שהמאכל עצמו נוגע באש אין דרך הטמנה בכך. כ"כ הפמ"ג בא"א ס"ק י"ב. ועיין לקמן באות י"ז.

יג. לשון השו"ע כאן שהוא חצי בישול, ועיין מש"כ בשע"ה לעיל בסי' רנ"ג אות ב'.

יד. ולדעת השו"ע אין ההיתר דטוח בטיט אלא בבשר דקשה ליה זיקא, וכנ"ל בריש הסימן.

טו. עיין מש"כ בשע"ה לקמן בסי' שי"ח על השוה"ל בדין כ'.

טז. לדעת הרי"ף והרמב"ם והשו"ע בסי' רנ"ג דפסקו כרבנן, א"כ הכא שרי דוקא על האש ממש, וכהא דלעיל בשע"ה אות י"ב, דאל"כ יקשה הלא בשו"ע לעיל בסי' רנ"ג פסק כהרי"ף והרמב"ם דכ"ז שלא נתבשל כ"צ אסור להשהות, א"כ מאי מהני שהפירות דינם כנתבשלו כמאב"ד הלא עדיין אסור, וע"כ כתב המג"א וכמ"ש במחצית השקל דדוקא ע"ג האש ממש שרי, דאז סגי שיצלה כמאב"ד וכנ"ל. ודעת המאמ"ר סק"ז להתיר אפילו אינו ע"ג האש ממש, דס"ל דכיון שהקדירה הונחה בהיתר או בגרו"ק או במצטמק ורע לו, וע"כ אין חשש שיחתה, דאם הוא גרו"ק גם בפירות שרי, ואם הוא מצטמק ורע לו לא יחתה כדי שלא תיפסד הקדירה.

יז. ולא חשיב הטמנה אף דשי' מרן לעיל בסי' רנ"ג בשע"ה אות ד' דאם הקדירה נוגעת בגחלים הוי הטמנה, דכיון שהמאכל עצמו נוגע בגחלים אין דרך הטמנה בכך. כ"כ הפמ"ג בא"א ס"ק י"ב וכנ"ל, ועיין לקמן באות הבאה.

יח. להמבואר לעיל באות הקודמת יצא שציון זה לדברי החזו"א אינו מדוקדק, דהלא שם החזו"א פוסק כדעת השו"ע דהטמנה במקצת שמה הטמנה, אמנם הכא דהפירות עצמם נוגעים באש אפשר דמודה דל"ה הטמנה וכנ"ל.

יט. לדעת השו"ע הנ"ל בסי' רנ"ג בשע"ה אות ס"ג שרי רק אם נתבשל כ"צ ומצטמק ורע לו, אלא אם כן מונחים ע"ג האש דאז שרי בכשנתבשל כמאב"ד, וכנ"ל בשע"ה אות י"ב.

כ. לדעת השו"ע אין היתר דטוח בטיט אלא בבשר דקשה ליה זיקא, וכנ"ל בריש הסימן.

כא. בב"י משמע דס"ל דבעינן שיקרמו פניה המדובקים, דאז כבר נקרמו קודם לכן פניה שכנגד האויר, דהלא הביא רק את שי' רש"י דס"ל הכי ולא הזכיר חולק בזה, ומבואר דס"ל לחומרא. כ"כ כמה אחרונים, וכמ"ש המאמ"ר סק"ט ועוד, והוא דלא כדברי המג"א בדעת הב"י, וכמ"ש כאן להקל דאיזה שיקרום ראשון סגי, אלא פניה המדובקים בתנור קאי אפת, ופניה שכנגד האש קאי אחררה ע"ג גחלים, ועיין בכה"ח ס"ק ל"ז מחלוקת הפוסקים בזה.

כב. והמג"א כתב לדעת הב"י דלא חילק בהכי, וס"ל דה"נ סגי בקרימת מקום אחד בלבד, וכמה אחרונים חלקו עליו בזה, ולדינא ביארנו לעיל באות הקודמת.

כג. וזה דלא כשי' הרי"ף והרמב"ם והשו"ע המבואר לעיל בסי' רנ"ג בשע"ה אות ג', דפסקו כרבנן, וכ"כ כמה אחרונים והביאם בכה"ח ס"ק מ' דלשי' זו בעינן מצטמק ורע לו. אבל במאמ"ר סק"י כתב דאפשר דהכא ליכא למיחש לחיתוי אחר קרימת פנים, דאם יחתה יתחרך וכנ"ל גבי בשר גדי, ולכן שרי אחר שנתבשל כמאב"ד.

כד. עיין לעיל באות כ"א.

כה. ולדעת השו"ע בס"א דטוח בטיט מהני רק מצד דקשה ליה זיקא, א"כ כאן דלא קשה ליה זיקא אסור אפילו בטוח בטיט, כ"כ המג"א. אבל המאמ"ר בס"ק י"ב כתב דהכא אף לדעת מרן שרי, דשייך כאן קשה ליה זיקא, דאם יצטנן התנור לא יאפה בטוב, ומ"מ החמיר בכשאין צורך, וכן הביא בכה"ח ס"ק מ"ח מהחמד משה.

כו. עיין ביאור"ל ד"ה מותר דכתב לדעת השו"ע שפוסק כהר"ן והרמב"ם, אפילו בשהדביק באיסור בשוגג התירו.

כז. לדעת השו"ע הנ"ל באות הקודמת אפילו בלא פסידא שרי.

כח. עיין שעה"צ אות ל"ד מש"כ לדעת הב"י.

כט. בשו"ע כתב באופן זה שירדה כדרכו.

ל. כ"כ בביאור"ל ד"ה לצורך לדעת השו"ע, וחלק בזה על הפמ"ג דס"ל דכוונת השו"ע דוקא ג' סעודות. ויש להוסיף דהוא גם דלא כהתוספת שבת.

סימן רנ"ה

א. לדעת השו"ע המובא לעיל בריש סי' רנ"ד בשע"ה דכל ההיתר דטוח בטיט הוא משום דקשה ליה זיקא, וכאן לא שייך, וא"כ אין היתר יותר בטוח בטיט.

ב. הנה בשו"ע הביא דין זה בשם י"א, והיינו משום שהרמב"ם חולק וכמבואר בב"י, ואמנם לא הביא בשו"ע דעת הרמב"ם, וכתב התוספת שבת דכיון דהוא מילתא דרבנן פסק לקולא. והביאו הכה"ח בס"ק י"א.

ג. כ"ה דעת הרי"ף והרמב"ם וכן סתם בשו"ע, והביא דעת החולקים בי"א.

ונתן הכהן

הגאון רבי נתן הכהן קופשיץ שליט"א
מרא דאתרא שכונת נחלה ומנוחה בית שמש

בדין גרופה וקטומה

א. דעת הרמב"ם

כתב הרמב"ם פ"ג מהלכות שבת ה"ד וז"ל: תבשיל שלא בישל כל צרכו וחמין שלא הוחמו כל צרכן, או תבשיל שבישל כל צרכו, כל זמן שמצטמק ויפה לו אין משהין אותו ע"ג האש בשבת אע"פ שהונח מבעוד יום, גזירה שמא יחתה בגחלים להשלים בישולו או כדי לצמקו. לפיכך אם גרף האש או שכסה אש הכירה באפר או בנעורת פשתן דקה, או שעממו הגחלים שהרי הן כמכוסות באפר, או שהסיקוהו בקש וגבבא או בגללי בהמה דקה, שהרי אין שם גחלים בוערות, הרי זה מותר לשהות עליה, שהרי הסיח דעתו מזה התבשיל, ואין גוזרין שמא יחתה באש, ע"כ.

ומבואר מדברי הרמב"ם דהיתר גו"ק היינו משום דאז מסיח דעתו מהתבשיל כיון דאין גחלים בוערות, והיינו דאף דיכול עדיין לחתות, מ"מ כיון דגו"ק א"כ **נתייאש מלתקן** מאכל זה, ולכן לא גזרו שמא יחתה.

ולפי דברי הרמב"ם מובן מאד מה דבתנור החמירו בגו"ק, וכמש"כ שם בהל' ה'-ו' "במה דברים אמורים בכירה שהבלה מועט, אבל בתנור אע"פ שגרף האש או כיסה באפר וכו', הואיל והבלו חם ביותר אינו מסיח דעתו, וחוששים שמא יחתה בזו האש המעוטה, אע"פ שהוא אש קש וגבבא או מכוסה אע"פ שגרף האש או כיסה באפר וכו', ולמה אסרו לשהות בתנור גרוף, מפני שאי אפשר לגרוף כל האש עד שלא ישאר ניצוץ אחד, ומפני שהבלו חם שמא יחתה כדי לבער הניצוצות הנשארות בתנור", ע"כ. וביאור דבריו, דכיון דכל טעם ההיתר בגו"ק הוא מפני הסחת דעת מהתבשיל, טעם זה שייך בכירה דלאחר גריפה וקטימה היא מצוננת, אבל בתנור כיון שהבלו חם ליכא הסחת דעת, ולכן גם בגרוף אסור כיון דנשארו ניצוצות, וכיון דליכא הסחת דעת מן התבשיל שפיר חיישינן שמא יחתה כמו כירה שאינה גו"ק.

ויעוין בכ"מ דהקשה בשם הרמ"ך האיך הסיח דעתו, הרי בדעתו לאוכלה בלילה, ומי לא עסקינן דאין לו תבשיל אחר כי אם זה. והיינו דהרמ"ך הבין דכוונת הרמב"ם דאמנם מטעם הגחלים אין שום סיבה שלא יחתה, אלא מחמת דנתייאש מהתבשיל ואינו מעונין בתבשיל לכן לא יבא לחתות, ושפיר הקשה אמאי הוה היסח הדעת הרי בדעתו לאוכלה. [והכ"מ תירץ דקים להו לחז"ל שכל שגרף מסיח דעתו הימנו, ואינו מובן. ואולי כוונתו דקים להו לחז"ל דכל שגרף משלים עם עצמו דאיך שיהיה התבשיל יהיה, ואינו מחזר לשבחו]. ומכח קושיא זו כתב הרמ"ך דהטעם הוא משום דעביד היכר במה שגרף וקטם, וע"כ לא אתי לחתויי, וכן היא שיטת בעה"מ והר"ן.

והנה הרמ"ך דס"ל דטעם ההיתר אינו משום היסח הדעת אלא משום דעביד היכרא, אזיל לטעמיה [ומביאו הכ"מ כאן] דס"ל דגם בתנור מותר בגו"ק כיון דאיכא היכרא, ולא אסרו בתנור רק בקש וגבבא. ועי' חי' הרמב"ן במתני' דתנור דמביא דעה כהרמ"ך, עי"ש.

אמנם צ"ע, דהרי לדברי רב אדא בר אהבה בדף ל"ח ע"ב מבואר דתנור אסור אף בגו"ק, ואם משום היכר כמש"כ הרמ"ך מ"ט אסר. ובאמת הרמ"ך [הובא בכס"מ שם ה"ז] פסק כאביי, אך צ"ע דלפ"ז נמצא פלוגתא חדשה בין אביי לר' אדא בר אהבה בטעם ההיתר בגו"ק, ויש ליישב.

וכן מצינו דסבר הר"ן דהיתרא דגו"ק הוא מטעם היכרא, ובזה מבאר מה דאיתא בירושלמי (פ"ג ה"א) דבקטום סגי בכל דהו, ואילו בגרוף צריך לגרוף את כל הגחלים, משום דבקטום אפילו בקטימה דעלמא איכא היכרא, אבל בגרוף אם לא יגרוף כל הגחלים הלא בגחלים הנשארים ליכא היכרא, ופירש דגרוף היינו שגרף כל הגחלים מתחת הקדירה לצד, דאם הוציאן לחוץ גם בתנור ליכא חשש לחתויי דמאי יחתה, ומאי דבעי בגמ' מהו לסמוך, היינו משום דשם לא עביד מעשה להיכרא. ולפי"ד צריך להבין אמאי בתנור לא סגי בהיכרא וכמו שהקשה הרמ"ך, וצ"ל לדידיה דבתנור דחומו רב לא חשיב היכר כ"כ. ועי' בעה"מ בפ"ק דר"ל דבתנור אין מועיל נתבשל כמאב"ד אפי' לחנניה, וכ"כ הסמ"ג, ובע"כ צ"ל דהטעם דהחמירו בתנור יותר, וצ"ע.

ב. דעת הרשב"א

ודעת הרשב"א ע"פ הירושלמי הנ"ל דא"צ לקטום עד שלא יהא ניכר האש, אלא סגי במה שקטם קצת, דהטעם של גו"ק הוא משום דבכך מוכחא מלתא דמתייאש מלחתות בגחלים, וכן בגחלים שעממו הטעם דכיון דעממו ולא חשש ללבותן מוכחא מלתא דלא קפיד בחיתוי, ומיהו לענין גריפה משמע בירושלמי דצריך לגרוף כל הגחלים, ואם תאמר כיון שצריך לגרוף לגמרי מפני מה אסרו בתנור גרוף, פי' הרמב"ם מפני שאי אפשר שלא ישאר ניצוץ אחד, וממנו ראוי לחתות ולהסיק. ולדבריו אנו צריכים לומר דבכירה גרופה התירו מפני שאע"פ שנשארו ניצוצות, מתוך שהבלה מועט אינה ראויה להתחמם בניצוצות מועטין הנשארים, ולא יהיב דעתיה ולא אתי לחתויי, אבל תנור מתוך שהבלו רב יהיב דעתיה ומחתה, ואח"כ מביא את דעת הרז"ה דסגי בגריפה לצד ודחה דבריו, ואח"כ כתב "והנכון שנאמר דגרופה ממש בעינן, אלא דבתנור כיון דהבלו רב ומרתיח **אינו נראה כגרוף,** אלא כמו שיש שם גחלים, ואתי לאשהויי או לאהדורי בכירה שאינה גרופה ואתי לחתויי, אי נמי אתי לאשהויי או לאהדורי בתנור גופיה שאינו גרוף", עכ"ל. וכ"ה דעת הרמב"ן, דהגורף צריך שיגרוף לגמרי עד שלא ישארו בו גחלים כלל ולא שלהבת. וא"ת אם צריך לגרוף לגמרי, בתנור למה אסור, איכא למימר שיש שם הבל גדול ומרתיח, ואינו נראה כגרוף אלא כמו שיש שם גחלים, ואתי להשהות ע"ג כירה של גחלים ואתי לחתויי.

ומשמע מלשון הרשב"א דהטעם בקטום הוא משום דמסיח דעתו מלחתות, כיון דעשה פעולה נגד החיתוי, וכן בגחלים שעממו כיון דלא חשש ללבותן חזינן דמתייאש מלחתות, והיינו דיש סיבה בגחלים שלא יחתה, ולפ"ז בגרופה אין כאן פעולה נגד החיתוי, דאם נשארו גחלים יבוא לחתות, ולכך מקשה לפי' הרמב"ם דבתנור אסור בגרוף משום דנשאר ניצוצות, א"כ גם בכירה נגזור ומאי שנא, ותירץ דבכירה אינו מועיל להתחמם בניצוצות.

אמנם לפי מה שביארנו לעיל בדברי הרמב"ם דהא דמהני גו"ק אינו משום דעושה פעולה נגד החיתוי, אלא כיון שמיעט את החום מסיח דעתו מהתבשיל ולא אתי לחתויי, א"כ א"ש דכירה מתמעט חומה ע"י הגריפה ולא אתי לחתויי, משא"כ תנור דחומה רב גם לאחר הגריפה אתי לחתויי הניצוצות הנשארים. אבל הרשב"א ס"ל דגו"ק לאו משום הסחת דעת **מהתבשיל,** דמהתבשיל לעולם אינו מתייאש וכמש"כ הרמ"ך, אלא יש הסחת דעת מחיתוי, כיון דהגחלים הם במצב של מעמיא עמיא ואזיל, ולכן נתקשה דאם הטעם בתנור משום דנשאר ניצוצות א"כ גם בכירה נימא הכי, ולהכי באמת מסקנתו דהטעם בתנור הוא משום גזירה **דאינו נראה כגרוף,** והפירוש דאינו נראה שמסיח דעתו מלחתות בגחלים, אלא שצ"ע לדידיה אמאי בקטומה ניח"ל דלא מהני קטימה, הא לפי סברתו הטעם דיש היסח דעת מהחיתוי בגחלים, וא"כ מאי שנא תנור ומאי שנא כירה. וצ"ל דבתנור כיון דהבלו רב הקטימה אינה מועילה להשוות הגחלים שיעוממו, וכן בגחלים עוממות בתנור עוד מוסיפים להתלבות כיון דהבלן רב, ודו"ק.

ג. כיסוי שממעט את החום

ולפי המבואר אפש"ל נ"מ בין הרמב"ם והרשב"א אם הטעם משום הסחת דעת מהתבשיל או הסחת דעת מחיתוי הגחלים, היכא דלא קטם את עצם הגחלים אלא שנתן דבר מפסיק בין הגחלים לבין הכירה ועי"ז מתמעט חום הקדירה, דלפי הרמב"ם דהטעם הוא משום הסחת דעת מהתבשיל, א"כ מאי שנא אם מיעט חום הגחלים עצמן או מיעט חום הגחלים מהקדרה, הא כל הטעם כיון שאינו מגיע חום מרובה לקדרה מסיח דעתו ממנה, והכי נמי נימא בהפסק. אבל להרשב"א דטעם דגו"ק הוא דכיון דמיעט חום הגחלים מסיח דעתו מהחיתוי, ואינו משום הסחת דעת מהתבשיל, וא"כ מועיל רק כשמיעט חום הגחלים עצמן, אבל בהפסק בין קדירה לגחלים אינו מועיל דאין כאן כלל היסח דעת, ודו"ק.

[ועיין רשב"א ריש פ' במה טומנין (ד"ה קופה שטמן בה) דהיכא ששולי הקדרה טמונין בתוך הקופה, אפ"ה אסור להניח הקופה על דבר המוסיף הבל, ואע"פ שמפסיק הקופה בינו לקדירה, וש"מ דאין קטימה מועיל להטמנה וכל שכן הוא, ע"כ. ולכאורה משמע מדבריו דקטימה מהני מטעם דבר המפסיק, ומהאי טעמא רצה לומר דהפסק מהני אף בהטמנה (והיכא דמהני קטימה דהיינו בשהיה וחזרה מועיל הפסק). וצ"ע לפי המבואר דלהרשב"א הקטימה הוא רק משום מיעוט חום הגחלים (ואינו ענין להפסק, ואדרבה במקום של הפסק לא מהני), ואילו הכא לא עשה מעשה בגוף הגפת לקלקל את חומו. ונראה דהתם כיון דהקופה מונחת ממש על הגפת א"כ הוי קטימה ממש, דמה לי נתן אפר או נתן קופה, משא"כ במקום שלא מונח ע"ג הגחלים אלא דמפסיק בין הגחלים לקדרה וממעט החום לא מהני, ובמקום שיניח הקופה על הגחלים ממש אה"נ דהוי קטימה מעלייתא. ומש"כ דמפסיק בין הקדירה לגפת, היינו דרוצה לבאר דהקדרה אינה מונחת על הגפת ממש אלא הקופה, אבל אין כוונתו דמשום ההפסק הוי כקטומה, ועיין].

ואפשר דגם לדעת הרמב"ם דהטעם משום היסח דעת מהתבשיל, וזה שייך נמי בהפסק, מ"מ למעשה לא מהני, וההיתר הוא רק בקטימה הממעטת את חום הגחלים, משום דאינו מסתבר דבכל אופן שעי"ז יתמעט חום התבשיל מותר להשהות, ובפרט דלא נאמר כמה חום צריך להיות בקדרה כדי לאסור, אלא דחז"ל התירו ע"י קטימה שהוא דבר כללי, ואין לנו אלא מה שאמרו חז"ל, וצ"ע.

שוב מצאתי דמדייק המ"ב בבה"ל ריש סי' רנ"ג (ד"ה ליתן) מדכתב הרמב"ם דאסור להשהות על גבי האש, משמע דדוקא שאין דבר חוצץ מהאש, אבל ע"ג כיסוי שפיר דמי, דאפשר דהוא כמו שאם כיסה הגחלים באפר, והוא כדברינו בצד הראשון. ועי' חזו"א סי' ל"ז סק"ט דהשיג על המ"ב בזה, ועיי"ש שכתב דכל ההיתר בזה יכול להיות משום סומך, ולכן מותר אם מפסיק בקדירה ריקנית, אולם כיסוי לבד אינו מועיל כקדירה ריקנית, דאין ממעט כל כך את החום וגרע מסמיכה, וכתב דהא דכתב בהגמ"ר [והם דברי השו"ע בסעיף ג'], בהעמיד ע"ג קדרה ריקנית דמותר דהוי כגו"ק, הוא לאו דוקא, אלא משום דהוי כמו סמיכה [ועדיף מסומך, דהוא שינוי שאין דרך בישול בכך, וגם ממעט את החום הרבה], והיינו דס"ל דגו"ק לא מהני כי אם כשעשה פעולה בגחלים ואז ליכא חשש חיתוי. אמנם לפי משנ"ת כן הוא באמת לפי דעת הרשב"א, וכן לפי דעת הרז"ה והר"ן, דהטעם בגו"ק הוא משום היסח הדעת מהחיתוי. אבל לפי דעת הרמב"ם דהטעם בגו"ק משום היסח דעת מהתבשיל, שפיר אפש"ל דגם הפסק הוי היסח דעת מהתבשיל.

ולפי דברי המ"ב מיושב נמי מה שפקפקנו דמכל מקום לא מצינו בחז"ל היתר של הפסק אלא של קטימה, שהוא היתר כללי שהגדרתו מיעוט החום, דהנה דייק המ"ב מהרמב"ם דנאסר דוקא על גבי האש, ומעתה אפשר לומר דכל גזירת חז"ל היתה כשהקדרה ממש ע"ג האש, אבל כאשר הקדירה כנגד האש לא גזרו, והטעם שלא גזרו הוא כמש"כ דכיון דאין מגיע כל כך חום לקדרה תמיד מסיח דעתו מהתבשיל, ונמצא דכאשר יש הפסק אין זה "מתיר" את השהיה, דנאמר דלא מצינו היתר כזה אלא דלא הוי בכלל הגזירה, והטעם הוא כמו הטעם של גו"ק והוסק בקש וגבבא, ודו"ק[4].

ד. פלטה של זמנינו

והנה לדברי הרשב"א דתנור הוא גזירה חדשה, דכיון דהבלו חם אינו ניכר שגרף, ויבא להשהות ע"ג כירה שאינה גרופה או ע"ג תנור עצמו שאינו גרוף, יש לעי' בכוונתו אם הטעם משום שאינו ניכר שגרף, ונראה כמי שמשהה בתנור שאינו גרוף, ולכך יבוא באמת להשהות בתנור שאינו גרוף, ולכך דנים אותו כאינו גו"ק. או הטעם דאמנם הוא עצמו נדון כגו"ק, ורק דכיון דגם אחר הגריפה יש חום מרובה גזרינן שמא יבא להשהות על כירה שאינה גרופה, משום דלא יבדיל בין זה לזה. ואיכא נפ"מ טובא בשאלה זו, באופן דהתנור הוא תמיד במצב גרוף דאין שייך לחתות בו, כגון הפלטה לשבת שנהוג כהיום, אי נימא דלא שייך בה גזירת חיתוי [וכן אפשר דאפי' בכיריים של גז לא שייך גזירת חיתוי, דמה שיסובב הכפתורים אינו בכלל חיתוי אלא הוספת עצים, שהרי אינו מלבה את האש אלא מגדילה ע"י הזרמת תוספת גז, ובזה לא גזרו[2]], דאם נימא כהצד הראשון דנראה כמי שלא גרף ויבוא להשהות ע"ג כירה שאינה גרופה, א"כ בנידון דידן לא שייך לומר דנראה כמו שאינו גרוף, דהא כאן הוא תמיד גרוף, אבל אם נאמר דהטעם כיון דהבלו רב כמו כירה שאינה גרופה לא יבדיל בין זה לכירה, גם בפלטה וכיריים שלנו שייכת הגזירה, דלכאורה אין חומם מועט מכירה שאינה גרופה. ונראה כהצד השני דהוא עצמו נדון כגו"ק, דהרשב"א כ' שם כיון דהבלו רב ומרתיח אינו נראה כגרוף אלא כמי שיש שם גחלים, ואתי לאשהויי או לאהדורי בכירה שאינה גרופה ואתי לחתויי, אי נמי אתי לאשהויי או לאהדורי בתנור גופיה שאינו

1. ועי' חזו"א סי' ל"ז ס"ק ט', והנלענ"ד כתבתי. 2. וע"ע מש"כ בשו"ת אגרות משה או"ח ח"א סי' צ"ג.

גרוף, עכ"ל. ואם הטעם משום דנראה אינו גרוף, למה כתב רק א"נ שיבוא להשהות בתנור שאינו גרוף, והרי זה עיקר הטעם, ולמה אמר קודם שיבוא להשהות בכירה שאינה גרופה, אלא ע"כ כונתו דיש מקום לגזור אטו כירה שאינה גרופה, משום דהוי כחום של כירה שאינה גרופה, והוסיף דיש לגזור נמי משום תנור שאינו גרוף, דכיון שאין החום מתמעט ע"י הגריפה, והחום של גרוף הרי הוא כחום של אינו גרוף.

וכן מבואר בתוס' הרא"ש בריש פרק כירה דהקשה מדוע אסרו בתנור גרוף, ותי' כיון שהבלו רב יבא להשהות ע"ג כירה שאינה גרופה, שתנור גרוף חומו רב ככירה שאינה גרופה, עכ"ל. וכ"ה בחי' הרמב"ן. הרי להדיא הוא כמשנ"ת דהגזירה משום דלא יבדילו בין זה לזה, וא"כ בפלטה ובכיריים של גז נמי יש לגזור.

והנה הרשב"א כתב בדף ל"ט ע"א (סוד"ה אמר רב חסדא) דלא שמענו מי שמחמיר שלא להשהות על תולדות חמה מבעו"י, וכ"כ שם ע"ב (ד"ה אמר ליה ר"נ) דבתולדות חמה מותר להשהות, ויעוין מש"כ בהג' רעק"א סי' שי"ח (על מ"א סק"י) על דברי הרשב"א, דיש לדון דמותר להשהות גם על תולדות האור, דלא גרע מכירה גרופה כיון דלא שייך ביה שמא יחתה, והמ"ב בסי' שי"ח ס"ג בבה"ל (ד"ה ואפילו) כתב דהרעק"א מצדד דגם בתולדות האור מותר להשהות דלא גרע מכירה גו"ק. ובאמת צ"ע דהא מהרשב"א משמע דאסור, דלא התיר אלא בתולדות חמה, אלא דבאמת דברי הרשב"א צ"ע מאי שנא תולדות האור מכירה גו"ק.

אולם לפי דברינו בדברי הרשב"א דהטעם דאסור בתנור גרוף אף דאין מה שיחתה, כיון דהחום רב הוי ככירה שאינה גרופה, א"כ שפיר ס"ל להרשב"א דדוקא על תולדות חמה לא גזרו, אבל על תולדות האור גזרו. אולם למבואר בדעת הרמב"ם הר"ן והבעה"מ, ודאי כל היכא דלא חיישינן לחיתוי לא גזרינן, א"כ בודאי בתולדות האור נמי מותר. ואתי שפיר דברי הבה"ל. ולפי"ז נמי מותר להשהות ולהחזיר (אם נימא דהטעם משום חיתוי) על פלטה וכיריים, לפי מש"כ דליכא למיחש בהם לחיתוי [ובכיריים של גז י"ל דאינו חיתוי אלא הוספת עצים וכנ"ל].

בדין חזרה

א. טעם איסור חזרה ונתינה לכתחילה

כתב בעל המאור בריש פ' כירה "כל שאנו מחמירים ואוסרים בו, בין בתנור בין בכירה בענין הזה, איננו אלא משום גזירה שמא יחתה בגחלים" (וכ"כ שם בא"ד ואם תשאלו). ומבואר בדבריו דאיסור חזרה הוא מטעם שמא יחתה. וכן מבואר בתוס' ל"ח ע"ב ד"ה פינה, וכן מבואר להדיא בדברי הרא"ש סי' י' דהגזירה משום חיתוי. וכן מביא במ"ב סי' רנ"ג שעה"צ אות ל"ז בשם ספר הישר, וכן הוא בחי' המיוחסים להר"ן (לו: ד"ה איבעיא להו).

אולם בר"ן ריש כירה (ד"ה איבעיא להו) כתב דגזירת חזרה הוא משום דמחזי כמבשל. וכן נראה בדעת הרשב"א (בד"ה רבי יהודה) דכתב דודאי שרי ר' יהודה להשהות מצטמק ורע לו באינה גו"ק, דכיון דס"ל דבגו"ק מותר להשהות מצטמק ויפה לו כיון דליכא למיחש לחיתוי, ולא גזרינן אטו שאינו גרוף, ממילא בשאינה גו"ק משהין מצטמק ורע לו, דליכא למיגזר שמא יחתה, דלא אשכחן תנא ואמורא דשרי לשהות בגו"ק, ואסר באינו גו"ק במור"ל עיי"ש [אולם דעת תוס' (לז: ד"ה אא"ב, לח. ד"ה הא) דבאינה גו"ק אסר ר' יהודה אף מור"ל], ואי נימא דהרשב"א ס"ל דטעם איסור חזרה באינה גו"ק משום שמא יחתה, צ"ב לדבריו בטעם דאינה גו"ק אסור להחזיר ואף מצטמק ורע לו[3], ואע"פ כן בגו"ק מותר בחזרה, והא שיטת הרשב"א דכל היכא דמתירין בגו"ק גם מור"ל מותר באינה גו"ק. אלא בע"כ דבחזרה אין הטעם משום חיתוי אלא משום מחזי כמבשל, ולכן אפי' במור"ל אסור דמחזי כמבשל, משא"כ בגו"ק.

ומיהו יש לדחות, דהנה בחי' הר"ן (ל"ו ע"ב ד"ה איבעיא להו) כתב לבאר ספק הגמ' אי דוקא בלהחזיר בעינן גו"ק, משא"כ לשהות, דכיון דלקח מהאש נצטנן בנטילתו ואיכא למיחש שמא יחתה כשהוא מחזירה, אבל לשהות משהין אע"פ שאינה גו"ק, דכיון שהוא נתנה בכירה מבעו"י ולא נטלה משם, ליכא למיחש לחיתוי[4]. וא"כ אפש"ל דאף לרשב"א טעם איסור חזרה משום חיתוי, ומ"מ אוסרים חזרה באינה גו"ק אף במור"ל, דכיון דנצטנן מעט ורוצה לחממו יש חשש חיתוי, ולעומת זאת מתירין חזרה בגרופה וקטומה [ומבואר שדעת חי' הר"ן הוא משום שמא יחתה, דלא כמש"כ בר"ן על הרי"ף (וכבר ידוע דחי' הר"ן על שבת אינו מהר"ן, והכי נמי מתיר בחי' הר"ן שם מור"ל בחזרה דלא כמש"כ בר"ן על הרי"ף). אבל באמת מפורש בחי' הרשב"א דף מ' ע"ב (ד"ה מביא) דטעם איסור חזרה באינה גו"ק הוא משום דמחזי כמבשל. ועי' באו"ש (פרק ט') דכתב דגם לדעת הרמב"ם הטעם משום מחזי כמבשל עיי"ש.

אמנם עד כאן לא פליגי הראשונים אלא בהחזרת דבר שהיה ע"ג האש, אי טעם איסור חזרה משום חשש חיתוי או משום מיחזי כמבשל, אבל נתינה ע"ג האש בשבת דאסור אפי' בגו"ק, זה לכו"ע משום מחזי כמבשל, וכ"כ הבעה"מ עי"ש, וכ"ה בחי' הר"ן דף מ' (ד"ה שמן). אמנם בתוספת שבת סי' רנ"ג סקמ"ג כתב דבנתינה לכתחילה נמי החשש שמא יחתה וצ"ע, ומיהו בתוס' בדף ל"ח ע"ב (ד"ה פינה) משמע כוותיה דגם בנתינה בתחילה הגזרה משום חיתוי.

ב. חזרה בערב שבת

והנה בתוס' (לו: ד"ה וב"ה) ורא"ש (סי' א') אוסרים חזרה נמי בע"ש, וכתבו דהשיעור בע"ש הוא עד שלא היה שהות להרתיח ביום אם היה מצטנן. [ויל"ע בטעם שיעור זה, דמאי נפק"מ אם יש בו שיעור להרתיח או לא].

ונראה שדין זה מיתלי תלי בטעם איסור חזרה, דלפי מש"כ (באות א') בשם חי' הר"ן דאיסור חזרה הוא מטעם שמא יחתה, והיינו משום שרגיל להצטנן ויש לחוש יותר לחיתוי, וא"כ שפיר שייכא גזירה זו גם מבעוד יום אם אין שהות שירתיח מבעו"י דיחתה משחשיכה[5], אבל לדעת הר"ן (על הרי"ף) דס"ל דטעם חזרה משום מיחזי כמבשל, לא שייך לאסור חזרה בע"ש, ובאמת דעת הר"ן דזמן איסור חזרה בע"ש הוא רק לב"ש דאסרי להתחיל מלאכה מבעו"י גם במלאכה דרבנן, משא"כ לב"ה ודאי מותר.

ג. חשש חיתוי אינו אלא בשעת החזרה

העולה מן האמור, דאיכא ב' טעמים לאיסור חזרה, א) לפי דעת הר"ן והרשב"א הוא משום מחזי כמבשל [וכן דעת הרי"ף והרמב"ם, כמשנ"ת במקו"א]. ב) לדעת התוס' והרא"ש הבעה"מ וחי' הר"ן ור"ת בס' הישר הוא משום דחיישינן לחיתוי, ובמ"א ותו"ש וגר"ז וש"א משמע דנקטו לעיקר הטעם משום שמא יחתה. אמנם במ"ב סקל"ט נקט לעיקר הטעם דמיחזי כמבשל, ורק בשעה"צ מביא הטעם משום שמא יחתה. וע"ע במ"ב סי' שי"ח סקצ"ח שהביא ג"כ ב' טעמים, ואף דשם מיירי בלכתחילה, מ"מ איכא נמי התם האיסור דחזרה, וכמש"כ הרא"ש.

והנה איכא נפ"מ טובא בין הנך תרי טעמי, דלפי הטעם דמחזי כמבשל לכאורה האיסור רק **במעשה הנתינה,** אבל אם הטעם משום שמא יחתה, לכאורה היה אפש"ל דלא תלוי במעשה הנתינה, אלא אפי' שהוא מוחזר מעצמו גם אסור, כגון אם קוף הניח התבשיל דמחזי כמבשל אין כאן, ומ"מ חשש שמא יחתה איכא[6]. אולם מלשון ס' הישר לר"ת שהעתיק בשעה"צ (סקל"ז), משמע דהחשש חיתוי הוא רק בעת חזרתו דאז יחתה, אבל אח"כ הוה רק כדין שהיה, וכ"מ לשון חי' הר"ן (לו:) שמא יחתה בשעה שמחזירה, וכ"כ בתו"ש. וכן נמי מוכח מדברי הרא"ש סו"ס ב' דכתב דהגזירה דמבעו"י משום דאתי נמי להחזיר משתחשך, ולכאו' מאי צריך לזה, הא שפיר אפש"ל דכיון דנצטנן ולא יתחמם רק משחשיכה, יש לגזור שמא יחתה משחשיכה, אלא ודאי דלא אסרו רק מעשה החזרה דאז יש לחשוש לחיתוי, אבל בשיהוי לא גזרו אם נצטנן.

[ואף דהאיסור הוא משום חיתוי בשעת חזרה, מ"מ שייך לומר את השיעור שכתבו הרא"ש והתוס' אם יש שיעור 'כדי להתחמם', משום דאם מתחמם קודם הוא שיהוי בעלמא מבעו"י, דגם משחשיכה ליכא חשש חיתוי בזה, דהא רותח לא שייך לגזור, משא"כ אם מניח ואין שהות כדי להרתיח, א"כ משחשיכה היה אסור להחזיר במצב זה, ולכן גזרו מבעו"י אטו משחשיכה, ודו"ק].

וכן מוכרח בדברי הרמ"א סוף סי' רנ"ג דכתב דנוהגים שהא"י מוציאין הקדירה ומושיבין ע"ג תנור בית החורף, ומבערת השפחה אח"כ התנור ההוא, ועי"ז הקדירות חוזרים ונרתחים, וליכא איסור חזרה, דעיקר כוונת השפחות לחמם את הבית, ולכאו' עדיין יש חשש שהישראל יחתה, כיון דהוחזר על התנור, והתנור כעת אינו גו"ק, אלא בע"כ דהאיסור הוא רק **בשעת החזרה** שיחתה בשעת חזרתו, וכיון דהישראל לא החזיר מותר. וכן מבואר במ"א סוף סקמ"ג דהישראל אסור להניח קודם ההיסק אפי' בדבר מבושל, דכיון דהחזיר איכא חשש חיתוי. ואף שהחזיר קודם ההיסק, כיון דלבסוף יהיה בו אש גזרינן שמא יחתה בגחלים, משא"כ אם הגוי החזיר דלא אמרינן דהישראל יחתה. [ולפ"ד המ"א יש לאסור בנתינה ע"ג כירים או פלטה שידלקו אח"כ ע"י שעון שבת].

וכן מוכח בדברי הרמ"א בסעיף א' דכתב ואם החזיר הא"י בשבת דינו כשכח ושהה דמותר מוי"ל, ואם החזירו ישראל דינו כעבר ושהה ומותר רק במור"ל, דבזה אינו נהנה מן האיסור, והיינו כמש"כ הגר"א דלא החמירו במעשה שבת ע"י א"י יותר משכח ושהה. ולכאו' קשה, דמ"מ יש חשש חיתוי לגבי הישראל, והישראל מזיד הוא [לגבי הרצון להשהות], ובמזיד גם בשיהוי מחמירים במצטמק ויפה לו ואוסרים, אלא בע"כ דהישראל אינו עובר כלל על חזרה אם לא החזיר, ומבואר דחשש חיתוי אינו אלא בשעת החזרה.

והנה זה ודאי דהישראל חייב להורידו כדי שלא יעבור על השבות דאמירה לעכו"ם, אבל מ"מ בלא הורידו לא הוי כי אם חזרה של א"י, ודינו כשכח ושהה, והיינו כמו שהוכחנו בדברי הרמ"א בסוף הסימן דאם הוא לא החזיר לא מקרי חזרה דידיה כלל.

ועיין חזו"א סי' ל"ז סקכ"ו דבשהיה מקילינן בשכח ושהה במוי"ל, ולא חשבינן האי שבחא לאסור בדיעבד, ומחמירינן בהחזיר בשוגג לאסור מוי"ל, דטעם הדבר דבהחזיר עשה מעשה משא"כ בשהה, וכך נמי הביאור במש"כ הרמ"א דבהחזיר א"י הוי כשכח ושהה דחשיב דלא עשה מעשה. אולם כל זה דוקא שלא מדעת ישראל, דאז מקרי רק מעשה עכו"ם, אבל אם ישראל יודע מזה ויודע שחזרה ע"י גוי אסורה [דאם חושב שמותר ע"י גוי הוי שוגג], כיון דחייב לסלקו ולא סילקו מקרי מזיד, ואסור גם בלית ביה מעשה, ומשיג על הבה"ל (ד"ה ואם) דכתב דאף בצווי ישראל מותר, דמזיד דא"י מקרי כשוגג כמש"כ הגר"א, והחזו"א ס"ל כהלבוש דבצווי ישראל אסור משום החזרה דישראל. ומבואר בדברי החזו"א דס"ל דחשש חיתוי אינו דוקא במעשה ההחזרה, אלא דכיון שהיה כאן חזרה איכא חשש חיתוי, וא"כ חשיב שהישראל עובר על איסור חזרה במזיד ודלא כמש"נ.

[ודברי החזו"א דהטעם להחמיר בחזרה כיון שנעשה מעשה, נסתרים מדברי הגר"א בסי' רנ"ז דכתב דהטמין מבעו"י בדבר המוסיף הבל אסור במוי"ל אף בשוגג, כיון דקיי"ל דהטמנה אסורה אף במור"ל, חזינן דדמיא לחזרה, ובחזרה קיי"ל בסי' רנ"ג דמוי"ל אסור בדיעבד, וא"כ חזינן דבחזרה אין הטעם משום מעשה, אלא דאיסורו חמור יותר, דהא בהטמנה ליכא מעשה. וכ"מ מדברי הגר"א כאן בסי' רנ"ג וכמו שהבין בבה"ל (ד"ה ואם), דעיקר הכוונה באמת דמזיד ע"י א"י הוי כשוגג, ועוד קולא דהוי כשהה ולא החזיר, ודו"ק (אולם במ"א סקמ"ג איתא החילוק דכאן דאיתעבד מעשה, ולכן אוסר ע"י ישראל שהניח קודם שהוסק, וכ"כ המ"ב ס"ק ק', עי"ש)].

ובאמת החזו"א שם (סקכ"א ד"ה ולהאמור) הקשה מדברי הרמ"א בסוף סימן רנ"ג על דבריו, דנהי דליכא אמירה לגוי במה שהגוי מדליק את התנור לפי שעיקרו להיסק הבית, מ"מ כיון שנתן הגוי לדעת ישראל שתשאר הקדירה ע"ג הכירה שאינה גו"ק, אמאי אין זה בכלל גזירת חזרה, דהרי איכא חשש חיתוי, וכתב לתרץ דאפשר כיון דהא"י נתן כאשר עדיין לא הוסק לא מקרי חזרה. [ודבר זה נסתר מדברי המ"א סקמ"ג דכתב דלישראל אסור להניח גם קודם שהוסק דהוי חזרה, וא"כ לפי דברי החזו"א גם בא"י מקרי חזרה לדברינו, אמנם לא מיקרי חזרה אלא אם יש חשש חיתוי בעת החזרה]. ועוד תי' החזו"א דעיקר ההיתר כאן דבאמת כיון דיש מעזיבה וחום מועט מיקרי סמיכה, והיה מותר אפי' אחר שהוסק, אלא דמחמרינן אחר שהוסק ולא קודם שהוסק, ודבר זה קשה מאד לומר כן, דלא משמע כן ברמ"א ובמרדכי, דליכא כאן איסור חזרה אלא דמותר רק משום שהא"י החזיר קודם שהוסק, וכוונתו רק כדי לחמם את בית החורף, לכך ליכא איסור חזרה ע"י א"י, ואע"פ שהוא בצווי ישראל, וגם הלבוש דאסר בצווי אינו משום דאח"כ יעבור הישראל איסור חזרה, אלא דבציוויו הוי כמו החזיר בעצמו.

---

3. כמש"כ הר"ן (טז: מדפי הרי"ף ד"ה ותו) להוכיח מהא דמייתי סיועיה לר' ששת דלדברי האומר מחזירין מחזירין אפי' בשבת, מההיא דר' חייא רבה שהעלו לו קומקום של חמין, ואם איתא דמצטמק ורע לו שרי להחזיר אפי' באינה גרופה, היכי מייתי סייעתא, דילמא התם הוא בחמין שהוחמו כל צרכן דהוי מור"ל, ושרי להחזיר אפי' באינה גרופה, אבל מתני' מיירי בדבר הצריך בישול או צימוק לעולם אימא לך דאפי' בגרוף אין להחזיר, אלא ודאי דלהחזיר אפי' במצטמק ורע לו אסור, עכ"ד. וכן משמע מהרשב"א דידן בדף ל"ח ע"א (בד"ה ולענין פסק הלכה) שמדברי ר"נ דקאמר כללא דמילתא מצטמק ויפה לו אסור, משמע דס"ל לשהות תנן, עי"ש. ואם בחזרה נמי יש חילוק בין מוי"ל למור"ל, מאי ראי' איכא מר"נ, נימא דר"נ מיירי בחזרה, אלא ודאי דבחזרה אין חילוק בין מוי"ל למור"ל, וליכא לאוקמי לר"נ אלא בלשהות. 4. וטעם זה שכ' הר"ן שנצטננה הקדירה מקורו בספר הישר לר"ת (סי' רל"ז), אלא שר"ת כתב זאת לגבי נטלה מע"ש והחזירה בשבת, עיי"ש. 5. מיהו זה אינו כמש"נ לק' דגזירת חיתוי הוא רק בשעת חזרה, ולקמן נתבאר דבאמת הוא גזירה אטו משחשיכה, אבל זה רק אם היה מחזירה באופן זה משחשיכה, עיי"ש. 6. ולכאו' היה אפ"ל עוד דלטעם דמחזי כמבשל אם עבר והניח אין צריך להוריד, אולם נראה דזה אינו, וצריך להוריד כדי לתקן את המחזי כמבשל.

הערות הגאון רבי נתן הכהן קופשיץ שליט"א

מרא דאתרא שכונת נחלה ומנוחה בית שמש

הערות והארות וציונים על סדר משנה ברורה

סי' רנ"ג

סי' רנ"ג סעי' א' בה"ל ד"ה ליתן, אך מדברי הרמב"ם וכו' משמע לכאורה דע"ג כיסוי אין בכלל על גבה וכו'. **נ.ב. עי' חזו"א סי' ל"ז סק"ט שכתב דודאי גם הרמב"ם ס"ל כרש"י והטור, ועי"ש דמשום זה גם משיג על מש"כ במ"ב לק' ס"ק פ"א, לגבי תנורים שלנו שפתוחים מן הצד ונותן ע"ג המעזיבה שעל התנור, עי"ש.**

שם בה"ל ד"ה והוא מצטמק, בסוה"ד וכל שאינו יודע בבירור אם הוא מור"ל או יפה לו ראוי להחמיר בו [א"ר בסימן ש"ח ופמ"ג ברנ"ט] וכו'. **נ.ב. הנה הא"ר כתב זה לענין בישול אחר בישול בדבר לח שנצטנן, שכתב הרמ"א שם דדווקא מצטמק ויפה לו אסור, ובזה כתב בשם המנח"כ דבספק אסור, אבל לגבי שהייה לכאו' י"ל דכיון שהוא ספק לו שמא מצטמק ורע לו תו לא אתי לחתויי, וצ"ע.**

שם בה"ל ד"ה מסיח דעתו, בסוה"ד כיון שאין דעתו לאכל אז. **נ.ב. משמע דאם דעתו לאכל אסור, ועי' חזו"א סי' ל"ז סקכ"ב.**

שם מ"ב ס"ק י"ד, עוד איתא דגחלים שעממו הרי הן כקטומה וכו'. **נ.ב. עי' בפמ"ג (א"א אות ג') דס"ל דבגחלים שעממו וחזרו ונתלבו לא חשוב קטומה, עי"ש.**

שם מ"ב ס"ק ט"ו, אבל כמה אחרונים חולקים ע"ז ודעתם דחזרה בסמיכה מותר לכו"ע. **נ.ב. וכן סתם בבה"ל לק' בסעי' ב' ד"ה אבל לסמוך.**

שם שעה"צ אות כ', וכ"כ בחידושי הר"ן בשם הרא"ה, וכ"כ בתוס' ל"ז ד"ה מהו. **נ.ב. היינו דהתוס' כתבו שם דאף אי אמרי' לשהות תנן, מ"מ האיבעיא דמהו לסמוך היא גם לענין להחזיר, ואין מובן הראייה מתוס', דוודאי אין כוונת הגרעק"א [וכן המחה"ש ופמ"ג ותו"ש שפירשו דברי המ"א כהגרעק"א] שדין זה תלוי בפלוגתת חנניא ורבנן, וליכא מ"ד כן, אלא כוונתו שמדברי הרי"ף שכתב להוכיח דפסקינן כרבנן ולשהות תנן, מהא דבעי' בגמ' מהו לסמוך דמיירי לענין שהייה, ופירשו דראייתו דמיירי לענין שהייה הוא מהא דמייתי הגמ' ראיה דמותר לסמוך מברייתא דמיירי לענין שהייה ולא לענין חזרה, ולפ"ז מוכרח דס"ל להרי"ף דחלוק לענין זה חזרה משהייה, דאע"ג שלענין שהייה שרי לסמוך מ"מ חזרה אסור, ואפי' לחנניא יהיה אסור חזרה בסמיכה, והרשב"א ובעה"מ והר"ן דחו ראיית הרי"ף, די"ל דילפי' דין סמיכה בחזרה מסמיכה בשהייה, ובאמת מיירי האיבעיא לענין חזרה, ולשיטתם גם רבנן שרו סמיכה בחזרה, וזהו מש"כ הגרעק"א דהרי"ף והרמב"ם שמביאים ראי' זו להוכיח דהלכה כרבנן, משמע דס"ל דאסור להחזיר בסמיכה, והראשונים שפסקו כחנניא ע"כ ס"ל דלענין סמיכה אין חילוק בין שהיה לחזרה, ולשיטתם שרי להחזיר בסמיכה, וא"כ מה ראיית המ"ב מהר"ן והתוס' שכתבו כן גם אליבא דרבנן, הי"ל להביא מכל הראשונים דס"ל כהלכה כחנניא, וכל הנידון הוא רק לשיטת הפוסקים כרבנן, וצע"ג.**

שם שעה"צ אות כ"א, אכן בחידושי הר"ן מחמיר בזה. **נ.ב. בדף מ' ע"ב ד"ה שמן, ומיהו ברא"ש משמע דמותר וכמוש"כ בבה"ל, ועי' בבהגר"א סי' ש"ח שמבואר בדבריו דמותר לסמוך לכתחילה, וכתב כן בדעת הרשב"א הרמב"ן והר"ן [על הרי"ף] וה"מ, וכ"פ שם בשו"ע, ועי' בשו"ע הגר"ז דג"כ כתב בזה כהדמ"ר דלדעה ב' מותר לכתחילה, ולדעה א' ס"ל דאסור אפי' חזרה כהגרעק"א, וברמ"א סי' ש"ח סט"ו ג"כ משמע דסומך מותר לכתחילה.**

שם בה"ל ד"ה מותר לשהות עליה, וה"ה להחזיר אפי' בשבת וכו'. **נ.ב. היינו עליה, אבל לתוכה אסור להחזיר בשבת, דהא מדמי לה לגו"ק ובזה אסור חזרה לתוכה כדאיתא בסעי' ב', וזהו שציין עיין ס"ב, וכ"כ החזו"א בסי' ל"ז סק"ו בדינים העולים, אבל באו"ש פ"ג מהל' שבת כתב דבקש וגבבא שרי אפי' להחזיר לתוכה, ועי' מש"כ בחזו"א שם בגליון.**

שם מ"ב ס"ק ל"ב, ומלשון הרמב"ם לא נראה כן. **נ.ב. עי' לק' סי' רנ"ד ס"ח משמע שם להדיא בשו"ע דגם בשכח בעינן בכדי שיעשו, וכן בב"י כאן מבואר דס"ל כן בד' הרמב"ם.**

שם בה"ל ד"ה ואם החזירם א"י, והנה בלבוש כתב דדווקא שלא בידיעת ישראל וכו' ולא נהירא וכו'. **נ.ב. עי' חזו"א סי' ל"ז סקכ"ו דדעתו כהלבוש, ומשום דכיון שמחויב להורידו, נמצא הוא עובר איסור במזיד, וזהו לשיטתו דבחזרה נמי הגזירה שמא יחתה, אבל לפי מה שסתם המ"ב לק' ס"ק ל"ז דאיסור חזרה הוא משום דמיחזי כמבשל, א"כ אף דוודאי מחויב ג"כ להורידו, מ"מ החיוב הוא רק משום עשיית הגוי, וזה הוי כמו שוגג כמוש"כ הגר"א, וגם למש"כ לק' שם בשעה"צ בשם ספר הישר דהטעם משום שמא יחתה, מ"מ משמע דהחשש הוא רק שמא יחתה בשעת החזרה, ומשמע דאם עבר שוב ליכא איסור כלל.**

שם שעה"צ אות ל"ז, רש"י והר"ן. **נ.ב. וכן הרשב"א, אבל הרא"ש ובעה"מ ס"ל דהטעם שמא יחתה, וע"ע סי' ש"ח ס"ק צ"ח.**

שם שעה"צ הנ"ל, ובספר הישר איתא וכו' וחיישינן שמא יחתה בחזרתו. **נ.ב. לכאו' לפי"ז אם עבר והחזיר שוב א"צ להוריד, דרק בשעת החזרה איכא גזירה מיוחדת שמא יחתה, ומיהו זה אינו נכון דא"כ אמאי בדיעבד נאסר, הרי התבשיל לא נצטמק באיסור, ובע"כ דוודאי צריך להוריד בכדי לתקן איסורו, ודו"ק, ובחי' הארכתי.**

שם בה"ל ד"ה ונהגו, וכן הב"י גופא וכו' משמע ג"כ דעתו נוטה להחמיר וכו'. **נ.ב. במנחת כהן כתב דהמחבר ס"ל להלכה כדעה ב' ממה שכ' לק' סי' רנ"ב סעי' ב', ועי' מש"כ שם בגליון השעה"צ.**

סעי' ב', שעה"צ אות מ"ד, ואין חילוק בין כשנטלה מהכירה מבעוד יום וכו'. **נ.ב. היינו דגם בנטל מבעו"י מותר להחזיר בתנאים המבוארים, אמנם בחזו"א סי' ל"ז סקי"ב כתב דבזה אסור לדעה זו אפי' עם כל התנאים, וביותר דבזה לא מקיל הרמ"א לקמן כדעת הר"ן, וצ"ע מנין לו זה דלדעה זו אסור, ומיהו בסוף סק"ח רצה לפרש כן דברי הירושלמי דלא כהר"ן, ומ"מ צ"ע בזה שהרי כל הפוסקים לא כתבו חומרא זו.**

שם מ"ב ס"ק ס"ב, ואפי' אם הבלה מרובה מראשונה וכו'. **נ.ב. עי' חזו"א סל"ז סק"י דאפי' מסמיכה לעל גבה שרי, עי"ש, ולכאו' אפש"ל שזה רק אם סמיכה לכתחילה בשבת אסורה, כמו שצידד החזו"א שם בסק"ט, וכמובא בשעה"צ אות כ"א בשם הר"ן, אבל אם נאמר כדעת הבית מאיר שהובא במ"ב סקט"ו ובבה"ל שם, דסמיכה לכתחילה מותר בשבת, וכדמשמע מהרא"ש כמוש"כ שם בבה"ל, וגם החזו"א שם כ' דמשמע כן מהרא"ש, לכאורה וודאי דאסור מסמיכה לעל גבה, ודו"ק.**

שם מ"ב ס"ק ס"ח, דכיון שכבר נצטנן בטלה שהיה הראשונה. **נ.ב. עי' לק' ס"ה בה"ל ד"ה ובלבד.**

שם מ"ב ס"ק ע"ב, אבל לענין דעתו להחזיר ושלא יניחנו ע"ג קרקע לא בעינן בזה [תו"ש, והגר"א בשם הרא"ש]. **נ.ב. כ"כ הרא"ש בפ' כירה, אולם בר"פ במה טומנין מבואר ברא"ש להיפך, וכבר עמדו האחרונים בסתירה זו, עי' תפארת שמואל על הרא"ש פ' ב"ט ובקרבן נתנאל פ' כירה ובתו"ש, והגר"א כתב דבפ' ב"ט העתיק דברי התוס' ואיהו לא ס"ל כן, וצ"ע מנ"ל לפרש כן את דברי הרמ"א דלמא ס"ל כהתוס', ובגר"ז כ' דמסתימת כל הפוסקים משמע דאסור בהעמיד ע"ג קרקע, וכן פסק שם, ובחי' הארכתי בזה.**

שם בה"ל ד"ה אבל לסמוך, וכמו שהוכחנו לעיל בס"א בבה"ל וכו'. **נ.ב. בד"ה מותר, וצ"ע דהא לשיטת רמ"א קיימינן וכן מנהג העולם, ולרמ"א ליכא מאן דפליג דשרי חזרה בסמיכה.**

שם בשו"ע בסוף ההג"ה, ודווקא במקום שהיד סולדת, אבל אין היד סולדת שם שרי אפי' בשבת וכו'. **נ.ב. היינו שהקדירה יהי' נעשית שם יד סולדת, כ"כ במ"ב בסקס"ז וס"ח, וכ"כ החזו"א סל"ז סק"ח לדייק מבה"ל ד"ה אבל (ואיני מבין דיוקו). אבל בגר"ז בקו"א כתב דמלשון הרמ"א משמע דאפי' התבשיל עצמו לא יגיע ליס"ב רק המקום הוא יס"ב אסור, ובחי' הבאתי כמה ראיות לד' הגר"ז.**

סעי' ג' מ"ב ס"ק פ"א, שרי ליתן למעלה ע"ג מעזיבה שעל התנור וכו'. **נ.ב. עי' חזו"א סל"ז סק"ט שתמה ע"ז, וכתב דלא עדיף מכיסוי, עי' ריש הסימן בבה"ל ד"ה ליתן, ומש"כ בגליון.**

שם בה"ל ד"ה ויזהר, אח"כ מצאתי בפמ"ג שיישב זו הקושיא וכו'. **נ.ב. עי' חזו"א סל"ז סק"ט ד"ה הקשה, שמסביר ההבדל בין יש בה תבשיל לאין בה תבשיל, עי"ש.**

סעי' ד' מ"ב ס"ק פ"ד, אפי' אם אחד אין היד סולדת בו, ויתחמם ע"י התערובות, ג"כ שרי. **נ.ב. עי' חזו"א סל"ז סק"י ד"ה ס"ד.**

סעי' ה' מ"ב ס"ק פ"ח, דקי"ל דאסור להטמין בשבת אפי' תבשיל שהוא מבושל כל צרכו וחם וכו'. **נ.ב. עי' לק' סי' ש"ח מ"ב ס"ק נ"א שכתב דבדבר חם מותר להטמין ע"ג מיחם דרך אגב שמטמין את התחתון מחמת שנתגלה, ומה שאסר המחבר כאן להטמין י"ל דהיינו משום דמיירי בדבר קר דלא שייך בזה היתר דאגב, כמבואר בסי' ש"ח שם בשעה"צ אות ע"ח.**

שם בה"ל ד"ה ובלבד, עי' במ"א וכו' וכוונתו דהלא קאי על פאנדי"ש וכו' ולזה תירץ וכו'. **נ.ב. והאחרונים כתבו עוד ראיה, משום דהא הכא מיירי כשאין היס"ב כמש"כ הרמ"א, וא"כ ליכא בזה משום בישול ובכ"ז אוסר אם נצטנן, עי' גר"ז ותו"ש ומחה"ש, ומיהו לפי מש"כ המ"ב בסקצ"ג בשם הגר"א ליכא ראייה זו, מיהו במ"א סק"ט מבואר דגרס כן כמו כל האחרונים, וא"כ דבריו מוכרחין.**

שם מ"ב ס"ק צ"ז, ואפי' העמידו הא"י ע"ג האש ממש בציוויו, אעפ"כ אין לאסור התבשיל בדיעבד. **נ.ב. ואע"ג דהרמ"א אסר גם בצונן וכמו שביאר המ"ב בסקצ"ו, התם הטעם משום דנעשה מלאכת בישול ע"י הא"י דהוא דאורייתא, אבל כאן כיון שעדיין היה חם כשהעמידו, דליכא משום בישול כמוש"כ הרמ"א בסי' ש"ח סט"ו, ורק איסור חזרה יש כאן, לכן כשלא נהנה מהמלאכה מותר, כן מבואר בפמ"ג ורמז לזה המ"ב בבה"ל, ועי' פמ"ג סקל"ז ול"ט, ולכאו' קשה ממ"ב סקצ"ח, ועי' בגליון בבה"ל.**

שם שעה"צ אות צ"ו, ואסור אף בדיעבד כשעשה זה ע"י הא"י. **נ.ב. עי' בה"ל ד"ה להחם, דלצורך שבת מתיר אף לכתחילה עיי"ש.**

שם בה"ל ד"ה להחם, דכשיהיה צונן מתיר בזה הפמ"ג וכו'. **נ.ב. עי"ש דהוא משום דהוי חזרה דרבנן, וצ"ע דלפי"ז הרמ"א שמחמיר ואוסר אפי' צונן הוא בלח, ומשום דיש בזה גם איסור בישול, הרי כתב המ"ב בסקצ"ה דמשום איסור בישול מותר בדיעבד, ואולי כיון דכאן אסור לכו"ע ע"י ישראל משום איסור חזרה, לכן גם אוסרין בדיעבד משום איסור בישול וצ"ע, ועי' מחה"ש שכתב כעין זה. ועי' פמ"ג שם ואפשר שכיון לזה, ולא דמי למש"כ במ"ב ס"ק צ"ח דהתם הבשר בעצמו אין בו איסור בישול, שהוא יבש, ולכן אין איסור כשאינו נהנה, ודו"ק בכל זה.**

שם מ"ב ס"ק ק', משא"כ באמירה לא"י דשרי דהא עיקר כוונתם לחמם הבית דשרי. **נ.ב. אינו מובן, דהא כאן מיירי בענין האיסור של נותן הקדירה, והוא וודאי מתכוון לחמם את הקדירה.**

שם שעה"צ אות ק"ח, ואיני יודע מה שייך פ"ר וכו', יותר הו"ל לומר משום דהוי כאילו אחד נותן המים וכו'. **נ.ב. כוונת המ"א נראה דוודאי הוא משום אחד נתן את המים וכו', אלא דמ"מ כיון שאין נתינת המים כדי שיתבשלו אח"כ, א"כ ליכא שום איסור בזה, ולזה קאמר כיון דהוי פס"ר דאח"כ יתבשלו המים הוי כנותן המים ע"ד שיתבשלו אח"כ.**

שם בה"ל ד"ה לסמוך, הנה לפי מה שביאר הדגמ"ר וכו' ויותר נכון כמו שמפרש בחידושי רע"א וכו'. **נ.ב. עי' במ"ב סקט"ו שמביא מכמה אחרונים דאפי' לכתחילה מותר בסמיכה, אולם בשעה"צ שם אות כ"א כתב בשם הר"ן דמחמיר בלכתחילה, אך בבה"ל שם כתב דמהרא"ש משמע כהמקילין.**

סי' רנ"ד

סי' רנ"ד סעי' ג' בה"ל ד"ה ונצלה בשבת, ואם בין השמשות ג"כ בכלל זה וכו' עיין לעיל בסימן רנ"ג ס"א בבה"ל. **נ.ב. שם לא מצאתי זה, אלא בסימן רס"א בבה"ל ד"ה ואין מדליקין ובמ"ב שם סק"ו, ועי"ש עוד בסעי' ב' בה"ל ד"ה ושיעור.**

שם סעי' ד' שעה"צ אות כ"ב, ואפי' להאוסרין ברנ"ג מודו הכא וכו' כיון שהפירות נוגעין בגחלים, כ"כ הפמ"ג וש"א בביאור דברי המ"מ וכו'. **נ.ב. עי' בפמ"ג (א"א ס"ק י"ב) שכתב שקשה לפרש שהפירות ע"ג הגחלים ממש, דהא הקדירה עצמה לדעת המחבר ע"כ אינה על הגחלים ממש, דא"כ הו"ל הטמנה במקצת עי"ש. ובעיקר הדבר שמועיל נוגע בגחלים גם לענין פירות חיין צ"ע, כיון שטעם ההיתר ע"ג האש ממש הוא משום דכיון שכבר נתבשל כמאב"ד עלול להתחרך אם יחתה, כמוש"כ הרמב"ן במלחמות לחלק דלכן מותר בצלי לאחר שנתבשל כמאב"ד. אבל קודם לכן אסור שבזה אין חשש שיתחרך ע"י החיתוי, וא"כ לכאורה בפירות מה מועיל מה שראויין לאכלן כשהם חיים, כיון דלא נתבשלו עדיין כמאב"ד א"כ לא יתחרכו ע"י החיתוי, וא"כ עדיין יש לאסור לדעת הסוברין בסי' רנ"ג דבתבשיל אפי' נתבשל כמאב"ד אסור. אכן בבה"ל בריש הסימן (ד"ה אע"פ) משמע דאפי' בפחות ממאב"ד עלול להתחרך ע"י חיתוי, אלא דאז אינו חושש למה שיתחרך, וכ"ה במ"מ המובא בב"י, וא"כ בפירות כיון דראויים לאכילה שפיר י"ל שחושש לפסידא שלהם שלא יתחרכו, ואמנם לפי מש"כ המ"ב בסקט"ז ובבה"ל ד"ה אין צולין, דלד' המחבר בריש סימן זה שהיא דעת הרמב"ם והרי"ף, כל דבר חוץ מבשר שור ועז הוי כמו בשר גדי, ומותר לצלותו כשאינו נוגע בגחלים אפי' בפחות ממאב"ד, א"כ ע"כ צ"ל דהמחבר מיירי דווקא בנוגע בגחלים, דאל"כ גם בפירות שאינם נאכלים חיים יהיה מותר, וא"כ קשה איך כתב כאן בשעה"צ דהגר"א מפרש דברי המחבר כשאינו על האש, ובע"כ צ"ל דגם הגר"א מפרש דמיירי בנוגע בגחלים, אלא דס"ל דאפ"ה יש לאסור לדעה א' שבסי' רנ"ג וכמוש"כ, כיון דעכ"פ לא נתבשלו עדיין כמאב"ד, ועיין בשביתת השבת שהביא מהמנ"כ שמוכיח מדברי המחבר כאן שפוסק כדעה ב' שבסי' רנ"ג דנתבשל כמאב"ד שרי.**

שם מ"ב ס"ק כ"ב, ולא דמי לבצל וכו'. **נ.ב. וע"ע לק' ס"ק מ"ט לענין מים.**

שם מ"ב ס"ק כ"ג, אף דמצד הקדירה אם נתגלה בשבת וכו' מותר לחזור ולכסותו וכו'. **נ.ב. צ"ע דמדוע לא יהיה כאן איסור בהטמנה מבעו"י לפי מש"כ המחבר לק' בסי' רנ"ז ס"ח עי"ש ובמ"ב, שהרי יש כאן גחלת, שהוא מוסיף הבל, וד' התוספות אלו שהם מקור דברי המ"ב הם דברי הרשב"ם הסובר דהטמנה בדבר המוסיף הבל אינה אסורה אלא קודם שנתבשל כמאב"ד, אבל לדידן ליכא היתרא בזה, וצ"ע.**

סעי' ה' מ"ב ס"ק כ"ט, ועי' במ"א וט"ז שכתבו דלפי דעת המחבר וכו' אמנם בביאור הגר"א וכו' וכ"כ בספר חמד משה. **נ.ב. וכ"כ בחת"ס על השו"ע, ובאבהעו"ז כתב ג"כ דלא פליגי, וכתב הטעם שבפשטיד"א כיון שצריך לתת אותה בתוך כלי לכן אין מתבשל כ"כ משאר הצדדים שלא כנגד האש, ועי"ש שמביא ראיה מלחם הפנים, ובחת"ס משיג עליו.**

שם בה"ל ד"ה וצורך שבת הוא, ועוד אפשר לומר דאם רוצה לאכול מפת זה שהוציא גם זה קרוי צורך שבת וכו'. **נ.ב. לפי מש"כ במ"ב סקל"ח בשם המג"א דבתנורים שלנו אפי' דעתו על מו"ש אסור להניחו סמוך לחשיכה, דחיישינן שמא ימלך לאכלו בשבת ויחתה, א"כ דברי הפמ"ג מוכרחין, דאם גם בתנור של חז"ל מותר לרדות כל מה שרוצה לאכול, שוב גם בזה יש חשש שימלך, גם לפי דברי המ"א שהובאו במ"ב לק' ס"ק מ"ג שמפרש דהשו"ע שם מיירי בהיתר, ובזה כתב שרק בתנור שלנו מותר יותר מג' סעודות, ועי"ש במ"ב דדווקא אם רוצה לאכול מהם, משמע דבתנור של חז"ל אסור יותר מג' סעודות גם כשהיה בהיתר, אפי' רוצה לאכול מהם, ומיהו משם יש לדחות, ודו"ק, וצ"ע. שוב ראיתי ברעק"א כאן שכתב ג"כ ג' סעודות כדברי הפמ"ג, וכ' עי' מ"א סק"כ וסקכ"א, ולכאו' כיון לרמז מש"כ.**

סעי' ז' בה"ל ד"ה מותר, וכיון דצריך להוציא לצורך הג"ס ממילא הטלטול הוא לצורך שבת וכו'. **נ.ב. אין מובן, דאחרי שהוציא לצורך ג"ס הרי השאר אסור כמו בהיה לו ג' סעודות ללא פת זה, וא"כ הרי כל השאר מוקצה, ולא דמי להדביק בהיתר שכולם מותרים לו.**

שם בבה"ל בא"ד, ועכ"פ נ"ל דאפי' הדביק באיסור וכו', דבלא"ה דעת הא"ר להקל בתנורינו וכו'. **נ.ב. לכאורה אין שייך לדברי הא"ר, דהתם האיסור משום טירחא שלא לצורך, והכא הוא משום מוקצה כמש"כ לעיל.**

סי' רנ"ו

סי' רנ"ו בה"ל ד"ה והוא, ובטשאלינ"ט וכו' שיהא ראוי לאכול עכ"פ כמאב"ד ע"ש. **נ.ב. צ"ע דעכ"פ ליכא הואיל, שאין דרך לאכול טשאלינ"ט באופן זה.**

נערך ונסדר ע"י הרה"ג יהודה לייב קובר שליט"א
כולל אליבא דהלכתא רמת בית שמש

רשת כוללי ערב
אליבא דהלכתא
שע"י ישיבת חברת אהבת שלום

תשובות ופסקים

הרה"ג יוסף זונדל שוב
קריית ספר

הוספת מים לחמין [טשאלנ"ט] בשבת

בשו"ע (סימן רנ"ג סעיף ד') איתא: יש למחות ביד הנוהגים להטמין מבעוד יום קומקום של מים חמין, ונותנים אותם לתוך הקדירה בשבת כשהתבשיל מצטמק. ובמשנה ברורה (ס"ק פ"ד) כתב: ר"ל שמכינין מבעוד יום מים חמין פן יצטרך לערות אותן לתוך התבשיל, ודעת השו"ע למחות בזה דפעמים אחד היד סולדת בו והשני אין היד סולדת בו, וכשמערה אחד לחבירו מתבשלים זה עם זה.

בשבות יצחק (דיני שהיה וחזרה פרק י"ז) כתב: ומשמע מדברי השו"ע שסתם הדברים, דאפילו ברור לנו שהיד סולדת הן בקומקום והן בקדירה מכל מקום אסור לערות לקדירה, גזירה משום פעמים שאחד מהם אין היד סולדת בו. והנה דין זה דהשו"ע מיירי כשאין הקדירה ע"ג האש. והנה כשהקדירה וכן הקומקום על האש והכירה גרופה וקטומה, ליכא בעירוי ממנו לקדירה משום חזרה, כדמוכח מדין פינהו ממיחם למיחם בדף ל"ח ע"ב, ויש לדון אם באופן זה מכל מקום יהיה אסור לערות מזה לזה משום הגזירה הנ"ל, שמא פעמים לא יהיה אחד חם שהיד סולדת בו, והכי נמי כיון שנוטל הקומקום מן האש על מנת לערות ממנו, כיון שיכול לקרות שישהה עד שיערה ויפחת חומו לפחות מהיד סולדת בו לא מחלקים בדבר, או דילמא דוקא בקומקום המוטמן חיישינן לכך, דכיון שאינו על האש מצוי שלא יהיה חם עד שהיד סולדת בו, מה שאין כן כששניהם על האש אף שעתה נוטלו אין לחוש שבזמן קצר יפחת חומו, וצ"ע. ומקור דין זה בבית יוסף בשם הנימוקי יוסף ריש פרק לא יחפור, שכתב בשם רבינו יונה וז"ל: ומכשלה גדולה תחת מקצת העם שטומנין קומקום של מים חמים ליתן לתוך הקדירה בשבת כשהתבשיל מצטמק, ופעמים שהאחת אין היד סולדת בו והאחת היד סולדת בו, ומתבשל זה עם זה ונמצאו מבשלין בשבת, ואע"פ שהן רותחין אם פסק כח רתיחתן יש בהם משום בישול, עכ"ל. מיהו בר"ן בשם רבינו יונה מבואר טעם נוסף לאיסור זה, וז"ל הר"ן ריש פרק במה טומנין: ומכשלה גדולה תחת יד קצת העם שטומנין קומקום של מים חמין ליתן לתוך הקדירה בשבת כשהתבשיל מצטמק, ופעמים שהאחד אין יד סולדת בו והאחר יד סולדת בו ומתבשל זה בזה, ונמצאו מבשלין בשבת, ואפילו אם שניהם יד סולדת בהם, איכא מאן דאמר בירושלמי עירוי אינה ככלי ראשון, וכשמערין המים, לאלתר שיצאו מן הכלי אף על פי שהן רותחין, פסק כח רתיחתן מלבשל כדין כלי שני שאינו מבשל, ומתבשלין בתוך כלי ראשון, ומים מבושלין אם פסקה רתיחתן יש בהם משום בישול, ע"כ. מיהו הפוסקים וכן המשנה ברורה לא הזכירו הטעם הנוסף שברבינו יונה ובר"ן [וכן הבית יוסף הביא דברי הנימוקי יוסף ולא הזכיר כלל הטעם הנוסף המבואר בר"ן], ומשמע דלא חששו לטעם זה. ועיין גם באגלי טל עמוד קל"ח שעמד על השמטת השו"ע דברי רבינו יונה אלו, וכתב דנראה שגם המחבר מודה שאין בו עוד משום בישול. והטעם לומר שאין בזה בישול, יש לומר דס"ל דלא חיישינן למ"ד עירוי לאו ככלי ראשון, אלא קיי"ל עירוי ככלי ראשון, או משום דס"ל דבישול המים לא תלי כלל במה שאין בכוחם לבשל, אלא כל שהם חמין שהיד סולדת בו אין שייך בהם בישול. ועיין במנחת שלמה ח"ב סימן ו'.

ובשו"ת אור לציון (ח"ב פרק י"ז סעיף ח') כתב: אין לערות מים חמים ואפילו מכלי ראשון לתוך סיר החמין שנצטמק, אף על פי שהסירו מן האש. ויש מקילין לערות את המים החמין לתוך סיר החמין, ויש להם על מה לסמוך. ובהערות שם כתב: בשו"ע סימן רנ"ג סעיף ד' כתב שיש למחות ביד הנוהגין להטמין מבעוד יום קומקום של מים חמים, ונותנים אותם לתוך הקדירה בשבת, כשהתבשיל מצטמק. והטעם הוא, שפעמים שאחד מהם אין היד סולדת בו ויש חשש מבשל, וכמבואר בבית יוסף שם. וראה עוד במשנה ברורה שם. והנה היה מקום להקל בנידון דידן, שיש לומר שמה שאסר מרן הוא דוקא באופן שהטמינו את הסירים שלא על גבי האש, ולכן שם יש חשש שמא אחד מהם אין היד סולדת בו, אבל בסיר שנמצא על גבי האש החשש הוא יותר רחוק, ויש לעיין בזה [במאור השבת ח"ב סימן י' הערה ס"א כתב דלפי מה שמחמירים ששיעור יד סולדת בו לחומרא הוא 71 מעלות או 79.4 מעלות, יתכן דאין זה רחוק מהמציאות שיארע כן בדוד מים על אש קטנה, וביותר בימות החורף במקום קריר, שיהא החום במים שמערה פחות משיעור שהיד סולדת בו]. ועוד אפשר שהטעם שהחמירו שלא לתת מים הוא מהטעם השני שהביא הר"ן בשבת דף מ"ח ע"א בשם רבינו יונה והובא בב"י, שאעפ"י ששניהם חמים, מכל מקום הרי המים שמערה אותם יש להם דין עירוי, והמים שבתבשיל דינם ככלי ראשון ממש, ואם כן אפשר שבנתינת מים שדינם כעירוי לתוך מים חמים ממש, יש בזה משום מבשל, והרי קיי"ל עירוי לאו ככלי ראשון כמבואר בשו"ע יו"ד סימן ס"ח סעיף י', ולטעם זה אין נפק"מ אם נמצא על גבי האש או שאינו נמצא על גבי האש. אולם באגלי טל בהשמטות לסימן שי"ח סעיף ד' היקל בזה גם לדעת מרן השו"ע, וכתב שהשו"ע לא סבירא ליה כדברי רבינו יונה שיש בישול בעירוי, ע"ש. וגם מהגמ' בשבת דף ל"ח ע"ב פינה ממיחם למיחם מהו, משמע שאין בזה חשש מבשל, אלא חשש שהיה בתחילה. וצ"ע על דברי רבינו יונה שכתב שיש בזה משום בישול, וראה גם בחזו"א בסימן ל"ז אות י"ג שעמד בזה, ע"ש. וראה עוד במג"א בסימן רנ"ג ס"ק כ', שכתב שדעת מרן להקל בפינה ממיחם למיחם, משמע דלית ליה כרבינו יונה, ולכן המיקל יש לו על מה לסמוך.

אמנם בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סימן י"ח) מבואר דלדעת המחבר יש להחמיר אף כשהחמין והמים מונחים על האש, וז"ל: מש"כ דבגז שלנו דעפ"י רוב הוי כשיעור יד נכוית בו, ואין מצוי שלא יהיה על כל פנים יד סולדת בו, זה כנגד המציאות, דבכמה מקומות מכסים בדף של מתכת כל הכירה, ותחתיו רק להב אחד, והקדירה על המתכת כנגד הלהב חם מאוד, אבל מן הצדדים רחוק מן הלהב כמה פעמים הוי רק פושרים.

וכן בשו"ת שרגא המאיר (ח"ו סימן פ"ז אות א') כתב: בדבר שאלתו בהא דכתב המחבר באו"ח סימן רנ"ג סעיף ד' יש למחות ביד הנוהגים להטמין מבעוד יום קומקום של מים חמין, ונותנים אותם לתוך הקדירה בשבת כשהתבשיל מצטמק, אי כוונת המחבר דייקא מים שנטמן והקדירה על הכירה, ואז המים אין חמין כל כך כמו הקדירה שהיא על הכירה, ועל כן יש למחות, משא"כ אם שניהם על הכירה שווים ואז הם שניהם חמין שווין, מותר לערות מן הקומקום לתוך הקדירה, או לא שנא ובכל ענין אסור, ע"כ תוכן שאלתו. הנה לכאורה יש לדייק כן מלשון המחבר, וגם הסברא נותן לומר כן, אבל כשתעיין היטב תראה שאין לחלק בזה, דמקור המחבר הוא הנימוקי יוסף במסכת ב"ב פרק ב' בשם רבינו יונה, והרבינו יונה (מובא גם בשו"ת תשב"ץ חוט המשולש הטור השלישי שאלה י') שכתב ואפילו אם שניהם היד סולדת בהם הא איכא מ"ד בירושלמי (מסכת שבת פ"ג ה"ה) דעירוי לאו כלי ראשון, וכשמערין המים לאלתר שיצאו מן הכלי אע"פ שהם רותחין פסק כח רתיחתן מלבשל כדין כלי שני, והרי הן מתבשלים בתוך כלי ראשון, ומים המתבשלים שפסקה רתיחתן יש בהן בישול, עכ"ל. וא"כ לדבריו אפילו המים עדיין חמין אסור לתת מהם לתוך הקדירה התבשיל שהיא כלי ראשון, וכ"ש כשהוא על האש, וא"כ אין לחלק בין מים שהטמינה למים שהן על האש ממש, היינו על הכירה.

ובענין מנהג תימן בזה, יעוין בשלחן ערוך המקוצר סימן נ"ו סעיף י"ב.

ולגבי בני אשכנז כתב במשנה ברורה (ס"ק פ"ד): ועיין באחרונים שכתבו דלפי מה שיבואר לקמן בסימן שי"ח סעיף ט"ו בהג"ה דאנן נוהגין כהפוסקים דאם לא נצטנן לגמרי אפילו בדבר לח אין בו משום בישול עוד, א"כ אפילו אם אחד אין היד סולדת בו ויתחמם ע"י התערובות ג"כ שרי, וכן הוא מעשים בכל יום שנותנין לתוך הקערה קטניות ומערין עליהן מכלי ראשון רוטב של בשר, וא"כ כיון שהקטניות בכלי שני והעירוי הוא מכלי ראשון הו"ל בישול, אלא ע"כ דכיון שלא נצטנן לגמרי לא שייך בו בישול, ואפשר שלזה כיון הרמ"א במש"כ ועיין לקמן בסימן שי"ח, והיינו דאין להחמיר בהדבר, ומ"מ משמע ממ"א במסקנתו דאף שאין למחות ביד הנוהגין להקל, טוב יותר לנהוג שלא לערות הרותחין מן הכלי ראשון לקערה על מה שבתוכו כי אם בכלי. [ועיין בשו"ת מנחת יצחק ח"ו סימן כ' שכתב: אמנם העולם מקילים ולא חוששים לחומרת המג"א בזה].

וכן בערוך השלחן (סימן רנ"ג סעיף ל') כתב: כתב רבינו הבית יוסף בסעיף ד' יש למחות ביד הנוהגים להטמין מבעוד יום קומקום של מים חמים, ונותנים אותם לתוך הקדירה בשבת כשהתבשיל מצטמק, עכ"ל. וכתב רבינו הרמ"א לעיין בסימן שי"ח, וכוונתו דאנן לא ס"ל כן דטעם רבינו הבית יוסף הוא משום דפעמים אחד היד סולדת בו ואחד שאין היד סולדת בו ומתבשלים זה עם זה, וזהו לשיטת הסוברים דבכה"ג יש בישול אחר בישול, אבל לפי מה שנתבאר לקמן סימן שי"ח דכל שלא נצטנן לגמרי לא שייך בזה בישול, ומעשים בכל יום שנותנים קטניות או קאפ"א לתוך הקערה ונעשו כלי שני, ומערין עליו מרק מכלי ראשון, וכן אם מקודם נותנים המרק ואח"כ נותנין עליה הקטניות או הקאפ"א, והוא גוש וחם ביותר, ואנן לא חיישינן לזה, א"כ גם דינו של רבינו הבית יוסף לא סבירא לן.

וכן כתב בשו"ת באר משה (ח"ג סימן נ'): נשאלתי מאחד שקם בבוקר שבת קודש, וראה שהתבשיל (הנקרא טשאלענט) מצטמק לגמרי וחושש שיקדיח תבשילו, ויש לו מים רותחים חמים על גבי האש, האם שרי לו לערות מהמים אל תוך הקדירה. השבתי דשרי לו לערות. איתא בשו"ע (סימן רנ"ג סעיף ד') יש למחות ביד הנוהגים להטמין מבעוד יום קומקום של מים חמין, ונותנים אותם לתוך הקדירה בשבת כשהתבשיל מצטמק, וכתב על זה במשנה ברורה (ס"ק פ"ד) ר"ל שמכינים מבעוד יום מים חמין פן יצטרך לערות אותן לתוך התבשיל, ודעת השו"ע למחות בזה דפעמים אחד היד סולדת בו והשני אין היד סולדת בו, וכשמערה אחד לחבירו מתבשלים זה עם זה. ועיין באחרונים שכתבו דלפי מה שמבואר (בסימן שי"ח סעיף ט"ו בהג"ה) דאנן נוהגים כהפוסקים דאם לא נצטנן לגמרי אפילו בדבר לח אין בו משום בישול עוד, א"כ אפילו אם אחד אין היד סולדת בו ויתחמם ע"י התערובות ג"כ שרי, וכן הוא מעשים בכל יום שנותנים לתוך הקערה קטניות ומערין עליהן מכלי ראשון רוטב של בשר, וא"כ כיון שהקטניות בכלי שני והעירוי הוא מכלי ראשון הו"ל בישול, אלא ע"כ דכיון שלא נצטנן לגמרי לא שייך בו בישול, ואפשר שלזה כיוון הרמ"א במש"כ: ועיין לקמן בסימן שי"ח, והיינו דאין להחמיר בהדבר.

וכן בשו"ת שרגא המאיר (ח"ב סימן נ') כתב: על דבר שאלתכם ששאל חו"ד בענין שהיה לו על הכירה של גאז שתי קדירות, אחד עם מים חמין, והשני טשאלענט שנעשה מקטניות וגרויפעם וכדומה, ושניהם הניחם על הכירה בערב ש"ק כדין, ובשבת ראה שהמים של הטשאלענט נתמעט ועד הבוקר יהא נשרף לגמרי, אם מותר לשפוך מים מהקדירה שמונח ג"כ על הכירה, אם יש בזה איזהו חשש או לא, ואמרתי לכת"ה פא"פ שמותר באם נוטל בידו הקדירה של הטשאלענט, ואז מותר לשפוך המים רותחין מהקדירה שהיה על הכירה, ואמרתי כי מאז כי כן נראה לי, וכעת אכתוב לו בקיצור מקור הלכה זו. עיין בשו"ע סימן רנ"ג סעיף ג': המשכים בבוקר וראה שהקדיחה תבשילו וירא פן יקדיח יותר, יכול להסיר ולהניח קדירה ישנה ריקנית על פי הכירה, ואז ישים הקדירה שהתבשיל בתוכה על גבי הקדירה ריקנית כו'. ובסעיף ד' שם: יש למחות ביד הנוהגים להטמין מבעוד יום קומקום של מים חמים, ונותנים אותם לתוך הקדירה בשבת כשהתבשיל מצטמק, עכ"ל המחבר. הרי אם יש עצה ליתן הקדירה על הצד שלא יקדיח היה יותר טוב, אבל אם ראה זה שכבר הקדיח קצת ואי אפשר להניח על הכירה שיהיה חם בשביל הסעודה רק בחשש שיקדיח יותר, אזי העצה כנ"ל, דהא המג"א שם כתב בס"ק ל"ב שלפי מש"כ בסימן שי"ח סעיף ט"ו דאם לא נצטנן לגמרי אין בו משום בישול, א"כ גם כאן שרי וכו', מ"מ יש לחוש שהקטניות רותחים יותר, אלא ע"כ ס"ל דלית ביה משום בישול אם הוא חם וכמש"ל [ועיין להלן לגבי מגיס ובישול אחר צלי, למה הצריך להסיר את הקדירה מהאש בעת שמוסיף את המים].

וכן בשו"ת רבבות אפרים (ח"א סימן רמ"ו) כתב דמותר בשבת לשפוך מים חמים מקומקום העומד על הפח לתוך הטשאלענט.

ובארחות שבת (פרק ב' הערה קכ"ז) כתב דהשופך ממיחם מים חמים לתוך הקדירה רותחת, אין זה שייך לספק שבגמ' גבי פינה ממיחם למיחם, דהתם מיירי שהעביר תבשיל לקדרה צוננת ובא להביאה אל האש, שבזה מצטנן התבשיל בקדירה הצוננת, משא"כ בנידון שמערה את המים מהמיחם הרותח לקדירה רותחת ואינם מצטננים.

בשו"ת פאת שדך (ח"א סימן ל"ב) כתב: ע"ד שפיכת מים חמין לקדירה שע"ג התנור בש"ק אין להורות להקל, דהא אפילו במסולקת מן התנור אסור ויש למחות ביד המקילין, כמ"ש המחבר בסימן רנ"ג סעיף ד'. ואף לפי מש"כ במג"א לדון להקל על פי מה שכתב רמ"א בסימן שי"ח סעיף ט"ו, מכל מקום הרי בסימן שי"ח סעיף ט"ו שמשם הביא המג"א ראיה להקל, לא הקיל רמ"א אלא בשאינה ע"ג האש או הכירה ממש, וא"כ לכו"ע אסור, ויש למחות כל זמן שהקדירה על גבי האש או הכירה ממש. ועיי"ש עוד מה שכתב בזה.

וכן בברית עולם (מלאכת אופה סעיף פ"ו) כתב: אסור לשפוך מים חמין לתוך התבשיל, אפילו שניהם היד סולדת בהם, דנצטנן קצת מרתיחתו ע"י העירוי (עיין בר"ן ריש במה טומנין ובנימוקי יוסף ריש פרק לא יחפור, ועיין מש"כ בסעיף ל"ה). אפילו אם המים חמין עומד על גבי האש, שאין בזה משום איסור חזרה, אסור משום בישול (שו"ע סימן רנ"ג סעיף ד'), ואסור מן התורה, ואפילו בדיעבד אסור (שם בר"ן, ועיין באגרת התשובה אות נ"ב וב"דברי האגרת"). ויש מקילין, דאין בישול אחר בישול אפילו בדבר לח, ונהגו להקל (רמ"א בסימן שי"ח סעיף ט"ו), והיינו שאין למחות בהמקילין שיש להם על מה לסמוך, אבל כל בעל נפש יחמיר לעצמו. ועיין שו"ת אז נדברו ח"ו סימן כ' וסימן נ"ו וח"ח סימן י"א וחי"ד סימן י"ח.

ובשו"ת דברי שלום (סימן י"ט) מאריך בזה ומסיק: א"כ מכל הנ"ל נראה דבאופן כזה ששניהם רותחים ממש ויד סולדת בהם ונתבשלו כל צרכן, מותר לשפוך המים החמים לתוך קדירת הטשאלענט בשבת. כל זה רק לדינא לענ"ד, אבל למעשה לדורות נ"ל קצת להחמיר בזה, דבכגון דא שייך למימר חכמים הזהרו בדבריכם, וכמ"ש החת"ס בחיו"ד סימן רי"ז דאין למסור לנשים שישגיחו שיהיה הנקב פתוח משעת טבילה, שבאורך הימים יזלזלו בפתיחה כו', הכי נמי כיון שכל ענין בישול נמסר לנשים, א"כ ישכחו אופן ההיתר דדוקא בנתבשל כל צרכו ושניהם רותחים ואינו עומד על האש ממש, ויבואו להתיר לשפוך לתוך הקדירה בשבת גם מים צוננים, או מים חמים בלא נתבשל כל צרכן וכדומה, ויבואו להתיר משום עונג שבת בכל אופן. ועיין במשנה ברורה סימן רנ"ג ס"ק פ"ד שכתב דמכל מקום משמע מהמג"א במסקנתו בס"ק ל"ב דאף דאין למחות ביד הנוהגים להקל, מ"מ טוב יותר לנהוג שלא לערות כו' עיי"ש, וא"כ בנידון דידן אם נתיר לערות מכלי ראשון לתוך כלי ראשון, יבואו לערות גם מכלי שני, וזה אינו נכון, על כן לענ"ד נכון למנוע להתיר בענין זה למעשה, כי אם הוראת שעה שאי אפשר באופן אחר, אבל לא לדורות להלכה למעשה.

ויותר נכון לענ"ד שאם אין לו עצה אחרת לשמטו להצד וכדומה, כמ"ש המחבר בסימן רנ"ג סעיף ג' להניחו ע"ג קדירה ריקנית וכדומה, אז אם המים והקדירה רותחים יקח המים הרותחים וגם הקדירה עם הטשאלענט מן התנור, וישפוך המים החמים לתוך הטשאלענט בעודו בידו, ולא ישפוך המים החמים לתוך הטשאלענט בעוד הטשאלענט מתבשל על התנור, דזה דרך בישול ששופכים מים בקדירה על התנור, וגם כי אם הטשאלענט עומד על התנור ומתבשל על הטס, א"כ כשישפוך מהמים החמים שנטלו מן התנור לתוך הטשאלענט יתבשל מקדירת טשאלענט, כי הטשאלענט שעומד על אש התנור, רותח יותר מן המים שנטלו מן האש, ושופך לתוך קדירת הטשאלענט. וגם אם אין על האש לא שייך איסור מגיס אפילו לדעת הכל בו, ואין דרך בישול בכך, וגם כי דעת הרמב"ם ורש"י דרק בעומדת על האש שייך בישול מה"ת, על כן יותר נכון באין לו ברירה אחרת לשפוך לתוך הטשאלענט אחר שנטלו מהתנור, ואח"כ יוכל להחזירה כל זמן שלא הניחה על גבי קרקע (ואם אי אפשר לו בעצמו ליטול הקדירה והמים החמים אז יעשו שנים, האחד יקח הקדירה עם הטשאלענט, והשני יקח המים חמים וישפוך לתוך קדירת הטשאלענט, וירויח עוד כי אז יהיה עוד סניף להתיר מצד שנים שעשאוהו פטורים מן התורה), על כן כדי לעשות היכר להחמיר, יעשו כמו שכתבתי שישפוך אחר שלקחו מן התנור הטשאלענט והמים, כנלענ"ד.

אמנם לדעת רוב גדולי פוסקי דורנו מותר לדעת הרמ"א להוסיף מים מהמיחם שעל גבי האש לתוך קדירת החמין שמבושל כל צורכו, שעל גבי האש שהיא גרופה או קטומה, ומותר לכתחילה לנהוג כן. אולם יעוין להלן דלא בכל אופן מותר, דג' אופנים יש בנתינת מים לקדירת חמין, א. שמגביה המיחם מן האש ומערה ממנו לקדירה שעל האש. ב. שמביא סיר החמין אל תחת ברז המיחם ומערה לתוכו. ג. שמעביר מים מהמיחם לסיר על ידי כוס, ויש לדון באלו משום איסור חזרה, איסור הגסה, בישול אחר צלי, וכן אם יש בזה חששות של תערובת בשר וחלב.

הוספת מים לקדירת החמין ממיחם שעל האש ע"י כוס

בשבות יצחק (דיני שהיה וחזרה פרק י"ז אות ד') כתב: באופן שמעביר המים מהמיחם לקדירת החמין ע"י כוס, יש לדון מדין פינהו ממיחם למיחם, דהנה בגמ' דף ל"ח ע"ב בעי רב אשי פינהו ממיחם למיחם מהו, ולא איפשטא, ופירוש פינהו ממיחם למיחם מבואר בתוס' ד"ה פינה דמיירי שפינה ממיחם ראשון למיחם שני ורוצה ליתן המיחם השני על האש, ולא דמי להטמנה דשרי להלן דף נ"א בכה"ג, משום דלענין שהיה כיון שהמיחם השני קר אתי לחיתויי, אבל גבי הטמנה שרי טפי כשהוא קר, דבחיתוי מעט לא יועיל, ע"כ. וכן בר"ן כתב בפירוש קמא דמיירי שרוצה להשהות במיחם השני, ולא דמי להטמנה דשרי בכה"ג, דבחזרה מחזי כמבשל, וטפי מחזי כמבשל במיחם שני מבמיחם ראשון. אך בפירוש שני כתב הר"ן דלא מיירי הכא שמשהה במיחם שני, אלא שרוצה להחזיר למיחם ראשון וליתנו ע"ג האש, ומיבעיא ליה אי הוי כהניחו ע"ג קרקע

או לא. ולענין הלכה מבואר במג"א ס"ק כ' דכיון דלא איפשטא בעיא, תלי במחלוקת הראשונים שנחלקו בשאר בעיות דהתם אי נקטינן לחומרא או לקולא, דלהשו"ע דפסק כהרמב"ם שנקט לקולא הכי נמי פינהו ממיחם למיחם שרי, ולהרמ"א שפסק כהטור שנקט לחומרא הכי נמי פינהו ממיחם למיחם אסור. אולם בשער הציון אות מ"ז כתב, ולא הזכרתי פינה ממיחם למיחם שזכר המג"א, משום דבלא"ה יש דעות שמקילין במיחם שני, עיין בתוס' ור"ן, ע"כ לפענ"ד פשוט דיש לסמוך על המקילין בבעיא זו. ויל"ע למה לא הזכיר המשנ"ב איסור פינהו ממיחם למיחם באופן שרוצה להחזיר למיחם ראשון, שהרי לפירוש ב' שבר"ן בהכי מיירי הגמ', ובאופן זה גם הר"ן מודה דהוי איבעיא בגמ' ונקטינן לחומרא, ושאר ראשונים שפירשו דמיירי במשהה מיחם שני מנ"ל שיחלקו בסברא על הר"ן לומר דחזרה למיחם ראשון קילא טפי משהיה במיחם שני, ושמא י"ל דהתוס' דלא תירצו הקושיא מהטמנה כדתירץ הר"ן דהכא מיירי במחזיר למיחם ראשון, ס"ל באמת דמיחם ראשון קיל טפי, משום שבמיחם ראשון שכבר שהה על גבי האש לא חיישינן שיחתה בחזרתו, והר"ן דס"ל דחזרה למיחם ראשון חמירה טפי, אזיל לשיטתו דאיסור חזרה הוא משום מחזי כמבשל, ולכן כשמפנה למיחם שני ושוב מחזיר למיחם ראשון, דמי טפי לשהיה חדשה מאם היה משהה במיחם שני עצמו דהוי כהעברה בעלמא, וא"כ הכי נמי כיון דלהתוס' מיחם ראשון שרי, וגוף הבעיא בפינהו ממיחם למיחם לא איפשטא, לשיטתם יש להקל בזה כמו שמבואר בשער הציון לענין שהיית מיחם שני. והנה הא דלהר"ן פשוט יותר לאיסור במשהה במיחם ראשון מאשר משהה המיחם השני, לכאורה הסברא דאם משהה אותו כלי עצמו שעירה אליו לא דמי העירוי שעירה לתוכו כהניחו על גבי קרקע כיון שמשמש עתה לשהיית המים, משא"כ כשאינו משהה הכלי שעירה לתוכו אלא מערה לכלי ראשון, דמי אותו העירוי שעירה לתוכו כנתן על גבי קרקע, ולפי זה הכי נמי במעביר מים לקדירת החמין ע"י כוס כיון שלא השהה הכוס עצמה דמי העירוי שעירה לתוכה כנתן על גבי קרקע. אבל יש לומר דהחילוק בין מיחם ראשון לשני, הוא דבמיחם ראשון שלא נתחדש כלום בשהיה אלא חזרו המים למקומם שבתחילה, להכי דמי העירוי שעירה לכלי השני כהניח על גבי קרקע, משא"כ במשהה הכלי השני כיון שנתחדש דבר בשהיה שהמים עתה בכלי אחר, לא דמי העירוי שעירה לכלי השני כנתן על גבי קרקע אלא כצורך השהיה החדשה. ולפי"ז י"ל דהכא נמי במערה מהמיחם לחמין ע"י הכוס, כיון שנתחדש דבר בשהיה שעתה המים בחמין, נמצא שהכוס שימשה צורך השהיה כמו צינור להעביר דרכו מכלי לכלי, ולא דמי לנתן על גבי קרקע.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' צ"ג אות ב') כתב: בענין פינה ממיחם למיחם לענין חזרה בסימן רנ"ג כתב הרמ"א לאסור כמש"כ המג"א ס"ק כ', והוא דעת הטור שם, ובמשנה ברורה בשער הציון אות מ"ז הכריע להקל כדעת הראשונים המקילים בזה, ולמעשה קשה להקל כיון שגם בתוספות שבת ס"ק כ"ד פסק להחמיר, וכן פסק הגרש"ז בשו"ע הרב, ובס' רב פעלים. וכן בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סימן ס"ט) פסק להחמיר כמג"א, יעו"ש.

וכן בשו"ת באר משה (ח"ג סימן נ"ז) כתב: נשאלתי אם שרי בשבת לערות מים רותחין מכלי המונח על האש אצל חבירו בתוך כלי שלו, ולהחזיר כלי שלו על האש שאצלו, ואמר לי שכן נהג היתר בדבר זה כמה שנים, ושאל לכמה ת"ח ומקצתם השיבו להיתר ומקצתם השיבו שאינם יודעים, אבל גם לא אחד מהם השיב לו לאיסור, השבתי דאיסור גמור הוא לעשות כן, דבעי רב אשי (כירה דף ל"ח ע"ב) פינו ממיחם (קומקום שמרתיחין בו חמין) למיחם מהו, אם שרי להחזיר, תיקו. ופסק הרא"ש (שבת פ"ג סימן ב' ותפא"ש שם אות יו"ד) והטור (סימן רנ"ג) לאסור כשפינהו ממיחם למיחם, וכתב הב"י הטעם עפ"י דברי הר"ן דנהי דבשל סופרים ספיקו להקל הכא מחמרינן, מפני שהם דברים שקרובים לבוא לידי איסור תורה, עיי"ש בב"י (ד"ה ומ"ש רבינו ובעודה ובד"ה מ"ש ואפילו לא), וכן דעת הרמ"א וכפי מה שכתב המג"א (סימן רנ"ג ס"ק כ'), והטעם כתב המג"א דהו"ל כמושיב בשבת לכתחלה, דבטלה שהיה קמייתא, ואין לו דין חזרה אלא דין כמושיב תחילה בשבת. וכ"ש לפי מה שראיתי בפרישה (סימן רנ"ג אות ט"ז) שכתב: שפינהו ממיחם למיחם, פירוש ורוצה אח"כ להחזיר למיחם הראשון, משום דהוה כהניחם על גבי קרקע, פירוש דלא מבעיא אם רוצה להחזיר במיחם השני דבודאי אסור, בין עפ"י פירוש הפרישה דהוה כהניחם על גבי הקרקע, ובין לפירוש המג"א דהוה כמושיב בתחלה בשבת, אלא אפילו אם רוצה להחזיר לכלי ראשון ג"כ אסור להפוסקים דס"ל בפינהו ממיחם למיחם, והבן. וא"כ בניד"ד שבכלי שני רוצה להושיב על הכירה, בודאי אסור ע"פ דין.

ובהלכות שבת בשבת להגרמ"מ קארפ שליט"א (פרק ה' סעיף כ"ו) כתב דדעת כמה מגדולי האחרונים להחמיר בפינה ממיחם למיחם, ולכן לכתחילה ראוי להחמיר בכל זה שלא להעביר לקדירה אחרת כלל, ובדיעבד יש לסמוך להקל.

ובשמירת שבת כהלכתה (מהדורה מחודשת פרק א' הערה מ"ט) כתב בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל לענין לשפוך מים מן הדוד לתוך כוס, וליתנם לתוך קדירה העומדת על גבי האש, דאפשר שראוי להחמיר, דכיון דבפינה ממיחם למיחם פסק המ"א סימן רנ"ג ס"ק כ' לאיסור, רק המשנה ברורה בשעה"צ ס"ק מ"ז מכריע להיתר, נראה דאין להוסיף על דבריו, ולא שרי אלא ליתן מהמיחם העומד על גבי האש לתוך קדירה שמעמידה על גבי האש, אבל אם עירה באמצעות כלי לתוך הקדירה, אפשר דחשיב כהניח על גבי קרקע ואסור. אך שוב אמר מרן זצוק"ל, דאעפ"כ אפשר דמכיון שמותר להעמיד על האש את הכוס עם המים שבה, לא מסתבר כלל לאסור להעביר את המים ע"י עירוי לתוך הקדירה שעל האש, וגם מבואר שם בתוס' דף ל"ח ע"ב ובר"ן דמיירי בפינה למיחם קר, וא"כ אף אם גם זה בכלל הבעיא, הרי פסק כאן דיש לסמוך על המקילין בבעיא זו. ואף שכתב המ"ב בסימן ש"ח סעיף ד' בביאור הלכה ד"ה אם נצטנן, דכלי שני חשיב כנצטנן אפילו ביד סולדת בו, מ"מ החזרה באופן המותר שאני, שהרי החזרה לדידן שנוהגים כהרמ"א, מותרת אם לא נצטנן לגמרי, והכא הרי דעתו מתחילה להעביר את המים שלא נצטננו לתוך קדירה שעל אש גרופה.

ובמאור השבת (ח"ב סימן י' ס"ק מ"ט עמ' שט"ז) מביא שכתב לו בזה מרן זצוק"ל: המשנה ברורה בשער הציון קאי ודאי לענין חזרה לכירה, וגם הבין בדעת הר"ן שלתירוץ השני שפיר מותר להחזיר, וכל הספק הוא רק בחזר והחזיר למיחם ראשון אם מותר להחזיר על גבי כירה, אם חשיב כמעמיד על גבי הקרקע, וא"כ ודאי מסתבר כדאמרן דכמו שמותר להעמיד על גבי האש, הוא הדין נמי שמותר גם לערות המשקין לתוך השני.

וכתב שם לבאר את דברי מרן זצוק"ל: הנה מה שכתב בסוף דבריו המיחם השני, כוונתו המיחם (הקדירה) שעל האש שמערה עתה לתוכו (ולכן קורהו "שני", כי לגבי דוד המים הוא שני, כלומר שהוציאם מהמיחם הראשון ונותנם לשני, או דלגבי כוס המים הוא שני). ותוכן כוונתו דכמו שמותר להשעה"צ להעמיד את המים עם הכוס עצמו (לו יצוייר) דהוא כמיחם שני, אע"פ שאחר שיעמידו על גבי האש יעשה כלי ראשון, א"כ למה יגרע מה שמעמיד רק המים בלא כוס, כמו שמותר להעמיד המים עם הכוס כמו כן מותר להעמיד רק המים עצמם, דהיינו לערות להמיחם השני העומד על גבי האש, ולא מיבעי לן בגמ' להר"ן אלא כשמחזירו לתוך כלי ראשון שפינה מהאש (היינו בציור שבגמ' שהוריד המיחם הראשון מהאש) ואח"כ מחזירו על האש, דנמצא שכבר נעשה כלי ראשון קודם שמחזירו להאש, ובזה איבעי לן אי בטלה שהיה או לא, אבל בנ"ד שכשבא להחזירו על גבי האש (לתוך המיחם העומד על האש) עדיין הוא כלי שני, ורק אחר שמחזירו על האש נעשה כלי ראשון, מותר, כמו שמותר להעמיד הכוס עצמו על גבי האש להר"ן, אף שכשיעמידנו יהא שוב כלי ראשון.

ומביא שם במאור השבת דבקובץ כרם שלמה ישנו מכתב נוסף של מרן זצוק"ל בענין זה [מובא במנחת שלמה ח"ב סימן ח' אות ב'], ושם ביאר בדרך אחר קצת דמותר לדעת הר"ן, דמסתבר דבנידון דידן שהדבר נראה לעין שמה שפינה לכוס היה מטעמי נוחות לצורך העברה לקדירה האחרת, ואינו נראה כלל סילוק כמו הניחו ע"ג קרקע, או כמו בפינהו למיחם אחר והחזירו שוב למיחם ראשון, דנראה לכל שלא היה הפינוי למיחם האחר לצורך ההחזרה, אלא אדרבה נראה כאילו העבירו שלא בדעת להחזיר ושוב נמלך והחזירו, וז"ל: דמסתבר שגם לדעת הר"ן הספק הוא רק משום דכיון שמחזיר שוב את המים למיחם הראשון הרי זה נראה יותר כמעמיד על גבי קרקע, מפני שהרואה אומר שהוא רק מתחרט דבתחלה כשהוציא את המים מסתמא היה בדעתו לשתותם או להשתמש בהם, ולא נתכוין כלל להחזיר שוב על האש, ורק אח"כ חזר ונמלך להחזירו שוב לתוך המיחם ולכן אסור, דאף שהוא עצמו יודע שלא הסיח דעתו מלהחזיר, דמכל מקום הרי זה חשוב כמעמיד על גבי קרקע דאסור אף שכוונתו שוב להחזיר, משא"כ בנותן לתוך קדירה אחרת הוכיח סופו על תחילתו שנוח לו יותר להעביר את המים מהדוד לתוך הקדירה ע"י כוס, מלטלטל את המיחם (צ"ל הקדירה) עצמו תחת הברז של הדוד, ולכן אמרתי כיון דמיחם חדש לא חשוב כהעמדה בתחלה, ה"ה נמי דשפיר שרי לערות את המים לתוך קדירה שעומדת מכבר על האש.

וכן כתב בחוט שני (שבת ח"ב עמ' קכ"ה): מותר לערות ולשפוך מים ממיחם העומד על האש לתוך כלי אחר שמותר להחזירו על גבי האש בשבת [לפי תנאי החזרה], וכן מותר לערות מים חמין ממיחם העומד על האש לתוך כוס ולשפוך את המים שבתוך הכוס לקדירה המותרת בחזרה. לפיכך קדירה שירא שהתבשיל שבה יקדיח, מותר לשפוך מים או רוטב בשבת ממיחם העומד על גבי האש, ודוקא שהקדירה שאליה שופך את המים היא עומדת על גבי כירה שהיא גרופה וקטומה, ושניהם מבושלות כל צרכן, באופן שאין בזה משום חזרה ולא משום מגיס. ולשפוך מים מן המיחם והם מבושלים ועדיין חמים לתוך כוס, וליתנם לתוך קדירה שעל גבי האש (באופן שמותר חזרה), לדעת השו"ע אסור, אבל להרמ"א מותר.

וכן שמעתי מהגאון בעל המשנה הלכות שליט"א, הגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א והגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א, דמותר לערות בשבת מים חמים ממיחם העומד על גבי האש אל תוך כוס, ולערות את הכוס אל קדירת תבשיל העומדת על גבי האש שהיא גרופה או קטומה שהולכת להקדיח.

ובשו"ת אבן ישראל (ח"ח סימן כ' אות א') כתב: מה ששאל מע"כ, על מה ששמע בשמי שאני מתיר לערות מים חמים מהמיחם שעל האש ע"י כוס לתוך קדירת הטשאלענט, דזה צ"ע ממש"כ המג"א בסימן רנ"ג ס"ק כ' להחמיר באיבעיא דפינה ממיחם למיחם, ואף השער הציון בס"ק מ"ז שמתיר, היינו דסמך על דעת הר"ן דמפרש האיבעיא דמיירי שעירה שוב למיחם ראשון, ולא כשנשאר במיחם שני דאז מותר, וא"כ הרי לא שייך היתר זה אלא כשמניח את המיחם שני עצמו על האש, ולא כשמערהו לכלי ראשון כבנ"ד שמערהו לקדירת הטשאלנט. ואינו מובן, הרי המשנה ברורה כתב דלכך השמיט הא דכתב המג"א לדינא דפינה ממיחם למיחם, ואי השער הציון אינו מתיר אלא ברוצה להחזיר במיחם השני, הו"ל להמ"ב להביא לכל הפחות דינא דהמג"א פינהו ממיחם למיחם דאסור במחזירו למיחם ראשון, וע"כ דכוונת השער הציון דכיון דאיכא עוד ספק אי האיסור על המיחם הראשון או על המיחם השני, ואיכא עוד ספק בין על הראשון ובין על השני, ולכך הקיל בשניהם, בין על הראשון ובין על השני. אולם האמת מה ששמע בנידון דידן דעתי להתיר אפילו לדעת המג"א, והוא משום דכל האיבעיא הוא משום דפינהו ממיחם למיחם, הוה כשהיה חדשה, דהוה כהניחה על גבי קרקע, ומכיון דלדעתי אין להחמיר כלל אם דעתו להחזירה אפילו הניחה על גבי קרקע, וכמו שכתב בביאור הלכה שם ד"ה ודעתו, דרבו המתירין בדעתו להחזיר, א"כ כל האיבעיא הוא באין דעתו להחזיר, או למ"ד שאינו מתיר בדעתו להחזירה, וא"כ לדידן דשרי בדעתו להחזיר, שרי בין מיחם ראשון בין מיחם שני, והכא כשנוטל בכוס דעתו להחזירה למיחם ראשון, יהיה איזה שיהיה, בודאי שרי.

והגאון רבי שמואל אויערבאך שליט"א בהסכמתו לספר משאת בנימין (הו"ד בסוף ספר ארחות שבת ח"א) כתב: ומה שכתבת בדבר הוראת אאמו"ר (שליט"א) [זצוק"ל] בענין לשפוך מים מהדוד לכוס וליתנם לקדירה שעל האש, על פי המ"ב בשעה"צ שמכריע להיתר בפינה ממיחם למיחם, כבר אמרתי לך מאז שדנתי בזה לפני אאמו"ר שכיון שהתירו של המשנ"ב זה עפ"י הר"ן שמפרש פינה ממיחם למיחם להחזיר למיחם ראשון על גבי האש, ואם כן בנידון דידן צריך להיות אסור, וכן דנתי בזה לפני בעל קהלות יעקב זי"ע ועכי"א שהיה פשוט לו ז"ל להתירא בנידון דידן, והערתי לפניו שלכאורה צריך להיות אסור וכנ"ל. אכן נראה לענ"ד שהרי הר"ן ביאר צדדי האיבעיא שבפינה ממיחם למיחם ומחזירו למיחם ראשון מי הוה כהניחו על גבי קרקע, וביאור דבריו שכיון שאותו מיחם שפינה לתוכו לא היה על גבי האש, וגם אח"כ אינו מניחו על גבי האש, יש צד בגמ' דחשיב הך מיחם כעל גבי קרקע, והר"ן לא ביאר מציאות הדבר מפני מה פינה למיחם אחר על מנת להחזירו למיחם הראשון, וצ"ל שמשתמש במיחם השני, ומה שנשאר מחזיר למיחם ראשון או כיו"ב באופנים אחרים, ועכ"פ נלענ"ד שי"ל שרק באופנים כאלו שייך להסתפק אי הוה כעל גבי קרקע, אבל בנידון דידן שמה שמעביר לתוך הכוס זה רק דרך היאך להעבירו למיחם שעל גבי האש, והכוס הוא רק כעין גשר ומעבר מכירה לכירה, בזה יש לומר שאין צד דלהוי כהניחו על גבי קרקע וממילא שרי. והנה אי ס"ל דפינה ממיחם אסור, יש לומר שבנידון דידן כיון שהעבירו למיחם שאסור להחזירו תו אין היתר בשום אופן, והמיחם הוי כקרקע, אבל כיון שאותו מיחם שרי להחזיר על גבי האש, אם כן עכ"פ כה"ג שהמיחם הוא רק מעביר למיחם אחר וכנ"ל נמי שרי, וזה שכתב אאמו"ר שאם מותר להחזיר הכלי על גבי האש מותר בכה"ג לערות מה שבתוכו על האש.

ובמאור השבת (ח"ב סימן י' עמ' ש"ח) כתב בשם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א דמצדד להתיר אף להמג"א שחושש בפינה ממיחם למיחם, דיתכן דכאן נחשב לפעולה אחת. וכן כתב בהלכות שבת בשבת (פרק ה' הערה 88) בשם מרן שליט"א, דכל שעושה על מנת להחזירו מיד לקדירה הוי ככלי אחד, ואין שם "פינה" עליו.

אמנם שמעתי ממרן שליט"א, וכן כתב בשמו בשבות יצחק (דיני שהיה וחזרה עמ' ר"ד), דלכתחילה יש להעדיף לשפוך מים מן המיחם לקדירה שלא באמצעות כלי אחר, אלא יביא הקדירה אל תחת ברז המיחם ויערה ממנו, ואם יש חשש לבליעת טעם מקדירת הבשר למיחם מחמת אדים כדלהלן, אפשר להקל להעביר על ידי כלי אחר.

וכן בתשובות והנהגות (ח"ב סימן קע"ג) כתב: יש ליזהר שאם מערה המים לכלי ומהכלי שופך לטשולנט, זהו דין פינה ממיחם למיחם שהמ"א מחמיר, וכן בשו"ע הגרש"ז, ואף שהמשנה ברורה מיקל (בשער הציון סימן רנ"ג ס"ק מ"ז), מכל מקום מהיות טוב עדיף לצאת לכו"ע, ולכן יערה מהמיחם של המים על המיחם של הטשולנט שבזה לכו"ע שרי, וגם שהמעיין יראה שהמשנה ברורה שמיקל בשער הציון (שם) מבואר דהוא משום שסמך על פירוש ראשון שבהר"ן והתוס', דכל האיבעיא בפינה ממיחם למיחם הוא כשמניחו במיחם השני ולא כשמחזירו למיחם שהיה על גבי האש, דכי האי גוונא שרי בכל גוונא, אבל לפירוש השני שבר"ן שפינה ממיחם למיחם, היינו שפינה והחזיר למיחם ראשון, דאז ההנחה בינתים במיחם לא חשיבא כהנחה בקרקע ומועיל חזרה, והיינו רק אם מחזיר מהמיחם השני למיחם הראשון שבכירה, אבל כאן שהכלי גופא שהערה לתוכו החמין אינו על גבי האש (ולא מיקרי מיחם, דמיחם הוא כלי שעל גבי האש), וממנו מערה למיחם אחר שעל גבי האש, להר"ן בפירושו השני אסור, ועיי"ש בשער הציון דמפרש גם כן שנחלקו בזה הראשונים אלא שסמך על המקילין ע"ש, ואם כן ראוי לצאת לכו"ע. ואף שיש לצדד דכיון שמניחו שמה רק לערות הלאה, לכו"ע שרי ולא נקרא פינה ממיחם למיחם, וצ"ב, מכל מקום באופן שכשמפנה מהמיחם למיחם שעל האש יוצא מכל חשש.

ויש לציין דכל זה לדעת הרמ"א דבעירוי מים חמים על ידי כוס אין בהם בישול כל זמן שלא נצטננו לגמרי, אך לדעת השו"ע מיד שעירה המים לכוס יש לחוש בהם לאיסור בישול, כיון שכבר הונחו בכלי שני.

ולהעביר מים ממיחם שעל האש לקדירה שעל האש על ידי מצקת או כף שיכניס בתוך הדוד, כתב בשמירת שבת כהלכתה (מהדורה מחודשת פרק א' הערה מ"ט) בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל: להעביר על ידי מצקת או כף שמכניס בתוך הדוד פשיטא דאין להחמיר, דכיון שמכניס הכף בתוך הכלי העומד על גבי האש, יש לומר דבכה"ג לא דמי לפינה ממיחם למיחם, שהמיחם השני לא היה בכלל על האש, ומכיון דהוה ספק אם זה בכלל הבעיא של פינה ממיחם למיחם, יש לסמוך על השער הציון שכתב, דמה שאנו מסופקים אם זה בכלל הבעיא של פינה ממיחם למיחם, פשוט דיש לסמוך על המקילין בבעיא זו. ובפרט לשיטת הרא"ש דדין המצקת אחרי שהכניסה לכלי ראשון, כדין הכלי שנמצא בתוכו. ועיין בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סימן ע"ד דיני בישול אות י"ד.

וכן כתב בדרך אפשר בחוט שני שבת ח"ב עמ' קכ"ה בשער הציון ס"ק י"ד.

ולהוסיף מים לקדירה שעל האש מבקבוק טרמוס, כתב בשו"ת אבן ישראל (ח"ח סימן כ' אות ג'): מש"כ שיש מי שדן להקל להוסיף מים מבקבוק "טרמוס" שמילאהו מבעוד יום והניחו על גבי השיש במטבח, דהוה כעל מטה וספסל, וגם היה דעתו להחזירה לקדירה כשתצטמק, זה לא נהירא, דלא מקרי דעתו להחזיר, דהרי אין דעתו להחזיר אלא אם יראה שנצטמק, וזה לא מקרי דעתו להחזיר.

וכן כתב במאור השבת (ח"ב סימן י' הערה נ"ד) בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל, וכתב לו מרן זצוק"ל בזה"ל: גרע טפי מעל גבי קרקע, כי זה נראה כסילוק יותר מעל גבי קרקע.

האם יש איסור מגיס בהוספת מים לתבשיל שעל האש בשבת

בבית יוסף (סימן רנ"ג בד"ה ומ"ש רבינו ובתנור) כתב בשם הכל בו: יש להזהר מלתת מים חמין בעוד הקדירה על האש, לפי שהן מערבות ומגיסות בקדירה כדי לערב יפה, וקיי"ל דמגיס חייב משום מבשל אפילו בקדירה מבושלת, כל זמן שהיא על האש.

ובקצות השלחן (סימן קכ"ד בבדי השלחן ס"ק ג') כתב: כתב הב"י בסימן רנ"ג וז"ל, ובכל בו כתב שיש ליזהר וכו', עכ"ל. ועוד כתב הב"י מהפוסקים שאוסרים לתת מים חמים לתוך הקדירה, דלפעמים אחת אין יד סולדת בו והאחת יד סולדת בו ומתבשלים זה עם זה, ופסק כן להלכה בשו"ע סימן רנ"ג סעיף ד'. וכתבו הט"ז ומג"א הטעם דמתבשל אחד בשני, ועל כן לדידן שהמנהג דכל זמן שהוא חם אין בישול אחר בישול מותר, ומשום זה לא הביא כלל אדמו"ר בשו"ע סעיף זה כמ"ש בסימן רנ"ג בקונטרס אחרון אות י"א ד"ה הנה, ולא חששו כלל לדברי הכל בו הנ"ל דבנתינת המים לתוך הקדירה הוי מגיס, וצריך לומר הטעם דכיון דהנימוקי יוסף ורבינו יונה אסרו לתת מים חמים לתוך הקדירה משום שמתבשלים, והרשב"א והר"ן מתירים משום דאין בישול אחר בישול כמ"ש הב"י, מוכח דפליגי על הכל בו, דאין זה הגסה מה שמוסיף מים בקדירה, ואפשר דגם הכל בו ס"ל דאין נתינת המים בלבד בכלל הגסה, אלא דאוסר משום שהן מכוונות להגיס כמ"ש לפי שהן מערבות ומגיסות בקדירה "כדי לערב יפה", והיינו שעושות פעולה שיתערב יפה שלא יציפו המים מלמעלה על פני התבשיל, אבל

הנוהגים לתת מים חמים בקדירה בלי להגיס כלל מותר, אע"פ שממילא מתנער קצת התבשיל על ידי כח המים, אין זה בכלל הגסה, דאין המים התחתונים עולים למעלה על ידי זה, וכן המנהג פשוט שמוסיפין מים חמין בקדירה חמה על הכירה.

וכן כתב בשו"ת אבן ישראל (ח"ח סימן כ' אות ב'): מה ששאל אם אני מתיר גם לדעת הכלבו שהביא הבית יוסף דבקדירה העומדת על האש חייב משום מגיס, הנה הכלבו אינו אוסר משום דעצם הוספת המים הוה מגיס, אלא שכתב דהדרך הוא שמי ששופך מגיס ויבוא להגיס, ולחשוש שמא יבוא להגיס בודאי הוה רק איסור דרבנן שחידש הכלבו, והרי הב"י הביא לפני זה דעת הרשב"א שמתיר אפילו עומדת ע"ג כירה, וא"כ באיסור דרבנן שחידש הכלבו שמא יבוא להגיס, בודאי נקטינן כהרשב"א, וכבר כתב המשנה ברורה סוף סימן שי"ח שער הציון ס"ק קמ"ח דטעמו של הכלבו אינו מובן, איך יהיה מגיס יותר חמור ממבשל ממש, עיי"ש.

וכן כתב במאור השבת (ח"ב עמ' שכ"ז) בשם הגאון רבי שמואל הלוי ואזנר שליט"א, דמותר לשפוך מים לתוך קדירה העומדת על גבי האש, הן ששופך בכוח והן ששופך בנחת, דכל שאינו מערב בכף אינו בכלל איסור מגיס, שהרי עיקר דברי הכלבו לאסור הגסה בקדירה שנתבשל כל צרכה אינם מובנים כל כך, וכמו שכתב בשער הציון סימן שי"ח ס"ק קמ"ח, ולכן אין צריך להחמיר בשפיכת מים.

וכן שמעתי מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א והגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א, דאין בהוספת מים לקדירה שעל גבי האש משום איסור הגסה.

וכן במאור השבת (ח"ב עמ' שכ"ז) כתב דכעין זה דן הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א דלכאורה מותר להוסיף מים רותחים לתוך הקדירה כשהקדירה עומדת על האש בהפסק קדירה ריקנית (שאז דינה כגרופה וקטומה, והוא על פי דברי החזו"א דלא סגי בפח), ואין לחשוש בזה משום איסור מגיס מחמת עצם השפיכה ששופך בכח, ואף שהב"י סוף סימן רנ"ג הביא דברי הכל בו שאסור לשפוך מים חמים לתוך הקדירה כיון שדרך הנשים בשעה ששופכות הן מערבות ומגיסות, הרי בשו"ע לא הובא חומרא זו, ואין מסתבר להחמיר בדיני מגיס במה שלא הובא בשו"ע, דאיסור מגיס במבושל כל צרכו אינו מובן כל כך, ועיין בשעה"צ סי' שי"ח ס"ק קמ"ח ובחזו"א סי' ל"ז ס"ק ט"ו, עכ"ד.

ובשמירת שבת כהלכתה (מהדורה מחודשת פרק א' הערה מ"ח) כתב בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל: ולא אסרינן משום הגסה במה ששופך לתוכו מים, וכן במה שמכסה אחר כך את הקדירה, דלא אסרינן במבושל כל צרכו רק הגסה ממש, או להוציא בכף מן האוכל שבקדירה, סימן שי"ח במשנה ברורה ס"ק קי"ז, ובלבד שיקפיד לשפוך בנחת, דאל"כ יש לחשוש למה שכתב הבית יוסף סוף סימן רנ"ג מהכל בו דאסור. ועיין בשביתת השבת מלאכת מבשל בב"ר ס"ק פ"א, לפי גירסתו "שמתערבבות", ור"ל שע"י השפיכה מתערב האוכל ומתבשל, ולכן אם שופך בנחת לא מתערב. ושוב אמר מרן זצוק"ל, שנתברר לו שהגירסה בכלבו "מערבות", ור"ל דהחשש הוא שמא האשה תגיס כדי לערבב את המים והו"ל הגסה, וא"כ אף בשפיכה בנחת יש לאסור, אך כיון שצ"ע טובא, דאיך יתכן לומר שהמגיס בנתבשל כל צרכו עובר על איסור תורה, וראה להלן הערה צ"ט, ולכן אפשר שאם שופך בנחת יש היכר ולא יבוא להגיס, וצ"ע.

ולמעשה מסיק שם בשמירת שבת כהלכתה שהטוב ביותר להסיר את הקדירות מעל גבי האש, אם אמנם יוכל לקיים את כל תנאי החזרה המבוארים שם בסעיף כ', דבכה"ג ודאי שאין כל חשש של הכל בו. אבל במקרה שלא ניתן הדבר, אפשר להעביר מקדירה אחת לשניה בעודן עומדות על האש, בתנאי שהאש עליה עומדת הקדירה שבה הוא מכניס היא מכוסה, לפיכך אם רואים שהתבשיל שבתוך הקדירה העומדת על אש מכוסה הולך ומתייבש, ואין לו אפשרות להוריד את הקדירה מן האש, מותר ליצוק בו בנחת מן המים המבושלים שבדוד שבת העומד אף הוא על גבי האש.

ובשבות יצחק (דיני שהיה וחזרה עמ' קצ"ח) כתב בשם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א דהדרך הנכונה לכתחילה, להסיר הקדירה מן האש ולהחזיקה בידו ולשפוך לתוכה, ואח"כ להחזירה לאש, דכשאין הקדירה על האש אין לחוש בשפיכת מים משום הגסה. וכן אם הקדירה עומדת על פח שלא כנגד האש ממש, ואף צידי הקדירה אינם כנגד האש, כה"ג לא חשיב שעומדת על האש לענין חומרת הכל בו, ואעפ"כ חשובה כעל האש לענין חזרה (כל שמונחת על הפח במקום שיש תועלת מחומו לחמם מאכל), ולכן יכול להזיז הקדירה על הפח שלא תהא כנגד האש, ואז לערות לתוכה, ושוב להחזירה כנגד האש. אך אם אין אפשרות להזיז הקדירה מכנגד האש או להגביה אותה, כגון שאין מקום על הפח וגם הקדירה כבידה, אפשר להקל לשפוך מים מן המיחם לקדירת החמין גם כשהקדירה על האש, ובלבד שיזהר שלא לערות בשפיכה חזקה שתגרום ערבוב בתבשיל, ע"כ. כלומר דשפיכה חזקה המערבת בתבשיל יש לומר דהוי כעירוב בכף, דאסורה על פי הכל בו אפילו מבושלת כל צרכו, אם עומדת על האש, אך אם מערה בנחת שאין איסורו רק משום גזירה, בזה יש להקל כשאי אפשר בענין אחר, וכעין מש"כ החזו"א בסימן ל"ז ס"ק ט"ו בד"ה סימן, לענין איסור הוצאה בכף, דברוצה להשאיר הקדירה כשהיא על כירה שאינה גרופה, שאם יסלקנה לא יוכל להחזיר, ואין לו תקנה אלא ליטול בכף, אפשר להקל, והכי נמי בזה.

ובמאור השבת (ח"ב עמ' שכ"ז) כתב שמרן שליט"א צידד לומר שיש ליזהר שלא לשפוך מים רותחים לתוך הקדירה שיש בה תבשיל כשהוא על גבי האש, באופן שעל ידי עירוי המים יתערבב התבשיל משום איסור מגיס, אבל אם לא יתערבב התבשיל ע"י העירוי מותר לשפוך מים רותחים לתוך הקדירה אפילו כשהקדירה מונחת על גבי האש. והוסיף עוד דיתכן דמה שכתב הכלבו שיש ליזהר מלתת מים חמים בעוד הקדירה על האש, לפי שהן מערבות ומגיסות בקדירה כדי לערב יפה, י"ל דכוונתו על ידי שפיכת המים עצמו, כלומר שהם שופכות באופן כזה שעל ידי עירוי המים הן מערבות ומגיסות, ואין צריך לחדש דכוונתו לגזירה חדשה שמא יגיסו בכף, אלא יש לומר דכוונתו שע"י עירוי המים עצמו הן מגיסות ומערבות ולא ע"י הכף, ולכן כשנזהר בשפיכה לשפוך באופן שלא יערבב ויוגס, יתכן דמותר אפילו כשהקדירה על גבי האש.

ובשו"ת באר משה (ח"ג סימן נ') כתב דיותר טוב אם יגביה התבשיל מעל האש ויערה המים כן כשאחד אוחז התבשיל בידו, ושוב חוזר ויניחנו על האש. ועיי"ש טעמו משום דיש לחשוש לדעת הכלבו.

וכן שמעתי מהגאון בעל המשנה הלכות שליט"א דהרוצה להוסיף מים חמים מתוך המיחם לטשולנט, יש לו להסיר מעל האש את הסיר של הטשולנט ולאוחזו בידו בשעה שמוסיף את המים, משום איסור הגסה.

וכן בשו"ת שרגא המאיר (ח"ב סימן נ') כתב: במג"א סימן שי"ח ס"ק מ"ב מביא בשם הר"ל חביב סימן כ"א כל שאין בבישולו חיוב כגון במבושלת כל צרכו, אין גם בהגסה שום חיוב, אך הבית יוסף בשם הכל בו כתב שיש חיוב מגיס משום מבשל אפילו בקדירה שבישל כל צרכו כל זמן שהוא על האש, ע"ש. ועיין עוד במג"א סימן רנ"ב ס"ק ב', וע"ש בדגול מרבבה שביאר שם דברי המג"א, אם מבושל כל צרכו ואינו על האש מותר, אבל כשהוא על האש אפילו במבושלת כל צרכו חייב משום מגיס, וכמ"ש המג"א בסימן שי"ח בשם הבית יוסף בשם הכל בו כנ"ל. וע"כ לפענ"ד אם יקח בידו כשכבר נתבשל בודאי כל צרכו (הלא כבר נתמעט עד שאין מים בטשאלענט, וא"כ בודאי כבר נתבשל כל צרכו), ואם אינו על הכירה אז אפילו המים אינם חמים כל כך כמו הטשאלענט, אין כבר משום בישול ואפילו משום מגיס, ועל כן אמרתי לכת"ה שבעוד הקדירה בידו ישפוך המים החמים, ואז מותר אח"כ ליתן בחזרה על הכירה. שו"ר בשו"ת דברי שלום סימן י"ט שדן בזה ופסק כן.

וכן בברית עולם (מלאכת האופה סעיף פ"ו), הו"ד לעיל, שכתב להחמיר לא לשפוך מים חמין לתוך התבשיל, מוסיף שם: ובלאו הכי דעת הכלבו המובא בבית יוסף דאסור משום הגסה, דנוהגין להחמיר גם בנתבשל כל צרכו. ועיין שו"ת אז נדברו ח"ו סימן נ"ו וח"ט סימן ט"ו.

ובמאור השבת (ח"ב עמ' שכ"ח) כתב דבשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן ע"ד עניני בישול אות י"ד) משמע קצת דנתינת מים לתבשיל על האש יש בזה חשש הגסה, שכתב שם שבמים שהורתחו ליכא הגסה ומותר להוציא בכף, ושוב דן לענין החזרת המותר, וכתב שמצוי שבכף מצטנן בזמן קצר, וצריך לראות שעדיין הוא חם שיעור שראוי להרוצים חמין וכו', ומותר להחזירו אף שהוא על האש כיון שליכא איסור הגסה מזה, ע"כ. משמע דר"ל דכיון דבמים ליכא הגסה מותר, ומשמע דהתבשיל באמת אסור מדין הגסה.

האם יש איסור של בישול אחר צלי בהוספת מים לתבשיל שעל האש שהתייבש לגמרי

בשו"ע (סימן שי"ח סעיף ה') איתא: יש מי שאומר דדבר שנאפה או נצלה, אם בשלו אחר כך במשקה יש בו משום בישול, ובמשנה ברורה (ס"ק מ"א) כתב דאע"ג דאין בישול אחר בישול בדבר יבש, מכל מקום יש בישול אחר צלי ואפילו עדיין רותח מחמת הצליה.

בביאור הלכה (שם ד"ה יש מי שאומר) מביא בשם הפרי מגדים לגבי דבר שנתבשל ואח"כ נצלה בערב שבת, דלא נתבטל מזה שם בישול הראשון, ומותר לשרותו בחמין בשבת, וכתב על זה: אך לענ"ד אין דין הפמ"ג מוכרח, דנהי דמוכח שם דלא נתבטל שם הראשון, הרי שם השני בודאי קיים, ושפיר יש לומר דמקרי עתה בישול אחר צלי.

בשו"ת קנין תורה (ח"ב סימן ק"ה אות ב') כתב: ע"ד השאלה במי שהיה לו על הכירה מערב שבת שתי קדירות, האחת תבשיל מקטניות וגרויפען כדרך טשאלינט, והב' ממים חמים, ורואה שהרוטב של הטשאלינט נתמעט ויהיה נשרף לגמרי, אם מותר לשפוך מים חמים מקדירה הב' לקדירה הא', ודעת כ"ת להתיר עפי"ד המג"א בסימן רנ"ג ס"ק ל"ב דאם לא נצטנן לגמרי אין בו משום בישול. ולע"ד דיש להחמיר, מטעם דרואים כמה פעמים שהקטניות מתייבשים כשאין עוד רוטב בו ונעשים צלי ואפוי, ואם מוסיף מים הרי יש בישול אחר צלי ואפוי, כמבואר בסימן שי"ח סעיף ה', וע"ש במשנה ברורה ס"ק מ"א דבישול אחר צלי אסור אפילו עדיין רותח מחמת הצליה. ועיין עוד שם בביאור הלכה (ד"ה יש מי) דמשמע שם דמבושל שצלהו אם יבשלו עוד פעם יש לומר דמקרי עתה בישול אחר צלי, וזהו ממש בנידון דידן כמה פעמים כידוע.

וכן בתשובות והנהגות (ח"ב סימן רע"ג) כתב: ואמינא ליזהר לכתחילה לא להוסיף, אלא כשיש עדיין לחות דמים ולא בנתייבש לגמרי, שבביאור הלכה סי' שי"ח (ד"ה יש מי שאומר) חושש בבישול אחר צלי אף שכבר נתבשל בתחלה אם היה צלי בינתיים, ואם נתייבש לגמרי על גבי האש נעשה כצלי קדר, ובהוספת מים מבשל, והוה גדר מבשל אחר צלי שאסור לביאור הלכה, ואם כן ראוי לא להמתין עד שיבש לגמרי וכעין צליה, אלא להוסיף מים לפני זה (ומיהו בעיקר דינו של הביאור הלכה יל"ע, דאף אם יש בישול אחר צליה, מכל מקום לכאורה אפשר שאם בישלו וצלאו וחזר ובישלו שאני).

ובמאור השבת (ח"ב סימן ח' הערה ק"א) כתב בשם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א דמותר ליתן מים חמים בטשאלנט שהתייבש, דמה שהתייבש אינו נחשב לצלי אלא להמשך הבישול, ומ"מ טוב להחמיר.

ובקצות השלחן (סימן קכ"ד בבדי השלחן ס"ק נ"ד) כתב: ועיין בביה"ל שמביא מהפמ"ג דאין בישול אחר בישול וצליה, ולפי"ז נראה דאם נתייבש החמין של ההטמנה דהוי צלי, מכל מקום מותר להוסיף עליו מים חמין, דשוב לא הוי בישול. והגם שהבה"ל כתב דאין דין הפמ"ג מוכרח, הנה בספר שביתת השבת מביא מהאגלי טל דצליה אחר שנצלה ונתבשל, או בישול אחר שנתבשל ונצלה, דעת רוב הפוסקים להקל, עכ"ל.

וכתב במאור השבת (ח"ב סימן ח' הערה ק"א) לבאר, דהנה כשהמאכל מתייבש ע"י החום מתהווה כעין צלי קדר, ותלוי בפלוגתא אי צלי קדר מקרי בישול או צלי, ולדעת האומרים דהוי צלי א"כ כשנותן לתוכו מים חמים הוי בישול אחר צלי שהביאור הלכה מצדד לאסור, מכל מקום דעת הקצות השלחן שיש לסמוך על מש"כ האגלי טל שדעת רוב הפוסקים להקל בזה.

וכן בשמירת שבת כהלכתה (מהדורה מחודשת פרק א' ס"ק מ"ח) כתב בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל: ומה שנוהגים לשפוך את המים אפילו נתייבש התבשיל לגמרי, ואין חוששין לבישול אחרי צליה, אפשר דהטעם הוא דכיון שרבים חולקים אהא דיש בישול אחר צלי שהיה מבושל קודם, עיין סי' שי"ח סעיף ה' בביאור הלכה ד"ה יש מי, ומכיון שהבישול הוא המשך מהבישול הקודם, לכן יש לסמוך לענין זה שגם צלי קדר חשיב כמבושל, עיין חזו"א סימן ל"ז סוס"ק י"ד, ולהלן הערות ר"י ורי"א.

וכן בספר פני שבת (בבירורים סימן ז' אות ז') כתב: נראה דדין בישול אחר בישול וצלי אינו נוגע כלל לענייננו, דכאן שמבשל תבשיל עם מרק כשנכלה המרק ונתייבש התבשיל לא הוי צלי אחר בישול רק המשך מהבישול הקודם, והפמ"ג והבה"ל נחלקו באופן שמבשל תבשיל ואח"כ לוקח הבשר וצולהו ואח"כ שוב מבשלו, בזה פליגי אם הצלי מבטל לגמרי הבישול דמקודם, משא"כ בנידון דידן הוי המשך הבישול ולא חל עליו שם צלי, דאם לא תאמר הכי קשה כשנוטל הקדירה מהכירה בשבת איך מותר להחזירה על כירה קטומה, כמבואר בסימן רנ"ג סעיף ב', והרמ"א מתיר להחזירו אפילו לכירה אחרת, והמג"א (ס"ק כ"ג) כתב דשרי אפילו אם הבלה מרובה מראשונה, דאין בישול אחר בישול, ולמה לא חשו שמא המים שבתוך הקדירה יכלה ע"י חמימות האש ויצלה התבשיל, ואע"ג דאין בישול אחר בישול, מ"מ הרי יש צלי אחר בישול. ודוחק לומר דכל זה איירי דווקא בנשאר הרבה מים, דלא שכיח שיתייבש התבשיל, דאיך שתקו כל הפוסקים מכל זה, אלא ע"כ דאפילו אם מתייבש אח"כ התבשיל שם בישול חדא הוא. ועיין בכף החיים (סימן שי"ח ס"ק ע"ח) דמביא משו"ת אורח לצדיק דהא דיש צלי אחר בישול הוא דוקא במונח בפני עצמו אצל האש בלא קדירה, אבל בקדירה מותר אפילו בלא רוטב, דשם בישול חדא הוא, עיי"ש.

ומסיים שם ששאל את כ"ק האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל שיש מחמירים לשפוך מים חמים לטשולנט משום חשש בישול אחר בישול וצלי, והשיב שאינו דומה כלל להתם, דפשוט דהוי המשך בישול.

וכן כתב במאור השבת (ח"ב סימן ח' הערה ק"א) בשם הגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל, דמותר להוסיף מים רותחים לטשאלינט כשהצטמק, ואין לאסור מטעם דהוי בישול אחר צלי.

וכן בשו"ת באר משה (ח"ג סימן נ') כתב: ולדברי הביאור הלכה (סימן שי"ח סעיף ה' ד"ה יש מי) אין שום שייכות לענייננו, ועיין במנחת שבת סימן פ' ס"ק כ'.

וכן כתב בחוט שני (שבת ח"ב עמ' קכ"ה): ואפילו אם התבשיל נתייבש קצת מותר לשפוך החמין לקדירה הנ"ל, ולא חיישינן לבישול אחר צליה.

וכן בשו"ת שרגא המאיר (ח"ג סימן נ"ג) כתב: ע"ד הארתו במש"כ בספרי שו"ת שרגא המאיר ח"ב סימן נ' במי שהיה לו על הכירה מערב שבת שתי קדירות, הא' תבשיל מקטניות וגרויפען לטשאלענט, והב' מים, ורואה שהרוטב של הטשאלענט נתמעט ויהיה נשרף, שמותר לשפוך מים מהקדירה השניה שהיא על הכירה, ומחמיר כהד"ג שליט"א מטעם שהקטניות מתייבשים כשאין עוד רוטב בו, ונעשים צלי ואפוי, ואם מוסיף מים הרי יש בישול אחר צליה ואפיה, כמבואר בסימן שי"ח סעיף ה', עכת"ד. הנה הרמ"א פוסק כשיטה שמקילין בבישול אחר צלי, רק לכתחילה צריך ליזהר כמבואר ברמ"א שם. ועיי"ש בשו"ת חת"ס או"ח סימן ע"ד שכתב דרוב הפוסקים ס"ל דאין בישול אחר אפיה וצליה עש"ה, רק שיטת הרמ"א שנוהגין לכתחילה ליזהר להחמיר כשיטות שיש בישול אחר צליה ואפיה, וע"כ אפילו לחוש שנתייבש עד שיהא נקרא אפוי וצלוי, עם כל זה הלא רוב הפוסקים מקילין בבישול אחר צלוי ואפוי. ועוד עיין בחזון איש מועד סימן ל"ז ס"ק י"ד בד"ה סט"ו, שכתב דכל שלא יבוא לטעם צלי ממש אלא שנתייבש קצת אין בזה בישול אחר בישול, ואפשר צלי קדר דין בישול לענין זה, ודוקא צלי על גחלים או על שפוד יש בצלי זה בישול אחר בישול, עש"ה.

וכן שמעתי מהגאון בעל המשנה הלכות שליט"א, הגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א והגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א, דמותר להוסיף מים לתבשיל אף אם כבר התייבש לגמרי ואין בו שום רוטב, ואין לחשוש בזה לסוברים שיש איסור בבישול אחר צלי.

האם יש לאסור להוסיף מים לחמין בשבת משום דהמים נעשה רוטב

בספר פני שבת (בבירורים סימן ז') כתב: אמנם כמה אחרונים דנו בזה לאסור [להוסיף מים חמים מהמיחם לטשאלנט] מטעם אחר, והיינו משום דעושה הויה חדשה בשבת, ור"ל שהמים נעשה מרק ורוטב ע"י כלי ראשון שעל האש. וכן מבואר בשו"ת האלף לך שלמה (סימן קל"ו) שכתב בשיטת הר"ן דס"ל דאף בדבר לח אין בישול אחר בישול, היינו דוקא אם לא קיבל הלח טעם חדש כגון מים שנצטנן וחוזר ומבשל, אבל אם נותן בהם טעם חדש יש בישול אחר בישול, עיי"ש. ועיין גם בעקרי הד"ט או"ח (סימן י"ד ס"ק מ') דמביא משו"ת אורח לצדיק דלחם ונאפה ומחתכו לחתיכות דקות ונתנו אצל התנור, דאסור מאחר שחתיכות הפת משתנים למעליותא כשצולין אותם וקונים טעם חדש משובח מבראשונה, הרי נהנה ממלאכת שבת בטעם חדש, דהא דאין צלי אחר צלי היינו דוקא שתהיה צליה שניה כצליה ראשונה, אבל אם יש שינוי ביניהם אסור. ועיין בפתחי תשובה (סימן שי"ח ס"ק ד') ובאגלי טל מלאכת אופה (ס"ק י"א). אולם מאידך גיסא כתב בשו"ת השיב משה (סימן י"א) דאין איסור בזה, והביא ראיה ממס' שבת (דף קמ"ה ע"ב) דכל דבר שבא בחמין שורין אותו בחמין, וכן נפסק בשו"ע (סימן שי"ח) דמותר לשרותו בחמין, ומשמע דבאיזה חמין שיהיה שרי, ואמאי והלא מפליט ומבליע בחמין ומקבלים טעם חדש, אלא ודאי דאין בישול אחר בישול אף במקום שמפליט ומבליע הטעם במים, ומסיק דזה פשוט וברור אצלי בלי ספק, וזה ג"כ שיטת המג"א (סוס"י שי"ח) דמותר לטוח שומן על הצלי בעודו כנגד המדורה, אע"ג דהשומן מקבל טעם הבשר אפ"ה שרי, ע"ש. וכן מבואר בשו"ת חתם סופר או"ח (סימן ע"ד), וכן מוכח מדברי הפוסקים הנ"ל שכתבו כאן בפשיטות דליכא איסור בישול לדידן כשנותן המים מהקומקום לתוך הקדירה של תבשיל, אע"ג דנעשה מהמים מרק, וע"כ דס"ל דאפילו באופן כזה דמקבל טעם חדש, ג"כ אמרינן אין בישול אחר בישול.

ובשו"ת קנין תורה (ח"ב סימן ק"ה אות ב') כתב: חשבתי דבבאר היטב סימן שי"ח סעיף ה' הביא לענין קאווי אם מרתיחין מים ומערבין משחיקת הקאווי, חייב להביא חטאת שמינה כשיבנה המקדש, והחולקים על זה הוא מפני שמוסיפים רק בהכוסות שהוא כלי שני, וכפי שביאר בשו"ת חת"ס או"ח סימן ע"ד טעם האוסר משום דמוציא טעם הקאווי לתוך המים, ויש בישול אעפ"י שכבר נתבשל כמו מגיס בצבע שביורה. ואף דהחת"ס דחה דלא דמי לצבע, דכשנותנים מרק על קטניות ג"כ קולט טעם הקטניות ע"ש, מכל מקום כל זה רק בקערה דכלי שני כמובן, משא"כ בנידון דידן הרי עושה ממש הוי' חדשה בשבת לעשות ממים מרק ורוטב בכלי ראשון

על האש, והיתכן להתיר דבר כזה בשבת, ומעולם צעקו בעלי הוראה על המונים שהתירו לעצמן דבר זה.
אולם בשו"ת שרגא המאיר (ח"ג סימן נ"ג) כתב: ומה שחושש לעשות ממים מרק ורוטב, הלא החת"ס שם כתב בפירוש שאין חשש בדבר, ולאו דוקא בכלי שני, והמג"א גופי' בס"ק ל"ב אינו חושש לזה אפילו בכלי ראשון, ומשום היכירא התרתי רק שבעוד הקדירה בידו ישפוך המים חמים ולא על הכירה, ובודאי אם ההיתר רק אם הקדירה בידו, אז יש היכירא גדולה ואין לחוש שיעשה באיסור.
וכן שמעתי מהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א והגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א, דאין בזה שום איסור כשמוסיף מים מהמיחם שעומד על האש בשבת לתוך הטשאלנט שעומד על גבי אש שהיא גרופה או קטומה, אף שהמים נהפכים לרוטב.
[בשו"ת לבושי מרדכי (מהדורא תליתאי סימן ט"ו אות ב') כתב: לענין מ"ש לסמוך אדברי מג"א בסימן רנ"ג ס"ק ל"ב להתיר לשפוך מים חמין בנראה שהתבשילים מצטמקים, דכן נוהגים אנשי מעשה, והנה אם היה נמסר הדבר בידיהם, אבל ידוע כי הוא ביד הנשים, וכי הם מבחינים אם אינו מצומק כל כך עד שאינו ראוי לאכילה דאז הוי בישול דאורייתא].

בהוספת מים מהמיחם לחמין האם נעשה המים בשרי משום ניצוק חיבור

ברמ"א (יו"ד סימן ק"ה סעיף ג') איתא: אסור לערות מכלי שיש בו שומן כשר לנר דולק שיש בו חלב או שומן איסור, ובדיעבד אין לחוש, ובש"ך (ס"ק י"א) מבאר משום דההבל עולה מהנר למעלה, כן מוכח הטעם מהראיה שהביא המרדכי פרק כל הבשר עיי"ש. ובט"ז (ס"ק ו') מבאר: הוא הטעם באיסור והיתר דתתאה גבר ומחברו בניצוק.
ובמקור הדין של ניצוק חיבור במשנה במכשירין (פרק ה' משנה י') איתא: המערה מחם לחם ומצונן לצונן ומחם לצונן, טהור. מצונן לחם, טמא, רבי שמעון אומר אף המערה מחם לחם.
וכתב היד יהודה (סימן ק"ה בפירוש הקצר ס"ק ל"א) על הרמ"א הנ"ל: ודוקא אם העליון צונן, אבל אם העליון גם כן חם קיל יותר, אך עם כל זה נ"ל דגם בזה יש ליזהר לכתחילה, דבמשנה במכשירין פרק ה' משנה י' לא אמרו אלא בדיעבד, אבל לא להתיר לכתחילה, וכן ר' שמעון אוסר גם בזה אם התחתון חם יותר, אך אנן קימ"ל כהת"ק, אבל מ"מ אמאי נתיר לכתחילה.
ובפרי מגדים במשבצות זהב (ס"ק ו') נשאר בצ"ע במערה מחם לחם, וכן בדרכי תשובה (ס"ק צ"ו) כתב בשם הכנפי יונה דאפילו בחם לחם קרוב הדבר להחמיר, וסיים בצ"ע.
ועל פי זה שמעתי מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א, דכיון דלכתחילה יש לחשוש לניצוק חיבור בבשר בחלב, לכן שלא יערה ישר מן המיחם שהוא פרוה שמשתמשים בו לעשות קפה חלבי, לתוך התבשיל שהוא בשרי, אלא יערה את המים על ידי כוס.
וכן בבדי השלחן (סימן ק"ה ס"ק ס"ה) כתב: אין לערות לכתחילה מכלי סתמי לכלי שיש בו תבשיל חלבי חם או תבשיל בשרי חם, דמה שנשאר בכלי הסתמי יעשה חלבי או בשרי, ודבר זה שכיח טובא כשרוצים להוסיף מים לתבשיל חלבי או בשרי, ומערים לתוכו מקומקום סתמי, וכמדומה שיש שאין נזהרים בכך, ונראה עוד שיש להזהר כן אף במערה לתוך כלי חלבי או בשרי חם, שלא נמצא שם עכשיו רק מים או ירקות, אף שהטעם החלבי או הבשרי הוא רק נ"ט בר נ"ט, דהא אנן מחמרינן לכתחילה אף בנ"ט בר נ"ט כשהוא בדרך בישול, כמש"כ הרמ"א בסימן צ"ה סעיף ב', ועוד נראה שיש להחמיר כן אף כשמערה לתוך חם כשהוא בכלי שני, וכמו שכתבנו הטעם לזה בביאורים (סימן צ"ב סעיף ח' ד"ה תולין בשר) עיי"ש.
וכל זה דאסרינן לערות דוקא כשמערה צונן לתוך חם, אבל במערה חם לתוך חם דעת החכ"א בכלל נ"ט דין ה' דמותר לערותו (הו"ד להלן), אמנם דעת היד יהודה להחמיר בזה, וגם בפמ"ג נשאר בזה בצ"ע.
ובחכמת אדם (כלל נ"ט סעיף ה') כתב: אסור לערות מכלי שיש בו שומן כשר לנר דולק שיש בו חלב או שומן אסור, ודוקא כשהתחתון חם והעליון צונן, דאז ההבל והזיעה עולה למעלה ומערבו, אבל שניהם חמין אפילו התחתון יותר חם מותר, ובדיעבד הכל מותר (כרתי ופלתי סוף סעיף ג').
וכן כתב בערוך השלחן סימן צ"ב סעיף נ"ה.
ונשאל מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל (במאור השבת פניני המאור תשובה כ"ה אות ד') בזה"ל: שמעתי בשם מרן (שליט"א) [זצוק"ל] דמותר לשפוך מים חמים מהמיחם לתוך קדירת טשאלינט (חמין) כשמצטמק, אף כשרוצה לשתות המים עם החלב, ואין לחוש לניצוק חיבור המבואר ביו"ד סימן ק"ה סוף סעיף ג' דלכתחילה אסור לערות מכלי שיש בו שומן כשר על חלב, וצ"ע הטעם.
והשיב מרן זצוק"ל: ובנוגע לניצוק של המים, הרי פסק החכמת אדם בכלל נ"ט סעיף ה' דלא אסור אלא כשהתחתון חם והעליון צונן, ולא כששניהם חמין, דשפיר מותר אפילו אם התחתון יותר חם מהעליון, ואף להחולקים מ"מ כיון שזה לא בדרך ישר רק דרך ברז נראה שיכולים להקל.
ומהגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א שמעתי בשם אביו מרן זצוק"ל, דאין לחשוש לניצוק חיבור, דבשופך היתר לתוך היתר אין בזה משום ניצוק חיבור. וכן כתב בספר ויזרע יצחק להגר"ש זעפרני שליט"א (הלכות תערובות עמ' קפ"ו) בשם מרן זצוק"ל: דלא מצינו דין ניצוק חיבור אלא באיסור והיתר, ולא באיסור בשר וחלב כשמערה פרוה לבשר ואח"כ לחלב, ובתנאי שלא יהיה ריבוי זיעה, כי אז נאסר לכו"ע מדין ריבוי זיעה.
וכן בשבות יצחק (דיני שהיה וחזרה עמ' ר"ו) מאריך בזה, ומסיים בשם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א דאפשר להקל בדין ניצוק חיבור, ועיי"ש שכתב ולהפמ"ג שנשאר בצ"ע בעיקר הדין, יש לומר דמכל מקום בנידון דידן שמשתמש במים לצורך הכנת הקפה ונותן לשם חלב, דאין כאן נידון של בשר וחלב דבר תורה, משום דלאו הוא אלא כלי שני, יש לדון מחמת הני טעמי להקל בזה.
ובכף החיים (יו"ד סימן צ"ה ס"ק נ') כתב לגבי אם עירה מכלי ראשון של בשר על כלי חלב, אבל כלי ראשון של בשר לא נאסר, דלא אמרינן שיאסר כלי בשר משום ניצוק דהוא חיבור, ויאסור הכלי חלב לכלי של בשר משום ניצוק, והו"ל כאלו הדיחם יחד, זה אינו דהניצוק לא הוי חיבור לענין איסור. מנחת יעקב על התורת חטאת כלל נ"ז אות כ"ד, וכתב שכן פסק רש"ל פרק גיד הנשה סימן ל"ז דניצוק לא הוי חיבור לענין איסור,
וכן נראה ממ"ש הכנסת הגדולה בהגהות ב"י אות נ"ד בשם המ"ב, זבחי צדק אות ל"ב.
[ועיין בדרכי תשובה (סימן ק"ה ס"ק צ"ז) שכתב: ודע דבגוף הדין אם אמרינן באיסורין ניצוק חיבור, יש מבוכה גדולה בין האחרונים, עיי"ש באריכות].
וכן בשו"ת משנה הלכות (ח"ט סימן קנ"ח) כתב: בדבר שאלתו מה ששכיח בנשים כשמטגנות בשר או שאר דברים והשמן כלה, הם מוסיפות שמן מהצלוחית של שמן, ומשתמשים באותה הצלוחית בין לבשר ובין לחלב, אי שפיר עבדי לפי מה שכתב הרמ"א סימן ק"ה סעיף ג' דאסור לערות מכלי שיש בו שומן כשר לנר הדולק שיש בו חלב או שומן איסור, ובדיעבד אין לחוש, וכתב הט"ז דטעם הרמ"א הוא משום ניצוק חיבור, והש"ך כתב משום דתתאה גבר וההבל עולה למעלה מן הנר, וכתב הפמ"ג דטעם הט"ז והש"ך עולה בקנה אחד, דכיון דתתאה חם מחמם לעליון הניצוק, דע"י החיבור של ניצוק עולה ההבל למעלה ואוסר, וא"כ הכי נמי היה אסור לערות מצלוחית בין לחלב ובין לבשר לכתחילה. ועיי"ש מה שהאריך וכתב: ומה שעולה ההבל והזיעה ואוסר עכ"פ לכתחילה, וכמ"ש הרמ"א ז"ל דאסור לערות מכלי שיש בו שומן כשר לנר דולק שיש בו חלב או שומן אסור, נראה כפי ביאור הש"ך ז"ל דהיינו מטעם שהזיעה וההבל מערה קצת מהטעם בהניצוק, וזיעה כזו הבא מעצם מאכל דינו כמאכל עצמו, ומעתה נלפענ"ד לחדש דודאי השופך היתר לאיסור בשעה קטנה כזו אינו עולה אלא הבל כל שהוא, וי"ל דדוקא השופך היתר לתוך איסור כמ"ש הרמ"א ז"ל, אז אפילו שהוא רק דבר מועט והבל כל שהוא מ"מ לכתחילה אסור כיון שיש כאן הבל וזיעה שעולה לתוך ההיתר, וצריך עכ"פ לבטל אותו ההבל המועט, והרי קיי"ל דאין מבטלין איסור לכתחילה, ולכן שפיר לכתחילה אין לשפוך שומן היתר באיסור, ובדיעבד מותר כיון דסוף סוף ההבל מועט ובטל, ואפילו מה שנגע נמי בטל, ולכן בדיעבד מותר ולכתחילה אסור, אבל השופך שומן של היתר לתוך שומן היתר כגון לטיגון של בשר, כיון ששניהם היתר הרי ליכא כאן שום הבל של איסור בזה, ואפילו עולה הבל קצת וזיעה של בשר על השמן לא נאסר השמן כלל בשביל זה, שהרי תרוייהו היתר. מה תאמר שהשמן קיבל מעט טעם מבשר ולא יאכלנו עוד עם חלב, זה אינו, דטעם בשר המעט כבר נתבטל בשמן של היתר. אלא מה תאמר דאין מבטלין איסור לכתחלה, הכא לאו איסור בהיתר הוא אלא היתר בהיתר, והיתר בהיתר ליכא ביה משום ביטול כלל, ושפיר מותר לאכלו עם חלב, ואפילו למ"ד ניצוק חיבור, מ"מ פשוט דהניצוק של חיבור אינו עירוב אלא חיבור, ובשלמא בטומאה אמרינן דכל טיפה וטיפה מטמא להטיפה השניה, וכן באיסור עכ"פ נאמר דאסור לכתחילה ליגע ההיתר באיסור אפילו בלי תערובות, דעכ"פ אותו מקום שנגע באיסור בלע קצת זה מזה וצריך ביטול, אבל היתר בהיתר ליכא למיחש כלל.
ומסיים שם: וכיון שעלתה לן כן נלפענ"ד נידון דידן היתר גמור, וכ"ש דאיכא ספיקות טובא, חדא שמא אין כאן הבל וזיעה שהיד סולדת בו כלל, וכה"ג אזלינן בתר רובא, וא"ת משום ניצוק גם בזה ע"פ רוב מקטף קטפי ליה וליכא ניצוק, ואפילו לא קטפה שמא קיי"ל דלא הוי ניצוק חיבור כלל וכר"ת, ואפילו לשיטת הרי"ף ורש"י דהוי חיבור, שמא בשאר איסורין מודו דלא הוי חיבור. ואפילו נימא שבשאר איסורין נמי הוי חיבור, דלמא דוקא כששופך היתר לתוך איסור, אבל היתר לתוך היתר לא. ואפילו את"ל היתר לתוך היתר נמי י"ל דבטל, ומשום ביטול איסור לכתחילה ליכא וכמ"ש, וכיון דאפילו להפוסקים דניצוק חיבור, ולהמחמירים ביותר בהיתר באיסור וכדברי הרמ"א אינו אלא לכתחילה ובדיעבד מותר, כה"ג בנידון דידן דיש כל הני ספיקות נראה דמותר לכתחילה, והנח להם לישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם. ואם מי שהוא ירא וחרד, ורוצה לומר בביתו ולהזהיר שלא לשפוך קרוב להמחבת במקום שהיד סולדת, וגם להקטיף קיטופי, תע"ב, אבל להחמיר לרבים לפענ"ד לא מצאתי שום חומרא, והוא היתר גמור לפענ"ד. ועיין בשו"ת מנחת יצחק ח"ו סימן כ' אות ב' וח"ה סימן כ'.
וכן שמעתי מהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א והגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א, דלא חיישינן לניצוק חיבור באיסור והיתר אף מצונן לחם, ומותר לערות מים מהמיחם של פרוה לתוך החמין הבשרי, אף שבדעתו לעשות קפה עם חלב מהמים שבמיחם.
וכן בשמירת שבת כהלכתה (מהדורה מחודשת פרק א' הערה מ"ו) כתב: ואין לאסור משום ניצוק חיבור [בהוספת מים מהמיחם לתוך החמין], דעיין כף החיים יו"ד סימן צ"ה ס"ק נ', דלענין איסור והיתר לא אמרינן הכי.

כשמוסיפים מים מהמיחם לחמין האם יש ליזהר דהזיעה של החמין לא יגע במיחם כשהמיחם הוא בחזקת פרוה

בשו"ע (יו"ד סימן צ"ב סעיף ח') איתא: מחבת של חלב שנתנו בכירה תחת קדירה של בשר, הזיעה עולה ונבלע בקדירה ואוסרתה. וכתב הרמ"א: אם היה חלב במחבת, ובעינן ס' בתבשיל שבקדירה נגד החלב שבמחבת, וכל זה מיירי שהמחבת מגולה והזיעה עולה מן המאכל עצמו לקדירה שעליה, וגם מיירי שהוא בקרוב כל כך שהיד סולדת בזיעה במקום שנוגע בקדירה, אבל אם אין היד סולדת בזיעה הכל שרי.
ובפרי מגדים (במשבצות זהב ס"ק כ"ט) כתב: ואם הזיעה עולה לעליונה, והקדירה עליונה חמה אף שאין יד סולדת בה בזיעה אסור, ובצוננת בעינן יד סולדת בה. תרומת הדשן סימן ק"ג בפסקיו, וכן הביאו המנחת יעקב כלל נ"ו אות כ"ז.
וכן בהגהות רעק"א כתב: ואם אין היד סולדת בזיעה מותר, אם לא שהקדירה רותחת בפני עצמה. וכן כתב בחוות דעת (בחידושים ס"ק ל'): ואם אין היד סולדת בזיעה מותר, אם לא שהקדירה רותחת בפני עצמה.
ולפי זה לכאורה כשמערה מים לקדירת החמין מברז המיחם שעל האש, ועולים אדים של בשר אל המיחם, אף שהאדים התקררו הרי המיחם חם, ואם רוצה לשתות המים עם חלב צריך שיהיה בהם שישים כנגד הבשר שבקדירה.
ואף שיש לדון דלכאורה זה נ"ט בר נ"ט, דהיינו הבשר נותן טעם בדפנות הקדירה, והדפנות במים, אולם אין זה פשוט, א. דבחוות דעת סימן צ"ה ס"ק א' כתב דבשעת הבישול לא מקרי נ"ט בר נ"ט, אלא כאילו נכנס לתוך התבשיל, א"כ הזיעה מפעפעת דרך דפנות המיחם אל תוך המים [והיינו כשמוסיף את המים המיחם מונח על האש, והקדירה של החמין בידיו מתחת לברז של המיחם]. ב. ואף לחולקים כמובא בפתחי תשובה (ס"ק א') דבתשובות בית אפרים השיג על החוו"ד, והעלה דאפילו בשעת הבישול אמרינן נ"ט בר נ"ט, הא מבואר בסימן צ"ה סעיף ב' ברמ"א דלכתחילה אסרינן נ"ט בר נ"ט בבישול וצליה. וכתב הש"ך (שם ס"ק ו') דכששניהם חמים הוי כצלי, ולפי"ז יהא אסור לשתות את המים עם חלב.
אמנם בערוך השלחן (יו"ד סימן צ"ב סעיף נ"ה) כתב: וגם מתברר [ממשנה דמכשירין] משום דדוקא כשהעליון אין בו תבשיל חם, דאם יש בו ג"כ תבשיל חם שזיעה עולה ממנו, ג"כ אין הזיעה של התחתון פועל בו.
וכן בבדי השלחן (סימן צ"ב סעיף ח' בביאורים ד"ה הכל שרי) כתב שבשו"ת הרא"ש בכלל כ' סימן כ"ו נסתפק אם קדירה רותחת מקבלת זיעה, דשמא חום הרתיחה שבה מעכבתה מלקבל זיעה, ומסיים: ומכל מקום לדינא יש להחמיר בזה מספיקא, וכמש"כ בשו"ת בית שלמה סימן קס"ב.
ובפתחי תשובה (שם ס"ק ו') כתב: עיין בפרי מגדים או"ח בהנהגת הוראות איסור והיתר סדר שני אות ל"ז, שכתב דברמב"ם פרק ז' מטומאת אוכלין דין ד' מבואר דדוקא זיעת משקין כמוהו, אבל אוכלין כמו חלב המהותך אין זיעתו כמוהו, א"כ יש לדון טובא אם היה מחבת מחלב למטה חם, ולמעלה סמוך דבר כשר, והזיעה עולה, אפילו יד סולדת בזיעה אפשר יש להתיר ע"ש.
ועל פי זה לכאורה אין לחשוש לזיעה שעולה מן הסיר של החמין למיחם כשהטשאלנט יתייבש ואין בו רוטב.
אולם בדרכי תשובה (שם ס"ק קס"ד) מביא שהרבה אחרונים חלקו על זה, וסיים שאין שום מקום להקל ח"ו אפילו לצרפו לסניף כל דהו.
וכן בבדי השלחן (שם ס"ק קס"ב) כתב על דברי הפמ"ג: אמנם הבאים אחריו הוכיחו במישור שאף באוכל זיעתו כמוהו, ואפילו אם לא ניתך כל שהזיע זיעתו כמוהו.
ובערוך השלחן (שם סעיף נ"ה) כתב: והנה בדין זיעה מתברר לנו ממשנה דמכשירין (פרק ה' משנה י') דלא שייך זיעה אלא במקום המוקף, ולא במקום גלוי כמו בכירה שהקדירה התחתונה נתונה בה, ועליה עומד העליונה ועולה הזיעה סביב סביב שאין לה מקום לצאת, אבל במקום גלוי כבתנורים שלנו שיש אויר, הזיעה עולה באויר ואינו אוסר הקדירה הסמוך לו.
וכן בבדי השלחן (שם ס"ק קס"ג) מביא מתשובות הב"ח ח"ב סימן כ"ד שפירש בזה דמיירי בכירה של זמן הקדום, שעשויה הכירה עצמה כקדירה גדולה, ונותנים כלי הבישול בתוך חללו להתבשל, וגם שופתים כלי הבישול בתוך חללו להתבשל שם, ואותם הכלים שלמעלה סותמים הם כל פיה, ומיירי כאן שהמחבת של חלב נתונה בתוך חלל הכירה, והקדירה של בשר שפותה על גבה, ובזה הוא דאסרינן לקדירה של בשר, דכיון שאין מקום לזיעה להתפשט לאיזשהו מקום אחר, בודאי שבעלותה נבלעה בקדירה, אבל במי שמבשל על גבי כירה שלנו מחבת חלב, ולמעלה באויר נמצאת קדירת בשר, אע"פ שהמחבת הזיעה לא נאסרה הקדירה, דכיון שיש לה מקום להתפשט לצדדים אין לנו לומר שנבלע בודאי בקדירה, ואין אנו אוסרים הקדירה מפני אותה זיעה. ובציונים שם כתב: ומשמע דר"ל שאף שהזיעה הגיעה ודאי לקדירה, מכל מקום לאו ודאי הוא שתהא נבלעת בה, וכנראה שטעמו בזה שהזיעה אינה נבלעת כל כך בקל, זולת ע"י איזה לחץ, וכשיש לה מקום בצדדים להתפשט שם אינה נחלצת לתוך הכלי.
אולם כתב שם בבדי השלחן דיש שחולק על זה וסובר שאף שכשיש מקום לזיעה להתפשט לצדדים, בכל זאת נאסר מה שתלוי מעל למקום מוצא הזיעה, ויש להחמיר כדיעה זו שכן גם דעת הרמ"א להחמיר בזה, עיי"ש בס"ק ק"פ.
[בס' מעדני השלחן סימן צ"ב במטעמי השלחן ס"ק נ"ה מביא בשם העצי העולה דרק זיעה העולה למעלה בשוה כטבעה, הוא כמאכל עצמו לאיסור, משא"כ מה שהולך בצדדים מתערב באויר, וגם אין בה כח ליתן טעם, דנקלש כבר כוחה. אמנם בדרכי תשובה ס"ק קס"ג מובא משו"ת בית שלמה לאסור אף בזיעה שהולכת מן הצדדים].
ולמעשה שמעתי מהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א והגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א, דהשופך ישר מן המיחם לתוך התבשיל יש לו ליזהר להרחיק את המיחם מהקדירה שבו התבשיל, שלא יגיע הזיעה הבשרי מהתבשיל למיחם שהוא פרוה. וכן כתב בשו"ת רבבות אפרים (ח"ב סימן קצ"ז אות כ"ד): יש להשגיח כששופך מים לצלאנט בשבת מים חמין שלא יגיע רתיחה מהצלאנט לקומקום, כי על ידי זה המים הם חמי בשר ואסור אח"כ לשתותו עם חלב. וע"ע מש"כ בח"ה סימן רנ"ב.
וכן מהגאון בעל המשנה הלכות שליט"א שמעתי דלכתחילה יש ליזהר שהזיעה של החמין לא יגיע למיחם של המים שמשתמשים בו אח"כ גם לחלבי, כגון לעשות בזה קפה עם חלב.
וכן כתב בשמירת שבת כהלכתה (מהדורה מחודשת פרק א' הערה מ"ז): ומיהו יקפיד, על כל פנים לכתחילה, שאדים שהיד סולדת בו לא יעלו מן הקדירה של בשר, וכן להיפך.
ומרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל כתב בתשובה במאור השבת בפניני המאור (תשובה כ"ה אות ד'): בנוגע להמיחם צריכים ודאי להזהר שהזיעה היוצאת מהקדירה ונוגעת במיחם שהזיעה לא תהא בשיעור שהיד סולדת בו, אבל כשאין היד סולדת בו אף על גב שהמיחם עוד על האש, אבל כיון שרק היתירא קבלע, וגם אין הזיעה הולכת ישר למיחם, וגם מסתמא יש שישים כנגד אותה זיעה צוננת, לכן נראה שמותר.
ובמאור השבת (ח"ב סימן י' הערה נ"ב) כתב: הנה אם ידוע לו שאין עולים אדים וניצוצות למיחם (כגון שאחר הרמת המכסה הוא שוהה מעט שיתפזרו האדים, ומרחיק הקדירה מהמיחם ומנפח בפיו או בידו), הורו מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל והגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל דיש להקל, וכן נוטה דעת מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א.
ובהערה נ"א שם כתב בשם הגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל, שאם עלה זיעה מקדירת הבשר להמיחם, דין המים כ"בשריים", אלא א"כ יש שישים במים כנגד הבשר או שיש שישים כנגד הזיעה.
ולפי זה אף אם יש שישים, מ"מ לכתחילה יש ליזהר שלא לעשות כן, לפי מה שכתב הפמ"ג (יו"ד סימן צ"ט שפתי דעת ס"ק כ"ב) דאין לערב חלב עם מים ליתנו אח"כ לבשר, אלא דבדיעבד כשכבר עשה כן מותר ליתנו לבשר, והכי נמי רק בדיעבד מותר לו לשתותו עם חלב כשיש שישים.

מקור הלכה

הרה"ג רבי יצחק חיים שרבאני שליט"א
ר"מ ישיבת חברת "אהבת שלום" ורב קהילת תורה ותבונה רמב"ש

בדיני חזרת תבשיל ע"ג כירה בשבת

שאלה: מצוי הוא שנפסק החשמל בפלטה שמונחת קדירה עליה בשבת, או שכבה האש בכירי גז שמונחת עליהם קדירה על הטס, האם מותר להעביר הקדירה לכירה אחרת בשבת ובאיזה תנאים.

תשובה: ידוע שהנוטל קדירה מע"ג כירה בשבת ורוצה להחזירה אח"כ ע"ג הכירה, ישנם כמה תנאים, ובמשנה בפרק כירה (לו:) איתא בית שמאי אומרים נוטלין אבל לא מחזירין, וב"ה אומרים אף מחזירין, ובגמרא (לח:) אמר רב ששת לדברי האומר מחזירין מחזירין אפי' בשבת. ונחלקו בגמ' כשהניח הקדירה ע"ג קרקע אם מותר להחזירה אח"כ, לר' תדאי אסור ולר' יוחנן מותר, ואח"כ איתא בגמ' אמר חזקיה משמיה דאביי הא דאמרת עודן בידו מותר, לא אמרן אלא שדעתו להחזיר, אבל אין דעתו להחזיר אסור, מכלל דע"ג קרקע אע"פ שדעתו להחזיר אסור. איכא דאמרי אמר חזקיה משמיה דאביי הא דאמרת ע"ג קרקע אסור, לא אמרן אלא שאין דעתו להחזיר, אבל דעתו להחזיר מותר, מכלל שבעודן בידו אע"פ שאין דעתו להחזיר מותר. ויוצא אם כן שללישנא קמא צריך ב' תנאים, א' עודה בידו, ב' דעתו להחזירה, ואם לא אסור להחזיר, וללישנא בתרא רק אם הניח ע"ג קרקע ולא היתה דעתו להחזירה אסור, אבל אם הניח ע"ג קרקע והיתה דעתו להחזיר, או שעודה בידו אע"פ שאין דעתו להחזיר, מותר, ופסקו הרי"ף והרא"ש כלישנא קמא, וכ"כ רבינו ירוחם, וכ"כ הרב המגיד בשם הגאונים. ודלא כהגהות מיימוניות בשם ס' התרומה שכ' דהלכה כמאן דשרי אפי' הניחה ע"ג קרקע, משום דבשל סופרים הלך אחר המיקל (ב"י). וכתב בביאור הלכה (סי' רנ"ג ס"ב ד"ה ודעתו להחזירה) שיש עוד פוסקים דס"ל כהגהות מיימוניות בשם ס' התרומה, והם חידושי הר"ן בשם הרא"ה, ושלטי הגבורים בשם ריא"ז, וכן הכריע המאירי. וגם התוס' והרא"ש תחילת פרק במה טומנין (מח.) ד"ה דזיתים, כתבו על הנוהגים להחזיר הקדירה לאחר שמניחין על הקרקע, דשמא סבירא לן כהך לישנא דשרי חזקיה משמיה דאביי הניחו ע"ג קרקע אם דעתו להחזיר, עכ"ל. והיינו כלישנא בתרא. ועוד כ' הב"י דהרמב"ם כ' שאין מחזירין אם הניחה ע"ג קרקע, ולא הזכיר אם דוקא באין דעתו להחזירה כלישנא בתרא, או אפי' בדעתו להחזירה וכלישנא קמא, ואפשר שהוא סובר דכיון דאמוראי קמאי לא חלקו בין דעתו להחזיר לאין דעתו להחזיר, לא חיישינן לדחזקיה משמיה דאביי דמפליג בינייהו, עכ"ל הב"י.

וכתב עוד הב"י שהבעיות שהוזכרו בגמ' שם בתלאה במקל או הניחה ע"ג מטה או שפינה ממיחם למיחם ועלו בתיקו, פסק בהן הטור לחומרא, ושכן פסק ר' ירוחם, אבל הרמב"ם שלא הזכיר בעיות אלו נראה שדעתו דנקטינן לקולא כיון דמידי דרבנן הוא, ועלו בתיקו. עכ"ד הב"י.

וכתב בשו"ע (סעי' ב') כירה שהיא גרופה וקטומה ונטל הקדירה מעליה אפי' בשבת, מותר להחזירה כל זמן שהיא רותחת (ועודה בידו - טור) ולא הניחה ע"ג קרקע (ודעתו להחזירה - טור), ודוקא על גבה אבל לתוכה אסור. ובתנור אסור להחזיר אפי' הוא גרוף וקטום, והוא הדין לכופח אם הסיקו בגפת ועצים, הג"ה ודוקא שהתבשיל מבושל כ"צ (ב"י), ואז מותר להחזירו אפי' לכירה אחרת (רמב"ם פ"ג הי"א). ויש אומרים דכל זה אינו אסור רק כשנטלו מן הכירה מבעוד יום ולא החזירו עד שחשכה, אבל אם לקחו משם משחשיכה אפי' הניחו ע"ג קרקע מותר (ר"ן), וכן נוהגים להקל בתנורים שלנו שיש להם דין כירה, וסומכים עצמם על דברי המקילין, וטוב להחמיר, מיהו אם נצטנן לכולי עלמא אסור (ב"י).

וממה שלא הזכיר השו"ע עודה בידו ודעתו להחזירה, יוצא דדעתו שהתנאי היחידי לאסור חזרה, זה הנחה ע"ג קרקע, אבל כשעודה בידו מותר להחזיר אפי' באין דעתו להחזירה, ואם הניחה שלא ע"ג קרקע ג"כ הדין כעודה בידו שיכול להחזירה, אמנם בהניחה ע"ג קרקע אפי' דעתו להחזירה אסור להחזירה, ודלא כלישנא בתרא בגמ'. וכ"ז כשיטת הרמב"ם, וכפי הבנת הב"י בדעת הרמב"ם שאינו פוסק לא כלישנא קמא ולא כלישנא בתרא, אלא כהאמוראים שאסרו להחזיר כשהניח ע"ג קרקע ולא חילקו בדבר, וגם אינו אוסר בהניח הקדירה ע"ג דבר אחר שלא ע"ג קרקע כהרמב"ם שלא הזכיר זה, וקשה קצת מדוע נטה מרן מדברי הרי"ף והרא"ש והר"ן ור' ירוחם וה"ה בשם הגאונים כמו שהעתיקם בב"י, ופסק כהרמב"ם.

ויעוין בבה"ל הנ"ל סעי' ב' ד"ה ודעתו להחזירה, שהבין בדעת השו"ע שפסק כל"ק, ומסתייע מדברי השו"ע בסעיף ג', שכתב שם המשכים בבוקר וראה שהקדיחה תבשילו, וירא פן יקדיח יותר, יכול להסיר ולהניח קדירה ישנה ריקנית על פי הכירה, ואז ישים הקדירה שהתבשיל בתוכה ע"ג הקדירה ריקנית, ויזהר שלא ישים קדירתו על גבי קרקע ושתהיה רותחת, עכ"ל. ושם הרי מדובר בדעתו להחזירה, ואפי' הכי אם הניח ע"ג קרקע אסור להחזיר, וכל זה דלא כלישנא בתרא דלא אסר אלא בתרתי לריעותא, שהניח ע"ג קרקע ואין דעתו להחזיר, ומזה למד הבה"ל שהשו"ע פסק כלישנא קמא, ולפ"ז כשעודה בידו בעינן דוקא דעתו להחזירה, אבל לפי מה שכתבנו דהשו"ע פסק כרמב"ם דלא כשתי הלשונות, אלא כהאמוראים שאסרו הנחה ע"ג קרקע ולא חלקו בדבר וכנ"ל, א"כ אין מצריך השו"ע כשלא הניח ע"ג קרקע שיהיה בדעתו להחזירה, וע"כ סתם ולא הזכיר "ודעתו להחזירה". וכ"כ המג"א סקכ"א וז"ל: והרב"י סבירא ליה דאפי' אין דעתו להחזיר שרי, כמ"ש הרמב"ם, עכ"ל. וכ"מ בביאור הגר"א סקמ"ב, עיי"ש.

ומה שכתב השו"ע כירה שהיא גרופה וקטומה, זה פשוט בסוגיא שאין להחזיר אא"כ הכירה גרופה וקטומה, אך מה שהזכיר השו"ע כל זמן שהיא רותחת, וכ"ה בטור ורבינו ירוחם, לכאורה זה כדי שלא יהיה איסור בישול בהחזרת הקדירה, ומדובר בקדירה שיש בה תבשיל עם רוטב, ולשיטת הפוסקים דיש בישול אחר בישול בלח, וע"כ כתב כאן כ"ז שהיא רותחת, שאז אין בישול אחר בישול, ומדובר בתבשיל המבושל כ"צ כמו שהוסיף הרמ"א כאן דבריו, וכ' ודוקא שהתבשיל מבושל כ"צ, שאל"כ גם אם תהיה הקדירה רותחת עדיין יש בו משום מבשל, וכ"ז מבואר בב"י כאן. אבל הב"ח (סוף סקי"ג) כתב כאן: ומ"ש כל זמן שהיא רותחת, נראה מדלא אמר כל זמן שלא נצטננה אלמא דאפי' הקדירה עדיין חמה נמי אינו מותר אלא כל זמן שהיא רותחת, דהשתא ליכא אלא חזרה, אבל כשאינה רותחת אע"ג שהיא חמה ואין בה משום מבשל בשבת, אסור להחזירה משום דהוה ליה כאילו עכשיו מניח הקדירה בתחילה על הכירה בשבת, אבל אם נצטנן לא צריך לאשמועינן הכא, דפשיטא דאסור אע"פ שהכירה גרופה וקטומה, דמ"מ הוי ליה מבשל בשבת, וזה נתבאר בסי' שי"ח, עכ"ל. ופי' דבריו דמה שכתב הטור כל זמן שהיא רותחת, לא משום לתא דבישול נגעו בה, אלא אפי' אינה רותחת ועדיין חמה שלא שייך כאן בישול אחר בישול, אפי' הכי אסור להחזירה, וזהו מתנאי חזרה, שכשמחזירה לאחר שנחה מרתיחתה אין זו חזרה, אלא כמו הנחה מחדש שאסור אפי' על כירה גרופה וקטומה. אבל המג"א (בס"ק י"ט) כתב וז"ל: רותחת, שהיד סולדת בו, עיין מה שכתבתי סי' שי"ח סעיף ד' (סקי"ב), דלא כעולת שבת (שכתב דאם נח מרתיחה לגמרי, אע"פ שעדיין חם הוא דאין בו משום בישול בשבת, אפ"ה לענין חזרה אסור, וכ"כ הב"ח לדעת הטור, עכ"ל העולת שבת), ונהגו להקל אם לא נצטנן לגמרי כמ"ש סי' שי"ח סעי' ט"ו, ועיין סוף סימן זה בהגה, וכ"כ ב"י בשם רבינו ירוחם דלא כב"ח, אבל אם נצטנן אז הוי בישול, ועיין סי' שי"ח סעיף ד', עכ"ל המ"א. וא"כ חולק המ"א על הב"ח, דלדעתו מה שצריך שתהיה רותחת אין זה שייך לתנאי חזרה אלא משום איסור בישול, וכמ"ש הב"י כמו שכתבנו למעלה, וכ"מ בביאור הגר"א (ס"ק ל"ט), וכ"כ המ"ב סקנ"ד, ולפ"ז יוצא שכל שהתבשיל לח ועדיין היס"ב שאין בו משום בישול, מותר להחזירו אם קיימים תנאי חזרה, וה"ה דבתבשיל יבש שאין בו משום בישול אחר בישול, אע"פ שהוא צונן מותר להחזירו בתנאי חזרה.

אבל קשה מדברי המג"א עצמו בסעי' ה' (סקל"ו), וז"ל השו"ע: מותר לתת על פי קדירת חמין בשבת תבשיל שנתבשל מע"ש כל צרכו, כגון פאנדי"ש וכיוצא בהן לחממן, לפי שאין דרך בישול בכך, אבל להטמין תחת הבגדים הנתונים על גבי המיחם ודאי אסור, הגה, והוא הדין שאסור להניח על גבי כירה אפי' גרופה וקטומה, דלא התירו אלא חזרה וכדרך שנתבאר. ויש מתירין ליתן לתוך תנור שאפו בו מבעו"י, דמאחר שלא הטמינו בו, רק אפו בו מבעו"י, לא נשאר בו רק הבל מעט ואין לחוש לבישול, ובלבד שלא נצטנן לגמרי, ויש מחמירין בזה וכו', עכ"ל.

וכתב ע"ז המג"א שלא נצטנן - ואפי' בדבר שאין בו מרק דלית ביה משום בישול, אסור אם נצטנן, דהוה ליה כמניח לכירה לכתחילה בשבת דאסור, דלא התירו אלא חזרה, עכ"ל. וההכרח של המג"א דמ"ש הרמ"א ובלבד שלא נצטנן לגמרי, זה משום תנאי חזרה ולא משום איסור בישול. וכ' המחה"ש שכאן הרי מדובר בתנור שהבלו מועט, ואינו יכול להביא לידי בישול. והבה"ל (ד"ה ובלבד שלא נצטנן לגמרי) הוסיף עוד הכרח לדברי המג"א, שכאן הרי מדובר בפאנדי"ש שהוא דבר יבש ואין בו בישול אחר בישול, ומה איכפת לן שהוא צונן, ומכח זה כתב המג"א שהטעם הוא משום תנאי חזרה, שאם נצטנן נראה כהנחה מחדש בשבת שזה אסור, וע"כ דוקא כשלא נצטנן לגמרי מותר להכניסו לאותו תנור. ומ"מ קשה דהמג"א סותר את עצמו, שהרי בסקי"ט דחה דברי הב"ח והעולת שבת, והסביר דמ"ש שם השו"ע כל זמן שהיא רותחת, זה משום איסור בישול ולא מתנאי חזרה, וכן הקשו המחה"ש והפמ"ג ועוד.

אבל התירוץ פשוט ליישב דברי המג"א, וכן תירצו המחה"ש והפמ"ג, והוא דמ"ש המג"א בסקי"ט לדחות דברי העו"ש והב"ח, כוונתו שהם החמירו גם אם הקדירה חמה בכדי יד סולדת ואין בה משום בישול לכו"ע, מ"מ כיון שנחה מרתיחתה יש בזה בעיה מצד תנאי חזרה, ואסור להחזירה, והמג"א חלק עליהם בזה שכל עוד הקדירה חמה בכדי שהיס"ב ואין בה משום בישול, מותר להחזירה גם מתנאי חזרה, שכיון שאין בה משום בישול לא בטלה שהייה ראשונה ומותר להחזירה, משא"כ בסקל"ו שכותב הרמ"א ובלבד שלא נצטנן לגמרי, זה ודאי שצריך שיהיה בו לפחות מעט חום בשביל תנאי חזרה, אעפ"י שאין שם בעיה של בישול. ובעיקר דברי המג"א בסקל"ו, קשה דמה שייך כאן תנאי חזרה, הרי כאן מניח את הפאנדי"ש לכתחילה בשבת, ובפירוש כתב הרמ"א שם בתחילת דבריו על מה שהתיר השו"ע להניח הפאנדי"ש על פי קדירת חמין, ואסר להניחו תחת הבגדים הנתונים על המיחם - והוא הדין שאסור להניחו על גבי כירה אפי' גרופה וקטומה, דלא התירו אלא חזרה, הא קמן שאין מדובר כאן בדין חזרה כלל, ומה שהתיר הרמ"א להכניס לתוך תנור שאפו בו מבעו"י ונשאר בו הבל מעט, כ' בזה המ"ב סק"צ שכיון שיש בו רק חום מועט אין נראה כמבשל עי"ז, ולכן מותר להניח לכתחילה בשבת (דבעלמא אסרינן משום מחזי כמבשל כמש"כ הר"ן והרשב"א כמובא במ"ב סקנ"ה), ולפ"ז מה שכתב הרמ"א ובלבד שלא נצטנן מה שייך לומר דזהו מתנאי חזרה.

ובאמת הבה"ל ד"ה ובלבד הנ"ל הביא בשם הגר"א לחלוק בזה על המג"א, והסביר דברי הרמ"א משום לתא דבישול, אע"פ שאין חומו של התנור רב, מ"מ יש חשש אולי יגיע לחום שהיס"ב וכמ"ש במ"ב סקצ"א, וע"כ הקפיד הרמ"א שיהיה התבשיל חם במקצת. ואע"פ שכאן מדובר בפאנדי"ש שהוא דבר יבש, מ"מ כוונת הרמ"א לענין תבשילין אחרים שיש בהם מרק, שאז יש חשש בישול, וע"ז כתב ובלבד שלא יצטנן לגמרי, עיי"ש שהאריך לדחות דברי המג"א.

דין אם מותר להעביר קדירה מכירה לכירה

כל מה שכתבנו בענין חזרה בתנאי חזרה, זה כשמחזיר הקדירה לאותה כירה שנטלה ממנה, אבל אם רוצה להחזיר לכירה אחרת, לא דיבר בזה מרן השו"ע, ורק הרמ"א כתב בסעי' ב' ואז מותר להחזירו אפי' לכירה אחרת, ומקורו מדברי הרמב"ם (פ"ג הלי"א) שכתב שם ומותר להחזיר מכירה לכירה, אפילו מכירה שהבלה מועט לכירה שהבלה מרובה וכו'.

והב"י העתיק דברי הרמב"ם אלו, וכתב על זה שהרב המגיד כתב שהוא ירושלמי בסוף פרק במה טומנין, והביא דברי רבינו ירוחם שכתב וז"ל: ובירושלמי (פ"ג סוף ה"א) כתב שאין מחזירין מכירה זו לכירה אחרת, שאם נטלה מכירה אחת אסור להחזירה לכירה אחרת, דהוי כנותן על גב הכירה לכתחלה בשבת וכו'.

ובספר ברכי יוסף להחיד"א כתב על דברי הרמ"א שכתב מותר להחזיר אפי' לכירה אחרת, וז"ל: כ"כ הרמב"ם פ"ג, ומרן השמיטו בשו"ע. וגם מהריק"ש בהגהותיו (ערך לחם) כתב ולהחזיר מכירה לכירה אחרת יש מתירין ויש אוסרין, ומכירה לטמינה ומטמינה לכירה, דברי הכל אסור, עכ"ל (המהריק"ש). משמע שנטה לדעת האוסרין, וק"ק על מרן ומהריק"ש דאמאי שבקי להרמב"ם דמתיר בפשיטות, וחיישי לדעת רבינו ירוחם דאסר, כמ"ש מרן בשמו בב"י. ותו, דדעת שפתי הרמב"ם ברור מללו בירושלמי פרק כירה ופרק במה טומנין, וכמ"ש בפשיטות הרב המגיד, ודברי רבינו ירוחם שכתב איפכא בשם הירושלמי תמוהים, וכמו שתמה הרב מהר"ב הלוי ותלמידו בספר יד אהרן, עש"ב ובספר מרכבת המשנה, עכ"ל הברכי יוסף ז"ל. ומדבריו נראה שנוטה להקל בזה. ובספר אור לציון (ח"ב פי"ז אות ז') אחר שציין לדברי המג"א סקכ"ג שהתיר בזה, ודברי הברכ"י הנ"ל, כתב: ונראה דכיון שכן הוא דעת הרמב"ם, ודעת מרן לא מפורשת בזה, ואיסור חזרה אינו אלא מדרבנן, שהעיקר להקל בזה.

ונבא עכשיו לנדון השאלה שכבתה האש בכירה או שנפסק החשמל בפלטה בשבת, לדעת מרן שהתנאי העיקרי להתיר חזרה הוא שלא יניחנה ע"ג קרקע, ואפי' אם הניחה ע"ג ספסל וכדו' מותר להחזירה, כ"ש כאן שהקדירה עדיין מונחת על הכירה או הפלטה, א"כ לא בטלה שהייה קמייתא ומותר יהיה להעבירה לכירה אחרת, אך כמובן צריך שתהיה הכירה השניה גרופה וקטומה, וצריך שיהיה האוכל עדין חם חום שהיס"ב אם יש בו רוטב, ואם הוא יבש ללא רוטב צריך שיהיה חם במקצת לחוש לדעת הסוברים שמתנאי חזרה צריך שלא יצטנן לגמרי, והם העו"ש והב"ח והמג"א הנ"ל, וכ' באור לציון שם שכן פסק הא"ה, ושכן כתב בחידושי הריטב"א (שבת ל"ח:), וכ"כ בחידושי הר"ן (שבת מ: בשם הרא"ה). וסיים באול"צ שם דבשעת הדחק יש להקל גם אם נצטנן כשהוא תבשיל יבש, כיון שכן היא דעת מרן, וכן דעת הגר"א דשרי אף בנצטנן (וכמ"ש לעיל דעת הגר"א והמ"ב), וכן משמע בגמ' שלא הצריכו בתנאי חזרה דיהא התבשיל חם, וכיון שאיסור שהיה לכתחילה הוא מדרבנן יש להקל בזה.

כל זה הוא לדעת מרן השלחן ערוך, אבל לדעת הרמ"א יש לדון בזה, שהרי הצריך בתנאי חזרה שלא יניחנה אפי' ע"ג ספסל וכדו', וכן הצריך שיהיה בדעתו בשעה שניטלה - להחזירה, ובנדון דידן יתכן שנחשב כמו שהניחה ע"ג ספסל לפחות, וכן אין כאן דעתו להחזירה [כיון שלא נכח ברגע שהפסיקה הכירה לפעול, ולא היתה מחשבתו נתונה לקדירה בשלב הכיבוי, אלא לאחר מכן כשהרגיש בדבר], וכן כ' באור לציון הנ"ל לדעת הרמ"א. אבל עדיין יש לדון בזה, דאולי עדיף מצב זה מסתם חזרה, שכאן עדיין הקדירה עומדת על הפלטה או הכיריים, ומעולם לא נטל את הקדירה משם, וכיון שלא עשה מעשה בידים לבטל את השהייה הראשונה, אולי זה עדיף מנטלה והעמידה ע"ג ספסל או מטה, ובזה גם י"ל שא"צ התנאי של דעתו להחזירה כל עוד לא עשה מעשה המבטל את השהייה הראשונה. וכל התנאים שהוזכרו לענין חזרה, זה כשהסיר את הקדירה מעל הכירה ושינה מהמצב הקודם, וכאן לא שינה, ומן הסתם גם ודאי שהדברים נראין שדעתו של האדם שתשאר הקדירה על הפלטה או הגז עד שיגיע זמן הסעודה. וע"כ יש מקום להקל בנדון זה להעביר לכירה אחרת גם לשיטת הרמ"א. ועדיין יש לומר סברא אחרת, והיא שהרי כל האיסור להעמיד קדירה ע"ג כירה גו"ק מחדש בשבת, זה מטעם מחזי כמבשל כנ"ל בשם הר"ן ורשב"א.

וצריך לומר (לדעת המצריכים דעתו להחזירה) דמחזי כמבשל כאן זה לא רק לאחרים, אלא גם לאדם עצמו, שהרי לגבי אחרים בלא"ה אין מבחינים אם דעתו להחזיר או לא, וע"כ לא התירו חכמים להחזיר אא"כ נמשכת פעולת חימום הקדירה שע"י שהיה ראשונה, מכח מעשיו ומחשבתו, ואז אין הרגשתו של האדם כשמחזיר שעושה פעולה חדשה, וע"כ בעינן דעתו להחזירה שאין כאן היסח דעת משהייה ראשונה, ואם לא היתה דעתו להחזירה, יש כאן הרגשה שעושה פעולה חדשה של העמדת הקדירה על גבי כירה, וע"כ אם כבתה הכירה כבר נתבטלה השהייה הראשונה והרגשתו של האדם כשמעביר לכירה אחרת כעושה פעולה חדשה, וע"כ יש לאסור.

וראיתי שנחלקו בדבר גדולי פוסקי דורינו, ודעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל להקל בזה מהטעם שכתבנו (עיין בשש"כ פ"א סעי' כ"ג הערה ס"ט, ובשלחן שלמה סקכ"א אות ב'), וכן ראיתי בשם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בס' אגרות משה (חלק או"ח ח"ד סי' ע"ד מלאכת מבשל אות ל"ח) שנטה להקל בזה. ולעומתם הזכרנו דעת האול"צ הנ"ל שאוסר, וכן כתב בס' ארחות שבת (ח"א פ"ב אות מ"ח) בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א והגר"נ קרליץ שליט"א שאוסרים, ועיין שם בהערה פ"א ופ"ב, ואיני כדאי להכריע בזה, והיעב"א.

נתיבי המנהגים

הרה"ג אליקום דבורקס שליט"א
מו"צ בד"ץ "שארית ישראל"

שימוש בפלטה בשבת

סיר שיש בו מאכל שאינו מבושל, מן התורה מותר להניחו על גבי האש קודם השבת שימשך בישולו בשבת עצמה, אעפ"י שהמאכל מתבשל בשבת אין בזה איסור בישול, היות והבישול בשבת נעשה מאליו, ואילו פעולת האדם בבישול דהיינו הנחת הסיר על גבי האש הסתיימה קודם השבת, אולם חכמינו ז"ל גזרו ואסרו להניח קודם השבת תבשיל על כירה שהסיקוה בעצים, שחכמים חששו שמא לאחר כניסת השבת יראה האדם שאין התבשיל מתבשל כראוי, ויבוא לחתות בגחלים כדי להגביר את חום האש כדי שהתבשיל יהיה מוכן לסעודת שבת, וכשהוא מחתה את הגחלים הוא עובר על איסור מלאכת הבערה. גם בזמנינו אסור להניח על כירים הבוערות ע"ג גז ותנור חשמלי שאפשר להגדיל את מדת החום, יש חשש כשיראה שהתבשיל לא נתבשל כל צרכו יגביר את מדת החום. ובשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סימן ע"ד כתב דבתנור חשמלי אף שאי אפשר לשנות את דרגת החום ג"כ אסור, שלא חלקו חכמים בתקנתם.

כאשר עושה האדם בערב שבת פעולה שהחום של האש יקטן, הרי הוא מגלה בדעתו שלא חושב להתעסק יותר באש, וזהו הסחת דעת, ממילא אין חשש שמא יבוא לחתות גחלים בשבת, ולכן כירה שהסיקוה בגחלים לפני שבת, והוציא האדם הגחלים מהכירה, זה נקרא **גריפה**, או שכיסה את כל הגחלים באפר כדי למעט את החום, זה נקרא **קטימה**, ואז חכמים לא חששו שמא בשבת יבוא לחתות, ולכן אז מותר להשהות תבשיל לפני השבת ע"ג הכירה, כפי שמשמע בגמ' שבת דף ל"ו.

לכן גם בזה"ז שהתנורים השתנו שייך ענין זה, ואם מניחים על הכיריים של גז כיסוי של מתכת, ועל גבי הכיסוי מניחים את הסירים, דאז נראה שקודם השבת עושה האדם פעולה הממעטת את חום האש, וגם שאין רגילין לעשות כן בימי החול, אין זה בכלל הגזירה שמא יגדיל את דרגת החום, ואז מותר להניחו על גבי כיסוי זה סירים שהמאכל ממשיך להתבשל בשבת. ולכן פלטה חשמלית המיוחדת לשבת ומיועדת לשמור על חום המאכל שעליה, וגם אי אפשר להגדיל את מדת החום היות ואין בה כפתורים לויסות החום, שדינה כגרופה וקטומה אף שלא מניחים עליה נייר אלומיניום, וכך נוהגים רוב העולם. וכן פסקו בשו"ת אגרות משה ח"א סימן צ"א, בשו"ת שבט הלוי חלק א' סימן צ"א, ובשמירת שבת כהלכתה חלק א' פ"א הערה נ"ד כתב שכן המנהג בירושלים עיה"ק, ובהערה ע"א מביא בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל הטעם דבזה שמעמיד בערב שבת את הקדירה על הפלטה הזאת הרי זה חשוב כקטומה, וגם לא שייך שמא יחתה כיון שאין הפלטה מיועדת לבישול, וגם אי אפשר להגדיל את מדת החום שלה. ויעוין בסימן רע"ה סעיף א' בבה"ל ד"ה לאור הנר, דמתיר לקרוא בשבת לאור מנורת נפט באופן שאין חשש שמא ירבה אורו, וגם עושה היכר ע"י נייר שכתוב "שבת קודש" ואסור להטות עיי"ש, וגם כאן יש לו היכר שעצם השימוש בפלטה הזאת הוא רק לשמור על חום התבשיל בשבת, ואין רגילין לבשל עליה, וכן מובא במפורש בס' שלחן שלמה סימן רנ"ג אות כ"ז, וכך מובא בשו"ת הר צבי (מהגרצ"פ פרנק זצ"ל) או"ח סימן קל"ו.

כמו"כ אם מניח על הכיריים של גז פח או אזבסט, דעת רוב גדולי האחרונים שמותר להניח הקדירה בע"ש על כיריים אלו, אולם שיטת החזון איש זצ"ל או"ח סימן ל"ז אות ט' ואות י"א דבהפסק פח או אסבסט וכדומה על האש שבכירים לא נחשב כגרופה וקטומה, כיון שאין ממעט החום ודרך בישול בכך, אולם בשו"ת שבט הלוי או"ח סימן צ"א כתב להעיר על דברי החזו"א, והעלה **שמנהגם של ישראל תורה היא** להקל בזה, וכן בספר תולדות זאב על שבת חלק ב' דקצ"ב תמה על החזו"א, שהרי בנתינת פח של מתכת אין לך היכר גדול מזה, ועדיף מגרופה וקטומה. וכ"כ בס' שם חדש על היראים ח"א דף נ"ח, שהמנהג שנהגו בירושלים לתת מערב שבת טס של מתכת ע"ג הכירה, הוא כדי שיהיה הפסק בין האש לקדרה, וכן כתב בכף החיים סימן רנ"ג ס"ק י"א שאם נותנים פח או ברזל לכסות האש שבכירה דנחשב כגרופה וקטומה, וכך משמע במנהגי מהרי"ל הלכות שבת דף ל"ו. וכן פסקו בשו"ת מהר"ם בריסק ח"ב סימן ע"ז, שו"ת מהרש"ג ח"ב סימן נ', שו"ת ישכיל עבדי ח"ו או"ח סימן ט"ו ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ז סימן י"ז.

בשו"ת אגרות משה ח"א סימן צ"ג כתב שטוב להקפיד שהכיסוי יכסה גם את הכפתורים שמגדילים ומקטינים הלהבה, אף שמעיקר הדין אין צריך, אולם בשו"ת באר משה ח"ז סימן א' משמע דמעיקר הדין צריך לראות את הכפתורים. אולם בשו"ת אבן ישראל (לגר"י פישר זצ"ל) חלק ח' סימן כ' ומרן הגרי"ש אלישיב שליט"א ס"ל שאין צריך לכסות את הכפתורים.

וכתוב בס' ברית עולם דיני שהיה והטמנה ובשו"ת אז נדברו ח"ח סימן י"ט וח"ט סימן ט"ז לגבי פלטה שמיוחדת לשבת שאין בה כפתורים להגדיל החום, אף לדעת החזו"א נחשב כגרופה וקטומה (ודלא כפי שהביא בס' ארחות רבינו שבת אות י"א ששאל את פי החזו"א בענין זה, ואמר לו שאף פלטת שבת שאין לה אלא מדת חום אחת מיוחדת לשבת דינה כאינה גרופה וקטומה). וכדעת הברית עולם כתב בשו"ת ישכיל עבדי ח"ז או"ח סימן כ"ח אות ח' (עי' בס' תפילה למשה ח"א סימן ל"ב ובס' מנוחת אהבה ח"א עמ' נ"ג).

אמנם לגבי כירה חשמלית שאפשר להגדיל ולהקטין מדת החום, והדרך לבשל עליו, אעפ"י שהאש אינה מגולה צריך להניח עליה פח או אסבסט, ולהחזו"א קדירה ריקנית הפוכה.

בשו"ת אגרות משה ח"ד סימן ע"ד אות כ"ה נשאל בתנורי גז שלנו כשהברז פתוח לגמרי, ואי אפשר עוד להגדיל את האש, האם צריך פח מתכת (בלע"ך) לשהיה, דמוכח דלשמא יכבה לא חוששים גבי מבושל כל צרכו (וגבי בשר גדי ועוף עי' בסימן רנ"ד ס"א), והשיב דלבשל ע"ג תנורי גז שלנו יש להצריך בלע"ך גם כשפתוח הגז לגמרי, דאף אם אין חשש צריך מטעם לא פלוג.

אולם בס' שבות יצחק עניני שהיה והטמנה פרק ח' כתב להעיר, דכיון שאם אין חשש חיתוי צריך לקטום משום לא פלוג, א"כ מהו הגדר דכירה גרופה דלא אוסרים משום לא פלוג, ולכאורה י"ל דבקדירה גרופה שגרף כל הגחלים חוץ לכירה הוא מעשה היכר או היסח הדעת כמו קטימה, לכן לא שייך בזה לא פלוג, אך אמנם כן דעת הר"ן בגריפת גחלים לצד הכירה מועיל כיון שהוא עשה היכר, וכך דעת הרמ"ך הובא בכס"מ פ"ג ה"ה, אבל הרמב"ן והרשב"א חולקים וסוברים שצריך שיגרוף כל הגחלים חוץ לכירה, וגם מספיק בהיכר של גריפת הגחלים הצידה, וכ"פ השו"ע, וא"כ ה"נ בגריפת כל הגחלים לחוץ משמע דאין ההיתר משום דבצורה כזו הוא נחשב להיכר, אלא משום דבמציאות זו אין אפשרות במציאות לחתות. וכן מוכח מדברי הגרע"א בסימן שי"ח ס"ג שכתב לדון דמותר להשהות ע"ג תולדות האור, משום דלא גרע מכירה גרופה דלא שייך שמא יחתה, ואם נאמר דבכירה גרופה ההיתר משום שעשה מעשה היכר והיסח הדעת, אין ראי' מזה לתולדות האור, ומבואר דההיתר משום שאין כאן גחלים לחתות, ולפי"ז צריך לברר מהו גדר החילוק בין כירה גרופה לכירים של גז כשפתוח הגז לגמרי. ולכן צ"ל דדוקא באש של גז שפתוח כל הברז, ואם לא היה פתוח לגמרי היה אסור לשהות, אומרים לא פלוג בין פתוח לגמרי ללא פתוח לגמרי, משום דפתוח הברז לגמרי ולא פתוח לגמרי הם ענין אחד ממש אלא שחלוקים בגובה האש, משא"כ כירה שאין בה גחלים וכירה שיש בה גחלים הם מצבים שונים לגמרי, שבזה יש אש ובזה אין אש כלל רק תולדת אש, לכן לא גוזרין זה אטו זה.

ומביא בשם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א שפלטה חשמלית זה שונה, דאף שאין בה אפשרות לשינויים בגובה החום, אסור להשהות עליה כדין כירה שאינה גרופה וקטומה, דלא חלקו באור עצמו בין אפשר לחתות לאי אפשר לחתות, ולכן אם רוצה לקוטמה כדי שיהיה רשאי בשבת להשהות הקדירה צריך לכסותה **בנייר אלומיניום עבה** שיצנן חומה מועט, אבל נייר אלומיניום דק לא מועיל משום שאין ניכר בו צינון. (עי' בכ"ז בשו"ת אז נדברו ח"א סימן ל"ז ומ"ז, יבי"א ח"ז או"ח סימן מ"ב, יחו"ד ח"ב סימן מ"ח, שו"ת מענה לשון ח"א או"ח סימן כ"ב, ציץ אליעזר ח"ח סימן כ"ו, ובשו"ת ישכיל עבדי ח"ו או"ח סימן ט"ו וח"ז או"ח סימן מ"ד).

סוג התבשיל

תבשיל שהתבשל כל צרכו קודם השבת **והוא מצטמק ורע לו**, כלומר שהתבשיל מתחסר גם בכמות וגם באיכות ע"י המשך הבישול, מותר להניחו קודם כניסת השבת על גבי אש שאינה מכוסה, דלא חששו על מקרה זה שיבוא להגביר את האש בשבת, שהרי האש מצמקת את התבשיל והתבשיל מתחסר ע"י כך, וכך מובא במשנ"ב סי' רנ"ג ס"ק ח', ומשום כך כתב הביאור הלכה (שם) ד"ה והוא על פי הגמרא, דמותר להניח קודם השבת מיחם מים רותחים על גבי אש שאינה מכוסה, שע"י ריבוי הבישול המים מתאדים ונחסרים.

אולם תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, דהיינו תבשילים שעברו תהליך של בישול והם ראויים לאכילה ע"י הדחק, לדעת הרמב"ם פ"ט מהלכות שבת ה"ה הוא שיעור של חצי בישול, לדעת רש"י שבת דף כ' ע"א הוא שיעור של שליש בישול. וכן תבשילים שהתבשלו כל צרכם והם בכלל **מצטמק ויפה לו**, דהיינו שהמשך הבישול מועיל להם, נחלקו הפוסקים האם גם בתבשילים אלו חוששים שמא יחתה בגחלים, או שמא בתבשילים אלו אין חשש שמא יבוא להגביר את חום האש, שהרי התבשיל ראוי לאכילה במצבו עתה, ואין לחוש שמא יחתה, וממילא אפשר להניח אותם קודם השבת גם על גבי אש שאינה מכוסה, דעת השלחן ערוך סימן רנ"ג סעיף א' שגם בתבשילים אלה יש לאסור כחכמים בגמ' שבת דף ל"ו, שגם אם מבושל כל צרכו צריך שיהיה האש גרוף וקטום כדי שיהיה היכר, ולא נבוא להגביה את האש בשבת, אולם דעת הרמ"א (שם) שכל שכבר נתבשל המאכל בערב שבת בשיעור של מאכל בן דרוסאי, שנוהגים להקל להשהות את הקדירה אפילו על גבי אש שאינה מכוסה, וכדעת חנניה (שם). וכך פסקו רש"י והר"ח הרשב"א הריטב"א הר"ן שבלי הלקט ועוד ראשונים שיש להקל בזה. בס' ארץ חיים (סתהון) סימן רנ"ג סעיף א' ובכף החיים (שם) אות כ"ג כתבו שלענין דינא המנהג להקל כיש אומרים, וכמו שכתב הרמ"א "והמנהג להקל כסברא אחרונה".

לדעת המחבר שאסור להשהות תבשיל מבושל בכירה שאינה גרופה וקטומה, ה"ה בכיריים של גז או של חשמל, מאחר ויש אפשרות להגביה את האש ע"י סיבוב הכפתור יש לחוש בזה שמא יחתה בגחלים שהוא הגבהת האש.

אולם בס' מנחת כהן (משמרת השבת פ"ה) כתב שגם הספרדים נוהגים היתר בדבר זה, ויש להם ע"מ להסתמך ואין לגעור בהם, וכמו שכתב הרא"ש (פרק כירה סימן א'). הביאור הלכה בסימן רנ"ג ד"ה ונהגו, מציין את דברי הרא"ש הנ"ל "דמפני שישראל אדוקים במצות עונג שבת בודאי לא ישמעו להחמיר, והנח להם במנהגם עפ"י הפוסקים כחנניה", וכתב ע"ז הביאור הלכה וז"ל: "דמשמע מזה דרק משום זה היקל הרא"ש ולא רצה למחות, וכן משמע בב"י שהעתיק דעה הראשונה בסתם כשיטת חכמים, והדעה השניה שפוסקת כחנניה כתב יש אומרים, משמע שדעתו נוטה להחמיר, אך מ"מ אין בנו כח למחות במקילין שכבר נהגו העם כהי"א, ועל כן לפי"ז לכתחילה בודאי טוב להזהר שיהיה מבושל כל צרכו קודם חשיכה ולסלקו מן האש, אך אם אירע שנתאחר הדבר, כגון שבאו אורחים קודם שקיעת החמה והוצרך לבשל איזה תבשיל עבורם, יכול להעמיד על הפטפוט לבשל, אף שלא יתבשל עד השקיעה רק כחצי בישול מספיק, ויניחנו עומד על הפטפוט עד שיגמר בשולו וכו'". אולם מרן החזו"א זצ"ל סובר שמותר אף לכתחילה לנהוג כדעת חנניה, ומותר להניח תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, וכן על האש ממש ללא הפסק בין האש לקדירה. והסברא פשוטה, דכיון שנתבשל שראוי לאכול ע"י הדחק, אין לחשוש שמא יחתה, דכיון שראוי לאכילה למה יחתה בחנם, ולכן מותר אפילו באינה גרופה וקטומה. (עי' שו"ת יבי"א ח"ו או"ח סימן ל"ב).

בס' מנחת אש פרק ו' מביא דיש עצה להרוצים לצאת ידי המשנ"ב, ולעשות דבר המותר לכתחילה שיוכלו להשהות את קדירת החמין, שיניחו סמוך לשבת חתיכת בשר מן המקפיא לתוך קדירת החמין, ובאופן זה מותר להשהות עם כל התבשיל על גבי אש שאינה גרופה וקטומה, עכ"ז כתבו האחרונים דעדיף לסמוך על החזו"א מאשר להרגיל עצמו להניח דבר בקדירה סמוך לשקיעת החמה מפני התקלה ח"ו. אולם לכל הדיעות אסור להשהות ע"ג האש קדירה שאין מבושלת אפילו כמאכל בן דרוסאי, אלא א"כ כיסו את האש, וכמבואר בגמ' שבת דף ל"ו.

גדר איסור שהייה

בחזו"א (סי' ל"ז סקכ"א ד"ה ונראה) כתב דאין איסור השהייה "הנתינה" אלא "מציאות מצב" זה אסרו חכמים, ששרשו שמא יחתה, ואפי' העמיד ע"י נכרי או קוף חייב להסיר, וכמו קדירה בשיל ולא בשיל העומדת מע"ש משקידש היום חייב להסירה (כהמג"א סק"ו לגבי דבר חי יעו"ש).

וכן בשו"ת ארץ צבי להגאון מקאזיגלוב ז"ל (סי' ק"ט) שדן שם בענין להעריך שעון שבת שיפעיל בש"ק את התנור ויחוממו התבשילין שעליו, פלפל הרבה בזה האם איסור השהייה הוא מעשה הנתינה, או גם בלא מעשה אסור, והוכיח מסוגיין דשבת לה. גבי שכח קדירה ע"ג כירה ובשלה בשבת, מהו לאכול התבשיל ע"ש, ומינה דלהשהות לכתחילה ודאי אסור, אע"ג דבשעת העמדה היה שוגג גמור. גם ממה שמבואר שם דבהעמיד קדירה מע"ש שיתבשל בשבת חשוב לא קעביד מעשה, ומזה דאין האיסור ההעמדה בע"ש רק ההשהיה, וע"כ חשיב לא קעביד מעשה, וכיון שכך דבלא מעשה נמי אסור השהייה ממילא, אין מועיל היתר גרמא, דבגרמא לא גרע מאילו הוא בלא מעשה כלל, וע"ש באריכות דבריו.

העמדת תבשילים על פתילת נפט וספירט

השערי תשובה בסימן רנ"ד ס"ח מביא משו"ת פנים מאירות חלק א' סימן פ"ד, שיש שנותנים הסיר של תה סמוך לחשיכה על כלי הברזל, ונותנים תחתיו משקה חריף שקורין (ספירט), ונותנין פתילה ודולק כל הלילה עד למחרתו ביום השבת, ולוקחים אז ע"י עכו"ם את הקדירה מעל האש, **וזהו איסור גמור הוא ככירה שאינו גרוף וקטום, ואע"פ שאין כאן גחלים** שייך גזירה דחיתוי, דהרי רואים כשממרסין בתוך המשקה הלהב עולה יותר ויש לחוש לחיתוי, ומסיק דחייבים גדולי הדור למחות בידם. מכח זה אסר בשו"ת לבושי מרדכי (מהדורא תליתאה או"ח סימן ל"ז) להעמיד תה וקפה על פתילה של נפט, דבכלי זה אפשר בקל להגדיל הלהבה עם משיכת הבורג הנועד להקטנה ולהגדלה, וכן הכריע בשו"ת עצי הלבנון סימן י"א.

בשו"ת מהרש"ם ח"ג סימן קס"ד דן בענין הנחת תבשילין על פתיליה של נפט, ובסו"ד כתב דיש מקום לצדד להקל, ומסיים מ"מ חוששני להקל בדבר שיד רבים שולטת, וקרוב לבוא לידי מכשולות, לכן ידי אל תהי בו להסכים בהיתר זה רק אם הוא טוח בטיט, עיי"ש. והאריך בזה בשו"ת מנחת יחיאל סימן כ"ו, ובשו"ת דרכי שלום (ליטער) חלק א' סימן ס"ג אות י' ושו"ת ישכיל עבדי ח"ג סימן י'.

בשו"ת מהרש"ג ח"ב סימן נ' תמה על הפנים מאירות שאוסר מבלי ראיות, וי"ל שבנפט וספירט שלא גזרו חז"ל אין לנו לחדש גזירות מדעתינו, ושמא דומה לכירה שהסיקוה בקש וגבבא, דאעפ"י שיש שם שלהבת לא גזרו שמא יחתה. בשו"ת יבי"א חלק א' או"ח סימן ל"ב מציין לספר גידולי ציון (הורביץ) ח"ט סימן י"א, שכתב דדוקא בגחלים שדרכם לדעוך מעט מעט גזרו שמא יחתה, משא"כ בפתיליה של נפט שאין הדבר מצוי שישתנה מצד החום, אין לחוש שמא יגביה את הפתיליה להבעירה יותר (עי' בכ"ז בספר באר יצחק על קדשים בהקדמתו, שואל ונשאל ח"א סימן ל"ו, שו"ת זרע אמת ח"ג או"ח סימן כ"ו, ציץ אליעזר ח"ז סימן י"ז, ובס' הלכתא רבתא לשבתא, שו"ת מנחת יצחק ח"ג סימן קל"ז ובשו"ת אז נדברו ח"ז סימן כ"א).

שהייה בשוגג או ע"י שכחה

מובא בשו"ע שאם שכח ושהה תבשיל שלא בישל כל צרכו אסור עד מוצאי שבת, המקור לזה הוא מדברי הגמ' שבת דף ל"ח ע"א משרבו משהין במזיד ואומרים שכחים אנו, חזרו וקנסו על השוכח. הפרי מגדים בסימן רנ"ג בא"א ס"ק י"א כתב שמלשון הרמב"ם משמע שרק אם עבר ושהה במזיד צריך להמתין במוצאי שבת עד כדי שיעשו, אבל אם שכח אין צריך להמתין כדי שיעשו ומותר במוצאי שבת, אמנם בהגהות אשרי (שבת פ"ג סימן ג') מבואר דגם בשוגג צריך להמתין בכדי שיעשו, עכ"ד הפמ"ג. המשנ"ב בסימן רנ"ג ס"ק ל"ב הביא דברי הפמ"ג, וכתבו האחרונים להעיר הרי בשו"ע סימן רנ"ד סעיף ח' מבואר לגבי תורמוסין ועססיות שגם בשוגג אסורים למוצש"ק עד כדי שיעשו, עיי"ש. וא"כ ה"ה בסימן רנ"ג צריך להמתין בכדי שיעשו, דכל שהיית איסור אף בשוגג, עי' בשו"ת מגדנות אליהו סימן ס"ד מש"כ בזה, וכבר העירו זאת בישועות יעקב סימן רנ"ג ס"ק ז' ומרכבת המשנה הלכות שבת פרק ג' הלכה ט'.

ובעצם הענין דשכחה אין נחשב לאונס אלא לשוגג, עי' בשו"ע חו"מ סימן רצ"א ס"ז - המפקיד אצל חבירו בין כלים בין מעות, ואמר לו תן לי פקדוני, ואמר לו השומר איני יודע אנה הנחתי הפקדון הזה, המתן לי עד שאבקש ואמצא ואחזיר לך, הרי זה פושע וחייב לשלם לו מיד. משמע ששכחה נחשבת לפשיעה, ובכה"ג שומר חנם צריך לשלם שהרי חייב בפשיעה. מקור לזה הוא מדברי הגמ' בבא מציעא דף ל"ה ע"א "כל לא ידענא פשיעותא הוא", כיון דבשעת הנחת הפקדון היה לו לזכור לעשות סימנים שיזכור, והפשיעה היא כבר מתחילה, והגם שסופו באונס ששכח, כיון שיכול להציל עצמו מן השכחה יש לו דין פשיעה וחייב (עי' שו"ת בית יעקב סימן ע'). וכיו"ב מבואר בתוס' שבועות ה' ע"א ד"ה ונעלם, "דכיון דשכח מוכח שלא הקפיד" (עי' שו"ת יד יצחק ח"ב סימן קע"ו, שו"ת מקור ברוך סימן נ"ב, שו"ת סמיכה לחיים (פלאג'י) סימן י"ז, ובס' דברי גאונים

רשת כוללי ערב
אליבא דהלכתא
שע"י ישיבת חברת אהבת שלום

כלל צ"ט), וכן פסק הרמ"א חו"מ סימן קכ"א סעיף י"א דמי ששלח שליח למשכן לו משכון ואינו יודע אצל מי, הוי פשיעה וחייב לשלם לו, וכן פסק המחבר חו"מ סימן רפ"ה סעיף ט', מדברי רש"י סוכה דף ל"ח ע"א ד"ה דילמא ורש"י בפסחים ו' ע"ב ד"ה פשע, שכתב "ישכח ויבוא לידי פשיעה", משמע מדהוי כשכחה הוא נחשב לפשיעה. וכן הסיקו בשו"ת שבות יעקב ח"ב אבן העזר סימן קמ"ח, שו"ת בית יעקב סימן ע', שו"ת שער אפרים סימן כ"ח, ומג"א או"ח סימן של"ד סק"ב [ודלא כמש"כ המהרש"א בתמורה דף ט"ז דשכחה אונס מוכח].

בס' טעמא דקרא מהגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לדייק מהפסוק "ויאמר לא ידעתי השומר אחי אנכי" (בראשית ד, ט), משמע שאם היה שומר לא היה טענה לא ידעתי, עכ"פ לגבי שכחה כשהיית תבשיל שלא נתבשל שאסור לאכלה רק במוצש"ק, משמע דשכחה לא נחשב לאונס. (עי' בס' פני דוד להחיד"א פרשת כי תבא, ס' ראה חיים פרשת חוקת, שו"ת אבן יקרה מהדורא תליתאי סימן נ', ובשו"ת רב פעלים ח"ג יור"ד סימן י"ד).

מעשה שבת באונס ומתעסק

והנה לגבי שכח והשהה בשבת כתב בס' תולדות זאב (שם) דפשוט דאם נאנס מחמת איזה סיבה, שנתברר לנו שלא היה באפשרותו לגרוף ולקטום ונשאר על האש, כגון שהיה עסוק וטרוד בחולה ומחלה וכיו"ב, ודאי שאין לאסרו, דאונס רחמנא פטריה ומה היה לו לעשות, ודווקא בשוכח דשייך הערמה לומר שוכח אני גזרו.

במבשל בשבת בשוגג נפסק בשו"ע או"ח סימן ש"מ סעיף א' דאסור בו ביום בין לו ובין לאחרים ולמוצ"ש מותר, וכתב בא"ר ס"ק ד' בשם שו"ת בנימין זאב סימן ק"ט וז"ל **"אין לדמות אונס לשוגג"**, והפמ"ג (שם) בא"א ס"ק ג' העתיק בזה"ל "אונס חמור משוגג" (א"ר אות ה'), והוא פלא מדוע יהיה אונס חמור משוגג, הרי פשוט דאונס קל משוגג ומותר אפילו בו ביום, דלא גרע משוחט לחולה דנאמר דאנוס עפ"י הדין, כן כשהוא אנוס ע"י איזה אופן שהוא צריך להיות מותר, דלמה נקנוס אותו הרי הוא אנוס, וכך משמע בס' קהלת יעקב למהריט"א בלשון חכמים אות א' סימן ע"ב לחלק בין אונס לשוגג, וברור שיש טעות סופר בדברי הפמ"ג, וצ"ל "אנוס אינו חמור כשוגג", וכבר עמדו על דברי הפמ"ג בדעת תורה סימן רנ"ג, ובקצות השלחן סימן קכ"ד סק"ג, ובכף החיים דפשוט דאונס קל משוגג. (עי' ים של שלמה ביצה פרק ב' סימן ו', ובשו"ת חתם סופר חו"מ סימן מ"ב).

ההבדל בין שוגג ואונס הוא, דבכל מקום שהיה לו לשים לב על מעשיו ולא שם לבו, ולא דקדק כל הצורך כפי שהיה לו לדקדק, וכדמוכח מסוגיית הגמ' בשבועות דף י"ז ע"ב בכה"ג נקרא שוגג, ורק במקום שאין על האדם שום טענה שהיה לו לדקדק על המעשה שעשה, בכה"ג בשם אונס יכונה. ומן הראוי לציין מש"כ החתם סופר בחידושיו לשבת דף ל"ז, דמש"כ בגמ' שבת ל"ח ע"א שקנסו על השוכח היינו בלא קטם כלל, אבל כשעשה את שלו וקטם, אלא שבמקרה חזרה והובערה והשתהה באיסור, לא אוסרים המאכל בדיעבד.

והנה לגבי מתעסק ידועים דברי הרעק"א בתשובות סימן ח', דמתעסק נחשב לעושה מעשה והוי כשוגג, אלא שממעטין מתעסק מקרבן חטאת, ומ"מ מסיק דלגבי שבת כיון דבמתעסק לא נקרא מלאכת מחשבת הוא נחשב כשגגת מלאכה דרבנן עיי"ש, וכ"כ האגלי טל מלאכת האופה ס"ק ל"ג, ועי' במקור חיים בפתיחה לסימן תל"א. בשו"ת עונג יום טוב אור"ח סימן כ' כתב דמבשל דרך מתעסק **עובר על איסור דאורייתא**, ודינו כשוגג דאסור לבו ביום, וכן כתב בשו"ת מנחת ברוך סימן ט'.

כתב בס' משמרת השבת סימן שי"ח לדון באחד שהשתמש בכירה חשמלית שהיתה גרופה וקטומה, ומכיון שהחיבור של חוטי החשמל היה רופף נפסק החיבור משום מה, והמים שעמדו ע"ג הצטננו לגמרי, ואחרי כמה שעות התעסק אחד מבני הבית בקדרות המונחות על הכירה, ואגב ההתעסקות שב הזרם ונתחממו המים עד שהגיעו לשיעור שהיד סולדת בו, והדיון הוא אם מותר להשתמש במים או שנאסרו עד מוצ"ש. והתשובה על ספק זה נראה כיון שזה שהתעסק בקדירות שעל הכירה, ידע מכל הנ"ל שהחיבור רופף והזרם עלול לשוב, א"כ היה לו להשגיח ביתר שאת שלא לגרום שום תנועה שעלולה להביא למגע החוטים, ואם לא שת לבו לזה שוב אינו נכנס לגדר אונס וקרוב לפושע הוא, משא"כ אם לא ידע מכלום ולתומו נתעסק שם, א"כ אין עליו שום טענה שהיה לו לדקדק על מעשיו, ובכה"ג נחשב לאונס.

אמנם למסקנת דבריו כתב כאן שמעשה הבישול וההבערה שעשה הוא כלאחר יד וגם ע"י גרמא, על כן אין לאסור עליו מה שנתבשל, ואע"ג דכל מלאכת בישול נעשית ע"י גרמא, דהמבשל מניח הקדרה בלבד, ומאליה נעשית ע"י האור, מ"מ שונה הגרמא הזה.

הכנה משבת לחול

נפסק בשו"ע סימן רנ"ד אין לתת פת לפני שקיעת החמה בתוך תנור אלא בכדי שתאפה מלמעלה ומלמטה, ובלא זה אסור משום חיתוי, אם עבר ונתן הלחם בתנור סמוך לחשיכה ועדין לא קרמו פניו, אם היה במזיד אסור לאכלו עד למוצש"ק, ובשוגג אם אין לו לאכול ג' סעודות מותר לרדות ג' סעודות, ובימינו שאין שייך רדיה מותר להוציא אפילו יותר מג' סעודות. כתב המג"א סימן רנ"ד ס"ק כ"ג וז"ל: "דווקא כשרוצה לאכול ממנו בשבת, אבל לרדות לצורך חול דאפילו טלטול בעלמא אסור, כמש"כ בהג"מ הלכות פסח דאסור להביא יין לצורך מוצאי שבת". ובביאור הלכה מביא מש"כ בס' חמד משה שלאו דווקא שרוצה לאכול כל הפת שבתנור, אלא אפילו אם רוצה לאכול מקצתו ג"כ מותר, דעל כל אחד נוכל לומר זה אני אוכל, דוגמא לזה מצינו בסימן שכ"ג סעיף ו' דמדיחין כלים לצורך היום כגון שנשאר לו סעודה לאכול, וכתב המג"א דאפילו יש לו י' כוסות מותר להדיח כולן שמא יצטרך לשתות באחד, דהיינו כל כוס וכוס ראוי לו. אולם בא"ר סימן רנ"ד ס"ק י"ח כתב דאפילו אינו רוצה לאכול כלום, מותר להוציא כל הפת משום פסידא שלא ישרף, והוא לשיטתו בסימן ש"ח ס"ק ע' בנזכר שיש לו בשר שאם לא ידיחו בשבת יעבור עליו ג' ימים משחיטה ויאסר, דמותר להדיחו, והמג"א בסימן שכ"א סק"ז כתב דאסור משום הכנה, וכתב בס' פני שבת להסביר דעת הא"ר שאין איסור הכנה, לפמש"כ בשו"ת מהרש"ג ח"א סימן ס"א דאיסור הכנה משבת על יום החול הוא דווקא באם כוונת העושה להרויח זמן שלא יצטרך לעשותו בימי החול, כמו גבי הצעת המטות דהיה לו להציע המטה במוצש"ק קודם שינה, ורק שבשבת הוא פנוי, והוא רוצה להציעו בשבת כדי להרויח הטרחא או הזמן במוצש"ק, זה הוא דאסור דהרי מכין משבת לחול, אבל במקום שאם לא יעשה הדבר בשבת אז לא יוכל לעשות אותה כלל בכה"ג לא אסרו. וראי' לזה שהרי מבואר בסימן ש"ח דכלי שמלאכתו להיתר מותר לטלטל מחמה לצל או שלא תגנב, והיינו שאין צריך את הכלי בשבת, ולכאורה יוצא שהוא כמכין משבת לחול ואסור משום הכנה, אלא ע"כ צ"ל דכיון דאין כוונתו להרויח העבודה בחול, רק שהדבר מוכרח להעשות ואי אפשר בלא זה, לא הוי הכנה. לפי"ז מובן מש"כ הא"ר דיותר להוציא כל הפת אפילו לצורך חול כדי שלא יתקלקל, דזה לא נקרא הכנה. ומציין בס' פני שבת ששמע מהגאון בעל באר משה זצ"ל (מדברעצין) לגבי הדחת כלים אחר סעודה שניה, ואין צריך להשתמש עוד בכלים אלו, דמותר לרחוץ הכלים כדי שלא יהיה ריח רע בבית מהלכלוך ושירים הנדבקים בפת, דהוא צורך שבת, אבל אם כל כוונתו כדי שיהיה עי"ז קל להדיחו במוצש"ק אסור משום הכנה.

ומצאתי בס' שמירת שבת כהלכתה ח"א פרק כ"ח סעיף ע"ט חידוש גדול, שמותר להסיר את כלי הסעודה מן השלחן גם אחר סעודה שלישית, כדי שהחדר יראה נקי ומסודר או כדי שלא ימשכו אליו החרקים, והמקור לזה הוא בשו"ע או"ח סימן תרס"ז במשנ"ב ס"ק ו', היות ואין כוונתו להוריד הכלים כדי שבמוצש"ק לא יצטרך לטרוח הרבה, אלא המטרה היא בשביל השבת עצמה.

להתחמם סמוך לתנור

כתוב בשו"ע סימן רנ"ה ס"א - אין עושין מדורה מעצים (בע"ש) סמוך לחשיכה, עד שיצית בהן האור בענין שתהא השלהבת עולה מאליה בלי סיוע עצים אחרים, ואם לא הודלקה כ"כ אסור ליהנות בה, גזירה שמא יחתה בה ויניד העצים כדי שתעלה השלהבת. המשנ"ב (שם) הביא מהתו"ש דה"ה אם רוצה להסיק סמוך לחשיכה התנור של בית החורף דינו כמדורה, שאם יש שיעור סמוך לחשיכה שתהא השלהבת עולה מאליה מותר. ומשמע מדברי השו"ע דלא גזרו במדורה שמא יחתה, רק אם יש חשש שלא תאחז האש בעצים כלל, אך ודאי תאחז בהם האש, אע"ג שעכשיו לא אחז האש רק כל שהוא מותר, ולא חוששים שמא יחתה (עי' בשו"ת ציץ אליעזר חי"ב סימן ל"א לענין הסקה מרכזית).

והנה בשו"ע בסימן רע"ה ס"ה מובא לגבי מדורה אפילו עשרה כאחד אין קורין, משום דהואיל ויושבים רחוקים זה מזה, ועוד שזנבות האודים סמוכים להם, אין זה מכיר כשבא חבירו להבעיר ולחתות. וכתב הט"ז (שם) "ולפי"ז אם יושבים סמוכים זה לזה מותר וכו', ונ"ל דאעפ"י שמותר להתחמם נגד המדורה כמובא בסימן רע"ו, מ"מ אין לישב בסמוך אצל זנבות האודים, כי יש לחוש שיגע בהם כדי שיבערו היטב, כדרך שעושין במדורה שמהפכין בזנבות אודים כדי שלא תכבה המדורה, והוא כמו חשש לענין קריאה לאור המדורה. הא"ר בסק"ט כתב דאין לחוש לחומרא זו שלא נזכר בש"ס ובפוסקים, ויותר מזאת דלא חששו במדורה שמא יחתה, רק בלימוד הצריך עיון רב, אבל בשימוש דברים אחרים שאין צריך עיון רב אין חומרא במדורה יותר מבנר שמותר להשתמש לאורו אפילו בסמוך, ומנין לרבות גזירה זו מדעתינו שלא נמצא בתלמוד, ולכן מסיק דמותר להשתמש בהם אפילו סמוך להם (עי' משנ"ב סימן רנ"ה סק"ז).

לפי דברי הט"ז יוצא שאין לשבת סמוך לתנור חימום שאפשר להגדיל חומו, דיש לחוש שמא יסובב הכפתור להגדיל החום, אולם נהגו העולם לישב סמוך לתנור חימום. בס' שבות יצחק עניני שהיה והטמנה (פרק י"ג) מביא ששמע ממרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל דלא אסר הט"ז רק מדורה שיש לו צורך להפך זנבות האודים כדי שיבערו היטב ולא יכבו, משא"כ בתנורי חימום שהאש קבועה ויציבה, ואינה צריכה חיתוי כדי שלא תכבה, גם להט"ז אינם בכלל גזירה זו, וכן דעת מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א (עי' שו"ת מנחת יצחק ח"ב סימן נ"ב ובשו"ת אגרות משה ח"ג סימן ז').

תקיעות בע"ש בזמן הזה

מובא בשו"ע סימן רנ"ו דבזמן חז"ל היו תוקעין שש תקיעות בערב שבת כדי להבדיל את העם ממלאכה, וכתב הרמ"א ונהגו בקהילות הקדושות שכל שהוא סמוך לשבת כחצי שעה או שעה, שמכריז הש"ץ להכין עצמן לשבת, **והוא במקום התקיעות שבימיהן**, וכן ראוי לנהוג בכל מקום.

מקור ענין של התקיעות בע"ש הוא בגמ' שבת דף ל"ה ע"ב, והנה הרמב"ם והטור הביאו דין התקיעות בע"ש כפי שמבואר בגמ', אך בשו"ע הוסיף "כשהיו ישראל בישובן", גם השו"ע לא הביא פרטי דיני התקיעות, וכתב בחוט שני (מהגר"נ קרליץ שליט"א) דמשמע מזה דענין של תקיעות בע"ש לא נאמר אלא בזמן שהיו ישראל בישובן, וכן משמע שבזמן ובמקום שאין התקיעות נוהגות אין דין הפסקת מלאכות באותם זמנים, אעפ"י שבמקום שתוקעין הוא תקנה להפסיק ממלאכה בזמנים אלו.

ואפשר שכשאין ישראל בישובם אלא הם מפוזרים, לא שייך במציאות התקנה של התקיעות, **אבל אין זה תנאי בחיוב** התקיעות שיהיו ישראל בישובם, ולפי"ז גם במקום שאין תוקעין יש חיוב הפסקת מלאכות כמו בזמן התקיעות, ולפי"ז צ"ע מדוע לא תוקעים בזמנינו במקומות שישראל בישובן ומרוכזים במקום אחד תקיעה הראשונה והשניה. למעשה נהגו בקהילות הקדושות שסמוך לשבת כחצי שעה קודם שקיעת החמה מכריזין לבני העיר שיכינו עצמם לשבת, וזהו במקום תקיעות בזמן חז"ל. ובזמנינו נהגו להכריז ע"י צופר ואזעקה, וכל אחד לפי מנהגו. בירושלים עיה"ק נהגו ארבעים דקות קודם השקיעה, ושאר עיירות חצי שעה קודם שקיעת החמה.

כתב בס' נחמד למראה על הירושלמי עירובין פרק ו', דלא רק בא"י אלא גם בחו"ל שייך מנהג זה, ומציין שבעיר וינציא היה מנהג שבע"ש סמוך לשבת תוקעים בחצוצרות להבדיל את העם ממלאכה ג' פעמים, וגם כשחל יו"ט בעש"ק תוקעים כמנהגם ע"י עממים להזהיר הנשים שיכינו עצמם להדליק (עי' ב"י סימן רנ"ו).

ונראה המקור לזה שנוהג התקיעות גם בחו"ל, מדברי הגמ' עבודה זרה ע' ע"א, וז"ל: "דהא דשמע ישראל קל שיפורא דבי שמשא", ובגמ' גיטין ס' ע"ב וברש"י ותוס' שם וז"ל: "האי שיפורא דהוה מעיקרא - דהוה מעיקרא בי רב יהודה".

בשו"ת רשב"ן (שיק) או"ח סימן קל"ז כתב דהתקנה לתקוע כששה תקיעות בע"ש בטלו בגולה מפני פחד הנכרים, ויען כי היה קשה להם לבטל תקנה לזאת **תקנו נגד אלו השש תקיעות אלו ששה מזמורים מן לכו נרננה קודם קבלת שבת.**

במג"א סימן רנ"ו ס"ק א' כתב שראוי לבעל חנות שיסגור חנותו **כמו שעה קודם שבת,** כי ראיתי גודל המכשלה.

כתב בספר רוח חיים להגר"ח פלאג'י ז"ל סי' רנ"ו (אות א'-ב'), דיפה המנהג בעירו [איזמיר] דמכריז מי שיש לו שעה מכוונת הגיע זמן הדלקה או קבלת שבת, והוא טוב שלא יקדימו בשביל העניים דהשמן בצמצום, ולא יאחרו לנגוע בחילול שבת ובפרט ביום המעונן, וע"ש עוד בענין סגירת החנויות, וכתב שם דיזהרו שאם ימצאו שם בשוק באיזה מקום פנוי ונקי שיתפלל תפילה מלאה, כי שמא מרוב הטירדה והבלבול ישכח מלהתפלל.

ועי' בספר פתח הדביר (סי' רנ"ו ס"א) דמנהג עירו [גם היה באיזמיר בשנות ת"ר] שהרב המרביץ תורה בעצת ממוני הקהל ממנים ת"ח קבוע ונוטל פרס, ומחזר בכל ע"ש בשעה י"א ורביע מהיום להזהיר לכל בעלי החנויות שיסגרו חנותן, וילכו לבתיהם לקבל שבת, וניתן לו רשות מב"ד לגזור בכח התורה לחייבו לסגור חנותו, ואע"פ שבמקומו לא ניתנה רשות לשום ת"ח לגזור בכח התורה, מ"מ לצורך שעה התירו לו.

בספר דעת חכמה (פי"ד שער השבת) כתב וז"ל: "גם באנו להודיע להבהולים על ממונם לחלל שבת בשביל ממון, שאותו הריוח לא יצליח בידם, כמ"ש בספר העיקרים שביום שבת הנהגת העולם ע"י כוכב שבתאי, והוא ל' חורבן וש"מ, וכל המלאכות שיעשו ביומו לא יצליחו ע"ש, וה"ה הנעשית בתוס' שבת מק"ו דמן המנחה ולמעלה".

ועי' בספר כף החיים (אות ה') דמנהגינו פה עיה"ק ירושת"ו להכריז השמש בכל מבואות ישראל חצי שעה קודם שאין השמש נראית על הארץ, דהיינו בי"א ושליש מן היום, להכין עצמם להדלקת הנר ולהטמנת חמין, ואחר עשרה דקות דהיינו בי"א וחצי, חוזר ומכריז שידליקו, וממילא גם בעלי החנויות סוגרין חנותן תיכף כששומעין קול הכרוז.

ובפה"ד (אות ג') העתיק מה שכתב הגאון מליסא ז"ל [בעל החוו"ד] בדרך החיים (קונטרס עניני שבת דף יז.), וז"ל: "וגם יושבי קהילות נכשלים בזה לחשוב חשבונות והרהורים, והשטן מקטרג ומצליח במעשיו, ורוב משא ומתן שיש בו ריוח הרבה מזדמן דוקא בשבת או בכניסת השבת, ואדם בהול על ממונו, ועי"ז אנחנו ישראל הערבים זה לזה הגיעו לנו הצרות האלה, אשר על כן כל איש אשר נגע רוח ה' בליבו וכו', ומה יועיל הן במקום עברה, וח"ו הרבה שלוחים למקום, ובסיבה קלה לא יועיל לו כל הונו, כי מצודת אלוקינו פרוסה וכו', וכותב שבעירו היו אנשי מעשה ראשי הקהילה עם ב' שמשים מסבבים העיר מבית לבית שתי שעות קודם הלילה, והיו רואים בכל החדרים, ואם מצאו איזה מלאכה שלא נגמרה וידעו שתגמר בשבת, היו משברים הכלי ולא היו חסים על איבוד ממון, וגם החנויות היו סוגרים, ע"ש. ומסיים הפה"ד דעינינו רואות כמה וכמה הפסד מרובה אירע לכל הסוחרים, שהפסידו כל הריוח רח"ל וכו', וקרוב לודאי שעון חילול שבת גרם, והוא היתר בעוכרינו. ובדה"ח (דף ז') כתב עוד בשם גדול אחד, שהנזהר בתוס' שבת להוסיף כפי כוחו, הנה שכרו אתו שיזכה לבנים כלשון הכתוב לסריסים אשר ישמרו את שבתותי ונתתי להם יד ושם טוב מבנים ומבנות, ע"ש.

ועי' בשו"ת חת"ס (או"ח סי' ס"ד) בנידון שקיבלו עליהם אנשי עיר אחת שבכל יום עש"ק לא ישרפו י"ש ביורה שלו מחצות ואילך בחורף, ומשעה רביעית ואילך בקיץ כדי שלא יצטרכו לבשל בשבת, ותקנו בקנס ידוע, ואתי מישהו מרבנן ואמר שהוא מנהג בטעות, שכ"כ בשו"ת פנים מאירות (ח"א סי' פ'), וע"ש דדחה החת"ס היתרו של החכם הנ"ל, ומסיים שתיקון יפה עשו אנשי העיר ההוא, ומחוייב הוא, ואקוה דהאי מרבנן ישמע ויוסף לקח, וחלילה לו לסרב וליתן כתף סוררת וכו', יעו"ש. (עי' שערי תשובה סי' רנ"ב סק"א).

מובא במשנה ברורה (שם) סק"ב ובשער הציון סק"ו, וז"ל: "ובקהילות גדולות מאד שאי אפשר להכריז, נכון מאד שימצאו אנשים מתנדבים בעם לילך ולזרז בכל רחובות קריה ע"ד סגירת החנויות והדלקת נרות, וכעת נמצא כן בכמה עיירות גדולות חבורות קדושות המיוסדות על השגחת השבת, ואשרי חלקם כי הם מזכים את ישראל לאביהם שבשמים, ויזכו עבור זה המתחזקים תמיד במצוה זו לבנים גדולי ישראל, וכמש"כ הזהיר בנר הויין לו בנים ת"ח, וכש"כ שמזכה בזה תמיד את עם ישראל".

ועוד כתב המשנ"ב (שם) ושעה"צ סק"ה אודות קבלת שבת יש קלקול גדול, שרוב העם חושבים שיש להם היתר שכל עוד לא אמרו ברכו או קבלת שבת כפי הנהוג, עושין כל המלאכות אעפ"י שהוא לילה, ועל כן יש **להקדים קבלת שבת הרבה קודם שקיעת החמה.**

ומצאתי אח"כ שבחיי אדם הלכות שבת כלל ה' כתב כעין זה, וז"ל: "והמון העם טועין מאד ועושין מלאכה עד הלילה, וחושבין שכיון שלא אמרו מזמור שיר עדיין אינו שבת, ומחללין שבת ועוונם גדול, ואי איישר חילי הייתי מתקן שתיכף כשסיימו מנחה בביהכנ"ס אז ילכו השמשים ברחובות להכריז הדליקו הנר, כמו שהמנהג בק"ק פראג, ולתקן שמי שאינו מדליק תיכף בהכרזת השמש הרי זה אסור להדליק יותר, כי **ראיתי גודל המכשלה שמדליקין בלילה".**

מובא בגמ' פסחים דף נ' ע"ב - העושה מלאכה בערבי שבתות ויו"ט מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה לעולם, היינו מה שמרויח במקום זה יפסיד במקום אחר, וכן מובא בשו"ע סימן רנ"א סעיף א', והבה"ל (שם) מביא מהרמב"ם פ"ח מהלכות יום טוב שיש בזה גם איסור, רק שאינו חמור האיסור כשאר איסורי שבת שיהא חייב ע"ז מכת מרדות. והט"ז (שם) כתב דאין בו איסור רק דאינו רואה סימן ברכה, וסיים הבה"ל דמה שנהגו העולם להקל בענין סגירת החנויות, נראה שסומכין על דברי הט"ז שאין בזה איסור.

בערוך השלחן סימן רנ"א סעיף ד' כתב כמה טעמים על מה שאין הבעלי מלאכות מבטלין ממלאכתן עד קרוב לשקיעה, ומעולם לא שמענו למחות, דאולי זה מדוחק הפרנסה. ועוד, דהטעם דביטול מלאכה הוא **משום שצריך להכין לשבת, ועכשיו הנשים מכינות הכל.** וע"ע בשער הציון בסימן רנ"ו ס"ק ב' שכ': "דבעונותינו הרבים נתפשט המנהג בכמה מקומות שעושים מלאכה עד סמוך לשקיעה, וזה מצד שרובם עניים וצריכים המעות לייפות את השבת, וזה לא נוכל למחות בידם".

בירור הלכה

הרה"ג מרדכי קרליבך שליט"א
רו"כ תורת רפאל - "אהבת שלום"

בדינא דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו לענין חזרת קדירה לתנור ובגדר איסורא דכלאי הכרם

הגרע"א בהגהותיו לשו"ע [או"ח סי' רנ"ג שם] חקר חקירה עצומה לדינא בהלכות שהייה וחזרת קדירה לאש בשבת, דהנה איתא בשבת [דף ל"ח:] דאף שהתירו חכמים להשהות ע"ג תנור גרופה וקטומה את קדירתו, מ"מ אם סילקה אסור להחזירה לתנור, אא"כ נשלמו כמה תנאים להתיר, א. עודה בידו ולא הניחה על גבי קרקע, ב. דעתו להחזירה, ואם הניחה ע"ג קרקע ודעתו להחזירה לל"ק אסור ולל"ב אסור, ונחלקו הפוסקים לדינא.

וכתב הגרע"א וז"ל, נסתפקתי בראובן שנטל קדירת שמעון מהתנור ועודה בידו ולא היה דעתו להחזירה, אם מותר בחזרה, ודאי אם כבר הניחה ע"ג קרקע אסור להחזירה, דכל שאינו תלוי במחשבה רק במעשה לא שייך לכללא דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, אך בעודה בידו דמחשבתו שאינו רוצה להחזירה אוסרה, בזה י"ל דלאו כל כמיניה לאסור דבר שאינו שלו [ואינו דומה לבסיס דבזה פשיטא דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו].

והנראה בזה לדון תחילה בגדר דינא דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו לענין כלאים, תנן בכלאים [פ"ז מ"ד] דהמסכך את גפנו על גבי תבואתו של חבירו, לדעת ר' יוסי ור' שמעון לא קידש, שכן אין אדם מקדש דבר שאינו שלו, וראיה לדבריו הביא ר' יוסי ממעשה שהיה באחד שזרע את כרמו בשביעית, ובא מעשה לפני ר"ע ואמר דלא קידש [דשביעית הפקר לכל], ודעת התוס' ביבמות [דף פג: ד"ה אין] שנחלקו אם אדם אוסר דבר שאינו שלו [ותוס' כתבו דהיינו כמ"ד דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו אף ע"י מעשה, ועתוס' ר"פ ב"ק (דף ק:), ותירצו האחרונים דמעשה סיכוך הגפן לא חשיב מעשה כלפי איסורא דכלאים, ויש להאריך].

אכן בר"ש על המשנה שם פירש דנחלקו בדרשות הכתובים, דר"י ור"ש מתירין משום שהתורה אמרה לא תזרע 'כרמך' כלאים, ולא של אחרים, ור"מ מרבה שדה של חבירו מדכתיב כלאים, והובא גם בתו"י יבמות.

ונקטו האחרונים דמאחר דלשון 'כרמך' הכתוב כאן כתוב לענין הלאו, א"כ יהא מותר מדאורייתא לזרוע כלאי הכרם בשדה חבירו, וכן הוא במנח"ח [מצוה רצ"ח סקי"ג] דמן הדין שיהא מותר, אכן הביא מפי השמועה מדברי מוהר"י אייבשיץ דאסור מדאורייתא ולוקה, והקשה עליו דכיון דנתמעט כרם של חבירו מה"ת נימא דלא נאמר המיעוט אלא כלפי האיסור הכתוב בסיפא דקרא, הרי המיעוט נאמר בהלאו.

ובמכות [דף כא:] תנן דיש חורש תלם אחד וחייב משום ח' לאוין, החורש בשור וחמור ביו"ט וכו', ומקשה שם דיתחייב מלקות גם משום זורע ביו"ט, והקשו האחרונים דמשום זורע ביו"ט אין כאן מאחר שנאסר בהנאה משום כלאי הכרם, והו"ל מקלקל, ותירץ מוהר"י אייבשיץ דהרי התם בשביעית מיירי, שאינו נאסר בהנאה למ"ד אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ואשר ע"ז הוא שהקשה במנח"ח דא"כ אף איסורא דזריעת כלאים אין כאן, וצ"ע.

[ובמשך חכמה כתב דאין ראיה מסוגיא דמכות, שכן התם באמת נאסרו הזמורות כמו שהביא הר"ש בשם הירושלמי, וכ"ה בר"מ (פ"ה כלאים ה"ח), שהרי הזמורות אינם הפקר, וא"כ נתקיים כאן 'פן תקדש', וממילא ודאי דיש כאן איסור, אמנם כ"ז נכון רק לדעת הירושלמי, אך ז"א לדעת תוס' יבמות (דף פג. ד"ה ר"י) שכתבו דאם חלק אינו שלו הכל מותר, ובחי' הגרש"ש (בליקוטים ובסוף ב"ב) העלה כמה מקורות לזה מהבבלי].

ובמשך חכמה כאן תמה, שהרי אפילו בכלאי זרעים איכא איסורא גם בשדה חבירו, [ועתויו"ט כלאים (פ"ב מ"ח) בדעת הר"מ (פ"ג כלאים הט"ז) דאין איסור בזורע כלאי זרעים בשל חבירו, כשם שמותר לסמוך שעורין לחטין של חבירו, דכתיב שדך, וכ"ה בצ"פ, ובתורת זרעים כלאים (שם ד"ה אכן) נקט דאסור, דרק רשויות השדות מחלקין, אך לזרוע בשל חבירו אסור, ולעניותי כ"ה ברדב"ז שם, ועמנח"ח (מצוה רמ"ה סקי"ד)].

אשר נראה בזה, דבאיסורא דזריעת כלאי הכרם איכא תרתי, א. עצם מעשה הזריעה, ב. לאשוויי כלאי הכרם פן תקדש המלאה, ונראה דחלוקים המה ביסודם, שכן איסור דזריעה יסודו בעצם מעשה הזריעה בלבד [ואף טרם הושרש בקרקע איכא איסורא כדלקמן], ואילו האיסור לאשוויי כלאי הכרם יסודו משום חלות שם החפצא, ורק משום שעומד להיות אסור הוא שאסרה תורה לאשוויי חלות שם ערבוב וכלאי הכרם.

וסמך לזה נראה ממה שהעלה במנח"ח [מצוה רצ"ח סקי"ד וסקט"ו] דבאיסורא דכלאים איכא תרתי, א. מעשה הזריעה עצמה, ואף לפני שנקלט הזרע [בג' ימים] עובר מיד ולוקה, וכמפורש כן בחינוך [מצוה תקמ"ח]. ב. קליטת הזרע אף היא כזריעה, ואף משום הקליטה חייב אם התרו עליו [בגוונא דאיכא מעשה], ולמש"נ הן הן ב' לאוין הנ"ל, א. מעשה הזריעה, ב. הזריעה לאשוויי כלאי הכרם דתליא בהשרשה.

והנה לשון הכתובים בפרשת כי תצא פכ"ב כך הוא, לא תזרע כרמך כלאים פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם. פשוטו של מקרא צריך עיון טובא, דלשון הכתובים הוא שאיסור זריעת כרם הוא משום 'פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם' [ופרש"י תקדש תסתאב לאיסור], והיינו דיסוד איסור זריעת כרם כלאים הוא משום האיסור הנאה דחייל ביה בהתבואה [או] בהכרם, באופן דמוכרח מזה דבמקום שאין נאסר הכרם שרי, וזה תמוה למה שיבואר דאף במקום שלא נאסר הכרם, עכ"ז איסור הזריעה במקומו עומד, וצ"ע.

דהנה תנן בכלאים [פ"ז מ"ד] דהמסכך את גפנו על גבי תבואתו של חבירו, לדעת ר' יוסי ור' שמעון לא קידש שכן אין אדם מקדש דבר שאינו שלו, וראיה לדבריו הביא ר' יוסי ממעשה שהיה באחד שזרע את כרמו בשביעית, ובא מעשה לפני ר"ע ואמר דלא קידש [דשביעית הפקר לכל], אלא דכל זה שנוי במשנה רק לענין קידוש ואיסור הנאה, אך לענין איסור הזריעה כתב במשך חכמה דודאי אסור, וצ"ע מפשטיה דקרא.

[ובקידושין (דף נו:) ובחולין (דף קטו.) אמרו דכלאי הכרם אסור בהנאה, דכתיב פן תקדש המלאה, ודרשינן פן תוקד אש, ובפסחים (דף כד:) מבואר דיש לאו באכילת כלאי הכרם, ופרש"י (ד"ה כלאי) דכתיב פן תקדש המלאה, והיינו איסור הנאה, והשמר פן ואל לשון לאו הוא (עירובין צו.), וכ"ה במניין המצוות להר"מ (ל"ת קצ"ג), אמנם זהו רק דרשת חכמינו, ואילו פשטיה דקרא קאי מה דכתיב פן תקדש כלפי האיסור, וצ"ע].

אשר נראה בזה ליישב עפ"י מה שנתבאר, דבאיסור שאסרה תורה לזרוע כלאי הכרם, באמת תרתי הוא דאית בה, א. איסור בעצם מעשה הזריעה, ב. איסור לאשוויי חלות איסורא דכלאי הכרם ע"י זריעה, באופן דלפי"ז ניחא מאד פשוטו של מקרא, שכן באמת יש איסור נוסף ומחודש לעצמו לזרוע כרם כלאים רק באופן שאז תוקדש המלאה ויאסר באיסורא דכלאי הכרם [מלבד האיסור של מעשה זריעת כלאי הכרם].

דמסתבר לומר דמיעוטא דכרמך ולא כרם אחרים לא נתקבלה אלא כלפי הלאו לאשוויי כלאי הכרם, דבזה צריך זריעה של בעלות, דמאחר דיסוד האיסור הוא אשוויי חלות שם כלאי הכרם, בזה צריך ניחותא של בעלות, אך כלפי האיסור של עצם מעשה הזריעה, לא נתקבלה המיעוט של כרמך, שכן בזה האיסור הוא מעשה הזריעה בלבד, ויעוין בספר זרעא קיימא [כלאים קונטרס ט' פרק ג' בסופו] שהעירני קצת.

אם אדם אוסר דבר שאינו שלו לענין א. יחוד ב. כוונת המעשה
א. כלאים ב. מערב נבילה ובב"ח ב. פרה אדומה וע"ע

ובתוס' יבמות [דף פג: ד"ה אין] הקשו קושיא חמורה לדעת ר"י ור"ש, דאם זרע גפן בצד תבואת חבירו אינו נאסר משום דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו וז"ל, וא"ת ומ"ש מנותן נבלה או חלב בתבשיל של חברו שנאסר. הר"ש בכלאים [פ"ז מ"ד] כתב דיש לחלק בין איסור שתלוי בנתינת טעם דאסור אף בשל חבירו, ואך דעדיין קשה קושית התוס' מכלאי בגדים ואיסור נרבע לגבוה דאדם אוסר דבר שאינו שלו.

וביאור דברי הר"ש, דיסוד איסורא דטעם כעיקר אינו משום דנתינת טעם אוסרת את חתיכת ההיתר, אלא מהלכות מאכלות הוא דאין לטעם טעם איסור, שכן אף טעמו כעיקר, וא"כ בודאי שאין לדון בזה משום דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, דהא מ"מ איסורא קאכיל כמי שאוכל נבילת חבירו, ולא מצינו דינא דאין אדם אוסר אלא כאשר הוא מחיל חלות איסור בדבר שאינו שלו, משא"כ לענין איסור אכילת טעם איסור.

[ובדעת התוס' נראה, עפ"י המבואר בחי' ר"ח הלוי (הל' מאכא"ס והל' חמץ ומצה) דאיסורא דטעם כעיקר איסור חדש הוא דחייל מכח התערובת, ובפרשת צו הארכתי לדון דיסוד איסורא דטעם כעיקר הוא חלות איסור מחודש דחייל על החתיכה להיותו חתיכא דאיסורא מכח טעמו הבלוע, דאילו מפאת עצם הבלע עצמו לא היה אסור, וזהו שהקשו דכלפי איסור חדש זה נימא דאין אדם 'אוסר' דבר שאינו שלו].

ולזה העמיד הר"ש את הקושיא לענין כלאי בגדים, דבזה יסוד האיסור הוא חלות התערובת, ובזה נימא דאין יכול לאשוויי חלות שם כלאי בגדים בשל חבירו. [ובמקו"א הארכתי מדברי הגר"ח דבאיסורא דכלאים איכא תרתי, א. איסור במעשה לבישת צמר ופשתים, ב. איסור חפצא דחייל בעצם תערובת של צמר ופשתים, וזהו שהקשה הר"ש דנימא דאין אדם אוסר ומשוי חלות שם כלאים בשל חבירו].

ותי' בתוס' וז"ל, ואור"י דבדבר התלוי במחשבה הוא דאמר הכי, כגון משתחוה לבהמת חבירו [חולין מ.] דאפי' עשה בה מעשה כגון ששחטה איכא למ"ד דלא אסרה, ואיסור כלאים נמי תלוי במחשבה, כדאמר במס' כלאים [פ"ה מ"ו] הרואה ירק כשאגיע אלקטנו אפילו הוסיף מאתים מותר, לכשאחזור אלקטנו אסור, ומטעם זה מפרש ר"ת דנקט [ב"ק ק:] נתייאש וכו' שאם היה עוסק בגדר ולא הספיק לגדור עד שהוסיף מאתים לא קידש.

והר"ש בכלאים [שם] השיג עליו וז"ל, ולא יתכן, דהרי העושה מלאכה במי חטאת ובפרת חטאת דפטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים בפרק הניזקין [גיטין נג.], אלמא אוסר, אע"ג דתלוי במחשבה כדאשכחן בפרק אלו מציאות [ב"מ ל.] הכניסה לרבקה ודשה כשרה משום דלא ניחא ליה, ע"כ. והיינו דחזינן דאף איסור התלוי במחשבה אין צריך בעלות, וא"כ מן הדין דאף לענין כלאים יוכל לאסור בשל חבירו, ודלא כדברי התוס'.

ובתוס' ב"מ [דף ל. ד"ה אף] עמדו בעיקר הך דינא דהעושה מלאכה בפרת חטאת של חבירו נפסלה, והרי אין כאן ניחותא דבעלים, ותירצו בתוס' וז"ל, י"ל כגון שהיה שותל, אי נמי לא בעינן ניחותא בעלים רק ניחותא דעושה מלאכה, עכ"ד. הנה לפי תירוצם הראשון הרי באמת אף לענין פרת חטאת בעינן ניחותא דבעלים, והר"ש ע"כ ס"ל כתירוצם השני דסגי בניחותא דעושה המעשה, וזהו שהשיג על התוס' לענין כלאים.

ולכן סיים הר"ש ליישב קושית התוס' וז"ל, אלא כל הני היינו טעמא, גבי ע"ז לאו שמיה תקרובת ע"ז כיון שאינו שלו, וגבי פרה תלה הכתוב בניחותא דעושה מלאכה, דכתיב גבי ע"ע עבד וקרינן עובד, מה עובד דניחא ליה [ב"מ כב.], ופרה ילפא מע"ע [סוטה מו.] וכו', וגבי כלאים היינו טעמא דכתיב לא תזרע, מה זורע דניחא ליה, והא אין אדם נהנה ולא ניחא ליה של אחרים, א"נ שאני הכא דכתיב כרמך [ולא כרם אחרים].

ולא נתפרש בדבריו מה בין איסור תקרובת ע"ז דבזה הוא שנחלקו אם אדם אוסר דבר שאינו שלו, לבין שאר הלכות התורה דבעינן ניחותא [כגון בכלאים ובע"ע ובפרה אדומה] דלא תליא בפלוגתא הנ"ל, וצ"ע.

והגרע"א [או"ח סי' רנ"ג ס"ב] ביאר דבריו וז"ל, דדוקא לגבי ע"ז דהמעשה בעצמותו אינו איסור גופיה כמו שחיטה וכדו', רק במחשבתו משוי ליה לתקרובת ע"ז, משו"ה אין מחשבתו מהני לשל חבירו, וממילא אין כאן איסור לפנינו, משא"כ בפרה דהמלאכה בעצמותה היא הפסול, אלא שהתורה אמרה דמלאכה בלא ניחותא אינה פוסלת, משו"ה כל דניחא לעושה המלאכה מיקרי מלאכה גמורה, וממילא נפסל במעשה מלאכה, וכמו כן כלאים, התערובת בעצמותה היא הכלאים, רק דאם דעתו לעקרה לא מיקרי תערובת, ומשו"ה כל שמסכך ומערב בידים מיקרי תערובת גמורה, וממילא הוה כלאים, עכ"ל.

ובפשוטו ביאור הדברים כך הוא, דתקרובת ע"ז אינו חייל מכח מה שנעשה בו עבודה זרה, אלא להיותו חפצא של תקרובת ע"ז, ובזה הוא דבעינן כח בעלות לייחד החפצא להיות מיוחד לע"ז, ברם מלאכה בפרה אדומה שאני, שכן דין ניחותא האמור שם אינו מחמת יחוד החפצא, אלא דבעינן שם מלאכה, וזה בודאי תלוי בכוונת עשיית בעל המעשה, דסגי לנו כל שיש 'כוונת המעשה', וא"כ בזה סגי בניחותא דעושה המעשה.

וזהו שהשיג הר"ש על התוס', דכשם שלענין פרה אדומה סגי בניחותא של עושה המעשה, ומשום דסגי לן בכוונת מעשה המלאכה, הרי כמו"כ לענין ניחותא דכלאים, שאין אנו צריכים לאשוויי חלות שם כלאים בהחפצא, אלא דכל שיש מעשה ערבוב נאסר, וא"כ בזה סגי בכוונת עושה המעשה [ואין לדחות דבהכניסה לפרה לרבקה אין כאן שם מלאכה כלל, אלא ממילא נעשית, דהלא אף בהכניסה לינוק ולדוש שו"ט דכשרה].

וביישוב שיטת התוס' [לחלק בין ניחותא דכלאים לבין ניחותא דפרה אדומה] העירוני לדקדק מדברי הגרע"א, דלענין מלאכה בפרה אדומה הרי המלאכה היא הפוסלת, ואין אנו צריכין אלא כוונת מעשה לשם מלאכה, ברם ענין ניחותא דכלאים שאני, דאף שאין הפסול מכח מחשבתו אלא מכח התערובת, מ"מ כל שאין ניחותא לא מיקרי תערובת וערבוב כלשון הגרע"א, בזה שפיר י"ל דבעינן ניחותא דבעלים, ומיושבת קו' הר"ש.

ונראה דהתוס' והר"ש אזלו בזה לטעמייהו מיניה וביה, דהנה בר"ש הביא הא דאיתא בירושלמי בדין האוסר דבר שיש לו בו שותפות, דמה שהוא שלו נאסר ושל חבירו אינו נאסר, ודעת התוס' ביבמות [דף פג. שם] דהכל מותר, ונתבאר לעיל, ומוכרח דלדעת הר"ש אין ריעותא בעצם הערבוב, דמה"ט של עצמו נאסר, ואילו לדעת התוס' דכל שחלק של חבירו יש ריעותא בעצם הערבוב, ועי' מש"כ הגרש"ש שם בסוף דבריו בענין זה.

אשר למש"נ לעיל נראה להוסיף בישוב קושית הר"ש, דדין ניחותא האמור בכלאי הכרם אינו בא לשם כוונת קיום הערבוב בלבד, אלא גם כלפי עצם חלות שם כלאים הוא דבעינן ניחותא, וכשם שלענין ע"ז בעינן יחוד החפצא לע"ז, כן הוא לענין כלאים בעינן יחוד ב' המינים להיות כחפצא של כלאי הכרם, וממילא אף בזה י"ל דבעינן יחוד בעלים, וכל שאחד ערבב הכרם עם התבואה אין נתפס בו שם חפצא דכלאי הכרם.

בספיקת הגרע"א בדין מי שעקר קדירת חבירו בשבת ע"מ שלא להחזירה

ומעתה נבוא לספיקת הגרע"א הנ"ל, וז"ל, נסתפקתי בראובן שנטל קדירת שמעון מהתנור ועודה בידו ולא היה דעתו להחזירה, אם מותר בחזרה, ודאי אם כבר הניחה ע"ג קרקע אסור להחזירה, דכל שאינו תלוי במחשבה רק במעשה לא שייך לכללא דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, אך בעודה בידו דמחשבתו שאינו רוצה להחזירה אוסרה, בזה י"ל דלאו כל כמיניה לאסור דבר שאינו שלו [ואינו דומה לבסיס דבזה פשיטא דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו].

והעלה הגרע"א דנחלקו בזה התוס' והר"ש הנ"ל, שכן אין כוונתו שלא להחזיר את הקדירה אוסרת, אלא עצם העקירה היא זו שאוסרת את החזרה, ואף דאין העקירה אוסרת אא"כ ניחא ליה בהיות הקדירה עקורה מן התנור, ובכה"ג דעצם המעשה הוא האוסר, ואף דבעינן ניחותא עבור כוונת מעשה העקירה, שאם דעתו להחזירו אין העקירה שבידים עקירה גמורה, וזה תלוי בפלוגתת התוס' והר"ש אם בזה אדם אוסר דבר שאינו שלו.

אכן למש"נ בסברת התוס' לענין כלאים, הרי שיש לומר דלענין ספיקת הגרע"א יודו התוס' לסברת הר"ש, שכן דוקא לענין כלאים י"ל כמש"נ לעיל דעצם מחשבתו גורמת את החפצא של הערבוב, וכמש"נ דאזלי בזה לטעמייהו, ברם לענין עקירת הקדירה מן התנור י"ל דעצם היות הקדירה שלא בתנור הוה עקירה, ואף דלא אסרו חכמים אלא כאשר עקור מרצון, וממילא בזה סגי במחשבת עקירת עושה המעשה.

באבי עזרי [פ"ג שבת ה"י] תמה על הגרע"א שנראה דנקט דיסוד ההיתר להחזיר את הקדירה הוא במה שאין מחשבת עקירה, ולכן לדעת התוס' אין אדם יכול לחשב מחשבת עקירה בדבר שאינו שלו, והקשה בזה דפשיטא דאם נפלה הקדירה מאליה אסור להחזירה, שאין מחשבת עקירה אוסרת החזרה, אלא דמחשבת החזרה מבטלת העקירה, וכל שסילק וחשב שלא להחזירה אחד לא עדיף מאם נפלה מאליה דאסור להחזירה.

וסמך לזה הביא בדין הציצית, דהנה כתב בשו"ע [או"ח סי' ח' סי"ד] דאם פשט טליתו חוזר ומברך, ודעת הרמ"א דאם היה דעתו לחזור ולהתעטף בו אינו מברך, ואילו אם נפלה מאליו כתב בשו"ע שם [סט"ו] דלכו"ע חוזר ומברך, וביאר במג"א [סק"כ] וז"ל, דכיון דנפלה בלא דעת אזדא ליה מצותה, עכ"ד. אשר דכוותה הוא הדין בקדירה שנפלה דאזלא לה בישול ראשון, ואם מחזירה הו"ל כבישול חדש ואסור, עכ"ד.

ולעניותי יש להעיר, שכן לפי סברת האבי עזרי מן הדין דאם אחד סילק קדירת חבירו ודעתו היה להחזירה, שיהא אסור להחזירה, שכן מחשבתו להחזיר אינה מחשבה כיון שאינו בעלים, ודעת התוס' דאין אדם יכול לחשב בשל חבירו, וממילא הו"ל כמי שנפלה מאליה שאסור להחזירה [לדעת האבי עזרי], ומפורש בדבריו דפשיטא ליה דאם סילק קדירת חבירו ודעתו להחזירה מותר להחזירה [אף שאין הכרח לזה].

וראיתי מובא בשם הגרש"ז אויערבאך, דאף אם נימא דאם הוריד את הקדירה בסתמא אסור לו להחזירה, י"ל דאם אחר סילק הקדירה על דעת שלא להחזירה לא מהניא מחשבתו לאסור החזרה, וכן אם נפלה הקדירה מאליה, דמאחר שהבעלים דעתו להחזירה לתנור הרי שהקדירה בעמוד והחזר קאי לתנור, וההחזרה לא חשיב כבישול חדש, משא"כ אם סילק את הקדירה בסתמא הרי שהיא עומדת עקורה ואסור להחזירה.

באופן דבזה הוא שכתב הגרע"א, דאם אחד סילק קדירת חבירו ע"מ שלא להחזירה, בזה כל מה דיש לדון שאסור להחזיר הוא רק משום עצם מעשה הסילוק, שכן הקדירה מצד עצמה עומדת לשוב לתנור, ורק משום מעשיו של המסלק הוא דאתינן עלה דחשיב מעשה סילוק, ובזה שפיר כתב הגרע"א דתלוי בפלוגתת התוס' והר"ש האם איתא להך דינא דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו במקום דסגי במחשבה לכוונת המעשה.

וכלפי מה שהקשה האבי עזרי מההיא דטלית, אמר הגרשז"א דאף בנפלה מאליה עדיין מהני מה שדעתו עליו, ואין כאן היסח הדעת, ואף דמהלכות ברכת המצוות הוא זה דכיון דנפלה טליתו אזדא המצוה ופסקה.

הוראת הלכה

חכמי ורבני בית ההוראה
שע"י ישיבת "חברת אהבת שלום"

כיסוי הכפתורים בכירה גרופה וקטומה

שאלה: בשו"ע סי' רנ"ג כתב דאיכא איסור שהיה ע"ג כירה שאינה גו"ק, וכבר כתבו הפוסקים דלהניח ע"ג הפח שעל האש חשיב כגרוף וקטום דעי"ז חשיב דאיכא היכר, ויל"ע האם יש צורך לכסות גם הכפתורים דהרי בהם איכא החשש חיתוי, או דילמא דסגי במה שנותן הכיסוי ע"ג האש, דבזה עושה היכר שרוצה למעט החום, וכבר דיברו בזה, וברצונינו לדעת האיך צריך לנהוג למעשה, יורונו המורים ושכמ"ה.

תשובה: מעיקר הדין לא צריך לכסות את הכפתורים, ומספיק מה שעושה היכר באש שלא יבוא לחתות, כמש"כ בס' שלחן שלמה (סי' רנ"ג ס"ק ה' אות ג'), ושש"כ (פ"א הערה נ"ד, ובנדמ"ח הערה ס"ג) בשם כמה פוסקים, שכ"ה מנהג ירושלים. וא' מחכמי הישיבה העיד שכן מנהג חכמי בבל, אור לציון ח"ב (פי"ז הל' ב'), ועוד הרבה חכמי דורינו. אך מאחר ודעת המהרש"ם בח"ג (סי' קס"ה) שצריך לעשות היכר במקום החיטוי שלא ישלוט שם יד אדם, וצריך לכסות גם את הכפתורים, וכ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"א (סי' צ"א), ושו"ת באר משה ח"ז (סי' ג'), וס' שערים המצויינים בהלכה (סי' ע"ב ס"ק מ'), ולזה נוטה דעת האג"מ או"ח ח"א (סי' צ"ג), ראוי לכתחילה לקנות פח שמכסה גם את הכפתורים הנפוץ בימינו לצאת גם דעת המחמירים, ועוד דיש בזה שמירה גדולה לאדם שלא יבוא להכשל ח"ו בהזזת הכפתורים.

שהיה ע"ג פלטה

שאלה: סי' רנ"ג סעי' א', לדעת מרן דהטמנה מצד אחד חשיב הטמנה צ"ע כיצד מותר להניח קדירות ע"ג פלטה חשמלית, והרי נחשב כמטמין מצד אחד, ובפשוטו מוכח דדעת השו"ע דאף בדבר שאין דרך להטמין בתוכו אסור, וכמו שכתב לקמן סי' רנ"ח דמטעם שמותר להניח ע"ג קדירה חמה ואינו כמטמין משום דלא חשיב מוסיף הבל, וכפי שביאר שם בב"י, ומבואר א"כ שאע"פ שלא שייך להטמין בתוך מכסה הקדירה, וכן אינו האש עצמו אלא דבר אחר שחם מחמתו, מ"מ שייך ביה הטמנה.

תשובה: בס' בית מאיר תירץ ע"ז דלא אסרו הטמנה במקצת שנוגע למטה, אלא בגחלים וכיו"ב שדרך לשקוע מעט בתוכם, והגחלים מקיפים קצת סביב הקדרה, אבל בדבר שאינו מוסיף הבל מצד עצמו, ואין דרך לשקוע מעט בתוכו, אין זה דרך הטמנה, ומותר אף לדעת השו"ע ודעימיה. וכעין זה כתב בשו"ע הרב במ"ת (לסי' רנ"ט), ואור לציון ח"ב (פי"ז בביאורים הל' א'), והביאם בשו"ת שערי יושר ח"ג (סי' מ"ט ס"ק א') עיי"ש. וממש"כ מרן (בסי' רנ"ח) דבמניח ע"ג קדירה חמה אינו מטמין, משום דלא חשיב למוסיף הבל, וש"מ דהלא"ה הו"ל הטמנה בדבר המוסיף הבל, אע"פ שהקדירה אינה דבר המוסיף הבל מצד עצמו, ואין דרך לשקוע בתוכה, אין מזה סתירה ליסוד הנ"ל, דהתם מיירי במכסה את הקדירה הקרה עם הקדירה החמה בסמיכות דרך הטמנה, כמבואר שם במשנ"ב (ס"ק ב') עיי"ש, לכן חשיב להטמנה, ואם הקדרה החמה היתה נחשבת לדבר המוסיף הבל הו"ל הטמנה במוסיף הבל.

דין פלטה חשמלית

שאלה: רצינו לדעת היאך לנהוג בענין פלטה חשמלית המצויה אצלנו שמיוחדת לשבת, האם איכא בזה איסור שהיה או חזרה, דאפשר דעכ"פ איכא בזה מחזי כמבשל, וכן איך הדין ליתן בתחילה ע"ג בשבת, יורונו המורים ושכמ"ה.

תשובה: בפלטה רגילה שא"א להגדיל את מידת החום, דעת רוב הפוסקים דחשיבה כקטומה ומותר להשהות ע"ג מע"ש, דכ"כ בס' שש"כ (פ"א סעיף כ"ה ובהערה ע"א) בשם כמה פוסקים עיי"ש, ס' שלחן שלמה (סי' רנ"ג ס"ק כ"ז), שו"ת אג"מ או"ח ח"ד (סי' ע"ד) דיני בישול (ס"ק ל"ה), שו"ת שבט הלוי ח"ה (סו"ס ל'), שו"ת ישכיל עבדי ח"ז (סי' כ"ח ס"ק ח'), אור לציון ח"ב (פי"ז הל' ג') עיי"ש [אלא דמש"כ שם דאפי' כשאפשר לשנות את מידת החום, אם היא בגובה המקסימלי דינה כגו"ק, הרבה חולקים ע"ז ואכמ"ל], ועוד הרבה חכמי דורינו הלא בספרתם. ובס' ברית עולם סוף הל' שהייה (סעיף כ"ו) כתב דנר' שאפי' לדעת החזו"א חשיב כקטומה, וכ"כ בשו"ת ישכיל עבדי הנ"ל שם (ס"ק ט') עיי"ש. אך בס' אורחות רבינו (עמוד ק"ב) כתב דשאל לחזו"א אי חשיב כקטומה, והשיב דלא חשיב כקטומה, וכ"ה דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א, הובא בס' שבות יצחק (שהייה עמוד צ"ו), אלא דס"ל שע"י כיסוי דנייר כסף עבה חשיב כקטומה, ולדעת החזו"א זה לא מהני להחשיבה כקטומה. ומנהג העולם כדעת רוב הפוסקים, ויש מחמירים להניח על הפלטה נייר כסף עבה לחוש לדעת הגרי"ש אלישיב שליט"א, ויש שחוששים לדעת החזו"א.

ולגבי שהייה חדשה על גבה בשבת [אוכל המבושל כ"צ שאין בו רוטב], בשו"ת ישכיל עבדי ח"ז (סי' מ"ד שאלה ט"ו ס"ק ד') כתב להקל גם בזה, משום שעיקר יעודה הוא רק לחמם את האוכל, וכן ס"ל לעוד כמה מחכמי דורינו הלא בספרתם. אך דעת רוב הפוסקים היא, דכיון שמצוי שאת גמר הבישול עושים בפלטה של שבת, יש בשהייה חדשה על גבה בשבת מיחזי כמבשל ואסור, דכ"כ בס' שש"כ, וס' שלחן שלמה הנ"ל, ועע"ש (בס"ק כ"ב), וכן משמע מכל הפוסקים הנ"ל שהקילו רק בשהייה מע"ש, וחזרה ע"ג בשבת. וכ"כ בשו"ת שערי יושר ח"ג (סו"ס נ"א) שאין להקל בשהייה חדשה בשבת ע"ג פלטה עיי"ש, וכ"כ בס' אורחות שבת ח"א (פ"ב סעיף ס"ג) עיי"ש. ובאור לציון ח"ב (פ"ל הל' י"ג) כתב דבמקום שאין אש תחתיה, מותר להניח דבר יבש קר לחממו עיי"ש, והמיקל בזה יש לו על מה שיסמוך.

נתינת קדירה ריקנית ע"ג הפלטה

שאלה: יל"ע אם נימא דאסור בפלטה חשמלית נתינה בתחילה בשבת, האם מהני בזה שישים ע"ג הפלטה קדירה ריקנית, דאע"פ דמבואר בשו"ע סי' רנ"ג סעי' ג' דלא מהני קדירה ריקנית לדין נתינה בתחילה, אך הכא כיון דהפלטה עצמה אפשר לדון אותה כגרוף וקטום, אפשר דיהיה מהני במניח קדירה ריקנית ע"ג.

תשובה: בס' שש"כ (פ"א הערה קי"ב) כתב בשם חכם א', דכשיש פח על הגז לעשותה קטומה, ומניח עליו עוד קדרה ריקנית לשנות מדרך חול, אף לדעת השו"ע מהני קדרה ריקנית עיי"ש. וכ"כ בס' שלחן שלמה (סי' רנ"ג הערה כ"ד), ושו"ת שבט הלוי ח"א (סי' צ"א) עיי"ש, ושו"ת שערי יושר ח"א (סי' כ"א בדינים העולים ס"ב). אך בשו"ת אז נדברו ח"ג (סי' י"ד) כתב לאסור, וכ"כ בס' אורחות השבת ח"א (פ"ב סעיף ס"ה) בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א, ועיי"ש באורחות שבת שהחמיר אפי' בפלטה. אך נר' העיקר להלכה דכיון שיש מקילים בפלטה אפי' שהייה חדשה ע"ג בשבת, אף שנתבאר בתשובה הקודמת שאין ראוי לסמוך על דבריהם בזה, עכ"פ כשמניח עוד קדירה ריקנית על הפלטה יש להקל. והמקילים אפי' בגז המכוסה בפח, והניחו עליו עוד קדרה ריקנית, יש להם ע"מ שיסמוכו.

נתינת קדירה עם רוטב מע"ש שנדלקת ע"י שעון שבת

שאלה: יל"ע האם שרי ליתן קדירה עם רוטב מערב שבת, ומכוין שעון שבת שיתחיל לדלוק בשבת, ובגוונא דגו"ק דהתם איכא בזה איסור נתינה בתחילה.

תשובה: בשו"ת מנח"י ח"ד (סי' כ"ו) כתב לאסור לעשות כן, וכ"כ בשו"ת צי"א ח"ב (סי' נ"ז), ושו"ת באר משה ח"ו (קונטרס האלקטריק סי' ב'), ושו"ת משנה הלכות ח"ד (סי' ל"ד), ושו"ת אז נדברו ח"ב (סי' י"ז). אך בחזו"א סי' ל"ח (ס"ק ב') משמע דמותר, וכ"כ בשו"ת ארץ צבי (סי' ק"ט), ושו"ת הר צבי (סי' קל"ו), שש"כ פ"א (סעיף כ"ו), שלחן שלמה (סי' רנ"ג ס"ק ל"ב אות ה'), שו"ת אג"מ ח"ד (סי' ס'), אורחות שבת ח"א (פ"ב סעיף ס"ח), ועוד חכמי דורינו הלא בספרתם, וכן העיקר להלכה.

היתר בשר חי בזמנינו

שאלה: בסי' רנ"ג סעי' א' מבואר בשו"ע דמותר להשהות בשר חי, מפני שמסיח דעת ממנו, וצ"ע בזמנינו שאפשר להגביר האש, ועד זמן הסעודה אפילו בשר חי יכול להתבשל, האם אפשר לסמוך על היתר זה.

תשובה: נר' דהגזירה שמא יחתה, זהו דוקא במה שדעתו לאוכלו בסעודת הלילה, דאע"פ שראוי להתבשל כ"צ לסעודת הלילה בלי חיתוי, חיישינן שמא לפעמים יהיה נראה לו שבלי לחתות זה לא יהיה מבושל כ"צ לסעודת הלילה, ומתוך שהוא טרוד ובהול שיהיה מוכן לסעודת הלילה ישכח ויבוא לחתות, אבל בבשר חי שלא יכול להתבשל לסעודת הלילה בלי להגביר את האש, והסיח דעתו מלאוכלו בסעודת הלילה, בזה לא חיישינן שמא ישנה דעתו לאוכלו בסעודת הלילה, בפרט שיודע דל"ש לאוכלו אא"כ יגביר את האש, ולכן ההיתר של בשר חי שייך גם בימינו.

בדין קטמה כולה בכיסוי גז

שאלה: בסי' רנ"ג סעי' א' כתב המשנ"ב ס"ק י"ד דאם קטם חלק מהגחלים אי"ז מהני, דבעינן קטמה כולה, ויל"ע בזמנינו שהקטמה עפ"י הפוסקים הוא הנחת פח (בלעך) על הכיריים ובזה חשיב קטומה (ולא סגי בכיסוי הכפתורים כמש"כ האור לציון ועוד), א"כ האם ג"כ בענין שיכסה בפח את כל הכיריים, או דכיון דבלאו הכי משאיר רק להבה אחת א"כ סגי שיכסה בפח קטן את מקום הנחת קדירה זו, דאין שום שייכות לשאר הלהבות ולא מועיל או מגרע אם יכסה אותם, וכן יל"ע אם בענין לכסות רק את מקום הלהבה באש שמדליק בה או את כל החצובה.

תשובה: מספיק לכסות רק את מקום הלהבה שדולקת, דכל שעשה היכר באש הדולקת במה שכיסה אותה סגי בהכי.

דין סמיכה בפח

שאלה: במשנ"ב סי' רנ"ג ס"ק ט"ו מבואר דיש אחרונים שמקילים בסמיכה אפילו להניח לכתחילה, ויש לדון האם הנחה ע"ג הפח שעל האש בסמוך לאש נחשב כסמיכה, ואע"ג שדרך ליתן הפח ע"ג האש לפזר את חומו, מ"מ אין עושים כן לצורך בישול, וא"כ י"ל שמקום הבישול של כל להבה הוא רק כנגדה, וכל שנותן בסמוך לה חשיב כסמיכה, וצ"ע.

תשובה: באור לציון ח"ב (פ"ל סעיף ט') כתב דקדרה העומדת על הפח שלא במקום האש, אסור להזיזה למקום האש, וכ"כ באורחות שבת בח"א (פ"ב סעיף ס"ט ב') בשם הגר"נ קרליץ שליט"א. אך בשו"ת אג"מ ח"ד (סי' ע"ד דיני בישול ס"ק י"ב) כתב דמותר להזיזה למקום האש, וכ"כ בשש"כ (פ"א סעיף כ"ב), ושו"ת מנחת שלמה ח"ב (סי' ל"ד ס"ק י"ב), ס' פני שבת ח"א (עמוד ע"ד) בשם בעל שו"ת דברי יציב עיי"ש, שבות יצחק שהייה (עמוד ע"ח) בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א [ועיי"ש שכתב שאפי' שהקדירה מונחת במקום שהאש לא יכולה לחממה בחום די"ס, עכ"פ כיון שיש תועלת בחומה שם כירה עליה, ומותר להעבירה משם למקום האש, והוא חידוש גדול לדינא, ובס' פני שבת הנ"ל אסר בכה"ג עיי"ש], שו"ת שערי יושר ח"א (סי' י"ט ס"ק ז') עיי"ש, ועוד מחכמי דורינו, וכן צידד הגר"ש וואזנר שליט"א במכתב (שבסוף ס' אורחות שבת עמוד תקט"ז) עיי"ש, וכן העיקר להלכה.

הנחה ע"ג השיש לגבי דין חזרה

שאלה: בסי' רנ"ג סעי' ב' קיי"ל לגבי חזרה בא' מהתנאים שיהיה מותר להחזיר, בעי' שלא יניחנו ע"ג הקרקע, אך ע"ג הספסל מהני באופן שדעתו להחזיר עכ"פ דיעבד. ויל"ע בשולחן שלנו דזיל בתר טעמא, או בשיש שהוא המקום והיעוד הסופי לקדירות, וא"כ לכאורה הוא דומיא דקרקע בזמנם, או דדינו כספסל דזמנם דס"ס אינו על הקרקע.

תשובה: בס' שבות יצחק שהייה (עמוד קנ"ה) כתב בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל והגרי"ש אלישיב שליט"א דבמניח על השיש, כיון שאינו מעשה המוכיח במוחלט שאין דעתו להחזירה כמו במניחה ע"ג קרקע, חשיב כע"ג ספסל, וכ"כ בס' אורחות שבת ח"א (פ"א הערה ע"ו) גם בשם הגר"נ קרליץ שליט"א, עיי"ש. אך באור לציון ח"ב (פי"ז הל ו') כתב דבמניח על השיש חשיב כע"ג קרקע, כיון שדרך להניח היום על השיש, ולא ניכר שהיא הנחה ארעית ע"מ להחזירה לאש כמו במניחה ע"ג ספסל, ולזה נוטה דעת הגר"ש וואזנר שליט"א והגר"ש אויערבאך שליט"א, הובאו באורחות שבת הנ"ל עיי"ש. ולכתחילה צריך להחמיר ולהניחה ע"ג השיש בהפסק מגבת כמש"כ האול"צ שם, אך בדיעבד ששכח לעשות כן, יש לסמוך על המקילים להחזירה ע"ג האש, אם יש לו צורך גדול בזה לשבת. ובשולחן שדרך רק לאכול עליו, ואין דרך להניח עליו קדרות, אפשר דכו"ע יודו שדינו כספסל.

הנחת מגבת בין השיש לקרקע

שאלה: עוד שם בתנאי שלא יניחנה ע"ג קרקע, מה הדין כשהניחה על השיש והניח מגבת בין הקדירה לשיש כדי שלא יתקלקל השיש מחום הקדירה. עיין אור לציון שם בתשובה ו' שע"ג השיש דינו כע"ג הקרקע, ועל מגבת כתב שם דאינו כקרקע, ולכאורה כיון שכן הדרך להניח כדי שלא יתקלקל השיש, הו"ל כע"ג קרקע.

תשובה: י"ל דבאופן שרגילים להניח מגבת לא מקופלת בחול להפסיק בין הקדרה לשיש כדי שלא יתקלקל מחום הקדרה, לאור לציון אסור, ומש"כ להתיר ע"י מגבת, היינו במקפל את המגבת בכמה קיפולים דהו"ל כעין כרית שכתב שם, דניכר שעושה הפסק מיוחד בין הקדרה לשיש שלא כדרכו בחול.

הכנסה לתוך תנורים שלנו

שאלה: עוד שם ודוקא ע"ג אבל לתוכה אסור, מה הדין בתנורים שלנו שאין ע"ג האם אפשר להכניס לתוכה מצד הסברא שאין גילוי דעת שמכניס לתוכה ולא ע"ג, דגלי דעתיה שרוצה לחמם מהר, אבל בכה"ג שאין אפשרות ע"ג האם יהיה מותר בתוכה (עיין שבט הלוי ח"ג סי' מ"ח להתיר, וחלק מדבריו אינם לדעת מרן, ועיין עוד שש"כ החדש פ"א אות י"ט).

תשובה: אף שכמה מחכמי דורינו נגררו אחרי דברי שבט הלוי הלא בספרתם, וכן בס' אור לציון ח"ב (פי"ז הל' ד' בביאורים) כתב דתנורים שלנו דינם ככירה, ומותר להשהות בתוכם מע"ש כמו בכירה, וסיים ע"ז ולענין חזרה דינו ככירה כמשנ"ת לעיל עיי"ש. ומשמע מדבריו שמותר להחזיר לתוך התנור, כמש"כ לעיל בכירה [אלא שלכאו' דבריו תמוהים, דמה שבכירה מותר להחזיר, זהו רק ע"ג, אבל לתוכה אסור כמבואר בשו"ע (סעיף ב'), ובתנור החזרה הוא לתוכה ואסור, ואכמ"ל]. ובחזו"א (סי' ל"ז ס"ק ח') כתב בפשטות שגם בתנורים שלנו שדינם ככירה אסור להחזיר בתוכה, וכ"כ בס' שש"כ (פ"א סעיף י"ז), ובשו"ת מנח"י ח"ג (סי' כ"ח), וס' ברית עולם הל' שהייה וחזרה (סעיף נ"ג) עיי"ש. ועיין בס' פסקי תשובות (סי' רנ"ג הערה 36) שכתב בשמם שמתירים, ואחה"מ לא דק. וכ"כ בשו"ת שערי יושר ח"ב (סי' ל"ז), ועיי"ש (ס"ק א'-ד') שדחה לדברי שבט הלוי, וכן הוכיח בראיות ברורות דמה שבשבט הלוי למד מדברי השלטי גיבורים שמותר להחזיר לתוך תנורים שלנו, אין מדברי השלט"ג שום ראיה להתיר, עיי"ש. וכ"כ בס' שבות יצחק שהייה (עמוד פ"ט), ושכן הוא דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א עיי"ש, אורחות שבת ח"א (פ"ב סעיף נ"ג), וכן העיקר להלכה.

חזרה כשנצטנן מרתיחתו ועדיין היס"ב ובדבר יבש שנצטנן

שאלה: בתנאי חזרה בסי' רנ"ג סעי' ב' כתוב בשו"ע שתהא רותחת, מה הדין כשנצטנן מרתיחתו ועדיין היס"ב, עיין כה"ח ס"ק ל"ח, ולכאורה מהטעם של בישול שכתב בב"י נראה לא כדבריו. ונ"מ ג"כ בדבר יבש שנצטנן, עיין אור לציון פי"ז תשובה ו' ז'.

תשובה: מנהג העולם אף היראים והחרדים לדבר ה' להחזיר על הפח של הגז והפלטה, כל עוד שהיס"ב כמש"כ האור לציון הנ"ל, ויש להם ע"מ שיסמוכו.

עירוי מים לקדירת החמין

שאלה: סי' רנ"ג סעי' ד', יש לדון לדעת השו"ע האם מותר לערות מהמיחם שהמים רותחים בו והוא כ"ר, לתוך קדירת החמין, דברבינו יונה שהביא הב"י מבואר שיש לאסור, וכן משמע במג"א שדן לאסור לשיטת השו"ע לערות את המים והקטניות וכפי שביאר המחה"ש, וצ"ע לדינא.

תשובה: באור לציון ח"ב (פי"ז הל' ח') כתב דאין לערות מים חמים מכלי ראשון לתוך קדירת חמין, אך המקילים בזה יש להם ע"מ שיסמוכו, וכ"כ בשו"ת שערי יושר ח"ב (סי' ל"ח), ועיי"ש שהוכיח שלא ברור שמרן חשש גם לטעם השני של ר' יונה, ועוד דאפשר דלא אסר אלא בצירוף שני הטעמים, ולכן בני"ד שאין את הטעם הראשון של רי"ו המקילים בזה יש להם ע"מ שיסמוכו, אך לכתחילה נכון להחמיר בזה, ויש להכניס את הברז של הדוד מים חמים בתוך הקדרה ולערות, דבכה"ג י"ל דאף לטעם השני דר' יונה מותר.

בדין הטמנה במגבת על גבי הקדירה שעל הפח שע"ג הכירה

שאלה: סי' רנ"ג סעי' ה', יל"ע היאך מנהג העולם בשבת להטמין קדירות אעפ"י שמכסים גם למעלה במגבות וכדו', וגם בשוליו הוא ע"ג הפח (בלעך), ודבר זה לכאורה הוי הטמנה במקצת לשו"ע ואפילו רק מצד שוליו, וגם לרמ"א היכא שמכוסה גם משוליו וגם על גביו היאך נוהגים להתיר, וגם הנוהגים כשו"ע מקילים כן.

תשובה: בשו"ת שערי יושר ח"ג (סי' מ"ט ס"ק ב'-ו') כתב ליישב מנהג העולם אף לנוהגים כדעת השו"ע, די"ל דעד כאן לא קאמר השו"ע דהטמנה במקצת הוי הטמנה, אלא כששייך להטמין בגוף הדבר המוסיף הבל מחמת עצמו, אבל כשלא שייך להטמין בו כפח שעל הגז ופלטה, וכל ההטמנה היא רק במגבת וכיו"ב שאינם מוסיפים הבל מצד עצמם, רק מחמת שמתחממים מהגז והפלטה, בזה מודה השו"ע והרמ"א דלא הוי הטמנה אא"כ מוטמן כולו בדבר שאינו מוסיף הבל מחמת עצמו, ושכ"כ בהדיא בס' קצות השלחן (סי' ע"א ס"ק כ"ט), אלא שהחזו"א (בסי' ל"ז ס"ק י"ט) חולק ע"ז, וס"ל שלדעת השו"ע כל שהמגבת נוגעת בצד א' אסור [וכ"מ מהמשנ"ב בסי' רנ"ח בשעה"צ ס"ק ט'], עייש"ב במש"כ בזה. ואף שאין היתר זה ברור בדעת השו"ע, ע"ז נאמר בכל מקום שהלכה רופפת בידך פוק חזי מאי עמא דבר.

בהנחת קדירה חייתא בכניסת שבת לדידן

שאלה: סי' רנ"ד סעי' א', יל"ע בקדירה חייתא או במניח חתיכה חיה בקדירה, דכתב המשנ"ב (סק"י) דצריך להניחה סמוך לשקיעה ממש, וא"כ כגון אנו שמקבלים שבת כעשרים או ארבעים דקות לפני השקיעה בתורת חומרא, האם כיון שבשעת קבלת השבת האמיתית בשקיעה (עכ"פ לחומרא לאידך גיסא) הוא אינו חתיכה חיה, א"כ לא מהני היתר זה לדידן, או דכיון דמקבל על עצמו שבת בשעת כניסת שבת א"כ שוב הוא כמו בכניסת השבת, דשוב לא חיישינן שיחלל שבת עכשיו, וגם הוא הרי קיבל על עצמו שבת [והאם יש צד להקל גם באופן שלא קיבל ע"ע שבת באופן הנ"ל, כיון דסוף סוף זהו זמן כניסת שבת לדידן].

תשובה: מקור דברי המשנ"ב הוא מהמג"א והאחרונים שהביאו את דבריו להלכה, וכתב ע"ז בס' שביתת השבת הל' שהייה (ברחובות הנהר ס"ק ט"ו) דבימינו שרגילים לקבל שבת עשרים דקות לפני השקיעה, ובפרט בירושלים שמקדימים ארבעים דקות, אין את ההיתר של בשר חי. אך בחזו"א (סי' ל"ז ס"ק כ"ב) כתב שאם נותן חתיכת בשר חי על אש נמוכה באופן שעד השקיעה הבשר לא יגיע לחום די"ס, יש להיתר דבשר חי גם בימינו, ובאור לציון ח"א (סי' כ"א) כתב להקל יותר, דכל שהבשר לא התחיל להתרכך עד השקיעה מחמת האש חשיב כבשר חי, עיי"ש בראיות שהביא לזה. ולענין הלכה ודאי שאפשר להקל כהחזו"א. ואפשר דאף הסומך על דברי האור לציון יש לו ע"מ שיסמוך, אע"פ שרהיטת דברי המג"א והאחרונים והמשנ"ב שהביאו את דבריו לא מורים כן.

כבתה האש האם יכול להעבירה לאש אחרת

שאלה: אם כבתה האש האם יכול להעבירה לאש אחרת, לדעת מרן שלא הזכיר בשו"ע מש"כ הרמ"א שם ואפילו לכירה אחרת מותר (עיין ברכ"י סק"ג, כה"ח ס"ק מ"ו ואור לציון פ"ז תשובה ז').

תשובה: באחרונים הנ"ל [שצויינו בשאלה] נוטים לומר שאף לדעת מרן מותר להעביר מאש לאש כדעת הרמב"ם, ולפ"ז מותר לאש אחרת אם כבתה האש כמש"כ האור לציון הנ"ל.

קדירה חייתא במים

שאלה: בסי' רנ"ד סעי' ט' מבואר בשו"ע שאסור למלאות חבית של מים סמוך לחשיכה, וצ"ע האם שייך בזה היתר של קדירה חייתא באופן שיש מים מרובים, שלא ירתחו עד למחר, וכפי שדן בזה בהגהות רע"א בריש סי' רנ"ג.

תשובה: בחזו"א (סי' ל"ו ס"ק ג') כתב דבאופן שהאש נמוכה והמים מרובים שודאי לא ירתחו רק מחר, ואין דעתו להשתמש בהם רק מחר מותר, דהו"ל כבשר חי, אבל אם יש חשש שיבואו להשתמש בהם בלילה, אין להתיר אא"כ יעשה איזה שמירה או היכר שלא יבואו להשתמש בהם בלילה, עכתו"ד עיי"ש. אך בס' קצות השלחן (סי' ע"א בבדה"ש ס"ק י"א) כתב דבדבר שדרכו להתבשל מהר לא נתנו חכמים דבריהם לשיעורים ולא פלוג, ובכל גוונא אסרו אפי' באופן שלא יכול להתבשל בלילה. ובאג"מ ח"ד (סי' ע"ד בישול ס"ק כ"ג) כתב לאסור מטעם שעלולים להוציא מים מהדוד בלילה, עיי"ש. אך באופן שעושים היכר שלא יבואו להוציא מים מהדוד בלילה, כגון שהופכים את הברז של הדוד לצד הקיר שעי"ז ניכר לכולם שעשו כן כדי שלא יוציאו מים מהדוד, המקיל כהחזו"א יש לו ע"מ שיסמוך.

המנהג ועעמו

הרב אליהו נכס
כולל "אליבא דהלכתא" קריית ספר

בענין נתינה מכלי ראשון בטרמוס בשבת

שו"ע סי' רנ"ז סעי' ה': אם פינה התבשיל בשבת מקדירה שנתבשל בה לקדירה אחרת, מותר להטמינו בדבר שאינו מוסיף הבל. ובסעיף ו' שם: מותר להטמין בשבת דבר צונן בדבר שאינו מוסיף הבל, כדי שלא יצטנן ביותר או כדי שתפיג צינתו, אבל בדבר המוסיף הבל אפילו להטמין צונן גמור ואפילו מבע"י נמי אסור.

ועיי"ש בשולחן שלמה שכתב: על דבר הבקבוקים שמחזיקים חום (טרמוס) שנתחדש כהיום, נפלה שאלה בבי מדרשא מהו ליתן בתוכם חמין בשבת, אם יש בזה חשש הטמנה, לפי מה דקי"ל דאסור בשבת אפילו בדבר שאין מוסיף הבל.

נלענ"ד להוכיח דנידון זה תליא באשלי רברבי ה"ה רש"י והרמב"ם ז"ל, עפ"י דברי הר"ן סוף פרק במה טומנין גבי הא דר"י אמר שמואל מותר להטמין את הצונן, שהביא בזה דעת רש"י (נ"א ע"א) דדוקא מפני החמה שלא יחמו, אבל להטמין את הצונן לחממו או להפיג צינתו אסור אף בדבר שאינו מוסיף הבל, וכתב שם דלפי זה הוצרך רש"י לפרש דהא דשרינן פינן ממיחם למיחם היינו כגון שפינן כדי לקררן, ובכה"ג דוקא שרי משום דהשתא אקורי מיקר לה במתכוין, אחומי קא מיחם לה. אבל דעת הרמב"ם פ"ד ה"ד דמותר להטמין את הצונן בשבת כדי שלא יצטנן ביותר או כדי שתפיג צינתו, ולפי"ז הא דתניא בברייתא (נ"א ע"א) לא אסרו אלא באותו מיחם, אבל פינן ממיחם למיחם מותר, כתב הרמב"ם בהל' ד' דהיינו טעמא משום שלא אסרו להטמין בשבת אלא דבר חם שהוא בכלי ראשון "שנתבשל בו", אבל אם פנהו מותר כמו שהתירו להטמין את הצונן, ע"כ תוכן דברי הר"ן.

נמצא לפי"ז בנדון דידן דלדעת רש"י אסור, דהכא ליכא הך סברא דהשתא אקורי מיקר לה, דהלא בפירוש מתכוין להחזיק חומו, אמנם לדעת הרמב"ם דעיקרא דהך גזירה לא היתה אלא באותו כלי ראשון שנתבשל בו, וכל שפינן לכלי אחר לא נכלל בהך גזירתא, לפי דעת זה פשוט בנידון דידן אעפ"י דליכא הך סברא דהשתא אקורי מיקר לה מותר, כיון דאינה באותו כלי שעמד על האש. נמצא לפי"ז דהך פיסקא נמשך לפי מה דנכריע להלכה בין רש"י והרמב"ם.

והנה בטור או"ח פסק להלכה דצונן מותר להטמינו בדבר שאינו מוסיף הבל כדי שתפיג צינתו, והביא הב"י שם שהוא עפ"י דעת הרמב"ם, כמש"כ הר"ן דנחלקו בזה רש"י והרמב"ם, והעיקר כדעת הרמב"ם. וכן פסק המחבר בשו"ע דמותר להטמין צונן בשבת כדי שלא יצטנן ביותר או כדי שתפיג צינתו, והן הן דברי הרמב"ם. ובסעיף ה' גבי פינה התבשיל מקדירה שנתבשל בה לקדירה אחרת מותר להטמינו, העתיקו ע"ז הט"ז והמג"א דברי הרמב"ם דלא אסרו להטמין בשבת אלא דבר חם שהוא בכלי ראשון שנתבשל בו, אבל אם פנהו מותר, וכן כתב השלטי גבורים סוף במה טומנין דלפירש"י הא דפינן ממיחם למיחם, צריך לפרש דמיירי כדי לקררן, אבל לפירוש הרמב"ם והטור אין אנחנו צריכים לכל זה, אלא כל שפינה מקדירה שנתבשלה בה לקדירה אחרת מותר להטמינו בדבר שאינו מוסיף הבל, אפילו משתחשך. נמצא לפי"ז גם בנדון דידן כיון שפינה מקדירה שעמד על האש ונתן לתוך הבקבוק, אע"פ דמתכוין לחממן בעינן למשתרי כדעת הרמב"ם.

אך יש מפקפקים עדיין ורוצים לחלק דהתם איירינן להטמין אותו כלי שני, דזה ודאי שרי לפי דעת הרמב"ם, אכן בנדון דידן אנו דנים על אותו המים החמין או התבשיל שעמד על האש, ובזה העירוי שמערה לתוך הכלי השני זה הוא גוף ההטמנה תיכף, אפשר דבזה גם הרמב"ם מודה דאסור. אמנם לפענ"ד אין לחלק בהכי, חדא כיון דמפורש בש"ס סוף במה טומנין דלא אסרו אלא באותו מיחם, ולדעת הרמב"ם היינו פירושא, דמעיקרא דגזירתא שגזרו חכמים להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל לא היתה אלא באותו מיחם, וא"כ מנין לנו לבדות גזירות מלבנו בדבר שלא גזרו חכמים. ועוד, אף אם נניח דאותו העירוי הוא בהטמנה גופא, אבל עכ"פ מוכרחים לומר דכל זמן שפתוח למעלה ולא פקק בפקק עדיין אינו נקרא הטמנה, כמבואר בכמה מקומות בשו"ע דאם הוא פתוח למעלה אינו הטמנה, ונמצא דלאחר שעירה בתוכו כבר הוא בכלי שני, ועכשיו בא להטמינה בזה שרוצה לפוקקה, א"כ הרי זה ממש פינה ממיחם למיחם.

אך עדיין יש שאין דעתם נוחה בזה, בטענתם דאפשר דזה מין הכלי יש לו דין כלי ראשון, ומטבעו שאינו מתקרר תיכף. ולענ"ד זה אינו, חדא דלפי דעתי זה אי אפשר, דהדפנות ודאי מתקררות מתחלה קצת ככל כלי שני, רק שמטבעו הוא סותם את האויר ואינו מניח לצאת חמימותו לחוץ, וכמדומה לי שאם באנו לדון לענין אם נפל לתוכו חתיכה דאיסורא, קרוב לודאי שנדון אותו כדין כלי שני. ועוד, דגדולה מזו ראיתי מפורש בפמ"ג במשבצות זהב ס"ק ה' וז"ל: כל שהורק מכלי ראשון שנתבשל בו, אף שנתן לכלי ראשון ריקנית ועדיין יס"ב בכלי ראשון, דאז לא הוי דין כלי שני ועדיין המים מבשלים כה"ג, אפ"ה כל שאין באותו קדירה שנתבשלה בתחלה ליכא למיגזר שמא ימצא קדירתו צוננת על כלי ראשון. ועוד רבותא משמיענו המג"א ס"ק י"ד, דאפילו החזירו לכלי ראשון נמי שרי, דכבר אין לו דין כ"ר וכו', ואפשר דאפילו בכלי ראשון אם נתקרר קצת שרי להטמינו, עכ"ל המג"א.

נמצא שמדברי המג"א והפרמ"ג נלמד לדקדק בדברי הרמב"ם, דבהא דכתב שלא אסרו להטמין אלא "דבר חם שהוא בכלי ראשון שנתבשל בו", נכלל בזה שני תנאים, חדא כשיש לו דין כ"ר דוקא, לאפוקי אם נתקרר קצת באותו כלי ראשון, אף שנתבשל בו שרי, או אם פנהו לכלי אחר והחזירו לאותו כלי ראשון. ועוד תנאי שנתבשל בו דוקא, לאפוקי אם נתנו לכלי ראשון אחר אף שיש לו דין כ"ר, אבל כיון שאינו באותו כלי שנתבשל בו שרי, כמש"כ הפרמ"ג, ותרי קולי אקילו בה רבנן.

אמנם נראה דלא מיבעי לשיטת הרמב"ם דפינה ממיחם למיחם שרי משום דהוי כלי שני, וה"נ הוי כלי שני, ולהר"מ לא בעינן כלל הטעם דהשתא אקורי קמיקר, ורק ס"ל דלא נאסר הטמנה כי אם בכלי ראשון, וס"ל דהוי כמטמין צונן דשרי, וגם בלא"ה הר"מ גורס דלכך נאסר הטמנה בדבר המעמיד שמא יטמין ברמץ, וזה שייך בהטמנה כעין רמץ, אבל בווארים פלאש ודאי דשרי. אולם גם לרש"י דס"ל דגם צונן אסור להטמין היכי דמכוון להחם, והוצרך רש"י לומר דבכלי שני שרי משום דאקורי וכו', וכ"ש לא שייך בנ"ד, וגם דעיקר הגזירה דשמא ימצא קדירתו צוננת שייך נמי בנ"ד, מ"מ אפשר דשרי דאין זה דרך הטמנה, ונוכל לומר נמי דלכך נאסר הטמנה בדבר המעמיד בצירוף טעם זה, דהלא לא כו"ע בקיאי איזהו דבר מוסיף ואיזהו רק מעמיד, וכדי שלא יבוא לידי איסור בישול בשבת גזרו, אמנם רק משום זה לבד לא היו גוזרים, ורק בצירוף החשש דשמא ימצא, משא"כ בנ"ד דאין זה דמיא להטמנה דמוסיף הבל, ולא שייך הטעם הראשון, אפשר דשרי, ואולי אין זה דרך הטמנה, דחכמים אסרו רק היכי ד"מוטמן" ממש, וכמו גבי סילון במים לתוך מים דכתבו התוס' דשרי, וגם אפשר דשייך הסברא דלצננם נתכוין בזה ששם בכלי שני, דהא אפשר לו לעשות הטמנה אחרת בתוך דבר המעמיד וישאר בכלי ראשון, ולכן אפשר דלרש"י נמי שרי ולהר"מ ודאי שרי. וגם לרש"י נ"ל דאטו אם ישפוך מקדירה לתוך בקבוק אסור, אף דזה מעמיד יותר, אלא ודאי רק בהטמנה לבד נאסר, ולכן אין ספק מוציא מידי ודאי ושרי, והרוצה להחמיר ישים תחילה לתוך כלי שני, ואח"כ ישפוך לתוך הבקבוק, ואז שרי לכו"ע, ודו"ק. ועיי"ש עוד.

וכן כתב בחזו"א הלכות שבת סי' ל"ז אות ל"ב באמצע, וז"ל: נ"א א' מותר להטמין את הצונן, בר"ן פי' דעת רש"י דוקא מפני החמה שלא יחומו, אבל שתפוג צינתן אסור, ודעת הר"מ דאפי' שתפוג צינתן מותר, וכן נחלקו בפינה ממיחם למיחם, דלדעת רש"י דוקא בפינה כדי לקרר, ולדעת ר"מ אפי' פינה לאיזו סיבה כיון שהוא עכשיו בכ"ש הו"ל כדין צונן, דמותר להטמין את הצונן. ויש לעי' הלא בפירוש אמרו בגמ' השתא אקורי קא מקיר לה כו', וצ"ל דר"ל כיון דלא נמנע מלהקר לא גזרו עוד שירתיח, אף שפנה ממיחם למיחם לאיזו סיבה.

והר"ן הסכים לדעת הר"מ, וכ"כ במ"ב סי' רנ"ז ס"ק כ"ט לדינא, ונראה לפ"ז דמותר לערות מים ממיחם לבקבוק טרמ"ו בשבת, דאפי' אם נחשוב את הטרמ"ו כמוטמן במוכין, אכתי יש כאן היתר של כלי שני. ואפשר דכלי מרוצף סביבו בבגד לא חשיב הטמנה, דלא גזרו אלא להטמין את הכלי בבגד, אבל ליתן בתוך כלי אינו בכלל הטמנה, דהרי כל כלי מגין על מה שבתוכו שלא יצטנן במהרה, ולא אסרו ליתן בתוך הכלי בשבת, ולפי זה אף לפירש"י שרי.

אמנם עיין בשו"ת צפנת פענח חלק ב' סימן כ"ז שאלה ב' שנשאל: אי מותר לתת מים חמים בשבת מן הכיור הנ"ל לתוך טהערמאפלאשע (ווארם=פלאש) עשוי' בקוועקזילבער, והשיב: והנה מבואר בירו' פ"ד דשבת דסלעים של כסף הם מוסיפים הבל, ואסור להטמין בהם, וע' בתוס' ב"ב דף י"ז ע"א ע"ש, וי"ל דגם הכסף חי יש בו זה הכח בגדר מוסיף הבל ואסור אף בחמין, ויש להאריך הרבה בזה במ"ש הערוך על משנה דכלים פ"ח ה"י דפנידיון היא של כסף ומרבה רוק, וזה חד גדר ואכמ"ל, לכן אסור זה.

ועיין בפסקי תשובה בשם הרוגאצ'ובר שכתב: ע"ד אם מותר להריק מים חמין מכ"ר בשבת לתוך ווארעם פלאש, י"ל דהוה גדר אנטיכי בשבת (דף מ"ב), יעוי' ביצה (דף ל"ד ע"ב) ומו"ק (דף כ"ח ע"ב).

ועיין בשו"ת ציץ אליעזר חלק י"א סימן כ"ט שכתב: כן יעויין גם בספר שו"ת זקן אהרן (וואלקין) מהדו"ת סי' י"ד שבונה ג"כ יסוד להתיר על הנימוק הא', ובהדגשה שגם הווארים פלאש ודאי שהדפנות מקררות ברגע הראשון לשפיכת המים מכלי ראשון, וירד מדרגת החום מכפי שהיה מקודם בעודה בכלי ראשון שנתבשל, ואינה אלא מעמיד את החום שלא יוסיף להתקרר מהאויר, ועוד שגם אח"כ בעודן המים בווארים פלאש המה הולכות וקרור אלא שלא במהירות, וכפי שנראה בחוש שלאט לאט מתקררים, ולכן פשוט דדין כלי שני יש לה, ולא גזרו בה מעיקרא עיי"ש.

מכאן תשובה מוצאת למה שראיתי בשו"ת צפנת פענח ח"ב סי' כ"ז שהשיב לאסור בזה, בנימוק שהכסף החי שבטרמוס מוסיף הבל, ובתשו' אחרת שנדפסה בספר פסקי תשובה סי' קע"ז השיב לאסור מפני דהוה גדר אנטיכי שבשבת ד' מ"א עיי"ש, ואין לנו אלא לומר כי מדברי רבי ניכר שלא היה בקי בטיב פעולת הווארעם פלאש.

ועיין בשו"ת שבט הלוי חלק א' סי' צ"ג שכתב: ואודות לערות ממיחם לטרמוס, בעניותי הדבר נוטה לאיסור דהו"ל כמיחם להטמנה, ואף שהגאון בעל החזון איש זי"ע בספרו הלכות שבת סימן א' אות ל"ב מורה בה להיתר, דבריו הק' לא זכיתי להבין, דמש"כ דלהרמב"ם שכתב הטעם של פינה ממיחם למיחם משום דהוי כלי שני א"כ הה"ד הכא, תמוה, דהתם כמש"כ הר"ן דנהי דאינו מתכוון בפירוש להקר, מ"מ אינו מתכוון לקיים חמימותו דוקא, והכא הרי בפירוש מתכוון לקיים חמימותו.

גם מש"כ בפירוש דברי הגמרא אליבא דהרמב"ם השתא אקורי מיקר לה וכו', הלא מפורסם שהרי"ף לא גרס זה בגמרא, וכן ליתא כל זה בספרי הש"ס הישנים, כאשר הבאתי בספר הלקט פ"ד מהל' שבת ה"ג. ומש"כ דאינו דומה להטמנה, יתכן שהוא כן, אבל לא נוכל להתיר בסברא, כיון דכל מלאכת הטרמוס בשביל להטמין ולקיים החום, והיות שראיתי מעשה מגדולי הוראה לאיסור, הרהבתי בנפשי להחמיר במקום שאין צורך חולי,

וה' ינחני במעגלי צדק שלא נכשל בדבר הלכה.
ועיין בשו"ת שלמת חיים סי' ר"נ שכתב: אם מותר לערות מכלי ראשון לתוך כלי המחזיק חום בשבת, מטעם דאסור להטמין בשבת אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל. והנה בסימן רנ"ז ס"ה: אם פינה התבשיל בשבת מקדרה שנתבשל בה לקדרה אחרת, מותר להטמינו בדבר שאינו מוסיף הבל. ואולי גם כאן שרי, או דצריך לערות מקודם לתוך כלי אחר, ומן הכלי שני לערות בתוך הבקבוק המחזיק חום. תשובה, בוודאי נכון לערותו מקודם לכלי אחר. ועיין בפסקי תשובה עמוד נ"א סי' קע"ו בשם מערכי לב שהתיר רק עבור חולה אפילו שאין בו סכנה, וז"ל: ע"ד שאלתו, אם מותר להריק בשבת טעה חם מתוך כלי ראשון, אל תוך הכלי הנקרא "טערמאס" ווארעם פלאש, שתכונתו הוא להעמיד במשך מעת לעת את אותה החמימות, שמכיל המשקה המרוק לתוכו.
הנה אין לדמות נד"ד, להא דאם פינה התבשיל בשבת מקדירה שנתבשל בה לקדירה אחרת, מותר להטמינו בדבר שאינו מוסיף הבל, דהתם מוסבר בגמ' שבת (נ"א ע"א) השתא אקורי קא מיקר לה ארתוחי קא מירתח לה, לא כן בנד"ד אף שהווארעם פלאש הוא כלי מצונן, מיהו המשקה הבא לתוכו, בהיות המשקה חם, הרי אינו מתקרר כלל, מצד דפני הווארעם פלאש, אלא אדרבה שומר בשלימות את חומו הקודם, הרי אין כאן כלי מצונן בתור ממוצע בין הכלי ראשון ובין הדבר שמטמינים בו, אלא הווארעם פלאש בעצמו הוא הוא הדבר שמטמינים בו, א"כ ודאי שחוזר גביה למקומו האיסור של הטמנת חמין בשבת.
אמנם יתכן להקל מצד דהטמנה שגזרו עליה חז"ל, היינו הטמנת הכלי עם התבשיל שבתוכו, אבל הטמנת עצם התבשיל בלי שום כלי, כזאת לא נכללה בכלל הגזירה, כי לא היתה אז במציאות כלל, וכללא הוא דבמילתא דלא שכיחא לא גזרו בהו רבנן, וכעין זה כתבו התוס' במס' ב"ב (י"ט ע"א) ד"ה משום, לענין הטמנה בסלעים.
אכן לא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה, הלכך נראה שאין להקל בנד"ד כי אם בשביל חולה אפי' שאין בו סכנה, אבל לא באופן אחר (שו"ת מערכי לב בהשמטות סימן ה').
אמנם רוב הפוסקים נקטו להתיר, וז"ל אגרות משה תשובה צ"ה באמצע: אבל ליתן להטערמאס נראה לע"ד שיש עוד טעם להתיר, דהא במה שנותן התבשיל לתוך הטערמאס עדיין לא עדיפא מכלי אחר, ורק במה שסותם אח"כ את פיה בהכסוי העומד לכך, ובזה הא ליכא איסור, דהא מותר לכסות הקדירה אף בשבת כיון שזהו דרך שמירת הדבר גם מכמה דברים, כמו שלא ישפך ושלא יפול עפרורית וזבובים וכדומה, שלכן אף שגם משמר החום מותר, כדאיתא בסי' רנ"ז סעי' ב' שמותר לשום כלים על התבשיל כדי לשמרו מן העכברים או שלא יתטנף בעפרורית, שאין זה כמטמין להחם אלא כשומר ונותן כסוי על הקדירה, וכן הוא בר"ן וברשב"א שבת דף מ'. ואף שבמ"ב ס"ק י"ד כתב דשרי כיון שאינו מכוין לזה, נראה שהוצרך לזה רק בכיסה בדברים שלא נעשו לכך, שלכן אם היה מתכוין כשמכסה בכלים אלו שמעמידין החום, ולא כיסה בדברים אחרים ובכיסוי המיוחד בכוונה להעמיד החום היה אסור, אבל בנותן הכיסוי המיוחד להכלי מותר בכל אופן, אף שכוונתו גם להעמיד החום, כיון שעכ"פ צריך לכסותו גם בשביל שלא ישפך וכדומה.
ומדוייק לשון השו"ע שכתב שאין זה כמטמין להחם אלא כשומר ונותן כיסוי על הקדירה, ואם אף בכיסוי מצריך שלא יתכוין להעמיד החום, במה פשיטא ליה היתר כיסוי יותר מהיתר לשום הכלים, אלא הוא משום דלשום הכיסוי המיוחד להכלי מותר בכל אופן, אף כשרוצה גם שיעמיד החום, כיון שעכ"פ צריך לכסות גם בשביל שלא יפסד בעפרורית וכדומה, וחידשו שלשום כלים אחרים במקום הכיסוי נמי מותר אם כוונתו כדי שלא יפסד בעפרורית, אף שהוא פסיק רישא לענין העמדת החום, שלא היה לן להתיר מטעם אין מתכוין שמותר בכל מקום, שהכא עכ"פ מותר משום דהכוונה בשביל שלא יתטנף בעפרורית מחשיבו לכיסוי מיוחד להקדירה שמותר בכל אופן.
וטעם זה הוא היתר גם לכו"ע, ולכן כיון שמעצם הדין הרי פסקו האחרונים כהרמב"ם והר"ן, ומפרשים כן גם בדעת הטור והשו"ע, שלכן ודאי מותר ליתן בהטערמאס שהוא רק בחום כלי שני, אך שהיה לבעלי נפש להחמיר בשביל שיטת רש"י והתו"י, לכן יש לסמוך על טעם השני שכתבתי מהא דהוא כיסוי המיוחד לו שיש להתיר אף במתכוין, וגם בעלי נפש אין להם מה לחשוש.
ועיין בשו"ת באר משה סי' י"ב סק"ג שכתב: אבל אני מוסיף לומר דבנידון דידן גם לרש"י ולהתו"י ואליבא דכו"ע שרי ושרי, הנה הרשב"א (בשבת דף מ' ב' ד"ה מביא אדם) כ' ומכלל דברים אלו מותר לתת ע"ג קדרה בשבת תבשיל שנתבשל מע"ש כל צרכו, כגון פנאדיש וכיוצא בהן כדי לחממן ואפילו תהא היד סולדת בו, ואע"פ שהקדרה נתונה ע"ג האש, לפי "שאין דרך בישול בכך", ואינו אלא כנותן בצד המיחם או כנגד המדורה, והרי אין כאן משום "חשש בישול" וכו'. הובא גם בר"ן (על הרי"ף דף י"ט א' ד"ה תנו רבנן), והוסיף: ואפשר גם כן דמה שאין דרכו לאפות ע"ג כירה כגון פאנאדי"ש וכיוצא בה, מותר לחממן בשבת ע"ג כירה או על גבי כיסוי של ברזל, כל שהוא מצטמק ורע לו, שהדבר מוכיח שאינו נעשה אלא בשביל שיתחמם, עכ"ל. וכתב הרב המגיד (פכ"ב מה"ש הל"ד) שאין דרך בישול בכך לפי שהקדרה מפסקת, ולכן לא חיישינן משום חיתוי. מג"א (סי' רנ"ג סקל"ג). וכדברי הרשב"א נפסק להלכה בשו"ע (שם ס"ה), ועיי"ש במג"א (סקל"ד) ובמ"ב (אות פ"ז). וא"כ בנידון שלפנינו שמערה בצלוחית חם שאינו ראוי כלל להרתיח בו, ואין דרך בישול בכלי כזה כלל וכלל לא, וכל טעמא דלהעמיד בשבת בדבר המעמיד הבל אינו אלא משום שמא ירתיח (שבת ל"ד סע"א) ונמצא מבשל בשבת, ובכלי זה א"א לבשל, ולכן בכגון זה גם לרש"י שרי, וכל טעמא דצריך שמתכוין לקרר לא בעינן לרש"י אלא אם מפנה מכלי לכלי, וגם אותו כלי שני ראוי להרתיח בו, ויצא שאלתינו להתיר אליבא דכו"ע ותל"מ. (ועיין שבת דף מ"א ב' תוד"ה מיחם, ודף נ"א א' תוד"ה אבל פינה, ובהגהות מרדכי שבת פ"ג סי' תנ"ו).
כ"ז כתבתי בלי עיון בדברי תשו' האחרונים. אח"כ ראיתי בתשו' קרן לדוד (להגאון המובהק אב"ד סאטמאר זצ"ל חאו"ח סי' ע"ז) שנשאל בזה והעלה להתיר. הגם שאח"כ מצאתי בתשו' צ"פ (ח"ב סי' כ"ז) שנראה מדבריו שאוסר, לפי שלא עמדתי על סוף דעתו, ואם באמת כוונתו לאסור, אין לי לדון בדבריו, שנת תשי"ח לפ"ק חודש אייר פה ברוקלין יצ"ו.
וכן כתב בשו"ת חלקת יעקב סי' פ"ד וז"ל: לפע"ד דין זה מבואר בסי' רנ"ז ס"ה וז"ל: אם פינה התבשיל בשבת מקדירה שנתבשל בה לקדירה אחרת, מותר להטמינו בדבר שאינו מוסיף הבל, וכלשון הרמב"ם פ"ד מהל' שבת ה"ה וז"ל, שלא אסרו להטמין בשבת אלא דבר חם שהוא בכלי ראשון שנתבשל בו, אבל אם פינהו מותר – ובני"ד נמי כן הוא, דהטמנה לא נעשית בכלי ראשון שנתבשל בו רק בכ"ש, זה התרמוס שדופנותיו קרין, ואף ששומר את חומו שלא יתקרר במהרה רק מעט מעט, מ"מ החוש יגיד שבהערותו מכלי ראשון לתוך התרמוס שדופנותיו קרין נתמעט קצת החום שבכ"ר, והטמנה לא אסור רק דבר חם שהוא בכ"ר, וכלשון הרמב"ם.
ועייניתי בספרי הקיצורים מהל' שבת, ומצאתי בספר קיצור הל' שבת שיצא לאור בנויארק (בעילום שם) שמביא דעות שונות מרבני זמנינו בהלכה זו, ורובם להיתר. וכן גם החזו"א על הרמב"ם הל' שבת פ"ד ה"ה כתב בד"ה והר"ן, וז"ל: ונראה לפ"ז דמותר לערות מים ממיחם לבקבוק תרמוס, דאפי' וכו' אכתי יש ההיתר של כ"ש, ואפשר דכלי מרוצף סביבו בבגד לא חשיב הטמנה, שלא גזרו אלא להטמין כלי בבגד, אבל ליתן בתוך כלי אינו בכלל הטמנה, שהרי לא אסרו ליתן לתוך כלי בשבת, והלא כל כלי מגין על מה שבתוכו, עכ"ל החזו"א שם. והרוצה להחמיר, ישע לעצתו של הלבושי מרדכי או"ח סי' י"ד, לערות החמין מקודם לכ"ש, ומשם לתרמוס. ועיין בזקן אהרן ח"ב סי' י"ד תשובה ארוכה בזה להיתר.
וכן כתב בספר דרכי חיים ושלום סי' תכ"א וז"ל: טעה"ע או קאוו"ע רותח שנלקח בשבת מתוך התנור שנטמן שם בעש"ק, מותר ליתן לכתחלה לתוך הטערמ"א-פלא"ש לשמור חומו, ואין כאן בית מיחוש.
ועיין בספר ציץ אליעזר שם שאחר שהאריך מאד כתב: הראנו לדעת כי דבר ההיתר של הגאון החזו"א ז"ל לערות מים ממיחם לבקבוק טרמוס בשבת, מיוסד על אדני פז, ואמבוהי דספרי השיבו בכיוון זה להתיר, באופן שגם לבעלי נפש אין להם מה לחשוש ואין להחמיר בזה.
ועיין בארחות שבת פ"ב סי' ק"ג שכתב בפשיטות וז"ל: מותר לתת בשבת מים רותחים לתוך בקבוק טרמוס, ואין בזה משום איסור הטמנה.
וכן כתב בשש"כ פרק א' אות פ"ג וז"ל: מותר למלאות בשבת בקבוק טרמוס במים חמים מכלי ראשון, ובלבד שהבקבוק יהיה יבש לגמרי לפני שממלאים אותו, ודין הטרמוס עצמו כדין כלי שני.
ועיין בהלכות שבת בשבת להגרמ"מ קארפ בדיני שהייה אות ל' שכתב: הטמנה בטרמוס – כתבו הפוסקים שמותר ליתן מים מהמיחם בטרמוס בשבת, לפי שלא נתבשלו שם [ולענין הטמנת הטרמוס בבגדים אחרים ראה במקורות], ויש מחמירין בזה לצקת קודם לכלי אחר מהמיחם, ומהכלי שני לטרמוס.פשוט דדין כלי שני יש לה, ולא גזרו בה מעיקרא עיי"ש.
מכאן תשובה מוצאת למה שראיתי בשו"ת צפנת פענח ח"ב סי' כ"ז שהשיב לאסור בזה, בנימוק שהכסף החי שבטרמוס מוסיף הבל, ובתשו' אחרת שנדפסה בספר פסקי תשובה סי' קע"ז השיב לאסור מפני דהוה גדר אנטיכי שבשבת ד' מ"א עיי"ש, ואין לנו אלא לומר כי מדברי רבי ניכר שלא היה בקי בטיב פעולת הווארעם פלאש.
ועיין בשו"ת שבט הלוי חלק א' סי' צ"ג שכתב: ואודות לערות ממיחם לטרמוס, בעניותי הדבר נוטה לאיסור דהו"ל כמיחם להטמנה, ואף שהגאון בעל החזון איש זי"ע בספרו הלכות שבת סימן א' אות ל"ב מורה בה להיתר, דבריו הק' לא זכיתי להבין, דמש"כ דלהרמב"ם שכתב הטעם של פינה ממיחם למיחם משום דהוי כלי שני א"כ הה"ד הכא, תמוה, דהתם כמש"כ הר"ן דנהי דאינו מתכוון בפירוש להקר, מ"מ אינו מתכוון לקיים חמימותו דוקא, והכא הרי בפירוש מתכוון לקיים חמימותו.
גם מש"כ בפירוש דברי הגמרא אליבא דהרמב"ם השתא אקורי מיקר לה וכו', הלא מפורסם שהרי"ף לא גרס זה בגמרא, וכן ליתא כל זה בספרי הש"ס הישנים, כאשר הבאתי בספר הלקט פ"ד מהל' שבת ה"ג. ומש"כ דאינו דומה להטמנה, יתכן שהוא כן, אבל לא נוכל להתיר בסברא, כיון דכל מלאכת הטרמוס בשביל להטמין ולקיים החום, והיות שראיתי מעשה מגדולי הוראה לאיסור, הרהבתי בנפשי להחמיר במקום שאין צורך חולי, וה' ינחני במעגלי צדק שלא נכשל בדבר הלכה.
ועיין בשו"ת שלמת חיים סי' ר"נ שכתב: אם מותר לערות מכלי ראשון לתוך כלי המחזיק חום בשבת, מטעם דאסור להטמין בשבת אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל. והנה בסימן רנ"ז ס"ה: אם פינה התבשיל בשבת מקדרה שנתבשל בה לקדירה אחרת, מותר להטמינו בדבר שאינו מוסיף הבל. ואולי גם כאן שרי, או דצריך לערות מקודם לתוך כלי אחר, ומן הכלי שני לערות בתוך הבקבוק המחזיק חום. תשובה, בוודאי נכון לערותו מקודם לכלי אחר.
ועיין בפסקי תשובה עמוד נ"א סי' קע"ו בשם מערכי לב שהתיר רק עבור חולה אפילו שאין בו סכנה, וז"ל: ע"ד שאלתו, אם מותר להריק בשבת טעה חם מתוך כלי ראשון, אל תוך הכלי הנקרא "טערמאס" ווארעם פלאש, שתכונתו הוא להעמיד במשך מעת לעת את אותה החמימות, שמכיל המשקה המרוק לתוכו.
הנה אין לדמות נד"ד, להא דאם פינה התבשיל בשבת מקדירה שנתבשל בה לקדירה אחרת, מותר להטמינו בדבר שאינו מוסיף הבל, דהתם מוסבר בגמ' שבת (נ"א ע"א) השתא אקורי קא מיקר לה ארתוחי קא מירתח לה, לא כן בנד"ד אף שהווארעם פלאש הוא כלי מצונן, מיהו המשקה הבא לתוכו, בהיות המשקה חם, הרי אינו מתקרר כלל, מצד דפני הווארעם פלאש, אלא אדרבה שומר בשלימות את חומו הקודם, הרי אין כאן כלי מצונן בתור ממוצע בין הכלי ראשון ובין הדבר שמטמינים בו, אלא הווארעם פלאש בעצמו הוא הוא הדבר שמטמינים בו, א"כ ודאי שחוזר גביה למקומו האיסור של הטמנת חמין בשבת.
אמנם יתכן להקל מצד דהטמנה שגזרו עליה חז"ל, היינו הטמנת הכלי עם התבשיל שבתוכו, אבל הטמנת עצם התבשיל בלי שום כלי, כזאת לא נכללה בכלל הגזירה, כי לא היתה אז במציאות כלל, וכללא הוא דבמילתא דלא שכיחא לא גזרו בהו רבנן, וכעין זה כתבו התוס' במס' ב"ב (י"ט ע"א) ד"ה משום, לענין הטמנה בסלעים.
אכן לא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה, הלכך נראה שאין להקל בנד"ד כי אם בשביל חולה אפי' שאין בו סכנה, אבל לא באופן אחר (שו"ת מערכי לב בהשמטות סימן ה').
אמנם רוב הפוסקים נקטו להתיר, וז"ל אגרות משה תשובה צ"ה באמצע: אבל ליתן להטערמאס נראה לע"ד שיש עוד טעם להתיר, דהא במה שנותן התבשיל לתוך הטערמאס עדיין לא עדיפא מכלי אחר, ורק במה שסותם אח"כ את פיה בהכסוי העומד לכך, ובזה הא ליכא איסור, דהא מותר לכסות הקדירה אף בשבת כיון שזהו דרך שמירת הדבר גם מכמה דברים, כמו שלא ישפך ושלא יפול עפרורית וזבובים וכדומה, שלכן אף שגם משמר החום מותר, כדאיתא בסי' רנ"ז סעי' ב' שמותר לשום כלים על התבשיל כדי לשמרו מן העכברים או שלא יתטנף בעפרורית, שאין זה כמטמין להחם אלא כשומר ונותן כסוי על הקדירה, וכן הוא בר"ן וברשב"א שבת דף מ'. ואף שבמ"ב ס"ק י"ד כתב דשרי כיון שאינו מכוין לזה, נראה שהוצרך לזה רק בכיסה בדברים שלא נעשו לכך, שלכן אם היה מתכוין כשמכסה בכלים אלו שמעמידין החום, ולא כיסה בדברים אחרים ובכיסוי המיוחד בכוונה להעמיד החום היה אסור, אבל בנותן הכיסוי המיוחד להכלי מותר בכל אופן, אף שכוונתו גם להעמיד החום, כיון שעכ"פ צריך לכסותו גם בשביל שלא ישפך וכדומה.
ומדוייק לשון השו"ע שכתב שאין זה כמטמין להחם אלא כשומר ונותן כיסוי על הקדירה, ואם אף בכיסוי מצריך שלא יתכוין להעמיד החום, במה פשיטא ליה היתר כיסוי יותר מהיתר לשום הכלים, אלא הוא משום דלשום הכיסוי המיוחד להכלי מותר בכל אופן, אף כשרוצה גם שיעמיד החום, כיון שעכ"פ צריך לכסות גם בשביל שלא יפסד בעפרורית וכדומה, וחידשו שלשום כלים אחרים במקום הכיסוי נמי מותר אם כוונתו כדי שלא יפסד בעפרורית, אף שהוא פסיק רישא לענין העמדת החום, שלא היה לן להתיר מטעם אין מתכוין שמותר בכל מקום, שהכא עכ"פ מותר משום דהכוונה בשביל שלא יתטנף בעפרורית מחשיבו לכיסוי מיוחד להקדירה שמותר בכל אופן.
וטעם זה הוא היתר גם לכו"ע, ולכן כיון שמעצם הדין הרי פסקו האחרונים כהרמב"ם והר"ן, ומפרשים כן גם בדעת הטור והשו"ע, שלכן ודאי מותר ליתן בהטערמאס שהוא רק בחום כלי שני, אך שהיה לבעלי נפש להחמיר בשביל שיטת רש"י והתו"י, לכן יש לסמוך על טעם השני שכתבתי מהא דהוא כיסוי המיוחד לו שיש להתיר אף במתכוין, וגם בעלי נפש אין להם מה לחשוש.
ועיין בשו"ת באר משה סי' י"ב סק"ג שכתב: אבל אני מוסיף לומר דבנידון דידן גם לרש"י ולהתו"י ואליבא דכו"ע שרי ושרי, הנה הרשב"א (בשבת דף מ' ב' ד"ה מביא אדם) כ' ומכלל דברים אלו מותר לתת ע"ג קדרה בשבת תבשיל שנתבשל מע"ש כל צרכו, כגון פנאדיש וכיוצא בהן כדי לחממן ואפילו תהא היד סולדת בו, ואע"פ שהקדרה נתונה ע"ג האש, לפי "שאין דרך בישול בכך", ואינו אלא כנותן בצד המיחם או כנגד המדורה, והרי אין כאן משום "חשש בישול" וכו'. הובא גם בר"ן (על הרי"ף דף י"ט א' ד"ה תנו רבנן), והוסיף: ואפשר גם כן דמה שאין דרכו לאפות ע"ג כירה כגון פאנאדי"ש וכיוצא בה, מותר לחממן בשבת ע"ג כירה או על גבי כיסוי של ברזל, כל שהוא מצטמק ורע לו, שהדבר מוכיח שאינו נעשה אלא בשביל שיתחמם, עכ"ל. וכתב הרב המגיד (פכ"ב מה"ש הל"ד) שאין דרך בישול בכך לפי שהקדרה מפסקת, ולכן לא חיישינן משום חיתוי. מג"א (סי' רנ"ג סקל"ג). וכדברי הרשב"א נפסק להלכה בשו"ע (שם ס"ה), ועיי"ש במג"א (סקל"ד) ובמ"ב (אות פ"ז). וא"כ בנידון שלפנינו שמערה בצלוחית חם שאינו ראוי כלל להרתיח בו, ואין דרך בישול בכלי כזה כלל וכלל לא, וכל טעמא דלהעמיד בשבת בדבר המעמיד הבל אינו אלא משום שמא ירתיח (שבת ל"ד סע"א) ונמצא מבשל בשבת, ובכלי זה א"א לבשל, ולכן בכגון זה גם לרש"י שרי, וכל טעמא דצריך שמתכוין לקרר לא בעינן לרש"י אלא אם מפנה מכלי לכלי, וגם אותו כלי שני ראוי להרתיח בו, ויצא שאלתינו להתיר אליבא דכו"ע ותל"מ. (ועיין שבת דף מ"א ב' תוד"ה מיחם, ודף נ"א א' תוד"ה אבל פינה, ובהגהות מרדכי שבת פ"ג סי' תנ"ו).
כ"ז כתבתי בלי עיון בדברי תשו' האחרונים. אח"כ ראיתי בתשו' קרן לדוד (להגאון המובהק אב"ד סאטמאר זצ"ל חאו"ח סי' ע"ז) שנשאל בזה והעלה להתיר. הגם שאח"כ מצאתי בתשו' צ"פ (ח"ב סי' כ"ז) שנראה מדבריו שאוסר, לפי שלא עמדתי על סוף דעתו, ואם באמת כוונתו לאסור, אין לי לדון בדבריו, שנת תשי"ח לפ"ק חודש אייר פה ברוקלין יצ"ו.
וכן כתב בשו"ת חלקת יעקב סי' פ"ד וז"ל: לפע"ד דין זה מבואר בסי' רנ"ז ס"ה וז"ל: אם פינה התבשיל בשבת מקדירה שנתבשל בה לקדירה אחרת, מותר להטמינו בדבר שאינו מוסיף הבל, וכלשון הרמב"ם פ"ד מהל' שבת ה"ה וז"ל, שלא אסרו להטמין בשבת אלא דבר חם שהוא בכלי ראשון שנתבשל בו, אבל אם פינהו מותר – ובני"ד נמי כן הוא, דהטמנה לא נעשית בכלי ראשון שנתבשל בו רק בכ"ש, זה התרמוס שדופנותיו קרין, ואף ששומר את חומו שלא יתקרר במהרה רק מעט מעט, מ"מ החוש יגיד שבהערותו מכלי ראשון לתוך התרמוס שדופנותיו קרין נתמעט קצת החום שבכ"ר, והטמנה לא אסור רק דבר חם שהוא בכ"ר, וכלשון הרמב"ם.
ועייניתי בספרי הקיצורים מהל' שבת, ומצאתי בספר קיצור הל' שבת שיצא לאור בנויארק (בעילום שם) שמביא דעות שונות מרבני זמנינו בהלכה זו, ורובם להיתר. וכן גם החזו"א על הרמב"ם הל' שבת פ"ד ה"ה כתב בד"ה והר"ן, וז"ל: ונראה לפ"ז דמותר לערות מים ממיחם לבקבוק תרמוס, דאפי' וכו' אכתי יש ההיתר של כ"ש, ואפשר דכלי מרוצף סביבו בבגד לא חשיב הטמנה, שלא גזרו אלא להטמין כלי בבגד, אבל ליתן בתוך כלי אינו בכלל הטמנה, שהרי לא אסרו ליתן לתוך כלי בשבת, והלא כל כלי מגין על מה שבתוכו, עכ"ל החזו"א שם. והרוצה להחמיר, ישע לעצתו של הלבושי מרדכי או"ח סי' י"ד, לערות החמין מקודם לכ"ש, ומשם לתרמוס. ועיין בזקן אהרן ח"ב סי' י"ד תשובה ארוכה בזה להיתר.
וכן כתב בספר דרכי חיים ושלום סי' תכ"א וז"ל: טעה"ע או קאוו"ע רותח שנלקח בשבת מתוך התנור שנטמן שם בעש"ק, מותר ליתן לכתחלה לתוך הטערמ"א-פלא"ש לשמור חומו, ואין כאן בית מיחוש.
ועיין בספר ציץ אליעזר שם שאחר שהאריך מאד כתב: הראנו לדעת כי דבר ההיתר של הגאון החזו"א ז"ל לערות מים ממיחם לבקבוק טרמוס בשבת, מיוסד על אדני פז, ואמבוהי דספרי השיבו בכיוון זה להתיר, באופן שגם לבעלי נפש אין להם מה לחשוש ואין להחמיר בזה.
ועיין בארחות שבת פ"ב סי' ק"ג שכתב בפשיטות וז"ל: מותר לתת בשבת מים רותחים לתוך בקבוק טרמוס, ואין בזה משום איסור הטמנה.
וכן כתב בשש"כ פרק א' אות פ"ג וז"ל: מותר למלאות בשבת בקבוק טרמוס במים חמים מכלי ראשון, ובלבד שהבקבוק יהיה יבש לגמרי לפני שממלאים אותו, ודין הטרמוס עצמו כדין כלי שני.
ועיין בהלכות שבת בשבת להגרמ"מ קארפ בדיני שהייה אות ל' שכתב: הטמנה בטרמוס – כתבו הפוסקים שמותר ליתן מים מהמיחם בטרמוס בשבת, לפי שלא נתבשלו שם [ולענין הטמנת הטרמוס בבגדים אחרים ראה במקורות], ויש מחמירין בזה לצקת קודם לכלי אחר מהמיחם, ומהכלי שני לטרמוס.

הרה"ג חיים פרזון שליט"א
כולל "אליבא דהלכתא" רמת בית שמש ורו"כ אהל משה

האיר המזרח

רבני בית ההוראה שע"י ישיבת "אהבת שלום"
הגאונים רבי מנשה שוע ורבי דוד פנירי שליט"א

שינויים בפסיקה לשיטת רבותינו הספרדים זיע"א מהנפסק בספר משנה ברורה

אודות המנהג בדיני שהיה בערב שבת

בגמ' (שבת כ' ע"א, ל"ו ע"ב) פליגי חנניה ורבנן, דחנניה ס"ל שאם התבשיל כבר נתבשל כמאכל בן דרוסאי [שהוא כחצי בישול לדעת הרמב"ם (שבת פ"ט ה"ה), וכשליש בישולו לדעת רש"י (שבת כ' ע"א ד"ה בן דרוסאי) והטור (ריש סימן רנ"ג)], מותר להשהותה ע"ג כירה אפילו אם אינה גרופה מן הגחלים ואינה קטומה, וחכמים ס"ל דאסור אם אינה גרופה וקטומה אלא אם כן נתבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו. ובמשנה (שבת ל"ו ע"ב) שנינו "כירה שהסיקוה בקש ובגבבה נותנים עליה תבשיל, בגפת ובעצים לא יתן עד שיגרוף או עד שיתן את האפר", ע"כ. ושאלה הגמ' (ל"ו ע"ב) שמה ששנינו במשנה שלא יתן, האם פירושו שלא ישהה אלא אם כן גרף או קטם, וסובר התנא של המשנה כרבנן, או שמה ששנינו שלא יתן פירושו שלא יחזיר אלא אם כן גרף או קטם, אבל השהיה מותרת אפילו שאינו גרוף או קטום, וס"ל לתנא של המשנה כחנניה. והשאלה לא נפשטה בגמ', ופסקו הרי"ף והרמב"ם שלשהות שנינו וכרבנן, והתוס' פסקו שלהחזיר שנינו וכחנניה, ומרן פסק בשו"ע (סי' רנ"ג סעי' א') בסתם כשיטת הרי"ף והרמב"ם שאין לשהות בערב שבת ע"ג כירה שאינה גרופה או קטומה, אלא אם כן התבשיל נתבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו, ובוי"א הביא לשיטת התוס'. והנה לפי מאי דקי"ל דסתם ויש הלכה כסתם, מרן פסק כדעת הרי"ף והרמב"ם, אמנם בשו"ת זכור ליצחק הררי (סי' ע"ד) הביא לתשובת מהר"ם בן חביב בכתב יד שכתב שנהגו להקל בזה, ושנראה שסמכו העולם ע"ד רש"י והתוס' שס"ל שכל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר לשהותו ע"ג כירה שאינה גרופה וקטומה, וכתב ע"ז הזכור ליצחק דהן אמת דאנן בכל מילי אזלינן בתר מרן בכל הוראותיו ומשפטיו, מ"מ בהא לא עבדינן כוותיה דמרן, ושאפשר שמשום שכך היה המנהג להקל מימי קדם קודם שנתפשטו הוראות מרן השו"ע, וכמש"כ הרא"ש (פ"ג סס"א) שנהגו להקל משום מצות עונג שבת, ושלכן יש מקום יישוב למה שנהגו כן, ונהרא נהרא ופשטיה. וסיים ששוב ראה שכתב בספר מנחת כהן (משמרת השבת פ"ה) שהוכיח מדברי מרן בסי' רנ"ד ס"ד שגם הוא הכי ס"ל לדינא ע"ש, והביא דבריו בארץ חיים (סתהון בכללים כלל ז' ובסי' רנ"ג). וכ"כ מהר"א אבן טוואה בחוט המשולש (שבסוף שו"ת הרשב"ץ סי' ח'), וכתב שמנהגינו ע"פ הפוסקים המקילים בדיני שהייה, ומכ"ש שהיא לצורך מחר, שדעת השבולי הלקט בשם רבינו שמחה שמותר לשהות בכה"ג, ע"ש. וכ"כ הרב עובדיה הדאיה בשו"ת ישכיל עבדי (או"ח ח"ג סי' י'). וכ"כ בספר כף החיים (אותיות כ"ג ול"א) בשם החסד לאלפים ושאר האחרונים שהמנהג להקל כהי"א שכתב בשו"ע, וכמש"כ הרמ"א בהגה (שם) שלכן נהגו להקל. וכ"כ הגאון הרב בן ציון אבא שאול זצ"ל בשו"ת אור לציון (ח"ב פרק י"ז אות ה' בהערה) בשם האחרונים. וכ"כ בהערת חכמי ורבני בית ההוראה שע"י ישיבת "חברת אהבת שלום" ששמעו בע"פ ממנו שנהגו להקל כהי"א משום כבוד השבת. והנה בספר ברכי יוסף הביא לדברי מור זקנו מהר"א אזולאי זלה"ה, שמ"מ לצאת ידי כל ספק נכון להנהיג לשים חתיכת בשר חי בקדירה סמוך לחשיכה, ושבזה שרי ללא פקפוק לכו"ע, עי"ש.

והנה כתב החזון איש (סי' ל"ז אות כ"ב) שכשהגיע לשיעור יד סולדת בו היינו תחילת בישול, ולפי דבריו יוצא שכיום היות וברוב המקומות מקבלים שבת הרבה לפני השקיעה, כך שאם בצאתו מביתו יתן חתיכה חיה בשקיעת החמה, כבר תגיע החתיכה לשיעור יד סולדת בו, ונפל בבירא היתר דחתיכה חיה, וכן לא תועיל תקנה זו הנזכרת, מ"מ כתבו בהערת חכמי ורבני בית ההוראה שע"י ישיבת "חברת אהבת שלום" לדברי הרב בן ציון אבא שאול זצ"ל בספרו שו"ת אור לציון (ח"א סי' כ"א) שפליג על החזו"א, וסובר שאף שהיד סולדת בו בשקיעת החמה, כל שהבשר לא התחיל להתרכך חשיב חתיכה חיה, וכתבו שכן אמר להם שכך הוא נוהג וכמו שכתב בספרו.

שהיה ע"ג תנור שהוסק בקש ובגבבא הגרוף וקטום

כתב המשנ"ב (סי' רנ"ג ס"ק כ"ב) מחלוקת הפוסקים אם מותר לשהות ע"ג תנור שהוסק בקש ובגבבא באופן שהוא גרוף וקטום, והעלה להקל. והנה היות ומשמע מדברי מרן להחמיר בזה, והמשנ"ב בעצמו כתב שכן משמע מלשונו בשו"ע, לדינא הכי נקטינן, אלא שהיות ודין זה לא מציאותי בזמנינו, שתנורי דידן לא כתנורי דידהו להרבה פוסקים, ואיננו מסיקים בקש ובגבבא, אין נ"מ בכל זה.

דין הטמנה במקצת

כתב מרן (סי' רנ"ג סעי' א') שכל דיני שהיה הנ"ל מיירי שהקדירה יושבת על כסא של ברזל או ע"ג אבנים ואינה נוגעת בגחלים, אבל הטמנה ע"ג גחלים לדברי הכל אסור, וכתב הרמ"א בהגה שי"א שאפילו אם הקדירה עומדת ע"ג האש ממש, כל זמן שהיא מגולה למעלה לא מקרי הטמנה, ושכן המנהג עי"ש. וכ"כ המשנ"ב לקמן (ס"ק ס"ט). הנה ידוע שאנן נקטינן בכל מקום כדעת מרן שסובר שהטמנה במקצת שמה הטמנה, וכן עיקר. ועיין עוד בב"י (ד"ה ומ"ש רבינו לחלק) שכן דעת הרמב"ם, הרא"ש, הטור, הגאונים, הר"ן, ההגהות מיימוניות, ספר התרומה וספר המצוות. ועיין עוד בשו"ת אור לציון (חלק ב' פרק י"ז הערה א').

תנאי חזרה

כתב מרן (סי' רנ"ג סעי' ב') "כירה שהיא גרופה וקטומה, ונטל הקדירה מעליה אפילו בשבת, מותר להחזירה כל זמן שהיא רותחת ולא הניחה ע"ג קרקע, ודוקא על גבה אבל לתוכה אסור", ע"כ. והרמ"א הוסיף בהגה שתי תנאים, שעודה בידו ושדעתו להחזירה, עי"ש. הנה לדעת מרן בעינן רק שלא יניחנה ע"ג קרקע, וכל שלא הניחה ע"ג קרקע, אפילו כשהניחה ע"ג ספסל וכדומה ועזב ידו מהקדירה, וכן נטל הקדירה ללא דעת להחזירה, שפיר דמי להחזירה, וכמו שביאר המ"א (ס"ק כ' וכ"א). ועיין עוד בביאוה"ל (ד"ה ולא הניחם). וממילא לדידן דקבלנו הוראות מרן, לא צריכינן לשתי התנאים המובאים ברמ"א. ומזה נלמד שגם מש"כ בביאוה"ל (ד"ה ודעתו) ובמשנ"ב (ס"ק נ"ו) שבעת הצורך יש לסמוך על הפוסקים שמקילין בעודן בידו אפילו אין דעתו להחזיר, וכן בדעתו אף שבינתיים הסירה מידו, עי"ש, הרב כ"כ לשיטתיה דאזיל לכתחילה בתר פסק הרמ"א, דלדידן לא צריכינן לכל זה, שלכתחילה לא בעינן לא ידו ולא דעתו להחזירה, אלא רק יש להקפיד שלא להניחה ע"ג קרקע.

גדר בישול אחר בישול בלח

לקמן בסי' שי"ח סעי' ד' פסק מרן שיש בישול אחר בישול בדבר לח, וכדעת הרא"ש ורש"י, ושלא כדעת הרמב"ם הרשב"א והר"ן, עיין בזה בב"י (סי' שי"ח ד"ה אפילו תבשיל). וכתב שם הרמ"א (סעיף ט"ו) שנהגו להקל בזה אם לא נצטנן לגמרי, עי"ש, וכ"כ הרמ"א בסוף סימן רנ,ג. אמנם מרן כתב בב"י (ד"ה ומ"ש רבינו כל זמן) בשם רבינו ירוחם, שמוכח מהגמרא שאם לא נצטנן אפילו שינה מרתיחתו קצת מותר להחזיר, וכן לקמן בסי' שי"ח הביא בב"י (ד"ה והא דאמרינן) לדברי רבינו ירוחם הנ"ל, וכתב (שם סוף ד"ה אפילו תבשיל) שמשמע ליה שכל שהיד סולדת בו מיקרי רותח. והנה המשנ"ב כתב מספר פעמים בסי' רנ"ג (ס"ק נ"ד, ע"ז, פ"א, פ"ג, פ"ד, צ"ה, ק"א) ובביאוה"ל (ד"ה אבל לסמוך) שכל שלא נצטנן לית ביה משום בישול אחר בישול בלח, וזה משום דהרב ז"ל אזיל בשיטת הרמ"א, ולדידן דקבלנו הוראות מרן כל שירד מחום שהיד סולדת בו יש בו משום בישול אחר בישול בלח.

גדר גרופה

הנה אחד מתנאי החזרה המוזכרים בשו"ע (סי' רנ"ג סעי' ב') שתהיה הכירה גרופה וקטומה, וכתב המשנ"ב (ס"ק ס"ח) לדברי הישועות יעקב דלענין חזרה סגי כשגרוף הגחלים לצד אחד, ע"כ. הנה מרן בב"י (ד"ה ומ"ש אלא אם כן) הביא מחלוקת, שדעת הרמב"ם שגורף היינו שמוציא הגחלים לחוץ, ושכן דעת הטור, ושדעת הרז"ה והר"ן שפירושו שגורף הגחלים לצד אחד, ע"כ. ובשו"ע כתב מרן (ס"א) לגבי תנאי שהיה שמותר לשהות בכירה גרופה, דהיינו שהוציא ממנו כל הגחלים, וכפירוש הרמב"ם והטור, וממילא כשכתב מרן (בסעי' ב') לאחד מתנאי החזרה שתהיה הכירה גרופה, סמך על מה שכתב לעיל מינה דהיינו שהוציא מהכירה כל הגחלים וכדעת הרמב"ם והטור, וממילא לדידן הכי פירושו שהוציא ממנו כל הגחלים וכדעת הרמב"ם והטור.

בדיני חזרה

כתב הרמ"א (סי' רנ"ג סעי' ב') לגבי תנאי חזרה המוזכרים בשו"ע (שם), שיש אומרים דכל זה אינו אסור רק כשנטלו מן הכירה מבעוד יום ולא החזירו עד שחשיכה, אבל אם לקחו משם משחשיכה אפילו הניחו ע"ג קרקע מותר, וכתב שכן נוהגים להקל בתנורים שלנו שיש להם דין כירה, וסומכים עצמם על דברי המקילין, ושטוב להחמיר, ושאם נצטנן לכו"ע אסור, ע"כ. (ועיין עוד בסוף הסימן בהגה ובמשנ"ב ס"ק צ'). הנה שיטה זו היא שיטת הירושלמי (פ"ג משבת סוף ה"א) המובאת בר"ן (י"ז ע"ב ד"ה ומיהו), אמנם מרן בב"י (ד"ה כתב הר"ן) כתב על דבריו שדבר פשוט הוא שאין כן דעת התוס' (ל"ו ע"ב ד"ה וב"ה) והרא"ש (פ"ג סי' ב') וסיעתם, שהרי הם אוסרים להחזיר אפילו מבעוד יום סמוך לחשיכה, וכש"כ להחזיר (ומ"מ בזה לא קי"ל כוותייהו וכמו שאכתוב לקמן), ושגם הרמב"ם כתב בהדיא היפך הירושלמי בזה, עי"ש. וממילא לדידן לא מצד חומרא אסור אלא מדינא אסור, ולית לן שום מנהג להקל בזה.

ומה שכתב שהתנורים שלנו יש להם דין כירה, הנה כ"כ הר"ן (י"ז ע"ב ד"ה מתניתין) בשם ר"ח דתנור דידן שפיו מן הצד ככירה דמי, הביא דבריו מרן בב"י (ד"ה ותנור פירש רש"י), אמנם מרן בב"י (סוף הסימן ד"ה ומכלל הדברים) רצה ליישב מנהג הנוהגים להקל לשהות בתנור, ע"פ דברי ר"ח הנזכרים, ולאחר שכתב עוד ישובים למנהגם, סיים שמכל מקום לצאת ידי כל ספק נכון להנהיג שישימו חתיכת בשר חי בקדירה סמוך לחשיכה, דבכהאי גוונא שרי בלי פקפוק, עי"ש. הרי שגם כשכבר נוהגים להקל בזה לצאת ידי כל ספק, אין לסמוך על סברא זו.

ומה שסיים הרמ"א דאם נצטנן לכו"ע אסור, כבר כתבנו לעיל שלדידן כל שירד מחום של יד סולדת בו אית ביה משום בישול אחר בישול בלח.

וכמו כן מה שסיים הרמ"א שי"א דכל שהוא סמוך לחשיכה או סמוך לברכו שהוא קבלת שבת לדידן, אם הוא סמוך כ"כ שאם נצטנן הקדירה אי אפשר להרתיחה מבעוד יום דינו כמו בשבת עצמו, ושיש מקילין בזה ושהמנהג להקל, אך טוב להחמיר במקום שאין צורך כל כך, ע"כ. הנה זוהי שיטת התוס' (ל"ו ע"ב ד"ה וב"ה) והרא"ש (פ"ג סי' ב') שאוסרים להחזיר אפילו מבעוד יום, אבל מרן בב"י (ד"ה ומ"ש לא מיבעיא) הביא שדעת רש"י, הר"ן והרמב"ם דלא כוותייהו, ושלכן לא נהגו העולם ליזהר בכך, עי"ש.

ליתן אינפאנדה שיש בה שומן על גבי קדירה שעל האש

כתב המשנ"ב (סי' רנ"ג ס"ק פ"ז) שאין ליתן ע"ג קדירה שעל האש פשטידא שיש בה הרבה שומן שנקרש משום נולד, עי"ש. הנה כתב כן לשיטת הרמ"א בסי' שי"ח סעי' ט"ז, אבל מרן פסק (שם) שמותר ליתן אינפאנדא כנגד האש במקום שהיד סולדת, אע"פ שהשומן שבה שנקרש חוזר ונימוח, וידוע שאנן קיבלנו הוראות מרן. וע"ע בכף החיים (סי' שי"ח אות קנ"ח) ובשו"ת אור לציון (ח"ב פרק ל' שאלה י"ד).

ליתן תבשיל לתנור שאפו בו מבעוד יום

כתב הרמ"א בהגה (סי' רנ"ג סעי' ה') שיש מתירין ליתן לתוך תנור שאפו בו מבעוד יום, דמאחר שלא הטמינו בו רק אפו בו מבעוד יום, לא נשאר בו רק הבל מעט ואין לחוש לבישול, עי"ש. הנה סברא זו היא סברת הכל בו, הביאו מרן בב"י (סוף הסימן ד"ה ולענין), ומ"מ כתב על סברא זו שליבו נוקפו בהיתר זה, ושנראה שלא נתנו חכמים דבריהם לשיעורין, עי"ש. וידוע דאנן קבלנו הוראות מרן, ועל כן אין להקל בזה.

דין שהיית צלי שאצל האש

כתב מרן (סי' רנ"ד סעי' א') "אע"פ שבשר חי מותר להשהותו ה"מ בקדירה, אבל בצלי שאצל האש אסור להניחו סמוך לחשיכה, שממהר להתבשל ואתי לחתויי. וה"מ בבשר שור או עז, אבל בשר גדי ועוף שהם מנותחים לאברים מותר, דלא חיישינן לחיתויי, שאם יחתה בגחלים יתחרך הבשר, שאינו צריך אלא חמימות האש בלבד. ואם הוא בתנור וטח פיו בטיט, בין גדי ועוף שלמים בין בשר שור או עז מותר, דלא חיישינן לחיתויי, שאם בא לפתוח התנור ולחתות תכנס הרוח ויצטנן התנור ויתקשה הבשר ויפסיד", ע"כ. וכתב ע"ז הרמ"א בהגה שיש מחמירין וסוברין דבתנור טוח בטיט הכל שרי, וע"ג האש שהוא מגולה הכל אסור, ובתנור שפיו מכוסה אלא שאינו טוח בטיט אז יש לחלק בין גדי ועוף לשאר בשר, ושהכי נהוג כסברא זו. ועיין ביאור הדברים בב"י ובביאוה"ל (ד"ה אע"פ). והנה ידוע דאנן קי"ל כדעת מרן שפסק כהרמב"ם, ומ"מ מש"כ המשנ"ב (ס"ק י"ז) בדעת מרן שבשר שור ועז בעינן שיהא נצלה כל צרכו מבעוד יום, כבר כתבנו בביאורים לריש סי' רנ"ג שנהגו להקל בשהיה כשהגיע לשיעור מאכל בן דרוסאי עי"ש, והוא הדין בנידון דידן.

אם מותר ליתן פת בתנור בערב שבת באופן שטח פני התנור בטיט

כתב מרן (סי' רנ"ד סעי' ה') "אין נותנין סמוך לחשיכה פת לתנור אלא כדי שיקרמו פניה המדובקים בתנור, ולא חררה ע"ג גחלים אלא כדי שיקרמו פניה שכנגד האש", ע"כ. וכתב הרמ"א בהגה שכל זה בתנור שאינו טוח בטיט, אבל אם הוא בתנור שטוח בטיט מותר, דלא גזרינן בכה"ג שמא יחתה, ע"כ. וכ"כ המשנ"ב (ס"ק מ"ו) לגבי עסיות ותורמוסין, וכ"כ בסי' רנ"ה (סק"א) לגבי הסקת התנור. הנה לדעת מרן הנ"ל שטעם טיחה בטיט הוא היות והתנור טוח בטיט והוא בתוך התנור, ודאי שלא יפתח בתנור לחתויי, שאם יפתח התנור תכנס הרוח ויתקשה הבשר ויפסיד, בנידון הזה אסור, וכך כתב המ"א (ס"ק י"ט) שבנידון דידן לב"י אסור, דהכא לא שייך שיתקשה. וכ"כ בספר תוספת שבת (ס"ק כ"ז), וכ"כ הביאוה"ל (ד"ה אבל אם), ושגם הגר"א רמז לזה, עי"ש. ממילא לדידן ליכא למשרי. ואף שיש שרוצים לומר שאפשר שגם מרן מודה בפת, וכ"כ הכה"ח (אות מ"ח) בשם החמד משה (אות י"ד), מ"מ אין להתיר היות ורוב גדולי הפוסקים מבארים כך בפשטות בדעת מרן. ופשוט שהוא הדין לגבי עסיות ותורמוסין או לגבי הסקת התנור, באופן שעדיין השלהבת אינה עולה מאליה, שאסור, שרק לרמ"א שס"ל כהפוסקים שטעם טיחה בטיט הוא שלא יטרח לסתור הטיחה שסביב פי התנור כתב המשנ"ב לדבריו הנ"ל, משא"כ למרן שטעם טיחה בטיט הוא משום שכשטח פי התנור בטיט יש הרבה הבל בתנור, וכשיפתח התנור תנשב בו הרוח ויצטנן התנור, ולא יתבשל הבשר טוב אלא יתקשה ויפסד, ממילא אין להתיר.

עוד יוסף חי בירור וליבון במשנתו של מרן ה"בן איש חי"
הרה"ג שלום עוויל שליט"א
בעמח"ס "פסקי בן איש חי"

שיעור יד סולדת

ענף א'

האם אפשר לשער אם יד סולדת בשתיה בפה או באצבע

פתיחה

הרבה מדיני חזרה ובישול תלויים בשיעור יד סולדת, והפוסקים התחבטו רבות מהו שיעור יד סולדת, ואין בזה דבר ברור. ובספר בן איש חי ש"ב פרשת בא סעיף ה' כתב בזה הבחנה חדשה וז"ל, ואם תאמר איך ידע האדם לשער מדעתו אם יד סולדת בו, הנה נקיט האי כללא בידך, כל היכא שזה החמין ראוי לשתיה או לאכילה, שאין האדם נמנע מכח ריבוי חמימותו, הרי זה לא חשיב יד סולדת בו. ואם ימנע מלשתותו או לאכלו מרוב חומו, הרי זה נחשב בכלל יד סולדת בו, ע"ש. ובשו"ת מהרש"ם ח"א סימן קצ"ז כתב דדין זה אם ניתן להבחין על ידי שתיה, תלוי במחלוקת הפוסקים אם ניתן להבחין על ידי בדיקת אצבע, ע"ש. ונעבור פרשתא דא.

שיטות הפוסקים והוכחתם משבת דף מ'

א. בגמ' שבת דף מ' ע"ב איתא, אמר רב יהודה אמר שמואל אחד שמן ואחד מים, יד סולדת בו אסור, אין יד סולדת בו מותר. והיכי דמי יד סולדת, אמר רחבא כל שכריסו של תינוק נכוית, ע"ש. וכתב רש"י, יד סולדת, נמשכת לאחוריה מדאגה שלא תכוה. והיכי דמי סלוד, יש שסולד מרתיחה מועטת ויש שאינו סולד.

והדרישה סק"ה כתב, יש מורי הוראה השואלים אם היד סולדת בתבשיל, ומשערים באצבע. וזה אינו, אלא שכריסו של תינוק נכוית בו. וכן הוא בגמ' ע"ש. וכן כתב בספר בכור שור חולין דף ק"ג ע"ב, נהוג עלמא בזמן שאי אפשר להחזיק בו היד מרוב חום, מיקרי היד סולדת בו, לא זולת. ולכאורה לא משמע כן ממאי דאמרינן לקמן דף ק"ה דהראשונים נוטלין מחמין שהיד סולדת בהן, ולמנהגינו אי אפשר ליטול מכאלו. ותו דבגמ' שבת דף מ' ע"ב אמרינן היכי דמי יד סולדת בו, פרש"י יש שסולד מרתיחה מועטת ויש שאינו סולד, עכ"ל. א"כ אף שזה אינו סולד, דילמא האי גברא טבעו כך שאינו סולד, כי אם בחום גדול, ומ"מ הוא יד סולדת בו לבינונים, ע"ש.

ובספר יוסף אומץ (יוזפא) סימן תר"י (הובא בספר בירור הלכה או"ח סימן שי"ח אות ח') כתב וז"ל, בשבת אסור לתת החתיכות לחם שקורין שניטן לתוך המרק אפילו בכלי שני, כל זמן שהיד סולדת בו, דהיינו הקערה, לדעת מאן דס"ל דיש בישול אחר אפיה. ואבי החסיד ז"ל נהג כמ"ד ההוא, ולא הניח ליתן החתיכות לתוך הקערה, עד כי הניח אחד מבני הבית אצבעו בתוך המרק זמן קטן, ולא היה סולד בו, וכן נהגתי אחריו וכו', ע"ש. ומבואר נמי כמנהג בעלי הוראה שסמכו על בדיקת אצבע. אך בנידונו מיירי בכלי שני ואחר אפיה.

והאחרונים הביאו מה שכתב בספר איסור והיתר כלל ל"ד דין כ' וז"ל, וכתב הרא"ש פרק כירה היכי דמי יד סולדת בו, כל שכריסו של תינוק נכוית מהן, עכ"ל. והיינו גם כן שיד כל אדם בינוני נכוית מהן, עכ"ל. הרי שסמך על בדיקת יד אדם, ודלא כפרישה והבכור שור, אלא שנזהר וכתב "אדם בינוני".

ביישוב היד יהודה

ב. ובספר יד יהודה יור"ד סימן ק"ה בפה"א סק"ט הביא את דברי הבכור שור הנ"ל, שכתב דאי אפשר לסמוך על בדיקת אצבע, דהרי אפשר שאצבעו אינה סולדת בחום זה, אבל אצבע אדם בינוני סולדת, וכתב היד יהודה דמבואר דמפרש דמאי דאמרינן היכי דמי יד סולדת, הוא בא להקטין השיעור, שפעמים יהא זה אינו סולד, ואף על פי כן אסור. ותמהתי מאוד, דהא פרש"י יש שסולד מרתיחה מועטת, ויש שאינו סולד, ולפי דבריו אדרבה היה לרש"י לפרש, יש שאינו סולד אפילו מרתיחה מרובה. ועוד, דלדבריו כיון שאין השיעור באמת כלל על הא דיד סולדת בו, משום דהגם דזה אינו סולד, יכול להיות שאחר יהא סולד, אמאי אמרינן כלל הא דיד סולדת בו, ורחבה אינו בא אלא לפרש הא דיד סולדת. על כן הברור דנהפך הוא כמו שפרש"י ז"ל, ורחבה להקל בא דאמרינן השיעור דיס"ב ואין טבעו של אדם שוה בזה, ופעמים יהא סולד מרתיחה מועטת, אשר חום כזה אינו ראוי כלל לבשל, ע"ז אמר רחבה כל שכריסו של תינוק נכוה, ואז בודאי כל אדם לא יהא יכול להחזיק היד זמן מה. וזה שנקט השיעור על יס"ב, כיון דכן האמת שצריכין שיהא היד סולדת לכל אדם, ע"ש. ומבואר דאדם שמכניס ידו למים ואין ידו סולדת, יכול לסמוך על הבחנתו, שהמים עדיין לא הגיעו לשיעור יד סולדת. וכל החשש בגמ' היה שאדם ירגיש שידו סולדת ויחמיר בזה, על אף שאינו יכול לבשל.

אולם יעויין בחידושי הריטב"א החדשים שכתב וז"ל, ומה שלא שיערו ביד עצמה, מפני שיש אדם שידו קשה ויכול לסבול הרבה, ויש אדם שידו רכה ואינו יכול לסבול אפילו חמימות מועט, לפיכך שיערו בכריסו של תינוק דהוי דבר השוה, עכ"ל. וכן כתב ברבינו ירוחם נתיב י"ב ח"ג (דף ס"ט טו"ג) וז"ל, ועוד פשוט היכי דמי יד סולדת בו, כלומר כי יש אנשים יראים ממעט חום, ויש מי שאינם יראים אפילו מחום גדול, ואם כן נתת דבריך לשיעורים, עכ"ל. ומבואר להדיא דחשש הגמ' היה לשני הצדדים, דיש אדם שיכול לסבול חום הרבה, ויטעה שעדיין המים לא הגיעו לשיעור בישול. ויש אדם שאינו יכול לסבול חום כלל, ויטעה שהמים כבר הגיעו לשיעור בישול. (ואפשר שגם רש"י מודה בזה). ויוצא דאין אדם יכול לסמוך על בדיקה בידו, בין לקבוע אם הגיעו לשיעור בישול, ובין לקבוע אם עדיין לא הגיעו לשיעור בישול, וכמו שכתב הבכור שור, ודלא כמו שכתב היד יהודה.

דין זה תלוי במחלוקת הראשונים בביאור הגמ'

ג. ונראה דהדבר תלוי במחלוקת הראשונים בביאור שאלת הגמ' בשבת שם, היכי דמי יד סולדת, דרש"י פירש דיש שסולד מרתיחה מועטת, ויש שאינו סולד. וכ"כ בחידושי הריטב"א החדשים ובנימוקי יוסף. ומבואר דאין אדם יכול לסמוך על בחינתו אם ידו סולדת. אולם המאירי כתב וז"ל, ומעתה אין צריך לומר שסכה אשה ידה ומחממתה כנגד המדורה וסכה לבנה קטן, ואינה חוששת. ובזו מיהא בין במים בין בשמן, דוקא שלא יחמו בידו כל כך, "שאלו היו במקום אחר, והיה נוגע בידו בהם היתה ידו סולדת" וכו'. וזהו ששאלו היכי דמי יד סולדת בו, כלומר בסכה אשה ידה, היאך אתה משער פה יד סולדת, ופירש בה כל שכריסו של תינוק נכוית במשיחתה, עכ"ל. ומבואר שאשה שסכה ידה, אינה יכולה להבחין אם המים הגיעו ליד סולדת בו, וע"ז שאלו בגמ' איך תשער האשה, ותירצו כל שכריסו של תינוק נכוית. אבל אדם מעלמא שמכניס ידו למים, שפיר יכול להבחין ולשער אם ידו סולדת, ולסמוך על זה לדינא.

ועיין במאירי חולין דף צ"ז ע"א ד"ה ונשוב לדברינו, שכתב גבי שיעור חום שמבליע ומפליט, שכל חום שהיד מרגשת בו עד שאינה סובלתו בריוח, אע"פ שסובלתו על ידי הכרח נקרא חום לענין זה, ומבואר שסמכינן על בדיקה ביד, ואתי שפיר לשיטתו בשבת וכמבואר.

והנה היד יהודה שם עורר, דהגם דרחבא אמר שיעור כל שכריסו של תינוק נכוית, מכל מקום כל הפוסקים הזכירו גם שיעור של יד סולדת, וכמבואר בשו"ע סימן שי"ח ס"ו סי"ד וסט"ו, ובשו"ע יור"ד סימן ק"ה ס"ב הזכיר רק שיעור של יד סולדת. ועל כרחך דשיעור שיד סולדת קיים ודלא כתבואות שור. זולת הרמב"ם בפכ"ב מה' שבת ה"ד שלא הזכיר שיעור של יד סולדת, אלא רק שיעור כל שכריסו של תינוק נכוית, ע"ש.

אולם הרמב"ם בפ"ג מה' מעשר הט"ו הזכיר שיעור שיד אדם נכוית בו, והיינו יד סולדת כמבואר במהר"י קורקוס [ודלא כחכמת אדם בס' שערי צדק פ"ב בינ"א אות ט'. ועיין בדרך אמונה שם ובציון ההלכה אות רמ"ח], ולא הזכיר כלל כריסו של תינוק נכוית בו. ולמבואר אתי שפיר, דמה שהזכיר הרמב"ם בה' שבת שיעור כריסו של תינוק, מיירי גבי סכה אשה ידה, דבזה א"א לשער ביד סולדת בו וכמבואר במאירי, ולכן כתב שיעורו בכריסו של תינוק נכוית בו. משא"כ בה' מעשר דשפיר שייך לשער ביד סולדת בו, לא הזכיר כלל שיעור כריסו של תינוק נכוית בו, אלא רק שיעור יד סולדת בו.

ויוצא דדעת הריטב"א ורבינו ירוחם (ורש"י ונ"י), דאי אפשר לשער ע"י בדיקת אצבע. ודעת המאירי דאפשר לשער ע"י בדיקת אצבע. וכ"כ האיסור והיתר דמותר לשער ביד אדם בינוני.

העולה מהמבואר

ד. ישנם ב' ביאורים במנהג בעלי הוראה שמשערים באצבע נגד משמעות הגמ', א, חשש הגמ' היה שיהיו אנשים רגישים מדאי ובחום מועט ירגישו שידם סולדת, ולכן אין לסמוך על הרגשת יד סולדת כדי לקבוע שהמים חמים הרבה. אולם אם אדם מרגיש שאין ידו סולדת, יכול לסמוך שאין המים חמים הרבה, שאין חשש שיש אנשים שאין מרגישים בחום המים (יד יהודה). ב, חשש הגמ' היה רק בסכה אשה ידה, שבזה אין אפשרות להבחין בחום השמן, אבל המכניס אצבעו במים יכול להבחין היטב בחום המים בין לקולא ובין לחומרא.

ומדברי הבא"ח נראה ברור דלא ס"ל כפירוש בתרא, דהרי איהו מיירי במאכל חי שלא נתבשל קודם השבת שאסור לשרותו בחמין שהיד סולדת בו, ועל זה כתב שאין לסמוך על בדיקת אצבע, ומבואר דבכל גוונא א"א לסמוך על בדיקת אצבע, ולא רק בסכה אשה ידה.

ובשו"ת מהרש"ם ח"א סימן קצ"ז כתב דדין זה אם ניתן להבחין על ידי שתיה, תלוי במחלוקת הפוסקים אם ניתן להבחין על ידי בדיקת אצבע, ע"ש.

ויש לבאר, דהנה מאן דס"ל שאין לסמוך על בדיקת אצבע, היינו משום דס"ל דאין טבעי האדם שוים, ואם כן גם אין לסמוך על בדיקה בפה, שגם בזה אין טבעי האדם שוים. ומאן דס"ל שניתן לסמוך על בדיקה באצבע, היינו משום דרק בסכה אשה ידה א"א להבחין בחום השמן, או משום שבאין היד סולדת בו כל טבעי האדם שוים, ואם כן ניתן לסמוך גם על בדיקת פה.

אולם מדברי הבא"ח מבואר לא כן, שהרי כתב דא"א לסמוך על בדיקת אצבע, אבל על בדיקת פיה אפשר לסמוך. הרי דבמה שאינו יכול לסמוך על בדיקת אצבע, יכול לסמוך על בדיקת פיה.

והנה כדברי הבא"ח דיש לסמוך על בדיקת פיו, כתב גם הדרכי תשובה יור"ד סימן ק"ה ס"ק נ"א בשם ספר מנחת שי על הנהגות הנשאל באו"ה סדר ב' אות ז', שהמורים נוהגים שאם יכולין לאכלו כך ואין צריך לנפוח על המאכל שיתקרר, זהו שיעור שאין כריסו של תינוק נכוה ע"ש. וכ"מ בקיצור שו"ע סימן פ' סעיף ג'. וכן העתיק את דברי הבא"ח בכה"ח או"ח סימן שי"ח ס"ק קמ"ג וביור"ד סימן ק"ה סק"ל.

ולכאורה יש לעורר, שאדם מסוגל לשתות בשיעור חום של כשבעים מעלות צלזיוס (ויש שכתבו כשמונים מעלות), והרי כריסו של תינוק נכוית בחום נמוך מזה. ואפשר לבאר לפי מש"כ בברית עולם דיני אופה סעיף צ"ג, דכוונת האחרונים שכל שהאדם נמנע מלשתות כדרכו, ואינו שותה אלא מעט מעט, מיקרי היד סולדת ע"ש. אך מפשטות דברי הבא"ח ז"ל לא משמע כן, וגם כוס חמין הדרך לשתותו מעט מעט בחום גבוה. וכן מוכח מדברי המהרש"ם ח"א סימן קצ"ז שכתב, שאדם שיש לו שיניים תותבות מותר לו לאכול בהם מאכלי בשר ומאכלי חלב, ואין לו לחוש לבליעה ופליטה, כיון שאין אדם אוכל או שותה בחום שיד אדם סולדת בו. וע"ש עוד טעם. ומבואר דאין אדם אוכל כלל בחום שיד אדם סולדת בו, והוא שיעור גדול וכנ"ל. אולם יש לומר דיש כמה דרגות של כויה, ואין איתנו יודע לאיזה סוג כויה כיוונו חז"ל באומרם כל שכריסו של תינוק נכוית. ועוד יעויין בפירוש מהר"י קורקוס פ"ג מהלכות מעשר הט"ו (הובא בס' בירור הלכה או"ח סימן שי"ח אות י') שכתב, דסתם כלי שני אין היד סולדת בו. ודלא כמש"כ בשו"ת בית יהודה (עייאש) יור"ד סימן מ"ב. ולכאורה חום כלי שני, הוא חום גבוה הרבה כשמונים מעלות ומעלה, וצ"ע.

ענף ב'

שיעור יד סולדת במעלות חום

והנה מדברי הבא"ח ז"ל נראה דשיעור יד סולדת הוא חום גדול קרוב לשבעים מעלות (צלזיוס), דעד קרוב לשבעים מעלות ישנה אפשרות לשתות מעט מעט. ויש שכתב שעד שמונים מעלות ישנה אפשרות לשתות.

ובשו"ת מנחת שלמה ח"א סימן צ"א אות ח' כתב להביא ראיה ברורה דעד ארבעים וחמש מעלות צלזיוס אין לחוש כלל שהיד סולדת גם בדאורייתא, שהרי נחלקו בגמ' חולין דף ח' ע"ב אם בית השחיטה צונן או רותח, ולפי האיכא דאמרי שבגמ' שם מודו כו"ע דבית השחיטה צונן הוא. וקיי"ל לדינא דבית השחיטה צונן, עיין בשו"ע יור"ד סימן י' ס"ב וברמ"א שם ובש"ך ס"ק י"ד. ואפילו למ"ד בית השחיטה רותח, מבואר בגמ' דאין הסכין בולע אלא בגמר השחיטה, דרק אז רותח אותו מקום, אבל לפני גמר השחיטה ליכא כלל שום פלוגתא, ומודו כו"ע שהוא צונן, ובהיא שעתא אין הסכין בולע כלל. והנה חום של שור ופרה אינו עולה על ארבעים מעלות, אבל חום של ברווז הוא כארבעים וחמש מעלות, וכשהוא חולה חומו עולה לארבעים ושבע מעלות, ובשעת השחיטה חומו עולה לארבעים ושמונה מעלות. ובגמ' ובפוסקים כתבו דבית השחיטה צונן הוא, ולא חילקו בין שוחט שור לשוחט ברווז, וגם לא חילקו בין שוחט עוף בריא לשוחט עוף חולה, ויוצא דעד ארבעים ושמונה מעלות נחשב כאין יד סולדת בו. אך אף אם יתברר שאין חום הברווז עולה בשעת שחיטה, וגם לא נחשב שוחט ברווז חולה, מ"מ מוכח דעד ארבעים וחמש מעלות אין יד סולדת בו, ע"ש.

אולם בספר אור לציון ח"ב פרק ל' תשובה י"ב כתב לדחות הוכחה זו, שהרי בגמ' בחולין שם מובאת מחלוקת אם בית השחיטה צונן או רותח, והרי יש בעלי חיים שחום בית השחיטה שלהם הוא שלושים ושמונה מעלות, ויש בעלי חיים שחום בית השחיטה שלהם ארבעים וחמש מעלות, ויוצא שנחלקו במציאות בהפרש גדול, שי"א שיד סולדת בשלושים ושמונה מעלות, וי"א שאף בארבעים וחמש מעלות אין היד סולדת, ועל כרחך שהנושא בגמ' אם בית השחיטה יש לו כח בישול והבלעה כדין כלי ראשון, או שאין לו כח בישול והבלעה, וכדין כלי שני שאפילו הוא חם יותר מכלי ראשון אין לו כח בישול, ולכן אין להקל ביותר מארבעים מעלות (צלזיוס), ע"ש.

ויש לעורר, דהנה הרשב"א בתה"א ב"ד ש"א (דף א' ע"ד) כתב, יש מן החכמים שאמרו שאין ראוי להפליט ולהבליע אלא כלי ראשון, דכלי שני אינו מבשל, וכל שאינו מבשל אינו מפליט ומבליע. ואלו דברים שאין הדעת סובלתן, שהרי בשוחט בסכין של גויים בחולין דף ח' נחלקו, רב אמר קולף ורבה בר בר חנה אמר מדיח, ואמרינן דטעמא דרב משום דקסבר בית השחיטה רותח, וכן לל"א אמרינן דכו"ע בית השחיטה רותח, ובודאי חום בית השחיטה מועט מחום שבכלי שני, ואפילו הכי מבליע, ע"ש. והיינו דאף בחום קצת י"א דמבליע, כ"ש חום כלי שני דהוא חום גדול דיודו כו"ע דמבליע. ועיין בב"ח. ולכאורה אם כדברי האור לציון דהנידון בגמ' היה אם יש כח בליעה לבית השחיטה, א"כ מה ראיה יש ממ"ד דבית השחיטה רותח, שגם כלי שני מבליע כיון שחומו יותר מבית השחיטה, הרי אפשר דכלי שני אף שחומו רב אין לו כח בליעה, וכמו שאין לו כח בישול אף כשחומו יותר מכלי ראשון, דכח הבישול או הבליעה אינו נמדד בהכרח לפי החום. וצריך לדחוק דהרשב"א הבין מסברא דכלי שני דחומו יותר מבית השחיטה, יש לו כח בליעה לכו"ע. אך לדברי המנחת שלמה אתו דברי הרשב"א כמין חומר, דגבי בית השחיטה שאינו ככלי ראשון נחלקו בגמ' אם חומו מספיק כדי להבליע, ואם כן בכלי שני שחומו יותר מבית השחיטה, יודו כו"ע דיש בכוחו להבליע. ועיין עוד ברשב"א בתה"ק שם (דף ב') שכתב דכל חום שע"י האש מפליט אפילו אין היד סולדת בו, והביאו הטור סימן ק"ה (ס"ב). ואפשר דלמד כן מהא דבית השחיטה מבליע, ע"ש.

שוב מצאתי בחידושי הרשב"א חולין דף ח' ע"ב שכתב וז"ל, לימא בהא קא מיפלגי דמר סבר בית השחיטה רותח, פירוש דאע"פ שאין בית השחיטה רותח גמור שאפילו היד אינה סולדת בו, ואלו לענין תולדת האור בכשיעור זה אינו רותח אלא פושרין ואינו מבליע, שכך השוו רבוותא ז"ל דלענין תולדת האור אפילו כשהיד סולדת בו דוקא כלי ראשון הוא שמבשל ומבליע, אבל כלי שני אינו בולע ולא מבליע. ואפילו הכי קים ליה לרב מכח התולדה דבית השחיטה דרכו לבלוע ולהבליע בשיעור החם המועט שבו כדין רותח וכו', כך פירש רבינו הרב נ"ר. ותמיהא לי קצת מדאמרינן לא דכו"ע בית השחיטה רותח, ומאן דאמר קולף שפיר, ואם איתא דרותח כזה בעלמא אינו בולע ומבליע כלל, היכי קאמר מאן דאמר קולף שפיר וכו', ע"ש. ומבואר בדברי רבו של הרשב"א, דנידון הגמ' הוא אם בית השחיטה יש לו כח בישול, ולא אם הוא חם בחום שיד סולדת בו וכדברי האור לציון. ומכל מקום מבואר להדיא דלכו"ע חום בית השחיטה אין היד סולדת בו וכמש"כ המנחת שלמה, ועוד עדיפא מיניה דכו"ע סבירא ליה כן. ובפשוטו מיירי בכל סוגי בעלי החיים, דבגמ' לא חילקו בין שוחט שור לשוחט אווז, ובכולם נחלקו אי בית השחיטה בולע אף בחום פחות מיד סולדת. ואפשר שגם הרשב"א דפליג על רבו, אינו חולק על זה שחום בית השחיטה אין היד סולדת בו, אלא ס"ל דגם חום כזה בעלמא מבליע ומפליט אף שאין היד סולדת בו, וכמש"כ להדיא בתה"ק.

וכן הביא בשו"ת מנחת שלמה שם מדברי הריטב"א החדשים שבת דף מ"ב ע"א שכתב וז"ל, אבל לענין איסורים אפילו כלי שני מבליע ומפליט, וראיה גמורה לדבר מבית השחיטה דאמרינן בפ"ק דחולין דלמאן דאמר בית השחיטה רותח צריך קליפה, והא ודאי לאו רותח שהיד סולדת בו הוא והחוש יוכיח וכו', ע"ש. ומבואר דחום בית השחיטה אין היד סולדת בו, ומשמע קצת דמיירי בכל בעלי חיים הנשחטים, ע"ש.

לקט הלכה

הרה"ג צבי ויסבלום שליט"א
כולל "אליבא דהלכתא" רמת בית שמש

בדיני שהיה וחזרה

להשהות תבשיל מבעו"י ע"ג האש הדולקת בשבת (מסי' רנ"ג)

הקדמה - שהיה: אסרו חכמים **להשהות** תבשיל ע"ג האש מבעו"י ע"מ שישהה עליו בשבת, **והטעם** שחששו **שמא יבוא לחתות בגחלים** שיבערו היטב ויגדל חומם כדי למהר הבישול, **ואפילו** כבר נתונה הקדירה ע"ג האש **צריך לסלקה** כשחשיכה (אם הוא באפנים האסורים לשהות) (סק"ה). **והתירו חכמים** בכמה אפנים **שלא חששו בהם לחיתוי**, ויש בזה **ב' דרכים: א. מצד התבשיל** באפנים שלא חששו שיחתה בהם: **1.** או מפני **שאין החיתוי והחום מועילים להם**, וכגון **קדירה חייתא** וכפי שיבואר אי"ה. **2.** באופן **שהחום קשה לו**, כגון במבושל כ"צ **ומצטמק ורע לו**, וזה לכו"ע מותר.

3. פלוגתת חנניה וחכמים: ונחלקו בזה התנאים, **דלחנניה** אף דאין מבושל כ"צ, אם הוא **מבושל כמאכל בן דרוסאי** [ושיעורו י"א דהוא כחצי בישולו וי"א כשליש, ובשו"ע סתם כחצי, ובמקום הדחק אפשר דיש להקל (בשליש) - ס"ק ל"ח, ועיין ס"ק מ"ג] שכבר ראוי לאכול ע"י הדחק, שוב אין חוששין שיחתה, שאין החיתוי נחוץ כ"כ, וכ"ש במבושל כ"צ והצימוק יפה לו דודאי אין לחוש שיחתה. **אבל בהתחיל להתבשל** ועדיין לא הגיע לכמאב"ד, בזה ודאי יש לחוש לחיתוי **וצריך גו"ק. וי"א דבפחות ממאב"ד אפילו גו"ק לא מהני** (ביאוה"ל ס"א ד"ה אלא). **ודעת החולקים:** דאפילו מבושל כ"צ **אסור במצטמק ויפה לו** [וכן מים חמים שלא הוחמו כ"צ בכלל האיסור (ביאוה"ל ד"ה תבשיל)], **ודוקא כשמבושל כל צרכו ומצטמק ורע לו**, דאז החום קשה לו **מותר**, דבזה ודאי לא חיישינן שיחתה להפסד (וכנ"ל 2).

ובגמ' נסתפקו אם מתני' דריש כירה אתיא כחנניה או כהחולקים, ולא נפשטה הבעיא.

ונחלקו הפוסקים לענין דינא, דעת הרי"ף והרמב"ם (ועו"ר) **והיא דעה ראשונה בשו"ע**, דנקטינן **כחכמים** דחנניה שאוסרים להשהות ע"ג כירה (שאינה גו"ק), אלא אם כן מבושל כ"צ ומצטמק ורע לו.

ולרש"י ותוס' והיא דעה הב' בשו"ע, דנקטינן **כחנניה** שכל שמבושל כמאב"ד מותר להשהות אף שאין גו"ק, **וכתב רמ"א שנהגו להקל** כדעה זו, **וכתב ביאוה"ל** דמ"מ לכתחילה טוב ליזהר לחוש שיהיה מבושל כ"צ מבעו"י ולסלקו מן האש (דהיינו שיהיה גו"ק) [אם הוא מצטמק ויפה לו] לחוש להאוסרים, ובשעת הצורך יוכל לסמוך על המתירים (ד"ה ונהגו) [א.ה. ועיין חזו"א סי' ל"ז סוסק"ג שפירש דברי הרא"ש שכוונתו להקל מעיקר הדין לסמוך על המתירין, יעוי"ש].

ובכל אפנים אלו דהיינו קדירה חייתא, או במצטמק ורע לו, ולהסוברים כחנניה אף במבושל כמאב"ד בלבד, **מותר בכל ענין** בין בכירה **ובין בכופח ותנור,** ואע"פ שאין **גרופים וקטומים כלל** מאחר שאין חשש חיתוי מצד עצם התבשיל.

ב. כשמצד סוג האש עצמה אין חשש חיתוי - ויש בזה ג' אפנים המבוארים בגמ', **1. כירה:** והיא עשויה כעין קדירה (מחרס וכדו' ובתוכה נותנים הגחלים וכדו' להסיק אש), ושופתין על פיה קדירה מלמעלה (וה"ה בתוכה), ויש על גבה מקום שפיתת ב' קדירות, **אם הוסקה בגפת ועצים** וכיו"ב (מדברים שנעשים גחלים - שיש לחוש בהם אח"כ לחתוי), אסורה עד שיגרוף ממנה כל הגחלים, או שיקטום (יכסה באפר וכיו"ב) את הגחלים, **וע"י גריפה וקטימה מהני**, ויכול להשהות עליה גם תבשילין הנ"ל שיש בהם חשש חיתוי מצד עצמם [וכגון **לחכמים** דחנניה בתבשיל שאין מבושל כ"צ, או שמצטמק ויפה לו, **ולחנניה** תבשיל שלא נתבשל רק מעט, ועדיין לא הגיע אפילו לשיעור כמאכל בן דרוסאי], **דכיון שגרף או קטם שוב לא יחתה** (ובסמוך אי"ה יבואר עוד).

ואם הוסקה בקש וגבבא דינו כאילו הוא גרוף וקטום, אף שלא גרף כלל, דאין בהם חשש חיתוי, שמיד כשכלה השלהבת כלה גם הגחלת, ומותר להשהות עליה אפילו לא נתבשל כמאב"ד.

2. תנור: הוא תנורים שבזמן הגמ' שהיו ג"כ כקדירה, שבתוכה מסיקים האש ושופתים הקדירה ע"ג, ועשויה באופן **שרחבה מלמטה וצרה מלמעלה,** ועי"ז נקלט בו חום רב (ולכן החמירו בזה טפי מכירה), אסור להשהות עליה **ולא מהני בה גריפה וקטימה,** שא"א שלא ישארו נצוצות, וכיון שתנור חומו רב חיישינן שיחתה בו כדי להבעירם [ודלא כרמ"ך דס"ל דגו"ק מהני גם בתנור (שעה"צ סקכ"ג)], **ואפילו הוסקה בקש וגבבא ג"כ אסור** (ודוקא בתבשילין הנ"ל שאין חשש חיתוי כחייתא, או שנתבשל כשיעור המועיל לחנניה וחכמים, בזה התרנו בכל ענין), ובאופן שהוסק **בקש וגבבא וגם גרפן או קטמן,** להטושו"ע גם זה בכלל האיסור להשהות, אבל לכמה פוסקים מותר, ויש להקל בזה (סקכ"ב).

3. כופח: כופח הוא עשוי כעין כירה, אלא שיש בו מקום שפיתת קדירה אחת בלבד והמקום צר יותר, ולפיכך חומו רב משל כירה, ופחות משל תנור, **ודינו: דבקש וגבבא** מותר אפילו בלא גו"ק (סקכ"ו) [ודלא כהטור שהצריך עכ"פ גו"ק (שעה"צ סקכ"ו)], **ובגפת ועצים** אסור אפילו גו"ק (סקכ"ז), ודין תנורים שלנו יתבאר אי"ה בהמשך.

ע"כ הצעת עיקרי הדברים, ועתה נבוא בס"ד לפרטי הדינים.

פרטים בדין קדירה חייתא

א. קדירה חייתא: כמבואר לעיל אין בה חשש חיתוי, ומותר להשהותה אפילו ע"ג תנור שאין גו"ק, **וטעם הדבר** דכיון שהוא חי מסיח דעתו ממנה עד למחר, שהרי ודאי לא תהיה ראויה לסעודת הלילה אפילו ע"י חיתוי, ולצורך סעודת הבוקר אין חשש שיחתה, דעד הבוקר יש שהות רב, וודאי יתבשל כ"צ אפילו בלא חיתוי (ס"א) [ובאופן שגם עד הבוקר לא יתבשל, משמע בביאוה"ל סי' רנ"ד (ד"ה עסיסות) דאסור]. [א.ה. ושמעתי מהגרנה"ק שליט"א לתמוה דלמה לא חיישינן שיחתה בבוקר לצורך הסעודה, כיון שהצימוק יפה לו, וי"ל].

ב. כשהתחיל להתבשל מבעו"י מעט שוב אין נחשב חי, ולפי"ז אין היתר זה אלא דוקא בנותנו **סמוך לשקיעה ממש,** אבל אם נתן מעט קודם הוי נתבשל קצת האסור, וצריך לסלקו כשהגיע זמן שבת (כשלא נתבשל כשיעור המותר בשהיה) (סק"י, ועי' שעה"צ סקי"ג), ומ"מ **אם רק הוחם** אבל לא התחיל עצם הבישול כלל, מותר להשהות (סקי"א) [א.ה. ועיין חזו"א סי' ל"ז (ריש ס"ק כ"ב) שפירש דהיינו באין היס"ב, דכשהיס"ב הוחל הבישול].

ג. ירקות חיים וכיו"ב שהם קלים להתבשל, ויכולים להיות מוכנים לצורך סעודת הלילה, אסור להשהות, ואין נחשב קדירה חייתא אלא בבשר חי שהוא קשה להתבשל, ואין ראוי לסעודת הלילה, וכנ"ל. (סק"ט, אכן בב"י הביא מפה"מ לרמב"ם שירק חי גם נחשב חייתא, אבל לא נקטינן כן, ועיין עוד סי' רנ"ד ס"ח ביאוה"ל ד"ה עסיסות).

ד. גרמא חיא: אפילו קדירה שכבר התחיל בישולה, אם נותן בה סמוך לשקיעה **חתיכת בשר חי מותר** כאילו היתה כולה חיה, דעי"כ מסיח דעתו ממנה (ס"א) [א.ה. ועיין חזו"א הנ"ל סקכ"ב באיזה אופן מיתוקם הך דינא].

ה. בשר עוף: מבואר בסי' רנ"ד סקי"ב דגם בזה נאמר דין קדירה חייתא [א.ה. ויל"ע לפי מציאות כירות דזמנינו דודאי מתבשל בזמן קצר, ואפילו בשר בהמה בקצת שעות יכול להתבשל, ויכול להיות ראוי עד סעודת הלילה, אם נימא דשוב לא שייך גבן קדירה חייתא, ויל"ד בזה].

ו. במקום שיש חום רב, ויכול להתבשל באיזה שעות בלילה: נראה דאם הוא משך זמן שאין דרך בני אדם להמתין כ"כ בסעודת הלילה לאחרה עד אז, גם בזה מסיח דעתו וכדין חייתא, ולא אתי לחתויי ולא גזרו בו חכמים (ביאוה"ל ד"ה מסיח).

ז. המניח תבשיל וכוונתו לצורך סעודת מחר: יש מתירים בזה אפילו באינו דבר חי, דכיון שלצורך מחר מסיח דעתו ממנה, ולא יבוא לחתות וכמו בקדירה חייתא, אכן כתבו כמה פוסקים **דמדינא אין לסמוך ע"ז,** דכיון שיכול להיות ראוי בלילה חיישינן **שמא ימלך** לאכלו ויחתה, אלא דבדיעבד יש לסמוך ע"ז, רק שלא יהא רגיל לעשות כן (ביאוה"ל ד"ה להשהותו עליה).

בענין מצטמק ורע לו ופרטים בזה

א. מצטמק ורע לו (מצטור"ל) היינו כל דבר שאדם עצב כשמתייבש ומתכווץ ע"י רוב הבישול, דבזה ודאי אין לחוש (לכו"ע) לחיתוי, **ומצטמק ויפה לו** (מצטוי"ל) היינו כשהוא שמח בזה, דאז אסור להשהותו (לחכמים דחנניה) במקום שיכול לחתות, **והכוונה** דאפילו אם עצם התבשיל משביח ע"י הצמוק, מ"מ אם לא ניח"ל בזה, וכגון כשצריך החתיכות בשר שבו לאורחים, וע"י הבישול אין החתיכות נאות כ"כ להגישם, נחשב ע"ז כמצטור"ל אף שהשביחו בטעמם (סק"ח ושעה"צ סק"ט).

ב. תבשיל שיש בו קמח חשיב **מצטור"ל** (ביאוה"ל ד"ה והוא, ומקורו בגמ' וכן כל הפרטים דלקמן), ועיין בסמוך לענין ליפתא (אות ה').

ג. לפדא (מאכל מתאנים), **דייסא** (אפילו בלי קמח), **ותמרים,** הם **מצור"ל.** וכן מים חמים הוו מצטור"ל.

ד. כרוב, פולין, בשר טרוף: מצטמק ויפה להם, וכן הדין **בביצה** דחשובה מצטוי"ל (זולת באופן שמונחת ע"ג הגחלים ונצלים דבזה הוי מצטור"ל) (ודלא כפמ"ג שמסתפק בביצה) (ובשר טרוף פי' רש"י דעי"ז ניכר דלאו לאורחין, ובערוך פי' דע"י שרסקוהו יוצא שמנו ומשביח התבשיל).

ה. תבשיל דליפתא: אם אין בו בשר ויש בו קמח - ודאי מצטור"ל, ואם אין בו לא בשר ולא קמח - בפמ"ג מצדד וכ"מ קצת ברש"י דגם זה רע לו, **ובביאוה"ל תמה ע"ז** דמשמעות הגמ' בברכות דאין בו קמח הוי **יפה לו** הצימוק. **ואם יש בו גם בשר:** אז אפילו **כשיש בו** קמח הוי יפה לו, זולת באופן שצריך הבשר לאורחים, דאז רע לו הצימוק שאין החתיכות יפות.

ו. כל מקום שמסופק אם הוא מצטמק ורע לו או יפה לו: ראוי להחמיר בו (להסוברים כחכמים) (ביאוה"ל ד"ה והוא).

פרטים בדין תנור כופח וכירה

א. כירה: נחשב בין כשנותן הקדירה ע"ג עובי דפנותיה, ושולי הקדירה הם מחוץ לכירה וע"ג, **והוא הדין בנותן לתוכה** שמניחה על קרקע הכירה, דבכל האפנים שמותר להשהות בכירה בין ע"ג ובין בתוכה מותר, וכן באפנים האסורים הוא אפילו ע"ג (סק"א), **ואין נפ"מ** בין תוכה לע"ג **רק לענין חזרה** דאסור בתוכה ומותר ע"ג, וכפי שיבואר בס"ד (סקנ"ח, ובסקנ"ז מבואר עוד **דבתולה הקדירה באויר** הכירה, ומקצת דפנותיה בולטות מלמעלה, ואין מונחת ע"ג קרקע הכירה, **חשוב ע"ג** ולא תוכה, ועיין עוד מש"כ בזה בשעה"צ סקנ"ב).

ב. באופן שהקדירה נוגעת בגחלים שבכירה: **וכל זה דוקא כשאין הקדירה** מונחת בשוליה **על הגחלים עצמם,** אבל אם מונחת עליהם, **להמחבר אסור** משום הטמנה בדבר המוסיף הבל - שאסור אפילו מער"ש, **ולרמ"א שרי** דס"ל הטמנה במקצת אינה הטמנה, כל שאין הכיסוי נוגע בקדירה מכל צדדיה, אלא שהיה רגילה, ומכל מקום (גם לרמ"א) **נזהרים לנתקן קצת מן האש קודם שבת,** דקשה להסירה בשבת בלא שינענע הגחלים בעת נטילתו, **ומ"מ אם שכח לנתקו** קודם שבת לכתחילה יסירנו ע"י גוי, ואם אין לו גוי מותר להסירו **בנחת** ע"י ישראל, ויזהר מלנענע הגחלים, ואז אף אם ינענעם קצת הוי דבר שאין מתכוין ושרי. **ואם הגחלים מונחים "סביב" הקדירה** (ולא רק תחתיה), אז **אסור** לישראל להסירו, דע"י הנטילה בודאי ינענע הגחלים **והוי פסיק רישא,** ואפילו ע"י גוי יש מחמירין בזה, ומ"מ לצורך שבת יש לסמוך על המקילים בזה ע"י גוי (סקמ"ו-נ"א).

ג. כשמכסה הכירה בכסויה מלמעלה ומניח הקדירה על גבי הכסוי: כתב רש"י והובא בטור דהוא בכלל נתינה לכירה ע"ג, אכן בדברי הרמב"ם יש להסתפק, דיתכן דבזה ס"ל דדומה לקטומה (שכיסה הגחלים באפר) ומסיח דעתו מלחתות (ביאוה"ל בראש הסימן ד"ה ליתן) [ועיין חזו"א סי' ל"ז ריש סק"ט דפשיטא ליה דגם להרמב"ם אין חשוב כקטום ע"ז יעוי"ש, ודימה לזה בסקי"א שם **דין הבלעך** המניחים ע"ג האש ונותנים הקדירות ע"ג, **דלא נחשב עי"ז כקטימה,** כמפורסם שיטתו בזה].

ד. שתי כירות המתאימות, שהאחת גרופה וקטומה והשניה אין גו"ק, ודופן של חרס מפסיק ביניהם, אף שמוסיף הבל בהגו"ק ע"י האינה גו"ק הסמוכה לה, מ"מ מותר להשהות ע"ג הגו"ק, ואין נחשב ע"י השניה לאינה גו"ק גם בצד זה, **ואפילו לענין חזרה בשבת** דינו כך דנחשב גו"ק (סק"כ, ובביאוה"ל ד"ה אע"פ תמה על משמעות המג"א לאסור בזה בחזרה).

ה. תנורים דידן: שפיהם מן הצד, וגם רחבים יותר מכדי שפיתת קדירה אחת, דינם ככירה ומהני גו"ק, **ובספר תפ"ש הביא בשם רש"ל** שחולק וסובר דאין הבדל בין תנורים שלנו לתנור דהגמ', דבתרווייהו לא מהני גו"ק (וכמבואר לעיל), **ועכ"פ בתנור של נחתומין** שחומו רב טוב להחמיר לדונו כתנור (סקכ"ח, ושעה"צ ס"ק כ"ט ול' יעוי"ש).

בענין גפת ועצים וכיו"ב וענין גרופה וקטומה

א. גפת: הוא פסולת של זיתים וחומם רב **ונעשים גחלים,** ולכן יש לחוש בהם טפי לחיתוי, וי"א דהוא הדין פסולת **של שומשמין** גם הם בכלל גפת (סק"ב וג').

ב. עצים: ובכלל זה ג"כ פחמים, וגללי בהמה גסה (ובירו' משמע להיפך דגללי בהמה דקה חשוב כעצים, מ"מ לגירסת הרמב"ם הוא כמ"ש) (סק"ד ושעה"צ סק"ה).

ג. קש וגבבא: בביאוה"ל נסתפק בלשון המשנה "שהסיקוה" בקש וגבבא, אם הכוונה דוקא שכבר היתה מוסקת ועתה כבר אינה בוערת, ולכן מותר בקש וגבבא שאין מותירים גחלים אחריהם, אבל **בעודה בוערת** - וכגון שמניח הרבה קש וגבבא **אסור להשהות, או** דל' המשנה אורחא דמילתא נקט, **והוא הדין בעודו בוער שרי,** דבזמן שיש שלהבת עדיין למה לו לחתות, ואחר שכבתה שלהבת כלה גם הגחלת, **והניח בצ"ע** (ד"ה אפילו אינה) (ועיין סקי"ט דמשמע דמצדד להתיר).

ד. גרופה: היינו שהוציא כל הגחלים חוץ לכירה, ולכן אין חשש חיתוי (ודלא כהמפרשים [הר"ן והרז"ה הביאם בב"י] דסגי בגריפת הגחלים לצד אחד) (סקי"ג).

ה. קטומה: היינו שמכסה כל הגחלים באפר, אלא דאין צריך לכסות עד שלא יהא ניכר האש כלל, וסגי בכסוי אפר כל שהוא מלמעלה על פניהם, ומהני בכך, דכיון דקטמה כולה הוי היכר וגלוי דעתו שאין רוצה ללבותן, ואדרבה רוצה לצננו (משא"כ בגריפת חלק מהגחלים דאין היכר בנשארים כלל).

ו. קטמה והובערה אח"כ ג"כ מותר, אפילו באין מבושל כ"צ (וי"א דשרי רק במבושל כ"צ, ואף שמצטמק ויפה לו) (סקי"ד, ושעה"צ סקי"ז עיי"ש).

ז. גחלים של רותם: אף שאין ממהרין להכבות, מ"מ סגי בהקטימה, דמגלה דעתו דלא בעי לגחלים (שם).

ח. גחלים שעממו מעצמם, והיינו שהוחשך קצת מראיתן, הרי הם כקטומה, דכיון שלא חשש ללבותן שלא יעוממו מוכחא מילתא שאין קפיד בחתויה (שם).

ט. המניח קדירה ישנה ריקנית ע"פ הכירה (באופן שאין סותם לגמרי, דאז מכבה האש ואסור - ביאוה"ל ס"ג ד"ה ריקנית), נחשב עי"ז הכירה כגו"ק, ומותר להניח עליה קדירה של תבשיל, וכן להחזיר בשבת בתנאי החזרה (סקפ"א) [ובאופן **שקדירה התחתונה יש בה תבשיל,** והשהה באופן המותר (וכגון במצטור"ל או במבושל כמאב"ד לחנניה), מותר ליתן עליה **אפילו בתחילה בשבת** תבשיל [כשאין בו משום איסור בישול - כתבשיל יבש המבושל כל צרכו), **לפי שאין דרך בישול בכך**] (סקפ"ז ועיין ביאוה"ל ס"ג ד"ה ויזהר), ועיין סי' שי"ח ס"ז וס"ח דיש אוסרים והעיקר כהמתירין.

י. תנורים שלנו (שפתחן מצידיהן) ליתן ע"ג המעזיבה שלהם: דהיינו שנותן על גג התנור, מותר, דהוי ג"כ כגו"ק, וכמו בקדירה ריקנית ע"ג הכירה, כן ד' מג"א, **אבל במהרי"ל** איתא **דצריך להפסיק שם על המעזיבה באיזה עץ או דף להיכרא,** וכן משמע דעת רמ"א בסוה"ס דאסור ליתן (קדירות שלא נצטננו) ע"ג תנור בית החורף, ואפילו קודם היסקו דאינו כגו"ק, וכ"מ במג"א עצמו בסו"ס רנ"ט - ושם משמע דכשהניח דף להיכרא שוב מהני אפילו ליתן בתחילה בשבת (והוי כסמיכה וכדו'), וברע"א שם מצדד דהוי רק כגרו"ק יעוי"ש (ס"ק פ"א וס"ק ק"ג, וסי' רנ"ט בסופו בכללא דמילתא).

יא. תנור שטח פיו בטיט: לדעת המחבר אין נחשב עי"ז לגו"ק, ודינו כשאר תנורים (זולת בצלי דקשיא ליה זיקא), **ולדעת הרמ"א** אם טח פיו בטיט אין חוששין שוב שיפתח הסתימה כיון דאינו מוכן לחתות (סי' רנ"ד סקי"א וסקי"ד).

יב. תנור שאין היס"ב (אפילו בתנור דהגמ'): מותר ליתן ע"ג ואפילו בשבת, ואפשר דאפילו אין גו"ק שרי (סקכ"ג).

בדין סמיכה

א. סמיכה לכירה שאינה גו"ק: אם אין נותן ע"ג או לתוכה רק סומך לה מבחוץ, מותר להשהות שם בערב שבת אפילו אין מבושל כמאב"ד, ואפילו שהוא מקום שהיס"ב, **ולענין חזרה בשבת** (דבעינן לכו"ע שיהי' גו"ק כדי להתיר חזרה ע"ג כירה), **י"א דלדעה הראשונה** בשו"ע (כמ"ד לשהות תנן), **אסור להחזיר** ע"י סמיכה לכירה שאין גו"ק (דאין לנו מקור בגמ' להתירו), **ולדעה הב'** (כחנניה) **מותר להחזיר** ע"י סמיכה (כשיש שאר תנאי חזרה), **וי"א דגם לדעה קמא מותר חזרה** בשבת סמוך לכירה שאין גו"ק [וכ"נ דעת המשנ"ב לעיקר], **ויש מתירין עוד** ע"י סמיכה אפילו **לסמוך בתחילה** בשבת (ובזה מפקפק קצת ביאוה"ל בסוה"ס (ס"ה) ד"ה לסמוך, וגם דבחידושי הר"ן מחמיר בזה) (סקט"ו י"ז, ושעה"צ, וביאוה"ל (ס"א) ד"ה מותר לסמוך, וס"ק ק"ה).

ב. סמיכה לתנור (של הגמ') **אסורה** באופן שהשהי' עליו אסורה (כגון בעצים וגו"ק או בקש וגבבא בגו"ק - להדעות), ולא דמי לכירה שהתרנו

סמיכה אף במקום שאסור להשהות (ס"א). [א.ה. ויל"ע הטעם לאיסור סמיכה בתנור, להמתירין סמיכה אפילו לכתחילה בשבת, וא"כ עדיף מגו"ק בעלמא, ומ"ש תנור שהחמרנו טפי, וצל"ת].

ג. סמיכה לכופח: אם הוסק בקש וגבבא מותר לסמוך דהרי אף להשהות מותר, **ובגפת ועצים** דינו כתנור, דאפילו סמיכה אסורה אף בגו"ק (סקכ"ז, ועיין שעה"צ סקכ"ז).

ד. להעמיד תבשיל המבושל כנגד המדורה בשבת נתבאר בסי' שי"ח סעי' ט"ו, **ולהעמיד דבר צונן כנגד המדורה** נתבאר בסי' שי"ח סי"ד.

ה. סמיכה סמוך לאש בערב שבת: מותר אפילו דבר צונן (שיש בו משום בישול), ואף שהוא מקום שהיס"ב, וכדין סמיכה לכירה המותרת (אבל סמוך לתנור אסור כנ"ל) (רמ"א סוס"ב, וסקע"ו ע"ז).

בשהה תבשיל באופן האסור

א. מצוה להסירו מן האש: המשהה באופן שאסור להשהותו צריך להסירו משם כדי לימנע מאיסור שהיה, וכן חבירו מצווה לסלקו בין שהשהיה היתה במזיד ובין בשוגג כדי להצילו מאיסור שהיה (סי' רנ"ד סק"מ) [א.ה. יעוי"ש, ולכאורה גם כאן צריך לחלק בין מינים שנחשבים בחיותן מוקצה לאחרים].

ב. שהה תבשיל שהתחיל להתבשל ולא הגיע לשיעור מאב"ד: אסור עד מוצ"ש בין בשהה בשוגג ובין במזיד, בין לו ובין לאחרים. **ולענין** אם צריך במוצ"ש **בכדי שיעשו** או דמותר מיד, ובמזיד לכו"ע צריך בכדי שיעשו, ובאופן שהי' בשוגג יש בזה **דעות בפוסקים** [א.ה. ויש להעיר דלכאורה מבואר בשו"ע סי' רנ"ד סוס"ח דגם בשוגג מצריך בכדי שיעשו], וכתב המשנ"ב דיש להורות בזה (עכ"פ לענין דיעבד) כהדעות **דשליש בישול** כבר נחשב **כמאב"ד** (סקמ"ג מ"ד, ועיין עוד סקכ"ט-ל"ב ושעה"צ שם).

ג. שהה תבשיל המבושל כמאב"ד ולא נתבשל כ"צ עדיין: תליא בפלוגתא, דלחנניה מותר לכתחילה להשהותו, ולחכמים דחנניה דאסור להשהותו אסור ג"כ לאכלו עד מוצ"ש, בין לו ובין לאחרים, ואפילו שגג, וככל הנ"ל באות א' (סקכ"ט-ל"ב).

ד. שכח ושהה תבשיל המבושל כ"צ אלא שמצטמק ויפה לו, גם לחכמים דחנניה **מותר בדיעבד** לאכלו, **ודוקא בשוגג** בדין או במעשהו דכיון שמבושל כ"צ אין חשוב כ"כ הנאה ולא אסרוהו, **אבל במזיד** גם באופן זה **לא התירו** (ס"א וסקל"ב) [**ואם השההו גוי:** לכאורה מותר בזה בדיעבד במצטוי"ל, אפילו בהשההו במזיד ובציווי הישראל, וכמו שנזכר לענין החזיר גוי בשבת].

ה. שגג ושהה תבשיל שאין מבושל כמאב"ד, ואין לו דבר אחר לאכול כלל זולת תבשיל זה: בזה הקילו בשגג לאכלו, כיון דאסור להתענות בשבת (סי' רנ"ד סקל"ג).

דין חזרה בשבת

א. איסור חזרה: אסרו חכמים **להשהות בתחילה** בשבת אפילו דבר המבושל כ"צ שאין בו משום בישול, והטעם דמחזי כמבשל בשבת, ומטעם זה **אסרו ג"כ להחזיר** בשבת תבשיל שהסירוהו מן האש, שעי"ז בטלה לה השהיה הראשונה, וכשמחזירו הוא כנותן בתחילה בשבת, **אלא אם כן באופן שיש התנאים** דלקמן, דאז ניכר שהוא **המשך השהי' הראשונה** ולא בטלה עדיין (סקנ"ה). **ולדעת רוה"פ** דאיסור זה הוא בין כשנטל בשבת ומחזירו, ובין כשנטל בערב שבת ומחזירו כשחשיכה, דבתרווייהו אסור, אלא אם כן ישנם לתנאי החזרה. **ושיטת הר"ן** דבנוטל בשבת עצמה אין צריך לכל תנאי החזרה. [ומ"מ חלק מהם צריך, וא"ה יבואר להלן]. **ודוקא בנוטל בערב שבת מבעו"י** ומחזירה אחר שחשיכה, דאז נראה כפעולה חדשה ומחזי כמבשל, ולכן צריכים לכל התנאים כדי שיהא ניכר שהוא המשך השהי' הראשונה.

ויש שיטה נוספת בפוסקים, דמלבד איסור חזרה בשבת, יש ג"כ **אופן האסור בחזרה בערב שבת** אם לא הי' יכול לרתוח מזמן ההנחה עד שתחשך, אילו הקדירה היתה צוננת ג"כ אסור, וכפי שיבואר להלן.

תנאים הנצרכים להתיר חזרה בשבת

א. שיהא מבושל כל צרכו: דבאינו מבושל כל צרכו אסור מצד בישול דאורייתא, ולא שייך שום היתרא (רמ"א ס"ב וסקס"א), ובביאוה"ל (ד"ה ודוקא) דן להדעות שאין בישול כשכבר מבושל כמאב"ד, וכתב ומ"מ קשה להקל בזה דנוגע בענין דאורייתא [א.ה. ומ"מ לענין דיעבד בעבר והחזיר יהי' לכאורה מותר, וכמבואר בביאוה"ל ס"א ד"ה ואם החזירו ישראל].

ב. בעודה רותחת בזה ג"כ הטעם כדי שלא יהא בישול גמור בלח שנצטנן, ולמנהגנו כהרמ"א סגי כל שלא נצטנן לגמרי [ודלא כב"ח הסובר דבנצטנן שאינו יס"ב, אף דבישול אין בו מ"מ חזרה אסורה], אבל בנצטנן לגמרי אסור, ולפי"ז ביבש שנצטנן לגמרי דאין שייך בו בישול מותר להחזירו, וכ"מ **בגר"א. ובמג"א** משמע **דגם ביבש** כיון **שנצטנן לגמרי** בטלה שהיה הראשונה, **והוי כמשהה לכתחילה** בשבת **שאסור** ע"ג כירה (ודוקא סמיכה נגד האש שרי במקום שלא יבוא ליס"ב), ובביאוה"ל מצדד לעיקר כהסוברים דהוא רק משום בישול, ולכן ביבש יהא מותר (סקנ"ד וס"ק ס"ח וביאוה"ל ס"ה ד"ה ובלבד) [א.ה. בפירוש דברי המג"א, ואם מה שאוסר ביבש שנצטנן קאי גם על דין חזרה הרגיל, יש קצת מבוכה, וכפי שעמד ע"ז בתו"ש דיש כעין סתירה במג"א בזה, אכן כמדו' לי שהאחרונים כן הבינו בדברי המג"א וכמ"ש, והם במחה"ש, ובגר"ז, ובחזו"א סוסק"י, וכמדו' שזהו המכוון ג"כ במשנ"ב, ועיין עוד פמ"ג משב"ז י"ג מש"כ בזה, ועצל"ת].

ג. שתהא הכירה גו"ק: ובלא"ה אסור לכו"ע, ואפילו מבושל כ"צ ומצטור"ל, ובהסיקוה בקש וגבבא הוי כגו"ק וכנ"ל (ביאוה"ל ד"ה כירה). **ובתנור** (דהגמ'), וכן בכופח שהסיקוהו בגפת ועצים, כבר נתבאר דאפילו גרף וקטם דינם כאינם גו"ק, וממילא אסור להחזיר עליהן בשום ענין (ס"ב וסקנ"ב, נ"ט, ס'). **ובאופן זה שהכירה גו"ק,** מותר אפילו במצטמק ויפה לו (ביאוה"ל ד"ה מותר).

ותנאי זה דגו"ק בענין בכל גווני כשמחזיר בשבת, גם להר"ן שסובר דבנטל בשבת עצמה אין צריך כל התנאים, מ"מ לתנאי זה בענין (סקס"ג). **וטעם שהצריכו דוקא גו"ק,** או משום דבאינה גו"ק הוא מחזי כמבשל בשבת, או דפעמים שתצטנן ע"י הנטילה וחיישינן שיחתה כשמחזירה (סקל"ז ושעה"צ שם) [ובאמת גם בשאר פרטי חזרה יש מפרשים דהחשש הוא שמא יחתה, ועי' במשנ"ב סי' שי"ח ס"ק צ"ח], **וגרוף** היינו שגרף לחוץ כל הגחלים וכנ"ל לענין שהיה, ובישוע"י כתב דלענין חזרה סגי בגרף מבעו"י כל הגחלים לצד אחד (סקס"ח).

ד. דוקא על גבה, אבל לתוכה אסור להחזיר: והטעם דכיון שמעמיד לתוכה כדרך שמבשלים בה תדיר נראה כמבשל, **וכירות פשוטות שאין להם תוך** מותר להחזיר להן, ואין נחשב כתוך (סקנ"ח) (וכבר נתבאר לעיל דתוך היינו שיושב על קרקע הכירה או כיו"ב, ולא בתולה באוירה) (סקנ"ז, ועיין שעה"צ סקנ"ב מה שהעיר בזה).

ולענין אם בעינן לתנאי דתוכה בנטל בשבת עצמה: לשיטת הר"ן הנ"ל, כתב הב"י וכן מצדד המג"א, דגם להר"ן אין מותר חזרה בשבת כלל אלא ע"ג ולא לתוכה, אף שהנטילה היתה בשבת (סקס"ז) [אכן משמעות המשנ"ב דאין דין זה מוסכם, וכן הי' מנהג העולם להקל גם לענין תוכה ע"פ מה שסמכו על הר"ן].

ה. לא הניחה ע"ג קרקע ועודה בידו: להשו"ע אם הניחה ע"ג קרקע אסור, דבטלה שהיה הראשונה, אבל אם הניחה ע"ג ספסל או מיטה וכדו' שאין זה סילוק גמור עדיין מותר להחזירו, **ולהרמ"א** בעינן **עודה בידו דוקא,** אבל הניחה מידו ואפילו ע"ג מיטה וספסל, גם נחשב דבטלה השהיה (דהוא איבעיא בגמ' ונוקט כהמחמירין) (סקנ"ה וביאוה"ל ד"ה ולא הניחה). ובהניחה ע"ג קרקע (ולרמ"א גם ע"ג מיטה), אף שדעתו להחזירה אסור, ואפילו נטלה חבירו והניחה ע"ג קרקע מועיל המעשה שלו לאסור, ואין בזה משום אין אדם אוסר דבר שאינו שלו (ביאוה"ל שם). ובסמוך יבואר שיש מקום להקל בזה, וגם דלהר"ן אין צריך לתנאי זה רק בנטל מערב שבת ולא בנטלה בשבת.

ו. שיהא דעתו להחזיר: אבל אם לא הי' דעתו להחזיר כלל (או שהי' דעתו להחזיר רק אחר שתצטנן), אף שנמלך להחזיר מיד אסור, ואפילו בעודה בידו, דכבר בטלה השהי' והוי כמשהה בתחילה בשבת (סקנ"ו). ובנטל חבירו ולא הי' דעתו להחזיר, כתב רע"א דזה תלוי במחלוקת ראשונים אם מהני מחשבתו לאסור החזרה (ביאוה"ל ד"ה ולא), **וכתב הביאוה"ל** דכמה ראשונים סוברים **להקל בזה** (דהם איבעיות שלא נפשטו), ולכן **בעודה בידו** אף **שאין דעתו** להחזיר יש להקל במקום הצורך, וכן בהניח **ע"ג מיטה** והי' **דעתו להחזיר,** ג"כ יש להקל (ולסמוך על הב"י שהתיר בזה), **ואפשר שיש להקל** ג"כ בהניח **ע"ג קרקע,** כל שהי' **דעתו** להחזיר (שכן דעת כמה ראשונים), **אכן כשחסר ב' התנאים** דהיינו שהניח עג"ק, וגם לא הי' דעתו להחזיר, בזה אין מקילין (ביאוה"ל ד"ה ודעתו, וסקנ"ו).

ז. ודעת הר"ן: דאין צריך לתנאים אלו דדעתו להחזיר ועודם בידו בנטל בשבת ומחזיר, ודוקא כשנוטל מבעו"י ומחזיר בשבת אז בענין לכך שיהא היכרא שאינו אלא חזרה (וכבר נתבאר בזה כמה פרטים לעיל).

וכתב הרמ"א שכן נוהגים העולם לסמוך על המקילין דאין בשבת איסור חזרה, ומחזירין לתוך התנור מה שנשאר מהתבשיל אחר שאכלו, ואף שכבר הונח על הקרקע ולא היתה דעתו להחזיר, **וטוב להחמיר,** חדא דדעת רוה"פ דגם בשבת אסורה החזרה, **ועוד** דגם להר"ן כתבו ב"י ומג"א דבתוכה לא התיר כלל להחזיר, ובמשנ"ב לימד קצת זכות על המנהג שאין התנור חם שיוכל להרתיח הקדירה, **ומ"מ בנצטנן לגמרי** בודאי אסור (וכנ"ל אות ב' יעוי"ש), אם יכול לבוא שם לידי היס"ב (סקס"ו-ס"ח יעוי"ש עוד בזה).

עוד פרטים בחזרה בשבת

א. מכירה לכירה: מותר להחזיר מכירה לכירה אחרת כשיש תנאי החזרה, אף שחומה רב יותר (ודלא כרי"ו בב"י שאוסר) (סקס"ב).

וכן מותר ליטול ולהחזיר אפילו כמה פעמים באותה שבת (סקנ"ג).

ב. דבר הטמון להניח ע"ג כירה: או להיפך לטמון דבר שהי' מונח ע"ג כירה (באופן שנחשב הטמנה), **אסור** אף שהמאכל עדיין רותח, דהטמנה בשבת בתחילה בדבר שאין מוסיף הבל ג"כ אסור, וכן שהיית דבר המוטמן הוי כפעולה חדשה וכשהי' בתחילה בשבת (סקס"ב וסקס"ט, ובשו"ע הוא בל' "יש אומרים") [א.ה. ולענין מש"כ המחבר בסעיף ד', אף דשם לכאורה הוא מהטמנה לכירה ובלא"ה אסור, מצאתי בחזו"א סי' ל"ז סק"י שפירשו דהיינו או דהקדירה אינה על הכירה, או דהקומקום שהה על הכירה או עכ"פ בסמיכה, יעוי"ש].

ג. פינה ממיחם למיחם: ד' המג"א להחמיר בפינה מכלי שעמד על האש לכלי אחר שאסור להחזירו (דגם הוא מהאיבעיות בגמ'), ובשעה"צ (סקמ"ז) כתב לסמוך על המקילין בזה.

ד. חזרה ע"י ישראל סמוך לכירה שאינה גו"ק: אם התבשיל חם וכדו' שאין בו משום בישול, מותר לסמוך בשבת לכירה אף שאין גו"ק, דע"י סמיכה נחשב כנתינה ע"ג בגו"ק, ואפילו כשהתנור מוסק מכבר מותר לסמוך, ואף שהניחו ע"ג קרקע מותר, **אבל ליתן ע"ג הכירה** עצמה אסור כיון שאינה גו"ק ואפילו קודם ההיסק, והעולם נהגו בו היתר קודם היסק, ויש להם ע"מ שיסמוכו, אבל אחר היסק צריך ליזהר ליתן מקודם דף או עץ תחת הקדירה להיכר (ס"ק ק"ג-ק"ה).

בדין חזרה בערב שבת

א. חזרה בערב שבת: כל מה שנתבאר הוא לענין כשהחזרה היא בשבת (בין אם נטל בשבת ובין בנטל מבעו"י - להדעות), אבל בערב שבת מותר להחזיר, דהרי גם שהי' לכתחילה מותרת, ואפילו באינה גו"ק מותר באפנים המבוארים לעיל כשאין חשש חיתוי, כמו קדירה חייתא ומצטור"ל ועוד.

אכן דעת התוס' והרא"ש דמלבד דין חזרה בשבת ישנו דין נוסף של איסור חזרה בערב שבת, והיינו כשמניח קדירה סמוך ללילה על כירה שאינה גו"ק, והוא בענין כזה דאם היתה הקדירה עתה צוננת לא הי' שהות שתרתיח מבעו"י (ואפילו דמניח קדירה רותחת משערינן אם היתה צוננת אם היתה נרתחת עד הלילה), ובאותו שיעור זמן, **אסור להחזיר בזה בלא גריפה וקטימה,** דחיישינן שאם נתיר להחזיר אז יבוא להחזיר גם בשבת, ואיכא חששא שמא יחתה, **ומ"מ לכו"ע אין צריך שיהי' עודה בידו או דעתו להחזירה** בחזרה בערב שבת.

וכתב הרמ"א ויש מקילין בזה **והמנהג להקל,** אך טוב להחמיר במקום שאין צורך כל כך, עכ"ל. **ולפי"ז אין ליטול הקדירה סמוך לחשיכה וליתנה על כירה אחרת (וכיו"ב) שאינה גרופה,** ואפילו בדבר שמצטמק ורע לו, לחוש לדעה זו שאסור באינה גו"ק חזרה בערב שבת, אלא אם כן יש שהות שתרתיח מבעוד יום, או שנותנה על גו"ק דאז שרי (בערב שבת) בכל ענין (ס"ב רמ"א וס"ק ע'-ע"ד).

ב. כשאין שהות להרתיח עד קבלת שבת: להרמ"א דינו כאין שהות עד שחשיכה, שהרי בקבלת שבת הוי כשבת, אבל ד' המג"א דאם יש שהות קודם שתחשך סגי, ולא החמירו בזה כ"כ להצריך שתוכל להרתיח כבר בקבלת שבת (או ברכו וכיו"ב) (סקע"א).

ג. קדירה שאינה מבושלת כ"צ: מותר להחזירה ערב שבת סמוך לחשיכה, כיון דבזה לא גזרו שיבוא להניחה בשבת, דפשיטא שיזהר שלא להניח בשבת קדירה שלא נגמר בישולה [א.ה. ולחכמים דחנניה אולי מיירי שיגמר בישולה קודם חשיכה והיא מצטור"ל], **ויש חולקים** דגם בזה לא פלוג ואסור. **ומ"מ בקדירה חייתא** לגמרי **ודאי מותר** להניחה על אינה גו"ק סמוך לחשיכה, וכמ"ש בדיני שהיה (סקע"ב ע"ג ומג"א סקכ"ז).

ד. סמיכה בערב שבת סמוך לחשיכה, נתבאר לעיל בדין סמיכה.

בדין החזיר בשבת באופן האסור

א. החזירה ישראל באופן האסור, אפילו בשוגג, אסור ליהנות ממנו בין לו ובין לאחרים (סקל"א) עד מוצ"ש בכדי שיעשו (ע"פ סקל"ב), ואפילו היא מבושל כ"צ, אך מצטוי"ל אסור שהרי נהנה, **אבל במצטמק ורע לו** מותרת, אפילו החזירה במזיד, כיון שאין נהנה כלל מבישול זה (סקל"ז), **ודעת המג"א** דבהחזיר **בשוגג שרי לאחרים** (בהי' מבושל כ"צ שאין בישול) (סקל"ה).

ב. באופן שיש דעות באיסור החזרה: וכגון בהניחה עג"ק ודעתו להחזיר, או בנטל בשבת והחזיר (ע"ג כירה הגו"ק), אף שהניחה עג"ק ואין דעתו להחזיר (וכל שכן לענין חזרה בערב שבת שהוא רק חומרא שלא במקום הצורך כפסק הרמ"א), אין מחמירין בדיעבד בעבר והחזיר (ס"א וביאוה"ל ד"ה ואם החזירו ישראל).

ג. החזירו גוי בשבת לצורך ישראל ואפילו בציוויו, ודלא כלבוש דדוקא שלא בציווי ישראל, דינו כשכח ושהה דשרינן במבושל כ"צ אף שמצטמק ויפה לו. **ואם הי' מבושל רק כמאב"ד** והחזירו הגוי בשבת, **מסתפק בביאוה"ל** אם לדעה כחנניה מותר (שהרי שהי' מותרת בכמאב"ד), **ומצדד לאסור בזה** (סקל"ג ל"ד, וביאוה"ל ד"ה ואם החזירה גוי, וד"ה דינו, ויעוי"ש טעמו).

עוד בעניני שהיה וחזרה

א. המשכים ורואה שהקדיח תבשילו ורוצה שלא יקדיח יותר, יכול להסירה מהכירה (שאינה גו"ק), ולהניח ע"ג קדירה **ריקנית** (אבל מלאה אסור מצד חזרה ע"ג אין גו"ק), **ישנה** (ולא חדשה דאז מתחזק ונעשה כלי ע"י האש, ובמשנ"ב מסתפק בקדירות שנגמר תיקונם ונתחזקו בתנור של יוצרים, דאולי אין שוב משום תיקון מנא), ואז יוכל להניח עליו שוב קדירתו [ועושה כן כדי למעט החום ועי"ז לא יקדיח טוב], ויזהר שלא יסתום קדירה הריקנית כלפי הכירה, דזה אסור כיון דמכבה עי"ז, **ומאחר דהוא מדיני חזרה** יזהר שלא יניחנה עג"ק, ולהמנהג כהר"ן מותר גם בהניח עג"ק (אלא דנתבאר דטוב להחמיר וכרוה"פ), וצריך שתהי' רותחת (ועכ"פ שלא נצטנן לגמרי וכנ"ל), אבל להניח על קדירה זו הריקנית בתחילה בשבת אסור (ס"ג משנ"ב וביאוה"ל) [וכבר נתבאר לעיל בפרטי גו"ק – וכתבנוהו שנית בשביל כמה פרטים שנתווספו בו] [א.ה. לענין הנחת הקדירה ריקנית, פי' החזו"א סי' ל"ז סק"ט דהוא שינוי שאין דרך בישול בכך, וגם ממעט את החום הרבה (ומ"מ לא מהני טפי מלהחשיב גו"ק, ולא כסמיכה), ולכך שאני מכיסוי שע"ג חלל כירה שמשמע בפוסקים דאינו נחשב לגו"ק (וכבר הזכרנוהו לעיל), וכוונתו שהקדירה הריקנית האויר שבה מפסיק בינה לקדירת התבשיל, וע"י הפסק אויר זה מתמעט החום להחשיבו כגו"ק, והראוני שבגר"ז קו"א סק"י הבין שהקדירה עומדת "בתוך" הקדירה הריקנית ונחשב גו"ק, וידוע הנידון לענין "בלעך" ואכמ"ל].

ב. ליתן ע"ג מעזיבה של התנורים שלנו: נתבאר לעיל בפרטי דין גו"ק אות י'.

ג. הנוהגים להטמין מבעו"י קומקום, ונותנים אותה לתוך הקדירה בשבת כשהתבשיל מצטמק, יש למחות בידן, והוא מדיני בישול שיש לחוש שיעשה כן באופן שהא' נצטנן ויבוא לידי בישול, ולדידן דמקילין בלא נצטנן לגמרי דאין בישול, קיל טפי ואין צריך למחות, ומ"מ טוב לנהוג שלא לערות הרותחין מהכ"ר לקערה אלא ע"י כף, ובנצטנן לגמרי בודאי יש ליזהר בזה מדינא (ס"ד ומשנ"ב) [א.ה. ועיין מש"כ לעיל בפרטי החזרה בהערה, לציין לחזו"א סי' ל"ז סק"י מה שפירש כאן דלא תקשי שיאסר עצם הנתינה מדין מהטמנה לכירה שאסור להחזיר, כמבואר בסקס"ב].

ד. ליתן בבוקר קדירה לתנור שאפו בו מבעו"י, אבל בשבת עצמה לא הטמינו בו, יש מתירין בזה אף שמחזיר **לתוכו,** ובלבד שהתבשיל לא נצטנן לגמרי (משום בישול), דכיון שרק אפו מבעו"י אין בו רק חום מועט למחר, ואף שהיס"ב מ"מ אין דרך לבשל בזה ומותר. [**ואם הטמינו בו ג"כ בשבת** חמיר טפי ואסור, ולהמתבאר לעיל הי' מנהג העולם להקל גם בזה, רק דשם כתב הרמ"א דטוב להחמיר]. **ויש מחמירין** בחזרה לתנור אף שחומו מועט, דלא נתנו חכמים דבריהם לשיעורין, אכן אם הוא כ"כ צונן שאין היד סולדת בו, אין נחשב תנור שהוסק כלל ושרי (רמ"א ס"ה וס"ק צ'-צ"ג).

ה. נתינת פאנדיש וכדו' בשבת על קדירת חמין השוהה ע"ג הכירה, נתבאר לעיל שע"ג קדירה אין נחשב אפילו לחזרה ומותר, כל שאין בו משום בישול, וכגון דבר יבש המבושל כ"צ, או לח שלא נצטנן, ואף שיבוא עתה לידי היס"ב שרי, והטעם דאין דרך בישול בכך ע"ג קדירה של תבשיל. ובאופן שיש בפאנדיש הרבה שומן ונימוח ע"י החום, יש להחמיר משום נולד, ואם נותן הפאנדיש על הקדירה תחת הבגדים אסור משום הטמנה (שו"ע ס"ה וסקפ"ה-פ"ח).

אמירה לגוי בבישול וחזרה

א. כל שלישראל אסור לעשות, אסור לומר לגוי לעשותו, ואפילו הוא איסור

דרבנן לחוד, כגון חזרה ע"ג האש וכדו', ובכמה דרכים נאסר התבשיל באכילה וכפי שמבאר (רמ"א ס"ה וס"ק צ"ד).

ב. לומר לגוי להחם הקדירה לחה שנצטננה: אסור, בין בנותנו ע"ג כירה וכיו"ב דאז יש גם איסור חזרה, ואפילו ע"י סמיכה וכדו' אסור בלח משום בישול, **ומ"מ בדיעבד כשעשה ע"י סמיכה** יש להקל באכילתו, מאחר דיש פוסקים שמתירין בלח שנצטנן דאין בישול אחר בישול אפילו בלח, **ויש מקילין עוד דמותר אפילו לומר לו להחם הלח שנצטנן ע"י סמיכה**, וכתב הביאוה"ל ע"ז וצ"ע אם יש לסמוך ע"ז וכו', ואפשר דבמקום שאין עצה אחרת יוכל לסמוך ע"ז [ובחזו"א מצדד דאפשר להקל בלח שנצטנן לומר לגוי לסמכה]. **ובאופן** שהניח **על כירה** וכדו' דבזה לכו"ע עבר על **איסור חזרה** (בדבר שנצטנן) **אסור לאכלו** אפילו צונן, דאף שכבר אין נהנה ממעשה הגוי (שנצטנן שוב), מ"מ קנסוהו כיון דנעשה מלאכה ע"פ ציוויו, **ודלא כהמג"א** בשם המרדכי להתיר בדיעבד באיסור דרבנן ע"י גוי (שעה"צ סקצ"ו) (סקצ"ה צ"ו וביאוה"ל סוד"ה להחם).

ג. ובהחזיר הגוי ע"ג כירה שלא מדעת הישראל: מותר לאכלה כשתצטנן, דכיון דאז אין נהנה ממעשה הגוי ולא רצה בכך, אין ביד הגוי לאסרו עליו, ומ"מ אם רואהו צריך למחות בידו שלא יחזירנה (סקצ"ו).

ד. ואם היתה עדיין חמה קצת באופן שהיתה ראויה לאכלו כך, אם חממו הגוי מותר לאכלו חמה, ואפילו בהעמידו בצוויו שרי בדיעבד, דאין נחשב הנאה כ"כ כיון שהי' ראוי לאכלה כבר מקודם כך (סקצ"ז).

ה. ובאופן שחלק מהתבשיל הי' ראוי לאכלו צונן וחלקו לא, כגון מרק שיש בתוכו בשר, אף דהמרק אסור לאכלו אפילו כשיצטנן, מ"מ הבשר שהי' ראוי לאכלו צונן מותר לאכלו (אפילו בחומו) (סקצ"ח).

ו. תבשיל יבש שנצטנן: להניחו ע"י סמיכה מותר אפילו ע"י ישראל, כנזכר בדין פאנדיש (בשו"ע ס"ה), ולהניחו ע"ג כירה אסור אפילו לומר לגוי, דהוי כשהיה בתחילה האסורה בשבת, ובדיעבד בעבר והניחו ע"י גוי אסור (כשא"א לאכלו בלא החימום), והפמ"ג מיקל באכילתו אחר שנצטנן, **ויש מקילין עוד להתיר** לומר לגוי להניח ע"ג כירה לכתחילה ע"י גוי בדבר יבש, ובכמה פוסקים משמע דאין להתיר, ומצדד הביאוה"ל לסמוך על המתירים לצורך שבת להקל בזה (ביאוה"ל ד"ה להחם) [א.ה. ויל"ע למה התיר בזה למה שכתב בשעה"צ סקצ"ו דאין לסמוך על המתירין אפילו ליהנות בדיעבד ממלאכה דרבנן שנעשית ע"י גוי, ואולי כוונתו ע"פ מה שכתב בביאוה"ל (הקודם ד"ה ובלבד) לצדד דביבש אין איסור חזרה כלל, אף שנצטנן לגמרי (ודלא כהמג"א שסובר דשייך איסור חזרה - ומ"מ המג"א עצמו מיקל לענין אמירה לגוי משום דס"ל דהוא שבות דשבות, שיש להתיר במקום צורך). ודע עוד דדעת החזו"א דאין להקל בזה כלל, ואפילו נצטנן אסור כל שהחזירו ע"ג כירה].

ז. במניח ע"י גוי סמוך או ע"ג תנור החורף, ואח"כ מבעיר בו אש ועי"ז הקדירה נרתחת, נוהגים להתיר בזה [ואפילו נצטננה לגמרי - ויש שמחמירין עכ"פ בנצטננו לגמרי (שעה"צ ס"ק ק"ד)], דכיון דבשעה שמניחו עדיין אין שום איסור חזרה דלא הוסק עדיין, ואח"כ כשמסיקו עיקר כוונתו לחמם הבית (וזה מותר ע"י הגוי דהכל חולים אצל צינה), הוי דבר שאין מכוין ומותר, ואף דהוא פ"ר לא החמירו כ"כ לאסור באמירה לגוי בפסיק רישא.

אבל ליתן ע"י ישראל הקדירה על גבי התנור קודם ההיסק אסור (דהוי כא' נותן הקדירה והשני האש, דהראשון פטור אבל אסור), משא"כ באמירה לגוי דשרי.

וכל זה דוקא בתנור של חורף וכדו' שאין דרך לבשל ע"ג מלמעלה בחול, אבל בתנורים שדרך לבשל ע"ג מלמעלה תמיד, בזה אסור אפילו נותן קודם ההיסק, דודאי דעתו גם בשביל בישול הקדירות (סקצ"ט ק').

ח. גוי הנותן מים בתוך קדירה שבתנור קודם שהוסק כדי שלא תבקע מהחום: מותר ליהנות מהם ולהדיח בהם הכלים, כיון דלא היתה כוונתו לבישול המים כלל, ומותר לישראל לצוותו שיתן לתוכו מים מטעם זה, **ואפשר דאפילו** נתן המים **אחר שהוסק** מותר ליהנות מהם, אבל בזה נראה דאסור לישראל לצוותו, אבל **הישראל עצמו** ודאי **אסור ליתן** אפילו קודם שהסיקו הגוי. **ואם הכלים מלוכלכים בשומן,** לא ישפוך הרותחים עליהם שממחה השומן והוי נולד, אלא יניח הכלי תוך המים וזה מותר משום דלא קעביד מעשה (ס"ק ק') [א.ה. ויל"ע דבסי' רנ"ד סקנ"א כתב לענין נתינת ישראל מים לתוך הקדירות שבתנורים ערב שבת עם חשיכה, אף שמתכוין רק שלא יפקעו, מ"מ כיון שהדרך שמדיח בהם את הכלים חיישינן שמא יחתה בהתנור כדי שיתחממו המים וכו' ואסור (ועי"ש עוד בשעה"צ, דהאר"ר לא חושש לחיתוי במים להדחה, וצריך להחמיר, אכן בשעת הדחק אפשר דיש לסמוך ליתן קודם שקעה"ח), וחזינן דחייש בהו כן לחיתוי, ויל"ע].

בדין שהיה בצלי (מסי' רנ"ד)

א. שהיה בצלי: לענין להשהות דבר הנצלה אצל האש או בתנור וכדו', יש בזה שינוי בכמה דברים משהי' בקדירה לקולא ולחומרא, וכפי שיבואר אי"ה.

ויש ה' ציורים בשהיית צלי: 1. צלי הנוגע בגחלים עצמם. **2.** צלי המונח סמוך לאש חוץ לתנור, ואין נוגע בגחלים. **3.** צלי המונח סמוך לאש בתוך תנור הפתוח (וב' אלו 3-2 הם לכו"ע, זולת להסמ"ג שהב"י מסתפק בו אם חולק ביניהם). **4.** צלי המונח בתנור והתנור מכוסה. **5.** בתנור שפיו טוח בטיט.

ונקדים הצעת דברי הגמ' (שבת י"ח ע"ב): והשתא דאמרת כל מידי דקשיא ליה זיקא לא מגליא ליה, **דגדיא** בין שריק (טוח בטיט) ובין לא שריק שפיר דמי, **דברחא** (עז וה"ה שור) **ושריק** נמי שפיר דמי, דברחא ולא שריק ר' ירמיה אסר ור' אשי שרי, ומקשה הגמ' ולר' אשי דשרי והתנן **אין צולין** בשר בצל וביצה **אלא כדי שיצולו מבעו"י** (ובגמ' דהיינו כשיעור מאב"ד), ומשני **התם בבשרא אגומרי** (דבזה גם ר"א מודה דצריך שיצלה כמאב"ד מבעו"י), ע"כ תוכן דברי הגמ', ופסקו רוה"פ כר' ירמיה האוסר ברחא ולא שריק [ויש שפסקו כר' אשי] (ביאוה"ל ד"ה אע"פ).

ב. והנה נחלקו הרמב"ם והרא"ש בהבנת כמה דברים: **הא'** "קשיא ליה זיקא" - דלהרמב"ם לכאורה קאי רק על שריק בטיט, ולהרא"ש הבנתו על בשר גדי [ולפי"ז יש ג"כ **נפ"מ** בסיבת היתר והפרש שבין גדי לעז ושור, וכן נפ"מ בהיתר דטוח בטיט מה נכלל בזה]. **ב'** בהבנת "בשרא אגומרי" מה נכלל בזה, וכפי שיתבאר בס"ד.

שיטת הרמב"ם והשו"ע: 1. בגדי ועוף [המנותחים] ומונחים סמוך אצל האש (ואין נוגעים בגחלים), בין במגולה ובין תוך התנור, ואפילו סתום בדף, כל שאינו טוח בטיט – **מותר להניחם סמוך** לחשיכה אצל האש (**וה"ה בצל וביצה** וכדו' - סקי"ז וביאוה"ל ד"ה אין), **והטעם** דכיון דהם דברים רכים ונוחים להתבשל מחום האש לבד, ואין צריך אלא לחום מועט, **לא יבוא עוד לחתות** כדי שלא יתחרך ע"י חמימות יתירה.

2. אבל שור ועז (וכן גדי ועוף שלמים) (כל שאין מונחים ע"ג הגחלים) אסור להשהותם סמוך לאש ואפילו בתנור מכוסה, **ואפילו כבר נצלה כמאב"ד אסור** עד שיצלה כל צרכו ויהא מעתה מצטמק ויפה לו (לסברתם כחכמים דחנניה בשהיה) **והטעם דהם צריכים חום רב ויבוא לחתות,** ואפילו לפתוח כיסוי התנור לשם כך.

3. אבל אם הם מונחים על הגחלים ממש: או שנוגעים בצידן בגחלים עצמם, בין בשור ובין בגדי מנותח, **כל שאינו כמאב"ד** אין חושש לחירוכו, וחפץ בעיקר במהירות הצליה, **ויבוא לחתות ואסור להשהותו**, אבל אם כבר בא למאב"ד מותר, דשוב אין חוששין שמא יבוא עוד לחתות, דכיון שכבר ראוי קצת לאכילה חושש שלא יפסד טפי ע"י חירוך יתר ונמנע מלחתות (ביאוה"ל ד"ה אע"פ). ובמונח **על הגחלים לא מהני** להרמב"ם **אפילו שריק בטיט** (כל שאינו כמאב"ד) (שעה"צ סקי"ז), **והטעם** דכיון שמונח ע"ג גחלים לא יפסד ע"י הזיקא.

4. ואם התנור טוח בטיט: מותר אפילו בשר שור, דאין חוששין לחיתוי דקשי ליה זיקא אם יפתחנו לחתות, ויתקשה הבשר ויפסד, **אכן בקדירה אסור** בנתבשל קצת אפילו טוח בטיט, דהרי לא שייך סברת קשיא ליה זיקא כיון שמכוסה (ס"א וסקי"א).

5. בשר חי: כל הדברים דלעיל שהם בין בבשר חי ובין במבושל קצת, דבאפנים האסורים בתרווייהו אסור, וכן באופן המותר ג"כ בתרווייהו מותר.

ואף דבקדירה לכו"ע שרי בחייתא להשהותה ע"ג כירה שאין גו"ק, **אעפ"כ בצלי** חמור טפי, שכל אלו האסורים אפילו חי לגמרי, **והטעם** כיון דע"י צליה מתבשל מהר, ויהי' ראוי לאכול בלילה וחיישינן לחיתוי (ס"א וסקי"ב).

ושיטת הרא"ש וכתב רמ"א שכן המנהג: **1. בטוח בטיט** הכל מותר, ואפילו **בקדירה** שנתבשלה רק מקצת (ובתנור שאינו גרוף), דכיון שסתום בטיט לא יטרח לפתחו כדי לחתות (ופשיטא דגם בצלי מונח ע"ג הגחלים שרי אף שאינו כמאב"ד מטעם זה).

2. ובאש מגולה שאין מונעת הרוח בין חוץ לתנור ובין בתוכו והוא פתוח, ובין במונח ע"ג הגחלים, **הכל בכלל דין בשרא אגומרי**, דאסור עד שיצלו מבעו"י כמאב"ד, וכשנצלו מבעו"י כשיעור זה מותר אפילו בבשר שור, ואפילו לחכמים דחנניה (דהכל בכלל מתני' דבצל וביצה).

3. ובתנור הסתום במכסה ואינו טוח: שאין הרוח נכנסת בו מחמת הכיסוי, בזה יש החילוק בין גדי (המנותח) לשור ועז, **דבגדי** פתיחת הכיסוי לחתות "קשיא ליה זיקא" ויפסד, ולכן אין חוששין שיחתה, ומותר לשהותו אף שלא התחיל ליצלות מבעו"י, ובשור וכדו' (וגדי שלם) אין קשה להם הרוח, וחיישינן שיפתח כדי לחתות, **ואסור לשהותו** אלא בנצלה מבעו"י בשיעור הראוי (לחכמים וחנניה – כל חד כשיטתיה) (רמ"א ס"א ומשנ"ב וביאוה"ל).

נמצינו ג' חילוקים עיקריים לדינא בין הדעות: **1. בתנור טוח** לענין קדירה [וכן במונח ע"ג גחלים], דלרמב"ם אסור לשהות ולרא"ש שרי. **2. בגדי שאצל המדורה או בתנור פתוח**, דלרמב"ם מותר ולרא"ש אסור. **3. ובבשר שור המונח סמוך לאש**, דלרמב"ם צריך שיצלו כ"צ לחכמים דחנניה, ולרא"ש סגי בצלוי כמאב"ד (כדין מנח אגומרי).

ג. עוד פרטים בצלי: 1. גדי שלם נחשב אף אם הסירו ראשו וכרעיו, כל זמן שחלל גופו שלם (רמ"א ס"א).

2. עוף שוה לדין גדי (שו"ע ס"א).

3. בבשרא דגומרי והוא הדין לכל המינים שאין ראויים לאכלן חיים, דצריך ומספיק שיהיו כמאב"ד, וכמו בצל וביצה דמתני' (ס"ב).

4. במונח ע"ג הגחלים: צריך להמתין מליטלו עד שיכבו הגחלים (משום כיבוי והבערה) (סקי"ז).

5. צלי קידר דינו כקדירה, בין לענין דמותר בחייתא באין גו"ק, ובין לענין טוח בטיט, דלהרמב"ם אסור לשהותו (סק"ג).

6. צליה כמאב"ד היינו שנצלה מב' צדדיו כשיעור זה (ס"ב).

ד. עבר או שכח ונצלה בשבת באיסור: אסור לאכלו בין לו ובין לאחרים עד מוצ"ש (ס"ג), **ומ"מ** בדברים **השנויים במחלוקת הפוסקים**, אף שלכתחילה חוששין להחמיר, מ"מ בדיעבד בעבר או שכח יש לסמוך על המתירין, וכגון **בשור ועז הנצלים בתנור סתום ולא טוח**, דאף דנקטינן לאסור שלא לשהותם, מ"מ בדיעבד יש לסמוך על כמה ראשונים שפסקו כר' אשי בברחא ולא שריק ולהתירו (עכ"פ במכוסה שאז שרי לדעת הרמ"א). וכן **בגדי המונח בתנור פתוח** או סמוך למדורה שחוץ לתנור, אף דהרמ"א נוקט להחמיר שלא לשהותו דהוי בשרא אגומרי לדעתו, מ"מ כיון דהרמב"ם מתיר בזה וסובר דזהו גדיא ולא שריק, יש לסמוך עליו ולאכלו, **וכן בנצלה בזמן שהוא מחלוקת הפוסקים אם נחשב יום** או בה"ש וכדו', דלענין דיעבד מותר [ביאוה"ל ד"ה אבל (בס"א) וד"ה ונצלה (ס"ג)].

ה. פירות הנאכלים חיים מותר ליתנם ע"ג גחלים עצמם אף שיצלו משחשיכה, דכיון שנאכלים חיים כך וטובים יותר, עדיפי משאר דברים המבושלים כמאב"ד, ולא חיישינן שיחתה בהם (עכ"פ בצלי לכו"ע) (והגר"א מפרש דין זה כחנניה, ומיירי באין מונחים ע"ג גחלים רק סביב הקדירה, ונצלים מחומה של קדירה), ומ"מ אף שטובים יותר חיים אסור ליתנן בשבת ע"ג האש או סמוך לה, ואפילו נותן קודם שהוסק התנור דבישול לא התירו בזה כלל, ולכן ג"כ אסור לכסותן אם נתגלה כיסויין שעל הגחלים (או שמתחילה לא היו מכוסין), וכן להוסיף על הכיסוי ג"כ אסור דממהר לגמור בישולן, **אבל בערב שבת** מותר ליתן **ע"ג התנור החם** וכיו"ב קודם שקיעה"ח (לדידן דקיי"ל כחנניה דשרי במבושל כמאב"ד) (ס"ד משנ"ב ושעה"צ).

ו. ולענין מים שמשהה כדי להחם אותם, צריך שיהו חמים כחצי או כשליש בישולן מבעו"י (כדנהגינן כחנניה), ואף שלכאורה ראויים חיים, מ"מ אינם טובים כ"כ כפירות חיים, והחימום מועיל להם הרבה וחיישינן לחיתוי, ואם הכירה גו"ק או שטוח בטיט שרי (סקמ"ט נ' נ"א).

ז. דין עססיות (בס"ח), כבר נתפרש בסי' רנ"ג בס"ד בפרטי חייתא ועוד מקומות.

א. בדין שהיית פת בתנור עם חשיכה: יש בזה ב' נידונים, **א.** עד מתי מותר לשהות פת בתנור בערב שבת שתאפה בשבת. **ב.** ברדיית הפת מתנור בשבת, כמה מותר לרדות ובאיזה צורה, ויש בזה ג' אפנים, **א.** בשהה בהיתר. **ב.** בשהה באיסור בערב שבת. **ג.** בהניח בתנור בשבת, **והנידון דחכמים אסרו רדיית פת מתנור בשבת,** ומ"מ אינה שבות גמורה רק עובדא דחול, ויש אפנים שהקילו בהם, ויש בזה ג"כ חילוק בין תנורים שבזמן הגמ' שהיו מדביקים הפת בצידי התנור לאפות, והיו רודים בכלים המיוחדים לכך, ובין תנורים שבזמנינו שהפת רק מונחת על הקרקע, ואי"ה יבואר.

ב. שהיית פת בתנור לכתחילה בערב שבת: אין נותנים פת בתנור ערב שבת סמוך לחשיכה, אלא אם כן יש שהות שיקרמו פניה מבעו"י (וביש שהות זו מהני להשהותה שתמשך אפייתה לגמרי בשבת עצמה). **ודנו בזה בגמ' ופוסקים** בהך קרימת פנים, אם הכוונה ב' פניה (המדובקים בתנור – ואלו שכנגד האש), או דסגי בקרימת אחת מפניה (המוקדמת שבהם).

ופסק השו"ע כדי שיקרמו **פניה המדובקים בתנור, והבינו האחרונים** דפנים המדובקים בתנור הם הנקרמים מאוחר יותר, **ולפי"ז כוונת השו"ע להצריך קרימת ב' פניו,** ולא סגי בא' מהם, **ונחלקו עליו** וסוברים דסגי בא' מהם, ואפילו קרמו **פניה שכנגד האש** יכול שוב להשהותה שתמשך אפייתה בשבת. **ויש מפרשים כוונת השו"ע** דסגי בקרימת האחת לחוד, רק שהוא סובר דכלפי התנור הם המוקדמים ליקרם, והוא הדין אם יקרמו פניו שכלפי האש מקודם דג"כ מותר (סקכ"ה כ"ו).

ולדעת הגר"א יש חילוק, **דפת דקה** סגי בפניו האחד, אבל **בפת עבה** בעינן קרימת ב' פניו (סקכ"ו).

ואם פורסה ואין חוטין נמשכין, ודאי קרמו ב' פניו, ואפילו בפת עבה (סקכ"ז).

ג. חררה ע"ג גחלים: כתב **השו"ע** אלא כדי שיקרמו פניה **שכנגד האש** (וכתב המג"א דהיינו דבזה ודאי פניו שכנגד האש קודמים ליקרם [והיינו הדעות בנידון הנ"ל בשיטת המחבר]) (ס"ה).

ד. פלאדין ופשטידא: שהוא ב' שכבות בצק וביניהם מולייתא, **כתב הרמ"א** דצריך שיקרמו **פניה למעלה ולמטה ויתבשל מה שבתוכה כמאב"ד**, וכתבו מג"א וט"ז דלהשו"ע (להבנתם דלעיל) דבפת סגי בפניה אחת, **הוא הדין בפלאדין סגי בקרימת פניה א', אכן י"א דגם להסוברים דפת סגי בפניה אחת,** מ"מ **כאן בעינן ב' פנים**, והיינו **להגר"א** מטעם דכאן הוא **פת עבה** (וכנ"ל), **ולדגמ"ר** דע"י המולייתא המפרדת ביניהם הוא **כב' עוגות**, וכל א' מהם צריך קרימת פנים (**ולכו"ע** המולייתא צריכה להתבשל כמאב"ד, דבלא"ה חיישינן לחיתוי) (סקכ"ט ל').

ה. בכירה גרופה וקטומה או בטוח בטיט (למנהגינו כהרמ"א דהוי כגו"ק), והוא הדין בתנורים דידן שהם ככירה, **מותר להשהות** פת אפילו סמוך לחשיכה שלא התחיל לאפות עדיין, כיון דאין חשש חיתוי (סקכ"ח וסקל"ז).

ו. המשהה פת בתנור לצורך מוצ"ש: מותר, דאין חוששים שמא יחתה, דעד מוצ"ש בודאי יאפה, ואף דבשאר תבשילין לא מצאנו היתר זה, היינו משום דעשוי לימלך לאכלן בשבת ויבוא לחתות למהר בישולם, משא"כ בפת שיש איסור רדיה בשבת (וכדלקמן) ולא שייך שימלך, **וכתב המג"א** דלפי"ז דוקא בתנורים שבגמ', **אבל תנורי דידן** שמותר לרדות **אסור להשהות פת** למוצ"ש, שמא ימלך ויחתה (סקל"ח).

בדין רדיית הפת בשבת (בתנורים שבגמ')

א. שיהה באופן האסור במזיד: אסור לרדותו עד מוצאי שבת, ובמוצ"ש מותר לרדות מיד, אבל **אסור לאכלו עד בכדי שיעשו, ואפילו אין לו מה יאכל אסור** (כשאינו פיקוח נפש), **ואפילו רידהו גוי** שלא מדעתו ג"כ אסור לאכלו (סקל"א ל"ב).

ב. בשיהה באופן האסור בשוגג: בזה יש קולא מיוחדת, דאף דבשאר דברים בשהה בשוגג ולא הי' מבושל כל צרכו אסור באכילה עד מוצ"ש, **בפת הקילו** כשאין לו פת אחר כלל כדי שיקיים מצות ג' סעודות, ודוקא כדי ג' סעודות מותר לרדות ולא יותר, **ולכן** אם יש בכיכר אחת מזון ג' סעודות אין יכול לרדות יותר, אף שלא יהא לו לחם משנה או כיכר שלימה לשאר הסעודות, דלצורך זה לא התירו. **ואם יש גם אנשים אחרים** שאין להם פת, יכול לומר להם "בואו ורדו לכם מזון ג' סעודות", אבל הוא לא ירדה בשבילם.

וכשהוא רודה לא ירדה במרדה אלא בסכין וכיו"ב, שלא יעשה כדרך שעושה בחול, **ואם א"א** לו לרדות **בשינוי** יכול לרדות **במרדה כדרכו,** מאחר דרדיית הפת אינה שבות גמור, הקילו היכא דצורך שבת וא"א לו לשנות (סקל"ג-ל"ה וביאוה"ל ד"ה ואומר לאחרים).

ג. בשהה באופן המותר: מותר לרדות לצורך שבת **היינו אף יותר מג' סעודות,** וכן אם צריך ללחם משנה וכיו"ב מותר, **ובפמ"ג** משמע דרק מזון ג' סעודות התירו, ועכ"פ יתכן דגם לפי סברתו הוא מותר לרדות ג' סעודות מפת זו שבתנור אף שיש לו פת אחר, אם רוצה לאכול מפת זו, דזה קרוי צורך שבת (ומותר כששהה בהיתר) (סקל"ה וביאוה"ל ד"ה וצורך) [א.ה. כמדו' שזה הפי' בדבריו ועצ"ת], וכל שהוא לצורך שבת יכול לרדות אפילו במרדה כדרכו, ויותר מזה אסור אפילו ע"י שינוי משום איסור רדיה, וד' הא"ר דגם לצורך שבת צריך לעשות בשינוי (לחוש לדעות המחמירין בזה) (ס"ה וס"ק ל"ו).

ד. הנותן פת בתנור בשבת במזיד, וכל שכן בשוגג, מותר להזדרז ולהסירו, אם אפשר יעשה ע"י שינוי ובא"א, או באופן שאם יעשה ע"י שינוי עלול להתעכב ויבוא לקרימת פנים בשבת, מותר אפילו ע"י מרדה כדי שלא יכשל ח"ו באיסור אפיה בשבת, ודוקא הוא עצמו, **אבל אחרים לא ירדו עבורו,** ואפילו הי' רק בשוגג, ואפילו אינו כאן שיודיעהו שירדה בעצמו (ואף שעי"ז יבוא לידי איסור חטאת וסקילה), דאין אומרים לאדם חטא חטא קל כדי שלא יבוא חבירך לאיסור חמור, כיון שפשע במה שהדביק (ס"ו משנ"ב ושעה"צ).

ה. חררה ע"ג גחלים: כששהה בהיתר וכדו' מותר לרדות אפילו הרבה, שהרי אינו מודבק ואין בזה איסור רדיה (ביאוה"ל ס"ז ד"ה מותר, ועיין מג"א).

בדין רדיית הפת בתנורים דידן

א. תנורים דידן: בשונה מתנורים שבגמ' שהיו מדביקים הפת לצידי

התנור, והי' מלאכה וחכמה ברדיית הפת, ואסרו חכמים רדיה זו, משא"כ תנורים שלנו שמניחים הפת על קרקע התנור, ואין שייך מצד עצם הרדיה איסור בזה (וכגון בנגמר כל האפיה בערב שבת ונצטנן והשאירו תוך התנור, דאין ברדיה זו שום חשש) (סקמ"ב).

ב. שהיה לכתחילה לצורך שבת בתנורים דידן: נתבאר לעיל דהוא אסור (סקל"ח).

ג. בשהה בהיתר: יכול לרדות כולו אפילו הרבה יותר מצורך שבת, **ומ"מ יוציא בסכין** וכדו' או ע"י מקל, ולא ברחת משום דמחזי כעובדין דחול, **וע"י גוי** נראה דיש להקל אפילו ברחת (דיש מקילין בזה אפילו בישראל) [ולכאורה בא"א ע"י סכין שפיר דמי להוציא ברחת, כנזכר לעיל גבי תנורים שבגמ']. **וכל זה כשרוצה לאכול מהם בשבת** עכ"פ אפילו מעט (דאז שייך על כל א' לומר שהוא יהי' לצורך שבת), **אבל אם רודה רק לצורך חול אסור** משום הכנה, ואפילו טלטול בעלמא אסור כשהוא בשביל חול, **ונראה דע"י גוי מותר,** ובא"ר מיקל אפילו ע"י ישראל במקום פסידא, והמג"א שלא הקיל משום פסידא, טעמו משום שיכול הרי לאכול מן הפת בשבת ויהי' היתר גמור (סקמ"ג מ"ד).

ד. בשהה באיסור בשוגג: במג"א קצת משמע דטפי ממזון ג' סעודות (באין לו מה יאכל), אסור גם הרדיה אף בתנורים שלנו, **והמשנ"ב נוקט לעיקר הדין כהשו"ע,** דמשמע דאף דלאכול לא התרנו יותר מג' סעודות משום איסור שהיה, מ"מ **הרדיה מותרת בכולו,** דכיון דאין רדיה בתנורים שלנו, והכנה לחול גם אין נחשב, דהרי מזון ג' סעודות לשבת יכול לטלטל שהוא לצורך שבת, וממילא נחשבים כולם כראויים לו (שעל כל א' יכול לומר דהוא הפת שיאכל בשבת), **ולמעשה** חשש להחמיר כהמג"א דאסור לרדות יותר מג' סעודות, ומ"מ אם הוא מקום פסידא שיתקלקל הפת יש להקל בזה לרדותו כולו כעיקר הדין [והיינו בשהה בשוגג ואין לו מה יאכל, אבל במזיד או בשוגג ויש לו פת אחר, לכאורה אסור הרדיה לגמרי] (ביאוה"ל ס"ז ד"ה מותר, ושעה"צ סקל"ד).

ה. בהניח פת בתנור בשבת לאפות: שאסרנו לעיל לחבירו לרדותו כדי למנוע המניח מחילול שבת, מ"מ גם בתנורים שלנו שאין משום איסור רדיה מצדד הא"ר דאסור לאחר, משום דהבצק מוקצה ואין ראוי לטלטול (סק"מ) [אה. ועיין טור סי' רנ"ח, ויש לחלק].

הכנת אש קודם השבת (מסי' רנ"ה)

א. אין עושין מדורה מעצים סמוך לחשיכה עד שיצית בהן האור בענין שתהא שלהבת עולה מאליה, בלא צורך לסיוע ע"י הבאת עצים דקים להניח תחתיהם כדי להבעיר האור, **ובעץ יחידי** צריך שיכנס בו האש מבפנים ברוב עביו, וגם שיקיפנו רובו מבחוץ, **ובהודלקה המדורה כשיעור מבעו"י** מותר להתחמם כנגדה ולהשתמש לאורה, בין אם הוא בקרקע ובין במנורה, ואף אם הוא מדברים שאין עושין מהם פתילה לשבת, מ"מ במדורה מתוך שההיסק רב כל א' מבעיר חבירו, **ולדעת ט"ז** יש ליזהר **שלא לישב אצל זנבות האודים,** שמא יגע בהם לקרבם למדורה, **אבל** הא"ר ותו"ש מקילין בזה, **אבל** בדבר שצריך **עיון רב או לקרות נגדה אסור,** דחיישינן שמא יטה.

ואם לא הודלקה כשיעור: אסור ליהנות ממנה בשבת, גזירה שמא יחתה כדי שתעלה השלהבת (ס"א סק"ב-ח' ושעה"צ).

ב. להסיק העצים בתנור בית החורף: צריך ג"כ כנ"ל במדורה שתהא השלהבת עולה מאליה, ולכתחילה עדיף שיהי' גמר ההיסק כולו בחול (סק"א, יעוי"ש הטעם), **ואם הוא טוח בטיט מותר** אפילו לא עלתה השלהבת ברובו (שם).

ג. פחמין: י"א דאפילו לא אחז בהם האור אלא כל שהוא שרי, מפני שהם דולקים והולכים (ס"ב) [בטור כתב דין זה בסתם, אבל בב"י הביא דמהרמב"ם בפיה"מ (וגם בספר היד) משמע דאינו מחלק בין עצים לפחמים].

ד. מדורה של זפת וגפרית, וכן כל דברים הניתכים, כשמן ושעוה, וכן מדורה של קש וגבבא, אפילו לא אחז בהם האור אלא כל שהוא מותר.

ה. מדורה של קנים ושל גרעיני תמרים (כשהם יבשים): יש בזה ב' דעות, **לרי"ף ורמב"ם: במפוזרים** סגי בכל שהוא, דשוב דולקים מאליהם, ובאגודות או גרעינים בסל צריך שתהא שלהבת עולה מאליה, דאין האש יכולה ליכנס כ"כ כשהם מכונסין. **ולהרא"ש: במפוזרים** בעינן שתהא שלהבת עולה מאליה, דכיון שרחוקים זה מזה תכבה האש, הלכך צריך רוב, **אבל במכונסין** סגי בכל שהוא (ס"ג משנ"ב ושעה"צ).

הכרזה קודם השבת (מסי' רנ"ו)

א. שש תקיעות: כשהיו ישראל ביישובן היו תוקעים שש תקיעות להבדיל העם ממלאכה, **שלוש להבטיל את העם ממלאכה,** תקיעה **ראשונה** לבטל העם שבשדות, **שניה** נסתלקו התריסין וננעלו החנויות, **שלישית** סלק המסלק (הקדירה מהכירה) והטמין המטמין את החמין והדליקו את הנרות, **ושלוש להבדיל בין קודש לחול,** דהיינו לאחר התקיעות הראשונות שהה כדי לצלות דג קטן, ותוקע ומריע ותוקע אלו ג' תקיעות אחרונות להודיע שקדש היום (סוכה נ"ד).

ב. וכהיום שאין לנו תקיעות אלו, נהגו בקהילות הקדושות שכל שהוא סמוך לשבת כחצי שעה קודם שנתכסה השמש מעינינו (שקיעה הראשונה) או שעה, שמכריז ש"ץ להכין עצמם לשבת, והוא במקום התקיעות בימיהן, וכן ראוי לנהוג בכל מקום (רמ"א).

ג. פרקמטיא ומלאכה אימתי זמן הפסקתן כהיום, נתבאר בסי' רנ"א, ושראוי ליזהר כשעה או שעה ורבע קודם השקיעה לינצל מכמה חששות (עיין סק"א כאן).

ד. קבלת שבת: יש להקדים לקבל שבת (סק"א, ועי"ש פרטים נוספים, ואין מצוי כ"כ בזמנינו).

ה. בקהלות גדולות מאד שא"א לשמש להכריז, נכון מאד שימצאו אנשים המתנדבים בעם לילך ולזרז בכל רחובות קריה ע"ד סגירת החנויות והדלקת נרות וכו', **ויזכו עבור זה המתחזקים תמיד במצוה זו לבנים גדולי ישראל** (סק"ב, ועיין שעה"צ סק"ו מקורו).

ו. ערב שבת שחל ביו"ט: כתב הביאוה"ל (ד"ה והוא) דכיון שההכרזה היא במקום התקיעות, יש להכריז גם בערב שבת שחל ביו"ט, וכמו שהיו תוקעים (ועי"ש עוד לענין קבלת שבת מוקדם ביו"ט).

שי"ח הלכה

תשובות הגר"ח קניבסקי שליט"א

נערך ע"י הרב אברהם חיים שצ'יגל כולל "אליבא דהלכתא" - קרית ספר

דינים השכיחים בשהייה וחזרה והטמנה

האם מותר להוציא עם כף מהסיר כשהסיר על האש [כשאסור לו להוריד הסיר ולהחזירו]

שאלה: האם מותר להוציא תבשיל עם כף מהסיר כשהסיר על האש, או שצריך לחשוש למגיס.

תשובה: שאלתי את החזו"א האם כשמוציא תבשיל עם כף מהסיר שעל האש, א"צ לחשוש למגיס, וענה לי בספרי הלא אני מתיר, והוסיף בבדיחותא שהרי להוריד מהאש ולהחזיר אני אוסר, ואם גם לקחת עם כף כשהסיר על האש יאסור, אשאר בלי חמין. (ארחות רבינו חלק ה' הוספות עמוד ק"ג).

[א"ה: הנה כדי לבאר את השאלה והתשובה, נרחיב קצת בענינים אלו, שהנה דעת המ"ב (בסי' שי"ח ס"ק קי"ג) להחמיר שלא להוציא עם כף מסיר שעל האש, גם כשנתבשל כל צרכו, מכיון שאם יגיס את התבשיל, כשהוא על האש, נחשב בישול גם כשנתבשל כל צרכו, ולכן גם בלקיחה עם כף חיישינן שמא יבוא להגיס.

והנה החזו"א (סי' ל"ז ס"ק ט"ו) חולק על המ"ב בזה, ודעתו שמכיון שרוב הראשונים ס"ל שאם נתבשל כל צרכו אין איסור מגיס, גם כשהוא על האש, ולכן אפי' שאנחנו מחמירים לחשוש לשיטות שיש איסור מגיס בנתבשל כל צרכו כשהוא על האש, זהו דווקא במגיס ממש, אבל בלקיחה עם כף אין צריך לחשוש כ"כ, ויכול לסמוך על רוב הראשונים שאין מגיס בנתבשל כל צרכו.

והנה למ"ב שיש חשש מגיס בלקיחה עם כף כשהוא על האש, העצה לקחת מאכל מהסיר הוא ע"י שיורידנה מהאש ואז יקח התבשיל כשעודה בידו, ויחזירנה אח"כ בחזרה, אבל בשביל חזרה צריך גרופה וקטומה לכל השיטות [וגם לפי השיטות שפוסקות שבנתבשל כמאכל בן דרוסאי א"צ בשהייה גרופה וקטומה, אבל בחזרה גם בנתבשל כל צרכו לכו"ע צריך גרופה וקטומה].

והנה הפח שנותנים על האש, נהגו ישראל שנחשב גרופה וקטומה [ובספר ארחות שבת (ח"א עמוד ס"ד) הביא שרבים מהפוסקים סוברים כן, והם שו"ת זרע אמת, שו"ת מהרש"ג, כף החיים, אגרות משה, שבט הלוי, הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל, והגרי"ש אלישיב שליט"א ע"ש], ולמנהג ישראל מותר להחזיר את הקדירה על האש לאחר שהורידה ממנה.

אבל דעת החזו"א (סי' ל"ז ס"ק ט') לחלוק על מנהג העולם שהפסק קדירה מועיל רק כשזה ממעט את החום הרבה וגם הוא שינוי בבישול, אבל האי פח שאינו ממעט את החום הרבה ואינו שינוי בבישול אין נחשב גרופה וקטומה [ודוקא ע"ג קדירה שממעט הרבה את החום והוא שינוי בבישול מותר].

והנה יוצא שלפי החזו"א אין אפשרות להחזיר הקדירה על הפח, שאינה גרופה וקטומה, ועל זה אמר החזו"א בבדיחותא שנס שהוא פוסק (דלא כהמ"ב) שאין חשש מגיס, ומותר להוציא עם כף מהסיר שעל האש, שאל"כ היה יוצא שאין שום אפשרות להוציא תבשיל בשבת מסיר שעל האש, מכיון שאם יורידנה מהאש לא יוכל להחזיר, ודו"ק.

ובאמת המעיין בלשון החזו"א בספרו [סי' ל"ז ס"ק ט"ו בסופו], יראה שכך סיים שם בזה"ל: ונראה דברוצה להשאיר הקדירה כשהיא על כירה שאין גרופה, שאם יסלקנה לא יוכל להחזיר, ואין לו תקנה אלא ליטול בכף, אפשר להקל, עכ"ל.

משמע שבאמת בלי זה היה כן מחמיר מחשש מגיס כחומרת המ"ב, אבל מכיון שיוצא שלא יוכל לקחת כלל, לכן אפשר להקל בזה (וכן מעתיק בשונה הלכות סי' שי"ח סעי' ל"ח עיי"ש).

ולפי"ז אין זה רק אמירה "בבדיחותא", אלא הוא חשבון נכון באמת, וכן גם משמעות הדברים באורחות רבינו (ח"א עמוד קמ"ט), שמרן שליט"א אמר בשם החזו"א, שבגלל שמחמיר בחזרה שפח אין נחשב גרופה וקטומה, לכן מיקל במגיס, ע"ש.

ובעצם דין שהייה, איך עושים שהייה ע"ג פח, אם לא נחשב כלל גרופה וקטומה, עי' בתשובה הבאה].

האם בשהייה במאכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי צריך לכתחילה גרופה וקטומה או לא

שאלה: איך קיי"ל להלכה בנתבשל כמאכל בן דרוסאי, האם צריך גרופה או קטומה או לא, שנחלקו בו התנאים וב' שיטות בשו"ע, ואיך קיי"ל להלכה לכתחילה.

תשובה: גיסי הגאון ר' שאול ברזם זצ"ל שאל את החזו"א, במה שהבה"ל בסי' רנ"ג [ד"ה ונהגו] פוסק שלכתחילה צריך להחמיר ולהזהר להצריך גרופה וקטומה בשהייה, גם בנתבשל כמאכל בן דרוסאי, ורק אין למחות בנוהגים להקל בזה, איך באמת קיי"ל, וענה החזו"א שאפשר להקל לכתחילה שא"צ גרופה וקטומה, וביאור דברי הרא"ש הוא לא רק שאין למחות, אלא שכך ההלכה לכתחילה. (אורחות רבינו, הוספות לחלק א' עמוד י"ג).

[א"ה: גם בספרו כתב כן מרן החזו"א (בסי' ל"ז ס"ק ג'), שיכולים לסמוך על זה לכתחילה, שא"צ גרופה וקטומה בנתבשל כמאכל בן דרוסאי, ובאמת זהו ההיתר לפי החזו"א בכל שהייה שעושים בזמנינו, שהרי לחזו"א הפח אינו נחשב גרופה וקטומה (שלא ממעט החום הרבה ואינו שינוי בבישול), וא"כ כל הקולא שלנו היום, זהו מצד שקיי"ל שיכול לכתחילה (בנתבשל כמאכל בן דרוסאי) לשהות גם בלי גרופה וקטומה, ודו"ק. ובחזרה באמת לחזו"א זהו בעיה גדולה].

איך משערים זמן של חצי בישול של מאכל בן דרוסאי, והאם תבשיל ומים שווים

שאלה: כיצד משערים שיעור של מאכל בן דרוסאי, של חצי בישול או שליש בישול, והאם שווים בו תבשיל ומים, או לא.

תשובה: בתבשיל, כתב החזו"א (סי' ל"ז ס"ק ג'-ו') שמשערים לפי הזמן, שאם כל הבישול מזמן שמגיע ליד סולדת עד גמר הבישול הוא ב' שעות, צריך שיתבשל חצי (או שליש) מזמן זה, ובמים, כתב המ"ב (בקיצור דיני שהייה סוף סי' רנ"ט) שמשערים כחצי חומם. (שונה הלכות סי' רנ"ג דין ג' בסוגריים).

[א"ה: החילוק לכאורה פשוט, שבמים שהבישול הוא "גוף החימום", לכן חצי "מהחום" הוא חצי בישולו, משא"כ תבשיל שאין הבישול החום, רק שנוצר יצירה של בישול, ולא יודעים לשער מהו חצי, אז משערים בזמן, ודו"ק].

הסקה של בית (ע"י רדיאטור) האם יש בו חשש שמא יחתה

שאלה: האם רק לצורך שתיה גזרו חז"ל שמא יחתה, או גם לחימום בית.

תשובה: אחרי שחז"ל אסרו גם במים שלא נתבשלו כמאכל בן דרוסאי (עי' שונה הלכות סי' רנ"ג סעי' ג'), ולא נזכר חילוק בין לשתיה או לחמם, קשה להקל. (אוצרות השבת, עמוד תי"א).

פרטי דיני גרופה וקטומה

הסרת כפתורי הגז האם נחשב כמו גרופה וקטומה

שאלה: אם מוריד את כפתורי הגז שאין יכול לשנות את גודל הלהבות, האם נחשב זאת כמו גרופה וקטומה או לא.

תשובה: לא סומכים על זה, כי צריך לעשות מעשה באש. (עם מקדשי שביעי, עמוד ר"ז).

[א"ה: עי' באורחות שבת (ח"א עמוד ס"ט), שמביא דיעות הפוסקים בזה, ע"ש).

לדעת החזו"א שפח על האש לא נחשב גרופה וקטומה, האם יועיל שיניח כמה פחים זה על זה

שאלה: לפי דעת החזו"א (סי' ל"ז ס"ק ט') שפח על האש לא מועיל להחשב גרופה וקטומה, האם יועיל שיחשב גרופה וקטומה כשיניח כמה פחים זה על זה או לא.

תשובה: בפח לא מועיל, אפי' יניח כמה פחים, כיון שכולם ככיסוי, ורק אם יניח כלי על האש יועיל. (עם מקדשי שביעי, עמוד ר"ו).

הגדלת להבת הגז עד הסוף האם מסלק חשש חיתוי

שאלה: אם מגדיל את להבות הגז עד הסוף, האם נחשב כגרופה וקטומה, שאין חשש שיחתה או לא.

תשובה: לא. (עם מקדשי שביעי, שם).

היתר גרופה וקטומה האם דווקא לגורף וקוטם עצמו או גם לאחר

שאלה: בראשונים כתבו שהיתר גרופה וקטומה הוא מצד גילוי דעת שמסיח דעת מן האש, ויש להסתפק האם לפי"ז נאמר שזהו דוקא לגורף וקוטם עצמו ולא לאחר, או שאין חילוק, ונפ"מ בהנחת פח אם נסבור שנחשב גרופה וקטומה, אם מועיל גם למי שלא הניח את הפח או לא.

תשובה: גם מי שלא הניח יכול. (עם מקדשי שביעי, עמוד ר"ז).

סגירת הכפתורים במנעול האם מועיל

שאלה: האם יש לדמות כיסוי הכפתורים במנעול לטח בטיט של תנור, ששמא שם גם האוכל סגור בפנים, וצ"ע.

תשובה: קשה להקל בלי ראיה ברורה. (אוצרות השבת, עמוד תי"ב).

הגדלת האש אחרי שהניח כיסוי פח (או קדירה ריקנית)

שאלה: האם אחרי שהניח פח על האש [או קדירה ריקנית לדעת החזו"א], מותר להגדיל את האש של הגז, ששמא נחשב עקירת הגרופה וקטומה, וצ"ע.

תשובה: מסתבר דמותר. (אוצרות השבת, עמוד תט"ו).

[א"ה: ובספרי הפוסקים הביאו כמה שיטות האוסרות, ע"ש].

פרטי גדרי איסור חזרה, והתנאים המתירים חזרה

בדין היתר חזרה שצריך עודה בידו ולא הניחה ע"ג קרקע, איך הדין

כשהניחה ע"ג קרקע ועדיין היא בידו

שאלה: הנה קיי"ל (בסי' רנ"ג סעי' ב') שבשביל היתר של חזרה בשבת ע"ג כירה גרופה וקטומה, צריך שיהיה עודה בידו ולא הניחה ע"ג קרקע, ויש להסתפק איך הדין כשהניחה ע"ג קרקע אבל עדיין היא בידו, האם מותר או לא, האם העיקר תלוי שיהיה עודה בידו ומותר, או העיקר תלוי שלא יניחה ע"ג קרקע ואסור.

תשובה: בירושלמי משמע דאסור. (הליכות חיים, ח"ב עמוד פ"א).

[א"ה: במגיה שם הביא הירושלמי (בפ"ג סוף ה"א), וכן הוא משמעות הפיהמ"ש לרמב"ם (פ"ג) שצריך שיהיה באויר, ובמניח ע"ג קרקע אינו באויר, אולם ציין שם שבשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' ע"ד אות ל"ג) דן להתיר בזה, משום שלשון הגמ' (דף ל"ח עמוד ב') והשו"ע הניחה ע"ג קרקע, משמע שהיא עומדת על הקרקע לבד בלי שמחזיק בה כלל אז אסור, אבל אם גם אוחז בה מותר, וכן מביא שם מהשבות יצחק (פרק י"ד) בשם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א נידון להתיר בזה, ע"ש].

הנחת סיר על השיש האם אוסר להחזירו כמו הניחו על גבי קרקע

שאלה: קיי"ל (בסי' רנ"ג סעי' ב') שאם הוריד הסיר ע"ג קרקע אין נחשב חזרה, ואסור גם בגרופה וקטומה, ומאידך בהניחו ע"ג ספסל כתב הבה"ל שבשעת צורך יש להקל, שכן נחשב חזרה, ויש להסתפק בהניחו על השיש, האם דינו כמו ספסל או כמו קרקע, וצ"ע.

תשובה: כמו ספסל. (עם מקדשי שביעי, עמוד ר"ח).

[א"ה: ועי' בפנים הספר שהביא שיש מחמירים בזה שדינו כקרקע, ע"ש].

סיר שנפל מהאש על הרצפה האם נחשב כהניחו על הקרקע ואסור

שאלה: יש להסתפק בנפל סיר מהאש על הקרקע, האם דינו כמו שהניחו על הקרקע ואסור להחזירו או לא, ששמא דווקא הניחו על הקרקע מדעת אוסר, וכאן נפל שלא מדעת.

תשובה: יכול להיות שזה נחשב סילוק. (עם מקדשי שביעי, שם).

[א"ה: עי' בפנים הספר שם (עמוד מ"ה), שהביא מחלוקת הפוסקים בזה, שדעת מרן האבי עזרי זצוק"ל, ומרן הגרי"ש אלישיב שליט"א ומרן הגר"נ קרליץ שליט"א לאסור, שעצם זה שהוא על הקרקע הוא סילוק, גם בלי כוונה, ומאידך דעת מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל להקל, שדוקא ע"י כוונה נחשב סילוק, ע"ש].

סיר שהורידו מהאש בטעות, שחשב שזהו מאכלו עכשיו, האם אוסר להחזירו

שאלה: הוריד סיר בטעות מהאש, שחשב שזהו תבשילו של עכשיו, ואח"כ נתברר שטעה וזהו תבשילו למחר, האם מותר להחזירו או לא, וצ"ע.

תשובה: יכול להיות שאסור כיון שלמעשה הוריד. (עם מקדשי שביעי, שם).

[א"ה: עי' בפנים הספר (עמוד מ"ה) שהביא שנחלקו בזה הפוסקים, שדעת מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א לאסור, ודעת מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל להתיר].

כשמטה הסיר (שעל האש) על צדו ושופך התבשיל, ומחזירו למקומו, האם נחשב חזרה

שאלה: מי שמטה את הסיר שעל האש על צדו, ועי"ז שופך ממנו התבשיל, ואח"כ מחזירו למקומו כשהיה, האם זה נחשב עקירה ואח"כ חזרה, וצריך את כל דיני חזרה (גרופה וקטומה וכו'), או שלא נחשב כלל עקירה שלא נעקר כלל ממקומו, וא"צ כל דיני חזרה. ונפ"מ לשיטת החזו"א כשהסיר על פח, שאין נחשב גרופה וקטומה, ואם זהו חזרה אסור לעשות כן.

תשובה: החזו"א בתחילה התיר, ומעידים שבסוף חזר בו. (הגהות מרן שליט"א בספר גנזי שערי ציון, עמודים כ"ו ל"ג).

[א"ה: הובא זאת בספר מעשה איש (ח"ז עמוד קמ"ה) ע"ש. וכן הביא בספר אורחות רבינו (ח"א עמוד קמ"ט), שבתחילה נהגו בבית החזו"א שהיו מטים הקומקום עם המים לצד, ושופכים המים ומחזירים למקומו, ובסוף נהגו ע"פ החזו"א שהיו מוציאים עם ספל מתוך הקומקום, ולא הטו את הקומקום לצד.

וטעם הדבר ביאר האורחות רבינו שם, שחשש החזו"א (בסוף) שמא בחוסר שימת לב יעקר הקומקום ממקומו, ואז לא יוכלו להחזירו, ולכן לא הסכים לעשות כן.

ובח"ג [הוספות עמוד רכ"ז] הביא בשם מרן הגאון ר' ניסים קרליץ שליט"א, שסברת החזו"א (בסופו) שזהו עצמו נחשב כעקירה ממקומו, מה שמגביהים את כל הקומקום ומוטה לצד ומונח על הקצה בלבד, ומכיון שהוא עקירה יש איסור חזרה לחזו"א, שהפח אין נחשב גרופה וקטומה, ודו"ק.

והנה צ"ע שבספר עם מקדשי שביעי (עמוד ר"ז) הביא תשו' ממרן שליט"א, שבהטייה מקילים שלא נחשב כחזרה, וכאן מסיק שהחזו"א חזר בו, וצ"ע].

מהו טעמו של החזו"א שמותר ליטול קדירה בשבת ממקום סמוך לכירה ולהניחה ע"ג הכירה עצמה

שאלה: החזו"א (בסי' ל"ז ס"ק י') מתיר לקחת קדירה ממקום הסמוך לכירה (כשחומו יד סולדת), ולהניחו ע"ג הכירה עצמה, וזהו כמו חזרה, ולא כמו שהייה לכתחילה, וצ"ב מדוע אין נחשב סמוך לכירה פחות מהכירה עצמה, ויחשב כמו שהייה לכתחילה בשבת שאסור.

תשובה: נראה שהחזו"א לשיטתו, שפוסק (בסי' ל"ז ס"ק ט') שאסור לסמוך לכתחילה בשבת במקום הסמוך לכירה, כמו בכירה עצמה (ודלא כיש מקילים שהביא המ"ב בס"ק ט"ו שמתירים לסמוך לכתחילה סמוך לכירה, שסוברים שאין דינו כירה ממש), ולשיטתו שלענין "איסור" חזרה, דינו של מקום הסמוך לכירה ככירה עצמה, כך לענין "קולא" דינו ככירה עצמה, לקחת מסמוך לכירה ולהניח על הכירה עצמה. (שונה הלכות סי' רנ"ג סעי' י"א בסוגריים).

הזזת סיר על הפח ממקום שאין אש למקום שיש אש, לדעת החזו"א

שאלה: לדעת החזו"א שפח אין נחשב גרופה וקטומה, ויש לו סיר על הפח במקום שאין אש, ורוצה להזיזו למקום האש, האם נחשב כמו חזרה, שאסור כשאין גרופה וקטומה ויאסר, או אינו כחזרה אלא המשך של הבישול שמקודם ומותר.

תשובה: מסתמא אסור כי זה חזרה. (עם מקדשי שביעי, שם).

[א"ה: ובפנים הספר שם (עמוד מ"ח) הביא כן גם בשם מרן הגר"נ קרליץ שליט"א, וזהו דבר מצוי מאוד, ולדעת החזו"א צריך להזהר בזה, ועוד הביא שם מחלוקת בין גדולי הפוסקים, לשיטות שפח נחשב גרופה וקטומה, האם מותר רק ממקום שיד סולדת בו, או שגם ממקום שאין יד סולדת בו מותר להעבירו לאש, ע"ש].

לשיטות המחמירות בזמן סמוך לשבת (כשאין זמן שיתחמם קודם שבת), לאסור ככל דיני חזרה, איך הדין כשיש לו אש קטנה

שאלה: הנה הרמ"א (בסי' רנ"ג סעי' ב') כתב: יש אומרים שכל שהוא סמוך לחשיכה אם סמוך כל כך שאם נצטנן הקדירה אי אפשר להרתיחה מבעוד יום, דינו כמו בשבת עצמו, ויש מקילים בזה, והמנהג להקל, אבל טוב להחמיר במקום שאין צורך כל כך, עכ"ל. ויש להסתפק אם מניח קדירה על אש קטנה, שבאש זו לא יוכל להרתיחה עד שבת, אבל באש גדולה יוכל להרתיחה, האם הולכים לפי האש שלו, או לפי אש גדולה.

תשובה: דעת החזו"א שאם היה מעמידה על אש גדולה היתה מרתיחה מותר. (אוצרות השבת, עמוד תט"ו).

[א"ה: תשובה זו ממרן שליט"א, הובאה במ"ב הוצאת "דרשו" חלק ג' (מילואים עמוד 5), והוסיפו שם שדעת מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל ומרן הגר"נ קרליץ שליט"א לאסור, אלא שהתירו אם מניח בלהבה גדולה שיכול להתבשל, ומיד מקטין ללהבה קטנה, שאז אזלינן לפי שעת החזרה שהחזיר על אש גדולה, ע"ש].

נתינה ע"ג פלטה מע"ש שתדלק בשבת ע"י שעון

שאלה: בשונה הלכות (סי' רנ"ד סעי' י"א) הועתק לשון החזו"א שכשנותן ע"ג פלטה חשמלית שתדלק ע"י שעון בשבת, בנתבשל כל צרכו מותר, אפי' שאין גרופה וקטומה, וצ"ע אמאי אין זה חזרה, ע"י שנדלק החום בשבת, ומביא חום בשבת לקדירה, וחזרה אסורה באין גרופה וקטומה.

תשובה: כנראה דעתו שמה שנדלק בשבת לא חשיב מעשה חדש לענין זה, אלא כהמשך המעשה הקודם. (אוצרות השבת, שם).

העברת קדירה מכירה שכבתה לכירה אחרת

שאלה: הנותן קדירה ע"ג האש, ונכבה האש בשבת, האם מותר להעבירו לאש אחר גרוף וקטום או לא, דהאם נחשב כהניחו על הקרקע או לא.

תשובה: כשנתכבה בוודאי אסור להעביר, דהוי כנותן לכתחילה בשבת. (אוצרות השבת, עמוד תי"ד).

עניני בישול שכיחים

מיחם מים שכשנגמרים המים נכבה, האם מותר להוציא ממנו מים

שאלה: מי שיש לו מיחם מים חשמלי, שעשוי באופן זה, שכשנגמרים המים נכבה גוף החימום של המים, האם מותר להשתמש בו בשבת, ולהוציא ממנו מים, או שיש לחשוש שבסוף ע"י הוצאת המים יגמרו המים ויכבה, ונמצא שגרם כיבוי החימום בשבת.

תשובה: מותר, והוי כמו אש דולקת ע"י עצים, ונגמרים העצים ונכבית האש, ואין זה כיבוי (ומסתפק אני אם זה גרמא). (נזר החיים, עמוד קפ"ט).

[א"ה: עי' המשך לזה בתשובה הבאה].

שאלה: (המשך) מש"כ מרן שליט"א בתשובה הקודמת, שמותר להוציא מים, וכמו אש דולקת בעצים, וקשה שיש חילוק שכאן הכיבוי בא ע"י הוצאת המים.

תשובה: לא ההוצאה מכבתן אלא כשאין מים ממילא נכבה. (נזר החיים, שם).

[א"ה: בספר עם מקדשי שביעי (עמוד כ"ח) הביא בשם המנחת יצחק, שאסור להוציא מים עד הסוף, ע"ש].

* * * * *

פנינים מתורת מרן החזו"א ומרן הסטייפלר זצוק"ל בעניני שהייה והטמנה ובישול

בדין קדירה הנוגעת בלהבות אם נחשב הטמנה

א. כתב באורחות רבינו (חלק א' עמוד ק"ב), שנהגו מרנן החזו"א והסטייפלר זצוק"ל להחמיר את השיטה המובאת במ"ב (סי' רנ"ג ס"ק מ"ו) שאם שולי הקדירה נוגעת בגחלים נחשב הטמנה, וצריך להחמיר בכל דיני הטמנה.

והוסיף שגאון אחד נסתפק בדין זה של גחלים, האם להבה (של גז) דינו כגחלים, ואם הקדירה נוגעת בלהבה דינו כהטמנה או לא, ואמרו זאת למרן הסטייפלר, והסטייפלר נטה להקל, אבל למעשה החמיר בזה, ובקומקום מים שבביתו, נתן הגבהה של מטבעות ברזל מתחת הקומקום, כדי שלא יגעו שולי הקומקום בלהבות.

במנהג הנחת אזבסט מתחת החמין ומהו טעמו

ב. עוד כתב באורחות רבינו (שם), שנהג מרן הסטייפלר להניח אזבסט מתחת סיר החמין בערב שבת, אבל לא מטעם שיחשב גרופה וקטומה, שבזה דעת החזו"א שפח אין נחשב גרופה וקטומה (וה"ה אזבסט), אלא מטעם שהחזו"א פוסק (סי' ל"ז ס"ק י"א) שאם מורידים סיר מהאש ועי"ז הלהבה גודלת מחמת שנכנס אויר שמבעיר האש, יש חשש של איסור מבעיר, ולכן הניחו אזבסט שלא תגדל הלהבה כשמורידים הסיר בשבת. [ובאמת החזו"א שם כותב כן מפורש שמטעם זה ראוי לשים פח על האש, שלא יהיה חשש של מבעיר].

בדין פלטה של חשמל אם נחשב גרופה וקטומה

ג. באורחות רבינו (שם) מביא ששאל את החזו"א על פלטת חשמל שאין בו אפשרות של שינוי החום להוריד ולהגביה, אם נחשב לגרופה וקטומה, וענה מרן החזו"א שאסור, ודינו כדין אין גרופה וקטומה.

וראיתי מביאים שכמה מפוסקי זמנינו פסקו שדינו כמו גרופה וקטומה, ובחוט שני כתב מסברא דנפשיה (כמו החזו"א) שאין נחשב גרופה וקטומה, ע"ש.

אופן שפח נחשב גרופה וקטומה לחזו"א

ד. עוד הביא באורחות רבינו (שם), שמרן החזו"א אמר לו שאם רוצה לעשות פח על האש שיחשב כמו גרופה וקטומה (לדעת החזו"א), שיזמין אצל פחח טס ברזל עם (שוליים) מסגרת מסביב, שאז כשיניחנה על האש יהיה חלל בין האש לפח (וכמו סיר), ואז מותר כמו קדירה על גבי קדירה [א"ה: והטעם, שכשיש "חלל" אז ממעט את החום, וגם זהו שינוי בצורת הבישול, כמש"כ החזו"א בטעם היתר קדירה ע"ג קדירה, ודו"ק].

כיסוי הברזים של הגז אם נחשבים גרופה וקטומה

ה. כתב בספר גנזי שערי ציון (עמודים כ"ו-ל"ג), הובא במעשה איש (ח"ז עמודים קמ"ד-קמ"ה), ששאל הגה"צ ר' בן ציון במברגר זצוק"ל למרן החזו"א, אם כיסוי של הברזים של הגז מועיל או לא. וענה לו מרן החזו"א שלשהייה זה מועיל, אבל לא לחזרה, ומשמע שדעת מרן החזו"א שאין זה ממש כגרופה וקטומה, והטעם מכיון שאין זה היכר בגוף האש, וכן הבאנו לעיל ממרן שליט"א, וכן כתב החוט שני מדנפשיה ע"ש. ועי' באורחות שבת (ח"א עמוד ס"ט) שדן בזה ע"ש.

חשש מבשל בנתינת מכסה מתכת על הסיר

ו. כתב באורחות רבינו (בח"ד בהוספות), ששאל הגרי"ש את מרן החזו"א, איך מותר לתת מכסה מתכת על סיר בשבת, הרי דעת החזו"א (בסי' נ' ס"ק ט' ובסי' ל"ז ס"ק י"א) שחימום ברזל עד שיעור של יד סולדת בו, נחשב חצי שיעור של מבשל, שמכיון שבחימום ברזל עד שנעשה גחלת הוא בכלל מבשל (כמש"כ הרמב"ם פ"ט ה"ו), ממילא מדין חצי שיעור אסור לחמם ברזל עד שיעור של יד סולדת בו, ולכן פוסק החזו"א שאין להניח סיר מתכת ריק על האש בשבת, מחמת חשש מבשל, ולפי"ז שאל הגרי"ש את מרן החזו"א שאיך מניחים מכסה מתכת על הסיר שעל האש, הרי המכסה מתחמם בשיעור יד סולדת. וענה לו מרן החזו"א, שאוכלים המחממים לא גורמים בישול למתכת, ורק אש המחמם מתכת גורמים בישול למתכת. [וכן צריך לתרץ על הוצאת תבשיל מהסיר עם כף, שהכף מתחמם ליד סולדת].

ובספר גנזי שערי ציון (עמודים כ"ו-ל"ג), הובא במעשה איש (ח"ז עמודים קמ"ד קמ"ה), שאל הגה"צ ר' בן ציון במברגר זצוק"ל למרן החזו"א, אם מותר לכסות מנורה ע"י כלי של מתכת להחשיך החדר, והכלי יכול לבוא לידי יד סולדת בו מחום המנורה, וענה לו החזו"א שאם מגיע ליד סולדת אסור מחשש מבשל, והוסיף מרן החזו"א שגם כשדעתו להסירו קודם שיגיע ליד סולדת אסור (מכיון שאם ישאר כך יבוא ליד סולדת הרי זה באיסור בישול).

וראיתי שבמשנה ברורה הוצאת דרשו, חלק ג', על המ"ב (סי' רע"ז ס"ק כ"ב), מביאים שכמה מפוסקי זמנינו חולקים על מרן החזו"א, וסוברים שאין בחימום מתכות בשיעור יד סולדת משום מבשל [כשמתחמם רק בשיעור של יד סולדת], וכל האיסור דוקא כשמתלבן.

ודייקו כן מזה שהמ"ב שם לענין כיסוי קדירה על נר, כתב לאסור בקדירה של מתכת, ובקדירה על הכירה לא חילק בין קדירה של מתכת לקדירה של חרס, ופירשו שבכיסוי קדירה על נר יבוא לידי ליבון ממש ואסור, משא"כ בכיסוי קדירה על כירה לא יבוא לידי ליבון ממש ומותר, אפי' שיבוא ליד סולדת (כן הביאו בשם מרנן הגרי"ש אלישיב והאגרות משה והגרש"ז אויערבאך והשבט הלוי ע"ש).

ומאידך גיסא מרן שליט"א בשונה הלכות (סי' רנ"ג ס"ק כ"ב), מסייע למרן החזו"א ממ"ב זה, שמזה שאוסר להניח קדירה של מתכת על נר מחשש ליבון, מוכח כדעת החזו"א, שאסור גם בחימום של יד סולדת בו, וביאור דברי מרן שליט"א, שסובר שמנר קטן לא יבוא קדירה לידי חימום של ליבון רק ליד סולדת, ומזה שאסר המ"ב ש"מ כמו החזו"א שגם יד סולדת אסור, ודו"ק.

ע"פ בקשת מרן שליט"א
אין להורות הלכה למעשה ע"פ התשובות

הרה"ג יוסף משדי שליט"א
כולל "אליבא דהלכתא" בני ברק

קיצור דיני שהייה וחזרה

הקדמה

מלבד איסור בישול, האסור מן התורה, וככל מה שנתבאר בסימן שי"ח, גזרו חז"ל כמה גזירות בענין חימום התבשילים בערב שבת ובשבת: א'. איסור שהייה על האש. ב'. איסור חזרה על האש. ג'. איסור הטמנה. וכל זה אסור אפילו באופן שהמאכל מבושל, וכמו שיבואר להלן, וצריך להזהר שלא יהיה שום אחד מאיסורים אלו, ולכן גם באופנים שמותר להשהות או להחזיר על האש צריך להזהר שלא יהיה בזה הטמנה, ונבא לבאר בקצרה פרטי הדינים.

איסור שהייה

א'. המניח קדירה מערב שבת על גבי האש, והיא הולכת ומתבשלת בשבת, אסור מדרבנן, מחשש שמא יחתה בגחלים[1]. וגם בזמן הזה שמבשלים על גז בלא גחלים אסור[2]. ובב' אופנים התירו חז"ל[3], וכמו שיבואר:

א]. אם התבשיל מבושל, ונחלקו בזה הראשונים, שיש אומרים שרק אם התבשיל מבושל כל צורכו והוא מצטמק ורע לו, מותר להשהותו על האש, אבל אם אינו מבושל כל צורכו, או שהוא מבושל כל צורכו אבל מצטמק ויפה לו, אסור. ויש אומרים שאפילו אם נתבשל כמאכל בן דרוסאי, מותר להשהותו[4]. ולהלכה דעת השו"ע כדעה ראשונה[5], ודעת הרמ"א כדעה שניה.

ולמעשה, כתבו הפוסקים שהמנהג להקל, וכן מנהג בני ספרד[6], ולכן כל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו[7], והיינו כשנאכל על ידי הדחק, ועיין בהערה[8]. ומ"מ טוב להשהות על האש בערב שבת רק תבשילים שנתבשלו כל צרכן, או לנהוג באופני ההיתר דלהלן באות ב'[9].

ב]. בגרופה וקטומה, והיינו אם עשה מערב שבת באש פעולות להפחתת החום, כגון שגרף את הגחלים מן התנור, או שכיסה את הגחלים, בזה התירו חז"ל להשהות בכל אופן[10].

נ.ב. בירורי ההלכה שביתר הרחבה הובאו בסוף סיכום ההלכות.

1. עיין בגמ' בשבת (לו.). ולהלן ובבירורי ההלכה שבסוה"ס יבואר עוד.

ודע, שאפילו אם היה מונח מערב שבת, ולא הניחו בכוונה, צריך להסירו מן האש לפני שבת אם אין בו תנאי ההיתר דלהלן, והוא כשהייה גמורה מדינא דגמ', וכ"מ בסי' רנ"ג בכ"מ (וכ"ה במשנ"ב סק"ה).

ודע עוד, שכל הדינים דלהלן תלויים בשקיעה עצמה, ולכן אם בשעת ההנחה בער"ש היה מצטמק ויפה לו, והלך ונתבשל עד שלפני השקיעה הגיע למצב של מצטמק ורע לו, ה"ז מותר. ופשוט. וכ"מ בגר"ז ס"א ומשנ"ב שם, וכ"כ באז נדברו ח"ד סי' נ'.

2. כן דעת פוסקי זמנינו משום שלא חילקו חכמים בגזירתם, ועי' בשו"ת אגר"מ ח"ד סימן ע"ד בדיני בישול אות כ"ה.

3. יש לציין שמצאנו עוד היתרים (אולם בפנים נקטנו את המצויים טפי), וכדלהלן:

כגון באופן שפתח התנור סתום וטחו בטיט, והוא כמבואר בגמ' בשבת (יח:). אולם כ"ז הוא רק לדעת הרמ"א (בסימן רנ"ד ס"א), אולם השו"ע שם נקט כדעת הרמב"ם שמבאר דברי הגמ' באופן אחר, ולפי"ז אין מקור להיתר זה. ולפי"ז לכאורה לא יועיל לפי השו"ע כאשר סוגר את התנור במנעול (דלא כהחזו"א סימן ל"ו). וכן לא יועיל הדבקת דבק על התנור, או הוצאת הכפתורים וכיוצא שדנו כמה אחרונים להקל, וכ"ז הוא רק להרמ"א. אולם להלן בבירור הלכה סי' ג' בסופו הבאנו די"ל שאף להשו"ע מותר בכל הני, כיון שאין רגילות בחול לעשות כן, וכ"כ הרבה פוסקים לדינא.

ועוד היתר מצאנו באופן שהיא קדירה חייתא, דהיינו שהתבשיל לא התחיל כלל להתבשל, באופן שגם אם יחתה בגחלים לא יהיה מוכן לסעודת ליל שבת, וכנזכר בשו"ע (סימן רנ"ג ס"א), עיין שם. וה"ה שמותר אפילו בחתיכה אחת חיה, וכמ"ש שם השו"ע. אולם לכאורה גם זה אינו מצוי כ"כ, ויש לדון מב' אופנים, א'. שאין היתר זה אלא רק אם הניחו סמוך לשקיעת החמה, שאם הוא יגיע לחום שהיס"ב לפני כן, שוב לא חשיב קדירה חייתא ואסור (וכ"כ בשבה"ש סקט"ו, ובחזו"א סימן ל"ז אות כ"ב), ובדרך כלל יש להזהר בזה, שהרי אסור להתאחר בזה עד סמוך לשבת מחשש ספק בזמן כניסת שבת (עיין בסי' רס"א), וא"כ יש חשש שהוא כבר נעשה יד סולדת בו קודם לכן. אמנם יש לציין שהאול"צ חולק על החזו"א, וס"ל שכל שלא התחיל להתרכך לא חשיב תחלת בישול, אפילו אם יד סולדת בו, ואפילו אם הבשר התלבן, וכמבואר בדבריו באול"צ ח"א סכ"א, וכ"פ בח"ב פמ"ז ב', עיי"ש. וכן נראה לפרש לדעת האחרונים דאף כשהיס"ב שרי, ועי' במשנ"ב סקי"ג, ובספר הל' שבת בשבת ע' ר"ג, ואכמ"ל. ב'. שאין היתר זה אלא באופן שסעודת ליל שבת סמוכה לכניסת שבת, ובאופן שאף אם יגביר את האש לא יוכל להתבשל עד זמן סעודתו (וכמבואר בסי' רנ"ג ס"א בביה"ל ד"ה מסיח). וכן היו רגילים פעם לאכול מוקדם סמוך ליום (עיין בגמ' ריש ברכות ב:, וכ"מ בפוסקים להלן בסי' רס"ז ועוד), אולם כיום הרגילות לאכול סעודת שבת עד כשלש או ארבע שעות, באופן שהוא זמן גדול בכדי שאם יחתה בגחלים או מגביר את האש באיזה אופן יוכל המאכל להתבשל עד סעודת שבת, וא"כ יש לאסור בזה, וכן הורו גדולי הפוסקים כמובא בספר ארחות שבת עמוד ע' בהערה. ועוד בענין קדירה חייתא, יעוין בדברינו להלן בבירור הלכה סי' ד'.

ועוד היתר מצאנו לדעת כמה ראשונים וכ"כ כמה אחרונים, שאם הוא משהה לצורך מחר מותר [וכעין קדירה חייתא, דל"ח שמא יחתה]. וכן משמעות הלשון במשנה ברורה (סק"ו) שרק בשהייה לצורך הלילה אסור (וע"ע ברמ"א בסימן רנ"ז ס"א וס"ז). אולם למעשה אין להקל בזה, שהרי בבית יוסף (בד"ה ומ"ש רבינו) הביא בזה ב' צדדים, בצד א' כתב לפרש דברי הטור שמש"כ "לצורך הלילה" לאו דווקא, אלא ה"ה לצורך מחר, ובצד ב' כתב שבדווקא הוא, ואה"נ שלצורך מחר שרי, וסיים הב"י שלא ראה לשום פוסק זולת הטור ומש"ש להקל בזה, עיי"ש. ומוכח שנוקט לאסור בזה, ואכן כ"פ הב"ח לאסור, וכ"כ בכה"ח (אות ג'). ונוסף ע"ז יש לציין שגם בביה"ל (ד"ה להשהותו) הביא האי לישנא שכתב במשנ"ב "לצורך הלילה" (והוא לשון הטור, וכבר ציין ע"ז בשעה"צ אות ח' לעיין בביה"ל), וכתב שיש מתירים שמסיח דעתו לגמרי, משא"כ בזה שאפשר שימשיך לאוכלו ויחתה. ורק לענין דיעבד ס"ל שיש לסמוך ע"ז, ורק שלא יהא רגיל לעשות כן. ויוצא לדעתו שלכתחילה אסור שהייה לצורך מחר (אלא ככל ההיתרים, ולדעה א' שבשו"ע רק במצטמק ורע לו יהיה מותר), ורק בדיעבד כשהניחו שם והגיע זמן השקיעה מותר להשאירו שם וא"צ לסלקו (אע"פ שעדיין לא נתבשל כ"צ לדעה א'), ואך שלא יהיה רגיל כן. ומ"מ לדעת הב"י משמע שאין להקל כלל [אמנם יש לצרפו לסניף בכמה גוונין], אמנם לענין דיעבד לא נאסר המאכל, וכמו שכתבנו להלן בסוף הענין, וכתבנו בפנים רק את הדוגמאות המצויות כיום לדינא.

4. עיין בגמ' דשבת (לו:) מחלוקת חנניה וחכמים, ונחלקו בזה הראשונים להלכה, ועיין בזה באריכות בב"י בסימן רנ"ג, ובמשנ"ב שם בהקדמה [והארכנו בזה להלן בבירור הלכה סי' א', עיין שם].

ובביאור הגדר של מצטמק ורע לו, היינו כל דבר שאדם עצב כשיבש ונתכווץ מחמת רוב הבישול, ויפה לו היינו שהוא שמח מזה, וכמ"ש במשנ"ב סק"ח. ויל"ע באופן שהוא שוה לו כך או כך. ואפשר דכל כה"ג הוי מצטמק ורע לו, שמאחר שהמאכל כבר טוב לו, א"כ כל שיוסיף הוא יצטמק ויתייבש, אך אפשר דמ"מ לא איכפ"ל אם יתייבש מעט, ויל"ב. ונראה דמשמע דתמיד הוא טוב לו או רע לו, אלא שאינו יכול לאמוד את עצמו, ובכה"ג שהוא ספק שוב חוזר הדין שיש להחמיר, וכמש"כ בביה"ל (סוד"ה והוא) שבספק ראוי להחמיר.

ועיין בשעה"צ (אות ח') שדייק מהמג"א בשם המלחמות, שאפילו אם התבשיל בעצמו יפה לו הצימוק, רק האדם עצוב מזה מחמת שצריך לאורחים, ג"כ מותר, וכמש"כ בגמ', ע"כ. והיינו שמ"מ במציאות הוא רע לו לאותו אדם, ויעוין בביה"ל ד"ה והוא מצטמק ורע לו, שהביא כו"כ דוגמאות מדברי הגמ' והראשונים מה נקרא מצטמק ורע לו או יפה לו, שיש דברים שמן הסתם דינם כן, ואינו תלוי בכל מקרה לגופו.

והנה בפנים נקטנו "תבשיל", אולם ככל הדין בזה כן הדין במים חמים, ומן הסתם מים חמים שנתבשלו והם רותחים מותר להשהות, שהרי הם בגדר מצטמק ורע לו, אולם אף במים שייך איסור אם לא נתבשל כ"צ (וכמש"כ בביה"ל), ויש לבאר דהיינו כשלא רתח באופן שמגיע למצב שאם רותח הוא מחסיר, וא"צ מצב שיעלה בועות [דאף אם לענין בישול י"א שאסור לגרום למצב שיעלה בועות מאשר מצב של רתיחה (עיין בדברינו בסימן שי"ח בענ"ז מהאחרונים עיי"ש, וע"ע במה שהבאנו להלן בבירורי הלכה סי' ו' בדיני חזרה באות א' בהערות בתנאי חזרה אות א', עיי"ש), מ"מ כאן הוא תלוי במצב שאם ממשיך להיות הוא נחסר, שבזה נחשב מצטמק ורע לו [וע"ע להלן בהערה ד"ה ולענין מים, בענין שהיית מים צוננים].

5. שהרי השו"ע (בסימן רנ"ג ס"א) הביא ב' דעות וסתם כדעת האוסרים, וכידוע שסתם ויש הלכה כסתם, וכמש"כ בביה"ל כאן בכלל זה. וכ"כ כל הפוסקים ביו"ד סי' רמ"ב, וכן בכל דוכתא, כידוע.

6. כן כתב בכה"ח (שם אות כ"ג) שלענין דינא המנהג להקל כיש אומרים שכתב אח"כ בשו"ע, שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי משהין אפילו לכתחילה, כמש"כ בהגה שנהגו להקל כסברא האחרונה, ע"כ (וע"ע בכה"ח שם אות ל"א משם האחרונים). וכ"כ המהר"ם בן חביב, והובא בספר ארץ חיים (שם), שנהגו להקל. וכ"ה באול"צ ח"ב פי"ז הערה ה', עיין שם. וכן בהקדמתו לספר שם (בענף ג'), ומבואר הדבר עפמש"כ מרן הב"י בהקדמתו שאע"פ שהוא מכריע את ההלכה, מ"מ במקום מנהג יחזיקו במנהגם, עיי"ש, וכ"כ עוד באחרונים טובא. ולכן כתבנו שיש להקל בזה גם לבני ספרד, וכך המנהג פשוט, ועיין בהערה הבאה.

7. הנה לפי האמור בכה"ח הנ"ל משמע שיש להתיר בזה לכתחילה, ואף לדידן בני ספרד, וכיעוי"ש. ואמנם יעוין בביאור הלכה שם (ד"ה ונהגו) שכתב שהבית יוסף האריך הרבה באלו שתי הדיעות, והעתיק דברי הרא"ש שכתב דמפני שישראל אדוקים במצות עונג שבת, ובודאי לא ישמעו לנו, על כן הנח להם, עיי"ש. ומשמע שרק משום זה לא רצה למחות, וגם בשו"ע מבואר שנקט בסתם כדעת האוסרים, ומשמע שדעתו נוטה להחמיר. אך מ"מ אין בנו כח למחות במקילין שכבר נהגו העם כה"א.

וסיים הביה"ל שעל כן "לכתחילה בודאי טוב ליזהר שיהיה מבושל כל צורכו קודם חשיכה ולסלקו מן האש, אך אם אירע שנתאחר הדבר, כגון שבאו אורחים קודם שקיעת החמה והוצרך לבשל איזה תבשיל בשבילם, יכול להעמידו אף שלא יתבשל עד השקיעה רק כחצי בישול וכו'", עיי"ש.

אמנם ראיתי בחזו"א (סימן ל"ז סק"ט) שכתב שיש להקל לכתחילה כמנהג שכתב הרמ"א, עיין שם בדברי הראשונים ובביאור ד' השו"ע. וכבר כתבנו שכן נראה בכה"ח והאחרונים שיש להקל בזה לכתחילה ואף לדידן, וכפי המנהג. והמחמיר תע"ב. ועיין להלן בהערה 9.

8. בשו"ע הנ"ל נקט לדעת הי"א שמותר כל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, ונחלקו הפוסקים כמה הוא שיעורו אם כחצי בישול או כשליש בישול. והובאה המחלוקת בזה בכה"ח (שם אות כ"ח). ועיין בשו"ע (סימן רנ"ד אות ב') שכתב ששיעורו כחצי בישול, אולם ביו"ד (סימן קי"ג ס"ח) כתב ששיעורו כשליש בישול. וכבר כתב המג"א (שם סקי"ח) שכאן בשבת פסק לחומרא משום חומרא דשבת, והגר"ז כתב שלכתחילה יש להזהר שיהיה חצי בישול. ובדיעבד יש להתיר בכל ענין אם נתבשל שליש בישולו מבעו"י, ע"כ.

וסיים הכה"ח שם שלדידן שאין אנו בקיאין איזה נקרא כמב"ד, יש לשער כל שנאכל התבשיל ע"י הדחק מחמת בישול זה יש להתיר, ע"כ (וכן כתבנו בפנים). אמנם יש להעיר שבחזו"א (סימן ל"ז סק"ו) איתא ששיעור זה של מחצית הבישול, אין משערים באיכות הבישול אלא בזמן הבישול, והיינו שמחשבים את משך הזמן משעה שהתבשיל שע"ג האש הגיע לחום שהיס"ב עד שיתבשל כל צורכו, ומחצית מזמן זה הוא חצי בישול (ושליש מזמן זה הוא שליש בישול), עיי"ש. אולם לענ"ד דברי הכה"ח מבוארים שפיר, שהרי עצם מדידת שיעור זמן שהיס"ב שממנו יתחיל הבישול קשה לנו לשער, שהרי אי אפשר לבדוק את כל חלקי הסיר בפנים אם כולו הגיע לשיעור יד סולדת או רק מקצתו, וממילא נצטרך לשער רק לפי כל אותו חלק וחלק, וגם לפעמים יש דבר לח בתחתית הסיר, ומתבשל יותר מהר מדבר מוצק, ולפעמים המאכל מעורב בהיפך. וגם לפעמים הוא מתערב בתוכו, ועי"ז הבישול מגיע לכל מקום (כענין הגסה בתבשיל עי' בסי' שי"ח סי"ח). וגם עצם שיעור היד סולדת בו אשכחן עיקולי ופשורי, כאשר הבאנו בס"ד בהקדמה לסימן שי"ח, עיין שם כמה שיעורים בזה, ועוד העירו בספר ארחות שבת ע' ס"ב בהערה שלפעמים עיקר הבישול נעשה ברגעים האחרונים של הבישול, ובמחצית הזמן בכלל לא נתבשל, ולכן כתבו שיש לנהוג כדברי הכה"ח, ושכן דעת הגר"ש הלוי ואזנר שליט"א. וכ"כ בספר פני שבת סקט"ז. ומלבד כל מה שהערנו לעיל, יש לבאר דזה פשוט שהוא דווקא כששם חומרים שוים, ובכמות שווה וכדו', ובכ"ז בודאי קשה לבחון הדברים. ועל כן נראה כדברי הכה"ח, וכמש"כ בפנים.

ולענין מים, נראה לכאורה שיש לנו לשער רק אם הגיע לחום שהיס"ב, שבפחות מזה אינו כלום לענין בישול (וכמבואר בסי' שי"ח סי"ד ועוד), וביד סולדת הרי הוא נחשב למבושל, ואף שי"א שאסור להוסיף בבישול בכדי שיגיע לרתיחה, ונתבאר במקומו, מ"מ בשיעור שהיס"ב ה"ז נחשב עכ"פ בגדר מאכל בן דרוסאי, כנלענ"ד. שו"ר שכ"כ בשו"ת אגר"מ ח"ד סימן ע"ד בישול אות כ"ד. [ועיין בדברינו בר"ס שי"ח בענין גדר שהיס"ב]. אבל אם הוא היה מבושל וכעת נצטנן, נראה לכאורה שאסור להשהותו, שהרי קיי"ל שיש בישול אחר בישול בלח כמבואר בסי' שי"ח. וכן מצאתי בפמ"ג (סימן רנ"ג ס"ק מ"א) שיש לאסור, ותמה על הנוהגים להקל, אלא שסיים דאפשר שסומכים לענין שהייה על הפוסקים שסוברים שאין בישול אחר בישול בלח, ואמנם כ"ז לשיטת הפוסקים כדעת הרמ"א בסימן שי"ח סט"ו שמיקל מן הדין בלח, עיי"ש. וכמו שביארנו במקומו שמה שהחמיר שלא יצטנן לגמרי הוא מתורת חומרא, אבל לדעת השו"ע יש לאסור. ואפשר שאף להשו"ע שאסר בישול אחר בישול בלח, היינו לענין איסור דאורייתא של מבשל, אבל בענין שהייה י"ל שיסבור כדעת רוב הראשונים שמתירים, ודו"ק. ושפיר יש להניחם במנהגם כל שנתבשל כבר ונצטנן, וע"ע בחזו"א (סימן ל"ז סקכ"ז) שכתב שאף לדעת האוסרים בבישול אחר בישול, מ"מ לענין זה שרי עייש"ב, ויל"ב, ואכמ"ל.

9. שמלבד שטוב לחוש לדעת האוסרים הנ"ל, ושכך סתם מרן בשו"ע, וכן מבואר בביה"ל (ד"ה ינהגו) שטוב להזהר לכתחילה שיהיה מבושל כל צורכו, וכמו שהבאנו לעיל, עוד בה שאם אינו מבושל כל צורכו מצוי להיות הרבה חששות של איסור בישול, כאשר מקרב לאש, או שמוסיף להטמינו, או בהגסה וכל כיוצ"ב, שכל אלה הוא איסור גמור לקרב בשולו, וכמשנ"ת בסי' שי"ח ס"ד. ועל ידי שהוא מבושל כל צורכו יוצא מידי כל חשש [וע"ע שם בסי' שי"ח ס"ד מה שכתבנו בענין העצמות]. ומ"מ אי מהא אין לנו לחדש חומרות בזה, וגם בעיקר הדין כבר נתבאר שהדבר מותר. וכבר הארכנו בזה בבירור הלכה סי' א'. ונתבאר שמן הדין הדבר מותר, ורק דרך חומרא בעלמא כתבנו שטוב לעשות בהיתר, ובפרט יש להקל מן הדין בגז המצוי וכדו', שיש בזה סברא שאינו בכלל גזירת חז"ל, וכמשנ"ת בפנים.

ויש לבאר דמה שכתבנו להחמיר שיהיה מבושל כל צורכו, הוא מלשון הביה"ל, וכונתו שיהיה מבושל כל צורכו באופן שיהיה ראוי לאכילה ויסלקנו לפני השקיעה, אולם לא הועלנו בזה לרוצים לאכול חם [אמנם הועלנו דאפשר בהטמנה], אבל אפשר להשהותו באופן שמצטמק ורע לו, שרק באופן זה מותר לדעה ראשונה, ולפי זה לא הועלנו עדיין שהרי הוא רע לו, ולמה ישימו על האש, אמנם פעמים הרבה שניח"ל בחומו אע"פ שנחסר קצת, ויש אופן אחר שיעשה באופן שהוא גרוף וקטום, וכמו שכתבנו בפנים, ואז מותר אפילו במבושל קצת כ"ש.

אבל לצורך אורחים כתב בביה"ל שיש לסמוך לכתחילה על המנהג, ויכול לבשלו כחצי בישול (נ"ב. מצאנו פלוגתא בזה, ובמק"א נת' דלכתחילה מחמירים, ורק בדיעבד אם שהה יש להקל בשליש וכמש"כ במשנ"ב), ואח"כ להשהותו כדי שיגמר בישולו עד הלילה, ויל"ב.

10. שו"ע (סימן רנ"ג ס"א). וביסודות ההיתר של גרופה וקטומה הארכנו להלן בבירור הלכה סי' ב'.

ובאופן זה שהוא גרוף וקטום מותר אפילו אם לא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, וכמש"כ בשו"ע. ואמנם בביה"ל הביא בשם רע"א שדין זה אינו ברור, די"א שאפילו גרופה וקטומה לא מהני בזה, עיי"ש. אולם לא קיי"ל לדינא הכי, ומישרא שרי.

ויבואר, דהנה ברא"ש (שילהי ס"א) הביא בשם הר"ר יונה בזה"ל: שאצטריך ההיא פירושא אפילו לרבנן, ואפילו לרב דאסר מצטמק ויפה [היינו שבא לתרץ הגמ' בדף כ. אליבא דהרי"ף], דאשמעינן כיון שנצולו מבעוד יום

ובזמן הזה שמבשלים על גז וכדומה, יש להניח על האש כיסוי של מתכת וכיוצא, ואז מותר להשהות עליו את התבשיל[11]. וכן הדין בכיריים חשמליות[12], אולם פלטה חשמלית של שבת שאין בה דרגות שונות של חום דינה כגרופה וקטומה, ומותר להשהות עליה את התבשילים[13].

ב'. ודע, שהעובר ומשהה באיסור, דהיינו שהתבשיל לא היה מבושל בשיעור שנאכל על ידי הדחק, וגם האש לא היתה גרופה וקטומה, אם הוא הוסיף להתבשל הרי זה אסור באכילה עד מוצאי שבת, בין אם היה בשוגג ובין אם היה במזיד. ויעוין בהערה כל הפרטים בזה. ואם הוא היה מבושל כמאכל בן דרוסאי, מותר[14]. אמנם כל זה בתבשיל העשוי לליל שבת, אבל תבשיל העשוי ליום השבת אינו נאסר באכילה בדיעבד[15]. ובכל אופן יש להזהר שאם טעה והשהה את המאכל באיסור, צריך לסלקו מן האש מיד, ולא להשהותו אפילו רגע אחד[16].

ג'. חימום הבית, לא גזרו חז"ל באיסור שהיה, ולכן מותר להשתמש בשבת בתנורי חימום ורדיאטורים מכל סוג שהוא, ואע"פ שיש בהם כפתורים שאפשר להגביר או להקטין בהם את החום. וכן מותר להשתמש בהסקה מרכזית, ואפילו אם זה נדלק באמצע שבת[17].

איסור חזרה

א'. הנוטל קדירה מעל האש בשבת, גזרו חז"ל שלא יחזירנה על האש[18], ואפילו אם התבשיל שבה מבושל כל צורכו, ואפילו אם הוא מצטמק ורע לו[19]. ונקרא איסור "חזרה". [ומלבד זה ישנו איסור אחר, שלא להניח על האש תבשיל שלא היה מונח על גבי האש בשבת, ונקרא "איסור נתינה לכתחילה", ויבואר להלן]. ודע, שכל הנידון כאן הוא רק בשבת, אבל בערב שבת מותר להחזירה בכל אופן[20].

ב'. כדי שיהיה מותר לכתחילה להחזיר את הקדירה על האש בשבת ישנם כמה תנאים[21]:

א]. שהאש תהיה גרופה וקטומה[22].

ב]. שהתבשיל יהיה מבושל כל צורכו[23].

כמאכל בן דרוסאי, משהינן אותו ע"ג גרופה וקטומה וכו', ע"כ. ומבואר שאף למה שהתרנו בגרו"ק, מ"מ היינו דווקא בנתבשל כמאכל בן דרוסאי [ומה שהמשיך אח"כ אבל ודאי אין צולין אותו אלא כדי שיצולו וכו', הוא ענין אחר, וחוזר על הדין הנ"ל במשנה שם (יט:), ואינו קשור לנידוננו, ופשוט].

אולם יל"פ שכ"ז דווקא לפי שיטת הרי"ף, אבל לחנניה שמותר היינו שאפילו בפחות מכשיעור מאכל בן דרוסאי מותר בגרו"ק, שהרי נקט שאסור בלי גרו"ק ומשום שבגרו"ק מותר, וכן הבינו כל המפרשים. אלא שקשה בסברא מה המקום לחלק בזה בין רבנן לחנניה, וממה נפשך לגבי זה דינם שווה, וי"ל שכיון שיש חשש חיתוי והוא תלוי כפי צורך האדם, ממילא זה יורד בדרגה כל חד כשיטתיה.

ועיין ברמב"ן שנקט להקל בזה, וכן בחי' הרשב"א כתב ובגרוף וקטום יותר אפילו בפחות מכמאכל ב"ד, וכתב "וכל שכן בכמאכל בן דרוסאי" [נ.ב. ומזה מבואר מה שכתבנו בסברא לעיל, שהדבר יורד בדרגה כל אחד לשיטתיה], ושוב הביא חולקים ומסיק למעשה שמותר, וע"ע ברמב"ן. ועוי"ל בזה מד' התוס' (לז.) ד"ה מהו לסמוך.

ויעוין בלחם משנה (פ"ג ה"ד) דהביא דברי המגיד משנה שכתב שאפילו תבשיל שלא הגיע לשליש בישולו מבעו"י, מותר להשהותו ע"ג כירה גו"ק, וכתב שזה דעת הרשב"א, והקשה דהא דעת הרשב"א דלהחזיר תנן, אבל להשהות משהין אע"ג שאינה גו"ק (וכמש"כ המ"מ להלן ה"ח), ודוקא כשנתבשל כמאכל בן דרוסאי, אבל אל"כ אסור. והיינו דס"ל למ"מ שאפילו בגרו"ק יאסר אם לא נתבשל כמאכל ב"ד (ולכן כתב להגיה במ"מ וכו' עיי"ש). אולם במרכבת המשנה תמה על תמיהתו, שאף שבאינה גו"ק אסור להשהות בלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, מ"מ בגו"ק מותר, וע"ע שם מש"כ בזה.

והנה השו"ע (בסימן רנ"ג ס"א) הביא ההיא שמותר להשהות בכירה גרו"ק אפילו תבשיל שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי (שלא איתמר גרו"ק אלא בלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי), ובחי' רע"א כתב שאין זה ברור, דהא ממ"ש הרא"ש בשם ר"י דמה דקתני אין צולין, וכמה כדי שיצולו כמאכל בן דרוסאי, אתיא בין לחנניה ובין לרבנן, ולרבנן בגרוף, הרי דמ"מ אף שהיא גו"ק בעינן שיצולו כמאכל ב"ד. ועוד כתב אח"כ הגרע"א (בדיבור שאח"ז) דהרשב"א הסתפק בזה ומ"מ העלה שמותר וכו', והקשה דהא יש לחוש מ"מ שמא יגיס עיי"ש (וכן הק' בחזו"א סי' ל"ז סקכ"ב). וראיתי בשביתת השבת בדיני שהייה והטמנה (סקי"ד) שכתב ליישב דבריו, וסוף דבריו כתב שכמעט כל הפוסקים מסכימים לד' השו"ע שבגו"ק מותר להשהות אף כשלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, עיי"ש. וכן הבאנו מדברי הראשונים וכפסק השו"ע.

11. במרדכי (המובא בשו"ע סי' רנ"ג ס"ג) איתא שמותר ליתן קדירה ישנה ריקנית על פי הכירה, ואז ישים הקדירה שהתבשיל בתוכה ע"ג הקדירה ריקנית, ע"כ. שאז הוי כגרופה וקטומה. ובפשטות משמע שעצם החציצה מועילה דחשיב גרוף וקטום, וכ"כ הגר"ז בקו"א אות י' שיכול ליתן בתוך הקדירה, עיי"ש. וע"ע במהרש"ג ח"ב סימן נ' ועו"א, וכ"כ בפשיטות בכה"ח אות י"א. וע"ע כה"ג במשנ"ב סקפ"א ובכה"ח לקמיה באות ס"ח, עיי"ש. וכ"ז דלא כהחזו"א בסימן ל"ז סק"ט. וי"א שהצריך שינוי מדרך בישול ע"י שישים קדירה, והיא תפסיק בגובהה בין האש לתבשיל, ועמש"כ בזה בשו"ת שבה"ל ח"א סימן צ"א, ובח"ג סימן מ"ט, ואכמ"ל. והארכנו בזה להלן בבירור הלכה סי' ג' עייש"ב.

[ולענין לעשות כן בשבת עצמה, לשים את הפח על האש (כגון לדעת האג"מ ועוד באחרונים המתירים נתינה לכתחילה בדבר שאין דרך לבשל בו, וכדלהלן בסוף דיני חזרה ובבירור הלכה סי' ו' אות ג', עיי"ש. או לכו"ע באופן שמחזיר ככל דיני חזרה, ואירע שנפל הפח, שיש להזהר שלא להחזיר על האש בלא שישים הפח שנית, וכמש"כ בשש"כ פ"א הערה מ"ו מהגרשז"א, ועוד), הרי זה תלוי במה שנתבאר בסי' שי"ח בענין הנחת מחבת על האש, שתלוי אם היא תאדים אסור, ואם לאו מותר, וזה עפ"ד החזו"א בסימן ל"ז אות י"א שאוסר בזה מצד עשיית גחלת, וכמש"כ הרמב"ם פי"ב ה"א שהמחמם ברזל לצרפו ה"ז תולדת מבעיר, ובפ"ט ה"ו כתב דהוי תולדת מבשל, ועפי"ז דחק החזו"א שמש"כ בשו"ע בסי' רנ"ג ס"ג ליתן קדירה ריקנית וכו', היינו קדירה מחרס ולא ממתכת, אולם בקצוה"ש סי' קל"ד בבדה"ש עמוד מ"ב ועוד אחרונים חלקו ע"ז דדווקא כשכוונתו לרכך המתכת אסור, וכמש"כ בנשמ"א כלל כ'. (וע"ע שם שאף אם נעשית המתכת שחורה ברוב הימים, ולפעמים נעשה בה חורים אין זה פס"ר וכו', עיי"ש. ועי' בדברינו בסי' שט"ז בגדר פס"ר כשלבסוף יהיה ודאי, ומ"מ כאן אינו ודאי, ועוי"ל דגם הוי מקלקל וכו'). וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"א סו"ס צ"א שמן הסתם אין לאסור בזה, וע"ע באגר"מ שם, ובמנחת שלמה סי' י"א בהערה. וע"ע בשו"ת תפלה למשה סי' נ"ט, ובדברינו בזה בסי' שי"ח, ואכמ"ל].

ומבואר באחרונים שדי בהנחת המכסה פח כדי להשוות את האש כגרופה וקטומה, ואין צריך לכסות את הכפתורים שבגז, וכמבואר בספר מאור השבת ח"ב מכתב ל"ב מהגרשז"א. וכן דעת הגריש"א כמו שהובא בס' ארחות שבת ע' ס"ה. וכ"כ גם באול"צ פי"ז ס"ב, ועוד. והסברא בזה שעיקר מטרת חז"ל להראות שהוא חפץ בהפחתת החום וכו', אמנם באגרות משה ח"א סי' צ"ב כתב שטוב לכסות הכפתורים. וכן טוב לעשות מחשש כיבוי או הדלקה. וע"ע בביה"ל ובאחרונים בסימן ער"ה [ועיין עוד בשש"כ פ"א בהערות בשם הגרשז"א, שראוי להמנע ולא לטפל באש אחר שהניח על גבה את הכיסוי, עיי"ש].

ודע עוד, שאפילו אם הפח מנוקב, ה"ז מועיל להחשב קטום ומותר, וכמו שכתבנו בבירור הלכה סי' ג' בסופו, עיי"ש. ואפילו בהנחת רשת מברזל וכדו' י"ל דשרי, דמ"מ עשה מעשה להוכיח דלא ניח"ל בגובה האש. [וע"ע שם שאם שם נייר כסף לכסות את האש ונאכל קצת ה"ז בגדר קטום, ומותר להחזיר ע"פ הדין].

12. עיין בחזו"א (סימן ל"ח אות ב'), וכן דעת גדולי הוראה, ומטעם שדרך לבשל בו [ואפילו אם ישים אותו על כפתור המסומן במצב שבת אסור, אא"כ יוציא או ידביק את הכפתור באופן שלא יוכל לסבב אותו, וכ"כ הרבה פוסקים, וזה דלא כאול"צ שכתב שהסרת הכפתורים לא מהני להחשב גרוף, כיון שלא מצאנו כזאת ואין לנו לחדש כה"ג, והפוסקים לא ס"ל כן. ועיין עוד בהערה הבאה].

13. כן דעת גדולי ההוראה, וכיעוין באגר"מ ח"ד סימן ע"ד דיני בישול אות ל"ה. ובשש"כ פ"א הערה ע"א בשם הגרשז"א, ובשו"ת שבט הלוי ח"ה סו"ס ל', ועוד רבים ועצומים. וע"ע בדברינו בבירור ההלכה סי' ג' בסופו מש"כ בזה.

ועיין בדיבור הקודם שכתבנו שדעת רוב האחרונים שהסרת הכפתורים (או הדבקתם וכדו') מהני כגרו"ק, ודלא כהאול"צ, ובאמת שגם על האול"צ ק"ל שהרי הוא סובר שבסובב הכפתור עד למעלה הרי זה כגרו"ק, ולכאו' ה"נ מנא ליה לחדש כן דמהני, וא"ת דזו מציאות שמועיל, שהרי א"א להוסיף יותר, א"כ ה"נ הכי. ועכ"פ באופן שישים את הכפתורים במקום שא"א לפתוח אותם בשבת, כגון בתוך שקית עם קשר שא"א לפותחו, או שיתנו לחבירו, או שישים אותו בין דברי מוקצה וכדו' מהני, וכן כל כיוצ"ב.

14. עיין בכ"ז בשו"ע סימן רנ"ג ס"א, ובמשנ"ב (סקל"ב) ודו"ק היטב [ויעוין במשנ"ב (סקמ"ג) שלענין דיעבד אין לאסור אלא אם לא היה מבושל שליש בישול עיי"ש. אך כבר כתבנו לעיל שאין אנו בקיאין בכ"ז. ויש לנו לדון אם נאכל ע"י הדחק, ונראה דה"ה לענין זה ג"כ].

ונבאר בעזה"י את יסודות הדין בשהייה, לענין שוגג ולענין מזיד, וזה תלוי בב' הדעות הנ"ל באיסור שהייה, אם ההיתר רק במצטמק ורע לו (כרבנן), או אפילו בנתבשל כמאכל בן דרוסאי (כחנניה). וזה תלוי גם במה שנתבאר לעיל לענין הלכה, והכל יבואר עפמש"כ בשו"ע בסי' רנ"ג ס"א.

לדעה ראשונה: הדבר חלוק אם הוא בשוגג או במזיד, שאם זה במזיד - אסור אם המאכל היה מבושל כל צרכו כל שעדיין מצטמק ויפה לו (וכמש"כ בשו"ע), והרי זה אסור עד מוצאי שבת בכדי שיעשו (וכמש"כ הרמ"א בהגה), ואסור לכל אדם, וכל שכן לבני ביתו (וכמש"כ המשנ"ב סקל"א). ואם זה בשוגג - וכגון ששכח או ששגג בדין שחשב שמותר וכדו' (שו"ע ומשנ"ב), הדבר תלוי, שאם לא היה מבושל כל צרכו אלא רק התחיל להתבשל, ואפילו כמאכל בן דרוסאי ויותר, ה"ז אסור ככל הנ"ל. [והיינו שאסור לכל עד מוצ"ש, ואסור עד בכדי שיעשו, ויש לבאר דאמנם במשנ"ב סקל"ב הביא ב' דעות בזה, שבהג"א מבואר שצריך להמתין בכדי שיעשו כמו בעבר ושהה, וכתב ע"ז שמלשון הרמב"ם לא נראה כן, ע"כ מדברי הפמ"ג. ולפי"ז היה נראה שיש להקל בזה, ככל מילי דרבנן, ובפרט שהוא איסור משום קנס, דאשכחן שמקילים בו בכל מחלוקת פוסקים. (ועי' להלן בד"ה והנה מש"כ בזה). אולם מדברי מרן השו"ע להלן בסימן רנ"ד ס"ח וס"ט ובב"י שם מבואר להחמיר גם בזה, וכ"כ באחרונים]. אבל אם הוא היה מבושל כל צרכו מותר, אפילו אם היה מצטמק ויפה לו (שו"ע, והטעם שכיון שלא נהנה כ"כ במעשיו לא גזרו).

ולדעה שניה: בין בשוגג ובין במזיד, אם הוא היה כמאכל בן דרוסאי מותר (שהרי זהו עיקר הדין, ואפילו לשהות לכתחילה מותר באופן זה), ואפילו אם היה רק שליש בישול "בדיעבד" הוא מותר (כ"כ המשנ"ב סקמ"ג שלענין דיעבד יש להורות דכמאב"ד הוא שליש בישול ולא חצי בישול, מאחר שרבו העומדים בשיטה זו שהוא שליש בישול, וכ"כ בכה"ח אות כ"ח). אבל אם היה פחות משליש בישול הרי זה אסור בין בשוגג ובין במזיד (שו"ע), ואפילו לאחרים אסור עד מוצאי שבת (משנ"ב), עד בכדי שיעשו [דיעוין במשנ"ב כאן סקמ"ד שציין לדבריו דלעיל בסקל"ב, וממילא לפמשנ"ת בדיבור הקודם שיש בזה ב' דעות, ושמרן הב"י החמיר בזה, א"כ ה"ה כאן].

והנה לפמש"כ הפוסקים שנהגו להקל כסברא אחרונה (וכמש"כ הרמ"א, ונת' שאף בני ספרד נהגו להקל בזה, כמו שהעידו האחרונים), א"כ הגם שלכתחילה טוב ונכון להחמיר בזה (וכמש"כ הביה"ל ונת' לעיל), מ"מ לענין דיעבד שפיר יש לסמוך על המקילים, ובפרט שמצאנו בכל קנס דמעשה שבת, שכל היכא דאיכא פלוגתא בפוסקים יש להקל לענין דיעבד (וכמשנ"ת להלן בר"ס שי"ח ע"ד המשנ"ב שם בשם הפמ"ג ועוד), א"כ בפשטות ה"ה כאן [ואמנם יש לדחות דכאן חמיר טפי, שמלבד מה שהחמירו מהסיבה שלא יהנה ממלאכת שבת, עוד מטעם אחר החמירו כדי שלא ישתכר כלום במעשיו, ויבא לעשות כן גם בפעם אחרת, וכמש"כ הביה"ל ד"ה עד בכדי ב' טעמים אלו משם רש"י ומשם הרמב"ם, עיין שם, וי"ל]. ואכן כ"כ הרבה פוסקים להקל בזה.

והלום ראיתי הערה גדולה בנידונינו באול"צ פי"ז תשו' ה' שהעיר שבזה"ז יש להקל טפי בדיעבד, שהרי כירה שלנו הוא ע"י גז, ועדיפא מכירה, וכמש"ש שם בתשו' א' שאין החום רב כ"כ, ואין אש סביב, ודמי לקש וגבבא וכו', עיי"ש. [וכן יש להוסיף סברא אחרת מצד שד"ז לא היה בזמן חז"ל, ואפשר שאינו בכלל הגזירה, וכמש"כ כה"ג באחרונים, שאין ללמוד דבר מדבר אפילו בדדמי, וכבר הערנו בזה עוד להלן בבירור הלכה סי' א' בסופו]. ולעצם הדין הנה הדבר צ"ב בדברי האול"צ, שהרי בתשובתו כתב להתיר בדיעבד אפילו בחצי בישול, ובביאורים כתב שיש להתיר אפילו בשליש בישול, ומתורף דבריו היה נראה להתיר בכל אופן. אכן הביאור פשוט, שבשהייה על אש עם גחלים אסור עד כחצי בישול, ובגז שיש סברא נוספת להקל אסור עד כשליש בישול, ואמנם היה נראה לשיטתו להקל טפי, מ"מ נראה דלא היה לו הכרע בזה, ולכן לא היקל בזה להדיא אלא בכשליש בישול, וק"ל. ולעצם הדין לענ"ד נראה שבשעה"ד יש להקל אף באש עם גחלים בכשליש בישול, ואף שיש בזה ס"ס לחומרא (שמא אסור באינו מבושל כ"צ, ושמא שיעור מאכל בן דרוסאי הוא כחצי בישול), מ"מ כיון שאינו אלא מדרבנן, ודעת רבים שס"ס בדרבנן לקולא, אפשר א"כ שיש להקל בזה בשעה"ד. ובאופן שהוא גז (ובפרט אם היה גבוה על החום הגדול ביותר), י"ל שמותר במקום צורך אפילו אם לא היה מבושל כלל אפילו כמאכל בן דרוסאי, דאכתי מידי ספיקא לא נפקא, שמא אינו בכלל הגזירה, וכל כה"ג ספיקא בקנסא דשבת לקולא, כידוע, ובמקום צורך נראה דשפיר יש לסמוך ע"ז בדיעבד, ודו"ק. [וכל שכן שיש להתיר אם הסיר את הכפתורים או הדביקם וכדו', שמותר לכתחילה].

ודע, שמי שאין לו אוכל אחר חוץ מזה, ואם נאסור עליו הוא יתענה בשבת, מאחר שאין לו אפילו פת, יש להקל לו בשוגג, אבל במזיד אסור בשום אופן, וכמבואר במשנ"ב להלן בסימן רנ"ד סקל"ג. ובזה"ז יש להקל טפי בשעה"ד (ואפילו אם יש לו איזה דברים מועטים ולא יתענה), ע"פ האמור בדיבור הקודם, ודו"ק.

15. ביה"ל שם ד"ה להשהותו, ע"פ הפוסקים דבכה"ג שמשהה לצורך מחר ה"ז כקדירה חייתא, ואין חשש בשהייה, וכמו שהבאנו לעיל בריש הסימן בהערה.

16. עיין משנ"ב בסי' רנ"ג סק"ה, וכ"כ לעיל ברה"ס בהערות. ועיין בחזו"א (סימן ל"ז סקכ"ז) שבכל רגע ורגע עובר איסור, שגזרו חז"ל שמא יחתה [ואפילו כשהתבשיל מוקצה צריך להסירו].

ואם התבשל מוקצה יסירו דוקא המשהה, דאין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירך, כמבואר סי' רנ"ד סק"מ דמ"ב, עיי"ש. אמנם אפשר לאחר להסירו בגופו וכלאחר יד, וכמבואר בשו"ע סו"ס שי"א ס"ח (אבל ע"י דבר אחר אסור, כיון שהוא לצורך דבר האסור).

17. כן דעת גדולי ההוראה, וכמבואר בארחות שבת ע' ע"ט [ואמנם מצאנו איסור שהייה במים העומדים לרחיצה (סימן שכ"ח סי"א), וכן במים העומדים להדחת כלים (מג"א סימן רנ"ד סקכ"ו), מ"מ בכה"ג לא גזרו וכמו שביאר בארחות שבת שם].

18. עיין בשבת (לה.), ונחלקו הראשונים בטעם האיסור, שדעת הרשב"א והר"ן בשבת (דף מ:) שהוא משום שנראה כמבשל, ודעת התוס' (לח:) שהוא גזירה שמא יחתה בגחלים, וכ"ה בספר הישר, הובא בשעה"צ סימן רנ"ג אות ל"ז, עיי"ש.

19. עיין שו"ע סימן רנ"ג ס"ב ובמשנ"ב (סקנ"ב), וכ"מ בשו"ע להלן ס"ג שהיכא שיקדיח תבשילו, אעפ"כ בעינן שיקטום ע"י קדירה ריקנית וכו'.

20. הנה לפני שבת לגמרי מותר להחזיר בכל אופן (עיין משנ"ב סקמ"ד דהא פשיטא ואצ"ל), ואמנם אם נצטנן כ"כ באופן שאי אפשר להרתיח מבעוד יום, דינו כמו בשבת עצמו, ויש מקילים, ומסיק הרמ"א שטוב להחמיר במקום שאין צורך כ"כ, עיי"ש. אולם הרמ"א עצמו מעיד שהמנהג להקל, וכ"כ גם בבית יוסף בפשיטות, וכן ההלכה שקודם שבת מותר הכל [וע"ע בח"א שם ובמשנ"ב שם כמה פרטים, וכ"ז הוא לדעת המחמירין, אולם לפי המנהג לקולא אין נפ"מ בכ"ז].

ובאופן שנטלה לפני שבת ורוצה להחזיר בשבת, נחלקו בדין זה הראשונים, ועיין ברמ"א (שם). ומבואר שמן הדין מותר, אך כתב הרמ"א שטוב להחמיר במקום שאין צורך כ"כ, שלא להחזיר אם הכירה אינה גו"ק, עיי"ש. אולם השו"ע לגמרי השמיט דין זה, וכן דעת עוד פוסקים.

ועיין בחזו"א סימן ל"ז שאם נטל הקדירה מבעו"י ושקעה החמה, אסור להחזירה אפילו אם עודה בידו ודעתו להחזירה, כנתינה לכתחילה עיי"ש, ויל"ע בשאר פוסקים.

21. כ"ז מבואר בפוסקים בסימן רנ"ג וש"א, ושם יש עוד תנאי נוסף להחזיר רק על גבה ולא לתוכה (וע"ע משנ"ב סקנ"ז, ושעה"צ אות נ"ב), ולא הזכרנו זאת כיון שאין בזה נפ"מ בזמנינו, וכיעוין במשנ"ב סקנ"ח כה"ג שכירות שאין להם תוך וחלל הכל מותר, עיי"ש, ובתנור שלנו שכולו תוך יש לדון מצד גרו"ק, ובאול"צ כתב שתנור שלנו כמו גרו"ק, ויש חולקים ואכמ"ל. ומש"כ הב"י ומשנ"ב ואחרונים שתנור שלנו ככירה של זמן חז"ל, כוונתם לתנור שהיה בזמנם. [וכמו"כ יש להזהר באופן שיש טרמוסטט, שלא יגרם בפתיחתו וסגירתו כיבוי והבערה].

22. עיין לעיל בענין שהיה שנת' דין גרופה וקטומה, וכתב המשנ"ב ס"ק נ"ב דבלא"ה אסור אפילו מצטמק ורע לו [וע"ע במשנ"ב סקס"ח כמה פרטים בענין גרו"ק בענ"ז].

23. כ"ז הוא משום איסור בישול, וכפי המבואר בסי' שי"ח ס"ד עיין שם, וממילא אם הוא מבושל כל צרכו אף שמצטמק ויפה לו מותר (שו"ע

ג]. שיהיה התבשיל חם בחום שהיד סולדת בו, אבל אם הוא נצטנן והוא דבר לח, אסור להחזירו על האש, ויש אומרים שגם אם הוא דבר יבש ומבושל כל צורכו, אם נצטנן אסור להחזירו. אולם למעשה מותר אם הוא יבש אפילו כשהוא צונן[24].

ד]. שלא יניחנו על גבי הקרקע, אבל אם הניחו על גבי קרקע אסור להחזירו, ולכן אפשר להניחו על גבי כסא או שולחן ומטה וכדומה[25]. ודעת כמה פוסקים שגם אם הניחו על השיש שבמטבח מותר להחזירו, ואין דינו כקרקע[26]. ומכל מקום אם הניח תחתיו מגבת או כרית או סיר ריק וכיוצא, מותר לכל הדיעות[27].

ה]. כל האמור הוא לדעת השו"ע, אבל לדעת הרמ"א אסור להחזירה אלא אם כן הקדירה עודה בידו ולא הניחה כלל, וגם בתנאי שיהיה בדעתו להחזירה. ובשעת הצורך יש להקל כשעודה בידו אע"פ שלא היה בדעתו להחזירה, או כשדעתו להחזירה אע"פ שהניחה על גבי איזה דבר כמו כסא[28]. ויש מקילין גם בהניחו על גבי איזה דבר אע"פ שלא היה בדעתו[29].

ודע, שיש עוד פרטי דינים באופן שטעה והניח הקדירה שלא כדין[30].

ב'. אם כבה הגז, או שהפסיק החשמל בפלטה, נחלקו הפוסקים אם מותר להעביר את הקדירה ולהניחה על גבי פלטה או גז המכוסה של השכן, שיש אוסרים ויש מתירים באופן שאין בזה חשש בישול, וככל הנזכר לעיל[31], וכן אם נפסק הזרם שבפלטה ושוב תוקן על ידי גויים, נחלקו הפוסקים אם מותר לאוכלו חם[32].

וכן נחלקו הפוסקים אם שמו שעון שבת המכבה את הפלטה בלילה וחוזר ומפעילה ביום, ולמעשה: אם הוא דבר יבש ומבושל כל צרכו, יש להקל בכל אופן וכדלהלן בהלכה ג', אולם אם הוא דבר לח (שיש בזה איסור בישול אפילו אחר בישול, וכדלהלן בסי' שי"ח ס"ד וסט"ו), מותר להניחו על הפלטה לפני שבת, כדי שיתחמם בעת שידלק בשבת, אולם בשבת עצמה, אע"פ שהוא מניח בעת שהפלטה כבויה, אין לעשות כן[33].

אם כבתה להבה אחת ויש לו להבה אחרת, מותר להעביר את הקדירה ללהבה השניה המכוסה, ואפילו היא גדולה יותר[34], ובתנאי שהאוכל מבושל כל צורכו, אבל בלא זה אסור להעביר אפילו ללהבה קטנה יותר[35].

הנוטל קדירה מהאש באופן שאין בה איסור חזרה, יש אומרים שכשם שמותר להחזיר את הקדירה עצמה על האש, כן מותר להעביר את האוכל או המשקה שבקדירה לקדירה האחרת העומדת על האש, ויש המתירים אף להעביר את האוכל לקדירה אחרת ריקה שלא היתה על האש ולהניחה כעת על האש[36], ועיין בהערה[37].

ג'. תבשיל שלא היה מונח על גבי האש מערב"ש אסור להניחו בשבת על גבי האש, משום איסור "נתינה לכתחילה" בשבת, ואפילו אם הוא מבושל כל צורכו ומצטמק ורע לו, ואפילו כשהוא חם, ואפילו שהאש גרופה וקטומה, אבל אפשר ליתנו על גבי הסיר או על גבי מיחם, ויש מתירים גם על פלטה[38], וכן היה נראה מעיקר הדין.

קדירה שהיתה מונחת על קדירה אחרת מערב"ש, ובשבת הסיר את התחתונה, י"א שאסור עתה להניח את העליונה על גבי האש כדין נתינה לכתחילה, ויש מתירים בזה[39]. ואסור ליתן דבר מאכל לתוך הקדירה העומדת על האש, אפילו באופן שנותן את המאכל על האוכל המונח בקדירה ואינו מתערב עימו[40].

ד'. ויש לבאר שאיסור נתינה על האש בשבת, הוא גם בגרופה וקטומה[41], ולכן אסור להניח תבשיל מן המקרר וכדומה על גבי פח שעל האש, וכן אין להניח על גבי פלטה חשמלית, ויש שמקילים בפלטה, וכנזכר[42], ויש מחלקים בין אם הוא מניח על מקור האש או שמניח בצדדים[43].

ומכל מקום מותר לכולי עלמא להניח על גבי קדירה אחרת שעל האש או על גבי מיחם[44], וכן מותר להניח על רדיאטור וכדו' המיועד לחימום הבית[45].

ה'. ודע עוד, שאין היתר חזרה אלא על גבי הכירה ולא לתוך הכירה[46], ולכן י"א שאין להחזיר קדירה כלל לתוך תנור גז או חשמל. אולם קופסא של מתכת המונחת על האש או על הפלטה אינה בכלל האיסור, ודינו כפלטה[47].

ורמ"א, וכן ביאר בביה"ל ד"ה מותר), אבל בפחות מבישול כ"צ אע"פ שהוא כמאב"ד ויש מקילים, מ"מ כבר כתב הביה"ל ד"ה ודווקא שקשה להקל באיסור תורה, וכ"ש לדעת מרן השו"ע, וכמשנ"ת בס"ד בארכיות בסימן שי"ח.

24. כן דעת המג"א, ה"ד במשנ"ב (סקס"ח), אולם להגר"א אינו כן אלא בלח [ונתבאר ענין זה בדברינו עמ"ס שבת ר"פ כירה בדין חזרה], ולמעשה העיקר כמו שכתבנו שהעיקר משום בישול (שכן מובא בשו"ע, וכ"כ בביה"ל) ולכן סתמנו להקל, וכתבנו לעיל שרק בדבר לח אסור, אבל בדבר יבש שאין בו משום איסור בישול מותר [וציינתי אגב אורחאי לדעת האוסרים משום שכן פסק הכה"ח, והוסיף עוד שנהגו יראי ה' שלא להחזיר כלום מחשש שיטעו ההמון עיי"ש, אולם לדינא העיקר להקל, וכנ"ל. וע"ע בהל' שבת בשבת ועוד באחרונים שהעירו ע"ז]. וכן הוא בביה"ל ס"ה ד"ה ובלבד, וכ"כ באחרונים טובא. ועיין בדברינו בזה בבירורי הלכה שלהלן.

25. שו"ע סימן רנ"ג ס"ב ופוסקים.

[ואם אוחז בה בידו, והניחה על קרקע ג"כ אסור (שו"ת מהר"ם שיק סימן קי"ז בשם הירושלמי), אמנם אם חלקה מוגבהת בידה, ורק מקצתה מונחת מותר, כ"כ בארחות שבת ע' פ"ה מהגריש"א, וכן מבואר בשו"ת אגר"מ ח"ד סי' ע"ד אות ל"ח]. וכן מותר להזיזה על הפח ממקום למקום.

26. כן ראיתי בספר ארחות שבת ע' פ"ה שהביא מספר שבות יצחק שכתב כן בשם הגרשז"א, והגריש"א שליט"א, ושכן דעת הגרנ"ק. ואין להקשות הא בזמנינו אין מניחים על קרקע וכך הוא דרך הסילוק, שבאמת אין דרך להניח בקביעות בשיש ולא חשיב סילוק גמור.

אמנם שם בסוף הספר הובאה דעת הגר"ש הלוי ואזנר שנוטה להחמיר, וע"ע גם באול"צ פי"ז ס"ו, אולם לכאו' יש לצרף גם דעת הר"ן בזה שכל הקפידא בנטל בער"ש, ולא כשנטל בשבת.

ועדיין צ"ע דבפשטות לפמ"ש חז"ל והפוסקים בסתמא לאסור קרקע, ה"ה פלטה המחוברת לקרקע, דבכל התורה כקרקע דמי, וכ"כ בהדיא בפתח הדביר סימן רנ"ג אות ב', ויל"ב. וע"ע באז נדברו ח"ח סי' י"ז ובשש"כ וש"א, ולדינא אפשר שיש להקל.

27. אול"צ שם, ואמנם יש לדון בהניח ע"ג מגבת, דשמא היא בטלה לגבי הקרקע, וי"ל דמ"מ מהני, וכ"ה בר"ן בשבת דף ל"ח.

28. עיין בכ"ז בשו"ע סימן רנ"ג ס"ב, ובמשנ"ב סוסקנ"ו להקל בשעת הצורך [ועיין בביה"ל ד"ה ודעתו שביאר טפי להקל בזה בעת הצורך, עיי"ש].

ויש לבאר שבדווקא כתבנו שזה אליבא דהרמ"א, משום שלהרמ"א יש להקל אפילו בהניחה ע"ג קרקע כמשנ"ת [וכן כתב במפורש בהגה לקמיה בסעיף ג' שכן נוהגים עיי"ש, אלא שדעת המשנ"ב שקשה להקל בזה למעשה, וכמש"כ במשנ"ב סקנ"ו בשעה"צ אות נ', ולכן כתב שרק אם הניח ע"ג ספסל וכדו' יש להקל במקום הצורך כשדעתו להחזיר וכו']. אבל לשו"ע אסור בכל אופן כשהניחה ע"ג קרקע, וכמו שביאר בביה"ל (ד"ה ולא הניחה) דהענין של דעתו לכך, לא מעלה ולא מוריד לפי השו"ע. [ועיין בביה"ל שם משם חי' רע"א שאף אם אדם אחר הניח ע"ג הקרקע אסור, אולם כשזה בידו, ויש חיסרון של דעתו לכך (אליבא דהרמ"א), יש בזה פלוגתא אם אוסר שאינו שלו].

29. חזו"א סימן ל"ז סקי"ב בצירוף הר"ן הנזכר לעיל.

30. כגון אם טעה והסיר מן האש סיר אחר, ועיין בזה בארחות שבת ע' פ"ו באריכות, וכן עיין בביה"ל (סוד"ה ולא הניחם) משם רע"א לענין אדם אחר שאין הקדירה שלו שהסירה מן האש, שתלוי אם זה נאסר מעצם ההנחה, ובמעשה זה אסור, או שתלוי בדעתו והאחר אינו אוסר בזה.

31. עיין להרמ"א בהגה בסי' רנ"ג ס"ב שכירה שהיא גרו"ק ונטל הקדירה ממנה, אם התבשיל מבושל כל צרכו מותר להחזירו אפילו לכירה אחרת, עיי"ש. אולם יש לדון בזה לדעת מרן הב"י, שהרי הב"י בסו"ס רנ"ג אחר שהביא דברי הרמב"ם פ"ג משבת הי"א שמותר, כתב שרי"ו כתב בשם הירושלמי לאסור בזה, דהוי כנתינה לכתחילה בשבת, עיי"ש. אלא שמאידך הלא הרמב"ם מתיר (ובמ"מ ציין שכן הוא בירושלמי כוותיה), ובשו"ע השמיט ד"ז, ואפשר שחשש לדעת רי"ו. וכבר העיר בזה בברכ"י סק"ג ונשאר בצ"ע, יע"ש. אולם הנה המעיין בדברי הברכ"י יראה שנוטה לומר שיש להתיר לדינא, ולכן תמה אמאי לא פסקו כהרמב"ם בזה (וכ"כ בכה"ח אות מ"ו שמדברי הברכ"י עצמו נראה שנוטה דעתו להקל). ונוסף ע"ז שהרי מ"מ לא חזינן שהשו"ע אסר בזה, ואין ראיה דלא ס"ל כן (וכן העיר בזה מהר"י רקח בשולחן לחם הפנים), ויתירה מזו כתב בשו"ת זרע אמת ח"א סי' ט"ו שהרמ"א לא כתב דינו בשם י"א, כיון שאף השו"ע מודה לזה, עיי"ש, ולמעשה רוב ככל הפוסקים הסכימו להתיר, וכ"פ במשנ"ב, ולענינו יש להקל טפי, ועיין בארחות שבת ע' פ"ח בשם פוסקי זמנינו, וצ"ע. ולדינא נראה שיש להקל בזה, וכבר כתבנו במקומו שלפי שורת הדין אין איסור חזרה בפלטה (ואף בגז המכוסה בפח י"ל כן), דלא רק שאין בו חשש חיתוי, גם מצד מיחזי כמבשל ליכא, דלא גרע מנותן אדם כנגד המדורה וכו' (וכן כתבנו להלן), ודו"ק. אלא שיש לדון אי הוי כהניחה על גבי קרקע מאחר שבטלה השהייה, ובפשטות י"ל דכיון שלא עשה מעשה ההנחה בידים ולא הסיח דעת, שפיר דמי, עיין בשש"כ פ"א סכ"ג ובהערה ס"ט, עיי"ש. וכן ראיתי שהסכימו לזה הרבה באחרונים, כיעוין בשו"ת ציץ אליעזר חי"ב סי' צ"א ובשו"ת משנה הלכות ח"ז סי' ל"ז, וע"ע בשו"ת באר משה ח"ג סי' נ"ח וח"ד סי' ל"ב, ובשו"ת אגר"מ שם, וכ"כ גם בספר מנו"א ועוד באחרונים, וכ"כ להקל באול"צ פי"ז תשו' י"ז, אך כתב שלכתחילה יזהר שיהא התבשיל חם במקצת, וכעי"ז כתב בשו"ת בצל החכמה ח"ד סי' קל"ז להתיר אם לא נצטננו הכיריים לגמרי, ואכמ"ל, ולמעשה מן הדין מותר.

32. באחרונים דנו בזה, שיש אוסרים שמאחר שפסק החשמל ה"ז כהניחו ע"ג קרקע ובטלה ההנחה, ויש מתירים כיון שלא נעשה בידים ולא גזרו בזה חז"ל, וה"ז כמו שהייה שבדיעבד מותר, ועוי"ל בזה, וגם זה תלוי בנידון הקודם, וע"ע בארחות שבת ע' פ"ט. ובנשאר עדיין חם יש להקל טפי.

ולעצם הדין אם תקנו את החשמל בשבת גויים או יהודים בדרך היתר (לצורך פיקוח נפש), עיין בדברינו להלן בסימן שי"ח ס"א ס"ב, ודון לנידו"ד, ולכאו' מסתבר שתיקון החשמל כשחיטה, שא"א לכזית בשר בלא שחיטה, ואכמ"ל.

33. האריכו בזה האחרונים, וכיעוין בחזו"א סימן ל"ח סק"ב ובשו"ת הר צבי ומנח"י וצי"א ובספר שולחן שלמה ועוד באחרונים טובא, והנה כשהוא יבש ומבושל כ"צ אין בזה חשש, וכפי שכתבנו להלן בהלכה ג' שאפילו ליתנו על הפלטה בשבת מותר מן הדין, ועיקר מה שיש לדון הוא בתבשיל לח צונן (שיש בישול אחר בישול בלח, וכדלהלן בסימן שי"ח), וכדלהלן.

ונבאר בקצרה: א]. אם הוא שם את הקדירה על הפלטה מערב"ש, מותר, ומש"כ החזו"א שם יש ליישב מכ"א, וכבר נתבארו עיקרי הדברים לעיל, שבפלטה שלנו אין חשש דשמא יחתה וכו', וכיעוין לעיל [ומצד עצם השהייה, עיין להלן בהערות אחרונות שבענין חזרה, שכתבנו שלדידן האיסור הוא במעשה החזרה דווקא], ועוי"ל, וכ"כ באחרונים. ב]. ואם הוא שם בשבת עצמה בעת שהפלטה כבויה, כתבנו שיש להחמיר, דהגם שהוא רק גרמא (כל שאין המלאכה נעשית מיד במעשהו, וכמש"כ באחרונים טובא), הלא גרמא אסור מדרבנן (כהרמ"א בסי' של"ד סכ"ב זולת במקום הפסד), ונת' במקומו בענין גרמא, וכבר נחלקו בזה הראשונים, ואכמ"ל. ואמנם שיש לדון עוד בדבר זה, דהנה עצם דין גרמא שלא במקום הפסד, אינו פשוט, ונת' במקומו. וזאת ועוד שמצאנו בישועות יעקב סו"ס רנ"ג שכתב כעין נידונינו שמותר להעמיד הקדירה קודם שהגוי יסיקנו, ויש לדחות מכמה אנפי, וע"ע בשולחן שלמה ע' ס"א מש"כ בזה. וגם יש לצרף דעת הסוברים שאין בישול אחר בישול בלח (ואכן ראיתי הלום שיש באחרוני זמנינו שהקילו בזה), מ"מ לדינא אין להקל בזה (מלבד שעצם השימוש בשעון שבת, אינו פשוט לכל דבר, וכמו שהערנו לעיל בסימן רנ"ב, עיי"ש, שפעמים איכא זילותא דשבת), ואם הוא רוצה לאכול חם, ירוקן את הנוזלים ממנו (ומצד בורר עיין בדברינו להלן בסי' שי"ט), או למ"ד שמותר ברוב יבש (עיין בדברינו להלן בסי' שי"ח ס"ד, מש"כ בזה, שדעת רבים להקל, אולם למעשה צידדנו להחמיר), ועכ"פ בתבשיל לח, אין לשומו על הפלטה בשבת, אפילו קודם שנדלקה.

34. כן מבואר באחרונים שלא אסרו אלא בהעברה לכירה אחרת, אבל באותה כירה מותר, וע"ע לעיל בדין העברה מכירה לכירה. [ומותר לסגור את הברז של הגז שכבה, ואין בזה משום מוקצה].

35. משום איסור בישול, עיין בסי' שי"ח ס"ד. וכן יש להזהר בזה בדבר לח וככל הפרטים דלהלן בסי' שי"ח ס"ד וסט"ו, וכנ"ל.

36. עיין בשבת (לח:) פינה ממיחם למיחם, ובמג"א סימן רנ"ג סק"כ תלה זה במחלוקת שו"ע והרמ"א, ועי' בשעה"צ (סקמ"ז) להתיר, וע"ע לעיל ריש אות ב'. [ומבואר איפוא שכל החשש הוא כשמעביר לקדירה שאינה על האש, אבל בעומדת על האש ה"ז ככל חזרה המותר בגרוף וקטום].

אמנם יש נידון אחר המבואר בשו"ע (סימן רנ"ג ס"ד) גבי עירוי חמין, עיין שם. וכבר כתבנו במקומו בסימן שי"ח סי"ד שיש מתירין אם הוא היה ג"כ על האש, וע"ע שם. וראוי להחמיר בזה.

37. יש לציין שכ"ז הוא באופן שאין חשש בישול, שהרי לדעת השו"ע יש בישול אחר בישול בלח, ובעת שניתן החמין לכלי אחר ה"ז כמו שנצטנן שהרי הוא כלי שני, ושוב יש בו משום בישול (כמש"כ בביה"ל סימן שי"ח ס"ד בשם הפמ"ג), ולפי"ז גם אסור לערות מטרמוס החמין (ואע"פ שכתבנו במקומו בסימן שי"ח ס"ט שיש לחוש בטרמוס שהוא כלי ראשון, אולם ודאי שאינו לקולא), איברא שהחזו"א חלק על הפמ"ג הנ"ל, ואכמ"ל.

ואמנם אם הקדירה היתה ריקנית על האש ודפנותיה חמין, יש לדון, שהרי בכה"ג אין דפנות מקררות (שזה הענין דכלי שני, עיין בדברינו בסי' שי"ח בזה), אך שמאידך הוא מצטנן בעת העירוי (אך יש לדון לצרף דעת המקילים בלח שנתבשל), וזה הלא מחלוקת הפוסקים בסי' רנ"ג ס"ד בדעת השו"ע שאסר לערות חמין לקדירה, ונחלקו באופן שהחמין היו ג"כ על האש כמו הקדירה, ויל"ב. והעירוני שאם כדברינו שמותר לערות לכלי שהיה ריק על האש, א"כ נוכל לייעץ לעשות כן לכתחילה להניחו שיתחמם, ואז יוכל לכו"ע לעשות כנ"ל.

38. עיין בזה בשו"ע סימן רנ"ג ס"ג וס"ה, וכן בשו"ע סימן שי"ח ס"ח, עיי"ש, וע"ע משנ"ב סימן רנ"ג סקפ"ז, וכן בסקפ"ט, וע"ע בסימן שי"ח סט"ו ובמשנ"ב סקצ"ב, ואכמ"ל.

ולענין פלטה נתבאר בדברינו להלן בבירורי ההלכה בסוגיא דחזרה ע"פ הגמ' והראשונים, וכ"כ כמה פוסקים, עיין בשו"ת ישכיל עבדי ח"ז סימן כ"ח אות ח' ושכן המנהג, וע"ע שם בסימן מ"ד תשו' ט"ו אות ג', וע"ע בשו"ת באר משה ח"ו בקו' אלקטריק ס"א אות י"ב, ובשו"ת אגר"מ ח"ד סי' ע"ד אות ל"ה, ועוד באחרונים. אמנם י"ל שדווקא על פלטה מותר, אבל על גז המכוסה י"ל שאסור, שבזה יש לחוש טפי למיחזי כמבשל יותר מפלטה, עיין בדברינו בבירורי ההלכה סי' ו', אמנם אפשר שבזה"ז גם בכה"ג שרי מעיקר הדין, וכמש"ש באות ג'. אמנם דעת כמה גדולים בזמנינו להחמיר בזה, עיין באז נדברו ח"ב סי' כ"ב ובשש"כ, ועוד. אולם כתבנו את עיקר הדין וכפי שיש ללמוד מדברי הרשב"א שהבאנו שם, ועוד.

39. עיין חזו"א סימן ל"ז סקי"א, ואול"צ פ"ל ס"ח, ושש"כ פ"א הערה קי"א מהגרשז"א.

40. כ"כ במט"י סימן שי"ח סק"ד, ויל"ב, והיינו שלא התירו אלא ליתן על הקדירה ולא בתוכה, דמיחזי כמבשל. וע"ע בסימן שי"ח בדיני מיחזי כמבשל, אבל מצד הטמנה ליכא, וכמשנ"ת בסוגיא דהטמנה שאין איסור באוכל לאוכל.

41. כמבואר בסימן רנ"ג ובמשנ"ב סקפ"ז.

42. עיין בארחות שבת ע' צ"ב בשם הגריש"א והגרשז"א לאסור בזה, אמנם עי' באגר"מ (ח"ד סימן ע"ד בישול אות ל"ה) אם אין דרגות חום, וא"א לבשל עליה, מותר, עי"ש. וע"ע בשש"כ ח"ג פ"א הערה מ"א בשם הגרשז"א שאין איסור נתינה לפלטה מבורר כ"כ, וכן ראיתי הלום כמה אחרונים שהתירו בזה כיון שבעלמא אין דרך לבשל על הפלטה, וכן כתבנו בסוגיא דחזרה שלדינא נראה להקל בזה בפלטה.

43. עיין בארחות שבת ע' צ"ו-צ"ט כמה פרטים בזה, ולענין פלטה כתב להחמיר, כיון שגופי החימום מכוסים, ונידון הכל כאש עצמה, ועכ"פ כבר כתבנו שעצם האיסור בפלטה אינו נראה.

44. שו"ע סימן רנ"ג ס"ה, עיי"ש, ועיין בארחות שבת ע' צ"ט בהערה שיש להזהר באיסורי בשר וחלב [והיינו באופן שיש מגע בין הקדירות על ידי דבר לח, ונעשה המיחם בשרי].

וע"ע שם בהע' ב' שכל זה באופן שהקדירה או המיחם מלא, אבל אם אינו מלא אסור (ביה"ל סי' רנ"ג ס"ג ד"ה ויזהר). אמנם יש מתירים בזה, ועכ"פ כשהוא על גבי פלטה יש להקל, כמש"כ בשש"כ ח"ג פ"א הערה קי"ב מהגרשז"א, ועוד אחרונים.

45. אגר"מ ח"ד סי' ע"ד אות ל"ד.

46. שו"ע סי' רנ"ג ס"ב.

47. פוסקים ה"ד בארחות שבת ע' צ'-צ"א [אמנם אם אינה ראויה לחימום כ"כ או שאין דרכה בכך כלל, מותר].

אמנם יש המתירים ליתן ולהחזיר תבשיל לתוך תנור חשמלי אם נשלמו תנאי החזרה, וכמבואר בשו"ת תפלה למשה סימן ב' בארכיות שאם כיסה הכפתורים שבתנור מותר להחזירה למקומה הראשון כל זמן שהיס"ב ולא הניחה עד קרקע, ואם הוא דבר יבש המבושל כל צורכו מותר להחזירו אפילו שאין היד סולדת בו ונצטנן, עיי"ש. וע"ע בשו"ת שבה"ל ח"ג סי' מ"ח. (ובאופן זה יש לשים הפסק בין הקדירה לקרקעית התנור, ואמנם י"א שצריך הפסק מכל הצדדים ג"כ כמבואר באגר"מ. אולם רבים מקילים בעיקר בקרקעית התנור). אולם יש אוסרים, וגם מצד חששות אחרים, שמא אינו מבושל כל צרכו וכו', ובעיקר מפני שמצויים תנורים רבים שיש בהם וויסות, ועשוי להדלק בפתיחה וסגירה, וכן נדלקת נורת ביקורת וכו', ועי' באול"צ פי"ז ס"ד. (ועיין באגר"מ סי' ע"ד אות כ"א). אולם יש חולקים, ועי' בדברינו להלן בדין גרמא בשבת, והזכרנוהו להלן בבירורי ההלכה. והעירוני שכיום יש תנורים שיש בהם טרמוסטט גם כשהם במצב שבת, ויש לברר הענין.

48. עיין משנ"ב סימן רנ"ג סקל"ה שדין חזרה בין שוגג ובין מזיד, דינו כעבר ושהה במזיד הנ"ל בסימן קודם, ויבואר שבמצטמק ויפה לו שאסור,

ו. בדיעבד, אם עבר והחזיר את הקדירה באופן האסור, אם הוא היה מבושל כל צורכו ומצטמק ורע לו, והוא חם, מותר לאוכלו בשבת, אבל אם הוא השביח מחמת החזרה, או אם הוא היה צונן, אסור, אפילו החזירו בשוגג[48], והיינו בדבר שאסור לכל הדיעות[49].

ומותר לומר לגוי להחזיר את הקדירה על האש, במקום צורך, דהיינו כדי שיהיה לו תבשיל חם לסעודת שבת[50].

בירורי הלכה באיסור שהייה

בירור ההלכה - סי' א'

שהייה במבושל במקצת כמאכל בן דרוסאי

בריש פ' כירה איתא כירה שהסיקוה בקש ובגבבא נותנים עליה תבשיל, בגפת ובעצים לא יתן עד שיגרוף או יקטום, ובגמרא נסתפקו אם האי לא יתן לא יחזיר הוא, אבל לשהות משהין אף שאינו גרוף וקטום, וכחנניה הסובר שכל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר לשהותו על גבי כירה אע"פ שאינו גרוף וקטום, או דילמא לשהות תנן, ודווקא גרוף וקטום מותר, ואי לא לא, והאריכו בגמרא בכמה ראיות, וברש"י (לז:) ד"ה ורב ששת בסיומא דסוגיא כתב: ואנן דמשהינן קדירה ע"ג כירה שאינה גרופה, אדחנניה סמכינן הואיל ותנן סתם מתניתין כוותיה, כדאמר (בדף יט:) אין נותנין את הפת בתוך התנור וכו' (ופרש"י בסוגיין ד"ה הא קרמו, דהיינו בלא בישל כל צורכו, ותנור לא חשיב גרוף וקטום דלא מהניא ליה), הא קרמו שרי. ומבואר שבבישל כל צורכו מותר, וכמו"כ רב ששת משמיה דר' יוחנן פירש כן את משנתינו, ושאר האמוראים סברי דלשהות תנן, ע"כ. וכ"ה בתוס' שם (ד"ה אמר רב ששת) בשם ר"ח דפסק דהלכה כרב ששת אר"י, וכדפרש"י, ע"כ. אולם הרי"ף כתב דמסתברא לן למסקנא דלא כחנניה, דהכי הוא מסקנא, וכתב כמה הוכחות ונזכירם בקצרה (ותשובתם בצידם): א'. דאבעיא לן מהו לסמוך, ומדאמרינן תוכה וגבה הוא דאסור משמע שאסור לשהות על שאינו גרוף וקטום [אכן בראיה זו יש להשיב, שכבר נתעוררו התוס' לעיל (לז.) ד"ה מהו, שכתבו דבאינה גרופה קבעי, ואי מתניתין לשהות תנן קא בעי לשהות ולהחזיר, ואם להחזיר תנן ושרי להשהות אפי' תוכה וגבה בעי להחזיר ולשהות היכא שאינו מבשל כמאכל בן דרוסאי, ע"כ. וא"כ שפיר י"ל לתרוייהו, וע"ע בר"ן סוד"ה ומנא שהעיר בזה]. ב'. דאמרינן ת"ש כירה שהסיקוה בגפת ובעצים סומכין לה, ואין משהין על גבה אא"כ גרוף וקטום וכו' [עיין בר"ן מש"כ בזה לדעת החולקים]. ג'. מר' אושעיא ורבה בר בר חנה [ועיין בר"ן מש"כ בזה דאה"נ דהו"א כר"י]. ד'. מהא דתנור שהסיקוהו בקש ובגבבא וכו', דמשמע בכירה שאינה גרופה וקטומה על גבה אסור [ועיין בר"ן שהוסיף דההוא שקלא וטריא כפשטה בשהייה היא (והיינו שנרגש להקשות דדילמא לא מיירי בשהייה, וביאור הדברים עי' בהגהות חוות יאיר שם, דודאי בלשהות נמי מיירי, דאי הוה שרי לא הוה קמתמה, אלא כירה שאינה גרופה מי שרי, כיון דמצינו שריותא בשום צד להשהות), ומ"מ החולקים סוברים דלמר כדאית ליה ולמר כדאית ליה]. וע"ע ברי"ף שם ובר"ן שהאריכו בראיות לכאן ולכאן, וע"ע ברז"ה ושא"ר.

ולסיומא דמילתא הנה כתב הר"ן דנמצאו כאן ג' דעות, א'. דעת רבנו האי גאון שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי מותר לשהותו ע"ג כירה שאינה גרופה, אפילו מצטמק ויפה לו. ב'. דעת הרי"ף שאסור להשהותו, אא"כ במצטמק ורע לו. ג'. ולדעת הרז"ה תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי ואין צימוקו יפה לו מותר לשהותו, אבל צימוקו יפה לו כל שלא נתבשל כל צורכו אסור, נתבשל כל צורכו וצימוקו יפה לו הכל כמנהג המדינה. ד'. עיין ברא"ש (סימן א') שהאריך בזה, וכתב בסופו: ולפי שרבו הדיעות בהאי פיסקא, וישראל אדוקין במצות עונג שבת [נ.ב. עיין ברז"ה בסוף דבריו מש"כ בענין תקנת עונג שבת, שהוא הוכחה וסימן להיותו ישראל כשר, ונזכרו הדברים ברמ"א סו"ס רנ"ז ובמשנ"ב שם], ולא ישמעו להחמיר, הנח להם כמנהג שנהגו על פי הפוסקים כחנניה, ע"כ. [ואכן לדינא מ"מ מבואר דס"ל להרא"ש כחנניה, וכן מפורש בדבריו בפ"א סימן ל"ה להקל, וכ"כ הטור בשמו בסימן רנ"ג, ואמנם בדרישה (אות ח') כתב ע"ד הטור שאינו רואה גילוי לזה בדעת הרא"ש, שהרי כתב שמחמת שישראל אדוקין ולא ישמעו להחמיר (ואדרבה משמע מזה טפי שדעתו נוטה להחמיר לפום עיקר הדין), והנח להם כמנהג ע"פ הפוסקים כחנניה, ותירץ הדרישה דמ"מ כיון שבגמ' מוכח שכל כה"ג תלוי במנהג (עיין בגמ' לז:), וא"כ אחר שנהגו כחנניה שפיר יש להניחם במנהגם, ע"כ. ואכן כאמור דבפ"א הכי מוכח, וע"ע בפסקי הרא"ש בפ' במה טומנין סימן ב', ויעוין עוד בביאור הלכה בסימן רנ"ג ס"א ד"ה ונהגו להקל, דמשמע מדברי הרא"ש שרק משום שישראל אדוקים לא רצה למחות, ואה"נ שנוטה להחמיר עיי"ש, ודימה זה לדעת הב"י עיי"ש, ועכ"פ לדינא אה"נ שסובר להקל, ואכמ"ל].

וכדעת הרי"ף כן פסק הרמב"ם (פ"ג ה"ד), וכן דעת השאלתות לרב אחאי, וכמו שהובא ברמב"ן ובראב"ש, ושכן דעת הבה"ג, וכן דעת ר"י הנשיא אלברצלוני, וכתב שפירוש הרי"ף המחוור שבכל הפירושים, וכ"פ הרמב"ן והמאירי כיעויי"ש. אולם מאידך הרבה ראשונים סוברים כדעת רש"י והתוס' דהלכה כחנניה, וכיעוין בראב"ש בשם רב שרירא גאון (וכבר הזכרנו לעיל בסמוך שגם דעת הרא"ש גופא הכי הוא להקל כחנניה), וכ"פ רבינו האי וכמובא ברשב"א וברי"ב"א ובר"ן הנ"ל, וכתבו שכן המנהג, וכ"ה במרדכי ועוד רבים מהראשונים כמובא בב"י, ועוד כהנה רבים ועצומים עצמו מספר.

ולדינא הנה בשו"ע (סימן רנ"ג ס"א) הביא ב' דעות, תחלה סתם כדעת הרי"ף והרמב"ם שכירה שהיא עשויה כקדירה ושופתין על פיה קדירה למעלה, אם הסיקה בגפת ובעצים אסור ליתן עליה תבשיל מבעו"י ולהשהותו עליה, אא"כ נתבשל כל צורכו והוא מצטמק ורע לו [שאז אין חשש שמא יחתה], או שהוא חי שלא נתבשל כלל [שבזה הוא מסיח דעתו ממנו עד למחר], אבל אם נתבשל קצת ולא נתבשל כל צורכו, או אפילו שנתבשל כל צורכו אבל הוא מצטמק ויפה לו, חיישינן שמא יחתה ואסור להשהותו עליה, אא"כ גרף או קטם, ושוב הביא השו"ע שי"א שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי או שנתבשל כל צורכו ומצטמק ויפה לו, מותר להשהותו ע"ג כירה אפילו שאינה גרופה וקטומה [ורק אם התחיל להתבשל ולא הגיע למאכל בן דרוסאי אסור, וכן לענין חזרה שאסור לכו"ע באינו גרוף וקטום], וכפי הידוע כשכותב השו"ע סתם ויש דעתו לפסוק כהסתם, וה"ה כאן שפוסק לכתחילה לחומרא, וכ"כ בביה"ל (ד"ה ונהגו) דמשמע שדעת השו"ע נוטה להחמיר (וע"ע במג"א סי' רנ"ד סקי"ב, ובמחה"ש שם ופמ"ג שם כתבו בפשטות כן בדעת השו"ע, וזה דלא כמש"כ בספר מנחת כהן משמרת השבת שער ה' פ"ה, ע"פ השו"ע בסי' רנ"ד, ועי' להלן), אולם הרמ"א שם כתב שנהגו להקל כסברא אחרונה.

אמנם הנה בשו"ע להלן (סימן רנ"ד ס"ד) כתב: פירות שנאכלין חיין מותר ליתנם סביב הקדירה אע"פ שא"א שיצלו קודם חשיכה, ומיהו וכו' ע"כ. ומקור הדין הוא בתוס' (דף מח.) בשם הרשב"ם, והובא גם בטור (סו"ס רנ"ז), וז"ל: רשב"ם היה מתיר לתת פירות סביב הקדירה, אע"ג שאי אפשר להם שיצולו קודם חשיכה, דקיי"ל כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו על גבי כירה אפילו אינה גרופה וקטומה, ופירות הנאכלין חיין חשיבי כמאכל בן דרוסאי, ויותר הם טובים בלא בישול כלל מכמאכל בן דרוסאי עד שיתבשלו כל צרכם, ע"כ. ומבואר איפוא שכל עיקר דין זה הוא לדעת הפוסקים כחנניה, אבל לרי"ף והרמב"ם הסוברים שאסור בלא מבושל כ"צ ומצטמק ורע לו היה צריך להיות אסור. ואין לומר שהשו"ע סובר שפירות שנאכלין חיים עדיפי יותר ממאכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, ויותר ממאכל שמצטמק ויפה לו, דז"א, ובדברי הרשב"ם מפורש כן, וצ"ע. ואכן כ"כ בספר מנחת כהן במשמרת השבת פ"ה שיש להוכיח מדין זה כרש"י והתוס' וסיעתם, ואינו כהרי"ף והרמב"ם, וכתב ע"ז שהיא ראיה שאין עליה תשובה, וכי ממילא בודאי דהכי הלכתא, עיי"ש. וע"ע גם בביאור הגר"א בסי' רנ"ד שם שציין לזה דהוא כדעת המתירים, עיי"ש. אולם היא גופא צ"ע לפום שיטת השו"ע בכל דרכו.

אולם כבר עמד בזה המג"א (סקי"ב), וכתב לפרש דמש"כ השו"ע שאסור ליתן סביב הקדירה פי' סמוך לגחלים, דאל"כ אסור להרי"ף וסיעתו כמש"כ הרב"י בסי' רנ"ג, וציין לסעיף ב', והיינו דס"ל להמג"א לתרץ דעת הב"י שכאן מדובר באופן שהוא סמוך לגחלים (ומש"כ סביב הקדירה ל"ד), וממילא ה"ז כפי המבואר בשו"ע (בסעיף ב') גבי בשר ובצל שאסור לצלותם ע"ג גחלים אלא כדי שיצולו מבעו"י, ואם נצלה כמאכל בן דרוסאי שוב אין לחוש שמא יחתה כדי שלא להפסידו, ואת"ש. וכן נקט המשנ"ב (סקכ"א) בביאור דעת השו"ע, וביאר בשעה"צ (אות כ"ב) שאפילו להאוסרים בסי' רנ"ג מודו הכא בצליה על האש כיון שהפירות נוגעים בגחלים (פמ"ג וש"א), וכי לכן סתם הב"י להתירא אע"פ שהוא מסכים יותר לדעת האוסרים בסי' רנ"ג, ע"כ.

ולכאו' היה אפשר לפרש בפשיטות באו"א, שמיירי בגרוף וקטום ולכן אין חשש אף לדעת האוסרים בסי' רנ"ג, והיה אפ"ל שלא פירשו כן, דאם הוא גרוף מסתמא אין דרך בני אדם להניח פירות מבושלים סביב קדירה בגרוף וקטום שכבר לא יוכל להתבשל כראוי לו. [והרי הבאנו לעיל שגרוף היינו גרוף לגמרי (ודלא כשאר פירושים המובאים בראשונים ר"פ כירה), וכ"מ בשו"ע (סימן רנ"ג ס"א) שגרף היינו שהוציא ממנו כל הגחלים, וכתב המשנ"ב (סקי"ג) דהיינו שהוציאם חוץ לכירה, וכבר ביארנו דאעפ"כ שייך בו חיתוי, וכד' הרמב"ם שניצוץ אחד מועיל לחתות, ועכ"פ לענייננו הרי בניצוץ אחד לא יוכל להתבשל]. אולם ז"א, דהא חזינן שמשהים על כירה הגרופה, וכמו"כ הרי בקטום יש בעירה רק שקטום מעט, ולכן מותר ממילא להניח גם את הפירות. ושו"ר שכן כתב ליישב במאמ"ר (סק"ז) בישוב דברי השו"ע, וכתב דמיירי בכגון שהוא גרוף וקטום, א"נ באופן שהקדירה היא במצטמק ורע לו והונחה בהיתר, ובכה"ג מותר גם לשים את הפירות ואין לחוש שיחתה, שהיתר זה של הקדירה יועיל גם לגבי הפירות, שהרי חז"ל התירו במצטמק ורע לו מצד שלא ירצה להפסיד קדירתו, וממילא גם כשיש פירות מותר (והוסיף דאע"פ שבקדירה חייתא שייך שהקדירה מונחת בהיתר, ואילו מצד הפירות אכתי יש לחוש לחיתוי, י"ל דאה"נ והשו"ע לא חש לפרש וסמך על המעיין), ואת"ש.

והנה המשנ"ב בביה"ל ע"ד הרמ"א שנהגו להקל, כתב שמדברי הרא"ש מוכח דהגם שלמעשה הניחם במנהגם מ"מ לא היה ניח"ל, ושכ"מ דעת הב"י לאסור, ועל כן כתב הביה"ל שאף שאין בנו כח למחות במקילין, שכבר נהגו העם כהרמ"א, מ"מ לכתחילה בודאי טוב להזהר שיהיה מבושל כל צורכו קודם שחשיכה ולסלקו מן האש, אך אם אירע שנתאחר הדבר כגון שבאו אורחים קודם שקיעת החמה מותר וכו', עיי"ש. אכן מאידך חזינן בפוסקים להיפך [וכ"כ החזו"א סימן ל"ז סק"ל ועוד], ואדרבה אף בני ספרד נהגו להקל בזה, וכמו שכתב בכה"ח (אות כ"ג) שלענין דינא המנהג להקל כהי"א שכתב אח"כ בשו"ע, שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי משהין אפילו לכתחילה, וע"ע בכה"ח שם (אות ל"א) בשם האחרונים, וכ"כ המהר"ם בן חביב שהמנהג להקל, וה"ד בספר ארץ חיים סתהון, ושם כתב שכן המנהג גם בצפת, וכן כתב בשמו גם בספר זכור ליצחק סימן ע"ד, ושם כתב דאפשר שכן היה המנהג מקדם עוד לפני שפשטו הוראות מרן השו"ע. וכ"כ גם בשו"ת גינת ורדים (כלל ג' ס"ד) שנהגו להשהות על כירה שאינה גרופה וקטומה, ולא סמכו בזה על הרמב"ם, ויש להם פוסקים רבים כחנניה [ואכן הזכרנו שרוה"פ פסקו להקל כחנניה, אלא שמרן השו"ע נקיט ואזיל בתר עמודי ההוראה טפי], אך שם בסימן ה' כתב מהרי"ף שרבנן קשישאי ואנשי מעשה מחמירים בזה כהרמב"ם. וע"ע בשו"ת ישכיל עבדי ח"ג סימן י'. וכן כתבו ביב"א ח"ו סימן ל"ב שהמנהג להקל, וכ"ה באל"צ ח"ב פי"ז הערה ה', ועוד רבים ועצומים באחרונים, וכן עמא דבר.

וכבר הזכרנו שגם בגמ' (לז:) איתא שהדבר תלוי במנהגא, וחזינן נמי להרא"ש הנ"ל שאף שהיה נראה לו טפי להחמיר בזה, מ"מ למעשה כתב שהמנהג להקל (ואע"פ שכתב שלא ישמעו לנו להחמיר, י"ל דלרווחא דמילתא נקט), ומאחר שגם בני ספרד נהגו כן, ודלא כמרן, שפיר דמי [וכבר הבאנו שי"א שהמנהג כן עוד לפני שנתפשטו הוראות מרן, וכבר כתב הב"י בהקדמתו שדבריו להלכה אמורים באופן שאין מנהג ברור שלא כדבריו], ובפרט שגם השו"ע הזכיר שיטת הי"א, וכבר כתבו הרבה פוסקים שבמקום שמביא השו"ע סתם ויש, כוונתו לחוש לדעת הי"א, וכמו לענין שעת הדחק וכיוצא. ואמנם ראיתי בס' מנ"א ע' מ"ז שכתב שאף שהמנהג היה להקל, מ"מ בזמנינו שאפשר בקלות לתקן הדבר לכל הדיעות ע"י כיסוי הכפתורים, עכ"פ ראוי להחמיר בזה גם לאלו שנהגו בחו"ל להקל (נ"ב. יש להעיר שגם בא"י נהגו להקל, וכמש"כ האחרונים הנ"ל), ובהערה ביאר שדווקא בזמנם שהיו צריכים לגרוף או לקטום האש או לכסותו באיזה כיסוי פח, ועי"ז האש היתה מתמעטת הרבה והתבשיל לא היה מתבשל יפה, לכן הקילו משום עונג שבת, משא"כ בזמנינו שיש כיריים חשמליות או של גז, ויש אפשרות לכסות את הכפתורים המגדילים את האש, א"כ בודאי שנכון להחמיר לצאת ידי דעת הראשונים ומרן שהחמירו, ע"כ.

ולענ"ד יש להעיר שמלבד כל האמור לעיל שנהגו להקל, וגם יש להם פוסקים רבים לסמוך עליהם, עוד בה שאדרבה בזמנינו י"ל שקיל טפי מזמנם, שהרי הוא גופיה הביא לעיל מיניה בעמוד מ"ד סברא בשם האחרונים שבכיריים של גז ובפתיליה של נפט אין האש דועכת מעצמה כמו בגחלים, ואין לחוש כ"כ שיבא להגביה השלהבת כמו שלא חששו שיבא להוסיף קש וגבבא כאשר מסיקה בקש ובגבבא, שלא חששו אלא באש הדועכת, אבל בהוספת עצים לא חששו, ואמנם יש חולקים בזה, מ"מ יש סברא להקל [וע"ע בשו"ת צי"א ח"ז סי' ט"ז], וכל שכן בגז שלנו שנראה להקל מהאי טעמא. וכבר העירו בזה באול"צ פי"ז תשו' א' ותשו' ה', ועוד באחרונים.

מבואר בסימן רנ"ג ס"א (וע"ע בביה"ל סימן שי"ח ס"ד סוד"ה אפילו), ובצונן שהתחמם אסור, מבואר בסי' רנ"ז, ובחזו"א סי' ל"ז סקכ"ז. [אבל אפשר להמתין עד שיצטנן ממה שנתחמם כעת, ואז מותר לאוכלו, וכמבואר בביה"ל סימן רנ"ג ס"ה ד"ה להחם בשם הפמ"ג, אמנם בחזו"א סימן ל"ז סקכ"ז כן חולק].

ואם הוא היה חם וגם עתה לא הושבח, אע"פ שהחזרה הועילה לו שישמור את חומו, ולולי כן היה מצטנן, מ"מ לא נאסר בכך, כמש"כ השו"ע סימן רנ"ז ס"א גבי הטמנה, וכ"כ הפוסקים לענ"ז ג"כ. וע"ע במשנ"ב בסימן רנ"ג שם שלגבי אחרים מותר במבושל כל צרכו, אם היה בשוגג.

ויש לציין למה שכתבנו בסימן הקודם בהשהה באיסור, שצריך לסלקו מיד, וכעי"ז יש להסתפק גם כאן אם צריך לסלקו מיד, או שעיקר האיסור הוא בחזרה שכבר נעשית, ובחזו"א סימן ל"ז סקכ"ו כתב שצריך לסלק מיד, ועי' בארחות שבת ע' פ"א בהערה מש"כ בזה. אולם ז"א מוכרח, דלדידן שהאיסור הוא בעצם החזרה (כדמוכח מהפוסקים שבהערה 50), י"ל דשוב א"צ להסיר, ואכמ"ל.

49. שאם הוא שנוי בפלוגתא, וכאותם נידונים שהזכרנו לעיל יש להקל ע"פ הכללים שכתבנו בסי' שי"ח גבי מעשה שבת שבמחלוקת הפוסקים יש להקל.

50. כן מבואר בפמ"ג (סימן רנ"ג סקל"ח) ובברכ"י, ה"ד בביה"ל (סימן רנ"ג ס"ה), וזה דלא כהחזו"א (בסימן ל"ז סקכ"א) שאוסר בזה, שהוא סובר שהאיסור הוא בעצם המצאותה על האש לאחר החזרה, אבל שאר פוסקים ס"ל שהאיסור הוא בעצם מעשה החזרה דווקא [ועצם הדבר שאמירה לגוי בכה"ג נחשב צורך, מבואר בארחות שבת ע"פ המשנ"ב דחשיב צורך מצוה להתיר בדרבנן].

ומבואר עוד בפוסקים שמותר לומר לגוי להחזיר אף על אש שאינה גרופה וקטומה כיון שהוא מבושל, ועוד מבואר בפוסקים הנ"ל שיש מן האחרונים שהקילו לומר לגוי להחזיר אפילו בתבשיל לח שהצטנן, וכתב ע"ז הביה"ל שאם הוא לצורך שבת ואין לו עיצה אחרת אפשר שיש לסמוך ע"ז, עיי"ש. ונראה דזה לא מבעיא לשיטת הרמ"א בסימן שי"ח סי"ד דס"ל שמן הדין לח שהצטנן מותר, שאין בישול אחר בישול בלח, ורק מתורת חומרא ולהיכר החמיר שיהיה חם קצת, וכמשנ"ת שם, אלא אף להשו"ע שאסר בלח שהצטנן י"ל שזה דווקא באופן שהיהודי עושה כן בעצמו (שהשו"ע החמיר בחשש דאורייתא, וכ"כ האחרונים, ועי' בביה"ל שם סעיף ד'), אבל על ידי גוי י"ל שמותר אף להשו"ע, וכדחזינן בכ"ד שהקילו במחלוקת הפוסקים ע"י גוי (כעין המבואר בסימן שי"ד), וכ"כ הברכ"י בסימן שי"ח בשיורי ברכה, ודו"ק.

[ויש לבאר שהסברא להתיר בזה מצד שהחשש אינו מצוי כמו שהיה בזמנם, אולם מלבד כל זה יש עוד סברא ומקום לדון עפמש"כ באחרונים שדבר חדש שלא היה בזמן חז"ל לא הוי בכלל הגזירה (ועיין עוד בשו"ת אגרות משה סימן צ"ג). אולם זה דבר מחודש, ויש לדון בכל ענין לגופו, אם אינו בכלל הדבר הקודם שגזרו בו, ומ"מ י"ל שפיר כטעם הנ"ל, ודו"ק].

וזאת ועוד נתעוררתי לצרף בכאן שיטת כמה ראשונים הסוברים שבשהייה לצורך מחר שרי [ובב"י בסימן רנ"ג ס"א לקראת סופו הביא דברי הראשונים הללו, וכתב שלא ראה לשום פוסק זולתם שסובר כן, עיי"ש, אולם בב"י בסו"ס רנ"ג מבואר שיש לצרף שיטות אלו לסניף כיעוי"ש, והרמ"א בסי' רנ"ז הזכיר כה"ג לענין הטמנה, וכאן לא הזכיר, אולם בביה"ל רה"ס הביא שיטות אלו, כיעוי"ש, וכאמור שגם הב"י גופיה צירף שיטות אלו לסניף]. אולם זה היתר רק לצורך מחר, ולא בשהייה לצורך הלילה, אמנם בד"כ לצורך הלילה הוא מבושל, שהרי רוצים לאוכלו כראוי, ומ"מ אם זה לצורך מחר יש יותר סברא להיתר.

ולסיכום, מותר להשהות בכל אופן אם התבשיל מבושל כמאכל בן דרוסאי, והמחמיר לצאת ידי שיטת האוסרים תע"ב, ובפרט שבקל אפשר לעשות תיקון להיתירא שיכסה האש [ובמצטמק ורע לו מותר אפילו באינו גרופה וקטומה, כמש"כ הפוסקים, ומצוי הדבר טפי לגבי מים ומרק, שאם הם כבר רתוחים מותר לשהותם על האש לכו"ע (אבל באינם רתוחים אסור, עי' בשו"ע סו"ס רנ"ד), דודאי הוא מצטמק ורע לו], ובגז המצוי אצלינו כיום, יש להקל יותר להשהות אפילו כשאינו מבושל כל צרכו.

בירור ההלכה - סי' ב'

ביסוד ההיתר של גרופה וקטומה

א'. במשנה ר"פ כירה עד שיגרוף או עד שיתן את האפר, ופרש"י טעמא שמא יחתה בגחלים, ע"כ. (ועיין מה שביארנו להלן אות ד' בדברי רש"י בדין שהייה דדמי להטמנה וכו').

ובדברי הראשונים נראה בזה ב' טעמים, חדא כלשון רוב הראשונים כאן שכתבו שכאשר הוא גורף וקוטם גלי אדעתיה שלא ניח"ל בהבערתה, ושוב אין חשש, עיין בחי' הר"ן ובריטב"א ועוד, וע"ע גם ברמב"ם פ"ג ה"ד וה"ה שכתב שבכה"ג הוי היסח דעת ולכן לא חיישינן שיבא לחתות, וכ"כ בחי' הרמב"ן, אולם ברמב"ן להלן לו: נקט דהוי היכרא. ובחי' הרשב"א כתב דמוכחא מילתא שהוא מתייאש ממנו ואינו רוצה בחיתויו, ומבואר ג"כ כנ"ל שבזה איכא היסח דעת ושוב אין חשש. ומתו"ד היה נ"ל דבעינן מוכחא מילתא כדי שבזה יהיה לו היכר ולא יבא לחתות, והוא טעם אחר, ולא רק מצד שמתייאש ממנו, אלא אף אם יש חשש ליכא לחתויי מ"מ אית ליה היכר, ואכן ראיתי בר"ן (טו:) שכתב שההיתר הוא בזה שנעשה היכרא, אלא שבב"י סימן רנ"ג ד"ה ומ"ש ואם נתן, משמע שסובר שהכל הוא טעם אחד, וכ"מ באחרונים.

ב'. ובירושלמי איתא שבגרופה צריך שיגרוף כל הגחלים, אבל בקוטם אין צריך לקטום עד שלא יהא האש ניכר בו, אלא כיון שקטם קצת מהני, והקשו הראשונים דכיון שגרוף הוא כל צורכו א"כ איך אמרו שבתנור יש לחוש אפילו בגרוף וקטום, הא אין מה לחתות בכה"ג [ולכאו' היה לו להקשות כן גם על משנתינו דחזינן לפי בית שמאי שיש לחוש לחתויי אף בגרוף וקטום, אולם אמרו שלא יניח עליו תבשיל עיי"ש (וברש"י בפירוש א' כתב שהחשש הוא שמא יבא לחתות, אבל בפירוש ב' כתב שהחשש הוא משום דמיחזי כמבשל, ואולי דקאי על גרוף בנפרד). ואפ"ל דניח"ל להקשות מהלכתא (ושו"ר במאירי שאכן הקשה קושיה זו על שיטת ב"ש, ותירץ כתירוצים דלהלן), ועכ"פ התירוצים דלהלן שייכים גם כאן]. ואשכחן לזה ג' תירוצים בראשונים:

א). הרמב"ם (פ"ג ה"ו) כתב שהאיסור הוא מפני שא"א שלא ישאר בו ניצוץ אחד, וממנו ראוי לחתות ולהסיק, ע"כ. והובא ברשב"א, ופירש דבתנור שחומו רב יש לחוש שיבאו להסיק בכה"ג, אבל בכירה שהבלה מועט אינה ראויה להתחמם בניצוצות מועטין הנשארים, ולא יהיב דעתיה עלה, ע"כ. ומבואר שהבין ברמב"ם כפשוטו שגורף הכל, אלא שמ"מ בניצוץ אחד ג"כ יש חשש דאתי לחתויי (ולדבריו הוא הפשוט ביותר דכוונת הירושלמי שגורף הכל). אלא שקצת יל"ד מתחילת לשונו של הרמב"ם שם שנקט שצריך לגרוף את "רוב הגחלים", ודוחק לומר שבגלל הניצוץ האחד שעלול להשאר ה"ז גריפת רוב הגחלים ולא כולם, ויל"ב.

ב). הרז"ה בספר המאור מפרש שאמנם בירושלמי איתא שצריך לגרוף הכל, אולם אין הכוונה לגרוף ולהוציאם לחוץ, אלא הכוונה לגרוף את כולם, וכן כתב בחי' הר"ן שהנראה כדעת הרז"ה. ומש"כ בירושלמי אין הכוונה לטאטא הכל, אלא היינו לטאטא מקום הקדירות לצד אחד של התנור, ובחי' הרמב"ן והרשב"א האריכו להקשות על שיטת הרז"ה עיין שם. אך נראה דזה נובע מעצם השיטות, דהרשב"א והרמב"ן סברי דההיתר הוא מצד ההיסח דעת ולכן הקשו, משא"כ להר"ן שהוא מצד היכר, ועיין היטב.

ג). הרשב"א גופיה תירץ דבאמת גרופה ממש בעינן, ומה שאסרו בתנור הוא משום דכיון שהבלו רב ומרתיח אינו נראה כגרוף, אלא כמו שיש גחלים ואתי לאשהויי או לאהדורי בכירה שאינה גרופה ואתי לחתויי, א"נ וכו' עיין שם [וצ"ל לדבריו דכולא חדא גזירה היא, אולם שאר הראשונים לא ניח"ל כן מטעם זה, דבפשטות הוי גזירה לגזירה].

ויש לציין שלעיל הבאנו שכלל זה היה אפשר להקשות לפי בית שמאי במשנתינו, שאסרו להניח תבשיל מטעם דאתי לחתויי (ולפרש"י הוא משום שמא יחתה), ובשלמא לשאר הראשונים נוכל להסביר גם כאן שפיר, אבל תירוץ זה לא יתכן, אך אפשר שגם בתבשיל יש לחוש כה"ג שכיון שהוא חם טפי ונראה טפי כמבושל, יש לחוש שיבואו לומר שהוא מונח על שאינו גרוף וכו'. ושו"ר דלק"מ, דכבר כתב הרשב"א להלן בדעת ב"ש, שלב"ש אפילו בגרופה וקטומה אית להו גזירת חיתוי, וחמין שהתירו ב"ש דווקא בהוחמו כל צרכן שאז הוא מצטמק ורע לו, אבל קודם לכן גם בחמין איכא למיגזר משום חיתוי, וכ"פ בדעת רש"י דמיירי בהוחמו כ"צ, וע"ע שם באורך (ודלא כתוס' ד"ה חמין), ולפי"ז לק"מ, דשוב חזרנו לדברי הרשב"א שיש חשש בגרוף וקטום אטו שאינו גרוף וקטום, וכך יסברו ב"ש בעיקר הדבר, ואת"ש.

ד). עוד היה אפשר לומר שרש"י נרגש בשאלה זו, ומהאי טעמא גופא כתב שיסוד איסור שהייה הוא משום איסור הטמנה (וכמו שהבאנו בענין איסור שהייה לרש"י, וכמבואר במשנה), וממילא שפיר יש חשש כמ"ש בגמ' (לד:) דשמא יטמין ברמץ וכו', ואז אף שאין כעת גחלים מ"מ חיישינן שמא יטמין בגחלים, וממילא יבא לחתות בהם, ואת"ש, כך שמעתי. וא"ת הלא במציאות כירה חומה רב אף שהיא גו"ק, וכמו שהקשו תוס', דיש בה הבל הרבה יותר משאר דברים שבפ' טומנין (ועל כרחינו להסביר ברש"י כמו שכתבנו שם שאיסור שהייה דומה להטמנה), אולם הרי הרשב"א והרמב"ן כתבו דס"ל לרש"י אכן שאינו מוסיף. וא"ת הלא במציאות הוא מוסיף יותר הבל, ועל כרחינו שיש חילוק בין דברים חיצוניים שמעוררים את ההבל מתוכם לבין דבר שהולך וכבה, ולפי"ז אזדא לן התירוץ הנ"ל, שהרי חזינן שתנור אסור גם לפרש"י אע"פ שהוא הולך וכבה בלא דבר שיעוררנו, ועל כרחך שהטעם כדאמרינן, וי"ל.

ג'. ובעצם הדבר שבגרופה הצריך הירושלמי לגרוף הכל, ואילו בקטומה לא הצריך לקטום הכל, היה אפ"ל, א'. שאם זה גריפת קצת גחלים יבואו לומר שלא מפני שרוצה להסיח דעתו ממנה עשה כן, אלא מהני שרוצה למעט את האש כדי שתבשילו לא ישרף, שכך דרך לעשות גם בחול, משא"כ קטומה שאין דרך לקטום כיון שמקלקל הכל, ועי' אגר"מ ח"א סי' צ"ג. ב'. ויותר נראה לומר דשאני קטומה שעושה את פעולת ההיסח דעת בכל התערובת שנמצאת כאן, משא"כ בגריפת חלק מן הגחלים הלא באותם הגרופים יש היכר, אבל באלה שנשארו הלא כדקיימא קיימא, ושו"ר בס"ד שכ"כ כעי"ז בחי' הר"ן כאן. ג'. דקטום מהני משום שמחליש את האש בטבעו, שגורם לה ללכת ולכבות, משא"כ גרופה חלקית שמה שנשאר ממשיך כמקודם, וכ"כ כעי"ז הפני משה על הירושלמי.

והנה אם הוא עשה אש גדולה כדי לקטום אותה אח"כ, נראה בפשטות דלא מהני, שהרי כתבו כל הראשונים שההיתר הוא מצד דגלי אדעתיה דלא ניח"ל, וא"כ כאן שכל עיקרו הוא כדי להקטין את האש דווקא, ואדרבה ניח"ל הבערה לא מהני (אך להפני משה לכאו' יש היתר זה, שהרי מ"מ הולך וכבה, וי"ל כדבריו), ואם איתא שיועיל ביטלנו תקנת חז"ל שהרי כל אחד יוכל לעשות כן, וא"כ נראה לכאו' דלא מהני, וא"ת אם כן איך יש היכר ומוכחא מילתא בדבר שאפשר לומר שלהקטין האש בא, י"ל שהכל לפי עניינו, וסתם תבשיל בכירה בד"כ מוכחא מילתא שבא לבטל הבערה [אמנם עיין להלן בסוף הענין שבסמוך שהבאנו שאפילו פח עם חורים מהני להחשב גרוף וקטום עיי"ש, וכך י"ל גם בזה שיועיל דמ"מ עושה היכר, ויל"ב].

ד'. והנה בהא דר"פ כירה שאסור ליתן עד שיגרוף ויקטום, כתב רש"י עד שיגרוף משום דמוסיף הבל, וטעמא פרישנא בפרק דלעיל שמא יחתה בגחלים, ע"כ. ומבואר ברש"י שמקשר נידונינו לדין הטמנה שאסור בדבר המוסיף הבל, ואמנם סוגייתינו עוסקת בדיני שהייה, מ"מ ס"ל לרש"י שזה ענין אחד כהטמנה, וכמו שאסרו לעיל (דף לד:) לטמון בדבר המוסיף הבל גזירה שמא יטמין ברמץ, ואתי לחתויי עיי"ש, ה"ה כאן בשהייה. ועי' ברש"י להלן (לח:) שכתב כה"ג לענין חזרה, שאסור להחזיר בהניח ע"ג קרקע משום דבטלי לה הטמנה דאתמול, והוי כמטמין לכתחילה, ע"כ. הרי שמקשר הכל בטעם אחד [ועיין בראשונים דיש מהם שכתבו בכוונת רש"י שלדעתו המשנה כאן איירי בהטמנה, ויש שפירשו לרש"י דאיירי בתרוייהו, וכך יל"פ אליבא דכולהו, דהא ודאי בשהייה איירינן].

והנה הראשונים הקשו על רש"י, חדא, עיין בתוס' (ד"ה לא יתן) שהקשו ע"פ המציאות שהרי אפילו גרופה וקטומה היא מוספת הבל יותר מכמה דברים השנויים בפ' במה טומנין, ועו"ק דהא חנניה שרי להשהות אף באינו גו"ק, וע"ע ברשב"א שהקשה דהא דרש"י שם פירש דשמא יטמין ברמץ היינו אפר המעורב בגחלים, והלא זהו גדר קטום, ומבואר דאעפ"כ אסור להטמין בו, וביאר הרשב"א דודאי אינו הטמנה, אך נשאר קשה לו כקושית התוס', ומ"מ ז"א הטמנה. וע"ע בר"ן בדף יז. ובחי' הריטב"א, ודלא כרמב"ן ורשב"א, ואכמ"ל. ולענ"ד נראה שאף לשיטת רש"י אין הסוגיא איירי בהטמנה, אלא נקט רש"י האי טעמא משום דס"ל ששהייה הוא טעם אחד כהטמנה, ושורש אחד להם, שמאחר שמוסיף הבל יש לחוש לשמא יחתה, אלא שחלוקים בדיניהם, ששהייה קיל מהטמנה, שבשהייה ס"ל לחנניה שאם נתבשל כמאכל ב"ד שוב אין חשש חיתוי, שכבר אינו טרוד לחתות שהרי הוא ראוי לאכילה, ורבנן ס"ל שגם בכה"ג יש חשש [ותלוי הדבר משום ששהייה הוא כדי שיתבשל כראוי ויהיה ראוי, ודעתו של האדם עליו שיהיה ראוי לו כפי דרכו, ובזה נחלקו עד היכן החשש], משא"כ בהטמנה שדעתו של האדם שישאר חם, והוא מוקף מכל סביביו דבכה"ג יש לחוש טפי, וכה"ג כתבו התוס' בר"פ במה טומנין, ודו"ק. ושו"ר בב"ח מש"כ בזה לפרש בכוונת רש"י, ועי"ע גם בחי' הרא"מ הורוויץ שבסוף המסכת דמשום הטמנה נגעו בה (וע"ע במאירי), ואכמ"ל. [וע"ע להלן בבירור הלכה שבסמוך מה שכתבנו עוד בשיטת רש"י, דיש משמעות בדבריו כדעת הראשונים].

בירור ההלכה - סי' ג'

המשך להאמור לעיל ובדין קטימה בהנחת פח

מן האמור לעיל יוצא בטעם הדבר שקטום מהני ג' טעמים, א'. ברש"י (בדף כ.) כתב שפיזור אפר על הגחלים הוא מועיל להפיג חומו שלא יוסיף הבל בשבת, ע"כ. ב'. ברשב"א ועוד ראשונים נקטו מצד שבזה הוא מסיח דעתו ולא אתי לחיתויי. ג'. ויש ראשונים שמפרשים מצד דהוי היכר.

והנה בטעמו של רש"י לא קיי"ל כן להלכה, דהוא לשיטתו שהסוגיא מדברת מצד הטמנה, וכבר הקשו עליו הראשונים ודחו את דבריו דלא איירינן בהטמנה כלל (ואף לפי מה שפירשנו דבריו, מ"מ הראשונים לא ס"ל כן), ויש לציין עוד למש"כ הראשונים שאפר קטום הוא דבר המוסיף הבל, אולם מזה אין ראיה לנידונינו שלגבי הטמנה בודאי דהכי הוא, שהרי טמון בפנים, וכל נידונינו הוא לגבי שהייה.

[ויש להקשות לפי רש"י גופיה שהקטימה הוא משום דהוי דבר שאינו מוסיף הבל, וקשה, א'. שהרי רש"י (בדף לד:) כתב בהא שאסור להטמין בדבר המוסיף הבל שהוא מגזירה דשמא יטמין ברמץ, ופירש"י שרמץ היינו אפר המעורב בגחלים, ומשמע דאף שהוא קטום, ושאר גחלים שפיזר עליהם אפר ואפ"ה ה"ז מוסיף הבל, וכן הקשו הראשונים כאן על רש"י. ונראה ליישב פירש"י, די"ל שיש חילוק בין אפר הבא מבחוץ שמועיל לקלקל את חום הגחלים, ובין אפר שנגרם מחמת הבעירה עצמה, שהרי הוא כחלק אחד עם הגחלים, יותר י"ל דשאני הכא שקוטם באפר מלמעלה, משא"כ שם שאינו כן (שאין בו חשיבות קטימה מלמעלה או בכמות הנצרכת), ולהכי כתב רש"י אפר "המעורב" בגחלים. ב'. עוד יש להקשות לפירש"י מהא דחזינן בגמ' (לז:) גבי קטמה והובערה משהין עליה, וצ"ב דבשלמא לדברי הראשונים שקטום מהני מצד היכר או שמסיח דעתו ניחא, אבל לפירש"י מה הועלנו בזה, והיה אפ"ל שכיון שעשה כתקנת חכמים די לנו בזה, וא"צ בחוזרת שלא הצריכו חז"ל לזה, ודוחק. ויותר נראה שאף רש"י ס"ל לסברא זו דדרכה, שהרי כתב רש"י שם בסוגיא ד"ה שאני הכא דקטמה, דגלי דעתיה דלא ניחא ליה בצמוקי, ע"כ. הרי דנקט בפשיטות בפשט הגמ' שטעם ההיתר מצד דגלי אדעתיה, ולכן הקשו, וממילא גם מה שתירצו בגמרא מהו דתימא כיון שהובערה הדרא למילתא קמייתא, משמע בהדיא דנשארים אנו ביסוד הלז מצד דגלי אדעתיה, והיינו שאף שהובערה מ"מ כבר גלי אדעתיה. ולפי"ז יוצא שסוף דבר גם רש"י מודה לדעת הראשונים, ומה שנקט בכל דרכו אם הוא מוסיף הבל או שלא מוסיף הבל, היינו שכל עוד שמוסיף הבל ועם זה שלא נעשה בו הגילוי דעת אז יש לחוש, ואה"נ שורש ההיתר הוא "בגילוי דעת" לזה שלא יוסיף הבל, ועיין].

ועכ"פ בכל הראשונים חזינן שטעם ההיתר הוא מצד דגלי אדעתיה שלא ניח"ל לחתויי ובכך לא יבא לחתות, וכן נקט המשנ"ב (בסימן רנ"ג סקי"ד) בשם הרשב"א שצריך לקטום מעט, ואפילו בגחלים של רותם וכו', והטעם בכל זה כיון דגילה דעתו דלא בעי לגחלים, ע"כ. וגם בטעם של משום היכר י"ל שע"י ההיכר מוכחא מילתא ולא יחתה (ובחי' הרשב"א כתב ב' הלשונות כאחד, וכ"מ גם בב"י בסי' רנ"ג לענין קדירה חייתא בנותן לתוכה ירק, דהוי מעשה המוכיח ואית ליה היכירא וכו', עיי"ש).

ומעתה אם שם איזה דבר המפסיק בין האש לקדירה, בודאי מהני לפי"ד הראשונים שההיתר הוא מצד גילוי דעת והיכרא, וכעי"ז כתב המרדכי בשם המהר"ם שאדם שרואה שתבשילו עומד להקדיח בשבת, יכול להסירו ולהניח על גבי הכירה קדירה ריקנית, ויתן ע"ג התבשיל, ואף שאסור להחזיר על גבי כירה שאינה גרו"ק לכו"ע, מ"מ כשנתן קדירה ריקנית וסותם את חלל הכירה הוי ככירה גרופה, ופסקו להלכה בשו"ע (סימן רנ"ג ס"ג), וכאמור שכן מוכח מדברי הראשונים ר"פ כירה בשם הירושלמי שהקטימה מהני כנ"ל, וה"ה בזה.

וע"ע במג"א בסימן רנ"ג סקל"א מנידון השו"ע הנ"ל, דה"ה שמותר לשהות על גבי תנורים שלנו ואפילו שהאש בתוך התנור, כיון שיש מעזיבה המפסיקה בין האש לקדירה, והביא ממהרי"ל שכתב שאם מונח עץ או דף על תנור מותר להניח עליה קדירה, וכ"כ באגודה. וע"ע שם ובא"ר ובתו"ש ובגר"ז שם. ובמשנ"ב סקפ"א הביא דברי המג"א דמהני ליתן על המעזיבה (וסתם כן שכך הוא העולה עפ"ד השו"ע), ושוב כתב שבמהרי"ל כתב שצריך לעשות הפסק נוסף וכו', עיי"ש. אולם שם מיירי שצריך לעשות היכר מיוחד שאינו כרגיל, ובנידו"ד שתמיד מבשלים על האש ולא על טס המפסיק, אם שם טס מתכת להפסיק ה"ז מהני להיכר ושרי, וצ"ל איפוא שהנידון במשנ"ב שם מיירי בתנור כזה שדרך לבשל עליו (ועי' משנ"ב ס"ק צ"ט, והוא סוג אחר), ואמנם הנידון שם הוא מצד שמא יבא לחתות וכמש"כ בשעה"צ שם, ולאו דווקא מצד דמיחזי כמבשל (ואף דמיירי בגרו"ק, מ"מ חיישינן שיבא לחתות באש שבתוך התנור), מ"מ ע"י היכר י"ל דמהני להסיח דעתו מן החיתוי, וכן סיים המשנ"ב שנתינת דבר המפסיק מהני.

ומצאנו עוד אחרונים שכתבו כן להתיר נתינת טס מע"ש על גבי הכירה, וכיעוין בשם חדש על היראים ושכן המנהג בירושלים, וכן כתב בהדיא בכה"ח (אות י"א) שאם נתן דבר המפסיק בין הגחלים לקדירה, כגון

שהניח חתיכת ברזל על גבי הגחלים וכיסם, מותר להניח הקדירה ע"ג כסוי הברזל, ולכן המשהים קפה על האש אם נתנו חתיכת ברזל וכו' מותרים להחזיר, ע"כ. וכן כתבו בפשיטות בשו"ת מהר"ם בריסק ח"ב סימן ע"ו דבכה"ג ודאי שרי, וכן כתבו בשו"ת ישכיל עבדי ח"ו סי' ט"ו ושו"ת מהרש"ג ח"ב סי' נ' ועוד באחרונים.

ובחזו"א (סימן ל"ז אות ט') הביא ההיא דקדירה ריקנית המפסקת וכו', וכתב להעיר ע"ז מד' הטור שכתב שעל גבה מקרי על שפתה או על כיסוי שעל חללה [והוא מלשון רש"י בדף לז.], ומבואר מדברי הטור שמעמיד על הכיסוי לא מקרי סמיכה אלא על גבה, ומה שמועיל להפסיק בקדירה ריקנית י"ל דשאני התם דהוא שינוי שאין דרך בישול בכך, וגם ממעט החום הרבה, ולכן מהני, אבל כיסוי שעל גבה שדרכו בכך ואינו ממעט החום כ"כ הוא בכלל על גבה. וכ"כ עוד החזו"א להלן (באות י"א) אודות השהייה הנהוגה שמניחים קדירה ע"ג האש, שדינה כאינה גרופה וקטומה, וכתב שאפילו אם ישים פח מתכת על הכירה להפסיק לא מהני, דה"ז כמו כיסוי בעלמא, וכנ"ל באות ט', עכ"ד.

אולם יש להעיר, א'. שבהגהות מרדכי נקט בהדיא דכל כה"ג הוי גרוף וקטום, וא"כ בפשטות גם פח ברזל מהני [שהרי בקטומה א"צ שיכהה כ"כ את חום האש, שכבר כתבו הראשונים שמספיק בקטימה כל דהוא, וא"כ ה"נ הוי קטימה כל דהוא בודאי], ועי' בחזו"א שכתב ע"ד ההגמ"ר דלאו דווקא הוא, ואינו אלא סמך בעלמא. ב'. שבעיקר דיוקו מרש"י וטור שלא מהני על כיסוי, הנה בביה"ל (ר"ס רנ"ג ד"ה ליתן) הביא דבריהם, וכתב שמפשט הרמב"ם ל"מ כן אלא דווקא על האש אסור וכו' עיי"ש, אמנם עי' בחזו"א שהזכיר ביה"ל (ד"ה תבשיל, וט"ס וצ"ל ליתן וכנ"ל), וכתב שאין הכרח מד' הרמב"ם שהוא נקט סתם דין שהייה, ועכ"פ בנידון טס של מתכת שאין זה ככיסוי קדירה נראה שמותר.

ובעיקר הדברים יל"ע, שהנה החזו"א נקט שההיתר של קדירה ריקנית הוא משום דבכה"ג אין דרך לבשל, וגם מוריד מן החום, עיי"ש. והשתא בזמנינו אין דרך לבשל על פח מתכת, וא"כ י"ל שאף לשיטתו יועיל, והיה אפ"ל דס"ל שעיקר ההיתר הוא בזה שמוריד מחומו, משא"כ בזה שאינו יורד חומו. אולם זה קשה, שהרי הזכרנו לעיל מדברי הראשונים בקוטם שא"צ שירד חומו, ומספיק קטימה מעט, ועל כן יש לפרש בהיפוך, שעיקר ההיתר מצד שדרך לבשל עליו ולכן לא מהני. אולם כאמור כ"ז יתכן בזמן החזו"א שהיו מבשלים על האש, וכשרצו להנמיכה היו שמים פח, אבל בזמנינו שאין רגילים לשים פח כלל שפיר מהני, ואדרבה הרי כל ההיתר של קטימה הוא משום היכר, או להזכיר שלא יבא לחתות, וא"כ כאן ששם פח ודאי מהני [ונוסף ע"ז יעוין במהר"ם שיק סי' קי"ז, ודו"ק].

ולדינא הנה כבר הסכימו כל הפוסקים דמהני בהפסיק, וכיעוין במג"א (סקל"ג) שמותר לתת פאנדיש וכיוצא על גבי הקדירה המפסקת עיין שם, וה"ה בנידו"ד כמשנ"ת לעיל, ויותר מבואר במג"א (סקל"א) שמותר ליתן ע"ג תנורים שלנו שמפסקת המעזיבה, והביא מדברי המהרי"ל שכתב שאם מונח עץ או דף ע"ג תנור מותר להניח עליה קדירה, ושכ"כ האגודה, והביא עוד שם שכ"ה בתשב"ץ שאם יש דפים עשויים ע"ג תנור מותר להניח ע"ג. [אך מה שכתב שם דמשמע שס"ל שיניח דבר עמה, צ"ב דהא זה גופא ההיכר, וא"צ דבר אחר, וכ"מ בתשב"ץ קטן (סי' כ"ז) בהדיא שמהר"ם התיר וכו' אם יש דפין על התנור, "דאיכא היכירא" והו"ל כגרו"ק, ע"כ. הרי שזה גופא מהני, ומ"מ באופן שאין דרך לבשל כך י"ל שמותר לכו"ע, וכנ"ל]. וכן ראיתי בבאר היטב (אות כ"ו) שכתב כן בפשיטות דשרי בכה"ג, וע"ע במשנ"ב (סקפ"א) שהביא בזה ב' דעות עיי"ש, שיש מי שהחמיר וכו', ושוב הביא מהמג"א (בסוף סימן רנ"ט דיני ספיה והטמנה) שהעתיק דברי מהרי"ל, וסיים המשנ"ב ומשמע שם שע"י היכר דבר המפסיק מותר אפילו ליתן לכתחילה בשבת, ע"כ. וכבר הערנו וביארנו בזה לעיל, וכ"כ עוד הרבה פוסקים, וכ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"א סי' צ"א שסתימת הפוסקים דלא כהחזו"א, ובששכ"כ פ"א הערה נ"ד כתב שכן המנהג בעיה"ק ירושלים להתיר, וכמו שהבאנו לעיל מהשם חדש. וכ"פ להקל בשו"ת ציץ אליעזר ח"ז סי' י"ז, וכ"פ בשו"ת אגר"מ סימן צ"ג [ועיין באגר"מ שם שהחמיר לכתחילה בתנורים של גז שמלבד הפח יכסה את הכפתורים, ורק בשעת הדחק יש להקל בכיסוי האש לבד, וע"ע בשו"ת שבה"ל שם מש"כ בזה, ובש"א], וכ"כ להקל עוד רבים באחרונים. וכאמור שכן כתבו בכה"ח ועוד רבים באחרונים שמותר ליתן פח ברזל להפסיק ע"ג האש, ובכך מותר להשהות.

ונסתפקתי באופן שיש חורים בפח אי מהני כדין גריפה וקטימה (וזה מצוי שנעשה חורים מרוב שימוש), ובפשטות נראה דמ"מ איכא היכרא ומהני, ושוב שלחתי לשאול ע"ז מהגר"ח קניבסקי שליט"א, והשיב דמהני. ושו"ר שכ"כ באול"צ פי"ז שמותר אף בפח המנוקב. ושוב שמעתי שכ"כ באחרוני זמנינו דמהני, וכתבו שאפילו בהניח רשת על האש מהני, ע"כ. וזה חידוש. והלום מצאתי בס"ד בשו"ת זרע אמת ח"ג סימן כ"ו שדן בזה באש הדלוקה כל היום, ומכוסה בטס של ברזל שיש בו נקבים קטנים, וכתב שזה הנידון שבשו"ע סימן שי"ח ס"ח, ודעת השו"ע להיתר עיין שם. וזה מבואר שפיר לפמש"כ הרשב"א הנ"ל שכל שעשה מעשה, אף שקטם קצת הרי הוא מסיח דעת ולא אתי לחתויי, ודו"ק.

ואם היה בתחלה כיסוי שלם ואחר כך נשרף, וכגון ששמו נייר כסף על האש ואחר כך נשרף במקום האש וכדו', יש להתיר, ואף מלבד כל האמור, שהרי קיי"ל שאם קטם ואח"כ הובערה מותר, ואכן כ"כ באגר"מ ח"ד סי' ע"א אות ל', עיי"ש. ואפשר שאף מותר לכתחילה לעשות כן, אף שיודע שישרף אח"כ במשך השבת, שגם בקטימה לא אשכחן איסור בזה, ויל"ב. [ומ"מ בנפל הכיסוי מן האש החמירו טפי, ובפרט שבקל אפשר להחזיר, עיין בשש"כ וש"א].

והנה יש לדון בכל מיני היכירא אי מהני כמו גרף וקטם האש, הנה לפי האמור שכל היכירא מהני א"כ ה"ה בזה מהני, ואמנם באגר"מ שם כתב דלא מהני, אולם לפי האמור היה צ"ל שמותר. וכה"ג ביאר בשו"ת תפלה למשה סי' ב'. וע"ע גם בשו"ת שבה"ל ח"ג סימן מ"ט שכתב שמן הדין היה נראה דסגי בהסרת הכפתורים, אלא שלמעשה כתב שאינו מתיר בלא כיסוי האש, עיי"ש. ואכן נתעוררתי בזאת דאפשר דלדעת מרן השו"ע לא מהני, ורק לדעת הרמ"א בסימן רנ"ד ס"א שהביא ההיתר של תנור טוח בטיט (בשבת דף יח.) מהני, אבל השו"ע נקט כהרמב"ם שמפרש באו"א, ולדידיה אין מקור להתיר בכל כה"ג. אולם העירוני לנכון דיש לחלק ולומר דאף להשו"ע מהני בזה ובכיוצא בזה, ורק לגבי טוח בטיט ס"ל דלא מהני, כיון שזה היה הרגילות בזמנם לסתום כך כדי שלא יצא ההבל (וכמש"כ בסי' רנ"ד ס"א), ולכן לא הוי היכר, וחיישינן שמא ישבור את הטיחה ויחתה, אולם בהוצאת הכפתורים או בהנחת מנעול וכדו' אה"נ דמהני. ושו"ר בדברי הרבה פוסקים דמהני בהוצאת הכפתורים או הדבקתם, כמו גרו"ק.

פלטה חשמלית, וכיריים שאי אפשר להגביה האש

והנה כל האמור לעיל הוא בגחלים או גם בגז שהאש מגולה וכיוצא, דבזה בעינן היכרא בכיסוי וכדו', אבל פלטה חשמלית שאין בה אפשרות לחתות, בודאי שמותר להשהות עליה וא"צ שום כיסוי אחר, וה"ה לכל כיריים חשמליות שאין בהם אפשרות להגביה את החום, וכן המנהג. וע"ע בשו"ת ישכיל עבדי ח"ז סי' כ"ח אות ח' שעמד בזה ליישב המנהג, וחזר ממה שכתב בח"ה ובח"ו להחמיר עיי"ש. וכ"פ בשו"ת הר צבי ח"א סימן קל"ו, וכן בשו"ת אגר"מ ח"ד סי' ע"ד אות ל"ה, והגרשז"א בשולחן שלמה סי' רנ"ג אות כ"ז ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ח סו"ס כ"ו ועוד באחרונים טובא, וכן עיקר, ודלא כהחולקים (וגם יש בזה כמה צירופים אחרים, ואכמ"ל).

ונסתפקתי לפי"ז בתנור וגז שיש בו כפתורים, והוא העמיד את הכפתורים על המצב הגבוה ביותר, ששוב אין אפשרות יותר להגביה את האש, האם מותר להשהות עליה בלא כיסוי [וזה ודאי שאין לחוש שמא ירצה למעט את החום ויבא להמעיט באש, שהרי לא מצאנו שיש חשש שכזה, ואף את"ל שיארע כן הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה וכו'], והיה אפשר לומר שאסור מצד דלא פלוג, אולם זה חידוש, ובפשטות כיון שאין שום חשש חיתוי לכאורה נראה שמותר, וצ"ע. ושו"ר באול"צ שכתב דמהני, ויל"ב. והמנהג להחמיר משום לא פלוג כיון שדרך לבשל עליו, ולא מקילים בגז וכדו' אלא בכיסוי דווקא.

בירור ההלכה - סי' ד'

קדירה חייתא

בגמ' בשבת (יח:) חזינן בהא דחיישינן שמא יחתה, שאם היא קדירה חייתא שרי לאנוחה ער"ש עם חשיכה בתנור, דכיון דלא חזי לה לאורתא אסוחי מסח דעתיה מינה, ולא אתי לחתויי בגחלים, וכ"פ בשו"ע (סימן רנ"ג) שאסור להניח על שאינו גרוף וקטום אא"כ מצטמק ורע לו, "או שהוא חי שלא נתבשל כלל", דכיון שהוא חי מסיח דעתו ממנה על למחר, ובכל הלילה יכול להתבשל בלא חיתוי, ורק אם נתבשל קצת אסור וכו', ועוד כתב אח"כ בשו"ע שאם נתן בה חתיכה חיה מותר כאילו היתה כולה חיה, שע"י כן מסיח דעתו ממנה.

ויש ב' תנאים חשובים ומצויים בזה, א'. שיתנו סמוך לשקיעה, וכמש"כ המשנ"ב (סקי"א) דבכה"ג שנתן סמוך לשקיעה ממש שרי, אבל אם נתנו מבעו"י אסור שכבר נתבשל קצת, וצריך לסלקו קודם שבת עיי"ש. והנה בד"ז סבר החזו"א שאפילו אם נתחמם כבר אסור, שחימום בחום שהיס"ב חשיב תחלת בישול [ומעתה אינו מצוי כ"כ ד"ז, שהרי בסמוך לשקיעה ממש א"א להניחו מחשש חילול שבת, וקודם לכן הרי עלול להתחמם ויש חשש בזה]. ב'. עיין בביה"ל (ד"ה מסיח) שאפילו אם התנור חם ויכול להתבשל באיזה שעות במשך הזמן, אעפ"כ אם אין דרכן של בני אדם להמתין כ"כ אסוחי מסח דעתיה וכו', עיי"ש. וגם בזה ל"מ כן בחזו"א, וכתבנו מזה בהלכות שהיה וחזרה בהערות, עיין שם לדינא.

דגים המתבשלים עם העצמות

ונשאלתי במי שמנהגו להניח דג קרפיון על האש, והוא הולך ומתבשל כל השבת עד לבוקר, ובבוקר אוכלו עם העצמות, האם יש בזה היתר של קדירה חייתא, והשבתי שמלבד התנאים הנ"ל יל"ע עוד בעצם הדין של קדירה חייתא, וכמו שיבואר.

הנה בגמרא נקט קדירה חייתא וכו', וכתב בב"י שמהגמרא ופוסקים משמע דלא שרי אלא במניח לתוכו אבר חי שא"א להתבשל בלילה ומסיח דעתו [ואכן בגמרא (יח:) נקט גרמא חייא, ומשמע יותר מחתיכת בשר בעלמא]. ושוב כתב אבל הרמב"ם כתב בפיהמ"ש (רפ"ג) שכשיתבשל בשיל ולא בשיל ישימו בו בעת הטמנתו דבר חי, כגון בשר או ירק, ויהא מותר להשהותו וכו', ומבואר שאפילו ירק שיכול להתבשל שרי. וצ"ע איך דעתו לדינא, שמתחלת דבריו הרי כתב שמהגמרא ופוסקים מוכח שצריך דווקא אבר חי, ומשמע איפוא שכך הלכה, אלא שהרמב"ם כתב בהדיא שכל דבר מהני, ואפשר שיש לסמוך על המפורש יותר מן הסתום [ולכן כתבו בב"י בלשון "אבל", איברא שכבר כתבנו במקומו שאין להוכיח במוחלט מלשון "אבל" דהכי ס"ל, דלא חשיב כיש ויש שהלכה כבתרא], ובשו"ע סתם וכתב "דבר חי", ומשמע לכאו' שכל דבר מהני, אך במשנ"ב סק"ט כתב דדווקא בשר חי, ויותר מבואר כן בביאור הלכה בסימן רנ"ד ס"ב ד"ה אין צולין שדווקא בשר חי מהני לקדירא חייתא, וצ"ע.

ועדיין יש לדון לפי המשנ"ב שצריך דווקא בשר, אם זה גם בבשר עוף, ובביה"ל הנ"ל נקט שמהני גם בבשר גדי שהוא רך, ובפשטות גם בשר עוף מותר, שהרי בכל מקום בסימן רנ"ד מבואר שבשר עוף כבשר גדי (וק"ק שלא הזכיר רבותא זו). ואף שבפשטות בשר עוף ג"כ בכלל, עדיין צ"ע לגבי דגים אם זה בכלל בשר.

והיה מקום לחשוב שכאן בודאי הוי כגרמא חייתא, שהרי הוא רוצה לאכול את העצמות וצריך להגיע למצב שיתרככו [שבלא זה קשה מאד אכילת הדגים הללו], וא"כ מסיח דעתו מזה שצריך בישול רב. אולם יש לדחות, א'. שהרבה אוכלים אותם גם בלא ריכוך העצמות. ב'. שכיון שהכל חתיכה אחת יש לומר שאין זה נחשב שדעתו על העצמות, ואדרבה העצמות כטפל לדג, וקשה לומר שדעתו מ"מ ככל גרמא חייא, ודו"ק.

ומ"מ אם אנו נחשיב את העצמות כהיתר בפני עצמו [וא"נ נפ"מ באופן אחר בגווני שרוצה לאכול רק עצמות, ומשהה רק עצמות], ויש לדון אם עצמות דינם כבשר, ונראה דזה עדיף מבשר, שדווקא בירקא ואפילו בדלעת וכדו' שהם קשים אסור, משום שאף שהם קשים מ"מ הם מתבשלים ומתרככים מהר דלא כבשר, ולכן רק בשר התירו, וממילא עצמות שהם קשים יותר מבשר י"ל שמותר, ודו"ק. ועוד יש לדון לצרף דעת הפוסקים שאם משהה לצורך מחר מותר, וכמו שכתב בב"י בסימן רנ"ג בשלהי ס"א ד"ה ומ"ש רבנו וכל זה, בשם כמה ראשונים. ואף ששם כתב שלא ראה זולתם למי שמחלק בכך, אולם הרי בסוף הסימן מבואר בב"י עצמו שצירף זה להקל, כיעוי"ש, וא"כ י"ל דחזי לצרופי לדעתו שמועיל כקדירה חייתא אפילו רך, וכ"ש בדג שאפשר שהוא בכלל בשר, ובפרט שכוונתו לאוכלו עם העצמות.

בירור ההלכה - סי' ה'

שומר

א) יש להסתפק בדין שהייה אם האדם מניח שומר עליו שלא יחתה בגחלים, האם מהני להשהותה, או שאעפ"כ יש בה את גזירת חז"ל.

והנה בכל הפוסקים לא אשתמיט שום פוסק לומר דמהני שומר, ומשמע דלא מהני, ואין לומר שלא נקטו ד"ז מאחר שמשהים לצורך אכילת מחר, וכיון שהשומר עצמו ג"כ הולך לישון שוב לא מועילה שמירתו, שהרי יש איסור שהייה גם לצורך הערב כשלא מלאו תנאי ההיתר, ואדרבה כמה פוסקים כתבו שעיקר האיסור בשהייה הוא לצורך מחר, כיעוין בביה"ל (ד"ה להשהותו עליו).

אלא שהרי מצאנו כה"ג שגזרו חז"ל ומהני שומר, והיינו לענין גזירת אין קורין לאור הנר (בשבת יא.), ואעפ"כ חזינן שם (דף יב:) שאמרו חד הוא דלא ליקרי הא תרי שפיר דמי, והתניא לא אחד ולא שניים, אר"מ ל"ק, כאן בענין אחד כאן בשני ענינים, ובמדורה כשיושבים רחוק, ואין זה מכיר בבא חבירו לחתות ולהבעיר אפילו עשרה אנשים אסור, ע"כ. וכ"פ בשו"ע (סימן ער"ה ס"א) שדווקא באחד אסור, אבל שנים קורין ביחד, שאם יבא האחד להטות יזכירנו חבירו [ואמנם במשנ"ב שם (סק"ו) הביא מחלוקת הפוסקים אם מהני היתר זה גם בדבר הרשות כיעוי"ש, אולם אף למ"ד שאסור לדבר הרשות, וכן לדבר מצוה התירו, מ"מ כאן הוי דבר מצוה, וכמפורש בפוסקים שבשביל אכילת חמין הוי דבר מצוה].

וגם כאן אם השומר הזה הולך לישון לא יעזור, וכמו"כ אם השומר הזה ג"כ אוכל מן התבשיל י"ל שלא מועיל, שהרי יש חשש שהוא עצמו יבא לחתות, ואע"פ שאינו בעה"ב מ"מ הרי הוא שייך ג"כ בגזירה ככל בני הבית, אלא שיש סברא לומר שמועיל מ"מ, וכעין מה שאמרו בגמ' בפסחים פ"ק הוא מחזר עליה לשורפה, והוא יאכל ממנה, בתמיה.

ועכ"פ באופן שהוא ממונה להשגיח עליה במיוחד, נ"ל בסברא שיועיל, שהרי לא גרע מכל היכר שמועיל, וכמו שמצאנו ברא"ש ור"ן ושאר פוסקים שקטימה מועילה מדין היכר, וה"נ לא גרע, ואדרבה אפשר שיועיל טפי, והרי ראינו בגמ' שאפילו קטמה והובערה מהני, מעצם הדבר שכבר עשה היכר, וא"כ ה"ה כאן.

אלא שכאמור בפוסקים לא נזכרה עיצה זו, והיה אפ"ל א'. שתקנת חכמים היתה לעשות את ההיכר דווקא בגחלים עצמם בגרוף וקטום, משא"כ בשומר בעלמא. ב'. דשמא כאן לא יועיל שומר, משום שכאן יש חשש יותר שיבא לחתות משום שישראל אדוקין במצות עונג שבת (וכמש"כ הראשונים), ויש חשש גדול יותר שיבא לחתות, וכבר למדנו שאין לדמות גזירות חז"ל זו לזו. אך כ"ז אינו מוכרח, די"ל שאה"נ יועיל שומר, ולא הוצרכו להזכיר זאת דהא פשיטא כמו בחששא דשמא יטה.

והיה נראה לומר דלא דמי לשמא יטה, דהא גם בהא דאין קורין חזינן שבמדורה לא מהני שתים, וכ"פ בשו"ע (סימן ער"ה ס"ה), והטעם הואיל ויושבים רחוקים זמ"ז, ועוד שזנבות האודים סמוכים להם, ואין זה מכיר כשבא חבירו להבעיר ולחתות, ע"כ. והנה בנידונינו אין כאן את הישיבה סמוך לזנבות האודים, אולם יש מקום לומר שעדיין יש כאן הטעם שיושבים רחוקים זמ"ז, ולא יוכל לראות אם יבא חבירו לחתות בצד השני של התנור. אולם ז"א, דהא כאן אינם יושבים כלל, ואדרבה יש פחות חשש, ואם יבא לחתות מיד יראה אותו, וכמו"כ אם פתח התנור קטן וכיוצא, ורק דרכו אפשר לחתות, הא ודאי שיועיל שמירתו לפי ב' הטעמים.

ב) והנה במשנה בשבת (יט:) אמרינן משלשלין את הפסח בתנור עם חשיכה, ואע"פ שהוא נצלה והולך משתחשך, והסבירו בגמ' (דף כ.) דאע"פ שבעלמא אסור, כמש"כ במשנה שם, מ"מ בבני חבורה מותר, דזריזין הם, ע"כ. ולכאו' יש ללמוד ה"ה בנידו"ד, שכיון ששם שומר מיוחד ודאי זריז הוא.

ואע"פ ששם אמרו ש"בני חבורה" זריזין, וכאן אין חבורה, שאני התם שהוצרכו לזה מאחר שכולם נוגעים בדבר, ולכן קמ"ל דאעפ"כ מותר כיון שבני חבורה הם, אבל בנידו"ד שהשומר מיוחד לזה שפיר י"ל שמהני אף ביחד, ואדרבה עיקר ההיתר מצד שזריזין הם וכמש"כ בגמ', וכאן שפיר הוו זריזים. וכן מש"כ רש"י (במשנה יט:) דזריזין הם ומדכרי אהדדי, היינו כנ"ל דרבותא קמ"ל שאף שהם נוגעים בדבר יזכירו אחד לשני, אבל כאן אה"נ שיועיל אף ביחיד [ועי' להלן (דף כ.) רש"י ד"ה אברים, שכהנים זריזים היינו שכולם בני תורה וחרדים].

בירור ההלכה - סי' ו'

בדיני חזרה

א - יסוד הדין

במשנה (ר"פ כירה) בית שמאי אומרים נוטלים אבל לא מחזירים, ובית הלל אומרים אף מחזירין. ומבואר איפוא שאיסור חזרה הוא בכל גווני אפילו בגרופה וקטומה, וכ"כ שם רש"י דלב"ה שרי הואיל וגרופה וקטומה, וכ"כ הראשונים, וכ"פ בשו"ע סימן רנ"ג ס"א. וכמו"כ איסור זה נאמר אפילו באופן שהתבשיל מבושל כל צורכו, וכמש"כ התוס' (ד"ה חמין) שסתם חמין ותבשיל הוי נמי בשול כל צורכו, וכ"כ הראשונים, וכ"פ בשו"ע שם.

ובטעם האיסור נחלקו הראשונים, שרש"י במשנה כתב לדעת בית שמאי שלא מחזירין בשבת, הוא משום דמיחזי כמבשל, ואפשר שכתב כן רק לדעת ב"ש, אולם בפשטות נלמד מזה לב"ה שבאינו גרו"ק אסור מה"ט, ומה שכתב רש"י שלב"ה מותר כיון שגרוף, כבר הארכנו לעיל בעניינא דשהייה מהו אופן הגריפה, ולפי"ז יש לבאר לב' הצדדים, ועדיין אין הכרח די"ל שהיא גופא נחלקו ב"ש וב"ה בטעם איסור חזרה.

ובחי' הרשב"א כתב שטעם האיסור הוא משום דמיחזי כמבשל, וכ"כ הר"ן, וע"ע בחי' הריטב"א כאן ובדף לז. וע"ע במאירי, אולם בתוס' (לח:) ד"ה פינה מוכח שטעם האיסור מחשש דשמא יחתה בגחלים עיי"ש, וכן מתבאר מדברי רבנו תם בספר הישר שיש חשש חיתוי בכה"ג, ויעוין במשנ"ב (סקל"ז) שהביא את טעם הר"ן מצד דמיחזי כמבשל עיין שם (ועי' בשעה"צ אות ל"ז).

ולדינא עי' בשו"ע סימן רנ"ג ס"ב, ובשו"ע להלן סימן שי"ח ס"ז וס"ח, ובמה שנכתוב להלן.

ב - חזרה מער"ש

והנה בגמרא בשבת (לח:) אמרו שלדברי האומר מחזירין מחזירין אפילו בשבת, ואף ר"י סבר מחזירין אפילו בשבת, וברש"י ד"ה מחזירין פירש אפילו בשבת ביום המחרת, ולא תימא פלוגתייהו מחשיכה, והתם הוא דשרו משום דמוכחא מילתא דאהדעתא דאהדורי לצורך מחר דקיל ליה, אבל ביום לא מוכח דשקיל ליה אדעתא דלאהדורי ובטלה הטמנה, והוי כמטמין לכתחילה, ע"כ. אולם התוס' (בדף לו:) ד"ה וב"ה דקדקו בלשון הגמרא, דמשמע דבשבת אתי לאפוקי מערב שבת, אלא שקשה ע"ז דהלא היינו שהייה ולא חזרה, ושהייה כבר נתבאר שמותר בגרו"ק, או במבושל כל צורכו וכו', וביארו התוס' שיש חילוק אימתי הוא מניח את הקדירה, שאה"נ אם סילקו בהשכמה פשוט שמותר להחזירו, ואף לאחר מכן, אבל אם זו שעה ששוב לא יוכלו להרתיחו מבעוד יום אסור להחזיר, ועוד הוסיף דאפשר לומר שבערב שבת אסור להחזיר אפילו רותח, אם הוא בכדי שאילו היה קר היה יכול להרתיח, ע"כ. וכ"כ הרא"ש וסמ"ג, אמנם בשאר ראשונים לא הובא חידוש זה.

ויש לבאר בזה, שהנה בכל איסור חזרה הבאנו מחלוקת אם משום דמיחזי כמבשל או שמא יבא לחתות, ולכאו' יש לעיין בזה לגבי איסור חזרה בערב שבת, דמה שייך בזה מיחזי כמבשל אחר שהוא נעשה בער"ש, ובחשש דשמא יחתה י"ל שהחשש הוא על שבת, אבל מצד מיחזי ליכא, ובפשטות גם כאן יסברו כן הראשונים שהוא טעם האיסור, וכ"כ הר"ן בהדיא, ועוד, ואכן יעוין ברא"ש סי' ב' שכתב דאיכא גזירה אטו שבת (ואע"פ שזה כמו גזירה לגזירה אסור). וע"ע לר"ת בספר הישר סימן רל"ז שכתב טעם האיסור דחיישינן טפי לחיתוי בגחלים, שהרי הוא מחזירה שיהיה חם ומקפיד על חומה, ובשלמא אם הוא עשה זאת מזמן רב קודם לכן אין חשש, אבל כאן שהוא עושה זאת סמוך לשבת [וכמו שכתבו תוס' שאסור בזמן זה שיוכל להרתיח] שוב יש חשש שבהול עליו להרתיחו, וכעי"ז כתב רש"י שעל הרי"ף.

ולדינא הנה בשו"ע השמיט דין זה, והוא כשיטת כל הראשונים שלא כתבו כן, אבל הרמ"א הביא דין זה בשם י"א, וכתב שהמנהג להקל אך טוב להזהר וכו'.

ויש לדקדק אף לשיטת הרמ"א, א'. שכל זה באינו גרוף וקטום, אבל בגרוף וקטום מותר, וכיעוין ברא"ש כאן, אמנם להלן בפ"ד סימן ב' כתב בשם תוס' לאסור [ונחלקו הגר"א (בסימן רנ"ג ס"ג) והק"נ מהו דעת הרא"ש גופיה], ועי' בב"י בשם המרדכי שנסתפק, ומ"מ בפוסקים כתבו להתיר לדינא. ב'. בלא נתבשל כל צורכו נחלקו הראשונים, דברא"ש מבואר שמותר [ועיין בב"י וב"ח בביאור דבריו], אולם הב"ח הביא שסה"ת וסמ"ג וסמ"ק והגמ"י אוסרים מבעו"י אף שלא נתבשל כ"צ, ובקרבן נתנאל אות ל' כתב שכ"ה לדעת התוס' עיי"ש. ולמעשה עיין במשנ"ב סימן רנ"ג סקע"ד שסתם להתיר בזה, ולבסוף כתב שיש מחמירים גם בזה משום לא פלוג, עיי"ש. וכבר ידוע שהלכה כסתם, וזה מלבד שעצם הדין אינו ברור לאיסור, ולכן יש להקל בזה.

ג - הערות בתנאי חזרה

א'). שהתבשיל יהיה מבושל כל צורכו, שאל"כ יש בו איסור בישול. (ולפמש"כ השו"ע בסי' שי"ח ס"ד עיי"ש ובמשנ"ת, וכן נזכר בפוסקים כאן בכ"מ), וכמו כן אם יש בו רוטב צריך שיהיה חם בחום שהיס"ב.

ויש לבאר בזה, שהנה בב"י (סימן רנ"ג) ביאר שאם הקדירה רותחת אסור להחזירה בשבת ע"ג הכירה "משום שמבשל בשבת", וכמש"כ הטור בסימן שי"ח שתבשיל לח יש בו משום בישול, וכ"כ רי"ו וכו', ובסימן שי"ח כתב הב"י ע"ד דמשמע שכל שהיד סולדת בו מקרי רותח, וכ"כ המג"א כאן (סקי"ט) דמבואר שכל שאין חשש בישול מותר, וכן כתב במשנ"ב סקנ"ד שהנידון הוא משום איסור בישול, עיי"ש. אולם בב"ח מבואר שצריכה הקדירה להיות רותחת ממש, וכל שנחה מרתיחתה מעט אפילו שהיס"ב אסור להחזיר בשבת על הכירה. וכ"כ העו"ש, וה"ד בכה"ח (אות ל"ה), וס"ל שאף שאין בו איסור בישול אסור, מחמת שבכה"ג נתבטלה שהייה קודמת והוי כמניח בתחלה על הכירה בשבת. וע"ע בביה"ל סימן רנ"ג ס"ה ד"ה ובלבד, שהביא מחלוקת הפוסקים אם הנידון הוא משום איסור בישול או מדין שהייה, עיין שם.

והנה בכה"ח נטה להחמיר בזה, שאסור אף בגווני שאין בו איסור בישול (כגון שהוא חם בחום שהיס"ב), וכתב שכן משמע מסתמות דברי השו"ע, והגם שכתב בב"י בשם רי"ו דמוכח בגמ' שאם לא נצטנן אפילו שנח מרתיחתו קצת מותר להחזיר, מ"מ לא סמיך ע"ז לדינא וכו'. וסיים שעל כן רבים יראי ה' שלא נוהגים בחזרה כלל, משום דתיכף שיוצא מהאש נח מרתיחתו ולאו אדעתייהו, ועוד משום ההמון וכו', עיין שם. אולם יש להעיר דז"א מוכרח כלל, שאדרבה נלמד מדברי הב"י לפרש כן את דבריו בשו"ע, ואה"נ שהכל תלוי באיסור בישול אם יש בו, וכ"כ בספר מנחת כהן (משמרת השבת שי"ב פ"כ), והעיקר כדעת מרן הב"י שכל שהצריכו שתהיה קדירה רותחת הוא משום איסור בישול, וא"כ כל שהיס"ב שוב אין חשש, וכן הוכיח בספר מנוחת אהבה ע' נ' ממה שלא ראינו להרמב"ם ועוד הרבה ראשונים שכתבו לאסור החזרת הקדירה אם התבשיל נצטנן, ועל כרחך שזה משום שלטעמייהו אזלי דס"ל שאין בישול אחר בישול בלח, ושוב אין חשש, ורק הרא"ש והטור ושו"ע דס"ל שיש בישול אחר בישול בלח שנצטנן, הצריכו תנאי שלא יצטנן התבשיל שממילא אסור משום בישול, ואם היס"ב אה"נ דשרי. ועו"כ שם להעיר ע"ד הכה"ח שכתב שכ"מ מסתימת השו"ע, שהרי אין הכרח כלל, שהרי בב"י ביאר שהדבר תלוי אם יש בו בישול או לא, ובודאי שגם מש"כ השו"ע היינו בכה"ג, וילמוד סתם מן המפורש. וכ"כ בהדיא בביאור הלכה (סימן רנ"ג ס"ה) ד"ה ובלבד, שדעת הב"י משום בישול.

ולפי"ז יוצא איפוא שהכל תלוי בדיני בישול, ובדבר יבש שאין בו רוטב כיון שאין בו משום בישול מותר להחזירו אפילו אם נצטנן, וכן הוא לדעת מרן השו"ע, וכ"כ בביה"ל הנ"ל וכדעת האחרונים.

אלא שבריטב"א (שבת לח:) כתב בהדיא וז"ל: דמוכחא סוגיא דשמעתין דבעינא שיחזירנה קודם שיצטנן לגמרי דלא ליחזי כמבשל, וכ"כ בחי' הר"ן (שבת מ:) וכ"ה באו"ח, וה"ד במנ"א שם, ולדינא כתב שם שמ"מ כיון שמרן הב"י פסק להתיר כל היכא שאין בו משום בישול, לכן יש להקל מעיקר הדין, אלא שהוקשה לי דנימא אדרבה אם מרן היה רואה דברי הראשונים הללו היה חוזר בו. אך שוב התבוננתי דיש סמך לדברי הב"י מדברי הרמב"ם והראשונים שלא התירו תנאי זה, וכן העיר שם, ואת"ש שהלכה כדעת מרן הב"י ושאר פוסקים שכל שאין בו איסור בישול מותר להחזיר [ומה שכתב עוד הכה"ח שלא להחזיר כלום משום ההמון, שלא יטעו להחזיר דברים האסורים וכו', הוא עיצה טובה בעלמא, אבל אה"נ מדינא אין איסור, ויוכל להחזיר באין רואים וכו']

ולסיכום: כל היתר חזרה בכל אופן שהוא, הוא רק כשאין בו חשש איסור בישול, כגון שהוא מבושל כל צרכו, ואם הוא דבר לח צריך שיהיה גם רותח, וביבש מותר אפילו צונן.

ב'). שיהיה גרוף וקטום [דזה לכו"ע כמבואר בפ' כירה, דאל"כ אסור משום מחזי כמבשל], ובאופן שזה על גז צריך לשים פח לכסות את האש, וככל מה שנתבאר בדיני שהיה, עיי"ש כל הפרטים, ושייך לכאן.

ג'). שלא הניח את הקדירה על גבי קרקע (עיין בגמ' דף לח: ובשו"ע בסימן רנ"ג ס"ב), אבל אם הניחו ע"ג קרקע אסור להחזירו כלל [ולענין הנחה על השיש הנה בפשטות כל המחובר לקרקע כקרקע דמי, וה"ז בכלל האיסור (וכן מבואר בפתה"ד אות ב'), אולם לדינא נחלקו בזה פוסקי זמנינו כמובא בספר ארחות שבת, אם בסברא דמי לקרקע או לא], ולדעת השו"ע אין נפ"מ אם היה דעתו להחזירה או לא, אך הרמ"א חילק בזה.

ויש להסתפק אם יש איסור זה בפלטה חשמלית (שלא יחזיר עליה אא"כ לא הניחה ע"ג קרקע), שהרי איסור חזרה הוא משום שנראה כמבשל, ובפלטה הרי אין דרך לבשל והוי היכירא, וכבר מצאנו בשו"ע (סימן שי"ח ס"ח) גבי הנחת דבר קר כנגד המדורה דשרי [שנחלקו בזה הי"א שבשו"ע אי שרי, ופסק השו"ע להתיר כדעה ראשונה], והכא נמי י"ל בנידו"ד שאין דרך לבשל בו בחול ומותר, ויבואר כמש"כ הרשב"א בחי' (דף מ:) שאסור להחזיר על כירה שאינה גרו"ק, וכן אסור ליתן לכתחילה אפילו בגרו"ק משום דמחזי כמבשל, אבל כנגד המדורה או בכ"ר שאין דרכם של ב"א לבשל "רוב פעמים", אינו נראה כמבשל אלא כמפיג צינה וכו', ע"כ. ומעתה ה"ה בנידו"ד לגבי פלטה שאין דרך לבשל עליה שמותר להניח ע"ג. ואף אמנם שאם ירצו יוכלו לבשל בה, מ"מ כיון שאין דרך לבשל בה שוב אין חשש, וכן מצאתי הלום בשו"ת תפל"מ (סימן ל"ב) שהאריך בזה טובא, ומסיק עפ"ד הראשונים שאכן לדינא אין חשש חזרה בפלטה חשמלית, כיון שאין דרך לבשל בפלאטה בחול, ואין לחוש בזה משום שנראה כמבשל, עייש"ב. ואיברא שדעת הרבה מפוסקי זמנינו לאסור בזה [אא"כ בהנחת איזה דבר להפסק, ויש מחמירים אפילו בנייר כסף דל"ח הפסק, כיון שלפעמים דרך לבשל בנייר], אולם מעיקר הדין נראה שיש להתיר בזה.

ויתירה מכך שלפי האמור אפשר להקל גם באופן שהכירה מכוסה בפח מתכת, שהרי אין דרך לבשל על פח בימות החול, ושוב חזרנו להאמור דבכה"ג מותר, ועד כאן לא אסרו אלא בכירה גו"ק בעלמא שלא נעשה שינוי הניכר, ועדיין יש דרך לבשל בו בחול בכה"ג, משא"כ בזמנינו שלא מבשלים על פח כלל, י"ל דשרי. ושו"ר שכ"כ בתפל"מ לעיל בסימן ג' סוף אות ז'. אולם זה חמיר טפי, אחר ששמעתי שלפעמים אין רוצים שישרף המאכל ומניחים בו פח, או כדי להשהות, ועוד שמעתי שבדור הקודם היו מבשלים בהפסק פח, וכ"מ בחזו"א, אמנם בזה"ז אפשר שיש להקל כדין המניח כנגד המדורה, כיון שאין דרך לבשל כך, ובודאי שאין "רוב פעמים" לבשל כך (כלשון הרשב"א), אלא שלפי"ז נצטרך לדקדק בכל דבר לפי עניינו, אם הוא סוג פח שאין דרך לבשל בו, ואיזה מאכל זה, ומ"מ בפח המצוי מסתבר שאין דרך לבשל עליו, ושרי מעיקר דינא. [וראיתי הלום להגרשז"א בס' שולחן שלמה (סימן שי"ח אות נ"ה) גבי חימום חלה או קוגל על הפלטה, שיש לפקפק בזה, אך יודע אני שהספרדים עושים כן, עכ"ל. ומה שכתב שהספרדים עושים כן, כנראה כוונתו עפמש"כ ביחו"ד ח"ב שהתיר בזה, וכן הלכו בעקבותיו במנו"א ועוד].

ד'). תנאי נוסף שאסור להחזיר בתוך הכירה אלא ע"ג דווקא, לא שייך בכיריים שלנו שאין להם תוך וחלל, וכמש"כ האחרונים.

ובתנורים שלנו (תנורי אפיה), שיש בהם כפתור מיוחד שמעמיד את החום למצב שבת, נראה שהוא כמו כירה של זמנם שאסור להכניס לתוכו, ורק על גביו מותר (ואפילו אם נתקיימו שאר תנאי החזרה), שהרי יש בזה משום מיחזי כמבשל, וכן מצאתי הלום בשש"כ פ"א סי"ז. אלא ששו"ר בשו"ת שבט הלוי ח"ג סימן מ"ח שכתב להתיר בזה כשמלאו כל תנאי החזרה, ואינו דומה לכירה שאסור להחזיר לתוכה, עיי"ש, אלא שצריך שישים הפסק בין הקדירה לקרקעית התנור, עיין מנח"י ח"ג סי' כ"ח ובשו"ת אז נדברו ח"ח סי' ט"ז, וע"ע באגר"מ ח"ד סי' ע"ד בישול אות כ"ז שמצריך לעשות כן מד' צדדיו, ואכמ"ל [ובשאר דיני שהייה, דין התנורים שלנו ככירה, ולא כתנור שלהם המבואר בשו"ע סי' רנ"ג ס"א, וכמש"כ באג"מ שם]. אך שיש להזהר מאד בתנור החשמלי המצוי כיום, שלא יהיה בו חששות אחרים ע"י טרמוסטט או ע"י הדלקת נורת בקרה, וכיוצא. ולהחזיר רק בסמיכה ולא ממש על האש, עיין משנ"ב סקט"ו שיש מתירים, וע"ע בביה"ל שם.

מרפסן איגרי

מדור השאלות

הערות ותמיהות שנתעוררו בבית המדרש
ודורשות עיון ותשובה

א

ברבותא דהיתר פרישת מצודות בערב שבת

סי' רנ"ב סעי' א' ומותר לפרוס מצודות בערב שבת וכו', ובמשנ"ב סק"ו הוסיף דבשבת כה"ג אם נכנס חיה מיד בפרישת המצודה חייב, וכוונתו לבאר דלכך הוצרכו להתיר בערב שבת, וקשה דהיכא דהוא בערב שבת א"כ לא צריך להגיע להיתר דערב שבת, כיון שהוא ממנ"פ מרוחק מזמן הצידה ול"ה דומיא דהנך, ובשעה"צ ציין לתוס', והוא בשבת י"ז ע"ב, שבאו ג"כ ליישב הנ"ל. אמנם תוס' שם כתבו דמטעמא הנ"ל גזרו חז"ל בשבת שלא יפרוש מצודה כלל, ולכך קמ"ל מתני' דבערב שבת לא גזרו, ולפי"ז הוי דומיא דהנך כלפי האיסור דרבנן שאסור גם אם יצוד אח"כ, אך במשנ"ב העתיק רק את האיסור דאורייתא שיהיה בשבת אם יצוד מיד, וא"כ ק' כנ"ל, ובתוס' שציין להדיא פירשו באו"א משום האיסור דרבנן, דלפי"ז ל"ק הק' הנ"ל. ולכאורה כוונת המשנ"ב ג"כ לביאור הנ"ל דתוס', אמנם העיקר חסר מן הספר, ולדבריו שכתב כאן הוא קשה וכנ"ל.

שמעון בן גיגי - רוממה

ב

בטעם איסור חזרה משום "שמא יחתה" או "מחזי כמבשל"

הנה כנודע נחלקו הראשונים בטעמא דאיסור חזרה בשבת, י"א דמשום מחזי כמבשל הוא, וי"א דמשום חשש חיתוי הוא מחמת שנצטננה הקדירה. אך בדעת המ"ב בזה מצינו דבכו"כ מקומות נקט לטעם אחד, ובכו"כ מקומות נקט לטעם האחר, ובב' מקומות נקט לתרווייהו, וצ"ע שיטתו בזה, ואציין המ"מ בזה, א) המקומות שנקיט לתרווייהו - במ"ב ס"ק ל"ז כתב משום מחזי כמבשל, ובשעה"צ שם ס"ק ל"ז הביא נמי לטעמא דשמא יחתה, וכן בסימן שי"ח במ"ב ס"ק צ"ח כתב מפני שנראה כמבשל "וגם" דאתי לחתות בגחלים. ב) "מחזי כמבשל" - מ"ב ס"ק נ"ה לענין "נתינה בתחילה" (ודלא כהט"ז ס"ק י"ג דמשום חשש חיתוי הוא עי"ש), מ"ב ס"ק נ"ח לענין חזרה "בתוכה" (ודלא כמחה"ש ס"ק ל"ה דמשום חשש חיתוי הוא עי"ש), מ"ב ס"ק ס"ד לענין נטילה מבעו"י וחזרה בשבת (וזה א"ש דבשיטת הר"ן קאי בזה, ולשיטתו קאזיל), מ"ב ס"ק פ"ז לענין נתינה בתחילה, מ"ב סק"צ עי"ש הענין. ג) "חשש שמא יחתה" - מ"ב סק"ע בתו"ד בדין חזרה בע"ש כתב "ובשבת אוסר שמא יחתה" עי"ש, ובמ"ב ס"ק ק"ג לענין חזרה בין בתוכה בין ע"ג כתב בהדיא "משום חשש שמא יחתה אח"כ בגחלים", וכן במ"ב ס"ק ס"ח הביא ד' הישועי' לחלק בין שהיה לחזרה, ועי"ש שס"ל משום חשש חיתוי. ובאמת נפק"מ טובא בזה, ואציין אחת מהן, דנודעו דברי החזו"א דנקט להלכה דמשום חשש חיתוי הוא, וע"כ הסיק דאיסור חזרה הוא "איסור מצב", ואף אם החזיר גוי או קוף צריך להסירו, דבחשש איסור חיתוי עומד וקאי, ומאידך הביאוה"ל סעיף ה' בד"ה להחם הקדירה צידד להקל בזה משום שבות דשבות עי"ש, ומזה נראה דבטעם דמחזי כמבשל קאזיל בזה, דהוא איסור "מעשה", אך צ"ע דלפמש"כ בעצמו בכ"מ הנ"ל דישנו חשש חיתוי הו"ל לאסור כדכ' החזו"א, וצע"ג בדעת המ"ב בכל זה. (ועיין "הערות והארות").

מרדכי ברגר - אלעד

ג

עיון בגדר מצטמק ורע לו

בשער הציון סי' רנ"ג ס"ק ט' הסביר שמה שכתוב "כל דבר שאדם עצוב" לדייק שאפי' התבשיל בעצם יפה לו הצימוק, אלא הוא עצוב דקבעי ליה לאורחיו, שרי. ולכאורה לפי זה שתלוי באדם עצמו, למה לי כל הביאור הלכה ד"ה "והוא מצטמק ורע לו" מה נקרא מצטמק ורע לו ומה יפה לו, וגם מה שכתוב לבסוף "וכל שאינו יודע בבירור ראוי להחמיר", לכאורה צריך להיות שכל אדם ישער בעצמו באיזה דבר הוא עצב כשנצטמק ובאיזה לא.

ברוך צבי פדווא - בני ברק

ד

בהיתר קדירה חייתא לדעת חכמים

יש לעיין טובא בטעם היתרא דקדירה חייתא לדעת השו"ע דפסק כחכמים דהשהייה נאסרה גם בתבשיל המבושל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, דהנה ההיתר דקדירה חייתא מורכב מב' דברים הכרחיים, האחד, דלסעודת הלילה אין חשש שיחתה, משום שאינו רוצה בכך או משום שלא יועיל החיתוי לסעודה זו בקדירה חייתא, והשני, דלסעודת הבוקר יהא מוכן התבשיל כל צרכו אף ללא חיתוי, כדכתב השו"ע "ובכל הלילה יכול להתבשל ללא חיתוי". והנה, בשלמא לשיטת חנניא דמדרגת מאב"ד הותרה השהיה, אתי שפיר דעד סעודת הבוקר בודאי תגיע הקדירה חייתא לדרגת מאב"ד, ואין לחוש כלל לחיתוי, אך לדעת חכמים מדוע אין חשש חיתוי בבוקר השבת קודם הסעודה, דאף דהתבשיל כבר מבושל כ"צ, מ"מ יש בזה עדיין חשש חיתוי עד שיגיע לדרגת מצטמק ורע לו, ומ"ש חשש החיתוי דהלילה מהבוקר, אטו פסיקא להו לחכמים דבכל קדירה חייתא בבוקר השבת הקדירה בדרגת מצטמק ורע לו, הא המציאות מורה לא כן. ואין לומר דבקדירה חייתא יש "מעשה דהיסח הדעת", דהא מה שמסיח דעתו הוא משום דאין הוא חפץ לאוכלה לערב, אך לסעודת הבוקר דחפץ הוא לאוכלה אינו מסיח דעתו, ומדוע לא יחתה להשביח תבשילו, וצע"ג.

[והנה בתוספות ישנים עה"ד בפרק כירה ל"ח ע"ב, כתבו בהדיא דלדעת חכמים אין היתרא דקדירא חייתא כלל, עי"ש. ולהאמור מבוארת היטב שיטתם, אך השו"ע פסק כחכמים, ומאידך פסק נמי את ההיתר דקדירה חייתא, וכן דעת שאר ראשונים, וצ"ע, ועיין ב"ביני עמודי" בזה].

מרדכי ברגר - אלעד

ה

בענין שהייה לצורך מחר

בביאוה"ל סי' רנ"ג ס"א ד"ה להשהותו עליה כתב דאסור להשהות אף לצורך מחר, דדוקא בחייתא שא"א לאוכלו, אבל בזה שאפשר לאוכלו חיישינן שמא ימלך לאוכלו ויחתה, ועי' לק' סי' רנ"ד ס"ה שביאר המג"א הא דשרי ליתן פת בתנור ע"מ לאוכלו במוצ"ש, כיון דאסור לרדות מהתנור לא חיישינן שמא ימלך. וצ"ב דלפי"ז אם אינו יכול להתבשל עד למחר שרי, דלא שייך שמא ימלך, ואפילו אם התחיל להתבשל קודם שבת ולא הוי חייתא. ועיין במשנ"ב בסק"ו דמשמע להדיא לא כך. ועיין גם בביאוה"ל ד"ה מסיח דעתו, דמשמע להדיא דסברת חייתא משום שאינו מוכן לצורך הלילה, ולפי"ז צ"ב למה דוקא חייתא, והיה אפ"ל דלא פלוג, אך לפי מש"כ דשרי ליתן פת בתנור לצורך מוצ"ש כיון דאסור רדייה, אף דאין היתר של חייתא, מוכח דשרי בכה"ג, וצ"ע.

רפאל ברוך טולידאנו - בית וגן

ו

בדין פס"ר ע"י גוי

במשנ"ב סי' רנ"ג ס"ק כ"א מייתי פלוגתא אם מותר להוציא ע"י גוי קדירה שגחלים מונחים סביבה, ומצדד להקל לצורך שבת כיון דלכו"ע הוא דרבנן, דהוי פס"ר דלא ניחא ליה, וצ"ע דהרי הוי פס"ר ע"י גוי דקי"ל להתיר בסעי' ה'.

עו"ק דלצורך שבת יש להתיר לכו"ע משום דהוי שבות דשבות לצורך שבת, ולא משום דבזה יש לסמוך על המקילין.

דוד שיפרין - קרית ספר

ז

בסברת הדינים בהחזיר גוי בדעת המשנ"ב

במשנ"ב סי' רנ"ג ס"ק ל"ד כתב שמה שנעשה ע"י א"י במזיד כאילו עשה הישראל בשוגג, ולכאורה לפי זה היה צריך להיות שאפי' מצטמק ויפה לו יהיה אסור כמו בהחזיר ישראל בשבת בשוגג, לכן אומר הביה"ל שכאן מותר במצטמק ויפה לו כיון שעצם הדין בהחזיר ישראל לא ברירא כל כך, וממילא ע"י גוי מקילין יותר, ומה שהרמ"א אומר דינו "כשכח ושהה" ולא "כשוגג בישראל", היינו שלמעשה לדינא שוים הם.

ולכאורה אינו מובן מה שאומר המשנ"ב אחרי זה שאפילו נצטמק ויפה לו מותר כיון שאין נהנה כ"כ, הרי כבר הסביר יפה הטעם שמה שנעשה ע"י א"י במזיד דינו כמו יהודי בשוגג.

וביותר צ"ע דברי הביה"ל שרוצה לומר שממה שכותב הרמ"א "דינו כשכח ושהה", שלדעת הרמ"א שמתיר להשהות ממאב"ד גם כאן צריך להתיר, שברור כשמש שדברי הרמ"א כאן הם רק סימנא בעלמא לשיטתו של המחבר בשהייה (שכמו שלמחבר מותר בשכח ושהה אם היה מצטמק ויפה לו, גם בהחזיר עכו"ם מותר), דהלא עיקר הטעם הוא שמה שנעשה ע"י א"י במזיד לא חמור ממה שיהודי עושה בשוגג, כמו שהסביר המשנ"ב [ואפי' אם נאמר שמה שמסיים המשנ"ב הטעם של אינו נהנה הוא טעם נוסף, גם קשה כי מהיכי תיתי לומר שכיון שהרמ"א מתיר להשהות ממאב"ד לא מקרי נהנה ממלאכת הגוי].

ברוך צבי פדווא - בני ברק

ח

איזה דברים א"צ להיות להר"ן בחזרה כשהורידם בשבת

כתב המשנ"ב בסי' רנ"ג ס"ק ל"ז, דמאכל לפני שהגיע למאכל בן דרוסאי צריך להיות גרוף וקטום, משום דאם לאו יהיה מיחזי כמבשל, וכותב שם בשעה"צ ס"ק ל"ז "רש"י והר"ן", כלומר שהם סוברים דהטעם של גרוף וקטום הוא משום דמיחזי כמבשל, אך מביא שם טעם אחר עי"ש, אך מבואר להדיא דהר"ן סובר דהטעם הוא משום דמיחזי כמבשל, וא"כ לכאו' קשה לשיטת הר"ן המובא בסעיף ב' בהג"ה, דמביא שם קולא של הר"ן דאם נטלו הקדירה משחשיכה מותר להחזיר בשבת אפי' הניחה ע"ג קרקע, והמשנ"ב שם ס"ק ס"ג כתב בזה"ל: "פי' הא דבעינן דווקא עודה בידו גם דעתו להחזיר, אבל גרוף וקטום לכו"ע בעינן", עכ"ל. ובס"ק ס"ד וס"ק ס"ה מבאר הטעם דהר"ן, דכיון שהורידו בשבת אינו נראה כמבשל, משא"כ בהורידו בע"ש כיון דהנטילה לא היתה בשבת נראה כמבשל, וקשה לכאו' לשיטת הר"ן המובא בשעה"צ ס"ק ל"ז דהטעם של גרו"ק הוא משום מיחזי, אז לכאו' הי' צריך להתיר כשהורידו את הקדירה בשבת גם שלא יצטרכו גרו"ק, וצ"ע.

משה פיליפ - בני ברק

ט

בענין פסיק רישא

במשנ"ב סי' רנ"ג ס"ק נ"א מביא דאפי' בגחלים מונחות סביב הקדירה, דאז ודאי יחתה בגחלים כשיטלם, אפ"ה לצורך שבת מותר ע"י אינו יהודי, ובשעה"צ שם ס"ק מ"ג כתב דהלא הוא רק פסיק רישא דלא ניחא ליה ולכן סמכינן על המקילין, וכן בסי' רנ"ט סעיף ז' במשנ"ב ס"ק כ"א ושם בשעה"צ ס"ק ט"ז מבואר דבאמירה לעכו"ם בפסיק רישא דלא ניחא ליה מותר, וביתר ברירות רואים שם בשעה"צ ס"ק כ"ו דדווקא בלא ניחא ליה, משא"כ לעומת זה בסי' רנ"ה בשעה"צ ס"ק א' כתב וז"ל: "אבל אין לאסור מפני שיצטרך לבסוף לצוות לאינו יהודי בשבת לסתום פי התנור למעלה מקום שהעשן יוצא, וזה היא כעין פסיק רישא לענין כיבוי הגחלים, דזה מותר ע"י אינו יהודי כדמוכח בסי' רנ"ט סעיף ז' כיון שאינו עושה כיבוי ממש עיי"ש", עכ"ל. אך לכאו' אינו דומה לסי' רנ"ט, דשם הלא הוי פסיק רישא דלא ניחא ליה וכמו שהבאנו לעיל, משא"כ הכא לכאו' הוי ניחא ליה דיכבה האש, וכן בסי' רנ"ג סעיף ה' מביא הרמ"א דאינו יהודי מותר להשים הקדירה ע"ג תנור של בית החורף ואח"כ להבעיר הבית החורף, כיון שכונתו לחמם הבית ולא לחמם הקדירה, ולכאו' כאן ג"כ קשה דהלא הוי ניחא ליה שיתחמם הקדירה, וצ"ע.

משה פיליפ - בני ברק

י

באיזה מקום היה הדרך לבשל תמיד

במשנ"ב סי' רנ"ג ס"ק נ"ה מיירי שם שמחזיר על הכירה מלמעלה (דבתוכה אסור בכל אופן), וכתב המשנ"ב "כיון שמעמידה 'במקום שדרך לבשל שם תמיד' מחזי כמבשל". ובס"ק נ"ח גבי האיסור להחזיר לתוכה כתב "כיון שמעמידה בתוכה כדרך שמבשלין בה תדיר". ולכאורה סותר את עצמו, שקודם משמע שעליו הוי הדרך לבשל, ואחרי זה משמע ש"רק" בתוכו הוי הדרך לבשל תמיד, וצ"ע.

ברוך צבי פדווא - בני ברק

יא

דין חזרה בכירות שלנו

במשנ"ב סי' רנ"ג ס"ק נ"ח כתב דהכירות שאין להם תוך וחלל, אלא הן פשוטות ותוכן וגבן אחד, מותר להחזיר כיון דאין להם שם תוך, ע"כ. ולכאו' צ"ע, דהלא המשנ"ב בעצמו הביא שם דהטעם דאסור להחזיר בתוכו הוא מפני דהדרך לבשל בה תדיר מיחזי מבשל, א"כ הכירות שאין להם תוך וחלל הלא הדרך בכירות הללו לבשל כך, וממילא כשמחזיר עליו בשבת לכאו' היה צריך להיות אסור משום דמיחזי כמבשל.

משה פיליפ - בני ברק

יב

האם שייך בישול לדעת הרא"ש אחר שהגיע למאב"ד

כתב המשנ"ב בסימן רנ"ג ס"ק ע"ג שאם לא נתבשל כל צרכו, דעת הטור והרא"ש שמותר להחזיר בער"ש, והטעם דכיון שעדיין לא נתבשל כל צרכו שייך עדיין עוד בישול, וליכא למיגזר שמא יחזיר בשבת. וצע"ג דהלא ידוע לכל, וכן כתב הביאור הלכה בסי' שי"ח סעיף ב' ד"ה אפי' בעודו, דלדעת הרא"ש ממתי שנתבשל כמאב"ד לא שייך עוד בישול, וצ"ע.

ברוך צבי פדווא - בני ברק

יג

סתירה בדברי הפמ"ג בדין הנחת תבשיל יבש קר ע"ג קדירה חמה המונחת ע"ג האש בשבת

בסימן רנ"ג הביא הבה"ל את קו' האחרונים דהמחבר סותר את עצמו מסעיף ג' לסעיף ה', דבסעיף ג' מבואר שלהפסיק בין התבשיל לבין האש ע"י קדירה זה נחשב רק גרופה וקטומה ומותר רק בדרך חזרה, אך לתת לכתחילה אסור משום דהוי דרך בישול בכך, ואילו בסעיף ה' מבואר שמותר לתת לכתחילה תבשיל ע"ג קדירה חמין משום דאין דרך בישול בכך [ועיי"ש במשנ"ב בשם הב"י דמיירי ע"ג האש].

ותירץ הפמ"ג, דחלוק קדירה מלאה מקדירה ריקנית, דבסעיף ג' מיירי בקדירה ריקנית וזה מהני לעשות רק גו"ק, אך אכתי הוי דרך בישול [וביאר כי חום הכירה עולה ישר לקדירה העליונה, ונחלקו החזו"א והגרש"ז בביאור דבריו, ונפ"מ להיכא שגרף או קטם ואז הניח קדירה ריקנית], משא"כ בקדירה מלאה הוי תרתי לטיבותא, גם גו"ק וגם אי"ז דרך בישול, ולכן מותר להניח ע"ג לכתחילה בשבת.

ותמוה דהפמ"ג סותר משנתו, דבסי' רנ"ח כתב המג"א, דהמניח תבשיל ע"ג קדירה חמה שעומדת ע"ג האש 'מבעוד יום' יש לזה דין 'שהיה', והקשה הפמ"ג מסי' רנ"ג ס"ג דמבואר שקדירה ריקנית מהני לעשות הכירה גו"ק, וא"כ מבעו"י ודאי מותר ואי"ז שהייה, ותירץ דקדירה ריקנית צוננת עדיפה מהכא דמיירי בקדירה חמה ע"ג האש, דרק בריקנית מהני לאשווי לכירה דין גו"ק, משא"כ בקדירה חמה אי"ז גו"ק.

וצ"ע, דהלא בסי' רנ"ג סעיף ה' מפורש בשו"ע שמותר להניח אף בשבת תבשיל ע"ג קדירה מלאה המונחת ע"ג האש, ועדיפה מקדירה צוננת, וכפי שביאר הפמ"ג שם, ואיך כתב כאן בהיפוך, וצע"ג (שו"ר שכבר קדמני בקושיא זו בספר גן רוה).

יהודה ברזילי - רמת בית שמש

יד

מתי צריך ליתן את הרוטב בשר ע"י כף

במשנ"ב סי' רנ"ג סוס"ק פ"ד כתב שבאופן שנצטנן ראוי ליתן את הרוטב בשר ע"י כף, וכוונתו שעי"ז יהיה כ"ש. ויש להעיר דלקמן בסי' שי"ח ס"ק פ"ז הביא בזה פלוגתא. ואע"פ שאפ"ל שסמך להקל במקום שהוא רק לחומרא לכתחילה, אך קשה מאוד באופן האחרון שאף הקטניות עם המרק נצטנן לגמרי, "בודאי יש מדינא ליזהר שלא לשפוך עליהם מכ"ר כ"א ע"י כף", וצ"ע.

ה. צוברי - נתיבות

טו

גוי שחימם תבשיל בשבת עד מתי קנסוהו

במשנ"ב סי' רנ"ג ס"ק צ"ו כתב דאם אמר לגוי שיחמם לו התבשיל בשבת, אף שנתבשל כ"צ מערב שבת וגם נצטנן אח"כ ולא נהנה ממלאכת הא"י, קנסוהו שימתין עד לערב בכדי שיעשה הואיל ונעשה המלאכה ע"י ציוויו, והמקור הוא בב"י בשם הרשב"א, אך שם כתב רק דאסור לו לאותה שבת ובמשנ"ב הוסיף בכדי שיעשו, וצ"ע מהיכ"ת דגם הכא יאסר בכדי שיעשו, דהא הוא דין בשביל שלא יהנה מהמלאכה כמש"כ רש"י, או כמ"ש הרמב"ם שלא ישתכר כלום ולא יבוא להקל פעם אחרת, והכא לא שייך כ"ז, ואפי' דבשבת עצמה קנסוהו שלא יאכל התבשיל, מ"מ מהיכ"ת דאסור אף בכדי שיעשו.

רפאל ברוך טולידאנו - בית וגן

טז

חילוק בין קדירה ריקנית לקדירה מלאה

בביאוה"ל סי' רנ"ג ס"ד ד"ה ויזהר, כתב לחלק בשם הפמ"ג בין מניח ע"ג קדירה ריקנית שהו"ל רק כגרו"ק, משא"כ כאשר הקדירה מלאה מותר ליתן אפילו לכתחילה בשבת. וצ"ע ממש"כ בסוס"י רנ"ט (בקיצור דיני שהייה והטמנה) "ואם נתן לבנה או ד"א על התנור להפסק, ואח"כ נותן הקדירה עליה, שרי". וכן בסי' שי"ח אמצע ס"ק מ"א וסוס"ק צ"ד כתב דשרי להניח על קרקעית התנור ע"י הפסק כלי ריקנית, וצ"ע, ויש ליישב.

ה. צוברי - נתיבות

יז

הנחת קדירה על תנור בית החורף

ברמ"א סי' רנ"ג ס"ה הביא דברי התרוה"ד דשרי לגוי להניח הקדירה על תנור בית החורף, ומבערת השפחה אח"כ התנור, ועי"ז הקדירות חוזרים ונרתחים, והטעם דהגויה מתכוונת לחימום הבית ושרי אינו מתכוין בגוי אף בפס"ד, אך אסור שיושיב הישראל את הקדירה על תנור בית החורף משום דהוי כאחד נתן את הקדירה ואחד הצית את האור דפטור אבל אסור. וצ"ב דא"כ למה ע"י גוי לא יהיו איסור דאחד נותן את הקדירה דהוי התחלת בישול, דאם משום דהשפחה אח"כ אינה מתכוונת לבשל לא חשיב התחלת בישול, א"כ יהיה שרי אף ע"י ישראל, וצ"ב.

רפאל ברוך טולידאנו - בית וגן

יח

הטמנה כשאין אש מעל הקדירה כשהקדירה כבר מוטמנת מע"ש

בסי' רנ"ג סעיף ה' כתב המחבר וז"ל: "אבל להטמין תחת הבגדים הנתונים ע"ג המיחם ודאי אסור", וכתב שם המשנ"ב ס"ק פ"ח דאפי' אם אין אש תחתיה ג"כ אסור, דהלא בשבת אסור להטמין אפי' אם הוא מבושל כל צרכו ואפי' הוא חם, לעומת זה בסי' שי"ח ס"ק נ"א כתב שם המשנ"ב וז"ל: "ואשמועינן דמותר להניח הכלי תחת הבגדים שכיסו בהם הקדירה, ואף שאין טומנים בשבת אפי' בדבר שאינו מוסיף הבל, הכא כיון דעיקר הטמנה היתה מבעוד יום לצורך הקדירה דזה מותר", ע"כ. ולכאו' מבואר בהדיא דלא כמו שכותב לאיסור אצלינו בסי' רנ"ג, וצ"ע.

משה פיליפ - בני ברק

יט

אמאי ע"י גוי לא חיישינן לאיסור אחד נתן את הקדירה

בסי' רנ"ג ס"ה מבואר דשרינן שהגוי יניח תבשיל צונן ואח"כ יסיק את התנור, דכשמסיק לא מתכוין לבשל אלא לחימום הבית, אבל ע"י ישראל אסור להניח, דאחד נתן את הקדירה ואחד נותן האש אסור. וצ"ע אמאי ע"י גוי לא חיישינן לאיסור אחד נתן את הקדירה, דהרי בהנחת הקדירה ודאי מתכוין שיתבשל אח"כ.

דוד שיפרין – קרית ספר

כ

דין עבר ושיהה בצלי

סי' רנ"ד סעי' א', פסק המחבר בצלי שור או עז דאסור להניח אצל האש בערב שבת, ומבאר בביאוה"ל שס"ל כהרי"ף והרמב"ם שפסקו כרב ירמיה דברחא ולא שריק אסור, וכתב ע"ז הביאוה"ל דיש הרבה ראשונים שפסקו כרב אשי בל"ב דברחא ולא שריק שרי, ולכן בדיעבד אם שיהה בתנור סגור ולא טוח שרי, והוא הדין כל כיוצא בזה (בשם הב"ח המ"א והא"ר).

והנה בטעמא דרב אשי נחלקו הראשונים, התוס' והר"ן פירשו שדעתו דבתנור סגור לא חיישינן לחיתויי, וכתבו דלא קיי"ל כרב אשי כיון דסוגיות ערוכות דלא כוותיה, חדא דהא סוגיין משמע דטעם ההיתר הוא כיון דקשי ליה זיקא (ובלא"ה אסור), והוא דלא כרב אשי, וגם סוגיא דקרבן פסח (שם להלן כ' ע"א) דמוכח בטלה דקרבן פסח (לולא טעם שבני חבורה זריזין) אסור להשהותו, אע"פ שמיירי בפשטות בתנור סגור, מוכח דסוגיא דלא כוותיה, ולית הלכתא כוותיה.

מאידך הבעה"מ והרשב"א מפרשים טעמא דרב אשי דגם עז מנותח קשי ליה זיקא קצת, ונחלקו רב ירמיה ורב אשי אי בהאי קשי ליה זיקא קצת ימנע מלחתות, ורב אשי מיקל. וכ"ז במנותח, אבל באין מנותח כגון קרבן פסח, בהא לא קשי זיקא כלל ואסור אף לרב אשי, וממילא מיושב שפיר דסוגיין אתיא שפיר אף לרב אשי דטעמא משום זיקא, וקרבן פסח אסור כמשמעות הגמ' שם לחלק בין שלם למנותח. וממילא אפש"ל דהלכה כרב אשי, ופסקינן כוותיה דהא בתראה, עכת"ד.

נמצא שהראשונים שמקילים כרב אשי הוא דווקא בעז מנותח, אבל בגדי או עז שלמים לכו"ע אסור, והוא סוגיא ערוכה גבי קרבן פסח, ולית מאן דפליג עלה להלכה. והדברים מפורשים ברשב"א ובר"ן, וכן מוכח מהר"ח וסמ"ג וסמ"ק וסה"ת (ומש"כ בב"ח בהיפוך הוא תימה, ועיין בהג"ה לטור הדר"ק), וכן מבואר להדיא בביאור הגר"א.

וא"כ צ"ע אמ"א והא"ר והביאוה"ל שכתבו בפשיטות שבדיעבד מותר כיון שיש מקילים, ולכאורה כל הדין הוא רק בעז מנותח ולא בשאר דברים, דהא בשאר דברים אין מי שמתיר.

עזרא נ. עדס - נוה יעקב מרכז

כא

בשיעור מאכל בן דרוסאי

מרן (סי' רנ"ד ס"ב) פ' דמאב"ד הוא חצי בישולו, ובמג"א (ס"ק ח') ציין ליו"ד (סי' קי"ג ס"ח ט') דפ' מרן גבי בישולי עכו"ם דשיעור מאב"ד הוא שליש בישולו, ויישב דהכא החמיר משום חומרא דשבת, עכת"ד. ונראה דדבריו כבר מבוארים בדברי מרן עצמו, דבב"י ליו"ד שם הביא כדעתו משם הרשב"א בתוה"ב (הקצר, בית ג' שער ז', דצ"ג) ורש"י, "ואע"פ שמדברי הרמב"ם בפ"ט מהל' שבת (ה"ה) נ' שהוא חצי בישולו, כדאי הם רש"י והרשב"א לסמוך עליהם באיסור בישולי גויים דרבנן", הרי לך להדיא שחילק בזה בין דאורייתא לדרבנן. ועוד דעצ"ד המג"א - הערתו וישובו - הלא הם כתובים בדברי הב"ח סי' רנ"ג ד"ה "ומ"ש אם הוסקה' בדעת הטור. וע"ש עוד שהעיר מיו"ד סי' ס"ט דבמקום שאין מלח מצוי יצלו אותו חצי צלייתו, דראוי למאכל אדם [ומרן פ' שם סעי' כ"א: "במקום שאין מלח מצוי יצלו הבשר עד שיזוב כל דמו ואח"כ יבשלוהו"], וי"ל דפ' כהרמב"ם להחמיר באיסור דם דהוי דאורייתא, אולם הכנה"ג (הגב"י סי' ס"ט מיו"ד אות ש"ה) דחה לתירוצו, ויישב דאף רש"י מודה להרמב"ם לענין מליחה, דאע"פ שנקרא מבושל בשליש מ"מ הדם אינו זב עד מחצית, ויעוי' עוד בט"ז ליו"ד סי' ס"ט סקנ"ד דדעת הר"ן אההיא דהתם שיתבשל כמאב"ד, אך הרשב"א סבר שיהא ראוי לאכילה לרוב בנ"א, והביא שראוי לנהוג שיצלוהו עד שיתייבש מבחוץ ואח"כ יבשלנו בלא הדחה, מפני שאין הנשים בקיאות בדבר, ויעוין היטב ברמ"א יו"ד סי' ע"ו ס"ב בשם הרשב"א בתוה"ב הארוך כלל ט' "רק שיצלנו תחילה כדי שיהא ראוי לאכילה דהיינו כחצי צלייתו", ולכאו' היה נראה כסתירה בדעתו דהרשב"א, והוי קו' על הב"ח והט"ז, ויעוי' שם בש"ך סקי"ד, ויעוי' היטב בכה"ח כאן (סי' רנ"ג אות כ"ח) בשיעור זמן מאב"ד [ופליג על החזו"א באו"ח סי' ל"ז ס"ק ו' שכ' השיעור בזמן הבישול], ושמא לפ"ז יתיישב (בסו"ד שיהא ראוי לאכילה ע"י הדחק), וצע"ג.

שלמה בן שמעון - בני ברק

כב

מדוע אין להשהות פירות חיים סמוך לגחלים

בשו"ע סי' רנ"ד סעיף ד' כתב: "פירות שנאכלין חיים מותר ליתנם סביב הקדירה, אע"פ שא"א שיצולו קודם חשיכה", ע"כ. ובשעה"צ סקכ"ב מביא להתקשות בדברי השו"ע, איך פסק להתיר כדברי רשב"ם (המובאים בטור ס"ס רנ"ז), דשם מבואר טעמו דפירות הנאכלים חיים חשובים כשהם חיים לא פחות מאם נתבשלו כמאכל בן דרוסאי, וקיימ"ל דכל שהוא כמאכל בן דרוסאי, מותר להשהות אפי' ע"ג כירה שאינה גרו"ק, והרי דעת השו"ע ריש סימן רנ"ג לפסוק כחכמים דלהתיר להשהות ע"ג כירה שאינה גרו"ק בענין שהתבשיל יהא מצטמק ורע לו, ולא סגי בכמאכל בן דרוסאי. ומיישב כמבואר במג"א דהכא מיירי שהפירות נוגעים ממש בגחלים, ובכה"ג מודה השו"ע (סעיף ב') דסגי בכמאכל בן דרוסאי, ע"כ.

וקשה דבבאוה"ל לסעיף ב' ד"ה אין צולין, הוכיח דכל שאר מיני מאכל חוץ מבשר ממהרים להתבשל, ואפי' יותר מבשר גדי הרך, ומותר להשהותם סמוך לגחלים אפי' כשלא נוגעים ממש בגחלים, ואין חילוק בין חיים לגמרי או נתבשלו קצת, כמבואר בשו"ע סעיף א' גבי בשר גדי, ומדוע צמצם המ"ב את הדין דפירות חיים דוקא כשנוגעים בגחלים.

אדיר רפאל כהן - בני ברק

כג

בהיתר רדיה בתנורים דידן בהדביק פת בהיתר

כתב השו"ע סי' רנ"ד סעי' ז' בתנורים שלנו שאין בהם רדיה מותר לרדות אפילו יותר מג' סעודות, וכתב במשנ"ב סקמ"ג דהיינו בהדביק הפת בהיתר, ומותר אפילו יותר מג' ומ"מ רק לצורך שבת, דלצורך חול אסור לטלטל סתם. וצ"ע שהרי בהדביק בהיתר ס"ל לביאוה"ל לעיל סעי' ה' ד"ה וצורך, שמותר גם לרדות בתנורים דידהו ששייך בהם רדיה יותר מג' סעודות, כל שהוא צורך שבת, ומצדד דלא כהפמ"ג שמחמיר בזה, וא"כ מאי נפק"מ לפי"ז בין תנורים דידן לדידהו. ולפי מש"כ כאן בביאוה"ל לחלוק על המג"א הנ"ל, וס"ל דכאן איירינן גם בהדביק באיסור ניחא, אך למאי דסתם במשנ"ב כמג"א תקשי מאי נפק"מ, והביאוה"ל ג"כ לא תלה זאת בנידון הנ"ל דלכאורה תלוי הוא זב"ז, וקצת צ"ע.

שמעון בן גיגי - רוממה

כד

מיני קטניות האם דינן כקדירה חייתא לשיטת רבינו ירוחם

כתב הביאוה"ל בסימן רנ"ד סעיף ח' ד"ה עסיסות, וז"ל: ופלא ראיתי שהמ"א ג"כ ציין בסק"ב וה"ה לכל מיני קטניות שממהרין להתבשל, ופירשו את דבריו דר"ל ולכן אפילו בקדירה אסור, וציין ע"ז רבינו ירוחם, ועיין שם היטב ולא משמע מידי וקצת משמע להיפך, וכן מרש"י י"ח ע"ב ד"ה האי קדרה חייתא ע"ש, והלא הרבינו ירוחם העתיק ג"כ דברי רש"י אלה וכו', ומשמע לכאורה דוקא עסיסות ותורמוסין [שהם קשים להתבשל לפי פירוש רש"י], אבל שאר מינים שאינם קשי הבישול כל כך דינן כקדירה חייתא, עכ"ל הביאוה"ל.

היינו דס"ל לביאוה"ל דלשיטת רבינו ירוחם [שפירש דעסיסות ותורמוסין הם קשי הבישול כרש"י], מותר ליתן שאר קטניות כשהם חיים סמוך לחשיכה ולא חיישינן שמא יחתה, לפי שודאי לא יתבשל לסעודת הלילה, ולסעודת מחר יתבשל אפי' בלא חיתוי, וכדין בשר חי המוזכר לעיל ריש סימן רנ"ג.

ולענ"ד צ"ע, דאמנם בנתיב י"ב חלק ג' דף ס"ז ע"ד כתב רבינו ירוחם וז"ל: לא תמלא אשה קדרה עסיסות ותורמוסין, פירוש שהם מיני קטניות, ותניח לתוך התנור ערב שבת עם חשכה, "כי צריכין בישול גדול", ולא יספיק להם עד מוצאי שבת, ושמא יבוא לחתות הגחלים בשבת, עכ"ל. שאלו הם באמת דברי רש"י בדף י"ח ע"ב ד"ה עסיסות וד"ה האי.

אך בהמשך שם בדף ס"ט ע"א כתב רבינו ירוחם וז"ל: "וכן מיני קטנית" שאין נאכלין כמו שהן חיין "וקלים להתבשל", אסור לשהותן כמו כן אלא אם כן בישלן מבעוד יום, ולא דמי לקדירה של בשר חי שכתבתי למעלה שצריך בישול הרבה ומתייאש ממנה עד למחר, אבל דברים קלים להתבשל אפילו חיין אסור, עכ"ל. שהם הם דבריו של המ"א שהביא משמו. ואף דבאמת צ"ל שאת האיסור במיני קטניות הממהרין להתבשל לא למד רבינו ירוחם כהרמב"ם מדין עסיסות, שהרי אוקים לי' כרש"י בקשי הבישול, אלא דייק זה מסברא שהיתר קידרא חייתא שייך רק בבשר ולא במיני קטניות שממהרין להתבשל, ושייך בהם חשש חיתוי, וכדמשמע מלשונו הנ"ל שזה מקור איסורו, אך מ"מ צע"ג על פליאת הביאוה"ל על המ"א, שהרי לכאורה מצינו להדיא בלשון הרבינו ירוחם את דברי המ"א.

מאיר פרידמן - חיפה

ייש"כ להרה"ג יהודה לוי שליט"א מכולל אליבא דהלכתא רמב"ש על סיועו המרובה בעריכת מדור זה

מרפסן איגרי

מדור התשובות

הערות ותמיהות שנתעוררו בבית המדרש ודורשות עיון ותשובה

א

בהא דמתחילין מלחמת מצוה בשבת

הטור בריש סי' רמ"ט הביא דין דאין צרין על עיירות ג' ימים קודם השבת, ובמלחמת מצוה מתחילין אפי' בשבת, ובב"י מבואר שמקורו מהא דבהפלגה לדבר מצוה מותר. ולכאו' צ"ע מזה על דברי הקה"י שבת סי' ט"ו שהקשה סתירה בדברי בעה"מ שהתיר לצאת בשיירא לצורך מצוה, אף דיודע שיחלל את השבת, ולעומת זאת אסר למול בשבת תינוק שיצטרכו לבשל בשבילו מים שיצטרכו לו משום פיקוח נפש אחר המילה, ותירץ דשאני מילה שכבר חל חובת השבת ולכן אסור, ולפ"ז למה מותר להתחיל במלחמה בשבת, וצ"ע.

יחזקאל אברוצקי - רוממה

הקה"י כתב לתרץ בזה שי' הבעה"מ דלא יסתרו דבריו, אמנם לשי' הרמב"ן דס"ל דגם במילה הנ"ל דוחין שבת ע"י שמלים בשבת ואח"כ הוי פיקוח נפש, א"כ ס"ל דגם בזה הוא דרבנן, ואנן בלא"ה לא פסקינן כהרז"ה, כמבואר בשו"ע סעי' ב' דפסקינן כשאר טעמים שהוזכרו בראשונים, אלא דפסקינן בסעי' ד' כדין הרז"ה וממקור אחר וכמש"כ הריב"ש, ובההיא דמילה אי נימא דהטור ס"ל כרמב"ן דשרי לא תקשי. ויש עוד לדון בזה דהב"י כתב זאת לטעם שאין חסרון של עונג שבת, אך מצד איסור חילול שבת עי"ש שהביא ירושלמי שמתיר, ויתכן של"צ לטעם ההיתר הנ"ל.

שמעון בן גיגי - רוממה

יעויין כבר מה שכתב בזה בשו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב' סימן ק"ג. אגב אזכיר דבר פלא במהרש"א בח"א שכתב על מה שהביאו תוס' מסדר עולם דאותו יום דפילגש בגבעה היה שבת, שהוא על יום המלחמה, דהו"ל מלחמה של מצוה דמותר בשבת, דהנה לא מצינו חלוק בין מלחמת מצוה למלחמת הרשות, דעד רדתה אפילו בשבת כדדריש שמאי בשבת דף י"ט, הוא אף במלחמת הרשות, וכמפורש ברמב"ם פרק ו' מהלכות מלכים הלכה י"א ובפרק ב' מהלכות שבת הלכה כ"ה, ואף לענין שאין צרין ג' ימים קודם השבת אין מפורש ברמב"ם לגירסתינו שום חלוק, אבל מטעם הרמב"ם בפרק ל' מהלכות שבת הלכה י"ג בטעם שאין צרין פחות מג' ימים כדי שתתיישב דעת אנשי המלחמה עליהן, יש להתיר כמו שמותר להפליג בספינה אפילו בערב שבת, שג"כ האיסור דהפלגת ג' ימים קודם השבת הוא מטעם זה (ומש"כ המ"מ שכן מבואר בהלכות לא נמצא בספרי הרי"ף שלפנינו), אבל הוא טעם רק על שבמלחמת מצוה רשאין גם בערב שבת להתחיל לצור, אבל אין זה טעם להתיר לצור במלחמת מצוה אפילו בשבת, ובירושלמי פ"א משבת ה"ח איתא דבמלחמת חובה מתחילין לצור אפילו בשבת וכדסובר הלח"מ, ולא פסק כן הרמב"ם, אך אף אם נימא שהמהרש"א סובר כהלח"מ מהירושלמי יקשה דלא מסתבר שיהיה דיני מלחמה כשנלחמים ישראל עם ישראל, כהא דנלחמו עם בני בנימין שאינו ענין מלחמה אלא עשיית דין, כהא דכתב הרמב"ם בעיר הנדחת בפרק ד' מע"ז ה"ו, ועשיית דין הא אסור בשבת, וגם מנ"ל שהתחלת המלחמה היתה בשבת ולא שהיה יום השבת ביום הרביעי, וצ"ע. ובירושלמי תמוה דאמר אבל במלחמת מצוה אפילו בשבת, שכן מצינו שלא נכבשה יריחו אלא בשבת, הא היה זה ביום השביעי מהתחלת המצור שהותחל ביום א', שאף במלחמת הרשות מותר, ואולי פליג הירושלמי על שמאי, וצע"ג. ועוד עיין בזה בשו"ת ציץ אליעזר חלק ג' סימן ט' פרק ב'.

וראיתי במהרש"א בע"ז (ד' כ"ה ע"א) שמביא דברי הפרדר"א, וכותב להקשות מה חילול שבת היה שם כיון דהיה מלחמת חובה, כמו שהותר להם מלחמה בשבת ביריחו, ומתרץ שני תירוצים, א. שלא היה מלחמה זו מתחילה מלחמת חובה, שלא באו במלחמה זו לכבוש א"י אלא להציל יושבי גבעון, כמפורש בקרא. ב. דאיתא בירושלמי דיריחו נמי הוראת שעה היה וכו', והא דדרשינן עד רדתה ואפילו בשבת היינו בהתחילו במלחמה שלשה ימים קודם שבת, עיין שם. ולכאורה מכיון שבתירוץ השני מזכיר המהרש"א בזה החילוק בין התחילו ג' ימים קודם או לא, למה לא מחלק כבר שבמלחמת יריחו שאני שהתחילו בג' ימים קודם, ולמה הוצרך להטעם דיריחו נמי הוראת שעה היה, תיפוק ליה דאפילו בלא הוראת שעה הותר שם מכיון דהתחילו לפני ג' ימים לשבת. וצריך לומר דמתוך הירושלמי הזה שמביא המהרש"א, דאיתא בלשון אם יאמר לך אדם למה חילל יהושע את השבת וכו', למד המהרש"א שגם עיקר התחלת המצור ביריחו היה בשבת ולא רק הכיבוש [עיין עוד להלן בזה].

עכ"פ אנו למדים מתירוץ השני של המהרש"א כדברים הנ"ל, שגם במלחמת חובה לא הותר בשבת כי אם בהתחילו ג' ימים קודם שבת,

וממילא מצינו בדבריהם ז"ל דאכן ג"כ מלחמה אסור להתחיל בשבת. והנה לעיקר הקושיא לכאורה יש לחלק בפשטות, דהנה במילה ברגע שנולד התינוק כבר מתחייב במילה ביום השמיני מאז והרי הוא חל בשבת, ואז אנו יודעים כבר שהוא שבת, כי קדושת השבת חלה על יום זה עוד לפני שתינוק זה נולד, וממילא אמרינן שלא ידחה, משא"כ במלחמת מצוה שהיה לו ג' ימים קודם חיוב להתחיל להילחם, וזה רק התמשך לימי השבת, וביותר דבמלחמת מצוה גם אי נימא שג"כ ידחה השבת וכהירושלמי, יש להבין זאת בסברא, דהרי עתה הוא בסכנה והבא להורגך השכם להורגו, ואיירי במלחמת מצוה, ע"כ אומרים לו עכשיו אתה צריך להילחם כי כך אומרת לך המצוה, ואין לך שוב לחשוש לחילול שבת, משא"כ בברית מילה שהשבת אוסרת לעשות את מעשה המילה בשבת, כי יהיו צריכים לחמם את המים בשביל כך, ולכן אמרינן שהמילה תידחה ליום א', וא"ש.

דוד מקלב - ירושלים

ב

הליכה יותר מג' פרסאות בערב שבת במזונותיו עמו

עיין בביאוה"ל סימן רמ"ט סעיף א' (ד"ה ויוכל להכין) דנקט בדעת הבית יוסף דאיסור הליכה יותר מג' פרסאות הוא אף כשמוליך מזונותיו עמו, ואף שבכה"ג לא שייך הטעם של התקנה שמא במקום שיבוא לשם לא יוכל להכין צרכי שבת, שהרי מזונותיו עמו, מכל מקום לא פלוג רבנן. וצריך עיון, שהרי השולחן ערוך בסוף הסעיף כתב: ואם שלח להודיעם שהוא הולך שם לשבת, מותר לילך כמה פרסאות בכל גוונא, עכ"ל. וחזינן דהיכא דלא שייך טעם התקנה, שהרי כיון שהודיעם יכינו לו צרכי שבת, לא אסרו רבנן לילך יותר מג' פרסאות, ולא אמרינן דלא פלוג רבנן, וא"כ מאי שנא מוליך מזונותיו עמו, דבזה אסרינן ליה לילך יותר מג' פרסאות מטעם דלא פלוג רבנן, וצ"ע.

אחד מבני החבורה - נוה יעקב קמניץ

תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א: הודעה הוא דבר חדש וע"ז לא תיקנו.

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: בשלח להודיעם אינו בכלל הגזירה והוי כהגיע.

החילוק בזה הוא דס"ל לב"י דמאחר והלא חששו שלא יהיו לו צורכי שבת, א"כ זהו הגדר שאסרו חז"ל לא לילך למקום שלא יודעים עליו, דשמא לא הכינו לו צורכי שבת, ומעתה היכא שהודיעו א"כ אי"ז בכלל גדר האיסור הנ"ל, שהרי יודעים עליו והכינו לו, ואין כאן את גדר ושם התקנה ולא שייך בזה לא פלוג, משא"כ במוליך מזונותיו עמו א"כ הוא בכלל הגדר הנ"ל, אלא של"ש הטעם המיוחד, ויש לו פתרון צדדי של הולכת המזונות, אך מצד מציאותו הוא בכלל הגדר הנ"ל שהולך למקום שלא יודעים עליו ולא הכינו לו, וא"כ כה"ג הוא בכלל לא פלוג כיון שעל גדר זה אסרו חז"ל [וכעי"ז כתבתי לחלק בגליון הנ"ל בתשובות על שאלה ח' לענין אחר וכיסוד הנ"ל], וזה לא מסתבר לומר שגדר התקנה הוא לא ללכת באופן שלא יהיה לו מה לאכול, דזהו טעם האיסור ולא גדר התקנה שהוא בתורת חשש, וע"כ שגדר האיסור הוא כנ"ל, וכשהוא בכללו שייך בזה לא פלוג גם כשאין טעם האיסור.

שמעון בן גיגי - רוממה

לכאו' אפשר לתרץ בחילוק דק ופשוט בכללי ש"ס, דהגזירה שיגיעו כדי שיוכל להכין צרכי שבת היה שמא המקום שיגיע לא יכינו לו מספיק, ולכן צריך להגיע מוקדם כדי שיהיה לו זמן להכין, שבמקום ההוא יהיה אוכל בשבילו, ולכן פשוט דאם שלח להודיעם שיגיע לשבות שם, ודאי דמותר לו ללכת יותר פרסאות, כי אז פתר את סיבת הגזירה, שמעתה יכינו לו שם במקום אוכל, משא"כ כשהוא עצמו מביא אוכל עדיין סיבת הגזירה נשארה במקומה, כלומר שבמקום שמגיע לשם לא יכינו אוכל בשבילו, ואה"נ שמביא אוכל, אך עתה אפשר לומר דלא פלוג חכמים בתקנתם, כיון דשם במקום עדיין אין מכינים לו אוכל, ומה שהוא מביא אוכל הוי דבר חדש כבר, אך לא פתרון בעצם מקום הגזירה, ודו"ק.

משה פיליפ - בני ברק

אולי הכוונה במוליך מאכל הנצרך לתבשיל אבל עדין לא בשלו, ויצטרך לעסוק עוד בהכנתו, דבזה חמור טפי.

צבי וייסבלום - רמת בית שמש

לכאורה י"ל דחלוק האי דינא דהוזמן למקום מסויים הרחוק ממנו יותר מג' פרסאות, והודיעם שאוכל אצלם, שאז באמת אין את החשש שבמקום שיבוא לשם שלא יוכל להכין את צרכי השבת, שהרי לא הוא מי שצריך להכין אלא הכינו עבורו, אך משא"כ בהולך כזה מרחק של יותר מג' פרסאות שמזונותיו עמו, יתכן דיש לחשוש שהאוכל יתקלקל או יפסד במהלך הדרך, ושוב שייך הטעם שבמקום שיבוא לשם לא יוכל להכין כראוי את צרכי השבת. ועיין בפרי מגדים אורח חיים אשל אברהם "דמוליך מזונותיו עמו שרי, ולא ילך עד ערב, שמא לא יגיע למלון מבעוד יום וילך יותר מדאי. ועיין אליה רבה אות ב', אם היה בין השמשות בתוך תחום עיר, מותר להלך בתוכה, כבסימן ת'. וצריך לירד מעגלה וסוס וכו'", עיי"ש. ובביאור הלכה ד"ה אכן כתב "עיין בעו"ש שמחמיר בענין זה אפילו במוליך מזונותיו עמו, דלא פלוג חכמים בזה לגישנא בתרא דגמרא, וכן מוכח בב"י שהעתקתי דבריו במשנ"ב סק"ה, אבל בא"ר חולק עליו ומצדד להקל בזה", עי"ש. אך אי אמרינן לא פלוג א"ש, דאף שלא שייך חשש זה כי הולך עם האוכל עמו, מ"מ תיקנו חז"ל שתמיד לא ילך, ובמיוחד אם יתכן שהאוכל יפסד או יתקלקל וכדו'. אך בשער הציון כתב להדיא דכל הטעם הוא לא רק שיוכל להכין צרכי שבת, אלא מכיון שכל הדרכים בחזקת סכנה הם, ממילא זהו החשש דשמא לא יהיה במקום הבטוח ויגיע למקומו בשלום, והוא בכלל שלא יוכל להכין את צרכי השבת כראוי, ולכן כתב דאף מש"כ הביאור הלכה בשם האליה רבה דמצדד להקל במזונותיו עמו, שמ"מ שייך לו טעם זה, ובודאי לב"י ולעולת השבת שמחמירים בזה. ועוד יתכן, שכיון ששלח קודם לכן להודיעם שאמור לבוא, שוב לא הוי הדרך במקום סכנה סיבה שחלילה לא יוכל להכין צרכי השבת כראוי, שהרי אם לא יגיע למקום בזמן יחפשו אחריו, וא"ש.

דוד מקלב - ירושלים

ג

בענין קביעות סעודה בע"ש

כתב השו"ע סי' רמ"ט ס"ב אסור לקבוע בערב שבת סעודה ומשתה שאינו רגיל בימי החול, וכתב הגר"א דכן מוכח מהא דערבי פסחים צ"ט ע"ב אוכל והולך וכו'. וכוונתו דכיון דאיתא שם דלר"י מותר לאכול עד שתחשך והלכה כמותו, ע"כ הא דאיתא בהשולח לאיסור, היינו בסעודה שאינו רגיל בה.

וק' דהא הגר"א פי' דמ"ש ר"י אוכל היינו בלא קביעות סעודה, וא"כ איך מוכח מכאן דהא דאסרו לקבוע סעודה היינו סעודה שאינו רגיל בה.

אברהם ישעיה ברויאר - נוה יעקב קמניץ

כוונת הגר"א להוכיח דאסור לקבוע סעודה שאינו רגיל בה ממש"כ אוכל והולך, ולא כתוב הקובע סעודה, משמע דוקא אכילה שרגיל בה, וכמו דמבואר בגיטין דאסור לקבוע סעודה, והיינו שאינו רגיל בה. ומש"כ הגר"א דממש"כ אוכל והולך משמע בלא קביעות סעודה, היינו סעודה שאינו רגיל בה, עיין בהגר"א דהד"ה שלו הולך על דברי השו"ע שכתב ולאכול וכו', ועיין מ"ב סקט"ו.

רפאל ברוך טולידאנו - בית וגן

הנה יעויין במאירי גיטין ל"ח ע"ב שכתב: "וכן אסור לקבוע סעודה בערב שבת, ואף על פי שפסקנו במקומו אוכל והולך עד שתחשך, פירושו במי שנזדמן לו כן במקרה מצד אי זה צורך, אבל שיעשה כן דרך מנהג קבוע להיות אכילתו כבשאר הימים, אף על פי שאוכל מעט בליל שבת מטעם קידוש במקום סעודה, מ"מ זלזול שבת הוא, וקללת חכמים תלויה על צוארו", ולפי"ד א"ש, דמה שמצינו בגמ' שם היינו שעושה כן לעיתים רחוקות, אך בודאי שאסור באופן הרגיל לאכול סעודה בערב שבת, וממילא מהו החידוש בהנ"ל, ע"כ דאיירי התם בסעודה שאינו רגיל בה, וא"ש. וכן י"ל דמצינו בגמ' גבי ההיא משפחה דקבעה סעודתה בערב שבת ונעקרה, ולחד פירש"י שם איירי בערב שבת ממש ולא בליל שבת, וממילא מצינו התם נמי איסור דקביעת סעודה בערב שבת. ועוד יתכן דמוכח שהיינו בסעודה שאינו רגיל בה, משום דכל הטעם הוא שיהיה מתאווה לאכול בליל שבת, ומציאות בכל ערב שבת דיש שאוכלים, ומ"מ יש להם תיאבון בליל שבת, אלא דאם היו אוכלים בערב שבת סעודה שאינם רגילים בה אזי היו שבעים, ולא היה להם שוב תיאבון בליל שבת לאכול שוב את הסעודה, וא"ש.

דוד מקלב - ירושלים

ד

האם סעודת אירוסין של זמנינו נקרא סעודת מצוה

בסי' רמ"ט ס"ק ט' כותב המשנ"ב בזה"ל: "ודע דכ"ז בסעודת אירוסין, אבל בסעודה שעושין בשידוכין שלנו לא הוי סעודת מצוה, כ"כ בפמ"ג בסי' תמ"ד, ולפ"ז אין לעשותה בע"ש אפי' אם נגמר השידוך באותו יום", עכ"ל. ובסי' תט"ו ס"ק ב' לגבי הדין של עירובי תחומין, איזה דבר נקרא מצוה שיהי' מותר לערב עליהם, כותב שם המשנ"ב בזה"ל: "וה"ה סעודת אירוסין או סעודת קנין שנוהגין לעשות עכשיו, שגם אלו סעודת מצוה הם", עכ"ל. וכן בסי' תמ"ד ס"ק כ"ד כמו שהמשנ"ב בעצמו מזכיר כאן את הסי' הנ"ל, ובאמת שם מסיק המשנ"ב לגבי דין ביטול חמץ בלב להולך לדבר מצוה, וז"ל: "וה"ה סעודה שעושין בשעה שהכלה מקבלת סבלונות", עכ"ל. וצריך ביאור למה כאן בסי' רע"ט לגבי דיני איסור אכילת סעודה בע"ש צידד לאסור, ושם בב' המקומות גם לדיני עירוב וגם לדיני פסח צידד להקל.

ברוך צבי פדווא ומשה פיליפ - בני ברק

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: בסי' רמ"ט מיירי לגבי לעשותה לכתחילה, לא הוי סעודת מצוה, וידחה על אח"כ שלא יתבטל דבר זה, אבל כשיש כבר סעודה, אלא דהדיון בללכת שמה שפיר הוי סעודת מצוה.

מהיא דלקמן בסי' תט"ו יש ליישב, דהתם חזינן דאפילו לטייל שיש בו שמחה או להקביל פני חבירו הוי נמי מצוה, ולא בענין דוקא מצוה שיש מצוה חיובית לעשות, משא"כ כאן בענין שיהא מצוה חיובית לעשות סעודה זו, וזה אין בסעודת שידוכין, אך סוף סוף הוי עסק של מצוה דמהני לההיא דלקמן דומיא דהנ"ל, ובההיא דלקמן סי' תמ"ד ג"כ יתכן דסגי בגדר סעודת מצוה, כמו בהלכות עירובין דסגי שהסעודה היא על מצוה, אע"פ שאין מצוה לעשות סעודה זו בדוקא, משא"כ כאן בענין שיהא מצוה לעשות הסעודה, ולא רק שהסעודה תהיה על מצוה, וכמו דלא מהני הכא היכא דיכול לדחותה, ובהנך דלקמן שפיר סגי בהכי ומהטעם הנ"ל.

שמעון בן גיגי - רוממה

מצינו בהרבה מקומות שהתירו לדבר מצוה אפי' כשהוא מצוה כל דהו, **ושם לענין תחומין** נחשב לדבר מצוה גם דברים שקרובים לרשות, וכגון ההולך להקביל פני חבירו או לטייל טיול בעלמא של שמחה, ולא הצריכו מצוה ממש, וכן בדין חמץ שיכול לבטל בליבו ולא הטריחוהו לחזור לביתו ולבער. גם שם מצאנו אופנים שלא הטריחוהו לחזור בהחזיק כבר בדרך (כגון בפחות מכביצה אף שיש כזית חמץ) [וכן מצאנו קולא בהולך לסחורה שנחשב דבר מצוה לענין הפלגה בספינה ג"י קודם שבת בסי' רמ"ח], ולעומת זה בשאר מקומות בענין מצוה ממש. ולפי"ז י"ל דהכא שנוגע לביטול מצות עונג שבת וכבודה, חמיר טפי דלא סגי במצוה כל דהו, רק צריך שיהא מצוה ממש (וכדרך שמצאנו שהחמירו אפי' למשך סעודת ארוסין).

צבי וייסבלום - רמת בית שמש

הנה החילוק הוא פשוט, דלגבי דיני עירוב ודיני פסח איירי באיזה דבר שנקרא "דבר מצוה", והרי סעודת אירוסין בימינו היא בכלל, אך באיסור דקביעת סעודה בערב שבת, הנידון הוא האם יכל לעשות זאת בעת אחרת, וכאן הוא יכל לעשות סעודה זו לאו דוקא בערב שבת מחצות ולמעלה, וביותר מזה דזהו רק מנהגא סעודת אירוסין של ימינו, משא"כ איסור קביעת סעודה בערב שבת שהוא מדינא, וא"ש.

דוד מקלב - ירושלים

ה

האם סעודת פדיון הבן שלא בזמנה הוי סעודת מצוה

בסי' רמ"ט ס"ק י"ב מסיק המשנ"ב דאפי' סעודה של פדיון הבן שלא בזמנה, מיקרי סעודת מצוה, דכל שעתא ושעתא רמיא חיובא עליה לפדותו, ומציין בשער הציון ס"ק נ"א בשם כמה פוסקים "דלא כמג"א", ולעומת זה בסי' תקס"ח ס"ק כ' בדיני נדרי תעניות, דמדובר שם על איזה סעודת מצוה מותר לבטל תענית בה"ב, וכותב שם המשנ"ב בזה"ל: "ואם חל יום ל"א של לידת בנו בשבת, שצריך לעשות הפדיון ביום ראשון, דהוא פדיון שלא בזמנו, מסתפק המג"א אם הוי סעודת מצוה ומותר לאכול כשחל בעשי"ת או לא, ואינו דומה לברית מילה דהוי סעודת מצוה אף שלא בזמנה, דהתם כל שעתא ושעתא זמניה הוא כדי שלא יהיה ערל, משא"כ לענין פדיון הבן, ועל כן מצדד דיעשה הסעודה אח"כ בלילה", עכ"ל.

וצריך ביאור דהרי כאן כותב בשער הציון בפירוש "דלא כמג"א", כיון דכל שעתא זמניה הוא, ושם מביא את המג"א דרק בברית מילה כל שעתא זמניה משא"כ פדיון הבן, וצ"ע.

ברוך צבי פדווא ומשה פיליפ - בני ברק

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: אפש"ל כנ"ל דבסי' רמ"ט א"א לדחותה כתב דלא כהמ"א אבל כשאפשר לדחות את הסעודה לערב מצדד כהמ"א, ומשום זה מסיים דיעשו הסעודה בלילה.

עיי"ש בשעה"צ ס"ק כ"ג שכתב וז"ל: אמנם אין צריך לכל זה, דהמו"ק וכן בספר בית מאיר מסיק "דשלא בזמנה הוי גם כן סעודת מצוה", וע"כ מותר לעשות ביום, וכ"כ הח"א, עכ"ל. הרי להדיא שגם שם פסק "דלא כמג"א", אלא דגם בפדיון הבן כל שעתא זמניה.

מאיר פרידמן - חיפה

שם ביאר דעת המג"א, ועיי"ש בסקכ"ג בשעה"צ דמשמע דלעיקר נוקט כהחולקים.

צבי וייסבלום - רמת בית שמש

המשנ"ב ס"ל כמש"כ כאן כשאר פוסקים דהוי סעודת מצוה גם בפדה"ב שלא בזמנו, אלא דלקמן דיש פתרון לעשותו באותו יום בערב אח"כ, א"כ שפיר עדיף לצאת יד"ח המג"א, ועדיין הוי סעודת מצוה שעושהו בסמוך לפדיון הבן, וכמו בכל תענית, אך כאן שאין פתרון לעשותו אח"כ בליל שבת כדהתם, והשאלה היא אם לעשות או לא לעשות כלל, בזה ס"ל כשאר פוסקים, ודו"ק.

שמעון בן גיגי - רוממה

"כל שעתיה זמניה הוא" הכוונה היא דהואיל ונדחה הוא, הרי בכל שעה ושעה יש לו חיוב, וכן הוא בברית מילה, והוא הדין נמי בפדיון הבן, רק דבברית מילה יש דין ביום השמיני, וכיון שנדחה הוא יש דין כל רגע ורגע להקדימו, אך בפדיון הבן לכאורה כל הענין הוא ביום הל', והואיל ונדחה כבר ביום הל"א, ויש בעיה עכשיו לעשותו, אין בעיה כלל שיעשהו נמי ביום הל"ב, ולכן אמרינן דאפשר לדחותו, וא"ש.

דוד מקלב - ירושלים

ו

זמן סעודה בע"ש

סי' רמ"ט ס"ב: סעודה שזמנה ע"ש כגון ברית מילה, מותר לעשותה בע"ש, וכתב המ"ב סקי"ג דמ"מ לכתחלה מצוה להקדימה שחרית, וכתב בשעה"צ דאף שבב"ח נזכר מצוה לכתחלה עד שעה עשירית, לאו דוקא דלא עדיפא מסעודת פורים, משמע דפסיקא ליה דבר זה. אכן בסי' תרצ"ה עמש"כ הרמ"א לעשות סעודת פורים שביום שישי בשחרית, כתב המ"ב עיין יד אפרים, ושם הביא בשם מהרי"ל לפני שעה עשירית וכדברי הב"ח, והוא מהזמן שמצוה להמנע מסעודה שרגיל בה בחול, אבל זמן חצות שכ' במ"ב שם צ"ע מנלן דלא הוזכר שיעור כזה כלל לענין סעודה.

דוד שיפרין - קרית ספר

לכאורה לדברי היד אפרים בשם מהרי"ל אין זה בכוונת הרמ"א שכתב שחרית, ועכ"פ כ"ה הבנת המשנ"ב ברמ"א, ומקורו של הרמ"א הוא מנהגים, וכנראה החמירו כן מפני כבוד שבת ולא הוי מדינא, ולכך תמה על הב"ח שהיקל בזה יותר ממש"כ הרמ"א לענין סעודת פורים.

רפאל ברוך טולידאנו - בית וגן

המשמעות הפשוטה ברמ"א ובס' המנהגים וכתרוה"ד שהיה מנהגם שאכלוה "שחרית" [שמשמעותו קודם חצות], וזהו שכ' המ"ד היינו קודם חצות היום לכתחילה, והביא כן מסדור היעב"ץ (עמודי שמים) שכ' כן להדיא דלכתחילה **קודם חצות**. ומה שהביא היד אפרים מתשו' מהרי"ל היינו ראוי לדקדק להתחיל קודם שעה עשירית (לכתחילה, דבדיעבד מותר גם אח"כ).

צבי וייסבלום - רמת בית שמש

ז

האם סעודת סיום חשיב סעודת מצוה

ראה בה"ל סי' רמ"ט ס"ב (ד"ה או פדיון הבן) שכתב שגם סיום מסכת הוי מצוה שזמנה היום, עיי"ש. ולכן יכול לעשות בע"ש סעודת סיום מסכת על

המסכת שסיים בע"ש, אע"פ שהיא סעודה גדולה שאינו רגיל בה בימות החול, והוי כברית ופדיון שא"א לדחותם ליום אחר. וצ"ע וכי סיום מסכת הוא מצוה שזמנה בע"ש ואין לו לדחותה ליום אחר, והרי יכול עתה בע"ש להתחיל מסכת אחרת, ויסיים המסכת הקודמת ביום אחר, משא"כ ברית ופדיון שאסור לדחותם ליום אחר, דהא השתא רמיא עליה המצות עשה. וגם המג"א ס"ק ג' שהתיר סעודת אירוסין, זה מטעם שאם לא יארס היום חיישינן שמא יקדימנו אחר, אבל בלא זה אף לדידיה לא חשיב דהאירוסין זמנה היום, משום שיכול לדחותה ליום אחר, א"כ מה שמשמע מהבה"ל כאן שסיום מסכת הוא מצוה שזמנה היום, ואין לדחותה ליום אחר, הוא לכאורה צע"ג.

יצחק מרסיאנו - בני ברק

בענין הנ"ל

סי' רמ"ט סעי' ב' בביאוה"ל ד"ה או פדיון הבן, כתב דהוא הדין בסיום מסכת דהוי סעודת מצוה שמותר לעשותו בערב שבת כמו מילה ופדיון הבן. וצ"ע דכיון דאינו חייב לסיים היום, ויכול לסיים ביום אחר, א"כ הוא כמו שכתב הירושלמי הובא בביאוה"ל ד"ה ואפילו, דאי שאיל קמן אי לארס אמרינן ליה לא ליארס כדי שלא יעשה סעודה, והגם דפסקינן כבבלי דיכול ליארס היינו כדי שלא יקדימנו אחר, ויש מצוה בהקדמה גופא, אך לגבי סיום מסכת שיכול לאחר א"כ לכתחילה אין לו לסיים היום. ואולי איה"נ דהמשנ"ב איירי רק אם סיים, ולא דשרי' לכתחילה לסיים, וקצת דוחק. וכן דוחק לומר דכיון דלמד במקום שליבו חפץ, א"כ לא אמרינן ליה לסיים ביום אחר. ויתכן דמבואר כאן במשנ"ב דסיום הוא דוקא כשמסיים בדרך לימודו, ואין להשאיר לזמן אחר, ולא כמנהג העולם, וצ"ע.

שמעון בן גיגי - רוממה

בענין הנ"ל

סי' רמ"ט סעי' ב' בביאוה"ל (ד"ה או פדיון הבן) כתב בפשיטות דסעודת סיום מסכת הו"ל כסעודת מצוה ויכול לעשותה בערב שבת, וצ"ע מדוע אינו יכול לדחותה לשבת עצמה.

משה ששון - גאולה

באירוסין יכולה לדחותה ביום אחר, דאין ענין לארס דוקא עכשיו דהרי לא מקיים בזה פו"ר, ורק משום שלא יקדמנו אחר, משא"כ בלימוד דנמצא בסוגיא זו ודאי לא נאמר לו ללמוד מסכת אחרת, וזהו זמנו המיועד לו, ומכאן נלמד הדרך הנכונה וחשיב מצוה שזמנה היום.

רפאל ברוך טולידאנו - בית וגן

בפשטות כוונתו דאם בסדר לימודו הרגיל מזדמן שיסיים בע"ש, אז יכול לסיים ולעשות הסעודה, ואין דומה לאירוסין שהאדם קובע זמנם ולא הי' לו לקבעם לעכשיו (לולי שמא יקדמנו).

צבי וייסבלום - רמת בית שמש

פשוט דעיקר סעודת סיום הוא כשמסיים ללמוד, ולכן נהגו מיד בסיום להתחיל מסכתא חדשה, וסיום עניינו שלמד כל המסכתא ועתה מסיים. ואף דודאי אפשר לדחות סיום כמבואר בהל' ט"ב, דאין לעשות כן כדי לאכול בשר בכל הימים, משמע דמצד סיום שייך לדחותו, מיהא ודאי דהרוצה לסיים לימוד מסכת זו עתה אין לדחותו, והרי עיקר סיום היינו שעתה מסיים לימוד מסכת זו, ומה שקורא קצת מהגמ' בסיום ראוי להיות לימוד ממש ולא כקריאה בעלמא (ומענין זה סיפר מו"ר הגר"ש שליט"א שאביו הגרש"ז זצ"ל לא הוה ניחא ליה מה שעושים סיום על מה שלמדו קצת עיון וקצת בקיאות וקצת השלימו, דסיום הוא על לימוד מסכתא בשלמות, אך ברבים לא רצה למחות על כך), אבל הדוחה סיום ליום אחר פשיטא דלא עדיף מפדיון הבן שלא בזמנו. ומה שהקשו למה לא ידחה הסעודה לשבת, לכאורה אין קרואי הסיום קרואים לשבת, ולא תמיד מסתייע מילתא לדחות סיום לשבת.

דוד שיפרין - קרית ספר

ח

בהקדמת סעודת מצוה לכתחילה קודם ט' שעות

סי' רמ"ט סעיף ב' בביאוה"ל ד"ה מותר ובמשנ"ב סק"ג, כתב שגם בסעודת מצוה מ"מ יש לימנע לכתחילה מן המנחה ולמעלה, והביא שכן מפורש בהלכות פורים וכו', יעוי"ש. ולכאורה קצת קשה דלמה ליה להביא מקור משם, והרי סעודת מצוה לא עדיפא מסעודת רשות שמותרת בערב שבת, ואפילו הכי מצוה לימנע משום סיבה נוספת מן המנחה ולמעלה, וממילא סעודת מצוה היא בכלל דין זה שמצוה להקדימה, דהרי אם מאחרה או מקדימה אי"ז משנה, וא"כ מדין המפורש כאן בשו"ע צריך להקדים, ולא צריך למקור הנ"ל.

שמעון בן גיגי - רוממה

המשנ"ב כתב לעשות הסעודה בשחרית, ולא סגי לפני שעה תשיעית, וע"ז הוצרך להוכיח מסעודת פורים.

רפאל ברוך טולידאנו - בית וגן

סעודת מצוה סוף סוף בשעה שאוכלה מצוה איכא, ולזה הביא מהל' פורים דאעפ"כ אכתי מצוה להקדים.

צבי וייסבלום - רמת בית שמש

ס"ד דהוי מעין עוסק במצוה, ועוד ס"ד דאין זה זלזול בכבוד שבת בסעודה שהיא מצוה ולא רשות.

דוד שיפרין - קרית ספר

ט

בגדר חיוב סעודת שבת

בסימנים אלו מובא ג' פעמים בביאוה"ל שיש חיוב גמור בסעודת שבת, א. בסי' רמ"ט סעיף ב' ביאוה"ל ד"ה מותר הביא דברי המ"א בשם הלבוש דבאופן שיש לו סעודת ברית או פדיון הבן, ואין יכול לקיים מכח זה סעודת שבת, תדחה סעודת שבת, וכתב עליו המשנ"ב דיל"ע בזה כיון דסעודת ברית ופדיון אינה רק מצוה, וסעודת שבת הוא חיוב גמור, ודאי דלא ימלא כריסו. ב. בסימן ר"נ ד"ה ישכים בבוקר, הקשה המשנ"ב בשם הפרי מגדים איך יכול להיות שיש חיוב להכין צרכי שבת מדאורייתא, והרי עונג שבת הוא דרבנן להרבה פוסקים, ויישב המשנ"ב דאף דעונג הוא מדברי קבלה, אבל עכ"פ סעודה בשבת והכנה לזה מבעו"י הוא דאורייתא לכמה פוסקים. ולשון רש"י בביצה וציין לזה המשנ"ב ואחשביה רחמנא לסעודת שבת שיזמינה מבעוד יום בחול, דבעינן כל סעודות שבת וסעודות יו"ט שיהיו מזומנות ומוכנות מבעוד יום בחול. ג. בביאוה"ל כתב שם ד"ה ישתדל, שכל ההכנות לשבת אינם דאורייתא, דלא מצינו בגמ' רק לענין הדלקת הנר וג' סעודות, וציין לגמ' קי"ז ע"ב, ושם אמרינן ת"ר כמה סעודות חייב אדם לאכול בשבת, והביא פסוק שם ויאמר משה וכו', והובא כן בסי' רצ"א.

ויל"ע דהנה בסי' רס"ז הובא בשו"ע דבברכת הנהנין א"א להוציא יד"ח כשלא נהנה חוץ מג' מקומות, קידוש שמברך בורא פרי הגפן, ואכילת מצה שמחוייב בזה, ובאכילה דיו"ט ראשון דסוכות בכזית ראשון, וכתב שם במשנ"ב דסעודות שבת אין יכול להוציא בהמוציא, שהרי אם נהנה לצום אינו חייב לאכול. ולכאורה צ"ע, דעד כמה שמחוייב לאכול כמו שראינו, א"כ מאי איכפ"ל בזה שישנו אפשרות להפטר מחיובו על ידי צום, הא מ"מ כרגע הוא מחוייב חובת אכילה.

וישנם כמה תלמידי חכמים שליט"א שיישבו דכיון שיכול לצום, מוכח מזה שהמצוה אינה בדוקא על ידי אכילה אלא גם על ידי צום, שהרי נהנה מצומו, א"כ המצוה היא בגדר עונג שבת, רק שיכול לקיים אותה ע"י אכילה, והאכילה זה הגבלה בחיוב ולא צורתו.

ולי אין נראה כן, א. שהרי לצום אינו הנאה כלל, רק אם יאכל הוא יצטער בזה, והמצוה היא להתענג ולא להצטער, וכלשון המחבר בסי' רצ"א וז"ל: ואם א"א לו כלל לאכול אינו חייב לצער את עצמו, וכלשון המשנ"ב שם דהסעודה לעונג נתנה ולא לצער, וא"כ כשיצום לא יקיים מצות עונג שבת רק יפטר מן החיוב. ב. מבואר מהפוסקים שהמצוה היא באכילה דוקא, וכיון שכך י"ל שכיון שהאופן היחיד לקיום המצוה הוא באכילה, ודאי חיובו הוא לאכול, ולא שזה הגבלה במצות עונג שבת, אלא מטרת המצוה משום עונג, ואם צריך להתענות מכח שאינו יכול לאכול הוא פטור כמו אנוס, וא"כ הדרא קושיא שיהיה ערבות על זה.

יעקב שפיגל - נוה יעקב קמניץ

החילוק מבואר דכיון דהמצוה היא העונג, והאכילה היא ההיכי תימצי להתענג, והראיה היא מהא דבמתענג לצום אין צריך לאכול, א"כ אין האכילה אכילת מצוה אלא העינוג, וכשמוצאו באכילה אי"ז אכילת מצוה, אף שהקיום של העינוג הוא ע"י מעשה האכילה, אך בתורת עינוג ולא בתורת אכילה, ול"ש בזה ערבות על ברכת אכילה זו, דלא דמי לשאר אכילת מצוה שהקיום הוא בעצם האכילה.

שמעון בן גיגי - רוממה

י

התחלה בקביעות סעודה בע"ש

בהגר"א סי' רמ"ט ס"ב כתב המקור להא דפסק בשו"ע דמצוה לא לאכול אף סעודה שרגיל בה בחול מט' שעות ולמעלה, מדאמרו (פסחים ק' ע"א) הלכה כר"י בהפסקה, ומדאמר ר"י אין מפסיקין, משמע דאין מתחילין, והיינו בקביעות סעודה. וק', דהרא"ש כבר דחה ראיה זו, וכתב דאפשר דאף דמתיר ר"י להתחיל מבעוד יום, ולא חייש ליכנס כשהוא תאב, מ"מ לכשתחשך צריך להפסיק מפני כבוד השבת.

אברהם ישעיה ברויאר - נוה יעקב קמניץ

דברי הגר"א בנויים על דברי הרא"ש, דאדרבה קושיות הרא"ש שם הוא ההכרח לדברי הרמב"ם, דהרא"ש לא חילק בין קביעות סעודה שרגיל בה לאכילה בלא קביעות, ולכן הקשה דא"ל דלר"י מש"כ אין מפסיקין היינו דאסור להתחיל, דהרי ע"כ לר' יוסי דוקא בע"פ אין מתחילין משא"כ בע"ש, וכמו שמבואר בהמשך הגמ' שם דלר"י מתחילין, ולכן התקשה בדברי הרי"ף ובה"ג, ואף התקשה בדברי הר"י דהוכיח מדאצטריך לר' יוחנן לפסוק הלכה כר"י בהפסקה מכלל דלא מתחילין, והקשה דא"כ תקשה לר"י גופא דאין מפסיקין מכלל דאין מתחילין, וע"ז כתב אלא ודאי כמו שפר"י דמש"כ אין מפסיקין היינו משום דאסור להתחיל משתחשך ע"ש. אך לפי חילוק הרמב"ם ליכא כלל הכרח, דאדרבה מכח קושיות אלו הוציא הרמב"ם דיש חילוק בין קובע סעודה שרגיל בה, דבזה ס"ל לר"י דאין מתחילין, וע"ז כתב ר"י דאין מפסיקין, ובזה איצטריך לר' יוחנן למיפסק כוותיה בהפסקה, ומה שמבואר דלר"י אף מתחילין בע"ש היינו באכילה בלא קביעות כלל, וע"ז כתב הגר"א ועיין תוס' בשם בה"ג, דהיינו דהתוס' נדחקו בדבריו, אך עפ"י הנ"ל א"ש דברי בה"ג, דלמד בה"ג מהסוגיא דסעודה של קביעות אסור אף לר"י וא"ש.**

רפאל ברוך טולידאנו - בית וגן

יא

קביעות סעודה בערב שבת

כתבו הרמב"ם והשו"ע סי' רמ"ט ס"ב דמצוה להמנע מלקבוע סעודה מן המנחה ולמעלה בערב שבת, וכתב ע"ז הרה"מ לפי שסבור רבינו דאע"ג דקי"ל כר"י דאמר אוכל והולך עד שתחשך, היינו דוקא בלא קביעות סעודה. וכתבו הב"ח והגר"א דמדלא נקט ר"י אלא לשון אוכל, משמע דלא התיר קביעות סעודה, וק' דא"כ אסור מן הדין לקבוע סעודה ולא רק מצוה בעלמא (ולולא דבריהם היה ק' להיפך, מנלן דמצוה להמנע כיון דר"י מתיר והלכה כמותו).

אברהם ישעיה ברויאר - נוה יעקב קמניץ

דברי הגר"א נסובים עמש"כ השו"ע ולאכול בלי קביעות סעודה וכו', ובזה כוונת השו"ע בלא קביעות סעודה שאינו רגיל בו, עיין משנ"ב ס"ק ט"ו, ובזה כתב הגר"א מקור לדברי השו"ע דמה דשרי' בפסחים לאכול היינו דוקא סעודה שרגיל בה, מדקאמר אוכל והולך, משמע דהיינו סעודתו הרגילה ולא סעודה שאינו רגיל בה, דע"ז היה צריך לומר קובע סעודתו, ע"כ דבזה לא מיירי ר"י, ואה"נ דאסור מדינא [אך עדיין יש להקשות מדברי הגר"א בדיבור הבא שכ' מקור דמצוה להמנע מהא דאין מפסיקין, דא"כ מדוייק דאסור להתחיל, ולמה רק מצוה, ואולי יש ליישב].

רפאל ברוך טולידאנו - בית וגן

יב

השלמת תענית בערב שבת

המשנ"ב (סימן רמ"ט ס"ק כ"ב) כתב בשם המגן אברהם דאדם שמתענה בכל ערב שבת, ובפעם ראשונה השלים התענית, צריך לנהוג כן לעולם, דמסתמא כל שלא התנה שאין דעתו לנהוג כן תמיד, אמרינן דדעתו לנהוג כן לעולם. וסיים המשנ"ב וכתב: ולכתחילה יותר טוב שלא ישלים בפעם ראשונה כשחל בערב שבת, כדי שלא יצטרך להשלים תמיד, עכ"ל. וצריך ביאור מדוע המשנ"ב אמר שלא ישלים בפעם ראשונה, ולא נתן עצה פשוטה יותר שיכול להשלים אף בפעם ראשונה, רק שיתנה שאין דעתו לנהוג כן לעולם, וכפי שמיד אח"כ נתן עצה זו כשהתחיל להתענות ביום חול רגיל, לדעות הפוסקים שאם יחול אח"כ בערב שבת שצריך להשלים, וכתב שיתנה בפעם ראשונה שאין דעתו לנהוג כן לעולם.

אחד מבני החבורה - נוה יעקב קמניץ

לא כ"כ הבנתי, דגם בערב שבת וגם בחול כתב המשנ"ב שמועיל להתנות בפירוש, כמו שהביא בקושיא דכל שלא התנה בפירוש וכו', ומבואר שמועיל להתנות בפירוש, אלא דבכ"ז באופן שלא משלים מהני גם ללא תנאי. ואולי חיישינן שלא יתנה, אך לא להשלים יזכור טפי, ולכן כתב המשנ"ב שלא ישלים באופן שלא התנה, או דהכי הוא לכתחילה וכנ"ל. אך בחול שא"א להשלים, שהרי חייב להשלים, א"כ נשאר רק הברירה להתנות לשי' אלו.

שמעון בן גיגי - רוממה

אה"נ, אלא דעיצה הראשונה לא תיתכן אלא בחל בע"ש ולכן הקדימה.

צבי וייסבלום - רמת בית שמש

לכאו' התי' הוא פשוט ביותר, והפוך ממה שהקשה, דהוא הקשה למה אין המשנ"ב נותן העצה שיכול להתנות, אך האמת הברור היא דודאי יכול המשנ"ב לכתוב העצה ההיא, אך להיפך המשנ"ב רוצה לומר דווקא העצה הזו שלא ישלים, מפני דבתענית יארצייט אין שייך הטעם שלא ישלים, כי הוא הלכה שצריך להתענות, ולכן צריך המשנ"ב לכתוב עצה שיתנה דבע"ש אין רוצה תמיד להשלים, אך באחד שמתענה בכל ערב שבת, דאינו חייב להתענות, אלא דהוא עצמו הטיל עליו חיוב, ולכן כותב המשנ"ב דבתענית כזה אפשר אפי' שלא להשלים בפעם הראשונה, וודאי דאם רוצה יכול ג"כ להתענות, אך רצה לחדש דבר מה שאין שייך בתענית יארצייט.

משה פיליפ - בני ברק

יג

ההבדל בין השכמה להכנה

כתב השו"ע סימן ר"נ סעיף א': "ישכים בבוקר" ביום שישי להכין צרכי שבת, ואפילו יש לו כמה עבדים לשמשו ישתדל "להכין בעצמו" שום דבר לצרכי שבת וכו'. הרי שמצאנו במצות ההכנה ב' ענינים, א' עצם ההכנה, ב' ההשכמה כדי להכין לאלתר.

והנה לענין עצם ההכנה כתב השו"ע ישתדל להכין "בעצמו", וביאר המשנ"ב "שמצוה בו יותר מבשלוחו", אך לענין ההשכמה כתב הביאוה"ל בד"ה ישכים, וז"ל: דאפשר "שסומך כל אחד על אנשי ביתו" שהם מכינים תיכף כשקמים לצרכי שבת, אבל כשאין לו מי שיכין עבורו אפשר דאה"נ דצריך להשכים קודם ק"ש ותפילה להוצאת שבת, עכ"ל. ולענ"ד צ"ע מאי שנא ענין ההשכמה מענין ההכנה, כמו שלעצם ענין ההכנה מצוה בו יותר מבשלוחו ולא אמרינן שיסמוך על אנשי ביתו, גם לענין ההשכמה [שיש דעות שאף הוי דאורייתא עיי"ש בביאוה"ל] היה צריך להיות שמצוה בו יותר מבשלוחו, ואף שיש לו בני בית שמכינים תיכף כשקמים, אך גם הוא יקיים זאת בגופו ולפחות בדבר אחד, שהרי "מצוה בו יותר מבשלוחו".

וכן בשעה"צ סק"א כתב וז"ל: דהבעה"ב שרוצה ליכנס בתוך הישיבה, "ואין לו בביתו מי שיכין עבורו", אין לו ליכנס וכו', עכ"ל. גם כן צ"ע, דלכאורה אף כשיש לו מי שיכין עבורו, עדיין אין לו ליכנס לישיבה כיון שמוטל עליו להשכים לצרכי שבת, ומצוה בו יותר מבשלוחו, וכנ"ל, וצ"ע.

מאיר פרידמן - חיפה

החילוק מבואר עפ"י מה שצידדתי בזה בהערות לחלק בין דין השכמה של "והכינו", דעיקרו לדאוג בתוצאה שצורכי שבת יהיו מוכנים, ובזה שבני ביתו מכינים א"כ מקיים בזה את דין ההכנה, משא"כ בדין שצריך לעשות משהו בערב שבת מדין כבוד שבת, א"כ בזה הוא דין בפעולת הגברא שזהו כבוד השבת, וגם ע"י אחרים הוא מדין שליחו, ויש צד לשעה"צ דהוי מצוות שבגופו מטעם זה, אך בהכנה סגי שהוא יודע שזה מוכן בתוצאה, וגם ע"י בני ביתו שפיר מקויים דין הנ"ל, עי"ש מש"כ בזה.

שמעון בן גיגי - רוממה

יד

מצוה בו יותר מבשלוחו בשאר מצות

כתב בשעה"צ סי' ר"נ סק"ט דדוקא לענין כבוד שבת אמרינן כן דחמירא, משא"כ לענין שאר מצות (דלא אמרינן לבטל תורה כדי לקיים המצוה כמו ע"י שליח), וקצ"ע א"כ מאי מייתי בקידושין מ"א ע"א משבת לקידושי אשה שמצוה בו יותר מבשלוחו, וצ"ע.

דוד שיפרין - קרית ספר

לכאורה לולי שהיה דין של מצוה בו בכל התורה, גם בשבת לא היה ענין בזה, ורק אחרי שיש כזה ענין מפני כבוד השבת, שבזה אף במקום ביטול

תורה עדיף ענין זה דמצוה בו לבטל תורה, ושפיר מביאה הגמ' ראיה שעכ"פ היכא שאין ביטול תורה הוא דין בכה"ת כולה.

שמעון בן גיגי - רוממה

ראיית הגמ' שיש ענין בו יותר מבשלוחו, דאם שוה ממש שלוחו כמותו א"כ מאי נפק"מ דשבת חמירא, ע"כ דשלוחו אינו ממש כמותו, ולכך בשבת דחמירא ל"א אפשר לעשותה ע"י אחרים, וכיון דאינו כמותו ממש א"כ ודאי מצוה בו יותר מבשלוחו (והא דקידושין הרי א"א לעשותה ע"י אחרים כמובן).

רפאל ברוך טולידאנו - בית וגן

יסוד הדבר דמצוה בו יותר מבשלוחו לא משום שמצוה שיטרח, אלא דבכל מצוה יש שני חלקים, קיום המצוה שקידש אשה, שהכינו אוכל לשבת, או שביתו בדק מחמץ, ויש מעשה המצוה, ומעשה המצוה אפשר לעשות גם ע"י שליח, אך מצוה שיעשה את המצוה בשלימות גם את מעשה המצוה בעצמו, ואם הוה סגי לן בקיום לבד גם בהכנה לשבת היה כן, אבל כיון דמצוה בו יותר מבשלוחו מצוה שיעשה בעצמו, ויש לדון אם גם במקום ביטול תורה אמרינן כן, ואהא כתב בשעה"צ דכבוד שבת חמירא, וא"כ אמרי' שיעשה גם המעשה בעצמו (ולא כתב שעה"צ משום דזה גוף המצוה).

ומקור לזה קצת בחו"מ סי' שפ"ב דכתב הרמ"א היה לו בן למול ובא אחר ומלו, חייב ליתן לו י' זהובים, אבל נתנו לאחר למולו ובא אחר ומלו פטור, הרי דאין ברכת השליח מתייחס לאב, וכשהשליח מברך לא נחשב שהאב בירך, וא"כ איך יברך השליח הרי אין לו מצוה בזה, ואפי' בבדיקת חמץ כתב המג"א דשליח מברך אף דאין לו כלל מצוה בזה. ולמש"כ ניחא, דהשליח עושה את המעשה מצוה, ולמשלח יש רק את הקיום. ובזה יש לבאר דברי הרא"ש דמי שחטף מילה משליח לא חייב בי' זהובים, דהשליח לא זכה במצוה, ופירושו דכלפי המשלח ליכא חיוב, אף דע"י שמל שלא בשליחותו הפסיד האב את המצוה (ודלא כהקצות שם), מ"מ הרי בלא"ה כבר נתן את הברכה לשליח וויתר על זכותו בברכה, כיון דאת מעשה המצוה עושה ע"י שליח, והשליח לא זכה במעשה המצוה משום דהוא קנין דברים.

דוד שיפרין - קרית ספר

טו

חובת הכנת צרכי שבת בגופו לשיטת הרמב"ם

על לשון השו"ע בסימן ר"נ סעיף א' "ישתדל" להכין בעצמו, כתב הביאוה"ל שם בד"ה ישתדל שברמב"ם איתא על דין זה בלשון "חייב", והכוונה על איזה דבר מן הדברים, ואפשר דלהרמב"ם ג"כ לאו חוב גמור הוא אלא כעין חובה וכו', עיי"ש. והנה הרמב"ם שם מסיים בלשון זה "וכל המרבה בדבר זה הרי זה משובח", ואם הרמב"ם ס"ל כביאור הביאוה"ל שזה רק "כעין חובה", איך כתב שכל המרבה הרי זה משובח, הרי השעה"צ בסק"ט אפילו על דבר מועט תמה איך מותר לבטל תורה עבור זה, שהרי יכול להעשות ע"י שלוחו שעדיף אפילו מאחרים, ונדחק ליישב זה, עיי"ש. א"כ להרבות ודאי אסור, שהרי הרמב"ם מיירי גם בת"ח שצריכים לבטל מתורתם עבור זה, ואיך יהיה משובח עבור זה, אלא ע"כ שס"ל לרמב"ם שהוי "חובה גמורה" המוטלת עליו לעשות "בגופו", כמצה ולולב וסיפור יציאת מצרים שבזה שייך לומר כל המרבה הרי זה משובח, שנהי' הכל שייך לקיום המצוה המוטלת על גופו, שאי אפשר לעשות על ידי אחרים, וא"כ א"א להשוות שיטת הרמב"ם לשיטת השו"ע כדברי הביאוה"ל, וצ"ע.

מאיר פרידמן - חיפה

כל המצוות הכתובים ברמב"ם כחסד וצדקה וכו' אינם סתירה לכך שבת"ח ישנו כלל שאם יכול לעשות ע"י אחרים לא יבטל מתורה, ואעפ"כ לא פירט כן הרמב"ם בכל הלכה והלכה, והוא הדין כאן כל המרבה הרי זה משובח הוא בכל מה שנוגע למצוה מצ"ע כן הוא, ובת"ח אם עדיף שילמד באופן שאפשר לו ע"י אחרים הוא ככל התורה כולה שכתב הרמב"ם בהלכות ת"ת [ובלא"ה ההכרח שבקושיא שרק אם זה חובה זה דוחה ת"ת ואם רשות לא, אי"ז מוכרח ואכ"מ].

שמעון בן גיגי - רוממה

טז

פרקמטיא בע"ש

במשנ"ב סי' רנ"א סק"א כתב דפרקמטיא אינה בכלל מלאכה, ומותר לעשותה בערב שבת, ובפשוטו משמע דאפילו סמוך לשבת שרי, אך צ"ע דבביאוה"ל כתב שדברי המג"א אמורים רק לענין זמן מנחה גדולה, אך לגבי זמן מנחה קטנה פרקמטיא שרי כשאר מלאכה.

משה ששון - גאולה

דברי הביאוה"ל הם המשך דברי המשנ"ב שציין להם במשנ"ב, וכן הוא להדיא בביאוה"ל יעוי"ש.

שמעון בן גיגי - רוממה

במ"ב העתיק המג"א כפי פשטות דבריו, וכפי שהבינוהו החולקים עליו, ובביאוה"ל הזכיר ד' הפמ"ג שנדחק לפרש כן ד' המג"א כדי ליישבו מתמיהתם.

צבי וייסבלום - רמת בית שמש

המעיין בביאור הלכה יראה לכאו' שאין כאן שום סתירה, דבמשנ"ב סותם כלשון המג"א דפרקמטיא שרי, ואינו מפרש, ובביאוה"ל מביא פמ"ג בשיטת המג"א, דהוא סובר דממנחה קטנה דינה ככל מלאכה, אך מיד אח"כ מביא שם דהמחצית השקל חולק על הפמ"ג וסובר דפרקמטיא הוי מלאכת צנעא, וזה מותר עד הדלקת הנרות.

משה פיליפ - בני ברק

יח

האם תספורת מקרי מלאכת אומן

כתב המג"א סי' רנ"א סק"ה להוכיח דתספורת היא מלאכת אומן, מדאסרינן ליה בסי' תס"ח בע"פ, דאי מלאכת הדיוט אפי' במועד שרי, ומדלא הוכיח מהלכות ח"ה מסי' תקל"א משמע דודאי מח"ה אין להוכיח לער"ש, דבח"ה אסור שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול, ואפי' צפרנים אסור ליטול לרמ"א בסי' תקל"ב, וזה ודאי מלאכת הדיוט, אלא מער"פ קמייתי דשוה לע"ש, דבשניהם לא שייך האיסור דשלא יכנס לרגל כשהוא מנוול. אך צ"ע, דהרי המג"א בעצמו בסי' תס"ח סקי"ג מייתי בשם מהרי"ל ומהרי"ו דאסור לגזוז צפורנים בע"פ, וע"כ דהשוו ער"פ לגמרי לח"ה, ואין משם ראיה דתספורת הוא מלאכת אומן, דהרי אפי' מלאכת הדיוט כנטילת צפרנים אסירא בער"פ.

דוד שיפרין - קרית ספר

דברי המג"א בסי' תס"ח אמורים בע"פ לאחר חצות (כמבואר במחצה"ש שם), ובזה ס"ל דע"פ אחר חצות הוי כעין יו"ט, ויש ענין שלא יכנס מנוול, משא"כ ראיית הרמ"א לענין תספורת איכא קודם חצות, דבמקום שלא נהגו לעשות אסור תספורת לדעת השו"ע שם, ואם הוי מלאכת הדיוט לצורך המועד הוי שרי אף בחוה"מ, וקודם חצות ודאי אין טעם שלא יכנס מנוול לרגל.

רפאל ברוך טולידאנו - בית וגן

יט

תספורת בערב שבת

כתב בביאוה"ל (סי' רנ"א ס"ב ד"ה ומסתפרין) וז"ל: עיין בביאור הגר"א שמפקפק בזה מאוד (במש"כ הרמ"א ומסתפרין כל היום אפילו מספר ישראל), ולפי דעתו יש ליזהר ממנחה ולמעלה אפילו בחנם כי היא תמיד מלאכת אומן עי"ש, עכ"ל הביאוה"ל. וכ"כ בשעה"צ סק"ח דהמ"א מסיק דתספורת מעשה אומן היא, וכ"כ הגר"א.

וצ"ע היכן מצא כן בדברי הגר"א, הא הגר"א הקשה על הרמ"א דמה שאסור בערב פסח מחצות אסור בערב שבת מן המנחה, והוכיח דבערב פסח אסורה אפילו תספורת מעשה הדיוט, ואדרבה משמע מדבריו דאיכא תספורת שהיא מעשה הדיוט, אלא שגם היא אסורה.

אברהם ישעיה ברויאר - נוה יעקב קמניץ

בהגר"א מבואר דאף דבשאר דברים כגון תפירה מעשה הדיוט שרי לצורך המועד, מ"מ תספורת מעשה הדיוט אסור, והיינו דנתנו לזה דין מעשה אומן אף שעושה מעשה הדיוט, וזהו שכתב המשנ"ב כי הוא תמיד מלאכת אומן, היינו דחשיב ליה מלאכת אומן, ופשוט [ובמש"כ הגר"א להוכיח מהא דמו"ק דהקשו ושאר כל אדם מ"ט אסור במועד, וכ' דמוכח מזה דאף מעשה הדיוט אסור, דאם חשיב מעשה אומן פשוט שאסור, אף דלמבואר בדבריו תספורת בכל גוונא חשיב מעשה אומן, וא"כ שוב מאי מקשה, ע"כ כוונתו דאף שתספורת חמור היה לנו להתיר משום כבוד המועד, כמש"כ התוס' שם, אך אם היה מעשה אומן גמור מהיכ"ת להתיר, כ"נ לכאורה].

רפאל ברוך טולידאנו - בית וגן

כ

בדעת הגר"א במעשה אומן, ובמעשה הדיוט שלא לצורך שבת

כתב הרמ"א סי' רנ"א ס"ב ומסתפרין כל היום, וכתב הגר"א דמה שאסור בער"פ אסור בער"ש, ולא חילקו אלא בין מנחה לחצות. וצ"ע איך מותר לדעתו לכתוב ספרים לעצמו דרך לימודו, דהרי בח"ה לא הותר אלא לצורך המועד, וכן קשה מה שהתירו אגרת שלומים, הרי בח"ה הותר משום דהוי צורך המועד. וכן קשה על הד"מ איך יליף אגרת שלומים מחוה"מ, הרי התם הותר משום שמחת המועד, כמש"כ המ"ב בסי' תקמ"ה בשם הריטב"א. ושמא להגר"א כל דמותר לצורך המועד (ולא משום דחשוב אוכל נפש) שרי נמי בער"פ וער"ש, והגר"א מייתי ראיה מער"פ דאסור תספורת, הרי דחשוב כקובע עצמו למלאכה לכה"פ בתספורת מעשה אומן, ושוב הוכיח דאסור תספורת אפי' מעשה הדיוט בחוה"מ וער"פ, מדהוצרכו לאסור משום שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול, ה"ה בער"ש, וסובר דלא דמי תספורת לשאר מעשה הדיוט, ולפ"ז מעשה הדיוט גמור מותר אפי' שלא לצורך שבת, וכן משמע ממתני' שורין דיו ע"ש עם חשיכה, ולפי"ז צ"ע מש"כ בשעה"צ סק"ח דלהגר"א אפילו מלאכת הדיוט גמור אסור שלא לצורך שבת.

דוד שיפרין - קרית ספר

הנה הגר"א בעצמו יישב הדברים, דלענין לכתוב ספרים דרך לימודו כתב הגר"א כמו בח"ה, ואף דשרי שם רק תפילין ומזוזות, כבר כתב הרמב"ם דאם צריך לקרות במועד שרי, והיינו דאף דאין זה צורך המועד עצמו אלא רוצה לעשות מצוה שרי, וא"כ שבת דמי לח"ה. וכן במש"כ האו"ז דכל מלאכה שהוא עראי שרי, כתב הגר"א דהא אף בע"פ גורפין וכו', כ"ש בע"ש, וכן לגבי אגרת שלומים כתב דאף בח"ה מותר. ואף דמבואר שם דהוא משום צורך המועד, כתב המשנ"ב שם דחשיב צורך המועד קצת מה ששואל בשלום חבירו, וא"כ ה"ה בשבת. ואף לפי מש"כ בשם הריטב"א משום שמחת הרגל שלא יהיה בדאגה, ה"ה בשבת יש ענין זה שלא יהיה בדאגה בשבת.

רפאל ברוך טולידאנו - בית וגן

כב

הגסת צמר ביורה

בשו"ע סי' רנ"ב סעיף א' כתב שלתת צמר לתוך היורה שהיא על האש אסור שמא יחתה, ואפילו אינה על האש אם אינה טוחה בטיט אסור שמא יגיס בכף, והמגיס בקדרה אפילו אינה על האש חייב משום מבשל.

וכתב במשנ"ב סק"ה שאף שהמחבר השווה הגסה ביורה להגסה בקדרה, אינו שווה לגמרי, דבקדרה במבושל כ"צ אין איסור מגיס, ואילו כאן ביורה אסור בכל גווני, וכשאינה טוחה בטיט אסור לתת אפילו במבושל כ"צ. והטעם שיש לאסור כאן יותר, כתב הר"ן בשבת י"ח שכן הוא מלאכת הצביעה להגיס תמיד כדי שלא יתחרך, והרא"ש בפי' שני כתב דע"י הגסה נקלט הצבע יותר, ולפי"ז חייב משום צובע.

וצ"ע א"כ איך דימה המחבר למבשל, הרי כאן חייב גם לולי דין בישול, וחייב יותר ממבשל שגם במבושל כ"צ חייב, ומה כתב שהמגיס בקדרה אפילו אינה על האש חייב משום מבשל, שמשמע שכאן חלק על מש"כ בסי' שי"ח סעיף י"ח.

יעקב שפיגל - נוה יעקב קמניץ

על הקושיא שהקשה הרב יעקב שפיגל בדין "הגסת צמר ביורה", עיין במחצית השקל על המג"א (ס"ק ב') שמבאר באריכות נפלאה שיטת המחבר, כדי שלא יהיה סותר מכאן על סי' שי"ח סעיף ח', ואכמ"ל.

משה פיליפ - בני ברק

כג

פעולת אינו יהודי ברשות ישראל בעבור הישראל בשבת

בסי' רנ"ב כותב השער הציון ס"ק י"ז דלא טוב עושים מי ששוכרים אינו יהודי בקבלנות לנער את פשתיהן בחצירם, רק העצה לזה הוא שיקנה היהודי לגוי את הפשתן בע"ש כדי שיהי' שלהם לגמרי, משמע דלעולם מועיל להקנות לאינו יהודי, ואפי' ברשות ישראל, ואף שאינו במקום הפסד.

ולעומת זה, בסי' רמ"ד סקל"ה כותב בפי' דאיכא היתר רק במקום פסידא, אך בלי הפסד אסור, וכאן אפי' את"ל בדוחק דמדובר ג"כ בהפסד, אך לכאו' אין מוכרח לעשותו דווקא פה, ואפשר לעבור לרשות אחרת וגם לא יהי' הפסד, וצ"ע.

ברוך צבי פדווא ומשה פיליפ - בני ברק

צ"ל דהתם הרי אינו מוכר את כל העסק, ורק מקנה לו מה שימכור, ובזה עדיין נקרא העסק ע"ש ישראל, משא"כ הכא שמקנה לו את כל הפשתן [אך עדיין יש מקום עיון דא"כ איכא מראית העין, דמי יודע שהקנה לו, וביותר קשה לדעת רבינו שמחה לעיל במשנ"ב סי' רמ"ד ס"ה דאסור לשפחה לעשות מלאכת עצמה בבית הישראל, א"כ כ"ש הכא שמקנה לו לזמן. ואולי שאני הכא דהרי הדרך היא בקבלנות, ורק מצד חשש שאמר לו לעשות בשבת כמש"כ המשנ"ב, ולענין חששא זו סגי במה שנודע קצת שהקנה לו, ושאני משפחה הנ"ל, ודו"ק].

רפאל ברוך טולידאנו - בית וגן

כד

שימוש במנעל שהחליקו בשבת

המשנ"ב סי' רנ"ב ס"ק ל' כתב להתיר להשתמש במנעל שהיה מתוקן מער"ש ורק החליקו בשבת, כיון שיכל להשתמש בלא"ה. וצ"ע מ"ש ממ"ש בסי' שכ"ז ס"ק ט"ז דאם גוי צחצח נעלים אסור להשתמש בו עד מוצ"ש בכדי שיעשו, אמאי לא אמרי' דשרי מה"ט דיכל להשתמש בו בלא"ה, וצ"ע.

מרדכי רפאלי - בני ברק

לכאורה לקמן בצחצוח נעלים איירינן באופן שאמר לגוי, ולא שנעשה מאליו כדהכא, דהתם קנסינן גם באופן שיכול להשתמש בלא"ה, משא"כ הכא הוא דומיא דסי' רנ"ג שאין כאן אמירה לעכו"ם, רק שעשה הגוי בעבור הישראל.

שמעון בן גיגי - רוממה

נראה דמש"כ תיקנו והחליקו אי"ז כעין צחצוח אלא גמר עשיית הנעל עצמה, ובזה יש סברא דלא חשיב הנאה גמורה, וכמש"כ המג"א סי' רנ"ג ס"ק י"ג מהא דסי' רע"ו, דאם יש כבר נר דולק בבית הישראל והדליק הגוי עוד נר, לא נאסר אף שרואה יותר טוב, משא"כ צחצוח הוי ענין בפ"ע דמבריק הנעל, ובזה הוי הנאה מחודשת שלא היתה, ולכך נאסר עד מוצ"ש בכדי שיעשו (אך אין נראה לומר דהחילוק מהכא להתם הוא משום דהכא הוי בקבלן דאדעתיה דנפשיה, ולכך אף האוסרין לא אסרו אלא בהנאה גמורה, משא"כ התם דהגוי עשה בציווי ישראל, דהרי המג"א הוכיח מהא דסי' רנ"ג סעי' א' ברמ"א דשם הא"י החזיר הקדירה בציווי ישראל, וא"ל דהתם הוי איסור שהייה דרבנן, דהרי הוכיח כן המג"א מסי' רע"ו).

רפאל ברוך טולידאנו - בית וגן

כה

הצגת סתירה לכאו' בדברי הגר"א

כתב בביהגר"א סי' רמ"ט ס"ב ד"ה וסעודה שזמנה, שאפי' סעודת אירוסין אם אירס כבר מותר, כמ"ש פ"ג דפסחים מ"ט א' וכו' (ועי' בבה"ל ד"ה ואפי' היא סעודת אירוסין שביאר דבריו). והנה בסי' תט"ו ס"א פסק השו"ע שאין מערבין עירובי תחומין אלא לדבר מצוה, כגון שהיה רוצה לילך לבית האבל או לבית המשתה של נישואין וכו'. ובביהגר"א שם מדייק שדוקא של נישואין, וכתב שאע"ג דסעודת אירוסין ג"כ מצוה כמ"ש בפ"ג דפסחים מ"ט א', דוקא לארוס עצמו כמש"ש אצל חמיו. וא"כ צ"ע דלפ"ז גם בערב שבת רק לארוס עצמו יש היתר לקבוע סעודה, אבל לא לשאר הציבור, ומ"ש מדין עירובי תחומין של"ה דבר מצוה אלא לארוס עצמו.

ישראל כהן - מעלות דפנה

ודאי דלא שייך שהארוס יעשה סעודה לעצמו, דהמצוה היא לעשות סעודת אירוסין, ואם לא יאכלו אחרים אין כאן סעודת אירוסין, והתם בסי' תט"ו איירי שיש כבר סעודת אירוסין, והכא רוצה להשתתף בה ולכך רוצה לערב, וע"ז אמרו שאין מצוה להשתתף בכזאת סעודה רק לארוס עצמו. ועוד יש להוסיף דלטעם המוזכר בפמ"ג משום זלזול בכבוד שבת, הנה הזלזול בזה שהוא קובע סעודה, וכל' הגמ' בגיטין בהא דשתי משפחות קבעו סעודתן, וא"כ לאחר שהארוס קובע את סעודת האירוסין משום המצוה אין בעי' להשתתף, וכן להטעם שלא יהיו טרודים לכאורה עיקר הענין במי שקובע את הסעודה.

רפאל ברוך טולידאנו - בית וגן

ביני עמודי

מאמרים שונים שנתלבנו ביני עמודי
דכוללי "אליבא דהלכתא"

הרה"ג שלמה גבאי שליט"א
כולל "אליבא דהלכתא" אופקים

חלק א' - בענין כירה שלנו (גז) אם דינה ככירה של הגמרא לגבי איסור שהייה

א. דברי השולחן ערוך שבכדי להחשב לכירה הקטומה בעינן שיתן את האפר על מנת למעט חום הגחלים.
ב. צריך עיון איך מועיל כיסוי פח לכירה שלנו, והרי לא עושה כן למעט חום האש.
ג. ישוב המנהג על פי דברי הפוסקים שסגי בגילוי דעת שלא צריך לגחלים.
ד. סברת הגידולי ציון שכל גזירת חז"ל היא דוקא באש של גחלים שדועכת והולכת.
ה. ראיה לדבריו מגזירת חז"ל דשמא יטה לגבי נר.
ו. סברת האור לציון שאש שלנו דינה כקש וגבבא.
ז. ראיה לדבריו מדברי הפרי מגדים ששרי שהייה בגפת של שומשומין.
ח. סברת האגרות משה שלא חששו לשמא יביא עצים נוספים.
ט. סיכום דעת המתירים.
י. דעת האוסרים ומסקנא דדינא.

מאיזה טעם מועיל כיסוי האש להחשיבה לכירה הקטומה

א. איתא בשולחן ערוך או"ח סימן רנ"ג ס"א "כירה שהיא עשויה כקדירה ושופתין על פיה קדירה למעלה, ויש בה מקום שפיתת שתי קדירות, אם הוסקה בגפת שהוא פסולת של זיתים או בעצים, אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה, אא"כ נתבשל כל צרכו והוא מצטמק (פי' הולך וחסר) ורע לו, דליכא למיחש שמא יחתה, או שהיה חי שלא נתבשל כלל, דכיון שהוא חי מסיח דעתו ממנה עד למחר, ובכל הלילה יכול להתבשל בלא חיתוי, אבל אם נתבשל קצת ולא נתבשל כל צרכו, ואפי' נתבשל כל צרכו והוא מצטמק ויפה לו, חיישינן שמא יחתה, ואסור להשהותו עליה אא"כ גרף, דהיינו שהוציא ממנה כל הגחלים, או קטם דהיינו שכסה הגחלים באפר **למעט חומם**", עכ"ל השולחן ערוך.
ומבואר בדברי השולחן ערוך, שבכדי שתחשב הכירה לקטומה, צריך שיכסה את הגחלים באפר על מנת **למעט חומם**, ובזה הוא שנחשב לקטימה המתרת שיהוי קדירה ע"ג הכירה בשבת, על ידי שעשה באש פעולה המראה שכוונתו למעט חום האש, שאז לא חיישינן שמא יבוא לחתות, שהרי גילה דעתו שרצונו למעט חום האש, ואם כן לא חיישינן שמא יבוא לחתות.
והגם שלא צריך לכסות את כל הגחלים באש, וסגי בנתן מקצת אפר על פני כל הגחלים, ואפילו בגחלים של רותם סגי בהכי, וכן קטמה והובערה שרי ואינו צריך לשוב ולקטום, מכל מקום זהו דוקא משום שעשה מעשה למעט חומה של האש, שכיון שגילה דעתו שרוצה למעט חומה של האש, לא חיישינן שמא יבוא לחתות בגחלים.
ב. ולפי זה צריך עיון במה שאנו נוהגים להשהות היום על גבי פלטה חשמלית של שבת, או על ידי שנותנים על האש כיסוי מתכת פח או אלומיניום, ומשהים על גבי זה מדין כירה קטומה, שכיסה את האש בכיסוי, איך מועיל זה להחשיב את הכירה לקטומה, והרי לא נתן את הכיסוי בכדי למעט את חומה של האש, אלא כל כוונתו היא לסדר לעצמו אופן הנוח להשהות תבשיליו בשבת על ידי ריבוי מקום, ובאופן שלא יצטרך לדאוג שמא ישרפו, וכן שלא יצטרך להדליק להבה נפרדת לכל קדירה וקדירה, ואם תשאל את פיו אם יש בכוונתו למעט חום האש בזה שנותן עליה כיסוי, יאמר לך שאין כוונתו למעט חום האש, אלא כוונתו לסדר לעצמו פלטה של שבת. ובאופן שאין נתינת הכיסוי נחשבת למעשה המורה על כוונה למעט חום האש, ואם כן איפא איך נחשבת לכירה קטומה על ידי זה. ובשלמא בפלטה חשמלית אפשר לדחוק ולומר שמכיון שאין מציאות של חיתוי לא גזרו חכמים בכך, ומלבד שהוא דוחק שכן מדברי רוב ככל הפוסקים האחרונים משמע שההיתר של פלטה חשמלית הוא מדין כירה הקטומה, ובפרט לדעות הסוברים שגם פלטה חשמלית צריכה לכיסוי נוסף על מנת להחשיבה לקטומה, מכל מקום בכיסוי פח שעל גבי האש אכתי תקשי.
[ומצד המציאות מוכח שאין הכוונה בכיסוי זה למעט חום האש, חדא שהרי יש הרבה שמשהים על גבי כיסוי זה גם ביום טוב שמותר בבישול ושהיה, ובהכרח שאין כוונתם למעט חום האש אלא להשהות באופן הנאות. ועוד, שיש בנמצא סוג של כיסוי מנחושת שנחשב משובח יותר משום ששומר יותר על החום, ומה שמניח את הכיסוי הוא משום שהכי עדיף טפי. ובשלמא כשמכסה את הגחלים באפר, אע"פ שבאמת לא מעוניין שיתמעט חום האש, ועושה כן רק משום שמוכרח מצד שאל"כ לא יוכל להשהות על גבה, לא איכפת לן, שמאחר ועשה מעשה הממעט את החום, ואין בזה שום סיבה אחרת, שפיר חשיב קטימה, שסוכ"ס מעשיו מוכיחים שכוונתו למעט חום האש, ודברים שבלב אינם דברים, אבל נתינת כיסוי מתכת אינה מוכחת מידי].
ומה שיש בדברי הפוסקים שאם נתן כיסוי מתכת על הגחלים מהני זה להחשיב את הכירה לקטומה, זהו משום ששם באמת מוכח שכוונתו למעט את חום האש, שאם לא כן לאיזו סיבה שם את אותו כיסוי, שהרי יכול להשהות בשופי גם בלי הכיסוי, שיש מקום מעמד לקדירה גם בלי אותו כיסוי, אבל במציאות שלנו שללא הכיסוי אין לו אופן הנאות להשהות תבשיליו בשבת, צ"ב איך מועיל להחשיבו לקטום.
ג. ונראה לבאר בזה, דהגם שלשון השו"ע הוא "**למעט חומם**", מכל מקום יעויין בדברי המשנה ברורה שם (ס"ק י"ד) שכתב וז"ל: "והטעם בכל זה כיון דגילה דעתו **דלא בעי לגחלים** סגי, דבודאי לא אתי לחיתויי", וכן הוא הלשון במגן אברהם ובערוך השולחן. ונראה לפי לשון זה, שכל שיש במעשה הקטימה שעשה משום גילוי דעת שאינו מתכוין להשתמש בגחלים, אע"ג שאין בכוונתו למעט חום האש סגי, שתו לא חיישינן שמא יבוא לחתות.
ולפי"ז נראה ליישב, שבכיסוי שלנו אע"ג שאין כוונתו למעט חום האש, מכל מקום הוי גילוי דעת שאינו רוצה להשתמש באש כדרכו בחול, ועצם המצב של נתינת פלטה של שבת שהרגילות בנתינתה היא שאין משתמשים באש כדרכו בחול, אלא משהים ע"ג פלטה ומניחים כך ולא מתעסקים עם האש כלל, היא גופא הוי גילוי דעת שלא בעי לגחלים, וממילא תו לא חיישינן שמא יחתה.

דעות הסוברים שגזירת חז"ל בדין שהייה היא דוקא באש של גחלים

ד. אמנם בעיקר דינא יש לדון טובא, אם כיריים שלנו דינם ככיריים של הגמרא לענין איסור שהייה, או דילמא בכיריים דידן מעיקר הדין אין איסור שהייה כלל. חדא, דהנה יעויין בשו"ת אור לציון חלק ב' פרק י"ז אות א' במקורות וז"ל: "**ועוד אפשר, שכל החשש שמא יחתה הוא דוקא באש של גחלים שהולכת ודועכת, אבל אש שלנו קבועה היא.** אלא שמאידך אפשר שיש מקום להחמיר באש שלנו יותר, משום שאש שלנו אינה דועכת כשל פעם, ולכן נהגו להחשיבה כגפת ועצים. **וכיון שאנו מחמירים רק מכח המנהג, יש לנו גם להקל מכח המנהג,** שנהגו להחשיב כיסוי הקדירה כגרוף וקטום, ולכן למעשה מותר להשהות על גבי הפח כיון שדינו כגרוף וקטום", עכ"ל.
ומבואר בדברי האור לציון שיש סברא לומר שכל החשש דשמא יחתה הוא דוקא כשמשהה על גבי גחלים שדועכות והולכות אם לא יחתה, בזה חיישינן לשמא יחתה, אולם בכירה כשלנו שגודל הלהבה קבוע ואינו משתנה, לא חיישינן לחיתוי, שגם אם לא יחתה האש כדקאי קאי, ובזה לא חיישינן שמא יחתה. [וכסברת האור לציון הביא בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ז' סימן ט"ז אות ג' ואות י"ז) בשם הספר גדולי ציון (חלק ט' סימן י"א) לרב יוסף גרשון הורביץ, שהיה ממורי ההוראה המובהקים בירושלים, בענין השהיה על אש הפתיליה].
ה. וראיתי מביאים סיוע ליסוד הדברים מדברי הביאור הלכה (סימן ער"ה ד"ה לאור הנר), שכתב בשם ספר מסגרת השולחן וז"ל: "אמנם אחר כתבי כל זה מצאתי בספר מסגרת השלחן שהאריך בענין זה של למוד לפני הלאמפי"ן... **דלא חשו שמא יטה כי אם בפתילה ובנר בלבד,** שזה דרכו בחול לאחר שהדליק קצת ראש הפתילה שוב אינו דולק כל כך כמו בתחלה, הלכך צריך להטות השמן אל הפתילה או למשוך הפתילה קצת לחוץ, **אבל הלאמפי"ן שלנו דרכן הם שדולקין מעת שמתחילין להדליק אותם עד סוף הדלקה בדרך אחד, ואין האור מתמעט כלל...** והלכך היכא דנותנים הרבה נפט בלאמ"פ ועושין האור רק כדרך שדרכו לעשותו בחול כשרוצה ללמוד, **שוב אין חשש שמא ירצה להרבות אורו,** ע"ש שהאריך בסברא זו, ומסיק שם דכן ראוי לנהוג שימשוך בערב שבת הפתילה לחוץ, שיהיה אורו רב כדרכו בחול, ואז אין חשש שמא יתקנו בשבת, עכ"ד בקצרה", עכ"ל הביאור הלכה. [ועיי"ש שלא סמך על סברא זו לבדה].
וביאור הדברים, דכמו שחששו חכמים לשמא יחתה בגחלים ויעבור על איסור מבעיר, ומשום הכי אסרו להשהות על גבי כירה שאינה גרופה או קטומה, הכי נמי חששו לשמא יטה את הנר ויעבור גם כן על איסור מבעיר, ומשום הכי אסרו לקרוא לאור הנר. ומבואר בדברי הביאור הלכה, דבמקום שאין האש דועכת והולכת, אלא דולקת כדרכה בלי מפריע, ויכול בשופי להשתמש לאורה גם בלי להטות, לא חששו חכמים לשמא יטה, ולכן הביא בזה צד להתיר לקרוא לאור הנר במנורות של נפט שנהגו באותו הזמן. והכי נמי בנידון דידן יש לומר, שבאש שאינה דועכת ושפיר יכול להתבשל כדרכו גם בלי שיחתה בגחלים, לא חיישינן לשמא יחתה בגחלים.

האם כירה שלנו דינה ככירה שהסיקוה בגפת ועצים או בקש וגבבא

ו. והנה באור לציון שם בתחילת דבריו כתב עוד סברא להקל בכירה שלנו, וז"ל: "עוד אפשר שכיריים של גז שלנו עדיף מכירה הנזכרת בשולחן ערוך, **שאפשר שאש שלנו אינה נחשבת כגפת ועצים אלא כקש וגבבא** שמותר בשהייה, כמבואר בשולחן ערוך סימן רנ"ג סעיף א', שהרי בכירה האש היתה גדולה וחומה רב ומהני לה החיתוי, ואש שלנו היא ודאי פחות מזה. ועוד, שבכירה האש היתה בוערת גם מסביב לקדירה, מה שאין כן באש שלנו. וראה עוד במה שכתב בבית יוסף שם בשם הכלבו", עכ"ל.
וכוונתו למה שכתב הבית יוסף כאן בשם הכלבו, שתנורים דידן דינם ככירה ולא כתנור, משום שפיהם מן הצד ולא נפיש הבלייהו כתנורים של הגמרא. והכי נמי לגבי כירה דידן, הגם שהיא ככירה של הגמרא, מכל מקום אין דינה ככירה שהסיקוה בגפת ועצים, אלא ככירה שהסיקוה בקש וגבבא.
ז. ונראה להביא ראיה לדברי האור לציון מדברי הפרי מגדים, דהנה כתב בשו"ע כאן "אם הוסקה בגפת שהוא **פסולת של זיתים**", ובחידושי רעק"א כאן הקשה וז"ל: "פסולת של זיתים. וכן הוא בטור. וקשה לי אמאי דייקי בזה, ולא נקטי בסתם גפת בזיתים ושומשומים, כדלקמן בסימן רנ"ז ס"ג. וברש"י הכא במתניתין כתב גפת דשומשומים, והיינו דאפילו שומשומים, ובברטנורא דגפת ושומשומים", עכ"ל.
ומבואר בדברי רעק"א שמקשה מאי טעמא הדגישו הטור והשולחן ערוך כאן בסימן רנ"ג שגפת הוא דווקא פסולת של זיתים, ואילו לקמן בסימן רנ"ז סעיף ד' לגבי דיני הטמנה כתבו "אלו הם דברים המוסיפים הבל, **פסולת של זיתים או של שומשמין**". ובפרט קשה, שרש"י והברטנורא כתבו בפירוש המשנה דריש פרק כירה שגפת היינו נמי פסולת של שומשומין, וצ"ב דברי הטור והשולחן ערוך.
ובפרי מגדים (אשל אברהם סי' רנ"ג אות א' ד"ה וגפת) נראה שגם כן התקשה בזה, ויישב בזה וז"ל: "וגפת זיתים כמו שכתבו הטור והמחבר והרמב"ם בפירוש המשנה, **וחילוק יש בין שהייה דשומשומים שרי, ובין הטמנה דשומשומים נמי מוסיף הבל,** כמו שכתב במחבר ברנ"ז ס"ג. ומה שכתב הר"ן כאן דשומשומים, העתיק פירוש רש"י ככתבו, ולשיטתיה דמתניתין דריש כירה בהטמנה, אבל לדידן מתניתין בשהייה".
ומבואר בדברי הפרי מגדים, שלגבי דיני הטמנה האיסור הוא בין בגפת של זיתים ובין בגפת של שומשומין, אולם לגבי דיני הטמנה האיסור הוא דוקא בגפת של זיתים, אבל גפת של שומשומין שרי. והנה בשלמא לגבי איסור הטמנה הדין מובן, משום שבין גפת של זיתים ובין גפת של שומשומין, תרווייהו מוסיפים הבל, ושייכת בהם גזירת הטמנה, אולם לגבי איסור שהייה צריך ביאור, מה החילוק בין גפת דשומשומין דשרי לבין גפת דזיתים דאסור, שהרי ברור שמציאות של חיתוי שייכת גם בגפת של שומשומין, דאם לא כן לא הוה מקשה הגרעק"א מידי, ומאי טעמא אין בהם איסור שהיה.
ולכאורה היה מקום ליישב, שפסולת של שומשומים אינה עושה גחלים, ומשום הכי לא חששו בה לשמא יחתה, וכמו שנתבאר לעיל בשם האור לציון. אמנם עיין בפרישה בסימן רנ"ז אות ד' שכתב וז"ל: "הא דכתב כאן של זיתים ושל שומשומים, ולעיל ריש סימן רנ"ג לא כתב אלא פסולת של זיתים, היינו משום דלעיל מיירי בענין שהייה, ומיירי כשהסיקו התנור דאין לחוש רק שמא יחתה בגחלים, משו"ה לא נקט שומשומים דליכא למטעי, **דמצוי גחלים יותר בפסולת של שומשומים מבפסולת של זיתים,** לאפוקי הכא מיירי בהטמנה, קא משמע לן דאיכא למיחש בשומשומין כמו בפסולת של זיתים, כדאיתא בגמרא (מ"ז:) לעולם אימא לך לענין הטמנה דשומשומין נמי אסור", עכ"ל.
ומבואר מדברי הפרישה אדרבא להיפך, שדוקא גפת של שומשומים עושה גחלים טפי מפסולת של זיתים. ואליבא דדברי הפרישה היישוב לקושיית הגרעק"א היא, שאיסור שהיה הוא בין בפסולת של זיתים ובין בפסולת של שומשומין, ומה שהשו"ע נקט בסימן רנ"ג דווקא פסולת של זיתים, הוא משום שפסולת של שומשומין הוא פשיטא טפי שיש בו איסור שהיה, ואם כן אי אפשר ליישב כנ"ל.
אמנם יעויין בדברי הפרי מגדים בסימן רמ"ז סעיף ג' על מה שכתב בשולחן ערוך מה הם הדברים המוסיפים הבל, ועל דברי המגן אברהם שכתב בס"ק ט' וז"ל: "קופה של צמר שטמן בה, אסור להניחה על גבי גפת של זיתים שמעלה הבל, אבל להניחה על גפת של שומשומין שרי", עכ"ל. שכתב שם בפרי מגדים שם באשל אברהם אות ט' על זה וז"ל: "ודע דוקא גפת זיתים, הא שאר דברים המוסיפים הבל אין מעלין כמו שומשומין שרי. ועיין פרישה כאן משמע לענין שהייה שומשומין כל שכן דיש בו גחלים ואסור ברנ"ג, **ומסתימת הפוסקים לא משמע כן**", עכ"ל.
ומבואר מדברי הפרי מגדים, שלמרות שביסוד הדברים מסכים לדברי הפרישה שגפת של שומשומין עושה גחלים טפי מפסולת של זיתים, מכל מקום לא מסכים אתו לדינא, וסבירא ליה כסתימת הפוסקים וכקושיית הגרעק"א שאיסור שהיה הוא דוקא בגפת של זיתים ולא בגפת של שומשומין.
והטעם לזה משמע מדברי הפרי מגדים יעוי"ש, משום שזיתים מסקי הבלא טפי משומשומין (וכמו שכתב המגן אברהם שם בשם הגמרא שמהאי טעמא קופה של צמר שטמן בה אסור להניחה על גבי גפת של זיתים, אבל מותר להניחה על גבי גפת של שומשומין), ומשום כך דוקא כירה שהסיקוה בגפת של זיתים יכולה להיחשב ככירה שהסיקוה בעצים שחומה רב, ויש בה איסור שהיה, אבל גפת של שומשומין אין חומה רב כל כך, ודינה ככירה שהסיקוה בקש ובגבבא שאין חומה רב כל כך, ומסיח דעתיה מינה, ולא חיישינן שמא יחתה בגחלים.
הרי מבואר מכל הנ"ל, שאפילו בדבר שעושה גחלים כמו גפת של שומשומין, מכל מקום מאחר ואין חומה רב כל כך ואינה מעלה הבל כעצים וכגפת של זיתים, אין בה משום איסור שהייה, אלא דינה ככירה שהסיקוה בקש ובגבבא. ואפשר שכירה ואש שלנו לא עדיפי מזה, ומשום הכי יש מקום לדונה ככירה שהסיקוה בקש וגבבא ולא בגפת ועצים.

אם בכלל גזירת חז"ל גם שמא יביא עצים נוספים

ח. וטעם נוסף יש בכירה שלנו להקל להשהות עליה אף על פי שאינה גרופה וקטומה, דהנה יעויין בשו"ת אגרות משה (אורח חיים חלק א' סימן צ"ג) שכתב וז"ל: "והנה יש טעם גדול לומר דלא שייך כלל הגזרה בתנורי הגעז שלנו, **דהא חזינן שרק לשלא יחתה בהגחלים גזרו, ולא לשמא יביא עוד עצים כשיכלה האש,** דאם היה שייך למיגזר זה היה לן לאסור גם בכירה שהסיקוה בקש וגבבא שלא שייך חשש חתוי, שמא יתן עוד קש כשיתבער הקש שבכירה, דהא ליכא בזה היכר, אלא צריך לומר דזה לא גזרו. ואולי משום דלא גזרו אלא בחתוי בפיו שקילא לאינשי, דלא חשיב להו מעשה כל כך מלעשות בידים. **ואם כן בתנורי הגעז שלא שייך חתוי בהגעז שכבר יש שם, אלא אם רוצה להגדיל האש צריך שיתן עוד געז אחר שנותן על ידי שפותח יותר את נקבי הצינור שיורד משם הגעז, אם כן הוא כמו להביא עצים אחרים שלא גזרו דלא חששו שיעשה בידים.**
ואף אם נימא שהטעם שלא גזרו שמא יביא עצים וקש, משום שרוב הפעמים אינם בסמוך להכירה, שהוא דבר קשה להביאם מרחוק, ויבא לזכור קודם שיביא העצים, וממילא לא גזרו אף שנזדמן שהם בסמוך משום שלא שכיח כל כך, וכדאיתא חלוק כעין זה בריש ביצה בגזרה שמא יקטום עיי"ש בתוס', ואם כן בתנורי הגעז שהוא דבר קל לפתוח יותר את נקבי הצינור להביא יותר געז יש לגזור, מכל מקום כיון שעל כל פנים לא גזרו אף בעצים וקש שסמוכים להכירה, לכן גם בגעז לא היה בכלל הגזרה אף שעתה נעשה באופן שלעולם הוא סמוך, כמו דברור שאף אם היה נעשה רגילות שלעולם יהיו קש ועצים סמוך להכירה שלא היה נאסר בשביל זה, כיון שעל כל פנים לא אסרו כל כך הוא בגעז שהוא רק כנעשה הרגילות שהם לעולם בסמוך להכירה שלא היה בכלל הגזרה, ואנן לא מחדשינן איסורין. וגם מסתבר שלעולם היה הרגילות שיהיו עצים וקש סמוך להכירה, דרוב בני אדם לא היו מצמצמים להביא רק כפי הצורך, ומכל מקום לא גזרו בשביל זה שלא יבא ליתן קש ועצים אחרים, ואם כן הוא מטעם שלא חששו שמא יעשה בידים, ואם כן הוא עוד כמפורש שאין לגזור גם בתנורי הגעז שצריך לעשות בידים", עכ"ל.
ט. הרי שישנם ג' טעמים להקל בכירה שלנו אף על גב שאינה גרופה וקטומה, חדא, סברת הגדולי ציון שדוקא באש של גחלים שדועכת והולכת חיישינן שמא יחתה, וכן סברת האור לציון שאש שלנו דינה כקש וגבבא, ובנוסף סברת האגרות משה שמה שעלול להוסיף גאז אינו בכלל הגזירה. והמורם מכל האמור, שבכירה שלנו היה מותר מעיקר הדין להשהות אף על גב שאינה גרופה וקטומה, ומשום שאש כמו שלנו שהיא קבועה אינה בכלל גזירת חז"ל דשמא יחתה בגחלים, וכל מה שאנו מחמירים גם בכירה שלנו להשהות רק אם היא גרופה וקטומה, הוא רק מכח המנהג שנהגו להחשיבה ככירה של חז"ל.
ולפי זה יש מקום לומר כמו שכתב באור לציון שם, שמכיון שהחומרא היא מצד המנהג, יש גם להקל מצד המנהג שעל ידי כיסוי נחשב לגרוף וקטום, והיינו שאע"ג שמה שנותן את הכיסוי על האש אינו עושה כן למעט חום האש, וממילא חסר בזה לכאורה עיקר תנאי הקטימה אליבא דדברי השולחן ערוך, וכן אליבא דהחזון איש (סימן ל"ז אות ט' ואות י"א) שסבירא ליה שכיסוי פח לא מהני כלל להחשיבה את הכירה כקטומה, מכל מקום מכיון שכן המנהג בזה להשהות התבשילים בשבת באופן זה, שפיר יש להקל בכך מכח המנהג.

דעות האוסרים גם בכירה שלנו

י. אמנם עיין בשו"ת ציץ אליעזר חלק ז' סימן י"ז אות ג' שכתב וז"ל: "ובאמת בדומה לזה ראיתי בספר באר יצחק על סדר קדשים שכותב בהקדמה וז"ל: מה שנכשלים דמעמידין התבשילין לצורך סעודת ערב, או מים חמין או קפה לצורך מחר בשבת קודש על מכונות הגאז, וכן מעמידין כלי קפה על לאמפ של גאזע מלמעלה על ידי מתכות של ג' רגלים, שאלתי זה להגאון הצדיק מבריסק זצ"ל, והשיב לי שהוא איסור גמור, והראה לי הירושלמי בשבת פרק כירה על משנה דאנטיכא, עיי"ש שגזרו חז"ל כמה גזירות בענין זה. וראה בפנים מאירות, והובא בש"ת ה' שבת סי' רנ"ד. והרב הרה"ג ר' יוסף חיים זאננפעלד ז"ל אמר לי שהוא שאל להגאון בכור אלישר זצ"ל מפני מה שתק על מנהג הרע שנהגו כמה

ספרדים כן, והשיב לו דאין כח למחות ומוטב שיהי' שוגגין וכו', ועיין במג"א סי' תר"ח, וכל מי שיש בידו למחות החוב עליו למחות, ובפרט נכשלין בזה אותן שיש להם ילדים קטנים, עכ"ל. ומשמע דלא הוו סברו להתיר אפילו בהפסקת טס, דאם לא כן יכלו לתקן המכשול בנקל", עכ"ל הציץ אליעזר.

הרי מבואר בדבריו בשם גדולי עולם, הלא המה מרן הבריסקער רב זצ"ל והגרי"ח זוננפלד זצ"ל, שאסרו בכל תוקף גם בכירה של גז שלנו, וסבירא להו שאין שום הבדל בינה לבין כירה של הגמרא, וגם הגר"י שאול אלישר הסכים איתם בזה. וכן מבואר בדברי השערי תשובה סימן רנ"ד ס"ק ב' בשם שו"ת פנים מאירות, וז"ל: "וכתב בפנים מאירות ח"א ס"ס פ"ד שיש שנותנים הסיר של טע"ה סמוך לחשיכה על כלי הברזל, ונותנין תחתיו משקה חריף שקורין שפירטוס, ונותנים פתילה ודולק כל הלילה, עד למחרתו ביום השבת לוקחים ע"י עכו"ם הקדירה מעל האש, וזה איסור גמור הוא ככירה וכופח שאינו גרוף וקטום, ודמי להא דלא ימלא כו'. ואין לומר דלא שייך חיתוי שאין כאן גחלים אלא משקה הדולק, דהא חזינן כשממרסין בתוך המשקה הלהב עולה יותר, ויש לחוש לחיתוי, לכן חייבים חכמי הדור למחות בידן", עכ"ל. וכן בשו"ת מהרש"ם חלק ג' סימן קס"ה כתב שיש לחוש שמא יתקן הפתיליה כדי שתגדל האש. ובלבושי מרדכי תליתאה או"ח סימן ל"ז כתב שגם בשלהבת של גז יש לחוש שמא יגדיל האש על ידי סיבוב הכפתור. ואחרי כל אלו נמשכו רוב ככל פוסקי זמנינו. וכן סתם בספר אורחות שבת פרק שני אות א' בשם פוסקי זמנינו.

וצריך לומר שכל הני גדולים לית להו להני טעמי דלעיל, והיינו דכלפי סברת הגדולי ציון שלא אסרו חז"ל אלא באש של גחלים שדועכת והולכת, סבירא להו שלא חילקו חכמים בגזירתם בין אש לאש, ובכל אופן אסרו להשהות על גבי כירה שאינה גרופה או קטומה, ואי אפשר להמציא חילוקים מדעתנו להקל בגזירת חז"ל. וכלפי סברת האור לציון שכירה שלנו דינה כמי שהסיקוה בקש וגבבא מאחר ואין חומה רב כל כך ככירה של חז"ל, סבירא להו שזה לא שייך בכירה שלנו, שהטעם שקש וגבבא שרי גם בלא גרוף וקטום הוא משום שהוי אש גרועה כל כך ואין דעתו עליה ולא יבוא לחתות, וזה בודאי לא שייך בכירה שלנו שבוערת היטב ודעתו עליה. וכלפי סברת האגרות משה סבירא להו שמה שיכול להגדיל הלהבה על ידי סיבוב כפתור אין זה נחשב למביא עצים ממקום אחר, אלא דומה להטיית השמן כלפי הפתילה כדי שתבער יפה, שהרי הנקבים מהם יוצא הגז הם כלי אחד עם מיכל הגז. **ואבן הבוחן לכך שאין זה נחשב למביא עצים ממקום אחר היא, שמביא עצים ממקום אחר, אם לא יביא את העצים להנה בודאי שלא יבערו כלל, מה שאין כן בגז גם אם לא יגדיל את הכפתור בסופו של דבר יבער כל הגז שבמיכל, ולפיכך אין לדונו כמביא עצים חדשים, אלא כחיתוי והטיה.**

מסקנא דמילתא, שלמרות כל הסברות האמורות להתיר בכיריים של גז שלנו, מאחר ויסוד האיסור ברור שאסרו חז"ל להשהות על גבי כירה שאינה גרופה או קטומה, ולא מצאנו טעם וראיה ברורים לחלק בזה, אין לסמוך על זה להקל, אלא שיש בזה משום לימוד זכות על המקילים.

ומעתה הדרא קושיין לדוכתא, דמאחר וכירה שלנו דינה ככירה של הגמרא, ואסור להשהות עליה כל זמן שאינה גרופה או קטומה, איך מהני כיסוי פח שלנו להתיר את השהיה, שמאחר ולא נותן את הכיסוי כדי למעט חום האש אין זה נחשב לקטום אליבא דדברי השולחן ערוך.

ונראה שזוהי עיקר טענת החזון איש (או"ח סימן ל"ז אות ט' ואות י"א) שאוסר לתת קדירה על גבי כיסוי מתכת שעל האש, וכמו שכתב שם וז"ל: "והנה הא דמהני הפסק קדירה ריקנית, נראה דהוא שינוי שאין דרך בישול בכך, וגם ממעט את החום הרבה, אבל הכיסוי שדרכו בכך ואינו ממעט את החום כל כך הוא בכלל על גבה", עכ"ל. ומבואר בדברי החזון איש שרק נתינת קדירה ריקנית יכולה להחשיב את הכירה לקטומה, אבל כיסוי פח שרגילים לתיתו על גבי האש לא מהני. ודברי החזון איש צריכים ביאור במה שכתב לחלק בין כיסוי שעל ידי קדירה ריקנית שממעט החום הרבה, לבין כיסוי מתכת שאינו ממעט את החום כל כך, והרי סגי בקטמה כל דהוא, ואם פיזר אפר על פני כולה סגי בזה, ומאי איכפת לן שטס של מתכת אינו ממעט החום כל כך. ונראה שעיקר טענת החזון איש היא כמו שנתבאר, והיינו שאין מטרת כיסוי זה למעט חום האש, אלא הוא כיסוי הרגיל וכחלק מן הכירה ולא מהני להחשיבה לקטומה.

והנה גדולי פוסקי דורינו פסקו דלא כהחזון איש בזה, וטעמם שמאחר וסו"ס נתינת הכיסוי ממעטת חום האש שפיר נחשב לכירה הקטומה. אולם לפי מה שנתבאר שאין זו מטרת הכיסוי, נלענ"ד כיהודה ועוד לקרא להצדיק דברי מרן החזון איש, והרוצה להסתלק מן הספק יכול לעקור את הכפתורים ממקומם, או לכסותם בכיסוי באופן שאין אליהם גישה כי אם בטורח, שאז מועיל מדין תנור שטחו בטיט (שריק) שלא חוששים שמא יבוא לחתות, משום שעד שישבור כיסוי הטיט יזכר ולא יבוא לחתות.

חלק ב' - בענין אם כבתה הכירה שלא מדעתו, אם חשיב כביטול השהייה, ונפק"מ אם מותר להעביר הקדירה לכירה אחרת כל זמן שהיא עדיין רותחת

א. מחלוקת פוסקי זמנינו בכבתה האש אי חשיב כביטול השהייה.

ב. דעת הרמב"ם בנתקלקלה הגומא שהוי כמטמין לכתחילה.

ג. קושיית הגרעק"א ע"ד הרמב"ם שהרי מותר להחליף מהטמנה להטמנה.

ד. תירוץ התפארת ירושלים שתלוי אם התבטלה ההטמנה מדעתו או שלא מדעתו.

ה. מחלוקת הפוסקים הנ"ל תלויה לכאורה במחלוקת הרמב"ם והראשונים.

ו. צ"ע דעת האוסרים, שהרי רובא דהראשונים חולקים על הרמב"ם בזה.

א. כתב בספר אורחות שבת פרק ב' אות מ"ט וז"ל: "כבתה האש ובא ליטול את הקדירה וליתנה על גבי אש אחרת (גרופה וקטומה), נחלקו הדעות בזה, יש שהתירו להעביר את הקדירה על גבי אש אחרת, ויש שאסרו", עכ"ל. ובהערות שם מבואר שנחלקו בזה גדולי פוסקי זמנינו, שדעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל ודעת האגרות משה להתיר, ואילו דעת הגרי"ש אלישיב והגר"נ קרליץ שליט"א לאסור.

ב. וצ"ע, דהנה איתא בשולחן ערוך סימן רנ"ט סעיף ה' "הטומן בקופה מלאה גיזי צמר שאסור לטלטל ולהוציא הקדירה, כל זמן שלא נתקלקלה הגומא יכול להחזירה, ואם נתקלקלה לא יחזירנה. ואפי' לכתחלה יכול להוציא על דעת להחזירה אם לא תתקלקל, ולא חיישינן שמא יחזירנה אף אם תתקלקל. וי"א שאפילו טמן בדבר שמותר לטלטל, אם נתקלקל הגומא לא יחזיר מפני שתצטרך הקדירה לעשות לעצמה מקום כשמחזירה, ונמצא כמי שטומן בשבת". ובבית יוסף שם כתב בטעם הדבר וז"ל: "אבל הרמב"ם כתב בפירוש המשנה שהטעם מפני שתצטרך הקדרה לעשות לעצמה מקום כשמחזירה, ונמצא כמי שטומן בשבת, ולפי זה אפילו בדברים המותרים לטלטל אסור להחזירה אם נתקלקלה הגומא. ואפשר שמפני שהיה מפרש כן לא הזכיר דין זה בחיבור, דכיון דקיימא לן כרבנן דלא מיתסר להחזיר אלא בשנתקלקלה הגומא, פשיטא דאסור להחזירה דהוי כמטמין לכתחלה", עכ"ל.

ג. ורבים מקשים על דעת הרמב"ם (הגהות הגרעק"א על הרמב"ם, שו"ת ובחרת בחיים סימן ע"ט ועוד) שהרי מבואר בסימן רנ"ז סעיף ד' בזה"ל: "אע"פ שאין טומנין בשבת אפילו בדבר שאין מוסיף הבל, אם טמן בו מבעו"י ונתגלה משחשיכה, מותר לחזור ולכסותו, וכן אם רצה להוסיף עליו בשבת מוסיף, וכן אם רוצה ליטלו כולו ולתת אחר במקומו, בין שהראשון חם יותר מהשני בין שהשני חם יותר מהראשון, אפילו לא היה מכוסה אלא בסדין יכול ליטלו לכסותו בגלופקרין". ומאחר ומותר להחליף את כל ההטמנה הראשונה בשבת, מאי טעמא אסור להחזיר את הקדירה אם התקלקלה הגומא.

ד. וראיתי מבארים בזה (עיין משנ"ב הוצאת עוז והדר) בשם ספר תפארת ירושלים על המשניות, שאליבא דהרמב"ם לא התירו חכמים להעביר הקדירה מהטמנה להטמנה אלא כשהוא עושה כן מרצונו, שכיון שגם בשעה שנוטל הקדירה מכיסוי זה להעבירו לכיסוי אחר כוונתו להטמינה, ועדיין לא התבטלה ההטמנה הראשונה, אבל בנידון דהתקלקלה הגומא, הרי שההטמנה הראשונה נפלה והלכה לה, ומה שרוצה להטמין כעת הוא דבר חדש, ואסור להטמין בתחילה בשבת.

ה. ונראה שמחלוקת הפוסקים הנ"ל תלויה בנידון זה דהתקלקלה הגומא, שאם דנים התקלקלה הגומא כביטול ההטמנה, הכי נמי יש לדון כבתה האש כביטול השהיה. ואם אין זה נידון כביטול ההטמנה, ה"נ בכבתה האש אין זה נידון כביטול השהיה.

ו. ולפי זה צריך עיון דעת האוסרים, שהרי רובא דהראשונים חולקים על הרמב"ם בזה, וסבירא להו שכל האיסור בהתקלקלה הגומא הוא רק מצד דיני מוקצה. וגם בדעת הרמב"ם גופא סבירא ליה לנחלת צבי (סק"ג) שהרמב"ם חזר בו ממה שכתב בפירוש המשניות, מאחר והתיר (בפ"ד ה"ד) להחליף את הכיסוי וכנ"ל. ומאחר וחזינן שאין זה נידון כביטול ההטמנה, ה"נ בכבתה הכירה לא יהא נידון כביטול השהיה, וצ"ע.

הרב יוסף כהן
כולל "אליבא דהלכתא" בגבעת שאול

בענין האם מותר לשים תבשיל על אש מכוסה בשבת
ויישוב סתירה בדברי המג"א בענין זה

שאלה: האם מותר לשים לכתחילה תבשיל יבש מבושל כל צורכו על אש מכוסה בשבת, או שיש בזה איסור מחזי כמבשל.

הסתירה במרן

תשובה: ידועה הסתירה במרן בסי' רנ"ג בין סעי' ג' לסעי' ה', שבסעי' ג' התיר להסיר מהכירה קדירה שהתבשיל בתוכה ולהניח קדירה ישנה ריקנית על הכירה, ואז לשים את הקדירה שהתבשיל בתוכה ע"ג הקדירה הריקנית, ודווקא כשלא שם את הקדירה עם התבשיל ע"ג קרקע ושתהיה רותחת. הרי שמרן התיר רק להחזיר את הקדירה, אבל לשים לכתחילה לא. ואילו בסעי' ה' התיר מרן לתת תבשיל מבושל על פי קדרת חמין, ולא הצריך תנאי חזרה כלל.

תירוצי האחרונים

והפמ"ג יישב שיש לחלק בין קדירה ריקנית לקדירה עם אוכל מבושל בתוכה, והב"ה בסעי' ג' קילס יישוב זה, ושם גם הביא תירוץ נוסף של הנודע ביהודה וכתב שהוא דוחק גדול. ומחצית השקל בס"ק ל"ד כתב ליישב ע"פ דברי המג"א בסי' שי"ח ס"ק כ"ו (שם המג"א בא ליישב קושיא אחרת) שחילק בין דבר יבש לדבר לח, ולפי זה בא מחצית השקל לחלק שבסעי' ג' מיירי בדבר לח ובסעי' ה' בדבר יבש.

תירוצו של מחצה"ש אינו מתיישב בדעת המג"א

אמנם התירוץ הנ"ל של הרב מחצה"ש אינו מתיישב בדעת המג"א עצמו, ואבאר שיחתי. מרן בסי שי"ח סעי' ז' הביא מחלוקת האם מותר להניח כלי שיש בו דבר חם על גבי קדירה שעל האש או לא, ולא הכריע בזה, והקשה המג"א בס"ק כ"ו למה מרן לא הכריע כאן, והרי בסי' רנ"ג סעי' ה' (כך הגיהו ת"ש ומחצה"ש בדברי המג"א) מרן הכריע להקל לשים לכתחילה. ותירץ המג"א שבסי' רנ"ג מיירי בצלי (דהיינו דבר יבש), ואילו בסי שי"ח סעי' ז' מיירי במבושל (דהיינו תבשיל לח). ומסקנת המג"א להקל אף בתבשיל לח לתת אותו בשבת על קדירה שעל האש. ונראה ברור לפי זה, שהמג"א לא סובר כתירוצו של מחצה"ש שבסי' רנ"ג סעי' ג' מיירי בתבשיל לח ולכן הותר רק חזרה, ובסעי' ה' מיירי במאכל יבש ולכן מותר אף לתת לכתחילה, שאם כך יצא שיש סתירה במרן, שהרי מרן בסי' שי"ח סעי' ז' לא הכריע אם מותר לתת תבשיל לח על גבי קדירה שנמצאת על האש, ואילו בסי' רנ"ג סעי' ג' מרן הכריע לאסור והצריך שיהיו תנאי חזרה. ועוד קשה, שהמג"א מסקנתו להקל אף בתבשיל לח, ויוצא שזה סותר את פסקו של מרן בסי' רנ"ג סעי' ג' ששם הצריך דווקא תנאי חזרה, והמג"א שם לא חלק על פסק זה של השו"ע כלל ועיקר. ולפי זה נראה ברור שהמג"א לא סובר כתירוצו של מחצה"ש, ונראה שהמג"א סובר כחילוקו של הפמ"ג והב"ה לחלק בין קדירה ריקנית (שעליה אסור לתת לכתחילה דבר מאכל וצריך דווקא תנאי חזרה), לקדירה שבה יש אוכל שמותר לתת עליה דבר מאכל לכתחילה.

התירוץ הנ"ל אינו מתיישב גם בדעת האחרונים

ונראה שגם הא"ר, המאמר מרדכי והגר"א סוברים כתירוצו של הפמ"ג ולא כתירוצו של מחצה"ש, שהרי הם הבינו שמה שפסק מרן בסי' שי"ח סעי' ח' "וראשון נראה עיקר" (דהיינו להקל) נסוב גם על סעי' ח' שמיירי ביבש וגם על סעי' ז' שמיירי בלח, ובשניהם מסקנתו להקל (וכן הביא בשעה"צ ס"ק פ"ג), ואם נאמר שהם סוברים כדברי מחצה"ש נמצא שמרן סותר את דבריו בסי' רנ"ג סעי' ג', ששם מרן אסר לשים לכתחילה והצריך דווקא תנאי חזרה.

נראה שגם הב"י לא סובר כך

ונראה להביא דיוק יפה מהב"י שגם מרן סבירא ליה כתירוצו של הפמ"ג, ולא סבירא ליה כתירוצו של מחצה"ש לחלק בין תבשיל לח לתבשיל צונן, שהרי מרן בסי' שי"ח הביא שתי מחלוקות, אחד בדבר לח ואחד בדבר יבש, האם מותר להניח כלי על כלי שנמצא על האש או שיש בזה מיחזי כמבשל, ומרן פסק להקל. ולפי מחצה"ש סעי' ג' וה' בסימן רנ"ג קשורים לאותו נידון שבסי' שי"ח. ולפי מחצה"ש יש כאן סתירה במרן, שלדבריו מרן בסי' רנ"ג סעי' ג' החמיר בתבשיל לח, ואילו בסי' שי"ח לא כתב להחמיר בתבשיל לח. יתירה מזאת, מרן בב"י בסי' רנ"ח הביא את שתי המחלוקות הנ"ל ביבש ובלח, והביא את דברי הר"ן שהם בעצם סעי' ה' בסי' רנ"ג כראיה להתיר. ולכאורה פלא, למה מרן לא הביא את סעי' ג' בסי' רנ"ג (שהם דברי ההגהות מרדכי) בתור ראיה לאסור בדבר לח, כשם שהביא את סעי' ה' בסימן רנ"ג (שהם דברי הר"ן) בתור ראיה להתיר.

ומדוייק מדברי מרן הב"י, שסעי' ה' בסי' רנ"ג קשור למחלוקת הנ"ל, אבל סעי' ג' לא קשור כלל למחלוקת הנ"ל. ונראה משום שכל המחלוקת הנ"ל מיירי שגם בסיר למטה יש אוכל, אבל בסעי' ג' של סי' רנ"ג שם מיירי שהסיר למטה ריק וחמיר טפי, וזו ראיה יפה לתירוצו של הפמ"ג.

לשים אוכל על אש מכוסה בשבת

ונראה שכל האחרונים הנ"ל אוסרים לשים לכתחילה אוכל על אש מכוסה, שהרי אם הם אוסרים לשים לכתחילה אוכל על קדירה ריקנית שעל האש, כ"ש שיאסרו לשים על אש מכוסה בפח (אמנם על פלטה חשמלית יש מקום לומר שמותר לכו"ע, שהרי על פי רוב בימי חול לא מבשלים בפלטה חשמלית, וממילא יש מקום לומר שאין בה מחזי כמבשל, ועיין שו"ת יחוה דעת וילקו"י שם). אולם לפי דברי מחצה"ש יש מקום לומר שהוא מתיר בכהאי גוונא, ובזרע אמת כתב שמותר. ועיין בשו"ת יחוה דעת חלק ב' סי' מ"ה מה שכתב בזה, ועיין בילקו"י שבת א' סי' רנ"ג מה שכתב בזה.

סתירה בדברי המג"א

אלא שלכאורה יש סתירה בדברי המג"א, שהרי בסוף סי' רנ"ט בדיני שהייה והטמנה בקיצור מבואר במג"א שאם נתן לבנה או ד"א על התנור, מותר לתת עליה קדירה שאין בה רוטב אפילו קרה. והקשה הגרעק"א שם בהגהות, שבמג"א סי' רנ"ג ס"ק ל"ו מבואר שאם התבשיל נצטנן לגמרי, בטל מעשה הראשון והוי כמינח לכתחילה. ולפי זה יוצא לכאורה שהמג"א מתיר לשים לכתחילה קדירה על לבנה שעל התנור. והקשה הגרעק"א דהוי כגרוף וקטום שמותר בו רק חזרה, והמשנ"ב כתב שמדברי המג"א נראה שע"י הפסק לבנה מותר אף לשים לכתחילה. אבל לפי מה שכתבנו כאן קשה, שהרי המג"א נראה שסובר כתירוצו של הפמ"ג שמחלק בין קדירה ריקנית למלאה, ואם לשים על גבי קדירה ריקנית אסור לולי תנאי חזרה, כמבואר בסי' רנ"ג סעי' ג', ה"ה להפסק של לבנה שלא יועיל לולי תנאי חזרה.

קושיא נוספת בדברי המג"א

ועוד יש להקשות, דברי המג"א בסי' רנ"ג ס"ק ל"ו שביאר שאם התבשיל הצטנן הוי כנתינה לכתחילה ולא חזרה, נסובים על המנהג ליתן לתוך תנור שאפו בו מבעו"י, ובב"י מבואר שהם הקילו אפילו אם הניחו על הקרקע משום שהם סוברים שאם הורידו בשבת והניחו על הקרקע מותר להחזירו, וכן הביא הרמ"א בסעי' ב', ואם להניחו על הקרקע שדינו מפורש בגמ' לאסור, ס"ל לדעה זו שכל הקפידא היא אם הניחו לפני השבת אבל בשבת לית לן בה, כ"ש שאם עתה בשבת נצטנן צריך להיות מותר.

יישוב שתי הקושיות הנ"ל

ונראה ליישב את הנ"ל, דברי המג"א הנ"ל בס"ק ל"ו נסובו על הדעה המקילה ליתן לתוך תנור שאפו בו מבעו"י, והב"י הקשה על זה שהרי אסור ליתן לתוך התנור וצריך לשים עליו, כמו בכירה שאסור לשים בתוכה אלא רק עליה. והרמ"א בד"מ (אות ח') כתב ליישב שהר"ן סובר שאין לחלק בין מעליו לבין תוכו. ובמג"א ביאר את דברי הרמ"א הנ"ל, שהחילוק של הגמ' שבתוכו אסור ועליו מותר, ה"מ כשנטלו מבעו"י ולא החזירו עד שבת, אבל כשנטלו בשבת מותר אף לתוכה. ונראה שדווקא לגבי הקולא הזאת שמתירים להחזיר לתוך התנור (והמג"א הקשה עליה וכתב שצ"ע), אז הצריך המג"א בדעת הרמ"א שיהיה קצת חם, שהמנהג לסמוך על קולא זו דווקא כשהמאכל לא יצטנן.

ויש סעד לתירוץ זה מדברי הד"מ עצמו בס"ק ח' שכתב על הדין הזה, וכן הוא המנהג בינינו דחוששין בדברים צוננים, ונוהגין היתר בדברים שהוציא מן התנור ועדיין חמין כדברי הר"ן, ע"כ. ומשמע בדבריו שסמכו על הקולא של הר"ן דווקא כשלא נצטנן לגמרי. וכן מה שכתב בהמשך דבריו, ומה שחילק בין נתינה על הכירה או לתוכה, זה לא נזכר בדברי הר"ן, אלא שהב"י חילק מעצמו בכך, ואפשר דלא ס"ל לחלק בהא, ופוק חזי מה עמא דבר, ע"כ. ומשמע מדבריו שאנו סומכים על המנהג כדי לא לחלק בין על הכירה לתוכה. ובהדיא כתב הד"מ בתחילת דבריו אלו שהמנהג הוא שבדבר צונן לחשוש לר"ן, ובדבר חם המנהג לסמוך עליו, ומשמע שההיתר לשים בתוך התנור הוא בתנאי שלא יצטנן, וזה כדברינו. ויש בזה גם סברא, שהרי האיסור לשים בתוך הכירה הוא משום דהוי "יותר" מיחזי כמבשל, ולכן מצריכים שהתבשיל לא יהיה צונן, שאז ניכר שהיה כבר בישול מקודם ואין כאן מיחזי כמבשל, מה שאין כן ששם על הכירה שם הוי פחות מיחזי כמבשל, ולא בעינן שיהיה חם קצת, ודו"ק היטב. ולכן מובן שאם הוא שם את התבשיל מעל הכירה או התנור, התבשיל לא צריך להיות חם.

ולפי זה מיושבים היטב דברי המג"א, שמה שהתיר המג"א בסוף סי' רנ"ג לשים אוכל קר מבושל מעל לבנה שעל התנור, אין הכוונה שמותר לשים לכתחילה קדירה על לבנה שעל התנור, אלא שהואיל והוא שם את הקדירה על התנור ולא בתוכו לא בעינן שהמאכל יהיה חם (במאכל יבש שאין בו בישול אחר בישול), אבל תנאי חזרה לעולם בעינן כמבואר בסי' רנ"ג סעי' ג', וכמו שהוכחנו בדעת המג"א עצמו, והתיישבו דברי המג"א עצמו כמין חומר.

ראיה יפה לתירוץ הנ"ל במג"א

וראיה יפה לכך שהרי כאמור המג"א שחידש שאם התבשיל הצטנן הוי כנתינה מחדש, קאי רק בסעי' ה' ורק לגבי דין מסויים שיש מקילים בו, וכמו שכבר ביארנו, ואילו בסעי' ב' שמרן שם דיבר על תנאי החזרה הרגילים וכתב שם שתהיה רותחת, והמג"א שם לא רק שלא הזכיר שאם נצטנן הוי כנתינה מחדש, אלא כתב שם אבל אם נצטנן אז הוי בישול, ומשמע שרק מצד בישול יש איסור כאשר התבשיל נצטנן (ושוב ראיתי שכן הקשה התוספת שבת, והביאוהו הפמ"ג והמחצה"ש, ומש"כ שם לתרץ, אחר בקשת המחילה הרואה שם יראה שהוא דחוק מאוד ולא נכנס בלשון המג"א). וזו ראיה נפלאה למה שכתבנו שרק לגבי המנהג ההוא שהביא הרמ"א חידש המג"א שאם נצטנן הוי כנתינה מחדש, אבל בעלמא לא (וכן משמע מדברי הרמ"א הנ"ל בד"מ שדווקא לגבי המנהג הזה צריך חם ולא צונן), ובזה מיושב הכל בס"ד.

הערה נוספת

כאן יש מקום אתי להעיר, שמי שסובר שעל פלטה חשמלית אין לתת תבשיל לכתחילה בשבת, ולא עדיפא מגרוף וקטום, לא יכול להקל ע"י שישים את המאכל על מגש הפוך שעל הפלטה, שהרי מדברי הב"י השו"ע והאחרונים שהבאנו לעיל חזינן להדיא שאפילו על גבי סיר ריק אסור לתת לכתחילה תבשיל בשבת, וכ"ש שאין להקל על גבי מגש הפוך. ולכן מה שיש מורים היום כך, אחר בקשת המחילה אינו מובן.

ותבט עיני בספר שש"כ שכתב בשם חכ"א לחלק בין היכא שהסיר או הצלחת

באים למעט את החום ולעשות את הכירה כגרופה וקטומה שאז שרי רק חזרה, לבין אם הכירה כבר נחשבת לגו"ק ועתה שם צלחת הפוכה וכדו' נוספת אז מותר לכתחילה. אך אחר בקשת המחילה, מלבד שלסברא זו אין שום מקור, וגם שם כתב אחר סברא זו "וצ"ע", בנוסף לפי דבריו לא מובן מה הקשה הגרעק"א על המג"א בסי' רנ"ט אות ג' שאם נתן לבינה או דבר אחר על המעזיבה הוי כגו"ק ואסור לתת לכתחילה, והרי מלבד מעזיבת התנור יש הפסק נוסף, ולכאורה צריך להיות מותר אף לתת לכתחילה. ואין לדחות ולומר שמעזיבה אף גו"ק לא חשיב, שבסי' רנ"ג ס"ק ל"א מבואר במג"א (בדעת עצמו) שכן חשיב גו"ק, ולכן מוכח מהגרעק"א הנ"ל שלא כסברא זו. וכן נראה מדברי מחצית השקל שם בסי' רנ"ג שהיה פשוט לו שהמג"א מיירי רק בחזרה, ובפשוטו משמע שקאי על כל דברי המג"א שם, ובהמשך המג"א מיירי אף בהפסק שמעל מעזיבת התנור, ודו"ק.

עוד קשה על הסברא הנ"ל, שהרי מלשון הפמ"ג משמע (וכן ביארו החזו"א ושבט הלוי) שהסברא לחלק בין קדירה ריקנית למלאה היא שאם הקדירה היא ריקנית נמצא שלא שמו אותה בשביל עצמה אלא רק בשביל לשים את האוכל מעליה, וא"כ הוי כגו"ק שעל אף שנעשה שינוי באש אסור לתת לכתחילה, כי כאשר שמים אוכל על מקור של אש שדרכו לבשל בו, אף שנעשה שינוי באש אסור לתת שם לכתחילה, וה"ה בקדירה ריקנית שמפסיקה, שהרי סוף סוף הוא שם את האוכל על מקור אש שרגילים לבשל בו, ועל אף שיש קדירה ריקנית שמפסיקה לא גרע מגו"ק. אבל ששם קדירה עם אוכל על האש, אז הקדירה הושמה על האש בשביל עצמה, ולכן היא זאת שנחשבת שנמצאת על האש, אבל הקדירה מעליה אינה נחשבת שנמצאת על האש כלל ועיקר אלא על הקדירה התחתונה שהיא מקור חום שונה, ולכן חשיב שינוי גמור ושרי אף לכתחילה. ולפי זה, גם אם יש שני כיסויים סוף סוף הואיל והם לא הושמו בשביל עצמם אלא כדי שיהיה אפשר לתת עליהם קדירה, הוי כגו"ק ולא יותר, ודו"ק.

ובנוסף עיין מכתב מהחזו"א בשו"ת שבט הלוי או"ח ח"א סי' צ"א שכתב שדווקא כשיש אויר קדירה ריקנית חשיב הפסק לענין להחזיר, אבל כיסוי על חלל הכירה לא מהני, ושכן מוכח מרש"י. ולפי זה יש מקום לדון שצלחת הפוכה גרע אף מקדירה ריקנית, וה"ה לאש מכוסה בפח של מתכת. אך הרב שבט הלוי שליט"א בעצמו חלק בזה על החזו"א. (אגב, מה שיישב את רש"י לגבי כיסוי הכירה, ששם שאני הואיל והכיסוי נמצא שם אף ביום חול, אמנם מדברי המג"א בס"ק ל"א בדעת עצמו נראה שאין חילוק בין דבר שדרכו להיות שם לבין דבר שלא, שהרי המג"א התיר להחזיר על המעזיבה על אף שנמצאת שם כל השנה, אלא אם כן נחלק ונאמר שהואיל והוא שם מעל התנור ולא בתוכה הוי שינוי. וכן ראיתי שכתב החזו"א בעצמו שלתת מעל התנור הוי שינוי). ומה שכתב שבט הלוי שם ליישב לתת לכתחילה על קדירה ריקנית שבתוך פח גדול שעל הכירה, הנה שם שאני שהפח מפסיק ומפריד בין הקדירה לאש, מה שאין כן בפלטה שהיא גוף אחד עם חוטי הלהב, ועליה ישירות הוא שם את הקדירה. ובנוסף, מדברי הגרעק"א ומחצית השקל שהבאנו לעיל משמע שאף שיש מעזיבה ועליה הפסק לא מהני לתת לכתחילה (ואין לתרץ שאני מעזיבה שדרכו בכך ולא הוי שינוי, שהרי המג"א בסי' רנ"ג ס"ק ל"א, בדעת עצמו, דימה בין מעזיבה לסיר ריק).

* * *

פרטי דינים בדיני הטמנה

שאלה א: האם איסור הטמנה הוא דווקא כשהכיסוי נופל על דפנות הקדירה, או גם כשהוא מכסה רק את הקדירה מלמעלה יש בזה איסור.

שאלה ב: האם מותר לכסות בערב שבת את הסירים שנמצאים על הפלטה בשמיכות, או שיש בזה איסור הטמנה בערב שבת בדבר המוסיף הבל.

שאלה ג: האם גם במכסה המיוחד של הסיר שייך איסור הטמנה.

האם הכיסוי צריך לגעת בדפנות הקדירה

תשובה: על אף שראיתי בספרי הלכה בזמנינו (כגון שש"כ ואורחות שבת) שטענו שאיסור הטמנה שייך דווקא כשהכיסוי נופל על דפנות הקדירה, ויש שרצו להקל יותר וסוברים שדווקא כשהכיסוי מכסה את רוב הקדירה או כולה רק אז יש איסור הטמנה, הא לאו הכי לא, לענ"ד אחר המחילה נראה שיש ראיות ברורות שהטמנה אסורה אפילו שהכיסוי נמצא רק מעל הקדירה ולא יורד כלל לדפנות, ונביא כאן בס"ד חלק מהן.

ראיות שלא צריך

הטור בסי' רנ"ז (אות ח') מביא את מעשה אביו הרא"ש וז"ל: ובענין זה היה מטמין, היה לו כירה שדפנותיה גבוהין יותר מפי הקדירה, ואויר בין דופני הכירה לקדירה, ונותן הקדירה לתוכה ומכסה פי הכירה בלוח או בדבר אחר, והיה נותן בגדים על הכיסוי, והיה אומר שאין זה דרך הטמנה כיון שאין הקדירה נוגעת בשום דבר אלא עומדת על הכירה, ואויר בינה לדפנות, ע"כ. ומבואר להדיא שעל אף שהבגדים היו רק על הלוח שעל פי הכירה, והם נמצאים רק מעל הכירה ולא על צדדיה, ובכ"ז התיר הרא"ש רק בגלל שהבגדים לא נוגעים בפי הקדירה למעלה. וחזינן להדיא שאם הבגדים היו נוגעים רק בקדירה למעלה היה אסור, ומוכח שהטמנה רק למעלה אסורה בהחלט. ושוב ראיתי שהביא ראיה זו החזו"א.

ועוד, שהרא"ש והטור והב"י חיפשו דרך הטמנה שמותרת, ולמה לא אמרו דרך פשוטה לכסות את הסיר רק מלמעלה, והטמנה כזו שהיא ממש על הסיר ודאי שיותר מועילה מההטמנה הנ"ל של הרא"ש, ואף אחד מהם לא השמיע לנו דרך כזו פשוטה להטמנה בהיתר, אלא ודאי שגם כאשר הכיסוי מכסה רק את פי הקדירה ולא יורד לדפנותיה כלל הוי בכלל האיסור, וכלשון הב"י "דכל שהוא על פי הקדירה מיחזי כי הטמנה".

ואין לדחות ולומר שה"מ רק לדעת הב"י, ואזיל לשיטתו בסי' רנ"ג שאסור שהקדירה תיגע בגחלים אפילו שמגולה מלמעלה, וחזינן שאוסר הטמנה במקצת, אבל הרמ"א שחלק שם בסי' רנ"ג על הב"י והתיר שם, גם בנידון דידן יתיר ויצריך שהכיסוי ירד לדפנות הקדירה. וכן ראיתי מי שהעיר, וכן נראה מדברי השולחן שלמה.

ואחר המחילה נראה שזה אינו, שמפורש בדרכי משה שם בסי' רנ"ג אות ג' שמה שחלק שם זה בגלל שסבירא ליה שהטמנה זה דווקא כשמכסים מלמעלה, ולא כשיש גחלים שנוגעים בצדי הקדירה, וז"ל: וצ"ע דהא לא מיקרי הטמנה אלא כשמכסהו למעלה כמו שיתבאר וכו'. ואינו קשור לנידון דידן כלל, ולכן לא העיר כלל הרמ"א שם בסי' רנ"ז על דברי הב"י, ואדרבה בסי' רנ"ג סעי' א' כתב: וי"א דאפילו אם הקדירה עומדת ע"ג האש ממש, "כל זמן שהיא מגולה למעלה לא מקרי הטמנה", ע"כ. ומשמע שאם היא לא מגולה למעלה די בזה שיהיה בזה איסור הטמנה. ועוד, שמדברי הרמ"א בדרכי משה נראה שהוא חולק עם הב"י בפירוש דברי הרא"ש, ולכן הראיה הנ"ל שהבאנו מדברי הרא"ש קיימא אף לרמ"א. והאמת שכן מוכח מדברי הרמ"א, שהרי הרמ"א הביא ראיה שהטמנה היא מלמעלה מסי' רנ"ז, וברור שכוונתו לדברי הרא"ש הנ"ל שהטמין בבגדים מלמעלה בלבד (ובתנאי שהבגדים לא נוגעים בקדירה), וכן הבין החזו"א בדברי הרמ"א ופשוט הוא, וחזינן להדיא שהראיה של הרמ"א שהטמנה היא מלמעלה דווקא היא מדברי הרא"ש עצמו, ולכן פשוט שהראיה מדברי הרא"ש ששייך איסור הטמנה גם כשמכסה למעלה בלבד, קיימת ועומדת אף לשיטת הרמ"א.

לפי הנ"ל מדוקדקים דברי מרן בסי' רנ"ז סעי' ח'

ולפי הנ"ל נראה כמה מדוקדקים דברי מרן בשולחנו הטהור בסי' רנ"ז סעי' ח', שכתב: ומיהו כל שהוא בענין שאין הבגדים "נוגעים בקדירה" וכו', ואם נתן על הקדירה כלי רחב שאינו "נוגע בצדי הקדירה" וכו', כיון שאין הבגדים "נוגעים בקדירה" וכו'. הרי שלפעמים כתב נוגע בקדירה ולפעמים כתב נוגע בצדי הקדירה, ולאמור הדברים מדוייקים היטב, כשמרן מיירי בבגדים עצמם שהם סיבת האיסור להטמנה, מרן מקפיד לכתוב שהבגדים לא יגעו בקדירה עצמה, כלומר לאו דווקא בצדי הקדירה, אלא אף בקדירה עצמה מלמעלה אין לגעת. אמנם, כשמרן מיירי בלוח "מאחר שהוא דבר שאינו מעלה הבל כלל מפסיק" (לשון הב"י בסי' רנ"ז), כאן אין קפידא אם הלוח נוגע בקדירה מלמעלה, וכל הקפידא שלא יגע בצדי הקדירה, ולכן מרן מקפיד לכתוב שהלוח לא יגע בצדי הקדירה.

האם מותר לכסות קדירות שעל הפלטה

ועתה נבוא לדון בס"ד האם מותר לכסות בער"ש בשמיכות או במגבת את הקדירות שעל הפלטה, ולכאורה היה מקום לאסור הואיל והשמיכה או המגבת, מחמת החום שבא מהפלטה שלמטה, מוסיפים הבל, וכמבואר בשו"ע סי' רנ"ז סעי' ח': אם הוא מכוסה בבגדים אע"פ שהבגדים אינם מוסיפים הבל מחמת עצמן, מ"מ מחמת אש שתחתיהם מוסיף הבל, ע"כ.

רק כשהדבר החם שמלמטה הוא דבר שראוי להטמין בו למעלה יש בו איסור

אלא נראה שבנידון דידן יש להקל, שהרי בב"י סי' רנ"ז (אות ח') כתב, וכתבו עוד התוספות והרא"ש שם שיש מקומות שבמקום שמסיקין האור ובישלו כל הקדירות ביום, לעת ערב מסלק האש וגורפין הרמץ ונותנין הקדירה לצורך מחר ומכסין אותה באפר צונן, ולא דמי לדרבי זירא דאמר (מ"ז ע"ב) קופה שטמן בה אסור להניחה על גבי גפת של זיתים, דשאני התם שנתן הקדירה לקופה לשם הטמנה, "וגם ראוי להטמין בתוך גפת של זיתים", הלכך איכא למיחש דילמא אתי להטמין בו, אבל במקום שבישלו הקדירה כל היום תחילת נתינת הקדירה שם לא היתה לשם הטמנה, וגם "אין ראוי להטמין בתוך הקרקע", הלכך ליכא למיחש למידי, ע"כ.

האם ב' הטעמים שבהרא"ש לעיכובא

וחזינן מהכא שכאשר לא ראוי להטמין בדבר החם שנמצא למטה אין בזה איסור, וגם בנידון דידן הואיל ולא ראוי לכסות עם הפלטה את הקדירה מלמעלה שרי. אלא שלכאורה אפשר לדחות, שהרי הרא"ש הביא טעם נוסף "אבל במקום שבישלו הקדירה כל היום, תחילת נתינת הקדירה שם לא היתה לשם הטמנה", ובנידון דידן שמבשלים את הקדירה על הגז, ורק אח"כ שמים את הקדירה על הפלטה, לכאורה לא שייך הטעם הזה, ומי אמר שאפשר להסתמך על טעם אחד של הרא"ש בלבד. אמנם כמה תשובות בדבר. ראשית, התוס' בריש דף מ"ח ע"א בשם ר"י הביאו את התירוץ של הרא"ש שדבר שאין ראוי להטמין בו אין בו איסור בתור תירוץ לבד בפני עצמו, ואין לנו ראיה שהרא"ש חולק בזה על התוס', ולכן יש להניח שגם הרא"ש יודה שהתירוץ הנ"ל יכול לעמוד בפני עצמו. ויתירה מזה, הב"י הנ"ל כתב שכן כתבו התוס' והרא"ש, ובהערות שם העיר שבתוס' שלפנינו ליתא כזה תוס'. אמנם יתכן מאוד שכוונת מרן הב"י לתוס' הנ"ל, שתירץ שבדבר שאינו ראוי להטמינו אין איסור. ולפי זה, משכלל הב"י את התוס' והרא"ש ביחד, משמע שאין מחלוקת ביניהם. וגם מסברא נראה יותר שכוונת הרא"ש שכל תירוץ עומד בפני עצמו, שהרי כל המקור של הרא"ש הוא שאין לאסור אלא מה שמצינו בגמ' לגבי קופה שטמן בה שאסור להניחה על גבי גפת של זיתים, והרא"ש מצא שתי סברות לחלק בין האיסור שמצאנו בגמ' לנידון שבו הוא עסק, ולכן הרא"ש הסיק שאין לאסור יותר ממה שמצינו בגמ', ויש לאסור רק דומיא מה שמצאנו בגמ'. ולפי זה מסתבר שכל חילוק עומד בפני עצמו. אבל אם נאמר שמותר רק כששני החילוקים קיימים ביחד, צריך לומר שיש כאן קולא מיוחדת של חז"ל שהתירו רק כשיש שתי סברות להקל, ודבר זה צריך מקור, וזה לא מצאנו.

ראיה בסמ"ק לדברינו

ועיין בסמ"ק דיני הטמנה עמוד רפ"ו שכתב, דלא אסרו אלא בדבר דדמי להטמנה דהיינו דבר המטלטל, גזירה שמא יטמין ברמץ, "או" דווקא בדבר שחומו מחמת עצמו גזירה שמא יטמין ברמץ, עכ"ל. וחזינן שהטעם הראשון שבעינן שיהיה דמי להטמנה, דהיינו דבר שראוי להטמין בו, עומד בפני עצמו, וזה כדברינו תלי"ת.

גם התירוץ השני של הרא"ש יתכן ויועיל לנידון דידן

והאמת היא שגם התירוץ הנוסף של הרא"ש שתחילת נתינת הקדירה שם לא היתה לשם הטמנה, יתכן שהוא יועיל אף לנידון דידן, שהרי כבר ביארנו שעיקר ההטמנה הוא דווקא שמכסים את הקדירה מלמעלה, ובנידון דידן אף אם לא היה לו במה לכסות למעלה, בכל זאת הוא היה שם את הקדירה כדי שתתחמם מחמת הפלטה שלמטה. ונמצא שנתינת הקדירה לא היתה לשם הטמנה בלבד, אלא גם ובעיקר לצורך החימום שלמטה, ולא דמי לקופה שטמן בה והניחה על גבי גפת של זיתים, ששם נראה שאם לא היה לו קופה שבה הוא טמן לא היה שם על גבי גפת של זיתים, שבכהאי גוונא הגפת לא היתה מועילה כל כך, אבל כאן עיקר מטרתו היא לחמם מלמטה ולא להטמין מלמעלה, ולכן יתכן שגם התירוץ השני של הרא"ש שייך אף בנידון דידן, ומ"מ בתירוץ הראשון סגי וכמבואר לעיל.

האם יש לאסור שימוש בפלטה לדעת מרן שאוסר הטמנה במקצת

ואף לפי מרן שאוסר שהגחלים יגעו בקדירה נראה להתיר, שעל אף שכאן גוף החימום נמצא בתוך הפלטה ולא מעליו, ויש מקום לדון שאין זה נחשב שהקדירה עצמה נוגעת בגוף החימום ממש, ויש לעיין בזה, מ"מ יש להקל, שהרי כבר ביארנו שעיקר ההטמנה היא שמכסים מלמעלה, ובדבר שאין ראוי להטמינו למעלה לא שייך בו איסור הטמנה, כמו שמבואר להדיא בתוס' ובהרא"ש שהבאנו לעיל. וגם החומרא של מרן כשהגחלים נוגעות בקדירה היא דווקא בגחלים וכדו' ששייך להטמין בהם ולא בפלטה, שאין ראוי להטמין בה מלמעלה כלל ועיקר.

ולפי כל האמור לעיל, נראה שיש להתיר לכסות בערב שבת את הקדירות שנמצאות על הפלטה בשמיכה או במגבת. ועל אף שיש מהאחרונים שלמדו שסברת הרא"ש הנ"ל היא רק ללמד זכות על המקילים, אבל הוא עצמו לא סובר הכי, ולכן הרא"ש החמיר על עצמו ודאו שהבגדים לא יגעו בקדירה, על אף שהב"י כתב שהרא"ש הוציא את הגחלים, וכן נראה דעת הגר"ז והמשנ"ב, אך גם לפי האחרונים הנ"ל יתכן שהדבר הוי ספק אצל הרא"ש, ומספק הרא"ש החמיר על עצמו, ולדינא אין ספיקו מוציא מידי ודאי של התוס' ודעימיה, ועוד דהוי מילתא מדרבנן ובשל סופרים הלך אחר המיקל. ועוד, המג"א הביא את סברת הרא"ש הנ"ל להקל בלי שום חולק, ומשמע דסבירא ליה שכן דעת הרא"ש לדינא. והאמת שכן נראה בפשטות דעת הרא"ש, שהרי הרא"ש כתב להדיא את הסברא הנ"ל להתיר בלי שום פקפוק, ומה שהרא"ש החמיר בעצמו יש לפרש בפשטות שסברת הרא"ש להתיר היינו שהוציא את הגחלים והרמץ, כמו שמבואר להדיא ברא"ש, אך בהטמנה של הרא"ש שם הזכיר הב"י הוצאת הגחלים בלבד (ונראה שזה כדי להימנע מאיסור שהייה, ולזה סגי בהוצאת הגחלים בלבד), והואיל וברמץ אפשר להטמין מלמעלה לכן הרא"ש החמיר בהטמנה שלו.

בענין האם גם במכסה המיוחד של הסיר שייך איסור הטמנה

ולענין לכסות את הקדירה בשבת במכסה המיוחד לה, כאשר כוונתו למהר את חימום התבשיל, נראה לאסור, שהרי בשבת אסור להטמין אף בדבר שלא מוסיף הבל. אלא שהיה מקום להסתפק שאולי יש להקל בכיסוי המיוחד לקדירה שיתכן דחשיב כחלק מהקדירה, וכשם שאין איסור הטמנה בקדירה עצמה אף לשו"ע שהטמנה במקצת אסורה, כך יש מקום לומר שהוא הדין לכיסוי הקדירה. אך נראה שזה אינו, שדווקא בקדירה עצמה שא"א לבשל או לחמם בלעדיה, לא שייך בה הטמנה, מה שאין כן במכסה. וכן נראה מדברי הר"ן בשבת שכתב בדף כ"ב ע"א מדפי הרי"ף, ולא התירו להשהותה ע"ג כירה קטומה וע"ג דבר המוסיף גזירה שמא יחתה, ולא התירו להשהותה אלא כשמניחה מגולה "וכסויה עליה כמנהגנו בחול", ע"כ. וחזינן מהר"ן שהיה הדרך לכסות בימי חול בכיסוי של הקדירה. ובדף י"ט מדפי הרי"ף כתב הר"ן (וכן פסק מרן בשולחנו הטהור בסי' רמ"ז סעי' ב'): ומכל מקום לשום כלי על התבשיל כדי לשמרו מן העכברים או כדי שלא יתנוף בעפרורית שרי, שאין זה כמטמין להחם אלא כשומר "וכנותן כסוי על גבי קדירה", ע"כ. ואם איתא שכיסוי שנעשה בקביעות בימי החול כמבואר בר"ן בדף כ"ב מותר משום דהוי כחלק מהקדירה, לא מובן איך הר"ן בדף י"ט מדמה כיסוי קדירה למטמין ע"י כלי כדי שלא יכנס לכלוך. וחזינן מהר"ן שאין היתר של כיסוי שנעשה בקביעות משום דהוי חלק מהקדירה, אלא כל ההיתר הוא רק משום שלא נעשה בשביל לחמם אלא כדי שלא יכנס לכלוך, ומשמע מזה שאף בכיסוי הרגיל אם נעשה בשביל לחמם אסור. ולפי זה נראה שאין לשים סיר מכוסה עם תבשיל יבש על הפלטה בשבת סמוך לסעודה, כאשר ידוע שאם לא היה מכסה לסיר לא היה מספיק להתחמם עד שעת הסעודה, ונמצא שמוכח שכוונתו במכסה לסייע בחימום התבשיל, ולכן צריך להקדים ולשים את הסיר עם הכיסוי בשיעור זמן כזה שאף אם לא היה כיסוי היה מספיק להתחמם, שאז מוכח שמטרת הכיסוי היא רק כדי שלא יכנס לכלוך לתוכו שזה מותר, כמבואר בר"ן ובשו"ע שהזכרנו לעיל. הן אמת שראיתי בחזו"א שכתב לגבי טרמוס שמותר להטמין משום דכל בתוך כלי הוי כקדירה ולא שייך בו הטמנה, וכן באג"מ סי' צ"ה התיר הטמנה בטרמוס, וכתב שבכסוי מיוחד אין איסור הטמנה, אף שמכוון גם שלא יכנס לכלוך וגם לחימום הקדירה, כיון שע"כ צריך הוא לסתום שלא ישפך וכדו'. אך אף לפי שני האחרונים הנ"ל יתכן שיש להחמיר בכסוי מיוחד של קדירה, ולא דמי לטרמוס שעליו נסובו דברי האחרונים הנ"ל, ואבאר שיחתי.

הנה על סברת החזו"א דהוי כקדירה קשה, שהרי הוכחנו לעיל מלשון הר"ן ומרן שאין היתר של כיסוי מיוחד לקדירה, ורק אם עשוי להגן מלכלוך שרי, הא לאו הכי לא, וכן הקשה על החזו"א בספר הלכות שבת בשבת עמוד רע"ז. ונראה לתרץ, שכיסוי שהוא מוכרח לכלי חשיב כחלק מהקדירה ולא שייך בו הטמנה, אבל אם אפשר להשתמש בקדירה בלי הכיסוי אין הכיסוי נחשב כחלק מהקדירה, ושייך בו הטמנה. לפי זה מיושבים היטב דברי החזו"א שבטרמוס שאינו עשוי להיות על האש א"א להשתמש בלי הכיסוי, ולכן הכיסוי חשיב כחלק מהקדירה, מה שאין כן בכיסוי מיוחד של סיר הואיל ואפשר בלעדיו לא חשיב כחלק מהקדירה, ושייך בו איסור הטמנה כדמוכח מהר"ן ומרן. והן לפי דברי האג"מ יתכן להחמיר בנידון דידן, שהנה לתת דבר מאכל בתנור באופן שיש בו תנאי הטמנה אסור (עיין באג"מ סי' צ"ד), ולכאורה קשה שהרי לפי דברי האג"מ בכיסוי מיוחד מותר כאשר כוונתו גם שלא יכנס לכלוך וגם לחימום. ונראה לתרץ, שסברת האג"מ היא שהואיל ואדם צריך לכסות את הקדירה מפני הלכלוך וכדו', וסוף סוף הוא גם נהנה מכך שהתבשיל מתחמם לכן התירו לו לכסות כאשר כוונתו גם לכך וגם לכך, אבל לא רצו להתיר את כל הכיסויים שבעולם, ולכן התירו רק את הכיסוי המיוחד. אך נראה שכל זה דוקא שהכיסוי שומר על החום רק מצד שהוא מכסה את הקדירה, אבל אם המכסה עשוי מחומר ששומר על החום וצורתו מעידה עליו, זה אסור, שהרי כל ההיתר הוא רק משום שנצרך לכסות משום הלכלוך. ולפי זה מיושבים היטב דברי האג"מ, שבטרמוס אין הפקק שלו עשוי מחומר מיוחד לשמירת החום, ולכן בזה הקיל האג"מ, אבל בתנור הכיסוי שלו עשוי באופן מיוחד ששומר בו את החום ולכן זה אסור. ולפי זה בכיסוי של קדירה בימינו, יתכן שאף האג"מ יודה לאסור, שהרי הכיסוי עשוי באופן מיוחד ששומר בו את החום והוי כתנור שאסור. ולכן לדינא נראה להחמיר ולשים קדירה שבה אוכל מבושל יבש על הפלטה בשבת עם הכיסוי שלה, דוקא בזמן כזה שהאוכל היה מספיק להתבשל לפני הסעודה בלי הכיסוי, ובזה מוכח שכוונתו בכיסוי רק כדי שלא יכנס לכלוך ולא בשביל חימום הקדירה.

המורם מן האמור:

א. כשמטמין רק מלמעלה חשיב הטמנה אף שהכיסוי לא נוגע בדפנות כלל, בין לשיטת מרן ובין לשיטת הרמ"א, ולכן אסור בשבת לקחת מגבת או כלי ולכסות את הסיר מלמעלה כדי לשמור על החום, בין כשהסיר על הפלטה ובין כשהורידו אותו משם.

ב. מותר לתת בער"ש מגבת על הסיר שעל הפלטה, הואיל ולא ראוי לכסות את הקדירה מלמעלה עם הפלטה.

ג. אף במכסה המיוחד של הסיר שייך איסור הטמנה, ולכן אם מכסה את הסיר בשבת כדי שהתבשיל יתחמם יותר מהר אסור.

הרב משה ששון
כולל "אליבא דהלכתא" גאולה

ביאור טעם ההיתר בכירה גרופה וקטומה
וביאור המנהג להשהות ע"ג פח

א

הגריפה וקטימה אינה מונעת את האפשרות לחתות

מבואר בריש פרק כירה שאסור להשהות בע"ש קדירה עם תבשיל שלא נתבשל ע"ג כירה שאינה גו"ק, משום דאיכא למיחש דלמא אתי לחתויי בגחלים, ויש לדון מאי טעמא מותר להשהות ע"ג כירה גו"ק, ויש להתבונן מדוע כשהכירה גו"ק חז"ל לא חששו שיחתה בגחלים, ובפשוטו אפשר להבין שבכירה גו"ק לא שייך לחתות כיון שבגרופה הוציא את הגחלים, וכן בקטומה כיסה אותם, ולכאורה ביטל את חומם וכבר אינם בוערים ואין בהם חשש חיתוי.

ויש מקום להבין כך מלשון הרי"ף שכתב במסקנת הסוגיא 'וכירה שהיא גרופה וקטומה משהין עליה כל מילי, בין בישל כל צרכו בין לא בישל כל צרכו וכ"ש

מצטמק [ויפה] לו, דעיקרא דגזירה דלמא אתי לאחתויי בגחלים הוא, וכיון שהיא גרופה וקטומה לא אתי לאחתויי בגחלים', ואפשר להבין מדבריו דכיון שהכירה גו"ק לא שייך לחתות בה, ולא שייך בזה גזירת חז"ל, ולכן אין לחלק בה וכל מידי מותר להשהות עליה.

אך קשה לפי"ז מדוע התירו רק בכירה בגו"ק, ואילו בתנור שהוא גו"ק לא התירו, שלכאורה אף בתנור י"ל שכיון שהוא גו"ק אי אפשר לחתות בו, וקשה א"כ מדוע יש איסור בתנור.

והראשונים [להלן יובאו דבריהם] הביאו מהירושלמי שמבואר שבדין גו"ק אין צריך למנוע את האפשרות לחתות, שאמרו 'הגורף עד שיגרוף כל צרכו, מן מה דתני הגורף צריך לטאטו בידו, הדא אמרה עד שיגרוף כל צרכו, הקוטם עד שיקטום כל צרכו, מן מה דתני מלבה עליה נעורת של פשתן, הדא אמרה אפי' לא קטם כל צרכו', ומבואר שלמסקנא רק בגריפה צריך לגרוף כ"צ, אך בקטימה אין צריך לקטום כל צרכו, וביארו הראשונים שקטימה זו שאינו קוטם כל צרכו אינה מבטלת את האש, ואינה מבטלת את האפשרות לחתות, ואע"פ כן חז"ל הקילו ולא חששו באופן זה לחיתוי, ומבואר א"כ שהטעם שהתירו בגו"ק אינו מפני שאין אפשרות לחתות.

וכן מבואר מהר"ן שפירש את הירושלמי וז"ל: כלומר שאינו צריך לקטם עד שלא ניכר שם אש כלל, וה"נ משמע לענין קטימה בגמ' דילן, מדאמרינן לקמן דגחלים שעממו או שנתן עליה נעורת של פשתן דקה הרי היא כקטומה, ומתני' נמי דייקא דקתני שיתן את האפר, ומדלא קתני שיטמין באפר משמע דבקטימה בכ"ש סגי', ומבואר בדבריו שא"צ שלא יהיה ניכר שם אש, אלא סגי בקטימה כל דהוא וכמפורש בירושלמי, וא"כ מבואר בדבריו דתכלית הקטימה אינה בכדי למנוע את אפשרות החיתוי, שבאמת אין התכלית של הקטימה לבטל את האפשרות של החיתוי. וכעין זה מבואר בטור שכתב שהקטימה היא שיכסה הגחלים באפר למעט חומם, ומשמע שא"צ לבטל את האש אלא רק למעט החום.

ועוד יש להכריח שאין מטרת הגו"ק בכדי לבטל את האפשרות של חיתוי, דהרי אמרו בגמ' דגחלים שעממו מותר להשהות עליהם, ובפשוטו בגחלים שעממו עדיין אפשר לחתות ולחזק בהם את האש, אלא משמע שבמיעוט החום של הגחלים סגי, ואע"פ דאפשר לחתות בהם.

ולפי מה שנתבאר שע"י הגו"ק א"צ לבטל את האפשרות של חיתוי, ממילא מיושב מה שהערנו לעיל מה הטעם שבתנור אסור אף בגו"ק, דכפי שנתבאר ע"י הגו"ק לא מתבטלת האפשרות לחתות, ולכן מותר רק בכירה ולא בתנור.

ב

ע"י הגו"ק יש בכירה היכר

אלא שמ"מ יש להתבונן בזה מ"ט מותר להשהות ע"ג כירה שמיעט את חום הגחלים, דלכאורה עדיין שייך בזה עיקר גזירת חכמים שיכול לבוא לחתות, ולכאורה אדרבא קשה, דבכל כה"ג שהתמעט חום הגחלים יותר יש לחוש שיבוא לחתות בכדי להגביר את החום של הגחלים.

ונראה דמצינו בזה ג' דרכים בראשונים, דיעוין בר"ן שם שהביא מהירושלמי שאמרו דאע"פ דהקוטם א"צ לקטום כ"צ, מ"מ הגורף צריך שיגרוף כ"צ, והביא הר"ן שיש שפירשו שהכוונה בזה שצריך לגרוף את כל האש מהכירה, שלא ישאר בה גחלים כלל, וביאר את טעם החילוק בין קטימה לגריפה, וז"ל: והיינו טעמא דבקטימה סגי לן בכל דהוא, ובגריפה בעי גריפה גמורה, משום דבגריפה אי גרף מקצת גחלים והניח מקצת **אין בנשארות היכר כלל**, אבל מכיון שנתן אפר ע"ג כל הגחלים הא **עבד ליה היכרא בכולהו**, ומבואר משיטה זו שהתכלית של גריפת הגחלים מהכירה בכדי ליצור היכר, והיכא דקטם איכא היכר בכל הגחלים, אכן בגריפה אם יגרוף רק מקצת גחלים, ומקצת גחלים ישארו בכירה, א"כ באותם גחלים שנשארו אין היכר כלל, ולכן אסור.

ג

לדעת רוב הראשונים הגו"ק לצורך היסח הדעת, ואין צריך היכר

אמנם הר"ן הקשה על שיטה זו מתנור, שלפי"ז אין טעם לאסור בתנור אם גורף את כל הגחלים לחוץ, ע' בדבריו שדן בתירוץ שתירצו על זה והקשה עליו, ומפני כן חלק על שיטה זו, שבאמת א"צ להוציא את כל הגחלים מהכירה, אלא אפשר לגורפם לצד אחר של הכירה, שלא יהיו במקום הנחת הקדרה, וזו הכוונה במה שאמרו בירושלמי שצריך להוציא את כל הגחלים, שצריך שבמקום הנחת הקדירה לא ישארו גחלים, כיון שאסור להניח את הקדרה ע"ג גחלים.

אמנם הר"ן דן מ"ט שרי לגרוף את הגחלים לצד הכירה, והרי מצינו בסומך שהסתפקו בגמ' אי שרי, ולכאורה בכה"ג שהגחלים עומדים בצד הכירה בסמוך לקדירה לא עדיף מסמיכה. ופירש את טעם החילוק ביניהם, 'דהתם לא עביד מעשה להיכירא והכא עבד מעשה', ומבואר שעיקר ההיתר תלוי בעשיית מעשה מצד הגברא, שכאשר עושה מעשה להיכירא שרי, ולכן כשגורף הגחלים לצד הכירה עדיף מסומך, כיון דעביד מעשה להיכירא. וכן מבואר ברז"ה שכתב שטעם ההיתר בגורף הגחלים לצד אחד, 'דקלשת לה גזירה דלמא אתי לחתויי, דהא גלי אדעתיה דלא קבעי להו'.

ומבואר דהראשונים נחלקו בגדר ההיתר של גו"ק, שלדעת הרז"ה והר"ן עיקר ההיתר משום שהגברא עושה מעשה שמגלה שאין בדעתו לחתות בגחלים ולהגביר חומם, שהרי עכשיו ממעט חומם, והמעשה של הגברא מתיר לו להשהות בכירה, ומשמע לפי"ז דהר"ן פליג על השיטה שהביא בתחלה שצריך שיהיה היכר בגחלים, שהרי כשגורף כל הגחלים לצד אחד אין בהם היכר כלל, והיינו מפני שהר"ן לשיטתו שעיקר התכלית של הגו"ק אינה לצורך היכר, אלא התכלית היא שהגברא יעשה מעשה שמגלה שאין בדעתו לחתות בגחלים.

ואין להקשות ממה שכתב הר"ן לעיל מינה בביאור הטעם דמהני גו"ק 'כל שגרוף וקטום דאיכא היכרא שמסלק דעתו מלחתות בגחלים שרי', ולכאורה משמע מל' זו דאף לר"ן בעי היכר, דאדרבא מהתבוננות בלשון זו מבואר דהר"ן פליג על השיטה שהביא, שהרי לשיטתם משמע שצריך ליצור היכר בכירה, שיהיה בה גילוי שימנענו מלחתות, אך בלשון זו של הר"ן 'דאיכא היכרא שמסלק דעתו' משמע שאין דין בכירה עצמה שיהיה בה היכר, אלא ההיכר הוא בגברא, שיעשה מעשה שבכך תהיה ניכרת דעתו שאין בדעתו לחתות בגחלים, וכפי שנתבאר לעיל.

ושיטה זו של הר"ן והרז"ה נראה ששאר הראשונים סבירא להו כוותיה שהתכלית של הגו"ק שיהיה מעשה של גילוי דעת מצד הגברא שאין בדעתו לחתות בגחלים, דברמב"ן מפורש כן, שהביא את הירושלמי שהביא הר"ן וכתב 'פי' אינו צריך לקטום עד שלא יהא ניכר שם אש כלל, ובגמ' דילן נמי בקוטם הכי משמע, שהרי אפי' גחלים שעממו הרי הן כקטומים וכן קטמה ונתלבתה, ומתני' נמי דייקא דקתני יתן את האפר, משמע נתינה בעלמא מדלא קתני שיטמין באפר, והטעם לפי שהמערב אפר ואש לגמרי **סילק דעתו** מחיתוי האש, וכבר קלקלו **והסיח דעתו ממנו**', ומבואר ברמב"ן שעיקר הקטימה הוי מעשה מצד הגברא שמסלק דעתו מלחתות בגחלים.

וכן מבואר ברשב"א שכתב 'שאין צריך לקטום עד שלא יהא האש ניכר בו, אלא כיון שקטם קצת מוכחא מילתא שהוא מתייאש ממנה ואינו רוצה בחתויו', והיינו שצריך גילוי דעת מצד הגברא שמסיח דעתו מלחתות.

וברשב"א מבואר דין נוסף עפי"ז, שלכאורה לפי שיטה זו יש מקום לתמוה מ"ט התירו בגמ' להשהות ע"ג גחלים שעממו, והרי התם ליכא מעשה מצד הגברא שמגלה בדעתו שמסיח דעת מלחתות בגחלים [אמנם לשיטה הראשונה שהובאה לעיל לא קשיא, דהרי במה שהם עוממות איכא היכר שימנענו מלחתות], אכן הרשב"א ביאר את הישוב לזה, שכתב 'והכין נמי משמע בגמרין מדאמרינן (לז.) גחלים שעממו הרי הן כקטומין, והוא הטעם שאמרנו דכיון שעממו ולא חשש ללבותן מוכחא מילתא שאין קפיד בחתויו', ומבואר דאף התם איכא גילוי דעת מצד הגברא שאין בדעתו לחתות בגחלים, כיון שלא חשש בע"ש ללבות בגחלים.

ד

מחלוקת בראשונים האם ההיסח הדעת הוא מצד הגברא או מצד הכירה

אך בדברי הרמב"ן והרשב"א מבואר דפליגי על הרז"ה והר"ן בביאור ההיתר של גריפה, שכפי שהביאו הרז"ה והר"ן בירושלמי מבואר שהגורף צריך שיגרוף כל צרכו, וביאר הרז"ה דאין הכוונה שיוציא את הגחלים מהכירה, דהרי בכה"ג יש להתיר אף בתנור, אלא הכוונה שיגרוף ממקום הנחת הקדירה לצד הכירה, ולדבריו גדר ההיתר בגריפה הוא מצד היסח הדעת, דבעצם שייך לחתות, אלא שכיון שגרף הגחלים לצד אחד איכא מעשה מצד הגברא שמוכיח שמסלק דעתו מלחתות.

אמנם הרמב"ן והרשב"א פליגי, שביארו את הירושלמי כפשוטו שצריך לגרוף את כל הגחלים לחוץ, והיינו דבכה"ג לא שייך לחתות, ואין צריך להתיר מחמת היסח הדעת, וביארו שאע"פ שלפי"ז היה ראוי להקל בתנור משום שהוא גרוף לגמרי, לא שייך בו חשש חיתוי כלל, מ"מ בתנור החמירו כיון שדומה כאילו אינו גרוף ויבואו להתיר בכירה אפילו שאינה גרופה, ולפי דרכם בכירה יש חילוק יסודי בין ההיתר בגריפה להיתר של קטימה, דההיתר של קטימה הוא מדין היסח הדעת, וכפי שכתבו בפירוש, אמנם בגרוף אין צריך לזה, שכיון שגרף כל הגחלים לחוץ א"כ לא שייך חיתוי כלל, ואינו מצד היסח הדעת, ומשמע דבכה"ג גזירה מעיקרא ליתא ולכן שרי, וכן מבואר בהמשך דברי הרשב"א שיבוארו להלן, שמטעם זה הכריח שיש להתיר אפילו בתבשיל שלא נתבשל כמאב"ד, דאע"ג דמצד היסח הדעת יש מקום לדון לאסור, דדלמא יהיב דעתיה ומחתה, אך כתב דלגבי גרוף אין מקום להחמיר, כיון דליכא למיחש לחיתוי ולא גזרו בזה כלל.

והר"ן הביא דרך זו, אך כתב שזה תימה לומר שגזרו בתנור גרוף אטו כירה שאינה גרופה, והרי האיסור בכירה שאינה גרופה הוי איסור דרבנן מצד גזירה, וא"כ הו"ל גזירה לגזירה, אלא שמ"מ אף לשיטת הר"ן שפירש דאיירי בגורף הגחלים לצד הכירה, קשיא מדין סמיכה דלא פשיטא ליה בגמ' להתיר, וכפי שנתבאר לעיל ביאר הר"ן שצריך לחלק דבסמיכה לא עביד מעשה להיכירא, אך בגורף הגחלים לצד הכירה עביד מעשה להיכירא ולכך שרי.

והרשב"א הביא תירוץ זה ותמה עליו, שכתב 'וזה דבר רחוק ודוחק הוא לומר דטפי עדיף גרופה, משום דמעשיו מוכיחים עליו דכיון שגרף וסילק לצד אחד, לא יהיב דעתיה תו לחתויי ואסוחי אסח דעתיה מיניה, אבל בשאינה גרופה אפילו בסמיכתה איכא למיגזר', ומבואר דהרשב"א נחית לחילוק זה של הר"ן, אך כתב דהוא רחוק ודחוק, אמנם הרשב"א לא ביאר טעמו מ"ט חילוק זה הוא דחוק ורחוק, דבפשוטו הוי סברא אלימתא דטפי איכא היסח הדעת היכא דעביד מעשה ומעשיו מוכיחים עליו, מהיכא דלא עביד מעשה, וצ"ב במאי פליגי.

ועוד יש להעיר בשיטת הרמב"ן שביאר את החילוק בין קטימה דסגי בקטימה כל דהוא, לגריפה שצריך לגרוף את כל הגחלים מהכירה, 'אבל הגורף אם נשאר שם אפי' גחלת קטנה, כיון שהיא לוחשת מבערת ומדלקת כירה גדולה', אמנם סברא זו צ"ב, דהרי אף בקוטם כל דהוא איכא למיחש להכי שהגחלים יבערו וידליקו את כל הכירה, שהרי שרינן אף בגחלים עוממות, שיכול לחזור ולבעור, וכפי שהביא הרמב"ן בגמ' מפורש שמותר אפילו בקטמה והובערה, והיינו דחזינן דהקטימה אינה מבטלת את האפשרות לבעירת הגחלים והכירה, ומ"מ הקטימה מועילה אפילו בכה"ג שהגחלים עלולות לבעור, וא"כ צ"ב מ"ט בגריפה אסור שתהיה אפילו גחלת אחת מחמת החשש שתבעיר את כל הכירה.

ונראה דמוכרח מענין זה דיש מחלוקת ביסוד הדין בין הרמב"ן והרשב"א לרז"ה והר"ן, דאע"ג דכו"ע מודו ביסוד הדין דגדר ההיתר של גו"ק היינו בכדי ליצור היסח הדעת של האגברא מלחתות בגחלים, מ"מ פליגי בגדר המעשה הנצרך בכדי ליצור היסח הדעת, דנראה דלשיטת הר"ן בעינן רק מעשה מצד הגברא שיגלה בדעתו שמסיח דעת מלחתות בגחלים, ולהא מלתא סגי במעשה כל דהוא, והיינו במעשה שממעט בחום הכירה, דבזה ניכר שאין בדעתו לחתות בגחלים, שאם היה דעתו לחתות בגחלים לא היה ממעט את חומם, אך נראה דלשיטת הרמב"ן והרשב"א לא סגי בהכי, דבכדי שהגברא יסיח דעת מלחתות בגחלים, צריך שיעשה מעשה גמור בכירה, שיעמיד את הכירה במצב שאינה עומדת לחיתוי, ורק בכך חשיב דאיכא היסח הדעת מצד הגברא מלחתות בגחלים.

ונראה שלפי דרך זו מבוארת היטב מחלוקתם בהיתר של גריפה, דדעת הרז"ה והר"ן דבעינן רק מעשה כ"ד מצד הגברא שיגלה בדעתו שאינו חפץ לחתות בגחלים ולחמם את התבשיל, ולכן סגי שיגרוף את הגחלים לצד אחד של הכירה, כיון שמרחיק אותם מהקדירה, א"כ מגלה בדעתו שאינו חפץ לחתות בהם בכדי לחמם את התבשיל, וזה מה שחילקו בין סמיכה לגריפה, שבסמיכה לא עביד מעשה, א"כ ליכא גילוי דעת מצד הגברא שמסיח דעתו מלחתות בגחלים, משא"כ בגריפה איכא מעשה מצד הגברא דמגלה שמסיח דעתו.

ומאידך דעת הרשב"א שעיקר ההיתר הוא משום שמעמיד את הכירה באופן שאינה עומדת לחיתוי, ולכן אם הגחלים נשארו בתוך הכירה, ליכא מעשה של היסח הדעת מהחיתוי בהם, שהרי הם במצב שעומד לחיתוי, ובזה מבואר היטב מה שכתב דתמוה החילוק בין סמיכה לגריפת הגחלים לצד הכירה, והיינו דכיון דחזינן דיתכן דחז"ל אסרו לסמוך, א"כ מבואר שאף במצב זה שאין הקדירה ע"ג הגחלים יש טעם לגזור ולחשוש שמא יחתה בגחלים, א"כ שמעינן מינה דמצב זה נחשב כמצב העומד לחיתוי, ולכן חז"ל גזרו בו ואסרוהו, א"כ זה דבר רחוק ודחוק לומר שלגבי גריפה יועיל מצב זה להחשב כמצב שאינו עומד לחיתוי, וביותר תימה דהרי ליכא דבר המפסיק ביניהם, ואין מעלה במה דעביד מעשה, כיון שעיקר הטעם שהמעשה מועיל להחשב כהיסח הדעת, מפני שבמעשה זה הגברא מעמיד את הכירה במצב שאינה עומדת לחיתוי, והרי בדין סמיכה חזינן דמצב זה עומד לחיתוי, ולכן חז"ל אסרוהו.

ולפי"ז נראה דמבואר היטב טעמו של הרמב"ן שחילק בין גריפה לקטימה, שאם גורף רוב הגחלים, ונשארת גחלת אחת, הרי ביחס לגחלת זו אין מעשה כלל, ולא חשיב שהעמיד את הכירה במצב שאינה עומדת לחיתוי, כיון שהשאיר בה גחלת שעומדת לחיתוי, ויש בכוחה של גחלת אחת להבעיר את כל הכירה, משא"כ כאשר קטם את הגחלים, הרי עכשיו שהם קטומים אינם עומדים במצב של חיתוי, ואע"פ שיתכן שיובערו מחדש, מ"מ ענין זה הוא שינוי ודבר שהתחדש בהם, אכן בשעה שהיו קטומים הם לא היו במצב שעומד לחיתוי. [ואינו כהשיטה שהביא הר"ן, דהתם העיקר הוא שיהיה היכר קבוע בכירה שימנענו מלחתות, אמנם לרמב"ן ענין זה הוא רק היכי תמצי ליצור היסח הדעת מצד הגברא שאין בדעתו לחתות בגחלים].

ונראה דהכי דייקא לישנא דהראשונים, דהרז"ה כתב בביאור ההיתר של גרוף 'דהא גלי אדעתיה דלא קבעי להו', ומשמע שבכל גילוי דעת מצד הגברא סגי, אכן הרמב"ן ביאר יותר, 'והטעם לפי שהמערב אפר ואש לגמרי סילק דעתו מחיתוי האש וכבר קלקלו והסיח דעתו ממנו', ומשמע שצריך שיקלקל את האש ורק בכך נחשב שמסיח דעת ממנו.

ה

מחלוקת הראשונים לשיטתם בגדר ההיתר של קטמה והובערה

ונראה לבאר דמצינו בסוגיא נוספת דראשונים אלו פליגי לשיטתם, דאמרינן בגמ' 'אמר רבי יצחק בר נחמני אמר רב אושעיא קטמה והובערה משהין עליה חמין שהוחמו כל צורכן ותבשיל שבישל כל צורכו, שמע מינה מצטמק ויפה לו מותר, שאני הכא דקטמה, אי הכי מאי למימרא, הובערה איצטריכא ליה, מהו דתימא כיון דהובערה הדרא לה למילתא קמייתא קמשמע לן', והנה התוס' ושאר הראשונים התקשו בשו"ט בגמ' דתירצו שאני הכא דקטמה, והקשו על כך אי הכי מאי למימרא, ותירצו שהחידוש הוא דלא הדרא למילתא קמייתא, וקושית הגמ' תמוהה, דהא בתחלה הוי פשיטא ליה דקטימה זו אינה מועילה, ובפשוטו משום דהדרא למילתא קמייתא, וא"כ כד מתרצינן דלא הדרא למילתא קמייתא, אין מקום להקשות מאי קמ"ל, דהרי קמ"ל הך סברא, דלא הוי ידעינן לה בס"ד וכפי שבאמת תירצו, ותמוה מה היתה הקושיא בתחלה.

ויעוי' ברמב"ן וברשב"א שפירשו דבתחלה הוי ס"ד דהיכא דקטמה והובערה הדרא למילתא קמייתא לגמרי, והחידוש בדין זה דאע"פ דאינה חשובה קטומה, מ"מ שרי כיון דנתבשל כ"צ, וקמ"ל דמצטמק ויפה לו מותר, ודחי ליה דבאמת מצטמק ויפה לו אסור, והכא שרי משום דחשיב ליה קטומה, וקושית הגמ' לפי"ז מאי קמ"ל, אינה מאי קמ"ל במאי דחשיב ליה כגרופה, אלא דמשמע בדין זה דהחידוש הוא להתיר מצטמק ויפה לו כיון שנתבשל כ"צ, ובזה הוא דמקשה מאי קמ"ל, דכיון דחשבינן ליה כקטומה, א"כ פשיטא דיש להתיר מצטמק ויפה לו, ואפילו אם לא נתבשל כ"צ ראוי להתיר, ודחי דקמ"ל הא גופא דחשיב ליה כקטומה, ולא אמרינן דהדרא למילתא קמייתא, והרשב"א ביאר דלפי"ז באמת אינה כקטומה לגמרי, אלא רק ביחס למצטמק ויפה לו שרי, וכן כתב הרמב"ן בדרך אחת.

אמנם יעוי' בר"ן שפירש דלא שו"ט כלל בהאי מלתא אי קטמה והובערה הדרא למילתא קמייתא, דהא מלתא הוי פשיטא ליה אף בס"ד דהיכא דקטמה בתחלה חשיב ליה כקטומה, ולא אמרינן דהדרא למילתא קמייתא, וביאר דסברו בהו"א דהכירה הובערה קודם שהניח את הקדירה ע"ג הכירה, ולכן לא מהני הקטימה שבתחלה, והיינו דהעיקר תלוי בשעת הנחת הקדירה ע"ג הכירה, וכיון דבשעה זו הכירה כבר הובערה לא מהני הקטימה שעשה בתחלה, ולכן איצטריך לאשמועינן דשרי במצטמק ויפה לו, אך היכא דבשעת הנחת הקדירה קטמה, פשיטא דלא אכפת לן במה שהובערה לאחר מכן, ודחינן בגמ' דאיירי דקטם בשעת הנחת הקדירה ע"ג הכירה, ולכן שרי דחשיב ליה כקטומה, ולכן מקשה מאי קמ"ל, דהא הוי מלתא דפשיטא דהיכא דקטמה לא אכפת לן שלאח"מ הובערה, ותירצו דאית בהאי מלתא חידושא, דאפילו דחזינן דהובערה שרי.

וחזינן פלוגתא בין הרמב"ן והרשב"א בדין זה האם דבר זה הוא מוכרח שקטימה שבתחלה [בשעת הנחת הקדרה] מועילה כשהובערה לאחר מכן, דבר"ן מבואר דבהאי סברא לא שו"ט בגמ' כלל, ובין בתחלה ובין בסוף הוי פשיטא ליה דחשיב כקטומה, אכן דעת הרמב"ן והרשב"א דאין דין זה מוכרח כלל, ובהו"א ס"ד דלא חשיב כקטומה, וכן למסקנא אינה כקטומה לגמרי, וצ"ב במאי פליגי.

ונראה ברור דהראשונים נחלקו מחלוקת זו לשיטתם, דיש להתבונן בזה, דבפשוטו לפי מה שביארו הראשונים שעיקר ההיתר של גו"ק משום דאסח אדעתיה, א"כ לכאורה מוכרח דאין חסרון במה שהובערה לאחר הקטימה, שהרי בתחלה שקטם גלי אדעתיה דמסח דעתיה, ומאי אכפת לן במה שהובערה. ונראה שמוכרח מכך הגדר שנתבאר לעיל בשיטת הרמב"ן והרשב"א שעיקר ההיסח הדעת הוא מצד הכירה, והיינו במה שהגברא העמיד את הכירה במצב שאינה עומדת לחיתוי, ובכך נחשב שיש גילוי דעת שאין דעתו לחתות בגחלים, ולפי"ז יש מקום לדון בקטמה והובערה, דאע"פ דבתחלה בשעת הקטימה הגחלים לא היו במצב שעומדים לחיתוי כיון שהיו קטומים, מ"מ עתה שהובערה הם במצב שעומדים לחיתוי, ויש מקום לומר שהתבטל ההיסח הדעת של הגברא, ועתה יש לחוש שיתן דעתו לחתות בגחלים.

ולפי"ז מבואר היטב השו"ט בגמ' אי אמרינן בקטמה והבערה דהדרא למילתא קמייתא, שהנידון הוא בהך סברא האם מפני שבטלה סיבת ההיסח הדעת, בטל ההיתר, או דלמא אזלינן בתר מעיקרא, וכיון שבתחלה הסיח דעתו, א"כ שוב לא יהיב דעתיה, אע"פ שהכירה מצד עצמה ראויה שיתן דעתו עליה.

אכן נראה דהר"ן אזיל לשיטתיה שעיקר ההיסח הדעת אינו מצד הכירה שמפני שעומדת במצב שאינה עומדת לחיתוי מסיח דעתו, אלא ההיסח הדעת מצד הגברא שעושה מעשה שמגלה שאין בדעתו לחתות בגחלים, ובכל מעשה שעושה בגחלים מהני למיחשב כגילוי דעת, ולפי"ז פשיטא דאין חסרון כלל במה שהכירה חזרה והובערה, כיון שאין ההיסח הדעת נעשה מחמת הכירה, אלא רק מצד המעשה של הגברא שמגלה דעתו, וסגי לן במה שבתחלה גילה בדעתו, ותו ליכא למיחש למידי.

וענין זה מבואר היטב בלשון הר"ן שביאר את הטעם דהוי מלתא דפשיטא דקטמה והובערה שרי, 'דהא כיון דבקטימה כל דהוא סגי כדכתיבנא לעיל, ומתני' נמי הכי מוכח, פשיטא שסוף קטימה זו להתבער, ואפילו הכי שרי', ומבואר בדבריו שההיתר בזה הוא מחמת דלא בעינן יותר מקטימה כל דהוא, והוסיף דאף במתני' דקטמה פשיטא שסוף קטימה זו להתבער, וא"כ מבואר דאין צריך שבקטימה יעמיד את הכירה במצב שאינו עומד לחיתוי, שהרי בכל קטימה כל דהוא הגחלים עומדת להתבער, ואין נחשב שאינם עומדות לחיתוי, ומ"מ שרי כיון דגלי דעתיה, וא"כ פשיטא דכך נשאר הדין אפילו שהובערה לבסוף.

ובשיטת הרשב"א נראה די"ל דבכל קטימה כל דהוא לא מהני היכא דקטימה זו עתידה להתבער, דבכה"ג הרי אין נחשב שהכירה במצב שאינו עומד לחיתוי, אלא צ"ל דלשיטת הרשב"א אפילו בקטימה כל דהוא אין הגחלים עומדות להתבער, אלא שיתכן בהם שינוי, ואם הם התבערו שוב אין אנו דנים שכך הם היו עומדות מתחלה, אלא זה מצב חדש שהתחדש בהם מחמת איזה דבר כרוח וכדו', ולא היה חסרון בקטימה שבתחלה, ולכן דנו בגמ' בקטמה והובערה שהשתנה המצב של הכירה, האם מפני כן התבטל ההיסח הדעת שבתחלה.

ונראה דבדברי כל הראשונים הללו מבואר דלא כהשיטה שהביא הר"ן דיש דין שיהיה היכר בכירה עצמה, שההיכר ימנע אותו מלחתות בגחלים, ראשית כן מוכרח מדבריהם שכתבו מהלך אחר בזה. ועוד מוכח, שהרי לפי שיטה זו הטעם

שצריך גריפת כל הגחלים, משום שאם נשאר מקצת ליכא היכר באותו מקצת, אכן ברמב"ן וברשב"א אע"פ שהחמירו בזה, מ"מ לא כתבו סברא זו, ומשמע דלא סברי לה, דהרמב"ן כתב שאף גחלת אחת יכולה להבעיר את כל הכירה, ומשמע דלא סבר את תירוצם, וכן הרשב"א שתיק ולא קאמר כדרכם.

ו

שיטת הרמ"ך דבעינן היכר בכירה שימנענו מלחתות

ונראה דהשיטה שהביא הר"ן היא שיטת הרמ"ך, דהכסף משנה הביא מהרמ"ך שתמה על טעמו של הרמב"ם בדין זה [להלן תבואר שיטתו], וכתב 'והטעם הנכון משום דעביד היכר כיון דגרף או קטם ולא אתי לחתויי', ונראה לדקדק מלשונו דעביד היכר, שיש דין שיהיה בכירה היכר, וההיכר ימנע אותו מלחתות בגחלים, ואע"פ שיש מקום להדחק ולבאר בלשונו שכונתו למש"כ שאר הראשונים דעביד היכר, שההיכר עיקרו בגברא שאין דעתו לחתות עוד בגחלים, מ"מ לפי"ז העיקר חסר מדבריו שלא כתב שהגברא מסלק דעתו מלחתות, אלא משמע שעיקר טעם ההיתר משום שיש בכירה היכר, והיכר זה ימנע אותו שלא יבוא לחתות בגחלים.

וראיתי בחתם סופר (לו: ד"ה והנה ר' יונה) שמבואר שהבין בדרך זו את שיטת הרמ"ך, שעיקר ההיתר של גו"ק היינו בכדי לשמש היכר לאדם למנוע אותו מלחתות בגחלים, וביאר דהרמ"ך אזיל לשיטתו בדין נוסף, שבהל' ה' כתב הרמב"ם דבתנור אסור להשהות ע"ג אפילו אם הוא גרוף וקטום, והכסף משנה הביא מהגהות הרמ"ך שחלק על הרמב"ם וכתב דאף בתנור מהני גרוף וקטום, ועיקר החומרא בתנור הוא במה שאסור לסמוך, דרק בכירה שרי אך בתנור אסור, וביאר החת"ס דאע"פ שתנור חומו מרובה, מ"מ דעת הרמ"ך שראוי להתיר היכא דגרף וקטם, דסוף סוף אית ליה היכירא שלא יחתה בגחלים, והיינו דלדעת שאר הראשונים דהגו"ק מהני מחמת שמסיח דעתו, א"כ בתנור שחומו רב מסתבר שאינו מסיח דעתו, אך הרמ"ך אזיל לשיטתו שא"צ שיסיח דעת, וא"כ מוכרח שאפשר להתיר אף היכא שיש לחוש שיבוא לחתות, כיון דאית ליה היכירא בכירה שמפני כן ימנע מלחתות, ולכן אף בתנור מהני האי מלתא.

אמנם יש להעיר על דרכו של הרמ"ך שעיקר ההיתר של הגו"ק דהו"ל היכר שמפני כן לא יחתה, דלפי"ז יש לתמוה בדין המבואר בגמ' שכירה שקטמה ונתלבתה נחשבת כקטומה מחמת שבתחלה קטמה, ויש לתמוה דבשלמא לשיטת הראשונים שעיקר התכלית של גו"ק בכדי שיהיה היסח הדעת לגברא שלא יבוא לחתות בגחלים, א"כ את"ש דבכה"ג שבתחלה הסיח דעתו תו לא חיישינן למידי, אמנם לשיטת הרמ"ך שעיקר ההיתר מפני שיהיה לו היכר שימנענו שלא יחתה בגחלים, א"כ בכה"ג בשבת לית ליה היכר, שהרי בשבת אין הכירה קטומה, וקשה מדוע התירו בכה"ג. וראיתי בחת"ס (לו: ד"ה וע"פ הצעה) שבתוך דבריו כתב דלסברת הרמ"ך באמת לא מועיל קטמה ונתלבתה, וצ"ע מה הרמ"ך ישיב על קושיא זו, ויתכן שהרמ"ך סובר דלמסקנא לא קאי האי דינא, וכפי שיתבאר להלן שיתכן שהרמב"ם והרי"ף ס"ל דהאי דינא לא קאי למסקנא.

ז

ביאור שיטת הרמב"ם דאיכא היסח הדעת מהתבשיל

ועתה נבוא לבאר את שיטת הרמב"ם, דהרמב"ם (פ"ג ה"ד) ביאר את גדר ההיתר בכירה גרופה וקטומה וז"ל: כיצד תבשיל שלא בשל כל צרכו וחמין שלא הוחמו כל צרכן, או תבשיל שבשל כל צרכו וכל זמן שמצטמק הוא יפה לו, אין משהין אותו על גבי האש בשבת אע"פ שהונח מבעוד יום, גזרה שמא יחתה בגחלים כדי להשלים בשולו או כדי לצמקו, לפיכך אם גרף האש או שכסה אש וכו' הרי זה מותר לשהות עליה, שהרי **הסיח דעתו מזה התבשיל** ואין גוזרין שמא יחתה באש, עכ"ל. ומבואר בלשון הרמב"ם שעיקר ההיתר הוא משום שמסיח דעת מהתבשיל, ומשמע שאינו מפני שמסיח דעת מהגחלים, אלא שמסיח דעת מהתבשיל, והיינו שאין דעתו עליו לדקדק בבשולו, ולכן לא יבוא לחתות בגחלים.

וכאמור הכסף משנה הביא מהרמ"ך שתמה על הרמב"ם, דכתב 'צ"ע היאך הסיח דעתו, שהרי בדעתו לאכלה בלילה, ומי לא עסקינן דאין לו תבשיל אחר כי אם זה', ומבואר ברמ"ך שקושייתו מתחלקת לשנים, בתחלה תמה מדוע באמת מסיח דעתו מהתבשיל, והרי התבשיל עומד לצורך אכילת הלילה, וחיזק את קושייתו דהרי עסקינן נמי במי דאין לו תבשיל אחר מלבד תבשיל זה, ולכאורה תמוה מאי קשיא ליה לרמ"ך, והרי זה פשוט שאין כוונת הרמב"ם שמסיח דעת שלא לאכול את התבשיל, אלא רק שמסיח דעת מבשולו של התבשיל, ומאי קשיא ליה דדעתו לאוכלה בלילה.

ונראה דבאמת אף הרמ"ך הבין כך את כוונת הרמב"ם שההיסח הדעת הוא רק מבישול התבשיל, אלא דהא גופא תמיה ליה כיצד יתכן שיסיח דעת מבישול התבשיל, והרי הוא צריך שיתבשל, שאם לא יתבשל לא יוכל לאוכלו, ולזה הוסיף הרמ"ך דאין לדחות שאע"פ שדעתו לאוכלו, מ"מ לא אכפת ליה כ"כ אם לא יהיה ראוי לאכילה, כיון שיש לו תבשיל אחר, ולזה כתב דמי לא עסקינן דאין לו תבשיל אחר, וא"כ אינו יכול להסיח דעתו מבישולו.

שוב ראיתי במרכבת המשנה שדן בקושיית הרמ"ך על הרמב"ם, ותירץ את קושייתו ע"פ דברי הרמב"ן שהובאו לעיל דטעמא דמהני הקטימה, דבכך מגלה דעתו שמסיח דעת מלחתות בגחלים, וכן ביאר את הרמב"ם וכתב שאין כוונתו כדכתב הרמ"ך שמסיח דעת מלאכול התבשיל, אלא רק שמסיח דעת מלחמם התבשיל, שכיון שקטם הגחלים א"כ חזינן שאין דעתו להגביר חומם ולחמם התבשיל. אכן נראה שזה תמוה לומר שכך הבין הרמ"ך בשיטת הרמב"ם שמסיח דעת מלאכול התבשיל, שדבר זה לא יתכן לאומרו, והרי כל המטרה של השהיה היא לצורך אכילת הלילה, ולפי מש"נ אף הרמ"ך הבין את כוונת הרמב"ם כמש"כ המרה"מ בשיטת הרמב"ם, ומ"מ הוי תמיהה ליה שאי אפשר שיסיח דעת מחימום התבשיל שהרי הוא צריך לאוכלו בלילה, וא"כ מסתבר שיתן דעתו עליו שיתבשל ויתחמם כראוי בכדי שיוכל לאוכלו, וכן ראיתי בחת"ס שהבין כך את תמיהת הרמ"ך, שכיון שמצטמק ויפה לו א"כ ודאי דניחא ליה בהכי, ואינו מסיח דעתו ממנו.

ח

ביאור הטעם שאין לחוש שמפני הצורך בחימום תבשיל יחזור בו ויתן דעתו לחתות

ונראה שקושיא זו של הרמ"ך מכרחת את הביאור שהעלינו לעיל בשיטתו, שעיקר התכלית של הגו"ק בכדי ליצור היכר בכירה, שההיכר ימנענו מלחתות בגחלים, שהרי בקושית הרמ"ך יש בזה הערה אף על דרכם של הראשונים, שביארו שבגריפה וקטימה יש מעשה של היסח דעת מצד הגברא שמגלה שמסיח דעתו מלחתות בגחלים, שאף בזה יש לתמוה כיצד יכול להסיח דעתו מחיתוי הגחלים, והרי אין לו תבשיל אחר, ויתכן שיהיה מוכרח לחתות בגחלים בכדי שתבשילו יהיה ראוי לאכילה, ומשמע שמחמת זה סבר הרמ"ך שאין מקום להתיר מחמת היסח הדעת, אלא דאע"פ שאינו מסיח דעת ויתכן שיעלה בדעתו לבוא לחתות בגחלים, מ"מ ע"י הגו"ק יש היכר בכירה, ומיד שיראה את ההיכר דבר זה יזכירנו משבת, וממילא ימנע מלגרוף בגחלים.

ומאידך גיסא נראה לבאר בשיטת רוב הראשונים החולקים וסוברים שהגו"ק מועילה מצד ההיסח הדעת מהגחלים, דאע"פ שבודאי שרוצה שהמאכל יתבשל ויתחמם כל צרכו, מ"מ שפיר מצינן למימר שמסיח דעת מלחתות בגחלים ואינו נותן דעת על כך כלל, שהרי בפשוטו כל יהודי מסיח דעתו בשבת מחיתוי הגחלים, כיון שדבר זה אסור, אלא דמ"מ יש לחוש שרצונו בחימום התבשיל יגרום לו לשכוח מאיסור שבת, אכן כאשר גורף או קוטם מגלה שנותן דעתו על איסור שבת, וממילא מוכרח שמסיח דעת מחיתוי הגחלים, כיון שיודע שיש איסור בכך, ולכך אין לחוש שיחתה מפני שצריך את התבשיל, שהרי יודע שיש בזה איסור.

אמנם בשיטת הרמב"ם תירוץ זה לא מועיל, שכאמור הרמב"ם לא כתב כדברי הראשונים שמסיח דעת מהגחלים מלחתות בהם, אלא שמסיח דעת מהתבשיל ואינו נותן דעתו עליו אם יתחמם, וא"כ לא שייך לומר בזה מה שנתבאר בדעת שאר הראשונים דעיקר ההיסח הדעת הוא מפני שיודע שיש איסור בשבת לחתות בגחלים, שהרי לרמב"ם אין ההיסח הדעת מהגחלים אלא מהתבשיל, ונראה שמטעם זה הוצרך הכסף משנה לתרץ בשיטת הרמב"ם, דצריך לומר דקים להו לרבנן שכל שגרף הוא מסיח דעת מהתבשיל, והיינו שאע"פ שיש בדבר זה חידוש גדול, מ"מ הכי קים להו לחז"ל שמסיח דעת מהתבשיל.

ונראה דיתכן לבאר את שיטת הרמב"ם בכעין מה שנתבאר בדעת שאר הראשונים, דהטעם שמסיח דעת מחימום התבשיל, מפני שיודע שאין לו אפשרות לעשות כן, שהרי יש איסור שבת לחמם התבשיל ע"י חיתוי הגחלים, ובעלמא חיישינן שמא ישכח מאיסור שבת, ולכן יתן דעתו על חימום התבשיל, שסבור שיכול לגרום לחימומו, אכן ע"י הגריפה וקטימה שממעט את חום הגחלים, מגלה דעתו שאין דעתו לחמם את התבשיל בשבת, ואינו מפני שא"צ לחימומו, אלא מפני שנותן דעתו לאיסור שבת שאינו רשאי לחממו, ומחמת האיסור מסיח דעת מחימום התבשיל, ואין לחוש שיתן דעתו עליו כלל.

ט

ביאור מחלוקת הראשונים בהיתר תבשיל שלא הגיע למאב"ד

ויעוי' בחתם סופר שדן בשיטת הרמב"ם, שהרא"ש הביא מרבינו יונה שביאר שמה שאמרו לעיל שאין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום, איירי אפילו כשדעתו לגרוף ולקטום, ומ"מ אסור להשהותו אם לא הגיע למאב"ד, אמנם הרז"ה והרשב"א חלקו עליו, וכתבו שכיון שהכירה גרופה וקטומה א"כ אין לחוש בה כלל שמא יחתה, ולכך יש להתיר אפילו שלא נתבשל כמאב"ד.

וביאר החת"ס שלפי שיטת הרמב"ם שטעם ההיתר משום היסח הדעת מהתבשיל, שמסיח דעתו מבישולו וחימומו, א"כ מסתבר כדעת רבינו יונה שרק באופן שהתבשיל התבשל עכ"פ כמאב"ד וראוי לאכילה, א"כ שייך שיסיח דעתו ממנו, אמנם אם לא נתבשל אפילו כמאב"ד ואינו ראוי לאכילה קשה לומר שיסיח דעתו ממנו, ומסתבר כדעת רבינו יונה שיש לאסור אפילו בגרוף וקטום.

אכן נראה דהרז"ה אזיל לשיטתו דאע"ג דאף איהו סבר שההיתר הוא מצד היסח הדעת [ודלא כשיטת הרמ"ך שההיתר מצד היכר], מ"מ כפי שנתבאר לשיטת הרז"ה עיקר ההיסח הדעת הוא מהחיתוי בגחלים, וא"כ אין לחלק בזה, שכיון שעושה מעשה שגורף וקוטם ומקלקל את האש, הרי מגלה שאין בדעתו לחתות בגחלים, ואף שאינו מסיח דעתו מהתבשיל שדעתו עליו שיתבשל כ"צ ויהיה ראוי לאכילה, מ"מ אין דעתו על הגחלים כלל, ולכך מותר.

אכן יעוי' ברשב"א דאע"ג דאיהו אזיל בשיטת הרז"ה דההיתר בגו"ק משום שמגלה שמסיח דעתו מלחתות בגחלים, מ"מ כתב שיש סברא לומר דאפילו בגרוף וקטום יש לאסור אם התבשיל לא הגיע למאב"ד, דכיון דלא הגיע למאב"ד יש לחוש דלמא יהיב דעתיה ומחתה, אכן לבסוף הסיק הרשב"א דאין לאסור בזה, כיון דבכירה גרופה ליכא למיחש למידי, שכפי שנתבאר לעיל לדעת הרשב"א צריך לגרוף את כל הגחלים לחוץ ולא שייך לחתות כלל, ואין מקום לאסור אפילו לא נתבשל כמאב"ד, וא"כ משמע שיש להתיר בכל גוונא דומיא דגרוף.

י

ביאור המקור לסברת הרמב"ם

והנה יש לדון בשיטת הרמב"ם מה המקור לדרכו שביאר שגדר ההיתר משום שמסיח דעת מהתבשיל, שכידוע אין דרכו של הרמב"ם לחדש טעמים שלא נזכרו בגמ', וכשאומר כן בד"כ כותב 'יראה לי', וכמו כן כפי שהבאנו לעיל טעם זה הוא מחודש מצד הסברא לומר דאיכא היסח דעת מהתבשיל אע"פ שלא נתבשל כ"צ, וצ"ב מה מקורו.

ונראה לבאר בזה, דהנה לעיל הובאו דברי הרמב"ם בגדר ההיתר של כירה גו"ק דשרי משום דמסיח דעתו מהתבשיל, ומצינו ברמב"ם בהלכה נוספת שכתב סברא זו, שביאר את גדר ההיתר במצטמק ורע ולו ובקדרה חייתא, וז"ל: תבשיל חי שלא בשל כלל או שבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו, מותר לשהותו על גבי האש בין בכירה וכופח בין בתנור, וכן תבשיל שבשל ולא בשל כל צרכו, או בשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, אם השליך לתוכו אבר חי סמוך לבין השמשות נעשה הכל כתבשיל חי, ומותר לשהותו על האש אע"פ שלא גרף ולא כסה, מפני **שכבר הסיח דעתו ממנו** ואינו בא לחתות בגחלים, עכ"ל. והנה זה פשוט שמה שכתב שהסיח דעתו ממנו היינו מהתבשיל דעסיק ביה לעיל, ואין כוונתו לגחלים, ובפשטות משמע שטעם זה נקיט ליה הרמב"ם בביאור כל הלכה זו, וא"כ מבואר שטעם ההיתר בין במצטמק ורע לו ובין בקדרה חייתא משום שמסיח דעתו מהתבשיל, וכפי שנתבאר דלשיטת הרמב"ם זה ג"כ גדר ההיתר בגו"ק.

וטעם זה שכתב הרמב"ם לגבי קדרה חייתא הרי הוא מפורש בגמ', שכך אמרו בפ"ק (יח:) 'והשתא דאמר מר גזירה שמא יחתה בגחלים, האי קדרה חייתא שרי לאנוחה ערב שבת עם חשיכה בתנורא, מאי טעמא כיון דלא חזי לאורתא אסוחי מסח דעתיה מיניה ולא אתי לחתויי גחלים, ובשיל שפיר דמי בשיל ולא בשיל אסיר', ומפורש בגמ' שטעם ההיתר בקדרה חייתא משום דכיון שאינה ראויה ללילה הוא מסיח דעתו מהתבשיל, ולכן אין לחוש שיבוא לחתות בגחלים.

ונראה שהרמב"ם הבין שטעם זה הוא ג"כ הטעם דמצטמק ורע לו שרי, שהרי מיד בסמוך אמרו 'ובשיל שפיר דמי', ולשיטת הרמב"ם הכוונה לתבשיל שנתבשל כ"צ ומצטמק ורע לו שמותר להשהותו, והבין הרמב"ם מדסמיך ליה, דאף דין זה הוא מאותו טעם דשרי, דכיון דמצטמק ורע לו, א"כ אין צריך בחימומו של תבשיל זה, ולכן מסיח דעתו ממנו.

ומעתה נראה דסבר הרמב"ם שזה ג"כ גדר ההיתר גבי כירה גו"ק, משום דילמד סתום מן המפורש, שהרי בגמ' לא פירשו טעם אחר בהיתר של גו"ק, והבין הרמב"ם שיש טעם אחד לכל ההיתרים, והיינו משום דמצינו דחז"ל לא חששו לגזירה שיחתה בגחלים היכא דחזינן דמסיח דעתו מהתבשיל, וא"כ מסתבר שזה ג"כ גדר ההיתר בגו"ק.

אלא שיש בזה חידוש, שהרי בקדרה חייתא ומצטמק ורע לו, טעם ההיסח הדעת הוא מחמת התבשיל עצמו שבאמת התבשיל אינו צריך להגביר את בישולו, ומסתבר שמסיח דעתו מהתבשיל עצמו, אכן בגו"ק אין טעם בתבשיל שיסיח דעתו ממנו, שעיקר הטעם להיסח הדעת הוא מצד הגחלים שעשה בהם מעשה שמגלה שאינם עומדים לחיתוי, וכנראה כך סברת הראשונים שחילקו בזה, שכיון שבגו"ק השורש להיסח הדעת הוא בגחלים, א"כ מסתבר שבזה ההיתר מצד שמסיח דעת מהגחלים, מ"מ הרמב"ם סבר שאין לחלק ביניהם, ואף כאשר עושה מעשה בגחלים עניינו הוא שמגלה שאין דעתו על חימום התבשיל, ולכן ממעט מחום הגחלים דהא בהא תליא.

יא

ביאור הטעם שאין לחוש להגסה בכירה גו"ק

ונראה דלפי שיטת הרמב"ם יש ליישב קושיא אשר נתקשו בה הראשונים, ויתכן שמחמת קושיא זו הכריח הרמב"ם את שיטתו, דבגמ' (יח:) אמרינן דאסור להשהות יורה של צמר ע"ג כירה משום שיש לחוש לחיתוי, ואף ביורה שעקרה מהכירה שאין לחוש בה לחיתוי אסור להשהות שיש לחוש שמא יגיס ביורה, והמגיס חייב חטאת, ולכן צריך ג"כ שהיורה תהיה טוחה בטיט, והקשו הראשונים דלפי"ז קשה מדוע מותר להשהות קדירה עם תבשיל ע"ג כירה גו"ק, דהאי מלתא מהני רק לחשש של חיתוי, אך עדיין קשה מ"ט לא ניחוש בה דלמא יגיס ויתחייב חטאת.

ומצינו ברמ"ך שעמד בזה, דברמב"ם (פ"ט) מבואר דיש איסור בישול אף בתבשיל שנתבשל כמאב"ד, ועד שיתבשל כ"צ שייך בו בישול, והכס"מ הביא מהגהות הרמ"ך שכתב שמוכרח שאין איסור בישול במאכל שנתבשל כמאב"ד, שיש להקשות מדוע התירו להשהות ע"ג כירה גו"ק תבשיל שנתבשל כמאב"ד, והרי יש לחוש שמא יגיס בקדירה, ובהכרח שאין איסור מבשל מדאורייתא בתבשיל שנתבשל כמאב"ד, ולכן אין לחוש בזה להגסה, אמנם בשיטת הרמב"ם שסובר שאף בתבשיל שנתבשל כמאב"ד שייך בישול, תמוה מדוע לא חש שמא יגיס בקדירה.

ויעוי' בחידושי הרמב"ן (יח:) שדן בקושיא זו מדוע אין לחוש בקדירה לשמא יגיס, ובתוך דבריו כתב 'ובקדרה חיתא ליכא משום מגיס כי היכי דלית בה משום חיתוי גחלים, דהא מסח ליה לדעתיה מינה ולא נגע בה כלל', ומשמע מדבריו דכיון דאמרו בגמ' דבקדרה חייתא מסח דעתיה מיניה ולא אתי לחיתוי, א"כ ממילא אין לחוש ג"כ להגסה, כיון שהוא מסיח דעת מהתבשיל עצמו, שהרי אינו ראוי לו עתה, ואינו דואג ועוסק בתבשיל.

ונראה דלפי"ז אפשר ליישב ולבאר את שיטת הרמב"ם, שהרי לשיטת הרמב"ם הטעם שמועיל גו"ק משום שמסיח דעת מהתבשיל, ונראה דלפי"ז מובן שכפי שאין לחוש לחיתוי כך אין לחוש ג"כ להגסה, דכי היכי דכתב הרמב"ן גבי קידרא חייתא דליכא למיחש שמא יגיס כיון דמסח דעת מהתבשיל ולא נגע ביה, ה"ה לשיטת הרמב"ם בכל כירה גו"ק התחדש דמסח דעתיה מהתבשיל, ולכן אין לחוש אף להגסה, ורק ביורה של צמר שרק עוקר אותה מהכירה, א"כ בזה לא התחדש שיש היסח הדעת, ולכן חששו בה חכמים שמא יגיס.

ומאידך גיסא הראשונים שתמהו תימה זו מדוע אין לחוש בכל תבשיל שמא יגיס, היינו משום דאזלי לשיטתייהו דבגו"ק לא מהני דליחשיב כהיסח הדעת מהתבשיל עצמו, אלא רק הוי היסח הדעת מהגחלים, ודבר זה אינו מועיל למנוע את החשש שמא יגיס בתבשיל, כיון שמהתבשיל עצמו אינו מסיח דעת, ולכן נתקשו בקושיא זו, אכן לשיטת הרמב"ם לא קשיא, ויתכן שהוכרח לבאר את דרכו מחמת קושיא זו.

יב

ביאור גדר ההיתר של גרמא חייא לשיטת הרמב"ם

ונראה עוד לבאר את שיטת הרמב"ם בדין קדרה חייתא, דהרי יש שני אופנים של היתר בקדרה חייתא, האופן הפשוט כאשר כל הקדרה אינה מבושלת כלל, אכן בגמ' אמרו עוד 'דאי שדא ביה גרמא חייא שפיר דמי', והיינו דאע"פ ששאר הקדרה אינה חיה אלא התחילה להתבשל, מ"מ כיון שיש בה אבר אחד שהוא חי ואינו מבושל כלל, ע"י כן כל הקדרה מותרת.

ועי' בב"י ובכס"מ שדן בזה, דבפשוטו מסתבר לפי"ז דיהיה צריך ליתן אבר של בשר, דבכך איכא למימר דמסח דעתיה מיניה, כיון שלא יהיה ראוי לסעודת הלילה, וממילא מסח דעתיה מכל הקדירה ולא אתי לחיתוי, אמנם קשה שהרמב"ם בפירוש המשניות כתב 'וכן אם היה התבשיל בשיל ולא בשיל ונתן בו בעת ההטמנה דבר חי, בשר או ירק, הרי זה מותר להשהותו על גבי גחלים מפני שהוא מסיח דעתו', ותמה הב"י מאי מהני שנותן בתוכו ירק, והרי בירק לא שייך לומר דמסיח דעתו ממנו, כיון שראוי להתבשל עד הלילה.

וביאר הבית יוסף את שיטת הרמב"ם וז"ל: דכיון שעשה מעשה המוכיח שמסיח דעתו ממנה, מידכר ולא אתי לחתויי, דומיא דשרי לשהות על גבי כירה קטומה, וסגי לה בקטימה כל דהו משום דכיון דעבד בה היכרא מידכר ליה ולא אתי לחתויי, עכ"ל. ומשמעות דברי הב"י שלשיטת הרמב"ם גדר ההיתר של קטימה, דאע"ג דאינו מסיח דעתו מהתבשיל ויש לחוש שיבוא לחתות בגחלים, מ"מ כיון דקטם אית ליה היכירא, והיכר זה יזכירו שלא יחתה בגחלים, והוא הדין והוא הטעם דשרי כשנותן לתוכו ירק חי, דכיון שמטרת הנתינה היתה לצורך כך, א"כ אית ליה היכירא שיזכירנו שלא יחתה בגחלים.

אמנם לענ"ד יש לתמוה טובא בדרכו של הב"י, ראשית שעיקר דרך זו אינה במשמע בשיטת הרמב"ם, שהרי הרמב"ם כתב פירוש שטעם ההיתר בגו"ק משום שמסיח דעת מהתבשיל, ולא מפני דחשיב כהיכר שימנענו מלחתות בגחלים, וכן מבואר ברמ"ך שהבין כך את הרמב"ם, וקשה כיצד כתב הב"י שטעם ההיתר בכירה קטומה דאית ליה היכירא שיזכירנו שלא יחתה בגחלים.

ועוד יש לתמוה, דבהלכה זו עצמה של קדרה חייתא לא משמע ברמב"ם כדבריו, שהרי ממהלך דבריו נראה שזה עכ"פ פשוט שטעם ההיתר בקדרה חייתא הוא משום שמסיח דעתו מהתבשיל, ולא משום דאית ליה היכירא, דבפשוטו אין היכר כלל בקדרה שכולה חיה, ורק אם יש דבר חי אחד יש מקום לומר דאיכא היכירא, וכן מפורש בגמ' שאמרו שטעם ההיתר בקדרה חייתא משום 'דאסוחי מסח דעתיה מיניה', וברמב"ם מבואר שטעם ההיתר בגרמא חייא שווה לטעם ההיתר של קידרא חייא, שלשון הרמב"ם היא 'תבשיל חי שלא בשל כלל או וכו', וכן תבשיל שבשל ולא בשל כל צרכו, או בשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, אם השליך לתוכו אבר חי סמוך לבין השמשות **נעשה הכל כתבשיל חי**, ומותר לשהותו על האש אע"פ שלא גרף ולא כסה, מפני **שכבר הסיח דעתו ממנו** ואינו בא לחתות בגחלים', ויש לדקדק מל' הרמב"ם שכתב נעשה הכל כתבשיל חי, דמשמע מיניה שגדר ההיתר בגרמא חייא הוא מדין קידרא חייתא, ואין לחלק בגדר היתרם.

וביותר הדבר מוכרח, שהרי הרמב"ם סיים בסוף ההלכה שגדר ההיתר משום שכבר הסיח דעתו ממנו, דבפשוטו משמע דדבריו נסובים על כל ההלכה, ומ"מ זה פשוט ומוכרח דהוי נתינת טעם עכ"פ על מאי דסליק מיניה, והיינו באבר חי, וא"כ מבואר שאין טעם ההיתר מצד היכר, אלא מצד היסח הדעת מהתבשיל.

וצריך לומר שכל דבריו של הכסף משנה אינם אמורים בביאור שיטת הרמב"ם בהלכות, דבשיטתו בהלכות מוכרח שאין להתיר אלא רק בבשר ולא בירק, כיון שרק בבשר יש לומר דמסח דעתיה מיניה, וכוונתו לבאר רק את דברי הרמב"ם בפירוש המשניות. אמנם יש להעיר ממה שהכסף משנה פתח את דבריו בלשון '**לכאורה** נראה דדוקא במשליך לתוכו אבר חי שא"א להתבשל בלילה משום דמסיח דעתיה מיניה, אבל בפירוש המשנה כתב רבינו', ומשמע דמאי דכתב בתחלה הוי רק לכאורה ולא קאי אליבא דאמת, ומשמע דלמסקנא סבר דאף

בהלכות הרמב"ם מודה לכך, וצ"ל שאין זו כוונתו, אלא כוונתו במש"כ 'לכאורה' דאע"פ דבהלכות מוכרח כן ברמב"ם, מ"מ כיון דבפירוש המשניות אינו סובר כן, א"כ סברא זו אינה מוסכמת ופשוטה, ולכן כתב לשון לכאורה.
שו"ר דבמג"א ובט"ז נראה שנחלקו בהבנת דברי הב"י, דהמג"א כתב שבב"י מבואר דלדינא לא מהני נתינת ירק, והיינו דהבין דהב"י לא חזר בו ממש"כ בתחילה דעת הרמב"ם בהלכות, ומש"כ בפהמ"ש זו שיטה אחרת, וזהו כפי שביארנו. אמנם בט"ז מבואר שמסקנת הב"י להתיר אפילו בירק ע"פ דברי הרמב"ם בפהמ"ש, והיינו דפירושו של הכס"מ הוא אף בשיטת הרמב"ם בהלכות, אלא דהט"ז עצמו הסיק להחמיר בזה.

יג

נתינת ירק בקדרה הוי כמעשה של היסח הדעת

אלא שיש לדון בביאור שיטת הרמב"ם בפירוש המשניות, דאף בדברי הרמב"ם בפירוש המשניות יש דוחק גדול לפרש כדרכו של הכסף משנה, שהרי לשון הרמב"ם בפירוש המשניות היא 'וכן אם היה התבשיל בשיל ולא בשיל, ונתן בו בעת ההטמנה דבר חי בשר או ירק, הרי זה מותר להשהותו על גבי גחלים מפני **שהוא מסיח דעתו**', ומבואר אף בלשון זו שגדר ההיתר בירק משום שמסיח דעתו, ולא משום דאיכא היכירא, וצ"ב מדוע יש היסח הדעת בירק.
והנראה בזה ע"פ מה שיש להעיר בסדר הדברים בפירוש המשניות, דבהלכות הרמב"ם הביא דין זה של אבר חי יחד עם קידרא חייתא, אמנם בפירוש המשניות לא סידר כן את הדברים, שבתחלה כתב את ההיתר של קידרא חייתא ותבשיל שנתבשל כ"צ ומצטמק ורע לו, ולאחר מכן ביאר את ההיתר של גו"ק, ורק לאחר מכן חזר לבאר את ההיתר של אבר חי, וצ"ב מדוע חילקם.
ונראה שבאמת יש חילוק ביניהם בגדר ההיסח הדעת, שכפי שנתבאר לעיל לדעת הרמב"ם אף בכירה גו"ק טעם ההיתר מטעם היסח הדעת מהתבשיל, אכן הדבר ברור שאין זה שווה להיסח הדעת של מצטמק ורע לו או בקידרא חייתא, דהתם ההיסח הדעת נעשה מאליו, שכיון שאינו צריך לחימום ממילא מסיח דעתו מכך, אמנם בגו"ק איירי בתבשיל שצריך עוד בישול וחימום, ובעצם ראוי ליתן דעתו עליו, אלא מצד המעשה שעושה שממעט הגחלים, א"כ הוי גילוי דעת מצדו, שמסיח דעתו מחימום התבשיל ואינו נותן דעתו על כך, ולכן ממעט הגחלים, ונראה דסבר הרמב"ם דאף בנותן אבר חי ההיתר הוא מצד המעשה של הגברא, דהוי מעשה של גילוי דעת שמסיח דעתו מחימום התבשיל.
ונראה דהרמב"ם דקדק גדר זה מהגמ' דאמרינן 'אי **שדא ביה** גרמא חייא שפיר דמי', ויש להעיר מ"ט נקיט האי לישנא דשדא ביה, דהיינו שעשה מעשה והשליך בתוכו, דהו"ל למימר אי אית ביה גרמא חייא, אלא משמע שההיתר הוא מצד עשיית המעשה, דהוי מעשה של גילוי דעת שמסיח דעתו מחימום התבשיל.
אלא שעדיין עיקר הדבר צ"ב מ"ט חשיב כמעשה של גילוי להיסח הדעת מהתבשיל, דבשלמא היכא שגורף או קוטם, א"כ גילה בדעתו שממעט מהגחלים, ואין דעתו לחמם התבשיל, אכן בירק חי אדרבא דבר זה הוא סיבה לחתות יותר בגחלים, שיתבשל במהרה ויהיה מוכן היטב לסעודת הלילה.
וראיתי בפירוש רבינו יהונתן מלוניל שכתב 'ואי שדא בה גרמא חייא גילה דעתו שאין בלבו לאכלה עד למחר', ומבואר בלשונו כפי שנתבאר בשיטת הרמב"ם שהשלכת האבר הוי מעשה של גילוי דעת מצד הגברא, ונראה שאפשר לבאר את הטעם דחשיב כגילוי דעת, מפני שאין הדרך לערב בקדירה שהתחילה לבשל דבר חי שלא התבשל כלל, שאם יחתה ויגדיל האש בכדי למהר בישול הדבר חי, יתכן שמחמת כך שאר התבשיל שבקדירה יחרך, וקשה לחתות בדקדוק שמצד אחד הדבר החי יתבשל, ושאר התבשיל לא יחרך, ולכן אין רגילים לעשות כן, אכן בתבשיל שדעתו לאוכלו רק בבוקר, ולא יצטרך כלל לחתות בו, שבחום מועט בוודאי הכל יתבשל עד הבוקר ולא ישרף, א"כ אין מניעה ליתן בו דבר אחד שאינו מבושל, ויתכן שזה הביאור בשיטת הרמב"ם מדוע נתינת ירק חי מועילה להחשב דמסח דעתיה, אכן נראה דמ"מ ביסוד הדבר גילוי דעת זה אינו ממילא, אלא כפי שנתבאר לעיל דחשיב כמעשה שנעשה במיוחד לצורך גילוי דעת זה, אכן נתבאר דהטעם דחשיב כגילוי דעת, משום דאורחא דמלתא לערב דבר חי רק בדבר שאין צריך לאוכלו מיד.

יד

ד' דרכים בראשונים בטעם ההיתר של גו"ק

העולה מכל מה שנתבאר שמצינו בראשונים ד' דרכים בביאור ההיתר של גרוף וקטום, דשיטת הרמ"ך שדבר זה מועיל מתורת היכר, שאע"פ שיש לחוש שישכח ויבוא לחתות בגחלים, ע"י הגו"ק יהיה לו היכר לשבת, וממילא ימנע מלחתות בגחלים, ולדעת שאר הראשונים הגו"ק מועיל מתורת היסח הדעת, והיינו שמפני ההיסח הדעת אין לחוש שיעלה בדעתו לחתות בגחלים, משום שמסיח דעתו. ובגדר ההיסח הדעת נתבארו ג' דרכים, לשיטת הרמב"ם ההיסח הדעת הוא מהתבשיל, לדעת הרמב"ן הרשב"א הרז"ה והר"ן ההיסח הדעת הוא מהגחלים, שאין בדעתו לחתות בהם, אלא שחלוקים בהגדרת המעשה הנצרך להיסח הדעת, לרז"ה ולר"ן סגי בכל מעשה שעושה למעט חום הכירה, שבכך איכא גילוי דעת מצד הגברא שאין בדעתו לחתות בגחלים, ולדעת הרמב"ן והרשב"א צריך לעשות מעשה בכירה להעמידה במצב שאינה עומדת לחיתוי, ורק בכך חשיב היסח הדעת מלחתות בגחלים.

טו

נפקא מינה בהיתר נתינת פח ע"ג האש

ויש להסתפק כיצד נקטינן לענין דינא, ונראה דכשיטת הרמ"ך שתכלית הקטימה לצורך היכר לא נקטינן, דכפי שנתבאר דעה זו היא דעה יחידה, ולא מצינו עוד בראשונים מאן דסבר הכי, וכן מה שכתב הרמב"ם דהוי היסח הדעת מהתבשיל, נראה ג"כ דלא נקטינן הכי, דכפי שנתבאר דעת רוב הראשונים היא שעיקר ההיסח הדעת הוא מהגחלים, וכן מצינו בפוסקים שכתבו כלשון הראשונים שהתכלית בקטימה שמגלה שמסיח דעתו מהגחלים, ומשמע שעיקר ההיסח הדעת הוא מהגחלים ולא מהתבשיל, אלא שיש להסתפק האם נקטינן כשיטת הרמב"ן והרשב"א שצריך לעשות את ההיסח הדעת ע"י קלקול האש והעמדתה במצב שאינה עומדת לכיסוי, או דלמא נקטינן כשיטת הרז"ה והר"ן דהוי מעשה של גילוי דעת מצד הגברא, וא"צ מעשה קלקול בגחלים.
ונראה דיש בזה נפקא מינה גדולה במה שנהוג בזמנינו לכסות את האש עם פח, האם דבר זה מועיל להחשיב את הכירה כגו"ק, ונראה שמסתברא שנידון זה תלוי במחלוקת הראשונים בטעם דמהני הגו"ק, דהנה לשיטת הרמ"ך דהגו"ק הוי לצורך היכר, יתכן לדון שאף הנחת הפח הוי היכר שימנענו מלחתות באש, וכן לשיטת הרמב"ם שעיקר ההיסח הדעת הוא ביחס לתבשיל, יש לומר שבכה"ג שממעט את החום של האש ביחס לתבשיל, הוי גילוי דעת שמסיח דעתו מהתבשיל, וכן יש לומר דלפי שיטת בעה"מ והר"ן דבעינן רק מעשה גרידא של גילוי דעת מצד הגברא, א"כ מסתבר דכל מעשה מהני, ואפילו כשמניח פח ע"ג האש, חשיב כמעשה של גילוי דעת שאין בדעתו לחתות באש, כי היכי דמהני בגורף כל הגחלים לצד אחד בכירה.
אמנם נראה דיש לדון בזה לשיטת הרמב"ן והרשב"א דהגילוי דעת הוא ע"י מעשה שיש בו מיעוט בחום האש, שבעשיית מעשה של מיעוט חום האש מראה שאינה עומדת לחיתוי, ולפי"ז מסתבר דכיסוי האש בפח לא יועיל, שהרי אין ממעט כלל את חום האש, וכי היכי דסברי דלא מהני לגרוף את כל הגחלים לצד אחד מפני שלא מיעט את חומם, ואע"פ שהרחיקם מהקדירה ומיעט את חום האש ביחס לקדירה, אי"ז מועיל להחשב כגילוי הדעת, ויתירה מכך מבואר בדבריהם אפילו אם גורף את רוב הגחלים מחוץ לכירה אין זה מועיל, אע"פ שבכה"ג ודאי ממעט את החום בכירה, כיון שלא מיעט את חום הגחלים הנותרים, והם עדיין במצב שעומדים לחיתוי, אי"ז מועיל להחשב כגילוי דעת, ובהכרח שצריך שיקלקל את הגחלים [כלשון הרמב"ן] שבכך הוי גילוי דעת גמור שאין הגחלים עומדים לחיתוי, וא"כ בהנחת הפח שאינו ממעט כלל את חום האש עצמה, אלא רק את החום של הקדירה, מסתברא דלא מהני להחשב כגו"ק, וא"כ יש להסתפק כיצד נקטינן לדינא, האם כשיטת הרמב"ן והרשב"א, או כשיטת הרז"ה והר"ן, ונפ"מ האם יש להתיר בנתינת פח.
ומצינו בביאור הלכה שנראה שהסתפק בסברות אלו, שבתחילת סימן רנ"ג הסתפק הביאור הלכה במכסה את הכירה בכיסויה האם מהני להחשב כגו"ק, והביא מהטור ורש"י דאף כשנותן את הקדירה ע"ג הכיסוי חשיב שנותן על גבה ואסור, והנה מדבריהם אין ראיה לאסור בנתינת פח, דיתכן דהתם הוי דרך הבישול בכירה, ולכך לא חשיב כלל כמעשה של גילוי דעת מצד הגברא, משא"כ בהנחת פח שאין הדרך לבשל כך, שפיר איכא למימר דהוי מעשה של גילוי דעת מצד הגברא, וכפי שנתבאר שיש לצדד כן בשיטת הר"ן, אמנם הביאור הלכה כתב שבשיטת הרמב"ם יש לדון בזה, שהרמב"ם כתב 'אין משהין אותו על גבי האש בשבת', ויש מקום לדקדק מלשונו שרק על האש עצמה יש איסור, אך ע"ג הכיסוי שעל חללה אין איסור, וכתב הבאה"ל דהטעם בזה משום 'דאפשר דהוא כמו שאם כסה הגחלים באפר דאמרינן דמסתמא שוב הסיח דעתו ממנה ולא אתי לחתויי וכו', אפשר כיון שכיסה את הכירה והעמידה מלמעלה כבר הסיח דעתו **מלבשל**', ומשמע שהבין בשיטת הרמב"ם כפי שצידדנו לעיל שעיקר ההיסח דעת הוא מהתבשיל, שכאשר ממעט חומו מגלה דעתו שאין בדעתו להמשיך בבישולו, ולכן אף בכה"ג שמכסה את הכירה בכיסויה ואין ממעט את חום האש, מ"מ איכא גילוי דעת ביחס לתבשיל, ומהני להחשב כגו"ק, והבאה"ל סיים בזה בצ"ע.
ונראה דמתרי טעמי הביאור הלכה סיים בזה בצ"ע, ראשית שדקדוק זה מל' הרמב"ם אינו מוכרח, דאורחא דמילתא נקט ע"ג האש, ואין בכך הכרח שכיסוי הכירה מועיל, וכפי שהעיר בכך החזו"א (סי' ל"ז סק"ט). ועוד נראה שהרי נתבאר שסברא זו דמהני היסח הדעת מבישול התבשיל, רק הרמב"ם סבר לה וראשונים אחרים לא ס"ל כוותיה, ובפשוטו כוותייהו נקטינן, וכמו כן הרי הבאה"ל הביא מרש"י והטור דאין סוברים כן, ולפי"ז בניד"ד בהנחת פח ע"ג האש, אע"פ שנתבאר שאין ראיה מרש"י והטור לאסור, כיון דאינהו איירי בכיסוי דאורחא בהכי, מ"מ אף מאידך גיסא אין הכרע להתיר מהרמב"ם.

טז

דברי המרדכי דנתינת קדירה ריקנית חשיב כגו"ק

ויש מקום לדון בזה ע"פ דין אחר שמצינו בפוסקים, דהב"י הביא מהגהות מרדכי שכתב 'המשכים בבוקר וראה שהקדיחה תבשילו וירא פן יקדיח יותר, אומר אני שיכול להסיר ולהניח קדרה ריקנית על פי הכירה **והו"ל כירה כגרופה וקטומה**, שהרי קדרה סותמת את פי הכירה, ואז ישים הקדרה שהחמין בתוכה על גבי הקדרה ריקנית', ומבואר בדבריו חידוש גדול שהנחת קדירה ריקנית ע"ג הכירה מועילה להחשיבה כגרופה וקטומה, וזה חידוש שלא נמצא בדברי שאר הראשונים.
ומצינו בשו"ע שפסק דין זה בסעיף ג', וכל הפוסקים הסכימו בפשיטות לדין זה, ובפשוטו מבואר מדין זה שכל שיש דבר המפסיק בין האש לקדירה חשיב כגו"ק, ואין בזה איסור שהיה, וכן נראה מדברי המג"א שכתב שיש ללמוד מדברי המרדכי שאפשר להניח ע"ג התנור, כיון שיש מעזיבה שמפסקת בין התבשיל לאש, אך הביא מהמהרי"ל התשב"ץ והאגודה שצריך להניח דף ע"ג התנור להיכר, ומשמע דסברי דאם מניח ע"ג התנור עצמו אין בכך היכר כלל, ורק אם מניח דף של עץ ע"ג הוי היכר.
ויש מקום ללמוד מדין זה אף על הנחת פח ע"ג האש, שאע"פ שאינו ממעט את חום האש מהני להחשב כגו"ק, כי היכי דהתם מהני שמניח קדירה ריקנית ומפסיק בין האש לקדירה, וכן בהנחה ע"ג התנור, ואע"פ דבכה"ג אינו ממעט כלל את חום האש.

יז

שיטת החזו"א דקדירה ריקנית מהני מדין סמיכה

אמנם מצינו בחזו"א שכתב 'והנה הא דמהני הפסק קדירה ריקנית נראה דהוא שינוי שאין דרך בישול בכך וגם ממעט את החום הרבה, אבל הכיסוי שדרכו בכך ואינו ממעט החום כל כך הוא בכלל על גבה, וכש"כ דדופן התנור עצמו לא חשיב הפסק, ולא חשיב כסומך דדרך החום לבקוע למעלה, ולא מקרי סומך אלא מן הצד, ואע"ג דבהגהמ"ר נקט לשון גרוף וקטום אינו אלא סמך בעלמא, אבל עיקרו דחשיב כסומך ועדיף מסומך', ומבואר דהניח כיסוד פשוט שהפסק קדירה ריקנית מהני משני טעמים, דחשיב כשינוי שאין דרך בישול בכך, וגם מפני שממעט את החום הרבה, ולכן בכיסוי שאינו ממעט החום הרבה אין ראוי שיועיל להתיר.
ובפשוטו יש לתמוה על החזו"א מנא ליה הא מלתא דבעינן שימעט את חום האש הרבה, והרי בכל דברי הראשונים והפוסקים בענין קטימה לא הזכירו שצריך למעט חום האש הרבה, וכן יש לדון במה שכתב בה דאין גדר ההיתר מדין גו"ק אלא מדין סמיכה, ותמוה מ"ט עדיף ליה למימר דהוי מדין סמיכה, ולא שייך למימר דהוי מדין גו"ק כדמשמע מפשטא דלישניה דהגמ"ר.
ונראה דהחזו"א הוי פשיטא ליה דכיסוי הכירה בקדירה ריקנית לא חשיב כגו"ק, כיון דלא עביד מידי בגוף האש, וכפי שצידדנו לעיל משיטת הרמב"ן והרשב"א שעיקר הקטימה רק כשממעט בחום האש, שבזה נחשב שמעמיד את האש במצב שאינה עומדת לחיתוי, ולכך לא דן בזה כלל מצד דין גו"ק, אלא רק מצד סמיכה, דבסמיכה שרי אף כשאינו ממעט את האש, ולכך הוכרח לידחק לומר דאין כוונת המרדכי להיתר של גו"ק, אלא רק להיתר של סמיכה, ומעתה מובן מש"כ שצריך שימעט את חום האש הרבה, שזה הגדר של סמיכה, וכפי שמבואר בדבריו שהטעם שסמיכה מהני כיון דהוי מהצד, ואין דרך החום לבקוע אלא למעלה ולא לצדדים, וכאשר סומך לכירה מהצד החום מועט, ולכך שרי, וא"כ כשמניח את הקדירה ע"ג הכירה בפשוטו לא שייך להחשיבו כסומך שהרי החום בוקע למעלה ויש בו חום מרובה, ולכן הוי פשיטא ליה לחזו"א דהפסק כל דהוא לא מהני להחשב כסמיכה, ולכן רק קדירה ריקנית מהני כיון שממעט החום הרבה, ואי"ז גדר בדין גו"ק אלא גדר בדין סמיכה.

יח

הכרח שהיתר קדירה ריקנית מדין גו"ק

אמנם יש להעיר שדרך זו של החזו"א דחוקה טובא, דמש"כ ההגהות מרדכי דהוי כגרופה וקטומה לאו דווקא, וכוונתו לסמיכה, וזה דוחק גדול, שהיה לו למרדכי לומר בפירוש דמהני מדין סמיכה ולא מדין גו"ק. וביותר קשיא דיעוין שם במרדכי שלפני הלכה זו האריך לדון בגדרי סמיכה, ואת"ל דאף בהלכה זו כוונתו לדין סמיכה היה לו לפרש כן, דקאי על דין סמיכה דסמיך ליה. וכן נראה דכל הפוסקים הבינו את דברי ההגמ"ר כפשוטו, שהרי כל הפוסקים הביאו את ההג"מ בלשונו דחשיב כגו"ק, ומשמע דפשיטא להו דהפסק האש מועיל להחשב כגו"ק.
ויש להכריח דבר זה שאין ההיתר של המרדכי מדין סמיכה אלא מדין גו"ק, דנראה דבדברי המרדכי מבואר דיש חילוק גדול בין ההיתר של סמיכה, להיתר של גו"ק, דהרי זה פשוט שבכירה גו"ק יש היתר רק להחזיר, ואין היתר ליתן בתחלה, ולכך בעינן כל תנאי חזרה, אכן בהיתר סמיכה מצינו בפוסקים שדנו האם אף בזה ההיתר הוא רק בגדרי חזרה, שאם הניח ע"ג קרקע אסור לסמוך, או דלמא סמיכה קיל טפי, דשרי אף ליתן בתחלה, וכפי שהביא המשנ"ב בזה מחלוקת גדולה באחרונים.
ונראה דבדברי המרדכי מבואר דבדין סמיכה התחדש דמותר ליתן אפילו בתחלה, דכתב 'דאיבעי להו מהו שיסמוך, ורבו בו פתרונים, והמחמיר שבכולן דלרבנן דחנניה קא מיבעיא ליה, ומיבעיא בין לשהות **בין ליתן לכתחלה** וכו', ומדרבנן דאסרו לשהות עליה שרו לסמוך, כ"ש לחנניה דמיקל לשהות עליה, **ואסר ליתן** או להחזיר עליה, דמותר לסמוך לה סמוך לחשכה'. ומפורש שהספק בגמ' הוא אף בנתינה בתחלה, ולמסקנא דפשטינן דמותר לסמוך, א"כ מותר אפילו לכתחילה, וזה מש"כ דלחנניה דבעלמא אסר בין ליתן לכתחילה ובין להחזיר, הכא שרי לסמוך והיינו אפילו בתחלה. [ומש"כ סמוך לחשכה, עי' להלן בדבריו שכתב בפירוש שאין חילוק בין סמוך לחשיכה ובין שבת עצמה, וכן עי' במג"א (ס"ק כ"ט) שביאר דאיירי בנצטנן, ולכן מותר רק סמוך לחשכה].
וכיון שנתבאר דלשיטת המרדכי בסמיכה מותר אפילו ליתן בתחלה, א"כ מוכרח דנתינת קדירה ריקנית אינה מועילה מדין סמיכה אלא רק מדין גו"ק, שהרי המרדכי כתב בפירוש שמותר ליתן עליה רק באופן של חזרה שלא יניח ע"ג קרקע, ומבואר שההיתר מדין גו"ק, ולכן מותר רק בחזרה ולא בתחילה, ובהכרח שלדעת המרדכי בכה"ג אין להתיר מדין סמיכה, שאילו היה נחשב כסמיכה היה ראוי להתיר אפילו בתחילה, אלא מוכרח שגדר ההיתר הוא כפשוטו מדין גו"ק.
ועי"פ מש"נ שגדר ההיתר מדין גו"ק, א"כ אין מקור לומר דבעינן שימעט החום הרבה, וכן משמע ממה שהמג"א ושאר הפוסקים דנו בהנחה ע"ג דופן התנור, דכפי שתמה בכך החזו"א בכה"ג אינו ממעט חום האש הרבה, ומשמע דבאמת סברי דלא בעינן למעט החום הרבה, כיון דחשיב כגו"ק.

יט

רק בקדירה ריקנית מותר מפני שסותם את הבל הכירה, משא"כ בנתינת פח

ובפשוטו מדבריהם יש ללמוד דה"ה דמהני בהנחת פח ע"ג האש שיועיל להחשב כגו"ק, כיון שמבואר בהג"מ שכל שיש דבר המפסיק בין האש לקדירה חשיב כגו"ק. אכן נראה שאין ללמוד מכך היתר, שהרי לשון ההג"מ היא 'שהרי קדרה סותמת את פי הכירה', ומבואר שלא כתב שההיתר מפני שיש דבר המפסיק בין האש לקדירה, אלא עיקרא דמילתא תליא בסתימת פי הכירה, וביאור דבריו, שכאשר מניח הקדירה ע"ג הכירה אינו מבשל באש עצמה, שאינה נוגעת כ"כ בקדירה, אלא עיקר הבישול בחום הכירה שבוקע ועולה, ובזה חידש ההג"מ שאם סותם את פי הכירה ומונע מההבל לחמם את הקדירה חשיב כגו"ק, וא"כ אין גדר ההיתר מצד שיש דבר המפסיק בין האש לקדירה, אלא משום שיש דבר שסותם את הבל וחום הכירה, ולפי"ז יש לפרש אף את דברי המג"א שדן שדופן התנור מהני כיון שמפסיק, אין כוונתו שמפסיק בין האש לקדירה, אלא רק שמפסיק בין ההבל של התנור לקדירה.
ואע"פ שאין חילוק זה מוכרח כ"כ, מ"מ הרי עיקר דברי ההג"מ הם חידוש גדול, שהרי לא מצינו דבר זה בשאר הראשונים שדבר המפסיק יועיל להחשב כגו"ק, וכן נתבאר שמצד הסברא אין נראה כן, כיון שאינו ממעט את חום האש, וא"כ אין לך בו אלא חידושו, שרק באופן שמבשל ע"ג הכירה בהבלה מועיל לסתום את פי הכירה, ולפי"ז אין להביא סמך מדבריו להתיר הנחת פח ע"ג האש, שבזה לא שייך סתימת פי הכירה, כיון שאינו מבשל בחום הכירה אלא מבשל באש עצמה, ואין ראיה שיועיל דבר המפסיק בין האש לקדירה, ויש לצדד לאסור בזה כפי שנתבאר מפני שאינו ממעט את חום האש עצמה.

כ

ההיתר של קדירה ריקנית רק בחזרה ולא בשהייה

ונראה עוד דיש לדון ולדחות שאין ראיה מהיתר זה של קדירה ריקנית להתיר אף בהנחת פח ע"ג האש, דהרי בסמוך להיתר זה של המרדכי הביא הב"י את ההיתר של הרשב"א להניח ע"ג קדירה שיש בה תבשיל, וכן הביא בשו"ע היתר זה, ולכאורה שני היתרים אלו הם שווים, ובאחרונים דנו האם יש חילוק ביניהם [דבדינא דהמרדכי משמע דשרי רק חזרה, אך בדינא דהרשב"א משמע דשרי אף לכתחילה], ומצינו ברשב"א שכתב בפירוש את גדר ההיתר בהנחה ע"ג קדירה, שכתב 'ומכלל דברים אלו מותר לתת על גבי קדירה בשבת תבשיל שנתבשל מערב שבת כל צרכו, כגון פאנדיש וכיוצא בהן כדי לחממן, ואפילו תהא היד סולדת בו, ואע"פ שהקדירה נתונה על גבי האש, לפי שאין דרך בישול בכך, ואינו אלא כנותן בצד המיחם או כנגד המדורה והרי אין כאן משום חשש בישול', ומבואר שטעם ההיתר להניח ע"ג קדירה משום שלא מיחזי כבישול, שאין דרך בישול בכך.
ויש להעיר מאי מהני שאין דרך בישול בכך, והרי כפי המבואר בדבריו איירי שתחת הקדירה התחתונה יש אש שאינה גו"ק, והרי אסור להחזיר ע"ג אש שאינה גו"ק, אכן ברשב"א מבואר הטעם בזה, שכתב שדין זה נלמד מההיתר של נתינה כנגד המדורה, ועי"ש שביאר את טעם ההיתר שבנתינה כנגד המדורה אין איסור מחמת שאינה גו"ק, וז"ל: אבל צונן שנתבשל אפילו בכלי ראשון או כנגד המדורה, ואפילו במקום שהיד סולדת בו מותר, והוא שלא יתן על גבי האש או על גבי כירה ממש וכו', ואע"פ שאסרו להחזיר על גבי כירה שאינה גרופה, וליתן לכתחלה אפילו בגרופה וקטומה, ואפילו דבר חם ומבושל לגמרי, התם היינו טעמא משום דמיחזי כמבשל לפי שדרך בישול בכך, אבל כנגד המדורה או בכלי ראשון שאין דרכם של בני אדם לבשל כן, רוב הפעמים אינו נראה כמבשל אלא כמפיג צנה, עכ"ל. ומפורש בדבריו שעיקר טעם האיסור ליתן בשבת עצמה ע"ג כירה שאינה גו"ק, משום שמחזי כמבשל, ולכן באופן דלא מחזי כמבשל שרי. ומבואר ברשב"א שיש חילוק גדול בין איסור שהייה לאיסור חזרה בכירה שאינה גו"ק, שרק איסור שהייה הוא מצד החשש שיבוא לחתות בגחלים, אך

באיסור חזרה לא חששו שיחתה בגחלים [והיינו משום שהתבשיל כבר מבושל], והאיסור רק משום שמחזי כמבשל, ולכן באופן שאינו נראה כמבשל שרי, ואע"פ שאינו גו"ק.

ולפי"ז מבואר שזהו טעם ההיתר בנתינה ע"ג קדירה, שאע"פ שהקדירה התחתונה עומדת ע"ג אש שאינה גו"ק, מ"מ אין איסור בכך, כיון שבהנחה על גבי קדירה לא מחזי כמבשל, כיון שאין זה דרך בישול.

והנה כאמור הבית יוסף הביא את ההיתר של המרדכי בקדירה ריקנית בסמוך להיתר של הרשב"א, ומשמע קצת שטעמם שווה, וע"פ דרכו של הרשב"א אפשר לבאר את דברי המרדכי דהטעם שמותר להניח ע"ג קדירה ריקנית משום דאינו דרך בישול, וזו כוונת המרדכי במש"כ דהוי כגו"ק, והיינו דלגבי איסור חזרה התכלית של גו"ק היא כמבואר ברשב"א דבהכי לא מחזי כמבשל, וא"כ איכא למימר דאף בכה"ג שמניח ע"ג קדירה ריקנית לא מחזי כמבשל, ומהאי טעמא חשיב כגו"ק.

וההכרח לבאר טעם זה בשיטת המרדכי, שכפי שנתבאר לעיל עיקר דבריו בפשוטו הם תמוהים, מנא ליה למימר הא מלתא דע"י קדירה ריקנית חשוב כגו"ק, והרי עיקר מה שמצינו בגמ' לענין גו"ק היינו במעשה שעושה בגחלים עצמם, ומנ"ל לחדש דאף בכה"ג שאינו עושה מעשה באש עצמה חשיב כגו"ק, ובמרדכי לא הביא כלל ראיה על כך, וצ"ב מנ"ל הא מלתא. אכן לפי מש"נ עתה נראה דתימה זו מיושבת, שאם נאמר דסבר כהרשב"א שלגבי חזרה גדר ההיתר של גו"ק היינו בכדי לשנות מדרך הבישול, שלא יהיה מחזי כמבשל, לפי"ז מובן שיש לומר דא"צ לעשות מעשה באש, אלא מהני אף כשעושה מעשה רק בתבשיל שמרחיקו מהאש, ואדרבא הכי עדיף, דרק לגבי שהייה שהתכלית של גו"ק בכדי שיסיח דעת מהגחלים והאש צריך לעשות את המעשה בהם דווקא, אך לגבי חזרה שהתכלית של גו"ק בכדי לשנות מדרך הבישול, א"כ יש יותר שינוי בדרך הבישול כשמשנה את מקום הנחת התבשיל. ולכן הוי פשיטא ליה למרדכי דאם מניח קדירה ריקנית וע"ג מניח את הקדירה, חשיב כגו"ק לענין חזרה, כיון שמשנה מדרך הבישול שאין הדרך לבשל ע"ג קדירה ריקנית.

ויש להוסיף ולבאר בזה את החילוק בין דינו של המרדכי לדינו של הרשב"א, שהאחרונים העירו דהמרדכי לא התיר אלא רק בחזרה, ואילו ברשב"א מבואר דשרי אף ליתן בתחלה, ומצינו בביאור הלכה שעמד בזה, וכפי שנראה מדבריו בדינו של הרשב"א כיון שהקדירה מלאה ועומדת על הכירה לצורך עצמה, א"כ כשנותן על גבה אין נחשב שנותן ע"ג הכירה אלא ע"ג הקדירה, משא"כ בקדירה ריקנית שאינה עומדת לצורך עצמה, א"כ כשנותן את התבשיל על גבה חשיב שנותן ע"ג הכירה.

ויש להוסיף ולבאר בזה, שאפשר להבין שהחילוק בין ההיתר של חזרה לנתינה בתחילה, הוא בין אם מבשל בדבר שאין דרך לבשל בו, לבין אם מבשל בדבר שדרך לבשל בו, אך מ"מ משנה מדרך הבישול, דהיכא שמבשל בדבר שאין דרך לבשל בו, א"כ ליכא למיחש כלל למיחזי כמבשל, ולכך שרי ליתן אפי' בתחילה, ולכך בקדירה מלאה שנחשב שמחמם ע"י הקדירה ולא ע"י הכירה, כיון שהקדירה אינה עומדת לבישול כלל, שרי ליתן אפי' בתחילה, משא"כ כשמבשל בדבר שדרך לבשל בו, אלא רק שמבשל בו בצורה משונה שאינה הרגילות, בכה"ג אין להתיר ליתן בתחילה, כיון דדמי קצת לדרך הבישול, ומ"מ בחזרה מותר כיון דאיכא שינוי, ובזה מובן שבקדירה ריקנית כיון שנחשב שמניח ע"ג הכירה, א"כ נחשב שמבשל בדבר שהדרך לבשל בו, אלא שמבשל בו בצורה משונה, ולכך יש להתיר רק בחזרה ולא בנתינה בתחילה.

ואם כנים אנו בזה, א"כ אין סמך כלל מדברי המרדכי להתיר אף בנתינת פח ע"ג האש, דאף את"ל שפח דומה לקדירה ריקנית, מ"מ כפי שנתבאר דברי המרדכי הם לגבי חזרה שעיקר האיסור משום דמחזי כמבשל, וכאשר נותן קדירה ריקנית הו"ל שינוי מדרך הבישול ולכך שרי, אכן באיסור שהייה שעיקר גדרו מחמת החשש חיתוי, וצריך לגרוף ולקטום בכדי שיסיח דעת מלחתות בגחלים, בזה נתבאר לעיל מהראשונים שצריך לעשות מעשה באש עצמה, ואין ראיה מהמרדכי שיועיל להפסיק בין האש לקדירה.

כא

בנתינת פח יתכן שעיקר התועלת רק לגבי דין חזרה

ומעתה צ"ע על המנהג שנהגו בזה להתיר להניח את הקדירות ע"ג פח שמפסיק בין האש לקדירה, דכפי שנתבאר מדברי הראשונים יש לצדד לאסור, ולא מצינו סמך ברור להתיר בזה, ומ"מ נהגו בזה היתר, ומנהג ישראל תורה.

ונראה שיתכן ליישב מנהג זה, שהרי השו"ע הביא להלכה את מחלוקת הראשונים באיסור שהייה בכירה שאינה גו"ק, דבדעה ראשונה הביא את שיטת הרמב"ם והרי"ף שאסור להשהות ע"ג כירה שאינה גו"ק אפילו תבשיל שנתבשל כ"צ אם מצטמק ויפה לו, ורק אם מצטמק ורע לו מותר, אך דעת רש"י ועוד ראשונים שרק בתבשיל שלא נתבשל כמאב"ד צריך לגרוף את הכירה, אך אם נתבשל כמאב"ד, וכ"ש אם נתבשל כ"צ ומצטמק ויפה לו, מותר להשהות ע"ג כירה שאינה גו"ק, והנה הרמ"א כתב שהמנהג להקל בזה, וכפי שכתב הרא"ש שכך נהגו, אמנם בביאור הלכה העיר שבשו"ע משמע שנקט לעיקר כדעת האוסרין, שהרי הביאם כדעה ראשונה בסתם, ומשמע שכך סובר לעיקר, וצידד הבאה"ל שמה שכתב הרמ"א שהמנהג להקל אינו לכתחילה, ולכתחילה עדיף להחמיר כדעה ראשונה.

והנה לספרדים ההולכים בשיטת השו"ע, בפשוטו אין מקום להקל בזה, שהרי הכלל בידינו שהלכה כדעה ראשונה כפי שסתם השו"ע, אכן בארץ החיים הביא מהזכור ליצחק (סי' ע"ד) שכתב בשם תשובת המהר"ם בן חביב שנהגו מימי קדם להקל בזה כדעה השניה, כשיטת רש"י שכל שנתבשל כמאב"ד אין איסור להשהות ע"ג כירה שאינה גו"ק, ואע"פ שבשו"ע משמע שדעתו להחמיר בזה, מ"מ נהגו בדין זה דלא כוותיה.

והנה לפי מנהג זה לכאורה אין צורך ליתן פח ע"ג הכירה מע"ש, שהרי בדרך כלל כל המאכלים מבושלים כבר כמאב"ד, אלא שמ"מ צריך ליתן את הפח לצורך היתר חזרה, שאם נוטל בשבת את הקדירה ורוצה להחזירה צריך שהכירה תהיה גו"ק, שבזה איכא איסורא מדינא דגמ' להחזיר ע"ג כירה שאינה גו"ק.

ולפי"ז מתיישב מה שהערנו לעיל, שאף אם נדמה את נתינת הפח ע"ג האש לדין קדירה ריקנית שהתיר המרדכי, מ"מ אין להתיר בזה בשהייה אלא רק בחזרה, שלפי מש"נ איכא למימר שבאמת עיקר הצורך בנתינת הפח ע"ג הכירה לצורך היתר חזרה, ולא לצורך היתר השהייה, ולגבי איסור חזרה שפיר מהני בכה"ג, וכפי שנתבאר לעיל בטעמו של דבר דחשיב כשינוי מדרך הבישול, וזהו גדר ההיתר של גו"ק בחזרה. אך מ"מ לפי"ז יוצא שיש להקפיד שכל המאכלים יהיו מבושלים לפני כניסת השבת כמאב"ד.

כב

נידון האם להתיר בנתינה ע"ג פח מדין סמיכה

ונראה שיש מקום לבאר דמטעם אחר יועיל ליתן פח להתיר אף את השהייה, שאפשר לדון שכאשר מניח את הקדירות על הפח שלא כנגד האש עצמה אלא בסמוך לה דמי לסמיכה, ומצינו שמותר לסמוך לכירה אע"פ שאינה גו"ק. אכן יש לדון בזה מכמה סברות, דהנה בעיקר דין סמיכה לכירה מצינו בתוס' (לז. ד"ה ת"ש) שכתבו שאין ללמוד מכך להתיר לסמוך אצל האש, דשאני התם שדופני הכירה מפסיקין, ומבואר מדבריהם דהיכא דאין דבר המפסיק בין האש לקדירה אינו בגדר סמיכה, וכן נראה בשיטת הרא"ש שדן לענין מה שאמרו בגמ' שמותר להניח קיתון של מים סמוך למדורה, והרא"ש ביאר דטעם ההיתר משום דדמי לסמיכה, אך כתב 'ומיהו לא דמי כולי האי לסומך, דהתם מפסיק כותלי הכירה, אבל הכא שהוא אצל המדורה הו"ל למיחש שמא יחתה, וי"ל כיון שהצריכו חכמים להרחיק מן המדורה מדנקט כנגד המדורה ולא נקט אצל המדורה איכא היכירא ולא אתי לחתויי', ומבואר דסבר כשיטת התוס' דאסור לסמוך היכא דאין דבר המפסיק, ולכן צריך להרחיק מהמדורה להיכר.

אמנם מאידך גיסא ברשב"א ובר"ן שביארו דין זה של סמיכה למדורה לא הזכירו כלל שצריך להרחיק מהמדורה, ובפשטות משמע מדבריהם דא"צ להרחיק כלל, דהרשב"א כתב 'אבל צונן שנתבשל אפילו בכלי ראשון או כנגד המדורה ואפילו במקום שהיד סולדת בו מותר, והוא שלא יתן על גבי האש או על גבי כירה ממש וכו', ואע"פ שאסרו להחזיר על גבי כירה שאינה גרופה וליתן לכתחלה אפילו בגרופה וקטומה ואפילו דבר חם ומבושל לגמרי, התם היינו טעמא משום דמיחזי כמבשל לפי שדרך בישול בכך, אבל כנגד המדורה או בכלי ראשון שאין דרכם של בני אדם לבשל כן רוב הפעמים אינו נראה כמבשל אלא כמפיג צנה', ומשמע שהאיסור הוא רק ליתן ע"ג האש או הכירה ממש, אך אם אינו נותן ע"ג האש ממש אין בכך איסור כלל, ואפילו שסומך לאש לגמרי, וכן מבואר בדברי הר"ן.

אמנם מצינו במשנ"ב בסי' שי"ח (ס"ק צ"ד) שהביא את שיטת הרא"ש דפירש שמותר רק בנתינה כנגד המדורה, והיינו שצריך להרחיק להיכר, אך אסור לסמוך לאש ממש, ומבואר לפי"ז שההיתר של סמיכה הוא רק היכא דאיכא דופן המפסיק, אך היכא דליכא דופן המפסיק אסור.

ולפי"ז יש להסתפק בניד"ד שנותן את הקדירה ע"ג הכירה, דאת"ל דאין הפח נחשב כקטימה, א"כ המקום שע"ג הפח שכנגד האש הרי הוא מכלל מקום הבישול של הכירה, וא"כ כשמניח בצד האש אין דבר המפסיק בין מקום הבישול של הכירה למקום שמניח בו, ונתבאר במשנ"ב שאין היתר לסמוך היכא דליכא דבר המפסיק, אמנם אי"ז מוכרע, דאיכא למימר דיעקר מאי דבעינן דבר המפסיק היינו בין האש למקום שסומך בו, והכא הרי הפח מפסיק בין האש לקדירה, ושפיר חשיב דאיכא דופן המפסיק, וצ"ע.

אכן נראה דבעיקר דין זה יש לצדד להתיר שמותר לסמוך אף היכא דליכא דופן המפסיק, ראשית במה שהחמיר המשנ"ב בסי' שי"ח, יש להעיר דבפשטות אין נראה שדעת השו"ע כן, שהרי בבית יוסף בדין זה לא הביא אלא רק את דברי הרשב"א והר"ן שהתירו, וכאמור מדבריהם משמע שא"צ להרחיק כלל, והב"י לא הביא את דברי הרא"ש שהחמיר בזה, ורק בתחילת סי' שי"ח הביאו לגבי נידון אחר, ומשמע דלא חייש ליה אלא פסק כהרשב"א והר"ן שמתירים בזה.

ויתירה מכך מצינו בסי' רנ"ג דהב"י הביא את דברי התוס' שדנו שההיתר של סמיכה אינו מועיל להתיר לסמוך לאש, אלא רק בכירה שדופן הכירה מפסיק, והב"י כתב על דבריהם, 'אבל בהגהות מרדכי כתבו דמותר לסמוך אצל האש אפילו סמוך לחשיכה, שאילו היה צונן אין שהות להרתיח, וכן כתוב בהגהות מיימון (פ"ג אות ב'). ונראה ודאי דבמקום שהיד סולדת איצטריכו למישרי, דאלו במקום שאין היד סולדת אפילו בשבת עצמה שרי. ואפשר שגם התוספות מתירין כדברי ההגהות, אלא שכתבו דאין ראיה משם', ומבואר שדעת הבית יוסף להתיר בנידון זה שמותר לסמוך אף היכא שאין דופן הכירה מפסיק, ודלא כפי הנראה לכאורה מהתוס'.

ונראה עוד דלענין שהייה מע"ש נראה דליכא מאן דמחמיר, דיעוי' בב"ח בדין סמיכה שהביא שדעת שאר הראשונים אינה כשיטת התוס', אלא סברי שמותר לסמוך לאש, וא"צ שיהיה דבר המפסיק, והוסיף דאף לשיטת הרא"ש שהחמיר שצריך להרחיק מכנגד המדורה, מ"מ אי"ז אלא לענין חזרה בשבת עצמה, אך לענין שהיה מע"ש אף הרא"ש מודה דשרי [אמנם צ"ע מנא ליה לב"ח חילוק זה].

ונראה דאף במשנ"ב מבואר כן, דלענין שהייה מע"ש מותר לסמוך אף היכא דליכא דבר המפסיק, דבסי' רנ"ג כתב הרמ"א שמותר לסמוך סמוך לאש במקום שהיד סולדת בו, והמשנ"ב לא העיר שצריך להרחיק מהאש להיכר, ומשמע שבדין סמיכה מע"ש אין צריך להרחיק מהאש, וההיתר סמיכה אינו רק כאשר יש דופן המפסיק.

ומעתה הדרינן שאין להסתפק ולאסור בנתינת קדירה ע"ג הפח בסמוך לאש מצד סמיכה כיון שאין דבר המפסיק, שהרי נתבאר שבשהייה כו"ע מודו שמותר לסמוך לאש, וא"צ שיהיה דבר המפסיק, ואף בחזרה בשבת יש מקום לצדד בשיטת השו"ע שא"צ דבר המפסיק.

אלא שיש לדון בעיקרא דמילתא האם נתינת קדירות ע"ג הפח בסמוך לאש חשיב כסמיכה, שיש מקום לדחות ולומר שכיון שחום האש מתפשט בכל הפח, ואין ניכר על גביו כלל מהו מקום האש, א"כ כל הפח נידון כמקום אחד, וכפי שמצינו בכירה שאף אם הגחלים והאש בצד אחד של הכירה, אין לדון את הנתינה בתוך הכירה בצד האש כסמיכה, כיון שכל הכירה נחשבת כמקום אחד של בישול, ה"ה הכא כל הפח נחשב ככירה אחת, וא"כ בכל מקום שמניח ע"ג הפח אינו נידון כסמיכה אלא כנתינה על גבה.

ויתירה מכך יש לומר שהרי כך היא הדרך שמצינו שיש תועלת בהנחת הפח בכדי לפזר את חום האש לכל הפח, בכדי שיהיה אפשר להניח קדירות בכל שטח הפח, וכפי שיש המניחים את הפח אף ביו"ט לצורך כך, וא"כ יש לומר שכל הפח הוא מקום החימום של האש, ואינו בגדר סמיכה.

אכן נראה לדחות, דאע"פ שחלק מהתועלת של הפח היינו לפזר את החום, מ"מ נראה דעיקר הגזירה שגזרו בשהייה ע"ג הכירה שמפני כך חז"ל גזרו שמא יחתה, משום שמקום זה מיועד לבישול, ורק בבישול חז"ל חששו שמא יחתה כיון שהבישול צריך חום מרובה, אך היכא שצריך רק לחימום הקדירה לא חששו לחיתוי, ובפשוטו מטעם זה מותר להשהות תבשיל שנתבשל כ"צ, ולא חששו לחיתוי לצורך חימום התבשיל, ולפי"ז יש לחלק, שבפח הטעם שאפשר להחשיב את כולו כמקום אחד, מפני שמיועד לפזר את חום האש בכולו, אמנם זהו רק לענין החימום, אכן לענין הבישול אינו עומד לבישול אלא רק כנגד האש, ויתירה מכך אין הפח עומד כלל לבשל על גביו, וכאשר אנו דנים מהו מקום הבישול של כירה זו, מסתבר לדון אחר דרך הבישול בחול, ובזה ברור שמקום הבישול בכירה הוא בכל להבה על גבה, והכיריים של גז מחולקים שלכל להבה בפני עצמה יש מקום נפרד להנחת הקדירה, ובאופן שאינו מכסה את האש בפח פשוט שכשמניח ליד האש הוי כסמיכה, וא"כ נראה שאין לדמות את הפח לכירה שיש איסור בכולה, דאין הפח מגדיר כלל את מקום הכיריים, כיון שעיקרם של הכיריים אינם עומדים לכך, וכן הפח עצמו אינו עומד לבישול בכולו אלא רק לחימום בכולו, ומעתה הדרינן לקמייתא דהנחת הקדירה ע"ג הפח שלא כנגד האש יש לצדד דחשיב כסמיכה, ולא כנתינה ע"ג האש, ובזה יש תועלת בהנחת הקדירות ע"ג הפח, ואע"פ שמצד דין גו"ק יש מקום לפקפק בזה, לכאורה היתר זה של סמיכה מרווח יותר, וצ"ע.

כג

ביאור הכרעת ההלכה בדין קטמה ונתלבתה

הנה לעיל הובא דין קטמה ונתלבתה, וכפי שנתבאר לעיל בגמ' בתחלה סברו שהקטימה שבתחלה התבטלה ע"י שהכירה הובערה, אך למסקנא התחדש דלא אמרינן דהדרא למילתא קמייתא, ולכן מותר להשהות על גביה, והנה דין זה לא הביאוהו הרי"ף הרמב"ם והטור והשו"ע, אכן המג"א הביאו, וכתב שאפילו קטמה ונתלבתה מותר להשהות עליה, אמנם הפמ"ג העיר על דבריו, שהרי בתוס' מבואר שתי תירוצים בביאור המסקנא, שרק לתירוץ ראשון דין זה יש היתר בכל גוונא, אמנם לתירוץ השני בהובערה לא הוי כקטומה לגמרי, אלא רק לגבי תבשיל שמצטמק ויפה לו, אך בתבשיל שלא נתבשל כ"צ אין היתר, וכתב הפמ"ג דהמג"א נקיט לה לקולא כיון דהוי מלתא דרבנן.

ובמשנה ברורה הביא דין זה והביא את דברי הפמ"ג, ובשער הציון כתב שאין צריך לזה, כיון שמצינו ברמב"ן שהסיק להתיר בהובערה בכל גוונא, וכן משמע בר"ן ובריטב"א, אמנם יש לדון בדבריו שאינו מובן מש"כ דברמב"ן מסיק לקולא, דאע"פ שהרמב"ן בתחלה כתב שיש להתיר אפילו לא נתבשל כ"צ, מ"מ בפירושו השני כתב כתוס' שאין להתיר בלא נתבשל כ"צ, ואינו מפורש מהי מסקנתו בזה, ואדרבא משמע קצת דכיון דנקיט הכא בתירוץ בתרא הכי ס"ל. וכן יש לציין דברשב"א מפורש דהכי מסיק דקטמה והובערה לא שרי בלא נתבשל כ"צ, אלא שמ"מ כפי שכתב השעה"צ בחידושי הריטב"א והר"ן מבואר דבקטמה והובערה שרינן אפילו לא נתבשל כ"צ, ונמצא א"כ שנידון זה שנוי במחלוקת בראשונים, דלרשב"א יש לאסור, וכן יש לצדד בשיטת הרמב"ן, ובדעת התוס' אינו מוכרע, ורק דעת הריטב"א והר"ן להתיר, ועדיין אנו צריכין להכרעת הפמ"ג דרק מדין ספיקא דרבנן לקולא מותר. וכן עי' בהגהות רע"א שהעיר כן על המג"א, דבתוס' וברשב"א מבואר שקטמה והובערה שרי רק בתבשיל שמצטמק ויפה לו ולא בתבשיל שלא נתבשל כ"צ.

ויש לדון בזה, דכפי שנתבאר דבראשונים אלו אין הדבר מוכרע להיתר בתבשיל שלא נתבשל כ"צ, יש להוסיף ולעורר בזה מה שהעיר הפני יהושע, שתמה על המג"א שכתב דין זה בפשיטות, והרי הרמב"ם והרי"ף והטור והשו"ע לא הזכירו כלל דין זה, ומשמע דלא ס"ל הכי, וביאר הפני יהושע שהטעם שהשמיטו דין זה, משום שסברו שמה שאמרו שהקטימה מועילה זה דיחוי בעלמא, ועיקר טעם ההיתר משום דמצטמק ויפה לו מותר, ולפי"ז תמה על המג"א שכתב דין זה בפשיטות, וכן לא הזכיר מה שכתבו התוס' שרק במצטמק ויפה לו מותר ולא בתבשיל שלא נתבשל כ"צ, וקשה לפי"ז על המשנ"ב שפסק דין זה בפשיטות ואף בתבשיל שלא נתבשל כ"צ, ולא חש למה שכתבו הפני יהושע ורע"א, דלפי מש"נ לכאורה ראוי להחמיר עכ"פ בתבשיל שלא נתבשל כ"צ, שלא מצינו מי שיתיר בזה אלא רק הריטב"א והר"ן, ושאר הראשונים אוסרים בזה, וצ"ע.

כד

ביאור דין קטמה ונתלבתה בפח שנפל מהכירה

ונראה דיש בזה נפ"מ למעשה באופן שכיסה את הכירה בפח כנהוג, אך לאח"מ הפח נפל ונשמט, שיש לדון האם מותר להשאיר את הקדרות ע"ג הפח, שלפי המבואר במשנ"ב אין איסור בזה, אמנם לפי מה שעורר הפנ"י יש מקום לחוש בזה, ועכ"פ בתבשיל שלא נתבשל כ"צ.

אמנם ראיתי באגרות משה (ח"ד סי' ע"ד אות ל') שדן בזה, וכתב שבאופן שנפל הפח עיקר ההיתר לא שייך בזה, שההיתר בקטמה והובערה תלוי ג"כ במה שיש אח"כ ג"כ קצת היכר, שנשאר האפר שקטם בו בתחלה, אכן בנפל הפח שבזה לא נשאר היכר כלל לא מסתבר להתיר.

אמנם לענ"ד דבריו אלו הם חידוש גדול, דבראשונים שהובאו דבריהם לעיל מבואר שעיקר הטעם בקטמה והובערה הוא רק משום שגילה בדעתו בתחלה, ולא הוזכר בדבריהם כלל דאף לבסוף נשאר היכר מהקטימה ע"י האפר, ועצם הדבר הוא חידוש דהמקצת אפר מינכר, דהרי עתה הגחלים בוערות, ולכאורה בשעה שהם בוערות לא מינכר האפר שע"ג. ועוד יש לדון בזה, שכפי שהבאנו לעיל בשיטת רוב הראשונים לא מצינו שיהיה דין של היכר בגו"ק, אלא יש בזה רק דין של גילוי דעת בתחלה, אכן כיון שנחשב בתחלה שמסיח דעת, שוב אין צריך שיהיה בשבת עצמה היכר.

ועוד יש לדון באופן המצוי שלאחר שמכסים את הכירים בפח, לפעמים יש צורך להגדיל או להנמיך את האש, שהגרש"ז כתב שנראה שכאשר מגביר את האש לאחר כיסוי הכירה, חשיב כסילוק ההיסח הדעת, דהרי השתא יהיב דעתיה על חיתוי האש, אמנם לכאורה יש מקום לומר דהאי מלתא דמי לקטמה והובערה, דכיון דבתחלה שרי מחמת הקטימה תו לא אכפת לן במה שהובערה אח"כ והתבטל היסח הדעת, ה"ה הכא.

אכן יש לדחות סברא זו, דבאמת בקטמה והובערה ההיתר אינו מפני שבתחלה חל היתר, ושוב לא חל איסור, אלא דהתם אין סיבה לחזור ולבטל את ההיתר, משום דהתם איירי דהובערה ממילא, וא"כ אע"פ דהשתא אין סיבה שהגברא יסיח דעתו, מ"מ כיון שבתחלה בשעת נתינת הקדירה על הכירה היא היתה קטומה, ולכן הגברא אסח אדעתיה, א"כ בסתמא נמשך היסח הדעת זה, ואע"פ שהכירה השתא אינה קטומה, אכן היכא שהגברא עצמו הבעיר את הכירה פשוט דלא שייך ההיתר של קטמה והובערה, דהרי הוא ביטל את ההיסח הדעת, שהרי עכשיו נותן דעתו על האש, ומסתבר לאסור בזה.

אכן נראה דלפי מש"נ לעיל מדברי הר"ן שדין קטמה והובערה תלוי בשעת הנחת הקדירה ע"ג הכירה, לפי"ז נראה דאף הכא עיקר הנידון הוא רק בשעת הנחת הקדירה ע"ג הפח, שאם לאחר הנחת הקדירות הגביר את האש יש בזה ביטול להיסח הדעת, אכן אם לאחר הנחת הפח קודם הנחת הקדירות הגביר את האש נראה דאין בזה חסרון, שכמבואר בר"ן עיקר דין הקטימה חל בשעת הנחת הקדרה, ואין אנו דנים על מה שנעשה קודם לכן, ולפי"ז יש לצדד שאם לאחר הנחת הקדירות לא הגביר את האש אין בזה איסור. ואין לדחות דכיון שבתחלה הגביר את האש אע"פ שהיא היתה מכוסה, א"כ הפח הופקע מלהחשב כקטימה, כיון דגלי אדעתיה דאי"ז מועיל לו להיסח הדעת, נראה ברור שאין בזה חסרון כלל, שהדבר ברור שאם אחד חיתה באש לאחר קטימתה באפר, אי"ז מהני דנימא דלהאי גברא לא תועיל קטימה, כיון שכך היא תקנת חז"ל דקטימה חשיבא כהיסח הדעת ומהני בכל גוונא אם קוטם כפי הדין, וא"כ ה"ה אם בשעת הנחת הקדירה לא הגביר האש, ממילא הדר דינא דהנחת הפח חשיב כקטימה מעלייתא.

* * *

בענין מעשה שבת בשהייה

א

ביאור דעת ר"מ דבמשהה בשוגג אין איסור מעשה שבת

אתמר בגמ' בשבת (דף לח.) "בעו מיניה מרבי חייא בר אבא, שכח קדירה על גבי כירה ובשלה בשבת מהו, אישתיק ולא אמר ליה ולא מידי, למחר נפק דרש להו המבשל בשבת בשוגג יאכל, במזיד לא יאכל, ולא שנא", והנה ידוע מה ששנינו

בכמה מקומות פלוגתא דר"מ ור"י בדין מעשה שבת, דדעת ר"מ דמעשה שבת אסור רק במזיד, אך בשוגג אין איסור כלל, אך לדעת ר' יהודה אף בשוגג יש איסור, משום שקנסו שוגג אטו מזיד, אך המזיד חמור מהשוגג, דבמזיד יש איסור לעולם לעושה, ואילו בשוגג אין איסור אלא רק באותה שבת. וא"כ הא דנקיט הכא בפשיטות דהמבשל בשבת במזיד לא יאכל ובשוגג יאכל, הרי זה כדעת ר"מ דס"ל דלא קנסו שוגג אטו מזיד.

אמנם יש לעיין בזה, דהרי יש מחלוקת גדולה בראשונים כיצד לפסוק במחלוקת זו של ר"מ ור"י, דדעת הרי"ף והרמב"ם והרמב"ן ועוד מגדולי הראשונים דפסקינן כר"י דקנסו שוגג אטו מזיד, ומעשה שבת אף בשוגג אסור, אמנם מאידך דעת התוס' ועוד מגדולי הראשונים דהלכה כר"מ דמעשה שבת בשוגג שרי. ועי' בשו"ע בס' שי"ח שפסק כדעת הרי"ף והרמב"ם דאפילו בשוגג יש איסור מעשה שבת. אמנם יש לעיין בזה מהמתבאר בסוגיין דמייתי מימרא דר"מ בסתמא ולא קאמר דר"י פליג עליה, ומשמע דסתמא דגמ' פסיק כר"מ ודלא כר"י, וצ"ב דלכאורה מוכח מהכא דהלכה כר"מ.

ויעוי' ברשב"א שכבר עמד בקושיא זו, דהרשב"א כתב "למחר נפק דרש להו המבשל בשבת בשוגג יאכל במזיד לא יאכל דברי רבי מאיר כו'. קשיא לי בשלמא לרב נחמן בר יצחק דאמר לאיסורא שפיר קא מייתי מדרבי מאיר, דאפילו תימא דהלכה כרבי יהודה מכל שכן קא מייתי, כלומר דאפילו רבי מאיר דמיקל טפי בההיא בהא לא שנא לאיסורא, אלא לרבה ורב יוסף דאמרו להיתירא מאי קא מייתי מדרבי מאיר, והא קיימא לן כרבי יהודה דאסר ביומיה אפילו בשוגג, ואפילו לרב דמורי להו לתלמידיה כרבי מאיר, מכל מקום בפירקא דריש כרבי יהודה והכא היכי דריש כרבי מאיר, וי"ל דכיון דבמבשל ממש מורי לתלמידיה כרבי מאיר, בשוכח קדירה מערב שבת ונתבשלה ממילא מדרש נמי דרשינן כרבי מאיר". ומבואר דהוקשה לו קושיא זו מ"ט מייתי בסתמא מימרא דר"מ והרי הלכתא כר"י, וכתב דלרנב"י דס"ל דתרווייהו לאיסורא לא קשיא, ורק לרבה ורב יוסף קשיא, ותירץ דאע"פ דרב מורי בפירקא כר"מ, מ"מ בשהייה מיקל טפי ומורי לכו"ע דהלכה כר"מ, וכדמורי לתלמידיה במבשל בשבת.

אמנם יש להקשות על מש"כ בזה הרשב"א, דיעוי' בגמ' בגיטין (דף נג:) דאמרינן התם גבי היזק שאינו ניכר, דר"מ סבר דקנסו שוגג אטו מזיד, ואילו ר"י סבר דלא קנסו שוגג אטו מזיד, ומותיב לה מהאי דינא דהמבשל בשבת, דהתם חזינן דס"ל איפכא, דר"מ לא קניס בשוגג ואילו ר"י קניס אף בשוגג, ומשני לה "דר"מ אדרבי מאיר לא קשיא, כי קניס בדרבנן, בדאורייתא לא קניס וכו', דר' יהודה אדר' יהודה לא קשיא, כי לא קניס בדרבנן, בדאורייתא קניס", ומבואר דפלוגתא דר"מ ור"י במבשל בשבת, זהו רק במבשל משום דהוי איסורא דאורייתא, אך היכא דהוי איסורא דרבנן הפכו את שיטתם, דר"מ קניס שוגג אטו מזיד, ור"י לא קניס שוגג אטו מזיד. אולם לפי"ז קשיא הכא בסוגיין דמפשטות הסוגיא משמע דמדמי דין מבשל בשבת לדין שהייה, דכיון דבמבשל בשוגג אין איסור, אף בשהייה ראוי להיות הדין כך, אלא שמ"מ התחדש דהכא לא שנא, וביותר מבואר כן ברשב"א שכתב דרב בשהייה דקיל מורי לכו"ע כר"מ, והיינו דר"מ כי היכי דמיקל במבשל בשוגג ה"נ דמיקל בשהייה, אך קשיא טובא דהרי איסור שהייה אינו מה"ת אלא הוי איסור מדרבנן, ובזה ראוי להיות הדין הפוך מדין מבשל בשבת, דלר"מ ראוי להיות הדין דאף בשוגג יקנסוהו, ואילו לר"י ראוי שרק במזיד יקנסוהו, וקשיא דפשטות הגמ' וכן מבואר ברשב"א שהדין בשהייה שווה לדין מבשל בשבת אע"פ שהם חלוקים בחומר איסורם, דשהייה הוי איסור דרבנן ובישול הוי איסור דאורייתא.

וכן קשה דבהמשך הסוגיא מייתי ברייתא דקאמר בה ר"מ להדיא דהמשהה בשבת במזיד אסור ובשוגג מותר, וקשיא דלשיטתו בשהייה ראוי לאסור אף בשוגג, כיון דס"ל דבדרבנן קנסו שוגג אטו מזיד, וצ"ע.

וראיתי בחזון איש (סימן ל"ז אות כ"ג) שעמד כבר בקושיא זו, וכתב ליישב דדין השבותין הוא כדין עיקר המלאכה, דכל מאי דאמרינן בגמ' דבשוגג ר"מ קניס שוגג אטו מזיד אי"ז אלא רק בדרבנן דלית ליה עיקר בתורה, כגון המטביל כלים בשבת וכן התורם בשבת, אך בשהייה דאסיר משום לתא דבישול (צ"ע דלכאורה הוי משום לתא דמבעיר דחיישינן שמא יחתה), דין השבותין כדין עיקר המלאכה, ואף בזה לדעת ר"מ לא קנסו שוגג אטו מזיד (ועי"ש שכתב עוד ישוב לקושיא זו). וכן הוכיח מדברי הרמב"ן שמבואר בדבריו שהשווה את הדין בשבותין לדין של עיקר המלאכה, ומוכח דאף שבות דרבנן תלוי במחלוקת ר"מ ור"י במבשל בשבת.

ב

קושיא בשיטת ר"י שלפי שיטתו ראוי לאסור מעיקר הדין במשהה בשוגג

אמנם לפי דרך זו של החזו"א שאנו דנים את השבותין כדין עיקר המלאכה, יש להקשות דלפי"ז הדין נותן דאליבא דר"י הכא בשהייה יש לאסור בשוגג מעיקר הדין דומיא דבישול, אך קשיא דבדברי רנב"י מתבאר שהאיסור במשהה בשוגג הוא מחמת גזירה מיוחדת בשהייה, וברשב"א שהו"ד מבואר דלא הוי קשיא ליה בדברי רנב"י, דקאמר דדברי רנב"י מתפרשים בין אליבא דר"מ ובין אליבא דר"י, וקשה דהרי אליבא דר"י א"צ כלל את הגזירה שהזכיר רנב"י דאתו לאערומי, אלא מעיקר הדין של מעשה שבת יש לאסור בשהייה אף בשוגג. וכן קשיא דרנב"י קאמר למילתיה שלא אליבא דהלכתא.

וביותר קשה דמסקינן בגמ' דהעיקר כרנב"י, והכי רהטא כולה סוגיא דהאיסור של שוגג הוי משום גזירה שגזרו אף על השוגג משרבו משהין במזיד, וקשה טובא דכולה סוגיא זו לכאורה אזלא דלא כר"י, דלשיטתיה יש לאסור בשהייה בשוגג מעיקר הדין.

ועי' בחזו"א שבתחלה כתב דר"י חשיב את השבותין כדרבנן, ואזיל לשיטתיה דס"ל דבדרבנן לא קנסו שוגג אטו מזיד, אמנם זה דוחק לומר דר"מ חשיב ליה כעיקר המלאכה, ואילו ר"י לא חשיב ליה כעיקר המלאכה, ומלבד עיקר מחלוקתם במעשה שבת פליגי נמי בהאי מלתא, וקשה לחדש פלוגתא זו. ואף החזו"א גופיה בסוף דבריו הדר ביה, דכתב להוכיח מדברי הרמב"ן דר"י כי היכי דמחמיר בדאורייתא, ה"נ מחמיר בשבותין, ואף בשבותין יש איסור מעשה שבת בשוגג, ולפי"ז הדרן כל הנך קושיות לדוכתייהו.

ועוד יש להקשות בזה, דנתבאר שממהלך הסוגיא עולה דדין מעשה שבת בשהייה שווה לדין מבשל, אמנם קשיא דאמרינן בברייתא בהאי סוגיא "שכח קדירה על גבי כירה ובישלה בשבת, בשוגג יאכל במזיד לא יאכל, במה דברים אמורים בחמין שלא הוחמו כל צורכן ותבשיל שלא בישל כל צורכו, אבל חמין שהוחמו כל צורכן ותבשיל שבישל כל צורכו בין בשוגג בין במזיד יאכל דברי רבי מאיר, רבי יהודה אומר חמין שהוחמו כל צורכן מותרין מפני שמצטמק ורע לו, ותבשיל שבישל כל צורכו אסור מפני שמצטמק ויפה לו", ובפשוטו משמע דר"י לא פליג עליה דר"מ אלא רק במאי דשרי ר"מ במצטמק ויפה לו, דר"י אסר אף במצטמק ויפה לו, אך ר"י מודה לר"מ במאי דקאמר דתבשיל שלא בישל כ"צ אסור רק במזיד, אך בשוגג ליכא איסורא. וקשה טובא, דבשלמא ר"מ אזיל לשיטתיה דס"ל דהמבשל בשבת בשוגג יאכל ובמזיד לא יאכל, ומשום כן אף הכא ס"ל דלא אסרו אלא רק במזיד, אמנם לר"י לכאורה זהו היפך שיטתו דס"ל דבמבשל בשבת קנסו שוגג אטו מזיד, ומ"ט בשהייה מיקל ר"י בשוגג. (ולהלן נביא את דברי הראשונים שדנו האם במצטמק ויפה לו ר"י ס"ל כר"מ ואסר רק במזיד, או דבמצטמק ויפה לו ר"י אסר אף בשוגג, ומדלא מספקא אלא רק במצטמק ויפה לו, משמע דהא מיהא פשיטא דר"י לא פליג עליה דר"מ בעיקר הדין של משהה תבשיל שלא נתבשל כ"צ, שבזה אסור רק במזיד ולא בשוגג).

וכן קשה בהמשך הסוגיא דאמרינן "איבעיא להו עבר ושהה מאי, מי קנסוהו רבנן או לא", ועי' ברמב"ן שפירש ספק זה לשיטת הרי"ף והרמב"ם דהספק הוא אליבא דר"י דאסר במצטמק ויפה לו, האם ר"י אסר רק במזיד או דלמא ר"י אסר אף בשוגג, וכעי"ז פירשו אף התוס', וצ"ע מאי מספק"ל האם ר"י אסר אף בשוגג, והרי לפי מה שנתפרש דבעינן למימר דדין השהייה כדין המבשל, א"כ פשיטא דלר"י אסור אף בשוגג כיון דר"י ס"ל דקנסו שוגג אטו מזיד, וקשה מה הספק. וביותר קשיא דהרי"ף והרמב"ם נקטו דכיון דלא איפשיטא האי בעיא אזלינן בה לקולא כיון דהוי מלתא דרבנן, וקשה מ"ט שרי בשוגג, והרי ר"י ס"ל דקנסו שוגג אטו מזיד.

ג

קושיות בדברי הפוסקים במשהה בשוגג האם יש איסור לאחרים

והנה יעוין בב"י שדן האם איסור מעשה שבת במשהה בשבת הוא רק על המשהה או אף על אחרים, והביא את דברי הרא"ש שפירש דזהו גופא ספק הגמ' בעבר ושהה, דמספק"ל האם אסור אף לבני ביתו, והב"י הביא את דברי המרדכי דהאיסור רק על המשהה ואין איסור על אחרים, ומשמע קצת בב"י דכן הוא הדין אליבא דאמת דאין איסור על אחרים, ובפרט יש להוסיף כן דהרי פירושו של הרא"ש הוא דלא כפירוש הרי"ף והרמב"ם דפסקינן כוותייהו, ומסתברא מלתא דלית לן למנקט בהאי דינא כהרא"ש אלא כהמרדכי דאין איסור אלא רק על המשהה, אך אין איסור על האחרים. וכן יעוין בב"ח שהאריך בזה, והסיק כן דנקטינן כוותיה דהמרדכי דאין איסור על אחרים, ופירש דכן היא כוונת השו"ע לפסוק בדין זה.

אמנם יעוי' במג"א שכתב דלא כהב"ח, אלא דבמשהה בשוגג יש איסור אף על אחרים, דהמג"א הביא את דברי המרדכי שפירש את הטעם דשרי לאחרים, משום דאנן קי"ל כוותיה דר"מ דאין איסור במבשל בשבת בשוגג, והאיסור שיש במשהה בשוגג הוא מחמת הגזירה דרבו משהין במזיד ואומרים שוגגין אנו, ומכח גזירה זו אין לאסור אלא רק על המשהה עצמו, אך אין לאסור לאחרים כיון דבהא ליכא למיחש שמא ישהה במזיד לצורך אחרים, משום דאין אדם חוטא ולא לו. ופירש המג"א דהמרדכי אזיל לשיטתיה דפסיק כר"מ דבשוגג אין איסור מעשה שבת, והאיסור הוא רק מכח הגזירה, וגזירה זו היא רק על המשהה עצמו, אך אנן קי"ל כר"י דהמבשל בשבת קנסו שוגג אטו מזיד, א"כ בשוגג יש איסור מעיקר הדין, ומחמת כן יש לאסור אף לאחרים כדס"ל לר"י דקנסו שוגג אטו מזיד.

אמנם יש לתמוה דראיה זו היא הערה על דברי הב"י והב"ח שדנו בענין זה האם יש איסור על אחרים ולא הזכירו כלל מסברא זו, אלא דנו ע"פ דברי המרדכי, ולא כתבו דלדידן לית לן למינקט כדברי המרדכי אלא כשיטת ר"י דמעיקר הדין אסור בשוגג, ולכן ראוי לאסור אף את האחרים.

אמנם אף על דרכו של המג"א יש להקשות, דבשלמא המרדכי אזיל לשיטתיה דפסיק כוותיה דר"מ, ולשיטתיה ריהטא כולה סוגיא כר"מ דהאיסור בשוגג הוא רק מחמת הגזירה שגזרו ואסרו אף בשוגג, אמנם מבואר במג"א דלדידן דקי"ל כר"י האיסור בשוגג אינו מחמת גזירה זו, אלא מחמת עיקר הדין של המבשל בשבת שקנסו שוגג אטו מזיד, אך זה דוחק גדול דכולה סוגיא אינה אליבא דהלכתא, וכן קשה דהראשונים דנו בכמה סוגיות האם הם סוברות כשיטת ר"י או כשיטת ר"מ ולא העירו כלל מסוגיא זו.

וביותר קשיא על דרכו משיטת הרי"ף, דהרי"ף כתב "ואי אינשי על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה מידי דלא בשיל כל צרכיה אסיר, וכל שכן אם עבר ושהה במזיד, דאמר רב שמואל בר יהודה אמר רב יהודה בתחלה היו אומרים המבשל בשבת בשוגג יאכל, במזיד לא יאכל, והוא הדין לשוכח, משרבו משהין במזיד ואומרים שוגגין אנו חזרו וגזרו אף על השוכח", ומבואר דנקיט לטעם כעיקר דהא דאסרינן במשהה בשוגג אי"ז מחמת האיסור דקאמר ר"י בעלמא דקנסו שוגג אטו מזיד, אלא מחמת הגזירה שרבו משהין במזיד, וקשה טובא דמיד לאחר דבריו אלו, הרי"ף הביא את הפלוגתא של ר"מ ור"י במבשל בשבת, ופירש דאנן קי"ל כר"י דקנסו שוגג אטו מזיד, ומפורש א"כ בדבריו דלא כדברי המג"א, אלא דאף לדידן דנקטינן לדינא דקנסו שוגג אטו מזיד, מ"מ טעם האיסור בשכח והשהה הוא מחמת הגזירה דגזרו מפני שרבו המשהין וכמבואר בגמ', וצ"ע טובא על המג"א. אמנם אף בדברי הרי"ף יש להעיר מ"ט איצטריך להאי גזירה, ולא קאסר ליה מעיקר הדין דאליבא דר"י קנסו שוגג אטו מזיד, וצ"ע.

ד

מבאר דבשהייה ל"ש איסור מעשה שבת כיון דלא קעביד מעשה

וראיתי במאירי שכתב בפירוש דלא כדברי המג"א בזה, דהמאירי כתב "זה שקנסו בשוכח שלא לאוכלו בשבת, גדולי הדורות פירשו דוקא לשוכח עצמו, אבל לאחרים מותר, ואינו דומה למבשל בשבת, שהמבשל בשבת יש בו משום מעשה שבת מה שאין כן בזה, ומ"מ יראה לי לשוכח עצמו ולמי שנעשה בעבורו", ומפורש בדברי המאירי דהכא לא אסרו את האחרים, ופירש דלא דמי למעשה שבת, וזה דלא כדברי המג"א שכתב דהכא דמי למעשה שבת, ולכן יש לאסור אף על אחרים.

אכן יש לעמוד בדברי המאירי דנראה שמדברו יש ללמוד יסוד גדול, וע"פ יסוד זה יש מקום ליישב את כל הקושיות שהקשינו לעיל, דהמאירי כתב דהכא לא דומה למבשל בשבת, דהמבשל בשבת יש בו משום מעשה שבת, אך המשהה בשבת אין בזה משום מעשה שבת, ומבואר בדבריו דבדין שהייה לא שייך איסור מעשה שבת. אמנם דבריו צ"ב בתרתי, ראשית מ"ט באמת לא שייך במשהה בשבת איסור של מעשה שבת, וביותר קשיא דהרי בכל הסוגיא מבואר דאף במשהה בשבת יש איסור של מעשה שבת, וכן מדמינן ליה למבשל בשבת.

והנראה בכל זה, דאמרינן בתחילת הסוגיא "מאי ולא שנא, רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו להיתירא, מבשל הוא דקא עביד מעשה במזיד לא יאכל, אבל האי דלא קא עביד מעשה במזיד נמי יאכל. רב נחמן בר יצחק אמר לאיסורא, מבשל הוא דלא אתי לאיערומי בשוגג יאכל, אבל האי דאתי לאיערומי בשוגג נמי לא יאכל", ומבואר בדברי רבה ורב יוסף דבמשהה בשבת לא שייך האיסור של מעשה שבת שמצינו במבשל בשבת, דרק מבשל קעביד מעשה ולכן יש בו איסור של מעשה שבת, אך המשהה בשבת דלא קעביד מעשה, לא שייך בו איסור של מעשה שבת, ומבואר שדעתם דלא שייך כלל במשהה איסור של מעשה שבת כיון דלא קעביד מעשה.

ויש לדון לפי"ז מה היא דעתו של רב נחמן בר יצחק דפליג עלייהו, דאיכא למימר דרנב"י פליג עלייהו בהאי מלתא, ולדעתיה יש איסור של מעשה שבת אף היכא דלא קעביד מעשה, ואף במשהה בשבת שייך האיסור של מעשה שבת. אכן נראה דאין זה מוכרח ואפשר לבאר את דבריו באופ"א, דאיכא למימר דאף איהו מודי להו דלא שייך איסור מעשה שבת בשהייה כיון דלא קעביד מעשה, אלא שמ"מ סברי דבשהייה יש איסור חדש שגזרו על המשהה בשבת שלא יהנה ממעשיו, ואפילו במזיד דלכו"ע יש איסור בכל מעשה שבת, הכא בשהייה הוא איסור חדש, דעיקר האיסור של מעשה שבת אינו שייך בשהייה כיון דלא קעביד מעשה.

ונראה לומר כהצד השני דאף רנב"י מודה לרבה ורב יוסף דבשהייה לא שייך עיקר האיסור של מעשה שבת, משום דלא קעביד מעשה, שכן יש ללמוד מדברי המאירי שהבאנו שכתב דבשהייה לא שייך האיסור של מעשה שבת, משום דלא קעביד מעשה, וכו"ע מודו ביה דכיון דלא קעביד מעשה לא שייך בזה האיסור של מעשה שבת.

ונראה דכן מוכח ממה שהקשינו לעיל בדברי הרשב"א דנקיט דמילתא דרנב"י דקאמר דבשהייה יש לאסור בין בשוגג ובין במזיד, אתי אליבא דכו"ע בין לר"מ ובין לר"י, והקשינו דממנ"פ לחד מינייהו יש לאסור אף בשוגג מעיקר הדין של מעשה שבת, ואי"ז משום דאתי לאערומי, ומ"ט קאמר רנב"י דהאיסור בשוגג משום דאתי לאערומי. ונראה די"ל כפי שנתבאר עתה דאף רנב"י מודה דבשהייה לא שייך האיסור של מעשה שבת משום דלא קעביד מעשה, ואף מאי דאסר במזיד אי"ז מכח האיסור של מעשה שבת, אלא דהוי גזירה חדשה שאסרו בשהייה, וכיון שזו גזירה חדשה א"כ גדרי גזירה זו אינה תלויה במחלוקת ר"מ ור"י, ואתי שפיר מילתיה דרנב"י בין לר"מ ובין לר"י, והיינו דעיקר הגזירה שגזרו בשהייה הרי"ז במזיד ולא אסרו בשוגג, ורק מחמת חשש הערמה הוסיפו לאסור אף את השוגג, ודבר זה הוא נכון בין לר"מ ובין לר"י. (ויש לבאר דמה שכתב הרשב"א ליישב את דברי רבה ורב יוסף, דכיון דרב מורי לתלמידיה במבשל בשבת כר"מ, הכא בשוכח דקיל מורי לכו"ע הכי, אין כוונתו שהדין בשהייה תלוי במחלוקת ר"מ ור"י, אלא כוונתו דרבה ורב יוסף אתו למימר דאע"פ דלר"מ המבשל בשבת בשוגג מותר ובמזיד אסור, וא"כ היה מקום לדמות את הדין בשהייה למבשל ומחמת כן לאסור במזיד עכ"פ (ולא נאסור אלא רק במזיד, כדקאמר הרשב"א דבשהייה ראוי להקל כר"מ), מ"מ רבה ורב יוסף אתו למימר דבשהייה שרי אף במזיד, ולא שייך בזה האיסור של מעשה שבת כיון דלא קעביד מעשה.

ה

מבאר דאיסור מעשה שבת בשהייה זה גזירה חדשה

ונראה דבהמשך הסוגיא מתפרש ענין זה שהאיסור במשהה במזיד אינו מעיקר האיסור של מעשה שבת אלא הוי איסור חדש, דאתמר בגמ' "מאי גזירתא, דאמר רב יהודה בר שמואל אמר רבי אבא אמר רב כהנא אמר רב, בתחילה היו אומרים המבשל בשבת בשוגג יאכל במזיד לא יאכל, והוא הדין לשוכח, משרבו משהין במזיד ואומרים שכחים אנו חזרו וקנסו על השוכח", ויש להתבונן במאי דקאמר רב בתחילה היו אומרים המבשל וכו' והוא הדין לשוכח, דמה נתחדש במימרא זו שהיו אומרים בתחלה, דלכאורה הוי מלתא דפשיטא דכיון דהמבשל בשבת בשוגג מותר א"כ ה"ה במשהה, ובפשוטו משמע דבתחלה היו אומרים יש בזה חידוש דין, וצ"ב. ובדוחק י"ל דאתי לאפוקי ממאי דמסיים דבסוף היו אוסרים אף בשוגג, שבתחלה לא אסרו אלא רק במזיד, אמנם זהו דוחק. וביותר יש לדחות דרך זו, דלפי"ז נפקא דעיקר אמירה זו שהיו אומרים זה לקולא דליכא איסורא בשוגג, אכן יעוין ברש"י דמשמע דהחידוש בזה הוא לחומרא, דכתב "המבשל בשבת - בידים דאיכא חיובא דאורייתא, והוא הדין לשוכח - דהמשהה נמי מבעוד יום אם שכח בשוגג יאכל, ואם במזיד השהה לא יאכל, כאילו בשלה בידים בשבת". ומשמע מדבריו דעיקר החידוש בזה לחומרא, דאסרינן ליה כאילו בשלה בידים דאית ביה חיובא דאורייתא.

ונראה דבדברי רש"י הללו מתיישב מהו החידוש דבתחלה היו אומרים, ומדבריו עולה הדרך שנתבארה בדברינו, דמשמע בדבריו דמה שהיו אומרים בתחלה דיש איסור במשהה, יש בזה חידוש גדול, דבעצם לא ראוי לאסור במשהה את האיסור של מעשה שבת, וכדאמרינן בתחילת הסוגיא דמבשל עביד מעשה ואילו המשהה לא עביד מעשה כלל, אלא רק שגזרו גזירה חדשה ואסרו אף במשהה בשבת, וגזירה זו היא שאמרוה בתחלה, וזהו מש"כ רש"י בתחילה דבמבשל איכא איסורא משום דעביד בידים, ולאחר מכן ביאר דאסרינן בשהייה כאילו בשלה בידים, דרש"י בא לבאר גזירה זו שגזרו על המזיד, דבעצם היה ראוי להתיר בשהייה מחמת שבאמת לא בישל בידים ולא קעביד מעשה, אלא שהתחדש דאע"פ דלא קעביד מעשה אסרו את הקדירה כאילו בשלה בידים, ומבואר בדבריו כפי שנתבאר לעיל דבשהייה מעיקר הדין לא שייך איסור מעשה שבת כיון דלא קעביד מעשה, והוי איסור חדש.

וכן נראה להוכיח עוד ממימרא דרב דקאמר "בתחילה היו אומרים המבשל בשבת בשוגג יאכל במזיד לא יאכל והוא הדין לשוכח, משרבו משהין במזיד ואומרים שכחים אנו חזרו וקנסו על השוכח", וצ"ב במאי דקאמר דחזרו וקנסו על השוכח, מ"ט קרי ליה "חזרו", והרי לכאורה זו הגזירה הראשונה שגזרו ואין בזה חזרה, דבפשוטו מאי דהוי אסרינן בתחלה את המזיד אינו מחמת גזירה, והו"ל למימר בפשיטות דקנסו אף על השוכח, אלא משמע ממאי דקאמר "חזרו" דאף בתחלה מה שאסרו במזיד הרי זה מכח גזירה שגזרו בשהייה במזיד, משום דבעצם לא שייך ביה איסור מעשה שבת, ולאחר מכן חזרו והוסיפו לגזור גזירה שניה ואסרו אף בשוכח.

ובפשוטו יש להביא סעד לחידוש זה שגדר האיסור במשהה במזיד אינו מצד עיקר האיסור של מעשה שבת, אלא זה איסור חדש שהתחדש בשהייה, דהרי אנן נקטינן לדינא כדעת ר"י דבמעשה שבת במזיד יש איסור לעולם, ואילו הכא מפורש בברייתא בפרק ראשון (דף יח:) דבמשהה בשבת אף במזיד אין איסור אלא רק עד מוצ"ש, ורק צריך להמתין בכדי שיעשו, וכן כתבו כל הפוסקים דהאיסור של משהה בשבת במזיד אינו אלא רק עד מוצ"ש, אך אין בזה איסור עולמי, ויש להקשות מ"ש הכא מכל מעשה שבת הנעשה במזיד דיש איסור על המבשל לעולם. ובהכרח שגדר האיסור אף במשהה במזיד אינו מצד עיקר האיסור של מעשה שבת, אלא זהו איסור חדש שהתחדש בשהייה, ובאיסור זה חז"ל לא אסרו לעולם אלא רק עד מוצ"ש.

אכן יש מקום לדחות ראיה זו, דהביאור הלכה בתחילת סי' שי"ח הביא דשיטת הגר"א דבדרבנן לא קנסו שוגג אטו מזיד, וכמו כן אף במזיד קיל טפי ואין איסור לעולם אלא רק לאותה שבת, אמנם הביאור הלכה תמה על הגר"א מנ"ל האי מלתא, דהרי בגמ' משמע שהחילוק בין דרבנן לדאורייתא הוא ביחס לשוגג, שר"מ ור"י נחלקו האם בדרבנן יש לקנוס שוגג אטו מזיד, אך ביחס לגדר האיסור במזיד לא מצינו חילוק בין דרבנן לדאורייתא, אכן עכ"פ דעת הגר"א דבדרבנן אין איסור לעולם במזיד, ולפי דבריו אפשר לדחות וליישב את מה שהערנו מ"ט אין איסור לעולם במשהה בשבת במזיד, דכיון דהוי איסור דרבנן אין איסור לעולם, ויש בזה סעד גדול לשיטת הגר"א, והביאור הלכה הביא ראיה לשיטת הגר"א מדברי הרמב"ם, וצ"ע על הביאור הלכה שלא הרגיש בראיה זו לשיטת הגר"א. שו"ר בתוספת שבת שעמד בזה מ"ט במשהה בשבת במזיד אין איסור לעולם,

וכתב לבאר דכיון דהוי דרבנן קיל טפי, ולכך אין איסור לעולם, וכן כתב הלבוש בסי' רנ"ד דבשהייה כיון דהוי איסור דרבנן אין איסור לעולם אלא רק עד מוצ"ש.

ו

האיסור בשוגג אף לר"י הוא משום שרבו משהין במזיד

וע"פ מה שנתבאר מתיישב היטב כל מה שהקשינו לעיל, דלכאורה כולה סוגיא אזלא דלא כר"י, דלשיטתו יש לאסור בשהייה מעיקר הדין ולא מחמת הגזירה, וכן הקשינו בדברי הרי"ף דהביא גזירה זו אע"פ דפסיק כר"י, וכן הקשינו דבסוגיא משמע דלדברי ר"י יש מקום להתיר במשהה בשוגג, ולהאמור עתה לא קשיא מידי, דנתבאר דהאיסור במשהה הוא איסור חדש, כיון דבעצם לא שייך ביה האיסור של מעשה שבת דלא קעביד מעשה, וא"כ מאי דקאמרינן דבתחלה אסרו רק במשהה במזיד זהו אף אליבא דר"י, דאף לשיטתיה דהמבשל בשבת אסור אף בשוגג, מ"מ בגזירה שחידשו בשהייה גזרו רק במזיד (ומאי דנקיט רב בלישנא דהמבשל בשבת בשוגג מותר, היינו משום דאיהו ס"ל לעיקר כר"מ וכדמורי לתלמידיה, וכפי שהבאנו מהרשב"א בתחילת הסוגיא), והאיסור בשוגג זהו גזירה נוספת שגזרו לאחר מכן מחמת שרבו משהין במזיד ואומרים שוגגין אנו, ואף ר"י מודה בגזירה זו.

אלא שיש לדון בזה בגזירה זו שחידשו לאסור בשהייה, האם חידשו לדון את השהייה כבישול, וגדר הגזירה לדון את השהייה כאילו מבשל בידים, וכדמשמע מלשון רש"י שהבאנו לעיל, ומעתה לאחר הגזירה גדרי האיסור בשהייה שוים לגדרי האיסור במבשל בשבת, או דלמא אף לאחר הגזירה אינם שוים ממש, אלא זהו איסור חדש שחדשו בשהייה דאסור ליהנות מהתבשיל, אך אי"ז שווה לכל הגדרים של מעשה שבת.

ונראה דהראשונים נחלקו בשני צדדים אלו, דברש"י כאמור משמע דגדר האיסור הוא דחז"ל משוו ליה כאילו בשלה בידים, ומשמע דגדר הגזירה היתה להחשיב את המשהה כמבשל, וממילא הדר דינא שגדרי האיסור בשהייה שוים לכל גדרי מעשה שבת, ונראה דכן היא שיטת המרדכי שכתב דאנן קי"ל כר"מ דבשוגג אין איסור במעשה שבת, ועיקר האיסור בשוגג הוא מחמת הגזירה, והגזירה שהיא מחמת חשש הערמה שייכת רק בדידיה ולא באחרים, ומשמע מדבריו דהאי סוגיא אזלא דווקא בשיטת ר"מ, ולכן נתבאר בסוגיא שבשוגג הוצרכו לגזירה חדשה, אך לשיטת ר"י בלאו הכי יש לאסור בשוגג מצד עצם האיסור של מעשה שבת, ואין האיסור בזה מצד הגזירה שרבו משהין במזיד, ונראה דס"ל דגדר הגזירה שגזרו בשהייה משום שחידשו דאף השהייה חשיב כבישול ואית ביה איסור של מעשה שבת, וא"כ אליבא דר"י ממילא ראוי לאסור אף בשוגג ואף לאחרים, כיון דלשיטתו המבשל בשבת אסור אף בשוגג ולא רק במזיד, ורק אליבא דר"מ האיסור הוא רק מכח הגזירה, ולכן לר"מ אסרינן רק לדידיה.

אכן נראה דכ"ז הוא משום דהמרדכי ס"ל לדינא כר"מ, ולכן הוי מצי למימר דהך גזירה אינה קיימת אליבא דר"י וכל האי סוגיא אזלא בשיטת ר"מ, אכן אנן לדידן לא מצינן למימר דגזירה זו קיימא רק לשיטת ר"מ ולא לשיטת ר"י, דהרי אנן קי"ל כר"י, ולא מצינן למימר דכל האי סוגיא אזלא בשיטת ר"מ ודלא כהלכתא, ובהכרח בעינן למימר דלא כפי שנתבאר בשיטת המרדכי דהגזירה שגזרו בשהייה היתה לדון את השהייה כבישול, ואסרינן לה בגדרי מעשה שבת, אלא הגזירה והאיסור שאסרו בשהייה הוי איסור חדש בפנ"ע שגזרו וקנסו על המשהה במזיד, ואי"ז מחמת דחשבינן ליה כמבשל, ולכן אף ר"י מצי סבר לה ולמימר דבתחלה לא אסרו אלא רק במזיד ולא בשוגג, ולמסקנא דאף בשוגג איכא איסורא זה רק מחמת הגזירה שגזרו לבסוף שרבו משהין במזיד, וכפי שהוכחנו מהרי"ף דאע"פ דפסיק כר"י, מ"מ פירש דטעם האיסור במשהה בשוגג מחמת הגזירה שרבו משהין.

ומעתה אתי שפיר היטב מה שהבאנו לעיל מהמאירי שפירש דבמשהה בשבת לא שייך האיסור של מעשה שבת, ולכך ליכא איסורא אלא רק לדידיה ולא לאחריני, וזהו אע"פ שדעת המאירי לפסוק כר"י כמבואר בדבריו בסוגיא זו, דנראה דמחמת דפסיק כר"י פירש שהאיסור שהתחדש במשהה בשבת הוא איסור חדש, ואינו תלוי בגדרי מעשה שבת, ובתחלה חידשו איסור במזיד ולבסוף גזרו אף על השוגג, אכן גזרו רק על המשהה בעצמו כיון דשייך ביה חשש הערמה, אך על אחרים לא גזרו, וזהו מהטעם שפירש המרדכי דגזירה זו אינה שייכת באחרים משום שאין אדם חוטא ולא לו.

ומעתה מתבארים היטב דברי הב"י והב"ח דלא נחתי למאי דקאמר המג"א דלדידן דקי"ל כר"י האיסור בשוגג אינו מכח הגזירה, אלא מכח עיקר האיסור של מבשל בשבת שלר"י קנסו שוגג אטו מזיד, ולכן ראוי לאסור אף לאחרים, דכפי שהבאנו הדבר מפורש במאירי דהכא לא שייך האיסור של מעשה שבת, ולכן לא אסרינן לאחרים, וכפי שפירשנו דהכא הוי איסור חדש כיון דלא קעביד מעשה, ולא שייך ביה האיסור של מעשה שבת, וכן הוכחנו מהרי"ף שהביא גזירה זו, ומוכח דאף לדידן האיסור של משהה בשוגג הוא מחמת הגזירה, ולא מחמת עיקר האיסור של מעשה שבת, וא"כ אף לדידן אית לן למימר האי סברא דקאמר המרדכי דלא גזרו אלא רק על העושה, אך על אחרים לא שייכא האי גזירה כיון שאין אדם חוטא ולא לו. ולפי מה שהוכחנו את שיטתם של הב"י והב"ח דלא אסרינן בשוגג אלא רק מצד הגזירה ולא מעיקר הדין, הרי שנתקיים פסקו של הב"ח דשרי לאחרים, וכדקאמרו המרדכי והמאירי.

ז

ביאור דברי המג"א

אמנם ע"פ מה שנתבאר עולים כמה תמיהות בשיטת המג"א שכתב דלדידן יש לאסור לאחרים דלא כר"י, דלשיטתו כל הסוגיא אזלא דלא כהלכתא, אלא רק אליבא דר"מ דסבר דבמעשה שבת לא אסרו בשוגג, וכן קשה מדברי הרי"ף שכתב בהדיא האי גזירה שרבו משהין. ונראה לבאר את שיטתו בהקדם מה שכתב בספר ערך השולחן ליישב כעין תימה זו על דברי המג"א, דהערך השולחן העלה מדברי כמה מהראשונים דהא דאסרינן במעשה שבת בשוגג מחמת שיטת ר"י אין זה אלא רק באיסור דאורייתא, אך באיסור דרבנן לא גזרינן שוגג אטו מזיד, וליכא איסור מעשה שבת בשוגג (עי' לעיל שעמדנו בחילוק זה), והערך השולחן תמה לפי"ז על מש"כ המג"א דמחמת שיטת ר"י יש לאסור בשוגג אף לאחרים, דהרי הכא הוי איסור דרבנן, ובדרבנן לא קנסו שוגג אטו מזיד.

וכתב לבאר דבאמת אף לר"י האיסור בשוגג אינו מצד עצם האיסור של מעשה שבת, אלא זה איסור חדש, וכמבואר בגמ' שאסרו משום שרבו משהין בשוגג, אלא שלפי שיטת ר"י מצינו שבדאורייתא אסרו בשוגג איסור כללי ואף על האחרים, א"כ מסתברא שכאשר חז"ל באו לאסור בשהייה בשוגג לא חידשו איסור חדש שלא מצינו דוגמתו, אלא הטילו בזה את האיסור שיש במעשה שבת שאסרו בשוגג לגמרי ואף לאחרים.

ודרך זו מיישבת אף את מה שהקשינו על דברי המג"א, דלפי מש"נ יתכן דאף המג"א מודה שהאיסור מעשה שבת בשהייה הוא גזירה חדשה וככל האמור לעיל, דכיון דלא קעביד מעשה לא שייך ביה עיקר האיסור של מעשה שבת, ועיקר האיסור בשוגג אף לשיטת ר"י הוא משום שרבו משהין בשוגג, אלא שהוה מסתבר ליה למג"א שלר"י גדרי איסור זה הם שוים לגדרי האיסור של מעשה שבת שאסרו בשוגג אף לאחרים.

אלא יש להעיר על דרך זו, ראשית אי"ז כ"כ במשמע בלשונו של המג"א, ועוד דלעיל נתבאר דבהכרח יש חילוק בין גדרי האיסור בשהייה לכל מעשה שבת, דהרי בכל מעשה שבת אסרינן במזיד לדידיה לעולם, ואילו הכא הקילו ולא אסרו אלא רק עד מוצ"ש בכדי שיעשו, ובהכרח שאינם שוים ממש, והכא קיל טפי כיון דהוי איסור דרבנן, ולפי"ז קשה דאין הכרח לומר שאליבא דר"י השוו את גדר האיסור בשוגג למעשה שבת לענין אחרים, דהרי מצינו שבמזיד לא השוו אותם, וצ"ע.

הרב יצחק מרסיאנו
כולל "אליבא דהלכתא" בני ברק

דיני שהייה

א) נחלקו הראשונים אי שהייה דריש פרק כירה היינו אפי' הטמנה בתוך הגחלים, דאפי' בכה"ג שרי ליתן הקדירה מבעו"י לחנניה ולחכמים כל חד כדאית ליה, או דאיירי רק בשהייה, אבל במוטמנת בתוך הגחלים אסור לכו"ע בכל גוונא, דהרשב"ם (הובא בתוס' מז: ד"ה במה) ביאר שכל ההיתרים שיש בשהייה יש בהטמנה, ולכן שרי להטמין מבעו"י קדירה חייתא וכן מאכל מבושל, עיי"ש. ולכאורה כן משמע מרש"י שכתב בריש פרק כירה (לו: ד"ה עד שיגרוף) שהטעם שבעינן שיגרוף הוא "משום דמוסיף הבל, וטעמא פרישנא בפרק דלעיל שמא יחתה בגחלים", ושם (לד:) איירי בהטמנה בדבר המוסיף הבל שאסור שמא יחתה, ומבואר שדינא דמתני' דריש פרק כירה היא מדין הטמנה בדבר המוסיף הבל, ולכן אין ליתן הקדירה בכירה מבעו"י משום הטמנה (עיין נמי בלשונות רש"י להלן לח: ד"ה מחזירין וכו' וד"ה פינן ממיחם וכו'). ואף דהכא איירינן בשהייה כלשון הגמ' בר"פ כירה, ומשמע לשון זה שאין הקדירה מוטמנת בתוך הגחלים, מ"מ ס"ל שיסוד איסור שהייה אינו נפרד מדיני הטמנה, שהרי בתרווייהו האיסור הוא משום שמא יחתה וכמ"ש רש"י הנז' בהדיא, וא"כ חדא דינא אית להו בין שמוטמנת הקדירה בגחלים או שהיא שוהה מעליהם, בין כך ובין כך אסרו חכמים, ומדין הטמנה בדבר המוסיף הבל, דכשם שאסרו גפת וכדו' משום שמא יטמין ברמץ ויחתה, כן אסרו נמי להשהות מעל הגחלים משום שמא יחתה, והיינו משום אותה גזירה דהטמנה. ולפ"ז מה ששרינן הכא בשהייה, לחכמים בנתבשל כ"צ ומצטמק ורע לו, וכן קדירה חייתא, או לחנניה בנתבשל כמאב"ד, א"כ כ"ז שרי גם בהטמנה בתוך הגחלים מבעו"י, דגזירת חכמים בשהייה היא היא הגזירה שגזרו בהטמנה, ואין לחלק ביניהם כלל.

וכן פירש בדברי רש"י הריטב"א בר"פ כירה, דרש"י ס"ל כרשב"ם (עיי"ש שהביא כן בשם הר"מ, ועיין בדבריו לעיל ל"ד סוף ע"א שהביא את סברת רשב"ם בשם ר"מ בר יוסף), וכ"מ בב"י הכא (ד"ה ומ"ש רבינו לחלק בין שהייה להטמנה) שרש"י ס"ל כרשב"ם, וע"ע בלשון הר"ן (טו: מדפי הרי"ף ד"ה כירה). אלא דלהלן לז. מבואר מדברי רש"י (בד"ה היינו דשני וכו') שאם יחזיר בשבת הקדירה לתוך הכירה הוי "מטמין ממש ברמץ", והיינו דזה אסור משום הטמנה, ואי ס"ל כרשב"ם לכאורה זה שרי, שכיון שהקדירה מבושלת תו לא חיישינן שמא יחתה, וכן דייק מדברי רש"י אלו הרמב"ן הכא בריש פרקין, עיי"ש. אלא שיש לחלק לכאורה בין חזרה לשהייה, והיינו שרק חזרה אסרינן להחזיר בדרך הטמנה, אבל לעולם להשהות אפי' בדרך הטמנה שרי, שאל"כ תיקשי טובא לרשב"ם דאמאי היקל בהטמנה כבשהייה, אחר שמפורש בגמ' שאסור להחזיר בדרך הטמנה, אלא ודאי כדאמרן. ולכאורה הדברים מפורשים יותר בדברי רש"י לעיל לד: (בד"ה גזירה שמא וכו'), שכתב שאיסור הטמנה בדבר המוסיף הבל הוא אף בנתבשל כל צרכו, עיי"ש, ומבואר בהדיא שאין בהטמנה הקולות שיש בשהייה, וכהרמב"ן. ומה שלא הביאו הראשונים ז"ל ראי' מדברי רש"י אלו, אפשר שבמהדורא שלפניהם לא היה דיבור זה ברש"י, שהרי ידוע שרש"י כתב פירושו בג' מהדורות, ולפנינו הוא המהדורא השלישית, ולכן נמצא בראשונים דיבורים שאינם לפנינו, וכמ"ש בשם הגדולים בערך רש"י, עיי"ש.

אלא שלפ"ז צ"ב, שהרי התבאר שרש"י ס"ל שאיסור שהייה הוא מצד איסור הטמנה, וכדמוכח ממה שפירש במשנה וכנז', ולעיל לד:, וכן מוכח מדבריו להלן (לח: ד"ה מחזירין וכו' ושם בד"ה פינן ממיחם וכו' עיי"ש), ועיין ברמב"ן שם, וא"כ קשה אמאי הטמנה חמירא שאסור אף במבושל כ"צ. וצ"ל דס"ל לרש"י שיסוד גזירת חז"ל בשהייה היא מצד גזירתם בהטמנה, מפני שגם בשהייה הקדירה נמצאת במקום המוסיף הבל, לכן גזרו לאסור השהייה מצד דדמיא להטמנה בדבר המוסיף הבל, והיינו שלא נתנו לשהייה דיני הטמנה, אלא היא המשך גזירת הטמנה, ומשו"ה אף שגזירת שהייה היא מפני גזירת הטמנה, מ"מ אין גדריהם שווים, ובהטמנה ראו חז"ל לגזור אף במבושל כ"צ, ולא ראו לגזור כן בשהייה. ולכן י"ל שמה שנקט רש"י בדף לח: לשונות של הטמנה גבי חזרה בשבת, אין לפרשו כפשוטו, שא"כ יסתור לכאורה למש"כ בדף לז. (ד"ה היינו דשני וכו') שמבואר שהטמנה בשבת לא שריא, אלא קארי לשהייה הטמנה, מפני שמקור גזירת שהייה הוא מצד איסור דהטמנה, כן נראה ביאור שיטת רש"י, ועיין.

אלא שהראשונים דחו פירוש זה, ופירשו דגזירת שהייה היא גזירה נפרדת, ואינה מתורת הטמנה, עיין פי' ר"ח לז. וכן ברמב"ן הרשב"א והריטב"א ועוד ראשונים, כמו שהביא הב"י הכא (ד"ה ומ"ש רבינו לחלק בין שהייה להטמנה), עיי"ש. ומ"מ מתבאר שהטמנה חמורה משהייה, שאף האופנים ששהייה מותרת, מ"מ בהטמנה אסור בכל גווני, והטעם לזה עיין בתוס' מז: ד"ה במה.

החילוק בין שהייה להטמנה

ב) ובגדר שהייה מבואר בב"י שם שרק לשיטת רשב"ם שמתיר להטמין באופנים שמותר להשהות, שרי להניח הקדירה ע"ג גחלים ממש, אבל האוסרים הטמנה בכל גוונא, א"כ אסור להניח לדידהו הקדירה ע"ג הגחלים, דזה חשיב הטמנה, אע"פ שרק שולי הקדירה נוגעים בגחלים, עיי"ש. וכן מוכח מר"ח הנז' שבכה"ג חשיב הטמנה (וכן מוכח מרש"י לז. ד"ה היינו דשני וכו'). ונראה דנקט הב"י שאין בזה מחלוקת, דודאי זה חשיב הטמנה, והמחלוקת היא רק המחלוקת הנז', היינו אי הטמנה שרי בגוונא ששהייה שרי. וזה צ"ע שהרי הביא הב"י כאן דספר התרומה ס"ל שהטמנה במוסיף הבל אסור בכל גוונא, ולקמן בסי' רנ"ז (ח' ב' בד"ה ומ"ש רבינו אבל הטמנה וכו') הביא הב"י דכתב התרומה וז"ל: ואסור ליתן גחלים בוערות תחת הקדירה שמטמין אע"פ שאין גחלים סביבה, כדאמרינן קופה שטמן בה אסור להניח הקופה על הגפת, ע"כ. ושם איירי שמטמין הקדירה בבגדים, ולכן אסור ליתנה על הגחלים דחשיב מטמין במוסיף הבל, ומדנקט "אע"פ שאין גחלים סביבה", משמע שרק אם יש גחלים סביבה והיינו על דפנותיה הוי הטמנה, ובלא זה לא הוי הטמנה אע"פ שהגחלים תחתיה, ומה שאפ"ה התם אסור, זה רק מפני שהטמין הקדירה בבגדים, ומשמע שמצד שהקדירה נוגעת בגחלים שרי, וכן למד בדבריו החזו"א (סי' ל"ז ס"ק י"ט ד"ה כתב), עיי"ש. ומבואר שאף דס"ל להתרומה שהטמנה אסורה בכל גוונא, אפ"ה מותר להניחה ע"ג הגחלים, ובהכרח דס"ל לסה"ת דזה לא חשיב הטמנה, ודלא כדפשיטא למרן ז"ל דזה ודאי הוי הטמנה, ועי"ע בגר"ז סי' רנ"ז בקו"א ס"ק ב' מש"כ בסוגריים הראשונים. ועוד כתב הב"י שמה שהתיר האו"ז ליתן הקדירה ע"ג הגחלים, הוא נמי משום דס"ל דהטמנה שויא לשהייה, ולכן מה דשרי להשהות שרי נמי בהטמנה, עיי"ש. וקשה דהלא האו"ז שם (הלכות ע"ש סי' ח') כתב בהדיא לחלק בין היכא שרק שוליה נוגעים בגחלים דזה שרי, לבין היכא שמטמינה בתוך הגחלים, שזה הוי הטמנה ואסור אפי' בדבר שנתבשל כמאב"ד, משום דקיי"ל שאין טומנין בדבר המוסיף הבל, עיי"ש. ומפורש דס"ל שהטמנה אסור, א"כ מה שהתיר להניחה ע"ג הגחלים, זה בהכרח משום דס"ל שזה חשיב שהייה, וכן כתב לחלק הדרכ"מ ס"ק ג', ופירש כן את האו"ז, וכן מפורש בספר הישר לר"ת (סי' רל"ה) שבמונחת הקדירה ע"ג הגחלים ממש הוי רק שהיה ולא הטמנה, א"כ מה דנקט לכאורה הב"י כדבר מוסכם שכל שנוגעת הקדירה בגחלים, הוי ודאי הטמנה ולא שהייה, הוא קשה, דאף שודאי דכמה ראשונים ס"ל הכי וכמ"ש הב"י, מ"מ הני ראשונים ודאי לא ס"ל הכי, והוא ודאי פלוגתא, וצ"ע.

ומ"מ מתבאר דאנן דאיירינן בשיהוי, נחלקו בזה הראשונים אי הוא דוקא באופן שיש הפסק אויר בין הקדירה לגחלים, וכ"פ השו"ע, או אפי' כשנוגעת בשוליה בגחלים הוי שיהוי כל זמן שאינה מכוסה בהן, וכ"פ בהג"ה.

דעת הרמ"א בענין הנ"ל

ג) אלא שעדיין יל"ע להרמ"א עד אימתי הוי שהייה, ומאימתי הוי הטמנה, דלשון הרמ"א "כל זמן שהיא מגולה למעלה לא מקרי הטמנה ושרי", ויל"ע בכוונתו אי "למעלה" דקאמר היינו הדפנות, דכל שהדפנות מגולות הוי שהייה, וא"כ אי הדפנות מכוסות הוי הטמנה אף שפי הקדירה מגולה, או שלמעלה היינו שתהיה מכוסה כולה עם פיה. ובגר"ז סי' רנ"ז בקו"א ס"ק ג' כתב שבעינן שכל הקדירה תהא מכוסה, היינו למעלה ולמטה ובכל צדיה, אמנם בסי' רנ"ט (במהדו"ב ד"ה וגם) כתב להסתפק בדעת הרמ"א אי ההטמנה תלי בפיה, שפיה צריך להיות מכוסה, או די בדפנותיה, וכן אם צריך כל הדפנות או סגי ברוב (ובסי' רנ"ז וסי' רנ"ט איירי הגר"ז בדבר המוסיף הבל). וכן בפמ"ג כתב להלן סי' רנ"ט (משב"ז ס"ק ג' ד"ה הטמנה) שסגי רק בדפנותיה מוטמנות אף שלמעלה היא מגולה, אלא שבא"א ס"ק י"ב (בריש דיני שהייה וכו'), כתב שזה לא הוי הטמנה, אא"כ תהא מכוסה גם מלמעלה (ובסוגריים כתב שבמשב"ז לא כתב כן), וכ"כ המ"ב להלן ס"ק ס"ט שכל שהוא פתוח מלמעלה לא הוי הטמנה.

ובח"א (כלל כ' סכ"ב) כתב שמותר להטמין כלי בחול עד חציו או שלישיתו עיי"ש, וזה תמוה, דבכלל ב' ס"ה כתב שהטמנה לא הוי אלא במכוסה מלמעלה ולמטה ומכל צדיה, וכן יש לתמוה על המ"ב שהביא את דברי הח"א בכלל כ' להלן סי' רנ"ז ס"ק מ"ג, ואילו הכא בס"ק ס"ט כתב שצריך שתהא מכוסה גם מלמעלה, וכ"כ להלן ס"ס רנ"ח.

וליישב הסתירה בדברי הח"א והמ"ב י"ל דהרי הח"א בכלל כ' (וכן המ"ב בסי' רנ"ז) איירי באופן שהקדירה מכוסה בכלי רחב שאינו נוגע בצדיה, ועליו הוא נותן בגדים באופן שמצד הבגדים לא הוי הטמנה, ומ"מ כיון שמלמטה היא מוטמנת בחול שהוא מוסיף הבל גרע טפי, ולכן אפי' רק רוב דפנותיה טמונים הוי הטמנה, משא"כ בכלל ב' וכן במ"ב (ס"ק ס"ט ולהלן סי' רנ"ח) שאינה מוטמנת במוסיף הבל (ראה להלן בסמוך), אז בעינן שתהא כולה מוטמנת.

עוד י"ל שיש לחלק בין מוסיף הבל לאינו מוסיף הבל, שבדבר המוסיף הבל אפי' ברוב הוי הטמנה, ולכן בחול שהוא דבר המוסיף הבל, כמ"ש בשו"ע סי' רנ"ז ס"ג לא התיר הח"א אלא עד חצי דפנותיה, דביותר מזה אם הוא דבר המוסיף הבל הוי הטמנה, אבל באינו מוסיף הבל לא הוי הטמנה אלא בכולה מוטמנת מכל צד, ולכן בכלל ב' שבא הח"א לומר דלא נימא שמה שהקדירה בתוך התנור הוי כמוטמנת בו (וזה לא אמרינן משום שאין התנור נוגע בקדירה), לכן נקט שהטמנה היא מכל צד, כיון שאיירי בתנור שהוא דבר שאינו מוסיף הבל. וכן המ"ב להלן ס"ק ס"ט איירי בכרים וכסתות שאינם מוסיף הבל, וכן להלן סי' רנ"ח ס"ק ב' איירי בכלי מלא מים חמים שאינו על האש, לכן חשיב לא מוסיף הבל (עיי"ש במ"ב בריש ס"ק ב' ובשעה"צ ס"ק ו' ובה"ל סוד"ה שאין זה וכו'), ולכן לא חשיב הטמנה אלא כשכולו מכוסה מכל צדדיו. אולם בגר"ז לא אפשר ליישב כן, שהרי בכל דבריו הנז' איירי בדבר המוסיף הבל, ואפ"ה כתב צדדים מתחלפים, ובהכרח שדבר זה לא פסיקא ליה.

אלא שבענין זה כבר דיבר ר"ת בספר הישר (סי' רל"ה), שכתב על מנהגם שמניחים הקדירה ע"ג הגחלים, "אע"פ שיש סביבותיו מעט רמץ כגובה אצבע, אין כאן איסור, דהטמנה משמע שמכוסה בה רובו או כולו", ומבואר שהטמנה במקצת אינה הטמנה, ורק אם הטמין הרבה (במוסיף הבל) אסור, אלא שנראה שהסתפק אי רובו סגי, או בעינן כולו דוקא. ולפ"ז מה שהח"א (והמ"ב) אסר בהטמין רובו בחול, זה אתי שפיר לתירוץ הראשון שכתבנו, שכיון שכיסה מלמעלה ע"י כלי רחב ובגדים מעליו, אע"פ שאינם נוגעים בקדירה, מ"מ י"ל דחשיב כולו מוסיף הבל ואסור ודאי, דמפני הבגדים שיש על הכלי הרחב גרע טפי, ובאמת בלא זה, אלא מוטמן רק רובו בחול, יש להסתפק, וכפי שהסתפק ר"ת. אבל לדרך השניה שכל מוסיף הבל אסור בהטמין בו ברובו, ק"ק דהא ר"ת מסתפק בכה"ג לומר שאינו הטמנה, ואפשר דמשום דהוא ספק יש לאסור, ועיין.

שהייה ע"ג שומשמין

ד) ואיסור שהייה הוא אם היה ההיסק בגפת או בעצים, כמבואר בש"ס ובשו"ע הכא. והנה הרמב"ם בפיה"מ פ"ג מ"ב פירש שגפת היינו פסולת זתים, ואילו בפ"ד מ"א שם כתב שגפת הוא פסולת זתים ושומשמין, עיי"ש. ובהכרח דס"ל דשאני שהייה מהטמנה, ובפ"ג דאיירי בשהייה, והיינו שהסיק הגפת, והאיסור הוא משום שמא יחתה, א"כ אין לאסור אלא בגוונא שיש גחלים אחרי ההיסק, שאז יש לחוש שמא יחתה, וא"כ רק אם הסיק בפסולת של זתים אסור להשהות שמא יחתה, אבל בפסולת שומשמין שבפשטות אין בה אחר הסקתה גחלים, לכן שרי להשהות בלא גרוף וקטום. אבל בריש פ"ד שאיירי הש"ס בדיני הטמנה בלא היסק, והאיסור הוא מצד מוסיף הבל, א"כ כל המוסיף הבל אסור להטמין בו, ולכן אף פסולת של שומשמין כיון שמוסיף הבל אסור בהטמנה, וכ"כ הפמ"ג בא"א ס"ק א', עיי"ש. אלא שרש"י בריש פרקין כתב שגפת הוא פסולת שומשמין, עיי"ש דלא הזכיר פסולת של זתים כלל, מ"מ בהכרח דכ"ש הוא, דאם פסולת של שומשמין אסור אע"פ שאין בה כ"כ גחלים, כ"ש דשל זתים שהיא כולה גחלים אסור, עכ"פ מבואר שאף פסולת של שומשמין אסור. אלא שיש לדחות שרש"י לשיטתו שאיסור שהייה הוא מתורת גזירת הטמנה בדבר המוסיף הבל, א"כ כל שחום ההיסק מוסיף הבל, אסור מצד שמא יטמין, וא"כ גם פסולת שומשמין שהסיקה היא מוסיף הבל, ואסור אע"פ שאין בה גחלים, ומשום שמא יחתה דאיסור הטמנה, וכ"כ הפמ"ג שם. וכ"כ בתו"ש ס"ק א' דלעולם אין בשומשמין גחלים, ואפ"ה לרש"י אסור בשהייה משום דלטעמו אזיל, עיי"ש. אלא שזה ק"ק מרש"י (ד"ה עד שיגרוף) שכתב שגורף "הגחלים", אע"פ שפירש שהסיקה רק בשומשמין, ומבואר שאף בשומשמין יש גחלים. ועוד שהר"ן (טו: מדפי הרי"ף ד"ה כירה) פירש כרש"י דאיירי בפסולת של שומשמין, אע"פ שאינו מפרש שם בגזירת שהייה כרש"י, אלא כשאר ראשונים שפירשו שהוא גזירה מיוחדת בשהייה שמא יחתה, ולפ"ז בהכרח שגם בשומשמין

יש גחלים וחיישינן שמא יחתה. ואף את"ל שהר"ן העתיק פירוש רש"י אף שלא ס"ל, וכמ"ש זה רעק"א שדרך הר"ן להעתיק לשון רש"י אע"פ שלא ס"ל כן, מ"מ יש להוכיח מהרע"ב שם שפירש שגפת היינו שומשמין, אע"פ שס"ל בריש פרקין כשאר ראשונים שגזירת שהייה אין לה ענין להטמנה, אלא היא משום שמא יחתה בשהייה, ומוכח א"כ שיש גחלים בשומשמין.

נמצא לפ"ז שאם חיישינן לחיתוי בשומשמין הוא מחלוקת, שמהרמב"ם בפיה"מ מבואר דלא חיישינן לחיתוי, ורק בשל זתים אסור להשהות וכ"כ הטור, אבל לרש"י (הר"ן) והרע"ב חיישינן ביה לחיתוי, ואף בשל שומשמין אסור להשהות. והשו"ע פסק כהרמב"ם והטור (ועיין בכ"ז במ"ב ובשעה"צ ס"ק ג').

השיטות והטעמים בגרופה

ה) ומהו הגריפה נחלקו הראשונים, דלדעת הרז"ה (טז: מדפי הרי"ף) והר"ן (טו: מדפי הרי"ף ד"ה עד שיגרוף) אם יגרוף כל הגחלים לחוץ, א"כ אין לחלק בין כירה לתנור, ובשניהם שרי להשהות, דאחר שגרף אין לו מה לחתות. והכא איירינן שגרף כל הגחלים לצד אחד בתוך הכירה, ואז רק בכירה שרי ולא בתנור. ודעת הריטב"א (לו: ד"ה עד שיגרוף) שגורף כל הגחלים הבוערות והלוחשות, ואף שמשאיר את העוממות והרמץ, הוי גריפה. ונראה כוונתו דעוממות הרי חשיב קטומה וכן רמץ, וגורף היינו שגורף את הלוחשות עד שנשארו רק העוממות, וחשיב בזה קטומה, והיינו שע"י הגריפה שעושה נעשית הכירה קטומה. ונראה שרצה ליישב בזה אמאי בתנור אסור, והא ליכא שם גחלים, ולכן תירץ שנשארו שם עוממות, וחיישינן בתנור לחיתוי. ולדעת הרמב"ם (פ"ג ה"ו) לא הוי גריפה אא"כ יגרוף כל הגחלים לחוץ, והטעם שאפ"ה בתנור אסור, כבר ביאר שם, וכן ברשב"א (לו: ד"ה עד שיגרוף) מפני שא"א לגרוף הכל, ובהכרח שישאר שם מעט ניצוצות, ומעט זה סגי לתנור שחומו רב, שמעט אש מהני ליה ולכן יבא לחתות, משא"כ בכירה שמעט זה לא מהני לה, לכן ליכא למיחש לחיתוי עיי"ש, וכן י"ל בטעם הריטב"א (ועיין במ"ב ס"ק כ"ב).

אולם הרמב"ן והרשב"א שם ביארו שהטעם שיש לאסור בתנור, הוא מפני שמתוך שחומו רב נראה שיש שם גחלים, ויבואו להתיר גם באינו גרוף, והר"ן שם דחה דבריהם שאין לחוש כולי האי (תנור גרוף, אטו כירה שאינה גרופה) במילתא דרבנן, עיי"ש.

ולשיטת רש"י גריפה מהני מפני שאז אין הכירה מוספת הבל, וכן ס"ל גבי קטימה, עיין בדבריו בריש פרקין (לו: ד"ה עד שיגרוף), ובתוס' שם ד"ה לא.

אלא שיל"ע בדעת הרז"ה והר"ן שאינו גורף הגחלים לחוץ אלא לצד, א"כ אמאי זה שרי בכירה ולא חיישינן שמא יבא לחתות. וראה שם בר"ן דמבואר מדבריו שהטעם שגרוף לצד מהני, זה מפני שעביד בזה היכרא עיי"ש, הרי שהטעם שגרוף מהני הוא מפני שיש לו היכרא להזכירו שלא יחתה, וא"כ יל"ע אמאי אין היכרא זה מהני בתנור. ובשלמא לרמב"ם (ולריטב"א) שהטעם שגרוף מהני הוא מפני שאז אין החיתוי מועיל, א"כ י"ל שזה רק בכירה, אבל בתנור שחומו רב, ובמעט חיתוי סגי, לכן אין הגריפה מהני וכנז'. אבל לטעם הר"ן שהוא משום היכרא, א"כ אמאי לא מהניא היכרא בתנור. וי"ל שכיון שהתנור חומו רב יש לחוש שמא יחרך תבשילו, ולכן נוהגים להמעיט חומו ע"י קטימה, וכמ"ש הפמ"ג (א"א ס"ק ח') עיי"ש. וי"ל להר"ן שממעטים חומו גם ע"י גריפת הגחלים לצידו, וא"כ ליכא ליה בזה שום היכרא, שהרי דרך הוא לבשל בתנור גם בכה"ג.

אלא דעיין ברז"ה (טז: מדפי הרי"ף) שכתב בטעם איסור גרוף בתנור כשגרף הגחלים לצד, וז"ל: הוא משום שקלשת לה גזירה דילמא אתי לחתויי, דהא גלי אדעתיה דלא קבעי להו, ע"כ. ומלשונו זה מתבאר לכאורה שטעם ההיתר בגרוף הוא לא משום היכרא כהר"ן, אלא משום הגילוי דעת שאינו חפץ בחומם, דכיון שאינו חפץ בחומם לא יבא לחתות, וכפי שי"א שכן הטעם בקטום וכדלהלן אות ו', אבל מצד היכרא לא סגי. וא"כ אף שהר"ן ס"ל בגדר גרוף כהרז"ה, מ"מ לא ס"ל בזה כטעמו, ועיין.

אולם מתוך לשונו זה של הרז"ה התבאר לך הטעם שיש לחלק בין כירה לתנור, דהטעם הוא משום דגרוף רק מקליש את חשש החיתוי אבל לא מבטלו, ולכן בכירה דלא נפיש הבלה סגי בגילוי דעת, אבל בתנור שנפיש הבליה שבכ"ש סגי לחתות, לא סגי בגילוי דעת. וביאור זה אפשר לפרש גם בר"ן, שאף שעשה היכרא במה שגרף לצד אחד, מ"מ לא סגי היכר זה בתנור, מפני שהיכר זה הוא קלוש, ומהני רק בכירה. ומ"מ הטוש"ע לא פסקו כן, אלא פסקו כהרמב"ם שגריפה הוא בדוקא ע"י שיגרוף כל הגחלים לחוץ (ועיין במ"ב ס"ק י"ג ושעה"צ ס"ק י"ד).

הטעמים בקטומה והנפ"מ ביניהם

ו) ועתה יש לבאר הטעם שקטימה מהני, שהרי אי"צ לקטום עד שלא תהא האש ניכרת, אלא סגי בכיסוי כל דהוא, וכמ"ש הראשונים, וכן הר"ן הביאו הב"י הכא (ד"ה ומ"ד אלא וכו'), א"כ אמאי זה מהני. ולשון הטוש"ע שהוא קוטם הגחלים "למעט חומם", והיינו שאף ע"י קטימה כל דהוא נתמעט החום, והיינו שבזה מוכיחים מעשיו שסגי ליה בתבשיל כמות שהוא, ואינו צריך לחום גדול, וכיון שעשה כן לא חיישינן תו שיחתה, וכן מבואר ברמב"ן וברשב"א בריש פרקין (ד"ה עד שיגרוף), ועיין רש"י לז: ד"ה שאני.

אולם ראה בר"ן (טו: מדפי הרי"ף סוד"ה כירה) שגו"ק מועיל משום "דאיכא היכרא שמסלק דעתו מלחתות בגחלים", הביאו הב"י (ד"ה ומ"ש רבינו לחלק). וראה עוד בב"י (סוד"ה ומ"ש ואם נתן) שכתב שהקטימה שריא משום שע"י ההיכר נזכר ולא יבא לחתות, עיי"ש, ובפשטות לזה נתכוין הר"ן. וכטעם הב"י מפורש ברמ"ך, הביאו הכס"מ בפ"ג ה"ד. ועיין בב"י שם שכתב לתרץ ע"פ טעם זה מה שמבואר ברמב"ם בפיה"מ, שמה שמבואר בש"ס (יח:) שאם נתן בה גרמא חיה לא בעינן גו"ק, ה"ה אם נתן בה ירק, וביאר הב"י שהטעם משום שעביד בזה היכר ולא יבא לחתות, עיי"ש. ויל"ע בזה, שאם הירק אפשר לו להתבשל אפי' מבעו"י (כמ"ש שם הב"י), א"כ מאי היכרא איכא, והרי הוא מבושל כשאר הקדירה, ומה היכר יש בדבר אם נתנו סמוך לחשיכה. ואפשר שיש חילוק בין ירק שנמצא בקדירה בעוד היום גדול, לירק הניתן סמוך לחשיכה, דאף שגם הוא מתבשל מ"מ ניכר שלא ניתן בעוד היום גדול, ועיין. ומ"מ בהכרח שהרמב"ם בפיה"מ פירש הטעם דקטום מהני, כמ"ש הב"י שהוא משום היכרא, ולכן אף בירק מהני. אבל לטעם שקטום מהני מפני שמיעט חומם, לכאורה פשוט שע"י נתינת ירק לא חשיב קטימה, ולכן בפ"ג ה"ח כתב הרמב"ם שמהני "אבר חי", ומשמע דוקא אבר ולא ירק, וזה משום דבחיבורו סבר שהטעם שקטום מהני זה מפני שממעט חומם (עיין לשונו פ"ג ה"ד, ובכס"מ ומרכבת המשנה שם).

ומה שהב"י כתב טעם דהיכרא זה רק לתרץ הר"מ בפיה"מ, אבל ליה לא ס"ל כן, כמ"ש בשו"ע שהטעם שקטום מהני זה מפני שממעט חומם. ולפ"ז ע"י נתינת ירק לא חשיב קטום, ורק אבר חי מהני, ומשום שמסיח דעתו ממנו עד למחר, שהרי אינו מתבשל קודם, וכמ"ש בשו"ע. א"כ קשה אמאי לא נקט השו"ע בהיתר זה לשון "אבר חי", אלא נקט חתיכה חיה. ואמנם כתב במג"א ס"ק ד' שדוקא בשר מהני ולא אבר עיי"ש, מ"מ לשון השו"ע צ"ב, דלא נקט אבר, ועיין. ומה שהקשה המג"א שם דמדין עססיות ותורמוסין דלקמן סי' רנ"ד ס"ח מוכח דלא כהר"מ בפיה"מ, כבר כתב שם הפמ"ג לחלק בין היכא שרק חתיכה אחת חיה לבין היכא שכל הקדירה חיה עיי"ש (ועיין במ"ב ס"ק ט').

ז) ומ"מ התבאר דאיכא ב' טעמים אמאי קטימה מהני, או משום מיעוט החום או משום דאיכא בזה היכרא. והנפ"מ בין הטעמים י"ל בקטמה והובערה, ואחר שהובערה מניח קדירה על גבה, שאם הטעם משום היכרא א"כ י"ל שאף שאחר שהובערה איכא היכר (וכן מוכרח לומר, שא"כ אמאי קיי"ל [ראה מג"א ס"ק ג' הובא במ"ב ס"ק י"ד, אולם עיין בפנ"י לז: סוד"ה ש"מ] שקטמה והובערה שרי להשהות, ובהכרח צ"ל שאף שהובערה מ"מ עדיין נותר ההיכר של הקטימה), ולכן שרי להניח הקדירה אף אחר שהובערה. אבל אי נימא שטעם ההיתר בקטמה הוא משום שמגלה דעתו שאינו חפץ בחום הרבה, א"כ אע"פ שבתחילה כשקטם גילה שכן דעתו, מ"מ השתא שמניח הקדירה אחר שהובערה, א"כ ביטל גילוי דעת זה שהרי מניחה בהיסק רב, ולפ"ז אף שקטמה מ"מ אם הובערה אח"כ, אסור להניח עליה אז קדירה.

עוד נפ"מ י"ל לפי מה שאיתא בגמ' לז. שגחלים שעממו (היינו שהוחשך קצת מראיתן עד שנוטות ליכבות, מ"ב ס"ק י"ד) הרי הן כקטומה, והנה בשלמא לטעם שקטימה מועיל מפני שגילה דעתו שאינו חפץ בחום הרבה, א"כ אתי שפיר מה שגחלים עוממות חשיב קטומה, שהרי מה שלא הקפיד לחתות בהם מוכחא מילתא שאינו חפץ בחום הרבה, וכ"כ הרשב"א לו: (ד"ה עד שיגרוף), אבל לטעם שהקטימה מהניא מפני שעשה היכר שיועיל לו להיזכר שלא לחתות, קשה הא בגחלים עוממות לא עשה שום היכר ואמאי זה נחשב לקטום.

ונראה לומר דגחלים שהקפידו לחתותם קודם השבת ניכר בהם האש בשבת, אבל גחלים שלא חיתו בהם קודם השבת נראים בשבת ככבויים, וזה ההיכר שרואה אותם כבויים ונזכר שלא חיתה קודם השבת, ובזה ייזכר שלא לחתות בשבת, הרי שדין גחלים שעממו אתי שפיר לכל הטעמים.

אולם הנפ"מ היא בהובערו אח"כ, שלטעם שאינו חפץ בחום גדול, א"כ גם אם הובערו (אחר שהניח עליהם הקדירה) עדיין חשיב קטומה, שהרי מה שהניח הקדירה על גבי גחלים שעממו, מוכח שאינו חפץ בחום גדול, ותו לא יבא לחתות, ולא איכפת לן לטעם זה מה שהובערה אח"כ.

אבל לטעם של היכר, לכאורה פשוט שאם הובערה אח"כ ליכא היכרא כלל, שהרי כבר נתבאר שצ"ל שההיכר בגחלים שעממו הוא מה שרואה בשבת את הגחלים ככבויים, ואז נזכר שלא חיתה בהם קודם השבת, ובזה סגי שלא יבא לידי חיתויה בשבת, א"כ הכא שהובערה אח"כ הרי ניכר בהם האש, והרי הם כגחלים שחיתה בהם קודם השבת, ובזה נסתלקה הקטימה, ולכן צריך לסלק הקדירה מהכירה כדין כל כירה שאינה גו"ק. וראה בפמ"ג (א"א ס"ק ג') שכתב נמי שאם הובערה אח"כ הדרא למילתא קמייתא (עיין פמ"ג א"א ס"ק ח'), ולפ"ז לכאורה ס"ל שהטעם שקטימה מהני הוא משום היכרא, וא"כ השתא שהובערה תו ליכא היכרא וכנז', אולם שהפמ"ג כתב שהטעם דהדרא למילתא קמייתא שהוא משום "דלא שייך בכאן גילוי דעת", וצ"ב דהא במה שלא הבעירה בעצמו איכא גילוי דעת שאינו חפץ בחום, ומה איכפת לן דאח"כ הובערה, ולכאורה הול"ל דליכא כאן היכרא, ועיין. ופשוט דכ"ז בנתנה קודם שהובערה, אבל אם נתן הקדירה אחר שהובערה, א"כ לכל הטעמים צריך לסלק הקדירה מן הכירה, שהרי אין כאן גילוי דעת שאינו חפץ בחום, שהרי עתה היא בוערת, וכן ליכא היכרא וכנז', וא"כ לכל הטעמים הוי כירה שאינה קטומה.

עוד נפ"מ י"ל כהיום שיש משהים קדירה ע"ג אש של גז, ומכסים האש ע"י פח, ועליו מניחים הקדירה, א"כ יש לדון אם צריך לכסות גם את הכפתורים, דאם נימא שקטום מהני מפני שמגלה דעתו שאינו חפץ בחום גדול, א"כ סגי בזה ששם פח על האש, שהרי בזה יש כבר גילוי שאינו חפץ בחום גדול, ולפ"ז אין שום ענין שיכסה הגחלים, אבל אי נימא שהטעם משום היכרא שיזכור שלא יחתה, א"כ אפשר שבעי היכרא במקום החיתוי דוקא והיינו בכפתורים, כמו בגחלים שקטמם שהוי ההיכר במקום החיתוי, וכבר נחלקו בזה האג"מ ח"א סי' צ"ג ושלחן שלמה ס"ק ה' (ג), ועיין בהערה שם.

ח) אמנם זה גופא יש לדון אם נתינת פח על האש הוי קטום, ולכאורה יש להוכיח מהשו"ע לקמן ס"ג שכתב שאם מניח קדירה ריקנית מעל האש, יכול להניח אח"כ על גבה את התבשיל, והוא מהגהות מרדכי כמ"ש בב"י שם, ושם מבואר שע"י הנחת הקדירה הריקנית נעשית הכירה ככירה גו"ק (ראה מ"ב שם ס"ק פ"א), ולפ"ז יש ללמוד שהפסק פח הוי גו"ק. אלא שיש להקשות ע"ז ממה שמשמע ברש"י לז. (ד"ה גבה) וכן בטור הכא שאסור להשהות קדירה על כיסוי שיש ע"ג חלל הכירה עיי"ש, ומבואר שהכירה לא הויא גו"ק ע"י כיסוי זה, וצ"ב דמ"ש זה מקדירה ריקנית. וצ"ל דהחילוק הוא שהיה הרגילות בזמנם להניח קדירה על כיסוי שע"ג חללה, שגם באופן זה היה דרכם לבשל, וכ"כ הב"ח הכא סי"ד, ולכן אין בכך היכרא וגם לא גילוי שאינו חפץ בחום הרבה, שהרי כך גם היו רגילים לבשל תמיד. אבל ע"ג קדירה ריקנית ודאי לא היו רגילים לבשל, וא"כ הויא הקדירה גילוי שאינו חפץ בחום, שאל"כ אמאי הניחה שם, וכן יש בזה היכרא גמור, והוי כקטום ושרי להשהות ע"ג קדירה, וכ"כ לחלק החזו"א (סי' ל"ז ס"ק ט').

ולפ"ז לכאורה כהיום שאין דרך לבשל ע"י הפסק פח, יש להתיר דומיא דקדירה ריקנית. אלא שהחזו"א שם ס"ק י"א כתב להוכיח מרש"י והטור הנ"ל לאסור הנחת פח ע"ג האש, דהוי כמעמיד על כיסויה שאסור עיי"ש, ולכאורה קשה דיש לחלק בין כיסוי פח בכירה בזמנם, לכיסוי פח באש בזמנינו, וכפי שחילק לעיל שם בין קדירה ריקנית לכיסויה. ואפשר דס"ל להחזו"א שכיון שבזמנם כיסוי פח היה אסור, א"כ נקבע הדבר לאיסור, ועיין.

אלא שלפי מה שנתבאר הטעמים שמהני קטום בכירה, יל"ע אמאי לא מהני קטום בתנור, והרי בתנור נמי הוא מגלה דעתו שאינו חפץ בחום, וכן איכא היכרא שלא יבא לחתות, ואמאי אמרינן כן רק בכירה ולא בתנור, וכתב הפמ"ג (א"א ס"ק ח') שבתנור כיון שחומו רב, לכן כדי שלא יחרך התבשיל קוטמים הגחלים עיי"ש, וא"כ אין היכרא או גילוי דעת שאינו חפץ בחום, שכן מה שקטם הוא רק כדי שלא יחרך התבשיל.

והנה בתנור טוח בטיט נחלקו השו"ע והג"ה להלן סי' רנ"ד ס"א, דלהשו"ע אף בכה"ג בעי גו"ק, ומה שמועיל טוח בטיט הוא רק בדבר שקשה ליה זיקא עיי"ש, אבל להג"ה מהני טוח בטיט אף באינו גו"ק, דכיון שהוא סתום וטוח בטיט ואינו מוכן לחיתוי, א"כ נזכר בינתיים ולא יבא לחתות, עיי"ש במ"ב ס"ק י"א י"ד. והנה לדעת ההג"ה שם אם נסתר טיחת הטיט מאליו ועתה אין הוא סתום, א"כ לכאורה לב' הטעמים הנז' לא חשיב השתא אחר שנסתר הטיט לגו"ק, שהרי מה שטח בטיט אינו ממעט עי"ז חומו, אדרבא כל מה שעושה כן הוא להרבות חומו, וכן לא עשה שום היכר בגחלים, א"כ י"ל דחשיב השתא אחר סתירת הטיט כמשהה הקדירה בכירה שאינה גו"ק, ולכל הדיעות צריך להסיר הקדירה מעל האש. וזה לא דמי כלל לקטמה ואחר שהניח הקדירה הובערה מאליה דחשיב כקטום לכל דבר, דהתם איכא גילוי דעת שחפץ במיעוט החום, וכן עדיין איכא ההיכר של הקטימה וכפי שהתבאר. אמנם עיין בתהלה לדוד לקמן סי' רנ"ט ס"ק י' שהשווה סתירת הפתח מאליו לקטמה והובערה עיי"ש, וצ"ע.

תנור גרוף וקטום

ט) ותנור שהוסק בגפת ועצים והוא גו"ק, ראה בסוגיין (לח:) שנחלקו אביי ורב אדא בר אהבה, דלאביי מתני' דהתם דאיירי בתנור וכופח איירי באינו גו"ק, ולרב אדא ב"א איירי בגו"ק, עיי"ש. ולפ"ז לכאורה י"ל שלאביי תנור גו"ק שרי ואפי' הוסק בגפת ועצים. וראה ברמב"ן שם (ד"ה אלא) שהביא שיש מי שאומר כן, אבל יש חולקין, וכתב שהעיקר כדבריהם שתנור אפי' גו"ק אסור, ומה שהעמיד אביי המשנה באינו גו"ק זה משום כופח (עיי"ש בסוגיא), אבל בתנור אין חילוק, ואפי' גו"ק אסור עיי"ש. ועיין בב"י (ד"ה ומ"ש אפי') שכתב שכן נראה מדברי כל הפוסקים. אלא שבכס"מ (פ"ג ה"ה) הביא בשם הרמ"ך שס"ל שאפי' כשהוסק התנור בגפת ועצים אם הוא גו"ק מותר, וכן בב"י שם הביא שהכל בו (סי' ל"א) כתב בשם ההשלמה להתיר תנור גו"ק. אלא שהב"י שם ביארו בתנורים שלנו שרחבים מבפנים יותר מכדי שפיתת קדירה אחת, ולכן לא נפיש הבלייהו ודינם ככירה, עיי"ש. אלא שכבר העיר הא"ר ס"ק י' שמש"כ הכל בו בשם ההשלמה הוא בפלוגתא, ואילו מה שהביא אח"כ דין כירות שלנו הוא לכו"ע, עיי"ש. ועוד שרק להלן הזכיר צורת הכירות שלנו שהם רחבים מבפנים (וכפי שהביא הב"י להלן ד"ה ותנור), ולעיל שלא כתב כן זה ודאי משום דאיירי בתנור של זמן התלמוד, ומזה נראה שדעת ההשלמה כדעת הרמ"ך, וכמ"ש שם הא"ר.

ובקש וגבבא בתנור מבואר בטוש"ע שאפי' גו"ק לא מהני, אבל הרמב"ם (פ"ג ה"ה) כתב שגו"ק בתנור לא מהני, וכן אם "הסיקוהו בקש או בגבבא אין משהין בתוכו אלא על גביו", ולא הזכיר גו"ק לגבי קש וגבבא, ומשמע לכאורה שתנור שהסיקוהו בקש וגבבא רק אם אינו גו"ק אסור, אבל בגו"ק שרי, וכן דייק בא"ר ס"ק י"א. והטעם משום דבתרתי לטיבותא, היינו גם קש וגבבא וגם גו"ק תו לא שייך לחתות, וא"כ מאן דאסר אפי' בגו"ק, בהכרח שס"ל שהטעם שאסור הוא משום שגזרו גרוף אטו אינו גרוף, שכיון שנפיש הבליה נראה כאינו גרוף, ויתירו גם באינו גרוף, וכהרמב"ן והרשב"א (הנז' לעיל אות ה'), וא"כ תימא על הב"י והמג"א ס"ק ח' שביארו בטעם האיסור בתנור גרוף כהרמב"ם, ואפ"ה אסרו בקש וגבבא אפי' בגרוף, עכת"ד הא"ר, עיי"ש.

וי"ל דהנה צ"ב בקש וגבבא ואינו גו"ק אמאי אסור בתנור, והרי בכירה שרי מפני שאין בהם גחלים וכמ"ש הכל בו (הובא במ"ב ס"ק י"ט), א"כ אמאי בתנור אסור. ותירץ הרז"ה (טז: מדפי הרי"ף) שגם בקש וגבבא "יש מהן גחלים קטנים עוממות", ומבואר דאין הכוונה שאין בקש וגבבא גחלים כלל, אלא יש גחלים קטנות, שבתנור לא מהני חיתויים, וס"ל להא"ר שכיון שיש רק גחלים קטנות הם יוצאים ע"י הגריפה, ומה שנותר בתנור אינו מן הגחלים הקטנות, אלא משאר הקש וגבבא, ובהם לא שייך חיתוי. ורק בהוסק בגפת ועצים שיש גחלים ממש, א"כ אינו יכול לגרוף הכל, ואחר גריפתו נשארים הגחלים הקטנים ששייך בהם חיתוי, משא"כ בקש וגבבא, כן משמע מלשון הא"ר. אולם י"ל שגחלים קטנות לעולם א"א לגרוף, וזה מפני הרווחים שיש בכלי הגריפה, שאינו יכול לגרוף אלא גחלים גדולות ולא קטנות, וא"כ אפשר שאע"פ שאחר שהסיקה בקש וגבבא לא נותר אלא רק גחלים קטנות, מ"מ לא אפשר לגורפם. והיינו שבקש וגבבא אין חילוק בין גו"ק לאינו גו"ק, ובכל גוונא עדיין איכא ביה גחלים קטנות, ולכן בתנור בכל גוונא יש לאסור מפני שעדיין איכא חשש חיתוי, כן יש לבאר דעת הב"י והמג"א. וראה נמי בחזו"א (סי' ל"ז ס"ק כ"ב ד"ה במ"ב) שתמה על הא"ר ומשום שבקש וגבבא לעולם חשיב גו"ק, ולפ"ז דחה הראי' מהרמב"ם עיי"ש, ועיין ב"ח ס"ה. וכן מפורש בגר"ז ס"ד שחיישינן לחיתוי בתנור גו"ק אפי' כשהוסק בקש וגבבא עיי"ש (ועיין במ"ב ס"ק כ"ב).

כופח גרוף וקטום

י) ובכופח קיי"ל שאם הוסק בגפת ועצים דינו כתנור, ואם הוסק בקש וגבבא דינו ככירה, וכמבואר במתני' לח:, ומשמע שהוא לגמרי כתנור או ככירה, אולם ראה בטור הכא שכתב שאם הוסק בקש וגבבא דינו ככירה רק אם הוא גו"ק, והעיר ע"ז הב"י (ד"ה ומ"ש וכופח וכו') שאינו כן, אלא אם הוסק בקש וגבבא דינו לגמרי ככירה, ושרי אפי' אינו גו"ק, עיי"ש. וכן יל"ע באינו גו"ק מה דין הכופח, האם דינו כתנור לגמרי או לא. ועיין בב"ח ס"ה שכתב להורות כהטור מברייתא לח: "כופח שהסיקוהו בקש וגבבא סומכין לו ואין נותנין על גביו", וקשה דבמשנה התם שנינו שבקש וגבבא דין הכופח בכירה, א"כ אף ליתן על גביו שרי כשם ששרי בכירה, ובהכרח שהמשנה איירי בגו"ק ולכן דינו ככירה לכל דבר, והברייתא איירי באינו גו"ק, ולכן דינו ככירה רק לענין סמיכה, אבל ליתן על גביו דינו כתנור, עיי"ש שהאריך. ולפ"ז מתבאר שכופח בקש וגבבא ואינו גו"ק, יש בו חומרא כתנור (לענין על גביו), וקולא ככירה (לענין סמיכה), והיינו דבגו"ק הוא לגמרי ככירה, ובאינו גו"ק יש בו צד לכאן וצד לכאן. ומה שלב"י לא ניחא ליה בזה, י"ל לכאורה שזה משום שגרס בברייתא כהגר"א "סומכין לו ונותנין על גביו" (ועיין ט"ז סוס"ק ו'), והיינו שדין הכופח שהסיקוהו בקש וגבבא ככירה לכל דבר, ואפי' אינו גו"ק. אלא שזה תימא דלהלן (סוף ס"ב א' ד"ה כתב) העתיק הב"י את לשון הברייתא כהב"ח, ודלא כהגהת הגר"א עיי"ש, ולפ"ז מפורש בברייתא שאין הכופח שהוסק בקש וגבבא ככירה לגמרי, ובהכרח צריך לחלק בין גו"ק ללא גו"ק וכהב"ח, והוי זה ראי' לדינו של הטור, וצ"ע. שו"ר שכבר העיר החזו"א (סי' ל"ז ס"ק ה' ד"ה ובטור) על גירסת הב"י, וכתב שאולי הוא ט"ס בב"י, וצ"ל ונותנין, ועיי"ש בכל הס"ק מש"כ בענייננו. עכ"פ מדברי הטור מתבאר ששייך גריפה בקש וגבבא, ואפ"ה פסק שבתנור אסור אפי' הוסק בקש וגבבא אפי' הוא גו"ק, ולפי הא"ר צ"ל הטעם משום שרק בתנור גזרו גו"ק אטו אינו גו"ק, אבל בכופח לא גזרו, ולכן באינו גו"ק כיון שנפיש הבליה דכופח, חיישינן שיחתה אפי' בקש וגבבא, אבל בגו"ק כיון דאיכא תרתי למעליותא תו לא חיישינן שיחתה, כך יהא ביאור הטור לפי הא"ר דלעיל. ולהב"י י"ל גם בטור שהניצוצות שנותרו אחר הגריפה, שייך חיתויים רק בתנור ולא בכופח.

גדרים במאכל בן דרוסאי

יא) ובאופן דנתבשל כמאכל בן דרוסאי או שנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, נחלקו ב' הדיעות בשו"ע, דלדיעה הראשונה חיישינן שמא יחתה ואסור, ולהי"א זה שרי. אלא שלשון השו"ע בדעת הי"א ק"ק, שכתב וז"ל: "שכל שנתבשל כמאב"ד, או נתבשל כ"צ ומצטמק ויפה לו, מותר להשהותו" (וכן הוא בטור), ומלשון זה משמע לכאורה דמצטמק ויפה לו שרי רק בנתבשל כ"צ, ומשמע שבנתבשל כמאב"ד מצטמק ויפה לו אסור, דאיכא תרתי לגריעותא, ורק במצטמק ורע לו שרי במאב"ד, ולפ"ז פסק השו"ע כהרז"ה (טז. מדפי הרי"ף, הביאו בב"י הכא ד"ה וכתב הר"ן) שבנתבשל כמאב"ד יש חילוק בין מצטמק ורע לו למצטמק ויפה לו. אלא שבהמשך כתב השו"ע שאין איסור בשהייה אלא בלא הגיע למאב"ד, ומשמע דבהגיע למאב"ד שרי בכל גוונא ואפי' מצטמק ויפה לו, וכן העירו האחרונים (ראה פמ"ג משב"ז ס"ק א' בסוגריים, הגהות רעק"א ס"ק ה', חזו"א סי' ל"ז ס"ק ג' ד"ה ויש), וכתב שם הפמ"ג שכוונת השו"ע בלשונות אלו צ"ע (עיין עוד בדבריו בסי' רנ"ד סס"ק א'), אלא שהנוהגים כהי"א מקילים

בנתבשל כמאב"ד בכל גוונא [אולם עיין במשב"ז להלן סי' רנ"ט ס"ק ג' (ד"ה ראשונה) שכתב שמנהגם להקל כמאב"ד רק במצטמק ורע לו וכהרז"ה, וצ"ע].
וכבר הקשה כן הדרישה אות ז' על לשון הטור, ותירץ בסו"ד שכל מאב"ד הוא מצטמק ויפה לו, שעצם גמר בישולו יפה לו (אף אם אחר גמר בישולו יהא רע לו), ואפ"ה שרי אף שהוא תרתי לגריעותא, א"כ ודאי בנתבשל כ"צ שרי אף במצטמק ויפה לו כיון שהוא רק חדא לגריעותא עיי"ש (ועיין במאמ"ר ס"ק ז' מש"כ על הדרישה). אלא שעדיין קשה לשון הטוש"ע דמאי רבותא בנתבשל כ"צ דשרי אף שמצטמק ויפה לו, והרי אפי' בנתבשל כמאב"ד שרי אף שהוא מצטמק ויפה לו, וא"כ אין שום רבותא שבנתבשל כ"צ שרי. ולכאורה י"ל דהנה בכל דרגת בישול יש טיבותא וגריעותא, שבמאב"ד מצד אחד יש לו תועלת גדולה בגמר בישולו, שכן אף שאפשר לאוכלו כשהוא כמאב"ד, מ"מ אין הדרך לאוכלו כן, אלא שמצד אחר צריך לזה חיתוי רב כדי שיתבשל כ"צ, ולזה פחות חיישינן. וכן בנתבשל כ"צ ומצטמק ויפה לו, דמצד אחד הדרך לאוכלו כך שהרי נתבשל כ"צ, אבל מצד אחר בחיתוי קל יכול להתבשל יותר, ואפשר דבזה חיישינן טפי. וזה מה שנתחדש להי"א שבכל גוונא בין אם הוא כמאב"ד ובין אם הוא נתבשל כ"צ ומצטמק ויפה לו, בכל גוונא לא חיישינן לחיתוי, דכל שאפשר לאוכלו ואפי' בקצת דוחק, תו לא חיישינן לחיתוי (ועיין בגר"ז ס"ח ובמ"ב ס"ק ל"ז). ולפ"ז אין הכרח לומר שכל מאב"ד הוא בכלל מצטמק ויפה לו, ולכן כתבו הטוש"ע שבנתבשל כ"צ אפי' הוא מצטמק ויפה לו שרי, והיינו דאף שבכה"ג בחיתוי מעט סגי, אפ"ה לא חיישינן לחיתוי כיון שבלא"ה יכול לאוכלו, ויש ליישב עוד בדרכים אחרות.

יב) ובגדר מאב"ד כתב רש"י (שבת כ. ד"ה בן דרוסאי) שהוא שליש בישולו, וכן הוא בטור כאן, והרמב"ם (בפ"ט ה"ה) כתב שהוא חצי בישול. והפשטות ששיעור זה הוא לפי תיקון המאכל, שאם המאכל נתקן או נתרכך בחצי מקושיו, הוי חצי בישול, ואם נתרכך שליש מקושיו הוי שליש בישול. אלא שבחזו"א (סי' ל"ז ס"ק ו') כתב לשער זה לפי זמן הבישול, ואם המאכל מתבשל כשעתיים א"כ שעה הוא חצי בישולו, וארבעים דקות הוא שליש בישולו, וראה שם שכתב שמשערים זמנים אלו מאז שהתבשיל הגיע ליס"ב, עיי"ש. וזה ק"ק דלכאורה כל הענין במאב"ד הוא תיקון הכרחי לאכילה, שכל שאפשר לאוכלו אפי' בדוחק שרי להי"א, וקבעו חז"ל ששיעור מאכלו של בן דרוסאי הוא המוכרח לתיקון המאכל, וקודם לזה לא אפשר לאוכלו, וודאי שבן דרוסאי היה אוכל מאכלו לפי שיעור תיקונו, ולא לפי שיעור זמן בישולו, ואם יתברר ששיעור תיקון המאכל אינו כשיעור זמן הבישול, לכאורה יש לילך בזה אחר שיעור תיקון המאכל, ולא לפי שיעור הזמן, ועיין.
והנה יל"ע מה חשיב מאב"ד במים, ונראה דזה תלוי במה שיש לחקור מה חשיב כ"צ במים, דאם נימא שכ"צ במים היינו שהעלו המים רתיחות (היינו שהעלו המים בועות), א"כ י"ל שחצי או שליש ממעלות החום של הרתיחות הוי מאב"ד (ולחזו"א לכאורה אף זה תלי באורך זמן הבישול ולא במעלות החום), אבל אי נימא שכ"צ הוי יס"ב, א"כ חצי או שליש מזה הוי יס"ב. אלא שזה קשה לומר, דהא במים פחות מיס"ב חשיב כצונן, ולכן צ"ל כהצד הראשון שכ"צ במים היינו בהעלו רתיחות. וראה בגר"ז סי' רנ"ד סי"ד שכתב ששיעור מאב"ד במים הוא חצי חימום, וכן הוא במ"ב בסוף סימן רנ"ט, ולפי הנז' צ"ל דס"ל שכ"צ במים הוא בהעלו רתיחות, וא"כ חצי או שליש בישולו הוא יותר מיס"ב. וכן הוא מוכרח לכאורה בדעת החזו"א דס"ל שרק ביס"ב הוי תחילת בישול ולא קודם וכנז' (אם לא שנחלק בזה בין מים לשאר תבשיל), א"כ בהכרח שחצי או שליש בישול הוא אחרי יס"ב, שהרי ביס"ב הוי רק תחילת בישול. ולשיטת החזו"א א"כ מודדים הזמן מאז שהמים יס"ב עד שמעלים רתיחות, וחצי או שליש מזמן זה הוי מאב"ד, ולהדרך האחרת שכתבנו ששיעור מאב"ד נקבע לפי תיקון המאכל, א"כ מודדים את מעלות החום של המים מאז שנעשים יס"ב עד שמעלים רתיחות, וחצי או שליש ממעלות החום הזה הוי מאב"ד. אמנם עיין באג"מ ח"ד סי' ע"ד אות כ"ד שביאר דברי הגר"ז בדרך אחר, עיי"ש.

ולענין הלכה השו"ע לא כתב כאן השיעור של מאב"ד, אבל להלן סי' רנ"ד ס"ב כתב שמאב"ד הוא חצי בשולו, וכהרמב"ם. והטעם שכתב כן רק להלן ולא כאן, פירש בתוספת שבת (בסי' רנ"ד ס"ק י"ג) מפני שהי"א כאן הוא שיטת רש"י וסיעתו, והם ס"ל שמאב"ד הוא שליש בישול, ואף שהשו"ע ס"ל שהוא חצי בישולו, לא יכל לכתוב כן בשיטת רש"י, ורק לקמן בסי' רנ"ד ס"ב שפסק כשיטת הרמב"ם, כתב שם שמאב"ד הוא חצי בישול וכשיטת הרמב"ם, עיי"ש.
אולם ביו"ד סי' קי"ג ס"ח גבי בישולי עכו"ם, סתם השו"ע שמאב"ד הוא שליש בישולו, וכתב המג"א להלן סי' רנ"ד ס"ק ח' שהשו"ע החמיר רק הכא ומשום חומרא דשבת.
והמ"ב כתב להקל שמאב"ד הוא שליש בישול, הן לענין שעה"ד להקל ולהשהות מבעו"י אפי' שנתבשל רק שליש בישולו (בס"ק ל"ח), והן לענין דיעבד אם שכח ושהה תבשיל שנתבשל כשליש בישולו (בס"ק מ"ג) עיי"ש, ומבואר דבלא זה יש להחמיר שמאב"ד הוא דוקא חצי בישול, וכן נראה מדבריו בבה"ל בסוף הסעיף (סוד"ה ונהגו וכו'), וכן בסוף סימן רנ"ט גבי מים עיי"ש.

בדיני שהייה אזלינן בתר השקיעה או בתר ברכו

יג) ובאופני ההיתר כגון בנתבשל כ"צ או בנתבשל כמאב"ד, יל"ע לפי איזה זמן אזלינן, אי בתר שקיעת החמה שבעינן שכבר נתבשלה אז כ"צ, או כמאב"ד, ולא איכפת לן אי קודם לזה לא הגיעה לידי כך, או דאזלינן בתר זמן קבלת שבת, שבעינן שבזמן קבלת שבת תהא מבושלת כ"צ או כמאב"ד, ואם לא הגיע התבשיל לידי כך אלא רק בשקיעה הוי שהייה באיסור.
ולכאורה זה תלוי במחלוקת הרמ"א והמג"א להלן ס"ב בדעת הי"א שם, דס"ל דיש דין חזרה גם מבעו"י, שאם נתן תבשיל סמוך לכניסת שבת באופן שאם היה צונן לא יכל להרתיח עד כניסת שבת, אסור ליתנו מדיני חזרה, עיי"ש. ומהו כניסת שבת לענין זה, כתב הרמ"א "שהוא סמוך לחשיכה או סמוך לברכו", והיינו שצריך שיהא יכול התבשיל להרתיח עד קודם ברכו, והיינו עד שיקבלו הרבים את השבת באמירת ברכו, או עד סמוך לחשיכה. והנה לכאורה בכל מקום חשיכה היינו צה"כ, וא"כ סמוך לחשיכה היינו ביה"ש, ומבואר א"כ לכאורה ברמ"א שאם יכול להרתיח עד תוך ביה"ש שרי, וקשה הא ספק שבת הוא, ואמאי לא אסור להי"א מדיני חזרה. ובהכרח שחשיכה שנקט הרמ"א היינו ספק חשיכה היינו ביה"ש, והיינו שצריך שיכול יהא התבשיל להרתיח עד סמוך לספק חשיכה שהוא ביה"ש, והיינו עד השקיעה, שלהרמ"א צריך שיהא יכול להרתיח עד השקיעה או עד קבלת שבת בציבור. אולם המג"א שם ס"ק כ"ו חלק על הרמ"א, וכתב שרק בתר חשיכה אזלינן אבל לא בתר ברכו, עיי"ש טעמו. ולכאורה גם הכא יחלקו, דמה שבעינן הכא שיהא מבושל כ"צ או מאב"ד קודם שבת, להרמ"א הוא קודם שקיעה או קודם ברכו, ולהמ"א אזלינן בזה רק בתר השקיעה.
אולם גבי קדירא חייתא שכתב בשו"ע שבעינן שלא תתבשל כלל קודם השבת, כתב המ"ב שם בס"ק י' וז"ל: פירוש אז שרי ליתנו סמוך לשקיעה ממש וכו', עיי"ש. ומבואר דאזלינן בזה בתר השקיעה ולא בתר ברכו, וודאי דה"ה נמי לענין נתבשל כ"צ או מאב"ד, דאין סברא לחלק ביניהם, וצ"ב שסתם בזה כהמג"א ודלא כהרמ"א, ואילו להלן בס"ב ס"ק ע"א הביא מחלוקתם ולא מבואר שהכריע בזה כהמג"א.

וי"ל דהנה אע"פ שלענין כ"צ או כמאב"ד שיטת הרמ"א לחומרא, שהרי לדידיה בעינן שיהא מבושל כראוי עוד בזמן אמירת ברכו והיינו קודם שקיעה, והמג"א מיקל דאף שלא יהא מבושל כראוי עד השקיעה שרי, אולם לענין קדירה חייתא שיטת הרמ"א לקולא, שהרי אף אם נתבשל קצת קודם השקיעה, מ"מ אם עד ברכו היא חייתא שרי, ולהמג"א לחומרא דבעינן שתהא חייתא עד השקיעה. ואפשר דס"ל להמ"ב דלגבי דין קדירה חייתא שהוא לכו"ע, יש להחמיר כהמג"א דבעינן חייתא עד השקיעה, ולפ"ז גבי כ"צ ומאב"ד שבהם הרמ"א לחומרא, אה"נ בעינן שיתבשל כראוי עד ברכו. אולם גבי דיני חזרה מבעו"י שהוא במחלוקת, ובזה הרמ"א מחמיר והמג"א מיקל, הביא המ"ב מחלוקתם ולא הכריע. ואפשר שאף הרמ"א מחמיר בקדירה חייתא דבעינן שתהא חייתא עד השקיעה, ולא כתב לילך בתר ברכו אלא לחומרא לגבי דיני חזרה מבעו"י, וע"ז פליג עליה המג"א דאף בזה אין להחמיר משום דהוא דרבנן, ועיין.
אולם ראה בחזו"א (סי' ל"ז ס"ק כ"ז ד"ה דינים העולים) שכתב שאפשר שכל שהגיע למאב"ד עד צה"כ יש להתיר, והטעם משום דהוא שבות בביה"ש, ולכן יש להתיר התבשיל בדיעבד, עיי"ש. וא"כ ה"ה בנתבשל כ"צ עד צה"כ, וכן גבי דיני חזרה מבעו"י, דכל שיכול להרתיח עד צה"כ שרי, דהא כ"ז אינו אלא שבות. ולפ"ז שמא י"ל דמש"כ הרמ"א בס"ב "סמוך לחשיכה", הוא כפשוטו, שאם ירתיח עד צה"כ יש להתיר. אלא דזה אינו, דא"כ קדירה חייתא היכי משכחת לה, שהרי אם נותנה על האש קודם שקיעה, ודאי דעד צה"כ התבשלה קצת, אלא ודאי דאזלינן בתר השקיעה, וכיון שאז היתה חייתא שרי, ולא כתב החזו"א כן אלא להקל לענין דיעבד, ועיין. והאופן שיתן הקדירה קודם השקיעה ותהא חייתא עד השקיעה, הוא שיתן קודם השקיעה, ולא ספיק להגיע ליס"ב עד השקיעה, דמה שהוחם עד יס"ב לא חשיב בישול, וכפי שנראה מהמ"ב ס"ק י"א, ורק מיס"ב מתחיל הבישול, וזה נעשה אחר השקיעה, וכפי שביאר כל זה החזו"א (סי' ל"ז ריש ס"ק כ"ב, ראה עוד שם מה שכתב לבאר לגבי ההיתר של חתיכה חיה).
יד) ומאי דאמרינן שכל שהתחיל מעט להתבשל אף שלא הגיע למאב"ד, לא חשיב קדירה חייתא ואסור, כן מפורש בב"י הכא (ד"ה ומעתה), אלא שהב"ח סס"ה חלק עליו וכתב שכל שלא הגיע למאב"ד חשיב קדירא חייתא ושרי, עיי"ש. ובהכרח שכל דברי הב"ח היינו לדיעה ראשונה בשו"ע, אבל לדיעה שניה שמאב"ד שרי להשהות, וכן קדירה חייתא שרי להשהות, גם הב"ח יודה שהאיסור מנתבשל קצת ועד כמאב"ד, כ"כ במשב"ז ס"ק א', ועיי"ש בט"ז. וכדברי הב"ח כן משמע ברמב"ם בפיה"מ בריש פרקין שכתב שאיסור שהייה "הוא בתבשיל שנתבשל חצי בשולו וכו', אבל אם לא נתבשל כלל וכו' מותר לשהותו ע"ג הגחלים", משמע שאם לא הגיע לחצי בישולו (שהוא מאב"ד לשיטת הרמב"ם) חשיב קדירה חייתא, דאל"כ סתרי דבריו מרישא לסיפא, אלא שממש"כ בחיבורו פ"ג ה"ח משמע שאפי' נתבשל קצת לא חשיב חייתא ואסור, דבעינן חייתא ממש, וכן מפורש בר"ן (ו: מדפי הרי"ף ד"ה והאי) שכתב בהדיא בדעת הרי"ף שפסק כדיעה ראשונה שמשהתחיל להתבשל אסור, וכבר דיברו בכ"ז המאמ"ר ס"ק א' (ד"ה הן) והא"ר ס"ק ב' עיי"ש (ועיין במ"ב ס"ק י' ובשעה"צ ס"ק י"ג).
ובפחות ממאב"ד, מבואר בשו"ע שגו"ק מהני, וראה בהגהות רעק"א ס"ה ה' שהאריך להוכיח דיש ראשונים שפליגי בזה וסוברים שבפחות ממאב"ד אף גו"ק לא מהני עיי"ש, והזכירו בה"ל בסוף הסעיף (בד"ה אלא וכו'), ואכמ"ל בזה.

שהייה וחזרה למקום שאינו יס"ב

טו) עוד אופן היתר מבואר ברמ"א, שכתב על דברי השו"ע שאסר לסמוך לתנור גו"ק שזה רק אם הוא יס"ב, ומקורו בהגהות מרדכי, וכמ"ש הב"י הכא (ד"ה ומ"ש ותנור), והיינו שבאינו יס"ב שרי. והנה יל"ע אם ההיתר באינו יס"ב, היינו שהמקום ששם מניח אינו יס"ב, דזה שרי אף אם יש בתנור מקום שיס"ב, וכגון בתוכו, דאפ"ה שרי כיון שמקום הנחת הקדירה אין היס"ב, או שבעינן שבכל התנור (או הכירה) לא יהא יס"ב, ורק בכה"ג שרי, אבל אם בתוכו יס"ב, אע"פ שבמקום שמניח מבחוץ לא הוי יס"ב אסור. וראה בב"י להלן (ס"ב א' ד"ה כתבו התוס') שהביא מש"כ בהגהות מרדכי והגהות מיימוניות להתיר לסמוך קדירה אצל האש סמוך לחשיכה, אף למי שאוסר ליתן אז על הכירה מדיני חזרה (עיין י"א שהביא הרמ"א להלן סוף סעיף ב'), וכתב ע"ז הב"י וז"ל: ונראה ודאי דבמקום שהיד סולדת איצטריכו למישרי, דאילו במקום שאין היד סולדת אפי' בשבת עצמה שרי, ע"כ. ומלשונו נראה שבמקום תליא מילתא, שאם מניחה במקום שאין היס"ב שרי, ואפי' אם במקום אחר יש יס"ב, שהרי במקום האש ודאי יש יס"ב, ואפ"ה פשיטא להב"י דשרי לדידהו להניחה אפי' בשבת עצמה אם המקום ששם מניחה אינו יס"ב, וכ"פ הג"ה בסוף ס"ב שמותר להחזיר או לסמוך לתנור אפי' בשבת אם אין היס"ב שם (ועיין במ"ב שם ס"ק ע"ו), ומבואר א"כ שאין איסור חזרה בשבת אלא למקום שהיס"ב, אבל אם מחזיר למקום שאין יס"ב, אפי' אם יש שם מקום אחר כגון בתוך הכירה דהוי יס"ב, ליכא בזה איסור חזרה, כיון שבמקום ההנחה לא הוי יס"ב. ולפ"ז פשוט דה"ה גבי שהייה, שמש"כ הרמ"א שמה שאסור לסמוך לתנור היינו דוקא אם הוא יס"ב, הכוונה שהמקום ששם מניח הקדירה הוא יס"ב אז אסור, אבל אם אין אותו מקום יס"ב שרי להשהות שם, אפי' אם בתוך התנור הוי יס"ב. ונראה שזה מקורו של המג"א ס"ק ט' (הובא במ"ב ס"ק כ"ג) שכתב שאפשר שאפי' אין התנור גו"ק גם כן שרי ליתן הקדירה, עיי"ש. והרי באין גו"ק בפשטות הוי תוך התנור יס"ב ואפ"ה שרי, ואמאי הא הוי יס"ב, אלא ודאי צ"ל שמניחו במקום שאין יס"ב, וזה שרי אע"פ שיש שם מקום שהוא יס"ב, וכן נראה שהבין המ"ב שכתב שם וז"ל: כיון שהמקום שמעמיד שם הקדירה אין היס"ב, ע"כ. הרי בהדיא שלא איכפת לן משאר הכירה או התנור, אלא רק ממקום ההנחה, ואם שם אינו יס"ב שרי, וכן נראה מלשונות הגר"ז ס"ה וסכ"א, ולפי מה שהתבאר מקורו מהב"י דלהלן ס"ב. וכתב המג"א ששרי ליתן אפי' על גבי התנור עיי"ש, והיינו שאף שהגהות מרדכי איירי בסמיכה, וכן משמע ברמ"א שהתיר ליתן בסמיכה, מ"מ הוסיף המג"א שכיון שההיתר הוא מצד שאינו יס"ב, א"כ אף על גביו שרי, כן ביאר שם והמחצה"ש.
אלא שמש"כ המג"א להתיר ליתן אפי' על גביו באינו גו"ק, ראה בגר"ז הכא סכ"א וקו"א אות ה' (וע"ע שם ס"ה) שכתב שבאינו גו"ק אסור ליתן על גביו אפי' אינו יס"ב, וכן מוכח מהמג"א ס"ק ל"א ל"ה, ומש"כ כאן להתיר כתב רק בדרך אפשר כלשונו, אבל למעשה לא התיר עיי"ש (ועיין בחזו"א סי' ל"ז ס"ק ח' ד"ה והנה). אולם המ"ב ודאי לא ס"ל כן, שהרי כתב להלן ס"ק צ"ב שאם אין יס"ב בתנור, "אין עליו שם תנור שהוסק כלל", ואז שרי ליתן אפי' בתוכו, עיי"ש. אלא דאם פשיטא ליה להמ"ב כן, ק"ק אמאי כתב כן הכא בדרך אפשר, דלכאורה באינו יס"ב ודאי שרי, דהא התנור חשיב כלא הוסק כלל. וי"ל דבס"ק צ"ב משמע שאין בתנור בשום מקום יס"ב ואפי' במקום הגחלים, וזה ודאי שרי, דהוי כתנור שלא הסיקוהו דהכל שרי בו, אבל הכא מוכח מלשון המ"ב (והמג"א) שרק היכן שמניח הקדירה לא הוי יס"ב, ומשמע שיש מקום אחר והיינו במקום הגחלים דהוי יס"ב, וזה לא הוי פשיטא ליה כ"כ דשרי, ולכן כתב זה בדרך אפשר. והטעם שאין דין זה פשיטא, הוא משום דאף שהמקום שבו הניח אינו יס"ב, מ"מ כיון שיש שם גחלים לכאורה יש לחוש שמא יחתה, כדי שיהיה מקום הקדירה יס"ב. ומ"מ כתב המג"א שיותר נראה להתיר, והטעם י"ל שכיון שמקום הקדירה אינו יס"ב, א"כ בשביל שיהא אותו מקום חם הרבה יותר מיס"ב, עד שיוכל לחמם הקדירה לכדי יס"ב, צריך חיתוי רב, ולחיתוי רב לא חיישינן (עיין להלן סי' שי"ח סי"ד). ומ"מ מדברי הגר"ז בקו"א משמע שאפי' אין בכל התנור יס"ב אסור ליתן אפי' על גביו באינו גו"ק.
והנה מחלוקת זו אי אין יס"ב הוי רק כגו"ק, או דלא חשיב כהוסק כלל, תלי בגרסאות בהג"ה להלן ס"ה, דהגר"א שם ס"ק ס"ה גרס "שאם", וכן גרס המ"ב ס"ק צ"ג וראה בשעה"צ שם, ולפ"ז נחלקו שם ביס"ב, ומשמע שבאין יס"ב חשיב כלא הוסק כלל. אולם הגירסא לפנינו "ואם", ולפ"ז נחלקו באין היס"ב, דאפ"ה אינו חשוב רק גו"ק, וכן מוכח שגרס רעק"א שם ס"ק ט', וכן הפמ"ג שם בא"א ס"ק ל"ה, וכן גרס ודאי הגר"ז הנז', עיין בכל זה, ואין להאריך בזה כאן.
טז) והשתא אחר שנתבאר שדעת הב"י, וכן נראה מהמג"א שכל שהמקום אינו יס"ב, שרי אפי' אם במקום הגחלים הוי יס"ב, יל"ע מה הדין אם המקום הוא כן יס"ב אבל אינו חם הרבה, ולא יוכל להחם הקדירה עד כדי יס"ב, האם בכה"ג אסרינן בשהייה וחזרה, שהרי סו"ס מניח במקום שהוא יס"ב, או דילמא זה שרי, משום דבעינן שתהא הקדירה נעשית שם יס"ב, ובלא זה לא אסרינן שהייה וחזרה. וראה בגר"ז הכא סכ"א שכתב במוסגר שאין המקום חשיב יס"ב, אלא דוקא כשיכול תבשיל צונן להתחמם שם עד שיהא יס"ב עיי"ש, ומבואר בזה שאם אינו יכול לחמם התבשיל עד שיהא יס"ב, שרי אף שמניחו במקום שהוא יס"ב. אלא שבקו"א שם אות ד' חזר בו מזה, וכתב שצריך למחוק מה שכתב בפנים, והעיקר שאם מניח במקום שהיס"ב, אסור אף אם אינו יכול להחם הקדירה, עיי"ש.
אולם ראה במ"ב להלן בס"ק ס"ז שכתב וז"ל: כי כבר נתבאר בפוסקים שאין לאסור חזרה אא"כ יש חום שהקדירה יהיה נעשה רותחת מן החום, ע"כ. וביאר בשעה"צ שם ס"ק נ"ט שרותחת היינו יס"ב עיי"ש, ומבואר דפשיטא ליה דמה שכתבו הב"י והרמ"א שהאיסור רק ביס"ב, הכונה שהקדירה תהיה יס"ב, ומשמע שאם הקדירה לא תהיה יס"ב, א"כ אע"פ שמניחה במקום שהוא יס"ב, זה שרי. וכן מבואר מדבריו בס"ק ס"ח, וכן דייק החזו"א (סי' ל"ח ריש אות ח') מדברי הבה"ל סוף סעיף ב' (ד"ה אבל לסמוך וכו'), שאין איסור חזרה אלא אם הוא מחזיר למקום שיכול להחם הקדירה בשיעור יס"ב, עיי"ש. ולפ"ז מתבאר שמש"כ המ"ב בס"ק כ"ג (וכפי שהבין ממג"א ס"ק ט' וכנז') שההיתר הוא אם המקום שמעמיד הקדירה אינו יס"ב, אין כוונתו שהמקום עצמו אינו יס"ב, אלא הכוונה שאין המקום יכול להחם הקדירה בשיעור יס"ב, שבזה שרי להניח ואפי' אם המקום עצמו שיעורו יס"ב. ונראה דכן ביארו את לשון הב"י, שמש"כ שבמקום תליא מילתא, הכוונה שיכול המקום להחם את הקדירה בשיעור יס"ב, שאז אסור, אבל מצד מה שהמקום עצמו יס"ב, אין לאסור אם אינו יכול להחם בשיעור זה את הקדירה.
אלא שנראה שבדבר זה כבר נחלקו הראשונים, דראה בב"י סי' שי"ח (סוף סי"ד) שכתב שאע"פ שמלשון רי"ו משמע שכל שהמקום יס"ב אסור להניחו שם, מ"מ העיקר כהרא"ש שרק אם תבא הקדירה לידי יס"ב אסור, אבל בלא זה שרי ואפי' המקום יס"ב, עיי"ש, א"כ דברי המ"ב הנז' הם כהכרעת הב"י שם, ואפשר שהגר"ז ס"ל כהרי"ו, או שיש לחלק דהתם איירי לענין בישול, ובלא תגיע הקדירה לידי יס"ב אינו בישול, והכא איירי לענין שהייה וחזרה, וי"ל דכל שהמקום יס"ב יש לחוש לחיתוי, ועיין.

הכרעת השו"ע והרמ"א בשהייה

יז) ולענין הלכה כתב הרמ"א ש"נהגו להקל כסברא אחרונה", ומשמע לכאורה שפוסק כן, אלא שהמג"א בסי' ת"צ ס"ק ט' הביא בשם הרמ"א שכתב בתשובה שכשכותב לשון נהגו העם הכוונה שנהגו כן מעצמם, אף שאין מנהגם נכון, משא"כ כשכותב בלשון וכן נוהגין, וכ"כ הפמ"ג במשב"ז להלן סי' רנ"ט ס"ק ג' (בד"ה וכל זה, בסוגריים) שרק כשכותב הרמ"א והכי נהוג יש לסמוך ע"ז בפשיטות, ולא כשכותב וכן המנהג או ונהגו, עיי"ש. ולפ"ז אתי שפיר מה שהחמיר הבה"ל הכא (ד"ה ונהגו וכו') כדיעה ראשונה, ורק בשעה"ד היקל כדיעה שניה עיי"ש, משום דהרמ"א כתב רק מה שנהגו ולא שכן ראוי לנהוג.
ובדעת השו"ע לכאורה פשוט שפסק כדיעה ראשונה שהרי הביאה בסתם, ואת הדיעה השניה הביא בשם י"א, וכ"כ בבה"ל הנז'. והוא מהכלל הידוע שסתם ויש הלכה כסתם, ומקורו מהרמ"ע מפאנו, וכמ"ש הש"ך ביו"ד סוף סי' רמ"ב בפלפול בהנהגת הוראות איסור והיתר (ד"ה וכי תימא) וכן בקיצור שם אות ה'. אלא שיל"ע בזה, שהרי הטור בס"ס רנ"ז הביא שהרשב"ם התיר ליתן פירות הנאכלים חיים סביב הקדירה, אף שלא יצולו אלא משחשיכה, והטעם משום שפירות אלו חשיבי כמאב"ד, וקיי"ל כחנניה שכל שנתבשל כמאב"ד מותר להשהותו אף באינו גו"ק, עיי"ש. וכתב הב"י שם (בסוד"ה רשב"ם) שדין זה היה ראוי להכתב בסימן רנ"ג, ורק משום הסיפא שאיירי בהטמנה כתבו הטור בסי' רנ"ז, עיי"ש. וכן בסי' רנ"ג כתב הב"י (ס"ה א' ד"ה כתב רבינו) שמה שאסור להשהות ע"ג כירה שאינה גו"ק פירות הנאכלים חיים, זה רק לדיעה ראשונה, אבל לדיעה שניה שרי, שהרי פירות אלו חשיבי כמאב"ד, ששרי לדיעה שניה להשהות באינו גו"ק, וכתב הב"י שכן כתב הטור בסי' רנ"ז בשם הרשב"ם, עיי"ש. ומתבאר שההיתר להשהות פירות חיים סביב הקדירה, הוא רק לדיעה שניה, ואעפ"כ פסק השו"ע להלן סי' רנ"ד ס"ד שמותר ליתן פירות הנאכלין חיים סביב הקדירה אף שיצולו רק משחשיכה עיי"ש, א"כ מבואר לכאורה שפסק כדיעה שניה, וכ"כ שם בביאור הגר"א ס"ק ט"ז שדין זה הוא רק לדיעה שניה בסי' רנ"ג ס"א עיי"ש, וכן נראה מהגר"ז סי' רנ"ד ס"ד, ולפ"ז צ"ל שאף שסתם ויש הלכה כסתם וכנז', מ"מ אינו כן תמיד, דלפעמים פוסק השו"ע כי"א, וכן כתב המאמ"ר להלן בס"א ס"ק ו' גבי הדין דהתם, עיי"ש. ושו"ר במנחת כהן במשמרת השבת (שער ב' פ"ה ד"ה ואמנם לענין) שכתב להוכיח מהב"י בסי' רנ"ג שדעתו לפסוק לעיקר כהי"א, וכתב דזו ראי' שאין עליה תשובה, עיי"ש.
אלא שיל"ע בזה, שהרי בסי' רנ"ד ס"ח כתב השו"ע שפירות שקלים להתבשל, אין בהם הקולא של קדירה חייתא, ולכן "אע"פ שלא נתבשלו כל עיקר, הרי הם כשאר תבשיל שהתחיל להתבשל ולא נתבשל כ"צ, שאסור להשהותו", הרי בהדיא שכל שלא נתבשל כ"צ אסור להשהותו, ומשמע אפי' בנתבשל כמאב"ד, ומפורש שוב שסותם כדיעה ראשונה בסי' רנ"ג שאין היתר שהייה במאב"ד אלא רק בכ"צ, וא"כ תימא מה שפסק באותו סימן כרשב"ם שאינו אלא לדיעה השניה בסי' רנ"ג. וראה בפמ"ג (בא"א ס"ק י"ב) ובמחצה"ש ס"ק י"ב שכתבו לבאר שהשו"ע איירי שהפירות מונחים ונוגעים בגחלים ממש, ובכה"ג אף להשו"ע שרי אם נתבשל כמאב"ד, וכמ"ש שם בס"ב עיי"ש. והיינו שבבשר עז שניצלה פסק השו"ע שאם אינו נוגע בגחלים אלא מונח סמוך להם, דינו כדיני שהייה שבסימן רנ"ג, ואם נוגע בגחלים, אז לכו"ע שרי אם ניצלה מבעו"י כמאב"ד. ואילו בבשר גדי אם הוא סמוך לגחלים, אפי' חי שרי, ורק אם הוא ע"ג הגחלים דינו כעז ושרי דוקא במאב"ד, כן מבואר שם בשו"ע ס"א וס"ב עיי"ש באחרונים. וס"ל להפמ"ג והמחצה"ש שפירות הנאכלים חיים דינם כבשר עז, שאם נוגעים בגחלים לכו"ע שרי כמאב"ד, ואם אינם נוגעים בגחלים הוי שהייה גמורה, ותלי בדיעות דסי' רנ"ג ס"א, ולדיעה ראשונה אסור עד שנתבשל כ"צ. ואין לומר שדינו כבשר גדי שבאינו נוגע בגחלים שרי אפי' חי, שא"כ אמאי שרינן רק בפירות הנאכלין חיים, הא אף שאינם נאכלים יש להתיר, וכבשר גדי, אלא ודאי שדין אלו הפירות כדין בשר עז (אמנם עיין בה"ל סי' רנ"ז ס"ב ד"ה אין צולין), ועיין בכ"ז במ"ב שם ס"ק כ"א ובשעה"צ שם ס"ק כ"ב. וא"ת דאם הדין דסי' רנ"ד בשמונח ע"ג גחלים, הוי לכאורה הטמנה במקצת, ודעת

השו"ע בסי' רנ"ג בסוף סעיף א' דזה חשיב הטמנה שאסור בכל גווני. אלא שזה אינו, שא"כ היאך מותר להניח ע"ג גחלים בשר בצל וביצה אם נתבשלו כמאב"ד מבעו"י, וכמ"ש השו"ע שם ס"ב, ואמאי לא חשיב זה הטמנה במקצת, אלא ודאי שיש לחלק בין קדירה למאכל, שרק בקדירה חשיב הטמנה ולא במאכל, והטעם משום שאין דרך להטמין אוכל, כ"כ הפמ"ג שם (א"א ס"ק י"ב). וא"כ מה שמניח אוכל ע"ג גחלים חשיב שהייה, ולכן קרו ליה הטור והב"י שהייה אף שהפירות ע"ג הגחלים, ומה דשרי זה משום דחשיבו כמאב"ד, וזה שרי ע"ג גחלים כבשר עז, כן ביאור השו"ע לפי הפמ"ג והמחצה"ש.

אלא שגם ע"ז תיקשי טובא, שהרי בב"י כתב בהדיא שכל ההיתר בפירות הנאכלים חיים הוא לדיעה שניה, ששהייה שריא במאב"ד, ולכאורה בהכרח דס"ל שאין הפירות נוגעים בגחלים, ואז הוי כבשר עז שחשיב כשהייה גמורה, ודינו תלי בב' הדיעות דסי' רנ"ג ס"א.

חי) ונראה לתרץ כ"ז, דהנה בס"ס רנ"ז (בסוד"ה רשב"ם) העיר הב"י שמקום דין זה של פירות הנאכלים חיים הוא בסימן רנ"ג, וכתב דאכן הוא הביא דין זה בסימן רנ"ג, ומה שהטור כתב דין זה בסי' רנ"ז, זה משום הסיפא שאיירי בהטמנה עיי"ש. והנה בשו"ע לא הביא דין זה לא בסי' רנ"ג ולא בסי' רנ"ז, אלא בסי' רנ"ד ס"ד, וזה תמוה דהרי לדבריו בב"י מקומו של דין זה הוא בסי' רנ"ג ולכה"פ בסי' רנ"ז, ולא בסי' רנ"ד, ואמאי כתבו השו"ע בסי' רנ"ד.

ומזה מתבאר שהרשב"ם והשו"ע לא דיברו באותו אופן, דהרשב"ם ורי"ו איירי שאין הפירות נוגעים בגחלים, שיש הפסק אויר בין הפירות לגחלים, וכן מוכח מדברי הרי"ו בסי' רנ"ג שכתב שם שמשהה את הפירות "על גבי הכירה" עיי"ש, ועל גבה היינו על עובי דפנות הכירה, כלומר על גבה, שכן היא סתומה למעלה, ורק מקום שפיתת הקדירה פתוח (עיין בה"ל בריש הסימן), וסיים שם הב"י שכן כתב הטור בשם רשב"ם בסי' רנ"ז, והיינו שגם רשב"ם איירי בכה"ג שאין הפירות נוגעים בגחלים, ולפ"ז אתי שפיר מה שמבואר בטור וב"י בסי' רנ"ג ורנ"ז שדין זה תלי בב' הדיעות דריש סימן רנ"ג, מפני שכה"ג הוא שהייה גמורה, ולכן העיר הב"י שדין זה ראוי להיכתב בסי' רנ"ג שכן הוא ממש כהדינים דהתם.

אלא שבשו"ע בהכרח שלא איירי באופן שיש הפסק אויר בינתיים, שא"כ תיקשי אמאי כתבו בסי' רנ"ד ולא ברנ"ג וכפי שהעיר בב"י, ומזה יש ללמוד שבשו"ע איירי שהוא נוגע בגחלים (וכהפמ"ג והמחצה"ש), שאז אין דינו כדין שהייה גמורה שתליא בפלוגתא, אלא דינו כצליה הנז' שם בס"ב, שלכו"ע שרי בנתבשל כמאב"ד מבעו"י. ומשו"ה אף שכתב השו"ע דין זה בלשון קרוב ללשון הרשב"ם שהביא הטור, מ"מ השמיט מש"כ הטור בשמו שדין זה הוא משום דקיי"ל ששהייה שריא במאב"ד אף באינו גו"ק, וזה משום דהשו"ע איירי במונח ע"ג הגחלים, וזה שרי לכו"ע בכמאב"ד. ולכן כתבו השו"ע בסי' רנ"ד בסמוך לדין צלי שע"ג הגחלים, לומר שהוא הדין והוא הטעם דשרי ליתן אלו הפירות, משום דהם ע"ג הגחלים ממש, וכיון דהם חשיבי כמאב"ד א"כ זה שרי לכו"ע. ולפ"ז הרשב"ם דיבר באופן שאין הפירות נוגעים בגחלים, והשו"ע איירי באופן שהם נוגעים בגחלים, ועדיין צריך לבאר הטעם ששינה השו"ע האופן שבו דיבר הרשב"ם.

וי"ל שהרי עיקר חידושו של הרשב"ם הוא שפירות הנאכלים חיים דינם כמאב"ד, וחידוש זה אתי שפיר רק להפוסקים כדיעה שניה שמאב"ד שרי בשהייה, וא"כ פירות אלו שדינם כמאב"ד שרו בשהייה, אבל לדיעה ראשונה אין בחידוש זה שום רבותא, שהרי אף שדינם כמאב"ד, מ"מ אף מאב"ד אסור בשהייה, עד שיתבשל כ"צ ומצטמק ורע לו. ומעתה כיון שהטור פוסק כדיעה שניה, לכן העיר הב"י שהיה לו להביא דין זה בסי' רנ"ג ולחדש שפירות אלו דינם כמאב"ד, ושרי בשהייה וכהדיעה השניה. אולם השו"ע פסק לעיקר כדיעה ראשונה, ולפ"ז אין שוב רבותא בחידוש זה, ואף שיש רבותא בדין זה לדיעה השניה, מ"מ לא רצה לכתוב דין זה בדיעה השניה, ולהאריך בדין שאינו עיקר. וכדי שיהיה רבותא בדין זה, לכן שינה השו"ע האופן של דין זה והעמידו באופן שהפירות נוגעים בגחלים, ואז חידושו של רשב"ם הוא רבותא לכו"ע, שהרי בכה"ג לכל הדיעות שרי ליתן פירות אלו ע"ג גחלים, שהרי צליה בכה"ג בדבר שהוא מאב"ד שרי לכו"ע. אבל אם אין הפירות נוגעים בגחלים, באמת לא שרו בשהייה אא"כ נתבשלו כ"צ, דהעיקר בדיני שהייה כדיעה ראשונה שבריש סי' רנ"ג, וכמ"ש השו"ע בהדיא להלן סי' רנ"ד ס"ח בסתם כדיעה ראשונה, כי כן עיקר וכפי שסתם בסי' רנ"ג, כן נראה בעה"ל לבאר דעת השו"ע בשהייה.

הרב יואל יחיאל מיכל פרנקל
בית שמש

אם הנחת בלע"ך (פח) על גבי האש נחשבת כקטימה

א. על דבר מה שנתפשט בכל תפוצות ישראל בארץ ובגולה זה יותר ממאה שנה, בעת שמטמינים את קדירת החמין על האש לצורך השבת, שמניחים את הקדירה על פח (בלע"ך) המכסה את האש, ומחשיבים זאת לקטימה, דהרי ענין הקטימה זהו להמעיט את חום האש, וגם הפח ממעט קצת את השפעת חום האש על התבשיל, ועל פי זה נהגו להקל הן לענין שהייה מערב שבת כשלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, והן לענין חזרה בשבת כדין גרופה וקטומה.

ואולם כבר נודע שמרן החזון איש זצללה"ה פקפק בזה, ודעתו היא שאין הנחת הפח נחשבת כקטימה, ואסור להשהות עליה את החמין אלא אם כן נתבשל כמאכל בן דרוסאי, וכמו כן אסור להחזיר בשבת אף כשעודן בידו ודעתו להחזיר. והנה מאחר שהנחת הפח כבר פשט היתרו בכל ישראל להקל בזה להחשיבו כקטימה, אמרתי לברר בעז"ה פרשתא דא ולפרט את הצדדים שבנידון זה, ומתוך הדברים יתבאר על מה סמכו העולם בזה.

ומקודם יש לנו לברר מהו יסוד ושורש הענין של גריפה וקטימה, והיינו שחכמים אסרו להשהות תבשיל על גבי האש, אמנם אם גרף וקטם תו ליתא לחששא זו, ומצינו בדברי הראשונים ארבע דרכים בביאור ענין זה:

א. רש"י פירש דיסוד האיסור של שהייה וחזרה אין זה דין חדש שאסרו חכמים מטעם החשש של שמא יחתה או משום דמחזי כמבשל, אלא שביסודו הוא דין של הטמנה, כלומר דמה ששנינו בפרק במה טומנין שיש איסור להטמין בזבל ובמלח ובכל דבר המוסיף הבל, יסוד האיסור זהו לשמר את התבשיל כשהוא במצב שחומו מוסיף והולך, ואשר מחמת זה אסרו חכמים הן להטמינו בדבר המוסיף הבל, והן להשהותו על גבי האש שבמצב זה הוא מוסיף הבל, ובשניהם יסוד ושורש האיסור הוא דין איסור הטמנה.

ולפי זה אם הוא בא לגרוף או לקטום צריך הוא להשים אפר הרבה עד שהקטימה תפעול להחליש את כח הגחלים באופן שהאש יהיה במצב שדועך והולך, ועל ידי כך הרויח שמעתה דין האש כדין דבר שאינו מוסיף הבל, ושוב מותר להשהות עליו תבשיל, דהוי ליה כהטמנה מערב שבת בדבר שאינו מוסיף הבל דמותר, וכמו שביארו כן הבעה"מ והר"ן שלפי דעת רש"י ענין הגריפה וקטימה הוא שהגחלים יהיו במצב שעוממות והולכות, ואז אין דינם כדבר המוסיף הבל.

אלא שיש להעיר על זה מהמבואר בגמ' דאם נתן עליה נעורת של פשתן דקה הויא קטימה, ולכאורה כשנתן נעורת מועטת אין מתקלקל כח האש, ואולי צ"ל לפי דעת רש"י דאין הכי נמי דהוא צריך לתת שכבה עבה של נעורת, אבל אין נראה כן, וגם דלפי זה יש לשאול דמאי קמ"ל, וצ"ע.

ב. הרמב"ם כתב טעם אחר ביסוד ההיתר של גריפה וקטימה, והיא לו בדבריו בפ"ג מהלכות שבת (ה"ד) וז"ל: לפיכך אם גרף האש או שכסה אש הכירה באפר וכו', הרי זה מותר לשהות עליה, שהרי הסיח דעתו מזה התבשיל ואין גוזרין שמא יחתה באש, עכ"ל. והיינו שיסוד הדין של גריפה וקטימה זהו היסח הדעת מן התבשיל, ובכס"מ הביא שהרמ"ך הקשה עליו דאטו מי לא עסקינן גם באופן שאין לו אלא אותו תבשיל, ואינו מסיח דעתו ממנו, ואעפ"כ מותר לו להשהות כשגרף, ועל כרחין שאין ענין הגו"ק משום היסח הדעת.

אבל באמת יש לומר בפשיטות בביאור סברת הרמב"ם שאין הכוונה שהוא צריך להסיח דעתו מן התבשיל, אלא הכוונה היא דהא שורש איסור השהייה הוא משום דחיישינן שמא יבוא לחתות, והיינו דמכיון שבדרך כלל רוצה אדם שתבשילו יהיה מתוק ונעים לחיך, ומתוך כך הוא נותן את לבו ודעתו על הקדירה, ולפעמים מדי כמה שעות הוא בודק את מצב התבשיל, ממילא יש לחוש שבליל שבת בעת שיהיה עסוק בבדיקת התבשיל ישכח ויחתה בגחלים כדי לשפר את טעמו.

ולפיכך אמרו חז"ל שיגרוף ויקטום, והיינו שיחליש את כח האש עד שיהיה במצב שהתבשיל כבר לא יוכל להתבשל עליו היטב היטב, וכשיעשה כן הרי הוא כבר יודע שבין כך ובין כך כבר לא יהיה לו תבשיל מתוק וטעים כרצונו, וממילא שוב לא יתן את לבו על התבשיל, ואין לחוש שיבוא לבדוק את התבשיל בליל שבת ולחתות בגחלים, וביאור זה יש ללמוד מדברי החידושי הר"ן שביאר בסברא זו את יסוד ההיתר של כירה שהסיקוה בקש וגבבא.

ואולם אף שבביאור זה מתיישב שפיר קושיית הרמ"ך, אולם צ"ע אם אפשר לומר שזהו הגדר של גרופה וקטומה, דהא מבואר בגמרא דאף אם נתן עליה נעורת של פשתן הויא קטימה שפיר, והנה הנעורת הרי אינה משפיעה על האש אלא מעט מאד, ובודאי אין כח האש מתקלקל על ידי כך, ועדיין יוכל המאכל להיות מתוק וטוב, ואם כן היכן יש כאן היסח הדעת.

ולפיכך נראה שהגדר הנכון בביאור דברי הרמב"ם הוא, שחכמים הצריכוהו שיסיח את דעתו מן תבשיל מתוק וטוב, כלומר שיחליט בדעתו שעד אותה שעה שהוא מסלק את הקדירה מן האש בעת הסעודה אין לו נפק"מ אם התבשיל יהיה טוב וטעים או לא, ובכהאי גוונא שוב אין לנו לחוש שמא יחתה מכיון שכבר אין הוא נותן לבו ודעתו על התבשיל, וזהו שתקנו חכמים שיעשה איזה פעולה של גריפה או של קטימה כל דהו, שבזה הוא עושה פעולה הפכית של מיעוט תקנת המאכל, והוי מעשה המוכיח שהוא מסיח דעת מתבשיל טוב.

ג. הר"ן כתב טעם אחר בטעם ההיתר של גריפה וקטימה, וז"ל: דכל שגרוף וקטום איכא היכרא שמסלק דעתו מלחתות בגחלים, עכ"ד. ולפום ריהטא אפשר לטעות בכוונתו שדין הגריפה והקטימה זהו שעל ידי כך יש לו היכר שלא יבוא לחתות, אבל באמת זה אינו, דהא הר"ן מסיק בהמשך דבריו שבזה הוא מסלק את דעתו מלחתות בגחלים, ועל כרחין שאין כוונתו להיכר גרידא.

ומה שנראה לבאר בכוונת הר"ן, דרצה לומר שמכיון שיש לחוש שמא יחתה בגחלים, לפיכך לא התירו חכמים להשהות תבשיל על גבי האש בשבת, אלא אם יגלה דעתו שאין הוא רוצה להתעסק עם האש והגחלים ביום השבת, כלומר שיגרוף או שיקטום, שבזה הוא עושה היכר כדי שיהיה מעשה המוכיח שהוא מסלק את דעתו מן החיתוי בגחלים.

ומן הראוי להבהיר כדי שלא ליתן מקום לטעות, שיש חילוק יסודי בין טעם הרמב"ם לטעם הר"ן, כי לפי הרמב"ם הוא עושה מעשה המוכיח שהוא מסיח את דעתו ורצונו מתבשיל מתוק וטוב, אבל לפי הר"ן הוא עושה מעשה המוכיח שהוא מסלק את דעתו מן החיתוי בגחלים.

ד. הכסף משנה (פ"ג ה"ה) הביא בשם הרמ"ך שכתב טעם אחר ליסוד הדין של גריפה וקטימה, שזהו משום עשיית היכר שעל ידו יהיה נזכר ששבת היום ואסור לחתות.

ב. ועתה נחזי אנן אי יש להחשיב את הנחת הפח כקטימה, והיינו שהפח פועל להמעיט את השפעת חום האש על התבשיל, על דרך משל, שתבשיל שמשך זמן בישולו על גבי האש הוא שלש שעות, אם נפסיק בפח בינו לבין האש יארך לו ארבע שעות כדי להתבשל, ולאחר ארבע שעות יהיה מבושל היטב באותה מדה שהיה מתבשל בשלש שעות בלא הפח.

והנה אכן כן שלפי דעת רש"י אי אפשר להחשיב את הנחת הפח כקטימה, דהא לפי דעתו יסוד ושורש הקטימה זהו כדי להפחית את חום האש עד שיהיה האש דועך והולך, ולפי זה אם ישים על הגחלים אפר מועט אין זה נחשב כקטימה, מאחר שהאפר המועט הזה לא גרם להחליש את כח האש, וכל שכן שהנחת פח לא יועיל כלום, כי אף שגרם בכך להמעיט את השפעת חום האש על התבשיל, מכל מקום עדיין האש במצב שהוא מוסיף הבל.

ואולם לפי כל הטעמים האחרים יש לומר שפיר שהנחת הפח תועיל, דלפי הרמב"ם הרי במה שהוא מניח את הפח הוא גורם מיעוט לחום המאכל, ואם כן יש בזה מעשה המוכיח שהוא מסיח דעתו מתבשיל מתוק וטוב. וגם לפי הר"ן יש לומר כן, דהא במה שהוא מניח את הפח הוא גורם למעט את חום האש מן התבשיל, ויש בזה שפיר מעשה המוכיח שהוא מסלק את דעתו מן החיתוי בגחלים. וגם לפי סברת הרמ"ך דיסוד דין הקטימה זהו משום עשיית היכר, וא"צ למעט את חום האש כלל, דלפי זה הנחת הפח בודאי מועיל להיות היכר.

ג. ואולם מרן החזון איש זצללה"ה פקפק בזה, ודעתו היא שאין הנחת פח מועיל להיות כקטימה, והוכיח זאת ממה שכתב רש"י בדף ל"ז ע"א דעל גבה היינו על עובי שפתה או על כיסוי שעל גבי חללה, ע"כ. ובפשטות נראה כוונת רש"י שיש כיסוי מיוחד לכירה, ועל כיסוי זה הוא מניח את הקדירה (וכן פירש הבית יוסף דף י"ד ע"ב בדעת הטור), ומזה מוכיח החזו"א דחזינן שהכיסוי הזה אינו נחשב כקטימה.

אך אם לדין יש תשובה, דיש לפרש דכוונת רש"י היא לכיסוי שאינו ממלא את כל חלל הכירה, וזה מתוקן שם שיוכלו להניח שם קדירות שהם קטנים מחלל הכירה, ואכן כן שאם הכיסוי מכסה את כל חלל הכירה הוי שפיר כגריפה וקטימה, וכמדומה שאין כל כך דוחק לפרש כן בכוונת רש"י, ושוב הראוני שכבר פירש כן בשו"ת מהר"ם שיק (חאו"ח סימן קי"ז).

וגם אם נרצה לפרש את הדברים כפשוטן דמיירי שהכיסוי ממלא את כל חללה, עדיין אין קושיא מדברי רש"י אלו, כי יש לומר בפשיטות דמכיון שכל עיקר הענין של קטימה זהו שבמה שהוא ממעט את חום האש הוא עושה מעשה המוכיח שמסלק דעתו מן החיתוי בגחלים, וממילא נמצא לפי זה שהנחת הכיסוי המיוחד לכירה אינו נחשב שום מעשה המוכיח אחר שדרכו להיות שם תמיד.

אלא שיפה העיר בזה הגאון רבי יו"ט ליפא נייהוז שליט"א, רב ומו"צ בפה עיה"ת בית שמש, שתירוץ זה עולה יפה רק אם נאמר שהיה דרכם בעת הבישול להניח את הקדירה על גבי הכיסוי, אבל אם נאמר שהכיסוי לא היה מונח על הכירה אלא בלילה, אבל בעת הבישול היו מסירין אותו ומניחים את הקדירה על גבי האש ממש, לפי זה יש להוכיח שפיר כטענת החזו"א שאין שימת הפסק פח או כיסוי נחשב כקטימה.

והנה בטעמא דמילתא שהנחת הפח לא יועיל להיות כקטימה, לא כתב בזה החזו"א באופן ברור את נימוקיו, ויעויין בדבריו מש"כ בספרו ובמכתבו להגאון האדיר רבי שמואל הלוי וואזנר שליט"א (נדפס בשו"ת שבט הלוי ח"א סימן צ"א), ויש שהבינו בדעתו שכוונתו היא שהפח אינו משפיע על החום אלא במדה מועטת, ואין זה מספיק להחשב כקטימה.

ואולם הדבר ברור שאי אפשר לומר כן, כי מלבד שהמציאות הוא שהפח ממעט את השפעת החום מן הקדירה באופן גדול ומרובה, הרי מלבד זה הא מבואר בגמ' דאם נתן עליה נעורת של פשתן דקה הויא כקטימה, והרי ברור הדבר שנעורת של פשתן דקה אין לה אלא השפעה מועטת מאד על חום האש, ואעפ"כ מבואר דסגי להחשיב זאת כקטימה, וכמבואר כן בדברי הירושלמי מן מה דתני מלבה עליה נעורת של פשתן, הדא אמרה אפילו לא קטם כל צרכו, אלא סגי בקטימה כל שהו, והר"ן הוסיף בזה דאף לשון המשנה מורה כן ממה שאמרו עד שיתן את האפר, ולא בעינן שיטמין באפר אלא סגי במה שעשה היכר על ידי קטימה כל דהו, ואם כן הוא הדין לענין הנחת פח אף אם נאמר שאין לה אלא השפעה מועטת על מיעוט חום האש, מכל מקום הא ודאי דלא גריעא מקטימה כל דהו, ולפיכך ברור שלא לסברא זו נתכוין החזו"א.

ואכן שמענו מכמה תלמידי חכמים שנימוקו של החזון איש היה מחמת טעם אחר, והוא שלא ראינו בדברי הראשונים שנחשב קטימה אלא כשמיעט את גוף האש והגחלים, אכן באופן שמניח פח אף דאין הכי נמי שיש כאן מיעוט השפעת החום על התבשיל, מכל מקום הרי לא עשה שום היכר או פעולה בגוף האש, ועל זה אין לנו שום מקור שיחשב הדבר כקטימה.

ד. ומה שנראה להציע בזה, שבאמת המעיין היטב יראה שבדברי הר"ן והראשונים אין הכרע לנידון זה אם יסוד ענין הקטימה הוא למעט את גוף האש והגחלים דוקא, או שענין הקטימה הוא למעט את השפעת חום האש על התבשיל, ונפק"מ לענין אם יועיל הנחת הפח, דאם נאמר שהגדר הוא שצריך למעט את גוף האש לא תועיל הנחת הפח, אבל אם יסוד הענין הוא למעט את השפעת חום האש לפי זה אם הפסיק בפח בין האש לתבשיל הוי שפיר קטימה.

ובאמת שמצד הסברא אין מקום לחלק בין אם מיעט את גוף הגחלים או שמיעט את השפעת חום האש, כי בתרווייהו הרי נתקיימה התכלית הנרצית שבכך הוא מסיח את דעתו מן האש, אלא דמכל מקום לענין דינא אין ממש בסברא זו, כי עלינו לידע מה היה גדר תקנת חכמים, ואילו יתברר לן שהתקנה היתה למעט את גוף הגחלים, הרי שאז בודאי לא יועיל כלום אם ימעט את השפעת חום האש, ואף אם נתקיימה היסח דעתו על ידי זה, וממילא הדרינן שיש לנו לברר את גדר ענין הקטימה.

והנראה להציע בזה שבודאי אילו היתה שאלה זו מתעוררת לפנינו, בודאי היינו אומרים שאין בכוחינו לומר דהנחת הפח נחשבת כקטימה, דהא בדברי הראשונים אין לנו הכרע בזה, ולפיכך כל עוד שאין לנו מקור ברור לקולא בודאי שאין לנו כח להקל בזה לדינא, אמנם מאחר שכבר פשט היתרו בכל ישראל להחשיב את הנחת הפח כקטימה טובה, אם כן יש לנו לומר על זה, דישראל אם אינם נביאים הם בני נביאים הם, ויש להביא ראיה ממנהג העולם שהביאור בכונת הר"ן והראשונים הוא שיסוד הענין של הקטימה הוא להמעיט את השפעת החום על האש.

וכענין זה מצינו עשרות פעמים בדברי הפוסקים, שכשנסתפקו בדין הטעון שיקול הדעת הביאו ראיה ממנהג העולם להקל או להחמיר, ובאמת שמקור הדברים הוא מדברי הירושלמי במסכת יבמות פ"ז ה"ב, אתא עובדא קומי רבי יהושע בן לוי, אמר צא וראה היאך הציבור נוהג, רבי אבון בשם רבי יהושע בן לוי ולא דבר הלכה זו, אלא כל הלכה שהיא רופפת בבית דין ואין את יודע מה טיבה צא וראה היאך הציבור נוהג ונהוג וכו', ודברים אלו מבוארים גם בירושלמי דפאה פ"ז ה"ה ומעשר שני פ"ה ה"ב, יעו"ש.

אלא שיש להבהיר שלא לטעות בהבנת הדברים, שבודאי אין הכוונה שאם נשתרשה טעות בהלכה בקרב רבים יש לנהוג כמותם, דהא פשיטא שאם העם נוהגים היפך מדברי הגמ' והשו"ע בודאי שאין עצה ואין תבונה כנגד ד', וח"ו לנהוג כמותם אלא אדרבה מן החובה להעמידם על טעותם, אלא שכוונת הירושלמי הוא שבמקום שיש לנו ספיקא דדינא, ושני הצדדים שקולים הם ואין לנו הכרע לכאן או לכאן, שאז יש לנו להכריע את ההלכה על פי איך שנוהגים ציבור היראים ושלמים שבכלל ישראל, שאם אינם נביאים הם בני נביאים הם.

ואף לענייננו נאמר דמצד אחד הרי לא מצינו מקור לא בגמ' ולא בראשונים שהנחת פח תועיל להחשב כקטימה, אבל לעומת זה גם לא מצינו שום מקור לא בגמ' ולא בראשונים שהנחת פח לא תועיל להחשב קטימה, וכפי שכבר נתבאר דכוונת דברי הר"ן והראשונים שקולים הם, וגם דברי רש"י מה שכתב כיסוי שעל גבי חללה יש לפרשו לכאן ולכאן וכמש"נ למעלה, ואם כן מאחר שהדבר תלוי בספק, יש לנו לצאת ולראות איך הציבור נוהג, ומכיון שזה יותר ממאה שנה שנתפשט בכל תפוצות ישראל בארץ ובגולה שהנחת פח נחשבת שפיר כקטימה, אם כן יש לנו מזה ראיה שהביאור בדברי הר"ן הוא שענין הקטימה זהו רק להמעיט את השפעת החום מן האש, וכן היא ההלכה דהנחת פח נחשבת כקטימה, ואפשר דמהאי טעמא גם המדקדקים והחרדים על דבר ד' נהגו בפשיטות להקל ולהחשיב את הנחת הפח כקטימה טובה, ולא חששו בזה למידי.

והנה כהיום הזה קמו מפקפקים חדשים על הנחת הפח, באמרם שמכיון שהפח גורם התפשטות החום לקדירות שעומדות בריחוק קצת מן האש, ממילא אין להחשיב זאת כגריפה וקטימה, אבל באמת אין נראה שיש לנו לחוש לטענות אלו, כי חכמים לא הצריכו אלא שיגרוף ויקטום וימעט את השפעת חום האש על התבשיל, ואם עשה כן שוב מותר לו להשהות מכיון שהסיח דעתו מן הגחלים, ואם כן ברור שמאחר שגרף וקטם כדין שוב אין לנו לחוש במה שהוא מרויח על ידי הקטימה שהחום מתפשט לקדירות העומדות בריחוק קצת מן האש, ואין לנו לחפש סברות וצדדי סברות בלי שום יסוד, כדי לפקפק ולקרוא תגר על מה שכבר נתפשט בכל תפוצות ישראל ונתקבל כדבר שאין עליו עוררין.

ה. ובאמת שאין אנו צריכים לכל זה, כי הדברים כבר מפורשים ומבוארים בדברי רבותינו הראשונים, דבריש פרק במה טומנין איתא מימרא דרבי זירא משום חד דבי רבי ינאי, קופה שטמן בה אסור להניחה על גפת של זיתים, וכתב הרשב"א דמסתברא שאע"פ ששולי הקדירה טמונים בתוך הקופה, אפילו הכי אסור להניח את הקופה על גבי דבר המוסיף הבל, ואע"פ שמפסיק הקופה בינו ובין הקדירה, ושמע מינה שאין קטימה מועיל להטמנה וכל שכן הוא.

והיינו שהרשב"א מוכיח ממה שמבואר ששולי הקופה לא הוו הפסק, שאין קטימה מועלת להטמנה, כלומר שאילו היתה קטימה מועלת להטמנה לא היה איסור להטמין על גבי גפת בהפסק דף, והנה זה ברור שאף כשהוא נותן דף על גבי הגפת הרי אין משתנה שום דבר בגופו וחומו של הגפת, ואינו מועיל אלא למעט את השפעת חום הגפת על התבשיל.

והנה בגדר גריפה וקטימה כתב הרשב"א וז"ל: שכיון שקטם קצת מוכחא מילתא שהוא מתייאש ממנו ואינו רוצה בחיתוי, ע"כ. ומשמעות הדברים נראה שדעתו היא כמו שכתב הר"ן שהקטימה הויא היסח הדעת מן הגחלים, ועם כל זה מבואר בדברי הרשב"א שהנחת פח הויא שפיר קטימה, ובהכרח שהגדר הנכון הוא שאין צריך אלא למעט את השפעת חום האש מן התבשיל, זולת אם נתעקש לדחות שבגפת אם מניח עליה דף הוא גורם להחניק את האויר ולמעט את חומה, אבל אין נראה כן.

וגם בדברי ההגהות מרדכי שהובא בדברי הבית יוסף (דף ט"ו ע"ב) מבואר להדיא שהנחת פח הויא גריפה וקטימה, וז"ל ההגמ"ר: המשכים בבוקר וראה שהקדיחה תבשילו וירא פן יקדיח יותר, אומר אני שיכול להסיר ולהניח קדירה ריקנית על פי הכירה, והויא לה כירה כגרופה וקטומה, שהרי קדירה סותמת את פי הכירה, ואז ישים את הקדירה שהחמין בתוכה על גבי הקדירה הריקנית, עכ"ל. הרי דשפתי ההגמ"ר ברור מיללו דכשהוא מניח קדירה ריקנית הויא לה כירה כגרופה וקטומה, ומה דנקט כ' הדמיון היינו דקטימה ממש זהו כשנותן אפר על הגחלים, והוא הדין כשנותן קדירה ריקנית שממעט את השפעת החום מן התבשיל הרי זה כגריפה וקטימה.

ואכן מרן החזו"א הרגיש בזה, ולפיכך כתב שאין כוונת ההגמ"ר אלא שעל ידי הקדירה הריקנית יש לזה דין סמיכה, אבל בודאי אין זה מדין גריפה וקטימה, ומה דנקט בלשונו דהויא לה כגריפה וקטימה, לשון מושאל נקט ולאו דוקא.

ואולם אין מזה סתירה למה שנתבאר, דהא באמת כולי עלמא מודו שאם אין לנו הכרח להוציא את דברי ההגמ"ר מפשוטן, הרי בודאי שיש לנו לפרש כוונת דבריו כפשוטו שעל ידי הנחת הקדירה תו יש כאן דין גריפה וקטימה, אלא לפי שיצא לו למרן החזו"א ז"ל ממשמעות דברי רש"י והר"ן שהנחת הפח אינה נחשבת קטימה, לפיכך היה לו מזה הכרח לדחוק בכוונת ההגמ"ר דכוונתו הוא לאו דוקא, אמנם אם כנים דברינו הנ"ל שבאמת אין שום הכרח לזה לא מדברי רש"י ולא מדברי הר"ן, מעתה שוב יש לנו להשאיר את דברי ההגמ"ר כפשוטן, ולהביא מקור נאמן מדבריו שהנחת קדירה נחשבת שפיר כקטימה, ואין צריך למעט בגוף הגחלים, אלא שיסוד ענין הקטימה הוא להמעיט את השפעת חום האש מן התבשיל, וממילא הנחת הפח תועיל לדינא.

ויש להביא קצת ראיה לדבר, לפי מה שכבר ביארנו במקו"א שמדברי כל הראשונים זולת שיטת התוס' עולה, שבסמיכה אין לחלק בין להחזיר או ליתן לכתחילה, ואם כן מזה שהצריך ההגמ"ר תנאי חזרה, יש לראות דלאו מדין סמיכה קאתי עלה.

וגם בדברי רבותינו גדולי האחרונים מבואר להדיא דהמרדכי מדין גרופה וקטומה קאתי, דהשו"ע הרב בקו"א בתירוצו השני כתב להדיא שאין כוונת המרדכי משום דין סמיכה, אלא הכוונה היא שעל ידי הנחת הקדירה הריקנית יש כאן דין גריפה וקטימה, ובהכי יישב אמאי הצריך המחבר בסעיף ג' תנאי חזרה, יעו"ש, הרי שאף אם נאמר שמדברי ההגמ"ר אין לנו מקור שהנחת פח נחשבת כקטימה, מכל מקום בדברי השו"ע הרב הלא מבואר כן להדיא, וגם בספר חיי אדם ובנשמת אדם הבין בפשיטות שהנחת קדירה ריקנית היא מדין קטימה.

וגם מדברי ההגהות רעק"א (סו"ס רנ"ט) יש לדייק כן, דהקשה שם על המג"א שהתיר ליתן תבשיל שנצטנן על מעזיבת התנור על ידי הפסק לבינה, דלכאורה צ"ע דמכיון שכל עיקר ההיתר בזה הוא מחמת דהוי כגרופה וקטומה, א"כ אמאי מותר כשנצטנן, הא מבואר בדברי המג"א בסימן רנ"ג דאם נצטנן התבשיל שוב אסור להחזירו, ע"כ. וחזינן להדיא שהבין שההיתר של הנחת לבינה על גבי המעזיבה הוא משום דין גריפה וקטימה, ואף שלא עשה שום היכר בגוף האש.

ואין לדחות דכוונת הרעק"א הוא לדין סמיכה, ומה דנקט גרופה וקטומה הוא לאו דוקא, זה אינו, משום דאחר כך מסיק הרעק"א עוד דמהאי טעמא יש לדון שאסור אף להניחו אצל התנור, דהא מבואר ברמ"א דאף בסמיכה בעינן תנאי חזרה, יעו"ש. והרואה יראה להדיא שלא הוצרך להביא את דברי הרמ"א אלא מפני קושייתו השניה, אבל את קושייתו הראשונה הקשה גם לולא דברי הרמ"א, ומזה מוכח שכוונתו היתה לדין גריפה וקטימה ממש.

וגם הבית מאיר הבין להדיא שכוונת ההגמ"ר הוא דהויא כגריפה וקטימה ממש, והרגיש שם בטענתו של מרן החזו"א ז"ל מדברי רש"י דעל גבה היינו כיסוי שעל חללה, וחזינן שאף שהכיסוי מפסיק אין זה נחשב כקטימה, ולזה כתב הבית מאיר לחלק דהתם מכיון שהכיסוי מונח שם תמיד, אם כן אין בזה שום היכר והיסח הדעת, אבל אם הוא מניח קדירה ריקנית על האש לשם היכר וגריפה, דאז בודאי נחשב הדבר שפיר כגריפה וקטימה (ועיין בביאור הלכה ריש סימן רנ"ג, ודבריו צ"ע לפי דברי הב"מ האלו).

וכדברים האלו ממש כתב גם בספר אגלי טל (מלאכת אופה סקנ"ד) וז"ל: אלא ודאי טעם ההגמ"ר לאו משום דמפסיק, רק משום שהכירה אינה מגולה אלא למעלה, וכשסותמו למעלה הוי ליה כקטם, דמה לי אם כסה האש באפר דסליק דעתיה מהגחלים, מה לי אם סתם פיו בקדירה מלמעלה, ואף דקיימא לן בסימן רנ"ד דסתם פי התנור לא מהני רק בשריק, היינו התם דאין סתימתו לסלק דעתיה מהגחלים רק לשמור חומו, ועל כן אסור בשמעמיד הקדירה על כסוי שעל חללה כמו שכתב הטור, כיון שמכסה כדי שיוכל להשים הקדירה עליה ואין מזה ראיה שמסלק דעתו מהגחלים, אבל במשים קדירה אחרת על פי הכירה ועליה משים הקדירה, על כרחין שימת קדירה אחרת לסלק דעתו מהגחלים, ועל כן דינו כקטומה ומותר, וזה נראה לי ברור בדעת ההגהות מרדכי, עכל"ק של האגלי טל.

הרב מרדכי ברגר
כולל "אליבא דהלכתא" אלעד

בגדרי אופני היתר שהיה בכירה

הנה דיני שהיה ע"ג כירה מע"ש רחבים ועמוקים טובא הם, ונשנו בהם כו"כ אופני היתר דיש ללבן ולעיין היטב בשורשם ובביאורם, ואף שידעתי שהאריכו בזה טובא מחברי זמנינו ולא עלה בידי לעיין בדבריהם, מ"מ אמרתי אענה אף אני חלקי בזה, ואין בהמ"ד בלא חידוש, ודבר אחד טוב יציל על הכל, ואחלק הדברים לכו"כ נושאים, ואלו הם: א. בביאור מחלוקת חכמים וחנניא בשיעור הבישול שהותר בשהיה (דנחלקו בזה השו"ע והרמ"א). ב. בביאור היתרא דקדירה חייתא. ג. בביאור היתר גרופה וקטומה. ד. בהיתר דקש וגבבא, והמסתעף לאופני השהיה במציאות דנתחדשה בזמנינו, וזה החלי בעז"ה.

במחלוקת חכמים וחנניא

א. הנה בפרק כירה נחלקו חכמים וחנניא בשיעור הבישול שהותרה בו שהיה בכירה שאינה גרופה וקטומה, דלחנניא אם נתבשל התבשיל כמאב"ד הותרה השהיה, ולחכמים עד שיתבשל כשיעור שיהיה מצטמק ורע לו, ולהלכה נחלקו בזה השו"ע והרמ"א, דהשו"ע הביא ב' הדעות אך סתם כחכמים, והרמ"א כתב דנהגו להקל כחנניא, ויש לברר שורש וטעם הפלוגתא בזה, דהנה כתב המ"ב בס"ק ל"ז בטעמו דחנניא וז"ל: ס"ל דכיון שנתבשל שראוי לאכול ע"י הדחק, תו ליכא למיחש שמא יחתה, דכיון שהוי לאכילה למה יחתה בחינם, ולכך שרי אפילו באינה גרופה וקטומה, עכ"ל. ולכאורה עדיין לא מבוארת שיטתו כה"צ, דכיון דחיישינן שיחתה בגחלים כדי להכין תבשילו, מה בכך דהגיע התבשיל לשיעור מאב"ד, סוף סוף אין רובא דאינשי נוהגין לאכול בשיעור זה, ועדיין בהול הוא על תבשילו להכינו כל הצורך. וכן לאידך גיסא צ"ב לפי"ז סברת חכמים דעד שהגיע התבשיל לשיעור של מצטמק ורע לו אין להתיר בשהיה, דאמאי יחפוץ האדם לחתות אף אחר שמוכן התבשיל לאכילה כל צרכו, אטו יעבור איסור רק בכדי שיהא התבשיל משובח קצת, אתמהה.

ובאמת יש לברר עוד בעיקר גזירת שהיה דחששו חז"ל "שמא יחתה", האם חששו שמחמת שבהול הוא על תבשילו יעבור איסור במזיד ויחתה הגחלים, או"ד חששו שישכח שאסור לחתות ויעבור על האיסור בשוגג, ואי נימא דשוגג הוא א"ש היטב שיטת חכמים, דכל שהמנהג הוא לחתות בימות החול בכדי להשביח התבשיל, חיישינן שיעשה כן גם בשבת מחמת שכחת היום או שכחת האיסור, ועל כן כשהגיע התבשיל למצטמק ורע לו שחושש לחתות בכדי לא להפסידו לא גזרו, אך לזה צ"ע טובא שיטת חנניא, דל"ש מאב"ד מנתבשל כ"צ לענין זה, דבתרווייהו יש לאסור דהא ישכח שאסור ואמאי לא יחתה. וביותר צ"ע לדרך זו, מדוע רק לענין שהיה חששו חז"ל שישכח האדם ששבת היום או שאין איסור בחיתוי הגחלים, ולא חששו כן בכל שאר המלאכות שאדם רגיל לעשות בימות החול שמא ישכח ויבוא לעשותם בשבת. ומאידך, אי נימא דהחשש הוא משום מזיד, אז הענין בזה הוא שמחמת שבהול הוא על תבשילו מורה היתר לעצמו לחתות משום "עונג שבת" ושאר קולות, ועדיין בכלל "מזיד" הוא, וא"כ שורש הפלוגתא בזה היא, עד כמה מורה האדם היתר לעצמו במקום איסור, דלחנניה אם נתבשל המאכל כמאב"ד וראוי לאכול ע"י הדחק, תו לא מורי היתרא לנפשיה, ולחכמים מערכת השיקולים שונה בזה, ועד שמצטמק ורע לו חיישינן שיחתה. ושמעתי עוד בזה, דעפי"ז יש לבאר קצת גם אי החשש הוא שיחתה בשוגג, דשכחתו היא מחמת בהילותו על מאכלו. וע"כ נחלקו חכמים וחנניא מהיכן השיעור, דתו לא בהול על מאכלו, אמנם זה דוחק דנחלקו במציאות אימתי מבוהלים אינשי על מאכלם.

העולה לן עד כאן דיש לבאר סברות חכמים וחנניא להצדדים דזה משום חשש שוגג או חשש מזיד, ועדיין צ"ב בזה כאמור, ועתה אציין מה שמצאתי בעיקר הנידון אי מזיד או שוגג הוא, דהנה לשון הט"ז בס"ק ט"ו: ואין לתמוה דהא מצינו כמה פעמים גזירה שמא ישכח ויחתה בשבת, דהתם גזרינן "שמא ישכח ויחתה", עכ"ל. וכ"כ ממש כלשון זה בקרבן נתנאל פ"ג דשבת אות ל', דהתם גזרינן "שמא ישכח ויחתה", הרי דס"ל דהחשש הוא משום שוגג, ומאידך יעוי' באריכות דברי האג"מ (או"ח ח"א סי' צ"ג) דנראה דס"ל דהוא חשש מזיד עפ"י הוראת היתר כנ"ל, דכתב בתו"ד וז"ל: ואולי משום דלא גזרו אלא בחיתוי בפיו שקילא לאינשי, דלא חשיב להו מעשה כ"כ, מלעשות בידים, עכ"ל. ואי נימא דשוגג הוא נר' לומר כן, ופשוט. ועוד יש לתלות בזה נידון הראשון בהיתר דגו"ק, האם משום "היסח הדעת" או "היכר" הוא, ויבואר במקומו להלן בע"ה. והנה לשון רש"י בדף י"ח ע"ב בד"ה וטוחה היא, "דכולי האי לא טרח ומידכר", עכ"ל. ובפשטות משמע דס"ל דהחשש הוא שישכח שאסור לחתות, וע"י הסרת הטיט יזכר, וכן למדו בדבריו בספר ארחות שבת בענין טוח בטיט עי"ש, אמנם יעוי' במ"ב בסי' רנ"ד לענין היתר דטוח בטיט להרמ"א, דמקורו גם מרש"י, דכתב באופ"א, דז"ל שם בס"ק י"א: דכיון שאין מוכן לחתות שהרי סתום הוא בטיט, לא יבוא לחתות, וכפל דבריו שם בס"ק י"ד וז"ל: דלא חיישינן שיפתחנו ויחתה, כיון שהוא סתום בטיט ואינו מוכן לחתות, עכ"ל. הרי דלא משום שיזכר שאסור הוא, אלא משום דלא טורח האדם בעבור חיתוי, ומשמע דענין "מזיד" הוא, ומלשון רש"י ל"ק על המ"ב, די"ל דשאני התם דמיירי מדין "צובע" ולא מדין "בישול", יעוי"ש היטב בסוגיא, ואכמ"ל בזה. סוף דבר, דמצינו דעות בזה לכאן ולכאן, ומחלוקת חכמים וחנניא תתבאר לפי"ז כמשנ"ת.

אמנם נראה לבאר ביאור חדש במחלוקת חכמים וחנניא, ובהקדם דברי רש"י בדף ל"ד ע"ב בד"ה גזירה, וז"ל: שמא יחתה בגחלים משחשיכה, שבא לבשל הקדירה שלא בשלה כל צרכה, וגזרו אף בבישלה כל צרכה עד שיגרוף או שיקטום, עכ"ל עי"ש. הנה קאזיל רש"י הכא בדעת חכמים כמש"כ דאסור אף בבישלה כ"צ, וכמש"כ להדיא בהמשך דבריו עי"ש, וחזינן מדבריו דלדעת חכמים ישנם שני שלבים בגזירת חז"ל דשהיה, דמתחילה גזרו על הקדירה שלא נתבשלה כ"צ שיבוא לבשלה משחשיכה, ומשו"ה גזרו עוד גם על הקדירה שבשלה כל צרכה, ונראה דהשלב השני הוא משום סברת "לא פלוג", דלא רצו חכמים לחלק בין סוגי הקדירות בזה. ולזה נראה לכאורה דנחלקו חכמים וחנניא בתרתי, המחלוקת האחת, האם חיישינן לחיתוי כל זמן שלא נתבשלה הקדירה כל צורכה, דלחנניא אין חשש, ולחכמים חיישינן לכך, אמנם ישנה מחלוקת נוספת, דלחכמים מחמת הגזירה עבדינן לא פלוג ואסרינן גם את הקדירות שנתבשלו כ"צ, עד שיהיו בשיעור דמצטמק ורע לו [ובזה ל"ש לומר לא פלוג, דישנה סברא אמיתית דלא חפץ האדם להפסיד תבשילו, ואמנם מצאנו דעה בתוס' בפרק כירה דלחכמים אף מצטמק ורע לו נאסר, ולהמבואר א"ש טעם דעה מחודשת זו, דס"ל דבכל גווני עבדינן לא פלוג אף דאין כל חשש של חיתוי], ולחנניא לא עבדינן לא פלוג, וכל שהוא יותר ממאב"ד הותר, וא"ש היטב לפי"ז משה"ק לעיל בטעם חכמים מדוע יעבור איסור רק בכדי להשביח תבשילו, דבאמת אין חשש אמיתי של חיתוי בכה"ג, ורק מטעם לא פלוג אתינן עלה.

ב. איברא דבדברי הרא"ש בפרק כירה חזינן טעם חדש בדעת חנניא, דז"ל: וכן השיב גאון וכו', ותניא חנניא אומר כל שהוא כמאב"ד מותר להשהותו על גבי כירה אע"פ שאינו גרוף וקטום, כיון דבשיל כמאב"ד "מטיא קדירא בעידנא", ולא אתי לחתויי בגחלים, עכ"ל. הרי דביאר בשם הגאון טעם חדש בהיתר שהיה לחנניא, דכיון דכבר מוכן התבשיל חלקית, א"כ עד שיבוא לאוכלו, דזה יהא בעוד זמן מה, כבר יהא מוכן המאכל לחלוטין, ותו לא יצטרך לחתותו, וטעם זה הביא בשו"ע הגר"ז כטעם נוסף על הטעם שהובא לעיל מהמ"ב, עי"ש. ולדרך זו שורש מחלוקתם בהיפוך ממשנ"ת לעיל, דאף לדעת חנניא ישנו חשש חיתוי בתבשיל שנתבשל רק כמאב"ד, וכדאקשינן לעיל, דסו"ס אינו רגיל לאכול כך תבשילו, אלא דסברתו היא דעד זמן האוכל יהא מוכן כ"צ ותו אין חשש חיתוי, ולפי"ז צ"ל בדעת חכמים החולקים דס"ל דאף בנתבשל כ"צ ישנו חשש חיתוי, וזה צ"ב כנ"ל, ויותר נראה בדעתם לפי"ז דמשום סברת לא פלוג אסרו, דעצם הסברא להתיר מחמת דמטיא קדירא בעידנא לא ס"ל לחכמים, מחמת דנתת דבריך לשיעורין וכיוצ"ב. ואם נצרף לדברי הרא"ש הללו את שיטת רש"י הנ"ל יצא לנו דבר נפלא, דתרווייהו אין כלל חשש חיתוי בנתבשל כ"צ, ולתרווייהו נמי ישנו חשש חיתוי בנתבשל כמאב"ד, וכל מחלוקתם היא אחת, האם גם כשבזמן האוכל תגיע הקדירה לבישול כ"צ ישנה סברא לאסור משום לא פלוג או לא, ועיין היטב בזה, וזה נפלא.

והנה מלבד דלהרא"ש ביאור מחלוקת חכמים וחנניא שונה היא לחלוטין מביאור המחלוקת לטעם דהובא במ"ב הנ"ל, וישנה גם נפק"מ לדינא ביניהם, דהנה אם השהה באיסור כתב המ"ב בסק"ה ובסק"י דצריך לסלק הקדירה מהכירה, וביאר החזו"א דהוא משום דכל רגע ורגע באיסור "שמא יחתה" הוא, ומחוייב לסלק עצמו מאיסור זה ע"י הסרת הקדירה. ויש לדון באופן שהשהה באיסור, אמנם עתה בשבת הגיע התבשיל שבקדירה לדרגת מאב"ד, האם מחוייב עתה להסיר הקדירה או לא, וזה תלוי בטעמים הנ"ל, דלטעם המ"ב דממאב"ד לא מחתה משום שעכ"פ ראוי לאכול הוא ע"י הדחק, א"כ עתה אינו באיסור שהיה משום דתו אין חשש חתוי, כיון דהגיעה הקדירה לדרגת מאב"ד, אמנם לטעם הרא"ש בשם הגאון, כיון דעד זמן הסעודה לא יהא התבשיל מבושל כל צרכו, עדיין בחשש חיתוי הוא, ועובר על האיסור בכל רגע, ומחוייב להסיר הקדירה מהכירה.

ובעיקר נידון זה נודע מש"כ בזה החזו"א, דאף דהקדירה באיסור מוקצה היא משום שנאסר המאכל שבתוכה לאכילה כיון דעבר על איסור שהיה, מ"מ מחוייב הוא להסירה מהכירה אף בשבת משום איסור שהיה, וכתב ע"ז החזו"א "לא מצאנו הדבר אבל כן מסתבר", ולא ביאר טעמו, ובפשטות ס"ל דשהיה הוא "איסור מצב", דעובר בכל רגע ורגע על איסור שהיה משום החשש חיתוי, ועדיפא לעבור בידים על איסור מוקצה אחד מלעבור בשב ואל תעשה הרבה איסורי שהיה. אמנם עוד י"ל בזה, דאיסור שהיה חמיר משום דהחשש שבו הוא איסור דאורייתא של מבעיר, משא"כ איסור מוקצה דהוא רק איסור דרבנן ללא חשש מיידי של איסור דאורייתא. אך באמת הנה המ"ב נקט בלשונו בסק"ה דצריך להסיר הקדירה "כשהגיע זמן חשיכה", ובפשטות הכוונה בזה לצאת הכוכבים, ד"חשיכה" בכ"מ הוא צאה"כ, ואי נימא דס"ל להמ"ב כהחזו"א דיש בזה איסור מוקצה, הול"ל דיסירנה בשקיעה דלא יעבור על איסור מוקצה. עוד העירוני מלשון הביה"ל להלן בסי' רנ"ד ד"ה מותר, דז"ל שם: וכיון שאסור לטעום ממנו, ממילא אסור להוציאו ולטלטלו לצורך חול, עכ"ל. הרי מיירי בדבר האסור באכילה, ואפ"ה נקט דאיסור הטלטול שבו הוא משום "צורך חול", והיינו איסור הכנה, ולא משום מוקצה, ודלא כהחזו"א, וא"כ לפי"ז אף דלטעם המ"ב הנ"ל בנידון דידן אין איסור שהיה, עדיף דיסיר הקדירה מהכירה כדי לחוש לטעם הרא"ש, ואין בכך כל איסור לשיטת המ"ב דאין בזה מוקצה, אך לדעת החזו"א תלוי הדבר כנ"ל, ודו"ק.

והנה בריש פרק במה טומנין הביאו הראשונים דינו דרשב"ם בדין פירות הנאכלין חיין, ונעתיק לשון הרא"ש שם וז"ל: ורשב"ם היה מתיר לתת פירות סביב הקדירה אע"פ שא"א להם לצלות קודם חשיכה, דקי"ל כחנניא דכל שהוא כמאב"ד וכו', ופירות כיון דנאכלין חיין חשיבי טפי ממאב"ד, ויותר הם טובים בלא בישול כלל ממאב"ד עד שיתבשל, עכ"ל. ונפסק בשו"ע סי' רנ"ד ס"ד עי"ש. והקשוני דבשלמא לטעם המ"ב בדעת חנניא דממאב"ד ואילך אין חשש חיתוי, משום דעכ"פ ראוי המאכל באכילה ע"י הדחק, א"ש דבפירות אף דהן חיין לגמרי, מ"מ אותה הסברא שייכת בהם נמי, דלא יחתה האדם בחנם כיון דיכול לאוכלם כעת, אך לטעם הרא"ש בשם הגאון דכל היתרו דחנניא הוא משום ד"מטיא קדירא בעידנא", והיינו כמשנ"ת לעיל דישנו חשש חיתוי בדרגת מאב"ד, כיון דסו"ס לא חפץ לאוכלו בדרגה כזו, אלא דעד שעת הסעודה יגיע לכדי צרכו, אז דין פירות הנאכלין חיין צ"ע טובא, דהא חפץ בבישולן, ועד הסעודה לא יגיעו לכך כיון דעתה חיין המה, ואמאי התיר הרא"ש לשיטתו להשהותם, והיא קושיא נפלאה.

והנה בדעת השו"ע עצמו כבר נתקשו האחרונים טובא, דבשו"ע בסי' רנ"ג סתם כחכמים, והיאך פסק את דינו דרשב"ם דהוא מחמת שיטת חנניא, וכתב המ"ב שם דמיירי בצליה ע"ג האש ממש, דבה כו"ע מודו דמדרגת מאב"ד אין חשש חיתוי, כיון דכשיחתה יתחרך ויפסיד המאכל, וע"ש עוד בכל הענין. ולפי"ז היה מקום לבאר כן נמי בשיטת הרא"ש, דאף דהפירות חיין, מ"מ כיון דבצליה קמיירי אין חשש חיתוי, אך צ"ע דהרא"ש העתיק לשון הרשב"ם "דקי"ל כחנניא", ולהאמור דין זה הוא לכו"ע, ואף לחכמים, ומשמע מלשונו דלא העמיד דברי הרשב"ם בצליה על האש ממש, אלא כפשוטו מעל האש ללא נגיעה בגחלים, ובזה נחלקו חכמים וחנניא וכמש"כ בשעה"צ שם ס"ק כ"ב, עי"ש היטב, וא"כ הדק"ל היאך לשיטתו פסק כן הרא"ש, דלדבריו אף לחנניא הדין בזה צריך להיות כחכמים לאסור השהיה.

ולחומר הענין נראה ע"ד אפשר בהקדים מחלוקתם הנודעת של המ"ב והחזו"א בביאור שיטת הרא"ש בהכרעת ההלכה במחלוקת חכמים וחנניא, דהרא"ש כתב דמפני שישראל אדוקין במצות עונג שבת, ובודאי לא ישמעו לנו, ע"כ הנח להם כמנהג שנהגו על פי הפוסקים כחנניא, ונקט הבה"ל בד"ה ונהגו עפי"ז, דאף להרא"ש מעיקר הדין יש להחמיר כחכמים, ורק אין לנו כח למחות במקילין, ומשו"ה כתב להלכה דטוב ליזהר לנהוג כחכמים, אך החזו"א נקט בדעת הרא"ש דאין כוונתו משום "מוטב יהיו שוגגין ולא יהיו מזידין", אלא דהיה ראוי להחמיר כדי לא להכנס לפלוגתא, אך מפני שיש הרבה פעמים ביטול עונג שבת לא ישמעו להחמיר, דמעיקר הדין יש להקל, עי"ש בדבריו. ולכן הכריע להלכה כחנניא. ואולי יש להביא ראיה לדרכו של המ"ב מלשון הרמ"א סוף סי' רנ"ז "והטמנה שעושין במדינות אלו, שמטמינים בתנור וטחין פי התנור בטיט, שרי לכולי עלמא, וכמו שנתבאר לעיל סי' רנ"ד", ושם נתבאר היתר דטיחה בטיט בשהיה להרמ"א עי"ש, וילה"ע מהו לשון "לכולי עלמא", ובפשטות כוונתו למחלוקת חכמים וחנניא, וכיון דהוא עצמו הכריע כחנניא מדוע התייחס לדעה החולקת. ולהמ"ב א"ש, דאף להרמ"א יש להחמיר לכתחילה כדעת חכמים. ודו"ק. ומ"מ לכאו' צ"ע על המ"ב מדין פירות הנאכלין חיין, דהעתיק הרא"ש לשון הרשב"ם "דקי"ל כחנניא", ומשמע דזה מעיקר הדין, ובהכרח י"ל לשיטת המ"ב, דהרא"ש רק העתיק בזה לשון הרשב"ם דהוא מקור הדין, ואיהו באמת פוסק להלכה כחנניא, אך אין כן דעת הרא"ש גופיה, דהוא עצמו ס"ל מעיקר הדין כחכמים, ואפ"ה הסכים עם דין הרשב"ם לענין פירות, ובהכרח כמשנ"ת לעיל דמיירי בצליה ובזה כו"ע מודו, וא"כ נמי לק"מ לשיטתו אף לטעם הגאון בשיטת חנניא, וכדלעיל, ודו"ק. (ואולי קצת ראיה לזה, דלשון התוס' בשם הרשב"ם היא לתת פירות "אצל האש", ובריש סי' רנ"ד מבואר במ"ב דלשון זו באה לאפוקי מעל גבי הגחלים עצמן עי"ש, והרא"ש שינה הלשון ונקט "סביב הקדירה", דלשון זו משתמעת שם באופן שנוגעים הפירות בגחלים ממש. וא"ש היטב, דתוס' לשיטתם דפסקו להלכה כחנניא, והרא"ש לדרך המ"ב פסק כחכמים, וכמשנ"ת).

ג. ולולי דמסתפינא אמינא דבר חדש בעיקר גזירת שהיה, ובמחלוקת חכמים וחנניא בזה, ובהקדם לשון הב"י כאן וז"ל: וכן נראה מדברי המרדכי שכתב בסוף פ"ק וז"ל, אין משהין לא כמאב"ד או מבושל לגמרי, אבל חי לגמרי לא דהא מבשל בשבת, עכ"ל. ודבר פשוט הוא דלאו מבשל ממש קאמר, דהא שרי בהדיא בגמרא קדרה חייתא, אלא היינו לומר דבכירה אסור שמא יחתה, דעד כאן לא שרי בגמ' אלא בתנור דליכא למיחש לחיתוי, עכ"ל. חזינן דהוקשה להב"י לשון המרדכי "דהא מבשל בשבת", וביאר דהכוונה בזה לחשש חיתוי, ועדיין צ"ב טובא לשון המרדכי "מבשל", דחשש החיתוי הוא משום מבעיר ולא משום מבשל כלל. וביותר צ"ב, דהב"י הוכיח כן מהיתרא דקדירא חייתא, ומדוע הוצרך לכך, הול"ל דל"ש כלל לומר דנחשב "כמבשל בשבת", דהא מיירי שהניח הקדירה מבעו"י על הכירה, ואין בכך איסור בישול בשבת כלל ועיקר, וזה דבר פשוט למאוד, ומדוע לא הוכיח ממנו הב"י דאין כוונת המרדכי כפשוטה משום בישול אלא משום חיתוי.

ונראה בזה ע"ד אפשר, דס"ל להמרדכי גדר חדש בגזירת חז"ל דשהיה, דעיקר חששם היא דכיון דעדיין לא מוכן התבשיל לאכילה, יבוא האדם לחתות בגחלים ועי"ז יעבור על איסור "בישול", דמחמת החיתוי יתבשל המאכל במהרה ויבוא לידי גמר, ודומיא להכי מצינו בגזירת הטמנה בדבר המוסיף הבל בשבת, דאיתא שם דהחשש הוא "שמא ירתיח", ונחלקו רבוותא בזה האם הטעם הוא משום "חיתוי" או משום "בישול", ועי' בשעה"צ ריש סי' רנ"ז הנפק"מ בזה, וה"נ בלשון הגמ' כאן "שמא יחתה" יש לבאר נמי דע"י החיתוי יעבור על איסור בישול, ולזה א"ש היטב דברי הב"י, דלא הוי מצי לאקשויי על המרדכי מעיקר דין בישול בשבת דאם הניח

מבעו"י לא עבר, דהא זה גופא תורף הגזירה דחששו שמא יבשל בשבת, וזו כוונת המרדכי דכשיש חשש בישול בשבת אסור להשהות בכירה בע"ש, וע"כ הקשה הב"י מדינא דקדירא חייתא, דאדרבה כיון שאינה מבושלת כלל יש יותר חשש שיבוא לבשלנה בשבת, והיאך הותרה השהיה בה, והוכיח מזה הב"י דשאני כירה מתנור לענין זה, דבתנור שחומו רב וללא חיתוי יתבשל אין לחוש לבישול, דהא כיון דלא יבוא לחתות כיון שאין לו צורך בזה ממילא גם לא יעבור על איסור בישול.

ומעתה שורש מחלוקת חכמים וחנניא יש לבאר לפי"ז דנחלקו בדיני בישול, דכנודע נחלקו הראשונים האם מאכל שנתבשל כמאב"ד יש בו מכאן ואילך איסור בישול, ויעוי' בבה"ל ריש סי' שי"ח שאסף השיטות בזה, וא"כ עכ"פ להמרדכי דפסק כחנניא י"ל דממאב"ד אין איסור בישול, ומשו"ה הותרה בו השהיה, דתו אין לחוש לבישול. ואמנם דצ"ע למהלך זה דעת הרמב"ם וסייעתו דפסקו כחכמים, דאף בנתבשל כ"צ אסורה השהיה עד מצטמק ורע לו, דהא בשיעור זה לכו"ע אין איסור בישול, ולזה צ"ל דס"ל דמשום לא פלוג הוא, וכמשנ"ת לעיל בדעת רש"י, או דהתם ס"ל דמשום חשש חיתוי הוא וכהפשטות. ואמנם ידעתי דמהלך זה מחודש הוא למאוד ואי"ז הפשטות, מ"מ לא נמנעתי מלכותבו, והקב"ה חדי וכו'.

ולמהלך זה ארווחנא ישוב נפלא לקושיית המנחת כהן (הו"ד בדברי אפרים כאן), דהקשה על כל עיקר חשש החיתוי מסוגיא ערוכה בכריתות דף כ', דאיתא התם: ת"ר החותה גחלים בשבת להתחמם בהם והובערו מאיליהן, תני חדא חייב ותני אידך פטור, הא דתנא חייב קסבר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, והא דתנא פטור קסבר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה, עכ"ד הגמ'. ופרש"י בד"ה שאינה וז"ל: כגון זה שאינו צריך להבעירן אלא להתחמם בחתייתן, ומ"מ יודע היה שיתבערו ועל מנת כן עשה, והו"ל מתכוין, מיהו מלאכה שאינה צריכה לגופה הוא הך הבערה, עכ"ל. וא"כ קשה על כל עיקר חשש החיתוי, דהא לפי"ז גם אם רוצה לחתות בכדי לבטל ההבערה, שבזה היא מלשאצל"ג כמ"ש רש"י דהוא לא צריך את "ההבערה", וא"כ זהו רק איסור דרבנן, ומדוע חששו חז"ל ואסרו כל השהיה מחמת איסור דרבנן גרידא, והניח בצ"ע ע"ש. ולהמבואר לק"מ כלל, דאין החשש משום ההבערה אלא משום מלאכת מבשל, והיא מלאכה הצריכה לגופה ואסורה מן התורה, ומחמתה אסרו גם השהייה (ודעת הרמב"ם דפסק כחכמים א"ש היטב לפי"ז, דאיהו ס"ל להלכה דמלשאצל"ג אסורה מן התורה, כשיטת ר' יהודה, וא"כ לדידיה שפיר יש לגזור גם משום החיתוי בלחוד, אך בדעת שא"ר דקיימו כוותיה בזה, ומאידך ס"ל דמלשאצל"ג אסורה רק מדרבנן, עדיין י"ל כנ"ל דהוא משום ל"פ).

איברא דיש ליישב קושייתו דהמנח"כ גם לפשטות לשון הגמ' דהחשש הוא משום הבערה, דהנה צריך להבין עיקר דברי הגמ' שם, אמאי הוי החיתוי מלשאצל"ג, הא חפץ בהבערה בכדי להתחמם, ונראה מדברי רש"י הנ"ל דכשמחתה בגחלים, "בשעת החיתוי" מתפשט החום ועי"ז מתחמם, וא"כ אין הוא צריך את עצם ההבערה שנוצרת בעקבות החיתוי, ומשו"ה נחשבת למלשאצל"ג, ומעתה לק"מ, דכשמשהה קדירה ע"ג הכירה לצורך בשולה, אין הוא מסתפק בחימום המיידי שנוצר בעקבות החיתוי, אלא צריך הוא את המשך בעירת הגחלים למען ימשיך התבשיל להתבשל כראוי, וא"כ זקוק הוא ל"הבערה" שנוצרת בעקבות החיתוי, והיא מטרתו, ועל כן שפיר מלאכה הצריכה לגופה היא ויש לגזור מחמתה איסור שהיה.

ד. ומצינו שיטה מחודשת בראשונים בנידון זה, והיא שיטת הרז"ה, דאף דמקילינן כדעת חנניא דממאב"ד מותר להשהות, מ"מ כ"ז רק בסוג תבשיל שכשיהא מוכן לאכילה יהיה מצטמק ורע לו, אך אם יהא מצטמק ויפה לו, לא הותר בשיעור זה אלא רק משיעור נתבשל כל צרכו. ויש לידע דהפמ"ג נקיט כוותיה להלכה, דז"ל בסי' רנ"ב במ"ז סק"א (בסופו): ודע שאעפ"י שהטור בסי' רנ"ג וכן בשו"ע ציין באר הגולה בדעה שניה רש"י ור"י, מ"מ י"ל לא לגמרי פסק כוותייהו רק כמאב"ד ומצטמק ורע לו, או כל צרכו ומצטמק ויפה לו וכשיטת הרז"ה ז"ל. וכך כתב בסי' רנ"ט במ"ז סק"ג וז"ל: ראשונה צריך לברר בדין שהיה דנהגו להקל כסברא שניה בסי' רנ"ג ס"א כמאב"ד וכו', אם הוא מצטמק ורע לו, ואם מצטמק ויפה לו בעינן כל צרכו כדעת רז"ה, ושכן משמע בסי' רנ"ג שם, וצריך לידע מה הוא מצטמק ויפה לו או מצטמק ורע לו, עכ"ל. ומה שכתב "ושכן משמע בסימן רנ"ג שם", כוונתו ללשון השו"ע כאן, דבדעת חנניא כתב בזה"ל: וי"א שכל שנתבשל כמאב"ד או שנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, מותר להשהותו ע"ג כירה, עכ"ל. וילה"ע דהא דרגת מצטמק ויפה לו אתיא מכ"ש מדרגת מאב"ד, דזה קילא טפי, ומדוע נקט השו"ע בלשונו "או" נתבשל כ"צ, דנראה דדרגתם שווה, ונראה מזה כדעת הרז"ה, דלזה כוונת השו"ע כך היא, דדרגת מאב"ד הותרה אם זה מצטמק ורע לו, וכמו"כ הותר כל צרכו אם זה מצטמק ויפה לו.

אמנם כדיוק זה דקדק גם בגליון רע"א על השו"ע כאן, ודחה זה מהמשך דברי השו"ע, דז"ל רע"א: משמע וכו' כדעת הרז"ה, וממ"ש אח"כ "ולא הוזכר גרופה וקטומה אלא כשהתחיל להתבשל ולא הגיע למאב"ד", משמע דבהגיע למאב"ד מותר בכל ענין, עכ"ל. ובאמת הפמ"ג גופיה על אתר הרגיש בזה, ואחר שכתב פה כדבריו הנ"ל הקשה ע"ע כקושיית רע"א, וסיים ע"ז "וצ"ע קצת", ונראה דלא הוקשה לו כ"כ, דהא מדבריו להלן נראה שלא חזר בו, אך מאידך גיסא סיים את דבריו כאן ד"נוהגים כסברא אחרונה אף כמאב"ד ומצטמק ויפה לו", וזה דלא כמ"ש להלן. וצ"ע כעת בדעת הפמ"ג בזה.

ועדיין פש גבן לבאר לשון השו"ע לפי מה שהוכיח רע"א דלא כהפמ"ג, ונראה בדרך מחודשת עפ"י שיטה מחודשת נוספת דמצאנו בראשונים בנידון דידן, והיא שיטת רב האי גאון דהובאה ברשב"א בפרק כירה, ונעתיק לשונו: וראיתי בפירושי רה"ג ז"ל וכו' משמע שהוא סבור דרבותא אשמועינן, דאפי' נתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו שרי אע"ג דאיכא למיגזר, כיון דבחיתוי מועט כדי לצמקו סגי ליה דלמא יהיב דעתיה ומחתה וכו', ומסתייעא הדין סברא מדרב דאסר הכא מצטמק ויפה לו, ובשלהי פ"ק אמר רב וכו' כמאב"ד, דאלמא טפי אסיר נתבשל כ"צ, וצריך להצטמק ויפה לו מלא נתבשל כ"צ בין מצטמק ויפה לו בין מצטמק ורע לו, עכ"ל עי"ש. חזינן דס"ל בהיפוך מהפשטות, דמאב"ד קילא טפי מנתבשל כ"צ, ולזה א"ש היטב לשון השו"ע, דבא לאפוקי מדעה זו, ונקט מאב"ד ברישא, ואח"כ הוסיף לרבותא גם מצטמק ויפה לו, והוא נפלא. (וקצ"ע דלא הוזכרה כלל שיטה זו בב"י).

וארווחנא לפי שיטה זו ישוב נחמד על הקושיא המפורסמת בסתירת דברי רש"י בהכרעת ההלכה בנ"ד, דהנה לשון רש"י בדף ל"ז ע"ב ד"ה ורב ששת: ואנן דמשהינן קדירה ע"ג כירה שאינה גרופה, אדחנניא סמכינן הואיל ותנן סתם מתניתין כוותיה, עכ"ל עיי"ש. וכן נקט הטור בדעתו דפוסק להלכה כחנניא. ומאידך גיסא, בסוגיא דדף י"ח ע"ב דמונה הגמרא האופנים דהותרו בשהיה, הכי איתא התם: והשתא דאמר מר גזירה שמא יחתה בגחלים, האי קדרה חייתא שרי לאנוחה וכו', "ובשיל שפיר דמי", בשיל ולא בשיל אסור, ע"כ. ויעוי' בתוס' שם בד"ה "בשיל ולא בשיל", דלשיטתם דפסקו להלכה כחנניא הוצרכו לבאר ד"בשיל ולא בשיל" הוא פחות ממאב"ד, ו"בשיל" הוא כמאב"ד, עי"ש. והנה לשון רש"י בד"ה ובשיל שפיר דמי, מבושלת כל צרכה שפיר דמי להניחה דלא בעי חיתוי, עכ"ל. ותמהו כו"ע דכתב להדיא ד"בשיל" דהותר היינו מבושל כ"צ, ומשמע דפחות מכך, היינו כמאב"ד, הוא בכלל "בשיל ולא בשיל" שנאסר, וסותר משנתו לכאורה.

ולשיטת רה"ג ניחא מאוד, דהא ישנה רבותא בדרגת נתבשל כ"צ להקל יותר מדרגת כמאב"ד, ואי נימא דס"ל לרש"י בעיקר הסברא כוותיה א"ש, דהנה לכאו' יש מקום להקשות עוד על רש"י, דאם נטה כאן לפסוק כחכמים מדוע נקט בלשונו "מבושלת כל צרכה", דמשמע להדיא דאף בדרגת מצטמק ויפה לו הותרה השהיה, והא אין כן דעת חכמים לרוב האמוראים דבפרק כירה, ומדוע נקט כדעה יחידאה דהתם. ולסברת רה"ג הכל א"ש היטב, דבאמת פוסק רש"י להלכה כדעת חנניא, ובפרק כירה כתב כעיקר שיטתו דמאב"ד הותר, והכא בא להוסיף "רבותא" דאף מצטמק ויפה לו הותר, למרות שבסברא יש בו מקום להחמיר, ואין כאן כל פסק הלכה כחכמים, ואף דמחודש טובא לנקוט בדעת רש"י כסברת רב האי גאון דהוא שיטה יחידאה, מ"מ איידי דחביבא נקטתיה. ויעוי' עוד להלן בסמוך בענין קדירה חייתא, דנבאר שם עוד כו"כ ישובים בסתירת דברי רש"י הנ"ל.

בהיתר דקדירה חייתא

א. שבת י"ח, האי קידרה חייתא שרי לאנוחה ערב שבת עם חשיכה בתנורא, מאי טעמא, כיון דלא חזי לאורתא אסוחי אסח דעתיה מיניה, עי"ש. ונראה מדברי הראשונים דישנם בזה שלשה דרכים בביאור ההיתר דקדירה חייתא, ונפק"מ טובא להלכה בינייהו, דהנה לשון הטוש"ע היא "ובחי נמי מסיח דעתו ממנו עד למחר, ובכל הלילה יכול להתבשל בלא חיתוי", ויש לדון בכוונת הדברים, האם סגי במה שהתבשיל יהא ראוי לאכילה עד למחר בלא צורך בחיתוי בכדי להתירו בשהיה, דמחמת זה בלחוד מסיח האדם דעתו מתבשיל זה, או"ד בעינן שלא יהא ראוי התבשיל לאכילה עד למחר כלל "ואפילו ע"י חיתוי", דבכה"ג אין כלל מקום לחשש חיתוי, דממ"נ, לערב לא יועיל החיתוי, ולבוקר אין צורך בחיתוי. והנה לשון המרדכי היא "וטעמא הוי כיון דחי הוא לא יועיל שום חיתוי לאוכלו הלילה", וזה מורה כצד השני דכתיבנא. וכן נראה מלשון הטור בביאור דעת חכמים שכתב "דחיישינן שמא יחתה, שהרי ראוי בעוד לילה ע"י חיתוי", הרי דאם ראוי למאכל ע"י חיתוי יש לאסור השהיה, וא"כ בהכרח דלפי"ז היתרא דקדירה חייתא הוא רק אם גם ע"י חיתוי לא יהא ראוי לאוכלו בלילה, וזו גופא כוונת הגמ' "מסיח דעתו", כיון דלא יועיל לו החיתוי כלל.

ובאמת כן נראה בפשטות טעמם של כל הפוסקים, דכל ההיתר דקדירה חייתא נאמר רק בבשר שלא יכול להתבשל לצורך סעודת הלילה, אך בירקות וכיוצ"ב דהם קלי הבישול לא מהני היתר דקדירה חייתא, והביאור דאף דבשעה שמשהה הקדירה אין הירק מוכן לאכילה כלל, מ"מ ע"י חיתוי יכול להתבשל, ומשו"ה חיישינן לחיתוי, וחזינן מהא דלא סגי ד"לא צריך חיתוי" אלא בעינן ד"לא יועיל חיתוי", ולפי"ז הנה נודעה שיטת הרמב"ם בפהמ"ש דאף בירקות איכא היתרא דקדירה חייתא (ויעוי' ט"ז ושביתת השבת אם חזר בו מזה בחיבורו ואכ"מ), ומעתה לשיטתו הביאור בהיתרא דקדירה חייתא יהא כצד הראשון דכתיבנא, דסגי במה שלא צריך המאכל חיתוי, דזה יוצר היסח הדעת אצל המניח הקדירה על הכירה בע"ש ותו לא אתי לחתויי, ואף דיכול להתבשל ע"י חיתוי, לא חיישינן לזה משום דהסיח דעתו, ובאמת דלשון הגמ' "מסיח דעתו" א"ש טפי לפירושו, דלשיטת החולקים לכאו' א"צ לטעם זה, דהא לא שייך כלל שיבוא לחתות, אמנם נתבאר לעיל דגם לשיטתם יש לפרש לשון הגמ'. אמנם במחה"ש כאן ע"ד המ"א בסק"ד כתב בדעת הרמב"ם בפהמ"ש דכל דבריו אמורים רק בהיתרא ד"גרמא חייא", אך ב"קדירה חייתא" מודה הרמב"ם דאסור, וכתב בטעם החילוק דבקדירה חייתא בודאי יש לחוש שיחתה, אך בחתיכת ירק חיה, כיון דעשה "מעשה המוכיח" דהסיח דעתו תו ל"ח לחיתוי, עי"ש. ולפי דבריו גם להר"מ לענין קדירה חייתא בעינן שלא יהא ראוי למאכל אף ע"י חיתוי, ומ"מ לענין גרמא חייא לא הצריך זה, וא"כ עכ"פ לענין זה גדר הדבר היסח הדעת גרידא כנ"ל.

ובב"י הביא דעת הכל בו והגהות מרדכי דס"ל דבהיתרא דקדירה חייתא נתחדש דכל שמשהה לצורך מחר מסיח דעתו ממנו, ותו אין חשש חיתוי, ועי"ש שמתחילה רצה לדקדק כן גם בדעת הטור, אך דחה זה משום דלא ראה כן בשום פוסק זולתם, ויעוי' עוד בסוף הסימן דשוב הביא כן הב"י בשם שבלי הלקט, וחזינן משיטה זו גדר שלישי בהיתרא דקדירה חייתא, דעצם מה שחפץ האדם לאוכלו בבוקר יוצר היס"ד וממילא אין חשש חיתוי, ואין זה תלוי באפשרות החיתוי כלל. הרי נתבארו לן בקיצור שלשת הדרכים, והנפק"מ היוצאות מהם.

ב. ועתה נבוא בעז"ה לעומק הענין, דלכאורה יש להקשות קושיא אלימתא בכל עיקר היתרא דקדירה חייתא, דנתבאר דלרוב הפוסקים עניינו דכיון דלבוקר יהא מוכן ללא חיתוי ל"ח לחיתוי, דבשלמא לשיטת חנניא דממאב"ד ואילך הותרה השהיה, א"ש היטב, דבקדירה חייתא דבע"ש לא התחילה להתבשל בודאי עד הבוקר תגיע לדרגת מאב"ד ויותר מכך, וממילא אין חשש חיתוי כלל. אך לשיטת חכמים, וכ"פ השו"ע, הא חיישינן לחיתוי אף בדרגת מבושל כ"צ ומצטמק ויפה לו, וא"כ הגם דעד לבוקר יהא מוכן התבשיל לאכילה ללא צורך בחיתוי, מ"מ הא בבוקר עצמו קודם סעודתו התבשיל עומד בדרגת מצטמק ויפה לו, ובשעה זו עצמה ישנו חשש חיתוי במאכל זה, דמאי שנא הבוקר מסעודת הלילה לענין זה, דכמו דבמשהה בע"ש בדרגת מצטמק ויפה לו חיישינן לחיתוי, ה"נ יש לחוש כן כשהגיעה בעצמה הקדירה לדרגה זו בבוקר, ומדוע הותרה קדירה חייתא, אטו קים להו לחז"ל דבכל קדירה חייתא בבוקר מגעת הקדירה לדרגת מצטמק "ורע" לו, דמאן פסיקא ליה דכך הוא, והמציאות תמיד על כך דבקדירת החמין הנהוגה כיום (המכונה "טשולנט") אף אם מוכנה היא במקצת בע"ש, אין היא בדרגת "רע לו" בשבת בבוקר ברוב המקרים, וכ"ש בקדירא חייתא. ולחיזוק הקושיא נציין לדברי השעה"צ בסימן רנ"ז ס"ק ל"ה, דהתם איתא חילוק בין שהייה להטמנה לענין מצטמק ורע לו, דהטמנה נאסרה בזה, וביאר המ"ב שם דהוא משום דסתם הטמנה לבוקר היא, וצריך חיתוי טפי שלא יתקרר התבשיל, אך שהיה סתמא לצורך הלילה עי"ש, וכ' בשעה"צ וז"ל: ואם משהה לצורך מחר ג"כ שרי, דכיון שהוא מגולה מתקרר הרבה, וחיתוי מעט לא יועיל לו, עכ"ל. והדברים מבוארים יותר בעולת שבת, עי"ש שכתב דעל כן רק חיתוי מרובה יועיל לו, ולזה לא חיישינן משום דהוא עתה בדרגת מצטמק ורע לו, ולא חפץ להפסיד תבשילו. ומעתה, הגע בעצמך, דהא מיירי שם בקדירה דבע"ש היא מצטמק ורע לו, וע"כ ל"ח לחיתוי מרובה, ומה נענה לפי"ז בקדירה חייתא דבמהלך הלילה מתקררת כאמור, ולא מגעת לדרגת מצטמק ורע לו בבוקר, מדוע לא ניחוש שיחתה כדי שיתחמם לכה"פ, ואין סברא שיפסיד תבשילו כיון דאיננו בדרגת מצטמק ורע לו, אתמהה. ומצאנו מציאה נפלאה בענין זה בתו"י על הגליון בשבת ל"ח ע"ב, וז"ל: אע"ג דקידרא חייתא לעיל שרי, ההוא כחנניא, ומתני' אי להשהות תנן אתיא דלא כחנניא, עכ"ל. הרי דדבריהם ברור מללו דלא נאמר היתרא דקדירה חייתא לשיטת חכמים, וסתמו דבריהם ולא פירשו הטעם, ולמשנ"ת נראה דטעמם ברור כשמש, דלדעת חכמים דאף מצטמק ויפה לו נאסר בשהיה משום חשש חתוי, ה"נ יש לאסור קדירה חייתא בשהיה מאותו הטעם ממש, דאף דלסעודת הלילה באמת לא יחתה, ומהטעמים שהוזכרו לעיל, מ"מ לסעודת הבוקר יש לחוש שיחתה, אך לזה מתעצמת ביתר שאת הקושיא על השו"ע וכל הפוסקים דפסקו כחכמים, ומאידך פסקו בפשיטות את היתרא דקדירה חייתא. [איברא דבדעת התו"י יש מקום לבאר הענין באופ"א, והוא עפ"י שיטת תוס' בפרק כירה, דלדעת חכמים יש לאסור שהיה אף במבושל כ"צ ומצטמק ורע לו, דכ"כ בדף ל"ז ע"א בד"ה אא"ב "דהא ר"מ ור"י אסרי באינה גרופה אפילו במצטמק ורע לו", עי"ש, וחזרו ושנו זה בע"ב בד"ה שמע יעוי"ש, ולכאורה מה טעם יש לאסור בזה, הא אין כל חשש חיתוי בכה"ג, דמי יחתה להפסיד תבשילו, ובהכרח לבאר בשיטתם דמטעם לא פלוג אתינן עלה, דאחר דאסרנו כל הקדירות משום חשש חיתוי, ואף מבושל כ"צ ומצטמק ויפה לו, אסרנו גם מצטמק ורע לו מטעם לא פלוג, וא"כ י"ל דהת"י אזלי בשיטת תוס' בזה, ומאותו הטעם אסרו נמי קדירה חייתא לדעת חכמים, דאין לחלק בין סוגי הקדירות וכולן אסורות, ומ"מ אף אי נימא כן בכוונתם ודלא כדברינו לעיל, עדיין הקושיא על השו"ע בעינה עומדת].

ואין לומר בזה, דאף דלסעודת הבוקר יהני חיתוי, מ"מ כיון דלסעודת הלילה אין הוא מעלה בדעתו דיחתה תבשיל זה, על כן כשמניח הקדירה בכירה בע"ש עושה בזה "מעשה דהיסח הדעת", ומחמת מעשה זה אמרו חז"ל דתו לא יחתה למען תבשיל זה אף בשעת סעודת הבוקר, ומשו"ה התירוהו, חדא, דדבר זה צ"ב טובא, אמאי היס"ד דלערב יהני לבוקר, הא לערב מסח דעתו כיון דלא חפץ לאוכלו, משא"כ לסעודת הבוקר דבה חפץ הוא לאוכלו מדוע נחשב שמסיח דעתו. ועוד, דמדברי השעה"צ והעולת שבת הנ"ל מוכח לא כן, דכתבו דהא דלבוקר לא מחתה במצטמק ורע לו הוא משום דלא מהני ליה חיתוי מועט, וחיתוי מרובה יפסידו, ולא כתבו דהוא משום היס"ד לבוקר. וביותר, דכתב רש"י בדף י"ח ע"ב בד"ה האי קדירה חייתא, וז"ל: ולא דמי לעססיות ותורמוסין (א"ה, דבהם נאסרה השהיה אף בקדירה חייתא), שאין כל הלילה והיום די להם, עכ"ל. ומוכח להדיא מדבריו דלא כסברא זו, דאי נימא כן מ"ש עססיות ותורמוסין מכל קדירה חייתא, הא סו"ס עשה "מעשה דהיסח הדעת".

ויש שר"ל בזה מטעמא אחרינא, דבקדירה חייתא הא דלא חיישינן דיחתה לערב הוא מהטעמים הנ"ל דלא צריך או לא יועיל לזה חיתוי, והא דל"ח דיחתה לבוקר הוא משום דעד הבוקר מתקררות הגחלים, ובכה"ג אין לחשוש שיחתה בהם. אך ג"ז יש לדחות מדברי העו"ש הנ"ל, ודו"ק. ועוד יש לדחות זה מדברי המ"ב בס"ק י"ד בשם הרשב"א, וז"ל: עוד איתא דגחלים שעממו הרי הן כקטומה, והטעם דכיון שלא חשש ללבותן שלא יעוממו מוכחא מילתא שאינו קפיד בחיתויה, עכ"ל. הרי דגחלים שנתקררו כל הטעם דאין חשש חיתוי הוא משום דגילה דעתו כן, משא"כ בנ"ד דבשבת בבוקר קאי, ואינו יכול עוד ללבותן, א"כ אין כאן כלל כל גילוי דעת ואין טעם להתיר משום כך. שו"ר דהב"י בנידון חזרה בהאריכו ליישב מנהג העולם שנהגו להחזיר אף לכירה שאינה גו"ק, וכתב שם בזה כו"כ היתרים עי"ש, כתב בתו"ד נמי ההיתר הזה דגחלים שעממו כקטומה הם, עי"ש, והא התם נמי קמיירי לענין שבת בבוקר, דבזה ל"ש טעם הרשב"א הנ"ל, אלא דבאמת עצם דברי הב"י צ"ע לפי"ז. ואולי כתב כן רק בתורת לימוד זכות, ובצירוף לכל הטעמים הנוספים, ולא ס"ל דכן הוא עיקר הדין, וצ"ע בזה. ואולי י"ל דס"ל להב"י דלא כהרשב"א, וס"ל בטעם הדין דגחלים שעממו דשרי, משום דבמציאות נחשבת הכירה כעת כקטומה, ודבר זה צ"ב טובא, דהא טעם הקטימה הוא משום היס"ד או היכר, ומה היס"ד והיכר שייך בזה, אמנם אי נימא כך מיושבת קצת שיטתו בענין קדירה חייתא וכמשנ"כ, אך זה צ"ע כנ"ל, ולהרשב"א דהעתיקו המ"ב בפשיטות, נמי לא יתיישב.

ונראה בזה בעז"ה ליישב הענין עפי"ד רש"י שהובאו לעיל, דלמדנו מדבריו ביאור חדש במחלוקתם של חכמים וחנניא, וכתיבנא לעיל דלשיטתו תורף שיטת חכמים היא דעיקר גזירת חיתוי היא שמא יחתה בקדירה שאינה מבושלת כ"צ, והא דגזרינן איסור שהיה אף בקדירה המבושלת כ"צ ומצטמק ויפה לו, הוא משום סברת "לא פלוג", וא"כ יש לבאר לדבריו באופן נפלא טעם היתרא דקדירה חייתא לשיטת חכמים, דבהנחת קדירה המבושלת כ"צ בע"ש שייך שפיר למיגזר משום סברת לא פלוג, כיון דבזמן זה רגילים להניח על האש כל סוגי הקדירות, ואם נתיר להשהות קדירה המבושלת יבואו להתיר להשהות קדירה שאינה מבושלת כ"צ, משא"כ בקדירה חייתא דרק לשעת הבוקר תהא מבושלת כ"צ, אין כל טעם ושורש למיגזר בה משום לא פלוג, דהא בשעת הבוקר כל הקדירות הגיעו לדרגה זו, ואין בנמצא קדירה שבשעת הבוקר עדיין כמאב"ד היא, ופשוט דכיון דאין חשש אמיתי של חיתוי בקדרה זו, וטעמא דל"פ נמי ליכא כאמור, השתא אין כל טעם לאסור השהיית קדירה חייתא על הכירה בע"ש, ועיין בזה ונפלא הוא.

ג. הנה הבאנו את שיטת הת"י דלחכמים לא נאמר היתרא דקדירה חייתא, וביארנו דבריהם בשני אופנים, יעוי' לעיל, ומצאנו דיש מאן דס"ל לאידך גיסא, דאדרבה לדעת חנניא לא נאמר היתרא דקדירה חייתא, ובהקדם לכך נביא את דברי הב"ח המחודשים בדינא דקדירה חייתא, יעוי"ש דס"ל דעד שיעור כמאב"ד נחשב קדירא חייתא, ואין צורך שלא יהא התבשיל מבושל כלל, ורמז לדבריו בשעה"צ ס"ק י"ג דכתב "אבל אם נתבשל קצת אפילו פחות ממאב"ד אסור, כ"כ הט"ז, וכן משמע ממ"א, דלא כהב"ח", ורבים ראו כן תמהו ע"ד הב"ח, דלדבריו לא הנחנו מקום לשיטת חנניא דאוסר שהיה ע"ג כירה בע"ש, דהא ממאב"ד ואילך בלא"ה התיר חנניא, וקודם לכך בלא"ה יהא מותר מדין קדירה חייתא, וא"כ היאך מצאנו לדבריו איסור שהיה בכירה כלל. וכתב ע"ז בשפת אמת (שבת י"ח) וז"ל: ולדידי לק"מ, דאה"נ דהפוסקים כחנניא לא ס"ל האי דינא דקדירה חייתא, דקאי אליבא דחכמים דפליגי אחנניא, והטוש"ע שמביאים דין זה היינו כדעת הפוסקים כחכמים כנ"ל לדעת הב"ח, עכ"ל. הנה חדית לן השפ"א בדעת הב"ח בהיפוך משיטת הת"י הנ"ל, דלחנניא אין היתר דקדירה חייתא, והוא חידוש גדול, וגם לא הסביר לן השפ"א טעמא דמילתא.

ונראה הטעם בזה, דכיון דלחנניא אזלינן בתר אפשרות אכילת המאכל ע"י הדחק, דהיינו דקים לחז"ל בדעתם דאינשי דאוכלים לפעמים בדרגה זו דמאב"ד, א"כ אף בקדירה חייתא יש לחוש דע"י חיתוי יבוא המאכל עכ"פ לדרגת מאב"ד, ובפרט בתנור שחומו רב, ועל כן שמא יחפוץ האדם לאוכלו כך בע"ש ומחמת כך יחתה, ומשו"ה לשיטתו יש לאסור גם קדירה חייתא, משא"כ לחכמים דלא אזלי בתר שיעור זה, ולשיטתם מחתה האדם עד שמוכן התבשיל לחלוטין, א"כ לא יחתה האדם רק בעבור דרגת כמאב"ד, ומשו"ה שריא לשיטתם קדירה חייתא. אמנם ביאור זה יש לתלות בטעמי חנניא דנתבארו לעיל, דכ"ז א"ש לטעם המ"ב דלחנניא לא מחתה בשיעור מאב"ד משום דיכול לאוכלו ע"י הדחק, אך לטעם הרא"ש בשם הגאון בזה, דאף לחנניא יש חשש חיתוי בשיעור זה, אלא מטעמא דמטיא קדירא בעידנא התיר חנניא, א"ש, דהא חזינן דבדעתם דאינשי שווה הוא לחכמים בענין זה, ודו"ק. [והנה יעוי' היטב בלשון השו"ע בס"א, דכל היתרא דקדירה חייתא הוזכר רק בדעת חכמים, ואילו כשהביא שיטת הי"א כחנניא לא הזכיר כלל היתר זה, ואף שהזכיר היתר דמצטמק ויפה לו וגו"ק, והעירוני דדקדוק זה צ"ב קצת. ולהמבואר בשם השפ"א א"ש מאוד, דרמז בזה השו"ע דרק לדעת חכמים ישנו היתרא דקדירה חייתא, ולא לדעת חנניא, אמנם כמובן דלא מבואר

כן בכל הפוסקים, ולהלכה הותרה קדירה חייתא לכו"ע, ולפלפולא כתבתי].

ד. ועתה נתנה ראש ונשובה אל סתירת דברי רש"י שהובאה לעיל, דבפרק כירה כתב בהכרעת ההלכה כדעת חנניא, וכן הביא בשמו הטור, ומאידך כשהסביר בסתמא את הסוגיא בדף י"ח ע"ב ביארה כדעת חכמים (ודלא כביאור התוס' שם כחנניא), ועי' לעיל במש"כ בישובה, ועתה לדברי השפ"א בשיטת הב"ח אית לן ישוב נוסף בשיטת רש"י אי נימא דכן ס"ל, דהכי איתא בסוגיא דדף י"ח "והשתא דאמר מר גזירה שמא יחתה בגחלים, האי קדירה חייתא שרי לאנוחה ע"ש עם חשיכה בתנורא וכו', ובשיל שפיר דמי, בשיל ולא בשיל אסור, ואי שדא בה גרמא חייא שפיר דמי", וכיון דנתבאר דלחנניא ל"ש כלל היתרא דקדירה חייתא, א"כ הסוגיא דשם דמחדשת את ההיתר הזה, בהכרח לא אזלא כוותיה אלא כשיטת חכמים, ומשו"ה הוכרח רש"י לסתום ולפרשה כחכמים, ואף דלהלכה לא ס"ל כוותייהו, דהכי ס"ל לסוגיא דהתם בהכרח, ונפלא.

ונראה עוד ליישב שיטת רש"י גם לאידך גיסא, לפמשנ"ת בשיטת הת"י דלחכמים אין היתר דקדירה חייתא, ומה שנתבאר לעיל עפי"ד רש"י בדף ל"ד בזה, דבהקדם מה שנראה מלשון הרמב"ן בדף י"ח דהסוגיא דשם עדיין לא נחתה לעיקר מחלוקת חכמים וחנניא, ועל כן כתבה בסתמא דבשיל שפיר דמי, דבפשטות הלשון מיירי במבושלת כ"צ כדפי' רש"י, עי"ש היטב, ואף דסגי בזה ליישב הקושיא באופן פשוט, מ"מ לחיבת הקודש נראה לסלסל בזה קצת, דהנה תוס' שם אכן נתקשו בזה והוכרחו להעמיד ד"בשיל ולא בשיל" הוא פחות ממאב"ד, ו"בשיל" הוא כמאב"ד, ואף דזה דחוק קצת בלשון הגמ', ואמאי לא כתבו כהרמב"ן, ואף דאי"ז קושיא כלל, מ"מ נראה בזה דלשיטתם קאזלי, דנתבאר בדברי הת"י דלדעת חכמים ליכא היתירא דקדירה חייתא כלל, ומשום דעכ"פ לסעודת הבוקר חיישינן שיחתה משום דעדיין לא הגיע התבשיל לדרגת מצטמק ורע לו, וא"כ הוכרחו לשיטתם להעמיד הסוגיא כחנניא, דהא התם חידשה הגמ' את ההיתר דקדירה חייתא, וא"א להעמידו כחכמים כנ"ל, דהוכרח לאור זה לבאר דבשיל ולא בשיל הוא פחות ממאב"ד, דלזה תיזיל הסוגיא דהתירה קדירה חייתא כחנניא. ונפלא מאוד לפי"ז דרש"י נמי לשיטתו קאזיל, דהא נתבאר משיטת רש"י בדף ל"ד ביאור נפלא בהיתר דקדירה חייתא אף לדעת חכמים, וכנ"ל, א"כ לית ליה הכרח להעמיד את הסוגיא כחנניא בדוקא, ושפיר י"ל לשיטתו כלשון הרמב"ן דעדיין לא נחתינן למחלוקת זו. ודו"ק. [ואף לביאור הנוסף כתבנו בדעת הת"י בזה, דבקדירה חייתא עבדינן "לא פלוג" כמו שמצאנו לדעת תוס' בדין מצטמק ורע לו, וא"ש היטב כעי"ז, דהנה יעוי' ברש"י בדף ל"ז ע"ב ובתוס' שם במשה"ק עליו, וחזינן דנחלקו רש"י ותוס' בנקודה זו, האם לחכמים נאסרה גם קדירת מצטמק ורע לו או לא, דלרש"י הותרה ולתוס' נאסרה, נמצא דלרש"י לא עבדינן בהא "לא פלוג", וא"כ לדבריו אין טעם לאסור קדירה חייתא לחכמים מטעם זה, ודו"ק היטב].

ולמהלך זה ארווחנא ביאור נפלא בדברי התוס' בדף ל"ח ע"ב, דדנו שם (בד"ה תנור) האם לחנניא הותרה שהיה בתבשיל שהוא כמאב"ד אף בתנור, וכתבו להוכיח דהותרה, וז"ל: כדמשמע בפ"ק דשרינן קדירא חייתא ובשיל כמאכל בן דרוסאי אפילו באינו גו"ק, ומשמע התם דבתנור איירי, עכ"ל. ובגליון הש"ס לרע"א תמה טובא ע"ד תוס', וז"ל שם: "ק"ל הא שם לא נזכר מן מאב"ד אלא סתם ובשיל שפיר דמי, אלא דתוס' כתבו שם דהיינו כמאב"ד, דהא קי"ל כחנניא, וא"כ איך עשו כאן הוכחה מזה, דלמא באמת תנור תמיד כמאב"ד אסור, ודאמרינן ובשיל שפיר דמי היינו כפשוטו בשיל לגמרי וכו', עכ"פ ראייתם מפ"ק "תמוה מאוד", עכ"ל רע"א. עוד יש להעיר על לשון תוס', דמדוע הוצרכו בראייתם לענין תבשיל כמאב"ד לצטט דין הגמ' לענין קדירא חייתא, דדין זה לא שייך כלל לנידון התוס'. ונראה בע"ה ליישב דבריהם להאמור, דקאזלו בשיטת הת"י דלחכמים לא הותרה כלל קדירה חייתא, וכנ"ל, וא"כ כל הסוגיא דדף י"ח דחידשה היתר זה קאזלא רק לשיטת חנניא, וזה מה שהכריחם לתוס' שם לאפקועי מהפשטות ולפרש ד"בשיל ולא בשיל" היינו פחות ממאב"ד, ו"בשיל" היינו כמאב"ד, וכמשנ"ת, ואם כן, אי נימא דבתנור מודה חנניא לחכמים ממילא בתנור לא יהא גם לחנניא היתרא דקדירה חייתא, מאותו הטעם דלחכמים אין היתר זה בכירה, ומהא דהסוגיא שם דכחנניא היא מיירי בתנור, מוכח דלחנניא אף בתנור הותרה השהיה מדרגת כמאב"ד, וזה ישוב נפלא לקושייתו העצומה של רע"א, ודוק בזה. ומהשתא א"ש היטב הא דהוצרכו התוס' להקדים ולצטט את דין קדירה חייתא מהסוגיא דהתם, דלדברינו ע"ז מתבסס כל יסוד דבריהם, וככל משנ"ת, ודו"ק היטב.

ה. עוד יש ליישב באופן מחודש דברי הב"ח, ותתבאר לן לפי"ז דרך נוספת בישוב סתירת דברי רש"י הנ"ל, בהקדם לשון רש"י בדף ל"ח ע"א, דבזה הגמ' התם בדין השוכח קדירה האם הותרה באכילה או נאסרה, וביארו תוס' שם בד"ה שכח לשיטתם דמיירי בנתבשל פחות ממאב"ד, דאף לחנניא נאסרה השהיה, או בכירה דבה לא נאמר – לשיטתם - היתר דקדירה חייתא, אלא רק בתנור שחומו רב, עי"ש. אמנם לשון רש"י שם בד"ה שכיח קדירה היא, "אליבא דמאן דאסר", וצ"ע טובא, אטו לרש"י יש מ"ד דמתיר שהיה בכירה לחלוטין, הרי אף לחנניא נאסרה השהיה, והותרה רק ממאב"ד ואילך, והו"ל לשיטתו דפסק כחנניא לפרש כתוס'. ונראה מדבריו חידוש נורא, דס"ל דבאמת לחנניא גופיה אין כלל דין שהיה בכירה שנאסרה, דלא ס"ל כלל גזירת שהיה. וכל מאי דמצינו בש"ס דעת חנניא דממאב"ד ואילך שרי, לדבריהם דרבנן קאמר להו, דלשיטתם דישנה גזירת שהיה יותר נראה להתיר ממאב"ד, ולא לאסור אף מבושל כ"צ ומצטמק ויפה לו, וע"כ כתב רש"י "אליבא דמאן דאסר", דלחנניא עצמו אין כל נידון האם הותרה הקדירה באכילה או לא. ואין אני כותב חידוש זה מעצמי, דבזכרוני דהפמ"ג בחיבורו ראש יוסף כתב כן ליישב דעת הב"ח, דלזה לק"מ כלל וכלל מאי דהקשו עליו כמובן, ואינו תח"י כעת.

ולזה מיושבת היטב סתירת דברי רש"י, דאם כן ס"ל לרש"י, א"כ מאי דפסק כחנניא בפרק כירה אין זה מחמת דישנה "שיטה" כזו, דהא נתבאר דכ"ז אמר חנניא רק לדבריהם דחכמים, ובהכרח דפסק כן להלכה רש"י רק בתורת "הכרעה" בין השיטות, דלחכמים נאסרה לחלוטין, ולחנניא הותרה לחלוטין, ועביד פשרה (ואולי מחמת טעם הרא"ש ד"לא ישמעו לנו", ועיין) לפסוק כפי מאי דאמר חנניא לדבריהם דחכמים, וא"כ לק"מ מדוע פירש סתמא דגמ' בדף י"ח כחכמים, דאת דברי הגמ' מוכרחים לפרש כחד מן הדעות עצמן, וכיון דאין "שיטת חנניא" ממילא בהכרח לבאר כחכמים, אף דלהלכה קי"ל דלא כן, ועיין היטב בכ"ז כי דברים מחודשים טובא הם, ומחמת דאולי כן דעת הב"ח אמרתי דאפשר להעלותם על הכתב.

ועוד מילתא חדא אמינא בהא, דלשיטת תוס' הנ"ל דבכירה לא נאמר היתר דקדירה חייתא, א"ש בפשיטות דברי הב"ח, דהא דברי חנניא אמורים בכירה, וא"כ לק"מ, דבאמת בתנור להב"ח לא אשכחנא מקום לשיטת חנניא (ודלא כמשנ"ת בדעת תוס' לעיל בפרט זה ודו"ק), אך בכירה עד שיעור מאב"ד נאסרה השהיה, ויעוי' בב"י דדן בדעת תוס' בזה, ומצדד דתוס' הדרו בהו מזה, יעוי"ש בכ"ד, ועי"ש בב"ח דנקיט דלא הדרי בהו, ונמצא דלשיטתו קאזיל בזה, ועיין.

ו. והנה נודעה הערת החזו"א בשיעור הבישול דקדירה חייתא, ונעתיק לשונו (בסי' ל"ז ס"ק כ"ב), ולכאורה נפל בבירא דין קדירה חייתא, שהרי א"א לצמצם ליתן סמוך לשקעה"ח, וכשמקדים הרי בשיל קצת קודם שקעה"ח, אבל השתא דבעינן התחלת הבישול, שפיר נותן קודם שקה"ח באופן שלא יהיה עדין יד סולדת בשעת שקה"ח, מיהו שדא בה גרמא חייא קשה, דאי שדי לתוך קדירה יד סולדת הרי מיד בשיל קצת, וצ"ל דקדירה בשיל ולא בשיל היה ונצטנן, ועכשיו נותן גרמא חייא, ומחזירו ע"ג הכירה, עכ"ל. וכן ביאר שם במש"כ המ"ב בס"ק י"א ד"אפילו הוחם התבשיל נמי מותר להשהות", דהכוונה בזה להוחם ולא הגיע ליס"ב, דבהגיע ליס"ב כבר נתבשל קצת ואסור בשהיה. הנה עיקר דבריו ברור מללו, דבעינן שלא יתבשל ואפי' כל דהו, אך מה שביאר לפי"ד ענין גרמא חייא דחוק הוא טובא, דצ"ע להעמיד כל היתר הש"ס רק באופן שנתקררה הקדירה והניח לתוכה הגרמא ושוב החזירה, אלא דאי לא נימא כדבריו תקשה קושייתו, וגם דחוק קצת סתימת המ"ב "הוחם", דלא התנה שלא יתחמם ליותר מיס"ב.

ובשפ"א הנ"ל יישב קושיית החזו"א עפי"י דרכו, דלשיטת חנניא לא נאמר כלל היתר דקדירה חייתא, ולדעת חכמים נחשבת הקדירה לחייתא עד שיעור מאב"ד כדכתב הב"ח, וא"כ שפיר מצינו שיעמיד הקדירה על הכירה זמן טובא קודם השקיעה, ואף שיגיע ליותר מיס"ב לית לן בה כל זמן שלא הגיעה לדרגת מאב"ד, אמנם כמובן דאין זה שיטת כל הפוסקים להלכה, והדק"ל.

ולו"ד החזו"א היה נראה בדעת המ"ב דלא בעינן שלא תגיע הקדירה לשיעור של יס"ב קודם השקיעה, דזהו השיעור דמצינו בהלכות מלאכת בישול, אמנם לענין איסור שהיה דרבנן אזלי רבנן בתר הבישול שמתחיל בעיני דאינשי, וזהו מזמן הרתיחה ממש, דלא החמירו בזה חז"ל לאסור השהייה משיעור מעט של בישול מיס"ב, ומסתייענא מלשון הרמב"ן בשבת י"ח דנאסרה השהיה "משהגיע למקצת בישול" עי"ש, והיינו דעד שיעור "מקצת בישול" נכלל הוא בהיתרא דקדירה חייתא, וכנ"ל. ושו"ר שציינו לדברי מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' ל"ד) דנמי צידד כן דלא בעינן עד שיעור יד סולדת בו, אלא מעט יותר מכך, ויל"ע שם בכ"ד, ומעתה היתירא דגרמא חייא א"ש טפי, דאף דחמה הקדירה טובא, כל זמן שאיננה רותחת ממש, אם השליך לתוכה גרמא חייא אין היא מתחלת להתבשל בשיעור כזה דתאסר בו השהיה, ומתירה היא את כל הקדירה.

ונראה להביא ראיה לדברינו, מדין חזרה בע"ש שנתבאר בס"ב ברמ"א, יעוי"ש כל הענין, ותמצית הדברים, דחידשו תוס' והרא"ש דקדירה צוננת אין להניחה על האש בע"ש משום דין "חזרה", ואף שמבושלת כ"צ, משום דגזרינן שמא יעשה כן בשבת ויעבור על איסור חזרה, והוסיפו לחדש מחמת זה דאף כשהקדירה חמה, אם אין מספיק שהות שהיתה מתחממת אם היתה צוננת, נמי אסור משום לא פלוג. והביא המ"ב בס"ק ע"ג אם קודם שנתבשלה כ"צ נמי גזרינן, דדעת הרא"ש והטור דלא גזרינן משום דלא חיישינן שיעבור על איסור בישול מה"ת בשבת, ודעת הסמ"ג וסייעתו דמחמירין גם בזה משום לא פלוג, ומ"מ כתב המ"ב בס"ק ע"ב בשם המ"א דחי לגמרי שרי להחזיר לכו"ע, וכמשנ"ת בס"א. אך הגר"ז בקו"א בקדירה חייתא כתב לדון בזה, וז"ל: מדברי הט"ז מבואר דאיסור החזרה בגרוף הוא ג"כ משום חיתוי וכו', ואפשר דהמ"א ס"ל נמי הכי ולהכי התיר בחי, אבל לפמ"ש בשם הר"ן דהטעם הוא משום דמחזי כמבשל לכתחילה, אין להקל בחי סמוך לחשכה, עכ"ל עי"ש עוד. ולכאורה דברים של טעם המה, דהא כתב המ"ב בס"ק נ"ח דטעם איסור חזרה בשבת הוא משום נראה כמבשל, וא"כ לטעם זה יש לאסור חזרה מע"ש גם בקדירה חייתא, דרק לטעמא דחיתוי א"ש דבזה ל"ח כלל לחיתוי. אמנם בדעת המ"ב נראה, דאיהו לטעמיה דבנידון חזרה מע"ש בתו"ד בסק"ע הזכיר רק חששא דשמא יחתה, ולא הזכיר לטעמא דמחזי כמבשל, ודו"ק בזה והדברים ארוכים (ויתבארו בע"ה ב"הערות והארות").

ועכ"פ בדעת הגר"ז יש להקשות לכאורה קושיא אלימתא, דהיאך שייך לצדד כלל לאסור "חזרה מע"ש" בקדירה חייתא, הא בגמרא התירו בהדיא להניח קדירה חייתא על הכירה בע"ש ואמרו דאין בזה איסור שהיה, ול"ש כלל למימר דרק מדין "שהיה" הותר אך מדין "חזרה" נאסר, כמובן, והוא תימה. ונראה בהכרח בדעתו דהיתר קדירה חייתא דבגמרא בהכי מיירי, דהרתיח הקדירה מבעו"י עד שעברה את דרגת יס"ב, אמנם לא הגיעה לדרגת רתיחה דיתבשל המאכל ממש, וא"כ בכה"ג אין לגזור גזירת "חזרה מע"ש" כלל, דכל הגזירה היא רק על קדירה צוננת או חמה בשהות מועטת מאוד כנ"ל, ומאידך לא נחשבת כ"בשיל ולא בשיל" לענין איסור שהיה, וכמשנ"ת לעיל בדעת המ"ב דלא כהחזו"א, וכדעת הגרשז"א, וא"כ אית לן ראיה נפלאה בדברי הגר"ז כדברינו, דא"נ כהחזו"א דעד יס"ב בלבד הותרה קדירה חייתא, א"כ נכנסנו בזה לגזירת חזרה ממש, ודו"ק.

אמנם כמובן אי"ז קושיא על החזו"א, חדא, דאיהו ס"ל כנודע דכל גזירת חזרה, ואף בשבת, יסודה מדין חיתוי, וא"כ לפי"ז אין כל מקום לחוש בקדירה חייתא, דאין בה כל חשש חיתוי, וכדכתב הגר"ז גופיה. ועוד, דדנו פוסקי זמנינו במציאות דהיום לענין דין חזרה מע"ש להלכה ולמעשה דנקטינן דיש להחמיר בכירה שאינה גו"ק, ונעתיק דברי ספר ארחות שבת בזה, והוא בפ"ב הערה צ"ו: ויל"ע בנותן את הקדרה ע"ג אש קטנה אשר אין בכחה להרתיח את הקדירה עד השקיעה, אי אזלינן בתר אז וה"ז אסור, או דכיון שביז"ז להרתיח את הקדירה ע"ג אש גדולה אי"ז נקרא סמוך לשבת לענין זה, ודעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל דאזלינן בתר האש הזו שמניח עליה וה"ז אסור (אמנם שרי אם מניח ע"ג אש גדולה ואח"כ מקטינה), ובספר אוצרות השבת הביא מכתב הגרח"ק בשם החזו"א שאפי' מעמיד ע"ג אש קטנה, כיון שאילו היה מעמיד ע"ג אש גדולה היה יכול להרתיח, מותר, עכ"ד. ומהשתא אף אי נימא כהגר"ז שפיר יש היכ"ת להיתירא דקדירה חייתא, באופנים הנ"ל, ואף שלא הגיע ליס"ב שרי מחמת גודל האש וכנ"ל, ודו"ק היטב.

ז. ובהיתירא ד"גרמא חייא" כתב הטור בטעמא דמילתא, "שהרי הסיח דעתו ממנה בשביל החתיכה החיה שאינה יכולה להתבשל עד למחר", ובב"י הביא לשון הרי"ף בזה "דאסח לדעתיה דאמר השתא ודאי לא בשיל ולא אתי לחיתויי". ויל"ד בזה, דהא שאר כל הקדירה מבושלת היא וראויה למאכל לסעודת הלילה, וא"כ מדוע שלא יחתה האדם הגחלים למען יהא מוכן תבשילו היטב לסעודת הלילה, ומה היסח הדעת יש בזה. ונראה בהכרח, דע"י שמשליך גרמא חייא מגלה בדעתו דאין הוא חפץ בתבשיל זה לסעודת הלילה, אלא "מזיזו" לסעודת הבוקר, דאי חפץ בו כעת מדוע מניח בו דבר שלא יהא מוכן כלל בשעת האוכל, וא"כ כיון דלבוקר לא צריך חיתוי שרי לאשהויי מטעמא דקדירה חייתא, וזה מ"ש הטור "שאינה יכולה להתבשל עד למחר".

אך צ"ע לי לפי"ז על שיטת הכל בו וההגהות מרדכי הנ"ל דהתירו כל קדירה המיועדת למחר מדין היתירא בקדירה חייתא, עי' לעיל, וא"כ לשיטתם מדוע הוצרכה הגמ' להוסיף אחר היתירא דקדירה חייתא גם את היתירא דגרמא חייא, הא אף ללא השלכת גרמא חייא, עצם החלטתו להניחה לבוקר מתירתה בשהיה, ואין הוא זקוק ל"מעשה" כלל ועיקר, וצ"ב בזה. אמנם יעוי' היטב בלשון הכל בו דנראה מדבריו דלמד את כל עיקר דינו מדין "גרמא חייא", והיינו דאחר חידוש הגמ' בדין גרמא חייא חזינן גדר חדש בכל היתירא דקדירה חייתא, ועפי"ז התיר כל קדירה המיועדת למחר, עי"ש, ועיין בזה. אמנם עדיין יש לי מקום עיון בזה מלשון הב"י, דמתחילה נקט בדעת הטור כדעת הכל בו מהא דסיכם הטור וכתב "וכל זה בענין שהיה לצורך הלילה", עי"ש בב"י בזה. והנה בתו"ד כתב הטור קודם לכן את היתירא דגרמא חייא, ולדברינו דתורף ההיתר בזה הוא שמניחה לסעודת הבוקר, עדיין לא א"ש היטב לשונו דהטור, וצע"ק. אמנם בב"י נקט בדעת הרמב"ם גדר חדש בהיתרא דגרמא חייא, "דכיון שעשה מעשה המוכיח שמסיח דעתו ממנה, מידכר ולא אתי לחיתויי, דומיא דשרי לשהות ע"ג כירה קטומה, וסגי לה בקטימה כל דהו, משום דכיון דעביד בה היכרא מידכר ליה ולא אתי לחיתויי", ולפי"ז א"ש היטב מאי דאקשינן, ואי נימא דכן ס"ל להכל בו א"ש שיטתו, ועדיין צ"ע בכ"ז.

והנה הפמ"ג (סימן רנ"ט מ"ז סק"ג) דן בקדירה שיש בה גם דבר שמצטמק ורע לו וגם דבר שמצטמק ויפה לו או כמאב"ד, האם הותרה בה השהיה או לא, והסיק דאזלינן בזה בתר רובא, דאם הרוב מצטמק ורע לו לא חיישינן שיחתהו להפסידו, ואם לא אסור. והקשוני, מ"ש מכל היתירא בגרמא חייא דסגי בזה אף בחתיכה אחת בקדירה גדולה, והטעם בזה שלא יבוא לחתות מחמת החתיכה הזו, והא היא מיעוט לעומת רוב התבשיל. ובאמת לק"מ, חדא, להמבואר לעיל דגדר ההיתר בזה הוא דמניח התבשיל לסעודת הבוקר חלוקים הנידונים זמ"ז טובא, דבקדירה דיש בה מצטמק ורע לו עדיין חפץ הוא לאוכלה לערב, ואין כל טעם להתיר השהיה בה אם לא מטעם דחושש להפסידה, וע"כ אזלי' בזה בתר רובא. ועוד, לפי מש"כ הב"י בדעת הרמב"ם, א"כ גדר הדבר בזה הוא דעשה "מעשה משונה", שאין רגילות כך לעשותו, ובזה עביד היכרא, אך השהיית תבשיל שהוא מצטמק ורע לו אין זה בגדר "מעשה משונה המוכיח", דרגילי אינשי כך להניח בע"ש, ובכה"ג לא מחתים כדי שלא יפסד ורק ישמר חומו עד הסעודה, וא"כ בזה בעינן למיזל בתר רובא, וכדכתב הפמ"ג, וד"ז שמעתיו מידידי הנעלה הרה"ג ר' יונתן נגר שליט"א.

בהיתר דגרופה וקטומה

א. הנה ביסוד ההיתר בקטם הגחלים נודע הנידון האם משום "היסח הדעת" הוא, דגילה בדעתו דאין הוא חפץ בהם, וע"כ אין חשש חיתוי, או דלמא משום "היכר" הוא דיבא עי"ז להזכר דאין לחתות ולא יחתה, והמ"ב בס"ק י"ד נקט בפשיטות הטעם דהיסח הדעת, "כיון דגילה דעתו ולא בעי לגחלים סגי, דבודאי לא אתי לחיתויי", וכן באמת דעת רוב הראשונים בפרק כירה, אמנם הכס"מ הביא דברי הרמ"ך דמטעם היכר בלבד הוא, עי"ש בדבריו. ובדברי הר"ן ריש כירה יש פנים לכאן ולכאן, דכתב "דאיכא היכרא שמסלק דעתו מלחתות", והאריכו בדעתו המחברים, זה אומר בכה וזה אומר בכה, ולא באתי להאריך במפורסמות, רק זאת אציין, דהנה לעיל בריש דברינו הארכנו לדון בעיקר גזירת שהיה מחמת חשש חיתוי, האם חיישינן שבזדון יחתה, או"ד ישכח ששבת או ישכח דאסור לחתות ע"כ יחתה, עי"ש כל הענין, ודבר זה בודאי יש לתלות במחלוקת האחרונים בטעם הקטימה, דאי נימא דהחשש משום מזיד הוא, מה יתן ומה יוסיף בזה "היכר", הא יודע גם יודע ששבת היום ושאסור לחתות, ובכ"ז מחמת בהילותו על תבשילו מחתה ועובר איסור רח"ל, ובהכרח לדעה זו דהחשש הוא משום איסור בשוגג, וע"כ יזכירנו ההיכר ששבת היום ואסור לחתות, אמנם אי משום היסח הדעת הוא שפיר אף לצד דהוא מזיד אין לחוש, דהא גילה לן דבמציאות אין הוא חפץ לחתות ותו אין חשש.

ב. אמנם בעיקר הנידון בזה אמרתי להציע לפני הלומדים דבר חדש מאוד, והוא דלענ"ד הקלושה אפשר דפליגי בזה אמוראי, ובהקדם לכך אציע סוגית הגמ' בשבת ל"ז בדין כירה שחזרה והובערה, דהכי איתא התם, אמר רב ספרא אמר רב חייא, קטמה ונתלבתה סומכין לה ומקיימין עליה ונוטלים ממנה ומחזירים לה, ובהמשך שם איתא: א"ר יצחק בר נחמני א"ר אושעיא, קטמה והובערה משהין עליה חמין שהוחמו כל צרכן ותבשיל שבישל כל צרכו, ש"מ מצטמק ויפה לו מותר, שאני הכא דקטמה, אי הכי מאי למימרא, הובערה איצטריכא ליה, מהו דתימא כיון דהובערה הדרא לה למילתא קמייתא, קמ"ל. עכ"ד הגמ' הצריך לן.

ובסוגיא זו ישנם כו"כ עניינים הטעונים בירור וליבון טובא, א. הנה כשהביאה הגמ' ברישא מימרא דר"ח דקטמה ונתלבתה מקיימין עליה ומחזירין לה, פשיטא לה לגמ' דאף שנתלבתה שוב מ"מ כקטומה היא, ומשו"ה הותרה בה שהיה וחזרה, ומאידך במימרא דר"א דאמר דבקטמה והובערה הותרה שהיה, איכא הו"א לגמ' דלא כקטומה היא, והוכיחה מדבריו דהותרה שהיה במצטמק ויפה לו, והוא דבר תימה, וה"ר ר"ח מר"א לענין זה, הא תרווייהו אמרו דבר אחד. ויעוי' בתוס' שם דלחד פירושא חילקו בין "קטמה והובערה" ל"קטמה ונתלבתה", ולזה א"ש, אך אין כן דעת כל הראשונים שם יעוי"ש, וכן בתוס' עצמו ישנו פירוש אחר עי"ש.

ב. הנה ר"א מיירי רק בהיתר "שהייה", אך ר"ח התיר להדיא גם "חזרה", וכנודע נחלקו הראשונים בטעמא דאיסור חזרה, ודעת רובם דלאו משום חשש חיתוי הוא אלא משום ד"מחזי כמבשל" הוא, וכדנקט המ"ב בפשיטות בס"ק נ"ח, וא"כ מה טעמו דר"ח דהתיר חזרה בקטמה ונתלבתה, הא עדין מחזי כמבשל הוא, ומאי איכפת לן דקודם השבת היתה הכירה במצב שבזמנו לא היה נראה כמבשל.

ג. ולענין הלכה, הנה הרי"ף הרמב"ם הטור והשו"ע לא הביאו כלל האי דינא דחזרה והובערה, ורק המ"ב העתיקו להלכה בס"ק י"ד ומקורו מהמ"א, ונעתיק דבריו של הפנ"י בשבת ל"ז בזה, וז"ל: נראה דהא דקאמר שאני הכא דקטמה, דיחוי בעלמא הוא, דאפשר דקטמה והובערה הוי כאילו לא קטם, אלא דס"ל דמצטמק ויפה לו מותר, וכיון דאיכא למימר הכי והכי אזלינן בתרווייהו לחומרא. ולפי"ז יש לי מקום עיון בזה על מש"כ במג"א דקטמה והובערה שרי, ומסתימת לשונו משמע דמתיר לגמרי כגרופה ממש אפילו לא בישל כל צרכו. והא ליתא, דהא ר"א גופה לא שרי בקטמה והובערה אלא בבישל כ"צ ומצטמק ויפה לו, ומה"ט דכתב רש"י ז"ל דגלי דעתא דלא ניחא ליה בצימוקו, אבל לענין לא בשלה כ"צ לא מהני הך גילוי דעת. ועוד, דכיון שהשמיטוהו כל הפוסקים להאי דינא דקטמה והובערה שדינו כקטום, משמע דליתא וכדפרישית, עכ"ל הפנ"י. ובשש"כ פ"א הערה מ"ו כתב בזה"ל: ושמעתי מהגרשז"א שאם נפל הכיסוי מהאש דאסור להחזיר, ואף דקטמה והובערה שרינן, אפשר דמותר רק לשהות ולא להחזיר וכו', כיון שהרי"ף והר"מ והשו"ע השמיטו דין זה גם לענין שהיה, עכ"ל. אמנם חילוק זה נסתר להדיא מדברי ר"ח בגמ', ובאמת ב"תיקונים ומילואים" הדר ביה הגרש"ז משו"ה, אך נשאר בצ"ע בטעמא דמילתא. וכדבריו הראשונים מצינו בדברי הגרא"מ הורוויץ בהגהותיו לשבת שם, דדייק מדברי רש"י הנ"ל "דגלי דעתיה דלא ניחא ליה בצמוקי", דההיתר בזה הוא ככל מצטמק ורע לו, וא"כ הותרה בזה רק השהייה ונאסרה החזרה, עי"ש, אך צ"ע כנ"ל מדברי ר"ח המפורשים להיפך.

והנראה בזה, בהקדם דברי האג"מ בזה, דבאו"ח ח"ד סי' ע"ד ענייני בישול אות ל' נשאל, מה טעם דין קטמה והובערה דשרי להחזיר, הא סו"ס מיחזי כמבשל הוא, והשיב בזה"ל: מסתבר דבקטמה אף שנתלבתה איכא קצת היכר איך שקטמה, דאף דמתחילה לא סגי בלא כיסה כל הגחלים, כיון שקטם כולה והובערו הגחלים המקוטמים לא נאסר כיון שגילה דעתו דלא בעי לגחלים, אבל כשהוסר האפר שקטם בהם שלא ניכר כלל גלי דעתיה דמתחילה לא מסתבר להתיר, עכ"ל. הנה ייסד לן הגר"מ דבהכרח יש להעמיד נידון קטמה והובערה בניכרת הקטימה הראשונה שעשה, אמנם לא לגמרי קאזיל דטעם היתר הקטימה משום "היכר", דאין כן דעת רוב הראשונים, וע"כ ציריך לזה גם ענין היס"ד, וכעין דברי הר"ן שהוזכרו לעיל. אמנם אנן נלך בדרכו דהאגר"מ אך באופ"א קצת, ולפי"ז נבאר כל הענין בע"ה, דבאמת טעמא ד"היכר" וטעמא ד"גילוי דעת", טעמים שונים זמ"ז לחלוטין המה, ונפק"מ טובא בינייהו, ומה דיש להתיר בקטמה והובערה מחמת שניכרת עדיין הקטימה הראשונה, זה רק לטעמא דהיכר ולא לטעמא דהיסח הדעת, וא"כ נראה לומר דבהא נחלקו ר' חייא ור' אושעיא בגמ', דלר"ח טעם הקטימה משום היכר, ולר"א משום גילוי דעת, ובזה א"ש כל מה שדקדקנו לעיל, וכדיבואר.

דהנה כתב ראמ"ה דלר"א הותרה רק שהיה ונאסרה החזרה, ומאידך חזינן בדברי ר"ח להדיא דהותרה החזרה, והביאור הוא, דלר"ח דהוכרחנו להעמיד דעדיין נשאר היכר משום דאף לענין שהיה כל טעמו משום כך, א"כ לדבריו שפיר יש להתיר אף החזרה, וכדכתב האג"מ דטעם החזרה הוא משום "מיחזי כמבשל", וכיון דישנו היכר תו לא מיחזי כמבשל הוא, מידי דהוה בכל כירה גו"ק. אך לר"א דטעמו משום היסח הדעת, ע"כ אין הכרח להדחק ולהעמיד דנשאר היכר, דהשהייה הותרה מטעמא אחרינא, וכמש"כ רש"י ד"גילה דעתו" דלא ניחא ליה דצמוקי, וא"כ טעם זה בודאי לא מתיר החזרה, דהיא נאסרה אף במצטמק ורע לו משום טעמא דמחזי כמבשל. וא"ש היטב לפי"ז אמאי בדברי ר"א ראה רש"י צורך לבאר ענין קטמה והובערה ופירש כנ"ל, ולא כתב כן בסוגיא לעיל מיניה ע"ד ר"ח דמיירי באותו האופן ממש, הלא דבר הוא, ולפי האמור ניחא היטב דבא לפרש לר"א טעם חדש, והנפק"מ בזה לענין חזרה כדכ' הראמ"ה.

וכן מאי דאקשינן דבדברי ר"ח פשיטא לגמ' דכקטומה לגמרי היא, ומאידך בדברי ר"א דנה הגמ' דאפשר דלא כקטומה היא, דמ"ש ר"ח מר"א בזה, להאמור נפלא הוא, דבר"ח חזינן דהותרה נמי חזרה, וא"כ בהכרח דכקטומה לגמרי היא מחמת ההיכר וכמשנ"ת, אך בדעת ר"א דלא התיר חזרה יש לדון, דשמא התיר בשהייה מחמת שמצטמק ויפה לו הוא.

ונראה להוכיח כדברינו משיטת הריטב"א כאן, דחידש דכל מאי דהותרה קטמה והובערה זה רק כשהובערה אחר שנתן הקדירה על הכירה, אך אם הובערה קודם לכן לא הותרה השהיה באופן זה (והפוסקים לא הביאוהו), ועתה, הגע בעצמך, אי שהיה הקלה נאסרה כשהכירה חזרה והובערה קודם נתינת הקדירה, חזרה החמורה בודאי צריכה שתיאסר בכה"ג, ואילו בדברי ר"ח מפורש כמעט בהדיא דאף באופן זה הותרה החזרה, דאמר ר"ח בגמ' "קטמה ונתלבתה מחזירין לה", וודאי ד"מחזירין לה" קאי על "קטמה ונתלבתה", דאחר שנתלבתה שרי להחזיר, ובהכרח צ"ל בדעת הריטב"א דס"ל כדברינו, דר"ח ור"א פליגי בעיקרי הדבר, ולר"ח הותרה החזרה משום היכר, ולפי"ז יתיר גם שהיה בכה"ג אף שנתלבתה קודם, דסו"ס יש היכר, אך לר"א עניינו גילוי דעת. ולהריטב"א לא סגי בגילוי דעתא להתיר אחר שהובערה, ועיין בזה.

השתא דאתינן להכי, נראה לקיים דבריו הראשונים דהגרשז"א, דכיון דדעת רוב הראשונים דהיתר הקטימה הוא משום היסח הדעת ולא משום היכר, נמצא להאמור דקיי"ל כר"א ולא כר"ח בזה, וא"כ חלוקה שהייה מחזרה בזה, ויש להתיר שהיה ולאסור חזרה כדכתב הגראמ"ה. וזהו עומק דברי המ"ב, דאף דהטור והשו"ע השמיטו לגמרי דין קטמה והובערה, מ"מ ראה המ"ב לנכון להעתיקו להלכה רק לענין שהיה, ולא הזכירו מידי לענין חזרה, וכיון דבגמ' להדיא מצאנו היתר זה על תרווייהו הלא דבר הוא, ולהאמור מיושב עד מאוד. וכמובן דאין דברינו להלכה כלל ועיקר, ורק באנו להליץ על הגראמ"ה ועל הגרשז"א בדבריו הראשונים, דלא יסתרו דבריהם מגמ' מפורשת.

ג. איברא דראיתי דבר חדש בזה בשם מרן הגריש"א, והוא בספר שבות יצחק, דהוקשה לו נמי אמאי הותרה חזרה בקטמה והובערה הא עדיין מחזי כמבשל הוא, ויישב זה עפ"י מה שייסד יסוד מחודש בהיתרא דגו"ק, דהוקשה לו עוד בעיקר היתר זה, כיון דעניינו "גילוי דעת דאיננו חפץ בגחלים", כלשון המ"ב בס"ק י"ד, א"כ מה נעשה בכמה בע"ב המתארחים יחדיו במקום אחד, דהיאך מהניא קטימת אחד מהם להתיר שהיית קדירות כולם, הא אין הם עושים "מעשה דהיסח הדעת" להראות שאין הם חפצים יותר בגחלים, וחידש בזה דדין גרופה וקטומה היא דין "בכירה", דאם גרף או קטם הגחלים חל דין היתר בכירה עצמה, וממילא מעתה הותרה השהיה עליה, ומשו"ה אף שכל המתארחים בבית לא עשו מעשה של היסח הדעת, מ"מ "הותרה הכירה", ומשו"ה הותרה להם השהיה בה, ועפי"ז יישב נמי ענין החזרה בכירה שקטמה והובערה, דכיון שעשו קטימה כדין בכירה זו, א"כ "הותרה הכירה", ושפיר הותרה גם לענין חזרה, דנחשבת ככירה קטומה לענין דינא, אף שבפועל בשעת החזרה נראה הוא כמבשל, ולא ניכרת הקטימה כלל.

והנה כל המתבונן יווכח דדבריו מחודשים טובא, דדין שהיה וחזרה דגזרו חז"ל הם דינים על הגברא דלא יבוא לידי חיתוי או בישול, ואינם דינים בחפצא דהכירה, ואמאי שייך להתיר באופן שהחששות עומדים בעינם, ועוד יש לדון טובא בזה בהיתרא דקדירה חייתא ובהיתרא דמצטמק ורע לו או כמאב"ד לחנניא, האם גם בזה גדר ההיתר הוא דחל היתר בכירה, או"ד כיון שלא עשה מעשה בגוף הכירה אין בהיתרים אלו גדר זה, ונפק"מ לשאר בני הבית כנ"ל, וכ"ז צ"ב טובא ויש להתיישב בזה היטב.

אלא דמוטל עלינו ליישב קושייתו, דמעשים בכל יום דקטימת אחד מהניא לכולם, וצ"ע טובא טעם ההיתר בזה, דהא לא עשו מעשה המוכיח דסילקו דעתם מהגחלים. ושמעתי לבאר בזה, דטעם ההיתר בזה הוא כדכתב המ"ב בס"ק י"ד בשם הרשב"א בטעם ההיתר בגחלים שעממו, שהותרה בהם השהיה אף שלא עשה מעשה קטימה, דהוא משום דכיון שלא חשש ללבותן שלא יעוממו מוכחא מילתא שלא קפיד בחיתויה, וה"נ נימא הכא בנ"ד, דשאר בני הבית כשרואים שהכירה קטומה, אף דהם בעצמם לא קטמוה, מ"מ כיון דמניחים הכירה כך ואינם מסירים הקטימה (הפלטה או הבלע"ך), מגלים הם בדעתם שלא קפדי בחיתוי וע"כ שרי. אמנם לדרך זו דחוק קצת, דבעינן שיראו הקטימה "קודם השבת", ובאופן שלא ראו זאת אלא בתוך השבת יש לאסור, וזה לא שמענו, ואפשר דבזה אמרינן לא פלוג, וצ"ע בזה. עוד אפשר בזה, עפי"ד הר"ן שהוזכרו לעיל בצירוף ענין ההיכר עם ענין היסח הדעת, ובפשטות כוונתו דבשבת כשיבוא לחתות יראה הקטימה, ויזכור שאמש הסיח דעתו מהגחלים ע"י הקטימה, ועי"כ לא יחתה, ועפי"ז י"ל דגם מי שלא עשה בפועל את מעשה ההיס"ד ע"י הקטימה, מ"מ כיון שיראה את הקטימה ויזכר שאחד מבני הבית הסיח דעתו, סגי בזה שלא יבוא לחתות, ודו"ק. ועדיין צ"ע טובא בכ"ז.

ד. עוד זאת אדברה בדין גו"ק, בנידון הראשונים בתבשיל שעדיין לא הגיע לדרגת מאב"ד, האם מהניא גו"ק להשהותו ע"ג הכירה, דהנה השו"ע סתם בפשיטות ד"לא הוזכרה גו"ק אלא כשהתחיל להתבשל ולא הגיע למאכל בן דרוסאי", הרי פסק לן דאף בתבשיל זה שרי להשהותו בכירה גו"ק, ובהגהות רע"א על אתר העיר על השו"ע אמאי פשיטא ליה הכי, הא איתא להדיא ברא"ש בשם רבינו יונה דלא הותרה השהיה בתבשיל זה בכירה גו"ק, יעוי"ש כל הענין, והביא רע"א דהרשב"א בריש כירה נסתפק בזה, והעלה דמסתבר דשרי בזה, עי"ש. והביא כ"ז בקצירת האומר הביאוה"ל בד"ה אלא, עי"ש. ויעוי' בחזו"א (סי' ל"ז ס"ק כ"ב ד"ה בבה"ל ד"ה אלא) דנתחבט טובא מאן אינהו הראשונים דכוותייהו פסק השו"ע, עד שדקדק כן מדברי המ"מ בשם הרמב"ן והרשב"א, עי"ש (וכבר העירו שהרשב"א והרמב"ן כ"כ להדיא).

ונראה ע"ד אפשר דבר חדש בזה, דהשו"ע ס"ל דאין ראיה מדברי ר' יונה דכן היא ההלכה לכל הדעות, והיינו דהנה דברי ר' יונה אמורים לענין דחיית הרי"ף וסיעתו הראיה לחנניא ממתני' דפ"ק, דצולין בצל משיעור כמאב"ד, דכתבו דצליה שאני עי"ש, ור' יונה דחה באופ"א, דבאמת מיירי התם בגרף הגחלים, ואפ"ה הותר להשהות רק ממאב"ד ואילך, נמצא דכל דבריו אמורים בשיטת חכמים דפליגי על חנניא, אך בשיטת חנניא אין לנו כל הוכחה דס"ל לר' יונה כן. ובביאור סברת החילוק נראה, דהנה לחכמים חזינן דחיישינן טובא לכל אפשרויות החיתוי העומדות בפני האדם, ואף חיישי' שיחתה אחר שנתבשל התבשיל כ"צ כ"ז שאינו מצטמק ורע לו, וא"כ שפיר י"ל דכשלא הגיע התבשיל לדרגת מאב"ד ובהול האדם טפי, חיישי' שיחתה אף כשגרף או שקטם, אך בדעת חנניא נראה דיש לתלות הדבר במשנ"ת בריש הדברים בטעמו דחנניא, דהמ"ב נקט דהוא משום דאוכלין ע"י הדחק כשיעור מאב"ד, ולפי"ז בסברא שייך לומר דאף לחנניא איכא לדינא דר' יונה, דהא פחות מכך אינו נאכל כלל, אך לטעם הרא"ש בשם הגאון ד"מטיא קדירא בעידנא", יש מקום לחדש דבאופן דהכירה גו"ק ויש טורח גדול לחתות, מצטרפת בזה סברת המ"ב דאוכלין ע"י הדחק להתיר השהיה, כלומר דכיון דעד הסעודה בודאי יגיע המאכל עכ"פ לשיעור מאב"ד, תו לא חיישינן בכה"ג שיעבור איסור ויחתה, כיון דראוי לאוכלו ע"י הדחק, ועיין בזה. וא"כ, כיון דהרא"ש הוא מקור סברא זו, ואיהו העתיק ד' ר' יונה והסכים עמהם (כמ"ש החזו"א), י"ל דהשו"ע ס"ל כנ"ל דרק בדעת חכמים כן ס"ל ולא בדעת חנניא, וא"ש היטב דלשון השו"ע הנ"ל נאמרה רק בדעת הי"א דהיא דעת חנניא, וע"כ בשיטה זו סתם בפשיטות דלכו"ע הותרה השהיה בתבשיל זה בכירה גו"ק, אך לדעת חכמים לא כ' השו"ע, ואפשר דלהלכה ס"ל כר' יונה. ומאידך, הביאוה"ל דציין דבריו ע"ד חנניא, לשיטתו קאזיל דס"ל דטעמו דחנניא רק משום אכילה ע"י הדחק, וא"כ ס"ל דדינו דר' יונה קאזיל גם בשיטת חנניא, ודו"ק.

וארווחנא טובא בזה, דהנה הרשב"א הכריע נידון זה בריש פרק כירה להיתרא, כדהביא רע"א דבריו, אמנם מאידך יעוי' בחזו"א שם דהוכיח מדברי הרשב"א בדף י"ח הוכחה נפלאה דס"ל כדעת ר' יונה, עי"ש בכ"ד, וא"כ נמצאו דברי הרשב"א סותרים אהדדי. ולדברינו אפשר ליישב דברי הרשב"א, דיעוי' בדבריו בריש כירה דמיירי להדיא בשיטת חנניא, דנסתפק דשמא כיון דלא נתבשל כמאב"ד יהיב דעתיה ומחתה, והכריע דליכא למיחש למידי, עי"ש, וי"ל עפמשנ"ת דאכן רק לשיטת חנניא הכריע כן, וא"ש לשיטתו להלכה דהכריע כחנניא, עיין בכל אריכות דבריו בסוף הסוגיא בזה, אך בדף י"ח דעדיין לא נחתה הסוגיא למחלוקת חנניא וחכמים, ואף הרשב"א גופיה לא הכריע שם, דעל דברי הגמ' שם "בשיל ולא בשיל" הביא בסתמא את ב' הפירושים, ואף ישנה נטיה בלשונו לדעת חכמים עי"ש, א"כ י"ל דמה דס"ל שם כשיטת ר' יונה הוא בדעת חכמים בלבד, וליכא סתירה בדבריו. ואף דידעתי גם ידעתי דיסוד מחודש הוא, ובפשטות האמת כרע"א והבה"ל דלא ס"ל כן, מ"מ בדעת הרשב"א והשו"ע יש מקום לצדד כן, ויש עוד הרבה להאריך בזה, ואכ"מ.

בהיתרא דקש וגבבא

א. הנה במתני' איתא דשרי להשהות בכירה שהוסקה בקש וגברא, ונשנו בראשונים ב' טעמים עיקריים בזה, דהכל בו כתב, והו"ד במ"ב ס"ק י"ט, שאין בה חשש חיתוי, שמיד שכלה השלהבת כלה גם הגחלת, וכעי"ז כתב בר"ן על הרי"ף בריש כירה דלא חיישינן שמא יחתה בגחלים, משום דקש וגבבא אין להם גחלת. אמנם בשיטה להר"ן הביא דברי רבינו יהונתן דכתב טעמא אחרינא, וז"ל: לפי שהם גחלים שאינם בני קיימא וחמימותם מעט וכו', שהרי גילה דעתו דלא ניחא ליה בחמימות קדירתו, ושאם יצטנן הקדירה שלא יחתה בגחלים לחממה, עכ"ל. ומשמע מדבריו דשייך חיתוי גם בקש וגבבא, אלא דיש כאן גילוי דעת דאינו חפץ בחום הגחלים, ודומה הדבר לדין גחלים שעממו דכתב המ"ב בשם הרשב"א דזוהי סברת ההיתר, והובא לעיל. ונראה דכן נמי דעת הרמב"ם, דז"ל בפ"ג מהלכות שבת ה"ד: לפיכך אם גרף האש או שכיסה אש הכירה באפר וכו', או שעממו הגחלים או שהסיקוה בקש או בגבבא, שהרי אין שם גחלים בוערות, ה"ז מותר לשהות עליה, שהרי הסיח דעתו מזה התבשיל, ואין גוזרין שמא יחתה באש, עכ"ל. הרי אף שהזכיר שאין גחלים בוערות, מ"מ בטעם ההיתר הוצרך לסברת היסח הדעת, ולא כ' בפשיטות שאין כלל אפשרות חיתוי, ומוכח כדעת ר' יהונתן. וכן בה"ה לענין תנור כ' הרמב"ם בזה"ל: וחוששים שמא יחתה בזו האש המעוטה, אע"פ שהיא אש קש וגבבא. ונמי חזינן דשייך במציאות חשש החיתוי בקש ובגבבא.

ב. ובמתני' נחלקו ב"ש וב"ה האם הותר תבשיל בשהיה או רק חמין, ובפשטות מחלוקתם נסובה על כירה שהוסקה בגפת ועצים וגרפוה, ולא נתפרש בהדיא האם נחלקו ב"ש גם בכירה שהסיקוה בקש וגבבא. ונראה דנחלקו בזה הראשונים, דבפירוש מלאכת שלמה על המשניות הביא דברי רבינו יהונתן בזה, וז"ל: בש"א חמין אבל לא תבשיל, כלומר ומה הן משהין ע"ג כירה "כשהסיקוה בקש וגבבא אע"פ שאינה גרופה", או כשהסיקוה בגפת ובעצים כשהיא גו"ק, דוקא מים חמים דלא צריכי לבשולי וליכא למיגזר שמא יחתה, עכ"ל. הרי להדיא דנחלקו גם בזה. וכן יש לדקדק מלשון הרמב"ם בפהמ"ש, דלענין מחלוקתם השניה דב"ש וב"ה לענין חזרה, כתב בזה"ל: ב"ה אומרים מחזירין בשבת ע"ג גו"ק או ע"ג כירה שהוסקה בקש או בגבבא, וב"ש אומרים אין מחזירין כלל, עכ"ל. הרי דאף דגם במחלוקתם דלענין חזרה לא נתפרש להדיא במשנה, דנחלקו גם בכירת קש וגבבא, מ"מ ביאר כן הרמב"ם בפשיטות, ואולי ה"ה גם בנידון מחלוקתם הראשונה. אמנם מרש"י יש לדקדק, דבשתי המחלוקות לא נחלקו ב"ש וב"ה בדבר זה, דלענין מחלוקתם בשהיה כתב בד"ה בית שמאי אומרים, נותנין עליה חמין "אחר שגרפה", וכן לענין מחלוקתם בחזרה כתב בד"ה אף מחזירין "הואיל וגרוף", ומשמע דהעמיד מחלוקתם דב"ש וב"ה רק בכירת גפת ועצים גרופה, ולא בכירת קש וגבבא.

ונראה לבאר הנידון בזה, דהנה רש"י כתב בטעמם דב"ש תרי טעמי, האחד דבתבשיל ישנו חשש חיתוי, והשני דהוי מחזי כמבשל, והר"ן כתב טעם נוסף, דכיון דתבשיל צריך חיתוי גזרו ב"ש גרוף אטו אינו גרוף, והנה לטעם דגזרו אטו אינו גרוף יש לדון האם שייך לגזור כן רק בגפת ועצים עצמם, דאם נתיר בהם כשגרופים יבואו להתיר כשאינם גרופים, או"ד דשייך לגזור נמי בקש וגבבא אטו גפת ועצים, ואולי בזה תלוי נידון הראשונים, אמנם לטעם דרש"י דמשום חשש חיתוי הוא, א"כ באנו בזה לנידון הראשון בעיקר טעם היתר השהיה בקש וגבבא, דאי נימא כהכל בו והר"ן דל"ש בזה במציאות ענין החיתוי, א"כ לא שייך דיחלקו ב"ש בדבר זה, אך אי נימא דשייך במציאות חיתוי בזה, אלא דלב"ה יש בזה ענין של היסח הדעת, דהא שפיר יסברו ב"ה דלא סגי בזה להתיר השהיה, וכמו בגריפה דגפת ועצים דודאי משום היסח הדעת הוא, ומ"מ אסרו ב"ה התבשיל בזה.

נמצא, דר' יהונתן דנתבאר לעיל דס"ל דשייך חיתוי בקש וגבבא אלא מחמת היס"ב הוא, לשיטתו קאזיל דס"ל דנחלקו ב"ש וב"ה גם בדבר זה, ומאידך הר"ן דס"ל דטעם ההיתר משום דאין גחלת, כתב בטעמם דב"ש דהוא גזירה אטו לא גרוף, ולא תלי בדעתו כדלעיל, האם בקש וגבבא ל"ש טעם זה, וא"כ יסבור דלא נחלקו, או דלמא גם זה יכנס בכלל הגזירה, וצ"ע בזה. והא דהובא מהרמב"ם לענין חזרה דנחלקו בזה, תלוי הדבר בעיקר טעם איסור חזרה, דאי נימא דמשום חשש חיתוי הוא א"כ נמי לשיטתו קאזיל, דפירש בטעם ההיתר דקש וגבבא כדפירש ר' יהונתן, אמנם דעת רוב הראשונים דטעם איסור חזרה הוא משום דמחזי כמבשל הוא, וא"כ תורף הנידון בזה יהיה האם בכירה שהוסקה בקש וגבבא מחזי כמבשל הוא או לא, ובזה נחלקו ב"ש וב"ה.

והעולה לנו לפי"ז, דאם דקדוקנו בלשון רש"י אמת, א"כ ס"ל לרש"י דכירת קש וגבבא איננה בדרגת מחזי כמבשל כבכירת גפת ועצים אפי' גרופה, ואולי משום דלא היה כן הדרך לבשל. ואף דבדעת ב"ש חזינן כן, מ"מ מדב"ש נשמע לב"ה בזה, דלא שמענו להדיא בדעתם דבכירת קש וגבבא נאסרה החזרה, והוא חידוש נפלא להלכה. ונראה להוכיח מדברי המ"ב דלא ס"ל כן להלכה, דכתב בבה"ל ד"ה מותר לשהות עליה (דאיירי בכירת קש וגבבא): והוא הדין להחזיר אפילו בשבת דכגרופה וקטומה דמיא, ועיין בס"ב דין החזרה בגרופה וקטומה, עכ"ל.

ומה דציין לס"ב דשם נתבארו כל תנאי היתר החזרה בשבת דלא תהא "נתינה בתחילה", מוכח דס"ל דאף בכירת קש וגבבא בעינן לכל הני תנאים, והא בביאור כל התנאים הללו כתב במ"ב שם דהוא משום "מחזי כמבשל", עי"ש, ואי נימא דבכירת קש וגבבא אין חסרון זה, מדוע הצריך בזה המ"ב כל התנאים, אע"כ דלא ס"ל כמשנ"ת בדעת רש"י, וס"ל להלכה דאין חילוק בדרגת "מחזי כמבשל" בין כירה דגפת ועצים גו"ק לכירת קש וגבבא. עוד יש להוכיח כן מלשון המ"ב בס"ק י"ח, וז"ל: וה"ה בתוכה, דכיון דכגרופה דמיא ומבעוד יום הוא נותנו לתוכה, מה לי תוכה מ"ל על גבה, עכ"ל. וציין בשעה"צ ס"ק כ"ב דמקורו מרש"י, והוא בשבת ל"ז ד"ה אלא, ועי"ש דלא מיירי כלל מכירת קש וגבבא אלא בכירת גפת ועצים גו"ק, והמ"ב מדנפשיה השווה העניינים זל"ז, והא מבואר להדיא במ"ב להלן דהחילוק בין תוכה לגבה הוא משום דמחזי כמבשל הוא, ושוב חזינן בהדיא דלא ס"ל כמשנ"ת בדעת רש"י, אלא דמסתימת דבריו נראה דאף בדעת רש"י גופיה נקט הכי, ואולי לא ס"ל כדיוקנו הנ"ל, וצ"ע בזה.

ג. והנה בתנור קי"ל דאף בהוסק בקש וגבבא נאסרה השהיה, ופסק השו"ע בזה"ל: ותנור אפילו הוסק בקש וגבבא אסור אפילו לסמוך לו, אפילו אם הוא גרוף וקטום, וכתב ע"ז המ"ב בס"ק כ"ב וז"ל: והנה מלשון המחבר משמע דס"ל כדעת הטור, דאפילו בקש ובגבבא אסור בגרוף וקטום, וכן הוא דעת ה"ר יהונתן המובא בחידושי הר"ן, אכן מלשון הרמב"ם משמע דבקש וגבבא אינו אסור בתנור כ"א באינו גרוף, וכן הוא דעת הכל בו וחידושי הר"ן, ויש להקל בזה, עכ"ל. הרי פליגי רבוותא בתנור שהוסק בקש ובגבבא וגרפוהו, האם הותרה בו השהיה או לא, ויש לבאר שורש הנידון בזה. והנה לשון ר' יהונתן שהובא בשיטה להר"ן לאסור היא, דכיון שהוא משתמש מן התנור ומבשל בו, ניחא ליה בחמימות קדירתו, וקפיד שימצא אותה חמה, ואיכא למיחש שמא יחתה, ע"כ. הנה הר' יהונתן לשיטתו הנ"ל קאזיל, דס"ל דשייך במציאות חיתוי בקש ואף בכירה, ולא דבכירה מסיח דעתו ובתנור לא מסיח דעתו, ומשו"ה ס"ל דלא מהניא בתנור גריפה, וכמו דלא מהניא בתנור גריפה של גפת ועצים.

ובדעת הכל בו והר"ן שהתירו, הנה מתחילה היה נראה בפשיטות דנמי לשיטתייהו קאזלי, דכ' המ"ב בשם הכל בו, וכ"כ הר"ן על הרי"ף, דבקש וגבבא אין גחלת, ואין כל חשש חיתוי מצד המציאות, וא"כ פשוט דאף בתנור אין לחוש לחיתוי. אמנם זה אינו, דלפי"ז בתנור אף אם לא גרף הקש והגבבא יש להתיר, ובמתני' להדיא דאסור, ובאמת זה צ"ע על הכל בו, דלשיטתו מדוע נאסרה השהיה בתנור באופן זה, אמנם דהראשונים כבר הקשו כן על גו"ק דגפת ועצים דתנור מדוע נאסר, ונאמרו בזה כו"כ דרכים, דהרשב"א כתב ב' דרכים, האחת, דכיון שהבלו רב נראה כמו שאינו גרוף, ויבוא להשהות על כירה שאינה גרופה. והשנית, דיבוא משום כך להשהות על תנור גופיה דאינו גרוף, ואי נימא דכן ס"ל להכל בו א"ש מדוע בתנור נאסר בקש וגבבא, אך לא יבואר מדוע התיר השהיה כשגרף הקש. ובר"ן על הרי"ף דחה תירוץ הרשב"א, והביא דעת הרז"ה דמיירי דלא גרף כל הגחלים לחוץ, וע"כ בתנור נאסרה השהיה דחיישינן שמא יחתה בגחלים שבצד עי"ש, אמנם לא יועיל זה לקש וגבבא, דאי לא ס"ל כטעם הרשב"א מה יענה ע"ז. ומצאנו בתוך דברי הרז"ה בבעה"מ שכתב בזה "וכן היסק בקש וגבבא יש מהן גחלים קטנות עוממות, ואית בהו חששא בתנור", וא"כ נמצא לדבריו דצריך במציאות חשש חיתוי בקש ובגבבא, וכיון דנתבאר דהר"ן בשיטתו קאזיל א"כ גם איהו צריך לסבור כן, ודלא כמשמעות דבריו בריש פרקין כהכל בו דאין כלל גחלת.

ונראה לבאר שיטת הר"ן והכל בו בזה עפי"ד הכס"מ בשם הרמ"ך (בפ"ג משבת ה"ה), דביאר וז"ל: תנור שהסיקוהו בקש ובגבבא, דאגב חמימות התנור הקש והגבבא בוערות ואיכא למיגזר, עכ"ל. ואולי יסברו עד"ז הר"ן והכל בו, דבכירה מיד כלה הגחלת, אך בתנור לרוב חומו לא כלה הגחלת מיד, וישנו חשש חיתוי מצד המציאות. אך עדיין לא הועלנו כ"כ לנ"ד, דלפ"ז מדוע התירו בקש וגבבא כשגרף. והנה להר"ן לשיטתו י"ל, דכמו דבאפר ועצים אם גרף הכל ס"ל דשרי בתנור, ה"נ בקש וגבבא אף אם לא גרף י"ל דשרי, דכל החשש הוא כנ"ל דישנם מעט גחלים עוממות בתוכם, וזה אין לומר כשגרף הגחלים, ויל"ע בזה. אך בדעת הכל בו יש לבאר כדכתב הא"ר כאן בדעת הרמב"ם, דא"א להבעיר ע"י ניצוץ אחד של קש וגבבא, עי"ש.

וביאור דבריו, דהנה נתבאר לעיל דדעת הרמב"ם בהיתרא דקש וגבבא כדעת ה"ר יהונתן, וא"כ יש חשש מציאותי של חיתוי בזה, ולכאו' לפי"ז יש לאסור בקש גרוף כמו דאסרנו בגפת גרוף, ומשו"ה כתב הא"ר דכיון דבעצם איסור השהיה בתנור גרוף כתב הרמב"ם בה"ה "ואי אפשר לגרוף כל האש עד שלא תשאר נצוצה אחת, ומפני שהבלו חם שמא יחתה כדי לבער הניצוצות הנשארות בתנור", א"כ בקש ל"ש זה מצד המציאות וע"כ שרי. וכתב הא"ר דהטור דאסר לשיטתו קאזיל, דס"ל כטעם הרשב"א הנ"ל דמטעם "אטו" אתינן עלה, וא"כ לעולם יש לאסור. והעולה לן סיכום הדברים בזה, דטעם האוסרים יש לפרש בתרתי, א. משום דשייך במציאות חיתוי אף באופן זה, ואין כאן היסח הדעת. ב. דטעם האיסור בתנור הוא משום גזירה אטו לא גרוף, וטעם זה שייך גם בנ"ד. וטעם המתירים כהא"ר דלא שייך בזה חשש חיתוי במציאות, ולא ס"ל לגזור אטו לא גרוף.

ודיוקו של הא"ר בדעת הרמב"ם הוא מלשונו בה"ה שכתב "אבל בתנור אע"פ שגרף האש או כסה באפר או שהסיקוהו בקש ובגבבא אין משהין בתוכו", ומהא דהפריד הרמב"ם הענינים וכתב "או" בקש וגבבא, משמע דבקש גרוף לא קמיירי ושרי בזה, וזה מה שהעתיק במ"ב. אמנם הפמ"ג (א"א סק"ח) כתב ע"ז בזה"ל: ובתנור אף קש וגבבא נמי אסור, ואפשר דכן דעת הרמב"ם ז"ל, אע"פ שכתב שם "או" מכוסה, ועי' א"ר, ואין זה מן התימה לומר טעם הרמב"ם ז"ל אף בקש גרוף, עכ"ל. הרי דדיוקא דהא"ר לא משמע ליה, וגם במציאות נחלק על טעמו דהא"ר, וס"ל דשייך בזה אפשרות של חיתוי. וכן ס"ל להחזו"א להלכה, אמנם בדעת הרמב"ם נחלק על הא"ר והמ"ב בתוקף רב, וכתב בזה: והוא תימה, דאדרבה בר"מ משמע דבקש וגבבא אין לחלק דלעולם חשיב כגרוף וקטום, ואחרי דאסרינן בתנור שהוסק בקש וגבבא אין נפקותא בין גרוף לאינו גרוף, ועי"ש עוד בכ"ד בזה. וקצ"ע גודל תמיהתו אחר שהא"ר דקדק כן בלשון הרמב"ם, וגם נתן טעם מציאותי לזה, ולא התייחס החזו"א בדבריו לא לדקדוק ולא לטעם. ואולי שורש דעת החזו"א בזה כעין דברי הא"ר בדעת הטור בזה, דיש כעין "לא פלוג" או "גזירה אטו" בזה, וא"כ אף אי נימא כטעם הא"ר דל"ש חיתוי, מ"מ משום לא פלוג יש לאסור, וצ"ע בזה. ונמצא לפי"ז דנחלקו הפמ"ג והחזו"א בדעת הרמב"ם אף לשיטתם דאסר בזה, ודו"ק בכ"ז.

ד. והנה בביאוה"ל (ד"ה אפילו) נסתפק בדינא דקש וגבבא, מה דין השהיה בהם בשעה שבוערים, דלצד א' נקט דאסור, אך בצד ב' ביאר היטב דממ"נ אין לאסור, דבשעה שבוער בלא"ה אין לאסור דלמה ליה לחתות כשבוער, ואח"כ כשנכבה כלתה גם הגחלת ושוב אין חשש חיתוי, עי"ש שהניח בצ"ע. ובאמת יל"ע מה הביאור בצד הראשון, הא הצד השני מבואר טובא בדברי טעם, ומדוע הניח הספק בצ"ע. ומעודי אמרתי בזה, דמכאן יסוד ופינה לנידון כל פוסקי זמנינו באש הגז דא"א להגדילה יותר, ובפלטה חשמלית דאין בה אפשרות חיתוי, וכל כיוצ"ב, האם נאסרה בהם השהייה למרות שמצד המציאות אין כלל אפשרות חיתוי, ונודע מ"ש האג"מ לענין גז דאמרי' באש גלויה "לא פלוג", וכ"כ בשם מרן הגריש"א, ומטו משמיה דהחזו"א דאף בפלטה חשמלית נחשב כאש גלויה מחמת החוט הלוהט דהחשמל שבתוכה, וא"כ לא פלוג בזה ואסור, והדברים ארוכים בזה. ואמרתי, דזהו שורש ספיקו דהביאוה"ל בקש וגבבא כשבוער, דכיון דזה "אש גלויה", אף דאין חשיב חיתוי וכדביאר בצד ב', מ"מ יש בזה סברת "לא פלוג" לאיסורא. אך לפ"ז תמהתי מאוד על כל רבותינו, דנמצא דכל יסודם תלוי וקאי בספיקו דהביאוה"ל, דאיהו גופיה לא הכריע הספק ונשאר בצ"ע, ואמאי פשיטא להו לאיסורא, ושמחתי מאוד בראותי דבס' שבות יצחק הקשה כן קמיה מרן הגריש"א, ונעתיק מה שכתב בשמו להשיב, וז"ל (בעמוד ק): שאני היסק קש וגבבא, משום שאש זו שונה, שאין לה קיום אלא מיד הולכת ונכבית ולא נשאר בה גחלים בוערות, להכי אינה נכללת בלא פלוג דשמא יחתה, משא"כ אש החשמל שהיא אש בת קיימא, וגם שייך בה שמא יגדיל בכיריים אחרות, שפיר הויא בכלל הלא פלוג גם כשא"א להגדיל, עכ"ל. ולדידי צ"ע טובא חילוק זה, דהא בתנור נאסרה השהיה אף בקש וגבבא, א"כ אש זו דקש וגבבא שייך בה חיתוי, ואין לומר דלא עבדינן לא פלוג מתנור לכירה, דיעוי"ש בשבו"י דכל חילו דהגריש"א בזה הוא מתירוץ הרשב"א דהובא לעיל דעבדי' ל"פ כזה, יעוי"ש היטב בכ"ד בזה, וא"כ מ"ש הכא.

ונראה לי לבאר באופ"א לחלוטין ספיקו דהביאוה"ל, דספיקו תלוי בכל משנ"ת כאן, האם הותרה השהיה בקש משום דאין אפשרות של חיתוי, כהכל בו והר"ן, או משום דיש בזה גילוי דעת דלא יחתה, כהר"מ והר' יהונתן, דלצד א' יש לצדד דבקש בוער אין לאסור וכדכ' הבה"ל בצד השני בספיקו, אך לצד ב' יש לאסור, משום דכשזה בוער אין לנו גילוי דעת דלא חפץ בחמימותו, דהא מניח כשזה בוער וחפץ דיהא מתחמם טובא, ועיין היטב בזה, וא"כ ל"ש נידון זה לנידון רבותינו בענין לא פלוג, דמטעמא אחרינא אתינן עלה, אמנם משום מה שצידד הבה"ל להתיר ולא חשש לאסור משום סברת לא פלוג, עדיין ילה"ק כנ"ל, וצ"ע היטב בזה. ובאמת חפצתי עוד להאריך טובא בכל ענין זה דפלטה חשמלית והמסתעף, אמנם מה שהלב חושק הפנאי עושק, ואעמוד בזאת, ותן לחכם ויחכם עוד.

הרב שחר ביטון
רמת בית שמש

בענין חזרה לכירה בשבת ובער"ש

א. שבת ל"ח: א"ר זריקא א"ר אבא א"ר תדאי לא שנו אלא שעודן בידו, אבל הניחן ע"ג קרקע אסור. א"ר אמי, ר' תדאי דעבד לגרמיה הוא דעבד, אלא הכי א"ר חייא א"ר יוחנן אפילו הניחה ע"ג קרקע מותר. פליגי בה רב דימי ורב שמואל בר יהודה, ותרווייהו משמיה דרבי אלעזר אמרי, חד אמר עודן בידו מותר, ע"ג קרקע אסור, וחד אמר הניחן ע"ג קרקע נמי מותר. אמר חזקיה משמיה דאביי הא דאמרת עודן בידו מותר, לא אמרן אלא שאין דעתו להחזיר, אבל דעתו להחזיר מותר, מכלל שבעודן בידו אע"פ שאין דעתו להחזיר מותר. בעי ר' ירמיה תלאן במקל מהו, הניחן על גבי מטה מהו, בעי רב אשי פינן ממיחם למיחם מהו, תיקו. ע"כ בגמ'. והביאור בסוגיין דמה דשרינן במתני' להחזיר תבשיל ע"ג כירה גו"ק בשבת (ודווקא על גבה אך לתוכה אסור, כפי מה דקיימ"ל לעיל כדעת ר' חלבו דלא שנו דשרי להחזיר אלא ע"ג הכירה, אך לתוכה אסור משום מחזי כמבשל או שמא יחתה), הוא דווקא להחזיר קדרה שהיתה מונחת כבר על גבי הכירה מער"ש, אך להניח קדירה לכתחילה בשבת ע"ג כירה גו"ק (היכא שאין איסור בישול כגון שמבושלת כ"צ וכדו') אסור, וזהו הנקרא שהייה לכתחילה. ונבאר לקמן מהו טעם האיסור בזה. ולכן פליגי בה אמוראי אפ' בקדירה שהונחה מער"ש ע"ג כירה גו"ק והסירה מהכירה ובא להחזירה, אי מהני להחזירה לאחר שהונחה ע"ג קרקע, דר' תדאי ס"ל שכשהונחה הקדירה ע"ג קרקע, אי יבוא להחזיר אותה לכירה חשיבא חזרתו כשהייה לכתחילה בשבת, דנסתלקה הקדירה מהכירה באופן מוחלט, ולכן נהי שסו"ס רק מחזירה לכירה, אך לאחר מעשה סילוק כהנחה ע"ג קרקע חשיב חזרתו כשהייה לכתחילה, וכל מה דשרי להחזיר הוא רק באופן שהקדירה עדיין בידו מאז הסרתה מהכירה. ולדעת ר"ח בשם ר' יוחנן אפ' שהניחה ע"ג קרקע מותר. ואתו רב דימי ורב שמואל בר יהודה ופליגי משמיה דרבי אלעזר, אי מהני היכא שהניחה ע"ג קרקע או בעינן דווקא עודה בידו, ולשיטת קמא אתא חזקיה משמיה דאביי למימר דבעינן דעתו להחזיר אף שהקדירה אכתי בידו, ואי לא היה בדעתו להחזירה אף שעודה בידו אסור, ומיניה נשמע שע"ג קרקע דאסור לא מהני אף שדעתו להחזירה. ולשיטת בתרא אתא חזקיה משמיה דאביי למימר דכל מה דלא מהני להחזירה כל שהניחה ע"ג קרקע, הוא רק כשלא היה בדעתו להחזירה, אך כשהיה דעתו להחזירה מהני אף בהניחה ע"ג קרקע, ומיניה נשמע דכשהקדירה עודה בידו לא בעינן דעתו להחזירה, ואין נחשבת הסרת הקדירה כמעשה סילוק כל זמן שעודה בידו, ואף בלי דעת להחזירה. ולמעשה נפק"ל דמאי דס"ל דע"ג קרקע לא מהני אף כשדעתו להחזירה, בע"כ ס"ל שעודה בידו בעינן לזה התנאי שיהיה בדעתו להחזירה. ומאי דס"ל דע"ג קרקע מהני היכא שדעתו להחזירה, בע"כ ס"ל שבעודן בידו לא בעינן לתנאי זה של דעתו להחזירה.

ויש לנו לידע אי לדעת ר' תדאי גופא דס"ל שמהני היכא שעודה בידו, אי בעינן בכלל לתנאי זה שדעתו להחזיר, ויתכן דס"ל שתנאי זה אינו מעלה ואינו מוריד, דהיינו היכא דשרי כגון עודה בידו, שרי אף בלי דעת להחזיר, והיכא דאסור כגון ע"ג קרקע, אסור אפי' אי הו"ל דעת להחזיר.

ובטור סימן רנ"ג כתב וז"ל: ודווקא על גבה כגון על שפתה או על כיסוי שעל חללה, ובעודה בידו ודעתו להחזירה, אבל לתוך חלל הכירה, או שהניח הקדירה על גבי קרקע, או אפי' עודנה בידו ולא היה בדעתו להחזירה אסור, ואפי' לא הניחה על גבי קרקע, אלא שתלאה במקל או שהניחה ע"ג מטה וכו' אסור, עכ"ל.

ובשו"ע בסימן רנ"ג ס"ב כתב המחבר וז"ל: כירה שהיא גרופה וקטומה ונטל הקדירה מעליה אפי' בשבת, מותר להחזירה כל זמן שהיא רותחת (ועודה בידו. רמ"א) ולא הניחה ע"ג קרקע (ודעתו להחזירה. רמ"א), ודווקא ע"ג אבל לתוכה אסור. ומבואר דהטור ס"ל להחמיר דאפי' כשעודה בידו בעינן שיהיה דעתו להחזיר, וע"ג קרקע אפי' דעתו להחזיר לא מהני, וכך ס"ל לרמ"א בהגהותיו על המחבר, דהמחבר ס"ל דלא בעינן דעתו להחזיר כלל, והרמ"א הצריך דעתו להחזיר. עוד חזינן דהטור פשט הספק בגמ' בהניחה ע"ג מטה (לא ע"ג קרקע) לחומרא, ובשו"ע לא זכר מזה מידי.

וצ"ב בדעת המחבר, דאי ס"ל כלישנא קמא דחזקיה, הו"ל להצריך דעתו להחזיר כל שלא הניחה ע"ג קרקע, ואי ס"ל כלישנא בתרא דחזקיה הו"ל להתיר היכא שבדעתו להחזיר אפי' הניחה ע"ג קרקע.

ומבואר, דס"ל למחבר כר' תדאי שאסר ע"ג קרקע ובעודה בידו שרי, ולא זכר כלום מתנאי זה של דעתו להחזיר, ובע"כ דס"ל למחבר דכל החסרון הוא שלא יונח ע"ג קרקע, ורק כשהונח ע"ג קרקע הוי סילוק, וכל שלא נעשה כך לא חשיב כסילוק כלל, ומה שכתב ר' תדאי עודה בידו הוא אינו בחיוב, אלא רק לאפוקי מהניחה ע"ג קרקע, והיינו דאפי' עודה בידו אין צריך בכדי להתיר להחזיר, ולכן נמי ס"ל למחבר שהניחה ע"ג ספסל או מטה וכיו"ב נמי שרי, דלא בעינן עודה בידו בדווקא אלא בעינן שלא יונח ע"ג קרקע, וא"כ ק"ו דלא בעינן דעתו להחזיר כלל דאפי' עודה בידו לא בעינן, לכן נמי לא יהני כשהניח ע"ג קרקע ודעתו להחזיר. ונמצא דדעת חזקיה נאמרה לאמוראים דפליגי בה משמיה דרבי אלעזר, דהם רב דימי ורב שמואל ב"ר יהודה, אך לדעת ר' תדאי לא בעינן דעתו להחזיר כלל, וביותר דאפי' עודה בידו לא מהני, וס"ל למחבר כר' תדאי.

אך הטור והרמ"א פסקו כדעת חזקיה בלישנא קמא דבעינן לתנאי זה שיהיה בדעתו להחזיר היכא שעודה בידו, וס"ל שעצם ההסרה מן הכירה הוי סילוק ולא רק כשהניחה ע"ג קרקע, ואפי' כשעודה בידו הוי תחילת סילוק מן הכירה, ובכדי להחשיב פעולתו כחזרה ולא כשהיה לכתחילה בעינן דעתו להחזיר להחשיבו כחזרה, אך כ"ז רק כשהסילוק אינו גמור, אלא רק התחיל לסלק כגון שעוד הקדירה בידו דלא הניחה כלל, וכל שלא הניחה מידו אינו מוגדר כסילוק גמור. אך כשהניחה ע"ג קרקע דהוי סילוק גמור לא מהני דעתו להחזיר. ולכן נמי א"ש שכל שלא נמצאת הקדירה בידו אלא הניחה ע"ג מטה או ספסל, נסתלקה הקדירה מן הכירה, ולא יהני בזה מה שדעתו להחזירה, דרק כשהקדירה בידו דהוי רק תחילת הסילוק ולא נגמר הסילוק מהני כשדעתו להחזיר, אך כל שהונחה הקדירה נחשבת כמסולקת, ולא אכפת לן היכן הונחה אלא עצם זה שיצאה מידיו נחשבת הקדירה כמסולקת.

והנה היכא שהקדרה מונחת ע"ג קרקע דהוא סילוק מציאותי, ולא מהני לזה דעתו להחזיר לכו"ע, י"ל דבכל מצב שהוסרה הקדירה מע"ג האש והונחה על הקרקע הדין יהיה שאסור להחזירה, וכגון שנפלה הקדרה מאליה או שאדם אחר או קוף בא והסירה והניחה ע"ג קרקע. ולכן לדעת הטור שהנחה ע"ג ספסל או מטה הוי כהונחה ע"ג קרקע, אזי בכה"ג שנפלה הקדרה או שבא קוף והניחה ע"ג הספסל או המטה, נמי יש לאסור להחזירה דסו"ס סולקה מהכירה, וחזרתה תוגדר כשהייה לכתחילה.

ולדעת רמ"א יש לנו לדון מה הדין היכא שעודה בידו ולא חשב מידי, היינו לא חשב להחזיר ולא חשב לא להחזיר אי מהני אי לא, ואי אמרינן דבכדי להתירה בעינן מחשבה חיובית להחזיר, או בכדי לאסור בעינן מחשבה שלא להחזיר.

והנה הגרעק"א הסתפק בראובן שנטל קדירת שמעון ע"ד שלא להחזירה, ועודה בידו, לדעת רמ"א דבעינן דעתו להחזירה כ"ז שעודה בידו, אי אמרינן בזה שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, דבשלמא אם הניחה ע"ג קרקע דזה מידי דתלי במעשה לכו"ע יש לאסור, דסו"ס הנחתה ע"ג קרקע לא תלוי במחשבה אלא במעשה, וכלפי זה הוי מעשה סילוק גמור, אך היכא שעודה ביד ראובן ומה שאוסרה הוא חסרון דעת להחזיר, בזה הסתפק אי אמרינן שיכול אדם לאסור דבר שלא שלו במילתא דתלי במחשבה, ותלה הגרעק"א נדון זה במח' הראשונים, יעו"ש בהגהות הגרעק"א על השו"ע סימן רנ"ג ס"ק ו'. ומדבריו נראה דעצם סילוק הקדרה כשעודה בידו אינה נחשבת לסילוק, ובעינן דעת שלא להחזירה בכדי לאסור, דאל"כ מאי מספקא ליה, דאי ס"ל דחשיב סילוק גם כשעודה בידו, ומה שמונע להחשיב זה כסילוק זה הדעת להחזיר, א"כ מה אכפת לן אי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, סו"ס הוי סילוק מציאותי ולא היה דעת להחזיר. ובע"כ דס"ל לגרעק"א דעודה בידו לא מוגדר כסילוק, ובעינן דעת לא להחזיר בכדי להחשיב ההסרה כסילוק כשעודה בידו, ולכן הסתפק אי מחשבת האחר לא להחזיר, יכולה לאסור דבר שאינו מוגדר אכתי כסילוק (כעודה בידו).

וב"אבי עזרי" על הרמב"ם בפ"ג ה"י, תמה על דבריו, דעודה בידו נמי מוגדר כסילוק, ורק דעת להחזיר תמנע מלהחשיב זה כסילוק מהקדירה, ובנדון הגרעק"א לא היתה דעת להחזיר בפועל, ונמצאת אתה אומר שמה שהקדרה הוסרה מהכירה אע"פ שעודה בידו, מ"מ מסולקת היא ומה יש להסתפק, והביא ראיה לדבריו ממאי דקיימ"ל בשו"ע או"ח סימן ח' ס"ק ט"ו שאם פשט טליתו ע"מ להחזירה ולהתעטף בה, שלא צריך לחזור ולברך על עיטוף שני, מ"מ אם נפלה הטלית צריך שוב לברך על עיטוף שני דחשיבה מסולקת, ואף כאן נמי כל שהוסרה הקדירה מהכירה אע"פ דעודה בידו, חשיבה כמסולקת כל זמן שאין בדעתו להחזיר, יעו"ש.

ובאמת ראייתו מהתם אינה ברורה, דאף הגרעק"א ס"ל דאי הסיר חבירו הקדרה מע"ג הכירה והניחה ע"ג קרקע, לא יהני להחזירה אח"כ, דזה הוי מעשה סילוק גמור, וזה דמיא לנפלה הטלית ע"ג קרקע, משא"כ בעודה בידו הבין הגרעק"א דלא חשיב מעשה סילוק, דסו"ס לא הונחה בשום מקום וחשיבא הקדירה כקשורה אכתי לכירה, ורק היכא שאין בדעתו להחזירה, אמרינן דאף במצב זה חשיב כסילוק. ומ"מ חזינן דאי לקח הקדירה מע"ג הכירה ולא חשב מידי, מיתלא תליא בהבנת הגרעק"א וה"אבי עזרי", דלדעת הגרעק"א שרי להחזירה, דסו"ס לא היתה מחשבה חיובית לא להחזיר, ולדעת ה"אבי עזרי" אסור להחזירה דסו"ס לא חשב להחזירה.

והנה פוסקי זמנינו דנים באופן שהיה הפסקת חשמל או גז, שאז הפלטה או הפח שעל הגז לא מוגדרים יותר ככירה, ודנים אם שרי להחזירה לכירה אחרת, שלדעת בני ספרד הנוהגים כהמחבר דלא בעינן דעתו להחזיר, אין איסור להחזירה, ולבני אשכנז הנוהגים כדעת רמ"א יש לאסור דסו"ס לא היה דעתו להחזיר (וביותר יש לאסור לדעת רמ"א דיתכן דכשכבתה האש חשיב לכל הפחות כמונח ע"ג ספסל או מטה, ועוד נדון בזה לקמן). אך עכ"פ לדעת הגרעק"א אף לדעת רמ"א לא הוי חסרון, דסו"ס לא היתה כוונה שלא להחזיר הכירה.

אמנם אני תמה מדוע לא חשיב מקום הכירה כקרקע או כספסל או מטה, דהא כירה דאין בה אש אין בה שום מעלה כלפי שאר מקומות שמניחים בהם קדרה, דהא אין לכאו' נפק"מ אי הקדירה הוסרה מן האש (היינו מן הכירה) או האש הוסרה מן הקדירה, וא"כ אפי' אי נימא דכקרקע לא הוי, ולדעת השו"ע יהני להחזירה לכירה אחרת, מ"מ לדעת רמ"א יהיה אסור להחזירה לכירה אחרת, דסו"ס לא גרע מקום הכירה ללא אש מספסל או מטה, דאז עצם מציאות הקדירה במקום כזה אוסר בחזרה, ולא מהני בזה אפי' בדעתו להחזיר.

ברם מה שזכרנו בדעת רמ"א, דאי הניחה ע"ג ספסל ומטה חשיב כהניחה ע"ג קרקע, ולא יהני בזה מה שדעתו להחזירה, כך נמי למד המג"א בס"ק כ' וז"ל: אבל רמ"א ס"ל דכל אלו אסור דהוה ליה כמושיב בשבת לכתחילה, עי"ש. וכוונתו דזה גרע טפי מבעודה בידו, דבעודה בידו מהני מה שדעתו להחזיר, אך בהניח ע"ג ספסל או מטה אפי' דעתו להחזיר לא מהני, וזה הוי ממש כדעת הטור הנזכר. אולם בפמ"ג באשל אברהם בס"ק כ' הביא דעת הלבוש וז"ל: אבל המחבר השמיט זה, וסובר דאין איסור כי אם ע"ג קרקע. וכתב זה בעבור שהלבוש כתב ועודה בידו "שלא" הניחה ע"ג קרקע, משמע דמפרש דעת רבו (הרמ"א) שאין חולק על המחבר, עיי"ש. ומבואר דהרמ"א אליבא דהלבוש לא פליג על מרן בהניח ע"ג ספסל או מטה, ולא חשוב כהניח ע"ג קרקע, ומהני בזה דעת להחזיר כפי מה שמהני בעודה בידו. וא"כ לדעת הלבוש לא קשיא מידי, אך לדעת המג"א בדעת רמ"א ולדעת הטור גופא קשיא, דכירה ללא אש כהפסקת חשמל וכיו"ב, חשיבא כספסל וכדו', וא"כ לא יהני דעתו להחזיר בכדי להחזיר לכירה אחרת.

ולו יצוייר שאדם יניח קדירה בער"ש על פלטה כביה, וכי יש צד שיותר לו להחזירה בשבת לכירה אחרת, הא ודאי שנחשב החזרת הקדירה לכירה האחרת כשהייה לכתחילה, דברירא לן האי מילתא דליכא שום משמעות לכירה כביה להחשב כמונחת במקום אש (אפי' שבדר"כ יש התם אש).

אולם בנדון זה יש לדון אפי' לדעת המחבר דשרי בהניחה על גבי מטה או ספסל (גם היכא שאין בדעתו להחזירה), מ"מ הכא יאסור משום שהייה לכתחילה, דסו"ס לא היתה הכירה בשבת גופא על מקום אש, ואם יחזיר בשבת על מקום אש (היינו לכירה גו"ק אחרת) הוי כשהייה לכתחילה אף לדעת המחבר.

אולם יעויין בהמשך דברי הרמ"א בסעיף ב' הנזכר וז"ל: ויש אומרים דכל זה אינו אסור רק כשנטלו מן הכירה מבעוד יום ולא החזירו עד שחשיכה, אבל אם לקחו משם משחשיכה אפילו הניחו על גבי קרקע מותר, וכן נוהגים להקל בתנורים שלנו שיש להם דין כירה, וסומכים עצמם על דברי המקילים וטוב להמיר, יעו"ש. והיתר זה הוא בשם הר"ן שהביא מהירושלמי, וכך קים ליה להר"ן למעשה, שכל האיסור בחזרה היכא שלא נתקיימו התנאים הנ"ל, הוא רק עד כמה שהניח הקדירה מער"ש על הכירה ובא בשבת לנוטלה ולהחזירה בשבת גופא, אז בכדי להחזיר בעינן שלא יניחנה בנתיים ע"ג קרקע ושיהיה אכתי בידו, אך אם כשנטל הקדרה זה היה בשבת גופא, אזי כשבא להחזירה מותר לו בכל גוונא, ואפי' יניחנה ע"ג קרקע, דכל שהגיע שבת והיתה הקדירה כבר על הכירה לא נאמרו בזה תנאי חזרה. והרמ"א סומך על דעה זו, רק דכתב טוב להחמיר, ופשיטא דהמחבר פליג על הר"ן בזה כפי שנתבאר. אך מ"מ בר"ן מבואר בראשית דבריו דכשלקח הקדרה מער"ש ובא להחזירה בשבת, חשיב כחזרה ולא כשהייה לכתחילה, ולכן מהני לזה תנאי חזרה.

ובזה יתכן דלא פליגי המחבר והמחמירים על הר"ן, דכל מאי דפליגי הוא בשבת גופא דס"ל דאף בזה בעינן לתנאי חזרה (משא"כ הר"ן דס"ל דכל שהיתה הקדירה על הכירה בכניסת השבת, שוב לא נאמרו בזה תנאי חזרה), אך על הרישא של דברי הר"ן דכשלוקח הקדירה מער"ש ובא להחזירה בשבת שבעינן לתנאי חזרה, יתכן דאף המחבר לא פליג בהא דחשיב רק חזרה ולא שהייה לכתחילה, וא"כ עד כמה שכירה כביה מוגדרת כספסל ומטה, והרי מטה או ספסל לדעת המחבר הוי כמו עודה בידו, א"כ שרי להחזירה לכירה אחרת גו"ק, ולא הוי כשהייה לכתחילה אלא כחזרה, וחזרה ממטה או ספסל מהני לדעת השו"ע. (כמובן שכ"ז מיירי שהקדרה עדיין רותחת לדעת מרן, או לרמ"א דלית בזה איסור בישול). אך כפי שנתבאר לדעת רמ"א דמטה וספסל חשיבי כקרקע, ולא מהני בזה דעת להחזיר, וכדעת הטור והמג"א בדעת רמ"א, הדרא קושייתנו לדוכתא דבהפסקת חשמל וכיו"ב אפי' יהיה דעתו להחזיר לא יהני להחזירה לכירה אחרת, דלא גרע מספסל או מטה.

איברא דיעויין במשנ"ב סי' רנ"ג ס"ק נ"ו דכתב וז"ל: ועיין בביאור הלכה שהבאנו הרבה מהראשונים שמקילין בעודן בידו אפי' אין דעתו להחזיר, וכן מקילין בדעתו להחזיר אף שבנתיים הסירן מידו (נ"ב כוונתו שהניח ע"ג ספסל ומטה, עיי"ש בשער הציון אות נ'), ונראה שבעת הצורך יש לסמוך ע"ז. ומבואר שאף לדעת הרמ"א יש מקילין בהניח ע"ג ספסל ומטה כל שדעתו להחזיר, ולמעשה כתב המשנ"ב שבעת הצורך יש לסמוך עליהן, ולכן דנין פוסקי זמנינו בהפסקת חשמל רק בתנאי של דעתו להחזיר, אך ברירא לי האי מילתא שכירה ללא אש מוגדרת לכל הפחות כמטה וספסל. ונפק"מ אם לא תהיה דעתו להחזיר, לדעות שמקילין בעודן בידו גם ללא דעתו להחזיר, שבכה"ג היינו שהכירה נכבתה, יש לאסור להחזיר לכירה כל שלא היה דעתו להחזיר, דלא גרע ממטה וספסל וכפי שנתבאר.

והנה כתב הרמ"א בסוף הסימן וז"ל: אבל אם הקדרות עדיין חמין מותר להעמידן אצל תנור בית החורף, מאחר שנתבאר דתנורים שלנו יש להם דין כירה, וסמיכה בכירה שאינה גו"ק כדין גו"ק לענין נתינה עליה. וכבר נתבאר שנהגו להקל בחזרה בשבת אפילו היתה על גבי קרקע, והוא הדין לסמוך לתנור שאינו גו"ק, הואיל והקדירה עדיין חם ומבושל כל צרכו, וכן המנהג פשוט להתיר, ועיין לקמן סימן שי"ח, עכ"ל הרמ"א. ומבואר בתחילת דבריו שאם לוקח קדירה שהתקררה אך אכתי חמה היא, מותר להעמידה אצל תנור בית החורף, ואח"כ תבעיר השפחה את התנור דלית בזה איסור בישול, דרק היכא שהתקררה הקדירה לגמרי ומניח הקדירה אצל תנור בית החורף (שאינו בוער), ואח"כ השפחה תבעיר זה בלבד, אסור דהוי כאחד שנותן את הקדירה ואחד נותן את האור, וכפי שכתב המג"א בס"ק מ"א, אך היכא שהקדירה חמה קצת ולא נצטננה לגמרי דלית בזה בישול (לדעת הרמ"א) שרי.

ולכאו' כשלוקח הקדירה בכדי להניחה אצל תנור בית החורף, יש להקשות דהא מן הסתם אין כח ביד התנור שבו נשהתה הקדירה מספיק חום בכדי לחממה, והוי כאילו כבה התנור, וא"כ לפי מה שביארנו אם ליכא אש בתנור הוי ליה כמניח ע"ג ספסל או מטה, ולא מהני בזה אפי' דעתו להחזיר, ואיך שרי הרמ"א להחזירו לתנור בית החורף, סו"ס הוי מניחו לכתחילה. ואפשר להדחק שהתנור שממנו לוקח את הקדירה אכתי חם הוא קצת, ולא נתבטל ממנו שם כירה ולא נהפך דינו לספסל או מיטה, אך לכאו' מה שמניחו על תנור בית החורף צ"ע, דהא קר הוא השתא דרק אח"כ מבעירתו השפחה, וא"כ עד שהבעירתו השפחה הוי כמניח על גבי ספסל או מטה ואיך שרי להשהות הקדירה התם.

ויעוין בדגול מרבבה על דברי המג"א בס"ק ה' דכתב המג"א וז"ל: משמע דבשבת אסור לסמוך באינה גרופה, דהאבעיא בגמ' לא הוי אלא בערב שבת, ועיין במגיד משנה וכ"מ ברי"ף עיי"ש. אבל לסברא השניה שרי אפי' בשבת, כמו שכתב הרמ"א סוף סימן זה, עכ"ל הרמ"א. ובפשטות דברי המג"א נסובו על מה דשרי לסמוך מער"ש על אינה גו"ק, אך בשבת גופא תליא בחנייה ורבנן, והיינו לסמוך בחזרה דנתקיימו כל תנאי חזרה, דאז לחנייה שרי להחזיר בסמיכה אפי' בשבת, אך לרבנן אסור להחזיר בסמיכה בשבת, אולם לכו"ע לסמוך לכתחילה בשבת לכירה שאינה גו"ק היינו שלא נתקיימו תנאי חזרה, אסור.

וע"ז כתב הדגול מרבבה וז"ל: היינו לסמוך תחלה בשבת, אבל אם סמך מערב שבת מותר להחזיר בשבת ולסמוך וכו', ומוכח דכתב זאת על דעת רבנן (דע"ז קאי הגהתו), ונמצא דאף לרבנן שרי להחזיר בסמיכה אפי' בשבת, וכל מאי דפליגי הוא בסמיכה לכתחילה בשבת, היינו היכא שלא נתקיימו תנאי חזרה. ולפי"ז מה שכתב המג"א דלפי חנייה שרי סמיכה לכתחילה בשבת, כפי שכתב הרמ"א בסוף סימן זה, יש לעיין היכא זה כתוב, דאי נימא דקאי על מה שכתב רמ"א ממש בסוף דבריו וז"ל: וכבר נתבאר שנהגו להקל בחזרה בשבת אפי' אי הניחה ע"ג קרקע וה"ה לסמוך, זה אינו, דהא מה שנתבאר לדעת רמ"א שאפשר להקל בכל חזרה על גרופה, אפי' הניח הקדירה ע"ג קרקע, הוא משום דברי הר"ן בשם הירושלמי דאין דיני חזרה בשבת כלל כל שנכנסה הקדירה ע"ג הכירה לשבת, וא"כ אין הוא היתר מיוחד לסמיכה על אינו גרוף, אלא רק בהסתמך על הר"ן בשם הירושלמי, ובמג"א אליבא דהדגול מרבבה משמע דשרי מעיקר הדין לסמוך לכתחילה על גבי אינה גו"ק.

ולכאו' לפי מה שזכרנו זה גופא כתוב הכא, דבאמת להניח הקדירה על תנור

בית החורף שאינו בוער הוי נתינה לכתחילה, דעד שיובער התנור חשוב כמונח ע"ג ספסל או מטה דהוי חזרתו לכתחילה, ולכן כתב רמ"א דשרי רק אצל תנור בית החורף דהוא סמיכה לכתחילה ולכן שרי, אך באמת להשהות על תנור בית החורף יש לאוסרו משום שהייה לכתחילה, ואדרבא מיניה מוכח כדכתיבנא דכל שאין אש בתנור לא נחשבת נתינת הקדירה שם כנתינה על מקום אש אלא על ספסל או מטה, ולאחר שתבעיר השפחה התנור יחשב כמשהה שם לכתחילה, וכל מה דשרי הרמ"א הוא רק בסמיכה, ולזה בדיוק התכוון הדגול מרבבה דסמיכה לכתחילה שרי, ודו"ק. איברא דהביאור הלכה שם התקשה על דברי הדגול מרבבה מה ראיתו מדברי הרמ"א בסוף הסימן, הא בזה מיירי בחזרה ולא בשהייה לכתחילה. היינו שהבין הביאור הלכה דכשהאש כבתה לא חשיב שנתבטלה השהייה הקודמת, ולכן לפי דבריו אי ישהה שם או יעבירנה לכירה אחרת שרי עם תנאי חזרה, אך לפי מה שביארנו ע"ז גופא פליג הדגול מרבבה, וכפי שכתבנו.

אולם הקשו בבית המדרש דיעויין במג"א בס"ק מ"ג דכתב וז"ל: אבל עליו אסור כיון שאינו גרוף וקטום, ומשמע מלשון הרמ"א דאפילו ליתן עליו קודם היסק אסור, כיון דלבסוף יהיה בתוכו אש גזרינן שמא יחתה וכו', יעו"ש. ומשמע שיסוד האיסור לתת על הקדירה על תנור בית החורף הוא מצד שמא יחתה, כי התנור לא גו"ק, ולכאו' תיפו"ל מצד איסור שהייה לכתחילה בשבת וכפי שבארנו. ובהשקפה ראשונה היה נ"ל דהבסיס בכדי להתיר חזרה בשבת הוא להחזיר ע"ג גו"ק, וכפי שכתב השו"ע בתנאי חזרה, דכתב בתחילה שיחזיר לגו"ק דהוא התנאי הראשוני, ולכן המג"א כתב את החסרון מצד שאין התנור גו"ק, אך אה"נ איכא בזה אף איסור שהייה לכתחילה.

וביותר נראה לומר דהא כל קושייתנו היא דאפי' אי תגרוף השפחה את התנור, מ"מ יש לאסור משום שהייה לכתחילה, ולענ"ד גם אי תגרוף השפחה את התנור לאחר הבערתו, סו"ס רגע אחד שבער התנור (והקדירה מושהית עליו) כבר עבר על איסור שהייה על גבי תנור שאינו גו"ק, ולא אכפת לן אי אח"כ תגרוף אותו, וא"כ נמצא דלעולם לא ינצל המשהה על תנור בית החורף מאיסור שהייה בשבת על תנור שאינו גו"ק, לכן כתב המג"א חסרון זה, אך אה"נ אית בזה אף איסור שהייה לכתחילה.

ב. והנה בתחילת דברי השו"ע כתב שהתנאי הראשון בכדי להחזיר הוא "כל זמן שהיא רותחת", וכתב ע"ז במג"א בס"ק י"ט: שהיד סולדת בו וכו'. ונהגו להקל אם לא נצטנן לגמרי כמש"כ סימן שי"ח סעיף ט"ו וכו', יעו"ש. והיינו שמהלכות בישול אתינן עלה, דלהמחבר יש בישול אחר בישול בלח, ולכן בעינן בכדי להחזיר שיהיה התבשיל יס"ב, דאי לא הוי מבשל מן התורה, ולכן כתב שלדעת הרמ"א שרק אם נצטנן התבשיל לגמרי אמרינן שיש בישול אחר בישול בלח, ה"ה הכא דשרי להחזיר כל זמן שהקדירה חמה קצת ולא נצטננה לגמרי, דלא יחשב בחזרתו מבשל ממש. וכתב הרמ"א בהמשך וז"ל: ודווקא שהתבשיל מבושל כ"צ, ואז מותר להחזירו אפי' לכירה אחרת, אבל אם לא נתבשל כל צרכו אסור אפי' לאותה כירה וכו' (אח"כ הביא הרמ"א את דברי הר"ן בשם הירושלמי שאם היתה הקדרה על הכירה בשבת לא בעינן לתנאי חזרה כלל, וע"ז כתב את המשך דבריו), מיהו אם נצטנן לכולי עלמא אסור, עכ"ל.

ויש להעיר בזה, א. הא המחבר כתב לעיל שהבסיס בכדי להתיר חזרה הוא שלא יהיה בישול, וא"כ מה ראה הרמ"א להוסיף ובתנאי שיהיה מבושל כ"צ. ב. מדוע כתב אח"כ אם נצטנן לכו"ע אסור, הא כבר כתב שצריך שיהיה מבושל כ"צ. אלא שלגבי זה אפשר לומר שבא לומר את דעתו לאפוקי מדעת המחבר שהצריך שהקדירה תהיה רותחת, דלדעת הרמ"א סגי בלא נצטנן לגמרי, ורק אם נצטנן לגמרי יהיה אסור משום בישול. אך זה שכתב שבעינן שיהיה מבושל כ"צ, מה בא להוסיף ולחדש בזה, וצ"ע.

ונראה בס"ד לבאר ע"פ דברי הט"ז בס"ק י' דכתב וז"ל: זה קאי ארישא דאמר אפי' בשבת מותר להחזירה, היינו במבושל כ"צ ולא נצטנן, דאז אין שייך אחריו עוד בישול, אבל אם לא נתבשל כ"צ שייך אחריו עוד בישול, עכ"ל.

והמתבונן היטב בדברי הט"ז יחזה דלא נקט במילתיה "איסור בישול" אלא "שייך אחריו עוד בישול", ונראה לומר דלדעת הרמ"א דקיימ"ל כחנניה דכל שהוא כמאב"ד שרי להחזיר לכירה אפי' אינה גו"ק דהוי כמבושל, ובדעת חנניה חזינן ב' הלכות, א. שלא שייך איסור שהייה במאב"ד על כירה שאינה גו"ק. ב. דאין אחרי מאב"ד עוד בישול. וכלפי דין ב' איכא מח' ראשונים אי קיימ"ל דלא שייך איסור בישול אחר מאב"ד.

ואי נימא דקיימ"ל לרמ"א דאין בישול אחר מאב"ד, יובנו דברי הרמ"א ע"פ הט"ז הנ"ל על נכון, והיינו דמאי דבעינן בכדי להחזיר מבושל כ"צ הוא לא מהלכות בישול אלא מהלכות חזרה, דמהלכות בישול כל שמבושל התבשיל כמאב"ד לא שייך בו בישול, אך יש איסור נוסף של חזרת תבשיל אפי' כמאב"ד משום "מחזי כמבשל", דנהי שאיסור בישול ליכא, אך מבחינה מציאותית התבשיל ממשיך להתבשל עד כ"צ, ולאדם זה נראה שמבשל ממש, ואי נתיר לו בשבת להחזיר תבשיל מאב"ד יבוא לתת על הכירה אפי' תבשיל פחות ממאב"ד, שאז מדאורייתא יהיה בו איסור בישול. ולכן אתי שפיר דהט"ז לא כתב שיש "איסור בישול" אלא "שייך בו בישול", היינו מבחינה מציאותית שלאדם נראה הדבר כמבשל, ויש לאסור בכה"ג משום איסור חזרה, משא"כ בדבר מבושל כ"צ ואפי' מצטמק ויפה לו שרי ואין איסור חזרה, דסו"ס מבושל כ"צ הוי, והצימוק לא נראה לאדם כתוספת בישול בחפצא אלא כמעלה בעלמא לאחר שכבר מבושל, ואין חשש שאם נתיר להחזיר מצטמק ויפה לו, שיבוא להחזיר לכירה בשבת מכח זה אף תבשיל פחות ממאב"ד, משא"כ להחזיר תבשיל שאינו מבושל כ"צ ואפי' הוא כמאב"ד, וכפי שנתבאר.

ולכן מובן מדוע הוסיף הרמ"א דין זה, דהשו"ע כתב שתהיה רותחת מהלכות בישול (אפי' שהתבשיל מבושל כ"צ, אך אם הוא לא יצטנן שייך איסור בישול מן התורה, וכלפי זה כתב הרמ"א בסוף דבריו את הדין שאם נצטנן לגמרי לכו"ע הוי איסור בישול, מדין שיש בישול אחר בישול בלח שנצטנן לגמרי), והרמ"א הוסיף שצריך שיהיה התבשיל מבושל כ"צ (אפי' הוא יבש, או לח ורותח) מהלכות חזרה, דאפי' שלא שייך איסור בישול היכא שהתבשיל כמאב"ד, מ"מ כיון שמבחינה מציאותית ממשיך להתבשל איכא בזה "מחזי כמבשל", ויש לאסור מהלכות חזרה.

ועל פי זה נבוא לבאר דעת הרא"ש, דהרא"ש והתוס' חדשו שיש איסור חזרה אף בער"ש, והיינו שלהחזיר קדירה או להניח קדירה בער"ש קודם שבת, שאם היה התבשיל קר, לא היה מספיק לרתוח עד כניסת השבת, יש איסור להניחו על כירה שאינה גו"ק, אע"פ דהשתא דהנחת הקדירה היא רותחת וזהו איסור חזרה, דמשום איסור שהייה קיימ"ל (לתוס' והרא"ש) כדעת חנניה שכל שנתבשל כמאב"ד שרי להשהותו על כירה שאינה גו"ק, ולכן אי כשמניח הקדרה מער"ש יכל התבשיל לרתוח עד כניסת השבת, אין איסור אף מהלכות שהייה, דשרי להשהות מאב"ד על כירה שאינה גו"ק, אך אם לא יכל לרתוח עד כניסת השבת זהו הנקרא איסור חזרה בער"ש, שאף לחנניה אסור להחזירו, יעיין בדבריהם בתחילת פרק כירה, והובאו דבריהם בארוכה בבית יוסף ובב"ח בסימן זה.

ובטעם איסור זה כתב הרא"ש דלהניח קדירה בזמן זה שלא יכולה לרתוח עד שבת, הוא בעצם זמן המגדיר אותו כסמוך מאד לשבת ונחשב בעיני האדם כשבת, ואי יבוא להניח קדירה על גבי כירה שאינה גו"ק בזמן זה, יבוא להניח קדירה על כירה שאינה גו"ק אף בשבת גופא שזה לכו"ע אסור. וכתב הרא"ש חידוש שכל שמניח בער"ש תבשיל שיש בו משום בישול, היינו פחות ממבושל כ"צ אין בזה איסור חזרה בער"ש, וביאר הב"י בהבנת דברי הרא"ש דכל הגזירה היא שמא יבוא להחזיר כך גם בשבת, וכיון דהשתא (בער"ש) הניח תבשיל שיש בו איסור בישול מן התורה לא יבוא לעשות כן בשבת, דמיזדהרי אינשי כולי האי לא לעבור על בישול מן התורה, וזה ודאי לא נחשוש, ורק היכא שמניח תבשיל שמבושל כבר כ"צ שאם יבוא להניחו בשבת על כירה שאינה גו"ק, יעבור על איסור חזרה בלבד מדרבנן, לזה חששו מער"ש שמא יבוא לעשות כך בשבת, אך על פחות מכ"צ אין איסור חזרה.

ובב"ח הקשה על הבנת הב"י ברא"ש, א. דהא גם חיתוי הוא איסור תורה, וחששו שמא יחתה בשבת גופא. ב. דהא הרא"ש גופיה ס"ל שכל שנתבשל כמאב"ד אין בו איסור בישול, וא"כ אין לגזור בער"ש להחזיר ממאב"ד, ומדוע כתב הרא"ש דאיסור חזרה שייך רק במבושל כ"צ, הא אפי' ממאב"ד יש לגזור דהא לא שייך בו בישול מן התורה. ולכן ביאר הב"ח דמה שכתב הרא"ש דשייך איסור חזרה בער"ש רק בתבשיל המבושל כ"צ, הוא משום שבדר"כ הקדרות בשבת גופא הם נמי כ"צ, דלא מצוי בשבת קדרה לא מבושלת, ולכן גזרו רק בזה דכל שהוא פחות מזה הוא לא שכיח, יעו"ש.

אולם לפי מה שנתבאר לעיל, י"ל דבב"י נמי לא כתוב במפורש שטעם האיסור הוא משום שאם יעשה כך בשבת יהיה "מבשל מן התורה", אלא כתב וז"ל: משום דאם היה מחזיר משחשיכה "הוי מבשל בשבת". ויתכן דהכוונה היא שמבחינה מציאותית הדבר מתבשל וזה נראה לו שמבשל, ואפי' בהכי מזדהר והיינו בתבשיל מבושל כמאב"ד.

וא"כ הביאור הוא כך, שחשש חיתוי שחששו חז"ל הוא אינו משום איסור תורה שבזה דווקא, אלא משום שמתוך בהילותו לתבשיל יבוא לחתות. ולגבי איסור בישול אם התבשיל מבושל כ"צ, ממילא גם לאדם זה לא נראה בחזרתו כמבשל, וכיון שאם תתיר לו בער"ש (בשיעור הסמוך לשבת היינו בזמן שלא ירתח עד כניסת השבת) יבוא להניח בשבת גופא על כירה שאינה גו"ק, והוי איסור חזרה בשבת. אך כ"ז שהתבשיל אינו מבושל, ואפי' מבושל כמאב"ד לא יבוא לכתחילה לעשות כן בשבת, דסו"ס גם להאדם עצמו זה נראה כמבשל, דסו"ס ממשיך התבשיל להתבשל בחפצא ממאב"ד עד כ"צ, לכן יהיה מותר להחזיר מאב"ד מער"ש.

ג. בעיקר דברי הרא"ש דחידש שיש איסור חזרה אף בער"ש על כירה שאינה גו"ק אטו שבת, יש לדון מהו להחזיר על כירה גו"ק בער"ש בזמן האיסור (היינו שאם היה מניח הקדירה קרה לא היתה מספיקה לרתוח עד כניסת השבת), היכא שהניח באותו זמן על הקרקע ובא להחזירה בזמן האיסור, או לדעות דבעינן עודה בידו ודעתו להחזיר, ובזמן האיסור הוריד הקדרה שלא ע"מ להחזירה, ובא להחזירה לכירה גו"ק בזמן האיסור.

דהא אי אמרינן שבזמן האיסור הנ"ל (בער"ש) הוא זמן דגזרינן בו אטו שבת, א"כ אף בכה"ג איכא לגזור שמא יבוא לעשות כן בשבת גופא, ובשבת גופא להחזיר לכירה גו"ק ללא תנאי חזרה אסור. ומדברי הרא"ש משמע דכל איסור חזרה נאמר רק על כירה שאינה גו"ק, אך בכירה גו"ק לא נאמר דיני חזרה, דאחר שכתב הרא"ש את איסור חזרה מבעוד יום ואת שיעור הזמן בזה, כתב בסוף אות ב' וז"ל: דארב ששת דאמר מחזירין אף בשבת קאי, אבל מבעוד יום מחזירין בכל ענין, יעו"ש. היינו דבמשנה הצרכנו גו"ק, וע"ז נאמר מחזירין בכל ענין, היינו שאף בזמן האיסור יכול להחזיר אף ללא תנאי חזרה לכירה גו"ק. אולם יעוין בקרבן נתנאל אות מ' דכתב לבאר דכל מה שמחזירין בכל ענין הוא קודם זמן האיסור, אך בתוך זמן האיסור בער"ש בעינן לתנאי חזרה. ברם בגר"א סי' רנ"ג ס"ק נ' כתב, דדעת הרא"ש להתיר בגו"ק להחזיר אף בזמן האיסור, ללא תנאי חזרה. ואולם התוס' בר"פ במה טומנין בדף מ"ח. כתבו בסוף ד"ה דזיתים, דיש לאסור להחזיר על גו"ק בער"ש כל שהניחה ע"ג קרקע. והנה לדעת התוס' אתי שפיר, דכמו דגזרינן אטו שבת באינה גו"ק, כך יש לגזור אטו שבת בגרופה היכא שלא נתקיימו תנאי חזרה, אך לדעת הרא"ש אליבא דהגר"א יש לידע מדוע לא גזרו בגו"ק ללא תנאי חזרה אטו שבת עצמה, כפי מה שגזרו באינה גו"ק אטו שבת.

ויתכן דבאינה גו"ק אם יבוא להניח בשבת, אזי לפי אותו חשש תמיד יעבור על איסור חזרה, כי אין שום תנאי המתיר להחזיר על כירה שאינה גו"ק בשבת, אך בכירה גו"ק אם יבוא להחזיר בשבת, לא מחייב שיחזיר באופן האסור, כי לפעמים יכול להחזיר באופן המותר, ועצם זה שאין ודאות שבחזרתו יעבור על איסור בהחזרה לגו"ק לא גזרו, משא"כ באינה גו"ק אם נחשוש שיחזיר ודאי יעבור על איסור.

עוד יש לנו לדון לדעת הרא"ש אי לית לן איסור חזרה מער"ש על גבי גו"ק, האם יהיה מותר אף להחזיר לתוכה בער"ש, דיתכן דכמו דלא גזרו אטו שבת בשאר תנאי חזרה, כך גם להחזיר בתוכה לא יגזרו כל שהכירה גו"ק.

ונראה לפי מה שנתבאר דיש לחלק, דהא אנן גזרינן על עצם חזרתו השתא על הכירה דיש חשש שכך יחזיר בשבת, ולכן על עצם תנאי חזרה כדעתו להחזיר, או עודה בידו, ולא הניחה ע"ג קרקע, הוא אינו בעצם החזרה לכירה, דאדרבא הם תנאים בסילוק הקדירה מן הכירה ולא בחזרתה, ולכן אין לנו לגזור בזה, דיתכן דבשבת יחזיר באופן המותר על הכירה, דעצם הפעולה להחזיר על כירה גו"ק אינה אסורה, אלא האיסור הוא תלוי מה עשה כשסילק אותה מן הכירה, ולכן י"ל דלא גזרו כל שבחזרתו יש אופן המותר (היינו כסילקה באופנים המותרים). אך באינה גו"ק עצם החזרה אסורה, ואינה תלויה בשום גורם כפי שביארנו. ולכן י"ל להחזיר בתוכה נמי תמיד אסור, וכל תנאי שיתקיים בסילוק הקדירה לא יהני בכדי להתיר להחזיר בתוכה, וא"כ בזה י"ל דאפשר לגזור לאסור מער"ש חזרה לכירה גו"ק לתוכה, ודו"ק.

ונותר לנו לדון לדברי הרא"ש אי שרי לקחת דבר יבש קר מער"ש (דלית בו בישול), ולהניחו מער"ש על גבי כירה גו"ק, דלכאו' בפשטות נ"ל דכמו דלא בעינן גבי כירה גו"ק תנאי חזרה, היינו שאם הניח ע"ג קרקע, דהוי חזרתו כמניח לכתחילה בשבת, מ"מ בער"ש לא הוי חסרון, א"כ אף בכה"ג ודאי שאין לאסור מער"ש.

אולם ע"פ דברי המג"א בס"ק ל"ו יש לדון בזה, דהרמ"א הביא דעת הכל בו שתנור לא גרוף שנשאר בו הבל מועט, דינו כגו"ק ושרי להחזיר בו בשבת, ובתנאי שלא יצטנן לגמרי (התבשיל), וכתב המג"א וז"ל: ואפי' בדבר שאין בו מרק דלית ביה משום בישול אסור אם נצטנן, דהוה ליה כמניח לכירה לכתחילה בשבת דאסור, דלא התירו אלא חזרה, עכ"ל. ולכאו' דבריו תמוהין, דהא התם מיירי לדעות דס"ל דשרי להחזיר לכירה גו"ק אפי' אם הניחה ע"ג קרקע וכדו', היכא דלא נתקיימו תנאי חזרה וחשיבא חזרתו כשהייה לכתחילה, ומ"מ שרי, א"כ מדוע נצטנן לגמרי בדבר יבש שאין בו בישול אסור, אפי' אי נימא דחשיב כשהייה לכתחילה בשבת, מ"מ חסרון שאר תנאי חזרה שמגדירים החזרה כשהייה לכתחילה נמי מותר בזה,

ומדוע נאסור בתבשיל קר משום איסור שהייה לכתחילה.

והביאור בדבריו (וכך גם נראה בפמ"ג במה שכתב על דברי המג"א) דכל תנאי חזרה שלא נתקיימו הוי רק "נראה" כמשהה לכתחילה, אך כשהדבר אינו חם אלא קר הוא ממש משהה לכתחילה, ולא רק מחזי כמשהה לכתחילה, ונמצא דחום התבשיל הוא בסיס בכדי להתיר את שאר תנאי החזרה, ודו"ק. וא"כ יל"ע אי להרא"ש דהתרנו על גבי כירה גו"ק חזרה מער"ש ללא שום תנאי, אי שרי להשהות לכתחילה, היינו לקחת דבר קר ולהשהותו מער"ש ע"ג כירה גו"ק, דאולי הוא חמיר טפי והוי משהה לכתחילה ממש, ולא רק נראה כמשהה לכתחילה, או דילמא דבער"ש קיל טפי.

ושוב נראה ע"פ מה שכתבנו לעיל דכל מאי דגזרינן בער"ש אטו שבת הוא דווקא באינה גו"ק, שאז חזרתו בכל ענין תהיה אסורה, ובגו"ק לא מחייבת חזרתו להיות אסורה, דיתכן דיחזיר באופן המותר, דאין איסור להחזיר על גו"ק, ורק אם כשסילק הקדירה סילקה באופן האוסר להחזיר אסור, ויתכן שבשבת יסלק באופן המותר לכן לא יגזרו על חזרתו, ולכן מכח זה ביארנו שאף לתוכה בכירה גו"ק יש לאסור, כי עצם החזרה לתוכה אסור בכל ענין, ואין הצלה לזה, אשר על כן ודאי דיש לאסור דבר יבש קר להחזירו מער"ש בזמן האיסור לכירה גו"ק, דהא בשבת (לפי המג"א) אסור להחזיר בכה"ג אפי' לגו"ק משום שהייה ממש לכתחילה, א"כ אם יעשה זאת בער"ש ונחשוש שיעשה כך בשבת, אין היתר לחזרה זו לעולם, ועל הצד שיחזיר אסור בכל גווני אפי' בגו"ק, דהוא דבר קר, ויתכן בהחלט ע"פ מה שנתבאר שיש לאסור לדעת הרא"ש, כך נראה בעזהי"ת.

ד. ועתה נבוא לבאר בהרחבה את טעמי האיסור בשהייה לכתחילה בשבת, והיכא שלא נתקיימו תנאי חזרה.

בגמ' בשבת דף ל"ח: איתא, בעי רב אשי פינן ממיחם למיחם מהו תיקו, וכתב רש"י בד"ה פינן ממיחם למיחם מהו - מי הוי כמטמין לכתחילה ואסור להחזירן לכירה או לא. וכבר נתבארה דעת רש"י דכל הנחה ע"ג דבר המוסיף הבל מער"ש נקראת הטמנה, דס"ל דהטמנה מצד אחד שמיה הטמנה ולית ליה איסור שהייה בעלמא, ומכיון שכך כל שמניח הקדירה ע"ג דבר המעמיד הבל בשבת חשיב כמטמין לכתחילה בשבת ע"ג דבר המעמיד הבל, דאסור משום שמא ירתיח. ונמצא דהטמנה לכתחילה בשבת הוא אינו כמו שהייה לכתחילה דאסור משום מחזי כמבשל, אלא פשוט משום דהטמנה במקצת שמה הטמנה, ואסור להטמין בשבת בדבר המעמיד הבל.

עוד נתבאר לעיל בדעת רש"י דכירה גו"ק אינה מוגדרת כדבר המוסיף הבל אלא כמעמיד הבל, וכשפינה למיחם אחר שאינו מוטמן ובא להחזירו נמצא כמטמין לכתחילה, ולכן יש צד בגמ' לאסור משום הך. (ונבאר עוד דעת רש"י בהמשך דברינו). והכא הסתפקה הגמ' כיון שהמיחם כבר היה על הכירה הגו"ק מער"ש, יתכן דמה שמעבירו למיחם אחר סו"ס המיחם האחר מעולם לא היה לכירה, וחשיב הטמנה חדשה בדבר המעמיד הבל בשבת, או דסו"ס המים עצמן כן היו בכירה, וכלפי המים אין חשיב כהטמנה חדשה אלא כחזרה ושרי. ונראה דאף לצד בגמ' דשרי, עכ"פ צריכים להתקיים תנאי חזרה, והיינו שהמיחם השני שאליו מעבירים את המים לא יונח ע"ג קרקע אלא יהיה אכתי בידו, ולדעות שצריכים דעתו להחזיר בעינן שתהיה בדעתו להחזיר את המים בשעה שהוא מסלק אותם, דאי לא נתקיימו תנאי חזרה שוב הוי כמטמין לכתחילה.

ובתוס' ד"ה פינה ממיחם למיחם כתב להקשות וז"ל: וא"ת דבפרק במה טומנין תניא וכן היה רשב"ג אומר לא אסור אלא באותו מיחם, אבל פינה ממיחם למיחם מותר, אלמא במיחם אחר שרי טפי, והכי משמע איפכא. והיינו שגבי הטמנה מצינו שעצם העברה למיחם אחר היא יותר סיבה להתיר, כמבואר שם בגמ' השתא אקורי מיקר לה, ארתוחי מרתח לה, וא"כ הכא נמי שהוא מיקר נמי יהיה שרי טפי. וקושייתו צ"ע רב, דגבי הטמנה נאמר שאסור להטמין בשבת גזירה שמא ירתיח לפני הטמנתו אפי' בדבר המעמיד הבל, אך הכא בשהייה כל איסור שהייה לכתחילה בשבת על גו"ק הוא משום מחזי כמבשל, דסו"ס מניח בשבת על כירה שמבשלים בה, וכמו"כ כל שלא נתקיימו תנאי חזרה אסור להשהות בחזרה משום דהוי כמשהה לכתחילה, ואיסורו משום מחזי כמבשל. והכא זה גופא הגמ' הסתפקה אי אמרינן שכשפינה ממיחם למיחם חשיב כשהייה לכתחילה, ויש לאסור משום מחזי כמבשל, ומה אכפת לן ממה שהתקררו המים ולא יבוא להרתיח, כפי מה שמצינו בהטמנה, סו"ס עד כמה דהוי כמשהה לכתחילה הא איסורו משום מחזי כמבשל שייך נמי בהא, ואדרבא כל שהתקררו המים וחוזרים לכירה הוי ביותר מחזי כמבשל. וחזינן דתוס' פליגי, וס"ל דטעם האיסור בכל שהייה לכתחילה ובחזרה האסורה הוא משום שמא יחתה ולא משום מחזי כמבשל, ולכן הקשה דכשמקרר את המים פחות יש חשש לחיתוי, כמו שיש פחות חשש בהרתחה גבי הטמנה. וכך חזינן להדיא בתירוצו דכתב וז"ל: ואור"ת דהכא גבי השהה ע"ג כירה כשהוא באותו מיחם שהוא חם לא אתי לחתויי, אבל במיחם אחר שהוא קר אתי לחתויי, אבל גבי הטמנה שרי טפי כשהוא קר, דבחיתוי מעט לא יועיל. ומבואר להדיא דטעם האיסור של שהייה לכתחילה ובכל חזרה האסורה, הוא משום חשש חיתוי ולא משום מחזי כמבשל, דאי משום הא לא היה מקשה תוס' את קושייתו. ובשבת נמצא דאע"פ שהתבשיל מבושל כ"צ (ואפי' מצטמק ורע לו כמים דמוגדרים כמצטמק ורע לו), כיון דהוסר מן האש והתקרר קצת איכא חשש חיתוי, משא"כ בהטמנה.

ויש לעיין לדעת התוס', אי כל האיסור בשהייה לכתחילה הוא משום חשש חיתוי, והיכא שהסיר הקדירה באופן האסור ובא להחזירה, נמי אסור משום חשש חיתוי, מה מהני מה שאכתי עודן בידו ובדעתו להחזיר (או לדעות שמהני להניח ע"ג ספסל או מטה), הא עד כמה שיתקרר קצת בעצם ההסרה מן הכירה איכא חשש חיתוי עצמי, ומה אכפת לן אי דעתו להחזיר או לא, או אם הניח ע"ג ספסל, מאי מהני בכדי להחזיר הא סו"ס איכא חשש חיתוי. ובשלמא לדעות דס"ל דשהייה לכתחילה אסורה משום מחזי כמבשל, אזי מובן דכל דהקדירה שייכת אכתי למה שהיתה מונחת כבתחילה, מהני גם לסברת האדם לא לראות זאת כתחילת בישול, אלא כהמשך הנחת הקדירה שהיתה מונחת מקמי הכי, אך אם שהייה לכתחילה איסורה משום חשש חיתוי, והסברא בזה הוא משום שנצטננה מעט בזה שהוסרה מן הכירה, א"כ מאי מהני לן דעת להחזיר ועודה בידו, הא סו"ס נתקררה. והא אם היא עודה בידו ולא היה בדעתו להחזיר (לדעות דס"ל דבעינן דעת להחזיר), אסור להחזיר משום חשש חיתוי בעצם, משום שנתקררה, א"כ מה אכפת לן אם הוי ליה דעת להחזיר, וכי הקדירה לא נצטננה אם היה בדעתו להחזירה, ודברים אלו טעונין ביאור רב.

ואפשר דעיקר הטעם של חשש חיתוי בשבת נאמר לגבי שהייה לכתחילה, שבדר"כ הוא קר וחיישינן שירצה בחמומו ע"י חיתוי, ואתו חז"ל למימר דכל מאי דדמי לשהייה לכתחילה גזרו בו, ולכן כל שלא נתקיימו התנאים דדמי לשהייה לכתחילה, אסור כמו בשהייה לכתחילה ולא משום חשש חיתוי עצמי.

רק דזה יבאר לן מדוע אסור כל שלא נתקיימו תנאי חזרה, אך לא יובן מדוע אם עודה בידו ונתקררה טובא (באופן דליכא בישול, כגון דלמחבר אכתי יס"ב או לרמ"א לא נצטנן לגמרי אך אכתי חם מעט, או בדבר יבש שנתקרר לגמרי והוא מבושל כ"צ) אך היה בדעתו להחזיר (או לדעות שלא בעינן כלל לדעתו להחזיר),

מדוע אין חשש חיתוי עצמי כמו שיש בכל שהייה לכתחילה. ועוד יקשה, דבשלמא לדעות דאיסור שהייה לכתחילה הוא משום מחזי כמבשל, אזי היכא שלא נתקיימו תנאי חזרה הוא נמי משום מחזי כמבשל השתא, ולא אטו שהייה לכתחילה, אלא כמו דבשהייה לכתחילה כלפי האדם נראה בשהייתו כמבשל, כך גם בחזרתו היכא שלא נתקיימו תנאי חזרה נראה בעיניו כמבשל.

אך לפי ביאור זה שבארנו בדעת התוס', דאיסור שהייה לכתחילה הוא מטעם חשש חיתוי, נמצא דכשלא נתקיימו תנאי חזרה הוא דומה לשהייה לכתחילה, לא משום השתא שיבוא לחתות, אלא בעיני האדם זה נראה כפי שהשהה לכתחילה, ואזי אתי לחתות כשישהה בפעם אחרת לכתחילה, זה לכאו' הוי כעין גזירה לגזירה. ואי נימא דכשלא נתקיימו תנאי חזרה איכא חשש חיתוי עצמי משום שנתקרר, מה מהני מה שדעתו להחזיר או עודה בידו, ודעת תוס' בזה צריכה ביאור רב.

ועלתה סברא בבית המדרש למימר, דהא גו"ק מונע חשש חיתוי כפי מה שמצינו בכל שהייה בער"ש, ויתכן דכל שהתקיימו תנאי חזרה חשיבא הקדירה כממשיכה את השיהוי מער"ש, וכלפי זה מהני גו"ק, אך בשהייה לכתחילה בשבת האדם לא עשה כלפי קדירה זו מעשה גו"ק, דהא מצינו דגחלים שעממו וכיו"ב מער"ש, נחשבים כגו"ק, והוא ממה שלא החזירם לבעור ע"י חיתוי, דחשיב כגו"ק בשב ואל תעשה, וכ"ז שייך מער"ש, אך בשבת אין הוכחה ממה שלא חיתה בגחלים דניחא לו במיעוט אש, דהא אסור מן התורה לחתות בשבת, ולית לן ראיה דהוי כגו"ק ולכן אסור.

אשר על כן, כל שהייה לכתחילה בשבת יתכן דלא חשיב מניח ע"ג גו"ק, ואכתי איכא לן חשש חיתוי, אך כל זמן שהשיהוי מחדש הוא המשך של מה שהקדירה היתה מונחת מקמי הכי, כגון שנתקיימו כל תנאי חזרה, בזה חשיב דממשיך להיות מונח ע"ג גו"ק. אך כשלא נתקיימו תנאי חזרה החסרון הוא מצד הגו"ק, ואית לן חשש חיתוי, ודו"ק. ברם יש להקשות לפ"ז, דהא שרי להעביר בשבת קדירה מכירה לכירה אחרת גו"ק, ולכאו' לפי סברא זו כל שלא היתה הקדירה על הכירה הנ"ל, מעולם לא תחשב כגו"ק כלפי קדירה זו דלא הונחה עליה מער"ש, ומדוע שרי. ובדוחק נימא דכל דהיתה מושהית על גו"ק שם אחד לזה, וממשיכה הקדירה להיות מושהית על גו"ק, ולא אכפת לן שבמציאות לא היתה על כירה זו הגו"ק מער"ש, כל שהיתה על כירה גו"ק אחרת. אולם דלפ"ז נקפא דלחנניה שהשהה מער"ש מאב"ד על כירה שאינה גו"ק, או לרבנן דהשהה מבושל כ"צ ומצטמק ורע לו על כירה שאינה גו"ק, ובשבת ירצה להעבירה (עם תנאי חזרה) לכירה אחרת גו"ק, יהיה אסור לו, והוא חידוש עצום לפ"ז לאסור. ואפשר דעצם זה שמעבירה לכירה גו"ק, ולא לכירה שממנה הושהתה, הוא עצמו כמעשה גו"ק, שמעבירה למקום פחות חם, וזה גופא מונע חשש חיתוי דהוה ע"י מעשה זה כגו"ק. אך אכתי מה שמעבירה לגו"ק ולא מחזירה לכירה שממנה אתיא, הוא משום שאסור לו להחזירה לשם, ואינו נחשב כמעשה גו"ק כמו שאסור בשבת להחזיר לגחלים שעממו, דאין ראיה ממה שלא חיתה בגחלים, דחפץ הוא במיעוט חום, וכפי שנתבאר. ועוד, דלו יצויר שהכירה שאינה גו"ק שבה ישהה מער"ש כבתה לגמרי, ובא להחזירה לכירה אחרת גו"ק, בזה נפקא לאסור, דסו"ס ליכא בזה שום גילוי דעת למיעוט חום, וזה חידוש לאסור חזרה במצב כזה, וצ"ע.

עד כאן ביארנו דעת התוס', אך הר"ן כתב בסוגיין וז"ל: בעי רב אשי פינן ממיחם למיחם מהו, מי מחזי כמבשל לכתחילה, או שרו במיחם שני כמיחם ראשון, ולא אפשיטא. וא"ת אדרבה מיחם שני קל טפי, דהא אמרינן לקמן בפרק במה טומנין לגבי מטמין בדבר שאינו מוסיף הבל, דלא אסרו אלא באותו מיחם, אבל פינן ממיחם למיחם מותר, לאו קושיא היא, דהתם לענין מטמין בדבר שאינו מוסיף הבל, אבל הכא דאסור משום מחזי כמבשל, טפי מחזי כמבשל במיחם שני מבמיחם ראשון. א"נ הכא פירושא דהא מבעיא לן פינן ממיחם למיחם מהו להחזיר למיחם ראשון ולהחזירה על גבי כירה, מי הוי כהניחו על גבי קרקע או לא, עכ"ל.

וחזינן דהר"ן למד להדיא דיסוד האיסור בשהייה לכתחילה בשבת, וכן היכא שלא נתקיימו תנאי חזרה דאסור דהוה כמשהה לכתחילה, דאיסורו הוא משום מחזי כמבשל, ולכן לא קשה מבמה טומנין דשרי התם היכא שפינה ממיחם, דהתם האיסור משום שמא ירתיח, ולכן כל שקירר את המים לא יבוא להרתיח, אך הכא שהאיסור הוא משום מחזי כמבשל יש לאסור כל שהמיחם לא היה על הכירה.

אך בתירוצו השני כתב הר"ן דמיירי שלאחר שהעביר המים למיחם השני החזירן למיחם הראשון, ובכה"ג מסתפקת הגמ' אי שרי. ונראה דר"ל דאפי' אי נימא דגבי מיחם שני קיל טפי, מ"מ הכא מיירי שהחזירו למיחם הראשון שהוא חם עדיין ממה שהושהה על הכירה, וע"ז מסתפקנא אי הוי כמשהה לכתחילה, דסו"ס עצם ההנחה של המים על המיחם השני הוי כסילוק, או דילמא כיון שהוחזרו למיחם הראשון שהיו בו חשיב רק כחזרה.

והביאור הוא דאפי' אי נימא דטעם האיסור בשהייה לכתחילה משום שמא יחתה, וכלפי מיחם שני ליכא שמא יחתה, מ"מ כשהוחזר למיחם הראשון דהוא חם אכתי איכא חשש חיתוי, דלא חזינן דבעי לקרר, דהא החזיר המים לחום ע"י זה שהחזירן למיחם ראשון, ולכן כל מה דנשאר להסתפק אי אמרינן דהוי סילוק מה שעברו המים דרך מיחם שני, והוי כמו הניח ע"ג קרקע דהוי החזרה כשהייה לכתחילה, או דילמא כיון דהמיחם גופא היה על הכירה חשיבא חזרתו בסוף כחזרה, ולא כשהייה לכתחילה ושרי.

ויש לעיין דהא לתת המים למיחם לא הוי כנותן ע"ג קרקע, דהא לא נתן ע"ג קרקע, ומאי גרע מהניח ע"ג ספסל או מטה דמספק"ל בגמ' אי שרי, ומכיון שכך לכאו' הוי ס"ס להתיר, ספק אי הוי בחזרת המיחם חשיב כמשהה לכתחילה או כחזרה, וגם אי נימא דהוה כמשהה לכתחילה, מ"מ ספק אי הניח ע"ג ספסל או מטה אסור, דהא אפשר שהוא מותר, ויש להתיר בכה"ג.

ובאמת לא קשה מידי, דדבר שלא היה מעולם בכירה ודאי הנחתו הוי כשהייה לכתחילה, דבשלמא בהניח ע"ג ספסל או מטה, המיחם והמים שבו המונחים על הספסל תרווייהו היו בכירה, ולכן יש צד דחזרתן תוגדר כחזרה ולא כשהייה לכתחילה, אך לפנות למיחם שמעולם לא היה בכירה, אי ניזול בתר המיחם השני כלפיו ודאי הוי סילוק, וחזרתו לכירה תוגדר כשהייה לכתחילה (ולא דמי לסילוק לספסל או מטה, דהתם בין המיחם ובין המים היו על הכירה), וכל הצד להתיר הוא דניזול בתר המים שכבר היו על הכירה, וכמו דלפירוש ראשון בר"ן ובתוס' נמי, עצם הנחת המים במיחם השני איכא לספק דהוי כהנחה ע"ג קרקע, דסו"ס המיחם השני מעולם לא היה על הכירה, ואי נזיל בתריה הוה כשהייה חדשה, כך גם לפירוש השני בר"ן, רק דבפירוש השני הוסיף הר"ן דהמים נמי חזרו למיחם הראשון, אך עד כמה דדנים על פינוי המים למיחם השני, והוא מעולם לא היה על הכירה, כלפי זה חשיב כשהייה לכתחילה, ולכן מספקא ליה לגמ' בהכי, ודו"ק. ונפקא לתרווייהו בין לר"ן ובין להתוס' החזרת המים לאחר שפונו מן המיחם, דאיכא צד דהוי כשהייה לכתחילה.

והנה בשו"ע סימן רנ"ג ס"ד כתב וז"ל: יש למחות ביד הנוהגים להטמין מבעוד יום קומקום של מים חמים, ונותנים אותם לתוך הקדירה בשבת כשהתבשיל מצטמק. ובטעם האיסור מובא כאן בב"י בשם הנמוק"י בשם רבינו יונה, וז"ל: ומכשלה גדולה תחת מקצת העם, שטומנין קומקום של מים חמים ליתן לתוך הקדירה בשבת כשהתבשיל מצטמק, ופעמים שהאחד אין היד סולדת בו והאחר היד סולדת בו ומתבשל זה עם זה, ונמצאו מבשלין בשבת, ואף על פי שהן רותחין אם פסקה כח רתיחתן יש בהם משום בשול, והיינו שיש חשש בישול דיתכן דהמיחם או הקדירה אין יס"ב, והשני כן, ונמצא הרותח מביא את חבירו לכדי רתיחה ועובר המערה משום איסור בישול.

ובר"ן (בדף כ"ב מדפי הרי"ף) בד"ה והרב כתב וז"ל: ונמצאו מבשלין בשבת, ואפי' אם שניהם יד סולדת בהם, איכא מ"ד בירושלמי עירוי אינה ככלי ראשון, וכשמערין המים לאלתר שיצאו מן הכלי, אע"פ שהן רותחין, פסק כח רתיחתן ויש בהן משום בישול, עכ"ל. ומבואר דאפי' אי תרווייהו יס"ב, מ"מ שייך בישול לאחר שהערה את המים שנהפכו כדין כ"ש ששייך לבטלו, ונמצא דהקדרה מבשלת המים המעורין לתוכן.

והנה בט"ז בס"ק י"ז ובמג"א ס"ק ל"ב כתבו תרווייהו דטעם האיסור לדעת המחבר הוא כדברי הנמוק"י בשם רבינו יונה, דיש חשש שאחד מהן אינו יס"ב ולכן אין לערות. ובמג"א הנזכר הוסיף דלדעת הרמ"א דס"ל דכל שלא נצטנן לגמרי לא שייך בישול בלח, א"כ בנדו"ד אין לאסור, דאפי' אם אין המים או הקדירה יס"ב לא שייך ביה בישול, דהא לא נצטנן לגמרי.

ויש לתמוה נהי שמהלכות בישול אין לאסור, הא יש לאסור משום הלכות שהייה לכתחילה, דהא בפינה ממיחם למיחם חזינן דאיכא צד דהוה שהייה לכתחילה. וביותר, התם הצד דשרי הוא משום דסו"ס המים כבר היו על הכירה, ורק המיחם לא היה על הכירה, אך בנדון זה המים מעולם לא היו על הכירה אלא היו מוטמנין מחוץ לכירה, ובזה לפי ב' הצדדים בגמ' הוה שהייה לכתחילה, ומדוע שרי המג"א לדעת הרמ"א, הא אפי' שבישול ליכא איסור שהייה איכא. ועוד, איך יפרש המג"א את הספק בגמ' בפינה ממיחם למיחם.

ונראה לומר דהכא נותנין את המים בתוך הקדירה שעל הכירה ומתערבין המים בתבשיל, ויתכן דעד כמה שהתבשיל מוגדר כמושהה ולא כמסולק, אין שם נתינה חדשה של המים כשהייה חדשה, דמתבטלי המים לקדירה, ועד כמה שהקדירה מושהית נדונין נמי המים כדין הקדירה, משא"כ בספיקא דגמ' בפינה ממיחם למיחם, התם מיירי שפינה המים למיחם ריק והחזירו לכירה, דבזה נראה כשהייה חדשה, ודו"ק.

איברא דהמתבונן בלשון השו"ע יחזה, דלא כתב במפורש דהקדירה עומדת ע"ג האש, ויתכן דכשהצטמק התבשיל הסירו מן האש ואז הוסיף לו מים, ולא מיירי כלל שבא להחזירו לכירה, ולכן כל הנדון יהיה מצד בישול ולא מהלכות שהייה לכתחילה, וכך קצת נראה מלשון הב"י, דלאחר שהביא את דברי הנמוק"י, כתב וז"ל: ובשם הרשב"א כתב להתיר לתת מים חמין לתוך הקדירה אפי' כשהיא עומדת ע"ג הכירה, יעו"ש.

משמע דהרשב"א הוא זה שהוסיף נדון זה שהקדירה עומדת ע"ג הכירה, ועד השתא הנדון היה להוסיף מים על הקדירה אפי' כשאינה על האש, ומהלכות בישול אתינן עלה ולא מהלכות חזרה, ונמצא דלרבינו יונה לא מתחילה קושייתינו, דבאמת יתכן דיהיה אסור להחזיר.

אולם לרשב"א דמתיר למעשה אף לתת המים לתוך הקדירה שע"ג הכירה, נהי דלא חשש לבישול (וכנראה ס"ל דלא חיישינן שמא אחד מהם יהיה פחות מיס"ב), מ"מ יחשוש לשיהוי לכתחילה דהמים מעולם לא היו בכירה. ובע"כ מוכרח כפי שחידשנו, דכיון שנותן המים לקדירה ומתבטלין המים לקדירה, וכל שהקדירה נשארה תמיד בכירה לא חשיב כלפי המים כשיהוי חדש.

אולם בחזו"א בסימן ל"ז ס"ק י' כתב שלדעת הרשב"א שרי רק באופן שהמים נמי היו על הכירה או סמוכין לה, דאל"כ הוי כשהייה לכתחילה, מהטמנה לשהייה. ברם לפי הב"י שהביא את דברי הרשב"א כנגד דברי רבינו יונה משמע דאף הרשב"א מיירי באופן שבו דיבר רבינו יונה, ובכל זאת התיר אף מהלכות שהייה לכתחילה, וזה בע"כ כפי מה שבארנו. (אולם אכתי יקשה על הנמוק"י והר"ן בשם רבינו יונה, דכשפינה ממיחם למיחם נעשה ככ"ש, ושייך בו בישול בחזרתו לכירה, ומה הסתפקה הגמ' רק מהלכות שהייה לכתחילה, הא מהלכות בישול יש לאסור לגמרי, ונדון עוד בזה בסוף דברינו).

והנה הר"ן בחידושים בדף מ': הביא דברי הרא"ה, וז"ל: ועכשיו למדנו זכות להתיר מה שנהגו עכשיו ליתן מים חמין לתוך החמין בשבת, אחר שכבר הוחמו בכדי שהיד סולדת בהן שבאו לכלל בישול, אע"פ שעכשיו אינן חמים כ"כ, מכיון שאינן צוננין, דמשום בישול ליכא והוה ליה כחזרה דמותר בגו"ק, ואי משום דנותן מכלי לקדירה, הא לעיל אבעיא לן בפינן ממיחם למיחם לענין חזרה, ולא אפשיטא ולקולא עבדינן.

ומשמע מדבריו דאם היו המים צוננין אסור להחזירן, ויש לדון משום מה אסור, דמקמי הכי כתב הר"ן (שם) בשם הרא"ה שאפי' בצונן לגמרי לית ביה משום בישול, וס"ל דאין בישול אחר בישול בלח כלל ואפי' צונן (ודלא כהראשונים רובן ככולן), וא"כ מדוע יהיה אסור ליתן המים לתוך מים שבקדירה ע"ג כירה, בע"כ משום איסור שהייה לכתחילה. וזה לכאו' סותר מה שחדשנו שכשנותן לתוך הקדרה גופא לא שייך בו איסור שהייה לכתחילה, וכפי שנתבאר.

אולם אי משום הא לא איריא, דאדרבא מכח זה מתחדדת היטב סברא דילן, והביאור הוא כך, דכשנותן מים או תבשיל לתוך קדירה העומדת ע"ג הכירה, כל שמתערב בתוך הקדירה טפל ומתבטל לקדירה, ואין בזה איסור שהייה לכתחילה, דהא כל איסורה משום מחזי כמבשל, וכשנתן לכתחילה באופן הנ"ל (או שנטלן מע"ג קרקע ובא להחזירן) אין נראה בעיני הנותן כמבשל, דסו"ס כלפי הקדירה לא פעל ולא מידי.

אך כ"ז לגבי עצם השהייה מע"ג קרקע וכדו', אך כשהמים קרים (ואע"פ דלית בהן בישול) במציאות שנותנן לתוך הקדירה אפי' שהקדירה מעולם לא סולקה מהכירה, מ"מ כן הוי בעיניו מחזי כמבשל, דסו"ס הקדירה פועלת במים הנוספים חימום, ובעיני הנותן כן נראה כמבשל, דסו"ס נפעל מכח נתינתו חימום חדש שלא היה עד השתא, משא"כ שהתבשיל או המים חמין ונותנן לקדרה שע"ג הכירה, לא נפעל מידי, ולית בזה מחזי כמבשל כפי שנתבאר, ודו"ק.

ועתה נחזור לדון בדעת רש"י דס"ל דהצד לאסור בפינה ממיחם למיחם הוא משום הטמנה לכתחילה, ואיסורו בדבר שאין מוסיף הבל הוא משום שמא ירתיח, דדעת רש"י נתבארה היטב לעיל דגו"ק חשיב כמעמיד הבל ולא כמוסיף הבל.

ולכאו' איך יענה רש"י על קושיות הראשונים (התוס' והר"ן) מפינה ממיחם למיחם בדף נ"א, דהתם שרי לכתחילה מן הסברא דהשתא אקורי מיקר לה ארתוחי מרתח לה, היינו דאפי' אי מטמין לכתחילה בשבת בדבר שאין מוסיף הבל, אי עושה פעולת קירור שרי, וא"כ הכא נמי בסוגיין כשפינה ממיחם למיחם קירר את המים, ואי יחשב כמטמין לכתחילה, סו"ס מטמין בדבר המעמיד הבל שאיסורו משום שמא ירתיח, וכל שפועל פעולת קירור במים או בתבשיל שרי.

ובר"ן בחידושים כתב כפי מה שכתב על הרי"ף בתירוצו השני לבאר את דעת רש"י, והיינו דהכא מיירי שהחזיר את המים למיחם הראשון החם, ואח"כ החזירו לכירה המעמידה הבל, ולכן לית לן הוכחה שרוצה לקרר, אלא אדרבא חפץ לחממן בזה שהחזירן למיחם הראשון דעודנו רותח, ולא החזירן לכירה בתוך המיחם הקר, ולכן אכתי איכא איסור הכא עד כמה דיחשב כמטמין לכתחילה, משא"כ התם מיירי שרק פינה למיחם אחר קר והטמינו, דהשתא חזינן דעבד רק פעולת קרור.

ולדעתי היה נ"ל דאף דכירה גו"ק מוגדרת כמעמידה הבל ולא כמוסיף, מ"מ ודאי דגחלים קטומים מחממים היטב, וכפי שהקשו תוס' בריש פרק כירה, וכבר ביארנו לעיל דעת רש"י בזה דכיון שבמהלך השבת יתקררו חשיבי מהשתא כמעמידי הבל ולא כמוסיפי הבל. ויעויין במאירי בזה, וברש"י דף כ'. מה שדייקנו בדעת רש"י כדברים האלה. אשר על כן היה נ"ל דאין אנן צריכי למימר שהחזיר המים למיחם ראשון, אלא מיירי דהמים נמצאים במיחם הקר, אך השתא כשמחזירן לכירה גו"ק חזינן שמחזירן לחומן, דהגם דאינם מוגדרים כמוסיפי הבל, מ"מ מחממין הן במציאות את המים בחזרתן לכירה, וא"כ איך נימא בזה השתא אקורי מיקר לה וכו'.

משא"כ התם מיירי שלא מחזירין לכירה, אלא מיירי בהטמנה בגלופקרין ושמיכות וכיו"ב (כך משמע קצת בגמ') שאינן מחממין בעצם כלל, אלא רק שומרים על חמימות (או קרירות) המים או התבשיל כפי מה שהוא, וכשפינה מים ממיחם המוטמן, והתקררו המים בעצם העירוי ואח"כ חזר והטמינן, בכה"ג לא נתחממו כלל אלא נשארו באותו מצב חום שהיו לאחר העירוי, לכך קרינן ביה השתא אקורי מיקר לה ארתוחי מרתח לה.

ואדרבה על הראשונים דס"ל דגו"ק אכתי חשיב מוסיף הבל יקשה, מה הקשו מסוגיא דהכא על פינה ממיחם למיחם בדף נ"א, הא התם מיירי להדיא בדבר שאינו מוסיף הבל, וא"כ לאחר שפינה מטמינן שוב בדבר שאינו מוסיף הבל כגלופקרין ושמיכות, וזה שומר על הקירור דעבד לאחר הפינוי, משא"כ הכא החזירן לכירה הגו"ק דמוסיפה הבל (לפי שיטתייהו) ומחממן שוב, ומה שייך בזה כלל סברת השתא אקורי מיקר לה ארתוחי מרתח לה, הא חממן שוב.

אולם יעויין בר"ן גופא (על הרי"ף) ובריטב"א על דף נ"א במה שכתב בשם ר"ת והגאונים, דמה דשרי להו בפינה ממיחם למיחם בדבר שאינו מוסיף הבל, הוא לא כהטעם דפירש רש"י דעד כמה דעשה פעולת קירור לא יבוא לחמם, אלא כמו דשרי להטמין צונן, כך כל דבר שנתקרר מעט ואינו רותח מותר להטמינו בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל, ולכן הקשו הראשונים (הר"ן והתוס') דכמו דגבי הטמנה מצינו דכשהוא נתקרר לא גזרינן משום הרתחה, כך גם לא נגזור בחזרה שיבוא לחתות ולהרתיח, וע"ז תירצו תוס' את חילוקם בין שהייה להטמנה, והר"ן את תירוצו דמשום מחזי כמבשל יש לאסור בחזרה.

ונפק"מ בין ביאור הר"ן בדעת רש"י למאי דכתבנו לבאר דעת רש"י, היא האם נוכל להוכיח דכשמחזיר לכירה גו"ק שאסור לדעת רש"י משום הטמנה לכתחילה בדבר שאינו מוסיף הבל משום שמא ירתיח, אי איכא נמי איסור משום מחזי כמבשל, והאם רש"י מודה לזה רק דסגי ליה בהטמנה לכתחילה משום שמא ירתיח, או דפליג ע"ז על סברת מחזי כמבשל בחזרה לגמרי, דלפי דעת הר"ן דלמד ברש"י דגו"ק חשיב כמעמיד הבל, א"כ סוגיא דהתם נמי מיירי שהחזיר לאחר הפינוי לכירה גו"ק שאינה מוסיפה הבל, וכל ההבדל בין הסוגיות הוא דהכא מיירי דלאחר הפינוי למיחם שני החזירם למיחם ראשון, ולכן אין את סברת השתא אקורי מיקר לה, והתם מיירי שלאחר הפינוי למיחם שני העבירן בחזרה למיחם ראשון והחזירן כך לכירה. וא"כ נהי דמצד שמא ירתיח אין לאסור, סו"ס נאסור משום מחזי כמבשל בחזרתו לכירה, ומדוע שרי התם לכתחילה, ובע"כ מוכח דליכא לרש"י כלל סברת מחזי כמבשל. אך לפי מה שכתבנו לבאר בדעת רש"י התם מיירי דלא החזירן לכירה כלל, אלא פינה להטמנה אחרת, ולא שייך שם כלל מחזי כמבשל, משא"כ הכא שהחזירן לכירה יתכן דאית ליה לרש"י לאסור מצד מחזי כמבשל, רק דסגי לרש"י באיסור הטמנה לכתחילה ומן הטעם של שמא ירתיח.

ואולם יעויין במאירי בסוגיין דכתב לבאר את דעת רש"י דלא יקשה עליו מסוגיא דדף נ"א, וז"ל: ואף לדעת המפרשים הטמנה ושהייה בענין אחד, ר"ל משום מוסיף הבל, יש לפרש כאן שמיחם שני על גבי קרקע, ושאל אם הוא כקרקע אם לאו אחר שדעתו לנטלו אחר העירוי. וצ"ב בכוונתו, דאי אתא למימר דהכא היה סילוק לגמרי מן הכירה, ולכן אית לן איסור בחזרתו, משא"כ התם, אינו מחוור, דהא אפי' אי יחשב כמטמין לכתחילה הא איסורו לפי רש"י משום שמא ירתיח, וכל שעשה פעולת קירור לא יביא להרתיח, וצ"ע (ויעויין עוד בפירושו השני שם, והוא נמי צ"ב כהאי).

והביאור הוא כך, דכל מה דאמרינן דכשכוונתו להקר אזי לא יבוא להרתיח, הוא רק עד כמה שבא להקר מהטמנה קודמת, דאז אמרינן שמיקר ממה שהיה, אך כשלוקח קדרה שמעולם לא היתה מוטמנת ובא להטמינה לא קירר וממה קירר, ובשלמא כשהיתה חמה ומוטמנת ומיניה הלך וקירר, אזי אמרינן סברת השתא אקורי מיקר לה, ולכן כל שהתבטלה הטמנה קודמת כגון שהניחה ע"ג קרקע חשיב כלוקח סתם קדרה ומטמינה וממה קירר, לכן יחשב כהטמנה לכתחילה וחיישינן לשמא ירתיח, ומשום הך הסתפקה הכא הגמ' בפינה ממיחם למיחם אי אזלינן בתר המיחם שלא היה על האש, וחשיב כסילוק וכהטמנה חדשה וכפי שנתבאר.

עוד כתב המאירי שם וז"ל: ויש מפרשים כשנטל הקדירה, פינה ממיחם למיחם כשנטלה מכירה זו אם יכול להחזירה לכירה אחרת, ומכל מקום היה ראוי לומר מהו לפנות ממיחם למיחם, יעו"ש. ולפ"ז פשיטא דלא קשה על דעת רש"י כמבואר.

ועוד כתב וז"ל: וכן יש מפרשים בשאלה זו אם פינה קדירה זו מכירה גו"ק, אם יכול להוציא התבשיל ממנה ולערות לתוך קדירה אחרת המונחת גם כן בגרופה וקטומה, או שמא כל נתינה במיחם אחר נראה כהתחלת בישול, יעו"ש. ואם מיירי שהקדירה האחרת נמי מלאה בתבשיל, א"כ איכא מהכא סתירה למאי דכתבנו לעיל דכל שמערה מים לתוך קדירה שיש בו מים או תבשיל אינו נדון כשהייה חדשה כלל, דעד כמה דהקדרה עצמה נשארה על הכירה ולא סילקה משם כלל, אין בנתינה לתוכה משום שהייה חדשה, דהנתינה החדשה מתבטלת לקדירה, וכיון דהקדרה מושהית ולא נעקרה שרי, והכא מבואר דבזה גופא הסתפקה הגמ'.

ויתכן דאף המאירי לא נתכוון לומר דהקדרה השניה העומדת ע"ג כירה גו"ק מלאה היא, אלא ריקנית, וזה גופא הסתפקה הגמ' אי הוי אף בזה משום שהייה לכתחילה. ומכל מקום ארוחנא לפי פירוש זה דלא יקשה מהגמ' על פירוש רבינו יונה אליבא דהנמוק"י, דהא הקשינו לעיל דלפי הנמוק"י בשם רבינו יונה יש איסור בישול לערות מקדירה מוטמנת לתוך קדירה העומדת בתוך כירה, דשמא אין יס"ב במוטמן. ובספיקא דגמ' גבי פינה ממיחם למיחם מבואר, דיש צד להתיר אע"פ דלאחר העירוי למיחם השני מחזירו לכירה. ולפי פירוש זה מובן דאין היתר לפנות מהטמנה לתוך קדרה ע"ג כירה, אלא הצד שיש להתיר הוא לפנות מקדירה ע"ג כירה לגבי קדרה אחרת ע"ג כירה, ובזה ליכא חשש שאחד מהן אין יס"ב. וכפי שדייקנו לעיל מיירי לפירוש רבינו יונה שגם הקדירה שאליה רוצה להעביר אינה עומדת על האש, וכך מדוייק נמי מלשונו במה שכתב "ופעמים שהאחד אין היד סולדת בו, והאחד יד סולדת בו ומתבשל זה עם זה", ולכאו' אי הקדירה עומדת על הכירה הו"ל למימר דפעמים שאין המוטמן יס"ב ומתערב עם הקדירה שבכירה שהיד סולדת בו, דמהיכי תיתי לומר דמה שעל הכירה אין יד סולדת בו, ומזה שכתב שגם בקדירה שאליה מעבירין את המים אין יס"ב, מוכח דכבר אינה על האש, ולכן שייך שגם בה אין היס"ב לאחר הסרתה מן הכירה. אך במה שהסתפקה הגמ' ליכא כלל שאלה של בישול, דמעביר אוכל מקדירה העומדת על האש לקדירה אחרת העומדת על האש, וליכא לחשוש בהכי לפחות מיס"ב, ורק מהלכות שהייה לכתחילה אתינן עלה בגמ'.

ברם כ"ז יהני לפירוש הנמוק"י בדעת רבינו יונה, אך לפירוש הר"ן דמיירי שבעצם

העירוי נהפך לכ"ש, וחוזר ומתבשל בתוך הכלי ראשון שאליו הוא מעביר את המים, אכתי יקשה מהגמ' איך אית לן צד להתיר בפינה ממיחם למיחם, הא סו"ס נעשה עירוי והוי ככ"ש, ויש לאסור משום בישול אפי' אי משום חזרה שרי, ובזה אף פירוש זה של המאירי לא יהני. ובדוחק צ"ל כפי הפירוש הקודם של המאירי בספק של הגמ', דהספק הוא לפנות קדירה כפי שהיא מכירה גו"ק לכירה גו"ק אחרת, ואע"פ דהמאירי גופא כתב דפירוש זה דוחק, מ"מ זו הדרך היחידה לכאו' לפרש דעת רבינו יונה אליבא דהר"ן, ודו"ק.

הרב אברהם בר ששת
כולל "אליבא דהלכתא" רוממה

בענין שהייה ע"ג גז ופלטה חשמלית בזמנינו

בתחילה נבאר בעזה"י מה נחשב הגז שבזמנינו, האם לגרוף וקטום שמותר, או שלא חשיב כגרוף וקטום, והאם נחשב לגפת ועצים או לקש וגבבא.

בשו"ת אור לציון ח"ב עמוד קנ"ו ביאורים כתב שיש לחלק בין כירה שבזמן התלמוד לגז דידן, דהרי בכירה בזמן התלמוד האש היתה דועכת והולכת, ולפיכך יש חשש לשמא יחתה כיון שעוצמת האש היא הולכת ודועכת, אבל בגז עוצמת האש נשארת כמו בתחילה, ולפיכך אין חשש שמא יחתה. ועיין בשו"ת ציץ אליעזר ח"ז סי' ט"ז אות ג' שהביא בשם ספר גידולי ציון ח"ט סי' י"א שכתב סברא זו גבי פתילה.

ואמנם יש להעיר ע"ד הגרב"צ זצ"ל דהא איסור שמא יחתה זה שייך בתרי אופנים, א. כשהאש דועכת וכמ"ש הגרב"צ ב. למהר בישול הקדירה, והיינו שיכול להיות שירצה למהר את בישול הקדירה לפיכך יחתה, וזה שייך גם בגז דידן שיכול להיות שירצה להגביה את הלהב כדי שיתבשל יותר מהר. וכן מטו בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א והגרשז"א זצ"ל (הובאו דבריהם בשבות יצחק ח"ב פרק ז' עמוד ע"ט). ועיין ג"כ בשו"ת פנים מאירות בח"א בסי' פ"ד שכן נטה להחמיר, ועוד כמה אחרונים החמירו מחמת זה.

והוסיפו הגרי"ש אלישיב שליט"א והגרשז"א זצ"ל לומר דאה"נ שגבי קש וגבבא לא חיישינן לחיתוי, דמיד שכלה הגחלת כלה השלהבת, ולהביא עוד אש חדשה דהיינו הקש וגבבא לא גזרינן כולי האי, שעד שיביא מידכר דכיר ולפיכך לא גזרו, אבל בגז שבפעולה אחת קלה מגדיל האש שפיר יש להחמיר ולאסור.

ואמנם יש להעיר ע"ד דבקש וגבבא באופן שהאש כלתה ויש קש וגבבא קרובים אל האש, ובפרט שכך צריך להיות המציאות בזמנם שהיו מניחים הקש וגבבא קרוב לכירה, שלא כל זמן שרוצים להדליק הכירה צריך ללכת ולהביא קש וגבבא, ובזה יש לאסור, ולמה לא אסרו חז"ל בכה"ג [ויל"ע אם כך היתה המציאות], אלא ע"כ כיון שלא גזרו בכה"ג אזי בגז ג"כ אין לאסור. וחזינא לספר אג"מ ח"א או"ח סי' צ"ג שכתב אחרת ממש"כ, דיעוי"ש שס"ל שהקש וגבבא היו רחוקים, ומ"מ העלה לדחות הך קושיא, דכיון שרבנן לא גזרו באופן שקש וגבבא קרובים לכירה זה לא שכיח, משום הכי לא גזרינן ג"כ בגז ולא מחדשינן איסורין, דהא גם באופן שהיה משתנה המציאות שכן היה קרוב הקש וגבבא לכירה לא היינו אוסרים, שאין אנו יכולים לגזור מעצמינו.

והוסיף שאפשר שהקש וגבבא יכול להיות קרוב לודאי שיהיה קרוב לכירה, כיון שאין בני אדם מצמצמין שיעור הקש וגבבא בדיוק למה שצריך לבישול, ומסתמא שהיה נשאר להם ליד הכירה עוד קש וגבבא. ועיין בתחילת דברי האג"מ שכתב שלהגביה אש הגז זה כמו להביא אש חדשה, ובכה"ג לא גזור רבנן.

ויש להקשות ע"ד, דהנה מצינו בחי' הר"ן שכתב בדעת ב"ש בריש כירה שאסרו בתבשיל ובחמין התירו, שהסיבה לזה שבחמין דלא צריכי לבשולי שרי, משא"כ בתבשיל דאפשר לגזור הואיל וחיישינן שמא יכניס הגחלים לכירה שהוציאם, וב"ה סברי שלא חיישינן להכי כיון שעביד היכר, יעוי"ש. הרי שפליגי ב"ש וב"ה באופן שעושה היכר האם נחשב להיסח הדעת שלא יביא עצים מבחוץ, דלב"ה חשיב היכר ולב"ש לא חשיב היכר, אבל מ"מ נקט הר"ן שיש לגזור שלא יביא אש מבחוץ, דלמרות שהוציאם חוששים שמא יחזירם, ולכאורה זה דלא כדברי האג"מ. ובדרך אפשר י"ל דגחלים שהיו בתוך הכירה יש להם שייכות לכירה שמצד זה נגזור, ודוחק.

והוסיף הגרב"צ זצ"ל לומר שיש מקום להחמיר בגז, דכיון שהאש שלנו אינה דועכת כשל פעם, ולהכי נהגו לחשיבה כמו גפת ועצים וכו', וגם חזינן שאחרונים החמירו שיחשב כגפת ועצים, ולכן עתה נברר גבי ההיתר של בלעך וכיסוי כפתורי הגז האם מחשיב כגרו"ק.

בגמ' בשבת דף ל"ז ע"א איבעיא להו מהו לסמוך בה, תוכה וגבה אסור אבל לסמוך בה שפיר דמי, או דילמא לא שנא, ופירש"י בד"ה גבה - עובי שפתה או כיסוי שעל גבי הכירה, וכן פירש הטור. ועיין בביאוה"ל ריש סי' רנ"ג שכתב שמהרמב"ם משמע שפליג ע"ד רש"י והטור, והחזו"א פליג ע"ד וס"ל שמהרמב"ם לא מוכח הכי.

ועולה לפי"ד שכיסוי שע"ג האש לא מהני, וא"כ מעתה יש לפקפק על המנהג להניח בלעך על הגז, הלא לכאורה לא מהני הך כיסוי ליהוי גרו"ק, ועיין בחזו"א שמחמת זה נקט (בסי' ל"ז סק"ט וסקי"א) שלא מהני היתר הבלעך למהוי כגרו"ק. וכתב שמה שהכריח את רש"י לפרש כן, דהרי הגמ' מסתפקת לגבי סמיכה אי שרי או לא, ואי מהני הך כיסוי הו"ל להסתפק בזה שזה יותר חידוש, אלא ע"כ שבכה"ג לא מהני כלל למהוי כגרו"ק.

והוסיף דבסעיף ג' הביא השו"ע את דברי הגהות מרדכי היכא שהשכים בבוקר וראה שהקדיחה תבשילו וירא פן יקדיח יותר, יכול להניח קדירה ריקנית על פי הכירה והו"ל כירה כגרופה וקטומה, שהרי קדירה סותמת את פי הכירה, ואז ישים הקדירה שהחמין בתוכה על גבי הקדירה ריקנית וכו'. ולכאורה היאך מהני, ומ"ש מכיסוי שע"ג הכירה.

וביאר החזו"א שזה מהני מחמת שנראה שהוא שינוי שאין דרך בישול בכך, וגם ממעט החום הרבה, אבל הכיסוי שדרכו בכך ואינו ממעט החום כל כך הוא בכלל על גבה, וכש"כ דדופן התנור עצמו לא חשיב הפסק ולא חשיב כסומך, דדרך החום לבקוע למעלה, ולא מקרי סומך אלא מן הצד, ואע"ג דבהגהמ"ר נקט לשון גרו"ק אינו אלא סמך בעלמא, אבל עיקרו דחשיב כסומך ועדיף מסומך. ולפי"ז העלה שכל היתר קדירה ריקנית זה רק להחזיר הקדירה, אבל ליתן לכתחילה לא, וזה כדין סומך.

ויש להעיר ע"ד החזו"א שכתב לחלק בין קדירה ריקנית לבין כיסוי, שבקדירה ריקנית אין דרך בהכי וממעט החום בהכי, משא"כ בכיסוי שדרך בהכי וג"כ אין ממעט החום בכך, ולכאורה כיסוי שדרך בכך זה רק בזמן הגמרא שהיה הכיסוי נמצא מע"ג הכירה לכסות החלל כדי להניח הקדירה מע"ג הכירה ולא בתוכה, זה היה דרך בכך, אבל גבי בלעך שאין דרך בהכי אף דשפיר שלא חשיב דרך בכך, אבל מ"מ אי"ז ממעט את חום האש, וכמ"ש החזו"א. ושוב ראיתי לשו"ת אור לציון שבכך כתב לדחות הראיה מרש"י והטור, עי"ש.

ולכאורה יל"ע דכל ענין גרו"ק זה להיכרא, א"כ מאי נפק"מ אם ממעט חום האש או לא, סוף סוף יש היכר. ולכאורה זה תלוי בפלוגתא של רש"י והראשונים בריש פרק כירה, ובמק"א הארכתי בזה, ומ"מ רוב הראשונים לא ס"ל כרש"י שענין גרו"ק ענינו לצנן את האש לגמרי, אלא בכל דהו סגי, וכמו שהביא הר"ן בשם הירושלמי, א"כ הוא הדין בסוגיין נימא הכי.

ויראתי מלומר כך, אבל חזינא לדברי המ"א בס"ק ל"א שכתב שלפי"ד המרדכי י"ל שע"ג תנורים שלנו שרי ליתן אפילו האש בתוך התנור, כיון שיש מעזיבה המפסיק בין האש, וכ"מ בסי' שי"ח סט"ו, ובמהרי"ל כתוב וז"ל: אם מונח עץ או דף על התנור מותר להניח עליה קדירה, עכ"ל. וכ"כ בהאגודה. וז"ל התשב"ץ: אם יש דפין עשויים ע"ג תנור כמו שיש ברוטנברק ובהרבה מקומות, מותר להניח ע"ג הדפין, משמע דס"ל דבעינן שיניח שום דבר עמה להיכרא, וכ"מ ממש"כ בהג"ה וכ"ז שהתבשיל חם, עכ"ד, והחזו"א הביא דבריו ופליג ע"ד מחמת מש"כ.

ועולה לפי"ד המ"א חידוש טפי, שבתנורים דידן שיש מעזיבה הרגילה להיות בשאר ימות השבוע, מ"מ חשיב כגרו"ק, ושפיר שרי להניח קדירה אפילו לתוכה, ובפשוטו דייק את זה מפשטות לשון המרדכי שקדירה ריקנית חשיב כגרו"ק. ולפי"ז יש להקשות ע"ד המג"א משיטת הטור ורש"י שבכיסוי שע"ג חללה אסור, והניחא לדידן שאי"ז הרגילות שפיר הוי היכרא, אבל לדברי המ"א היאך יש היכרא.

אמנם יעויין למהר"ם שיק בתשובה קי"ז שכתב ליישב, שאפש"ל שהטור קאי בכה"ג שאי"ז ממלא את כל חלל הכירה אלא חלקו, ולפיכך אפש"ל כיון שאין האש מכוסה אסור.

ולענין דינא, מצינו שרוב פוסקי הדור נקטו להתיר דבר זה, ובפרט שמצינו למג"א שהתיר, וכן נקטו ג"כ המשנ"ב והכה"ח להלכה.

ולהשלמת הענין, בשו"ת אור לציון כתב שיש מי שרצה לאסור נתינת הקדירה ע"ג הבלעך משום הטמנה במקצת, שהרי הפח נחשב למוסיף הבל מחמת האש מלמטה, ולדעת מרן השו"ע יש לאסור בהטמנה במקצת, דחייש לשיטת רש"י ואו"ז.

וכתב ליישב, דהנה לכאורה יש להקשות על השו"ע מהגמרא בשבת דף ל"ט ע"א מגלגלין ביצה ע"ג גג רותח, ומשמע שאף שנותן את הביצה ע"ג הגג אין בזה איסור הטמנה, ולדעת השו"ע הרי היה צריך לאסור משום הטמנה במקצת. ובפמ"ג בסי' רנ"ד א"א ס"ק י"ב עמד בזה. ואמנם יש ליישב בתרי גווני, א. שכל הדין שהשו"ע אסר הטמנה זה רק בגחלים שהדרך שהסיר שוקע, והגחלים גם מקיפים את הסיר מסביב, ולכן נחשב הטמנה, אבל במקום שהוא לא שוקע אין בזה משום הטמנה. ב. שאין דרך הטמנה בכך, ואינו יכול גם להטמין בתוכו. ולפי"ז בסיר שמונח ע"ג הבלעך אין לאסור מחמת הטמנה, כיון שאין דרך בכך, וג"כ אינו שוקע.

נתתי אל לבי לחקור שבגז האם יהיה מותר לכסות הכפתורים של הגז ויהיה נחשב כגרו"ק, ולכאורה היה מקום להתיר דבר זה, שהרי מה שאמרו חז"ל לגרוף או לקטום את הגחלים זה בגלל שהחיתוי שייך בגוף הגחלים עצמם, אבל בגז כיסוי האש לא יכול למנוע הגדלת האש אלא רק הכפתורים. ומצד אחר אפשר לומר שההיכר שהצריכו חז"ל זה בגוף האש עצמה ולא מחוץ לאש, דהתינח אם אחד יתלה פתק ע"ג הכירה שבת וכי יהיה מהני.

ויש לדון באופן אחר האם צריך לכסות כפתורי הגז ג"כ, הואיל ורבנן הצריכו קטימת האש בעצמה, ובזה יש תרתי ג"כ, היכר בעצם האש וג"כ היכר שלא יבוא להגביה האש, ולכאורה בגז יש לכסות האש והכפתורים כדי למהוי היכרא. ושוב ראיתי לאג"מ ח"א חלק או"ח סי' צ"ג שכתב מחמת הסיבה הנ"ל להחמיר, ומ"מ נקט שמעיקר הדין א"צ להחמיר, אלא שטוב להחמיר מחמת שיכול להיות שלא ישים אל לבו בכיסוי האש עצמה.

ועיין בשו"ת שבט הלוי שם ובח"ג סי' מ"ט שנקט שבודאי צריך לכסות הכפתורים של הגז, שבזה מסדר את גובה האש, שבזה איכא הגבהת גודל האש ויש לחשוש בזה יותר לחיתוי, והוסיף שלמעשה אין אנו מתירים בכיסוי הכפתורים לבד.

ואמנם בשו"ת אור לציון נקט שא"צ, דכל שכיסה את האש בעצמה תו אין לנו לחשוש כיון שעשה היכר בכיסוי, ומ"מ בהסרת הכפתורים לחודייהו לא מהני.

כל נידון טוח בטיט זה רק לשיטת הרמ"א ולא לשיטת השו"ע

והנה לגבי כיסוי הכפתורים או הסרתן יש לדון האם זה מהני כמו בסי' רנ"ד לשיטת הרמ"א שמותר לצלות בשר בתנור שטוח בטיט, עיין בב"י בסי' רנ"ד שהביא פלוגתא דהרמב"ם ורש"י, מה עניינו של טוח בטיט, האם זה מחמת היכר או מחמת קשי ליה זיקא, לדעת הרמב"ם קשה ליה זיקא ולרש"י מחמת היכר. והרמ"א פסק כרש"י, ולפיכך התיר לצלות בשר בתנור טוח בטיט, ולפי"ז יש להתיר בכיסוי או בהסרת כפתורים, שלמרות שהוא היכר שלא באש עצמה אלא מחוץ לאש, מ"ש מתנור טוח בטיט שהתירו חכמים.

והנה זה ברור שבכיסוי הכפתורים אינו דומה לטוח בטיט, כיון שטוח בטיט בזה יש פחות חשש לפתיחתו, אבל בכיסוי שיוצא בקלות אי"ז מהני, והו"ל כמו רק מכוסה ולא טוח בטיט, אלא שיש להסתפק גבי הסרת הכפתורים, שעד שיביאם וירכיבם יזכור ולא יבוא לחתות, וג"כ לא יטרח כולי האי לסתור את הטיט (עיין בביאוה"ל סי' רנ"ד ד"ה אע"פ ובערוה"ש שם ס"ד שכתבו ב' טעמים האלו).

ואמנם נראה שאי"ז דומה כלל, חדא דעד כאן לא התירו חכמים אלא במקום שהקדירה נמצאת בתוך התנור, ואין רואים האש והקדירה כיון שטוח בטיט, אבל באופן שנמצאת הקדירה ואפשר לראותה וג"כ רואים האש, בזה מי יימר שמהני הך היכרא, ועוד שבתנור טוח בטיט אין אפשרות לראות את המקום שאפשר לחתות כיון שזה מכוסה, אבל כאן כשרואה את הברזים של הגז הרי אפשר שלא יזכר. ושוב ראיתי לספר שיעורים בשבת שכתב שלא שייך לדמות להך מילתא, כיון שאפשר בדוחק להגביה את גובה הגז, ובזה י"ל שלא מהני.

אלא שיש לעיין באופן שיכסה את הכפתורים במנעול האם יהיה מהני, והנה לפמש"כ לעיל דלא מצינו היתר טוח בטיט זה רק באופן שהקדירה והאש מכוסים, א"כ היה נראה לומר שגם במנעול לא יהיה מהני. אלא שחזינא לחזו"א (בסי' ל"ז סק"ג ובסי' ל"ח סק"ב) שנקט ששרי לכסות במנעול פי התנור, א"כ י"ל דה"ה בנדון דידן. וראיתי שכ"כ בספר ברית עולם עמוד 68 סעיף י"ד-ט"ו.

ותמהני עליו, דהתם קאי לכסות את פי התנור ולא לכסות את כפתורי הגז, דחלוק זה מזה, וכמשנ"ת לעיל דהרי בכיסוי פי התנור אין רואין האש והקדירה, משא"כ בתנור הנעול במנעול שלא רואים את הקדירה והאש.

ואמנם בלא"ה אין לחלק בין תנור לכפתורי הגז, עפי"ד הגרי"ש אלישיב שליט"א שהובא בספר שבות יצחק (ח"ב פ"י), שכיון שבמנעול אין טרחא לפתוח י"ל שיפתח בשבת, משא"כ בטוח בטיט, וזה לפי סברת הביאוה"ל שכתבנו לעיל, והוסיף שכל מה שחז"ל התירו טוח בטיט משום דאדהכי מידכר, זה רק בצירוף שהקדירה והאש מכוסים, דבזה אין חשש גדול שיפתח כיון שאינו רואה, משא"כ בגז שיש חשש יותר גדול שיפתח הואיל והקדירה והאש לפניו (וזה כמש"ל וביותר תוספת ביאור), ועי"ש שהביא שמשמע קצת כך בלבוש. ושוב ראיתי לספר שבות יצחק בפ"ט סוף אות א', שדייק מדברי החזו"א שמהני אף בכפתורי הגז היכא שהקדירה ע"ג התנור, חדא דמתוך שהזכיר בכל דבריו שהקדירה נמצאת מע"ג התנור, ועוד שהוצרך לאסור חזרה משום שחום החשמל לא חשיב גרוף, ואי איירינן בתוך התנור למה לי הך טעמא, תיפו"ל משום שאסור חזרה בתנור אפילו בגרוף.

והנה בספר אור לציון כתב שבאופן שהגביה את האש לגובה המקסימלי חשיב כגרו"ק, כיון שאין יותר חשש לחיתוי, והוסיף שפשוט אף היכא שסמוכים לאש עוד מבערים שהאש בהם גדולה מאש זו, לא אמרינן שמא יבעירם, שלא מצינו שגזרו אלא שמא יחתה ולא שמא יבעיר אש אחרת, ואין אנו גוזרים גזירות חדשות מדעתינו וכמ"ש הרא"ש, וכתב שם גם דה"ה לפלטה חשמלית כשאין אפשרות להגביה עוצמת החום שרי.

ובספר אג"מ או"ח ח"ד סי' ע"ד אות כ"ה נשאל בנדון דידן היכא שהגביה את האש לגובה המקסימלי האם חשיב כגרו"ק, או שצריך ליתן הבלעך, דהרי גבי בשר גדי ועוף לא חיישינן לשמא יכבה. והשיב שצריך ליתן הבלעך, חדא דאף אם ליכא למיחש צריך מטעם לא פלוג, ועוד דאף שלכבות אש של עצים שצריך לזה מים לא גזרו, אבל לכבות האש שבגז שהוא בקל יש לחוש, ואף אם נימא דליכא כיבוי כלל בגז, מ"מ איכא למיחש שמא יקטין האש שבגז ואח"כ יחתה.

ועיין בספר שבות יצחק ח"ב עמוד צ"ו שהביא בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א שיש לאסור אפילו בפלטה חשמלית שאין בה אפשרות להגביה חומה, מ"מ צריך להחמיר בזה כיון דלא פוגג.

ויש לעורר ע"ד האג"מ, דמש"כ שלא פוגג חכמים צריך להביא לזה ראיה, ובפרט שמצינו במג"א שהבאנו לעיל במש"כ שהיכא ששם ע"ג תנור שיש לו מעזיבה אין חשש, ולמה לא נימא לא פוגג. ועוד, דחשש כיבוי לא מצינו בשום מקום, ומנ"ל לחלק חילוק בין קרוב לרחוק. ועוד, דמש"כ שחיישינן שמא יקטין האש ולאח"מ יגביה, זה חשש רחוק שיעשה שני איסורים. ומ"מ יראתי להכריע בזה הדבר, כיון ששני עמודי הוראה קיימי' בהך שיטה, ומש"כ רק בדרך חידו"ת ופלפול.

אלא שיש להקשות ע"ד האג"מ, דהנה הביאוה"ל ידוע שהסתפק בסי' רנ"ג סעיף א' בד"ה אפילו אינה לא גרופה, גבי קש וגבבא שהתירו חכמים להשהות ע"ג אפילו כשאינה גרופה, ומצינו הטעם בכלבו דמיד שכלה הגחלת כלה השלהבת, וא"כ היכא שהניח קש וגבבא הרבה שבוער זמן רב אפשר דאסור להשהות עכ"פ בזמן שבוער, ודייק את זה מלשון הגמ' דאמרינן לשון שהסיקוהו בקש וגבבא, משמע שהיה לאחר ההיסק. א"ד דלאו דווקא, ומש"כ בלשון הש"ס זה האורחיה שהיה דרכם להניח הקדירה לאחר ההיסק, ואה"נ דל"ש, והטעם בזה שבזמן שבוער בלא"ה אין לו לחתות, דל"ל לחתות כ"ז שבוער, וא"צ לחתות כ"א כשנכבה, ובקש וגבבא מתי שנכבה כלה גם הגחלת, משא"כ בגפת ועצים שיש חשש שיבוא לחתות בגחלים.

ולכאורה לפי"ד האג"מ דיש כלל דל"פ, א"כ מה איכפת לן שיש סברא שלמה לו לחתות, סו"ס מתי שיש אש יש חשש לחיתוי באופן אחר, א"כ ה"ה בכה"ג שיש לאסור.

ועיין בספר שבות יצחק (שם) שעמד בזה, וכתב בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א לחלק דשאני אש דקש וגבבא הואיל שאין לה קיום אלא מיד הולכת ונכבית, ולא נשאר בה גחלים בוערות, להכי אינה נכללת בלא פלוג דשמא יחתה, משא"כ אש החשמל שהיא אש בת קיימא, וגם שייך בה שמא יגדיל בכיריים אחרות, שפיר הוי בכלל הלא פלוג גם כשא"א להגדיל.

ועכ"פ עולה לן שהיכא שהגביה את כפתור הגז לגובה המקסימלי, ובפלטה חשמלית יש בזה ב' דעות, א. דחשיב כגו"ק, וזוהי דעת הגרב"צ זצ"ל. ב. דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א והאג"מ דהו"ל ככירה שאינה גרופה וקטומה, ורבו השיטות בזה באחרונים, ואכמ"ל.

בענין סמיכה ע"ג וכנגד המדורה

בגמ' בשבת דף ל"ז ע"א איבעיא להו מהו לסמוך בה, תוכה וגבה אסור אבל לסמוך בה שפיר דמי או דילמא לא שנא וכו', מאי הוי עלה, ת"ש כירה שהסיקוה בגפת ועצים סומכין לה, ואין מקיימין עליה אלא אם כן גרופה וקטומה. ויעויין ברי"ף שביאר את קושיית הגמ' אליבא דרבנן דלשהות תנן, והתוס' פליג ע"ד וס"ל שספק הגמ' בין לחנייה דלהחזיר תנן ובין לרבנן דלשהות תנן.

והנה ברמב"ם כתב בפ"ג מהלכות שבת הלכה י': וכל שאין מחזירין עליו אין סומכין לו בשבת, ובמג"א סק"ה כתב שמשמע מדברי הרמב"ם דבשבת אסור לסמוך באינה גרופה, דהאי בעיא בגמרא לא הוי אלא בערב שבת, ועיין במ"מ וכ"מ ברי"ף ע"ש. אבל לסברא השניה שרי אפילו בשבת, כמ"ש הרמ"א בסוף סי' זה, ונחלקו האחרונים בדעת המג"א.

ועיין במחצית השקל שכתב בכוונת המ"א, דהא מצינו מחלוקת בראשונים האם ספק הגמ' בשהייה או אף בחזרה, וביאר הר"ן מדעת הרי"ף מדפשטינן משהייה גבי ב' כירות המתאימות, יוצא שספק הגמ' גבי שהייה, וא"כ מהו לשון הגמ' תוכה וגבה הוא דאסיר והרי לחנייה שרי, והחולקים נקטו דמדרבנן נשמע לחנייה, עי"ש, ומ"מ כוונת הרמב"ם דכיון שמצינו שספק הגמ' לרבנן, וכ"ז רק בשהייה, ואנן דפסקינן כוותייהו דרבנן י"ל דסמיכה בחזרה אסור.

ואמנם בדגול מרבבה כתב בזה"ל: היינו לסמוך תחילה בשבת, אבל אם סמך מערב שבת מותר להחזיר ולסמוך, כדמוכח משתי כירות המתאימות שם בגמרא. וכוונתו למ"ש בגמ' בב' כירות המתאימות דשרי. ולכאורה צ"ב מהיכן ראייתו. ועו"ק דבפשוטו זה תלוי בפלוגתא דרבנן וחנייה אי חזרה שרי או לא, דלרבנן אסור ולחנייה מותר, ועיין בהגהות רע"א שהקשה כך ע"ד הדגול מרבבה.

ואמנם יש לעיין, דהדגול מרבבה דייק דבר זה מסיפא דב' כירות, דדעת רבי יהודה שלשיטת ב"ה שרי בחזרה, וא"כ שפיר מוכח ששרי. ושוב ראיתי לביאור הלכה בד"ה מותר לסמוך לה שכ"כ להעיר, והביא שהרמב"ן במלחמות כ"כ, והביא את שיטת הבית מאיר שמותר בסמיכה לכתחילה, ע"ש. ולפי"ז עכ"פ עולה דפלוגתא דרבנן וחנייה בסמיכה אינה בחזרה הכא שהיתה שהייה מערב שבת, אלא המחלוקת גבי חזרה לכתחילה בשבת, שלרבנן אסור ולחנייה שרי.

ואמנם יעויין למג"א בסק"ו שכתב ע"ד הרמ"א שהביא ברייתא דב' כירות המתאימות, שלסברא שניה שרי אפילו בשבת, דהא איבעיא קאי אסמיכה בשבת ופשיט מהא. וצ"ב דמה רבותא בא לאשמועינן הרמ"א שכתב גבי ב' כירות המתאימות, והלא הגמ' רצתה לפשוט מינה גבי סמיכה, ודחי שאני התם דכיון דשליט בה אוירא וכו', הרי שסמיכה היא חידוש, וכיון דשרי סמיכה כ"ש הא. ועוד דמה המ"א בא לחדש שלסברא שניה שרי אפילו בחזרה, והלא זה פשוט.

ואמנם יש להקשות דלאחר דפשטינן דשרי סמיכה, לכאורה יל"ק מאי רבותא בברייתא גבי ב' כירות המתאימות, שהברייתא תחדש יותר ותנקוט שגבי סמיכה שרי.

ועיין במחצית השקל שכתב ליישב את דברי הרמ"א, דאפש"ל שיש כאן חידוש יותר מאשר סמיכה, דכיון שאיכא הכא תרתי לגריעותא, א. שעומדת ע"ג גרופה, וסליק עכ"פ הבלא מאידך. ב. וגם היא סמוכה לצד כירה שאינה גרופה, ובסמיכה איכא רק חדא לגריעותא שסמוכה לצד כירה שאינה גרופה, אבל עכ"פ אינה יושבת ע"ג הכירה, ולהכי ס"ד שזה יותר חמיר, לזה הרמ"א בא לחדש שזה אותו

דין, וע"כ כתב המ"א שזה תלוי בב' דעות.
והשתא נבא לדברי החת"ס שכתב ע"ד הדגול מרבבה, חדא דמהמ"א בסק"ו לא משמע הכי, ועוד דהברייתא דב' כירות דחינן כיון דמידלי שליט ביה אוירא, והיינו שזה יותר קיל, והיאך אפשר להביא משם ראיה.
ואמנם י"ל על הקושיא השניה, דחדא יש סברא לומר שזה יותר חמור, ועוד דאף אי נימא שא"א להביא מזה ראיה, דכיון שיש צד לקולא ויש צד לחומרא, סו"ס הדחיה של הגמ' זה למימר שאין ראיה, אבל למסקנא דשרי הרי דהראיה מב' כירות שפיר יש ראיה. ועוד, דיותר אפש"ל דאף אי נימא שהגמ' דחתה הך ברייתא דב' כירות, היאך לרי"ף הגמ' פושטת מב' כירות, הרי מסיפא משמע כחנניה והספק אינו אלא לרבנן, אלא ע"כ דחזרה לאחר שהייה שרי אפילו לרבנן.
ומה שהקשה ממ"א בסק"ו לא הבנתי דבריו הק', והיע"ב להבין דבריו, ומ"מ עיין לנתיב חיים שכתב ע"ד המ"א שלו נראה שהרמ"א מתיר בכה"ג, דהיינו בחזרה בב' כירות המתאימות אף למ"ד ששהייה אסורה, וכוונתו מסתבר שס"ל שכיון שבגמ' דחינן למימר דגרע מסמיכה, א"כ אפש"ל שלדעה קמייתא אסור.
עיין בביאוה"ל שהביא דעת הבית מאיר שמתיר נתינה לכתחילה בשבת, והביא שמהרא"ש בסי' י' משמע כדבריו, שכתב ע"ד הגמ' ת"ר מביא אדם קיתון של מים ומניחו כנגד המדורה, ולא בשביל שיחמו אלא בשביל שתפוג צינתן וכו'. תימה מ"ש הכא דשרינן להשים קיתון של מים אצל המדורה בשביל שתפיג צינתן וכו', ולעיל אסרינן להשים על גבי כירה אע"פ שגרופה וקטומה, אע"פ שהתבשיל נתבשל מערב שבת וכו'. וי"ל דיש לחלק בין להשים ע"ג כירה למדורה, קדירה ע"ג כירה אסור, אבל אצל המדורה שרי משום דדמי לסומך ושרי. מיהו לא דמי כולי האי לסומך, דהתם מפסיק כותלי הכירה, אבל הכא שהוא אצל המדורה הו"ל למיחש שמא יחתה וכו'. עכ"ד. חזינן מדבריו דשרי לסמוך לכתחילה בשבת, דמדמה דין זה לכנגד המדורה, והתם שרי לכתחילה.
ואמנם עיין בחזו"א סי' ל"ז סק"ט שהביא את דברי הרא"ש הנ"ל, ונקט שהר"ן מחמיר, ומשמע מדבריו שנוטה להחמיר כהר"ן ואסור סמיכה לכתחילה, ולפי"ז נקט שבקדירה ריקנית לשיטתו זה מדין סמיכה, ואסור לסמוך לכתחילה.
ועכ"פ עולה שדעת הביאוה"ל נוטה לפסוק כהדג"מ ודלא כהרע"א, אלא שבסוף סי' רנ"ג בד"ה לסמוך משמע מדבריו איפכא, דהנה הרמ"א כתב וה"ה לסמוך לתנור שאינו גרוף וקטום, הואיל והקדירה עדיין חם ומבושל כל צרכו, וכן המנהג פשוט להתיר.
וכתב ע"ד הביאוה"ל דמשמע מדברי המ"א כמ"ש הרע"א ודלא כהדג"מ, דהרי המ"א כתב כדמשמע מהרמ"א סוס"י זה, חדא דהרמ"א לפי"ז קאי לענין הניחה ע"ג קרקע, ולפי"ד הדגמ"ר מה שייך נתינה לכתחילה לענין הנחה ע"ג קרקע. ועוד, דהכא קאי בנתינה ע"ג בתי החורף, וסילק הקדירה מהכירה כשעודן חמין ומניחן ע"ג בתי החורף, ומשמע מדבריו הכא שנוקט כדעת הרע"א.
ואמנם יש להוכיח מדברי הרמב"ם שהמ"א קאי ע"ד דמשמע כדברי הרע"א, שכתב הרמב"ם בפ"ג ה"ז ומותר לסמוך לכירה מבערב אע"פ שאינו גרופה וקטומה, משמע דס"ל למאי דפסק כרבנן שרי רק שהייה, אבל חזרה לא.
ועיין בשו"ע הרב סי' רנ"ג סק"כ שכתב שלדעת השו"ע שלשהות תנן, אסור בסמיכה אפילו חזרה, ולדעת הרמ"א דלהחזיר תנן שרי אפילו סמיכה לכתחילה.
ולפי"ז י"ל דמש"כ הרא"ש דשרי סמיכה לכתחילה, וכמ"ש הביאוה"ל והחזו"א, זה ע"פ מש"כ החזו"א שמה שכתב הרא"ש שישראל אדוקים במצוות עונג שבת לכן יש לפסוק כחנניה מחמת המנהג, ודלא כהביאוה"ל שכוונת הרא"ש שלא יהיו מזידין אלא שוגגין, וא"כ זה ראיה לדברי החזו"א וקשה לדברי הביאוה"ל, ובלא"ה כבר נתקשינו לעיל ע"ד הביאוה"ל.
ואמנם הר"ן שנקט דסמיכה לכתחילה אסור אפילו למ"ד שלהחזיר תנן, עולה מדבריו שנקט שזה לא קשור זה לזה, ודלא כשו"ע הרב.

הרב יוסף הלוי זאהן
כולל "אליבא דהלכתא" רוממה

בשיעור מאכל בן דרוסאי

בשו"ע סי' רנ"ג סעיף א', כירה שהיא עשויה כקדירה ושופתין על פיה קדירה מלמעלה וכו', אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה, אלא אם כן נתבשל כל צרכו והוא מצטמק ורע לו, דליכא למיחש שמא יחתה וכו'. וי"א שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי (פי' שם אדם שהיה אוכל מאכלו שלא נתבשל כל צרכו), או שנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, מותר להשהותו וכו'. הג"ה ונהגו להקל כסברא האחרונה (דסגי בכמאכל בן דרוסאי). וכתב במשנ"ב (ס"ק ל"ח) דשיעור כמאכל בן דרוסאי י"א חצי בישול וי"א שליש בישול, והשו"ע לקמן בסימן רנ"ד סעיף ב' סתם חצי בישול, ובמקום הדחק אפשר דיש להקל. ודבריו צריכים ביאור, דהנה אם הכרעת המחבר הוא כחצי בישול, וכלשונו שם אין צולין בצל וביצה או בשר ע"ג גחלים אלא כדי שיצלה מבעוד יום משני צדדיו כמאכל בן דרוסאי שהוא חצי בישולו, יעוי"ש, א"כ מאי האי דבשעת הדחק כתב המשנ"ב להקל, הא אם הכריע המחבר דפחות מחצי בישול לא תיסגי בשיעור בישול של מאכל בן דרוסאי, א"כ לכאורה אין מקום לחלק בין בשעת הדחק לשלא בשעת הדחק, הא אין היתר לשהות צלי או תבשיל מבעוד יום אלא אם כן יתבשלו מבעוד יום, וכיון דאפילו כמאכל בן דרוסאי לא הגיע, לפי הכרעת המחבר דשיעורו כחצי בישולו, א"כ גם בשעת הדחק תהא אסור, ומאי האי דהתיר המשנ"ב.
וע"כ צ"ל שהכרעת השו"ע אינו מתורת ודאי, אלא דלכתחילה ראוי לחשוש באיסור שהייה גם כדיעה זו הסוברת חצי בישול. והנה בבאר היטב (סי' רנ"ב סק"ב) העיר על הכרעת המחבר, שבשו"ע יו"ד סי' קי"ג הביא די"א שהוא שליש בישולו והכא פסק לחומרא, ומבאר הבאר היטב סברתו דהוא משום חומרא דשבת. ובזה יש מקום נמי לומר דרק פסק המחבר לחומרא באופן דלכתחילה לא יעשה כן משום חומר דשבת, אבל כיון שלא הכריע בדין מאכל בן דרוסאי שתהא כחצי בישול, ורק משום חומר דשבת הוא דפסק הכי, א"כ בשעת הדחק שפיר אפשר דיש להקל כשליש בישול. ואולם גם בזה יל"ע, דע"כ אין הכרעה כלל ששיעור כמאכל בן דרוסאי תהא כשליש בישול, ומהיכי תיתי לן להקל בספיקא דשליש או חצי בישול, ואע"פ שהוא שעת הדחק מ"מ לא תועיל בהכי להקל בספיקא, דהא בלא שעת הדחק הו"ל להחמיר מספיקא, ומה נשתנה בכך שנולד מצב של שעת הדחק. ויש לבאר עיקר הדין של כמאכל בן דרוסאי.

מקור הדין והמחלוקת בשיעורה

תנן במתני' (שבת דף י"ט ע"ב) אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום, ובגמ' וכמה, א"ר אלעזר אמר רב כדי שיצולו מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי. איתמר נמי אמר רב אסי א"ר יוחנן כל שהוא כמאכל בן דרוסאי אין בו משום בישולי נכרים. תניא חנניא אומר כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו ע"ג כירה, ואע"פ שאינה גרופה וקטומה. ע"כ הסוגיא. ופירש"י (שבת דף כ' ע"א ד"ה בן דרוסאי) לסטים היה ומבשל בישולו שליש [ובמס' ע"ז לא פי' רש"י שיעורא אלא סתם (דף ל"ח ע"א ד"ה בן דרוסאי) לסטים היה ואוכל כל דבר המבושל קצת, ובשבת מפרש להדיא שיעורא בשליש בישולו]. וכן העתיק הר"ן בפי' על הרי"ף, וכן פי' הר"י מלוניל ומהר"ח או"ז, וכ"כ המאירי ורבינו מענדל קלויזנער בפסקיהם על הסוגיא, דשיעור כמאכל בן דרוסאי בשליש בישול הוא. אלא שבשלטי הגיבורים הביא דהרמב"ם פליג ע"ד הראשונים האלו, ומדבריו (פ"ט מהלכות שבת הלכה ה') משמע שהוא כחצי בישול, שכתב שם וז"ל: הניח בשר ע"ג גחלים, אם נצלה בו כגרוגרת אפילו בשנים ושלושה מקומות חייב, לא נצלה בו כגרוגרת אבל נתבשל כולו חצי בישול חייב, נתבשל חצי בישול מצד אחד פטור עד שיהפך ויתבשל חצי בישול משני צדדיו. ופי' הראב"ד חצי בישול פי' כמאכל בן דרוסאי. הרי דהרמב"ם ס"ל (וכן מסתימת הראב"ד שלא השיג עליו משמע דס"ל נמי הכי) דשיעור כמאכל בן דרוסאי כחצי בישול הוא. והן נמי בפ"ג מהלכות שבת הלכה ט"ז כשהביא דין דשהייה בצלי ע"ג גחלים, סתם ולא פי' שיעורא אלא דצריך שיהא כדי שיצולו מבעוד יום ויהיו ראויין לאכילה, וע"פ מש"כ הראב"ד נראה דהרמב"ם להדיא לא פי' כשאר הראשונים דהוא כשליש בישול, אלא כ' שיהיו ראויין לאכילה, מפני שסובר דשליש בישול לא סגי, דבעינן חצי בישול, ובכסף משנה על הרמב"ם (שם) מציין למש"כ בפ"ט ה"ה דמשמע דשיעור כמאכל בן דרוסאי הוא חצי בישול, והוא כמו שביארנו.
וביאר המגיד משנה שמקור הדין של הרמב"ם הוא מסוגיא דמנחות (נ"ז ע"א), דאי' שם, אמר ר' יוחנן הניח בשר ע"ג גחלים, היפך בו חייב, לא היפך בו פטור. היכי דמי, אילימא דאי לא הוה מהפך בי' לא בשיל פשיטא, אלא דאי לא הוה מהפך בי' נמי הוה בשיל אמאי לא מיחייב (פירש"י כשלא היפך הוי פטור, ואי בלא היפוך לא הוי מתבשל נמצא שהרי כשלא היפך לא נצלה ולא מידי ופשיטא דפטור, ואי בלא היפוך נמי מתבשל תהא חייב בכל גווני, גם כשלא היפך). ומשני, לא צריכא דאי לא היפך בי' הוה בשיל מצד אחד כמאכל בן דרוסאי, וכי מהפיך בי' בשיל משני צדדיו כמאכל בן דרוסאי, וקמ"ל דכל מצד אחד כמאכל בן דרוסאי לאו כלום הוא. ומסיים רבא דכל שנצלה כגרוגרת אפילו מצד אחד חייב אם הוא במקום אחד, ואסיקנא אפילו בב' וג' מקומות נמי חייב, וכן פסק הרמב"ם וכנ"ל.
ומדקדק המגיד משנה ממה שנראה שהרמב"ם נוקט דכמאכל בן דרוסאי הוי חצי בישול ולא שליש בישול כמו שפירש"י, דפליג עליה וס"ל דבישול שליש לא הוי כלום, ולפי"ז גם אם בישל בשוגג כשליש בישול יש לו לרדותו מהתנור ולא יבוא לידי חצי בישול (אע"ג דקי"ל רדיית הפת אסור מדרבנן, אבל כדי שינצל מאיסור בישול דאורייתא חייבוהו חז"ל לרדותו לפני שיגיע לכמאכל בן דרוסאי), ולפי"ד רש"י היה אסור בכה"ג לרדותו מהתנור כיון דמאחר שכבר עבר על איסור בישול דאורייתא, וכבר לא יועיל לו ברדייתו מהתנור, א"כ הו"ל רדיית הפת אסור בכה"ג מדרבנן.
והקשה הרמ"ך על הרמב"ם ולא ידעתי מאין הוציא זה, דמ"ש בישול מצלי, וגם לא ידעתי מאי חצי בישול שהוא חייב, כי נתבשל כמאכל בן דרוסאי כולא בישול הוא לגבי שבת, ואם לא נתבשל כמאכל בן דרוסאי אמאי חייב לענין שבת, וצ"ע, עכ"ל. וכתב בכסף משנה שלפי"ד המגיד משנה מבואר שפיר מקור הדין של הרמב"ם, דהיינו שהרמב"ם סובר דכמאכל בן דרוסאי בחצי בישול גמורה הוא, והרמ"ך לא אסיק אדעתי' לפרש כן בדברי הרמב"ם, ובאמת כל הראשונים כולם פירשו כמו שפירש"י, למעט הרמב"ם בדבריו אלו והראב"ד שסתם כדבריו. ולכך י"ל דשפיר הקשה הרמ"ך מאחר דלא אסיק אדעתי' דכוונת הרמב"ם בחצי בישול שיהא כשיעור מאכל בן דרוסאי, ותמה מהיכן יצא לו להרמב"ם שיעור זה, דהא בממ"נ לא קרינן לכמאכל בן דרוסאי בישול לחצאין, שהרי לענין שבת בישול גמור מיקרי, וגם אם נתכוין לחצי משיעור מאכל בן דרוסאי לא מתחווא, דהא פחות מכמאכל בן דרוסאי לאו כלום הוא. והאמת שהרמב"ם בעצמו סבר דחצי בישול גמור היא היא השיעור של כמאכל בן דרוסאי, שעלי' יתחייב בשבת, ובפחות מכן לא מיקרי בישול כלל.
אולם בדעת הרמב"ם בזה יש מקום עיון, וציין במרכבת המשנה להא דפסק הרמב"ם לעיל מיני' (פ"ח מהל' שבת ה"ה) וז"ל: המעמר אוכלין אם לאכילה שיעורו כגרוגרת, ואם עימר לבהמה שיעורו כמלא פי גדי, ואם להסקה שיעורו כדי לבשל ביצה, וביצה האמורה בכל מקום היא ביצה בינונית של תרנגולין, וכל מקום שנאמרו כדי לבשל ביצה הוא כדי לבשל כגרוגרת מביצה, וגרוגרת אחד משלושה בביצה. הרי חזינן דהיכא דמדדנו בשיעור בישול, סגי בשליש בישול. ובמרכבת המשנה הוסיף בזה לדקדק דמכאן משמע מקור לדעת רש"י דכמאכל בן דרוסאי משערינן בשליש בישול, דהא קי"ל כגרוגרת מביצה קלה, וגרוגרת שליש ביצה (בכס"מ בפ"ח ה"ה מבאר חישוב הרמב"ם ע"פ מש"כ בפ"א מעירובין ה"ט די"ח גרוגרות הם ג' ביצים). וממשמעות המרכבת המשנה שיש בזה כדי להוציא ביאור דברי הרמב"ם כסותרים זא"ז, וכ' דאין זה הכרע, והנראה מדעת רבינו דכל שהוא ראוי לאכילה ע"י הדחק חשוב בישול, והיינו מה שאמר רבינו חצי בישול, ולאו דוקא חצי בישול אלא מקצת בישולו.
ולפי מסקנת המרכבת המשנה עולה שאין מחלוקת כלל בין הרמב"ם לפירש"י, וכו"ע ס"ל כמאכל בן דרוסאי הוי כשראוי ע"י הדחק, והיינו כאשר מבושל במקצת, ולא דוקא חצי בישול אלא גם בשליש בישול מיקרי ראוי ע"י הדחק, וחשיב בישול גם להרמב"ם. אלא שבשלטי הגיבורים מבואר דפליגי, וגם ממשמעות הרמב"ם אינו נראה לומר דלאו דוקא כוונתו בשיעור חצי בישול, ובכס"מ פי' דהכי ס"ל להרמב"ם, וגם בשו"ע יו"ד סי' קי"ג הביא ב' דיעות בזה, ובאו"ח סי' רנ"ב אף סתם בחצי בישול, ויש לבאר א"כ כוונת הרמב"ם בחישוב בישול בכגרוגרת מביצה קלה כבישול אחד משלושה, היכא דס"ל דשליש בישול לא סגי.
אכן לכאורה נראה דקושיא מעיקרא ליתא, דחלוק בישול במקצת החפץ ומקצת בישול כחפץ, והיינו דעל אף דקרינן לחפץ מבושל כאשר שליש ממנו מבושל לגמרי, היינו דמשום דמקצת החפץ ראוי לגמרי אמרינן דנגמר מלאכת בישולו של החפץ לחייב בו בשבת, משום שיש בו כשליש הראוי לגמרי לאכול, והוא עיקר המחייב בבישול, וכמש"כ להדיא בפ"ג מהלכות שבת הל' ט"ז ויהא ראויין לאכילה. ולכן במקצת בישול של החפץ אין בו כדי לחייב בשבת עד שיהא ראוי לאכילה, ויש לומר שבזה נתן הרמב"ם שיעור חצי בישול, דס"ל שבחצי בישול חשיב ראוי לאכילה ע"י הדחק.
והמרכבת המשנה דלא נחית להכי בדעת הרמב"ם, אפשר משום דלכאורה בלא"ה יל"ע לדעת הרמב"ם מנין לו בבישול דפחות מחצי הבישול אינו ראוי ע"י הדחק, הרי חז"ל לא נקטו בשיעור זה אלא תלו זאת בבן דרוסאי שהיה ליסטים, וכאשר היה ממהר באכילתו מחמת טירוף הרודפים אחריו, היה מקצר בבישולו ככל האפשר שיוכל לגמור באכילתו ולברוח עוד, וא"כ הרי לכאורה משערינן בגברי ערטילאי שאין עולה להם בצרכיהם בישול טוב כמו אינשי דעלמא, ויתכן מאוד שאע"פ שפחות מחצי הבישול לא יהא ראוי לאכילה אפילו ע"י הדחק לאינשי דעלמא, אבל לבן דרוסאי אפשר דס"ל להרמב"ם שהיה זאת מאכלו יום יום, ובבן דרוסאי אנו משערינן, לא באינשי דעלמא.
ותו, אפילו תינח דמשערינן כמאכלו של בן דרוסאי שהיה אוכל שלא בשעת דחקו, והוא המאכל דאינשי דעלמא לא היו אוכלים אלא בשעת הדחק, ועל כזה שיער הרמב"ם בכחצי בישול, מ"מ הרי לא כל מאכל שוה בזה, דיש בשר קשה שאינו ראוי כלל לאכול עד שיגמר בישולו במקצת, ויש מאכלים רכים יותר שבפחות מזה כבר ראוי לאכילה ע"י הדחק, על אף שנמשך בישולו אח"כ עוד זמן רב יותר. וכן מצינו להמשנ"ב בהלכות ברכת הפירות (סי' ר"ב סעיף י"ב, ובסי' ר"ה סעיף א') שיש נפק"מ להלכה בין פירות וירקות שאינם ראויים לאכול חי, ואין דרך לאוכלם חי, ואין דרך רוב בני אדם לאוכלם חי, וראוי לאוכלו מבושל יותר מחי, וראוי לאוכלו מבושל וחי, וראוי לאוכלו חי יותר ממבושל, הרי דודאי יש מאכלים שאינם מצריכים חצי בישול בכדי שיהא ראוי לאוכלו, וא"כ בכאלו מאכלים יהא שיעור בישולו הרבה לפני שיגיע לכחצי בישולו, ולמה קבעו חז"ל שיעורו בחצי בישולו.
ואפילו תימא דהרמב"ם שיער בבישול הראוי לאינשי בעלמא בשעת הדחק בבשר לחוד, ומינה הסיק דה"ה בישול שאר מאכלים יהא שיעורם לפי מה שהם, מ"מ גם בבשר גופי' מצינו להדיא בסי' רנ"ד חילוק בין בשר רך ובשר קשה, שהבשר הרך מתבשל בנקל יותר, וה"ה מצינו בבשר שאפשר בכמה מיני בשר שיהא ראוי לאוכלו חי, וכעין שאמרו (ע"ז כ"ט ע"ב) גבי קיבת עולה דכהן שדעתו יפה שורפה חיה, ופירש"י שדעתו יפה שאינו קץ ומואס בה והוא גומעה חיה, א"כ הרי איכא נמי דרגות בבשר, שהבשר הקשה יותר צריך בישול כדי שיהא ראוי לאוכלו, ובשר רך יותר ראוי גם בפחות מכך עד כדי שהקיבה אפשר להיות ראוי לאוכלו חי לגמרי, והרי בן דרוסאי דגברי ערטילאי היה, ודאי לא היה מקפיד כאיסטניס בבישול כל בשר, כמו בשר קשה להצריך בישול חצי.
ואפש"ל דמשום הכי לא אסיק אדעתי' למרכה"מ לבאר דברי הרמב"ם בחצי בישול דוקא, ולחלק בין בישול במקצת ובישול במקצת החפץ וכנ"ל, אלא ס"ל למרכה"מ דיותר פשיטא לן למימר דודאי גם הרמב"ם יסבור דעיקר מקור השיעור לכמאכל בן דרוסאי מכגרוגרת מתוך כביצה נפקא, והוא כשליש, וגובין גרוגרת מכביצה, ובין שליש זמן הבישול של כל הכביצה חשיב בישול. ומש"כ חצי בישול לאו דוקא, אלא כל דבר כפי שהוא, בכדי שיהא ראוי לאכילה ע"י הדחק הו"ל בישול, והוי כאילו אמר במקצת בישול. ולפי"ז אתי שפיר הא דלא כתב הרמב"ם שיעור לכמאכל בן דרוסאי בשהייה, אלא סתם ואמר דכמאכל בן דרוסאי הוה כשראוי לאכול על ידי הדחק, והיינו משום דס"ל דהיא היא שיעורי', בכדי שיהא ראוי לאכול, ודבר זה ניתנה לשיעורין, ותליא בכל דבר כפי שהוא, ומשום הכי לא הוזכר שיעור.
והשו"ע וסייעתי' דס"ל כדעת הרמב"ם דדוקא חצי בישול בעינן, ע"כ צ"ל דס"ל להרמב"ם דשיערו בישול ע"פ מה שראוי לאכול בשר ע"י הדחק, כעין שעשה בן דרוסאי יום יום מחמת טירוף הזמן שדחק לו, ושיעור זה כשעת דחק של אדם בינוני, וס"ל להרמב"ם דזהו בחצי בישול, ואשר ע"כ כל דבר בעולם שיערו בישולו בחצי, ואפילו דבר קל שראוי לאוכלו בפחות מחצי בישול, אינו חייב בשבת עד שיעור ששיערו חז"ל בבישולו, והוא חצי בישול.
ורש"י ודעימי' דס"ל דמשערינן בשליש נראה דיליף מהא דקי"ל לחייב בכגרוגרת מכביצה, דע"כ בישול שליש מיקרי בישול לגבי שבת, ולא ס"ל לשער בשיעור הראוי לבני אדם לאכול ע"י הדחק כלל, אלא ששיעור חכמים כך היא בבישול, ואין חילוק בין בישול מקצת הכביצה לבישול הכביצה במקצת, ובכל גווני בשליש בישולו חייב בשבת.

אליבא דהלכתא

היוצא לפי"ז שיש שני דרכים לשער כמאכל בן דרוסאי, להרמב"ם עיקר הדין הוא בכדי שיהא ראוי לאכול ע"י הדחק (אלא דלהשו"ע סימן בעלמא הוא, דשיעור אחד קבוע לכל הוא, וסימני' ע"פ הא דראוי לאכול בבשר ע"י הדחק, ולמרכבת המשנה עיקר טעמה וגדרה של הבישול נמדדת ע"פ תנאי זה שיהא ראוי לאכול ע"י הדחק), ולפירש"י עיקר הדין הוא במעשה הבישול, דחשיבות המעשה בישול נקבעת ע"פ שיעור ששיערו חז"ל שליש בישול.
ויש לבאר פלוגתייהו ע"פ מה שלכאורה יש לדון במה שחייבה התורה מלאכת מבשל בשבת, אי משום שתיקן המאכל באופן שנעשה ראוי לאכול, או משום שעשה מלאכה שנעשתה במשכן, ובישל כדרך שחז"ל החשיבוה מעשה בישול, דאפשר דרש"י ס"ל עיקר הבישול הוא מעשה המלאכה, והרמב"ם ס"ל עיקר הבישול הוא בתיקון המאכל הנעשית ע"י המלאכה, ומשום הכי רש"י לא חילק בבישול של גרוגרת מכביצה ושליש זמן הבישול, דמאחר וחזינן דשליש בישול כביצה שעליו חייבה התורה משום בישול חשיב מעשה מלאכת בישול, ממילא חזינן נמי דשליש מעשה בישול חייבה עליו התורה, וא"כ כמאכל בן דרוסאי בשליש בישול נמי חשיב מעשה מלאכת בישול, משא"כ להרמב"ם שעיקר הבישול הוא תיקון המאכל הנעשית ע"י הבישול, א"כ בשלמא כגרוגרת מכביצה חשיב מעשה בישול, דעכ"פ נתקנה המאכל בשליש מן הכביצה שעליו חייבה התורה במלאכת בישול. אבל אם בישל רק בשליש ולא נתקנה המאכל בבישולו, א"כ עדיין לא עשה כלום, ומלאכת בישול לא הוי אלא כאשר יהא ראוי למאכל ע"י הדחק, דאז הרי נתקנה במקצת ע"י בישולו.
היוצא מדברינו לדעת השו"ע דיש שני אופני שיעור מאכל בן דרוסאי, ותליא בעיקר יסוד מלאכת מבשל בשבת. והן אמנם בנידון זה לגבי שבת גרידא שייכא, אולם בגמ' הובא (שבת כ' ע"א) בחדא מחתא דין בישולי עכו"ם ומבשל בשבת, ומבואר דחד שיעורא לתרוייהו איתא, רק שבישולי עכו"ם לא חמיר כלל האי כשבת, ומדברי השו"ע (יו"ד סי' קי"ג) מבואר דלמעשה לא הכריע, ומשום הכי הביא ב' דיעות בזה, י"א שליש וי"א חצי בישול, ולכאורה משום דמספק"ל להשו"ע להלכה אי בישולי עכו"ם נאסרה, האם מחמת מעשה עכו"ם במאכלו הוא, או מחמת שהמאכל שנתקנה ע"י עכו"ם נאסרה באכילה, דאם עיקרה מחמת שהעכו"ם עשה בה בישול, א"כ הרי כגרוגרת מכביצה שהוא שליש בישול סגיא לאסור מחמת בישולי עכו"ם. אבל אם עניינו שהמאכל נאסרה משום שהעכו"ם תיקנה בבישולו, הרי לא דמיא לשיעור כגרוגרת מכביצה, דהתם עכ"פ הגרוגרת נתקנה, משא"כ בשליש בישול דלא נתקנה, עדיין האוכל בבישולו לא חשיב בישולי עכו"ם עד שיעבור חצי בישול, דאז חשיב ראוי לאכילה ע"י הדחק, והו"ל בישול להרמב"ם.
והנה השו"ע (סי' רנ"ד סעיף ב') סתם כדעת הרמב"ם, שפסק וז"ל: אין צולין בצל וביצה או בשר ע"ג גחלים אלא כדי שיצלה מבעוד יום משני צדדיו כמאכל בן דרוסאי, שהוא חצי בישולו וכו'. עכ"פ אילו סבר השו"ע להסתפק בהכרעת המחלוקת, גם בהלכות שבת הו"ל להביא י"א חצי בישול וי"א שליש בישול כמש"כ גבי בישול עכו"ם, ולכאורה מבואר שלגבי הלכות שבת הכריע כדעת הרמב"ם, שעיקר מה שחייבתו התורה משום מבשל בשבת הוא במה שמתקן המאכל ונעשית ע"י בישולו ראוי לאכול, ובשליש בישול לא סגי עד שיתבשל כחצי בישול. וכן העלה הבאר היטב, והבאנו דבריו לעיל, וכתב דהכא פסק לחומרא משום חומרא דשבת, והוא מדברי המג"א, וגם במחצית השקל ביאר כן, ובפמ"ג ביאר דאנו נוהגין בלא"ה שם (יו"ד סי' קי"ג) להקל, ולהתיר בישול עכו"ם בכל ענין. בין אם התחיל ישראל וגמרו עכו"ם, ובין אם התחיל עכו"ם (ואפילו עד לכדי מאכל בן דרוסאי) וגמרו ישראל מותר. ואולם דברי הפמ"ג אינם מיישבים שיטת השו"ע שנסתפק במציאותו של מאכל בן דרוסאי אי מיקרי בחצי או בשליש בישול, ובהלכות שבת לא נסתפק הכי, וע"כ צ"ל כמש"כ המג"א ומחצית השקל ובאר היטב, דבאמת מחמת ספיקא בדרבנן יש לסמוך על שליש בישול וכדעת רש"י והראשונים, אבל משום חומרא דשבת החמיר. ואולם כבר הערנו ע"ז דאין מקום להתיר משום שעת הדחק, אלא רק להחמיר בכל גווני, דכיון דמחמרינן בעלמא

משום חומרא דשבת למה ישתנה ההלכה ע"פ שעת הדחק, דהיינו האי חששא דמחמרינן משום חומרא דשבת היכא דשעת הדחק, והיכא דלאו שעת הדחק.
ואכן נראה דיש לבאר בע"א נמי, דהנה בסי' רנ"ג סעיף א' פליגי הרמ"א והשו"ע אי בעינן בבישול שיגמר בישולו לגמרי לפני שבת, או דכיון דנתבשל כמאכל בן דרוסאי סגי לן, ומותר לשהותו. וכבר העיר בפמ"ג (אשל אברהם סי' רנ"ד סק"י) דהשו"ע בסי' רנ"ד סעיף ב' כתב דאין צולין וכו' אלא כדי שיצולו וכו' כמאכל בן דרוסאי, ולא הביא חולק עלי, אלא נתן טעם להתיר דכשנצלה כמאכל בן דרוסאי למה לא חיישינן דילמא אתי לחתויי, דמאחר שהוא ראוי לאכילה למה יחתה להפסידו, והשמיט כאן בצלי' השו"ע דעת המחמירים בבישול, ויש לבאר החילוק בין בישול לצלי.
ובמג"א (סק"י) ביאר היתר השו"ע מחמת שהוא מפסיד בחיתוי ולא משביח, ובבישול שאינו מפסיד בחיתוי יש חשש שמא יחתה, ולא הקיל על בישול כמאכל בן דרוסאי. ולפי"ז י"ל שפיר דכדי להקל לשהות בכמאכל בן דרוסאי הצריך השו"ע שיהא מפסיד בחיתוי לכל הדיעות, ולהרמב"ם הרי בנצלה כשליש שעדיין אינו ראוי לאכילה אפילו ע"י הדחק, אין בחיתויו משום הפסד, אלא שהוא ממהר בצלייתו, ובכה"ג שפיר יש לבאר שלא הקיל השו"ע לשהות הצלי בכמאכל בן דרוסאי, אלא כשהוא חשיב נצלה לאכילה לכו"ע, וזהו בכשיעור ששיער הרמב"ם בחצי בישולו.
ויתר על כן נראה, דהרי ביארנו מחלוקת רש"י והרמב"ם, שהרמב"ם שיער הבישול במאכל שהוא מבשל (כשיהא ראוי לאכילה ע"י הדחק), ורש"י שיער המעשה בישול ע"פ מלאכת הבישול ששיערו חז"ל בגרוגרת מכביצה, שהגרוגרת הוא שליש מכביצה, אבל כו"ע יודו בשיעור שהוא ראוי ע"י הדחק שיהא בכחצי הבישול, רק שרש"י החמיר מהא דמצינו בגרוגרת מכביצה חשיב בישול לחייב בשבת, וכנ"ל. א"כ הרי זכינו לדינא דהיכא דבעינן שיהא המאכל ראוי לאכילה, שיעורו לכו"ע בחצי בישול. והשו"ע נתן טעם להיתר שהייה בצלי מכמאכל בן דרוסאי, דמאחר שהוא ראוי לאכילה למה יחתה להפסידו. וכפי שביארנו גם רש"י יודה להרמב"ם שכאשר מעיקר הדין בעינן שיהא ראוי להפסידו, שאם יחתה מכאן יפסידו, א"כ ודאי בעינן חצי בישול, וזה נראה לכו"ע.
ולפי"ז י"ל דהכרעת השו"ע בסי' רנ"ד בדין מאכל בן דרוסאי אינו מוכח כלל, ואפשר דדוקא בהיתר דצלי הוא דס"ל להשו"ע להכריע כהרמב"ם בשיעור חצי בישול, ואפשר נמי דזה כוונת המג"א שכתב דהכא משום חומרא דשבת פסק לחומרא, משום דכדי להתיר איסור שבת החמור, אע"פ שאין האיסור אלא דרבנן, וגזירה שמא יחתה, מ"מ בעינן שבודאי אין חשש שמא יחתה, והיינו ע"כ שראוי כבר לאכילה, והוא אינו נוגע לשיעור בישול המתחייב בה בשבת שהוא משליש לרש"י ומחצי להרמב"ם, שע"ז י"ל דלא הכריע השו"ע.
ואשר על כן אין מקום להקל ע"פ השו"ע לרדות הפת עד כחצי בישולו כמש"כ הרמב"ם, דיתכן דהלכתא כפירש"י, וכבר בשליש בישול עבר על בישול בשבת, ולא יועיל לו כבר לרדותו לינצל מאיסור בישול דאורייתא, והדרא בכה"ג איסור רדיית הפת דרבנן לדוכתא כדמעיקרא. והשו"ע (סי' רנ"ד סעיף ו') לא פירש שיעורא כלל, וי"ל דמספיקא צריך להחמיר כפירש"י, משום חומרא דשבת.

בבישול מיום טוב לחול ולשבת

הנה בשו"ע (סי' תקכ"ז סעיף א') נפסק: יו"ט שחל להיות בערב שבת, לא יבשל בתחילה לצורך שבת בקדירה בפני עצמה, אבל מבשל הוא כמה קדרות ליו"ט, ואם הותיר הותיר לשבת, וע"י עירוב מבשל בתחילה לשבת. פי', ענין העירוב הוא שיבשל ויאפה מיום טוב לשבת עם מה שבישל ואפה כבר מערב יו"ט לשם שבת, ונמצא שלא התחיל מלאכה ביו"ט אלא גמר אותה.
ובפמ"ג הביא דיש ליזהר בהמאכלים שמטמין לשבת, שיטמינו בזמן שאפשר שיתבשלו שליש בישול מבעוד יום, וכן הביא במשנ"ב לדברי הפמ"ג (שם בסק"ג) להלכה. והטעם ביאר במשנ"ב דהא דמותר לבשל ביו"ט עבור שבת כשיש עירוב תבשילין, דאמרינן הואיל ואילו מיקלעי אורחים וחזי להו ליו"ט גופא, א"כ אינו עושה איסור מה"ת בזה, ורק מדרבנן אסרו, ובשביל שבת שהוא שעת הדחק התירו ע"י עירוב, שנחשב בזה כאילו כבר התחיל להכין מערב יו"ט לשבת, ורק שגומר ביו"ט. ועל זה הוא דקאי דעת האחרונים שיזהר להקדים בהכנותיו, דהא סמוך לשקיעה לא שייך שיצטרך לו ביו"ט גופא, ומשום הכי יזהר להניח בזמן שאפשר שיתבשלו שליש בישול מבעוד יום.
והעיר על זה הגאון ר' נפתלי קופשיץ שליט"א, בדרשת שבת שובה התשע"א, שהרי השו"ע סתם בסימן רנ"ד סעיף ב' דשיעור כמאכל בן דרוסאי הוא בחצי בישול, ומבואר בבה"ט ובמ"א שבא לאפוקי ב' דיעות שכתב השו"ע ביו"ד סי' קי"ג אי כמאכל בן דרוסאי כשליש או כחצי בישול, אלא בהלכות שבת הכריע השו"ע משום חומרא דשבת דהוא בחצי בישול. ואשר על כן אילו היה לנו לחייבו שיהא ראוי ליו"ט גופא, היה לנו לשער זאת בחצי בישול, דשליש בישול בהלכות שבת עדיין לא חשיב לבישול.
ואכן הנראה לפי מה שכתב המשנ"ב הנ"ל בסי' רנ"ג דבשעת הדחק אפשר דיש להקל ע"י שליש בישול, וביו"ט שהוא ערב שבת הרי חשיב שעת הדחק, כמבואר במשנ"ב הנ"ל (והוא מדברי הפוסקים), יש ליישב דמשום הכי נקל לשליש בישול מבעוד יום, אלא דיש לחלק דהתינח עיקר הבישול ביו"ט לשבת שעת הדחק הוא, אבל אין שום דוחק המחייב שבישל כ"כ מאוחר בערב שבת, והדרא קושיא לדוכתא. אלא דאולי י"ל דמאחר דחזינן דאיכא בישול (בשעת הדחק) בשליש, שפיר מיקרי חזי ליו"ט.

הרב יוסף חיים הלוי בירנבוים
כולל "אליבא דהלכתא" קרית ספר

בדין רדיית הפת והמסתעף

א. טעם איסור רדיית הפת

בגמ' ר"ה כט: דתנא דבי שמואל כל מלאכת עבודה לא תעשו, יצתה תקיעת שופר ורדיית הפת שהיא חכמה ואינה מלאכה. ובתוס' שם ד"ה רדיית הפת הביאו שר"ח פי' דהאי רדייה מיירי לאחר אפיה, וזה מותר לכתחילה, ורדייה דריש מסכת שבת שהתירו לרדות קודם שיבוא לידי איסור סקילה, ברודה הפת בעוד שהיא עיסה, שהוא כעין לש שמרככו כשרודהו בידו. והתוס' שם וכן בשבת ג: חולקים על הר"ח, ומפרשים דבכ"ג אסור מדרבנן, ומש"כ בר"ה שם יצתה רדיית הפת היינו שמדאורייתא אין איסור אך מדרבנן אסור, כדאמרי' שבת קיז: ולא ירדה במרדה אלא בסכין.
מבואר בר"ח חידוש גדול דטעם איסור רדיית הפת דהוא כעין לש שמרככו כשרודהו בידו, וכן בערוך ערך כד כ' וי"א כי רדיית הפת האפויה היא חכמה ואינה מלאכה, אבל רדייתה בעודה עיסה קודם שיקרמו פניה מלאכה היא, הלא תראה הפת האפויה אפשר לרדותה בסכין וכיו"ב, אבל העיסה א"א לרדותה אלא בידים, שנמצא כמו לש עורך ומתקן הוא ואינו מקלקל, וכן הביא במאירי. והדברים מחודשים שאסרו משום שדמיא ללש, הרי כל עיסה שכבר גמורה אם ימשיך לרככה קצת לא יתחייב, ורק אם יערוך או יקטף יתחייב, וכאן התחדש שזה כעין עשיית עוד שלב בעיסה.
וברש"י שבת קיז: ד"ה מרדה כ' שהוא דרך חול, אך ברש"י ג': ד"ה הדביק כ' וקיימא לן דרדיית הפת שבות הוא, ובספר תולדות זאב ועוד ספרים כ' דיתכן שאין כאן סתירה, אלא בדף ג' מדובר קודם אפיה ובדף קי"ז לאחר אפיה.
וברמב"ם פכ"ב ה"א כ' רדיית הפת אע"פ שאינה מלאכה אסרו אותה חכמים שמא יבוא לאפות, ואם כבר קרמו פניה מבעו"י כ' הרמב"ם המדביק פת בתנור מבעו"י וקידש עליו היום, מציל ממנה מזון ג"ס וכו', ואע"פ שהרדייה אינה מלאכה, כשהוא מציל לא ירדה במרדה אלא בסכין כדי לשנות - וכוונתו משום עובדין דחול, אך קודם שנאפה האיסור שמא יבוא לאפות, וכ"כ הסמ"ג והסמ"ק. ובראב"ן סי' שמ"ו כ': ומקשין עלה והא רדיית הפת חכמה היא ואינה מלאכה, ואמאי לא איפשטא, ונ"ל משום דבצק הוא ואינו ראוי לטלטל, ומוקצה הוא, דנהי דאינה מלאכה, מיהו איסור מוקצה איכא.
ובלבוש סי' רנ"ד ס"ז כ': ואז כשחוזרין ומפרידין אותו מן התנור, היה בו טורח וחכמה יתירה מי שהיה יכול לעשותו שלא יפרק הפת, וזה הוא שאסרו חז"ל מפני שהיה בו טרחא יתירה, ומשמע מדבריו שאסרו משום שהוי טרחא יתירה [ובמש"כ בתוך דבריו "היה בו טורח וחכמה יתירה מי שהיה יכול לעשותו שלא יפרק הפת", אפשר אולי להבין קצת מש"כ הר"ח שטעם האיסור דדמי ללש כמו לש עורך ומתקן. וראיתי בספר זכרון שמואל (מר"ש גריינמן זצ"ל בהגר"מ שליט"א) עמ' ל"ה שהביאו לגבי אין לש אחר לש, שכ' בחו"ב שיש להוכיח כן מהירושלמי שאמרו רק לש עורך ומקטף, ולא בלש את העיסה עצמה שוב, כ' ר"ש גריינמן עי' בר"ח בסוגיא דהדביק פת בתנור, וצ"ע. כוונתו לשאול דלכאו' הרי אין לש אחר לש, אך יש ליישב כנ"ל דכאן הוי כעין שלב בתהליך עשיית הפת, ואיה"נ לכן איסורו רק מדרבנן, ויל"ע. ורבות נעזרתי בכתיבת כל מאמר זה מהספר תורת המלאכות].

ב. בקושיית התוס' שלא ישמע לנו

בעיקר הספק של רב ביבי שבת ד'. האם התירו לו לרדות כדי שלא יבוא לידי איסור סקילה, הק' בתוס' ד'. מאי בעיא היא זו אם התירו לרדותה, פשיטא שלא ישמע לנו אם נאסור לו, ורבים נתקשו מה כוונת התוס', בשפ"א הק' ותימה על תמיהתם, דממ"נ אי ס"ל דרשאי לשנות מדברי המורה כדי להציל את נפשו, דאין לך דבר שעומד בפני פיקו"נ, א"כ היה צריך לשאול מה הספק על שבות דרבנן, פשיטא שמותר מפני פיקו"נ, ובברכת אברהם כ' דנר' פשוט דל"ש פיקו"נ באדם שחייב מיתה, שהרי ציווי התורה שצריכים להמיתו, ואם יברח אין לו שום היתר מצד פיקו"נ, שעליו לא נאמר וחי בהם כלל, ואין שום מצוה להצילו ממיתה אם באמת חייב, מיהו מסתבר שאין חכמים גוזרים דברים המביאים לידי מיתה אא"כ זה נחוץ למגדר מילתא, ולכן לא הק' כן התוס', אלא הק' כמו שאין גוזרין על הציבור דבר שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בו, כן אין לגזור דבר שבחזקת שלא ישמעו, ולכפות אותו הרי אין מצוי שברגעים אלו יהיה מי שיכפה אותו. ובאילת השחר שבת ד'. כ' דיל"ע אם כוונתם דלא ישמע לנו משום פיקו"נ, אך לשון לא ישמע לנו אין מדויק לפי"ז, דהא לא עשינו תקנה מיוחדת לאסור שיהיה שייך לומר לא ישמע לנו, משמע דהשאלה היא אם כשאסרו איסור העמידו האיסור אפי' אם עי"ז יתחייב מיתה, וע"ז הקשו דלא יעשו כן דודאי לא ישמעו, ואין לתקן תקנה שבודאי לא יקיימו. אך באגר"מ ח"א סי' קט"ז פי' את התוס' משום פיקו"נ, שזה הפי' לא ישמע לנו, ומאי דחזר בו ורוצה לתקן שלא יעבור על איסור אפיה, וכן בסי' קכ"ז פי' כן האגר"מ בכוונת התוס', והוסיף בסי' קט"ז דאם חזר בו ורוצה לרדות, ולא יספיק בעצמו לרדות את כל הככרות קודם שתאפה אחת מהם, לתוס' יהיו מותרים גם אחרים לרדות כדי להצילו מסקילה וכרת, וע"ש שדן לרשב"א שהובא בב"י בסי' ש"ו. ובגליוני הש"ס שבת ד'. כ' דבס' חידושי גור אריה כ': ואין להקשות וכי ישמע לנו אם נאסור לו, דמ"מ נ"מ שב"ד מצווין להפרישו ולעכבו בידים שלא ירדה, ומונעין אותו מלעשות איסור על כרחו, עכ"ד. וכ' הגליוני הש"ס: ויל"ע אם אינו עושה כדין אם מרדה, דכיון דיתחייב סקילה אם לא ירדה הרי הרדיה היא להצלת נפשו, ופ"נ הרי דוחה שבת.

ג. בתי' התוס' שאנוס הוא

התוס' כ' ותי' ריב"א דאם לא התירו לא מיחייב סקילה, כיון שמניח מלרדות ע"י מה שאנו אוסרין לו, וצ"ב מה איכפ"ל שכעת הוא אנוס, וביאר באו"ש פ"כ מסנהדרין ה"ב ומש"כ רבותינו בשמועה דהתירו לפת לרדותה מתנור דלא מחייב סקילה, כיון שמניח מלרדות ע"י מה שאנו אוסרים לו, היינו כשהדביק פת בתנור במזיד על אופן שהיה בדעתו שלא היה שומע דברי חכמים, אז אם נשאר אמיץ לב כאז כן עתה הלא היה יכול לרדות, רק לפי שעכשיו רוצה לשמוע דברי חכמים הוא אנוס, א"כ אין אנו יכולים לחייבו סקילה, דעל מה שהכניס הפת אינו חייב, אע"ג דהחכמים יצווהו שלא ירדה ויהיה אנוס מצווים, דאז היה חפשי בדעתו והיה יכול לרדותה מתנור, רק עכשיו שבא לישאל אמרי' לו דאסור, ועכשיו כפוף לדעת חכמים, א"כ הוא אונס הבא אחרי זה, עכ"ל.
ובשלמי יוסף סי' י"ג הובא ממרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א דרק כאן חז"ל עקרו את החיוב מיתה ממנו, ויש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת בשוא"ת, ועשו כן כדי שיתקיימו דבריהם שאסרו לרדות, שאם יתחייב מיתה הרי לא ישמע לנו, וכן באילת השחר שבת ד'. כ"כ מרן שליט"א וכמו בשופר שבטלו. ובגליוני הש"ס שם כ': והנה גוף תי' התוס' דהאונס מפאת האיסור דרבנן חשוב אונס גם מה"ת, הארכתי בו בכללים ממקומות הרבה, ועי' כתובות ב'. התם אנוס בתקנתא דתקינו ליה רבנן, ובחי' הר"ן ר"ה ז': דלדמין וערכין לא חייל בל תאחר מאורתא דיו"ט עד חוה"מ, כיון דא"א ליפרע ביו"ט דהוי כמו"מ, הרי דמפאת האיסור דרבנן חשוב א"א לעשותו גם מה"ת לענין שאינו עובר בב"ת דהוא מה"ת, ורואים שלמד שזה דין כללי ולא רק כאן.

ד. בהא דלא אמרי' שישאיר את הפת עד שישרף

בספר שולחן שלמה הובא מהגרשז"א זצ"ל שכ' דמוכח דאם יניח את הלחם להשרף, מ"מ יהיה חייב כיון שבאמצע חל עליו שם לחם, ודוחק לומר דמיירי בכה"ג שהעצים יכבו אח"כ קודם שישרף, ולכן התירו לו לרדות, וגם לא נזכר בשום מקום עצה זו שיניח את הלחם להשרף, ומוכח דמיד שנעשית מחשבתו הרי הוא מתחייב. וכן אמר לי בפשיטות הגרח"ק שליט"א.
אך בחמדת ישראל ח"א קונטרס נר מצוה מצוה קנ"ד הל' שבת אות ל"ז, חידש דאם לא ירדה את הפת ולבסוף ישרף הפת א"צ לרדותו, וכ' כן ע"פ הנמוק"י (ב"ק י'. מדפי הרי"ף) המפורסם שהק' איך מותר להדליק נרות שבת, הרי אשו משום חציו, והוי כאילו מדליק אש בידים בשבת, וביאר הנמוק"י דגדר אשו משום חציו הוא דבשעה שיצא החץ מתח"י באותה שעה נעשה הכל, וא"כ גם אם מכניס פת לתנור שבאם לא ירדנה תשרף, נחשב כבר בשעת הכנסת הפת לתנור שנשרף והוי מקלקל ופטור, ומה שבגמ' בשבת לא אמרו שישאיר את הפת עד שתשרף ולא ירדה, ביאר החמדת ישראל דמיירי שאפי' אם לא ירדנה הפת לא תשרף, דחום התנור לא היה חזק כ"כ לשורפו אלא לאפותו, והדברים מחודשים עד למאוד, דהרי בהתחלה הפת נאפתה וע"ז מתחייב.
ובספר מנחת אשר להגר"א וייס שליט"א עמ"ס שבת סי' ח' כ' דיש לחלק בין זה, למש"כ החת"ס יו"ד סי' צ"ב דאף אם יש איסור בישול בב"ח בהיתוך השומן של הנר ע"י השלהבת שבפתילה, בשבת אין בזה איסור בישול, כיון שהשמן שמתבשל הולך לאיבוד וכליה, ואין גדר בישול בשבת אלא כשהדבר המתבשל נשאר בעין, ולכאו' דבריו הם ראיה לדברי החמדת ישראל הנ"ל דאם ישאיר עד שישרף יפטר, וכ' לחלק דבנדון החת"ס כל מהות הבישול הוא של כליון, ואין ע"ז שם מלאכה, משא"כ בהדביק פת בתנור שזה עיקר דרך אפיה, ומשעה שנגמר הפת כבר נתחייב, ואף אם שוב הולך ונשרף אינו נפטר בכך. וכ' שם הגר"א וייס דנראה שכ"ז פשוט, ולא כתבתי אלא משום ששמעתי מורה ובא דאין איסור בישול אם הדבר נשאר בתוך התנור עד שנשרף, ומתוך כך פסק דמי ששכח והכניס דבר מאפה לתנור משקידש היום, ואם יפתח את דלת התנור להוציאו ידלק מנורת החשמל, שישאירנו בתנור עד שישרף, ובאמת נראה דאף שהולך ונשרף חייב הוא על האפיה.

ה. הניח פת בתנור בשוגג בע"ש

כ' בשו"ע ואם נתן אותם סמוך לחשיכה ולא קרמו פניהם, אם במזיד אסור עד מוצ"ש בכדי שיעשו, ואם בשוגג אם אין לו מה יאכל מותר לו לרדות ממנו מזון ג"ס, ואומר לאחרים שאין להם מה יאכלו בואו ורדו לכם מזון ג"ס. ובביאור הלכה ד"ה ואומר לאחרים, כ' נראה דהוא עצמו אסור לרדות בשבילם, אף דהם צריכים לג"ס, דכי אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חבירך, עי' שבת ד'. דאמרו זה אף לענין להציל את חבירו מאיסור מלאכה דאורייתא וק"ו בזה, ע"כ. וראיתי שמקשים על הביה"ל דכיון שהותר לאחרים לרדות לצורך עצמם, למה שהוא לא ירדה בשבילם, בשלמא כששם במזיד בשבת שלא הותר כלל להוציא, דלאיזה צורך יתירו, נמצא דהרודה עובר על איסור דרבנן, אך כאן מותר לו לרדות לעצמו וגם להם לעצמם, וא"כ למה שלא ירדה עבורם. ויותר מזה הקשו, דבמ"ב סי' תרנ"ה הביא מהמג"א שאם חבירו פשע בזה שלא קנה לולב, אין אומרים חטא לומר לגוי שיביא עבור חבירו מחוץ לתחום, והק' שם בשעה"צ סק"ה ואיני יודע מה שייך בזה חטא, דהא אנו מצווין מטעם ערבות לראות שגם חבירו בן ישראל יעשה מצוות התורה, ואם יחסר לו הרי הוא כאילו חסר לו, ומטעם זה אנו יכולין להוציא א' לחבירו בקידוש וכדו', כמ"ש הרא"ש בברכות. ונהי דחטא חבירו מתחלה, מ"מ בדיעבד שלא קנה הלא הוא מחוייב בעצמו לשלוח סביביו ע"י עכו"ם להשיגו, וממילא כשם שהוא מחוייב להשיגו כן אני מחוייב להמציא לו, ואיך שייך בזה חטא, ויש ליישב קצת, מ"מ צ"ע בדבר, עכ"ד. וא"כ גם כאן חבירו צריך לאכול ג"ס, ולמה לא ירדה עבורו.
ועל קושיא זו ראיתי בספר בני ראם להגר"א גנחובסקי שליט"א, שכ' די"ל דבסי' תרנ"ה רואים שאם חבירו לא פשע במה שלא הכין לעצמו לולב, לכו"ע מותר לאחר לומר לנכרי לעשות שבות למצות חבירו, וא"כ רואים שזה נחשב לשבות דשבות במקום מצוה (ולא נחשב למעשה איסור), וא"כ הק' השעה"צ דאם לעצמו כשפשע מותר גם לחבירו נתיר, אבל ברדיית הפת שיש כאן איסור רדיה רק שנדחה לשם מצות ג' סעודות, אין אומרים חטא בשביל שיזכה. ואף שמסברא אפשר לומר שמותר, אך סתירה אין כאן בדברי המ"ב, וכ"כ בספר אדני שלמה לחלק בין שבות דשבות לשבות אחד.
[ובעיקר המחלוקת בין השעה"צ בסי' תרנ"ה למג"א והחיי"א שם, ראיתי בחשוקי חמד יומא פ"א שביאר דהמג"א והחיי"א סוברים דחיוב ערבות לא נחשב שאם חסר לחברי כאילו חסר לי, אלא באמת לא חסר לי, אך התורה הטילה עלי חוב לדאוג לחברי, ולכן נפשי קודמת, ואין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירו, והביא גם מהעין יצחק אבהע"ז ח"א סי' א' סק"ז שהעיר בקושיית רב ששת שבת ד. וכי אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חבירך, הרי זה כדי שיזכה בעצמו מעונש הערבות, ותי' ע"פ התוס' בשבועות לט: דאין עונש זה חמור כ"כ, וא"כ אין הזכות בזה כ"כ רב, והעונש נחלק על כולם וא"כ הוא קל, וכ' דנר' שהעין יצחק ס"ל כמג"א והחיי"א שדין הערבות הוא עבירה קלה יותר מהעבירה שיעשה בעצמו].
ובספר מגדים חדשים שבת קיז: הק' דבמג"א סי' רנ"ד סקכ"א כ' דהעיקר כתי' בתוס' ד'. דדוקא כשפשע אמרי' אין אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חבירך, וא"כ אם הם לא פשעו במה שלא הכינו עבור עצמם ג"ס לכאו' יהיה מותר, וא"כ בעה"ב לבני ביתו שהבני בית לא פשעו, יהיה מותר להציל עבור בני ביתו, דמה נפק"מ אם הוא ירדה הפת עבורם אם כל אחד עבור עצמו, ומשום אין אומרים לו לאדם חטא ליכא דהרי הם לא פשעו, דהיינו שהביה"ל סתם שבכ"ג אסור לו לרדות עבורם. ולכאו' כיון שלא פשעו למה לא, ובחוט שני ח"ב פכ"ו כ' דלפי דברי הביאור הלכה י"ל דגם עבור בני ביתו אין לו לרדות עבורם, אך כ' דעצם דברי הביה"ל הם מחודשים, די"ל כיון שהתירו לו לרדות הרי הוא מעשה היתר, ומדוע נימא דמקרי חטא, וכן בהערות למרן הגריש"א בשבת קי"ז ג"כ העיר על הביה"ל.

ו. תנורים דידן ודין סילוק קדירה שהונחה באיסור

בתנורים דידן כ' בשו"ע ס"ז דמותר להוציא יותר ממזון ג"ס, ומ"מ לא יוציא ברחת משום דמחזי כעובדין דחול, ובמ"א פי' דמיירי דהניח בהיתר, ועי' בביה"ל מה שדן בדבריו. והנה באופן ששם את הפת באיסור, כ' המ"ב בסקל"ט ואפי' בתנורים שלנו שאין בהם איסור רידוי, מצדד בא"ר דאסור לאחר משום דהבצק מוקצה הוא ואינו ראוי לטלטול. הא"ר כתב כן ע"פ הראב"ן שפי' דהאיסור לרדות קודם שיבוא לאיסור סקילה הוא משום שהבצק מוקצה, ולפי"ז כ' הא"ר דא"כ בתנורים שלנו אף שאין בהם איסור רידוי, מ"מ אסור לאחר לרדות משום מוקצה, והוסיף המ"ב: וכל זה לענין אפיה, אבל לענין בישול פשוט הוא דאם אחד שכח או עבר והניח קדירה סמוך להאש, צריך גם אחר לסלקו כדי שלא יבוא חבירו לידי איסור, דבסילוק הקדירה אין כאן איסור כלל, וממילא יש כאן מצוה לאפרושי מאיסורא, עכ"ד. וצ"ב דברי המ"ב, והעירו כן רבים, דהרי גם הקדירה לכאו' הוא מוקצה, דיש שם לפעמים תבשיל שעוד לא התבשל ולא ראוי לאכילה, ובאמת בחוט שני סוף פכ"ו כ' דבאמת רק בקדירה שיש בה גם מאכלים שאינם מוקצה, אך אם המאכל העיקרי שם הוא מוקצה איה"נ שאסור לטלטל. ובספר תולדות זאב שבת ל"ה: ג"כ תמה על המ"ב איך סתם דבריו וכ' דבשכח צריך אחר לסלק, הא הו"ל לפרש שכ"ז רק אם התבשיל שבקדירה ראוי לאכלו חי או לכלבים, אך אם לא אסור דאין אומרים חטא כדי שיזכה חבירו, ורצה לתרץ דאף כשהתבשיל מוקצה יתכן שמותר, דכיון שע"י סילוקו מעל האש יקיים מצוה לאפרושי מאיסורא, חשיב הטלטול לצורך מצוה ושרי, וכבסוכה מב: דפריך טלטול בעלמא ולדחי שבת, אלמא דשרי טלטול מוקצה לצורך מצוה היכא שבטלטולו מתקיים מצוה, אך כ' דאולי יש לחלק בין קיום מצוה לצורך מצוה דעלמא, לבין קיום מצוה דלאפרושי מאיסורא הבא ע"י מצוה.
ובחזו"א סי' ל"ז סקכ"ז כ' דהשוכח קדירה ע"ג כירה שאינה גו"ק שלא נתבשל

כמאב"ד בשעת קידוש היום, אסור לאכלו, וצריך להסירו אע"ג שהוא מוקצה [לא מצאנו הדבר אבל כן מסתבר], וכ"ש בשהה במזיד. ומבואר שגם כדי לא לעבור על איסור שהייה דרבנן יש לו לסלק את הקדירה, אע"פ שהוא מוקצה. [ואגב יש להוסיף שבתנורי זמנינו ממש כ' במשמרת מועד להגרמ"מ קארפ שליט"א וכן בחוט שני דלא שייך כלל רדיית הפת, דעיקר איסורא דעובדא דחול היינו בתנור שמשתמשים שם במרדה, ולא בתבניות דהוי כקערה וצלחת בעלמא, ומשתמשים בהם רק בסכין, ואין זה עובדא דחול כלל, אפי' בכגון תבניות שדבוקה בהן הפת גם מן הצד, וכן בכגון סיר פלא אף שהוא מקום האפיה, מ"מ כיון דהדרך להשתמש בו כשהעוגה בתוכו כדרך צלחת ותבנית, אין חתיכת העוגה משם נחשבת רדיה ולעובדא דחול כלל, ואי"ז אלא כחיתוך בעלמא, עכ"ד. אך עדיין נפק"מ משום מוקצה באופן ששם בתנור באיסור ורוצה להוציא, ויתכן שיוציא ע"י רגלו שימשוך את התבנית ע"י רגלו, וא"כ לפי"ז גם במש"כ המ"ב שבתנורים דאז יש איסור מוקצה, ולכן אחר לא יכול לרדות דאין אומרים חטא שיזכה, לכאו' אם יוכל ע"י רגלו לרדות יהיה מותר].

ז. האם מחוייב הוא לרדות את הפת או שרק התירו לו

יל"ע האם יש לו חיוב לרדות את הפת, ומסברא בעלמא היה נראה שמחוייב הוא לדאוג לסלק מעצמו את האיסור, ואכן ברש"ש ביומא ע"ד כ' וז"ל: גם במלאכה מ"ל בקום ועשה, כגון הדביק פת בתנור **דנראה פשוט דמחוייב מה"ת** לרדות קודם שתאפה, עי' שבת ד'.

ובברכת אברהם שבת ד'. כ' דלכאו' סמך לרש"ש שס"ל שבהדבקת הפת לתנור כבר מתחייב, וגמר האפיה רק מברר את איסורו, מהא שכ' בגמ' הלשון "התירו" לרדות, ולא כ' שחייב לרדות, ואם אכן נחשב שכבר נגמר המלאכה והתחייב א"ש שלא חייב לרדות, וכ' שיל"ע בזה. וכ' עוד שאין הכרח מהלשון התירו, דיתכן שאחר שהתירו הוא מחוייב בזה, **אך כאמור הרש"ש בעצמו** שהוא בעל השיטה שמתחייב בהדבקת הפת, כ' ביומא ע"ד דנראה פשוט דמחוייב מה"ת לרדות קודם שתאפה, וא"כ רואים שס"ל שאף שמתחייב בהדבקת הפת, מ"מ כיון שלא נשלמה המלאכה חייב לרדות את הפת. ואם כי ראיתי באגר"מ או"ח ח"ב סי' י' שכותב על מה ששאלו לו שלכאו' ראיה למנח"ח שהחיוב בגמר האפיה, מהא שלא אמרו בשבועות י"ג דמשכחת כרת דיומא לרבי במלאכת אפיה בהדביק פת בתנור סמוך לחשיכה ונגמרה האפיה לאחר יוה"כ, דנתחייב על המלאכה לאחר צאת יוה"כ, וכ' האגר"מ הנה למה שביארתי שהחיוב הוא רק על הדבקתו, דאז עושה כל המלאכה, דהרי אח"כ אינו עושה כלום, רק שאם לא תאפה אף בדרך נס וכן ברדה נתבטלה מלאכתו, ואיגלאי שהדבקה זו לא היתה מלאכה, א"כ ל"ק כלום, דכיון דלרב נתכפר גם בלא תשובה, לכן אף שממה שלא רדה להנצל מאיסור מלאכה שעשה ברור שלא שב, הרי לרבי מכפר בלא תשובה, **וחיוב לרדות לבטל המלאכה הא אין עליו כלל.** והוסיף האגר"מ דאף אי נימא כהדיוק ברמב"ם שההיתר לרדות הוא לא כדי להציל עצמו מסקילה, אלא כדי שלא יעשה מלאכה, וכן צ"ל לרע"א (שתי' את קושיית הקקיון דיונה שהביא המג"א בסי' רנ"ד סקכ"ב למה לא העמידו ברדיית הפת דבריהם במקום כרת, כמו בערל הזאה ואיזמל, ותי' רע"א משום דאם יאסרו יהיה חילול שבת באפיה, וס"ס יבוא לידי חילול שבת, א"כ טוב יותר שיעבור על שבות ממלאכה דאורייתא, ולדבריו טעם הרדיה לא מצד הצלה מעונש איסור סקילה, אלא שלא יעשה איסור מלאכה שהוא יותר חמור), מ"מ ודאי אין ע"ז חיוב כרת [על החיוב לרדות] אלא על המעשה שהוא שעת ההדבקה וכבר נתכפר לו לרבי, עכת"ד. ומבואר שהבין שהאיסור נעשה בהדבקת הפת כבר, ואין עליו חיוב לרדות לבטל את המלאכה, ודלא כרש"ש ביומא. אך כ' דאם היתר הרדיה כדי להנצל מאיסור אפיה, יש עליו חיוב לרדות, ובחלק זה הוא כהרש"ש ביומא ע"ד שיש חיוב לרדות.

וסברא זו שאף אי נימא שכבר עבר והדביק הפת חייב לרדות, ראיתי שכ"כ בשם הג"ר אשר וייס שליט"א בספר יקרא דאורייתא פרשת מטות, שדן האם יש חיוב על האדם לסלק מעצמו איסורים שכבר עבר עליהם, כעבר על נדר ויכול להשאל וכדו', וכ' דאין להוכיח כלל מרדיית הפת, לא מבעיא לשי' שכ"ז שלא נאפה לא התחייב, בודאי שכמו שמצווה שלא לחטוא מצווה לקטוע את החטא באיבו, אלא אף למה שפלפלו האחרונים שמלאכת אפייה בעצם הדבקת הפת אין לזה קשר לנידון האם חייב להשאל על נדר להפקיע איסור, דאף שהמלאכה בהדבקת הפת ודאי שהאפיה לא נגמרת עד שיקרמו פניה, וכל זמן שלא נאפה הפת לא נשלם החטא, עכתו"ד. וזה כמש"כ הרש"ש שפשיטא שחייב לרדות אף שס"ל שהמלאכה בהדבקת הפת.

מיהו בברכת אברהם שם סיים דברמב"ן משמע שאין עליו חיוב לרדות, דעל השאלה שתוס' הביאו מר"ת מהא דניחא ליה לחבר דליעבד איהו איסורא קלילא ולא ליעבד ע"ה איסורא רבא, תי' הרמב"ן שאני הדביק פת בתנור בשוגג דלאו איסור הוא, שאפשר לו להתכפר בחטאת, ואין רדייתה אלא זכות לו שיפטר מקרבן. ובקובץ מאורות ירושלים ח"ד כ' הג"ר בן ציון גוטפרב שליט"א באריכות שפשוט שאין עליו חיוב לרדות את הפת, וכהלשון התירו לו לרדות, והטעם דרק על "מעשים" מצווים בשבת, דהיינו על מה שהאדם עושה לאפות, ולא על מה שהאפיה מתייחסת אליו, והאריך שם בזה דאין עליו חובה למנוע את המשך האפיה, כי בהמשך האפיה אין הוספה במעשה החילול שבת, ומה שהגמ' דנה אם התירו לרדות הוא רק כדי שלא יבוא לידי איסור ועונש סקילה, ומסיקה הגמ' שהתירו אך לא חייבו, ואין כאן אפי' מצוה מכיון שהאיסור של רדיה במקומו עומד, עכתו"ד. אך כאמור ברש"ש ביומא ע"ד כ' להדיא שחייב מה"ת לרדות את הפת, והרש"ש קאי על הגמ' שם יכול ישב בחמה או בצינה כדי שיצטער, ת"ל וכל מלאכה לא תעשו, מה מלאכה שוא"ת אף עינוי נפש שוא"ת, והק' הרש"ש הא גם במלאכה משכח"ל בקום ועשה כגון הדביק פת בתנור דנראה פשוט דמחוייב מה"ת לרדות קודם שתאפה, עי' שבת ד'. ובהערות למרן הגריש"א שליט"א ביומא שם כ' על קושיית הרש"ש דלכאו' אי"ז נכון, דודאי אין כאן דין מניעת מלאכה בקו"ע, אלא זה היכי תמצי בעלמא למניעת איסור שבת דאורייתא שנעשה בהדבקת הפת בתנור, ואין כאן דין מחודש שנתחדש מניעת מלאכה בקו"ע, תדע כי אם שגג בעת שהדביק ובאמצע האפיה נודע לו, וכי נימא דהשתא הוה מזיד באפיה, ויש כאן מלאכה בזה שלא מונע המשך האפיה ע"י רדיה, אלא ודאי שאין כאן מלאכה מחודשת שעובר באי המניעה, אלא הוא מחוייב לרדות לינצל מהמלאכה הראשונה שעשה וזהו חיובו, ופשוט, עכ"ד. ומבואר ג"כ שס"ל כעיקר דברי הרש"ש שחייב לרדות לינצל מהמלאכה (ואת שאלת הרש"ש שם תי').

ובמ"ב מבואר לגבי קדירה שהונחה באיסור שגם אחר מחוייב לסלק את הקדירה לאפרושי מאיסורא, ואף שלגבי רדיית הפת לא כ' כן בפירוש, מ"מ ממשמעות דבריו שמשווה אפיה ובישול, וכל הבעיה באחר דאין אומרים חטא שיזכה חבירך, ובתנורים דידן מוקצה, משמע שגם בפת מחוייב הוא לרדות, ולמה נחלק בין קדירה לפת, ובאופן שאחד שם בצק שכבר אפוי בשיעור של קרימת פנים, שלכאו' אינו מוקצה באופן זה, שהרי בשיעור זה נחשב כמבושל לענין חיוב, והכניס את זה לתנור כדי שיאפה כל צרכו, שיש בזה משום מבשל דאורייתא, כמש"כ לקמן סי' שי"ח סקכ"ו, יהיה גם על אחר חיוב לסלקו [בתנורים דידן], דבזה לא הוי חטא שיזכה דאי"ז מוקצה, כך כ' בהערות למ"ב מהדורת "דרשו".

ושו"ר בעזה"י שבספר לקח טוב להגר"י ענגיל ג"כ ס"ל שחייב לרדות את הפת כהרש"ש [ועל קושיית הרש"ש ביומא שמצינו בקו"ע, ולמה הגמ' אומרת שלא תעשה כל מלאכה רק בשוא"ת, והבאתי מה שתירץ מרן הגריש"א שליט"א, וראיתי שבלקח טוב כבר כ' להדיא כדחיית מרן הגריש"א שליט"א], הלקח טוב קאי על חקירתו האם מצוות הנוהגים בזמן מסויים כל עיקר חיובם הוא רק בשעת זמן המצוה, או גם לפני זמנם אדם מגיל י"ג חייב ליטול לולב, רק שבפועל הזמן המעשי הוא בסוכות. והאריך להביא הרבה ראיות לחקירה זו, ובראיה הי"ג כ' דהנמוק"י הק' למ"ד אשו משום חציו איך מדליקים נר בע"ש, ואי נימא דחיוב המצוה איננו לפני זמן המצוה אז לק"מ. ואין לומר דכשקידש היום וחל עליו חיוב שלא להבעיר יהיה מחוייב לכבות את הנר שהדליק מע"ש, דאשו משום חציו (ומדאורייתא שרי לכבות למ"ד מלשאצל"ג פטור, ולמ"ד חייב ע"י עכו"ם), זה אינו, דאיסור מלאכה הוא איסור בשוא"ת, וכדכתיב ל"ת כל מלאכה, ולא מצינו שהטילה תורה חיוב ומצות מעשה לבטל מלאכה. ואע"ג דמדביק פת בתנור בשבת **חייב לרדותה** קודם שיבוא לידי איסור סקילה, היינו רק משום דהדביק בשבת, והוי ההדבקה עבירה אילו יניחנה לאפות, וע"כ מחוייב ממילא מפאת עצמו לרדות כדי להציל עצמו מעבירה, וכדי שלא תהיה מעשה הדבקתו למפרע מעשה עבירה, ואין חיוב הרדייה חיוב עצמי מפאת שאדם מחוייב בשבת לעשות מעשה לבטל מלאכה, אם לא ירדה אין העבירה מפאת שלא רדה אלא ההדבקה היא שתהיה עבירת מלאכה, אבל בהדליק נר בע"ש שהדליק בהיתר, דלא היה אז עליו חיוב שלא להבעיר בשבת, וחיוב עצמי לעשות מעשה ולבטל מלאכה לא מצינו, ודוק היטב כי הדברים עמוקים.

וממשיך הלקח טוב דראיה ברורה לזה מיומא עד: של"ת מלאכה הוא שוא"ת, ואי יש חיוב עצמי הרי מצינו חיוב ברדיית הפת [וזה בדיוק קושיית הרש"ש הנ"ל], וע"כ דהחיוב רק בשוא"ת, ומה שחייב לרדות היינו מחמת זה שהדביק, וצריך להציל עצמו ממעשה העבירה שעשה שהדביק, אבל חיוב עצמי לרדות כדי שלא יעשה מעשה מלאכה באפיה אינו חייב כלל, עכתו"ד המשמחים. וא"כ מבואר שסובר כהרש"ש שודאי חייב לרדות את הפת [אלא שאי"ז חיוב עצמי בפ"ע].

ויעוי' עוד בקובץ פעמי יעקב ניסן תשס"ג שדן הגר"י זילברשטיין שליט"א באחד שירה בשני בשתי כליותיו, והרופאים אומרים שאם היורה לא יתרום כליה הנורה ימות, האם חייב לתרום להציל את המעשה שלא יהיה רציחה, והביא מרדיית הפת דחייב לרדות, וכ' דאף אם לא, שם חייב דהוי בין אדם לחבירו, אך כ' דמסתברא ודאי שגם ברדיית הפת חייב לרדות, ע"ש.

הרב אפרים פלמנבוים
כולל "אליבא דהלכתא" קרית ספר

בענין איסור רדיית הפת דרבנן דהותר במקום איסור תורה

בטור ובשו"ע סי' רנ"ג סעי' ו' פסקו דאם נתן פת לתנור בשבת אפי' במזיד, מותר לו לרדותו קודם שיאפה כדי שלא יבא לידי איסור סקילה, דאע"פ דרדיית פת אסורה מדרבנן, לא העמידו דבריהם במקום איסור סקילה, והתירו לו איסורם וירדה, ובמ"ב [ס"ק ל"ט] הוסיף דכ"ש אם הניח פת בתנור בשוגג, דהתירו לו בשבת איסור דרבנן דרדיה משום איסור חטאת. ועיקר הא דבאין להשמיענו דלא העמידו חכמים דבריהם, דאסרו רדיית הפת במקום דע"י איסורם יבא לידי איסור שבת במזיד שהוא בסקילה, או בשוגג שהוא בחטאת.

ויש לחקור ולהסתפק כמה ספיקות בהא דלא העמידו חכמים דבריהם במקום תורה, חדא האם דווקא הכא התירו איסור רדיה דדבריהם משום דאל"כ יעבור על איסור סקילה או חטאת דהם איסורים חמורים, אבל במקום איסור שלא חמור כ"כ יעמידו דבריהם כגון רדיית הפת בזמן תוספת שבת לשיטות דהוי איסור עשה דשבתון, דליכא איסור חטאת, האם לא יתירו לו לרדות הפת דליכא חומר דאיסור חטאת, ובמקום איסור עשה יעמידו דבריהם, או לא. ולאידך גיסא בחומר האיסור דרבנן יש להסתפק ע"פ דברי הר"ן [על הרי"ף דף א: בדפיו, דלא כרש"י ועוד דהוי שבות] דכ' דאיסור רדיית הפת לאו שבות גמור הוא, אלא איסור דרבנן קל משום עובדין דחול, האם דווקא הכא לא העמידו דבריהם משום דהוי איסור דרבנן קל ולא שבות גמור, אבל במקום שבות גמור יעמידו חכמים דבריהם אפי' במקום סקילה או לא.

ועוד יש להסתפק האם דווקא הכא דהאיסור דרבנן וכן האיסור דאורייתא הם מאותו שם, כגון הכא דשניהם איסורי שבת, בהא לא העמידו איסור דבריהם דשבת משום איסור דאורייתא של שבת, דכל איסורם של חכמים הוי סייג וגדר לתורה, וכאן אם יגדרו את השבת באיסור רדיה, ע"י כך יעברו על איסור תורה של שבת, ומה הועילו בסייגם, אבל במקום דאיסור של רבנן לא מאותו שם יעמידו דבריהם, או דנימא דגם שלא מאותו השם יעמידו, וכשנעמוד על שורשם של דברים בעזה"י יתבארו הספיקות.

בב"י הביא דמקור דברי הטור הם דברי ר"א בשם ר' ביבי ב"א [שבת דף ד.] דהדביק פת בתנור התירו לו לרדותו קודם שיבא ליד איסור סקילה, דהביא דברי ר' ביבי בפשיטות ולא הביא דברי ר"ב דמספ"ל כדהובא שם בגמ' לעיל. ומלשון הגמ' באמת ליכא פשיטות לספיקות הנ"ל, דבדברי הגמ' מבואר דלא העמידו דבריהם רק במקום איסור סקילה בשבת, ובתוס' שם ד"ה ואלא משמע דה"ה גם איסור חטאת, אולם במקום לאו או עשה לא נפשוט, וכן את הספיקות הנ"ל ליכא למיפשט משם.

והנה במג"א [סי' רנ"ד ס"ק כ"ב] הביא קושית ספר קיקיון דיונה אמאי הכא לא העמידו חכמים דבריהם במקום כרת, כמו בערל איזמל והזאה דהעמידו דבריהם במקום כרת [ושבת הוי איסור כרת נמץ], ותי' המג"א דאי"ז קו' דחשיב שם [בפסחים דף צב.] הרבה דברים שלא העמידו דבריהם. ובנתיב חיים תי' על קושית הקיקיון דיונה דדווקא הכא באיסור רדיה לא העמידו חכמים דבריהם משום דלא הוי שבות גמור אלא רק איסור דרבנן דעובדין דחול כדברי הר"ן, אבל בערל הזאה ואיזמל דהוי שבות גמור העמידו דבריהם אפי' במקום כרת, כגון איזמל דאסרו חכמים לטלטל דרך חצירות משום שבות דטלטול מחצר לחצר ללא עירוב חצרות, אע"פ דע"י כך לא יומל ולא יאכל הפסח שהוא בכרת.

וברע"א [ס"ק ט' שם] תי' על קושית הקיקיון דיונה דדווקא בהזאה וכדומה העמידו דבריהם, משום דעמדו על דבריהם בשבת כדי שלא יתחלל שבת אע"פ דבטל הפסח, משא"כ ברדיית הפת דהוי איסור דרבנן דשבת לא העמידו על דבריהם בשבת, דאם יעמידו יתחלל שבת, וציין לרש"י ור"י בברכות ד"ה כדי להרחיק, וביאור דבריו דגזירות חכמים הוי גדר וסייג לאיסור תורה, וכשגזרו בשבת על רדיית הפת גזרו להרחיקו מאיסור תורה דמלאכת אופה, ולכך במקום דיש איסור דרבנן דרדיה, ואם יעמידו על דבריהם יעבור על מלאכת אופה מהתורה, סתרו את סייגם, דהרי כל סייגם דלא יחלל שבת מדאורייתא, ואם יעמידו יתחלל, ולכך לא העמידו דבריהם, משא"כ באיזמל דאסרו משום חילול שבת העמידו דבריהם אע"פ דיתבטל הפסח שהוא בכרת, משום דהם עשו סייג וחיזוק לחילול שבת, העמידו דבריהם גם במקום כרת בפסח, דלא סתרו סייגם דשבת.

מדברי הנתיב חיים ורע"א מתבאר דחכמים מעמידים דבריהם גם במקום שיעמידו דבריהם יתבטל איסור תורה שהוא בכרת, אלא שאני רדיית הפת דלנתיב חיים לא העמידו משום דבאיסור עובדין דחול דהוי איסור דרבנן קל לא העמידו, ולרע"א שאני רדיית הפת דכל איסורו משום שלא יתחלל שבת, ואם יעמידו דבריהם יתחלל שבת מהתורה כמו שנתבאר.

ואע"פ דחכמים מעמידים דבריהם, וע"י כן נעקר איסור תורה, יש כח ביד חכמים לעקור דבר תורה בשב ואל תעשה, כמתבאר ביבמות דף צ' ובעוד מקומות.

ולדברי הנתיב חיים ורע"א מתבאר ספיקו של ר' ביבי בשבת דף ד. האם התירו לו לרדותו קודם שיבא לידי איסור סקילה, דבכל מקום חכמים העמידו דבריהם, ושאני הכא ברדיית הפת דיש להסתפק או משום דהוי איסור דרבנן קל לא העמידו דבריהם לדברי הנתיב חיים או לרע"א, שאני הכא משום דע"י כך יחלל שבת מדאורייתא, וכל סייג חכמים שלא יחלל שבת כדפי', ולכך הכא איכא צד דלא יעמידו.

ולפי"ז מתבארים הספיקות שנסתפקנו, חדא האם גם שלא במקום איסור סקילה וחטאת אלא במקום עשה לא יעמידו חכמים דבריהם, ועוד האם דווקא במקום איסור דרבנן קל דווקא לא העמידו דבריהם, ובשבות יעמידו. ועוד, האם דוקא באיסור באותו שם לא העמידו, כגון איסור דרבנן דשבת דידחה איסור תורה דשבת, משא"כ כשאינו באותו השם.

והיוצא דלרע"א באיסור דרבנן דשבת לא יעמידו דבריהם במקום דידחה איסור תורה דשבת, אפי' לא יהיה איסור חטאת או סקילה, כגון בזמן תוספת שבת לשיטות דהוי דאורייתא, דליכא איסור חטאת אלא רק עשה, נתיר לו לרדותו, משום דזיל בתר טעמא דרע"א דרבנן לא העמידו איסורם וסייגם אלא משום דלא יתחלל שבת מהתורה, ובמקום דיתחלל ע"י שיעמידו לא גזרו, ולפי"ז גם באיסור עשה דיסתרו תכליתם אם יעמידו, דהרי יתחלל שבת בעשה דשבתון אם יגזרו רדיה, לכן לא יעמידו. וכן לשיטתו ל"ש אם האיסור דרבנן קל כמו עובדין דחול או חמור כשבות, לא העמידו דבריהם מהטעם הנ"ל. אולם כ"ז רק באיסור דרבנן בשבת במקום דידחה איסור תורה דשבת, דזיל בתר טעמיה, משא"כ במקום דהוי איסור דרבנן בחדא ואיסור דאורייתא בענין אחר, ידחה, דהעמידו דבריהם כגון ערל איזמל והזאה. [ובקצרה לרע"א באיסור דרבנן בשבת במקום שידחה איסור תורה דשבת, ל"ש איסור חטאת או עשה דשבת, ול"ש איסור דרבנן קל או חמור, לא העמידו דבריהם, ובמקום דלא הוי איסור דרבנן במקום דאורייתא מאותו ענין העמידו, ואפי' במקום כרת החמור, ולשיטתו נפשטות הספיקות הנ"ל].

ובישועות יעקב (סי' רנ"ד ס"ק ג') פסק דדווקא משום איסור חטאת התירו איסור רדיה מדבריהם, אבל בזמן תוספת שבת לא התירו לו לרדותו, דלא הוי איסור חמור והעמידו דבריהם, א"כ פליג [לדברינו] על רע"א דס"ל דגם במקום עשה דשבת לא העמידו.

ולדברי הנתיב חיים ל"ש איסור דרבנן באותו ענין של דאורייתא, ול"ש לא באותו ענין העמידו דבריהם, אולם במקום איסור דרבנן קל לא העמידו דבריהם, ולשיטתו נפשטו הספיקות כדלהלן (ובודאי דיש מקומות דגם לא העמידו בשבות גמור, עיין יבמות דף צב: מהטעמים שנתבארו שם במקומם), דבמקום איסור קל דרבנן לא העמידו, אולם בשבות העמידו בכל, ובודאי דאם בשבות העמידו במקום חטאת כ"ש במקום עשה, ול"ש אם האיסור דרבנן מאותו שם וענין של האיסור דאורייתא או לא. אלא דעדיין יש להסתפק באיסור קל דרבנן כגון דעובדין דחול במקום עשה, האם יעמידו מחמת דלא הוי איסור חמור דחטאת דהוי איסור דרבנן קל, נגד איסור תורה פחות חמור כגון עשה.

ומדברי המ"ב מוכח לכאורה דלא ס"ל כדברי הנתיב חיים, דהביא המ"ב סי' רנ"ד ס"ק מ' דלאחרים אפי' בתנורים שלנו אסור לרדות, ולא משום איסור רדיה אלא משום דהבצק מוקצה ואינו ראוי, ואיסור מוקצה הוי שבות גמור לכאורה, ומ"מ דווקא לאחרים לא התירו ולו התירו, מוכח דאפי' במקום שבות גמור לא העמידו דבריהם בשבת. אלא דצ"ע על הנתיב חיים, דאם ס"ל דהבצק מוקצה א"כ הוי שבות, ואמאי התירו לו רדיה, הרי לא הוי רק עובדין דחול ברדיית הפת אלא גם שבות דטלטול הבצק שהוא מוקצה ומ"מ התירו, ולשיטתו הרי לא התירו שבות, וכן ק' מאי תי' לפי"ז על קו' הקיקיון דיונה דשאני רדיה דהוי רק עובדין דחול, הרי יש נמי שבות דטלטול מוקצה. ואפשר דהיות ורודה ע"י הרחת הוי רק כעין טלטול מהצד ולא הוי שבות גמור, ולפי"ז ליכא נמי ראיה דהמ"ב פליג על הנתיב חיים, דהגם דהבצק מוקצה הרי מטלטלו ע"י דבר אחר, ולאו שבות גמור הוא, דהוי טלטול מהצד, ולא מצינו במ"ב שהותר גם שבות גמור.

לפי כל הנ"ל אדם שבישל ביו"ט בשר בחלב דלא עובר על איסור בישול ביו"ט [אפי' לדברי התוס' בביצה דף יב. (ד"ה ה"נ) דאמרינן מתוך שהותרה לצורך הותרה נמי שלא לצורך דווקא בצורך קצת, מ"מ בבישל ביו"ט בשר וחלב ורוצה לאכלו כ' התוס' בפירוש דנקרא צורך קצת], אלא רק על איסור בישול בשר וחלב, נחזי האם נתיר לו לטלטל את הקדרה שהיא מוקצה מחמת הבשר וחלב המעורב בה, כדי שלא יבא לידי איסור בישול בשר בחלב או לא, והכא לא הוי טלטול מהצד אלא להדיא, ובפרט דהקדרה הוי בסיס (לאפוקי הני דס"ל דאם רוצה ליטול משם הבשר והחלב באמצע שבת לא הוי בסיס, עי' שו"ע סי' ש"ט).

והיוצא דלרע"א לא נתיר לו, דהעמידו דבריהם וסייגם במקום דלא הוי איסור דרבנן והדאורייתא מאותו השם, והכא האיסור דאורייתא מחמת איסור בשר בחלב, והאיסור דרבנן מחמת שבת, ונתנו לו תוקף כאיסור דאורייתא של שבת דידחה איסור בב"ח, דהרי העמידו דבריהם באיסור דרבנן שלא מאותו השם דהאיסור דאורייתא שכנגדו כנתבאר. ולנתיב חיים נמי לא נתיר לו לטלטל הקדרה, דהוי איסור מוקצה דהוא שבות גמור, ולא התירו שבות גמור במקום איסור תורה, רק עובדין דחול התירו כנתבאר.

והנה בהגהות הגר"ב פרענקל תי' על קו' הקיקיון דיונה, דשאני רדיית הפת מערל והזאה, דברדיית הפת לא העמידו דבריהם משום דאם לא נתיר לו לרדות יעבור על איסור תורה, ויגמור עבירה של אפיית הפת שנעשה ע"י מעשה, וביאור דבריו דהרי יש כח ביד רבנן לעקור דבר מהתורה רק בשב ואל תעשה ולא בקום ועשה, ובאפיית הפת עשה עבירה בקום ועשה, ואם לא נתיר לו לרדות ידחה איסור תורה דאפיה בקום ועשה. ואין כח ביד חכמים להעמיד דבריהם ולעקור דבר תורה בקום ועשה. ולפירושו גם בבישל בשר וחלב ביו"ט נתיר לו איסור טלטול מוקצה דהקדרה, משום דלא העמידו דבריהם במקום שיעבור על איסור תורה בקום ועשה, ובאיסור בשר בחלב הוי איסור תורה בקום ועשה.

אלא דיש לעיין בדבריו, דהנה כבר חקר בקובץ הערות סי' ס"ט בהך דינא דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מהתורה בשב ואל תעשה ולא בקום ועשה, מהו קום ועשה, האם הוי תלוי בגוף האיסור תורה האם הוי קום ועשה או שב וא"ת, או דלמא באופן שאדם עובר עליה, האם עושה מעשה או יושב ולא עושה מעשה, כגון בראיית פנים בעזרה דגוף האיסור הוי בשוא"ת שלא הביא קרבן, ומ"מ האופן שעבר עליו הוי בקו"ע שנכנס לעזרה ללא קרבן. ועוד חקר שם באיכות העקירה דיש כח ביד חכמים לעקור, האם ע"י שעקרו איסור תורה נעקר האיסור ונתבטל, או דרק התורה נתנה להם רשות לצוות שלא יקיימו דבר תורה, אולם איסור תורה במקומו עומד. וצדדי הספק תלה האם יש חילוק במדרגת איסור תורה של קו"ע לשוא"ת, דאם נימא דעבירה בקו"ע חמורה בעצם משוא"ת, א"כ יש כח ביד חכמים לעקור רק גוף עבירה דשב וא"ת דלא חמורה כ"כ, ולא בקו"ע דהוי עבירה חמורה, ולצד זה יש כח ביד חכמים לעקור איסור התורה לגמרי ולבטלו, וכוחם הוי רק בעבירה לא כ"כ

חמורה, ומשום הכי הא דאמרינן דאין כח ביד חכמים לעקור עבירת קו"ע הוי תלוי בגוף העבירה ולא באופן שעובר עליה, דע"פ גוף העבירה נקבע חומרתו, דלכך אין כח לבטלו, או דנימא דליכא חילוק בחומר גוף איסור דאורייתא בין קו"ע לשוא"ת, אלא דדין תורה עומד במקומו ואין כח לבטלו, אלא דבמקום דמצד אחד התורה אומרת לקיים דברה, ומצד שני התורה אומרת לקיים דברי חכמים, וסתרי אהדדי, אמרינן שוא"ת ולא קום ועשה, ולצד זה אין חכמים עוקרין את דבר התורה לגמרי, אלא האדם דנפגש בחיובי דאורייתא ובחיוב תורה לשמוע בקול חכמים, וסתרי אהדדי, יושב ולא עושה דאין לו במה לעשות, וא"כ תלוי הדבר באופן שעובר השתא את העבירה, דעלה קאמרינן לו שוא"ת ולא בגוף העבירה. והביא בזה פלוגתא בראשונים, דר' יונה בברכות גבי ק"ש דאמרו חכמים לקרותה עד חצות, ואחר חצות כ' ר"י דאם יקרא לא יצא ידי ק"ש, מוכח דחכמים עקרו לגמרי המצוה, וכן ס"ל לתוס' בסוכה דף יג. בהא דלא קיימת מצוות סוכה מימיך ע"ש, והר"ן חולק והביא עוד ראשונים ע"ש.

ולכאורה ברדיית הפת, כשנתן את הפת לאפות בשבת ועדיין לא נאפה, וא' ר"ב דנתיר לו איסור דרבנן דרדיית הפת כדי שלא יגמר איסור אופה דאורייתא, גוף האיסור הוי בקו"ע דהוא מלאכת אופה, אולם בזמן שבא לפנינו לשאול האם נתיר לו איסור דרבנן של רדיית הפת דאם לא נתיר לו יעבור על איסור תורה רק בשוא"ת, דהאופן שעובר עליה השתא הוי אפיית הפת ממילא, שהרי כבר נתן את הפת כשבא לפנינו והיא שוא"ת, א"כ לצד דאמרינן דדוחין רבנן איסור תורה בשוא"ת הקובע הוא האופן שעובר עליה, הכא כשנפגשים איסור תורה ואיסור דרבנן לא נתיר לו לעבור בקו"ע על איסור דרבנן, אלא נאמר לו מצד אחד צריך לשמוע בקול התורה, ומצד שני התורה אומרת לשמוע בקול חכמים, והשתא דסתרי אהדדי שוא"ת ולא ירדה, ומדתי' הגר"ב פרענקל דאם לא נתיר רדיית הפת יעבור על איסור תורה בקום ועשה, מוכח דס"ל דלא קובע האופן שעובר על איסור תורה, אלא גוף האיסור תורה דחמור משום דהוי קו"ע, ולא ניתן להידחות כדברי ר"י בברכות דחכמים עוקרים את דבר תורה, ובאיסור קו"ע דהוי חמור אין להם כח לעקור, וה"נ גוף האיסור הוי קו"ע דהוא מלאכת אופה.

ורע"א והנתיב חיים דלא תי' כדבריו דנקרא לעקור דבר תורה בקום ועשה אלא כתי' הנ"ל, לכאורה ס"ל דלא נקרא הכא דלעקור דבר מהתורה בקום ועשה אלא בשוא"ת, בהכרח ס"ל דהקובע הוי אופן שעובר על העבירה ולא גוף איסור תורה, וברדיית הפת אם לא ירדה יעבור על איסור תורה בשוא"ת, השתא דלא ירדה דהפת נאפית ממילא, א"כ בחקירת וצדדי הקובץ הערות פליגי האחרונים הנ"ל, דהוא באמת פלוגתא בראשונים כדהביא הקה"ע.

אולם אפ"ל דס"ל לרע"א והנתיב חיים דבאמת הקובע הוי גוף האיסור, דחכמים אין להם כח לעקור דבר תורה חמור דהוי איסורו בקו"ע, והא דהכא משמע דס"ד דיש לאסור רדיית הפת אע"פ דיעבור על קו"ע דמלאכת אופה בשבת, אם לא מהטעמים שכ' רע"א דלא גזרו סייגם באותו השם דאיסור תורה כדנתבאר, וכן הטעם שכ' בנתיב חיים הנ"ל, משמע דחכמים יעקרו דבר מהתורה אע"פ דגוף האיסור הוי בקו"ע, שאני הכא שעשה כבר מעשה האיסור בידים, והשתא האיסור נעשה וממשיך ממילא, והשתא כשבא לשאול האם לעבור על איסור דרבנן הוי נגד איסור תורה קל, אע"פ דבעיקרו הוי איסור חמור דקו"ע, מ"מ השתא קל הוא דכבר נעשה מעשה העבירה, אלא ממשיך לאפות ממילא, ומשום כך נקרא איסור דאורייתא קל, ולכך ס"ד דיעקרו רבנן איסור דאורייתא דבעיקרו הוי בקו"ע, משום דהשתא קל הוא ולא חמור. וכן מוכח מדברי התוס' שבת דף ד. ד"ה וכי בשם הריב"א, דכ' דאין לפשוט מדאמרינן חבר שאמר לע"ה מלא לך כלכלה ולא עישרן, דמעשר ועובר איסור קל שלא הוי מהמוקף, כדי שלא יעבור ע"ה איסור חמור, א"כ גם הכא נתיר לרדות הפת דהוי איסור קל שלא יעבור איסור חמור, דשאני הכא דכבר נעשה מעשה העבירה, מוכח דמשום דכבר נעשה מעשה העבירה נקרא איסור לא חמור, דלא הותר לעבור על איסור בגללו.

א"כ אפ"ל דפליגי רע"א והנתיב חיים דלא תי' כדברי הגר"ב פרענקל דנקרא לעקור דבר מהתורה בקו"ע, שהם ס"ל כהצד בקובץ הערות דלא נקרא לעקור דבר מהתורה בקו"ע, משום דהקובע האיך עובר על העבירה בפועל, והשתא ברדיית הפת הוי בשוא"ת דכבר הניח הפת, והשתא רק נאפית ממילא, והגרב"פ דפליג ס"ל דהקובע הוי גוף האיסור דהוא אפיה, והוא בקו"ע, לכך לא עקרוהו רבנן, או דנימא דגם הם ס"ל דהקובע הוי גוף האיסור תורה ולא האופן דעובר עליה, אולם שאני הכא דלא הוי איסור חמור בקו"ע, משום דהכא כשנפגש עם איסור דרבנן קל הוא דכבר נעשה מעשה, וכשנעשה מעשה העבירה וממשיך ממילא נקרא איסור קל בעצם, וכדהוכחנו מדברי התוס'.

ומדברי המהרש"ק בס' החיים משמע דלא ס"ל כן, דתי' על קו' הקיקיון דיונה דהכא חכמים לא העמידו דבריהם דלא עקרו דבר תורה בקו"ע, וכ' דנקרא קו"ע אע"פ דהשתא בפת נאפית ממילא, וא"כ נימא לא ירדה ויעקרו איסור דאפיית הפת בשוא"ת, דהשתא הוי ממילא, אינו כן, דכיון דעשה בתחילה מעשה כשהכניס פת לתנור נחשב כל שעה ושעה כעושה מעשה, כל זמן שלא רודה ומפסיק האפיה, וע"ש דהוכיח דכן נחשב מדברי הלח"מ בהל' ביאת מקדש.

מבואר בדבריו דנקרא דעובר על העבירה בקו"ע, ולא רק דגוף האיסור בעיקרו הוי בקו"ע, אלא כל רגע נחשב כעושה מעשה, ואם נחשב כעובר עבירה במעשה השתא לכו"ע לא יעקור דבר תורה, דהרי גם גוף האיסור הוי בקו"ע דהוא אפיית הפת, וכן האופן דעובר עליה השתא.

א"כ ס"ל למהרש"ק דלא כרע"א, דהרי לפי' א' ס"ל לרע"א דהוי עוקר בשוא"ת, וכן לא כפי' ב' דפי' דהוי קו"ע קל, משום דנעשית בעבירה ממילא, דהרי כ' דנחשב השתא גם כעובר על עבירה במעשה.

ובתוכן דברי המהרש"ק ס"ל כהצד בקובץ הערות דאין כח ביד חכמים לעקור איסור חמור בקו"ע, ולא כהצד דכשנפגשים איסור דאורייתא ורבנן אמרינן שוא"ת, דהכא לשיטתו נפגשו איסור דאורייתא באופן שעובר בקו"ע, דהרי כ' דנחשב כל שעה כעושה מעשה ונפגש עם איסור דרבנן בקו"ע דרדיית הפת, ואמרינן לו קו"ע איסור דרבנן, מוכח דס"ל דרבנן לא יכולים לעקור איסור תורה דקו"ע דהוי חמור, ולכך אמרינן לו קו"ע ותעבור על איסור דרבנן, דאין כח ביד חכמים לעקור איסור חמור דאורייתא דהוא בקו"ע [ומ"מ דבריו לא לגמרי כהצד הנ"ל בקובץ הערות, דלר"א סגי שגוף האיסור הוי בקו"ע, והמהרש"ק הוצרך להוכיח דגם האופן שעובר הוי בקו"ע, ואין להאריך].

הרב משה לייב לוי
רמת בית שמש

בטעם ודיני איסור החזרה בשבת ובע"ש

פתיחה

הנה פרטי דיני שהי' וחזרה בשבת ובער"ש סמוך לחשיכה רבים הם, אמנם כאשר שורשי ההלכות מבוארים, ממילא מתבררים דינים המסופקים, ונציע בזה בס"ד יסודות הדברים, ולאחר מכן יבואו בדרך קצרה סיכומי ההלכות ודינים העולים, בעזר בורא ארץ ושמים עליונים ותחתונים, ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית בחסד וברחמים, כן יחיש לנו גאולה בתשועת עולמים.

טעם איסור החזרה בשבת באינו גרוף וקטום

א. שבת ל"ו ב' מתני' כירה שהסיקוה בקש ובגבבא וכו' בש"א נוטלין אבל לא מחזירין, ובה"א אף מחזירין, והיינו בגרוף כדפרש"י, וכדאיתא בגמ' דבלא גרוף אין נותנים. ואפי' מילתא דשרי בשהיה, כגון בדבר שנתבשל כמאב"ד, אפ"ה אסור להחזיר, לב"ה באינו גרוף, ולב"ש אפי' גרוף אסור להחזיר תבשיל. ויל"ע מהו טעם האיסור, דהנה טעם איסור להשהות מע"ש באינו גרוף מפורש בפ"ק י"ח ב' דהוא משום גזירה שמא יבוא לחתות בגחלים, אך כל שנתבשל כמאב"ד לחנני', א"נ מצטמק ורע לו לרבנן, דמותר להשהות כיון דליכא חשש לחיתויי, יל"ע מ"ט אסור להחזיר קדירה זו. ורש"י במתני' פי' בד' ב"ש משום מיחזי כמבשל, וכן כ' הר"ן בדוכתין (ט"ו ב' בדפי הרי"ף) שכ' וז"ל: איבעיא להו האי לא יתן לא יחזיר הוא, משום שמחזיר בשבת נראה כמבשל אם אינה קטומה, וכדבריו כ' הרשב"א לקמן מ' ב' ל"ח ב'.

אמנם בחידושים הנדפסים ע"ש הר"ן בדוכתין (ל"ו ב') כ' לפרש באופ"א, וז"ל: האי לא יתן לא יחזיר, והתם הוא דבעי' גרופה וקטומה, דכיון שהוא נטלה מעל האש ונצטננה בנטילתו, איכא למיחש שמא יחתה כשהוא מחזירה, אבל לשהות משהין אע"פ שאינה גרופה וקטומה, דכיון שהוא נתנה בכירה מבעו"י ולא נטלה משם ליכא למיחש לחתוי, עכ"ל. וכדבריו נמצא כתוב בספר הישר להר"ת (סי' רל"ה) שכ' וז"ל: והא דאמרי' בכירה לא יחזיר עד שיגרוף, אפי' מבעו"י קאמר, כי כיון שהוא נותנן עלי' או בתוכה מגלה דעתו שצריכה חימום, לכך יש לחוש שמא יחתה, ולכך צריך לעשות היכרא בגו"ק, עכ"ל. ומבואר מדברי שניהם דהאיסור בחזרה מטעם חשש חיתוי הוא, ואע"פ דבשהי' כה"ג ליכא חשש חיתוי, בחזרה חששו טפי וכדפירשו הטעם דמצטננת בנטילתה, ומצד החזרה מגלה דעתו בזה שצריכה חימום, לכך חששו טפי והצריכו גו"ק.

טעם איסור החזרה בגו"ק בלא תנאי חזרה

והנה כ"ז לענין חזרה בשאינו גו"ק, אמנם הרי אף בגו"ק מבואר בגמרא לקמן (ל"ח ב') דאסור אלא להחזיר ולא ליתן לכתחילה, עיי"ש פלוגתת אמוראי התנאים הנצרכים שיחשב חזרה עודה בידו ודעתו להחזיר עיי"ש. ויש לברר מ"ט אסרו האי מילתא ליתן לכתחילה בשבת, ובר"ן לקמן (י"ז ב' בדפי הרי"ף) כ' וז"ל: לא שנו אלא שעודן בידו, אבל הניחם עג"ק אסור דמיחזי כמבשל לכתחילה, עכ"ל. וכן ברשב"א לקמן (מ' ב') כ' להדיא דאסור ליתן לכתחילה בשבת דמיחזי כמבשל, וכ"ה בדבריו לקמן ל"ח ב' יעוי"ש. וכ"ה בחידושי הריטב"א (הנדמ"ח - הוצאת מוה"ק) בסוגיין (ל"ז א'), וכ"כ הרמב"ן (ל"ח ב'). וע"ע לקמן בד' הר"ן לקמן (ל"ח ב') שכתב לתרץ בזה קושיית הראשונים דהקשו אהא דבעי רב אשי פינה ממיחם למיחם מהו להחזירה בשבת ע"ג כירה, והקשו הראשונים דלקמן (נ"א א') מבואר דכה"ג לענין הטמנה דשרי אפילו להטמין לכתחלה, דאיתא התם רשב"ג אומר לא אסרו אלא אותו מיחם, אבל פינה ממיחם למיחם מותר, השתא אוקרי קא מיקר להו ארתוחי קא מירתח להו, וא"כ מ"ש הכא דמיבע"ל לרב אשי אי שרי להחזיר, ותירץ הר"ן וז"ל: לאו קושיא היא, דהתם היינו לענין מטמין בדבר שאינו מוסיף הבל, אבל הכא דאסור משום מיחזי כמבשל טפי מיחזי כמבשל במיחם שני מבמיחם ראשון, עכ"ל. והוא חילוק מחוור מאד, דדוקא לענין הטמנה דאסור מטעם שמא ימצא קדירתו צוננת וירתיחנה, בזה אמרו דכל דפינה ממיחם למיחם וגלי דעתי' דאינו חפץ בחמימותו, בזה שרו לי' להטמין, אבל בחזרה ע"ג כירה דאסור משום דמיחזי כמבשל, ודאי מיחזי כמבשל טפי במיחם שני מבמיחם ראשון. וכן תירץ הרא"ש בתוספותיו. אך שו"ר דלא תירצו כן, עי' תוס' לקמן (ל"ח ב') ובתוספות ישנים שם, וע"ע תו"י (נ"א א'), דכולהו לא תירצו כן, ש"מ דפירשו דאף בחזרה ע"ג כירה מגזירת חיתוי הוא, ולכך שפיר הוקשה להם הסתירה בין הדברים. וכן מפורש בתוס' ובתו"י שם דהחזרה ע"ג כירה מטעם גזירת חיתוי הוא. נמצא דדעת הרמב"ן והרשב"א הריטב"א והר"ן דהחזרה באינו גו"ק, ובגו"ק ליתן לכתחילה כולהו משום מיחזי כמבשל, ודעת הר"ת והתוספות דכולהו משום גזירת חיתוי אסור.

ואף דברמב"ן וריטב"א לא הוזכר מיחזי כמבשל רק לענין תנאי חזרה ולא לענין אינו גו"ק, מ"מ מדסתמו ולא פירשו משום שמא יחתה, נראה דסברו דכולהו משום מיחזי כמבשל הוא, וכדעת הרשב"א והר"ן.

שיטה חדשה לחלק בין הדברים

ב. אמנם נראה דיש שיטה נוספת בראשונים דמחלקים בין הדברים, והוא דלהחזיר באינו גרוף וקטום התם משום חשש חיתוי הוא, אבל בגו"ק ליכא חשש חיתוי, אלא בזה האיסור משום מיחזי כמבשל, דיעויין בבעל המאור בסוגיין (ט"ז ב' מדפי הרי"ף) שכ' בתו"ד וז"ל: וכן אם גרף כל הגחלים והוציאם לחוץ, ל"ש כירה ול"ש תנור מותר לשהות ולהחזיר שם כל דבר, דהא ליכא למיחש לחיתויי בגחלים וכו', ובהמשך דבריו כתב: ודיני חזרת התבשיל מפורש בגמרא שמותר בעודן בידו, ואם הניחם ע"ג קרקע אסור משום דנראה כמבשל לכתחלה בשבת, עכ"ל. הרי נתבאר בדבריו דלהחזיר לשאינו גרוף אסור משום חששא דחיתויי, אבל כל דגו"ק וליתא לתנאי החזרה התם האיסור משום דמיחזי כמבשל.

וכן נראה דעת הרא"ש, דהנה כתב הרא"ש בפסקיו (פ"ג סי' י') להקשות ע"ד הגמ' לקמן (מ' ב') דמותר ליתן קיתון של מים כנגד המדורה בשביל שתפיג צינתן, ואי לאו משום מבשל בשבת הוי שרי אפי' יד סולדת בו, ושמן למ"ד דלית בי' משום בישול אפי' יס"ב שרי, והק' הרא"ש מ"ט לא אסרו בנתינה ע"ג כירה בשבת, ובהמשך דבריו כ' דהיינו משום שמא יחתה, והיינו דנקט דהחזרה ע"ג כירה בשבת אסור מטעם שמא יחתה, וכ"ה בתוס' הרא"ש. ואילו הרא"ש בתוספותיו (ל"ח ב') כתב לתרץ הקושיא בפינה ממיחם למיחם כתירוץ הר"ן הנ"ל, דבהטמנה אסור משום שמא ירתיח, ובחזרה אסור משום מיחזי כמבשל וכנ"ל, והוא לכאו' פליאה גדולה דסתר הרא"ש א"ע. אך להנ"ל ניחא שפיר, דהרא"ש בפסקיו לענין החזרה באינו גרוף איירי, כדכתב בריש דבריו (וכגירסת התפארת שמואל שם, וכ"ה להדיא בתוס' הרא"ש), וע"ז באמת נקט דהאיסור הוא משום חשש חיתוי, אבל במש"כ בתוספותיו לתרץ הקושיא בפינה ממיחם למיחם, הא בגו"ק איירי, ובזה סבר שפיר דהאיסור משום מיחזי כמבשל, והדברים נפלאים.

ובזה נראה בס"ד לפרש דעת הר"ן בחידושים הנדפסים ע"ש הר"ן, דהנה דעתו לקמן (ל"ח א') דמותר להחזיר ע"ג כירה בשבת תבשיל שמצטמק ורע לו, ודלא כשיטת רוב הראשונים דאסרו, והוא לשיטתו קאי דחזרה אסור מטעם חשש חיתוי וכנ"ל, ולכך במצטמק ורע לו דליכא חשש חיתוי שרי, והוקשה לו קושיית כל הראשונים מד' הגמ' לקמן (ל"ח ב') דמייתי הש"ס מדר' אושעי' דמחזירין אפי' בשבת מדהחזירו החמין בשבת, דמוכח דאפי' מצטמק ורע לו אסור להחזיר (עי' תוס' ל"ו ב' ד"ה חמין שהניחו כן, וע"ע בש"ר), ותירץ הר"ן ע"ז וז"ל: ואע"ג דמתני' מיירי בגרופה, ואיהו קא מייתי מחמין, וסתם חמין מצטמק ורע לו, וכל מצטמק ורע לו מותר להחזיר אפי' בשאינה גרופה, וכמו שכתבנו למעלה, מ"מ הא דר' אושעי' בשאינה גרופה היא, ומדחמין באינה גרופה תבשיל נמי שרי בגרופה להחזיר, עכ"ד. ולכאו' דבריו מופלאים, דמה ענין מצטמק ורע לו באינה גרופה למצטמק ויפה לו בגרופה, ולהנ"ל הדברים מאירים, דאף דהחזרה באינו גרוף מטעם חשש חיתוי הוא, מ"מ הא דס"ד למיסר בשבת אף בגו"ק מטעם אחר הוא, והוא משום דמיחזי כמבשל, ולכן שפיר קא מוכחינן דמדשרי להחזיר חמין באינו גרוף, ש"מ דמשום מיחזי כמבשל ליכא, ה"ה דשרי להחזיר תבשיל בגו"ק דמשום חיתוי ליכא כיון דהוי גו"ק, ומשום מיחזי כמבשל נמי ליכא כדחזינן לגבי חמין, דלענין מיחזי כמבשל שפיר קמדמינן להו אהדדי [ואף דגם בזה יש מקום לחלק קצת, עי' ר"ן (י"ט א' מדפי הרי"ף) לענין פאנדי"ש, ומש"כ ע"ז בב"י ואכמ"ל]. ועי' בחידושי הר"ן לקמן (מ' ב') דהזכיר ג"כ התם האי טעמא דאסור להחזיר משום מחזי כמבשל [וקצת צ"ע דהתם לענין שאינו גרוף איירי, ויש ליישב], ודו"ק.

המורם מן האמור דג' דעות הן, א. דעת התוס' דאיסור החזרה בשבת בין בגו"ק בין בשאינו גו"ק הוא מטעם חשש חיתוי, ולקמן יתבאר בס"ד שדעת עוד כמה ראשונים כן. ב. דעת הר"ן הרמב"ן הרשב"א והריטב"א דלכולהו אסירי משום מיחזי כמבשל. ג. דעת הבעה"מ הרא"ש וחי' הנד' ע"ש הר"ן דבשאינו גרוף אסור מטעם חשש חיתוי, אבל גו"ק בלא תנאי חזרה וה"ה נתינה לכתחילה, איסורו משום מיחזי כמבשל בתחלה בשבת.

טעם איסור החזרה בע"ש

ג. גמ' ל"ח א' ב"ה אומרים מחזירים, אמר רב ששת מחזירים אפילו בשבת, ונתקשו הראשונים מאי קאתי רב ששת לאוסופי, ומאי הוי קס"ד בלא דבריו, ועיי"ש ברש"י מש"כ, ועי' רשב"א משה"ק עליו ומה שיישב. אך התוס' לעיל (ל"ו ב') הוכיחו מד' רב ששת אלו דעיקר פלוגתא דב"ש וב"ה הוי אף בחול דאסור, וכתבו התוס' דמה שיעור הוא נותן לאסור בע"ש, דאם סלקו בהשכמה ודאי שרי להחזיר, ואור"י דמשעה שלא יוכלו להרתיחו מבעו"י אסור להחזיר, ומיהו בשבת אפי' רותח אסור להחזיר, כדמוכח בד' הגמ' ברב אושעי' (ל"ח ב'). ועוד אור"י דמצינו למימר דבע"ש נמי אסור להחזיר אפי' רותח, משעה שאם הי' קר לא הי' יכול להרתיח מבעו"י, עכ"ד. ומקור הדברים בספר הישר להר"ת (סי' רל"ה). וכדברי התוספות העתיקו הרבה מהראשונים, עי' רמב"ן רשב"א ספר התרומה הגה"מ הגהמ"ר סמ"ג וסמ"ק.

אמנם לא נתברר בדבריהם טעם האיסור, והר"ת בספר הישר (הובא לשונו לעיל אות א') ביאר דמשום חששא דחיתוי הוא, דכיון דנתנו ע"ג כירה מגלה דעתו שצריכה חימום, וחיישי' שיבוא להרתיחה בשבת, ונראה דזהו ג"כ שיטת התוספות דידן, ולכך מריש סברי דדוקא צונן אסור כיון שלא ירתיח מבעו"י חיישי' לחיתוי שיבוא לחתות בשבת, אבל רותח לא חיישי', כיון דבשבת הו"ל רותח הו"ל כמו שיש שהות ביום להרתיח [אבל בשבת גופי' אפי' רותח אסור להחזיר, דאף בזה חיישי' שיחתה כל שמחזירו בשבת גופי', וק"ל]. ועוד אור"י דמצינו למימר דאף בער"ש אסור להחזיר רותח כל שלא הי' שהות ביום להרתיח אילו הי' צונן, והטעם דאף זה מיקרי חזרה, ולכן חיישי' לחיתוי כמו דבשבת עצמו חיישי' לחיתוי אפי' רותח.

אך הרא"ש בפסקיו (פ"ג סי' ב') כ' בסו"ד בתר דמסיק דאפי' רותח אסור להחזיר סמוך לחשיכה, וכולהו חדא גזירה היא, דכיון דאינה מתבשלת עוד על הכירה הוי כתחילת שהי', ואי שרינן להחזיר מבעו"י אתו נמי להחזיר משחשיכה, עכ"ל. מבואר מדבריו דאין בחזרה בע"ש חשש חיתוי כיון שאינה מחזירה בשבת עצמו, אלא כולהו משום גזירה שאם יחזיר מבעו"י אתי נמי להחזיר משחשיכה.

ונראה דאף דעת הרשב"א והריטב"א - שהביאו ג"כ ד' התוס' לאסור החזרה בע"ש - הוא כטעם הכתוב ברא"ש משום גזירה ע"ש אטו שבת, דהלא דעת הרשב"א לקמן (מ' ב') והריטב"א (שם) דאיסור החזרה בשבת הוא מטעם מיחזי כמבשל וכאמור, וא"כ ל"ש לפרש כד' הר"ת בספר הישר דמה דאסור להחזיר מע"ש משום האי מילתא גופא היא, דל"ש לאסור משום מיחזי כמבשל בע"ש, ובהכרח צ"ל בדעתם כדעת הרא"ש דהוא משום גזירה ע"ש אטו שבת. אלא דעדיין חלוקים הם במקצת, דלדעת הרא"ש עיקר איסור החזרה בשבת באינו גרוף הוא מטעם חשש חיתוי, כמבואר בדבריו בפסקי הרא"ש (פ"ג סי' י'), ואילו לדעת הרשב"א והריטב"א עיקר איסור החזרה בשבת משום מיחזי כמבשל, ואפ"ה ס"ל דאסרו החזרה בע"ש אטו שבת, דאם יהי' מותר להחזיר בע"ש יבוא נמי להחזיר בשבת.

ובזה נראה לבאר בס"ד, דהנה הר"ן בפירושו על הרי"ף (ט"ו ב' בדפי הרי"ף) ובחידושיו (נד' לשעבר ע"ש הריטב"א) הקשה ע"ד התוס' דמאי ראי' מייתי מדב"ש לב"ה, דדוקא ב"ש דלשיטתייהו קיימי בפ"ק (י"ח א') דמצרכי דכל מלאכות שאדם עושה מבעו"י צריך שיגמר מלאכתן קודם חשיכה, אבל לב"ה דמתירין בכולן עם השמש מהיכ"ת דאסור להחזיר מבעו"י, ומכח זה פליגי הר"ן והריטב"א ע"ד התוס' ומפרשי ד' הגמ' באופ"א יעו"ש. ויל"ע מאי ראיית התוספות מדב"ש לדעת ב"ה [דאה"נ ראי' בתרייתא מלא יתן עד שיגרוף או עד שיקטום הוי ג"כ לב"ה, אך ראי' קמייתא מדקתני נוטלין איכא רק מב"ש]. ונראה בס"ד דהאי מילתא תליא בעיקר דין וטעם החזרה בשבת, דודאי לדעת התוס' דהחזרה בשבת משום חשש חיתוי הוא, לא שייטא האי מילתא כלל לד' ב"ש, דהכא לאו משום איסור מלאכה נגעו בה, ולכך שפיר קמוכחינן מב"ש לב"ה, אבל הר"ן והריטב"א לשיטתייהו קאי דפירשו טעם איסור החזרה בשבת משום מיחזי כמבשל, לפ"ז יל"פ דה"נ מבעו"י יש לאסור האי מילתא מדרבנן, דכל דתקון כעין דאורייתא תקון, ולכך צריך שיתחמם מבעו"י [וז"ב דאף לב"ש אי"ז מעיקר הדין כשאר מלאכות, דאסור מדאורייתא משום שביתת כלים, דא"כ מה מהני שהניחה והי' שהות להתחמם, אלא ודאי דהכא במילתא דליכא משום בישול כיון שנתבשל כ"צ מבעו"י, ובמידי דלא הוי מבושל כ"צ כבר שקו"ט הש"ס טובא בזה לעיל (י"ח ב'), ופשוט]. אמנם כאמור הרשב"א הסכים עם דעת התוס', אע"פ דנקט דחזרה בשבת אסור משום מיחזי כמבשל, דמ"מ גזרו החזרה בע"ש אטו שבת.

אמנם באמת אף אי איסורא דחזרה בע"ש משום גזירה אטו שבת, ג"כ היא שייך יותר לסוברים דאיסור החזרה בשבת משום חשש חיתוי, דבזה אפשר לגזור דה"ה כשמחזיר בע"ש סמוך לחשיכה, כיון דבשעת חשיכה הקדירה צוננת ע"ג כירה שאינה גו"ק, אתו לאיחלופי ולהחזיר אף בשבת, אבל להראשונים דסברו דאיסור החזרה בשבת משום מיחזי כמבשל, בזה לכאו' אין שום מקום לגזור ע"ש אטו שבת, דמהיכ"ת מחלפי בין ע"ש לשבת לענין זה.

וכ"ש דסברת הר"ת בספר הישר דאיסור חזרה בע"ש הוא משום גזירה, דהאי קדירה גופה שמא יחתה עם חשיכה וכמשנ"ת לעיל, ודאי ל"ש לאידך דנקטו דאיסור החזרה משום מיחזי כמבשל, דמה שייך לגזור בהאי קדירה משום מיחזי כמבשל [ואף דהר"ן והריטב"א (בחי' המיוחסים להר"ן) פירשו גם על חזרה ע"ש דמיחזי כמבשל האי קדירה, היינו רק בדעת ב"ש דלשיטתייהו בפ"ק (י"ח ב') קיימי וכמשנ"ת, ולא בדעת ב"ה, ופשוט].

ובזה מבואר מ"ט דחק רש"י לבאר ד' רב ששת מחזירין אפי' בשבת, דקאי איום השבת, יעויין בדבריו, ופירוש זה ק' בלשון הגמ' וכמשה"ק הראשונים, וכן הראי' מדר' הושעיא ק' מאד לפרש"י (עי' רשב"א שיישב פרש"י), ואמאי לא ביאר

כהתוס' דהוא פירוש המרווח ביותר בגמ', הן בלשון רב ששת והן הראי' מדרב ששת. אך להנ"ל מבואר היטב, דרש"י לשיטתו דפי' במתני' דאיסור החזרה בשבת משום דמיחזי כמבשל, ולכך סבר דל"ש לאסור בע"ש, והוצרך לבאר פי' אחר בד' רב ששת. ואף הרמב"ם דהשמיט בספרו להאי הלכתא, נראה דפליג עלייהו וכמש"כ הב"י, נראה ג"כ דהוא מטעם הנ"ל דנקט הר"מ טעם איסור חזרה משום מיחזי כמבשל, עי' באור שמח שביאר כן בדעת הרמב"ן [ועוד יבואר כמה הוכחות לזה להלן בעז"ה (עי' לקמן אות ה' ד"ה ונראה)]. ושפיר מבואר מ"ט השמיטו, וכל הנך ראשונים דסברו מאיסור החזרה בע"ש, בפשוטו נקטו טעם איסור החזרה בשבת משום חשש חיתוי הוא, ולכך יש לגזור אף בע"ש, ה"ה התוס' ר"ת בספר הישר הגהמ"ר סמ"ג סמ"ק ספר התרומה והגה"מ.

מלבד הרשב"א הרמב"ן הריטב"א (הנדמ"ח) דאע"פ דפירשו איסור החזרה משום מיחזי כמבשל, אפ"ה נקטו לאיסור החזרה בע"ש, ונת' לעיל בס"ד דצ"ל בדעתם דסברו כהרא"ש דהוא משום גזירה ע"ש אטו שבת. וד"ז מחודש מאוד, דמה שייך לגזור לגבי איסור מיחזי כמבשל בע"ש, ומהיכ"ת דאתי לאיחלופי וכאמור, וצ"ל דמ"מ כיון דעם חשיכה הקדירה ע"ג כירה שאינה גו"ק צוננת, קאתו למימר דבשבת נמי שרי להחזיר באינו גו"ק, ובשבת אסור משום מיחזי כמבשל, וטעם דגזרו כ"כ אע"פ דהוי גזירה לגזירה, צ"ל כמש"כ הר"ן משום דקרוב הדבר לבוא לידי איסור תורה, לכן עשו סייג להרחיק את האדם מן העבירה, ודו"ק.

והא דלא ס"ל כד' הרא"ש שכ' דקודם שנתבשל כ"צ שרי להחזיר בע"ש, דליכא למיגזר בהו אטו שבת, י"ל דהם לשיטתייהו קיימי דליכא איסור בישול לאחר מאב"ד, א"כ אף בקדירה דלא נתבשלה כ"צ קאתי לאיחלופי בשבת. ובדעת הרא"ש דג"כ ס"ל כן דליכא איסור בישול כמש"כ בפסקיו (פ"ג סי' י"א), נת' הדבר להלן (אות ד'), אך בדעת הסמ"ג הסמ"ק התרומה והגה"מ אין לפרש כן, דהרי הם ס"ל דאיכא איסור בישול אחר שנתבשל כמאב"ד, ולכך נראה דהם סברו דטעם איסור החזרה משום שמא יחתה בהאי קדירה גופה, ולכך ליכא לאיפלוגי בין נתבשלה כ"צ ללא נתבשלה כ"צ, וכמשנ"ת להלן (אות ד').

נמצינו למדים דג' דעות הן, א. להר"ת בספר הישר ולהתוס' איסור החזרה בע"ש משום גזירת חיתוי בזה הקדירה. ב. לדעת הרא"ש איסור החזרה בשבת משום גזירת חיתוי, אבל בע"ש אינו אסור מהאי גזירה, אלא הטעם דהוי גזירה ע"ש אטו שבת. ג. דעת הרשב"א ודעימי' דאיסור החזרה בשבת משום מיחזי כמבשל, ואסרו בע"ש להחזיר אטו שבת.

מו"מ בכמה ענינים בדיני החזרה בשבת ובע"ש דתלוי בטעמים הנ"ל

ונראה דיש לדון בכו"כ ענינים בדין החזרה בע"ש, וכולהו תליא בהאי פלוגתא מהו טעם האיסור בחזרה בע"ש, אם הוא משום גזירת חיתוי או רק שלא יבואו לעשות בשבת, וכן יבואר כמה דינים הנוגעים לענין חזרה בשבת העולים מהאי פלוגתא בטעם איסור החזרה בשבת גופי', אי משום חשש חיתוי או משום מיחזי כמבשל, וכמו שיבואר בס"ד.

א. להשהות מע"ש בדבר שלא נתבשל כ"צ

ד. הנה מש"כ הרא"ש דכל שלא נתבשל כ"צ מותר להחזיר סמוך לחשכה, דליכא למיגזר בהו ע"ש אטו שבת, נראה פשוט דד"ז שייך רק לפ"ד הרא"ש דאיסור החזרה בע"ש גזירה שיבוא להחזיר בשבת, אבל לפ"ד ר"ת דאסור מטעם שמא יחתה, ודאי ליכא שום מקום לחלק בזה, ואסור אף קודם שנתבשל כ"צ וכאמור.

ובזה נראה לבאר, דהנה הביא הב"ח כמה פוסקים דחלקו על הרא"ש, ה"ה ספר התרומה (סי' רל"א) וסמ"ג (ל"ת ס"ה) וסמ"ק (סי' רפ"ב) והגה"מ (פ"ג מהל' שבת אות ב') כולהו ס"ל דאף קודם שנתבשלה כ"צ אסור להחזיר סמוך לחשכה, ויל"ע מהו טעם דבריהם דפליגי על הרא"ש, ובפשוטו הי' אפ"ל דהלא הם קאי בתבשיל שנתבשל כמב"ד (כמבואר שם בדבריהם, ובלא"ה הרי מדין שהי' אסור להשהותו בלא גו"ק), וא"כ הי' אפ"ל דס"ל להנהו פוסקים כהשיטות דליכא בישול בדבר שכבר נתבשל כמב"ד, וא"כ שפיר סברו דאף קודם כ"צ יש לאסור להחזיר סמוך לחשכה, ומאותו טעם שהקשינו ע"ד הרא"ש לעיל. אמנם א"א לומר כן, דמפורש בדברי התרומה הסמ"ג והסמ"ק והגה"מ דיש איסור בישול בשבת אף דבר שנתבשל כמב"ד, וא"כ צ"ב מ"ט חלקו ע"ד הרא"ש ואמרי דאף בדבר שיש איסור בישול אסור להחזיר, ודוחק לומר דכיון שגזרו על דבר שנתבשל כ"צ, דבהו ליכא איסור להחזיר בשבת, ולכן לא פלוג רבנן ואסרו אף בדבר דליכא למיחש שיחזיר בשבת [וכן נקט במשנ"ב (ס"ק ע"ג), וצ"ע].

אמנם למה שהבאנו מד' הר"ת בספר הישר ה"ז מחוור כשמלה, וברור דל"ש לחלק בין נתבשל כ"צ ללא נתבשל כ"צ וכמש"כ, וכן הוא משמעות לשון הסמ"ק דבע"ש אסור להחזיר, דאף ע"ז איכא שם חזרה, יעו"ש. וזכינו מעתה דאף דעת החולקים על הרא"ש וסברי דאסור להחזיר אף קודם שנתבשל כ"צ, דעתם כר"ת דהאיסור להחזיר בע"ש מטעם חשש חיתוי הוא.

אמנם באמת הי' מקום לדון במש"כ, דהנה הרא"ש ג"כ הביא בריש דבריו כד' התוס' דהחזרה אסורה רק בצונן אם לא יוכל להתחמם קודם חשיכה, אבל רותח מותר, ולכאו' אם האיסור בחזרה בע"ש או אטו שבת היאך שייך לחלק בין הדברים, דהלא בשבת ודאי אסור אפי' רותח כמפורש שם בד' הרא"ש, וא"כ היאך חילקו בע"ש בין רותח לצונן.

ויש מקום לדחוק דהא אם יש שהות שיתחמם קודם חשיכה מותר ליתן בע"ש, והיינו טעמא דכה"ג מיקרי שהי' ולא חזרה, וא"כ אפ"ל דאם רותח הוא נמצא דבשעה שתשקע החמה תהי' הקדירה רותחת, לכך מיקרי שהי' ולא חזרה ול"ש לגזור ע"ז. אך בפשוטו טעם הדבר לפירוש קמא דהרא"ש, הוא משום דאיסור החזרה משום גזירת חיתוי הוא, ובע"ש גזרו רק על צונן, דרק בזה שייך הגזירה, ובשבת גזרו אף רותח, וא"כ הי' מקום לומר דכל מה שכתב בסו"ד דכולהו הוו גזירה ע"ש אטו שבת, היינו דוקא לענין רותח, בזה ס"ל דמטעם גזירה דע"ש אטו שבת הוא, אבל לענין חזרת צונן אפ"ל דבטעמא קמא קיימי דמשום גזירת חיתוי הוא, ולפ"ז נפיק דמש"כ הרא"ש בסו"ד דאם הקדירה אינה מבושלת כ"צ שרי להחזיר, דליכא למיגזר בהו אטו שבת, היינו דוקא לגבי רותח דהוי מטעם גזירה ע"ש אטו שבת, אבל צונן דאסור מעיקר הדין דיש חשש שיחתה, בזה אסור אף קודם שבישל כ"צ, וכמשנ"ת לעיל. והעיר הר"מ לובצקי דבזה יתיישב להפליא קושיית הב"ח ע"ד הרא"ש האלו, דהק' הב"ח דממתני' דאיירי לחנני' בתבשיל שנתבשל כמאב"ד, ואפ"ה משמע דאין מחזירין דקאי אף ע"ג כמש"כ ר"ת, והוא קושיא גדולה.

ולהנ"ל א"ש להפליא, דמתני' מצינו לאוקמא לענין צונן, דבזה אסור אף בע"ש בתבשיל שלא נתבשל כל צרכו, ואי"ז דוחק לאוקים מתני' בחד גוונא, כיון דמתני' איירי לפי האמת אף לענין החזרה בשבת, וכדאמר רב ששת.

ולפ"ז יש ליישב עוד קושיית התוספות שבת (ס"ק ל"ז), שהק' דלדעת הרא"ש (פ"ג סי' י"א) דיש בישול אחר בישול בלח שנצטנן, א"כ אמאי אסור ליתן קדירה של חמין צוננת סמוך לחשיכה, הא ליכא למיגזר שיחזירנה בשבת, כיון דאיכא בזה איסור בישול, דיש בישול אחר בישול, עיי"ש מש"כ (ועיין בפמ"ג בא"א אות ל"א).

אמנם להנ"ל הרי"ז הפלא ופלא, דכל מש"כ הרא"ש דשרי ליתן קודם כ"צ, הוא דוקא ברותח, אבל בצונן ליכא להאי היתרא וכמשנ"ת, ושפיר מבואר מ"ט אסור ליתן קדירה צוננת, ודו"ק.

אמנם אף דהדברים נכונים מצד עצמם, בדברי הרא"ש קשה להולמם, דלפ"ז לא הו"ל לסתום בסו"ד דשרי ליתן בע"ש קודם שנתבשל כ"צ, והו"ל לפרש דהיינו דוקא ברותח ולא בצונן, ולכך נראה עיקר דהרא"ש למסקנתו מסיק דכולהו גזירה ע"ש אטו שבת בין רותח ובין צונן, ולכן ודאי אף בצונן מותר ליתן קודם שנתבשל כ"צ, כיון דליכא למיגזר בה ע"ש אטו שבת, והדר בי' מפירוש קמא, דלפירוש קמא באמת הוי מפרשינן משום גזירת חיתוי, אך עתה דהוכיח דאף רותח אסור, ובזה ס"ל דליכא חשש חיתוי, לכך כתב דכולהו גזירה ע"ש אטו שבת.

א"נ י"ל דאף להס"ד נוכל לפרש דמשום גזירה ע"ש אטו שבת היא, ואפ"ה הוי ס"ד למישרי צונן - אף דבשבת גופי' לא מפלגינן בה - וכמו שכתבנו לעיל, די"ל דאם מניחה כשהוא רותח ל"מ חזרה וכמשנ"ת. שו"מ בס"ד דבהכרח י"ל כהאי סברא, דהנה דעת הריטב"א (הנדמ"ח) דאיסור החזרה בע"ש קאי רק לענין צונן ולא לענין רותח, וכדעת ר"ת קמא וכהס"ד דהרא"ש, וק' דהלא איהו נקיט לטעם איסור דחזרה משום מיחזי כמבשל, כמבואר בדבריו ז"ל בסוגיין (עי' ל"ו ב' ועוד), א"כ בהכרח צל"פ דהאיסור בע"ש הוא גזירה אטו שבת (וכמשנ"ת לעיל אות י'), וא"כ בשבת הא אסור אפי' רותח, והאיך חילק בדבר לענין ע"ש ואוסר רק צונן, ובהכרח צ"ל כמשנ"ת דאף דהוי גזירה ע"ש אטו שבת, מ"מ אסרו רק צונן, דבזה כיון שלא יוכל להתחמם קודם חשיכה חשוב ד"ז כחזרה ואסור, משא"כ רותח דמי ליש שהות ביום להרתיחו, והדברים פשוטים למבין.

ולענין קושיית התו"ש והפמ"ג יש ליישב, דהא בד' הרא"ש גופי' נתקשו המפרשים ע"ד הרא"ש דכ' דעד כל צרכו שרי ליתן, ובפשוטו הטעם כיון דלא יטעו לעשות כן בשבת דיש בזה משום מבשל, וכן ביאר בב"י. אך קשה, דהלא הרא"ש ס"ל (פ"ג סי' י"א) דלאחר שנתבשל כמב"ד ליכא איסור בישול, וא"כ מ"ט שוי ליתן קדירה עוד קודם שנתבשל כ"צ, אף שכבר נתבשל כמב"ד, והלא בזה איכא למיגזר שיעשה בשבת. וצריך ליישב דאף שאין איסור בישול, מ"מ אין רגילים להחזיר קדירה קודם שבישלה כ"צ, דבאמת לאו ברירא מילתא דאין בישול אחר שנתבשל כמב"ד (ואף הרא"ש בפ"ג סי"א לא החליט הדבר לגמרי, וכ' 'דאפשר' שלאחר שנתבשל כמב"ד אין איסור בישול), ולכך לא אסרו להחזיר קדירה זו בע"ש, דחזרה רגילים להחזיר בשבת, אבל בישול אין רגילות לבשל בשבת, אף דמעיקר הדין הוי כבר כמבושל. וכן מורה לשון הרא"ש שכ' דכיון דאינה מתבשלת עוד על הכירה הוי כתחילת שהי', ואי שרינן להחזיר מבעו"י אתי נמי להחזיר משחשיכה, אבל קודם כ"צ רגילים לקרותו בישול [וכעי"ז ביאר הב"ח ע"ש]. ולפי"ז יש ליישב ג"כ קושיית התו"ש והפמ"ג הנ"ל, דלגבי נצטנן אע"פ דיש בזה משום בישול, מ"מ בפומא דאנשי רגילים לקרותו חזרה, ולכך יש לאסור בכה"ג בע"ש אטו שבת.

ב. ליתן קידרא חייתא סמוך לחשיכה

ה. והנה גרסינן לעיל בפ"ק ל"ח ב', האי קידרא חייתא שרי לאנוחה ע"ש עם חשיכה בתנורא, מ"ט כיון דלא חזי לאורתא אסוחי מסח דעתי' מיני' ולא אתי לחתויי בגחלים, ויל"ע האם מותר ליתנו סמוך לחשיכה ממש אף שלא ירתח מבעו"י, דלכאו' מדין חזרה בע"ש הו"ל לאסור ליתן סמוך לחשיכה, כשאר קדרות דאף בגוונא דליכא איסור שהי' אסור החזרה סמוך לחשיכה, וה"נ דכוותה. והנה לפ"ד הרא"ש פשוט דשרי דהלא ד"ז לא נתבשל, ובכה"ג מסיק הרא"ש דליכא איסור ליתן סמוך לחשיכה, אך צריך לדון לפי התוס' וש"ר דלא סברו כהרא"ש ואסרו אף בדבר שלא נתבשל, ובב"ח כתב דאף לדעת התרומה והסמ"ג הסמ"ק והגה"מ דאסור בדבר שנתבשל כמב"ד, בקדרא חייתא שרי משום דבזה ודאי לא אתי למיטעי ליתן בשבת, ולכך בזה ודאי דמותר ליתנם סמוך לחשיכה, וכ"כ המג"א (ס"ק כ"ז). אך לא ברירא ד"ז, דהלא לפמשנ"ת אלו הראשונים נקטו כדעת ר"ת דהאיסור בע"ש הוא מחשש חיתוי בשבת, ולא מגזירה ע"ש אטו שבת, וא"כ מ"ל דלא יבואו לטעות בשבת, הא משום גזירה בהאי קדירה הוא דנגעו בה, וצ"ע. אך הי' אפשר לדון להתיר מצד אחר, והוא דכיון דקידרא חייתא הוא לא חיישי' בזה לחיתויי, דכיון שא"צ לזה עד הבוקר לא יבוא לחתות, ושאני ד"ז משאר קדירות דאף במקום דמשום איסור שהי' ליכא, מ"מ אסור חזרה, דיש חשש חיתוי שמצטננת הקדירה, אבל בקדירא חייתא ליכא חשש חיתוי אפילו בחזרה.

וביאור הדבר הוא דבשהי' קודם מאכל כ"צ דחיישי' משום חיתוי, היינו משום דשמא יחתה לגמור בישולו, וכמש"כ רש"י (י"ח ב') ועוד, והא קאמר חנני' דכל שנתבשל כמאב"ד שוב לא יבוא לחתות לגמור בישולו, אך עדיין בחזרה אסור, דהכא אתינן לחשש שיחתה לחממה כיון שמצטננת הקדירה, ולכן יש לאסור אף כשנתבשל כמב"ד, ולדעת ר"ת וסייעתו קיימא האי גזירה אף בע"ש, אבל לגבי קידרא חייתא אין לאסור אף משום האי גזירה, דגם משום לחממה לא יבוא לחתות, דעד הבוקר יגמר בישולו בכל אופן שיהי', ודו"ק.

אך באמת מצינו בראשונים דיש מהם דנקטו דאף בקידרא חייתא יש איסור חזרה כמ"ש, דיעויין בהגהות מרדכי לקמן דף מ"ב שהביא מה דאיתא בגמ' בספ"ק דקידרא חייתא או בשיל כמב"ד שרי לאנוחי בתנור ע"ש עם חשיכה, וכתב שם בסו"ד: דעם חשיכה דקאמר היינו שיש שיעור להרתיח ואין שיעור לגמור בישולו, ע"כ. וכ"ה בספר העתים. ומבואר בזה דנקטו דאף בקידרא חייתא איכא האי דינא דלא יתן סמוך לחשיכה אם א"י להרתיח [ואע"פ שהורתחה הקדירה, מ"מ שם חייתא עליו עכ"פ לענין ד"ז, כיון דעצם הבישול לא נתבשל, וכמו שהוכיח כבר בשעה"צ (אות י"ג), ודלא כמש"כ בחזו"א (סי' ל"ז ס"ק כ"ב), וכן נראה דעת רב האי גאון הביאו הרשב"א לעיל (י"ח ב'), ושנאם הרשב"א בשמו בפירקין (ל"ח ב') דקידרא חייתא דאמרו לאו חייתא ממש קאמר אלא שהוחמו, דאילו צונן אסור ליתן בין השמשות, אלא קידרא חייתא זו היא שחמה דלא התחילה לבשל, מבואר בזה דאף דעת רב האי גאון כן הוא [אך מש"כ דקידרא חייתא חמה מותרת, ומשמע אפי' סמוך לחשיכה, לכאו' מבואר דנקט כפי' ר"י קמא דרק צונן אסור ליתן ולא רותח, ויש לפלפל בזה דלמש"כ לדון לעיל בדעת הרא"ש דרק לענין רותח ס"ל דאסור להחזיר בע"ש משום גזירה אטו שבת, אבל לענין צונן אסור משום שמא יחתה. ולפ"ז נת' שם דצונן אף קודם כ"צ אסור, ומש"כ הרא"ש בסו"ד דקודם כ"צ מותר היינו דוקא לגבי רותח, לפ"ז א"ש ד' רב האי גאון, ולא נצטרך לפרש דפליג אד' כל הראשונים דאמרו דאף צונן יש איסור חזרה, אלא לעולם סבר דרותח ג"כ אסור להחזיר, אך לגבי רותח ס"ל דקודם שנתבשל כ"צ שרי וכמש"כ הרא"ש, ורק לגבי צונן אסור, ולכך הכא דלענין תבשיל שלא נתבשל עדיין, בזה יש לאסור רק צונן ולא כשהוא רותח, ודו"ק, וצ"ע ד' החזו"א, ויל"ע].

ונראה ברור דאלו הראשונים נקטו כדעת ר"ת ודעמי' דאיסור החזרה בע"ש מחשש חיתוי, ולכך סברו דאף בקידרא חייתא שייך האי גזרה, דאלו גזירה ע"ש אטו שבת ל"ש ע"ז (רק אם נאמר דלאחר שתקנו ואסרו ליתן סמוך לחשכה אטו שבת, שוב לא פלוג רבנן, וכעין מש"כ לעיל בדעת החולקים על הרא"ש, ודו"ק), וסברי דאף דליכא חשש חיתוי בשהי' מ"מ בחזרה אסרו טפי, וכמו שאר קדרות דאינן אסורות בשהי' ואסור בחזרה, ואף שנתבאר דבזה לכאו' אין לאסור משום צינון, דמ"מ עד הבוקר יתבשל התבשיל יפה, צ"ל דמ"מ אסרו אף קידרא חייתא, דכל שמתעסק בחזרה טפי יש לחשוש לחיתויי, וכל שנתחמם שוב לא רהיט על הדבר.

ועוד דלא חילקו בדבר, ואסרו בחזרה ככל תבשיל אף שאין בזה חשש חיתוי, דומיא דרותח דשבת דאסור להחזיר בו אפי' רותח אף כשמצטמק ורע לו, וה"ה בע"ש לדעת ר"ת וסיעתי', ודו"ק.

ובהכרח צ"ל כן בדעת רב האי גאון דאי"ז משום דלא פלוג רבנן אלא מחמת חשש חיתוי כהאי קדירה, דהלא מקור דבריו הוא משום דביאר ד' הגמ' י"ח ב' לא תמלא אשה קדירה עסיסות ותורמוסין וכו', דאסור אע"פ דהוי חייתא כיון דצונן הוא, ובזה הרי מבואר בגמ' דאיסור החזרה משום חשש חיתוי הוא וכמש"כ, ודו"ק.

מיהו באמת צריך תלמוד דמ"ל בזה שתרתיח הקדירה מבעו"י כיון דעדיין חייתא הוא, ובהכרח שריותא דידי' משום דעד למחר חזיא לי', ומשום מחר לא יבוא לחתות, א"כ אף צונן נמי נימא דלא יחתה דעד למחר חזיא לי'. והפמ"ג בראש יוסף (שבת י"ח ב') כתב בזה דצונן לגמרי מחתה לא למהר הבישול, אלא להתחמם שיתחיל עכ"פ להתבשל, כמאמר החכם כל התחלות קשות, עכ"ד. והוא פירוש נכון לכאו' בד' רב האי גאון, אמנם נפיק לפי דבריו חידוש גדול, דבפשוטו בד' רב האי גאון מבואר דכל דהקדירה צוננת אסור לתיתן ביה"ש, אבל כל שנתנן מבעו"י והי' שהות שיתחמם, ואיתרע מילתא ולא נתחמם, לכאו' בכה"ג א"צ לסלקן [וכמו שנראה כן באיסור חזרה בע"ש לדעת הפוסקים דאסרוהו, דהיינו רק ליתן בשעה שא"א שיתחמם, אבל אם נתן בשעה שהיתה יכולה להתחמם ומשום מה לא נתחממה, דודאי א"צ לסלקה כיון דלא עביד איסור חזרה, א"כ לא קפדינן שוב על האי קדירה, ויל"ע].

אך לפי"ד הראש יוסף הנ"ל נפיק לא כן, דפירש דמאי דשרי קידרא חייתא הוא רק אם נתחממה, אבל כל שצוננת עדיין יחזור לחתות שיתחיל עכ"פ להתבשל, והוי דין נוסף בדין שהיית קדירה חייתא דשרי רק חמה, ואי"ז כמשמעות ל' רב האי גאון שכתב דצונן אסור ליתן ביה"ש.

איברא דבפי' רבינו חננאל (על גליון הגמ' ל"ט ב') מבואר כן, שכתב וז"ל: נמצא האיסור בשני פנים, צונן שלא הוחמו כל עיקר, ותבשיל שהתחיל להתבשל ולא הגיע למאב"ד, ומותר בשתי פנים.

חמין שהוחמו ולא בישלו כל עיקר, וכשבישלו כמאב"ד ואפי' לא בישלו כ"צ מותר, עכ"ל. ומבואר בדבריו באמת דחייתא שלא הוחמו כל עיקר אסור, ושריותא דקידרא חייתא הוא רק בהוחמו, אמנם בד' רב האי גאון ק' להולמו, דנראה מדבריו דהאי דינא דצונן דין השוה בכל הקדירות דאסור להניחן צונן בביה"ש, ואמנם צריך לבאר באמת טעמא מאי, דלכאו' כיון דחייתא הוא מסח דעתי' מקדירה, ואמאי בצונן ניחוש לחיתויי.

ואפשר דהנה הרי מצינו בגו"ק וכדו' דמשום שהי' הוי שרי, מ"מ ליתן צונן כביה"ש אסור, הרי דחזרה חמיר טפי כיון דמסתמך החזרת הקדירה לא מסח דעתי' מקדירה כ"ז שלא נתחממה, ולפי"ז י"ל דאה"נ קידרא חייתא מסח דעתי' מעיקר החיתוי למהר בישולו, מ"מ כיון דאיכא מעליותא בחיתוי שיתחיל להתבשל, לכן הוי סברא דבחזרת הקדירה ל"ה היסח הדעת כולי האי, דעדיין אפשר שיחתה, אך כ"ז דוקא כל שניתנו עתה, משא"כ אם ניתנו זמן הרבה קודם חשיכה דליכא עתה משום חזרה, מה דהקדירה צוננת לבד לא אתי לחיתויי, והיינו דצונן הוי רק סברא דבמעשה החזרה לא מסח דעתי' כולי האי, ול"ה סברא כ"כ דאף בשהי' לאסור, והבן.

ברם לד' רבינו חננאל נראה אכן דכל שהקדירה צוננת לגמרי לאו בכלל חייתא הוא, ורמיא עלי' לסלוקי אף כשהניחו זמן הרבה קודם חשיכה, ודו"ק.

נמצא דג' דעות הן בדין קידרא חייתא סמוך לחשיכה, א. לדעת הרשב"א ורוב הראשונים לא נאסר קידרא חייתא בשום אופן, ושרי ליתנו אפי' סמוך לחשיכה ממש אף כשהוא צונן, וטעמייהו דשניא משאר קדרות - לד' הרא"ש הרי משום דלא נתבשלה מבעו"י ליכא למיחש בה לאיחלופי דאתיא להחזירה בשבת, ולדעת ר"ת דמשום חשש חיתוי בהאי קדירה הוא דאיכא איסור חזרה, הכא לא חששו כיון דעד הבוקר יתבשל בטוב.

ב. לדעת רב האי גאון נראה דכל שנתחמם שרי להניחו סמוך לחשיכה, אבל צונן אסור מיהו דוקא להניחו כשהוא צונן, אבל הניחו בזמן הראוי להתחמם ולא נתחממה נראה דא"צ לסלקה, ועי' לעיל הביאור.

ג. לדעת רבינו חננאל שריותא דקידרא חייתא לא נאמרה אלא בקדירה חייתא, ולא נאמרה אלא בקדירה שכבר נתחממה ולא זולת, והיינו בין לחייתה צונן בין שנתנה זמן רב קודם השבת ולא נתחממה, בכל אופן אסור להשהותה, וטעמי' לכאו' כד' הראש יוסף, ויל"ע בכ"ז.

אמנם לענין הלכה נקטו הפוסקים (עי' ב"ח ומג"א סי' רנ"ג ס"ק כ"ז) דשרי בכל אופן, וכדעת רוב הראשונים.

ובאמת נפק"מ זו אם היסח הדעת דקידרא חייתא הוי היתר רק לחזרה או גם לשהי', שייך למצוא באופן נוסף, דהנה כ' הרמב"ם בפ"ג מהל' שבת ה"י וז"ל: כל דבר שמותר לשהותו ע"ג האש, כשנוטלים אותו בשבת אסור להחזירו למקומו, ואין מחזירין לעולם אלא ע"ג כירה גרופה או מכוסה, או בכירה וכופח שהוסקו בקש ובגבבא, עכ"ל. והנה יל"ע במאי איריא כל דבר שמותר לשהותו ע"ג האש, דלמאי דפסק הרמב"ם (שם הל"ד) כרבנן דחנני' דאסור להשהות תבשיל שנתבשל כמב"ד, א"כ לא משכח"ל היתרא רק במצטמק ורע לו, וא"כ מהו 'כל דבר', וצ"ל דאיכא נמי שריותא דקידרא חייתא, א"נ גרמא חייא, וכ"כ במ"מ שם. אך צ"ב, דהלא בזה משום בישול יש לאסרו, וכן הק' הפמ"ג, אלא איירי באופן שכבר נתבשל כמה שעות בשבת ועתה הוא כבר מבושל כ"צ, דליכא משום איסור בישול, ואף דמצטמק ויפה לו אי לא סילקה הוי שרי לי' לשהותו שם וא"צ לסלקה, דזהו שריותא דקידרא חייתא, אך עתה דהורידה אסור להחזירה, ויש לדון עתה מ"ט אסור להחזירה, דלכאו' מדין שהי' צריך לאסרו להחזירה, דמצטמק ויפה לו אסור לדעת הרמב"ם, וא"כ אי"ז כלל משום איסור חזרה [ויש בזה נפק"מ אם אסור מדין שהי' או מטעם חזרה, לדעת הפוסקים דכל שהניחה אחר א"צ להורידה, עי' לקמן אות י' דפשוט דדבריהם רק בחזרה, אבל דבר האסור בשהי' פשוט דצריך לסלקה, וא"כ נפק"מ בקדירה זו אם החזירה אחר אם צריך לסלקה, דאם אסור מדין שהי' צריך לסלקו, ואם ליכא איסור שהי' רק איסור חזרה, א"כ כל שהחזיר אחר א"צ לסלקה, ודו"ק]. ואי"ז במשמע, דמשמע דמדין שהי' מותרת ורק משום חזרה אסור, ונראה דמדין שהי' אין לאסרו כיון דהוי המשך השהי' הקודמת כיון דלא הניחה ע"ג קרקע, וא"כ שריותא דקידרא חייתא עדיין עלי', ולכך מדין שהי' אין לאסרו, אך אפ"ה אסור מדין חזרה, ובפרט למש"כ הכל בו (סי' ל"א) ובהגהות מרדכי [פ"ב, הביאם הב"י בדוכתין], דכל דבר שאין בדעתו לאכלו בלילה איכא בזה שריותא דקידרא חייתא, ודאי שרי הכא מדין שהי' כל שאין בדעתו לאכלו היום, ודו"ק. ויל"ע מעתה מ"ט באמת אסרו מדינא דחזרה, נימא דכמו דשרי קידרא חייתא בשהי' דליכא חשש חיתוי, ה"נ לישתרי בחזרה דליכא חשש שיחתה גחלים [אם לא שנאמר דהחזרה אסור משום מיחזי כמבשל, ולכך פשוט דליכא להתיר בזה קידרא חייתא, ויל"ע מהו דעת הרמב"ם בטעם איסור חזרה, וצ"ע]. ובהכרח מבואר דאע"פ דלענין שהי' ליכא חשש חיתוי, דינא דחזרה חמיר טפי, ועדיין איכא בי' חשש לחיתויי.

ונראה איפה דכיון דסברא זו מחודשת היא, דקידרא חייתא יהי' בה חשש חיתוי בחזרה טפי משהי', א"כ מ"ט אסר לה הר"מ להחזיר האי קדירה. ונראה לסייע מזה למש"כ לעיל (אות ג' ד"ה ואף) דדעת הר"מ דאיסור החזרה בשבת משום מיחזי כמבשל, וכד' האו"ש.

ועוד נראה להוכיח כן דאיסור החזרה להר"מ משום מיחזי כמבשל, דהרי גרוף פי' הר"מ (פ"ג הל"ד) שגורף כל הגחלים, ובתנור דאסור פי' הר"מ מפני שא"א שלא

ישאר ניצוץ א', ולכן בתנור שהבלו רב חיישי' בו שמא יחתה הניצוץ להבעיר התנור [כ"כ הפמ"ג (א"א אות ח') בהבנת המ"א בד' הר"מ, ובשם ס' נחלת צבי כתב דתנור כיון שהבלו חם א"א לגרוף כל הגחלים ולכן איכא בו חשש חיתוי], ועכ"פ כ"ז לענין תנור, אך בכירה כל דגרף הכל ליכא חשש חיתוי, דליכא גחלים שיחתה בו, וא"כ מ"ט אסרו להחזיר אף בגרוף, ובהכרח דמשום דמיחזי כמבשל אסרוהו.

ואין להקשות דהרי ל' הר"מ (שם) דמה דלא חיישי' לחיתוי כל שגרף וקטם, שהרי הסיח דעתו מזה התבשיל ואין גוזרין שמא יחתה באש, מבואר א"כ דאיכא במאי לחתוי', ורק איכא היסח הדעת שלא יחתה, וא"כ נימא שפיר דכ"ז לענין שהי', אבל לענין חזרה דמתעסק בהחזרת התבשיל שוב איכא חשש לחיתוי, זה אינו, דדקדק ל' הר"מ שם לענין תנור דאסור להשהות אפי' גו"ק, וחילק דין הגרוף ודין הקטום בב' הלכות, דבהל' ח' כ' דאסור לשהות בתנור אפי' כשהוא מכוסה, "הואיל והבלו חם ביותר אינו מסיח דעתו, וחוששים שמא יחתה בזה האש המעוטה אע"פ שהוא אש קש וגבבא או מכוסה", ובהמשך דבריו בהל' ט' כ' "ולמה אסרו לשהות בתנור אע"פ שגרוף, מפני שהגורף אינו גורף אלא רוב האש ועצמה, וא"א לגרוף כל האש עד שלא תשאר ניצוץ א' מפני שהבלו חם, שמא יחתה כדי לבער הניצוצות הנשארות בתנור", עכ"ל. הרי לן להדיא דלא הוי סגי ל' לענין גרוף כמש"כ בהל' ח' דאינו מסיח דעתו כתנור, ומשום דהוי קשיא לי' דסו"ס ליכא במאי לחתוי', ולכך כ' דתנור שאני (וכב' הביאורים הנ"ל מהפמ"ג ונ"צ), וא"כ כירה שוב הדרנא לקמייתא דליכא חשש חיתוי בגרוף, דלית לי' במאי לחתוי', וא"כ מ"ט אסרו החזרה בו, ובהכרח משום דמיחזי כמבשל, והוא נפלא.

ג. אי בעי' תנאי חזרה בע"ש

ו. כתבו התוס' בר"פ במה טומנין (מ"ח א' ד"ה דזיתים), ומה שנהגו להסיר הקדירה מעל הכירה, ומניחין אותן על הקרקע עד שיגרפו הכירה [ומחזירין מבעו"י סמוך לחשיכה], שמא ס"ל כהך לישנא דריש כירה (ל"ח ב') דשרי חזקי משמי' דאביי הניחו עג"ק אם דעתו להחזיר, עכ"ד. וכן הוא בפסקי הרא"ש (פ"ד סי' ב'). ומבואר בזה דאיסור חזרה סמוך לחשיכה ל"ה רק לענין גו"ק, אלא אף לענין נתינה לכתחילה דאסור, ושרי רק להחזיר עם התנאים המבוארים בפירקין (ל"ח ב'). ובהגהות מרדכי בריש דבריו נסתפק בד"ז אי בעי תנאי חזרה, אך מסיק וכתב דלישנא דמחזירין (דקאי אף אע"ש כדמוכח בגמ' בד' רב ששת כד' התוס' ל"ו ב') משמע דכבר היתה שם ורוצה להחזירה. ועוד כתב דמבעו"י דומיא דשבת, ובשבת אסור להניחה ע"ג מיחם לכתחלה, אלא להחזיר לאותו מיחם עצמו שהוסרה משם, א"כ ה"ה בע"ש נמי מותר רק להחזיר ולא ליתן לכתחלה, אמנם הרא"ש בפירקין לבתר דהביא דיני ותנאי החזרה, כ' דכ"ז ארב ששת קאי דאמר מחזירין אף בשבת, אבל מבעו"י מחזירין בכל ענין, והיינו דהא דאסור ליתן מבעו"י היינו דוקא לענין גו"ק, אבל בגו"ק שרי אפי' ליתן לכתחלה, וסתר הרא"ש א"ע. והגר"א בביאורו (סי' רנ"ג ס"ב) כ' דד' הרא"ש הכא עיקר, ובפ' במה טומנין העתיק ד' התוס', וכן מבואר בפסקי הרא"ש (פ"ג סי' ב') דרק באינו גו"ק אסור ליתן סמוך לחשכה, וכ"כ הטור.

נמצא דדעת התוס' והגהמ"ר דסמוך לחשיכה בעי גם גו"ק, ואף תנאי חזרה, והיינו דמפרשי דד' הגמ' דמצרכי תנאי חזרה אחזרה דמתני' קאי, דאיירי בין בשבת בין בע"ש, ולהרא"ש והטור סגי בגו"ק, ואז שרי אפי' ליתן לכתחלה, וכדפי' הרא"ש דד' הגמ' ארב ששת לחוד קאי, דאיירי במחזיר בשבת ולא אע"ש.

ונראה דהאי מילתא נמי תלי בטעם הדבר דאסור בע"ש, דלדעת התוס' שנת' בס"ד דדעתם דאיסור החזרה בע"ש מגזרת חיתוי, א"כ אית לי' כולהו דיני דאיסור חזרה כיון דדמיא לחזרה בשבת, דאיכא בהו חשש חיתוי. וכן מורה לשון ההגהמ"ר (שהועתק לעיל אות זה) שכ' לאסור ליתן לכתחלה בע"ש, דע"ש דומיא דשבת וכו', דמשמע דאף בע"ש איכא איסור חזרה מחמת חשש חיתוי דידי' [והדברים עולים יפה למשנ"ת לעיל בס"ד (אות ה') דדעת ההגהמ"ר דאף קידרא חייתא אסור ליתן סמוך לחשיכה, דכיון דאיסורו מחמת חשש חיתוי דידי', יש לאסור אף קידרא חייתא וכמשנ"ת שם, ודו"ק].

אבל לדעת הרא"ש דס"ל דהוא רק מגזירה ע"ש אטו שבת, י"ל דגזרו רק על עיקר הדבר דבעי גו"ק, אבל תנאי חזרה לא הצריכו כולי האי. ועוד, דעיקר הדבר דנחשב לחזרה הוא משום דנותן סמוך לחשיכה, וכשחשיכה נמצאת הקדירה על שאינה גרופה, בזה יבואו לטעות בין ע"ש לשבת ויבואו להתיר אף בשבת, אבל כל שנותן לכתחילה בע"ש בגו"ק, מהיכ"ת דיבואו לטעות כן לעשות בשבת.

והוסיף בזה הרח"מ שומר נופך, דהנה כמשנ"ת לעיל דעת הרא"ש דהחזרה באינו גרוף אסור משום חשש חיתוי, אבל כל דגו"ק דליכא חשש חיתוי, בזה מה דאסור ליתן לכתחילה הוא משום דמיחזי כמבשל, וכמש"כ בתוה"ר וכנ"ל, וא"כ י"ל דסבר הרא"ש דמה דאסור משום שמא יחתה בזה שייך לגזור, דאם מותר בע"ש אתי לאיחלופי ליתן אף בשבת ויבוא לחתות, דאין האיסור מצד גוף המעשה, אבל מה דאסור ליתן לכתחילה משום מיחזי כמבשל, בזה ודאי ליכא למיגזר ע"ש אטו שבת, דודאי בע"ש מותר ליתן, ולא חיישי' לבישול, ולא יבואו לטעות מזה ליתן בשבת, ודפח"ח. והדברים משלימים זא"ז, דלגבי חשש חיתוי דהוא מצד הקדירה בזה יש לגזור אף סמוך לחשיכה, כשהקדירה תהי' צוננת עם חשיכה ע"ג כירה שאינה גו"ק, אבל תנאי חזרה דהוא מעשה החזרת הקדירה בע"ש משום איסור דמיחזי כמבשל, בזה ליכא למיגזר, ודו"ק.

ד. אי שרי להחזיר קדירה ע"ג כירה כשנצטנן לגמרי, ואם סילק הקדירה מבעו"י האם מותר להחזיר בתנאי חזרה

ענף א'

ז. כתב המג"א (סי' רנ"ג ס"ק ל"ו) דאפי' מבושל כ"צ ויבש, דאין בו משום בישול אחר בישול לכו"ע, אפ"ה כל שנצטנן לגמרי אסור ליתנו ע"ג הכירה, דהוי כנותן לכתחילה בשבת. וכדבריו כתבו הב"ח והא"ר, אלא שהם הפליגו בדבר והצריכו שתהא רותחת, כמש"כ בדבריהם הפמ"ג (א"א ל"ב ל"ג ל"ו ל"ז ל"ח, ובמשב"ז ג"כ הזכירו כמ"פ), וכ"כ הלבוש.

ובד' הגר"א (סי' רנ"ג ס"ה) נראה דפליג עלייהו, וכ"נ דעת החזו"א (סי' ל"ז סק"י ועיי"ש ס"ק י"ב), וכן בביה"ל (ד"ה ובלבד) הוכיח שאין מקור לדבריהם, אמנם הזכירו המשנ"ב כמ"פ (עי' משנ"ב ס"ק ס"ח ובביה"ל סוף הסימן ד"ה להתם), ויל"ע לענין דינא.

ולכאו' יש להוכיח מד' הר"ת והתוס' דשרי ליתן צונן ע"ג הכירה, ולא חשיב כנותן לכתחילה ע"ג האש, והוא דהנה לדעתם אסור להחזיר בע"ש סמוך לחשיכה אם א"א הי' להרתיח הקדירה אם הי' צונן, אא"כ הכירה גרופה וקטומה, ובריש במה טומנין (מ"ב א' תוד"ה דזיתים) מבואר בדבריהם דאף תנאי חזרה בעינן, והביאם הרא"ש בפסקיו (פ"ד סי' ב'). וכ"ה דעת ההגהמ"ר בסוגיין, וכאמור לעיל. והנה הלא דבריהם איירי אף בצונן, כדמוכח בריש דבריהם דהוי בעו למיסר רק צונן סמוך לחשיכה, אבל רותח הוי שרי, ולבסוף מסקי דאף רותח אסור, אך הא מיהא במאי דקאיירו מעיקרא לענין צונן קיימא, דבגו"ק עם תנאי חזרה שרי ליתן, א"כ ש"מ דצונן לא מיקרי נתינה לכתחילה.

ודוחק לומר דהוי היתר רק לענין ע"ש, דלדיעה זו לא מצינו קולא בע"ש טפי משבת, ובפרט לד"ז דמחשבי לי' להאי מילתא כנתינה לכתחילה, ולדעתם אסור ליתן לכתחילה בע"ש, וצ"ע.

אמנם לאחר העיון נראה בס"ד דאין להוכיח מהא מידי, דודאי לפירוש זה דס"ד דרק צונן אסור ליתן, בהכרח הוי סברי דרק גו"ק הוא דבעינן בע"ש, וא"צ לתנאי החזרה, דבפשוטו אי איירינן בצונן ל"ה כלל הקדירה מקודם ע"ג כירה, אלא נותנו עתה לכתחילה, וחידשו התוס' רק דבעינן שיהא גו"ק ותו לא, דהא טעמא דהוי בעו למיסר רק צונן ולא רותח הוא משום הא דקפדינן שלא יהא בביה"ש קדירה צוננת ע"ג כירה שאינה גו"ק, אך תנאי חזרה לא בעינן. ועוד, דהגהמ"ר הוכיח דאף בע"ש בעי תנאי חזרה משום לישנא דמתני' 'דמחזירין' קתני, דקאי אף אע"ש, דמשמע הא לכתחילה לא, אך כיון דהכא סברו התוס' דרק צונן אסור ולא רותח, ול"ה ע"ש דומיא דשבת, וכדכתב הרא"ש בריש דבריו, א"כ אף לענין תנאי החזרה אפשר דלא בעינן, וא"כ ליכא הוכחה לענין צונן, דהרי להאי צד בתוס' ל"ה בעי תנאי חזרה, ולמאי דמסקי דבעינן תנאי חזרה אפשר באמת דה"ה צונן אסור, ודו"ק.

אך יש לדחות כ"ז, דלעולם הוי ע"ש דומיא דשבת, אלא דכמו שאם יש שהות ביום להרתיח שרי להחזיר, דזו ל"ה בכלל חזרה אלא בכלל שהי', א"כ ה"ה אם רותח הוא בשעת הנחה ג"כ לא מיקרי חזרה, כיון דבזמן חשיכה הקדירה רותחת, ומ"ל אם הקדירה שהורתחה עתה או רותחת מקודם. מיהו לפ"ז אין מובן כ"כ הוכחת הרא"ש דאף רותח אסור בחזרה בע"ש - משום דבעי שיהא דומיא דשבת מצד דאסור אפי' רותח, ואם כסברא הנ"ל הרי הסברא דבע"ש רותח שרי, דזו לא הוי בכלל גדר חזרה כיון שהקדירה רותחת, א"כ האיך אפשר לסייע לזה משבת גופי', ומשמע איפה שוב דהוי למיסר בע"ש רק צונן ולא רותח, ולא הוי דומיא דשבת גופי', וא"כ נר' דה"ה תנאי חזרה לא הוי בעי, ול"ה דומיא דשבת גופי', וממילא אזדא לה הראי' דצונן אינו בכלל תנאי החזרה, ודו"ק. ועדיין יל"ע בזה.

ענף ב'

ונראה בס"ד דד"ז אי שרי להחזיר נצטנן לגמרי, תלוי בפלוגתת הראשונים ז"ל, דלדעת ר"ת אין מקור מן הגמרא לאסור אף בנצטנן, ואילו לדעת הר"ן יש הכרח מד' הגמרא, וכמו שיבואר.

הנה הא מילתא ברירא דליתן לכתחילה בשבת אסור, דמחזירין תנן, משמע הא לכתחילה לא, ובדבר זה נחלקו אמוראי בגמ' (ל"ח ב') איזה תנאים נצרכים שיחשב רק חזרה ולא נתינה לכתחילה, ויל"ע דלדעת ר' יוחנן דהניחה ע"ג קרקע מותר, וללל"ב דהגמ' איירי באין דעתו להחזיר ואפ"ה שרי להחזיר לכירה, א"כ צ"ע היאך נחשב ד"ז לחזרה ולא נתינה לכתחילה, דליכא שום אופן דיהי' אסור להחזיר ע"ג כירה בשבת, והעיר לזה הגר"א פאליאס שליט"א [ודוחק לומר דלדידי' באמת שרי אף לכתחילה, וחזרה דמתני' הוא רק לאפוקי ליתן דבר חי, דאז הו"ל מבשל בשבת (עי' חידושי הר"ן ל"ו ב' שכ' כעי"ז יעו"ש), וצ"ע], וצ"ל דאיכא ד"א המגביל החזרה, והנה לפו"ר הי' אפ"ל דכל מה דשנו במתני' ובגמ' חזרה דשרי, היינו דוקא כשסילקו בשבת, הא כשסילקו מבעו"י בכל אופן אסור, דכל דל"ה בשבת ע"ג כירה מיקרי לכתחילה [וכעין שאמרו לכמה דינים במשניות לקמן, עי' נ"א א' לא כסהו מבעו"י לא יכסנו משתחשך, לקמן נ"ב ב' חמור יוצא במרדעת אמר שמואל והוא שקשורה לו מע"ש, ס"ד ב' יוצאה אשה בפלפל ובגלגל מלח וכו' ובלבד שלא תתן לכתחילה בשבת, וכ' התוס' שם בד"ה ובלבד דמשום שחיקת סממנים אין לאסור כיון דכבר הי' בשבת, דומיא דרטי' בפ' בתרא דעירובין ק"ב ב' דאסור ליתן לכתחילה בשבת משום שחיקת סממנים, ואפ"ה מותר להחזיר כשנפל, ורק משום טעם אחר אסור, ועיי"ש בתוס' ד"ה מחזירין. והנה אף דודאי אין לדמות לכל הדברים, דכ"מ לפי עניינו וטעמו, אך הא מיהא שמעינן דחזרה בד"כ תליא מה דהוסר בשבת, ודו"ק]. ונמצא דאף לר' יוחנן דלית לי' שום דבר מתנאי החזרה, אפ"ה לא מיקרי לכתחילה כיון דכבר הי' בשבת, אמנם בר"ן הרי כתב לא כן, דהר"ן (י"ז ב' מדפי הרי"ף) פירש כולה סוגיא רק כשנטלה מבעו"י, הא נטלה משחשיכה א"צ לשום תנאי מתנאי החזרה, וא"כ ליכא לשנויי כמש"כ, כיון דלדעתו שרי להחזיר אף כשנטל מע"ש, ולפי דרכו של הר"ן בהכרח נצטרך לפרש בדעת ר' יוחנן דכל מה דשרי להחזיר לכו"ע היינו דוקא בלא נצטנן, הא כל שנצטנן לגמרי שוב בטלה לה שהי' הראשונה. וד"ז הוא דמהניא לר' יוחנן למיחשב חזרה ולא נתינה לכתחילה, נמצא דלדעת הר"ן וכל מאן דשרי להחזיר אפי' כשסילקה מבעו"י, בהכרח ס"ל דנצטנן לגמרי אסור.

ואפשר שזהו כוונת הריטב"א (הנדמ"ח) שכ' בדף ל"ח ב' דמוכחי מסוגיין דנצטנן אסור, והוי כנתינה לכתחילה, ולא נתברר מהו ההוכחה, ואפשר שכוונתו כמש"כ. אך באמת הר"ן כתב דבריו מתוך הכרח לפרש כן ד' רב ששת מחזירין אפילו בשבת, דלא ס"ל כדעת התוס' דאיכא איסור חזרה בע"ש, אבל לדעת תוס' דפי' ד' הגמ' באופ"א אין לנו מקור דשרי לאהדורי לקדירה כשסילקה מבעו"י, וכ"כ החזו"א (סי' ל"ז). ועוד, דהב"י הוכיח מד' התוס' והרא"ש דאסרו להחזיר מבעו"י, כ"ש דאסור להחזיר בשבת בלא תנאי חזרה אף כשסילקה בשבת [דהא לדעת התוס' אף תנאי חזרה בעינן בע"ש, ולדעת הרא"ש דפליג עי' מאמר מרדכי ודרישה מש"כ בזה, מיהו לדעת תוס' ודאי דאיכא הוכחה, ודו"ק], וא"כ אפשר דכל שסילקה מבעו"י אף ע"י תנאי חזרה אסור, ומפורש הדבר בספר הישר להר"ת (סי' רל"ז וסי' ר"מ) דאסור להחזיר כל שסילקה מבעו"י, והוא סיוע למשנ"ת בס"ד.

ועי' בתורי"ד שהביא ד' הר"ת אלו שכ' בספר הישר דאסור להחזיר כל שסילקה מבעו"י, וכ' שם דמהאי מילתא הוי דחיקא לי' לר"ת לפרש דלא יחזיר דמתני' קאי אע"ש, משום דאי אחזרה בשבת קאי יש במשמע דאף כשנטל מע"ש שרי להחזיר, וזו ליתא כנ"ל. והתורי"ד גופי' פליג על ר"ת וכתב דב"ה דומיא דב"ש, ונוטלין דקאמרי ב"ש בודאי אשבת קאי, ה"ה חזרה דב"ה אשבת קאי, ומשה"ק ר"ת דא"ה משמע דאף כשנטל מבעו"י שרי להחזיר, לא היא דאנטילה דשבת קאמר ב"ה דשרי אף להחזיר, "אבל אם לא שם אותה מבעו"י ורוצה לשומה ביה"ש, לא תיקרא זו חזרה אלא תחילת מעשה, ובודאי שזה הוא אסור", עכ"ד התורי"ד. [ומשה"ק התורי"ד ע"ד ר"ת דנוטלין דב"ש ודאי אשבת קאי, א"כ אף מחזירין קאי אשבת, נראה דלק"מ, דמפורש דמתני' קאי בין בשבת בין אע"ש, ולא רק אע"ש, ושפיר ד' ב"ש דנוטלין בשבת, והתורי"ד פי' דכיון דזו דרב ששת הוא דקחדית דמחזירין בשבת (לפר"ת), משמע דמתני' אע"ש לחוד קאי, אך באמת אי"ז כן וכמש"כ, ודו"ק]. נמצא ברור דדעת התורי"ד ג"כ כהר"ת דאסור להחזיר כשסילקה מבעו"י, ורק הר"ן אית לי' מקור בד' הגמ' דאף כשסילק מבעו"י שרי להחזיר בשבת במקום דאיכא התנאים הנצרכים לחזרה, דפירש כך בד' רב ששת, אבל כל הני דלא מפרשי כן בד' רב ששת ומפ' בע"א, שפיר קיימינן דכל שלא היתה הקדירה ע"ג כירה בשבת אסור להחזירה, דד"ז מיקרי תחילת שהי' ולא חזרה.

ונמצא מעתה דלדעת הר"ן דאיכא לאוכוחי מד' רבי יוחנן דנצטנן אסור ליתן ע"ג כירה בשבת, דמיקרי נתינה לכתחילה, וממילא ה"ה לשאר אמוראי דפליגי אדר' יוחנן, דלא מצינו דנחלקו בד"ז, אבל בדעת ש"ר דס"ל דאיסור חזרה קאי גם אשבת עצמו, וממילא כל שנטלה מע"ש אסור להחזיר, א"כ ליכא הוכחה לנצטנן, כיון דאיכא ד"א המגביל החזרה לר' יוחנן, ודו"ק.

וא"ש דלדעת ר"ת באמת ליכא הוכחה לאסור נצטנן, ולדעתו שרי אפי' נצטנן, ועולים הדברים יפה דהוכחנו בריש דברינו דמוכח מד' ר"ת דאין לאסור נצטנן, וא"ש לשיטתו וכמשנ"ת.

ענף ג'

ונראה מעתה דהנה הר"ן ייסד דבריו עפ"י ד' הירושלמי, וז"ל הירושלמי: נטלו מבעו"י מחזירו מבעו"י, נטלו משחשיכה מחזירו משחשיכה, נטלו מבעו"י וקידש עליו היום, ר' סימון דתרי בשם ר' הושעי' הניחו בארץ אסור לטלטלו, עכ"ד. והנה הרמב"ן והר"ן הוציאו מד' הירושלמי אלו דכל מה דבעינן לתנאי החזרה היינו דוקא בנטלו מבעו"י וקידש עליו היום, אבל נטלו משחשיכה שרי להחזיר אפי' הניחו בארץ, אך התוס' ור"ת פירשו דאף בנטלו בשבת צריך לתנאי החזרה. ולכאו' פליג הירושלמי אד' הבבלי. ועוד, דבד' ר"ת והתורי"ד הנ"ל מבואר דנטלו מבעו"י אסור להחזיר בשבת, ובירושלמי מבואר דשרי. ועוד, דלפי' הר"ן בד' הירושלמי נפיק דבנטל בע"ש שרי להחזיר אף בלא תנאי חזרה, דומיא דנטלו בשבת שרי להחזיר בלא תנאי חזרה, רק בנטל בער"ש בעי לתנאי החזרה, נמצא דג' דינים חלוקים בין הבבלי להירושלמי, וכ"ז דוחק לומר דנחלקו הבבלי והירושלמי בג' דברים אלו.

ועוד קשה, דדרך הרמב"ם לפסוק כהירושלמי בכ"מ, כדכ' הגר"א בכמה דוכתי, ואף בסוגיין גופי' כ' הגר"א (סי' רנ"ג ס"ב) דלכך כ' הר"מ רק הניחו עג"ק, ולא הזכיר מידי מהא דדעתו להחזיר, משום דבירושלמי לא הוזכר ד"ז ולכן לא הזכירו, דדרכו לפסוק כהירושלמי, וא"ת תימא גדול הוא דפ' הרמב"ם (פ"ג הל"י) כל שמותר לשהותו ע"ג האש, כשנוטלים אותו בשבת אסור להחזירו למקומו, ואין מחזירין לעולם אלא ע"ג כירה גרופה או מכוסה, או בכירה וכופח שהוסקו בקש וגבבא, והוא שלא הניח הקדירה ע"ג קרקע, עכ"ל. הרי דפסק להדיא דכשנטלו בשבת ג"כ בעי שלא יניחנה ע"ג קרקע, ולכאו' הוא היפך מד' הירושלמי לפירוש הר"ן, דמבואר בירושלמי דכל שנטלו בשבת שרי אפי' הניחו עג"ק, וזהו תימא שחילק בין הדבקים דפ' כהירושלמי לענין הניחו עג"ק, ולא הזכיר מידי מדעתו להחזיר כדעת הירושלמי ודלא כהבבלי, ואילו לענין נטלו בשבת לא פ' כהירושלמי [איברא דבכס"מ וב"י נ' דמקור ד' הר"מ הם בבבלי, ולדעת אמוראי קמאי דלא חילקו בזה בין דעתו להחזיר לבין אין דעתו להחזיר, אך פירוש זה צ"ב קצת, דהא לא הוזכר מידי בדבריהם להדיא דפליגי, ואף לפי דברי הכס"מ ק' עדיין דפ' דלא כהירושלמי, שכן דרכו בכ"מ, ובפרט בענייננו דאין סתירה מפורשת לזה מד' הבבלי, דלד' הר"ן אף הבבלי אזיל בהאי שיטתא]. זאת ועוד, דמריהטת ד' הרמב"ם משמע דכשנטלו מבעו"י אין מחזירין בשבת, מדכ' דכשנוטלין בשבת מחזירין כה"ג, משמע הא נטלה מבעו"י אין מחזירין, וכמו דפסק להדיא לגבי הטמנה (פ"ד הל"ג) וז"ל: חמין שטמנן מער"ש ונתגלו בשבת מותר לכסותן, ע"כ הא נתגלו מער"ש לא, והיינו דפ' בין לגבי שהי' בין לגבי הטמנה דשרי החזרה רק כששיהה והטמין מבעו"י, אז שרי להחזיר משחשיכה, אבל אם נטלו מבעו"י מהכירה אסור להחזירו משחשיכה, ואף זו דלא כהירושלמי, דלפי"ד הירושלמי אף בכה"ג שרי עכ"פ כשלא הניחן עג"ק, וצ"ע.

ענף ד'

ומכל הלין נראה בס"ד דיל"פ ד' הירושלמי באופ"א, וכמו שביארו בפני משה ובקרבן העדה שם. וכ"כ החזו"א (סי' ל"ז) לבאר לו"ד הר"ן, עיי"ש בדבריו. והיינו דיל"פ ד' הירושלמי באופן זה, דמריש כתב דנטלן מבעו"י מחזירין מבעו"י, נטלן משחשיכה מחזירין משחשיכה, והיינו דבאופנים אלו פשיטא להירושלמי דשרי להחזיר, נטלן מבעו"י מחזירין משחשיכה, פי' בהא קמיבע"ל האם שרי להחזיר או לא (כן פי' בק"ע, ובחזו"א פי' באופ"א קצת, דמאמר זה בתמי' מחזירין משחשיכה, הא ודאי לא, והיינו פשיטא לי' להירושלמי לאיסורא), ושוב הדר הירושלמי לקמייתא דבאופנים המבוארים להיתרא דשרי להחזיר, אז שרי רק בתנאי חזרה שעודן ביידו, וכדמפרש ואזיל.

והנה ריהטת הדברים דמה דמפרש 'נטלן מבעו"י מחזירין מבעו"י', היינו דומיא 'דנטלן משחשיכה מחזירין משחשיכה', דקתני תרוייהו בקירוב, ש"מ דחד דינא להו, וכי היכי דמשחשיכה בעי גו"ק, כן נמי מבעו"י סמוך לחשיכה בעי גו"ק [וכן דייק בביאור הגר"א (סי' רנ"ג ס"ב), ועי' מש"כ להלן בהמשך דברינו בביאור דבריו, ואכמ"ל]. ולמה שנתבאר עתה דהא דעודן בידו קאי על אופנים המותרים, ז"א כשנטלן משחשיכה ומחזירין משחשיכה, א"כ נראה לכאו' דה"ה נטלן מבעו"י ומחזירין מבעו"י בעי תנאי חזרה, דהא דומיא דמשחשיכה קתני כנ"ל. ועוד נראה כן דכשמחזיר מבעו"י בעי שיהא גו"ק דומיא דמשחשיכה, דאל"כ מאי קמ"ל, פשיטא דנטלן מבעו"י מחזירין, ואמאי לא, והא אפילו ליתן לכתחילה שרי כ"ש להחזיר, ובהכרח דמחזיר רק דומיא משחשיכה, דכל דסמוך לחשיכה חשיב כמחזיר בשבת גופי'.

נמצא לפי ביאור זה דלדעת התוס' ד' הירושלמי עולים בקנה א' עם ד' הבבלי בג' הדברים: א. דאיכא איסור חזרה בע"ש, ולמשנ"ת קאי בין לענין גו"ק ובין לענין תנאי חזרה וכנ"ל. ב. דאף כשנטל בשבת עצמו שרי לאהדורי רק בתנאי חזרה. ג. דכשנטל קודם חשיכה אסור לאהדורי משחשיכה (או עכ"פ דהוי ספק, ואפשר דנקטינן לחומרא משום חומרא דשבת, וכמש"כ הר"ן י"ז ב' מדפי הרי"ף), והדברים נפלאים. [ואף דהרמב"ם לא נקיט לדין איסור החזרה כמ"ש, יתבאר שיטתו להלן בס"ד].

ענף ה'

והנה לפמשנ"ת לעיל (אות ג') דאיסור חזרה בע"ש שייך בעיקר להסוברים דאיסור החזרה בשבת משום שמא יחתה, ולכך יש לגזור אף סמוך לחשיכה, או אטו שבת כדעת הרא"ש, או גזירה מחמת האי קדירה גופי' כדעת חידושי הר"ן ור"ת בספר הישר.

ונראה דאף דעת הירושלמי דטעם איסור החזרה בשבת משום שמא יחתה הוא, דאיתא בירושלמי (פ"א הל"ו) ר' אחא רבי תנחום בר חייא בשם ר"ש ברבי, חמין שהוחמו כ"צ מותר להחזירן ע"ג כירה שאינה קטומה, רבי זעירא בעי להשהות אסור, להחזיר מותר, דילמא לא איתאמרת אלא על פסחו, אתא רבי אחא בשם ר"ש בי רבי פסח שנצלה כ"צ מותר להחזירה ע"ג כירה שאינה קטומה, ע"כ. ומבואר מהשקו"ט דס"ד לשרויי כל שנצלה כ"צ, כיון דליכא חשש לחיתוי, ומקשה לי' והלא אפי' לשהות בעי ר"ז אי שרי, והיאך שרית להחזיר, ומשני דילמא לא אמרת אלא בפסח דשרי לאהדורי, כיון דבני חבורה זריזים הן לא חיישי' בהו לחיתויי, וכדאי' בתלמודין (כ' א') משלשין את הפסח בתנור עם חשיכה, מ"ט משום דבני חבורה זריזין הן, ע"כ. וליכא בהו חשש לחיתויי. ומבואר עכ"פ דאיסור החזרה משום חשש חיתוי הוא, דאי משום מיחזי כמבשל אין סברא להתיר להחזיר של פסח (ואף לא מצטמק ורע לו, אמנם יעויין לעיל אות ב' ד"ה ובזה), וא"כ א"ש להפליא דכיון דנקט טעם איסור החזרה משום חשש חיתוי, שפיר אסר להחזיר אף בע"ש, כדעת רוב הראשונים דקיימו בשיטה זו.

ונראה עוד דהנה כתב ר"ת בספר הישר (סי' מ') דכל שנטל קודם חשיכה אסור

להחזיר משחשיכה, והנה בתלמודין ליכא מקור להדיא לאסרו, אלא די"ל דלא מצינו מקור להיתרא, ולכן אסר. אך להנ"ל נפיק דבירושלמי איכא מקור לאיסורא (או עכ"פ דהוי בעיא דלא איפשטא, ואיכא למימר דאזלי' לחומרא וכנ"ל).

ענף ו'

וסעד גדול לפירוש זה נראה לסייע מד' הירושלמי בפ' במה טומנין, דז"ל הירושלמי (פ"ד הל"ג) אהא דתנן במתני' אם לא כסהו מבעו"י לא יכסנו משתחשך, כסהו ונתגלה מותר לכסותו, ומפ' עלה בירושלמי נטלו מבעו"י מחזירו מבעו"י, נטלו משחשיכה מחזירו משחשיכה, נטלו מבעו"י וקדש עליו היום, רבי בא בשם רב יהודה אם נתקלקלה הגומא אסורה.

והנה בתלמודין גרסינן כה"ג אהא דתנן במתני' (מ"ט א') טומנין בגזי צמר ואין מטלטלין אותן, ומפרש בגמ' (נ' ב') אר"א א"ר חייא בר אשי הכל מודים שאם נתקלקלה הגומא שאסור להחזיר, ופרש"י ותוס' שם דהוא משום איסור טלטול מוקצה, וכ"ד רוב הראשונים [מלבד הרמב"ם בפי' המשנה שכתב לבאר באופ"א, דכיון שנפסד מקום הקדירה וצריכה הקדירה לעשות לה מקום לעצמה, והו"ל כמטמין לכתחילה בשבת, אך גם הר"מ בספרו לא הביאו, ומשמע דלא נקיט כן להלכה]. וא"כ יל"ע טובא, דאם נפרש ד' הירושלמי כפשטן דנתקלקלה הגומא קאי רק על נטלו קודם חשיכה, דאז אסור להחזיר שנתקלקלה הגומא, ק' טובא דמאי שייטא ד"ז לנטלן קודם חשיכה או לאחר חשיכה, והיאך שייך לומר דנתקלקלה הגומא שרי להחזיר אם נטלה משחשיכה, וצ"ע טובא. איברא דלפירוש הר"מ בפיהמ"ש הנז"ל שפיר יל"פ דרק כשנטלה קודם חשיכה, אז כשמחזיר משחשיכה בעי שתהא הגומא קיימת, ואל"כ מיחשב כמטמין לכתחילה, אבל כשנטלה משחשיכה אז בכל אופן שרי לאהדורי ולאטמוני, ובכל אופן לא מיקרי ד"ז כמטמין לכתחילה בשבת. אך ק' לפרש כן בד' הירוש' אחר שכל הראשונים לא פירשו כן, ואף הר"מ לא נקיט כן לעיקר, וצ"ע.

אך אם נפרש ד' הירושלמי ע"ד שנת' לעיל כפי' הק"ע הפ"מ והחזו"א, הרי"ז הפלא ופלא, דודאי מש"כ נתקלקלה הגומא קאי אדלעיל, דכשנטל משחשיכה דשרי לאהדורי היינו דוקא בלא נתקלקלה הגומא, אבל בנטל קודם חשיכה וקידש היום לא ברירא להירושלמי אי שרי לאהדורי ולאטמוני, או דפשיטא לי' לאיסורא וכנ"ל לענין חזרה ע"ג כירה [וכן פי' הק"ע והפ"מ שם], ויל"ע לפירוש זה אי קאי האי דינא דנתקלקלה הגומא אף אנטלה מבעו"י מחזיר מבעו"י, דומיא דלעיל לענין חזרה, ודהכא לכאו' ל"ש לפרש, ואפשר דמהכא נשמע להתם, דאף התם לא קאי הדינים דגו"ק וכו' אע"ש, ויל"ע בכ"ז [וע"ע להלן מש"כ בזה].

וכן מוכח ברמב"ם דפי' כן בד' הירושלמי, דז"ל הר"מ בפ"ד מהל' שבת הל"ד: חמין שטמנן מער"ש ונתגלו בשבת מותר לכסותן, שהרי אינו מוסיף, ע"כ. ומשמע דהא מער"ש אסור, ובהגה"מ שם (אות ב') הביא כן מס' התרומה שכ' ג"כ דהא נתגלה מבעו"י אסור להטמינו משחשיכה, וכ' כן מד' הירושלמי דגרס נתגלה מבעו"י מכסהו מבעו"י, נתגלה משחשיכה מכסהו משחשיכה, ע"כ. הרי לן להדיא דפי' בד' הירושלמי כמשנ"ת, וממילא ה"ה לענין חזרה ע"ג כירה צריך לפרש כן, ונפלאתי מאד לפי"ד הר"ן היאך נפרש ד' הירושלמי אלו דמוכחי טובא כפי' המפרשים, מלבד אם נאמר דיל"פ נ"מ לפי עניינו, וצ"ע.

ענף ז'

ונהדר עתה לשיטת הרמב"ם, דכאמור י"ל דאדרבא פ' כד' הירושלמי לענין חזרה לענין ב' דברים, א. דאף כשנטל בשבת בעי תנאי חזרה, וכמשנ"ת בד' הירושלמי הכי. ב. דכשנטל בשבת ליכא מקור להתיר להחזיר משחשיכה, אך לענין משנ"ת דלכאו' נפיק מד' הירושלמי דאסור להחזיר סמוך לחשיכה, זו לא הזכיר הר"מ, ומשמע דלית לי' האי מילתא וכמש"כ הב"י, וצ"ב כנ"ל אמאי פ' נגד הירושלמי. ונראה דבד' הירושלמי גופי' יש לפרש באופ"א, והוא דמש"כ נטלו מבעו"י מחזיר מבעו"י הכוונה בכל אופן שהוא, אף באופן האסור להחזיר בשבת, וסמך לדבר דהא לגבי הטמנה איתא ג"כ בירושלמי נטלו מבעו"י מחזירו מבעו"י וכנ"ל, והתם בודאי ליכא שום דין בחזרה בע"ש דשרי בכל אופן [ואף דלא דמיא כ"כ להתם, דהתם הרי גם בשבת שרי בלא שום תנאי והוי ע"ש דומיא דשבת, אבל הכא דבשבת איכא גווני דאסור, וא"כ לכאו' בפשטות ע"ש דקתני דומיא דשבת קתני, מ"מ הא מיהא איכא לאוכוחי מהתם דקתני מילתא בכדי דנטלו מבעו"י מחזיר מבעו"י אף בלא שום תנאי, א"כ אפ"ל דה"ה לענין חזרה ע"ג כירה כן, ובפרט למש"כ דנתקלקלה הגומא מיהא אסור להחזיר כשנטלו בשבת, ואילו כשנטלו מבעו"י שרי לאהדורי מבעו"י אף כשנתקלקלה הגומא, א"כ מוכח דאפ"ל דלא דמי מבעו"י למשחשיכה ודו"ק, ועדיין יש לחלק], ולכן פ' הר"מ דשרי להחזיר ע"ג כירה בשבת רק בתנאי חזרה, ולא כשנטל מבעו"י דאז אסור להחזיר, וכאמור אף לענין הטמנה פ' עפי"ד הירושלמי דאם נתגלה משחשיכה שרי למיהדר ולכסותו בשבת, הא נתגלה מבעו"י וקידש עליו היום אסור.

ענף ח'

והנה יעויין בביאור הגר"א (סי' רנ"ג ס"ב) ע"ד הרמ"א, שכ' י"א דכל שהוא סמוך לחשיכה או סמוך לברכו שהוא קבלת שבת, לדידן וכו' דינו כמו בשבת עצמו, והיינו דיש איסור חזרה בע"ש, וכ' הגר"א וז"ל: דינו כמו בשבת עצמו, לאו דוקא אלא דאסור בשאינה גו"ק, אבל בגרופה מותר בכ"ע, ואין חילוק בין הניחו עג"ק או עודן בידו כמש"כ הרא"ש, ואע"ג דבפ"ד לא כתב כן, שם העתיק לשון התוס' וכדרכו, אבל בעצמו ס"ל דמותר. ויש ראי' לדעת זו מן הירוש' שם נטלו מבעו"י מחזירו מבעו"י, משחשיכה מחזירו משחשיכה, נטלו מבעו"י וקידש עליו היום העמידו בארץ אסור כו', אבל בהנך מותר בכ"ע, ולדעת הר"ן ל"ד מבעו"י משחשיכה, עכ"ל. והנה הביא הגר"א לסייע למה דנקט בדעת הרמ"א דבעי גו"ק במחזיר סמוך לחשיכה, אבל לא תנאי חזרה (ועי' להלן אות י' ד"ה ועתה שיש לפרש ד' הרמ"א אלו באופ"א), ואהא הביא ד' הירושלמי, ודייק הגר"א כמש"כ לעיל דמבעו"י אסור ומקרי חזרה, דאל"כ מאי קמ"ל וכמש"כ, אבל לא לענין תנאי חזרה, דפי' הגר"א ד' הירושלמי ע"ד הר"ן דתנאי חזרה קאי רק אנטלו קודם חשיכה וקידש עליו היום, ופירש כן ד' הירושלמי משום דהוי משמע לי' דמחזיר קודם חשיכה דומיא דחזרה בשבת, וכמש"כ לעיל. אך צ"ע טובא, דלא מצינו שיטה כזו בהראשונים דנקטו ב' הדברים, בין לענין שבת עצמו דשרי לאהדורי בלא תנאי חזרה כדעת הר"ן (הר"ן הוא יחידאה בשיטה זו), ובין לענין ע"ש שיש איסור חזרה בע"ש דבעי עכ"פ שיהא גו"ק, דבד' הבבלי ב' דברים אלו אינם מתיישבים אהדדי, דהרי כל חילי' דהר"ן דמה דבעי תנאי חזרה הוא רק כשנטל בע"ש, וממילא נפיק דמהני להחזיר אף בנטל מע"ש עכ"פ בדאיכא תנאי חזרה, ולא בשבת עצמו דאז מחזיר בכל ענין, הוא מד' רב ששת דקאמר מחזירין אף בשבת, וביאר הר"ן הכונה דאפי' כשהחזרה לחוד הוא דהוה בשבת ולא הנטילה ה"ז מחזיר, ובזה מבואר דמהני תנאי חזרה כשנטל מע"ש ורק אז בעי להו. והנה אם נפרש ד' הגמ' כן, אזדא כל ד' התוס', דהרי כל דבריהם להוכיח דבעי' תנאי חזרה בע"ש סמוך לחשיכה הוא מד' רב ששת, וא"כ ממ"נ אם מפקינן מד' רב ששת דמחזיר אף כשנטל מע"ש, לית לן מקור לדין איסור חזרה בע"ש סמוך לחשיכה, ואם מפרשינן בד' רב ששת והכוונה לאפוקי מחזרה מע"ש וכד' התוס' - ונפקי מהא דאיכא איסור חזרה בע"ש סמוך לחשיכה - א"כ אזדא לה הראי' ליסוד ד' הר"ן, וא"כ היאך צירף הגר"א ב' הדברים להדדי, וצ"ע. ואת"ל דאף דבדעת הבבלי לא מצינו ב' הדברים יחד, בדעת הירושלמי מ"מ נפרש כן, עדיין קשה דמ"מ לא מצינו לא' מהראשונים דיסבור ב' הדברים יחד, והרמ"א דאייתי לב' הדברים לא בא אלא לחשוש לדבריהם, ולא החליט הדבר כב' השיטות, וצע"ג.

ה. בדין ליתן בתוכה בע"ש סמוך לחשיכה

ח. יל"ע בהא דאמר רב חלבו א"ר חמא בר גוריא אמר רב (ל"ז א') ל"ש אלא ע"ג אבל לתוכה אסור, ואוקי לה הש"ס אחזרה דאף דעל גבה שרי בתוכה אסור, וכדפירשו הראשונים (עי' רשב"א ריטב"א רמב"ן חידושי הר"ן ועוד), דבתוכה נפיש הבלי' טפי ומיחזי כמבשל, לכך אסור ליתן בתוכה בשבת בכל אופן שהוא, ויל"ע מעתה בחזרה בע"ש בסמוך לחשיכה דבעי גו"ק, לדעות הראשונים דחשיב חזרה לענין גו"ק, ואפשר דאף לתנאי חזרה, תוכה מהו, האם תוכה ג"כ אסור כבשבת גופי' או לא. ולפו"ר הי' נראה דה"נ דומיא דבשבת עצמו אסור ליתן בתוכה, כמו"כ בע"ש דאסרו החזרה דומיא דשבת, ואף לדעת הראשונים דבע"ש בעי רק גו"ק ולא בעי' תנאי חזרה, תוכה לא שייטא לתנאי חזרה (עי' ב"י סו"ס רנ"ג, ואף לד' הד"מ שם דפליג הכא נראה דמודה, ודו"ק ואכמ"ל), אמנם באמת נראה דיש לדון להיתרא, וכמו שיבואר.

דהנה טעם דהחמירו טפי בתוכה מע"ג, נת' בראשונים דמשום מיחזי כמבשל הוא וכאמור, ואף לדעת הראשונים דפירשו דחזרה בכ"מ אסור משום חשש חיתוי, הכא פירשו משום מיחזי כמבשל (עי' חידושי הר"ן בדוכתין שכ' כן, ואע"פ דלטעמי' איסור החזרה בכ"מ, עכ"פ כשאינו גו"ק הוא משום חשש חיתוי ודו"ק), ולא אישתמיטתי' לחד מהראשונים שיפרש הטעם משום חשש חיתוי, ונראה דהכרח דידהו הוי דבגמ' מבואר דל"ה מצי לאוקמי ד' רב חלבו אשהי' אלא אחזרה, ועתה אי אמרת דבתוכה איכא חשש חיתוי טפי בחזרה, א"כ ה"נ אפשר לאוקמא דכוותה לענין שהי', דאע"פ דע"ג שרי בתוכה אסור, ומשמע מזה דמשום חשש חיתוי ליכא למיגזר טפי, וכיון דגו"ק הוא שוב ל"ש למיגזר משום חיתוי, ורק מיחזי כמבשל הוא דאיכא טפי בתוכה, ולכך שפיר רק אחזרה הו"מ לאוקמי כן ולא אשהי' [איברא דבישועות יעקב ובתוספות שבת ביארו ענין תוכה משום חשש חיתוי טפי, וצע"ג מה יתרצו על הראי' הנ"ל מ"ט לא הו"מ לאוקמא אשהי', וצ"ע.

ויעויין במאירי שביאר פי' א' דחיישי שבשעת הנחה יזיז הגחלים ויחתה בהם ויתחייב משום מבעיר, וא"ת דהו"ל דבר שאין מתכוון חיישי' שמא יתכוין לזה, ועוד פי' דעכ"פ מטלטל הגחלים, עיי"ש, וכ"ז מד' הכל בו. ואולי יש להעמיס כדבריהם בד' הישועות יעקב והתו"ש, דחשש חיתוי דקאמרי הוא רק אשעת חזרה ממש, דבשעת הנחה יניח הקדירה ע"ג הגחלים ויחתה, וזה ל"ש למיגזר אשהי', ודוחק וצ"ע].

ונראה מעתה דלא מיבעי' לדעת ר"ת וחידושי הר"ן דביארו איסור החזרה בע"ש שמא יחתה בגחלים עם חשיכה, ודאי י"ל דתוכה דרק משום מיחזי כמבשל חמיר טפי, א"כ אין לגזור בזה בע"ש, דמשום מיחזי כמבשל ל"ש למיגזר אע"ש, אלא אפי' לדעת הרא"ש ודעימי' דס"ל דהוי גזירה ע"ש אטו שבת, הא נת' דלכך אסרו רק בשאינו גו"ק ולא אתנאי חזרה, דרק בדבר דיש בזה משום חשש חיתוי אסרו אף בע"ש, אבל דבר דאסור משום מיחזי כמבשל לא גזרו אע"ש, א"כ י"ל דתוכה ה"נ דרק משום מיחזי כמבשל הוא ליכא למיגזר אע"ש דומיא דתנאי חזרה, ויש לחלק.

ונראה דאף למשנ"ת בשם המאירי והכל בו דמשום חשש חיתוי אסור ליתן בתוכה, ג"כ יש להתיר לפר"ת, דהא נת' דאי"ז חשש חיתוי בשהי' אלא בשעת חזרה, והכא שעת חזרה שרי לחיתויי, ובשעת חשיכה שוב הו"ל כשהי', ואף לדעת הרא"ש דכל מילי דאסור משום חיתוי גזרו שלא ליתן בע"ש, ג"כ י"ל דהיינו דוקא מילי דאיכא חשש חיתוי בשהיית הקדירה, מיהו לד' התו"ש והישועות יעקב דאסרו תוכה משום חשש חיתוי, לכאו' כמו"כ צריך לאסור בע"ש, מלבד אם נאמר דכונתם כד' המאירי והכל בו דאז יש לדון להתיר כנ"ל.

אמנם לדעת הרשב"א הרמב"ן והריטב"א דנקטו לטעם איסור חזרה בשאינו גו"ק בגוונא דליכא איסור שהי', משום דמיחזי כמבשל, ואפ"ה נקטו לאיסור כדעת התוספות והרא"ש להחזיר בע"ש, וחזינן דגזרו אף לזה דאיסורו משום מיחזי כמבשל, א"כ לכאו' ה"נ דכוותה יש לאסור אף בזה דמ"ש ד"ז, הא כל מילתא דאסור בשבת אסור נמי בע"ש. ודעיין יל"ע קצת, דסו"ס ד"ז אשעת הנחה לחוד קאסרינן בשבת, ודמיא קצת לתנאי חזרה, ואפשר דאף לדעת הרשב"א ודעימי' לא אסרו בע"ש אלא בשאינו גו"ק ולא אשאר תנאי חזרה, וכמו שצדדנו לעיל, א"כ יש לדון דה"נ תוכה להא דמיא, וצ"ע.

שו"מ בספר הישר לר"ת (סי' רל"ה, הועתק לשונו לעיל אות א') דמפורש להדיא דשרי ליתן בתוכה בע"ש, והוא ראי' למשנ"ת בס"ד, ות"ל.

ויעוין בשו"ע הגר"ז (סי' רנ"ג סעיף כ"ב) דמשמע קצת דאסור בע"ש ליתן אף לתוכה (מדכתב סם לדעת המתירין הותר ליתן סמוך לחשיכה אף לכתחילה ובשאינה גו"ק ואף בתוכה, וכ' אח"כ ד"א דסמוך לחשיכה אסור בכל ענין להחזיר אלא דומיא דשבת עצמו, ויל"ע בזה דגם הגר"ז בקו"א תלה ד"ז דמה דאסור משום חשש חיתוי אסרו אף בע"ש, ומה דאסרי משום מיחזי כמבשל לא אסרו בע"ש, וא"כ תוכה דמשום מיחזי כמבשל היא דאסור וכאמור הי' צריך להתיר, ואפשר דבאמת מתיר תוכה, ולאו דוקא נקט, וכוונתו רק לענין גו"ק, וצ"ע).

ו. נתינה ע"ג כירה סמוך לקבלת שבת

ט. כתב הרמ"א (סי' רנ"ג ס"ב) י"א דכל שהוא סמוך לחשיכה או סמוך לברכו שהוא קבלת שבת לדידן, אם הוא סמוך כ"כ שאם נצטנן הקדירה א"א להרתיחה מבעו"י, דינו כמו בשבת עצמו, והיינו דהאי דינא דאסור ליתן קודם שבת היינו אפי' אם אין לו שהות להרתיח קודם קבלת שבת מיקרי חזרה ואסור להחזיר ע"ג כירה, ומקורו מד' הגהות מרדכי בדוכתין, וכ"כ הטור ברמזים (פסקי הרא"ש פ"ג אות ב'), ובמג"א (ס"ק כ"ו) תמה דבד' רש"י סו"פ במה מדליקין (לעיל ל"ה ב') מבואר דלענין שהי' דבעי שיתבשל התבשיל כמאכל ב"ד לחנני', סגי בזה שיתבשל בחשיכה, וא"צ שבקבלת שבת יהא מבושל, וא"כ ה"ה הכא לענין חזרה אין לאסור אלא סמוך לחשיכה, וכ' בטעם הדבר דכ"ש הוא דאם בשהי' לא גזרו, אע"פ דאיכא בהו גופי' חשש חיתוי, הכא דלא אסרו בע"ש אלא משום גזירה שיבוא להחזיר בשבת ודאי אין לאסור, ולכך פליג המג"א ע"ד הרמ"א, עכ"ד.

ובפשוטו כוונת המג"א דאין לאסור סמוך לקבלת שבת אלא משום גזירה שמא יחזיר לאחר קבלת שבת, ואז הרי ג"כ האיסור רק משום שמא יחתה, ולא גזרו ד"ז לענין קבלת שבת, עי' במחצית השקל שביאר כן. ולא ברירא האי מילתא, דמשמע דאף לאחר קבלת שבת יהי' מותר להחזיר, וזה נראה פשוט דאסור להחזיר, דשהי' דלא עביד מעשה הוא דלא נאסר, אבל חזרה דעביד מעשה ודאי אסור ככל שארי איסורי דרבנן, ופשוט. וא"כ מאי תימא כולי האי דגזור קודם קבלת שבת אטו שיחזיר לאחר קבלת שבת, ועוד הי' אפשר לבאר ד' הרמ"א דאסרו ליתן סמוך לקבלת שבת אטו החזרה בשבת גופי', דלא מפלגי אינשי במילתא, וכ"כ בא"ר, ולפ"ז ל"ק קושיית המג"א דאע"פ דשהי' לא אסרי בזמן קבלת שבת, מ"מ חזרה אסרו, דאי לאו אתו לאהדורי אף בשבת, וק"ל.

וביותר נראה דלמשנ"ת לעיל קושיא מעיקרא ליתא, דכל ד' המג"א מיוסדים על זה דנקט כדעת הרא"ש דאיסור החזרה בע"ש הוא משום גזירה אטו החזרה בשבת, אך לפמשנ"ת דעת ר"ת והתוספות (ונת' בס"ד דדעת עוד כמה פוסקים כהאי שיטתא) דאיסור החזרה בע"ש מחששא דהאי קדירה גופא שמא יבוא לחתות בה, א"כ ודאי י"ל דכמו דאסור להחזיר לאחר קבלת שבת [כנ"ל ומטעם דעביד מעשה, א"נ דחזרה חמיר משהי', וכדהק' ג"כ במחצית השקל], כמו"כ אסור להחזיר סמוך לקבלת שבת, דדין א' להם דאכולהו איכא שם חזרה, וא"ש היטב דנת' לעיל (אות ה' ו') בס"ד דאף דעת המרדכי כדעת ר"ת מדמצריך תנאי חזרה בע"ש, וכן מורה לשונו שם, א"ש נמי דלכך בעי שיהא סמוך לקבלת שבת, אע"פ דלגבי שהי' סגי שיהא מבושל כשחשיכה, אך בדעת הטור ברמזים נראה לא כן, דהרי העתיק ד' הרא"ש דדוקא כ"צ אסור, ובהכרח דפירש האיסור רק משום גזירה ע"ש אטו שבת, ומה"ט נמי אינו מצריך תנאי חזרה וכנ"ל, ואפ"ה כתב דאסור ליתן סמוך לקבלת שבת, ובדעתו נצטרך לפרש בתרי אנפי דלעיל, או דהוי גזירה אטו החזרה בשבת גופי', א"נ דחזרה חמיר משהי', ואסור לאחר ברכו שהוא קבלת שבת לדידן, אף דשהי' מותרת, ולכן גזרו נמי דאסור להחזיר סמוך לו, ודו"ק.

ועי' תו"ש (ס"ק ל"ד) שהקשה טובא ע"ד המג"א היאך דימה דין שהי' לחזרה, דמצינו לכמה דברים דהחמירו בחזרה טפי משהי', ויש להאלים קושייתו דהנה פשטות כוונת המג"א דחזרה בע"ש הוא גזירה שמא יחזיר בשבת, וסמוך לברכו הוא גזירה שמא יחזיר לאחר ברכו, וכיון שכן כ' המג"א דכ"ש הוא, דאם בשהי' דאסרו מחמת האי קדירה גופה שמא יחתה בה, ואפ"ה לא אסרו לאחר קבלת שבת, וכמש"כ רש"י והר"ן, א"כ כ"ש חזרה בע"ש סמוך לברכו דאינו אלא גזירה שמא יחזיר לאחר ברכו, והחזרה לאחר ברכו אסורה שמא יחתה, א"כ כ"ש דאין לאסור כ"כ דלא חששו לאחר ברכו לשמא יחתה. והנה משמע דהא מיהא להחזיר לאחר ברכו אסור, דאל"כ הו"ל למימר טפי בפשיטות דל"ש לאסור סמוך לברכו אטו שיחזיר לאחר ברכו, דאף לאחר ברכו גופי' שרי, אלא בהכרח דלאחר ברכו אסור להחזיר [וכ"נ פשוט מסברא דכל איסורי שבת הן איסורים שהן מד"ת והן איסורי שבות, כולהו אסירי לאחר ברכו שהוא שבת לכל דבר, ודוקא לענין שהי' דלא עביד מעשה, והוא גזירה משום חשש חיתוי גרידא, זה לא אסרו], וא"כ הרי חזינן מיני' ובי' דחלוקים איסור חזרה משהי', ואף דשהי' לא אסרו בקבלת שבת, חזרה אסרו, וא"כ אפשר דאף על סמוך לברכו גזרו על חזרה טפי משהי'.

והנה יל"ע בנותן קדירה חייתא סמוך לקבלת שבת, והיינו דבזמן קבלת שבת עדיין הו"ל חייתא, אך עד חשיכה יתבשל הקדירה במקצת, והו"ל בשיל ולא בשיל, מהו ליתנו בע"ש, האם בתר קבלת שבת דידי' אזלי', וא"כ דינו כחייתא, או אפשר דבתר חשיכה אזלי', וכשחשיכה הא הו"ל בשיל ולא בשיל.

ולכאו' לפ"מ דהביא המג"א מד' רש"י והר"ן דלענין מאכל ב"ד אזלי' בתר חשיכה, והיינו דלענין שהי' אזלי' בתר חשיכה, א"כ ה"ה לענין קידרא חייתא ג"כ בתר חשיכה אית לן למיזל וראוי לאסור. אך אפשר דיש לחלק בדבר, דאפשר דהיסח הדעת דאסוחי דעתי' דאיכא בקידרא חייתא, איכא אף בכה"ג דהוי חייתא בשעת קבלת שבת, ורש"י והר"ן לא קאיירו אלא לענין קולא, דאף כשבשעת קבלת שבת ל"ה התבשיל עדיין מבושל כמאב"ד, ואפ"ה מותר, דלא גזרו על האי שעתא כיון דל"ה אלא איסור עשה או איסור דרבנן (עי' מחצית השקל ופמ"ג א"א אות כ"ו).

ובאמת דספיקא דא הוי אף לענין חזרה, להסוברים דאיסור חזרה מע"ש ליכא בקדירא חייתא, ונת' בס"ד דלרוב הראשונים אף להחולקים ע"ד הרא"ש וסברי דבדבר שלא נתבשל כ"צ איכא איסור חזרה, אפ"ה לענין קידרא חייתא מודו (מלבד רב האי גאון המובא ברשב"א הגהמ"ר ובתשו' פנים מאירות), ומטעמים שנת' לעיל בס"ד (עי' לעיל בארוכה), א"כ יש להסתפק דאף אי נימא דלענין איסור שהי' בתר חשיכה אזלי', א"כ בגוונא דידן לית להאי קדירה שריותא דחייתא, כיון דבחשיכה הו"ל בשיל ולא בשיל, מ"מ י"ל דלענין חזרה דבזה אזלי' בתר קבלת שבת דידי' (עכ"פ לדעת הרמ"א), א"כ ה"נ להאי קדירא אית לה שריותא דחייתא ולית בה איסור חזרה בע"ש, ואף דמדין שהי' בעי למיהוי גו"ק, מ"מ נפק"מ לענין תנאי חזרה דלא נצטרך כה"ג (ועי' לקמן אות י' דעת הרמ"א בענין זה אי בעי תנאי חזרה בע"ש).

ונראה דבזה ודאי אית לה שריותא דחייתא, דהא אף לענין האיסור אזלי' בתר שעת קבלת שבת, ה"ה דאית לה כולהו היתרא דאיכא בהאי שעתא, ודו"ק.

* * *

בביאור ד' הכל בו בהיתר ליתן לתוך התנור בשבת

ביאור ד' הכל בו א. דאף במקום שהיס"ב איירי. ב. דשרי ליתן לכתחילה בשבת וראיות לכל זה

א. כתב הכל בו (הל' שבת ל"א ע"ד) לאחר שכתב דיני החזרה בשבת דשרי כל שעודה בידו ולא הניחה עג"ק, ודוקא על גבה אבל לא בתוכה, ותנור בכל ענין אין מחזירין אפי' כשהוא גו"ק, וכופח אין מחזירין אלא אם הוסקה בקש ובגבבא, וכתב עלה וז"ל: ובתנור שלנו דין חזרה בו כדין הכירה הגרופה והקטומה, ואחר שהוציאו ממנה הפת או הפונד"ה, שאם נשאר בקצת הבלו עד למחר אפ"ל שמותר לתת בתוכו פנדא"ש להתחמם שם באותו הכלי המועט שבו, שהרי אין שם חשש חיתוי כלל, שהרי גרפו מבערב, ואפילו לא קטמוה הרי נתאכלו וכהו כל גחליו, וא"צ שיזהר בזה שלא יהא שם גחלת כלל שלא יחתנה כהחזיר הפת בתוכה, וחשש בישול ואפי' אין בזה שכבר נתבשל ונאפה קודם לכן. ומשום הטמנה נמי ליכא, שאסור להטמין משחשיכה ואפי' בדבר שאינו מוסיף, שאי"ז דרך הטמנה כלל לפי סברת הפוסקים, אבל לפי ר"ש ז"ל יש לפקפק, עכ"ל. והיינו דשרי ליתן בתוך התנורים שלנו אע"פ שאינו גו"ק.

ויש לברר כמה ענינים בד' הכל בו כדלהלן: א. יש לברר האם הפת או הפונד"ה היו ע"ג כירה בשבת, ולא הוי עתה רק חזרה, או אפשר דנותנו עתה לכתחילה בתוך הכירה. ב. בתנור דמאי איירינן, האם יס"ב בו או לא.

והנה לענין מילתא קמא אי אמרי' בחזרה או בנתינה לכתחילה איירי'. א. מדכתב שרי ליתן בתוכו פנדא"ש להתחמם, ו"לתת" משמע לכתחלה. ב. ועוד דכתב דהוציאו הפנדא"ש מבעו"י, ולא אדכר דהניחוהו במק"א. ג. ועוד, מדכתב החשש בישול ואפי' אין בו שכבר נתבשל ונאפה קודם לכן, ודאי אחזרה דאורחא איירינן, א"כ מהיכ"ת יהי' בו חשש בישול ואפי', הלא הו"ל כ"כ חזרה, ומאי הוצרך לפרושי טפי דאין בזה חשש בישול ואפי'. ד. ועוד יש להוכיח כן ממה שסיים הכל בו דמשום הטמנה בדבר שאין מוסיף הבל לית בהו, כיון שאי"ז דרך הטמנה לפי סברת הפוסקים, ואם איירינן כשהי' מונח ע"ג כירה, א"כ אף אי הוי הטמנה שרי להחזיר, כדתנן במתני' נ"א א' כסהו ונתגלה מותר לכסותו, ובתוס' שם (ד"ה כסהו) כ' דה"ה לכתחילה שרי לגלותו ולכסותו, וא"כ מאי הוי קשיא לי' לאסרו משום הטמנה, ומשום דבריו ז"ל דהוי קשיא לי' משום הטמנה בדבר שאין מוסיף הבל, ולא בהטמנה המוסיף הבל, ודו"ק.

מיהו ראי' זו יש לדחות קצת, די"ל דבא לפרש דמה שמניחו בתוך התנור וסותמו לא חשיב הטמנה, וכמש"כ בהגהמ"ר (עמ' פ'), וא"כ אף כשהי' במק"א ע"ג כירה ג"כ הי' אפשר לדון לאסרו משום הטמנה, כיון שמכניסו עתה לתוך התנור הו"ל השתא כמטמין בדבר המוסיף הבל, א"נ אפי' אתי"ל דל"ה כמוסיף הבל, מ"מ הו"ל הטמנה בדבר שאין מוסיף הבל, ועד עתה היתה הקדירה ע"ג כירה באופן דלא היתה הקדירה מוטמנת עד עתה, ודו"ק. מיהו מש"כ הכל בו בהמשך דבריו דלפרש"י ז"ל יש לפקפק בזה, צ"ע, דלפמשנ"ת להלן כוונתו דרש"י פי' דאיסור שהי' משום הטמנה ולכך יש לאסור ד"ז, ואי אמרת דהיתה ע"ג כירה עד עתה א"כ אמאי הוי

כמו לאסרו, הא גם לפרש"י י"ל דשרי מכירה לכירה כמו דשרי בהטמנה להחליף, כדאמר בפ' במה טומנין נ"א א', ובתוכה לא מצינו חומרא ברש"י בדף ל"ז א', אלא מה שנוגעים בגחלים והו"ל מוסיף הבל, אך עצם הדבר שמניחו בתנור לא מצינו חומרא לפרש"י, אבל אי מיירי לענין לכתחילה ניחא, דכיון דפרש"י דשהי' משום הטמנה, א"כ אסור להשהות לכתחילה בשבת, די"ל אי המקום אינו חם כ"כ מ"מ הו"ל כמטמין לכתחילה בשבת דאסור, ודו"ק.

אלא דכ"ז מוכיח דהכא איירי כשלא הי' מבעו"י ע"ג הכירה, ואפ"ה שרינן ליתנו בתנור בשבת כיון דכבר נשאר שם רק בדל מעט ואין בו חשש חיתוי כלל, ולהלן בסמוך יתבאר כן אף מד' הרמ"א שמוכח כן.

ולענין מש"כ לדון אי ביס"ב איירי או לא, נראה פשוט דביס"ב איירי, מדכתב הכל בו דמשום בישול אין בו כיון שכבר נאפה ונצלה מבעו"י כל צרכו, הרי לן דבל"ז הוי בו משום בישול, וזו רק ביס"ב (ר"ל דהקדירה יכולה שתבוא לידי שיעור יס"ב יותר).

ומשה"ק הכל בו דיש לאוסרו משום הטמנה, ובפשוטו נראה מלשונו דכוונתו להטמנה באינו מוסיף הבל, ולכאו' הי' צריך לאסרו משום הטמנה במוסיף הבל (ודוחק לומר דבאמת כוונתו להקשות כהטמנה במוסיף הבל וצ"ע), ונראה דהכא בודאי ל"ה כמוסיף הבל כיון שכהו גחלין, וכ"ש אי גרפו מבערב ודאי ל"ה כמוסיף הבל, ולכך כתב רק דמשום הטמנה באינו מוסיף הבל נאסרו. ונראה דמה שסיים מיהו לפרש"י ז"ל יש לפקפק, כוונתו דדעת רש"י הרי אינו ככל הפוסקים, דרש"י ביאר מתני' דשהי' אסור משום הטמנה, וכדהאריכו בראשונים לבאר, וא"כ שפיר יש לאסור האי מילתא משום הטמנה כיון שניתנו עתה לכתחילה. וא"כ לפ"ז יש לאסור דהכא הוי המטמין לכתחילה בשבת, ולגבי זה ל"ש שום היתר.

[וכן נראה סדר הדברים בד' הכל בו, שכ' דאין בזה משום הטמנה לפי סברת הפוסקים, ורק עפרש"י ז"ל יש לפקפק בזה, וכוונתו דלרש"י איכא למיסרי' משום הטמנה שלא הטמינו בו מבעו"י, דמ"מ מטמין לכתחילה, ואסור להטמין מתחילה בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל, ודו"ק. ועי' לקמן מש"כ בשם הב"י שביאר באופ"א].

ראי' להנ"ל מד' הבית יוסף, וכמה הערות בדבריו

ב. והנה בבית יוסף (ס"ס רנ"ג) הביא דיש שנהגו בקצת מקומות להחזיר לתוך התנור בשבת, עפ"ד הירושלמי (פ"ג סוף ה"א) שהביא הר"ן (י"ז ב' מדפי הרי"ף) דמשמע דעד כאן לא אסר תלמודא להחזיר כשהניחו עג"ק, דוקא כשנטלו מער"ש ובא להחזירו בשבת, אבל כל שנטלו בשבת גופא מחזיר ע"ג כירה אפי' כשהניחו עג"ק. ואע"ג דהיינו דוקא להחזיר לכירה גרופה וקטומה, אבל כירה שאינה גרופה וקטומה או תנור אפי' גרוף, או כופח שהסיקוהו בגפת ועצים דג"כ לא מהני בהו גרופה, בכל אלו אין מחזירין אפי' כשנטל בשבת, והם נהגו להחזיר בתוך תנור שאינו גרוף, כתב הבית יוסף דסברו דמ"מ יש להתיר דתנור דידן ככירה דמי כד' רבינו חננאל, וכיון דבשעה שמחזירין בהן עממו כתליו הו"ל כגו"ק, כדאמרי' בגמ' ל' א', ומ"מ כ' הבית יוסף דמשמע דאסור, דע"כ לא שרי להחזיר במק"א אלא ע"ג ולא בתוכה, והם נהגו להחזיר אפי' בתוכה. ועוד, שלא התירו להחזיר אלא בעוד הקדירה רותחת, כמו שכתבנו לעיל (י"ד ב' מדפי הטור), והם נהגו להחזיר אפי' צונן. ועוד, שהירושלמי הנה לא קי"ל כוותי', וכמש"כ למעלה (שם), מיהו אפשר למצוא להם היתר מצד אחר עפי"ד הכל בו הנ"ל, אלא דהקשה הבית יוסף דרש"י פי' בגמ' ל"ח ב' מחזירין אף בשבת דקאי על יום השבת, וא"כ אהא נמי קאמרו דלא שרי להחזיר אלא בכירה גו"ק ולא בתנור כלל, ואפשר שלזה נתכוון הכל בו דלפר"ש ז"ל יש לפקפק וכו', עכת"ד הב"י. ויש לדון בכו"כ דברים שכתב הב"י, וכמו שיבואר.

א. יל"ע במה שהקשה על מנהגן דנהגו להחזיר אפילו צונן, ולמש"כ למעלה אסור להחזיר צונן משום בישול וכדאמר לעיל, וא"כ היאך נתיישב ד"ז ע"י ד' הכל בו, וליכא להוכיח מזה דהב"י פי' בד' הכל בו דאיירי כשאין היס"ב, דבהמשך דבריו מוכח לא כן [מדהקשה ע"ד הכל בו דלא נתנו חכמים דבריהם לשיעורים, ואי אמרת דבאין יס"ב הוא, א"כ מאי שיעורים איכא בזה, הלא ודאי חילוק פשוט הוא, דכל שיס"ב אסור אבל אי אין יס"ב שרי, וכמו שהוכיח כן בשעה"צ (סי' רנ"ג אות צ"ג), ופשוט].

ועוד, דאפי' אי אמרת כן לא הועלנו מידי, דהרי מנהגם ודאי הי' ביס"ב מדהקשה עלייהו דצונן הוי בישול, וא"כ מאי מהני ד' הכל בו, ואי רצונו לומר דשרי רק בתוך, א"כ זו איכא ליישב בלא ד' הכל בו, ודו"ק. באופן דראי' להוכיח מב' הגי' דפי' ד' הכל בו באין יס"ב אין להוכיח, ואדרבא איכא לאוכוחי איפכא. ומשה"ק היאך נתיישב קושייתו, צ"ל בהכרח דקושיא זו לא הועיל, וכוונתו לומר ולהשיב מנהג החזרה, ולענין בישול נצטרך למצוא טעם אחר (כגון דקיי"ל כהפוסקים דאין בישול אחר בישול כלל אפי' בצונן, או טעם אחר, וק"ל).

ומה שסיים הב"י לתמוה מד' רש"י לא זכיתי להבין, דהא מפורש בכל בו - וכמו שכ' הב"י בהמשך דבריו - דהכל בו קאי רק בתנור שלא הטמינו בו מבערב, וא"כ מאי קשיא להו מד' רש"י, ודאי משכח"ל תנור דאסור להחזיר ביום השבת כשהטמינו בו מבעו"י, וביותר הא בגמ' שם להחזיר קאיירינן, והיינו דהי' בכירה או בתנור עד עתה, וא"כ כל כה"ג ודאי ליתא לד' הכל בו. וגם מש"כ לפרש לפ"ז ד' הכל בו שזה כונתו ולפרש"י ז"ל יש לפקפק, צ"ב כנ"ל דהיכן נסתר ד"ז מפרש"י, וכוונת הכל בו נת' בס"ד למעלה דלפי"ד רש"י דפירש דשהי' משום הטמנה יש לאסור ד"ז משום הטמנה, וכן מוכח מסדר ד' הכל בו (הועתק לשונו בריש דברינו) דכ' דאין לחשוש בזה משום הטמנה לפי"ד הפוסקים, ומיהו לפרש"י ז"ל יש לפקפק בזה, וצ"ע ד' הב"י.

הצעות ד' הדרכי משה וביאור בדבריו

ג. והנה בדרכי משה הביא ג"כ מנהג שנהגו להחזיר לתוכו עפי"ד הירושלמי שהביא הר"ן, וכ' ג"כ דכ"ה בכל בו דשרי ליתן לתוך התנור פת או פאנד"ה שהוציאו מער"ש, וכ' ליישב כל תמיהות הב"י על המנהג, דמה שחילק בין תוכה לגבה דלא התיר הירושלמי בזה, כ' הד"מ דחילוק זה לא נזכר בר"ן ודברי עצמו הוא, ואפשר דהר"ן לא חילק בזה וס"ל דבכל גווני שרי, היינו אפי' ליתן לתוכה, אלא דבדבר צונן יש לחוש כד' הב"י, אבל בדבר חם אין לחוש כ"כ, וכ"ה המנהג בינינו דחוששים בדברים צוננים, ונוהגים היתר בדברים חמים כד' הר"ן, ופוק חזי מאי עמא דבר, עכ"ד הד"מ. ומסקנת דבריו דיש לסמוך ע"ד הר"ן אף לענין להחזיר לתוכה, ורק בדבר צונן יש לחוש כד' הב"י משום בישול, אבל בדבר חם יש להקל כמנהג שנהגו. מיהו כ"ז כשנטלה בשבת, הא אם נטלו מע"ש ליכא להאי היתרא, ובכה"ג ודאי אסור אף לפי"ד הר"ן, ורק יש להם היתרא משום ד' הכל בו, דכל שלא הטמינו בו מבערב שרי ליתן לתוכו הפת או הפאנד"ה שהוציאו מער"ש, מאחר שאין בתנור שום גחלים שכבר נתאכלו, והד"מ סמך גם ע"ז, דהרי הכא ד' הכל בו שמותר ליתן בתוך התנור פת או פאנד"ה שהוציאו מער"ש, והנה כל כי האי שהוציא מער"ש הא ליכא לד' הר"ן (ולא כתב הד"מ דמיהו נתנו הפת או הפאנד"ה במקום אחר ע"ג כירה, משמע דבא עתה ליתן לכתחילה בשבת הפאנד"ה לתוך התנור, ופשוט), ובהכרח דס"ל דיש לסמוך ע"ד הכל בו.

ביאור ד' הרמ"א בשו"ע סי' רנ"ג ס"ב וס"ה

ד. ומעתה יתבאר בעזר קל עליון צור ישראל וגואלו ד' הרמ"א בסי' רנ"ג שנתחבטו בו הפוסקים בביאורו, ולהנ"ל מחוורים הדברים כשמלה, וכמו שיבואר לפנינו בס"ד, וז"ל הרמ"א בס"ב אמה שכתב השו"ע דיני החזרה בשבת דשרי דוקא כשלא הניחה ע"ג קרקע, ואף זה רק על גבה ולא בתוכה, וכתב הרמ"א: וי"א דכ"ז אינו אסור אלא כשנטלו מן הכירה מבעו"י ולא החזירו עד שחשיכה, אבל לקחו משם משחשיכה אפי' הניחו עג"ק מותר, וכן נוהגים להקל בתנורים שלנו שיש להם דין כירה, וסומכים עצמם ע"ד המקילים, וטוב להחמיר, אבל אם נצטנן לכו"ע אסור, עכ"ד הרמ"א.

והיינו דהעתיק בזה ד' הר"ן להתיר אפי' כשהניחה עג"ק, וכ' דכן נוהגים להקל בתנורים שלנו, והיינו ליתן לתוך התנור (דכן הי' המנהג לתיתן בתוך התנור), כמבואר בב"י ובד"מ, ועוד דמש"כ דברים אלו למותר הם, כיון שכבר כתב בס"א דתנורים שלנו דינן ככירה, ודו"ק. והוא המנהג שהביא הב"י והרמ"א בד"מ הנ"ל, וכ' הרמ"א דטוב להחמיר, דהרי כל הפוסקים חלקו על הר"ן ונקטו דאף כשנטלו בשבת אסור להחזיר בלא תנאי חזרה, מיהו נצטנן לכו"ע אסור, דבכה"ג יש לחוש משום בישול כ"צ כמש"כ הב"י והד"מ הנ"ל. והנה כ"ז כשנטלו בשבת כמש"כ ברמ"א, אך לא הביא עדיין ד' הכל בו להתיר אפי' כשנטלו מבעו"י, וזה בא הרמ"א בס"ה דכתב בשו"ע (סי' רנ"ג ס"ה) מותר לתת עפ"י קדירת חמים בשבת תבשיל שנתבשל מער"ש כ"צ כגון פאנדי"ש וכיו"ב לחממן, לפי שאין דרך בישול בכך וכו', והיינו אף לכתחילה, וכ' הרמ"א דלהניחו ע"ג כירה אסור אפי' גו"ק, דלא התירו אלא חזרה, וכדרך שנת', ויש מתירים ליתן לתוך התנור שאפו בו מבעו"י, דמאחר שלא הטמינו בו רק אפוהו מבעו"י, לא נשאר בו רק הבל מעט ואין לחוש בו משום בישול, ובלבד שלא נצטנן לגמרי, ויש מחמירים בזה שאם החום בתנור כ"כ שהיס"ב אסור, עכ"ל. והיינו דהביא בזה ד' הכל בו להתיר אפי' לכתחילה אף כשנטלו מע"ש. והוסיף בזה דמיהו בעי שלא יצטנן לגמרי דבכה"ג שוב צריך לחוש לבישול, וכד' הב"י והד"מ הנ"ל, וברור דכוונת הרמ"א אף לענין לכתחילה, כמפורש בד"מ בשמעתין מהכל בו שנטלו הפאנדיש מהתנור מבעו"י וכנ"ל, ואף במקום שיס"ב איירי, דאל"כ היאך סייע בד"מ מד' הכל בו אלו למנהג שנהגו להחזיר בתוך התנור, הלא המנהג הי' להחזיר במקום שהיס"ב, מדחשש לצונן כמש"כ הב"י משום בישול, והיאך יש לסייע מד' הכל בו - אי לא קשרי הכל בו רק באין יס"ב, וודאי איירי הכא אף כשיס"ב, וצריך להגיה "שאם החום בתנור שהיס"ב אסור", ורצונו לומר דאין היס"ב כבר כתב הרמ"א בס"א ובס"ה דמותר ליתן אפי' לכתחילה, ואף בתוכה מותר, דלענין לכתחילה מ"ל תוכה מ"ל גבה, ולכך כתב דהחולקים ע"ד הכל בו (והיינו הב"י בחיבורו הארוך וכנ"ל) לא חלקו אלא כשהיס"ב, אבל אם אין היס"ב אף הם מודו, והדברים מאירים ושמחים כנתינתם.

בלבוש מפורש כמש"כ בביאור ד' הרמ"א

ה. והדברים מפורשים בלבוש (תלמיד הרמ"א) דכתב דתנורים שלנו דינן כדין הכירה, ומותר להחזיר להן כשהוא גו"ק אפי' בתוכה, ועיין בא"ר (אות כ"ד) שכ' דכוונת הלבוש כד' הכל בו, והקשה דהלא הלבוש הביאו בס"ד, ושם כתב דוקא כשלא הטמינו בתוכו, והכא סתם דבכל אופן שרי. ויש להוסיף על קושייתו, דבס"ד לא התיר עפי"ד הכל בו אלא כשאין היס"ב, וכאן לא הזכיר שאין היס"ב, והיינו כיון שנטלו בשבת, דאם נטלו מער"ש דעתו שם (בס"ד) דאסור אפי' בתנאי חזרה, וא"כ בהכרח שנטלו בשבת, ולכך שרי אפי' תוכה וכד' הד"מ, דלא כהסכמת הב"י דתוכה לא שרי להר"ן, מיהו הדברים מחודשים בד' הלבוש, והפוסקים לא נקטו כן בדעתו, ע"כ צ"ע בד"ז.

ובס"ד כתב דאסור ליתן תבשיל שהוסר מע"ש מע"ג כירה, אין להניחו בשבת ע"ג כירה, דלא הותר אלא חזרה שהוסר בשבת וכדרך שנתבאר, ואהא סיים דיש שמתירין ליתן לתוך תנור שאפו בו מבעו"י, שמאחר שלא הטמינו בו רק אפו בו מבעו"י, לא נשאר בו רק הבל מעט ואין לחוש לבישול, ובלבד שלא נצטנן התבשיל לגמרי, ויש מחמירין גם בזה, ואם החום בתנור שהיד סולדת בו אסור, הנה לענין אי שרי לכתחילה נראה להדיא דשרי אף לכתחילה, אך לענין אי איירי ביס"ב לכאו' מבואר מד' הלבוש דבשאין היס"ב איירי וכדו', ולכך אין לחוש לבישול, ואפ"ה בשלא נצטנן הכא שרי, הא כל שנצטנן אסור, ויתבאר הטעם לקמן, והיס"ב לכו"ע אסור, וד"ז תימה כמו שהוכחנו לעיל דהרמ"א בד"מ בהכרח התיר מד' הכל בו אף ביס"ב, ואדרבא כל שאין יס"ב כ' בסעיף א' וד' דשרי לכו"ע, וצ"ע (ועיין לקמן אות ז' מש"כ עוד בשם הלבוש).

ביאור המג"א והגר"ז בד' הרמ"א, וכמה קושיות לביאורם

ו. והנה יעוין במג"א (ס"ק ל"ה) שפי' באופ"א ד' הרמ"א, ובהקדים ב' דברים שהניח ביאור ד' הרמ"א, א. דאיירי באין יס"ב (וזה לפי הגירסא אשר הי' בספרים שלפנינו דביס"ב כו"ע מודו דאסור), ורק בזו התירו דמקילים. ב. דלא איירי בנתינתה לכתחילה אלא בחזרה, שנטלה בשבת ובא עתה להחזירה.

ובזה מבאר המג"א ד' הרמ"א, דמה שהתיר ליתן לתוך התנור שהינו גו"ק, היינו משום ד' הר"ן דכל שנטלה בשבת לא בעי' לתנאי חזרה, וה"ה אף לענין תוכה וכמבואר בד"מ, ואף דל"ה גו"ק, לזה קאתי הרמ"א דכיון שלא הטמינו בו רק אפו בו מבעו"י לכן הו"ל כגרוף וקטום. ודעת המחמירין שכ' הרמ"א הוא משום דחלקו על סברא זו, דהר"ן התיר כשנטלה בשבת אף לענין תוכה, וס"ל דתוכה אסור בכל ענין אף כשנטלה בשבת, עכתו"ד המג"א.

וכתב המג"א דלפ"ז הא שכ' הרמ"א דמיהו בעינן שלא יצטנן לגמרי, ואמאי הא משום בישול ליכא הכא כיון שאין היס"ב, ופי' המג"א דזו רק משום דבכה"ג שנצטנן לגמרי הו"ל כמניח לכירה לכתחילה בשבת, ולא התירו אלא חזרה, והכרח דידי' הוי כנ"ל, דמשום בישול אין לפרש דהרי אין הקדירה רותחת. ועוד כ' דהכרח דהמג"א הוי דבדבר יבש קיימינן כמש"כ בשו"ע בריש הסעיף (ואף ד' הכל בו קאי בדבר יבש, דמשום האי טעמא כתב דאין לחוש משום בישול, והעתיקו הרמ"א שכ' "ואין לחוש לבישול"), ואם בדבר יבש איירינן ל"ש בזה בישול אחר בישול לדברי הכל, וכדאמר בגמרא ל"ט א' כל שבא בחמין מלפני השבת שורין אותו בחמין בשבת, ולכן הוכרח המג"א לפרש משום דהו"ל הנחה לכתחילה כשנצטנן לגמרי. ב. ועוד, דהרי בס"א ובס"ב כ' הרמ"א דכל שאין יס"ב שרי להחזיר אפי' לתנור, וא"כ אמאי הכא הביא הד"מ דיש מחמירין, והלא באין יס"ב בזה כו"ע מודו דשרי, ובמג"א סק"ט כ' דנראה מד' הרמ"א אלו דתוכה שאני לאסור אפי' אין יס"ב, וד"ז צ"ב מסברא, דאם שרי במקום שאין יס"ב אפי' לכתחילה ע"ג כירה או תנור, ואפשר דאפי' כשאינו גו"ק (עיי"ש במג"א), והיינו דד"ז לא הוי בכלל החזרה דאסרו חז"ל, א"כ מהיכ"ת דתוכה שאני, דלא מצינו דתוכה חמיר כ"כ לאסור אף במקום דשרי במג"א לכתחילה, וצ"ע.

וכדברי המג"א מבואר בשו"ע הגר"ז (סי' רנ"ג סי"ט), דהביא ד' הר"ן דכל שנטלה בשבת א"צ לתנאי חזרה, דבכה"ג בכל אופן אינו נראה כמבשל לכתחילה בשבת, וכ' דלפ"ז נוהגים להקל טפי, דע"ד סומכים העולם להקל טפי דמותר בכה"ג ליתן אף בתוכה, כיון דלא אסרו ליתן בתוכה רק כשנטלה מע"ש, וכמש"כ בד"מ, ואח"ז כ' דיש נוהגים להקל טפי ליתן אפי' לתוך התנור אע"פ שלא גרפוהו, כל שאפו בו מבעו"י ולא חיממוהו עוד להטמין בו החמין של סעודת שחרית, אלא הטמינו בתנור אחר, לפי שהגחלים שנשארו מן האפי' כבר כהו ועממו והרי הן כגרופות, ומ"מ אם היס"ב שם אסור, עכת"ד. ומבואר ג"כ כד' המג"א דד' הכל בו ל"ה אלא לענין חזרה ולא לענין לכתחילה, ואף זה דוקא במקום שאין היס"ב ולא כשהוא במקום שהיס"ב, וצ"ע בדברי כמשה"ק ע"ד המג"א, וד' יאיר עינינו.

ודבריהם ז"ל נפלאו ממני מאוד, א. מש"כ דבאין יס"ב איירי, הרי הכל בו כתב לבאר אמאי אין לחוש לבישול, וביאר משום דבדבר יבש שנאפה קודם אין לחוש משום בישול, וא"כ ברור איפה דכוותא דאתי לחום די"ס, וצע"ג.

ב. וכן מש"כ דאיירי לענין להחזיר ולא לכתחילה, לכאו' ד' הכל בו בפשוטו איירי לענין נתינה לכתחילה וכמו שהוכחנו לעיל, ויש לדחות קצת מש"כ לעיל להוכיח מהא דכתב הכל בו דד"ז אינו הטמנה, די"ל דבא לפרש דתוכה לא מיקרי הטמנה, ולכך אפי' אי היתה הקדירה ע"ג כירה ג"כ הי' מקום לאסור משום הטמנה, וכן רש"י פי' בגמ' (ל"ז א') דתוכה אסור משום הטמנה (מיהו רש"י פי' דהו"ל מטמין בדבר המוסיף הבל, וד' הכל בו בפשוטו בעי דלהוי כמטמין בדבר שאינו מוסיף הבל, ויש לדחות).

ומש"כ המג"א (ס"ק ל"ו) דמה שהחמיר הרמ"א לענין נצטנן משום דהו"ל כמניח לכירה לכתחילה בשבת, הנה פירש בזה דבר חדש, דבד"מ כ' בצונן אסור כד' הב"י, ובב"י מפורש דמשום בישול איירינן, וכמו שהוכיח כן בביה"ל (שם בד"ה ובלבד).

ועוד, דסברא זו דצונן אסור משום דהוי כנותן לכתחילה, שייך רק לפ"מ דנקט המג"א בד' הרמ"א דאיירי לענין חזרה, אך לפ"מ שכתבנו לעיל דבפשטות מד' הכל בו, והב"י והד"מ שהעתיקוהו, נראה דבנתינה לכתחילה איירי, והיינו אף כשנטלו מע"ש והניח עג"ק, וא"כ פשוט שאין לפרש כדבריו.

ונראה דמסברא ג"כ אין לחלק בין חזרה לנתינה לכתחילה, דהא לענין תוכה אסרו אף כשאינו אלא חזרה, וא"כ כל דמתירינן בהכרח משום דאינו מקום בישול, ול"ה כמקום שאסרוה, וא"כ מ"ל חזרה מ"ל נתינה לכתחילה. וכן למה שמבואר במאירי וכ"נ בד' הכל בו דהוא מחשש חיתוי, ג"כ אין מקום להקל בזה, ויש מקום לדון דאף דחשש חיתוי ליכא, היינו לענין איסור המיוחד דתוכה, אך לענין נתינה לכתחילה לא היא, אלא ע"ג גם זה אסור בשבת, ועדיין יש לדון בזה. ואף לפי סברת המג"א בביאור ד' הרמ"א הי' מקום לדון במש"כ דנצטנן אסור משום נתינה לכתחילה, דבאמת כבר בחידושי הריטב"א (הנדמ"ח) כ' להוכיח מד' הגמ' (ל"ח ב') דצונן אסור להחזיר, דהו"ל כמניח לכירה לכתחילה בשבת, ושנאם שנית (דף מ' ב'), ונת' דבריו ז"ל בארוכה, אך כפשוטו כ"ז איירי במקום דבעינן לתנאי החזרה [להר"ן כשנטלו מע"ש, ולתוס' והרמב"ם וש"ר אף כשנטלו בשבת], אך הכא דבנטלו בשבת איירינן, וכדעת הר"ן דלא בעינן בכה"ג לתנאי חזרה, ושרי הכל גם שהניחה עג"ק שלא ע"ד להחזיר ואף לתוך התנור, א"כ מהיכ"ת דעדיין בעינן שלא יצטנן, הא אפשר דכל דהוי כירה בדיעבד מיקרי חזרה ולא לכתחילה.

וביתר ביאור דתנאי חזרה משוי להו דעקירה מהכירה ל"ה עקירה, וממילא הו"ל הנתינה ע"ג כירה כחזרה ולא כמניח לכתחילה, ובזה י"ל שכל שנצטנן בטלה לה שם שהי' ראשונה, ולית לן במאי לאחשבינהו חזרה, ואף דלא הניחו עג"ק ודעתו להחזיר לא מהני, דסו"ס נצטנן ובטלה לה שהי' קמייתא (והו"ל כמו שיש לו הטפל, והעיקר אין לו, והבן), א"כ כשנטלה בשבת בזה י"ל דעצם מה שהי' בשבת ע"ג כירה זה גופא משוי לה כחזרה ולא נתינה לכתחילה, וא"כ שפיר י"ל דאף נצטנן שרי, דבכל אופן לא מיקרי אלא חזרה, ודו"ק.

אך באמת לאחר העיון נראה אמת כד' המג"א, דמש"כ הר"ן דכשנטלה בשבת א"צ תנאי חזרה, היינו משום דבשבת דיינינן להשיב הנתינה ע"ג כירה כחזרה ולא כשהי' לכתחילה, אבל כל שנצטנן א"כ בטלה לה שהי' קמייתא, ומאי אהני לן שנטלה בשבת (והו"ל ג"כ נמי תנאי חזרה, ונצטנן דאסור דהו"ל כטפל בלא העיקר וכנ"ל).

עוד יל"ע טובא לפי המג"א, דהנה בס"ב כ' הרמ"א אחר הביאו ד' הר"ן דכשנטלה בשבת שרי בכל ענין [וזו לחוד משמע דאף אתוכה איירי, דאדלעיל מיני' קאי, והתם מפורש אף איסור תורה], אך בהמשך סיים הרמ"א דכן נהגו להקל בתנורים שלנו שיש להם דין כירה, וסומכים עצמם ע"ג המקילים. ומנהג זה מפורש בב"י ובד"מ דהוא לענין תוכה, וכן מסתבר דע"ג התנור אפשר דאין לו דין תנור כלל, ושרי אפי' לכתחילה, עי' מג"א (ס"ק י"ט) ושו"ע הגר"ז (סי' רנ"ג סעיף כ"ו). ועוד נראה דלענין תוכה איירי, דאל"כ למאי שנאו הרמ"א בס"ב דכן נהגו להחזיר בתנורים שלנו וסומכין עצמן ע"ד המקילין, הא כבר כתב ב"פ (בסעיף א' וב') דתנורים שלנו דינן ככירה, וא"כ פשוט דלפי"ד הר"ן דבשבת מותר להחזיר אף בלא תנאי חזרה, א"כ אף תנורים שלנו שרי להחזיר כשנטל בשבת, ולמה חזר עוד פעם, ונראה מזה ג"כ דבא להוסיף דעפי"ד הר"ן נהגו להקל בתנורים שלנו, ר"ל לענין ליתן לתוכה, דלפי"ד הר"ן שרי, דכיון שנטלו בשבת שרי ליתן אפי' לתוכה.

וא"כ כבר הביא הרמ"א דין זה דשרי אתוכה לפי"ד הר"ן בס"ב, ומה בא עתה להוסיף, ואם כי דשם סיים דיש להחמיר, וכאן אפשר שבצירוף ד' הכל בו הקיל טפי, ק' מאד לפרש כן, א. דאף בענינן כ' דיש מחמירים. ב. דהכל בו אין מועיל מידי לענין תוכה (לפי ביאור המג"א), א"כ מהיכ"ת להקל טפי הכא. ג. מלבד דד"ז גופי' לא מסתבר דרק בא להוסיף, דהא יש להקל טפי פורתא מדלעיל, וצ"ע. ד. ועוד, דאף את"ל דלא הביא הרמ"א בס"ב דין תוכה וכוונתו רק גבה, וכמש"כ החזו"א לצדד (סי' ל"ז סק"ח בד"ה והנה בסוה"ד), מ"מ ק' דהתם דאיירי בד' הר"ן הו"ל לסיים דהואיל וכן אפשר להתיר גם ליתן לתוכה, ולמה המתין עד הכא.

אך באמת קושיות אלו ל"ק כ"כ, די"ל דלפי"ד המג"א נפיק דודאי כל שגו"ק ונטל הקדירה בשבת, שרי ליתן בתוך התנור כסברת הד"מ עפ"י ד' הר"ן, וזה שרי אפי' כשהיס"ב, ואפשר באמת דבס"ב כללם הרמ"א בדבריו וכד' המשנ"ב, אלא הכא בעי להתיר אף שאינו גו"ק, וזה ההיתר מיוסד ע"ד הכל בו, לזה כ' דבעי שלא יהא היס"ב, וביס"ב אין להתיר. ולפי ביאור זה יתיישב ד' הערות אלו, דבאמת הביאם הרמ"א בס"ה, אלא דהוסיף כאן אף כשאינו גו"ק, ולזה הוא דבעי שלא יהא היס"ב. אך ק' להלמם בד' הרמ"א, א. דלפ"ז הו"ל להדגיש בס"ה ויש נוהגים ליתן בתוך התנור "אפי' כשאינו גו"ק" וכו', והרמ"א לא הזכירם. ב. ועוד, דמ"מ נראה הכא דלענין לכתחילה איירי. ג. ועוד, דבר"ת הדבר צ"ב, דאי רק משום שאינו גו"ק בעי שיהא היס"ב, צ"ב אמאי, הא אף כשיס"ב קיי"ל בגמ' ל"ז א' דכל שעממו גחליו הו"ל כגו"ק. ד. ובד' הכל בו מפורש בריש דבריו דקאי אף בגרוף, ואי כד' המג"א דקאי רק אחזרה באופן המותר כשנטל בשבת, א"כ שוב מותר אף ביס"ב וכמש"כ, וא"כ היאך סתם הכל בו בדבריו והתיר גרוף ושאינו גרוף רק באופן א', הלא בגרוף יש להתיר אף כשהיס"ב, וצ"ע.

בחיי אדם ובלבוש בהג"ה מבואר כהמג"א והגר"ז

ז. ובחיי אדם (כלל כ' הל' י"ד) מבואר ג"כ דרק חזרה שרי לתוך התנור ולא לכתחילה (וכוונתו מסתמא לד' הכל בו), וכד' המג"א והגר"ז, מיהו מבואר להדיא דביס"ב איירי, דכ' דמיהו אם נצטנן לגמרי אסור, וכוונתו משום בישול, ומבואר דביס"ב איירי. וכ' שם עוד דלפי דבריו דשרי רק חזרה ולא לכתחילה, א"כ אם נצטנן הקדירה לגמרי אפי' הוא יבש שאין בו רוטב אסור ליתן בו, כיון דהו"ל כמושיב לכתחילה, וכד' המג"א ס"ק ל"ו דנצטנן משוי לי' כלכתחילה, וצע"ג

אליבא דהלכתא

דכתבו לענין מאכלים שלא הטמינו בתוך התנור, ולכאו' בזה אפי' אם לא נצטנן אסור דהוי לכתחילה, ואת"ל דאית ליה תנאי חזרה, ובזה הוא שכתב דנצטנן אסור, א"כ הו"ל לומר דין זה דנצטנן אסור בכל אופן, וי"ל כשסילקן בשבת, וצ"ע.

והנה בלבוש (בסוף הסימן בהג"ה) כ' דהא שנהגו היתר להחזיר תבשיל לתוך התנור בשבת לאחר סעודת שחרית לשמור חומו שלא יצטנן, היינו טעמא משום דנטלו בשבת נת' בס"ה דשרי אפי' כשהניחן עג"ק, ואף כשאינו גו"ק, ובתנור וכופח אפי' גו"ק אסור, הא כבר נת' דתנורים שלנו דינן ככירה, ותנור זה שעממו גחליו הו"ל כגו"ק, ואף דאין כ"כ אלו אסור בתוכה, היינו דוקא בדנפיש הבלי קצת, אבל תנורי דידן כשמחזירין לתוכה אחר סעודת שחרית כבר נצטנן הרבה התנור, ולא נשאר בו חמימות אלא לשמור בו חומו של תבשיל שלא יצטנן לגמרי, שפיר דמי, אבל כל שהקדירה צוננת אסור ליתן בו התבשיל, שלא התירו אלא לשמור חומו ולא לקבל חמימות, וסיים דכן מצא בד' הב"י בסוף סימן זה, ואף שהב"י העלה שאין היתר ברור בזה, היינו לפי מנהג בני א"י שנוהגים היתר להחזיר אפי' צונן ונפיש הבליה בתנורים שלהם אחר סעודת שחרית, משא"כ לפי מנהג בני מדינות אלו, עכ"ד הלבוש.

ומבואר בדבריו ז"ל א. דשרי רק חזרה בתוכה ולא לכתחילה, מיהו היתר התוכה מיוסד ע"ד הכל בו ולא עפי"ד הר"ן, ועוד נראה בדבריו ז"ל דאפי' כשהיס"ב איירי. ויל"ע בזה, דא"כ הו"ל למיסר בנצטנן משום בישול, ועוד הו"ל למיסר משום נתינה לכתחילה, לפ"מ שכ' למעלה דנצטנן הו"ל כנותן לכתחילה, והכא הרי לא התיר אלא חזרה, וצ"ע. מיהו סתר קצת א"ע, דהרי בס"ב הביא להדיא ד' הרמ"א דיש להתיר ליתן אפי' לתוך התנור ואפי' כשהיס"ב - דשם כ' דנצטנן אסור משום בישול - וכן בס"ד משמע דהתיר ליתן לתוך התנור אפי' לכתחילה כריהטת הדברים, וצל"ע בכ"ז. ויש ליישב דבאמת בס"ב הביאו, אך לא רצה לסמוך ע"ז להתיר עפי"ד הר"ן אף תוכה, וכמשה"ק בב"י, ולכך כתב טעם אחר להיתרא עפי"ד הכל בו, אבל אין לומר דלהתיר ביותר אפי' כשנטל מע"ש, דהא ה"נ שרי רק חזרה כשנטל מע"ש ולא לכתחילה וכמש"כ להדיא, ודו"ק.

מסקנת הדברים כמש"כ למעלה, וכן פירש"י במשנ"ב ובחזו"א

ח. ומכל הלין נראה בס"ד כמש"כ, דהרמ"א בס"ב התיר עפי"ד הר"ן אף תוכה, ושם כתב דיש להחמיר כיון דד' הר"ן חידוש הם דלא כשיטת כל הפוסקים, וכ"ז כשנטל הקדירה בשבת, אך בס"ה בא הרמ"א באופן שנטלו מע"ש, כהא דהמחבר בשו"ע שם איירי לענין נתינה לכתחילה, ואהא כ' דיש מתירין ליתן לתוך התנור, והיינו אף לכתחילה וכד' הכל בו, וביס"ב איירי כמו שהוכחנו בס"ד, וכ' הרמ"א דאין לחוש לבישול, והוא לשון הכל בו, דהכל בו לענין דבר יבש איירי, ולכך אין לחוש, וא"כ בודאי לענין מנהג זה נתכוון הרמ"א בשו"ע, דלא הי' ב' מנהגים בזה משום בישול, אך הרמ"א איירי הכא אף לענין דבר לח, ולכן כתב דבלבד שלא נצטנן לגמרי, דבנצטנן יש לחוש משום בישול. ויש מחמירין שכתב הרמ"א הוא הרב"י דפקפק ע"ד הכל בו וכנ"ל, אך הרמ"א לא סיים וטוב להחמיר, דבד"מ הסכים לד' הכל בו, ודו"ק. וכ"ז ביס"ב, אבל כל שאין יס"ב שרי לדברי הכל, וכמש"כ בס"א וס"ב, ואין לחלק לענין תוכה במקום שאין יס"ב, דתוכה חמיר טפי וכנ"ל, וא"ש ד' הרמ"א בסדר נכון ונפלא.

וכ"ז מבואר במשנ"ב (ס"ק ס"ו), דבס"ב דהביא הרמ"א ד' הר"ן איירי אף לענין תוכה, ובס"א כ' המשנ"ב (ס"ק צ"ג) דלענין יס"ב איירי, וכגירסת הגר"א דצריך להגיה "דאם החום בתנור וכו'", וממילא נמי דפירש דמשנ"ב דלענין נתינה לכתחילה איירי, וכריהטת לשונו שם (ס"ק צ') [מיהו בסו"ד שם יש משמעות קצת דאף הכל בו לא קאי אלא לענין כשנטלו בשבת, מדכ' דהחילוק בין הכל בו לד' הרמ"א בס"ב היא דהכל בו התיר רק בתנור שלא הטמינו בו, והרמ"א בס"ב התיר בכל אופן, אף כשחיממוהו מבעו"י והטמינו בו דנפיש הבלי', ולא הזכיר המשנ"ב דהיינו דוקא כשנטלו בשבת, משמע דתרוייהו בחד גוונא איירי, ואף הכל בו רק בכה"ג איירי, וכ"נ קצת מד' השעה"צ בס"ב (אות נ"ח) דכ' דמאכלים שלא הטמינו בכירה מבעו"י אסור לד"ה להחזיר לתוך התנור בכל אופן, ולדברינו הרי אף דשריותא דהר"ן ליתא, אך מ"מ איכא למישרי משום ד' הכל בו, ויש לדחות, וצ"ע].

וכן נקט החזו"א (סי' ל"ז ס"ק ח') דד' הכל בו ביס"ב איירי, ואף לענין ליתן לכתחילה, ורק לענין ד' הרמ"א בד"מ להתיר עפי"ד הר"ן אף תוכה, צידד בחזו"א לומר דלא הביאו הרמ"א בשו"ע בס"ב, ולא נתכוין לענין תוכה, וכ"נ מד' הפמ"ג (ובס"ה ההיתר מיוסד עפי"ד הכל בו, ואף כשנטלו מע"ש, ולא שייכא לד' הר"ן, ופשוט), וכל דברי הרמ"א מיושבים טפי כמש"כ, ויל"ע עוד בזה.

סיכומי הלכות

א) אפי' דבר שנתבשל כל צרכו מער"ש אסור להניחו לכתחילה בשבת ע"ג האש, ואפי' אם האש גרופה וקטומה, וב' טעמים מצינו בראשונים: א. דמיחזי כמבשל בתחילה בשבת[4]. ב. דחיישינן שמא יבוא לחתות בגחלים[2].

ב) דבר שהי' בשבת ע"ג האש והורידו, מותר להחזירו עלי' [בתנאי החזרה שיבוארו בסמוך - אות ג'], והוא שתהא האש גו"ק, הא כשאינו גו"ק אסור להחזיר אע"פ שהי' מותר בשהי'. והורה מרן החזו"א דלל"ה דלא רק כשנטל אותה לגמרי, אלא אף אם היטה אותה, ושוב העמידה כבתחילה, חשיב כנטילה וחזרה[3] [ומצוי הדבר בדוד מים החמים, שכאשר נשאר מעט מים צריך להטות אותו, ויש ליזהר כשאין האש גו"ק שלא לעשות כן, והחכם עיניו בראשו למלאות מבעו"י מים הרבה שלא יבוא לכלל חשש זה, וכבר ארז"ל הה"ד ושם דרך מראנו בישע אלוקים, כל השם אורחותיו בעה"ז זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה], ואף זה לא הותר אלא ע"ג הכירה אבל לא בתוכה.

ג) תנאי החזרה: א. שיהא דעתו להחזיר. ב. שלא הניחו ע"ג קרקע. ולדברי הרמ"א בעינן שתהא הקדירה עדיין בידו, ואפי' הניחה ע"ג ספסל לא מהניא[5]. ג. לדברי המג"א[5] בעינן נמי שתהא הקדירה רותחת[6], אמנם בד' רבינו הגר"א משמע דלית לי' תנאי זה.

ד) פח הנתון ע"ג האש כתב מרן החזו"א דלל"ה[7] דאינו חשוב כגו"ק, וממילא אפי' הונח עלי' מער"ש והורידו אסור להחזירו. ויש שחלקו ע"ז[8] ולדידהו חשיבי כגו"ק. וכסברא ראשונה נראה עיקר[9].

ה) קדירה הנתונה ע"ג הפח שלא כנגד האש, וחפץ להעבירו כנגד האש, כמה פרטי דינים יש בדבר וכדלהלן בס"ד: א. הנה להעביר מאש קטנה לאש גדולה פשוט הדבר דשרי, וכמפורש בירושלמי דלהעביר מכירה קטנה לכירה גדולה שרי[10]. ב. ובכלל זה אם הקדירה מונחת אפי' מקצתה ע"ג האש, הויא דינא דכוותא, לפי דאף בזה הויא כהעברה מכירה קטנה לכירה גדולה[11]. ג. אמנם אם המקום שהקדירה שהתה שם לא הי' היס"ב, פשוט דאינו חשוב ע"ג הכירה, דהא אפי' להניח שם בתחילה בשבת שרי, והיאך יהא מותר להניח מהתם ע"ג האש. ונראה דאפי' אם המקום עצמו יס"ב, מ"מ כל שאין התבשיל ראוי להתחמם לדרגת יס"ד עדיין אינו חשוב כמונח ע"ג האש[12], ואין היתר ליקח ממנו וליתן ע"ג האש. ד. ואלא דיש לדון כשהקדירה היתה מונחת במקום שיכולה לבוא לידי יס"ב, אבל לא להתבשל [כי כידוע כשאין הקדירה עומדת למעלה מן האש ממש, אפי' אם תתחמם הקדירה לחום שהיס"ב, אבל להתבשל להיות מוכן לאכילה לא תיסגי לי' בחום כזה], בזה הי' נראה מסברא דלא חשיב ע"ג האש, דהא אין הדרך לבשל שם, וממילא נפקי מיני ב' דינים לקולא ולחומרא: א. נפיק מיני' דין לקולא - דיהי' מותר ליתן במקום זה לכתחילה בשבת. ב. מיהו דינא לחומרא נמי נפיק מינייהו, דאי הקדירה היתה מונחת שם קודם השבת [כגון שבשעת כניסת השבת לא הי' לו די מקום ע"ג האש, והניחו בריחוק מקום מהאש], אסור לו בשבת להניחו ע"ג האש. אמנם בספרי פוסקי זמנינו[13] כתבו לא כן, וכדבריהם נראה עיקר[14], ונמצא כל מקום שראוי לבוא לידי יס"ב נחשב כאחת, הן לחומרא - דאסור ליתן שם במקום הזה לכתחילה בשבת, והן לקולא - דשריא להעביר ממקום שאינו ע"ג האש למקום האש. ומיהו פשוט דכ"ז בדליתא איסור בישול בדבר, והיינו שכבר נתבשל כל צרכו, ויל"ע עדיין בכ"ז.

ו) מותר להחזיר ע"ג קדירה ריקנית שע"ג האש, דחשיב כסמיכה או כגו"ק, אבל דוקא כשלא הניח ע"ג קרקע והי' דעתו להחזיר[15].

ז) מותר ליתן לכתחילה בשבת ע"ג קדירה מלאה השפותה על האש[16]. וטעם החילוק ביניהם ביארו הפוסקים, לפי דקדירה ריקנית מיחשיב כמניח ע"ג האש בהפסק כל דהו בינתיים, משא"כ קדירה מלאה מאחר שיש בה תבשיל הרי הקדירה המלאה גומעת כוחה של אש, ומעתה ההנחה אינה מתייחסת אלא ע"ג הקדירה.

ח) ולפ"ז נפיק לדינא כדלהלן: קדירה שהיתה מונחת ע"ג קדירה ריקנית, שריא להעבירה ע"ג אש אחרת גו"ק, מאחר ההנחה לכתחילה ע"ג קדירה ריקנית אסורה, ממילא בע"כ אית לן למידיינה כמונחת ע"ג האש. ומאידך תבשיל שהי' ע"ג קדירה מלאה, אסור להורידה ולתינה ע"ג האש ממש [דמאחר ההנחה ע"ג קדירה מלאה שריא לכתחילה בשבת, והיינו טעמא דלא חשיב ד"ז כמניח ע"ג האש, היאך יותר בזה ליקח ממקום זה ולהניחו ע"ג האש ממש, ופשוט].

ט) יש מי שחידש[17] דקדירה ריקנית המונחת ע"ג הפח שעל האש, תו שרי מעתה ליתן עליו אף לכתחילה, דדומיא דקדירה מלאה דשריא ליתן עלי' בשבת, ולפי דהויא כנותן ע"ג הקדירה, ואין ההנחה מתייחסת לענין האש, ה"נ הכא מאחר דאיכא הפסק טובא מהאש להתבשיל שמניח, לזה לא מיקרי מניח ע"ג האש, ושריא לכתחילה. ודברים אלו חידוש הם, דבפשוטו מאחר דכ"א בפנ"ע לא משוי לה אלא גו"ק, היאך בצירוף הנהו ב' מילי יותר אף ליתן לכתחילה, וצ"ע.

י) קדירה שהיתה סמוכה בכניסת השבת אצל האש, האם מותר להניחה ע"ג כירה, הנה יש לתלותו בפלוגתת הפוסקים אי שריא סמיכה בשבת או לא, דהנה בשו"ע[18] מפורש דלהשהות בסמיכה בער"ש שריא אף באינו גו"ק, אבל לענין ליתן עלי' בשבת הביא במשנ"ב (שם סקט"ו) ג' דיעות אי שריא רק שהי' ולא חזרה[19], או אפשר דשריא אף חזרה[20], אבל לא סמיכה לכתחילה[21], ודעת הבית מאיר והדגול מרבבבה (לדעה שני' סוס"א) דאף סמיכה לכתחילה בשבת שריא[22]. ובחזו"א[23] כתב דשרי להעביר מסמיכה לשהי', לפי דכל אופני שהי' נחשבים כא'. וכתב בשונה הלכות[24] דהחזו"א לשיטתו[25] דסמיכה לכתחילה בשבת אסורה, והיינו דהויא דומיא דהנחה ע"ג כירה מתחילה בשבת, ולהכי שפיר כתב דמסמיכה לשהי' ע"ג כירה שריא.

יא) כתבו התוס' והרא"ש[26] דאיסור חזרה אינו רק בשבת, אלא אף סמוך לחשיכה כל שלא הי' ראוי התבשיל להתחמם עד השבת אסור ליתנו ע"ג הכירה אא"כ גרוף וקטום. ואיסור זה אינו אלא לענין גריפה וקטימה, אבל תנאי חזרה לא בעינן[27]. ולזה אם הניח פח ע"ג האש וסומך עליהם כגו"ק, וחפץ להגדיל האש, ראוי להוריד הקדירות והפח, ולהגדיל האש ואח"כ להחזירם, דאל"כ אלא יגדיל האש כשהפח הוא עליהם, ביטל בזה מעלת הגו"ק[28]. ואין לחשוש משום חזרה סמוך לחשיכה, דכאמור תנאי חזרה לא בעינן[29].

כל הנרשם במעט מן המעט זה, לא לקבוע מסמרות בדברים, אלא למראה מקום בעלמא, בבחינת תן לחכם ויחכם. ויה"ר מלפני אבינו שבשמים שיזכנו לקבל שבתות מתוך רוב שמחה ומתוך עושר וכבוד, ונזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות את כל דברי תלמוד תורתו באהבה, אכי"ר.

---

1. כן מבואר ברש"י ובר"ן, הובא במשנ"ב (סי' רנ"ג סקל"ז). ועי' לעיל שנתבאר מד' הראשונים דלענין חזרה ע"ג כירה שאינה גו"ק הויא הטעם משום חשש חיתוי, אבל שהי' לכתחילה בשבת - א"נ בלא תנאי חזרה דדמי לשהי' חדשה - דאסור אפי' בגו"ק, נראה הטעם משום מיחזי כמבשל בתחילה בשבת, דמשום חשש חיתוי ליתא דהא כבר גו"ק הוא, ודו"ק.
2. כן מבואר בספר הישר לר"ת, הובא בשעה"צ (סי' רנ"ג אות ל"ז).
3. ארחות שבת (ח"א פ"ב הערה נ"ח) בשם הגר"נ קרליץ שליט"א.
4. כן מדוייק מלשונו סי' רנ"ג ס"ב, וכ"ה במשנ"ב (שם סקנ"ה) ובביה"ל (ד"ה ולא הניחם ע"ג קרקע).
5. סי' רנ"ג סקל"ו.
6. והיינו אף בתבשיל שאין בה מרק, דמשום בישול אחר בישול ליכא בזה לכו"ע, מ"מ אסור להחזירו, מידי דהויא כשהי' חדשה.

והנה יל"ע מקור ד' המג"א דבכה"ג דנצטנן לגמרי חשיב כשהי' חדשה, מנ"ל הא, ועוד דמשכח"ל לפ"ז דקדירה צוננת שהיתה מונחת ע"ג האש בתחילת הלילה, וסילקה מן האש ע"ד להחזירה ועודה בידו, אפ"ה יהי' אסור לו להחזירה מאחר דצוננת היא, והוא דבר הפלא ופלא דע"י שסילקו לרגע קטן ע"ד להחזיר ועודה בידו, ובכל זאת אסור לו להחזיר, וצ"ע.

עוד הקשה בתו"ש (סקמ"ו) דבדברי המג"א לעיל מיני' משמע לא כן, דאהא דאיתא בשו"ע (ס"ב) דבעינן שלא יצטנן לגמרי, כתב המג"א (סקי"ט) הטעם משום איסור בישול, ומשמע דבדבר יבש דלית ביה משום בישול, יהי' מותר אע"פ שנצטנן לגמרי, ומ"ש דשינה הכא ופירש משום שהי' חדשה, דהויא סיבה לכל דבר אף ביבש דלית ביה משום בישול, וצ"ע.

וי"ל דלעולם בד' השו"ע לא הוצרך המג"א לחדש האי מילתא, אבל בד' הרמ"א הוא דפירש כן, ומטעם שיבואר בס"ד, דהנה הרמ"א בס"ב אייתי לד' הר"ן דכל מה דבעינן לתנאי חזרה אינו אלא בנוטלו מער"ש, הא בנוטלו בשבת לא בעינן כלל לשום תנאי מתנאי החזרה. ובזה הויא קשיא להמג"א דבמאי יחשב כהמשך שהי' הקודמת, ואטו אם הוריד קדירה מע"ג האש בתחילת השבת, ושוב הסיח דעתו עלי' מלהחזירו, וגם הניחה ע"ג קרקע ואף נצטננה לגמרי, האם נימא דהויא חזרה, הא במאי חשיב חזרה, כל דעתה דמיא ממש לשהי' לכתחילה בשבת. ולזה חידש המג"א דבע"כ בעינן שלא יצטנן לגמרי, והיינו דאי נצטנן לגמרי תו לית לי' לחזרה זו לשהי' הקודמת ולא כלום.

ופרפרת נאה יש להוסיף בזה בס"ד, דהנה מצינו דבר פלא בחילוקי הדינים בין שהי' להטמנה, דמחד גיסא מצינן דשהי' חמירא מהטמנה, דבשהי' איכא תנאי חזרה שתהא דעתו להחזיר ועודה בידו, ואילו בהטמנה לא מצינו כ"ז. מיהו מאידך מצינו חומרא גדולה בהטמנה טפי משהי', דעד שבשהי' הויא דינא דאפי' נטלוה מער"ש מצי לאהדורי בשבת, וכמש"כ במשנ"ב (סי' רנ"ג שעה"צ אות מ"ד), בהטמנה אינו כן, אלא אי כסהו ונתגלה מבעו"י אסור להחזירו ולהטמינו, וכדאיתא בשו"ע להלן (סי' רנ"ז ס"ד), וכתב במשנ"ב (שם ס"ק כ"ה) שאפי' כיסה הקדירה ע"מ לכסותה משתחשך אסור לכסותה בשבת. וצ"ב חילוק הדברים, דמחד גיסא מקילינן בהטמנה טפי משהי', ומאידך מחמרינן בה יותר. [איברא דדעת מרן החזו"א אינו כן, לפי דאיהו כתב (סי' ל"ז סקי"ב) דאף בשהי' הכי הויא דינא דאם נטלו מבעו"י אסור לו להחזירו גם עם תנאי חזרה, מיהו כאמור במשנ"ב מבואר לא כן וכמשנ"ת. ונראה דאף לד' החזו"א איכא לאקשויי אליבא דהר"ן דאית לי' דכל שנסתלק הקדירה מהכירה בשבת, ליכא כלל לתנאי חזרה, וכל תנאי חזרה האמורים בש"ס בע"כ היינו באופן דנטלו קודם השבת, דבזה שרי לאהדורי בשבת ע"י תנאי חזרה, ועכ"ז מבואר לדידי' לענין הטמנה דאסור לחזור ולהטמינו אי נתגלה קודם השבת].

ומיהו להאמור הוא מבואר כמין חומר, דאכן קולתו היא היא סיבת חומרתו, דבשהי' דאית בה תנאי חזרה, דבזה גדרו חז"ל דמיחשיב כהמשך שהי' הקודמת, לזו שפיר לא אכפ"ל מה דנסתלק מן האש קודם השבת, דעדיין אית לי' סיבות למיקריי' כהמשך שהי' הקודמת, משא"כ בהטמנה דלית בה שום תנאי חזרה, וכל מה דחשיב כהמשך ההטמנה הקודמת, אינו אלא משום דהיתה כבר טמונה בשבת, בזו שפיר איכא למיסבר דאי גם מה שנתגלה הי' קודם השבת, תו במאי יחשב כהמשך ההטמנה, ודו"ק כי נפלא הוא בס"ד.

7. במכתב - נד' בשו"ת שבט הלוי ח"א סי' צ"א.
8. כ"כ בשו"ת אגרות משה (ח"א סי' צ"ג) וכ"ה בתשו' שבט הלוי (ח"א סי' צ"א) שנקטו להיתרא, אמנם מד' הפוסקים אין הוכחה בדבר. ושמעתי מהגר"י פוזן שליט"א דבענין פח אינו יודע מי המה החולקים ע"ד החזו"א זלל"ה.
9. הנה אף דעתיקים הדברים, מ"מ לחביבותא דשמעתתא אמרנו לשנות פרשתא דא ולענות חלקנו בדבר מה שיזכינו השי"ת, כי מפיו דעת ותבונה.

הנה מד' רש"י בר"פ כירה (ל"ז א') שפירש דהנחה ע"ג כירה היינו שמשים הקדירה ע"ג כיסוי שעל חללה, מבואר לן בזה דאף דאין האש מגולה אפ"ה לא חשיב כגו"ק, וכ"כ הטור (ר"ס רנ"ג), והו"ד בביה"ל (סי' רנ"ג ס"א ד"ה ליתן). ויסוד הדברים בזה הוא דגריפה וקטימה מצינו באופן שגרף את הגחלים, או שקטם עליהם, דקלקל גוף האש, וממילא מסיח דעתו מלחתות, לא כן זה שלא עבד מעשה קלקול בגוף האש, דהאש על משמרתו הוא עומד, ורק כיסהו בכיסוי כל דהו, לא חשיב בזה כגו"ק.

והנה ידידי עוז האברך המופלג הרב יחיאל מיכל פרנקל שליט"א האריך בדברי טעם ודעת במאמרו המקיף, להוכיח דד"ז ראוי לדונו כגו"ק, עכ"פ לדעת הרמב"ם והר"ן והרמ"ך, יעו"ש ודפח"ת. מ"מ כדרכה של תורה הנני להעי"ר ולהאי"ר דד' החזו"א לכו"ע הם נאמרים, והיינו טעמא דיסוד דין היסח הדעת הוא שיש סיבה שיסיח דעתו מן האש, וזו אחת היא לנו אי קטמו בקטימה חזקה, או בנעורת של פשתן דקה דהויא קטימה כל דהו, מאחר דסו"ס קטם את האש וקלקלו, ויש בזה סיבה שיסיח דעתו מן התבשיל [פירוש דבאש שאין השלהבת עולה יפה יפה – אף אם יהי' הקלקול כל דהו – מ"מ אין א' ערב לו שיבער היטב, ולזה בע"כ בפעולה זו גליא אדעתי' דמסיח דעתו מן התבשיל לתקנו ולהשביחו, וכדהאריך יפה ידידינו עוז שליט"א במאמרו הנ"ל] או מן הגריפה והקטימה, אבל הנחת פח זו שאין בה שום קלקול באש, ואין שום סיבה שיסיח דעתו מהתבשיל, דלא הורידה אלא דרגה א' של חום, ועתה עדיין היא במצב של חום ראוי להתבשל היטב היטב [וכאשר נצרך לו חום גדול יותר, הרי כחומר ביד היוצר יתקן ויגדיל האש מערב שבת, באופן שלאחר התיקון אין שום נפקותא לדידו מקודם הקטימה עד לאחר הקטימה], וכיון דליכא סיבה להיסח הדעת היאך ניקו ונאמר דבפעולה זו גילה דעתו שהסיח מן התבשיל או מן האש. וממילא אף לפי"ד הרמ"ך דמשום דאית לי' היכרא, הא ג"כ פשוט וברור דלא מהני היכר צדדי שאינה כעין גריפה וקטימה, וא"כ הדרינן לקמייתא דאי פעולה זו אינה חשובה כגו"ק, ממילא אף כהיכרא לא חשיב, ודו"ק.

והיינו טעמא באמת דנעורת של פשתן הויא מהניא דסו"ס קלקל האש, ובפעולה זו איכא היסח הדעת, אבל לא בהנחת הפח גרידא, דאף אי נאמר דממעט בשיעור ניכר [דבר שאין ברור כלל], מ"מ חום הנשאר בתוקפו ובמעמדו הקודם, מאן ספי דאף הוא בכלל גדר חז"ל בגו"ק.

ומה שכתב לסמוך מד' הרשב"א לענין קופה שטמן בה לא יניחנה ע"ג גפת, וכתב הרשב"א דאין הפסק דף חשוב הפסק, לפי דאין קטימה מועלת בהטמנה, והוכיח מזה הרב הכותב שליט"א הנ"ל דבע"כ דהפסק דף מועלת להיות כקטימה. במחכ"ת נראה דא"א להוכיח מהכא מידי, דהנה התם איירינן לענין הטמנה בגפת המוספת הבל, וד"ז ידוע ופשוט שאין טבע הגפת כאש המעלה חום מעצמה, אלא ע"י הקדירה המונחת עלי' הרי היא מתחממת ומוספת הבל בקדירה, ולד"ז מסתברא איפא מילתא טובא דהפסק דף חשוב הפסק, אבל לענין אש המעלה חום והבל גדול העולה למעלה למעלה, לענין זה הפסק טס ברזל דק אינו כדאי להיות חשוב הפסק, ודו"ק.

ומש"כ דמנהגן של ישראל כן הוא, ראשית דבר צריך שיהיו הדברים שקולים כדי להכריע ע"י מנהג ישראל, כמפורש בלשון תשו' הרשב"א דדבר שרפוי בידינו אזלינן בתר המנהג, אבל כשיש הכרע לצד א' א"א להוכיח ממנהג. זאת ועוד והוא העיקר, דהא לנוהגים ע"פ הרמ"א נמצא דעל הרוב לא בעינן כלל לגו"ק בשהי' בכניסת השבת, לפי דבד"כ הוא מבושל כבר כמאכל בן דרוסאי, ולית לן הוכחה כלל מעצם השהי', ורק ממה שנמצא לפרקים דנוטלים ומחזירים ע"ג הכירה, ובזה בע"כ משום דנקטו דהוי כגו"ק, אבל ד"ז בודאי א"א להגדיר כמנהג קבוע, אחר דאין הדבר הווה תמיד, ובשופי י"ל דאלו שנהגו נהגו, ותו לא מידי, ופשוט.

10. דעצם השהי' הי' כבר מער"ש לא אכפ"ל מה דמוסיף חום. וכ"ה במשנ"ב (סי' רנ"ג ס"ק ס"ב). וכה"ג מצינו נמי לענין הטמנה להלן (סי' רנ"ז ס"ד), דאם מוסיף גלופקרין (כרים וכסתות) שריא, וה"נ דכוותא, ופשוט.
11. דמ"ל אם האש קטנה או גדולה, או הקדירה מונחת במקצת עלי' ולא כולה, כך או כך כיון דבער"ש היתה מונחת ע"ג האש, תו שריא לקרבה אצל האש, וק"ל. שו"ר דכ"כ הגר"נ קרליץ שליט"א [הו"ד בארחות שבת (ח"א פ"ב הערה קי"ט) יעו"ש] והגר"ש ואזנר שליט"א [במכתב המובא בארחות שבת (ח"א עמ' תקט"ז) יעו"ש], וכמש"כ בס"ד.
12. וכ"ה בחזו"א (סי' ל"ז סק"ח ד"ה הא) דגם אם הקדירה עצמה יס"ב, כיון דהכירה אין היס"ב, אין הקדירה חשובה מונחת ע"ג כירה.
13. כ"ה בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' א') דכתב דאם המקום יס"ב סגיא להעביר ממנו ע"ג האש ממש. וכן צידד הגר"ש וואזנר שליט"א (ארחות שבת, שם) שמעיקר הדין מותר להעביר הקדירה ממקום שראוי לבוא לידי חימום שהיס"ב למקום האש.
14. דלענין קולא בודאי אין להתיר, כיון דעכ"פ יכול להתחמם לשיעור יס"ב הרי הוא בכלל הגזירה, וא"כ ה"ה לענין חומרא אין לאסור להעביר ממקום זה למקום זה, דומיא דשרי בחזו"א (סי' ל"ז סק"י) להעביר מסמיכה לשהי', לפי דכל אופני שהי' נחשבים כא', הרי ה"נ דכוותא, לזה מסתברא כד' הפוסקים, ודו"ק.
15. הגהות מרדכי, וכ"ה בשו"ע (סי' רנ"ג ס"ג), ומפורש בשו"ע דלא יניחנה ע"ג קרקע, והיינו דלא שרי אלא בתנאי חזרה, ולא הנחה לכתחילה בשבת.
16. כ"כ הר"ן בפ"ג דשבת בשם הרשב"א, וכ"ה בשו"ע (סי' רנ"ג ס"ה), והסתירה מבוארת מ"ש מהא דלעיל בסמוך, דע"ג קדירה ריקנית לא שריא אלא חזרה, והכא שרי לה אפי' שהי' לכתחילה בשבת, וע"ע להלן.
17. שבט הלוי (ח"א סי' צ"א), וכתב שם דהחזו"א דפליג לשיטתו קאי דהפח אינו חשוב כגו"ק, הא לפמש"כ דהפח חשוב כגו"ק לזה בצירוף קדירה ריקנית שריא אף ליתן לכתחילה, עכ"ד. אמנם בפשוטו ד' החזו"א בזה לאו דוקא לשיטתו, וכמש"כ למעלה דמאחר דכ"א בפנ"ע אינו נעשה אלא כגו"ק, ל"ש דבצירופם יהי' מותר אף לכתחילה. וכה"ג כתב בשו"ת אגרות משה (ח"א סי' צ"ג ד"ה ובדבר תנור) דממ"נ אי מועיל לאשוויי היתר ליתן לכתחילה, אפי' ד"א בעי שיועיל, ואי א' אינו מועיל אף ב' מילי אין ראוי שיועיל, ודו"ק.
18. סי' רנ"ג ס"א.
19. כ"ה דעת הגרעק"א בביאור ד' המג"א.
20. כ"כ הדגול מרבבה בביאור ד' המג"א, וכן הסכים לדינא בס' בית מאיר, וכ"כ בחי הר"ן בשם הרא"ה, וכ"ה בתוס' (שבת ל"ז ד"ה מהו).
21. וכ"ה משמעות ד' הביה"ל להלן (סי' רנ"ג ס"ה ד"ה לסמוך), וכ"ה בחזו"א (סי' ל"ז סק"ט), וע"ע בסמוך.
22. וכ"ה משמעות הרמ"א לקמן (סי' שי"ח סט"ו). הערת הגרש"ב ולדנברג.
23. סי' ל"ז סק"י.
24. סי' רנ"ג סי"א.
25. סי' ל"ז סק"ט.
26. שבת ל"ח ב', והו"ד בהג"ה שבשו"ע (סי' רנ"ג ס"ב).
27. תו"ש והגר"א בשם הרא"ש, משנ"ב סי' רנ"ג ס"ק ע"ב.
28. הערת הגרשז"א זלל"ה (שש"כ פ"א הע' נ"ד וקפ"ה, ובח"ג שם), וכ"ה דעת הגריש"א שליט"א (שבות יצחק שהי' וחזרה פ"ב אות ב'), דאם כי מעיקר דינא ס"ל דליכא קפידא בדבר, מיהו לכתחילה יחוש לזה, ואם כבר הגדיל, יגביה שוב הפח ויחזור ויניחנו, ויל"ע בכ"ז.
29. ונפלאתי מאד מה ששמעתי מבעל הוראה שליט"א לא כן, ולדבריו לא יוריד הקדירות באופן זה מאחר דיבוא לידי חשש איסור חזרה בער"ש, ומשום דיחסר לו תנאי החזרה, והא להאמור תנאי החזרה אינם קיימים כלל בער"ש [וכמפורש בד' הרא"ש, הביאם התו"ש והגר"א והמשנ"ב], ולא נאמר איסור חזרה בער"ש אלא לענין גו"ק, וצ"ע.

שינון הלכה

הרה"ג יעקב חי בן שמעון שליט"א
מחו"ר ישיבת חברת "אהבת שלום" בני ברק

הלכות שהייה - סי' רנ"ג ס"א		קדירה חייתא[2]		פחות ממאכל בן דרוסאי		מאכל בן דרוסאי[26]		כל צרכו ומצטמק ויפה לו[1]		כל צרכו ומצטמק ורע לו[1]	
		חנניא	רבנן	חנניא	רבנן	חנניא	רבנן	חנניא	רבנן	חנניא	רבנן
שהייה בכירה	אינו גרוף וקטום	מותר[4]	מותר[4]	אסור	אסור להב"י והב"ח התיר	מותר ולהרז"ה אסור	אסור	מותר[5]	אסור	מותר	מותר[6]
	גרוף וקטום[3]	מותר	מותר	מותר	מותר ויש חולקים[7]	מותר	מותר	מותר	מותר	מותר	מותר
	קטמה והובערה או נתלבתה – לפני השהיה	מותר	מותר	כמ"ש במאכל בן דרוסאי לרבנן	[8,9]	מותר	[8,9]	מותר	לתוס' נראה דשרי ולהר"ן אסור[9]	מותר	מותר[10]
	קטמה והובערה או נתלבתה – אחרי השהיה	מותר	מותר	כמ"ש במאכל בן דרוסאי לרבנן	כמ"ש במאכל בן דרוסאי	מותר	לתי' א' דתוס' שרי ולתי' הב' הובערה אסור נתלבתה שרי[9]	מותר	מותר[9]	מותר	מותר
שהייה בסמיכה בכירה[51]	אינו גרוף וקטום	מותר	מותר	ספק בגמ' ונפשט לקולא	ספק בגמ' ונפשט לקולא	מותר	ספק בגמ' ונפשט לקולא	מותר	ספק בגמ' ונפשט לקולא	מותר	מותר
	קטמה והובערה או נתלבתה	מותר	מותר	מותר[11]	מותר[11]	מותר	מותר[11]	מותר	מותר[11]	מותר	מותר
שהייה בתנור וכן בכופח שהוסק בגפת ועצים		מותר[12]	מותר[12]	אסור[15]	אסור[13]	מותר	אסור ויש מתירין בגרוף וקטום[13]	מותר	אסור ויש מתירין בגרוף וקטום[13]	מותר	מותר[25]
שהייה בכופח שהוסק בקש וגבבא		מותר	מותר	מותר[14]	מותר[14]	מותר	מותר[14]	מותר	מותר[14]	מותר	מותר
שהייה בסמיכה בתנור וכן בכופח שהוסק בגפת ועצים[51]		מותר	מותר	לרב יוסף מותר לאביי אסור[15]	לרב יוסף מותר לאביי אסור[23]	מותר	לרב יוסף מותר לאביי אסור[23]	מותר	לרב יוסף מותר לאביי אסור[23]	מותר	מותר
שהייה בסמיכה בכופח שהוסק בקש וגבבא[51]		מותר	מותר	מותר	מותר	מותר	מותר	מותר	מותר	מותר	מותר
שהה במקום האסור לענין דיעבד	רש"י	-	-	מותר[16]	אסור	-	אסור	-	[17]	-	-
	תוספות	לתי' א' בתוד"ה שכח מותר לכתחילה ולתי' הב' אסור	לתי' א' בתוד"ה שכח מותר לכתחילה ולתי' הב' אסור	אסור[18]	אסור	-	אסור[19]	-	אסור[19]	-	-
	רא"ש וטור	-	-	אסור[18,20]	אסור[20]	-	אסור[20]	-	אסור[20]	-	-
	רי"ף רמב"ם ושו"ע	-	-	אסור[18]	אסור	-	אסור[55]	-	בשוגג ספק בגמ' ולקולא אבל במזיד אסור[21,55]	-	-
	ריטב"א	-	-	אסור[18]	אסור	-	אם אהנו מעשיו אסור ובלא אהנו ספק בגמ' ולקולא	-	אם אהנו מעשיו אסור ובלא אהנו ספק בגמ' ולקולא	-	-
	מיוחס לר"ן	-	-	אסור[18]	אסור	אסור[24]	אסור	-	מותר[22]	-	-
	בעה"מ	-	-	אסור[18]	אסור	ספק בגמ' ולקולא	ספק בגמרא ולקולא	-	ספק בגמ' ולקולא	-	-

1. ספק מצטמק ויפה לו ספק מצטמק ורע לו ראוי להחמיר. ביה"ל סוד"ה והוא. [והיינו לרבנן, ולענין מעשה אף הרוצה להחמיר כדעת מרן, כיון שנהגו כחנניה נראה דיש להקל בספק].
2. יש מ"ד דה"ה במשהה לצורך היום דשרי דאסח דעתיה, והביאו הב"י בדי"ג סוע"ב, אבל אינו להלכה. ועי' מה שצירף בזה הב"י בסוף הסי' ד"ה ומכלל.
3. היינו דהוסק בגפת ועצים, אבל אם הוסק בקש וגבבא אפי' אינו גרוף וקטום הכל שרי.
4. בהגהות אשר"י והגהות מרדכי כתבו לאסור קדירה חייתא בכירה, וכ"ה לחד תי' בתוס' דף לח. ד"ה שכח.
5. הרז"ה אף דפסק כחנניא בזה, כתב דתלי במנהגא, ואנן דלית לן מנהגא אזלינן לקולא.
6. דאין חשש חיתוי במצטמק ורע לו. ותוס' כתבו לר"מ ור"י דאסור, וכתב המהר"ם בדף לו: דהוא כשי' רבנן דמתניתין. עוד לטעמא דרש"י דמתני' בהטמנה יש מחלוקת ראשונים בהטמנה דמצטמק ורע לו, ומרן פסק לחומרא.
7. הרמב"ן התיר וכן הרשב"א למסקנתו. ועי' רעק"א רס"י רנ"ג שהביא דעות החולקים.
8. לתי' א' דתוס' בדף ל"ז: ד"ה שמע נראה דשרי, ולתי' ב' נתלבתה שרי והובערה אסור, ולהר"ן בכ"ג אסור. אלא דלתי' הב' בתוס' טעם האיסור הוא דכל דההיתר בהובערה רק בנתבשל כל צרכו, וע"כ בנתלבתה שרי לגמרי. ולהר"ן טעם האיסור כיון שהובערה לפני ששיהה קטימה זו לא מהני, וע"כ אף בנתלבתה אסור.
9 הרי"ף והרמב"ם ומרן השמיטו דין זה, וכתב הפנ"י דסברי דבדרך דיחוי נאמר בגמרא, ולדינא נחשב כאינו גרוף וקטום. ובמ"ב סקי"ד פסק להקל.
10. אם רש"י דס"ל טעמא דהטמנה יסבור כדברי הר"ן דבעי הובערה אחרי ששיהה, יהיה המחלוקת הנ"ל במצטמק ורע לו באינו גרוף וקטום.
11. באופנים הנ"ל בשהייה למ"ד שאסור כאן, הוא בכלל ספק הגמ' שנפשט לקולא.
12. בב"י בדף י"ג סוע"א כתב ואפי' החולקים בקדרא חייתא מודו במצטמק ורע לו, וזה שי' התו"י בדף ל"ח: לאסור בקדרה חייתא בתנור לרבנן [ועי' בהגהות על הב"י בטור החדש].
13. דעת הרמ"ך הובא בכס"מ פ"ג ה"ה דשרי בתנור בגרוף וקטום, וכ"ד יש אומרים שהובא ברמב"ן, וכ"ז בהוסק בגפת ועצים, אבל בקש וגבבא הביא במ"ב בסקכ"ב עוד דיעות להקל בגרוף וקטום. [ומש"כ שם דגם דעת הרמב"ם להקל בזה, כבר הקשה החזו"א בסי' ל"ב סקכ"ב דלהרמב"ם אין חילוק בקש וגבבא בין גרוף וקטום לאינו גרוף וקטום, אלא ס"ל דלעולם אסור]. וכ"ז בתנור, אבל בכופח שהסיקוהו בגפת ועצים הרשב"א הביא דעה להקל בזה בגרוף וקטום, ואמנם לא פסק כן להלכה. ואף שכ"ז גבי חזרה, ה"ה בשהייה לרבנן.
14. להפוסקים דיש חילוק בקש וגבבא בין גרוף וקטום לאינו גרוף וקטום אסור. עי' טור שכ"כ [והרמב"ן כ"כ לחד מ"ד גבי תנור, ואפשר דה"ה לענין כופח]. ודעת המיוחס לר"ן לאסור אפי' בגרוף וקטום, דכל דברי אביי נאמרו רק לגבי סמיכה אבל ע"ג לעולם אסור.
15. לחנניא כל הסוגיא בדף לח: בתנור מדובר בשהייה, ועי' תוד"ה תנור ובתו"י שם. וא"כ המחלוקת הנ"ל בהערה 13 שייך גם כאן. ולגבי סמיכה עי' גם הערה 23.
16. לשון הפנ"י למאן דס"ל כחנניא דמיקל טובא וכו', מצי סבר רב יוסף דלא מחמרינן אף בדיעבד.
17. ספק בגמ' ולקולא, ולדעת הפנ"י ברש"י ספק הגמ' בכ"ג, וכ"ד הרשב"א בשם רבינו יונה דהספק בכל צרכו ומצטמק ויפה לו בין בשוגג ובין במזיד. ולמהרש"א בדעת רש"י הספק רק באומר מותר, אבל במזיד אסור, וכן בשוכח מצד הגזירה. וכ"ד הראב"ד בהשגות בפ"ג ה"י, ומסכים שם עם הרמב"ם לעיקר שהספק במצטמק ויפה לו.
18. במ"ב כתב דלענין דיעבד יש להורות דמאכל בן דרוסאי הוא כשליש בישול, ונראה דלדעת מרן שסתם במאכל בן דרוסאי חצי בישול יש לאסור עד חצי בישול.
19. וספק הגמ' הוא קודם הגזירה בשוגג, אבל לאחר הגזירה אסור.
20. וספק הגמ' במקום דלא בעי צימוקי או לב"ב, וכתב הטור לחומרא. ובראב"ש עצמו לא כתב להדיא לחומרא, אלא הביא את ראיית הגמ' להחמיר ולא הביא את הדיחוי, וצ"ע.
21. וע"י א"י דינו כשגג.
22. ספק הגמ' במזיד ולקולא, אבל בשוגג שרי.
23. הנ"ל בהערה 13 שייך גם כאן, אלא דיש להוסיף שי' המיוחס לר"ן שהתיר בסמיכה דוקא בגרוף וקטום, וגם שהרשב"א בזה פסק להלכה להקל בכופח. ובראש יוסף היקל בזה לדעת הרי"ף אפילו באינו גרוף וקטום בכופח שהוסק בגפת ועצים.
24. דס"ל כהרז"ה בדעת חנניא.
25. ספק מצטמק ויפה לו ספק מצטמק ורע לו ראוי להחמיר. ביה"ל סוד"ה והוא. [והיינו לרבנן, ולענין מעשה אף הרוצה להחמיר כדעת מרן, כיון שנהגו כחנניה נראה דיש להקל בספק].
26. יש מ"ד דה"ה במשהה לצורך היום דשרי דאסח דעתיה, והביאו הב"י בדי"ג סוע"ב, אבל אינו להלכה. ועי' מה שצירף בזה הב"י בסוף הסי' ד"ה ומכלל.

הלכות חזרה - סי' רנ"ג ס"ב			קדירה חיישא[2]		פחות ממאכל בן דרוסאי		מאכל בן דרוסאי[26]		כל צרכו ומצטמק ויפה לו[1]		כל צרכו ומצטמק ורע לו[1]	
			גרוף וקטום	אינו גרוף וקטום	גרוף וקטום	אינו גרוף וקטום	גרוף וקטום	אינו גרוף וקטום	גרוף וקטום	אינו גרוף וקטום	גרוף וקטום	אינו גרוף וקטום
חזרה בכירה[52]	חזרה בער"ש	רש"י רמב"ם ור"ן	מותר	מותר	מותר	מותר	מותר	מותר	מותר	מותר	מותר	מותר
		תוס'	מותר[44]	מותר[44]	מותר עם התנאים	אסור	מותר עם התנאים	אסור	מותר עם התנאים	אסור	מותר עם התנאים[27]	אסור[27]
		רא"ש	מותר[44]	מותר[44]	מותר[28]	מותר[28]	מותר[29]	מותר[29]	להב"י מותר עם תנאים להגר"א מותר בלי תנאים	אסור	מותר עם התנאים[33]	אסור[27]
	נטל בשבת ומחזיר בשבת	רש"י	מותר[30] עם התנאים[34]	אסור - בישול	מותר[30] עם התנאים[34]	אסור - בישול	מותר[30] עם התנאים[34]	אסור - בישול	מותר עם התנאים[34]	אסור[56]	מותר עם התנאים[33]	אסור[33]
		רמב"ם	אסור - בישול	אסור - בישול	אסור - בישול	אסור - בישול	אסור - בישול	אסור - בישול	מותר עם התנאים	אסור	מותר עם התנאים	אסור[34]
		תוס' ורא"ש	אסור - בישול	אסור - בישול	אסור - בישול	אסור - בישול	מותר עם התנאים	אסור	מותר עם התנאים[36]	אסור	מותר עם התנאים[27]	אסור[27]
		ר"ן	אסור - בישול	אסור - בישול	אסור - בישול	אסור - בישול	מותר ע"ג ללא התנאים אבל בתוכה אסור[48,53]	אסור[35]	מותר ע"ג ללא התנאים אבל בתוכה אסור[48,53]	אסור[35]	מותר ע"ג ללא התנאים אבל בתוכה אסור[48,53]	אסור[34,35]
	נטל בער"ש ומחזיר בשבת	רש"י	מדין בישול מותר[30] ומדין חזרה אסור[32]	אסור - בישול	מדין בישול מותר[30] ומדין חזרה אסור[32]	אסור - בישול	מדין בישול מותר[30] ומדין חזרה אסור[32]	אסור - בישול	אסור[32]	אסור	אסור[32,33]	אסור[33]
		רמב"ם	אסור - בישול	אסור - בישול	אסור - בישול	אסור - בישול	אסור - בישול	אסור - בישול	אסור[50]	אסור	אסור[50]	אסור[34]
		תוס' ורא"ש	אסור - בישול	אסור - בישול	אסור - בישול	אסור - בישול	[49]	אסור	[49]	אסור	[27,49]	אסור[27]
		ר"ן	אסור - בישול	אסור - בישול	אסור - בישול	אסור - בישול	מותר עם התנאים[48]	אסור	מותר עם התנאים	אסור	מותר עם התנאים	אסור[34]
חזרה דתנור וכן בכופח שהוסק בגפת ועצים[40]			אסור - בישול[47]	אסור - בישול[47]	אסור - בישול[37]	אסור - בישול[37]	מדין בישול אסור[26, 37] ומדין חזרה אסור[43]	מדין בישול אסור[24, 37] ומדין חזרה אסור לכו"ע	אסור[43]	אסור	אסור[43]	אסור
חזרה בכופח שהסיקו בקש וגבבא[40]			אסור - בישול[47]	אסור - בישול[47]	אסור - בישול[38]	אסור - בישול[38]	מדין בישול אסור למ"ד[26, 38] ומדין חזרה מותר	מדין בישול אסור[26, 38] ומדין חזרה מותר[14]	מותר עם התנאים[39]	מותר עם התנאים[44]	מותר עם התנאים[39]	מותר עם התנאים[44]
עבר והחזיר לענין דיעבד[40]			אסור	אסור	אסור	אסור	אסור	אסור	אסור וע"י א"י שר"י[44,54]	אסור וע"י א"י שר"י[54,44]	מותר[54]	מותר[54]
סמיכה בכיהה בחזרה[51]			אסור - בישול[42,47]	אסור - בישול[42,47]	אסור - בישול[42]	אסור - בישול[42]	למרן דיש בישול אסור, ולמ"ד דאין בישול מותר[42]	למרן דיש בישול אסור, ולמ"ד דאין בישול[45]	מותר	45	מותר	43,45
סמיכה לכתחילה בכירה[51]			אסור - בישול[42,47]	אסור - בישול[42,47]	אסור - בישול[42]	אסור - בישול[42]	למרן דיש בישול אסור[42] ולמ"ד דאין בישול מותר[48]	למרן דיש בישול אסור[42] ולמ"ד דאין בישול[46,48]	מותר[48]	46,48	מותר[48]	43 ,46 ,48
סמיכה דתנור וכן בכופח שהוסק בגפת ועצים[51]			אסור - בישול[42,47]	אסור - בישול[42,47]	אסור - בישול[38,42]	אסור - בישול[38,42]	בישול למרן[26] ומדין סמיכה לרב יוסף שרי[42] לאביי אסור[43]	בישול למרן[26] ומדין סמיכה לרב יוסף שרי[42] לאביי אסור[43]	לרב יוסף שרי ולאביי אסור[43]	לרב יוסף שרי ולאביי אסור[43]	לרב יוסף שרי ולאביי אסור[43]	לרב יוסף שרי ולאביי אסור[43]
סמיכה בכופח שהוסק בקש וגבבא[54]			אסור - בישול[42,47]	אסור - בישול[42,47]	אסור - בישול[38,42]	אסור - בישול[38,42]	בישול למרן[26,42] ומדין סמיכה שרי	בישול למרן[26,42] ומדין סמיכה שרי	מותר	מותר	מותר	מותר

27. התוס' והרא"ש לומדים טעמא דחזרה משום שמא יחתה, ולכאורה ל"ש לאסור במצטמק ורע לו, וכ"כ להדיא במיוחס לר"ן דשרי במצטמק ורע לו כיון שלא יחתה. אלא דתוס' בריש פירקין הוכיחו מדר' אושעיא בהעלינו חמין דיש בזה חזרה. ואמנם במיוחס לר"ן תי' דהראיה מחמין מיירי באינו גרוף וקטום, ומינה נשמע לתבשיל בגרוף וקטום, ומסקינן דבעי תנאי חזרה, אבל לתוס' אסור.

28. הב"י ביאר בדעת הרא"ש דכיון דכל האיסור אטו שבת, לא יבשל בשבת, וע"כ לא גזרינן בער"ש במקום שיש בו משום בישול. ועי' בהערה הבאה.

29. הרא"ש כתב דכ"ז שלא התבשל כל צרכו שרי, והקשו האחרונים לדעת הב"י הנ"ל בהערה הקודמת הלא דעת הרא"ש דאחר שהתבשל כמאכל בן דרוסאי אין איסור בישול, וע"כ ביארו הב"ח והתו"ש דכיון דבשבת אין רגילות שיהיו קדירות שאינם מבושלות ע"ג הכירה, והרגילות ליטול קדירה ולהחזירה היינו קודם הבישול, וע"כ לא גזרינן קודם הבישול אטו אחר הבישול בשבת, דלא שכיח.

30. כ"כ הראש יוסף, וטעמא דלשי' רש"י דטעם היתר גרו"ק דאינו מוסיף הבל, ואם אינו מוסיף הבל אינו יכול לבשל.

31. לשי' רש"י דס"ל דגם תורא שרי, כיון דפסק כחנניא, ולדבריו אפשר לומר כס"ד של המקשן ברבי חלבו דלא ניחא ליה לחלק בין גרופה לאינה גרופה אף בחזרה. ועי' בהערות הר"מ הרשלר על הרמב"ן הערה 22, ויל"ע.

32. כ"נ כיון דלרש"י אסור מדין הטמנה, ובכה"ג לכאורה הוי כתחילת הטמנה, וע"כ אפי' עם התנאים אסור.

33. לכאורה תלוי במחלוקת אם יש הטמנה במצטמק ורע לו, ומרן פסק לחומרא. ואפשר דלגבי חזרה לכו"ע אסור, דרש"י הזכיר טעמא דמיחזי במשנה.

34. כ"ה דעת הר"ן דיש מיחזי גם במצטמק ורע לו, וכ"כ הרמב"ן, וכ"כ בב"י לדעת הרמב"ם [אמנם הריטב"א אף שלומד טעמא דחזרה מדין מיחזי, התיר במצטמק ורע לו. ועי' הערה 27 ויל"ע].

35. כ"כ הב"י לדעתו. אבל בתשב"ץ ח"ב סי' ק"ל הביא י"א בדעת הר"ן להתיר.

36. במיוחס לר"ן כתב לאסור תוכה אף בגרוף וקטום, דאין חשש חיתוי בכה"ג, דבהא מודה לטעמא דמיחזי, ואמנם בתוס' אפ"ל דגם בזה הוא מדין שמא יחתה, וחמיר חשש חיתוי בחזרה יותר משהייה.

37. להתוס' דיש דיני חזרה בער"ש ואין דין בישול, אסור מדין חזרה, והרא"ש מתיר בכה"ג בער"ש וכנ"ל.

38. להתוס' והרא"ש דיש דיני חזרה בער"ש, הכא שרי דאין דין בישול, וגם מדיני חזרה מותר.

39. עיין בהערה 14 דלהמיוחס להר"ן אסור בכה"ג.

40. עי' לעיל בחזרה בכירה שי' הראשונים באיזה אופן יש דיני חזרה, והוא הדין הכא.

41. ועי' במ"ב סקל"ד. וכתב החזו"א סי' ל"ז סקכ"ו דהיינו דוקא שלא מדעת הישראל, אבל אם הישראל ציווהו או שידע מחזרת הגוי צריך לסלקו שלא יבוא לחתות, ואם לא סילק נאסר המאכל. ובמ"ב בביה"ל הביא דעת הלבוש דאם ישראל ציווהו אסור, ובביה"ל פליג עליו וס"ל להתיר, יעוי"ש.

42. היינו באופן שיכול להגיע לידי בישול, וכן לרש"י באינו גרוף וקטום שרי, ועי' הערה 30.

43. להאוסרים הנ"ל בחזרה במצטמק ורע לו, הוי בכלל ספק הגמרא ונפשט לקולא, ועי' הערה 45.

44. בחי שרי לכו"ע ואפי' באינו גרוף וקטום, וכנ"ל בשהייה בקדרה חייתא. מג"א סקכ"ז, מ"ב סקע"ב.

45. תוס' התיר דהוא בכלל הספק של הגמ' בסמיכה ופשטה להקל, וכן כתב הריטב"א אף דס"ל דלא איפשיטא בעיין לענין חזרה, מ"מ סד"ר לקולא. והרמב"ם שכתב לאסור סמיכה בכ"מ שלא מחזירין, כתב המג"א דספק הגמ' מער"ש, אבל בשבת סמיכה אסורה. ובזה הדגמ"ר ס"ל דאסור רק סמיכה לכתחילה, אבל לא חזרה בסמיכה. ושי' רעק"א ותהל"ד דאסור חזרה בסמיכה, וכ"ש לכתחילה דאסור. וכ"ז לרבנן, אבל לחנניא פשיטא דשרי, ולהדגמ"ר אפי' סמיכה לכתחילה שרי.

46. עי' לעיל הערה קודמת, ולא התבאר להדיא לתוס' אי שרי אף לכתחילה. ועי' בביה"ל בד"ה מותר לסמוך, דדייק מהרא"ש להתיר. ועי' מש"כ בזה החזו"א סי' ל"ז סק"ט. והדגמ"ר התיר בזה לדעת חנניא לכתחילה. ועי' לעיל הערה קודמת.

47. ולהתוס' והרא"ש דיש דין חזרה בער"ש ואין דין בישול, הכא בער"ש שרי, דאין דין חזרה בער"ש בקדירה חייתא, כנ"ל הערה 44.

48. המנחת כהן במשמרת השבת ש"ב פ"א כתב לדעת הר"ן דיש בו משום בישול כ"ז שלא נתבשל כל צרכו, ואמנם נתבאר להדיא בר"ן בדף י"ח: דכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי אין בו משום מגיס, דהא ליכא משום מבשל. וכן במ"ב בביה"ל בסי' שי"ח ס"ד כתב לדעתו דאם התבשל כמאכל בן דרוסאי אין בו משום בישול. וכ"ז בין בלח ובין ביבש.

49. בב"ח בד"ה בירה כתב לאסור, וכן בלבוש בס"ד, וכ"פ בחזו"א סי' ל' סקי"ב, והפמ"ג סקל"ה כתב להתיר, וכן כתב בשעה"צ אות מ"ד להתיר עם התנאים.

50. לכאורה היה צ"ל כנ"ל בהערה הקודמת, אלא דמלשון הרמב"ם פ"ג ה"י משמע לאסור, דכתב נטל בשבת יעוי"ש.

51. היינו דוקא בשיש דפנות המפסיקות, אבל לסמוך אצל האש אין דינו כסמיכה. כ"כ התוס', אבל הרשב"א והר"ן ס"ל דגם סמיכה לאש דינה כסמיכה. ועי' ב"י דף טו: ד"ה כתבו דכתב דאפשר דתוס' לדינא מתירין, אלא דכתבו דאין ראיה משם, יעוי"ש.

52. כל מקום שהזכרתי מותר הכוונה שאין דיני חזרה בזה, ובמקום שהוזכר מותר עם התנאים הכוונה דיש הלכות חזרה ושרי רק אם יש תנאים אלו:

א. שלא יהא בו איסור בישול, דהיינו שיהא מבושל כל צרכו לפסק מרן. וגם במבושל כ"צ צריך שתהא היס"ב, דאל"כ יש בו משום בישול לפסק מרן. [ובכה"ח סקל"ח כתב דלגבי חזרה מרן התיר דוקא ברותח גמור, אבל נח מרתיחתו לא. ובאול"צ פי"ז תשובה ו' חולק וס"ל דמש"כ מרן רותח כוונתו שהיס"ב, ועפ"ז גם בדבר יבש להכה"ח בעי שתהא רותחת דאינו מדין בישול, וזה קשה דבב"י כתב דטעמא דרותחת מדין בישול. ואמנם דעת הב"ח והמג"א בסקל"ו להחמיר, אבל מרן מיקל. ועי' אול"צ שם תשובה ז' דכתב דטוב להחמיר ביבש, דכ"ה דעת הר"ן, ובשעה"ד יש להקל בנצטנן דכ"ה דעת מרן והגר"א יעו"ש, ועי' ביה"ל ד"ה ובלבד].

ב. שלא יהא מיחזי כמבשל, וע"כ דוקא ע"ג ולא בתוכה. וכן שלא יהא כתחילת הטמנה, דאז הוא מיחזי כמבשל, וע"כ צריך שלא יניח ע"ג קרקע. כ"פ מרן בשי' הרמב"ם דבעי תנאי זה, וא"צ לתנאי של עודה בידו ודעתו להחזירה, וגם לא מהני תנאי דדעתו להחזיר אם הניחה ע"ג קרקע.

53. כ"ד הב"י לאסור תוכה, ויש חולקים, ועמש"כ בזה במג"א סקל"ה לדעת הר"ן.

54. אם החזירו ביבש צונן והוחם, דעת החזו"א סי' ל"ז סקכ"ז לאיסור אפי' במצטמק ורע לו וע"י גוי, ועי' שונה הלכות בדין כ"א.

55. ומ"מ לענין דינא בדיעבד יש להקל אפי' בהתבשל שליש בישול כיון שנהגו כחנניא, ולענין דיעבד יש להקל. אול"צ פי"ז תשובה ה'.

56. עי' קרבן נתנאל על הרא"ש בפ"ג סי' י"א אות ל' דס"ל בשי' רש"י דיש בישול אחר בישול אף בנתבשל והוא רותח [והא דשרי חזרה בגרו"ק הוא כנ"ל בהערה 30], יעו"ש גירסתו בראב"ש. אמנם הב"י גרס בראב"ש כהגי' שלפנינו, ולפ"ז אין בישול במבושל כ"צ כ"ז שלא נצטנן.

הערות והארות

אברכי ורבני הכוללים "אליבא דהלכתא"

חידושי הלכות מה"כף החיים"

מדור זה נועד להביא את חידושי ההלכות שלא הוזכרו במשנה ברורה, ולא את מחלוקות המשנ"ב והכה"ח (אם כי לפעמים צויין שהכה"ח פסק שלא כבמשנ"ב).

המוקף בסוגריים עגולות הוא הוספה שלנו, האותיות בסוף ההלכה מציינות את הסעיף קטן, נא לא לסמוך הלכה למעשה.

סי' רנ"ג - דין כירה ותנור ליתן עליה הקדרות בערב שבת

שו"ע ס"א: כירה... אם הוסקה בגפת ועצים... אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה, אא"כ נתבשל כל צורכו... או שהיה חי שלא נתבשל כלל, דכיון שהוא חי מסיח דעתו ממנה עד למחר, ובכל הלילה יכול להתבשל בלא חיתוי. כה"ח: **אבל אם לא יכול להתבשל כל הלילה בלא חיתוי, אסור, שמא יחתה כדי שיוכל לאכול ממנה למחר** (ח).

שו"ע: או קטם דהיינו שכיסה הגחלים באפר למעט חומם. כה"ח: **ונראה דה"ה אם נתן דבר המפסיק בין הגחלים ובין הקדרה, כגון שהניח חתיכת ברזל ע"ג כל הגחלים ונתכסה, מותר להניח הקדרה ע"ג אותה חתיכת הברזל, דחשיב אותה כירה כקטומה** (יא).

שו"ע: ואם שכח ושהה, אם הוא תבשיל שבישל כל צורכו וכו', ואם עבר ושהה אסור בשניהם. כה"ח: **מיהו המנהג להקל כהיש אומרים שבשו"ע, שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי משהין אפילו לכתחילה, וכמו שכתב בהגהה דנהגו להקל כסברא אחרונה** (כג).

שיעור מאכל בן דרוסאי: כתב המשנ"ב (ס"ק ל"ח) לענין שהיה לכתחילה: "מאכל בן דרוסאי יש אומרים חצי בישול ויש אומרים שליש בישול, והשו"ע סתם חצי בישול, ובמקום הדחק אפשר שיש להקל". ולענין דיעבד שכבר שהה, כתב (ס"ק מ"ג): "ונראה דלענין דיעבד יש להורות שמאכל בן דרוסאי הוא שיעור שליש בישול". וכן כתב הכה"ח: **דלכתחילה צריך ליזהר שיתבשל חצי בישול מבעוד יום, אבל בדיעבד יש להתיר התבשיל בכל ענין אם נתבשל שליש בישולו מבעוד יום.** עוד כתב: **ונראה דלדידן שאין בקיאין איזה נקרא כמאכל בן דרוסאי, יש לשער כל שנאכל התבשיל ע"י הדחק מחמת בישול זה יש להתיר** (כה).

בשו"ע (ס"א) הביא ב' דעות לענין שהייה ע"ג כירה שאינה גרופה וקטומה, בסתם כתב שצריך שיהא התבשיל מבושל כל צורכו ומצטמק ויפה לו, וביש אומרים כתב שדי בנתבשל כמאכל בן דרוסאי. וכתב הרמ"א: ונהגו להקל כסברא אחרונה. **וכן פסק בכף החיים כסברא אחרונה** (כג, לא).

סעיף ב': כתב הרמ"א: ויש אומרים דכל זה (חזרה בשבת) אינו אסור רק כשנטל מן הכירה מבעוד יום ולא החזירו עד שחשיכה, אבל אם לקחו משום משחשיכה, אפילו הניחו על גבי קרקע מותר. וכן נוהגין להקל בתנורים שלנו שיש להם דין כירה, וסומכים עצמם על דברי המקילין, וטוב להחמיר. כה"ח: **והמנהג להקל** (מט).

מותר ליתן שמן זית שנקרש בחורף אצל התנור כדי להפשירו לאוכלו, משום דמעיקרא אוכל והשתא אוכל (צו).

סימן רנ"ד - דיני תבשילין המוכנים מערב שבת כדי להגמר בשבת

שו"ע ס"א: ואם הוא תנור וטח פיו בטיט וכו' (הכל) מותר, דלא חיישינן לחיתויי וכו'. כה"ח: **משמע דאם הוא בקדירה לא מהני טוח בטיט, דהא לא יתקשה [ודעת הרמ"א כרש"י שאם הוא טוח בטיט אפילו בקדירה שרי]** (ח, יג).

שו"ע ס"ד: פירות שנאכלין חיין מותר ליתנם סביב הקדירה אע"פ שא"א שיצלו קודם חשיכה. כה"ח: **יש לדמות דין זה לבשולי גוים דאזלינן בתר רובא דעלמא, דאם רוב העולם אוכלים אותו חי, אף דאנשי מקום אחר אין אוכלין אותו כשהוא חי, לא חל עלייהו גזירת חיתוי. ואם רובא דעלמא אין אוכלין אותו כשהוא חי, אף שאנשי מקום אחר אוכלין אותו כשהוא חי, גם עליהם חל גזירת חיתוי. מיהו אם במקום אחד אוכלין אותו ובמקום אחד אין אוכלין אותו, ולא ברירא מילתא הי מנייהו הוו רובא דעלמא, אזלינן בזה כל מקום ומקום לפי מנהגו** (ל).

שו"ע ס"ח: לא ימלא אדם קדירה עססיות ותורמוסין ויתן לתוך התנור ער"ש עם חשיכה, מפני שדברים הללו אינם צריכים בישול רב וכו'. כה"ח: **ואע"פ דבפ' אין צדין איתא דתורמוסין צריכין לבשלו ז' פעמים, כתב הב"ח דהכא איירי שמבשל אותו בפעם הז', ולכך א"צ בישול רב. מיהו עכשיו המנהג לשרות אותו במים עד שיתמתק, ואין שולקין אותו רק פעם אחת, וזהו המבואר כאן בשו"ע, דמיירי כגון שכבר שרו אותם במים, וא"כ די להם בבישול פעם אחת** (סג).

סימן רנ"ה

בערי אורומילי, משנים קדמוניות, הגם דבשאר לילות משימין נרות של חלב, הנה בליל שבת משימין עששית של שמן זית לכבוד שבת, דמצוה בשמן זית. וגם עתה בזמנינו שיצא שמן גז דאורה רב, עם כל זה בליל שבת נזהרין להדליק בשמן זית, אשריהם ישראל [רוח חיים] (ח).

סימן רנ"ו - ששה תקיעות שהיו תוקעין בערב שבת

שו"ע: כשהיו ישראל בישובן היו תוקעין בער"ש וכו'. כה"ח: **ונראה דאם רוצה בזה"ז לנהוג בעירו לתקוע כדי להבדיל את העם ממלאכה רשאי לעשות, אלא דמה שנתבטל היינו מפני פחד הגוים, ועתה שאינו כשנים שעברו יכולים בכל עיר ועיר לעשות כתקנה קדומה, דהא אף בחו"ל היה כן כמו שכתב המעש"ר. והן בעון שאר אומות יש להן שלשלת גדולה וכו', ולמה יגרעו ישראל מהם שלא לתקן כדי להבדיל העם ממלאכה בשבתות וימים טובים, ולזמן ג' תפילות וכיוצא כמו שהיה במקדש [רוח חיים]** (א).

ישראל בן ישי - קרית ספר

סימן רמ"ו

אי בשבות דשבות אמרינן דמיחזי כשלוחו

יש לעיין בסימן רמ"ו בביאור הלכה ד"ה כגון מחרישה, שהביא בשם הרע"א דבשבות דשבות לא אמרינן דמיחזי כשלוחו, ובמשנ"ב סק"ט כ' דאסור לומר לא"י בערב שבת להוציא מביתו אפילו לדידן דאין לנו ר"ה מדאורייתא רק מדרבנן, ולכאורה כאן גם הוה שבות דשבות ומאי שנא, וצ"ע.

אחד מבני החבורה - חיפה

סימן רמ"ז

הזמנת נהג מונית מיד למוצ"ש

קיי"ל בסימן רמ"ז במשנ"ב סק"ד דאסור לומר לאינו יהודי שיעשה שום מלאכה בשבילו אפילו ליום ראשון ושני, אם הוא יודע שהאינו יהודי יצטרך בשביל כך לחלל שבת, ויל"ע מה הדין למשל בנהג מונית גוי שגר בתל אביב, ויהודי שגר בירושלים מזמין אצלו נסיעה למוצ"ש מיד בזמן יציאת השבת, וודאי שהאינו יהודי יצטרך לנסוע בשבת, ונר' ודאי דאסור באופן כזה, אבל יש מקום להתיר דאם הזמינו היהודי ביום שישי בבוקר, אז יש פנאי ושהות לגוי להגיע בערב שבת לירושלים וללון שם, ויהא מותר לנסוע במוצ"ש, ואפילו אם הגוי לא עשה כך, עכ"פ יכול לעשות כן, ואינו חייב לחלל השבת. אבל יש לעיין בזה, דהמשנ"ב בסימן רמ"ד ס"ק כ"ד מביא בשם הט"ז דאם שכר גוי לתפור בגד וכו' לזמן, והיהודי מקפיד שזה יגמר עד הזמן הקצוב, וידוע שא"א לגמור המלאכה רק אם הוא יעשה בשבת, אסור, ואפילו אם יכול לעבוד בלילה ולא בשבת הוה כמצוה לעשות בשבת, ולכאורה הגדר הוא כל דבר שזמן העבודה הוא לא בגדר הרגיל בשביל שלא יצטרך לעבוד בשבת מקרי כמצוה לעשות בשבת, ולכאורה הוא הדין בענייננו אין רגילות לנהג מונית ללון יום שלם בעיר אחרת בשביל נסיעה שיהיה ביום שאח"כ, אם הוא יכול להגיע יום אח"כ, ואולי גם זה לא מקרי דבר רגיל, והוה כמצוה לעשות בשבת, ואולי יש מקום לחלק.

אחד מבני החבורה - חיפה

סימן ר"נ

ענין מצות הכנה של שבת בהשכמה של יום שישי

כתוב בסי' ר"נ ישכים בבוקר ביום השישי להכין צרכי שבת, וכפי שהביא המשנ"ב מהטור דכתיב והיה ביום השישי והכינו, משמע הזמנה בבוקר דומיא דהבאה, דכתוב והכינו את אשר יביאו, והבאה היתה בבוקר לאלתר. ובביאוה"ל מביא שם בד"ה ישכים בבוקר, עוד טעם שהובא בב"י מהתנחומא, דכתוב והיה, אין והיה אלא מיד וכו', ומביא את הפמ"ג שאומר דלפי זה צריך להיות אף לפני ק"ש ותפילה וכו', וכותב הביאוה"ל דהעולם לא נהגו כוותיה אלא כטעם הראשון שדומיא דהבאה, והיא זמן ג' שעות על היום וכו'. והובא במ"א בסי' רנ"א סק"ו מהסדר היום דהיא מצוה דאורייתא, והיא מצוה עוברת, אבל בביאוה"ל שם בסי' ר"נ כותב שלכאורה נראה דדרשא זו היא אסמכתא בעלמא, אבל מדבריו נראה שם דלא החליט כך, דעוד בהמשך דבריו כותב צד ראשון בפשטות שהוא דאורייתא, ואח"כ שואל ואם נימא שהוא רק אסמכתא אולי אין הוא ראיה מכיון שכותב שם לשאול על הסדר היום, ובסדר היום כתב שהוא מצוה דאורייתא, ושואל ואם נימא שהוא אסמכתא, י"ל שבזה אומר לפרש דברי הסדר היום שכתב מצוה דאורייתא, כענין שכתב הפמ"ג בסי' רמ"ג משב"ז סק"ג, ובסי' רמ"ד סק"א דקרי ליה דין תורה שיש לה סמך מן התורה, וכיעוי"ש.

ויש לדון אם דין מצות ההשכמה של ההכנה לשבת צריך דווקא הכנה בבישול וכו' את כל צרכי שבת כבר להתחיל ולהמשיך מתחילת היום, דכתיב והכינו את אשר יביאו [שמות טז, ה], ובהמשך כתוב [טז, כג] את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו. ובקניות לבד לא יספיק, דכתיב והכינו את אשר יביאו, דלכאורה כתוב דעל אף שיביאו המצוה היא והכינו, או דאף בצד זה שצריך הכנה אבל באמת מספיק רק עיקר חיוב כבוד ועונג שבת שזה היין והפת לסעודה [כיעויין במ"א סי' רנ"ד ס"ק כ"ג ושם במשנ"ב ס"ק ל"ג] [וגם נרות למאור], או דאולי גם יספיק רק מעשה אחד לכבוד שבת שכבר סגי בזה למצות הכנה של ההשכמה, וכדמצינו שהביא הטור והשו"ע שם מהגמ' שבת קי"ט ע"א שרב חסדא היה מחתך ירק דק דק, ורבה ור' יוסף היו מבקעים עצים וכו', ור' נחמן היה מתקן הבית ומכניס כלים הצריכים לשבת ומפנה כלי החול, וכן מצינו שמובא שרב נחמן בר יצחק מכתף ועייל מכתף ונפיק וכו', ואיכא דאמרי ר' אמי ור' אסי וכו'. וכותב הרמב"ם פרק ל' הלכה ו': ומהן מי שהיה יוצא וקונה דברים שהן לצורך השבת ממאכל ומשקה אע"פ שאין דרכו בכך, ומביאו הביאוה"ל בסי' ר"נ ד"ה ישתדל. הרי שמצינו כאן שיצאו ידי חובתם בקניות, ובאמת מצינו שם בכל מעשה דכבוד כגון לתקן את הבית וכו'. אלא שזה לא ראיה משם, דשם מדובר כדכתבו הטור והשו"ע שיש עבדים לשרתו, ולכן הרי בכה"ג כתב הביאוה"ל ד"ה ישכים בבוקר [בסוגרים] ובמשנ"ב סי' רנ"א סק"ט דאין מחוייב להכין, ובזה כתב השו"ע שבכל זאת ישתדל להכין בעצמו איזה דבר. אבל במקום שאין בני ביתו מכינים [ולא מוכן מיום ה' כבמשנ"ב סי' רנ"א סק"ט מהסדר היום], בזה יש לדון אם יוצא ידי חובתו [במעשה אחד, ואל"כ שצריך הכנה של צרכי שבת אם יוצא] בקניות לבד שנחשב כהכנה, דהנה מצד אחד כתוב בטור ובשו"ע ובלבוש ובסדר היום, הכנת צרכי שבת. ואפשר אולי לדקדק כן מסברא ששמעתי ממה שכתוב והכינו את אשר יביאו, דאף שיביאו כתוב והכינו, או דאפשר דיועיל, דהב"י מביא מהשבלי הלקט מהגמ' בשבת (קי"ז ע"ב) א"ר חסדא לעולם ישכים אדם להוצאת שבת שנאמר והיה ביום השישי והכינו את אשר יביאו, והכינו למחר, ורש"י כתב שם בערב שבת לטרוח ולזמן הוצאת שבת, ע"כ. ומביא עוד הב"י מהתנחומא אמר ר' חסדא מנין שכל המוציא יציאה בשבת מצוה שישכים ויוציא משחרית, שנאמר והיה ביום השישי וגו'. וא"כ מזה לכאורה משמע שעיקר המצוה היא בקניה, ממה שנקטו לשון יציאה דמשמע קניה. ומדברי רש"י שם יש לומר לחלק מהבאת המן, ששם לא טרח אלא לקחו דבר המזומן להם, משא"כ בקניות הוא טורח למצוא מבוקשו, ומוציא כסף והוצאות על זה, א"כ שפיר חשיב הכנה. או דאפשר לדחות דרש"י כתב לטרוח ולזמן וכו', אפשר שהכוונה על טירחת כל דברי הוצאת שבת שיעשם, ומה שנקטה הגמ' דווקא יציאות, י"ל דנקטה לומר דאפילו קניות דלא ממש מכין גם נחשב חלק מההכנה, או דנקטו את הדבר הראשון שמתחילים בהכנה שקונים את הדברים ואח"כ מכינים, וכתב שאת היציאות יעשם בהשכמה, ע"כ. [ומדברי המ"א בסי' רנ"א סק"ו, והובא במשנ"ב סי' ר"נ סק"א מסדר היום, שכותב ואם לא ימצא לקנות אחר התפילה אזי יקנה ואח"כ יתפלל, שזו מצוה עוברת וגם היא דאורייתא, ובלבד שיקרא ק"ש קודם, ע"כ. דכותב במצות ההשכמה של ההכנה ענין הקניה לבד, אין ראיה, דשם אין מדבר אם זה לבד יועיל או לא, אלא כתב שם דלפחות לא יבטל את זה שיהיה קיום עונג שבת לשבת].

וראיתי בספר בן איש חי שנה שניה פרשת לך לך ה"א, שכותב שם ענין מצות השכמת הכנה לשבת, וכותב דבריו שם בקניות, ומשמע שבזה לבד יוצאים. וראיתי כן גם בספר הלכות שבת בשבתו פ"א ה"ה, שהביא מצוה זו של השכמת הכנה לשבת, וכתב דבריו שם על קניה לבד, אלא שהלך בדרך שלא ראיתיו בפוסקים, דשאלתיו דלמה כתב בספר רק קניות ולא דין הכנת בישולים וכו', ואמר שעיקר המצוה הוא רק בקניות וכה"ג שהם דברים שהם לצורך לעשותם מוקדם בבוקר [שבזה שיש צורך הוא היכר לשבת], אבל אל"כ אדרבא יותר טוב שיהיה ההכנה סמוך לשבת, ושאלתיו דבפסוק כתוב והכינו את אשר יביאו, ומשמע הכנה של בישולים ואפיה כבהמשך שם, וכן בשו"ע הזכיר לענין השכמה בהכנה לשבת את ההכנה של האמוראים וכו', ואמר לי שדברו בענין שיש צורך לעשותו מוקדם, ואמר שכבר הרחיב בזה בספר משמרת השבת סי' א', ושם כתב [באותיות ב'-ד'] דמצוה זו של והכינו וגו' הוא הכשר מצוה דמצות עונג שיהיה לו במה להתענג בשבת, כלישנא דקרא והכינו, ולא מגוף המצוה דכבוד השבת בעצם הכנתה, וגם בהמשך אות ג' כתב: הרי הכנה זו לכו"ע אינה מצוה מצד עצמה רק כהכנה וכהכשר שיהיה לו מה לאכול ולהתענג בשבת, וכותב באות ב' ועיקר ילפותא דרב חסדא אינה אלא להוצאת השבת, היינו לקניות לצרכי שבת שצריך לצאת לשוק לצרכם, והיינו דכל שיש עליו צורך לילך לשוק לקנות הרי עליו להקדים קנייתו, עכ"ל. ושאלתיו דלמה לא כתב בספר ענין זה שאם יש צורך לעשותו מוקדם גם באפיה וכו' יהיה כן, ואמר לי שהוא לא מצוי, עכ"ד. ולכאורה לא ראיתי שכתבו דהמצוה היא רק בכה"ג שיש צורך לעשות מוקדם, ונמצא דבר חידוש. ובעצם דברי רש"י לעיל במה שכותב לטרוח ולזמן הוצאת שבת, יש ללמוד דאם אדם עובד בערב שבת שיהיה לו יותר הוצאות מרווחות לשבת מקיים מצות הכנה לשבת, במה שכתב לזמן, דמשמע שפועל שיהיה לו להוצאות, ואמר לי גדול אחד דהם דברי טעם.

ולכאורה יש לבאר דכתוב במשנ"ב בסי' רנ"א סק"ח שמביא מסדר היום שאם רגיל ללמוד דבר שיש לו קצבה וכו' אל יבטלנו, ואם לא ימצא אח"כ לקנות אזי לא יקבע הלימוד בבוקר וכו', וצ"ב קצת, דלכאורה הביאוה"ל בסי' ר"נ שואל על הסדר היום שכתוב שאם הציבור מתפללין לא יפרוש מן הציבור, כי כל מה שיעשה הציבור הקב"ה חפץ בהם, ואין ערך ליחיד העושה מצוה בפני עצמה לכשעושה אותה עם הציבור, כי מתעלה במעלה גדולה הרבה מאוד. ושואל הביאוה"ל איך ידחה לדבריו תפילה בציבור דרבנן את מצות הכנה שהיא דאורייתא [וגם אם נימא דהוא רק אסמכתא ג"כ נראה דמוטב להתפלל אח"כ ביחידי, משיתפלל בציבור ולא ימצא אח"כ מה לקנות לצרכי שבת], וכבר התפלא בזה בספר ח"א וכו', ולכן לא העתקתי דין זה וכו', עכ"ד. א"כ רואים שמצות השכמת להכנה היא דוחה תפילה בציבור. וא"כ צ"ב דלמה הביא המשנ"ב בסי' רנ"א סק"ח, שיכול ללמוד דבר של קצבה רק שימצא לקנות, ולכאורה הרי מכיון דלצד דמצות הכנה מדאורייתא איך יכול ללמוד לפני שעושה אותה, וכמו שהביא הסדר היום שם שהיא מצוה עוברת והיא מתבטלת מפני הלימוד, ואי אפשר להעשות ע"י אחרים וכו', ע"כ. ומכיון שמוטל עליו חיוב הכנה כבר מבוקר, א"כ צריך קודם לקיים מצוה זו. ומשמעות המשנ"ב שיכול ללמוד עד זמן שלא ימצא לקנות. ובאמת דלשון המשנ"ב דאם רגיל ללמוד דבר שיש לו קצבה, דמשמע רק מי שרגיל, וכדכך מצינו בשו"ע הרב [קו"א סק"א] שכתב דרק מי שרגיל ללמוד כן בכל יום, דאל"כ הוא סתירה בדברי המ"א שהביא מהכנה"ג שאין קובעין ישיבה בקונסטנטינא בערב שבת, ע"כ. וא"כ אפשר לומר דהוא בגדר של תדיר, וצריך לדעת אם זה נחשב תדיר דחיוב ת"ת הוא חיוב כל עת, ומתבטלת מפני מצוה עוברת [ואפשר דהמשנ"ב הלך כאן בצד שהוא אסמכתא, ולכן בגדר חכמים אינה מתבטלת מפני ת"ת של קצבה, ודחוק, דלכאורה בביאוה"ל כתב, לכאורה נראה. וקשה לומר שכך לפי זה פסק, וכן היה אפשר לומר דהוא לא מצוה חיובית אלא מעלה של מצוה, דהוא לא נאמר במפורש אלא מדיוק ודימוי, וכדמצינו בזריזין מקדימין למצוות שי"א ששווה למעלת רוב עם, וכיעויין נדון בזה בספר אוצר הברית פ"ג ה"ד. ולכן נאמר שהוא מעלה בדרגות מסויימות, ובאמת שהזכיר שם הסדר היום את זריזין מקדימין למצוות, וקשה לומר כך דהוא לא פשוט שם, וכן לענין ת"ת לכאורה משמע שודאי המצוה מקדימה], והיה אפשר לומר דבאמת מדבר כשכבר עשה ההכנה בהשכמה, ומדבר המשנ"ב רק מענין המשך כבוד היום, וכתחילת כותרת סימן רנ"א שכתוב זמן ערב שבת מן המנחה ולמעלה. ונאמר דהוא שתי ענינים, סי' רנ"א דמדבר בלימוד מן המנחה, ובסי' ר"נ בהשכמה, ובזה נבין שכתב הרמ"א דיש למעט קצת לימודו בערב שבת כדי שיכין צרכי שבת, כתבו בסי' רנ"א, ולא בסי' ר"נ דכתב עוד ענין שאף בהמשך היום ימעט קצת בלימודו.

אלא שאין הכרח, דבשונה הלכות מביא וכלל ענין זה של הרמ"א בסי' ר"נ. וכן י"ל דמה שהביא הרמ"א דבריו בסי' רנ"א, הוא משום דבדרכי משה הביא מההגהות אלפסי שמדבר בענין מיעוט עשיה בערב שבת במלאכה ובלימוד. ולכן כתבו בסי' רנ"א שמדבר בענין מיעוט מלאכה והוסיף גם מיעוט בלימוד, משא"כ בסי' ר"נ שם מדבר בעיקר מצות ההכנה בערב שבת בצורתו ובעשייתו. וא"כ לכאורה הוא כאותו ענין של סי' ר"נ שמדבר גם במצות השכמה של ההכנה, וצ"ב כדלעיל דלמה יהיה מותר לו קודם ללמוד אף שהוא של קצבה. ולכאורה אפשר לומר, דגדר המצוה הוא במה שכתוב בתורה והכינו, הוא שצריך להיות בהשכמה מצב של הכנה, שבהשכמה כבר יתחיל לעשות ענין של דאגה בהכנה לכבוד שבת, דהרי מצינו שכתב בביאוה"ל הראשון בסי' ר"נ, שיכול לסמוך על בני הבית שהם עושים בהשכמה, וכך כותב בסי' רנ"א סק"ט. [ולכאורה משמע שהוא לא מדין שליחות, שכותב יכול לסמוך עליהם דמשמע בלא שליחות, ואף שמזכיר השעה"צ סי' ר"נ סק"ט שליחות, שם כותב כן בשאלה לענין שם, אבל למעשה לכאורה משמע שאין צריך דווקא דין שליחות, דהרי העבדים והמשרתים שעושים (כלשון השו"ע סי' ר"נ, והמשנ"ב סי' רנ"א), לכאורה בדרך כלל ברוב הפעמים הם לא ברי שליחות], ורואים שהמצוה היא שיעשה מצב שיתקיים הכנת השבת, ובזה התורה אומרת שהוא יהיה בהשכמה, שצריך לדאוג שיהיה מצב של הכנה, ולכן אם אחרים עושים ההכנה הרי הוא בזה מכין דמתקיים ההכנה לשבת, וכן אם גם לומד דבר שיש לו קצבה, דבר קצוב שלא ימשך אח"כ, הרי ישאר לו זמן להכין [וכלשון הסדר היום, שגם מזה לא יניח ידו], לכן בזה לא מקלקל את מצב ההכנה שנדרש בהשכמה [ואפשר שמזה הטעם הבין הסדר היום יותר, דגם בעניני דרבנן כגון בתפילה שיכול להתפלל בציבור, דהוא דבר שיש לו קצבה, ויקיים ההכנה אח"כ], אלא שזה רואים שבדבר חול בזה אין היתר סתם לדחות את המצוה אף שיודע ודאי שיכין, דהתורה דורשת להקדים ההכנה לדאוג להכנת כבוד שבת ובזה אין הוא כן, אלא שבמקום מצוה ויש בזה צורך או במקום קצוב, אין הוא מקלקל את הכבוד שבת בדאגה להכנה לשבת, דמקיים מצוה ונשאר בדאגתו להכנה, שהמצוה היא קצובה והוא יכין אח"כ.

יחיאל מיכאל אלטמן - קרית ספר

בדין הכנה לשבת

הנה בדין הכנה לשבת יעויין בשעה"צ סי' ר"נ סק"ט שהק' אמאי לא נימא דהוי מצוה שיוכל לעשות ע"י אחרים, שאין מבטלין התלמוד אפילו לזמן מועט, והכא הלא יוכל לעשות ע"י שלוחו, ותי' דהכא אי"ז כחסד וכדו' שהם מצוות שאין מוטלת על גופו, אלא כבוד שבת מוטלת על גופו וממילא מצוה בו יותר מבשלוחו, ועוד תי' דדוקא לענין כבוד שבת אמרינן כן משום דחמירא עיי"ש.

ויל"ע לפי תירוצו הראשון שכבוד שבת זה מצוה שבגופו, א"כ לא יהני ביה שליחות כלל, וכמש"כ התורי"ד בסוגיא ריש פרק שני דקידושין, וצ"ל בכוונתו דאי"ז כתפילין וכדו' שמוטל על גופו ממש, אלא הוי גדר אמצעי, דמצוה זו מוטלת על גופו לקיימה. ובתירוצו השני דשבת חמירא, א"כ צ"ב מה קישרה הגמ' דין זה לענין קידושין ע"י שליח וכו', וי"ל. ועיין בדבר משה (רוזמרין) בקידושין ובספר יקח מצוות סי' ד' מה שהאריכו בכל זה.

ובביאוה"ל ד"ה כי זהו כבודו כתב דמיושב משה"ק בשו"ת חוות יאיר, איך הקילו בכבודם, הא גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה, וע"ז מתרץ השו"ע דאי"ז קלות כבודם, אלא אדרבה זהו כבודם שעוסק בעצמו במצוה, וניכר שעושה כן לכבוד השם יתברך, משא"כ זקן ואינה לפי כבודו באבידה, וכן שא"ד שאין ניכר שהוא עוסק אז במצוה, עכת"ד. ויש לציין בזה דבכתובות ס"ז ע"ב מסופר על הלל הזקן שלקח לעני בן טובים אחד סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו, פעם אחת לא מצא עבד לרוץ לפניו ורץ לפניו שלושה מילין עי"ש, והק' בבן יהוידע ובקוב"ש איך זלזל הלל בכבודו, ותירצו שלא הכירוהו שם. ויש להוסיף דמצד עצמו אין זלזול, שהרי יודע שהוא עוסק בתורה ודו"ק, וה"נ עיין נדרים מ' ע"א במעשה דר"ע, ועיין כתובות י"ז ע"א במעשה דר"י בר אלעאי, ודו"ק בזה.

אליהו ברכה - נוה יעקב

סימן רנ"ג

מקור ההיתר ב"חזרה" לענין הוסקה "בקש וגבבא" • הצורך בהנחת קדירה ריקנית • דעת החזו"א בכיסוי פח בזמנינו • בדעת הרא"ש בדין שהיית מאכל המבושל כמאב"ד • האם מותר להסיר קדירה מעל הגחלים בשבת • מים האם נחשבין נאכלין כמות שהן חיים • נמצא בכ"ש האם דינו כפחות מיס"ב לענין בישול אחר בישול • בדין הוספת מים לסיר החמין בשבת • בדין רובו יבש ומיעוטו לח • בענין דעת השו"ע אי כרבנן או כחנניה • בענין שכח או עבר ושהה אם התבשיל מותר בדיעבד • בדין קטמה ונתלבתה או הובערה • בענין אוסר אדם דבר שאינו שלו, ונ"מ לענין דיני חזרה על גרופה וקטומה בשבת • קידרא חייתא בדעת הרמב"ם ובדעת השו"ע • בדין הטמנה במקצת • הערות בדיני שהייה - סי' רנ"ג • יסודות ושורשי העניינים בדיני שהייה וחזרה • יסודות ושורשי הסוגיא דשהייה וחזרה • בדין הגריפה והקטימה • בשיעור מאכל בן דרוסאי, וגדר האיסור בהמבושל פחות מזה • טעם האיסור לערות מים לקדירת החמין • בענין חזרה בסמיכה • בענין סמיכה לכתחילה • בטעם איסור חזרה • בענין חזרה בע"ש בלא נתבשל כ"צ • בענין תנורים שאפו בהם מבעו"י ולא הטמינו • בענין קדירא חייתא • האם צריך שבבה"ש התבשיל יהיה חי • בגדר דין גרופה וקטומה • באיסור חזרה בשבת משום "מחזי כמבשל" או "שמא יחתה" ובדין איסור חזרה בערב שבת • נתינת הבלע"ך על האש ביו"ט הסמוך לשבת • גדרי איסור שהיה • בגדר היתר דמאכל בן דרוסאי לחנניה • בגדרי חיה • גדרי דין סמיכה • תבשיל דמתניתין בבן דרוסאי או בכל צורכו • בגדרי גרופה • בגדרי קטומה • דעת המגן אברהם בדין קדירה ריקנית • גדר גרופה וקטומה לשיטת הרמב"ם • בגדרי הקטימה לשיטת הראשונים • שהיה ע"ג בלעך ופלטה •

מקור ההיתר ב"חזרה" לענין הוסקה "בקש וגבבא"

על הא דכתב המחבר בסימן רנ"ג סעיף א' "ואם הוסקה בקש וגבבא מותר לשהות עליה וכו'", כתב הביאור"ל בד"ה מותר "והוא הדין להחזיר אפילו בשבת דכגרופה וקטומה דמיא", ומציין ע"ז [גמרא], ואילו בסעיף ב' על דברי המחבר "כירה שהיא גרופה וקטומה וכו' מותר להחזירה", חזר שנית הביאור"ל בד"ה כירה, וכתב "ואם הוסקה בקש או בגבבא דינה כגרופה וקטומה", אלא שכאן ציין [רמב"ם].

והתמיהה כפולה, א. מדוע חזר פעמיים וכתב הדין שלענין חזרה "קש וגבבא" דינם כגו"ק ומותר. ב. מדוע בסעיף א' ציין שהמקור לזה "גמרא", ובסעיף ב' ציין שהמקור הוא "רמב"ם", וצ"ע.

מאיר פרידמן - חיפה

הצורך בהנחת קדירה ריקנית

השו"ע בסי' רנ"ג ס"ג כותב: המשכים בבוקר וראה שהקדיחה תבשילו וירא פן יקדיח ביותר, יכול להסיר ולהניח קדרה ישנה ריקנית על פי הכירה, ואז ישים הקדרה שהתבשיל בתוכה ע"ג הקדרה ריקנית, ובמשנ"ב (ס"ק פ') כתב: ריקנית - דאם יהיה בה תבשיל אסור להשימה על הכירה מחמתה גופה.

והיה קשה לי, פשיטא הרי כבר נתבאר לעיל שאסור לתת קדירה עם תבשיל ע"ג כירה אף שאין בה משום איסור בישול משום מיחזי כמבשל, "וחכמים לא התירו אלא חזרה אבל לא להושיב לכתחילה" (לשון המשנ"ב ס"ק נ"ה), ומה ראה המשנ"ב לחזור ע"ז שוב, ומה גם שמציין שמקור דבריו הוא הגר"א.

תירץ לי ת"ח גדול: שהיה צד להתיר להשים קדירה אפילו מלאה ע"ג הכירה, משום שאין בכוונתו לאכול מקדירה זו, ואינה אלא היכי תימצי להניח הקדירה עליה על מנת שלא תקדיח יותר, והיה מקום לומר שחכמים לא גזרו לאסור במקרה כזה.

ואם תאמר מה איכפת לן שאינו מתכוין לאכול מקדירה זו, הלא חכמים גזרו משום מיחזי כמבשל, ומה לי התכוין ומה לי אינו מתכוין הלא מ"מ מיחזי כמבשל. גם זאת יישב שהיה צד לומר שבנידון דידן חכמים לא גזרו משום מיחזי כמבשל, דלפי האמת אינו נראה כמבשל, דהרואה רואה ששם קדירה ועליה מניח תיכף קדירה נוספת ומינכר כוונתו, קמ"ל המשנ"ב והגר"א דמ"מ אסור משום דהוי כמלאכה שאין צריך לגופה שהמשנ"ב מחמיר גם בדרבנן.

פינחס גאוליוב - רמות

דעת החזו"א בכיסוי פח בזמנינו

כתב בחזו"א סי' ל"ז סק"ט דהא דמהני הפסק קדירה ריקנית, נראה דהוא שינוי שאין דרך הבישול בכך וממעט החום הרבה, אבל הכיסוי שדרכו בכך ואינו ממעט החום כל כך הוא בכלל על גבה, ועפי"ז כתב בס"ק י"א "אף אם מעמידין פח של מתכת ומשימין הקדירה בתוך הפח, מ"מ לא חשיב כדין נתן קדירה ריקנית על הכירה", ועפי"ז נהגו רבים הנוהגים ע"פ החזו"א דכיסוי בלעך חשיב אינה גרופה. וצ"ע דלכאורה כל דברי החזו"א כשדרך לבשל שם מפני שהחום לא נתמעט כ"כ, משא"כ האידנא דהכיסוי פח גדול בהרבה מהאש, ומתפשט החום בכל הפח, ועי"ז מתמעט החום מאד גם כנגד האש, ואין דרך לבשל כלל באופן זה, ואדרבה יש שמניחים פח גם לא בשבת כדי למעט החום כדי שהאוכל ישאר חם ולא ישרף, וא"כ יש להתיר חזרה בזה גם לחזו"א (ובפרט שדעת המשנ"ב משמע בס"ק פ"א להתיר אף כשלא ממעט החום, דכל דאיכא הפסק והיכר הוי גו"ק, ובזמן החזו"א כמדומה הפח היה רק כנגד האש).

דוד שיפרין - קרית ספר

בדעת הרא"ש בדין שהיית מאכל המבושל כמאב"ד

בשבת ל"ו: תנן, כירה שהסיקוה בקש ובגבבא נותנים עליה תבשיל, בגפת ובעצים לא יתן עד שיגרוף או עד שיתן את האפר, בש"א חמין אבל לא תבשיל, ובה"א חמין ותבשיל, בש"א נוטלין אבל לא מחזירין, ובה"א אף מחזירין, ובגמ' איבעיא להו האי לא יתן לא יחזיר הוא, אבל לשהות משהין אע"פ שאינו גרוף ואינו קטום, ומני חנניה היא דתניא חנניא אומר כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר לשהותו ע"ג כירה אע"פ שאינו גרוף ואינו קטום, או"ד לשהות תנן, ואי גרוף וקטום אין אי לא לא, וכ"ש להחזיר, והאריכו בחקירה זו.

ובראשונים האריכו למעינת"ם במציאת הצד הנכון אליבא דהלכתא, והרא"ש פ"ג דשבת סוף סי' א' האריך הרבה בזה, והעלה: "ובשביל שרבו דעות בהאי פיסקא, וישראל אדוקין במצות עונג שבת ולא ישמעו להחמיר, הנח להם כמנהג שנהגו ע"פ הפוסקים כחנניא", ולכאו' יש לדקדק מלשונו דס"ל דלכתחילה ראוי להחמיר, אבל הנח להם לישראל מוטב שיהו שוגגין ואל יהו מזידין, ומאחר שיש מקילין להלכה ולמעשה כחנניא אפשר להורות להקל כדבריהם, ושו"ר בביאוה"ל סי' רנ"ג ס"א ד"ה ונהגו שהוכיח נמי כן, וצידד עפ"ז להחמיר שלא בשעת הדחק.

איברא בתוספותיו כ' הרא"ש בפשיטות דפסק ההלכה כחנניא, וציין דפסק רש"י כר"ש אריו"ח ולא העיר מידי, ומשמע דאף לכתחילה יש להקל בזה, וע' בחזו"א (סי' ל"ג אות ז') ועפ"ז לק"מ, ודו"ק, אך להבנת הביאוה"ל אכתי יל"ע.

שלמה בן שמעון - בני ברק

האם מותר להסיר קדירה מעל הגחלים בשבת

במשנ"ב סי' רנ"ג ס"ק נ"א כתב שאם הקדירה על הגחלים מותר ע"י ישראל להסירו משם (אם ליכא עכו"ם), אבל אם יש גחלים סביב הקדירה אסור ע"י ישראל בכל אופן, והנה זה מיירי ודאי שהגחלים עדיין בוערות ממה שכתב המשנ"ב "שמבעיר התחתונות ומכבה העליונות", וגם שאם אינם בוערות מותר אפי' אם יש גחלים סביב הקדירה דלא נעשה בסיס (עיין סי' רנ"ט), נמצא שאם הגחלים בוערות והקדירה מונח על הגחלים, מותר ע"י עכו"ם ואפי' ע"י ישראל בדליכא עכו"ם. וצע"ג שבסי' רנ"ד ס"ק י"ז כותב המשנ"ב שצריך לחכות עד שיכבו הגחלים, ואינו מביא שאפשר ע"י עכו"ם, ואפי' ע"י ישראל אם ליכא עכו"ם, וביותר קשה שמביאו בשם המ"א, ושם כתוב בפירוש "דהיאך יקח הבשר מעל הגחלים, אולי אין נכבין עדיין", משמע שאם הגחלים בוערות ליכא שום תקנה, וצ"ע. שו"ר במחצית השקל סי' רנ"ד שהקשה כן, ומפרש דמ"מ לא יותר לכתחילה להשימו בע"ש כדי ליטלו באופן זה ע"ש.

ברוך צבי פדווא - בני ברק

מים האם נחשבין נאכלין כמות שהן חיים

בביאוה"ל סי' רנ"ג ס"א ד"ה תבשיל כתב וה"ה חמין שלא הוחמו כל צרכן לדעה זו דפסק דלא כחנניה, ומשמע דכוונתו דלחנניה אין נידון בחמין דהיינו מים, דכיון שאפשר לשתותן חיים הוי כמאב"ד ושרי להשהות. ויש להעיר דבמ"ב לק' סוס"י רנ"ד נקט כתי' האי' במג"א שם דמים לא חשיב נאכלין כמות שהן חיים, דיותר ראויים חמין, ולכן לא חשיב כמאב"ד, ולא דמי לפירות הנזכר שם ס"ד.

רפאל ברוך טולידאנו - בית וגן

נמצא בכ"ש האם דינו כפחות מיס"ב לענין בישול אחר בישול

סי' רנ"ג סעי' ד', כתב המשנ"ב ס"ק פ"ד בשם האחרונים שלפי"ד הרמ"א בסי' שי"ח שאין בישול אחר בישול בלח שלא נצטנן לגמרי, אין צריך להחמיר את דינו של השו"ע שלא לערות מהקומקום לתוך התבשיל. והביא לזה המשנ"ב ראיה ממנהג העולם לתת רוטב בשר ע"ג רוטב קטניות (כמו שביאר שעה"צ ס"ק ע"ח), והיה צריך לאוסרו מפני שרוטב הבשר הוא עירוי מכ"ה, ורוטב הקטניות מונח בכ"ש. וצריך להוסיף ולבאר כוונתו עפ"י המבואר בביאוה"ל בסי' שי"ח ריש סעי' ד' בשם הפמ"ג, שלפי"ד השו"ע שיש בישול אחר בישול בלח שנצטנן לפחות מיס"ב, הוא הדין באופן שזה עדיין חם בכדי שהיס"ב אלא שהורק לכלי שני. (והאחרונים תמהו מאוד על דין זה, שהוא נגד הנידון בגמ' אי שרי להחזיר באופן שפנהו ממיחם למיחם, ואכמ"ל).

ואכן מקורו הוא מהסעיף שלנו שאסרו הראשונים את המים שיצאו מהכלי ראשון בשעת העירוי, עכ"פ צ"ב מדוע נקט המשנ"ב "כיון שהקטניות בכ"ש", ולכן הוכרחנו להעמידו כנ"ל, והו"ל למימר כאן "שאם היד סולדת בהם", שזהו הנושא המדובר כאן. ואולי נקט את המציאות, אך עכ"פ הו"ל לפרש שסומך על דברי הפמ"ג הנ"ל שכל שנמצא בכ"ש דינו כפחות מיס"ב לענין בישול אחר בישול, וצ"ע.

ה. צוברי - נתיבות

בדין הוספת מים לסיר החמין בשבת

ובו יבואר: א. האם שרי להוסיף מים. ב. האופן שאי"ב משום מגיס. ג. באופן שלא נשאר מים האם חשוב לצלי. ד. האם מותר להשתמש במים לשתיית קפה עם חלב.

כתב השו"ע בסי' רנ"ג סעי' ג': המשכים בבוקר וראה שהקדיחה תבשילו, וירא פן יקדיח יותר, יכול להסיר ולהניח קדרה ישנה ריקנית ע"פ הכירה, ואז ישים הקדירה שהתבשיל בתוכה ע"ג קדירה ריקנית.

א. יל"ד באופן שאי"ז מספיק להניחו ע"ג קדרה אחרת, האם שרי להוסיף מים ובאיזה אופן, דהנה השו"ע שם סעי' ד' כתב יש למחות בנוהגים להטמין חמים מבעו"י, ונותנים אותה לתוך הקדרה בשבת כשהתבשיל מצטמק, והטעם כתב המשנ"ב (ס"ק פ"ד) דפעמים האחד יס"ב והשני אין היס"ב ומתבשל זה בזה, ובב"י הובא אף ששניהם יס"ב, מ"מ שיטת רבנו יונה לאסור ע"פ הירושלמי דעירוי (המים) חשיב לכלי שני, וה"ה מתבשל בכלי ראשון. ובמשנ"ב כתב דלרמ"א לקמן סי' שי"ח סעי' ט"ו דאם לא נצטנן לגמרי אפילו בדבר לח אין בו משום בישול אחר בישול, א"כ אפי' אם א' אין היס"ב שרי.

מ"מ בנידו"ד אם מערה מכלי ראשון שע"ג האש לסיר, אפשר דגם השו"ע מודה שיהא מותר כיון ששניהם עומדים ע"ג ושניהם היס"ב, וכ"מ בערוך השולחן (סי' רנ"ג סע' ל'). מיהו במנח"י (ח"י סימן י"ח) כתב באופן שמכסים האש בפח ומדליקים גז אחד, א"כ הקדירה שעומדת ע"ג ממש חומה רב מזו שנמצאת בצד האש, ומבואר במג"א שרק אין למחות במקילין כרמ"א לקמן סי' שי"ח סעי' ט"ו, אבל מ"מ טוב יותר שלא לערות הרותחין מכ"ר, א"כ ה"נ יש מקום להחמיר. ובשו"ת אור לציון פי"ז ס"ח נקט לאסור לחשוש לשיטת ר' יונה הנ"ל, מ"מ המיקל יש לו ע"מ שיסמוך.

ב. מיהו יל"ד שאסור משום מגיס, דהרי בזמן ששופך מים לסיר הרי מתערבב כל מה שבתוכו, בשלמא אם שופך בנחת היה מקום לומר דשרי דליכא מגיס, אבל בספר מאור השבת (ח"א עמוד תנ"א) הביא מהגרש"ז לאסור, דמבואר בכל בו "פשט המנהג בנשים שנותנות בחמין מים שנתבשלו, וליכא משום בישול, וצריכות להיזהר שלא לתת אותם המים בעוד שהקדרה ע"ג האש, לפי שהם מערבבות ומגיסות הקדרה כדי לערב יפה, וקיי"ל המגיס חייב משום מבשל כ"ז שהקדרה ע"ג האש", עכ"ל. מבואר דנאסר לא משום שבשפיכה חשיב מגיס, אלא חשש שמא אח"כ יערב יפה, וא"כ בנחת נמי אסור, אלא צריך להוריד הסיר מע"ג האש ואז לערות המים.

ג. ובאופן שלא נשאר רוטב בחמין היה מקום לדון דחשיב כצלי, והאם שרי בישול לאחר צלי דהובא בשו"ע לקמן סי' שי"ח סעי' ה' ב' דעות, וכתב הרמ"א דנהגו להיזהר בזה לכתחילה, מיהו בכה"ח שם ס"ק ע"ח כתב בשם שו"ת אורח לצדיק (סי' ו') דתבשיל שנמצא בקדירה בלי נוזלים אי"ז חשיב כצלי, מ"מ כשבא להחזיר הסיר ע"ג האש צריך כל פרטי דיני חזרה המבוארים בסעי' ב', וכן צריך להיזהר לנגב לחלוחית המכסה שנתקרר שהטיפות לא יתבשלו.

ד. אגב דאיירינן בעירוי ממים לסיר בשרי, נכתוב בקצרה האם השתא שרי לשתות במים שנשארו בדוד קפה עם חלב, דברמ"א יו"ד סי' ק"ה סעי' ג' כתב אסור לערות מכלי שיש בו שומן כשר לנר דולק שיש בו חלב או שומן אסור, ובדיעבד אין לחוש.

והמקור לדין זה הוא המרדכי (בפרק כל הבשר סי' תשט"ו) ממתני' דמכשירין (פ"ה מ"י) המערה מצונן לתוך חם טמא העליון, וס"ל דה"נ לדיני או"ה, מ"מ כ"ז רק לכתחילה, והטעם לאסור כתב הט"ז (ס"ק ו') משום דתתאה גבר ומחברו בניצוק, אולם הש"ך (ס"ק י"א) ביאר משום שההבל עולה מהנר למעלה, ועי' בפמ"ג (משב"ז ס"ק ו') שכתב דב' הטעמים צריכים זל"ז, דההבל לא מגיע לאסור הכלי למעלה רק ע"י חיבור הניצוק, מיהו כ"ז שייך לומר שניצוק חיבור כשיש כבר את האיסור, משא"כ בנדו"ד שכ"א היתר בפנ"ע אי"ז חיבור. ובשם הגרש"ז מובא עוד סברא (עי' מאור השבת ח"ב עמ' תקפ"ז) שהכא אי"ז ניצוק ישיר כ"א ע"י ברז, ואפשר שאי"ז חיבור.

מיהו בהגהות יד אברהם שם על השו"ע כתב דהמערה מקדרה דהיתר לקדרה דאיסור בסמיכות עד כדי שהזיעה היא יס"ב, יש לאסור משום הזיעה כמבואר בשו"ע (סי' צ"ב סעי' ח') דזיעה מן הבשר אוסרת. וא"כ אם עירה מים שעדיין יש זיעה שהיס"ב יל"ד לאסור המים בחלב, לכן ראוי שימתין מעט שהאדים יתפזרו, וירחיק הסיר מהברז של המיחם שלא יגיע זיעה דיס"ב, ושרי המים בחלב.

מרדכי רפאלי - בני ברק

בדין רובו יבש ומיעוטו לח

בבית יוסף סי' רנ"ג ד"ה ומ"ש רבינו כל זמן שהיא רותחת, משמע ודאי שאם שהה בידו עד שנצטנן התבשיל אסור להחזירה משום דהו"ל כמבשל, וכן כתב רבינו בסימן שי"ח, וכן כתב רבינו ירוחם בח"ג בשם ה"ר יונה שכל דבר שרובו רוטב ומצטמק ויפה לו והוא צונן, כשהחזירו על גבי כירה ומצטמק הוי מבשל גמור, עכ"ל.

והנה בפמ"ג בסי' רנ"ג במשב"ז ס"ק י"ג כתב: ומהו דבר לח, הנה הב"י הביא בשם רבינו ירוחם בח"ג בשם ה"ר יונה כל שרובו רוטב וצונן ומצטמק ויפה לו הוה מבשל גמור, משמע כשמיעוט רוטב אין זה מבשל וכו'. ולכאורה מראין הדברים כמ"ש הט"ז בסי' שי"ח ד' דאף בנצטנן בלח הוה מן התורה (וכמ"ש הרבינו יונה מבשל גמור), מ"מ מלאכת מחשבת אסרה תורה, וכל שנצטנן בלח ומרתיחו להצטמק ויפה לו, הוה בישול דבר תורה, ובמצטמק ורע לו אין דעתו להצטמק ע"ש, והיינו דעיקר הבישול הוא שמצטמק, ולפי"ז שפיר הולכין בתר רובו, דרובו מצטמק ויפה לו הוא, ומתכוין לצימוק והוה בישול, ואם רובו יבש אין דעתו לצימוק כי מצטמק ורע לו הוא ליבש, עכ"ל.

ועיין בכף החיים אות ס"ב שהביא דברי הפמ"ג להלכה.

והנה במש"כ הפמ"ג לבאר עפ"ד הט"ז יש לעורר בזה, דהנה בשו"ע בס"ד כתב תבשיל שנתבשל כל צורכו יש בו משום בישול אם נצטנן, וכתב הרמ"א וי"א דוקא אם מצטמק ויפה לו, ע"כ. ובפשוטו נראה שהשו"ע פליג עם הרמ"א גבי תבשיל שנצטנן ומצטמק ורע לו אם יש בו משום בישול או לא, לדעת השו"ע יש בו משום בישול, ואמנם דעת הרמ"א דאין בו משום בישול, ועליה כתב הט"ז שהחילוק בין מצטמק ורע לו למצטמק ויפה לו, דעד כמה שאין בזה שבח של בישול מסתמא שלא חייב ע"ז, משום שאי"ז מלאכת מחשבת. ודעת המתירים זה רבינו ירוחם. וא"כ מסתבר שכוונת הפמ"ג שריו"ח לשיטתו אזיל.

והנה בשו"ע יש מחלוקת מה ס"ל, האם כריו"ח או לא, עיין משנ"ב בסעיף ח', ועיין עוד במג"א (ואגב יש הערה בדברי הגר"א בס"ד שהוכיח בדעת השו"ע בסי' רנ"ז סעיף ז' דס"ל דאפילו מצטמק ורע לו אסור בהטמנה משום בישול, ולא נקט כדברי הריו"ח, חדא יעויין שם לרמ"א שכן נקט דאפילו מצטמק ורע לו אסור, ולכאורה יצא סתירה מדברי הרמ"א, ועוד יעוי"ש בב"י על סעיף זה שכתב מרבינו ירוחם שהביא גדולים שיש לאסור במצטמק ורע לו הטמנה), ובמשנ"ב סתם להלכה לאסור אפילו במצטמק ורע לו, וא"כ עולה לפי"ז שהט"ז שקאי לפי רבינו ירוחם אינו להלכה.

אלא שיש להעיר דאף לפי"ד הפמ"ג הרי הב"י בסי' רנ"ח בד"ה וכתב רבינו ירוחם, וכן בסי' שי"ח בד"ה והא דאמרינן, כתב את דברי רבינו ירוחם בלא "רובו רוטב", ולכאורה יוצא סתירה בדעת רבינו ירוחם היאך שמביאו הב"י, וביותר שבספר רבינו ירוחם לא מובא "רובו רוטב".

ואכן יעויין לגרב"צ בספרו אור לציון ח"ב עמוד רל"ז שכתב: ונראה שאף אם יש בו רק מעט רוטב יש לאסור משום בישול אחר בישול, שאע"פ שכתוב בב"י בסי' שי"ח (צ"ל סי' רנ"ג) בשם רבינו ירוחם תבשיל שיש בו רוב רוטב וכו', ומשמע שאם מיעוטו רוטב מותר, וכן הביא להלכה בכה"ח שם אות ס"ב שרק אם רובו רוטב אסור, נראה שט"ס היא בבית יוסף, שהרי בספר רבינו ירוחם לא מוזכר הלשון רוב רוטב אלא שיש בו רוטב, ונראה שנתחלפה המילה בו ברוב, וצריך לגרוס בב"י שיש בו רוטב, וכמ"ש מרן בשו"ע שם שיש בו מים, וכן מסתבר, שהרי כיון דקי"ל שיש בישול אחר בישול בלח, א"כ מה לי רוב רוטב ומה לי מיעוט רוטב, דעכ"פ הרוטב מתבשל ויש בו משום בישול. וכבר תמה בזה בספר אגלי טל מלאכת אופה עי"ש, וכן כתב בהגהות הר"ד במבדגר על הטור שהוא טעות סופר בב"י, וכן דעת מורנו הגאון ר' עזרא עטייה זצ"ל. ולכן אין להקל במיעוט רוטב, וכמ"ש שו"ע הרב שרק תבשיל שאין בו רוטב כלל דינו כיבש.

ואמנם במנחת כהן (במשמרת השבת שער ב' פרק ב' ד"ה התנאי השני) כתב בזה"ל: וכן התיר לתת אינפנאדא אצל האש במקום שהיד סולדת, ואף שיש בה סימן, וכמו שאכתוב בפרק שלישי בס"ד, וכל שכן שמותר לשרותה אפילו בכלי ראשון בחמין שהיד סולדת בהן, וכמו שאמרו על תרנגולתו של רבי אבא. ונראה לי שאפילו יש מעט שומן או מרק בדבר שנתבשל כ"צ, שעם כל זה מותר להניחו נגד המדורה או לשרותו בחמין, שהרי אין לך בשר שאין מוהל ושומן יוצא ממנו, ועם כל זה נידון לדבר יבש.

ונראה שכל שהרוב הוא דבר יבש, אף שיש בו קצת רוטב לא שייך שם בישול, וראיתי שכתב הב"י בסי' רנ"ג וז"ל: וכן כתב רבינו ירוחם בחלק ג' בשם הר"ר יונה דכל שרובו רוטב ומצטמק ויפה לו והוא צונן, כשמחזירו ע"ג כירה ומצטמק הוי מבשל גמור, עכ"ל. הנה שכתב שכל שרובו רוטב, משמע שאם המיעוט הוא רוטב עם כל זה נידון לדבר יבש, ואף שרבינו ירוחם לא כתב כן, אלא כל דבר שיש בו רוטב, וכן הב"י עצמו בסי' שי"ח בשם רבינו ירוחם, מ"מ נראה שהב"י כתב זה להיות כן הדין לדעתו, וכן מסתבר שכל שרובו יבש נידון ליבש, וכל שרובו רוטב נידון לדבר לח, דאל"כ נתת דבריך לשיעורין, כן נראה לי, עכ"ד המ"כ.

והדברים מתמיהים, שאם הב"י נקט כן להיות הדין לדעתו, היה לב"י להשמיענו דבר זה בשו"ע ולא לסתום דבריו. ואמנם אפש"ל דזה הדין של אינפנדא וכמ"ש המ"כ, אבל סו"ס זה דוחק, ובפרט שהוא מוסיף כן בדברי הראשונים. ועוד, דהרי זה תמוה לומר שהב"י מוסיף דברים מדעתו בלשון הראשונים. ואמנם כ"כ בספר דעת תורה למהרש"ם סי' שי"ח סעיף ט"ו ובספר החיים הספרדי ובספר שביתת השבת מלאכת מבשל (דף נ"ב ע"א ד"ה הדעה הרביעית, ועיין עוד שם בפתיחה למלאכת מבשל אות כ"ב-כ"ה), וכ"פ הכה"ח להלכה (הובא לעיל), ועיין בא"ר שכתב ע"ד הרי"ו צ"ע.

והנה בשו"ע הרב בסי' שי"ח סעיף י"א לא הובא דין זה אלא ההיפך כתוב, וז"ל: תבשיל יבש שאין בו רוטב כלל אין בו בישול אחר בישול, עכ"ל. הרי שכתב להדיא שאין בו רוטב כלל, ולא תלה ברוב ומיעוט. ועיין עוד בשו"ת חת"ס סי' ע"ד שכ"כ גבי קפה. ועיין עוד בליקוטי הערות שכ"כ בדעת החת"ס. ועיין עוד בספר נתיבות השלום להגרמ"נ כהנא (בקיצור הלכות שהייה והטמנה ובישול אות כ"ב) לגבי תה. ועיין עוד באג"מ או"ח ח"ד סי' ע"ד עניני בישול אות ז' שנקט להחמיר, ורק בשעת הדחק גדול אולי יש להתיר.

ואמנם לפלא יחשב דברי המ"כ ודעימיה מסברא, דהיאך יתכן לומר שאזלינן בתר הרוב, הרי לפי"ז אם אדם יבוא וניח קדרה ע"ג האש שהיא רובה יבש שנתבשל, וניח מעט מים שלא נתחממו כלל, יהא מותר, כיון שאזלינן בתר הרוב, ודבר זה לא ניתן ליאמר.

ויש לחזק דברינו, דהנה הרא"ש בסי' י"ז כתב גבי כ"ר שאינו מונח ע"ג האש אסור להניח בשר שור בתוכו, אע"פ שצריך הבשר בישול רב ואינו מתבשל, מ"מ לחלוחית שבו מתבשל, הרי שנקט שגם על לחלוחית חייב למרות שהרוב הוא יבש.

ואמנם יצא לפי"ד הלכה גדולה, דגם להניח דבר מטוגן כשניצל וכדו' יש בהו מעט שמן, והו"ל לחלוחית ויש לאסור, וכן נקט השו"ע הרב בסידורו, והובא בפסקי הסידור בסוף שו"ע הרב בהלכתא רבתא לשבתא.

ויעויין באור לציון שהביא את הראיה מדברי הרא"ש לשיטת השו"ע הרב, וכתב שיש לדחות הך ראיה, דשאני בשר שלא נתבשל מעולם, שאפילו שאין בישול בבשר יש בישול בלחלוחית שבו, משא"כ בנ"ד שכבר מבושל ואין בישול אחר בישול, ומה שיוצא המוהל אח"כ ומתחמם הוי כגרמא, שהרי בשעה שהניח ע"ג הכירה הגרופה או בכ"ר היה המוהל הזה בלוע והיה דינו כיבש, ומה שאח"כ הפשיר הוי כגרמא.

ואמנם זה דחיה לראייתו של שו"ע הרב, אבל סו"ס זוהי קושיא לשיטת הסוברים שרובו יבש ומיעוט רוטב מותר, מ"ש מלחלוחית של בשר שאסור, וצ"ע.

ואמנם יש לדחות קושייתינו דלעיל, דאם אדם יניח מעט מים שלא נתבשלו לתוך קדירה של אוכל יבש שיהיה מותר, דלפמש"כ הפמ"ג דהכל תלוי במלאכת מחשבת, א"כ היכא שמניח לכתחילה מים אפילו מעט, סו"ס נתקיים מחשבתו לעשות בידים בישול בלח, וזה בודאי אסור.

אלא שלענ"ד יש להביא ראיה שהיכא שישנה לחלוחית ע"ג גוף הדבר לא מחשיב בהאי רוטב בכדי שיחשב לח, דהנה בגמ' בדף קמ"ה ע"ב על הדין כל שבא בחמין מערב שבת, פריך כגון מאי, אמר רב ספרא כגון תרנגולתא דר' אבא, ופירש"י כגון

מאי, הוי בא בחמין שחוזרין ושורין אותו בחמין, תרנגולתיה דרב אבא, מבשלה ושורה אותה ימים רבים בחמין למחות מאליה ואוכלה לרפואה.

והיינו שהיו משרים את התרנגולת בתוך מים חמין ימים רבים, ובשבת רוצה להחליף מים, ומניח התרנגולת בתוך מים חמים אחרים, ובפשוטו צ"ל שע"כ שהיו שורין את התרנגולת בערב שבת, שהרי אמרינן כל שנשרה בחמין בערב שבת, וא"כ היאך מותר להניח את התרנגולת שהיא מלאה וספוגה במים לתוך מים חמין, הרי על זה יש לחלוחית.

והנה מדברי הרבה פוסקים עולה כשיש מיעוט רוטב דהיינו לחלוחית, בזה אמרינן שנדון כיבש, ויעויין לאחרונים שכתבו דזה משום שמצינו ברמ"א דאין בישול אחר בישול בלח אם לא נצטנן לגמרי, וביארו שאי"ז מדין בישול מהתורה אלא ממנהג הוא, וע"ז י"ל עד כמה שזה מיעוט בטל למאכל, ובכה"ג לא החמירו להנהיג עד כדי כך.

ועכ"פ עולה שכל הקולא היא רק לדעת הרמ"א אבל לא לדעת השו"ע, ויוצא שמעתה יש לאסור לדעת השו"ע ליתן כל דבר יבש היכא שיש בו אפילו מעט לחלוחית.

וצ"ל ע"כ דיש חילוק בין לחלוחית הניכרת לשאינה ניכרת, דבלחלוחית הניכרת בזה יש להחמיר לדעת השו"ע, אבל שאינה ניכרת מותר, ובפרט למה שהוכחנו בעז"ה מדברי רש"י מתרנגולתא דרבי אבא שמהני בלחלוחית, ובכל זאת הרי דעת רש"י שיש בישול אחר בישול בלח, וע"כ דצ"ל שס"ל שבלחלוחית קלה לא מחשיב ללח אם הוא יבש. וזה בודאי שיש מקום להחמיר בזה, ואי"ז כ"א מידת חסידות כיון שלא מצינו כך שהאנשים החמירו.

ואמנם במיעוט רוטב וברובו יבש, נראה שלהאשכנזים יש להם בשופי על מה לסמוך, כיון שיש לצרף לזה שיטת הרמ"א, אבל לדעת השו"ע קשה להקל בזה.

בענין דעת השו"ע אי כרבנן או כחנניה

דעת הרי"ף והרמב"ם ועוד ראשונים להלכה שהיתר שהיית קדירה ע"ג כירה שאינה גו"ק, זה רק במצטמק ורע לו כרבנן, משא"כ דעת התוס' ורש"י להלכה כחנניה שהיתר שהיית קדירה שאינה גו"ק זה בהגיע לכמאכל ב"ד.

והנה בראש"ש כתב בסוף דבריו: ובשביל שרבו הדעות בהאי פסקא, ומפני שישראל אדוקין במצות עונג שבת ולא ישמעו להחמיר, הנח להם במנהג שנהגו על פי הפוסקים כחנניה, עכ"ל. ויש להסתפק בכוונת הרא"ש האם כוונתו שלהלכה פסקינן כרבנן, אלא שמצד שמוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין הנח להם כחנניה, א"ד שכך פסקינן להלכה כחנניה.

ויעויין לחזו"א בסי' ל"ז סק"ג בד"ה במ"ב, שכתב דא"ל שכוונת הרא"ש שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, אלא כוונת הרא"ש לפסוק כחנניה, וכוונתו דלעולם היה ראוי להחמיר שלא להכנס לפלוגתא, אבל כיון שיש כאן ביטול עונג שבת לא ישמעו להחמיר, אלא כל שאפשר להקל מעיקר הדין יאמרו להקל, ומעיקר הדין אפשר להקל הואיל והם מבני בניהם של אלו שהקילו ע"פ הוראת רבותיהם, וגם כי הוא מד"ס, לכן הנח להם לישראל שיסמכו על דעת רבותינו המקילים, ואפשר שאין להחמיר אחרי שהגאונים לא החמירו על עצמן וכו', עכ"ד.

ועיין בדרישה בסק"ח שכתב להקשות ע"ד הטור שכתב בדעת אביו הרא"ש דס"ל כחנניה, דלכאורה אין שום גילוי שכך סובר אלא כתב הנח להם לישראל. ותירץ הדרישה דכיון שחזינן בגמ' שההלכה הזו תלויה במנהג, וכיון שכן הרי מצינו שכך נהגו ישראל להקל כחנניה, א"כ הוי המנהג כך ושפיר דשרי.

ואמנם הביאוה"ל בסי' רנ"ג ד"ה ונהגו, כתב שכוונת הרא"ש שכתב שלא ישמעו היינו מצד מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, ודלא כהחזו"א והדרישה, וכתב שכן נראה מדברי השו"ע שסתם ההלכה כדעת הרי"ף ודלא כשיטת התוס'. אלא שלפי"ז יש להקשות איך יתרץ הביאוה"ל את קושיית הדרישה ע"ד הטור, שכתב בדעת אביו הרא"ש שאפשר להקל כרש"י.

ומ"מ עולה לן שיש פלוגתא באחרונים מהי כוונת הרא"ש, דלדעת החזו"א והדרישה כחנניה, ודעת הביאוה"ל כרבנן, ומשום הכי הנוהג כך או כך לדעת הרא"ש יש לו על מי לסמוך.

והנה בשו"ע פסק כדעת רבנן, והרמ"א נקיט כדעת חנניה.

והנה בשו"ע בסי' רנ"ד סעיף ד' פסק שפירות שנאכלין חיין מותר ליתנם סביב הקדירה, אע"פ שא"א שיצלו קודם חשיכה, ומקור הדין הזה מהתוס' והרא"ש ברישו במה טומנין בשם הרשב"ם. ועיין בראש"ש שנקט שזה מותר מחמת שפסקינן כחנניה, כיון שדין הפירות הם כמבושלים כמאכל ב"ד, לפיכך שרי דווקא לחנניה, אבל לרבנן אסור כיון שאי"ז מצטמק ורע לו. ועיין בהגהות הגר"א שכתב שהמקור לדין בסעיף ד' זה כחנניה.

וביותר מצינו בב"י שכתב בסי' רנ"ג וז"ל: כתב רבינו ירוחם בח"ג דפירות הנאכלים חיים דינם כתבשיל שנתבשל כמב"ד ומצטמק ויפה לו, ואסור להשהותם ע"ג כירה שאינה גרופה וקטומה, ואמנם כל זה לשיטת הרי"ף והרמב"ם, אבל לשיטת רש"י שרי, וכמש"כ הרא"ש. ומעתה יש להקשות שהשו"ע סותר דבריו, שפעם פוסק כרבנן ופעם פוסק כחנניה.

ואכן כבר עמדו בזה האחרונים, ועיין לבעל מנחת כהן ש"ב פ"ה במשמרת שבת שכתב דמוכח מיניה שהשו"ע לדינא נקט כחנניה ולא כדעת הרי"ף והרמב"ם, וסיים וזו היא ראיה שאין עליה תשובה.

ובערך השולחן סי' רנ"ג אות ג' כתב על דברי המנחת כהן: וליתא, דמרן סתם כהרי"ף, וכתב דעת רש"י בשם י"א, ובב"י כתב שנהגו על פי רש"י, ונכון לצאת ידי ספיקא ולהניח חתיכת בשר חיה בתבשיל וכו', ואם כן היאך התיר בפשטות פירות הנאכלין חיים. ולפיכך כתב שצ"ל בדעת השו"ע דאע"ג דבתבשיל שנתבשל כמאב"ד סתם כהרי"ף דחיישינן לחיתוי, בפירות דיותר טוב הם נאכלים בלא בישול ממאכל בן דרוסאי לא חשש והתיר בפשיטות, אע"ג דרבינו ירוחם אוסר לדעת הרי"ף, כיון דכמה פוסקים התירו אפילו בתבשיל כמאב"ד, וכן משמע באו"ח והכלבו שכתבו דין זה סתם בלא מחלוקת.

ואמנם יש לתמוה ע"ד הערך שולחן, דאף אמנם הערתו ע"ד המנחת כהן קשה, אבל מ"מ מש"כ שלדעת השו"ע נראה לו לחלוק ע"ד הרי"ו ולהתיר לדעת הרי"ף, והלא לא אישתמיט בשום פוסק הכי בפירוש, ומש"כ שמצא באו"ח ובכלבו שכתבו דין זה בסתמא, יעויין לאו"ח שכתב לפסוק כחנניה, ואכן בכלבו חזינא שמשמע מדבריו שפסק כרבנן, שכתב על הדין שאין צולין בצל בשר וביצה מבעו"י אלא כדי שיצלו מבעו"י כמאב"ד, ופירש דשרי במאב"ד מחמת שלא יחתה כיון שיתחרך הבשר, וזה כשיטת הרמב"ם והרי"ף (עיין בסי' רנ"ד ברי"ף וברמב"ם ובב"י שביאר בהרחבה בזה), ונקט דינא דהרשב"ם בסתמא, מ"מ היה לב"י להזכיר דבר זה, ולא לסתום דבריו בשו"ע ולכתוב מדנפשיה הך חילוק.

ואף שכתבנו שבכלבו משמע שס"ל כהרי"ף והרמב"ם, י"ל דאי"ז ראיה, שכיון שהזכיר את שיטת הרמב"ם והרי"ף לפני זה, חש לפרש אף כשיטת הרי"ף והרמב"ם.

וביותר יש לתמוה ע"ד הערך השולחן, דאף אי נימא שפירות חיין אינם נחשבין למאב"ד, מ"מ חשיבי מצטמק ויפה לו, וא"כ יש לאסור דבר זה, דהלא לשו"ע פסקינן כדעת הרי"ף והרמב"ם.

והנה במאמר מרדכי בסי' רנ"ד כתב ליישב הך קושיא, דכיון שאיירינן שהפירות מונחים סביב הקדירה שרי ממנ"פ, הואיל שאם הקדירה מצטמק ורע לו לא יחתה כיון שהקדירה תקדיח, ואם מצטמק ויפה לו אסור לו להניח הקדירה אלא אם כן יגרוף או יקטום, ובזה שפיר דשרי, ולפיכך סתם להתיר דממנ"פ שרי. ואע"פ שיש גווני שאסור להניח הפירות משום הקדירה, או בקדירה חייתא או בגרמא חיה, מ"מ סמך על המעיין שילמד הדינים, ולפיכך לא כתב השו"ע טעם ההיתר כמו הסוברים כרבנן אלא סתם. והוסיף דמה שאסר הב"י בשם רבינו ירוחם, שם איירינן בפירות לחודיה ללא קדירה.

אלא שיש קצת להעיר ע"ד המאמר מרדכי, דהנה שיטת הפמ"ג (בסי' רנ"ג ס"ק י"ג) במשב"ז שבאופן שיש בתוך הקדירה חלק מצטמק ורע לו וחלק מצטמק ויפה לו, אזלינן בתר רובא, א"כ יש עוד אופן דבכה"ג שהפירות הם הרוב והקדירה היא מצטמק ורע לו, בזה אזלינן בתר הרוב ואסור, וא"כ אי"ז ממנ"פ גמור, וכמו שכבר כתב המאמר מרדכי בעצמו גבי קדירה חיה.

ואמנם במ"א עמד בקושיא זו ע"ד השו"ע, וביאר וז"ל: פירוש סמוך לגחלים, דאל"כ אסור להרי"ף וסיעתו, כמו שכתב הרב ב"י בסי' רנ"ג וסוף סי' רנ"ז, ועס"ב, עכ"ל. מבואר מדבריו שהוקשה לו הך קושיא, וביאר שצ"ל שזה סמוך לגחלים.

ובפשוטו כוונת המ"א להלכות סמיכה דשרי, אבל מ"מ קשה דהא אין מפסיק בין הגחלים לפירות. ואמנם יעויין למחצית השקל שכתב בביאור דברי המ"א, דנהי שהקדירה י"ל דמיירי שמבושלת כ"צ ומצטמקת ורע לה, מ"מ קשה למה יותרו הפירות, הא טעם ההיתר של הפירות כתב המ"א בס"ק לאח"מ כיון שנאכלים חיים הו"ל כמאכל ב"ד, ומאי מהני הא להרי"ף אפילו כשהוא כמאכל ב"ד אלא אם כן גרוף וקטום, אלא ע"כ צ"ל דסביב לקדירה לאו דווקא אלא סמוך לגחלים, וכיון דאין הפסק בין הפירות ובין האש מודה הרי"ף דאם הוא כמאב"ד מותר, וכמש"כ המג"א בסק"ו.

והוסיף מיהו גם לשון המג"א שכתב סמוך לגחלים גם הוא לאו דווקא, דהא אזיל לפרש דברי הרב"י, והרב"י הא ס"ל בסעיף א' כהרמב"ם בהא דבשרא אגומרא, ולדידיה הלא כתב המג"א בסק"ו דאין להתיר אפילו כשהוא כמאב"ד אלא מונח ע"ג גחלים ממש, וא"כ צריך לומר מה שכתב כאן סמוך לגחלים ר"ל מצד הגחלים, אך הם דבוקים בגחלים ממש, דהיינו ע"ג הגחלים, והלשון לאו דווקא, עכ"ד.

והנה במש"כ המחצית השקל בתחילת דבריו דנהי שהקדירה י"ל שמבושלת כ"צ ומצטמק ורע לו, מ"מ קשה למה יותרו הפירות, ולכאורה הדבר תמוה, דמה שייך לחשוש לחיתוי, הא לא יבוא לחתות בגלל הקדירה, ומוכח מיניה שנקט שאם יש מצטמק ורע לו ומצטמק ויפה לו, אין היתר להניח המצטמק ויפה לו מחמת המצטמק ורע לו שעכ"פ יבוא לחתות, וטעמא דמילתא בעי. ועכ"פ חזינן מדבריו שפליג ע"ד המאמר מרדכי, דס"ל שהיכא שהקדירה מצטמק ורע לו שפיר יכול להניח הפירות, וכמש"כ.

ולענין דינא: כבר הבאנו את דברי הביאוה"ל לעיל שכתב להחמיר כדעת רבנן, וכפי פסק השו"ע. אמנם החזו"א נקט שאפשר להקל כי"א שפסקו כחנניה, ועיין עוד בכף החיים בס"ק כ"ד שכ"כ, ובשו"ת אור לציון חלק ב' פרק י"ז תשובה ה' בביאורים הביא בשם המהר"ם בן חביב שהובאו דבריו בספר ארץ חיים סעיף א'. ומ"מ לצאת מידי כל ספק, כבר כתב הב"י שנכון להנהיג שיתן חתיכת בשר חי, או להחמיר כרבנן.

בענין שכח או עבר ושהה אם התבשיל מותר בדיעבד

בגמ' בעו מיניה מרבי חייא בר אבא, שכח קדירה ע"ג כירה ובשלה בשבת מהו, דהיינו האם התבשיל נאסר באכילה משום מעשה שבת, ואסיקנא דלא יאכל משום דגזרו ביה רבנן, כדאמר רב יהודה אמר שמואל בתחילה היו אומרים המבשל בשוגג יאכל במזיד לא יאכל, והוא הדין לשוכח, משרבו המשהין במזיד ואומרים שוכחים אנו חזרו וקנסו על השוכח.

ותו איבעיא לן בגמ' עבר ושהה מאי, ולא איפשטא. ונחלקו הראשונים בביאור סוגיא זו, לדעת הרא"ש והטור ספק הגמ' בעבר ושהה, וספק הגמ' האם התבשיל נאסר רק למבשל או גם לבני ביתו, ונקט הרא"ש דלחומרא נקטינן דאף למי שלא השהו בשביל אסור.

ואמנם דעת הרי"ף והרמב"ם לגרוס אחרת בגמ', שגרסינן במקום "עבר ושהה" - "שכח ושהה", וספק הגמ' האם כל מה שנאסר בשוגג זה רק בלא נתבשל כ"צ בערב שבת, אבל במצטמק ויפה לו לא קנסו כיון שאינו נהנה כ"כ ממלאכת שבת, ולא איפשטא בעיא בגמ' וספיקא דרבנן לקולא, לפיכך פסקו שבמזיד אין חילוק בין לא נתבשל כ"צ לבין מצטמק ויפה לו ותרווייהו אסור, ובשוגג במצטמק ויפה לו מותר בדיעבד, ובלא נתבשל כלל אסור אפילו בדיעבד. ודעת הראב"ד שספק השני בגמ' זה גבי שגג בדין, יעוי"ש. ובשו"ע פסק כדעת הרי"ף והרמב"ם שבשוגג תלוי בין לא נתבשל כלל לבין מצטמק ויפה לו, ובמזיד אין חילוק.

ולגבי הדין במקרה שאסור האם זה רק למוצ"ש או אף בכדי שיעשו, הנה בב"י הביא את דברי הגהות אשרי סי' ג' דאסור למוצאי שבת בכדי שיעשו, והוסיף שכן נראה מדברי הרמב"ם בפרק ג' שס"ל כהגהות אשרי.

אמנם יעויין לרמב"ם בפרק ג' הלכה ט' שזכר החילוק רק במזיד ולא בשוגג, והיאך משמע מדבריו כהגהות אשרי. ועיין בפמ"ג בס"ק י"א, והביאו המשנ"ב, שכ"כ להעיר. ובטור כתב ע"ד הרמב"ם ואיני יודע למה חילק בשניהם, דהא בגמרא מייתי ראיה מעבר ושיהה לשכח. ועפמשנ"ת ניחא, דהרמב"ם נקט הכי מחמת שביאר את הספק השני בגמ' אחרת.

והנה ידועים דברי המשנ"ב בסי' שי"ח סק"ב בשם הפמ"ג, דכל היכא שיש פלוגתא האם הוי בכלל בישול או לא שרי, משום דכל איסור הנאה ממלאכת שבת זה מדרבנן והו"ל סד"ר לקולא. מעתה יש לומר היכא ששהה ע"ג כירה תבשיל שנתבשל כמאב"ד ולא הגיע לגמר בישולו, ואפילו היכא שהניח במזיד שרי, כיון שזה מותר לחד דעה, ול"א בכה"ג שאסור משום הנאה ממלאכת שבת, וכדברי הפמ"ג שהביאו המשנ"ב.

וביותר שמצינו בדברי הכה"ח בס"ק כ"ג שנהגו להקל כחנניה ודלא כהשו"ע, וכבר הבאנו לעיל בסי' א' שהמנחת כהן ס"ל הכי אפילו בדעת השו"ע, ואכמ"ל. ויש עוד סניף להקל, דהנה יש פלוגתא בראשונים מהו מאב"ד, האם חצי או שליש בישולו, וא"כ אפש"ל דאף ששהה בשיעור שליש בישולו יש להקל אף בכה"ג.

ועוד אפש"ל דאפילו לא הגיע למאב"ד יש להקל בדיעבד מצד אחר, וזה עפי"ד הכלבו המובאים בב"י דרק היכא שמשהה קדירה לצורך הלילה אסרו חכמים הך שהייה, אבל באופן שמשהה לצורך היום לא גזרו חכמים בכה"ג דהו"ל כקדירה חיה. ושנון עוד ראשונים בהך דעה. ומ"מ בדעת השו"ע לא חזינן שנקט הלשון "לצורך הלילה", וכמ"ש הטור לא ס"ל הכי, ועיין בכה"ח שכ"כ בסי' רנ"ג סק"ג.

אבל בדיעבד יש להקל בדבר זה, הואיל שיש בזה פלוגתא וחשיב סד"ר לקולא. ועיין בביאוה"ל בסעיף א' בד"ה לשהותו עליה, שכ"כ שאין להתרגל בקולא זו כ"א בדיעבד.

בדין קטמה ונתלבתה או הובערה

בגמ' (שבת ל"ז ע"ב) ת"ש דאמר רב ספרא אמר רב חייא קטמה ונתלבתה סומכין לה ומקיימין עליה ונוטלין ממנה ומחזירין לה. ועוד איתא בגמ' אמר ר' יצחק בר נחמני אמר ר' אושעיא, קטמה והובערה משהין עליה חמין שהוחמו כל צרכן ותבשיל שבישל כל צורכו, ומסקנת הגמ' דקטמה והובערה דינה כדין גרופה וקטומה. ועיין במג"א בסק"ג שכתב ואפילו הובערה אח"כ שרי, כיון דגילה דעתו דלא בעי לגחלים סגי. וכן נפסק במשנ"ב בס"ק י"ד.

ובהגהות רע"א ע"ד המג"א כתב: עיין תוס' ורשב"א דעתם דוקא לענין נתבשל כ"צ הוי כקטומה, אבל בפחות מזה לא הוי כקטומה, ואם נתלבתה שהוא פחות מהובערה הוי כקטומה לכל מילי.

ועיין בשעה"צ ס"ק י"ז שכתב בשם הפמ"ג שזה ב' תירוצים בתוס' היכא שנתבשל קצת, אבל כיון שזה ספיקא דרבנן אזלינן ביה לקולא. והוסיף השעה"צ דל"צ לזה, דהרי הר"ן והריטב"א מתירים בזה.

בפנ"י בדף ל"ז ע"ב בד"ה ומה שהשמיטו, כתב להקשות מדוע הרי"ף והרמב"ם והשו"ע השמיטו הך דינא, ונקט דלא ס"ל הכי, ואמנם יש שתירצו אחרת ואכמ"ל.

והנה יש לדון בזמנינו האם שרי להניח הסיר על הגז היכא שנפל הבלעך, ובפשוטו לכאורה זה דומה לסוגיא שקטמה והובערה, והיינו הקטימה עצם השמת הבלעך, והובערה זה מה שנפל הבלעך.

ועיין לשו"ת אג"מ (ח"ד סי' ע"ד אות ל') שכתב שחלוק קטמה והובערה לבלעך, דבהובערה אף שיש להבה, אבל אי"ז הובער כמקודם אלא פחות ממקודם, וזה לא חשיב הובערה לגמרי, אבל באופן שהקטימה לגמרי הלכה כמו בבלעך חשיב כלא קטום כלל, משום הכי אסור להשהות ע"ג זה סיר וכדו'. ואה"נ אם הוסר קצת הבלעך שפיר דמי, דהו"ל כהובערה שלא נתלבתה לגמרי.

ובזה יישב מדוע אין בקטמה והובערה מיחזי כמבשל, ועפי"ז אתי שפיר דאי"ז שרי כ"א בהיכר מעט, ומשום הכי ליכא מיחזי כמבשל, דסו"ס מיהא איכא מיעוט היכר.

והנה בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' ל"ד אותיות י"ד, כ"א) כתב דצ"ע בקטמה ונתבלתה, הרי בשעה שמחזיר אין רואים כלל שום היכר, ואולי כיון שהותר להחזיר בבין השמשות הותר כבר לכל השבת, וצ"ע לפי"ז בנתלבתה בערב שבת לפני בין השמשות.

ועוד כתב דיל"ע שכל ענין גריפה או קטימה היינו משום היסח הדעת, א"כ כשמניחים האסבסט אין להנמיך או להגביה השלהבת, כיון שאין בזה הסחת דעת מהחיתוי, דהרי לאחר שכיסה הוא הגביה או מנמיך. והסיק שלענ"ד צריך להתאים בתחילה את הגובה הרצוי ואח"כ לכסות, וכתב שכ"ז הערה ולא למעשה.

וכ"פ הגרי"ש אלישיב להלכה (מובא בספר שבות יצחק ח"ב עמוד מ"ז) שאם נפל הפח אין בהו דינא דקטמה והובערה, עי"ש טעמו. ועיין בתו"ד המנחת שלמה המוזכר, שנשאר בצ"ע היכא שקטמה והובערה בערב שבת לפני בין השמשות.

ועיין בחי' הר"ן (הוצאת מוסד הרב קוק) שכתב בסוגיין שאפילו סופה להתבער שרי, וביאור דבריו נראה דהרי כל ענין קטימת הגחלים עניינו לגלות היסח הדעת, והיכא שמתבער לאח"מ סו"ס איכא היסח הדעת, שהרי מעשה המוכיח מיהא עביד, שהרי סתם ביום חול אינו עושה כן.

אברהם בר ששת - רוממה

בענין אוסר אדם דבר שאינו שלו, ונ"מ לענין דיני חזרה על גרופה וקטומה בשבת

א. כתב הרעק"א [הגהות שו"ע סי' רנ"ג, והעתיקו הבה"ל ד"ה ולא בקצרה], וז"ל: נסתפקתי בראובן שנטל קדירת שמעון מהכירה ועודה בידו, ולא היה דעתו להחזירה, אם מותר בחזרה. ודאי אם כבר הניחה ע"ג קרקע אסור להחזירה, דכל שאינו תלוי במחשבה רק המעשה לא שייך לכללא דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, אך בעודה בידו דמחשבתו שאינו רוצה להחזירה אוסרה, בזה יש לומר דלאו כל כמיני' לאסור דבר שאינו שלו. ואין לדמותו למ"ש המג"א סי' ש"ט סק"ח דא"י לעשות חפץ חבירו בסיס לדבר האסור, דש"ה דבסיס הוא מדין ביטול ויחוד חפץ להיות בסיס להמוקצה, ואיך יוכל לבטל לזה חפץ חבירו.

ולענ"ד דזה תלוי במחלוקת הראשונים, והוא במ"ש תוס' יבמות דף פ"ג ע"א ד"ה אין אדם וכו', שהקשו בההיא דמסכך גפנו ע"ג תבואתו של חבירו, דסבירא לי' לר"י ור"ל דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו מנותן נבלה או חלב בקדירת חבירו לבהמת חבירו בסוף חולין, דאפילו עשה בה מעשה כגון ששחטה, איכא למ"ד דלא אסרה, ואיסור כלאים נמי תלוי אלקטנו מותר וכו'. אמנם ראיתי לר"ש פרק ז' דכלאים שהקשה ע"ז, דהרי העושה מלאכה בפרת חטאת דפטור מד"א וחייב בד"ש, הרי דאוסר אע"ג דתלוי במחשבה, דהרי הכניסה לרבקה ודשה כשרה דבעינן דניחא לי', אלא ע"כ דגבי עכו"ם הטעם רק דלאו שמי' תקרובות עכו"ם כיון דאינו שלו, וגבי כלאים ה"ט דגזה"כ הוא, דכתיב לא תזרע כרמך כלאים, ע"ש. נ"ל ביאור שורש פלוגתתם, דתוס' סבירא להו דכל מעשה שאינו אוסר בלתי המחשבה לגבי זה א"י לאסור דבר שאינו שלו. והר"ש גופיה כמו שחיטה וכדומה רק במחשבתו משוי ליה לתקרובות עכו"ם, מש"ה אין מחשבתו מהני לשל חבירו, וממילא אין כאן איסור לפנינו, משא"כ בפרה דהמלאכה בעצמותה הוא הפסול אלא שהתורה אמרה דמלאכה בלא ניחות אינו פוסל, מש"ה כל דניחא לעושה מלאכה מקרי מלאכה גמורה, וממילא נפסל במעשה מלאכה, וכמ"כ כלאים התערובות בעצמותו הוא הכלאים, רק דאם דעתו לעקרה לא מקרי תערובות, ומש"ה כל שמסכך ומערב בידים אקרי תערובת גמורה וממילא הוי כלאים.

ומעתה נלע"ד ה"ה בנ"ד דהנטילה מהכירה הוא בעצמו העקירה, ולגבי דבר זה ל"ש אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, כמש"ל לענין הניח ע"ג קרקע, רק כשעודה בידו אם דעת העוקרה להחזירה לא עשה עקירה גמורה, וא"כ להתוספות י"ל דהוא בכלל אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, אבל להר"ש הנ"ל כיון דזה העוקרו לא היה בדעתו להחזירה, ממילא עקירתו בידים היא עקירה גמורה וממילא אסור להחזירה, עכ"ל.

ב. והעולה מדבריו דחלוק מעשה התלוי בדעת, למעשה התלוי במציאות, דמעשה התלוי במציאות אף אדם אחר יכול לאוסרו, לפי שסו"ס נעשה מעשה הגורם איסור, משא"כ דבר התלוי בדעת שפיר י"ל דאין כח לחבירו לעשות מעשה בחפץ שלו, דהא ראיה ממש"כ המג"א בסי' ש"ט סק"ח גבי בסיס, דאין אדם יכול לעשות בסיס לדבר האסור בחפץ שאינו שלו, דשאני בסיס דהוא מדין ביטול ויחוד החפץ להיות בסיס להמוקצה, ובזה קי"ל דאינו יכול לבטל חפץ של חבירו [וכעין זה מצינו ג"כ לענין לעשות ס"ת בסיס לדבר האיסור, דהעלה בשו"ת אגר"מ (ח"ב סי' ע"ב) דלאו כל כמיניה לאסור הס"ת ולעשותו בסיס למוקצה, ודימה זאת למניח מוקצה ע"ג כלי היתר של חבירו, יעו"ש].

ג. ושוב תלה בזה מחלוקת תוס' ור"ש גבי מסכך גפנו ע"ג תבואתו של חבירו, דדעת ר"י ור"ש דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, והק' התוס' למה נותן נבילה בקדירת חבירו אוסרו, ותי' דרק במידי התלוי במחשבה כמו איסור כלאים ומשתחוה לבהמת חבירו אמרי' אין אדם אוסר וכו', ולא בשאר איסורים. אבל דעת הר"ש דאף איסור התלוי במחשבה אוסר דבר שאינו שלו, והוכיח כן מפרת חטאת דהעושה מלאכה בפרת חטאת נאסרה אע"פ דהוא ג"כ איסור התלוי במחשבה, ושאני כלאים דישנו גזה"כ דכתיב לא תזרע כרמך דנאמר דוקא על הבעלים, וכן בע"ז אין שם תקרובת על דבר שאינו שלו.

ד. וטעם מחלוקתם דהתוס' סברו דכל מעשה שאינו אוסר רק בצירוף מחשבתו, אין בכוחו לאסור דבר של חבירו, אבל הר"ש סבר דיש חילוק אם המעשה בעצמותו הוא סיבת הפסול, לבין היכן שהמחשבה היא סיבת הפסול, וכגון שחט לע"ז דהמעשה בעצמו אינו איסור, אלא המחשבה משוי ליה תקרובת ע"ז, דבזה אמרו ר"י ור"ש דאין מחשבתו מועלת לאסור דבר שאינו שלו, אבל בפרת חטאת המלאכה בעצמותו היא סיבת הפסול, אלא שיש הלכה דבלא ניחותא אינו פוסל, משו"ה כל דניח"ל לעושה המלאכה הוי לדידי' מלאכה גמורה לפסול אף בשל חבירו. וכן כלאים התערובת בעצמה סיבת האיסור, אלא שגם בזה יש הלכה דבעי' דתהוי ניח"ל בתערובת, אבל אם דעתו לעוקרה ל"ח כלאים, ומעתה זהו הפשט לר"ש כיון דבכלאים יש דין שכל שדעת הבעלים לעוקרו ל"ח כלאים, א"כ אע"פ שמסכך אחר עם גפנו ע"ג תבואת חבירו וניח"ל לאחר, מ"מ כיון שבעה"ב דעתו לעוקרו תו ל"ח כלאים ולא אסרתו תורה (ברם להיפך אם ישבו בי"ד ויחליטו שדעתם לעקור כל הכלאים בעולם לא מהני, דאינם בעלים על העקירה, משא"כ כאן), אבל בפרת חטאת לא מצינו דין זה ולפיכך גם אחר העושה מלאכה אוסרתו.

ה. ומעתה העלה הרעק"א דאף נטילה מן הכירה ולא היה דעתו להחזירה תליא בפלוגתא דהר"ש והתוס', דלר"ש דאזלי' בתר המעשה א"כ ה"נ בעצם הנטילה מן הכירה חשיב מעשה עקירה, אלא שיש תנאי צדדי להתיר החזרה דאם עודה בידו ודעתו להחזיר רשאי, אבל מצד המעשה המעשה איסור הוא הנטילה, ולפיכך אם נטל חבירו ולא היה דעתו להחזיר, אסור להחזיר, אבל לתוס' גם זה בכלל אין אדם אוסר דבר שאינו שלו כיון שהמעשה תלוי גם במחשבה, וכל שתלוי גם

במחשבה תו לא מהני מחשבת חבירו לאוסרו.

[והרעק"א בזה לשיטתו גם בהל' נט"י (סי' ק"ס גליון שו"ע) שנסתפק בעשה מלאכה במים של חבירו, י"ל דאף דקיי"ל דאדם אוסר דבר שאינו שלו במעשה, מ"מ כיון דטעם דשוינהו שופכים, ולאו כל כמיניה לעשות מי חבירו שופכים, ולא נעשו שופכים לגביה בעולם, והניחו בצ"ע. ומבואר דכיון דאנו נצרכים למחשבה בשביל לפסול המים, משו"ה באנו לנידון זה, אבל אילו המים היו נפסלים משום המציאות שנעשו בהם מלאכה, א"כ אף אדם אחר יש בכוחו לפסול המים, וכך עולה מדברי החזו"א סי' כ"ב דממאי דמצינו דאפי' מים ששתה מהן הבהמה נפסלו לנט"י, מוכח דא"צ דוקא בעלים, ומיהו במ"ב (שם סק"ז) הכריע בתחילה דאפי' אחר שעשה בהן מלאכה פוסלו, ושוב כ' שהרעק"א נסתפק בזה יעו"ש].

ו. ובאבי עזרי (פ"ג מה"ש ה"י) תמה טובא על סברתו של הרעק"א, דסבר דסיבת האיסור בנטל מן הכירה ולא היה דעתו להחזיר, משום דהיה לו כוונה שלא להחזיר, ומשמע דבסתמא כשלא חשב מידי שרי, ומשו"ה היה פשיטא ליה דלתוס' דהכל תלוי במחשבה בכה"ג שרי, דזה אינו, אלא העיקר הוא אם בעת הנטילה מן הכירה היה דעתו להחזיר מותר, ואם אין דעתו ונטלו בסתמא בלא מחשבה הרי כשמחזיר הכירה דינו כמושיב קדירה חדשה ואסור, ונ"מ בנפלה הקדירה מאליה דאין להחזירו, כיון שעכ"פ אין כאן דעת חיובית להחזיר, ואילו לרעק"א בכה"ג לישתרי.

ז. והוכיח באבי עזרי כוותיה ממאי דקיי"ל באו"ח (סי' ח' סט"ו) דאם נפלה טליתו שלא במתכוין וחוזר ומתעטף צריך לברך, והוא שנפלה כולה אע"פ שנפלה רובה, ע"כ. וכ' המ"ב (ס"ק ל"ט) דאפי' למה דפסקי' דבהסיר טליתו על דעת להחזירו א"צ לברך, הכא גרע טפי, דהא נפלה בלא דעת ואזדא לה מצותו [עוד כ' המ"ב דלכו"ע אם נפל מעל כל הגוף, אע"פ שנשארת בידו צריך לברך דאזדא לה מצותו, שעיקר מצות עיטוף הוא על גופו, ונ"מ לתפילין שאם זז מראשו אפי' מקום שלא מקיים בו מצות תפילין, מ"מ א"צ לחזור ולברך, דלא כשי' שכל פעם שמכוונו ובודקו מברך].

ומבואר שכל שנפלה הטלית, אפי' נפלה הרי נתבטל עיטוף הקודם, וה"ה מתעטף מחדש, וה"נ אם לא היה דעתו להחזיר ה"ז כמושיב לכתחילה ואסור, ומעתה ה"ה אם נטל אחר מבלי דעת חיובית להחזיר אסור להחזירו, דלא עדיף מאם נפל מאליו, וסיים דתימא על הרעק"א דנטה מסברא זאת.

ח. ובהכרח נראה דהטעם דנטה הרעק"א מסברא זו, משום דסבר דחז"ל גזרו על חזרה, אא"כ היה לו דעה חיובית להיפך לעוקרו מן הכירה, אבל אם נטל בסתמא ולא היה לו דעה כלל נפל מאליו, וכן בכבתה האש מאליה תחת הכירה מותר, דכל כה"ג לא חשיב כמושיב קדירה חדשה אלא כמחזיר קדירה ישנה למקומה, ודו"ק. ועל עיקר ראיית האבי עזרי מטלית, הרעק"א לשיטתו, דהנה המג"א (סי' כ"ה סקכ"א) הביא דברי השל"ה שתפילין שנשמטו ממקומם בעת התפילה א"צ לברך בעת שמחזירם למקומם, ועל דברי המ"א הללו כ' הרעק"א בגליון שו"ע בשם ספר תו"ש דה"ה לענין טלית, ועל דא סמכו העולם שלא לברך על טלית שנפלה כולה וחוזר ולובשה, ועוד משום סב"ל ובפרט שט"ק עליו, ודו"ק.

וכן העלה בחוט שני (ח"ב פכ"ז) דמוכח בדברי הרעק"א דאפי' נטל אחר לא בטלה עדיין השהייה הקודמת, דל"ח סילוק גמור אלא בצירוף מחשבתו שלא להחזיר, ונימוקו דהא אשכחנא לרמב"ם והשו"ע דהמניח ע"ג ספסל לא חשיב סילוק, אפי' כשלא היה דעתו להחזיר. ואל תדחה דהא תינח כ"ז למחבר, אבל הרעק"א ואבי עזרי הלכו בשיטת הרמ"א דנקט לחומרא את ב' האיבעיות בגמ', מ"מ גם הרמ"א מודה דכל זמן שעודו בידו לא חשיב סילוק.

ואמנם בבה"ל (שם ד"ה ודעתו) הביא מחלוקת הראשונים האם עודה בידו בעי' נמי לשיהי' דעתו להחזירו, או גם באין דעתו מהני כי סו"ס לא היה הנחה ע"ג משהו, והנחה בידיו לכו"ע נראה כעומד להחזיר. (וצדדי המחלוקת האם מה שמחזיק בידיו מורה שדעתו להחזיר הקדירה על הכירה, או רצונו להניחו על הקרקע והוי דבר אמצעי, ודו"ק), והבה"ל היקל רק בעת הצורך, ואם ננקוט כדעת הרמ"א וכדעות הראשונים דעודה בידו שרי להחזירו אפי' באין דעתו להחזיר, ודאי א"ש סברת הרעק"א, דהא כשם שמצינו היתר בעודה בידו אפי' אין דעתו להחזיר, א"כ ה"נ באדם אחר שסילק הקדירה ע"ד שלא להחזירו, הרי מדינא דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו חשבינן ליה כאילו הקדירה עודה בידו בלא מחשבה כלל.

ט. איברא בדין זה דעודה בידו אין נ"מ למעשה בין הרעק"א לאבי עזרי, דהא הכריע במ"ב (ס"ק נ"ו) ובבה"ל (ד"ה ודעתו) דבעת הצורך יש לסמוך על דעות הראשונים שמקילין בעודו בידו אפי' כשאין דעתו להחזיר, וא"כ כשאדם אחר לוקח הקדירה פשיטא דחשיב עת הצורך, ומותר להחזיר הקדירה לכו"ע.

י. ואמנם ישנו בזה נ"מ למעשה, בטעה והסיר קדירה המיועדת לסעודת שבת ביום, ועודה בידו, וצדדי השאלה תלויים ועומדים בנידון הנ"ל, דאליבא דהרעק"א חזינן שכל זמן שהקדירה בידו אין כאן מחשבה חיובית לעקור את הקדירה מן הכירה, ואילו לאבי עזרי שצריך דעה חיובית להחזירו למקומו, א"כ ה"נ אפי' שלקחו בטעות מ"מ בזמן עקירתו לא היה לו דעה להחזיר. אמנם כ"ז שהקדירה עודה בידו, אבל בהניחו ע"ג קרקע כאן לכאו' כולם יודו שאין היתר להחזירו. אמנם בהניחו ע"ג השיש דעת גדולי הפוסקים דדינו כהניחו ע"ג ספסל שחזרנו למחלוקת הנ"ל, וכבר נתבאר שבעת הצורך מקילין כדעות הראשונים שהעיקר הוא הנחה ע"ג קרקע, וכן יש לסמוך על דעת החזו"א (סי' ל"ז) דבהניחו ע"ג כסא ונמלך להחזירו יש להקל, ודעת הגרשז"א דאף בהניחו על הקרקע יש לסמוך על דעת הר"ן המובא ברמ"א ס"ב, דנטילה בשבת קילא טפי.

יא. עוד יש לדון באדם שכיבה בשבת את האש שתחת הקדירה, ורוצה הבעה"ב ליטול הקדירה וליתנה ע"ג אש אחרת גרו"ק, וכמו"כ בהניחה קודם השבת ובא אחר וכיבה הגז קודם השבת, ובשבת רוצה ליתנה ע"ג כירה אחרת, וצדדי השאלה האם בעי' דוקא מעשה בגוף הקדירה כגון שנוטלה ומניחה ע"ג קרקע, דזה נחשב למעשה גמור, אבל מעשה צדדי כגון שכיבה את האש ועי"ז נתבטל המצב של השהייה, אולי מעשה כזה לא נחשב למעשה לבטל מצב השהייה, ויתכן דאף לסברת האבי עזרי א"ש, כיון שהקדירה נמצאת על הכירה, ומקומו ניכר שדעת הבעלים להשהותו, ושוב ראיתי בארחות שבת (פ"ב סמ"ט) ובסוף הספר שהביאו בזה מחלוקת הפוסקים, יעו"ש.

אברהם שקלאר - ברכפלד

קידרא חייתא בדעת הרמב"ם ובדעת השו"ע

בשו"ע סי' רנ"ג סעי' א' כתב דאחד מן ההיתרים להניח ע"ג כירה אף אם אינה גו"ק היא אם התבשיל חי.

ובתחילה איירי בשו"ע בתבשיל שכולו חי, ועליו כתב "או שהוא חי שלא נתבשל כלל, דכיון שהוא חי מסיח דעתו ממנו עד למחר, ובכל הלילה יכול להתבשל בלא חיתוי". ולאח"מ כתב השו"ע מקרה אחר דאף אם נתן בה חתיכה אחת חיה מותר [להשהותה אף על אינה גו"ק], כאילו היתה כולה חיה.

מקור הדברים הם מגמ' שבת י"ח ע"ב שנאמר שם "האי קידרא חיתא שרי לאנוחה ערב שבת עם חשיכה בתנורא, מ"ט כיון דלא חזי לאורתא אסוחי מסח דעתיה מיניה ולא אתי לחתויי גחלים, ובשיל שפ"ד, בשיל ולא בשיל אסור, ואי שדא ביה גרמא חייא שפ"ד". ובמשנ"ב סק"ט כתב "ודוקא בשר חי שא"א להתבשל לצורך סעודת הלילה, אבל ירק ושארי דברים שהם קלי הבישול לא מהני מה שהוא חי, וכן מש"כ לקמיה חתיכה חיה היינו דוקא בשר".

חזינן מדבריו דאין שום היתר בירק חי, דכיון דמתבשל מהר מה מועיל שהוא חי, סו"ס יוכל להתבשל אפילו לצורך הלילה תו חיישינן שמא יחתה. ועתה נבוא לבאר האם דין זה דהמשנ"ב מוסכם הוא, וביותר מהי דעת הרמב"ם בזה, וכן האם דעת השו"ע לאסור או להתיר בזה.

דהנה בב"י כאן הביא דמדברי הגמ' והפוסקים נראה דלא התירו אלא אבר חי דהיינו בשר, אבל ירק חי לא, שהרי כתבה הגמ' דכיון דלא חזי לאורתא וכ"פ הטור. אבל מדברי הרמב"ם בפיהמ"ש לא נראה כן, שכתב "וכשמתבשל בשיל ולא בשיל ישימו בו בעת הטמנתו דבר חי כגון בשר או ירק, ויהא מותר להשהותו ע"ג גחלים, מפני שהוא מסיח דעתו". ובביאור הדבר כתב הב"י דס"ל להרמב"ם דאי שדא ביה ירק חי, אע"פ שהוא יכול להתבשל, אך מ"מ כיון דעשה מעשה המוכיח א"כ זה בעצם היכר, וכמו שמהני קטימה שזה בעצם משום היכר, ה"נ הוא היכר שמסיח דעתו שיזכר ולא יבוא לחתות.

אך דא עקא דהרמב"ם בהלכות כתב בפ"ג ה"ח "תבשיל חי שלא בישל כלל וכו', וכן תבשיל שבישל ולא בישל כל צרכו, או בישל כ"צ ומצטמק ויפה לו, אם השליך לתוכו אבר חי סמוך לביה"ש נעשה הכל כתבשיל חי, ומותר להשהותו על האש אע"פ שלא גרף ולא כיסה, מפני שכבר הסיח דעתו ממנו, ואינו בא לחתות בגחלים". א"כ הרמב"ם סותר את עצמו למ"ש בפי' המשניות, דבהלכות סתם וכתב אבר דמשמע דווקא בשר.

אלא דהכס"מ במקום עמד בזה, וכתב בפשיטות דמהכא לכאורה נראה דדוקא אבר חי ולא ירק, אבל בפיהמ"ש כתב דאף אם הניח ירק חי נמי מותר להשהותה ע"ג גחלים, דהיינו אינו גו"ק. חזינן מדבריו דסמיך אמה שכתב בפיהמ"ש דשם ביאר יותר, וכן בב"י אצלנו שמזכיר רק את הרמב"ם בפיהמ"ש ולא הזכיר כלל מ"ש הרמב"ם בהלכותיו, נראה דכאילו לא קשה ליה מידי. אלא דכאן ביאר יותר, שזה מגלה על זה. וא"כ לפי מה דמצינו עד השתא היינו יכולים לומר בשיטת הרמב"ם דבאמת מתיר קידרא חייתא אפי' בירק.

אמנם דבר זה אינו פשוט כלל, דיש לנו עוד רמב"ם בהלכות בפ"ג הל' י"ב שהביא דינא דגמ' בדף י"ח ע"ב, ושם איתא ת"ר לא תמלא אשה קדירה עסיסות ותורמוסין ותניח לתוך התנור ערב שבת עם חשיכה, ונחלקו רש"י והרמב"ם בביאור מימרא זו, דרש"י סבר וכ"פ הטור והרא"ש דכיון דצריכים בישול הרבה, א"כ אפילו כל הלילה לא סגי להו וחיישינן שמא יחתה, אמנם הרמב"ם (פ"ג ה"ג) ס"ל דהטעם הוא משום דאינם צריכים בישול הרבה, ודעתו עליהם לאכלם לאלתר, וא"כ אף שלא נתבשלו כלל ועיקר, מ"מ דינם כדין תבשיל שלא בישל כל צרכו דאסור להשהותו מערב שבת באינו גו"ק. ומביא כ"ז הב"י בסו"ס רנ"ד. ויותר מזה פוסק אותו בסי' רנ"ד ס"ח, ולא הזכיר שם כלל האי דינא דקידרא חייתא, והדברים צריכים ביאור.

דעת הט"ז - והנה באמת האחרונים נתחבטו בדעת הרמב"ם, הט"ז בסי' רנ"ג סק"ב התייחס לזה שהרמב"ם בפיהמ"ש התיר אף בירק, אך בהלכות כתב אבר חי דמשמע דוקא בשר חי ולא ירק, וכתב ע"ז וכן ראוי להלכה, משמע מהט"ז דס"ל דהרמב"ם בחיבורו חזר בו ממש בפיה"מ ולא התיר אלא בשר חי, ובזה יתיישב נמי הא דכתב הרמב"ם גבי עסיסות ותורמוסין.

דעת המ"א - והמ"א שם במקום בסי' רנ"ג סק"ד כתב אמה שכתב השו"ע "ואם נתן בה חתיכה חיה", דהיינו דוקא בשר ולא ירק, והוכיח את דבריו מהא דלקמן גבי עסיסות ותורמוסין דלקמן בסי' רנ"ד דלא התיר הרמב"ם משום קידרא חיתא.

ונחלקו האחרונים בדעת המ"א, דהנה הפמ"ג במקום (א"א) הבין בדעת המ"א דלא התיר בשו"א ע"י ירק חי, ולכן הקשה על המ"א דמאן לימא ליה היכר, דהלא הא דעסיסות ותורמוסין כולה קדירה היא מירק חי ולא התיר בה הרמב"ם, ויתכן דמה דהתיר בשדא בה חתיכה חיה שם מהני אף לדעת הרמב"ם, דשם הטעם הוא משום דאיכא היכירא, וכמ"ש בבית יוסף דהוא כמו קטימה, דהוא סימן והיכר להיסח הדעת, והניח בצ"ע.

אמנם יעויין במחה"ש על המ"א דהקשה דאמאי לא העמיד המ"א דבריו מיד שכתב השו"ע דין קידרא חייתא בתחילה, ואמאי המתין עד הדין של נתן בה חתיכה חיה, ותי' דבדוקא כתב המ"א את דבריו כאן, דבא לאפוקי מדברי הרמב"ם (ודלא כמו שהבין הפמ"ג בדעתו דאזיל בשיטת הרמב"ם), דאה"נ דהרמב"ם כאן ס"ל דמהני ירק חי כיון דנתן חתיכה אחת חיה בקדירה, א"כ מהני לאשוויי קידרא חייתא דמסיח דעתו, ובזה פליג המ"א, דבדין דלעיל דכולה קידרא חייתא נמי הרמב"ם יודה דלא מהני, וכמו גבי עסיסות ותורמוסין [אלא דקשה לשיטתו מה מביא המ"א ראיה מהא דלקמן גבי עסיסות ותורמוסין, הלא שם הרמב"ם נמי מודה דלא מהני, ואח"כ ראיתי שכן הקשה הפמ"ג הנ"ל עליו, וצ"ע. ואולי אפש"ל בדוחק דהמ"א הוכיח דהנה חזינן דלא התיר הרמב"ם גבי עסיסות ותורמוסין, א"כ על כרחך מה שהתיר כאן הוא משום דשדא ביה חתיכה אחת חיה, ובזה מהני אף להרמב"ם, ולכן פליג עליה הכא, אמנם אין זה פשטות המ"א].

א"כ יוצא לנו דהפמ"ג הבין בדעת המ"א דהמ"א ס"ל דאפילו הרמב"ם אוסר בחתיכה חיה, וכעין הט"ז שזכינו לעיל [אלא דהפמ"ג לא מסכים עם המ"א כן בדעת הרמב"ם]. והמחה"ש הבין דהמ"א פליג אהרמב"ם, דהרמב"ם מתיר בירק אחד חי, והמ"א לא מסכים איתו להלכה. ומ"מ לענין הלכה חזינן דגם המ"א וגם הט"ז לא התירו בירק חי באינו גו"ק, ועפי"ז הוא פסקו של המשנ"ב כאן, וכן פסק כאן נמי הכה"ח לאסור ע"י נתינת ירק.

וראיתי שבאבן האזל נמי נדרש לרמב"ם זה, והביא את דברי הכס"מ על הרמב"ם (פ"ג ה"ח) שכתב דמהרמב"ם כאן משמע דוקא אבר, אבל בפיהמ"ש כתב "בשר או ירק", וביאר הכס"מ אמאי באמת מהני ירק, דכיון דעשה מעשה המוכיח מדכר ולא אתי לחתויי, ודימה זאת לדין קטומה, דנתינת האפר על הגחלים היא היכר שלא יבוא לחתות שיזכו עי"ז, וכן נתינת אבר חי הוא היכר ולכן מהני נתינת ירק.

והקשה ר"א זלמן דהא המ"א מוכיח מלקמן גבי עסיסות ותורמוסין דלא מהני, וכתב לבאר להבנת הכס"מ דכיון דהכס"מ נקט שהוא דין של היכר א"כ זה יתכן שכל הקדירה בשר ונותן לתוכה חתיכת ירק, א"כ הוא היכר. אבל אם כל הקדירה היא ירקות כמו ההיא דתורמוסין, מה מהני שהם חיים, הלא יכולים להתבשל כבר לצורך הלילה, ואי ישליך לתוכה ירק חי מה יועיל הלא כולה ירק חי, ולכן שם לא יהני.

ולענ"ד נראה דהדברים מדוייקים בלשון הרמב"ם בפיהמ"ש, דלגבי האי דינא דהקדירה כולה חיה כתב הרמב"ם בלשון "אבל אם לא נתבשל כלל עד שנתייאשו מבישולו עד הבוקר", שכתב טעם מציאותי שלא יוכל להתבשל עד הבוקר, ולגבי נתינת אבר חי כתב "ישימו בעת הטמנתו דבר חי כגון בשר או ירק, ויהא מותר לשהותו ע"ג גחלים מפני שהוא מסיח דעתו", ואמאי שינה לשונו ממ"ש למעלה, משמע דכאן הטעם הוא משום היכר והיסח הדעת. נמצינו למדים דיש אחרונים דס"ל בדעת הרמב"ם דכל היתר ירק הוא דוקא בקדירת בשר כשנתן בה חתיכת ירק, אך אם כולה ירקות לא מהני חייתא, והם הגר"א זלמן, והמחצה"ש בהבנת המ"א. וכן נראה שהבין נמי הפמ"ג גופיה. ודלא כהבנת הט"ז דהרמב"ם חזר ולא התיר כלל ירק, וכן לכאורה הבין הפמ"ג שהמ"א הבין כן בדעת הרמב"ם. וכ"כ ר' יהושע הנגיד נכד הרמב"ם בתשובה (מובא בפסקי מהרי"ץ, בארות משה) שכוונת הרמב"ם בחיבורו שכתב אבר חי הוא לשון מושאל, וה"ה ירק חי. [והעתיקוהו חכמי תימן הקדמונים, הר"ס עדני ור"ז הרופא]. לאח"מ ראיתי באחרונים (שבו"י פי"א ב' ובבארות משה על פסקי מהרי"ץ) שמביאים שהרמב"ם בחידושיו למסכת שבת כתב שהר"י מיגאש (רבו של הרמב"ם) כשהיה משמש את רבו הרי"ף, ורצה להשהות תבשיל בשיל ולא בשיל ע"ג אינה גו"ק, היה נותן חתיכת בצל או לפת (לנקד את אותיות למ"ד פ"א בניקוד סגול) ומשהה עד מחר, ואמר היינו דאמרי אי שדא ביה גרמא חיה שפיר דמי. וא"כ יש לנו מעשה רב.

[ולפי החילוק האמור באחרונים הנ"ל בדעת הרמב"ם, כמו שחילקו ר"א זלמן בדעת הכס"מ ודעימיה, א"כ אין צריך למה שכתב הביאור"ל בתחילה בד"ה להשהותו עליה דנראה מדבריו שרוצה לאסור להניח תבשיל, אפילו אם דעתו לצורך מחר, דראייתו מהא דהתירו לקמן דוקא בקדירא חייתא ממש שבמציאות לא תוכל להתבשל לצורך הלילה, אבל אם זה תלוי רק בדעתו לא סמכינן עליה, אך לפי מה שנתבאר בדעת הרמב"ם דמהני להניח בה ירק כיון דהוא מסיח דעתו, אף דבמציאות יוכל להתבשל עד הלילה, א"כ אולי הוא הדין כאן דאם מסיח דעתו מהני, או דילמא סו"ס צריך לעשות מעשה, וצ"ע].

והשתא נבוא לבאר בע"ה דעת השו"ע, דהנה בב"י הביא בזה ב' דעות, שבתחילה כתב דממשמעות הגמ' והפוסקים נראה דלא התירו אלא אבר חי ולא ירק, אבל מדברי הרמב"ם בפיהמ"ש לא נראה כן. ויש מהאחרונים שרצו לדייק [כן משמע במהרי"ץ בשו"ת ח"ב סי' רנ"ו] דמזה שכתב "אבל" משמע דכך ס"ל למעשה, וכן פסק בשת"ז כאן. (ועיין "זית רענן" שכתב דמהשת"ז לקמן ס"ק כ"ז משמע דמתיר אף בכולה חיתא, וצ"ע מתורמוסין). אמנם צריך להבין אמאי בשו"ע סתם וכתב "חתיכה חיה" ולא פירש, אמנם שינה הלשון ולא כתב אבר חי או גרמא חיא, ומסתמא סמך אמה שכתב ב"י. אמנם יש מהאחרונים דלא התירו, כדוגמת הכה"ח, ויתכן דלמדו כן נמי בשו"ע דלא סמך להקל.

א"כ יוצא לנו למעשה דהט"ז והמ"א לא התירו בשום אופן קידרא חייתא ע"י ירקות, ופסק כוותייהו כאן במשנ"ב. וכ"פ הכה"ח למעשה. ובדעת השו"ע יש המתירים כפשטות הב"י, ויש שלא רצו להקל [והוא הכה"ח, אמנם כאמור אינו ברור לי שמה שפסק להחמיר הוא בדעת השו"ע, או שחלק עליו לחוש לדעות האוסרות (בפרט שבשו"ע לא הוזכר להדיא להקל)], ולאח"מ ראיתי שבספר מנוחה שלמה להגר"מ פנירי שליט"א (אות ט') נקט להחמיר, אך כתב שבדיעבד יש להקל לכל הפחות בירק שבישולו זמן רב.

ויש להעיר דהנה יעויין בדברי האחרונים [עיין בפס"ת אות ד' בשם שביתת השבת, וכן באורחות שבת פ"ב כ"ג (וכן בהע' ל')] שכתבו דהאידנא לא כ"כ מצוי דין היתר דקידרא חייתא, כיון שאנו מקבלים שבת מוקדם (ובמיוחד בעיה"ק ירושלים ת"ו), וכן מתפללים ערבית מאוחר, א"כ עד אז התבשילים יכולים להתבשל, ואפילו היתה קידרא חייתא בכזה הרבה זמן ודאי תתבשל, ויותר שהיום שמבשלים ע"ג הגז ואין מתמעט חומו כמו גחלים, ודאי שיש בכוחו לבשל עד שישוב מביהכנ"ס (חוץ מאם הניח בסיר לבישול איטי וכדו'), וא"כ כיון דיוכל להתבשל עד הלילה אזיל ליה האי היתירא דקידרא חייתא.

אמנם לפי מה שנתבאר בדעת השו"ע כמו שפסקו המהרי"ץ בפעולת צדיק ח"ב סי' רנ"ו ובשת"ז כאן, דדעת השו"ע כדעת הרמב"ם דמהני אף אם נתן בתוכה חתיכת ירק חי, א"כ הטעם הוא לא משום שלא יתבשל עד הלילה, דהא ודאי תתבשל חתיכה זו מהר, אלא הטעם משום כשעשה היכר, א"כ לפי"ז נמי בזמנינו יהני, דמה מפריע לנו שיתבשל עד הלילה, הלא אף הוא מודה שתתבשל מהר, אלא טעמא משום היכר, א"כ אף בזמנינו יהני משום היכר, ויתיר להניח קדירה שאינה מבושלת כ"צ אפילו על אינו גו"ק ע"י נתינת חתיכה חיה אפילו של ירק.

א. עקיבא - נתיבות

בדין הטמנה במקצת

א) מה דין הטמנה במקצת. ב) מה חשיב הטמנה במקצת.

ג) מתי נאסרה הטמנה במקצת.

הנה נחלקו רבותינו הראשונים בהטמנה במקצת ע"ג גחלים האם הוי הטמנה ואסור, או שלא אסרו חז"ל אלא כשמטמין את כל הקדרה.

הרשב"א בריש פרק במה טומנין ס"ל שיש הטמנה במקצת לאסור, ולכן הקשה מדוע הגמ' חידשה שאסור ליתן קופה ע"ג גפת של זתים, והלא אם בלא קופה אסור מטעם דהוי הטמנה במקצת, ולכן חידש שהאיסור הוא אפילו אם מפסיק אוירא, יעוי"ש. וכך למד גם בדעת הרמב"ן שהטמנה במקצת הוי הטמנה, והחידוש בגמ' הוא שהקופה אינה נחשבת להפסק עי"ש. (אך זה לא מוכרח כדברי הרמב"ן, דאולי הרמב"ן סובר שלא הוי הטמנה, ולכן הגמ' אסרה דוקא בקופה).

וכך כתב הטור בסי' רנ"ג שצריך להעמיד את הציור של שהייה בכובא של ברזל, דאילו הקדירה נוגעת בגחלים הוי הטמנה ואסור, ועיין בב"י שהביא עוד ראשונים שסוברים כך. ומאידך האו"ז ס"ל דלא הוי הטמנה, ומותר גם אם הקדירה נוגעת בגחלים, וכמו שכתב הרמ"א בדרכי משה, שלכן אין לדחות את דברי האו"ז כמו שכתב הב"י, עי"ש.

השו"ע בסי' רנ"ג סעי' א' פסק שהטמנה במקצת שמה הטמנה, והרמ"א חולק וסובר שלא הוי הטמנה. והנה יש לדון לסברת השו"ע שהטמנה במקצת הוי הטמנה, איך אנו מעמידים בע"ש את הסירים ע"ג הפלטה או ע"ג הפח, דגם אם נדון את הפלטה והפח כאפר קטומה, הלא גם אש קטומה חשיבא מוסיף הבל כסברת תוס' והר"ן ודלא כרש"י, וכן פסק המשנ"ב בסי' רנ"ז ס"ק ל"ח, ויש בזה כמה סברות להתיר.

בגמ' מבואר שמותר לתת בשבת מיחם ע"ג מיחם וקדרה ע"ג קדירה כדי לשמור את החום, והובא בב"י בסי' רנ"ח, והקשה הבית מאיר דלדעת הב"י יש לאסור בזה מטעם הטמנה במקצת, דהרי הקדירה העליונה עומדת ע"ג הקדירה התחתונה, והגם שהקדירה התחתונה נחשבת כדבר שאינו מוסיף הבל, כמבואר בב"י בסי' רנ"ח, מ"מ הא בשבת אסור להטמין אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל, ומדוע לא אסרו בזה מטעם הטמנה במקצת.

ובאור לציון (ח"ב פי"ז תשו' א') הוסיף להקשות מהגמ' בשבת מגלגלין ביצה ע"ג גג רותח וכו', מדוע אין בזה איסור הטמנה במקצת לדעת הב"י, ותירץ הבית מאיר וכ"ה באור לציון שהטמנה במקצת הוא רק אם שוקע בגחלים קצת אז חשיב הטמנה, אך אם עומד ע"ג גחלים אין בזה הטמנה במקצת, ולכן במיחם ע"ג מיחם שזה מונח ע"ג המיחם, וכן בביצה שזה עומד ע"ג הגג ולא שוקע בתוכו, בזה אין לאסור מדין הטמנה במקצת. ועוד תירוץ תירץ האור לציון שאין דרך הטמנה בכך, והוי כמו סלעים שכתב הרמ"א בסי' רנ"ז שמותר להטמין בהם דאין דרך הטמנה בכך.

והנה תי' קמא שהבאנו לחלק בין שוקע בגחלים למונח ע"ג גחלים, נראה להלן דהוא תלוי במחלוקת הפוסקים, דבסי' רנ"ח ע"ד הטור שמותר להניח כלי עם דבר קר ע"ג קדירה חמה, שאין זה כטומן בדבר המוסיף הבל, כתב הב"י כיון שהקדירה הולכת ומתקררת לא נחשב כדבר המוסיף הבל, וכתבו הפמ"ג (במשבצות זהב) והמחה"ש שהב"י הוצרך לטעם זה לשיטתו שהטמנה במקצת שמה הטמנה, וא"כ יש פה איסור הטמנה ולכן הוצרך לתרץ שחשיב אינו מוסיף הבל.

מבואר להדיא מדבריהם שאפילו אם מניח ע"ג קדירה ולא שוקע בתוכה, מ"מ אסור מטעם הטמנה במקצת, ודלא כסברת הד"מ (ועיין בא"א סק"א שלכאורה הפרמ"ג סותר את עצמו, וצ"ע).

ובאמת בפשטות זה שיטת הרשב"א בריש במה טומנין, שכתב וז"ל: "שהרי כל זמן שפני הקדירה דבוקים על פני דבר המוסיף הבל זו היא הטמנה", עכ"ל. ולא כתב שצריך שיהא שקוע בתוכו, אלא עצם זה שהוא דבוק בדבר המוסיף הבל חשיב הטמנה.

אך בט"ז שם בסי' רנ"ח פקפק בסברת הב"י, שזה לא חשיב כדבר המוסיף הבל, וכתב "ועיקר טעם ההיתר כאן כיון שאינו טמון בתוכו ממש רק מונח עליו, וע"ז כתב הטור והשו"ע שאין זה כטומן וכו', פירוש שאין כאן דרך הטמנה", עכ"ל. והפרמ"ג ביאר את סברת הט"ז לדידן שפוסקים שהטמנה במקצת לא שמה הטמנה, עי"ש.

אך זה צ"ע, דהלא הט"ז ביאר את דבריו בדברי הטור והשו"ע שהם סוברים שהטמנה במקצת שמה הטמנה, ואיך אפשר לומר בשיטתם שהטמנה במקצת לא שמה הטמנה, וצ"ע.

וידידי הרב צוריאל אוחיון שליט"א רצה לומר שהט"ז מתכוין לסברת הבית מאיר שאפילו אם נאמר שהטמנה במקצת שמה הטמנה, מ"מ זה לא מוטמן כלל אלא רק מונח, ובאמת זה מדוייק מלשון הט"ז שכתב שאינו טמון בתוכו ממש רק

מונח עליו, ור"ל שזה לא חשיב כלל הטמנה ואפילו במקצת לא חשיב.

וא"כ יוצא שסברת הב"י כתובה בט"ז, אך הפרמ"ג והמחה"ש סוברים שגם בכה"ג הוי הטמנה במקצת. ולדברי הפרמ"ג והמחה"ש הדרא קושיא לדוכתא מה שהקשה הב"י ממיחם ע"ג מיחם, ומה שהקשה האור לציון מביצה ע"ג גג רותח.

והנה מה שהקשה האור לציון מגג רותח לפרמ"ג אין זו קושיא כלל, דכתב בסי' רנ"ד (א"א ס"ק י"ב) שהטמנה במקצת היא דוקא בקדירה, אך בצלי בלא קדירה אין זה דרך הטמנה, וא"כ בביצה שזה לא בקדירה אין זה חשיב הטמנה.

ולקושיא א' שהקשינו ממיחם ע"ג מיחם, צ"ל לסברת הפרמ"ג כמו שכתב האור לציון (תשו' י"ב) שכל מה שאסר הב"י הטמנה במקצת הוא דוקא בהטמנה בדבר המוסיף הבל, אך בהטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל לא נאסר אלא אם כן הטמין את כולו. והסכים בזה שהטמנה בדבר המוסיף הבל אסורה מטעם שמא יחתה, וגם אם הטמין קצת יש חשש שמא יחתה, אך בדבר שאינו מוסיף הבל הגזירה היא שמא ימצא קדרתו צוננת וירתיחנה, ובזה י"ל דאם אינו מטמין את הכל לא קפיד כ"כ על החום ולא יבוא להרתיח, דהחשש הוא יותר רחוק מהחשש בגחלים שהם לפניך ויחתה בהם (וכך נראה שרמז לזה השו"ע הרב בקו"א סי' רנ"ז סק"ב).

ולסברא זו מיושב היטב דמיחם ע"ג מיחם חשיב דבר שאינו מוסיף הבל, כמו שביאר הב"י שזה הולך ומצטנן, ובזה נאסר דוקא כשמטמין את כולו.

אך בחזו"א נראה שלמד לא כך, אלא גם בהטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל נאסרה הטמנה במקצת, שהרי הקשה לדבריו שפסק שהטמנה במקצת שמה הטמנה מהגמ' בשבת דף מ' ע"ב "ובקשתי להניח לו פך של שמן באמבטי ואמר לי טול בכלי שני ותן", ומדוע לא יאסר מטעם הטמנה, וחידש הרז"ה שאין הטמנה בכלי בתוך כלי (עי"ש סי' ל"ז ס"ק ל"ב), והרי שם מדובר בדבר שאינו מוסיף (דכ"ש הוא מתקרר והולך, וכמו שכתב הב"י בסי' רנ"ח), ובכ"ז החזו"א אוסר מטעם הטמנה במקצת לולא הסברא שחידש שאין הטמנה דכלי בתוך כלי.

ולדברי הרמ"א שפסק הטמנה במקצת לא שמה הטמנה, לא קשה כלל מהגמ' שם דאיירי שהטמין במקצת, וגם לדברי הב"י עצמו לשיטתו לא קשה, דהלא הב"י כתב שזה נחשב דבר שאינו מוסיף הבל, ומותר להטמין את הצונן בדבר שאינו מוסיף הבל, וא"כ גם הטמנה כולה מותרת, אלא שהמשנ"ב בסי' רנ"ג הביא מהגר"א בשם הרר"י שמוליד חום אסור בצונן, יעוי"ש. אך המעיין בב"י שם בסי' רנ"ח יראה שלמד את הסוגיא בריש במה טומנין בההיא עובדא דרבה ור"ז כשיטת התוס' והר"ן ודלא כהרר"י, וא"כ אין מקור לדין זה, ולדבריו מותר להטמין לגמרי צונן בשבת בדבר שהולך ומתקרר אפילו אם מוליד חום, וכך כתב הפרמ"ג בדעת הב"י (אך הביאוה"ל בסי' רנ"ח לא למד כך בדעת הב"י), וא"כ לא קשה כלל מהגמ' בשבת, דשם איירי בצונן בדבר שאינו מוסיף הבל.

לסיכום: לשיטת הב"י הטמנה במקצת שמה הטמנה, לשיטת הרמ"א הטמנה במקצת לא שמה הטמנה, ונחלקו הפוסקים האם הטמנה ע"ג גחלים ולא שקועים בגחלים הוי הטמנה במקצת או לא. וכן נחלקו הפוסקים האם הטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל נאסרה במקצת, או שבזה גם הב"י מודה שלא נאסר עד שיטמין את כולו.

אברהם יזדי - אלעד

הערות בדיני שהייה - סי' רנ"ג

סעיף א'

א - בענין גריפה וקטימה כתב הר"מ (פ"ג ה"ד) וז"ל: לפיכך אם גרף האש או שכסה אש הכירה באפר או בנעורת פשתן הדקה, או שעממו הגחלים שהרי הן כמכוסות באפר, או שהסיקוה בקש או בגבבא או בגללי בהמה דקה שהרי אין שם גחלים בוערות, הרי זה מותר לשהות עליה, **שהרי הסיח דעתו מזה התבשיל**, ואין גוזרין שמא יחתה באש.

וכתב ע"ז **הכ"מ**: כתב הרמ"ך צ"ע האיך הסיח דעתו, שהרי בדעתו לאכלה בלילה, ומי לא עסקינן דאין לו תבשיל אחר כי אם זה, וטעם הנכון **משום דעביד [היכר]** כיון דגרף או קטם דלא אתי לחתויי, וכן פי' רבותי, עכ"ל. וי"ל לדעת רבינו דקים להו לרבנן שכל שגרף הוא מסיח דעתו, עכ"ל הכ"מ.

וז"ל **הר"ן** (דף ט"ו ע"ב מדפי הרי"ף): והיינו טעמא דבקטימה סגי לן בכל דהו ובגריפה בעי גריפה גמורה, משום דבגריפה אי גרף מקצת גחלים והניח מקצתן אין בנשארות היכר כלל, אבל מכיון שנתן אפר ע"ג כל הגחלים הא **עבד ליה הכירא** בכולהו, עכ"ל. ומשמע מדבריו דס"ל דהיתר גו"ק הוא משום הכירא כדברי הרמ"ך.

אולם **ברמב"ן** כתב וז"ל: מפורש בירושלמי הגורף עד שיגרוף כל צרכו, מן מה דתני הגורף צריך לטאטו בידו, הדא אמרה עד שיגרוף כל צרכו, פי' שיגרוף לגמרי עד שלא ישארו בו גחלים כלל ולא שלהבת, הקוטם עד שיקטום כל צרכו, מן מה דתני מלבה עליה נעורת של פשתן, הדא אמרה אפי' לא קטם כל צרכו, פי' אינו צריך לקטום עד שלא יהא ניכר שם אש כלל, ובגמ' דילן נמי בקוטם הכי משמע, שהרי אפי' גחלים שעממו הרי הן כקטומים וכן קטמה ונתלבתה, ומתני' נמי דייקא דקתני יתן את האפר, משמע נתינה בעלמא מדלא קתני שיטמין באפר, והטעם **לפי שהמערב אפר ואש לגמרי סילק דעתו מחיתוי האש, וכבר קלקלו והסיח דעתו ממנו**, אבל הגורף אם נשאר שם אפי' גחלת קטנה כיון שהיא לוחשת מבערת ומדלקת כירה גדולה, עכ"ל.

וכיוצ"ב כתב **הרשב"א** וז"ל: גרסינן בירושלמי הגורף עד שיגרוף כל צרכו, מן מה דתני הגורף צריך לטאטא בידו, הדא אמרה עד שיגרוף כל צרכו, הקוטם עד שיקטום כל צרכו מן מה דתני מלבה עליה נעורת של פשתן, הדא אמרה אפילו לא קטם כל צרכו, כלומר שאין צריך לקטום עד שלא יהא האש ניכר בו, אלא כיון שקטם קצת **מוכחא מלתא שהוא מתייאש ממנו ואינו רוצה בחתוי**. והכי נמי משמע בגמ' מדאמרינן גחלים שעממו הרי הן כקטומין, והוא הטעם שאמרנו דכיון שעממו ולא חשש ללבותן, מוכחא מלתא שאין קפיד בחתוי, עכ"ל.

ומשמע מדבריהם דס"ל דהיתר גו"ק הוא משום היסח הדעת, אלא דהרמב"ן פי' דבריו דמסלק דעתו מחיתוי האש (ולא מהתבשיל), וכן יש לפרש נמי לשון הרשב"א, אולם הרמב"ם נקט לשון דמסיח דעתו מן התבשיל, וע"ז שפיר קשיא קושית הרמ"ך.

ב - בענין גריפה וקטימה בתנור כתב **הרשב"א** וז"ל: מ"מ לענין גורף נראה מהירושלמי שהוא צריך לגרוף לגמרי עד שלא ישאר בו אש כלל. וא"ת כיון שהוא צריך לגרוף לגמרי מפני מה אסרו בתנור גרוף, פי' הר"מ ז"ל **מפני שא"א שלא ישאר בו ניצוץ א'**, וממנו ראוי לחתות ולהסיק וכו'. והרז"ה ז"ל פי' מדוחק קושיא זו, **דגריפה שאמרו לא שיהא צריך לגרוף ולהוציא חוץ מן הכירה**, אלא שיגרוף ויסלק הגחלים לצד אחד, ויניח הקדירה במקום הגרוף וכו'. ואינו מחוור בעיני כלל וכו', והנכון שנא' דגרופה ממש בעינן, אלא דבתנור כיון שהבלו רב ומרתיח **אינו נראה כגרוף**, אלא כמו שיש שם גחלים ואתי לאשהויי או לאהדורי בכירה שאינה גרופה ואתי לחתויי (וכ"כ הרמב"ן), א"נ אתי לאשהויי או לאהדורי בתנור גופיה דאינו גרוף, עכ"ל.

והנה **בר"מ** (פ"ג ה"ו) כתב וז"ל: ולמה אסרו להשהות בתנור אע"פ שגרוף, מפני שהגורף אינו גורף אלא רוב האש עצמה, **וא"א לגרוף כל האש עד שלא תשאר ניצוץ אחת, מפני שהבלו חם שמא יחתה כדי לבער הניצוצות הנשארות בתנור**, עכ"ל.

וכתב ע"ז **הרשב"א** הנזכר: ולדבריו צריכין אנו לומר דבכירה גרופה התירו, מפני **שאף על פי שנשארו בה ניצוצות**, מתוך שהבלה מועט אינה ראויה להתחמם בניצוצות מועטין הנשארים, ולא יהיב דעתיה ולא אתי לחתויי, אבל תנור מתוך שהבלו רב יהיב דעתי' ומחתה, ודומיא דקש וגבבה דבכירה שרי אפי' באינה גרופה ובתנור אסור, עכ"ל.

ויעויין **במג"א** ס"ק ח' שכתב וז"ל: אפי' אינו גרוף - מפני שהגורף אינו גורף אלא רוב האש עצמה, וא"א שלא תשאר ניצוץ אחד [ר"מ].

וכתב ע"ז **הפמ"ג** (א"א אות ח') וז"ל: אפילו - עי' מג"א. אף להמחבר שפסק גרוף כל האש כולו לא מקצתו (דלא כר"ן, עי' מה שאכתוב בט"ז אות ד' אי"ה בזה), א"כ תנור איזה חיתוי שייך, לזה אמר הרמב"ם ז"ל פ"ג מהלכות שבת הלכה ה' ו' מפני שאין אפשר לגרוף כל האש, ותראה שהאדון ז"ל סובר שמה שכתב הרמב"ם בה"ו מפני שאי אפשר לגרוף כל האש שלא ישאר ניצוץ אחד, "מפני" שהבלו חם שמא יחתה להבעיר הניצוצות הנשארות, כאלו אמר "**ומפני**" שהבלו חם, וכן הוא בלבוש דפוס פראג שפ"ג יעו"ש (וז"ל: מפני שהגורף אין דרכו לגרוף אלא רוב האש, וא"א לגרוף כל האש עד שלא נשאר ניצוץ אחד, ומפני שהבלו חם חיישינן שמא יחתה כדי להבעיר הנצוצות הנשארות בתנור - והוא כדברי הרשב"א הנזכר), אבל בנחלת צבי משמע לכאורה הטעם **בתנור שהבלו חם אי אפשר לגרוף שלא ישאר ניצוץ** יעו"ש, עכ"ל הפמ"ג.

ובכל בו (סי' ל"א) איתא בזה"ל: והטעם בגפת ועצים אפי' גו"ק נמי לפי שהגורף אינו גורף אלא רוב האש ועצמה, וא"א לגרוף כל האש עד שלא ישארו בה נצוצות אחת ועצמה **מפני** שהבלו חם, **ו**שמא יחתה לבער אותן הנצוצות הנשארות. ומלשונו (שכתב ומפני שהבלו וכו' ושמא יחתה) נראה כדברי הנחלת צבי.

ובמשנ"ב (ס"ק כ"ב) פי' כדברי הפמ"ג וז"ל: מפני שהגורף אינו גורף אלא רוב האש עצמה, וא"א שלא תשאר ניצוץ אחד, ובתנור שחומו רב חיישינן שמא יחתה כדי שיבערו אותם הניצוצות.

ג - גבי גריפה דמתני' פי' **רש"י** (ד"ה עד שיגרוף) - **משום דמוסיף הבל**. וכתבו ע"ז התוס' (ד"ה לא יתן עד שיגרוף) פי' בקונטרס משום תוספת הבל, ואין נראה לר"י דאפי' גו"ק היא מוספת הבל יותר מכמה דברים השנויין בבמה טומנין.

ובר"ן (דף י"ז ע"ב מדפי הרי"ף) כתב בביאור שיטת רש"י וז"ל: ולדברי רש"י ז"ל שהוא סובר דכירה קטומה אינה מוספת הבל וכו', דס"ל ז"ל דנהי דגפת של זתים והדומין לו אסור להטמין בהן, היינו משום דהנהו כל שעתא ושעתא מוספי הבלא, **משא"כ בגחלים קטומות שעוממות והולכות, ולא די שאינם מוסיפות אלא שפוחתות**.

ובמאירי כתב בביאור שיטת רש"י וז"ל: ומ"מ בגרופה או קטומה מותר כמו שאמרנו עד שיגרוף וכו', **ולמדת שבגו"ק הואיל ואינו דבר המוסיף מותר להשהות או להטמין עליה וכו'**, אלא שקשה לפרש לדעת זה מה שאמרו קופה שטמן בה אסור להניחה ע"ג גפת, והרי הטמנה זו בדבר שאין מוסיף הבל הוא, ואסר להושיבה ולהשהותה ע"ג גפת, ומה תוספת הבל לגפת ע"ג גחלת קטומה, אלא שהם מפרשים שהגפת כל שאדם טומן בהם דבר חם מוסיף הבל בכל שעה, אבל **הגחלים מתנוונות והולכות וחמימות שלהם קלוש**, **ועוד** שהגפת הוא מושיבה עליהם וכורך קרקעית הכירה בהם, אבל זה אינו מושיב הקדירה על הגחלים ממש. **ועוד טעם אחר ועיקר** שהמטמין בגפת מראה בדעתו דמכוין להחם כמה שיכול, אבל זה **מראה בדעתו שאין בדעתו בחמימות גדול**, **שהרי ממעטו קודם בגריפתו או בקטימתו**.

והנה **באגרות משה** (או"ח סי' צ"ג) גבי כסוי פח ע"ג תנורי הגאז שבזמנינו שהעולם נוהגין היתר להשהות ע"ג, כתב בתוך דבריו וז"ל: אך לשיטת רש"י דבקטימה שמותר בכירה הוא משום דאינה מוספת הבל, והוא כדפי' הר"ן דטעמו שאף שלשעתו מוסיף הבל, מ"מ הם עוממות והולכות, אין שייך זה בתנורי הגעז שלא נפחת אורו, וא"כ הוא מוסיף הבל שיש לאסור לפ"ז. איברא דבעצם לולא דמסתפינא היה נראה לע"ד דגם רש"י סובר דגחלים קטומים נחשבו מוסיף הבל, אך לא אסרו משום ההיכר שיש בהקטום שאין דעתו לחתות, דהא כן מפורש ברש"י דף ל"ז שפי' **שאני הכא דקטמה וגלי דעתיה דלא ניחא ליה בצמוקי** עיי"ש, וזה שפי' במתני' שיתן אפר ע"ג גחלים לכסותם ולצננם, אין הכוונה דלא יוסיף הבל, אלא דהוא גרוע מכפי שהיה בלא כסוי האפר, וא"כ גלי דעתיה שלא ניחא ליה בצמוקי רק שיהיה חם לבד, דבשביל זה לא אתי לחתויי, דבלא החתוי יהיה חם, דאם לא היה מגרע כלל לא היה מזה גלוי דעת דלא ניחא ליה בצמוקי. ולא יקשה לפי"ז על רש"י מה שהקשה הר"ן מהא דאסור להטמין ברמץ, שגם לדידיה יהיה חלוק בין שהיה להטמנה, וכן לא יקשה קושיות התוס' עליו. ולפ"ז גם לרש"י יש להתיר בתנורי הגעז לכסות בפח של מתכות, דג"כ הא ודאי הפחית החום מבלא הכסוי. אך מה נעשה שהתוס' והר"ן לא מפרשי כן בכוונת רש"י, אלא דסובר שכירה לא נחשבה מוסיף הבל, וא"כ יש לאסור לדידיה בתנורי הגעז בכסוי הפחים. אבל לדינא כיון שרוב הפוסקים פליגי ארש"י, עיין בב"י סי' רנ"ג ובד"מ שם, וסוברין דכירה קטומה היא מוספת הבל, ומ"מ מותר בשהייה מצד היכרא שאין דעתו לחתות, א"כ גם בתנורי הגעז יש להתיר כשמכסין בפח המתכות כמו שנוהגין, ובפרט שגם לרש"י אינו ברור שיאסור, עכ"ל. והנה זכה מדעתו הרחבה לבאר דברי רש"י כדברי המאירי הנ"ל.

[ולדברי הר"ן התוס' וש"ר דס"ל דהא דשרי לדעת רש"י להשהות ע"ג גו"ק, הוא משום דע"י כן חשיב אינו מוסיף הבל, צ"ל דהא דשרי להשהות ע"ג כירה שקטמה והובערה (אע"ג דכעת הוא מוסיף הבל), הוא משום דהא דגזרו רבנן שלא לשהות בדבר המוסיף הבל, לא גזרו אלא על דבר שמוסיף הבל בשעת ההנחה].

והנה אע"פ דמדברי רש"י בדף ל"ז פשטות לשונו משמע יותר כהמאירי וכמ"ש האג"מ, מ"מ יש להעיר על דברי המאירי מדברי רש"י בדף כ' ע"א ד"ה קטום, שכתב "מפזרים אפר מלמעלה כדי להפיג חומו כדי שלא יוסיף הבל בשבת", דמשמע דהא דמועיל קטימה הוא משום דאינו מוסיף הבל. וצ"ל דס"ל דמ"ש רש"י "שלא יוסיף הבל" לא נתכוין דהשתא אינו מוסיף הבל כלל, אלא ר"ל דכיון דעשה מעשה הגורם שלא יוסיף הבל כבתחילה, הו"ל גילוי דעת שאין בדעתו חימום גדול.

ד- כתב **הרז"ה** (ריש פרק כירה) דמאכל שנתבשל כמאב"ד ומצטמק וטוב לו אסור להשהותו לכו"ע, ולא שרי אליבא דחנניה אא"כ התבשל כמאב"ד ומצטמק ורע לו, א"נ נתבשל כ"צ אע"פ דמצטמק ויפה לו.

ובמלחמות שם כתב דאלה דברי תוהו, שכל מאב"ד מתבשל ומצטמק ויפה לו עד שיתבשל כ"צ.

ובשלטי גבורים שם כתב לדייק כדברי הרז"ה מדברי הטור שכתב "אבל רש"י ור"י פסקו דכל שהוא כמאב"ד מותר להשהותו ע"ג כירה אפי' הוסקה בגפת ועצים ואפי' אינה גו"ק, ותבשיל שנתבשל כ"צ אפי' מצטמק ויפה לו מותר", דמשמע דכל שנתבשל כמאב"ד לא שרי אא"כ מצטמק ורע לו. אלא דכתב דמדברי האו"ז משמע דפליג על הטור, וס"ל דאף בנתבשל כמאב"ד ומצטמק ויפה לו שרי להשהותו לדעת רש"י.

ובדרישה ס"ק ז' דייק נמי מדברי הטור כדברי השלטי גבורים הנ"ל, דהשיג דזה ודאי אינו, והיותר נראה דבנתבשל כמאב"ד ולא נגמר עדיין בישולו אין לך מצטמק ויפה גדול מזה דנגמר בישולו, ומש"ה לא הוצרך הטור לפרש זאת.

ובחזו"א (סי' ל"ז סק"ג) אחר שהביא הדעות בזה, כתב **דלשון הטור והשו"ע צ"ע בזה מה דעתם**, והסיק בזה"ל: ונראה שיש להקל אף במצטמק ויפה לו מבושל כמאב"ד, וכדעת הגאונים שהביא הרמב"ן, וכן רש"י ותוס' והרא"ש לא הזכירו לחלק בין תבשיל לתבשיל.

והפמ"ג כתב **דמלשון השו"ע משמע דדוקא אם נתבשל כמאב"ד** (גרידא ומצטמק ורע לו), או שנתבשל כ"צ ומצטמק ויפה לו, **אבל אם נתבשל כמאב"ד ומצטמק ויפה לו אסור**, וע"כ תמה על מ"ש אח"ז השו"ע ולא הוזכרה גו"ק וכו', דהא נפ"מ נמי לדבר שנתבשל כמאב"ד ומצטמק ויפה לו (עי' במ"ז אות א', ובסי' רנ"ד אות א', ובסי' רנ"ט אות ג').

ה - בב"י העיר על דברי הטור אמאי השמיט הא דגחלים שעממו או נתן עליה נעורת פשתן דקה, **ובתו"ש** (אות ו') הקשה על המחבר גופא אמאי השמיטה בשו"ע.

ו - כתב **הב"י**: ותנור פי' רש"י מתוך שקצר למעלה ורחב למטה נקלט חומו לתוכו טפי מכירה, משמע דוקא תנור שפיו למעלה קאמר תלמודא דנפיש הבליה מכירה, **וכדברי הר"ן שכתב בשם הר"ח** דתנור דמתני' בתנור של נחתומין, אבל תנור דידן ככירה של נחתומין. ותנור של נחתומין מפ' בלא יחפור, אבל תנור דידן ככירה של נחתומין. וז"ל הכל בו: ואלו הכירות שלנו שקורין פורנילא"ש שמסיקין אותם מבפנים, ואח"כ גורפין אותם ונותנין בהם פת או פאנדש או קסולא, מאחר שגרפו לגמרי והוא רחב מבפנים יותר משפיתת קדירה דינם כדין הכירה, **וכ"כ** ר"ח בפרק לא יחפור דמתני' בתנור של נחתומין, אבל תנור דידן ככירה של נחתומין, עכ"ל. עכ"ל הב"י.

והנה מרהיטת לשונם של הב"י והכל בו נראה דטעם הר"ח לחלק בין תנור דידן לתנור של נחתומין הוא מחמת צורתו, אולם בשה"צ ס"ק ל' כתב דלדעת הר"ח אינו משום דתנור דידן הוא מהצד, רק מטעם דשל נחתומין הוא היסק גדול.

ובחזו"א (סי' ל"ז ס"ק ז') כתב וז"ל: ותנורים שפיהם מן הצד, חומם אינם משתמר כתנורים שלהם, ולפיכך אין לנו ליתן להם דין תנור, ובב"י שם משמע דה"ט דהכל בו שכתב דתנורים שלנו דינם ככירה, וא"כ איירי בפיהם מן הצד, וצ"ל לפי"ז הא דהזכיר דברי הר"ח הוא ללמוד דתנאי תנור הוא במידה חמורה בחום, והלכך אין לו דין תנור בזמן שפיו מן הצד.

ז - גבי הטמנה במקצת כתב **הד"מ** דלא מקרי הטמנה אלא שמכסהו מלמעלה, כמו שיתבאר לקמן סי' רנ"ז.

ויעויין **בחזו"א** (סי' ל"ז ס"ק י"ט) שכתב וז"ל: בד"מ בסי' רנ"ג כתב ובסי' רנ"ז מבואר דלא מקרי הטמנה אלא במכסה מלמעלה, ולכן סתם לדינא להקל ליתן בגחלים, והוא תמוה מאוד שאין לזה זכר בסי' רנ"ז, דהתם מבואר דמכסה מלמעלה חשיב כמטמין בדבר המוסיף הבל אפי' כשאין הקדירה על הגחלים, אבל על הגחלים שפיר י"ל דחשיבא הטמנה, ואין מקום להקל ליתן בגחלים אלא ממ"ש הרז"ה ומדברי רשב"ם (דס"ל דכל דשרי בשהייה בע"ש שרי נמי בהטמנה) וכמ"ש לעיל, ואין כן דעת רה"פ וכו', ע"ש.

ח - אמרינן בגמ' (י"ח ע"ב) האי קדירא חייתא שרי לאנוחה ע"ש עם חשיכה בתנורא, מ"ט כיון דלא חזי לאורתא אסוחי מסח דעתיה מיניה ולא אתי לחתויי בגחלים, ובשיל שפיר דמי, בשיל ולא בשיל אסור, ואי שדא ביה גרמא חייתא שפיר דמי.

והנה **בב"ח** (סי' רנ"ג אות א' וכן בסוף אות ה', ובסי' רנ"ד אות ג') נקט לדינא דכל שלא נתבשל כמאב"ד חשיב כחי, ומותר להשהותו.

ולכאו' יש להביא סמך לדבריו מדברי הר"מ בפי' המשניות (שבת פ"ג מ"א) שכתב בזה"ל: וכן מה שאמרו בית הלל שאסור להשהות תבשיל ע"ג כירה אא"כ הוסקה בקש וגבבה או שהיא גרופה וקטומה, **אינו אלא במאכל שנתבשל חצי בשולו, כי אנו אומרים שמא יחתה בגחלים כדי להשלים בשולו**, **אבל אם לא נתבשל כלל** שאז הוא מסיח דעתו מבשולו עד למחר, או כשכבר נתבשל כ"צ עד שאינו צריך לאש אלא היא מפסידתו, מותר להשהות ע"ג גחלים. ומבואר דכל שלא נתבשל כמאב"ד חשיב שלא נתבשל כלל, ושרי להשהותו ע"ג כירה שאינה גו"ק, והיינו ממש דברי הב"ח הנזכרים.

ואחר כן ראיתי שכבר עמד בזה **הא"ר** (ס"ק ב') וז"ל: והנה מרמב"ם בפי' המשנה (ר"פ כירה) משמע דכל שלא נתבשל חצי בישולו הוי כחי, אבל בחיבורו (עי' פ"ג ריש ה"ח) משמע דכל שנתבשל קצת אפי' פחות משליש אסור, וחי ממש בעינן, וכן משמע בכל הפוסקים.

ט - בטור אחר שהביא דיני שהייה כתב דכל זה בענין שהייה לצורך הלילה, וכתב הב"י דה"ה במשהה לצורך מחר, אלא דאורחא דמילתא נקט שמי שמניח קדרתו לצורך מחר הוא מטמין אותה כדי שלא תצטנן. ואפשר דדוקא נקט לצורך הלילה, דאילו לצורך מחר בכל גווני שרי לשיהויי ע"ג כירה שאינה גו"ק או תנור, דכל לצורך מחר מסיח דעתו ממנה ולא אתי לחתויי, וכמ"ש בכל בו ובהגהות מרדכי. אמנם לא ראיתי שום פוסק זולתם שחילק בכך, עכ"ד.

בבה"ל (ד"ה להשהותו עליה) כתב וז"ל: ואם כוונתו לצורך מחר, יש מן הפוסקים שמתירין דלא חיישינן שיבא לחתות וכמו בקדרא חייתא [א"ר]. ועי' בסי' רנ"ד ס"ה בגר"א שם, ובמ"א שם ס"ק כ', ובא"ר ריש סי' זה, דמדינא אין לסמוך ע"ז, דדווקא בקדרה חייתא שא"א לאוכלו שרי, אבל בזה שאפשר לאוכלו חיישינן שימלך לאוכלו ויחתה. אלא שבדיעבד יש לסמוך ע"ז רק שלא יהיה רגיל לעשות כן, וכדלקמן בסי' רנ"ז בהג"ה לענין הטמנה, וכן משמע בפמ"ג בסי' רנ"ד, עכ"ל.

הנה מלשונו כאן משמע דכוונתו דבדיעבד דהיינו במקום הצורך יש לסמוך ע"ז, רק שלא יהיה רגיל לעשות כן. אולם לקמן בסי' רנ"ז ס"א על דברי הרמ"א "ובדיעבד יש לסמוך ע"ז רק שלא יהיה רגיל לעשות כן", כתב המ"ב וז"ל: משמע דאם הוא רגיל אף בדיעבד אסור, והטעם וכו'. ומשמע דבדיעבד היינו בעבר ועשה, וצ"ב.

י - כתב **הברכי יוסף** וז"ל: **מה שנוהגין להשהות תבשיל בתנור או בכופח לצורך שבת שחרית**, יפה עושים לדעת זה, והיא דעת רש"י וסיעתו דסתם קדירות דידן כשמשהין אותם כבר הם כמבושלות כמאב"ד ויותר, דכל שמותר להשהותו ע"ג כירה שאינה גו"ק מותר להשהותו ע"ג כופח או ע"ג תנור אם התנור מוגף, ואפי' אם הקדירה סמוך לגחלים, והוא שלא תהא נוגעת בגחלים. ואף לדעת הרי"ף וסיעתו אפשר דשרי, דתנור דידן ככירה דמי, הלכך כל שגרף וקטם שפיר דמי. **א"נ אפשר משום דלא איירי בגמ' אלא לצורך הלילה, אבל משהה לצורך מחר מותר אף ע"ג כירה שאינה גו"ק או בתנור, כיון שלצורך מחר הוא אסח דעתיה ולא אתי לחיתויי**. ומ"מ לצאת ידי כל ספק נכון להנהיג שישים חתיכת בשר חי בקדירה סמוך לחשיכה, ובזה שרי בלא פקפוק לכו"ע, וצריך להיזהר שלא תהיה הקדירה נוגעת בגחלים. מורי זקני הרב החסיד מהר"א אזולאי זלה"ה בהגהותיו כת"י.

יא - במחבר הביא ההיא היתרא דקדירה חיה או שנתן בה חתיכה חיה, וסתם ולא פי' אי איירי דוקא בחתיכת בשר או אפי' בירק חי.

והנה בב"י כתב דמדברי הגמ' והפוסקים נראה דלא שרי אלא דוקא במשליך לתוכו אבר חי שא"א להתבשל בלילה, משום דמסח דעתיה מיניה. אבל הר"מ כתב בפי' המשנה וז"ל: וכשתתבשל בשיל ולא בשיל, ישימו בו בעת הטמנתו דבר חי כגון בשר או ירק, ויהא מותר להשהותו ע"ג גחלים, מפני שהוא מסיח דעתו. נראה מדבריו שאפי' נתן בה דבר שאפשר לו להתבשל מבעו"י כירק וכיוצ"ב שרי, משום דכיון שעשה מעשה המוכיח שמסיח דעתו ממנה, מידכר ולא אתי לחיתויי, דומיא דשרי להשהות ע"ג כירה קטומה וסגי ליה בקטימה כל דהו, משום דכיון דעבד בה היכרא מידכר ולא אתי לחתויי, עכ"ד הב"י.

ובפמ"ג (בא"א ס"ק ד') כתב דההיא טעמא ל"ש אלא בדשדייה חתיכה חיה לקדירה מבושלת כ"צ, דעביד מעשה המוכיח שהסיח דעתו מזאת הקדירה, כמו קטמה כל דהוא, משא"כ בכולא חייתא ל"ש סברא זו. **וכ"כ המחה"ש** (על המג"א הנ"ל). וא"כ מדסתם המחבר והתיר בין בקדירה חיה ובין בחתיכה חיה ולא חילק ביניהם, מוכח דאיירי דוקא בחתיכת בשר, דהלא בחתיכת ירק חי ל"ש ההיא היתרא דקדרה חיה.

יב - בענין ההיא היתרא דקדירה חייתא כתב החזו"א (סי' ל"ו ס"ק ג') וז"ל: ע"ד היורה הקבוע בתנור וממלאים אותה מים מע"ש ומסיקין אור רפה תחתיה, והאור תחתיה כל הלילה, ובהשכמת הבוקר היא מרתחת מימיה, נראה שאפשר להקל מדין קדירה חייתא שבת י"ח ע"ב ובשו"ע רנ"ג ס"א, ואפי' בשדא בה גרמא חייתא ש"ד, וה"נ נהי דבמים אסור אפי' חיים, וכדאמר שם לא ימלא נחתום חבית וכו', ופי' הר"מ משום שממהר להתבשל ואין לו היתר של חי, וכמ"ש הב"י ס"ס רנ"ד, **מ"מ בהוסיף מים כ"כ שקשה רתיחתו יותר מבישול בשר, נראה דריבוי המים נידון כשדא ביה גרמא חייתא**, ועוד

לפי' התוס והרא"ש בהא דלא ימלא נחתום חבית שהוא מים שצריך למצו"ש לאפות הפת, וחיישינן שיצטנן סמוך לחשיכה, וכמ"ש הטור ס"ס רנ"ד, א"כ אין לנו ראיה לאסור מים חיים. ועוד יש לצרף דעת הכל בו והגה"מ שהביא הב"י סי' רנ"ג ד"ה ומ"ש רבינו וכ"ז וכו', וצידד שם לפרש כן בדעת הטור שכל שהיא לצורך מחר שרי אף בתנור ואף דבשיל ולא בשיל. ועוד יש סניף דאפשר דכל שאין היורה מגולה להאש מקרי סמיכה דשרי בכירה, ולמ"ש הרמ"א תנורים שלנו יש להם דין כירה [ויש כאן צדדים רבים לעיין בהם ויל"ע, **אבל טעם ראשון עיקר**], והלכך **אם נהגו היתר אין בכוחינו למחות**, ואם ירתיחו מבע"י ודאי שרי וכמו שכתבת, אבל א"א להכריחם בזה אם לא שכבר הורו לאיסור.

אח"כ נודע כי כל הלילה מסתפקין ממנה בלא הפסק עד הבוקר, וא"כ אין היתר כלל דדמי לחבית במ"ש ותורמוסין שם לפי' רש"י ותוס' ורא"ש, אלא שאם יתקנו מנעול לנעול דלת התנור יש להתיר כמו טח בטיט, עכ"ל.

והנה חידש מדעתו הרחבה דכל דע"י רבויי האוכלין א"א למאכל להתבשל לצורך הלילה, אית ליה היא היתירא דקדירה חייתא. **ובאמת יש מקום לחלוק על דבריו** ולאסור בכה"ג, די"ל דלא פלוג רבנן בדיניהם, ולא חילקו בשיעור המאכל הניתן ע"ג האש, ולא התירו אלא במאכל שמצד עצמו אא"כ לו להתבשל לצורך הלילה.

וכ"כ לדינא **בקצות השולחן** (סי' ע"א בבדי השולחן ס"ק י"א) וז"ל: ופשוט דאפי' יורה גדולה של מים ע"ג כירה קטנה, שצריך זמן רב עד שיתבשל, והוא משהה אותה לצורך מחר, ג"כ אסור, וכן בקדירה גדולה של ירקות שצריך זמן רב עד שירתיח אסור, משום דלא נתנו חכמים דבריהם לשיעורין אלא כל דבר שטבעו להתבשל מחר אסור, אע"פ שבשעה זו לא יתבשל מהר מפני הריבוי.

י"ג - בענין קדירה חייתא כתב המשנ"ב (ס"ק י') וז"ל: שלא נתבשל - פי' אז שרי ליתנו סמוך **לשקיעה** ממש.

ועיין **במנחת שלמה** (ח"ב סי' י"ב אות ד') שכתב בזה"ל: מצד הסברא נראה לענ"ד בין לענין חי בין לענין מבושל כמאב"ד, הכל תלוי בזמן השקיעה, ואין להתחשב כלל עם קבלת שבת דידיה, אך אפשר דאולי יש להתחשב עם הזמן שכל הציבור רגיל לקבל שבת, שהוא "סמוך לברכו" שנזכר ברמ"א בסוף הלכה ב' (ומדברי הרמ"א שם משמע קצת שהכל תלוי בקבלת שבת של הציבור, אך קימ"ל שם כמג"א שחולק ע"ז וסובר דעד כדי כך לא גזרו רבנן עיי"ש, משא"כ בנ"ד), ולא ידעתי מהו המקור של התולדת שמואל [מצוה ל"ב סי' ל"ג אות ג'] שסובר שתלוי בקב"ש, עכ"ל.

י"ד - עוד בענין קדירה חייתא כתב המ"ב (ס"ק י"א) **דאפי' אם הוחם התבשיל מותר להשהותו**, ולא גזרינן שמא יחתה כיון דעצם הבישול לא נתבשל כלל.

ובחזו"א (סי' ל"ז ס"ק כ"ב) כתב ע"ז וז"ל: במ"ב ס"ק י"א כתב דאפי' הוחם מותר כיון דעצם הבישול לא נתבשל כלל, ונראה דר"ל דהוחם ולא הגיע ליס"ב, אבל כל שהגיע לי"ס היינו התחלת הבישול. ולכאו' נפל בבירה דין קדירה חייתא, שהרי א"א לצמצם ליתן סמוך לשקה"ח, וכשמקדים הוי בישול קצת קודם שקה"ח, אבל השתא דבענין התחלת הבישול שפיר נותן קודם שקה"ח באופן שלא יהיה עדיין י"ס בשעת שקה"ח. **מיהו שדא ביה גרמא חייתא קשה, דאי שדי לתוך קדירה י"ס מיד בשיל קצת, וצ"ל דקדירה בשיל ולא בשיל היה ונצטנן, ועכשיו נותן גרמא חייתא ומחזירו ע"ג הכירה**, עכ"ל.

ובמנחת שלמה (תנינא סי' י"ב אות ג') כתב וז"ל: ומעתה כיון דלאחר שהגיע למאב"ד כבר חשיב כמבושל דפליגי ביה חנניא וחכמים, ע"כ דלא בשיל היינו דלא הגיע למאב"ד, וכיון שאין לנו שיעור אחר שפיר מסתבר כהחזו"א סי' ל"ז אות כ"ב דאם הגיע ליס"ב דהרי זה חשיב כתחילת בישול [ומשום דאף אם תשאר החמימות כל הזמן רק כשיעור שהיס"ב ולא יותר, ג"כ אפשר להתבשל אם יהא שרוי שם הרבה זמן כמו בטרמוס וכדומה]. אך אעפ"כ נלע"ד דכיון שרק אז מתחיל להתבשל, מסתבר שצריכים עוד שהייה מועטת בתוך המים, ורק אז ה"ז נקרא בשם בשיל ולא בשיל.

אולם **באור לציון** (ח"א סי' כ"א) כתב וז"ל: ולענ"ד נראה דאע"פ שמניח הקדירה מוקדם מבע"י והיס"ב בשעת השקיעה, חשיבא הקדירה חייתא ומותר להשהותה ע"ג כירה שאינה גו"ק, ואף אם יספיק הבשר להתלבן במשך זמן זה לא חשיב בשיל ולא בשיל אלא חי, ושיעור בשיל ולא בשיל היינו כשיעור שיגיע לשיעור שיתרכך הבשר, וראיה לזה שהרי דעת הר"מ (פ"ו מהל' מאכלות אסורות ה"י) והשו"ע (יו"ד סי' ס"ט סעיף י"ט) בשם ויש מי שמצריך דבעינן חליטה לפני הבישול (דהיינו שאחר מליחת הבשר נותנו מיד למים רותחין כדי שיתלבן ויצמית את הדם הנשאר בתוכו), וא"כ ה"נ בקדירה חייתא ודאי מיירי בחלוט (דקדירה חייתא לדעת השו"ע [בב"י סי' רנ"ג ד"ה ומ"ש ואם] היינו דוקא בשר חי, וגם דעת הר"מ בפי' המשנה [שבת פ"ג מ"א] הובא בב"י הנ"ל היינו ירק או בשר חי, וכן משמעות לשונו בחיבורו [פ"ג מהל' שבת הל' ח' ע"ש], הרי כולהו ס"ל דבשר חי מקרי קדירה חייתא), והרי בחליטה ודאי יש שיעור בבשר כדי שיתלבן מבית ומחוץ, דאל"כ מאי אהני חליטה לדם שבפנים, וכ"כ הר"מ שם, ואעפ"כ מקריא קדירה חייתא ומותר להשהותה, וע"כ לומר ששיעור בשיל ולא בשיל היינו רק כשמתחיל הבשר להתרכך, אבל אם רק נתלבן הבשר שבקדירה, ומכ"ש אם רק הגיע לחום שהיס"ב ועדיין לא נתלבן, לא מקרי בשיל ולא בשיל, ומותר להשהות הקדירה ע"ג כירה שאינה גו"ק, שגדר מבשל הוא לפי לשונו של הר"מ (פ"ט מהל' שבת ה"ו) בין שריפה גוף קשה באש או שהקשה גוף רך, הרי זה חייב משום מבשל, והנלע"ד כתבתי.

ט"ו - כתב **הבה"ל** (ד"ה מסיח דעתו ממנה עד למחר) נראה דאפי' אם התנור חומו רב ויכול להתבשל באיזה שעות בלילה במשך הזמן, אעפ"כ אם אין דרכן של בנ"א להמתין בסעודתן כ"כ בודאי אסוחי מסח דעתיה מיניה, ולא אתי לחתויי. וכן מורה לשון הר"מ שכתב גבי עסיסות ותורמוסין מפני שא"צ בישול רב, ודעתו עליהן לאוכלן לאלתר, משמע הא גבי קידרא חייתא שלא יוכל לאכול לאלתר בזמן שבנ"א אוכלין לא גזרו חכמים, **כיון שאין דעתו לאכול אז**.

וכתב ע"ז **החזו"א** (סי' ל"ז אות כ"ב) וז"ל: משמע אם דעתו לאכול אסור, ולפ"ז כל דין קדירה חייתא מכרע בסתמא, ולכאו' כל נותן קדירה יש בליבו יחוד לאיזה סעודה הוא מכינו, והיה נראה דל"ג חכמים אפי' דעתו לאוכלו בלילה ומצפה עליו, כיון שעל הרוב אינן משהין קדרא חייתא אלא לצורך מחר, ובזה ניחא דעת הכל בו והגה"מ שהביא ב"י דבחושב בהדיא לצורך מחר מותר אפי' בשיל ולא בשיל, ומיהו אין הכרח לדיניהם, דשפיר י"ל דלא פלוג בבשיל ולא בשיל.

ובמנחת שלמה (תנינא סי' י"ב אות ד') כתב וז"ל: לענין קדירה חייתא ובכה"ג שדעתו לאכול בלילה, נלענ"ד דמסתבר כהמשנ"ב סי' רנ"ג בביאה"ל ד"ה מסיח שאוסר (וצ"ע מ"ט פשוט ליה להחזו"א להתיר), שהרי בהא דאי שדי ביה גרמא חייא שרי, נראה פשוט דהיינו דוקא בכה"ג שע"י זה איכא גילוי דעת שכוונתו לצורך מחר, שהרי לענין זה אין שום טעם וסברא להתיר תמיד להשהות ע"י זה שיתן לתוך הקדירה חתיכה חיה, וכיון שכן דומיא דהכי הוא כשכל הקדירה חייתא, דבגמ' משמע שתרווייהו שקולין נינהו, **ובפרט בזמנינו יכולים בנקל להניח בשר חי ממש, ולהתאים את השלהבת באופן כזה אשר בשעה שיגיע זמן סעודת לילה כבר יהיה מבושל כל צרכו, ולכן נלענ"ד דלא מסתבר כלל להתיר בחייתא כשדעתו לאכול בלילה**, וצ"ע בדבר.

ט"ז - כתב **המשנ"ב** (ס"ק י"ד) דאפי' הובערה אח"כ שרי [גמ'], והטעם בכל זה כיון שגילה דעתו דלא בעי לגחלים סגי, דודאי ל"ש לחתויי.

והנה ב**אגרות משה** (או"ח ח"ד סי' ע"ד בישול אות ל') נשאל אם נפל הבלעך בשבת האם מותר להחזיר בלעדיו, כדאיתא ל"ז ע"א קטמה ונתלבנה וכו' ומחזירין לה, וגם מה טעם הדין סו"ס מחזי כמבשל, והשיב: מסתבר דבקטמה אף שנתלבנה איכא קצת היכר איך שקטמה, דאף שמתחילה לא סגי בלא כיסה כל הגחלים, כיון שקטם כולה והובערו הגחלים המקוטמים לא נאסר, כיון שגילה דעתו דלא בעי לגחלים, אבל כשהוסר האפר שקטם בהן שלא ניכר כלל גילוי דעתו דמתחילה לא מסתבר להתיר, ולכן בנפל הבלעך אם כולו אין להתיר, ואם מקצתו יש להתיר, עכ"ל.

ומבואר בדבריו דס"ל דההיא היתרא דקטמא והבערה ל"ש אלא בכה"ג שניכר הקטימה שקטם בתחילה, ועוד מבואר בדבריו דעיקר ההיא היתרא דקטמה והובערה שייך בין בשהיה ובין בחזרה.

אולם בשש"כ (פ"א הערה מ"ו) כתב בזה"ל: ושמעתי **מהגרש"ז** (שליט"א) שאם נפל הכיסוי מהאש דאסור **להחזיר**, ואף דקטמה והובערה שרינן שם במ"ב ס"ק י"ד, אפשר דמותר רק לשהות ולא להחזיר, ובפרט בכה"ג שלא עשה מעשה בגוף האש, כיון שהרי"ף והר"מ והשו"ע השמיטו דין זה גם לענין שהייה.

אולם במילואים לשש"כ הוסיף הגרש"ז וז"ל: אך נתברר דהחילוק בין לשהות ולהחזיר אינו נכון כמבואר שם בגמ', אך אע"פ שמאד תמוה על זה שהרי"ף והר"מ השמיטו גמ' זו מהלכה, וגם בשו"ע לא מובא כלל להלכה, והפנ"י בגמ' (ל"ז ע"ב ד"ה ומה) תמה באמת על המ"א שפסק כן להלכה, ובפרט ההיתר להחזיר גם לאחר שנתלבנה, מ"מ מסתימת הפוסקים משמע דשפיר מותר בין לשהות בין להחזיר, **ולא מסתבר לחלק בין עשה מעשה בגוף האש או שרק העמיד פח ונפל**. אך ראיתי בשו"ת אג"מ ח"ד סי' ע"ד אות ל' דאוסר בנפל הפח, ושאני קטמה והובערה ונתלבנה דיש קצת היכר, ומיהו לקרות לאור הנר לאחר שנפל הנייר שתלאו להיכר מבע"י מסתבר דודאי אסור, עכ"ל.

[ולכאו' לדבריו דסבר דאין לחלק בין עשה מעשה בגוף האש או רק העמיד פח ונפל, לכאו' תקשי קושיית המקשה באג"מ להאי טעמא דאיתא בראשונים דחז"ל דאסרו החזרה ע"ג אש שאינה גו"ק הוא משום דמחזי כמבשל, א"כ מאי מהני הא דקטמה מעיקרא, הא מ"מ השתא שהובערה מחזי כמבשל. ואפשר דהאי חשש דמחזי כמבשל, דיבא הרואה או הנותן להתיר בישול, אינו חשש שכיח כ"כ אלא חשש רחוק הוא, ועל כן משום חשש זה לא אסרו חז"ל לתת ע"ג כירה שאינה גו"ק אלא לכתחילה, אבל בדיעבד שקטם אלא שהובערה שוב לא אסרו עליו חז"ל את הנתינה משום חשש רחוק זה].

י"ז - בענין כיסוי האש ע"י פח אי חשיב בכה"ג כגו"ק, כתב **החזו"א** (סי' ל"ז סקי"א) שהיה נהוג בארצינו הק' שפתילת האש למטה תחת הפטפוט, ושופתין הקדירה למעלה על הפטפוט, והאש תחת שולי הקדירה, דינו ככירה שאינה גרופה, ואף אם מעמידין פח של מתכת ומשימין הקדירה בתוך הפח, מ"מ לא חשיב כדין נתן קדירה ריקנית על הכירה להפסיק, דהכא לא הוי רק ככיסה את הכירה בכיסוי' והעמיד הקדירה על הכיסוי, דזה חשיב ע"ג וכמ"ש לעיל סק"ט, והלכך אם נטל אין מחזירין בשבת אפי' עודה בידו ודעתו להחזיר, עכ"ל.

ומבואר דס"ל דכיסוי פח ע"ג האש לא מהני להחשיב את האש כגרופה וקטומה.

אולם **באגרות משה** (או"ח ח"א סי' צ"ג) נשאל בענין תנורי הגעז שבזמנינו אי שרי להשהות עליהם ע"י כיסוי פח של מתכות, שיש להסתפק אי דינם ככירה או כתנור, והשיב דכיון דעיקר ההיא היתרא דגו"ק הוא מחמת היכר, אלא דבתנור לא הוי היכרא כיון דדרך הבישול והאפיה בו הוא הרבה פעמים בגריפה וקטימה, ע"כ בתנורי געז דידן שאין הדרך כלל לבשל בכיסוי פח מתכות אין לך היכר גדול מזה שמסלק דעתו מלחתות בזה שנותן עליהם הכיסוי, וע"כ יש להם דין כירה קטומה, עכ"ד.

(והוסיף בתוך דבריו שם וז"ל: והנה יש טעם גדול לומר דלא שייך כלל הגדרה בתנורי הגעז שלנו, דהא חזינן שרק לשלא יחתה בהגחלים גזרו ולא לשמא יביא עוד עצים לכשיכלה האש, דאם היה שייך למיגזר זה היה לן לאסור גם בכירה שהסיקוה בקש וגבבא שלא שייך חשש חתוי שמא יתן עוד קש כשיתבער הקש שבכירה, דהא ליכא בזה הכירא, אלא צריך לומר דזה לא גזרו. ואולי משום דלא גזרו אלא בחתוי בפיו שקילא לאנשי, דלא חשיב להו מעשה כ"כ מלעשות בידים. וא"כ בתנורי הגז שלא שייך חתוי בהגעז שכבר יש שם, אלא אם רוצה להגדיל האש צריך שיתן עוד געז אחר שנותן ע"י שפותח יותר את נקבי הצינור שיורד משם הגעז, א"כ הוא כמו להביא עצים אחרים שלא גזרו דלא חששו שיעשה בידים. ואף אם נימא שהטעם שלא גזרו שמא יביא עצים וקש, משום שרוב הפעמים אינם בסמוך להכירה שהוא דבר קשה להביאם מרחוק, ויבא לזכור קודם שיביא העצים, וממילא לא גזרו אף שנזדמן שהם בסמוך משום דלא שכיח כ"כ, וכדאיתא חלוק זה כעין זה בריש ביצה בגזרה שמא יקטום עיי"ש בתוס', וא"כ בנורי הגעז שהוא דבר קל לפתוח יותר את נקבי הצינור להביא יותר געז יש לגזור, מ"מ כיון שעכ"פ לא גזרו אף בעצים וקש שסמוכים להכירה, לכן גם בגעז לא היה בכלל הגזרה אף שעתה נעשה באופן שלעולם הוא סמוך, כמו דברור שאף אם היה נעשה רגילות שלעולם יהיו קש ועצים סמוך לכירה שלא היה נאסר בשביל זה כיון שעכ"פ לא אסרו, כ"כ הוא הגעז שהוא רק כנעשה הרגילות שהם לעולם בסמוך להכירה שלא היה בכלל הגזרה, ואנן לא מחדשינן איסורין. וגם מסתבר שלעולם היה הרגילות שיהיו עצים וקש סמוך להכירה, דרוב בנ"א לא היו מצמצמים להביא רק כפי הצורך, ומ"מ לא גזרו בשביל זה שלא יבא ליתן קש ועצים אחרים, וא"כ הוא מטעם שלא חששו שמא יעשה בידים, וא"כ הוא עוד כמפורש שאין לגזור גם בתנורי הגעז שצריך לעשות בידים, ע"ש].

ואף **השבט הלוי** (ח"א סי' צ"א) כתב להשיג על דברי החזו"א וז"ל: בענין שהייה והחזרה דנוהגים כיום באה"ק שמשימין פח ברזל ע"ג הפטפוט ומשימין לתוכה הקדירות, ומחשבין זה לגרוף וקטום עפ"י דברי שולחן ערוך סי' רנ"ג ס"ג, ובתנאי שהגלגלים לסדר השלהבת בגודלה הראוי יהיו כלפי הכותל או באופן אחר שאין חשש חיתוי, דאל"כ אינו דומה כלל להתם, ובאופן כזה נוהגים להשהות ולהחזיר בדרך המותר דה"ל גו"ק. אלא דראינו להגאון חזו"א בהלכות שבת סי' ל"ז, וכן שמעתי ממנו בע"פ, דשדי ביה נרגא, והוא ע"פ דברי הטור וכו', ויצא מרן החזו"א שם אות י"א להחמיר בפתילות דידן ע"י תיקון הנ"ל, ופסק דבכה"ג אסור להחזיר רק לשהות, יע"ש.

אמנם ללמד זכות על ישראל דמנהגם תורה היא, נראה דודאי פשיטות דברי הגמ"ר מראין דמשום הא גופא דהאש מכוסה הוא דהתיר וכו', וכדברינו ראיתי בתשובת מהר"ם שיק או"ח סי' קי"ז וכו', אבל בכיסוי שאינו רגיל פשוט דמותר, ולא נחתי הפוסקים למה שחידש מרן החזו"א זי"ע דיש כאן ענין למעט החום. ואף דרב גובריה מאד מאד וכל גופי מרתת מתורה דיליה, מ"מ האמת יורה דרכו שדרך הפוסקים בהלכה זו צ"ע לדבריו.

י"ח - בענין הנ"ל אי בעינן לכסות את הכפתורים שמגביהים ע"י את השלהבת - בשולחן שלמה (ס"א אות ב'-ג') הובא בשם הגרש"ז דכיסוי פח שעל האש נחשב לגרופה אף בלא כיסוי הכפתורים.

ובאגרות משה הנ"ל כתב בתוך דבריו וז"ל: ולפ"ז אף בלא כיסוי גם על הכפתורים שעל ידם מקטינים ומגדילים, אלא שיכסה רק את האש לבד, נמי יש להתיר, דגם בכיסוי על האש לבד הוא היכר גדול שאין דעתו לחתות ולהגדיל האש וכמו שנוהגים הרבה, אך יותר טוב שהכיסוי של פח המתכות יכסה גם את הכפתורים, כדי שההיכר יהיה גם במקום החיתוי, כמו הקטום שיש אולי לחוש שלא ירגיש בהכיסוי ויחתה, ואף שהוא דבר רחוק, מ"מ כיון שיתתר ההיכר מצינו בהיכר שבמקום החיתוי, אולי הוא בדוקא בהיתר כזה, אבל ודאי זה לבד שיכסה את הכפתורים ולא את האש לא יועיל, שהעיקר הוא שצריך להראות שדעתו להפחית שזה נראה יותר בכסוי האש, אבל כיון ששם היו תרווייהו למעליותא שמפחית את החום והיה במקום החתוי, אפשר הוא בדוקא, ולכן יש להחמיר לכסות גם את הכפתורים, אבל כיון שיותר מסתבר שגם בלא כיסוי הכפתורים הוא היכר חשוב, יש להקל בשעת הדחק, ואין למחות באלו הנוהגים היתר בכיסוי האש בלבד, עכ"ל.

אולם בשבט הלוי הנ"ל מבואר כדבר פשוט שיש לכסות הכפתורים, וז"ל שם: בענין שהיה והחזרה דנוהגים כיום באה"ק שמשימין פח ברזל ע"ג הפטפוט ומשימין לתוכה הקדירות, ומחשבין זה לגרוף וקטום עפ"י דברי שולחן ערוך סי' רנ"ג ס"ג, ובתנאי שהגלגלים לסדר השלהבת בגודלה הראוי יהיו כלפי הכותל או באופן אחר שאין חשש חיתוי, דאל"כ אינו דומה כלל להתם.

ואף כתב שם בסוף דבריו בזה"ל: ובאמת יראה דבלא"ה בדידן קיל טפי מזמן הש"ס והש"ע, דאם האש מגולה דאסור שמא יחתה, וזה לדידהו דאפשר לחתות במגולה דהוי מבשלים ע"ג גחלים וכה"ג, אבל הני פטפוטים של נפט דגם במגולה א"א לחתות מצד האש כלל, ורק ע"י גלגלים מבחוץ והוא עומד, בכה"ג דא"א לזוז אותם או שקשרן א"כ אש מגולה גופא בכה"ג הוי רק חומרא היא, ודי לנו אם אינו מכוסה בכיסוי שאינו רגיל וכנ"ל.

ובספר גנזי שערי ציון שלוקט מכתבי הגה"צ ר' בן ציון במברגר, הובא ששאל את **מרן החזו"א** האם מועיל לכסות מע"ש את הבורג המגדיל ומקטין את האש, והשיב החזו"א דזה מועיל רק לגבי העמדה על האש של מאכל שטרם נתבשל בע"ש, אבל לא לגבי חזרה.

ונראה דטעמו של מרן החזו"א הוא דלענין שהייה דחיישינן שמא יחתה, שפיר מהני כיסוי הבורג המגדיל את האש, דתו ליכא למיחש לחתויי, אולם לגבי חזרה דאיכא נמי משום מחזי כמבשל, א"כ להא לא מהני כיסוי הכפתורים, דכיון דהאש גופא מגולה שפיר מחזי כמבשל.

י"ט - כתב **הרמ"א** דאם החזירם אינו יהודי בשבת חשיב כשכח, וכתב ע"ז **הבה"ל**: בלבוש כתב דוקא שלא בידיעת ישראל, דאל"ה מתחשב כמזיד, ולא נהירא, דהא טעם הדין הוא דבמזיד בא"י לצורך ישראל כשוגג בישראל, וכמ"ש בהגר"א, ושם הוא אפי' היה בציווי ישראל.

וכתב ע"ז **החזו"א** (סי' ל"ז ס"ק כ"ו ד"ה ונראה) וז"ל: ונראה דאם החזיר א"י בשבת חייב לסלקו, דכי היכי בשהיה אם נשאר על הכירה במקום דשהייתו אסור חייב לסלקה וכמ"ש לעיל, ה"נ אם הוחזר בשבת חייב לסלק.

ולפ"ז אם לא סילק במזיד חשיב החזרה במזיד, ובמזיד אסרינן דיעבד בשהייה אע"ג דלא עביד מעשה בשבת, וה"נ בחזרה אע"ג דלא עביד מעשה דיעבד מצטמק ויפה לו, ולפי"ז אם החזיר א"י בצווי של ישראל, אם ידע דחזרה ע"י א"י אסור והזיד להקל בזה אסור דיעבד מצטמק ויפה לו, ואין דברי הרמ"א אלא בהחזיר שלא מדעת ישראל או שוגג שמותר להחזיר ע"י א"י, **וזה כדברי הלבוש שהביא בבה"ל. ומה שתמך המשנ"ב בדברי הגר"א שכתב דע"י נכרי חשיב כשוגג, אין זה יסוד**, שאין כוונת הגר"א אלא דחשיב כשכח בעשה שלא מדעתו, אבל בעשה מדעת ישראל לא ממעשה הנחת הקדירה ע"ג כירה אתינן עלה, אלא מפני שחייב לסלקו ולא סלקו אתינן עלה, עכ"ל.

ובביאור דברי המ"ב אפשר דס"ל דשאני החשש בשהייה מהחשש בחזרה, דבשהייה עיקר דעת האדם באותה שעה היא על בישול המאכל, ועל כן חיישינן שמא יבא לחתות בקדירה בזמן שהיא על האש (ועל כן האיסור דשהייה אינו רק בשעת ההנחה, אלא עצם המציאות שהקדירה על האש וכמ"ש במ"ב בס"ק ה'), משא"כ בחזרה דבד"כ אין מחשבת האדם באותה שעה על בישול המאכל אלא על חימומו, על כן אינו בהול כ"כ על התבשיל, ולא חיישינן שמא יבא לחתות אלא בשעה שהוא עוסק בהנחת התבשיל ע"ג האש, דמתוך שעסוק באש יבא לחתות, וע"כ כל שנעשה כבר מעשה ההנחה ע"י א"י תו לא חיישינן שמא יבא הישראל לחתות באש.

[ואין להקשות על מ"ש החזו"א "ואין דברי הרמ"א אלא בהחזיר שלא מדעת ישראל, או שוגג שמותר להחזיר ע"י א"י", דכיון דידע הישראל שהא"י החזיר את הקדרה א"כ הרי יודע הוא שהקדירה נמצאת על הכירה, והו"ל חזרה בשוגג במה שלא מסיר כעת את הכירה, וא"כ ה"ל כהחזירו ישראל בשוגג דדינו כעבר ושהה, וכמו שהקשה החזו"א גופא על המשנ"ב, דאה"נ דשפיר ס"ל לחזו"א דהו"ל כשוגג ע"י ישראל, אלא דס"ל דכיון דלא קעביד מעשה שרי, וכדין שהייה בשוגג דשרי המאכל כיון דלא קעביד מעשה, משא"כ המשנ"ב דאיירי לענין מזיד וא"כ אף אי לא עביד מעשה יש לאסור כדין שהייה במזיד, וע"כ ק"ל לחזו"א מה הועיל מה שנעשה החזרה ע"י א"י].

כ - במשנ"ב ס"ק ל"ד כתב וז"ל: דמה שנעשה ע"י א"י במזיד לא חמיר ממה שנעשה ע"י ישראל בשוגג, וע"כ אפי' אם מצטמק ויפה לו מותר כיון שנתבשל כ"צ ואין נהנה ממנו כ"כ. והנה מסתמות לשונו משמע דאפי' אם היה האוכל קר בשעה שהחזירו הגוי שרי לאוכלו, וצ"ל דהנאת חימום אינה הנאה כ"כ, וע"כ לא אסרינן המאכל מחמתה. אולם לקמן בס"ה לענין אמירה לא"י כתב הרמ"א דאם נתן הא"י קדירה צוננת אסור לאוכלו אפי' צונן, ולא חילק בין מצטמק ורע לו למצטמק ויפה לו. וצ"ל דשאני התם שנעשה בציוויו, וע"כ גרע טפי משכח והחזיר וראוי טפי לקונסו.

איברא בס"ק ל"ו לגבי אם החזיר ישראל תבשיל שמצטמק ורע לו, סתם נמי וכתב דאפי' החזירו הישראל מזיד שרי לאוכלו שהרי לא נהנה כלל, ולא חילק בין תבשיל קר לחם, ולכאו' הכא בפשטות יש לאסור בתבשיל שהיה קר, שהרי נהנה ממעשה עבירה שעשה הישראל גופא, וגרע טפי ממצוה לא"י דאסרינן לאוכלו אפי' צונן.

ובאמת **בחזו"א** (סי' ל"ז אות כ"ז) כתב וז"ל: והרמ"א סי' רנ"ג ס"ה כתב דאם אמר לא"י להחם הקדירה אסור אפי' דיעבד, ואפי' לאוכלו צונן אסור, ומשמע דאפי' מצטמק ורע לו אסור, מבואר דכל שיש בו איסור בישול חשבינן ליה שבחא לאסור אפי' נצטנן, והרשב"א ס"ל דאין בישול אחר בישול אפי' בלח, והא דאסר הרשב"א הוא משום שציוה לא"י להבעיר האש כמבואר ברשב"א שם, ושמעינן דמצונן לחם חשיב ליה שבחא, דלמה נחמיר באמירה לנכרי טפי מעבר ושהה לר"מ ל"ח ע"א וכו', ומבואר ברשב"א דכל שהוחם באיסור וראוי לקונסו אסרינן לכל השבת אפי' נצטנן כבר, ולפ"ז הדין נותן דגם בהחזיר בשבת דשרינן אם החזיר מבושל כ"צ ומצטמק ורע לו אף אם החזיר מזיד במ"ב סי' רנ"ג ס"ק ל"ו, אינו אלא בהחזירו חם, אבל בהחזיר צונן אסור דהוא חשיב שבחא, והלכך אפי' היה יבש שאין בו משום בישול לכו"ע מ"מ אסור דיעבד משום חזרה, ואפי' החזיר ע"י א"י כמ"ש ס"ק כ"א, ואפי' צונן אסור לאוכלו, וזה דלא כמ"ש במשנ"ב סי' רנ"ג ס"ה בבה"ל בשם הפמ"ג, עכ"ל.

ובהמשך דבריו לענין החזיר בשבת תבשיל לח שנצטנן לגמרי, והוא תבשיל שנתבשל כ"צ ומצטמק ורע לו, כתב וז"ל: מיהו יש מקום להקל למש"כ במ"ב סי' שי"ח להקל כדעת תוס' דהלכה כר"מ בשוגג יאכל, ולמאי דהחמיר הרמ"א נצטנן לגמרי בדבר שיש בו לחלוחית יש בו משום בישול, א"כ אין ראוי ליתן חומרת חזרה כיון שיש במעשיו משום בישול, ומ"מ נראה דאין דברי הרמ"א אלא משום חומרא, אבל מעיקר הדין אין בו משום בישול וכמש"כ לעיל, ועוד דהא בשו"ע פסק כדעת הרי"ף והר"מ דהלכה כר"י דבישל בשוגג לא יאכל.

כ"א - כתב **השו"ע** וי"א דכל שנתבשל כמאב"ד או שנתבשל כ"צ ומצטמק ויפה לו, מותר להשהותו ע"ג כירה וכו'.

והנה קימ"ל דכל מקום דכתב המחבר בלשון סתם ויש, ס"ל עיקר לפסוק כדעה שכתב בסתם, וא"כ לכאו' הכא נמי בני ספרד הנוהגים כדעת המחבר היו צריכים לפסוק כדעה קמייתא.

איברא **דבארץ החיים** כתב וז"ל: כתב מאריה דארעא דישראל הגאון **מהר"מ בן חביב** בתשובה כת"י, הובא בתשו' זכור ליצחק ס"ו ע"ד דף קי"ג, דמה שאנחנו הספרדים נוהגים להשרות התבשיל של ליל שבת שנתבשל כ"צ ע"ג כופח, הגם דסתם תבשילין דידן מצטמק ויפה לו, והם ע"ג כופח שהוא מקום

שפיתת קדירה אחת, ואין היתר אפי' ע"י גו"ק לדעת הרי"ף והר"מ (היא סברא ראשונה דמרן ז"ל סתם בתחילה כוותייהו), ע"כ לומר שנתפשט המנהג שלא כדבריהם אלא כדעת הי"א שהם רש"י ור"י והר"ן והתוס' וה"ה וסמ"ג וסמ"ק ודעימייהו שהובאו בב"י, דס"ל דמותר להשהות תבשיל שנתבשל כ"צ והוא מצטמק ויפה לו ע"ג כירה שאינה גו"ק, וכיון דשרי ע"ג כירה שאינה גו"ק ה"ה נמי דשרי להשהות ע"ג תנור או כופח שאינם גו"ק, וכמ"ש מרן בב"י משם הר"ן דבכולהו גווני דשרי להשהות ע"ג כירה שאינה גו"ק, שרי נמי להשהות ע"ג תנור או כופח שאינם גו"ק וכו'. וכתב ע"ז הרב זכור ליצחק בדף הנז"ל ריש ע"ג, דהגם דאנחנו הספרדים אזלינן בתר מרן ז"ל בכל הוראותיו, מ"מ אפשר כי בנידון זה היה כן המנהג מימי קדם כדעת הי"א (עי' בכללים סי' ה' וסי' ז') משום כבוד ועונג שבת, כמ"ש מרן בב"י משם הרא"ש וכו'. וכן נוהגים אצלנו בתבשילים שלצורך הלילה כנז"ל, עכ"ל ארץ החיים.

וכ"כ **בכה"ח** (אות כ"ג) וז"ל: מיהו לענין דינא המנהג להקל כי"א שכתב אח"כ בשו"ע שכל שנתבשל כמאב"ד משהין אפי' לכתחילה, וכמ"ש בהגה דנהגו להקל כסברא אחרונה, עכ"ל.

ובברכי יוסף כתב וז"ל: דין א' וי"א שכל שנתבשל כמאב"ד וכו' - מה שנוהגין להשהות תבשיל בתנור או בכופח לצורך שבת שחרית, יפה עושים לדעת זה, והיא דעת רש"י וסיעתו דסתם קדירות דידן כשמשהין אותם כבר הם כמבושלות כמאב"ד ויותר, דכל שמותר להשהותו ע"ג כירה שאינה גו"ק מותר להשהותו ע"ג כופח או ע"ג תנור אם התנור מוגף, ואפי' אם הקדירה סמוך לגחלים, והוא שלא תהא נוגעת בגחלים. **ואף לדעת הרי"ף וסיעתו אפשר דשרי,** דתנור דידן ככירה דמי, הלכך כל שגרף וקטם שפיר דמי. **א"נ** אפשר משום דלא איירי בגמ' אלא לצורך הלילה, אבל משהה לצורך מחר מותר אף ע"ג כירה שאינה גו"ק או בתנור, כיון שלצורך מחר הוא אסח דעתיה ולא אתי לחיתויי. ומ"מ לצאת ידי כל ספק נכון להנהיג שישים חתיכת בשר חי בקדירה סמוך לחשיכה, ובזה שרי בלא פקפוק לכו"ע, וצריך להיזהר שלא תהיה הקדירה נוגעת בגחלים. מורי זקני הרב החסיד מהר"א אזולאי זלה"ה בהגהותיו כת"י.

ומבואר דההיא תי' דאנן נוהגין נמי כדעת רש"י לא ברירא ליה כ"כ כדבר פשוט וברור, וע"כ נחית לתרץ עוד תי', וראה לנכון לנהוג לצאת ידי כל ספק ע"י נתינת חתיכה חיה בקדירה.

כב - בענין שיעור מאב"ד יעויין במג"א כאן דציין לדברי המחבר בסי' רנ"ד ס"ב, דכתב שם השו"ע דהוא חצי בישול, ובמ"א שם (ס"ק ח') כתב וז"ל: עבי"ד סי' קי"ג די"א שהוא שליש בישולו (וכן סתם שם המחבר בס"ח - אע"ג דשם הוא לקולא), והכא פסק לחומרא משום חומרא דשבת.

כ"ג - בענין איך לשער שיעור שליש בישול וחצי בישול, יעויין בחזו"א (סי' ל"ז ס"ק ו') שכתב שצריך לשער בזמן הבישול, דהיינו דאם מתבשל כ"צ בב' שעות הרי דארבעים דק' הם שליש בישולו. ונראה דעד שהמים מגיעין ליס"ב אינו מן החשבון, והתחלת הבישול הוא משעה שהיס"ב, עכ"ד.

אולם יש מקום לומר דשיעור שליש וחצי בישול הוא שיעור באיכות המאכל, ואינו ענין לזמן הבישול, דאפשר דבחלקו הראשון של הבישול לא יפעל הרבה בדבר המתבשל, ואילו חלקו השני של הבישול יפעל פי כמה בדבר המתבשל.

ויעויין **בכה"ח** ס"ק כ"ח בס"ד שכתב וז"ל: ונראה שלדידן שאין בקיאין איזה נקרא מאב"ד, יש לשער כל שנאכל התבשיל ע"י הדחק מחמת בישול זה יש להתיר, עכ"ל. ומבואר בדבריו דס"ל דשיעור שליש וחצי בישולו אין עניינו שיעור זמן, דא"כ מה בקיאות צריך בזה, אלא הוא שיעור במציאות התבשלות הדבר וכמה ראוי הוא לאכילה.

כ"ד - במחבר כאן כתב דאם הקדירה יושבת ע"ג הגחלים אסור משום הטמנה. ויל"ע דלקמן סי' שי"ח סעיף ז' וח' התיר המחבר לתת קדירה ע"ג מיחם שע"ג האש, ואמאי לא אסר מדין הטמנה דעכ"פ הוי הטמנה במקצת.

וכתב ע"ז **הבית מאיר** וז"ל: אלא ודאי עיקר טעם הטור אף לשיטת הב"י דאף במגולה למעלה שייך דין הטמנה, היינו ע"ג גחלים, דלא ימלט לאיזה גחלים מסבבים הקדירה והוי הטמנה במקצת, אבל קדירה ע"ג קדירה שאין העליון נוגע כלל בהדבר המוסיף הבל אינו כלל דרך הטמנה, וזה לענ"ד הפשוט בכוונת הטור.

ובגר"ז [ריש מהדו"ב לסי' רנ"ט] כתב וז"ל: לק"מ להרשב"א (דס"ל הטמנה במקצת שמיה הטמנה) מהא דמניחים מיחם ע"ג מיחם, ולא דמי לע"ג גחלים וגפת שאסור משום הטמנה במקצת, די"ל דס"ל דמיחם לא מיחלף כלל ברמץ, כמ"ש התוס' דף ל"ט גבי סודרין, וכה"ג כתבו ריש פ"ד לענין קרקע הכירה וכו'.

כ"ה - כתב **הרמ"א** דכל זמן שהקדירה מגולה מלמעלה לא מקרי הטמנה.

ובפמ"ג (מ"ז ס"ס רנ"ט) כתב וז"ל: ומהו שיעורה שכתב הרב בסי' רנ"ג ס"א דבעינן דוקא שאין מגולה למעלה, אי כוונתו דוקא שגם פי הקדירה מכוסה, או דילמא כל שכל הקדירה טמונה אף שפיה מגולה הטמנה הוה, ומט"ז סי' רנ"ח משמע כן, ובחי' הרשב"א דף מ"ח ע"א (ברשב"א לפנינו מ"ז ע"ב) בקופה כתב דאמר נוטל הכיסוי והם נופלות, ודוקא באין מוסיף הבל, אלמא אע"פ שפיה מגולה, וכ"ת דוקא כולה חוץ מפיה וכו' יעו"ש משמע הכין, עכ"ל. (היינו דהרשב"א הקשה למ"ד דהטמנה במקצת לאו שמיה הטמנה, מהא דאמרינן דאיכא הטמנה בכה"ג דפיה מגולה, וכתב ע"ז הרשב"א וכ"ת דוקא כולה חוץ מפיה, א"כ נתת דבריך לשעורין, ומשמע דס"ל דכל שכולה מכוסה חוץ מפיה הו"ל הטמנה גמורה ולא הטמנה במקצת).

אולם **במ"ב** (ס"ק מ"ח) כתב על דברי הרמ"א וז"ל: שהיא מגולה וכו', היינו שאין מכסה עליה בבגדים מלמעלה, עי' לקמן סי' רנ"ז ס"ח. ומשמע דס"ל דאף שפיה בלבד מגולה הו"ל הטמנה במקצת. וכן סתם בס"ק ס"ט וז"ל: ואם אינו טמון היטב בתוכם שהוא פתוח מלמעלה שרי, דזה לא מקרי הטמנה כמ"ש הרמ"א בסוף ס"א בהג"ה.

[והנה בשה"צ שם אות ס"ה ציין מקורו בט"ז וש"א, והיינו דכתב הט"ז שם "אם הוא פתוח למעלה שרי", ומשמע דהמ"ב פי' דהיינו אף שאין מכסה עליה בבגדים בלבד, אולם הפמ"ג הנזכר למד היפך זה בדעת הט"ז גופא, ודייק כן מדבריו בסי' רנ"ח, אך עיי"ש דאין משמעות ברורה בדברי הט"ז כדבריו].

ובח"א כלל ב' סעיף ה' משמע נמי כדברי המשנ"ב, וכן מפ' לדינא באג"מ ח"ד (סי' ע"ד - הטמנה אות ד').

כ"ו - בחזו"א (סי' ל"ז אות י"ט) נקט עיקר לדינא כדברי המחבר דהטמנה במקצת שמיה הטמנה, וז"ל: כתב במ"ב סי' רנ"ג ס"ק ס"ט דמותר להטמין בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל בזמן שהקדירה מגולה למעלה, ע"פ דברי הרמ"א שאין הטמנה אא"כ הקדירה מכוסה מלמעלה, ולהאמור לעיל הדבר צ"ע ואין מקום להקל בזה, והטמנה בגחלים יש עוד צד היתר מדעת רשב"ם (דס"ל דבעי"ש כל כה"ג דשרי בשהייה ה"נ שרי בהטמנה - עי' רמ"א סי' רנ"ז ס"ז) וכמ"ש לעיל, אבל הטמנה בשבת אין שום סניף להקל, ואין להקל בשום הטמנה המשמרת את החום אף שאין הקדירה מכוסה.

סעיף ב'

א - כתב **הב"ח** וז"ל: ומדברי רבינו שכתב ונטל הקדירה מעליה אפי' בשבת מותר להחזירה, משמע דדוקא בנטל בשבת מותר להחזירה, אבל בנטל מבע"י אסור להחזירה בשבת, דאם מותר אף בשבת הכי הל"ל ונטל הקדירה מעליה מותר להחזירה אפי' בשבת, דהוה משמע שפיר דכשנטל מבע"י לא מיבעיא לן דמותר להחזירה מבע"י, אלא אפי' בשבת מותר להחזירה, אבל השתא משמע דהכי קאמר, לא מבעי דבנטל מבע"י דמותר להחזירה מבע"י, אלא אפי' נטל בשבת מותר להחזירה, אבל בנטל מבע"י אסור להחזירה בשבת. והכי משמע בתוספות, אבל הר"ן ע"ש הירושלמי מתיר אף בזה ומביאו ב"י, **וכן נהגו להקל**.

אולם יעויין לעיל **בפרישה** (ס"ק י' - על דברי הטור שם "אבל להחזיר כגון שהניח התבשיל עליה מבע"י ונטלו ממנה בשבת") שכתב וז"ל: וכתב הר"ן דדוקא בשבת אסור להחזיר, אבל סמוך לחשיכה אפי' אינו יכול להתחמם קודם חשיכה מותר כשאר כל מלאכות דמתירין ב"ה אם מתחילין עם השמש, ולא כמו שכתבו התוס' (ל"ו ע"ב ד"ה וב"ה), אבל לפי מ"ש רבינו בסוף סי' זה דאפי' מבע"י אסור להחזירו (אם אינו גו"ק) צ"ל הא דכתב רבינו ונטלו ממנה בשבת לרבותא נקט, דאם נטלו מבע"י פשיטא שאסור להחזירו בשבת, אלא אפי' נטלו בשבת אסור להחזירו אפי' מיד (אם אינו גו"ק), ולא כמ"ש הר"ן בשם הירושלמי דבכה"ג בכל ענין מותר (ומשמע דר"ל אפי' אינו גו"ק - ואפשר דכוונתו במ"ש "בכל ענין" היינו אע"פ שלא נתקיימו דיני חזרה דהיינו שהניחו ע"ג קרקע, ואפשר דס"ל דלדעת הרא"ש והתוס' כל שנטלו מבעוד יום אסור להחזירו אף מבע"י, אא"כ נתקיימו כל דיני חזרה, וכדמשמע בב"י שם ע"ש).

ומבואר בדבריו דס"ל דלדעת הטור הא דנטלו מע"ש אסור להחזירו בשבת, היינו דוקא באינה גו"ק, אבל אם הינה גו"ק שרי.

וז"ל **המאמ"ר** ס"ק י"א (לענין שיטת התוס' והרא"ש לאסור חזרה מבע"י): י"א דכל שהוא סמוך לחשיכה וכו', כ"כ התוס' והרא"ש ושאר פוסקים, וכ"כ הטור ז"ל דכל שאין שהות להרתיחה קודם השבת אם היתה צוננת דינן כמו בשבת, והוכיח כן מן הגמ', אבל הר"ן ז"ל נחלק ע"ז. גם מדברי רש"י ז"ל משמע דכל מבע"י שרי, וכתב מרן ז"ל שכ"נ מדברי הר"מ ז"ל שכתב בפ"ג כל שמותר להשהותו ע"ג האש כשנוטלין אותו בשבת אסור להחזירו למקומו, אלמא משמע דלא מיתסר אלא בשבת וכו', ע"כ. ואין להקשות ממ"ש הטור ז"ל לעיל בדיני שהיה בשיטת רש"י ור"י וז"ל: אבל להחזיר כגון שהניח עליה התבשיל מבע"י ונטלה ממנה בשבת ובא להחזירו וכו', דאלמא משמע דדוקא בשבת אסור כמו שדקדק מר"ן ז"ל מדברי הר"מ, ונמצאו דברי רבינו יונה והטור סותרים זה את זה, דכאן פסק בהדיא כדברי התוס' והרא"ש ז"ל, משום דלעיל לא אתא לפרושי דיני חזרה, אלא כתב דלפי שיטת רש"י ור"י דין גו"ק לא הוזכר לענין שהיה רק לענין חזרה כגון וכו', ופי' בקוצר מה הוא חזרה, ולא כיון שם לפרש באיזה דרך מותר להחזיר ובאיזה דרך אסור, משא"כ הר"מ דבדיני חזרה קאי, וכתב כשנוטלין אותו בשבת אסור להחזירו, משמע דאין איסור להחזיר אלא בשבת בלבד, כנ"ל פשוט. ועי' להרב פרישה ודרישה ז"ל.

ומבואר בדבריו דע"כ אין לדייק מדברי הטור כאן מה דינו באופן אחר, וא"כ אזלא לה ראיית הב"ח (איברא דהב"ח עצמו י"ל דס"ל דמעיקרא ל"ק קושית המאמ"ר בסתירת דברי הטור, דמ"ש כאן הטור ב"שבת" הוא לאפוקי נטלה בע"ש ובא ליתנה בשבת, ולא לאפוקי נטלה בע"ש והחזירה בע"ש. אלא דאע"פ דהב"י לא ס"ל כן, דא"כ ה"נ תו ליכא ראיה מדברי הר"מ דלא כהתוס' והרא"ש, דה"נ י"ל דמ"ש "בשבת" הוא לאפוקי נטלה בע"ש ובא ליתנה בשבת, ולא לאפוקי נטלה בע"ש והחזירה בע"ש).

ב - כתב הב"י וז"ל: וכ"כ הר' ירוחם בשם ה"ר יונה דכל **שרובו** רוטב ומצטמק ויפה לו והוא צונן, כשמחזירו ע"ג כירה ומצטמק הוי מבשל גמור.

והנה ברי"ו שלפנינו כל **שיש בו רוטב** (ולא כל שרובו). ובאמת באחרונים תמהו על דברי הרי"ו הנזכר (עי' פמ"ג מ"ז ס"ק י"ג, אגלי טל אופה סעיף כ"ו אות נ"ה, אג"מ או"ח סי' ס"ו ובתבואות שמש סי' ס"ו), ויש מן האחרונים שרצו לומר מכח זה דהוא ט"ס בב"י, ואין לסמוך על זה לכתחילה למעשה (כ"כ התבואות שמש הנזכר ובאור לציון ח"ב). אולם המנחת כהן בקונטרס משמרת השבת (ש"ב פ"ב) כתב לבאר דברי הב"י דבדוקא כתב שיש בו רוב רוטב (אע"ג דלא מצא כן ברי"ו), דכן סבר הב"י לדעתו.

ג - כתב **הב"י**: ופשטא דלישנא דגמ' משמע דכששולי הקדירה מונחים על דפנות הכירה וממלאים את חללה, מקרי ע"ג, וכשהקדרה כולה בתוך חלל הכירה ויושבת על קרקעית הכירה, מקרי לתוכה. וכך הם דברי רש"י בריש הפרק (לז.) (דכתב דכי משהי לתוכה דשאינה גרופה מטמין ממש ברמץ, עכ"ל. ומשמע דלתוכה פי' שכולה בתוך חלל הכירה, ויושבת על קרקעית הכירה).

אבל מדברי הטור שכתב ודוקא ע"ג כגון על שפתה, או על כסוי שעל חללה, נראה שאינו מפרש כן, אלא על גבה היינו ששולי הקדרה עומדין על דופן הכירה לא על חללה, או ששם כסוי על פי הכירה והושיב הקדרה על אותו כסוי, אבל כל ששולי הקדרה ממלאים את חלל הכירה מקרי לתוכה.

אולם **במשנ"ב** נקט דהטור והרש"י לא פליגי, וז"ל בס"ק נ"ז: ודוקא ע"ג - היינו על עובי דפנותיה מלמעלה, או ששם כיסוי על חללה והעמיד הקדירה על הכיסוי, ואפי' אם תלה הקדירה לתוך אויר הכירה וקצת דפנותיה בולטים מלמעלה, כדרך הקדירה שקצרה מלמטה ורחבה מלמעלה, ג"כ בכלל ע"ג הוי, ולא מקרי תוכה אלא כשיושבת הקדירה על קרקעית הכירה. וציין בשה"צ רש"י בדף ל"ז וטור.

ד - כתב **הב"י**: וכתב הר"ן דמשמע בירושלמי דכל הני פלוגתא ליתנהו אלא בשסלקן מע"ג כירה מע"ש ולא החזירן עד שחשיכה, אבל אם נטלו משחשיכה אפי' הניחו ע"ג קרקע מותר להחזיר. ועל דרך זה אפשר לפרש מאי דאמרינן לדברי האומר מחזירין מחזירין אפי' בשבת, לומר דאע"פ שהחזרה בלבד היא שנעשית בשבת שרי, ובכה"ג הוא דמחלקינן בין עודן בידו להניחם ע"ג קרקע, אבל כשסילק בשבת בכל גווני שרי, עכ"ד.

ודבר פשוט הוא שאין כן דעת התוס' והרא"ש וסייעתם, שהרי הם אוסרים להחזיר אפי' מבע"י סמוך לחשיכה, וכ"ש להחזיר בשסילק משחשיכה.

וכתב ע"ז **הדרישה** בס"ק ט' וז"ל: וקשה דילמא התוספות והרא"ש אסרו דוקא באינה גרופה או קטומה, לאפוקי הר"ן מיירי בגרופה וקטומה כמבואר בדבריו, ויש לומר דזיל בתר טעמא, דהא התוספות והרא"ש אינם אוסרים להחזיר מבעוד יום סמוך לחשיכה אלא מטעם גזירה דאתי נמי להחזירה כשנוטלה בשבת, אם כן גזירה זו איכא נמי למיגזר בגרופה וקטומה, ואין לומר דילמא דוקא באינה גרופה דחמיר גזרינן, דהא אדרבה גבי דבר דחמיר ביותר לא גזרינן, והראיה דהא כתבו הרא"ש ורבינו בסמוך אבל כל זמן שלא נתבשלה מותר להחזירה, ולא גזרינן דילמא אתי להחזיר משחשיכה, משום דאם היה מחזיר משחשיכה הוי מבשל בשבת, ופשיטא דמזדהר בהכי אפילו אי שרית להחזיר מבעוד יום כמו שכתב ב"י.

אך עדיין קשה דילמא הא דהתוספות והרא"ש אוסרים להחזיר מבעוד יום סמוך לחשיכה, נמי איירי בנטל מבעוד יום זמן גדול לפני חשיכה כמו שכתב הר"ן, ובכהאי גוונא דוקא גזרו להחזיר סמוך לחשיכה גזירה אטו חשיכה עצמה, ויש לומר דסתם נטילה מן הכירה הוא סמוך לחשיכה, שאז לפעמים נוטלין מן האש לצורך לילה או כדי להטמינה לצורך מחר, ואחר כך לפעמים נמלכין ומחזירין אותה על הכירה להיות חם לצורך הלילה, ואם כן אי ס"ד שהתוספות והרא"ש סבירא להו דאם נטלו בשבת עצמו מותר להחזירו בכל ענין, ולא אסרו אלא כשנטלו מבעוד יום, דהנטילה היתה בחול והחזרה בשבת, דהוי ליה תרי שמות והוי כהתחלת הנחה בשבת, אם כן כשהנטילה היתה סמוך לחשיכה היה להן להתיר להחזיר מיד סמוך לחשיכה, דכיון שהחזרה היתה בזמן הנטילה ליכא למיגזר אטו שבת, דהא בשבת עצמו כהאי גוונא מותר, וק"ל.

והיותר נראה לי ליישב שתי הקושיות הנ"ל, דהב"י בא לסתור דברי הר"ן שכתב בשם הירושלמי דכל הני פלוגתא ליתנהו אלא בשסילקן מעל גבי כירה בערב שבת, דמשמע מדבריו דקאי גם אפלוגתא דבית שמאי ובית הלל, ועל זה כתב דזה אינו דהם איירי בכל גווני, ודו"ק.

וז"ל **המאמ"ר** (ס"ק י'): ולכאו' יש לדקדק דהא דברי התוס' וסייעתו הם בכירה שאינה גו"ק כנזכר בב"י אח"ז, ואילו הר"ן ז"ל מיירי בגו"ק, ושפיר מצינן למימר דיודו התוס' ז"ל בדינו של הר"ן. אמנם במעט עיון נראה שצדקו דברי מר"ן ז"ל והם דברים ראויים אליו, דז"ל הר"ן ז"ל על הא דאסרינן להחזיר הקדירה כשהניחה ע"ג קרקע או תלאה במקל וכו': ומשמע בירושלמי דכל זה הוא דוקא כשסלקה קודם חשיכה ולא החזיר עד שחשיכה, דקאמר התם נטלו מבע"י מחזירו מבע"י, נטלו משחשיכה מחזירו משחשיכה, נטלו מבע"י וקידש עליו היום אם הניחו אסור, ועלה אבעי להו תלאו ביתד מהו, הניחו ע"ג ספסל מהו וכו', ודייק מיניה הר"ן ז"ל דכל שנטלו משחשיכה שרי אפי' הניחו ע"ג קרקע כמבואר למעיין שם, ולזה כתב מר"ן ז"ל דמדברי התוס' והרא"ש שכתבו דהא דשרו בה בגו"ק, ושמעינן מיניה דבאינה גו"ק אסור, היינו אפי' מבע"י כל שאין שהות להרתיחה אילו היתה צוננת, משמע בהדיא דלא כהר"ן, דהא מבואר בדבריהם ז"ל דמוקמינן מתני' בנוטל מבע"י ומחזיר מבע"י, ועלה קאמרינן בגמ' דוקא שלא הניחה ע"ג קרקע, דאלמא משמע דאע"פ שהנטילה והחזרה היו בזמן אחד ולא קידש היום בינתיים אסור, דהא פי' מתני' במחזיר מבע"י, ולא כמו שפי' הר"ן ז"ל דוקא בשקידש היום בין נטילה לחזרה, דכי היכי דאסברו מאי דמשמע במתני' דב"ה אסרי החזרה בשאינה גו"ק אפי' הנטילה והחזרה היתה מבע"י, ה"נ כן הוא הא דאסרינן בגו"ק כל שהניחה ע"ג קרקע כנ"ל. והוא פשוט מצד עצמו ולא הוצרכתי לפרשו, אלא מפני שראיתי לרב הדרישה ז"ל שלא הבין כן, ולענ"ד אין דבריו מחוורין, ע"ש שפלפל הרבה ויש בדבריו טעויות דמוכחי, ואפשר שבמסקנת דבריו מסכים למש"כ אלא שהוא שהוא סתום יותר מדאי.

וז"ל **התהל"ד** (ס"ק ט"ז): ולענין אי בעי תנאי חזרה בסמוך לחשיכה, עי' תו"ש ס"ק ל"ה דעתו דלא בעינן, ותמה על הב"י שלא הזכיר מזה כלום, והנה בהגמ"ר מבואר להדיא דאף בגו"ק אסור להניח סמוך לחשיכה, ולא התירו אלא החזרה, והכי משמע להדיא מדברי הב"י שכתב על דברי הר"ן ז"ל דבסלקה משחשיכה לא בעינן תנאי חזרה, וז"ל: ודבר פשוט שאין כן דעת התוס' והרא"ש ז"ל, שהרי הם אוסרים להחזיר מבע"י סמוך לחשיכה, וכ"ש להחזיר כשסילק משחשיכה, ע"כ. והא הר"ן ז"ל לא קאי רק על תנאי חזרה ומיירי בגו"ק, והתוס' והרא"ש ז"ל מיירי באינה גו"ק, אע"כ דהב"י ס"ל דהתוס' והרא"ש ז"ל ס"ל דאף בגו"ק בעי תנאי חזרה. והרמ"א ז"ל שהביא דעת הר"ן בשם י"א, וכן הביא דעת התוס' והרא"ש בשם י"א, אי נימא דס"ל דלא פליגא ע"כ דס"ל דגם התוס' והרא"ש מודים דלא בעי תנאי חזרה, אבל יותר נראה דס"ל כדעת הב"י דפליגי אהדדי, וכן המנהג להקל בשניהם כדעת הר"ן ז"ל. וטוב להחמיר בשניהם כדעת התוס' והרא"ש.

ה - כתב **השו"ע** דכירה שהיא גו"ק ונטל הקדירה מעליה אפי' בשבת, מותר להחזירה כל זמן שהיא רותחת ועודה בידו וכו'.

ובאג"מ (או"ח ח"ד סי' ע"ד בישול אות ל"ח) איתא בזה"ל: תבשיל מבושל כ"צ שהי' מונח ע"ג הבלאך, וכבתה האש בשבת ונצטנן אלא שעדיין חם קצת, האם מותר להחזירו לכירה אחרת גו"ק, וגם האם יש חילוק בין כבתה האש בשבת לכבתה קודם השבת. תשובה - יש להתיר דדמי זה כמו שעומדת על בלאך, דתנור שהניח במקום רחוק קצת שמותר להעמידה במקום יותר חם כשעדיין היה חם קצת שראוי לאוכלו, אבל הוא דוקא כשנכבה מאליו ע"י איזה סיבה, אבל אם כבו בכוונה בע"ש אסור, דהא בטלו בכוונה שהייה ראשונה. ומבואר בדבריו דאם נצטנן לגמרי אסור להחזירו לכירה אחרת, משום דבטלה השהייה הראשונה.

אולם בשש"כ פ"א (הערה ס"ט) כתב בשם **הגרש"ז אויערבאך** דיש להקל בזה (ומה שהחמיר שם בסעיף כ"ב החמיר שיהיה האוכל חם קצת, הוא משום דעת המ"א דכל דנצטנן המאכל בטלה השהייה הראשונה אע"פ שדעתו להחזירה ועודה בידו, ע"ש סוף סעיף י"ח, ולא משום דע"י דנצטנן נתבטלה השהייה הראשונה), וז"ל: אולם שמעתי מהגרש"ז אויערבאך (שליט"א) דאפי' לפי מה שכתב הרמ"א דטוב להחמיר אם הניח את הקדירה ע"ג קרקע, מ"מ בני"ד שרי, וטעמו שהרי אם בשעה שהעמיד את הקדירה על האש ידע מראש שתכבה הלהבה בשעה מסויימת, אך גמר בדעתו להעבירה תיכף לכירה אחרת, מסתבר דיש להקל, שהרי אף אם נחמיר לחשוש ולראות את הכיבוי כהנחה ע"ג קרקע, מ"מ סברא הוא דדוקא אם העמיד בידים ע"ג קרקע ועשה מעשה שנראה כאילו הסיח דעתו מלהחזיר, רק אז כתב הרמ"א שטוב להחמיר, אבל לא כשנפלה הקדירה מאליה, וה"נ בכבתה, דכיון דלא עשה מעשה הוה כנפלה מאליה, ומכיון שכן נראה דכשם שאם הוריד קדירה מהאש על דעת להחזירה, ובשעה שהקדירה בידו ראה שכבתה הלהבה, דשרי ודאי להעביר לכירה אחרת, ה"נ כאן כיון שידע מראש שתכבה הלהבה, וחשב להעביר את הקדירה ללהבה אחרת. וגם י"ל דאף בלא ידע שתכבה הלהבה, מ"מ כיון דבשעה שמעמידים את הקדירה על האש, הלא ודאי שרוצים להשהותה עד לזמן הסעודה, ולכן הוה כמו שדעתו לכך (ולא דמי לספיקו של הרע"א לעיל הערה נ', דשאני התם שהרי נוטלו על דעת שלא להחזיר, ולאידך גיסא הרי התם בעמוד והחזר קאי דהרי זה שהסיר לאו בעלים הוא, ומ"מ נראה דבנידון דידן שרי - תיקונים ומלואים). ודוגמא לדבר, דין היסח הדעת של ציצית ותפילין, דאף שאם נפלה טליתו או נשמטו תפיליו ממקומם חוזר ומברך, מ"מ אם אירע דבר זה באמצע התפילה אין נוהגים לברך, והוא משום שבתחילת הלבישה ודאי דעתו להיות לבוש בהן כל זמן התפילה (עיין סי' כ"ה במ"ב ס"ק מ"ד, ועיין תהל"ד סי' ח' ס"ק י"ב), ה"נ כאן הכל יודעים שדעתו ודאי להשהותה ע"ג האש עד זמן סעודתו, וכיון שלא עשה שום מעשה שנראה כהסיח דעתו מלהחזיר, מסתבר דאין להחמיר. ועיין גם בסי' רנ"ט סע' ג', שהעיקר לדינא שאם טמן בדבר שמותר לטלטלו ונתקלקלה הגומא, דמותר שפיר לעשות מקום לקדירה ולהחזירה, ולא חשיב כטומן מחדש. ואף שמובאת שם גם דעת האוסרים, מ"מ עיין בתו' רע"א על משניות סופ"ד דשבת, שתמה ע"ז מסי' רנ"ז דשרי לסלק את ההטמנה הקודמת ולעשות הטמנה אחרת לגמרי במקומה, ע"ש. ואף שאין לדמות אותה הטמנה למחזיר על האש, מ"מ רואים שאינו סובר כלל לחלק בין נתבטלה ההטמנה מאליה ובין ביטלה האדם על דעת לשנות מהטמנה להטמנה, עכ"ד. ועיין תשובות הגר"מ פיינשטיין (שליט"א) על "הלכות שבת" ח"ד (סי' ע"ד - בישול) ס"ק מ"א.

[וז"ל האג"מ שם: האם מותר לקחת בשבת תבשיל מבושל כ"צ, ועדיין חם קצת, מתוך תנור שלנו שכבה ולתתו ע"ג הבלעך, דאולי דומה למתוכה לעל גבה. תשובה: תנור שכבה אין תוכו חשוב כתוכה שבתנור, דתנור קר הוא כמקום אחר, ורק אם חומו גדול דיד סולדת בו מותר להוציא ולהניח על הבלעך].

ו - ילי"ע דלהאי טעמא דאסרינן חזרה משום מחזי כמבשל, מאי מהני הא דדעתו להחזירה דלא מחזי כמבשל, וצ"ל דהא דאמרינן מחזי כמבשל אינו דווקא לאדם אחר, אלא דאף לנותן מחזי קצת כמבשל, וע"י כן יבא לידי בישול ממש. א"נ דבאמת ל"ש מחזי כמבשל אלא בהניחה מידו, אלא דמשום האי איסורא דמחזי כמבשל אסרו חז"ל שהייה חדשה, וע"כ כל שלא היה דעתו להחזירה הו"ל שהייה חדשה ונכללת בכלל גזירת חז"ל (דחז"ל נתנו גדר לתקנתם, וע"כ אע"פ שפעמים ל"ש הטעם באופן זה או אחר, מ"מ נאסר הדבר משום הגדר של האיסור, דאל"כ נמצא שאין גדר לאיסור).

ז - כתב **האג"מ** (או"ח ח"ד סי' ע"ד בישול אות ל"ג): הניח קדירה ע"ג קרקע ועדיין הוא אוחז בה בבית יד, האם מותר להחזירה, דבפי' המשניות כ' הר"מ דמותר להחזיר בתנאי שלא תונח הקדירה על דבר אלא שתהי' באויר. תשובה: יש להקל, דמדאפיק (גמ' ל"ח ע"ב ושו"ע סי' רנ"ג ס"ב) בלשון הניחה ע"ג קרקע ולא בלשון העמידה ע"ג קרקע, משמע שהניחה ממש לבדה ולא אחוז בה כלל, ובר"מ פ"ג משבת ה"י לא הזכיר שתהא באויר, משמע שאף הר"מ מתיר.

אולם **בשש"כ** פ"א הערה נ"ב כתב וז"ל: עיין בביאור הגר"א

ד"ה ולא הניחה ע"ג קרקע בשם הירושלמי, וע"ש בקרבן העדה, ועיין בשו"ת מהר"ם שיק סוס"י קי"ז, דבהניחה ע"ג קרקע אפי' עודה בידו לא שרינן.

ח - כתב **הגרעק"א** בהגהותיו על גליון השו"ע וז"ל: נסתפקתי בראובן שנטל קדרת שמעון מהכירה ועודה בידו, ולא היה דעתו להחזירה אם מותר בחזרה, ודאי אם כבר הניחה ע"ג קרקע אסור להחזירה, דכל שאינו תלוי במחשבה רק במעשה לא שייך כללא דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, אך בעודה בידו דמחשבתו שאינו רוצה להחזירה אוסרה, בזה יש לומר דלאו כל כמיניה לאסור דבר שאינו שלו.

ואין לדמותו למ"ש המג"א סי' ש"ט סק"ח דאינו יכול לעשות חפץ חבירו בסיס לדבר האסור, דשאני התם דבסיס הוא מדין ביטול ויחוד החפץ להיות בסיס להמוקצה, ואיך יוכל לבטל לזה חפץ חבירו.

ולענ"ד דזה תלוי במחלוקת הראשונים, והוא במ"ש תוס' יבמות דף פ"ג ע"ב ד"ה אין אדם וכו', שהקשו בהאי דמסכך גפנו ע"ג תבואתו של חבירו, דס"ל לר"י ור"ש דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, [מאי שנא] מנותן נבלה או חלב בקדירת חבירו, ואור"י דבדבר התלוי במחשבתו הוא דאמר הכי, כמו המשתחווה לבהמת חבירו בסוף [פ"ב דמס'] חולין, דאפי' עשה בה מעשה כגון ששחטה איכא למ"ד דלא אסרה, ואיסור כלאים נמי תלוי במחשבה כדאמר במסכת כלאים הרואה ירק כו' כשאגיע לו אלקטנו מותר וכו'.

אמנם ראיתי לר"ש בפ"ז דכלאים [מ"ד] שהקשה ע"ז, דהרי העושה מלאכה בפרת חטאת דפטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים, הרי דאוסר אע"ג דתלוי במחשבה, דהרי הכניסה לרבקה ודשה כשירה דבעי ניח"ל, אלא ע"כ דגבי ע"ז הטעם רק דלאו שמיה תקרובת ע"ז כיון דאינו שלו, וגבי כלאים היינו טעמא דגזה"כ דכתיב לא תזרע כרמך כלאים, עיי"ש.

ונ"ל ביאור שורש פלוגתתם, דתוס' ס"ל **דכל מעשה שאינו אוסר בלתי המחשבה** לגבי זה אינו יכול לאסור דבר שאינו שלו, והר"ש ס"ל דדוקא בע"ז דהמעשה בעצמותו אינו איסור גופיה כמו שחיטה וכדו', רק במחשבתו משויה ליה לתקרובת ע"ז, מש"ה אין מחשבתו מהני לשל חבירו, וממילא אין כאן איסור לפנינו, משא"כ בפרה דהמלאכה בעצמותה הוא הפסול, אלא שהתורה אמרה **דמלאכה בלא ניחותא אינו פוסל,** מש"ה כל דניחא לעושה מלאכה מקרי מלאכה גמורה, וממילא נפסל במעשה מלאכה, וכמו כן כלאים התערובת בעצמותו הוא הכלאים, **רק דאם דעתו לעקרה לא מקרי תערובת,** ומש"ה כל שמסכך ומערב בידים מקרי תערובת גמורה, וממילא הוי כלאים.

ומעתה לענ"ד ה"ה בנידון דידן דהנטילה מהכירה הוא בעצמו העקירה, ולגבי דבר זה ל"ש אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, כמש"ל לענין הניח ע"ג קרקע, **רק כשעודה בידו אם דעת העוקרה להחזירה לא עשה עקירה גמורה,** וא"כ להתוס' י"ל דהוא בכלל אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, אבל להר"ש הנ"ל כיון דזה העוקרו לא היה בדעתו להחזירה, ממילא עקירתו בידים הוא עקירה גמורה וממילא אסור להחזירה.

ובאבי עזרי [הל' שבת פ"ג ה"י] הקשה על דברי הגרעק"א, וז"ל: וצ"ע לי דבריו בזה, שפשוט שכאן העיקר הוא אם בעת הנטילה מן הכירה הי' דעתו להחזיר אז מותר, ואם אין דעתו להחזיר אח"כ, כשהחזיר הרי זה כמו ששם מתחלה ואסרו, **ולא משום שאין דעתו להחזיר היינו משום שכוונתו הי' שלא להחזיר,** דברור שאפילו אם נפל מאליו ג"כ אין להחזירו, שעכ"פ אין כאן דעת ע"מ להחזיר, והרי מפורש בשו"ע או"ח סימן ח' ס"ק ט"ו שאפילו למ"ד שאם פשט טליתו ע"מ לחזור ולהתעטף אינו חוזר ומברך כשמתעטף אח"כ משום שלא בטלה העטיפה הראשונה, מ"מ אם נפלה טליתו וחוזר ומתעטף צריך לברך ומשום שכבר בטלה העיטוף הקודם, והרי זה עיטוף חדשה ע"ש, גם הכא אם לא הי' דעתו להחזיר הרי זה כמטמין לכתחלה ואסור, וא"כ אף אם אחר נטל מן הכירה סוף סוף הי' עקירה בלי דעתו להחזיר וודאי שאסור להחזיר, ולא עדיפא מאם נפל מאליו והוא פשוט, ותמיהני על הגרעק"א שנטה מזה.

והיינו דהאבי עזרי הבין דמדתלי הגרעק"א ענין זה בדין אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ע"כ דס"ל דלא עצם הנטילה אוסרת החזרה (אלא דבכה"ג דהיה דעתו להחזיר שרי), אלא דרק נטילה בצירוף הא דאין דעתו להחזיר אוסרת החזרה (ונפ"מ לנטילה בסתמא או נפלה מעליה), וכלשון הגרעק"א "דכל מעשה שאינו אוסר בלתי המחשבה".

אולם בלשון הגרעק"א בסוף דבריו (שכתב "רק דאם דעתו לעקרה לא מקרי תערובת", וכן שכתב "רק כשעודה בידו אם דעת העוקרה להחזירה לא עשה עקירה גמורה"), משמע דס"ל דהנטילה עצמה אוסרת את החזרה, אלא דאם היתה דעתו להחזירה שרי, ככלאים דהתערובת היא האוסרת, אלא דאם דעתו לעוקרה לא מקרי תערובת. איברא דא"כ דצ"ב א"כ מה זה ענין לאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, והלא אין חבירו אוסר מחמת מחשבתו אלא דעצם הנטילה אוסרת, וכיון דלא היה בפועל מחשבה להחזירה ליכא את הדבר המתיר להחזירה.

ואפשר דהגרעק"א ס"ל דכיון דבעה"ב הניח את הקדירה ע"ג הכירה, א"כ מוכח דדעתו שהקדירה תהיה ע"ג הכירה, ונמצא דבשעת נטילת הכירה איכא דעת בעה"ב להחזירה, וכנגד איכא דעת הנוטל שלא להחזירה, וע"כ תלי ליה במחלוקת הר"י והר"ש אם בכה"ג הו"ל בכלל אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, וא"כ א"א לו לעושה המלאכה לאסור את החזרת הקדירה מחמת מחשבתו שלא להחזירה כיון דאיכא דעת בעה"ב כנגדו, או דבכה"ג הדפעולה עצמה היא האוסרת ל"ש לומר בזה אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ואזלינן בתר דעת עושה המלאכה. [ויעויין בשש"כ פ"א הערה ס"ט דהביא כעין סברא זו לענין להחזיר קדירה שנפלה מאליה].

ט - כתב **הש"ג** (פרק כירה דף י"ז ע"ב מדפי הרי"ף) וז"ל: לשון ריא"ז ומותר להחזיר התבשיל ע"ג, בד"א ע"ג אבל בתוכה לא יחזיר אע"פ שהיא גו"ק, ונראה בעיני שלא אסרו להחזיר בתוכה אלא בכירה שיש לה תוך וחלל כעין תנור, אבל הכירות שלנו שהן פשוטות ואין להן תוך וחלל, הרי תוכה וע"ג אחד ומותר להחזיר בה [ועל גבה], עכ"ל.

וכתב **הגר"ז** (סעיף י"ז) וז"ל: ודע דתוכה לא מקרי אלא כששולי הקדרה עומדת ע"ג שולי הכירה, אבל כשאינה נוגעת בשולי הכירה אף שרוב הקדירה בתוך הכירה ונאחז בהרוחב שלו מלמעלה בגבי הכירה, זה מקרי ע"ג ומותר [מג"א ס"ק כ"ב]. ותנורים שלנו שדינם ככירה כמו שיתבאר, ובהם ליכא ע"ג ותמיד מעמידין בתוכן, ליכא חילוק בזה ותוכה הוי כע"ג [וזהו כוונת הש"ג שהביאו המג"א שם]. וכן העלה לדינא בשו"ת **שה"ל** (ח"ג סי' מ"ח).

איברא דלדבריהם צ"ב לשון הש"ג שכתב שיש לה תוך וחלל, דלדבריהם הל"ל שיש לה תוך וע"ג, וכן מ"ש אבל כירות שלנו שהן פשוטות ואין להם תוך וחלל, הל"ל אבל כירות שלנו שאין להם אלא תוך ואין להם תוך וע"ג. ובאמת במ"ב ס"ק ס"ז משמע דס"ל דאף בתנור דידן אסור ליתן בתוכו, וכמשמעות דבריו בס"ק נ"ח שהבין דברי הש"ג כפשוטם דאתא להתיר לתת ע"ג כירה פשוטה שאין לה כלל תוך וחלל.

י - כתב **המשנ"ב** (ס"ק נ"ג) אפי' בשבת וכו', דלא תימא דלא התירו חכמים אלא כשנטל מע"ש ומחזיר בע"ש סמוך לחשיכה, קמ"ל דמותר ליטול ולהחזיר אפי' בשבת גופיה, ואפי' כמה פעמים.

מלשונו משמע דבכה"ג דנוטל מערב שבת ומחזיר בע"ש סמוך לחשיכה בעינן לדעת המחבר לתנאי חזרה, ובאמת זה אינו לדעת המחבר, ורק הרמ"א הזכיר דין זה בשם י"א ע"ש (ואף אי נימא דפי' דברי השו"ע ע"פ שיטת הרמ"א דס"ל כוותיה, אע"ג דבאמת אין כן כוונת המחבר גופא, עדיין תקשי דאף הרמ"א לא הביא זה אלא בשם י"א, וכתב שהמנהג להקל אך טוב להחמיר).

ובעיקר ביאור דברי השו"ע שכתב אפי' בשבת, יש לפרש כמ"ש הר"ן גופא [ט"ו ע"ב מדפי הרי"ף] (דהוא בר פלוגתא דהרא"ש והתוס' דאוסרים החזרה מבע"י), וז"ל: ואמרי' בגמ' [ל"ח ע"ב] לדברי האומר מחזירין מחזירין ואפי' בשבת, ומדאמרינן אפי' בשבת מכלל דעיקר פלוגתייהו בחול היא, וכי תימא א"כ לב"ש למה לא מחזירין, פי' בתוס' דכל שהוא סמוך לחשיכה כל כך שכשהתבשיל צונן אינו יכול להתחמם מבעוד יום לב"ש אסור, וכל כי האי גוונא מיקרי חזרה, וכי יהיב לה על גבי כירה מקמי הכי מקרי שהייה, ואפשר ג"כ שאפי' היה התבשיל חם כל שאילו היה צונן לא היה שהות ביום כדי להתחמם, אסור לב"ש משום גזירת הרואין, וב"ה שרו, והיינו דאמרינן בגמרא דאע"ג דעיקר פלוגתייהו בחול לדברי האומר מחזירין מחזירין ואפי' בשבת, וכתבו בתוס' דמדב"ש אסרי כי האי גוונא אפי' בגרופה, נשמע לב"ה בשאינה גרופה כל שהוא סמוך לחשיכה כל כך אסור. ולא נראה לי כן משום דב"ש לטעמייהו אזלי דבעו בכולהו מלאכות שאדם מתחיל מבעוד יום (הוא) אם יעשה מקצת מעשה שלהם קודם לחשיכה, אבל לב"ה דמתירין בכולן עם השמש כדאיתא בפרקא קמא, אפי' אין שהות ביום כדי להתחמם שרי. ומשום הכי אמרינן בגמרא לדברי האומר מחזירין מחזירין אפילו בשבת, משום דלהחזיר סמוך לחשכה לא איצטריך להו לבית הלל, דהא בכל מלאכות כולן הן מתירין עם השמש, אלא משום דחזרה דשבת גופיה הוא דאצטריכו לאפלוגי, אבל אין הכי נמי דאפילו בשאינה גרופה מבעו"י שרי.

עוד יש לפרש הא דקאמרינן מחזירין אפי' בשבת כדפי' רש"י שם וז"ל: מחזירין אפי' בשבת - ביום המחרת, ולא תימא פלוגתייהו משחשיכה, והתם הוא דשרו משום דמוכחא דאדעתא דאהדורי לצורך מחר שקיל, אבל ביום לא מוכח דשקיל ליה אדעתא דאהדורי, ובטלה לה הטמנה והו"ל כמטמין מחדש לכתחילה.

ובמאירי (ל"ח ע"א) כתב וז"ל: ולא סוף דבר בהש"מ אלא אף בשבת עצמו, וזהו שאמרו לדברי האומר מחזירין מחזירין אף בשבת, עכ"ל.

י"א - כתב **השה"צ** (ס"ק מ"ד) וז"ל: ואין חילוק בין כשנטלה מן הכירה מבע"י ובין בשבת גופא לדעה זו, ועי' לקמן בהג"ה בשם הר"ן.

וכ"כ **הגר"ז** (סי"ד) וז"ל: כירה שהסיקוה בקש וגבבא או אפי' בגפת ועצים אלא שהיא גו"ק, ונטל הקדירה מעליה בין מבע"י בין משחשיכה ובא להחזירה עליה בשבת, אם עודה בידו וכו' מותר לו להחזירו (בשבת), אם בתחילה כשנטל הקדירה מעל הכירה היה בדעתו שיחזירנה אח"כ וכו'.

אולם **בלבוש** (ס"ד) כתב וז"ל: תבשיל שנתבשל כ"צ והוסר בע"ש מן האש, אסור להניחו משחשיכה ע"ג כירה אפי' גו"ק, שלא התירו אלא חזרה שהוסר בשבת, וכדרך שנתבאר (והיינו דס"ל דלא הותרה חזרה אלא בכה"ג ששהתה הקדירה ע"ג הכירה בכניסת השבת, דאל"כ הו"ל כנתינה חדשה דאסורה בשבת, דהא מעולם לא היתה הקדירה על הכירה בשבת).

ובפמ"ג (א"א ס"ק ל"ה) כתב על דברי הלבוש הנ"ל: ובלבוש ס"ד שלא התירו אלא חזרה שהוסר בשבת, ולא הבינותי דמשמע למ"ד מחזירין **אף** בשבת שהוסר מע"ש, עי' ב"י.

אולם **החזו"א** (סי' ל"ז ס"ק י"ב) העלה לדינא כדברי הלבוש, וז"ל: ואם נטל הקדירה מבע"י וחשיכה, אף בעודן בידו ודעתו להחזיר אסור להחזיר, ע"ש. ויעויין מ"ש לעיל דנחלקו בזה כבר הב"ח והפרישה, ע"ש.

י"ב - כתב **המ"א** (ס"ק כ') ועודה בידו - דהרב"י ס"ל דדוקא כשהניחה ע"ג קרקע אסור, אבל ע"ג מיטה או ספסל או שפינה ממיחם למיחם שרי, אבל הרמ"א ס"ל לאסור בכל אלו, דהו"ל כנותן בשבת לכתחילה, ועי' סי' רנ"ז ס"ה.

ומשמע מדבריו דלב"י שרי להחזיר בפינה ממיחם למיחם. איברא דיש להעיר דלפי מ"ש הב"י לקמן בשם הר' יונה דכל שיצא התבשיל מכ"ר תו אית ביה משום בישול, ה"נ יש לאסור בתבשיל לח מדין בישול. וכן יש עוד לאסור בזה לפי מ"ש הביה"ל לקמן סי' שי"ח [ס"ד ד"ה אם נצטנן] בשם הפמ"ג, דכל שהועבר לכ"ש אע"פ שהיס"ב תו אית ביה משום בישול לדעת המחבר. אולם אפשר לומר דהמ"א לא נחית הכא לבאר הדין אלא מצד דיני שהייה, ולא קמיירי מדיני בישול, וביותר דאיכא נפ"מ אף לדעת המחבר בתבשיל יבש.

י"ג - כתב **המשנ"ב** (ס"ק נ"ז): ודוקא ע"ג - היינו על עובי דפנותיה מלמעלה, או ששם כיסוי על חללה והעמיד הקדירה על הכיסוי (רש"י בדף ל"ז וטור), ואפי' אם תלה הקדירה לתוך אויר הכירה וקצת דפנותיה בולטים מלמעלה, כדרך הקדירה שקצרה מלמטה ורחבה מלמעלה, ג"כ בכלל ע"ג הוי, ולא מקרי תוכה אלא כשיושבת הקדירה על קרקעית הכירה (ב"י מ"א וש"א).

והיינו דהמשנ"ב הבין דהטור ורש"י לא פליגי כלל, ואף כוונת הטור ע"ג על עובי דפנותיה, כדברי הב"י דאינה מונחת בקרקעית הכירה (ודלא כהבנת הב"י), וע"כ ציין בשה"צ שמקורו רש"י וטור. ובאמת המעיין שם ברש"י יראה שאע"פ שמשמעות דבריו דלתוכה היינו בתוכה ממש וכמו שדייק בב"י, כתב אח"ז להדיא כלשון הטור, וז"ל: גבה - עובי שפתה או כיסוי שעל חללה, ומשמע כהבנת המשנ"ב דלא פליגי רש"י והטור.

י"ד - כתב **הרמ"א**: וי"א דכל זה אינו אסור רק כשנטלו מן הכירה מבע"י ולא החזירו עד שחשיכה, אבל אם לקחו משם משחשיכה אפי' הניחו ע"ג קרקע מותר. וכן נוהגים להקל בתנורים שלנו שיש להם דין כירה, וסומכין עצמם על דברי המקילין, וטוב להחמיר.

הנה מרהיטות לשונו משמע דהאי וטוב להחמיר איירי אכל דברי הר"ן, ולא רק לענין נתינה לתוך הכירה, ויעויין בס"ג וס"ה דסתם שם הרמ"א דהמנהג להקל כדעת הר"ן, ולא חזר וכתב דטוב להחמיר, ואפשר דסמך על מ"ש כאן בס"ב.

ובעיקר דברי הרמ"א יעויין **בחזו"א** (סי' ל"ז) שכתב וז"ל: ונראה דיש מקום להקל מדברי הר"ן וכמ"ש הב"י, ומיהו בדעתו להחזיר והניחו ע"ג קרקע או בעודן בידו ואין דעתו להחזיר, דבזה יש מקילין כמ"ש הב"י בשם ספר התרומה, ובמ"ב בבה"ל הביא עוד פוסקים מקילים, בזה יש מקום לצרף דעת הר"ן, ואפשר דהיינו טעם המנהג שהביא הרמ"א דמקילין להחזיר בהניחו ע"ג קרקע, ונראה דאין המנהג רק בדעתו להחזיר, אבל בהניחו ע"ג קרקע ואין דעתו להחזיר אין מנהג, ולכן דקדק הרמ"א בס"ב ובס"ג להזכיר דין נתנו ע"ג קרקע להקל, ולא הזכיר אין דעתו להחזיר דבזה לא מקילינן, עכ"ל.

אולם מסתימות דברי המ"ב משמע דס"ל דהנוהגים להקל היינו אפי' בלא היתה דעתו להחזיר, וכמו שפי' המ"ב בדעת הר"ן.

ט"ו - כתב **המשנ"ב** (ס"ק ס"ז) וז"ל: וטוב להחמיר - כי הרבה פוסקים חולקין על הר"ן, ועוד כי הב"י סובר שגם הר"ן לא התיר אלא ע"ג כירה ולא בתוכה, וגם המ"א בס"ק ל"ה מצדד כב"י, ומי עדיפא תנור שלנו מכירה.

ומ"מ נראה שיש זכות על המנהג, כי כבר נתבאר בפוסקים **שאין לאסור חזרה אא"כ יש חום שהקדירה יהיה נעשה רותחת מן החום,** וזה לא מצוי כ"כ, ע"כ אין לפקפק בזה. ואח"כ מצאתי בלבוש כדברינו.

הנה במשנ"ב כאן נקט דמ"ש הרמ"א לקמן ס"ה לאסור במקום שהיס"ב, היינו חום שתעשה הקדירה רותחת ע"י, ולא די שבאותו מקום איכא י"ס. וכ"כ החזו"א סי' ל"ז ס"ק ח' דבעינן שהתבשיל יכול להגיע לידי יס"ב, וכן העלה לדינא האג"מ ח"א סי' צ"ד.

ובגר"ז בס"ק כ"א כתב וז"ל: וכל מה שמחזיר בשבת למקום שהיס"ב (דהיינו שאם תבשיל זה שמחזיר היה צונן היה יכול להתחמם שם כ"כ עד שהיס"ב), אך לאין היס"ב לד"ה מותר לסמוך שם וכו'.

אולם בקו"א כתב וז"ל: אף שבב"י ובמ"א מיירי בצונן, מ"מ אפשר ה"ה להחם לענין חזרה בסמיכה לאינו גרוף, אפשר דשאני הכא דמיירי באיסור בישול שהרי בסמיכה לתנור שלנו שרי לגמרי כמ"ש רמ"א סוף סי' זה, **אבל הכא דמיירי שמא יחתה תלוי בחום התנור, וכן הוא משמעות לשון הג"מ ורמ"א, וכן עיקר (וצריך למחוק זה בפנים),** עכ"ל.

ט"ז - כתב **המשנ"ב** (ס"ק ס"ט) ואם אינו טמון היטב בתוכם שהוא פתוח מלמעלה, שרי, דזה לא מקרי הטמנה כמ"ש רמ"א סס"א בהג"ה [ט"ז וש"א].

אולם **בחזו"א** נקט עיקר לדינא כדברי המחבר לעיל ס"א דהטמנה במקצת שמיה הטמנה, וז"ל (סי' ל"ז אות י"ט): כתב במ"ב סי' רנ"ג ס"ק ס"ט דמותר להטמין בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל בזמן שהקדירה מגולה למעלה, ע"פ דברי הרמ"א שאין הטמנה אא"כ הקדירה מכוסה מלמעלה, ולהאמור לעיל הדבר צ"ע ואין מקום להקל בזה, והטמנה בגחלים יש עוד צד היתר מדעת רשב"ם (דס"ל דבע"ש כל כה"ג דשרי בשהייה ה"נ שרי בהטמנה - עי' רמ"א סי' רנ"ז ס"ז) וכמ"ש לעיל, אבל הטמנה בשבת אין שום סניף להקל, ואין להקל בשום הטמנה המשמרת את החום אף שאין הקדירה מכוסה.

י"ז - כתב **המשנ"ב** (ס"ק ע"ב): אם הוא סמוך כ"כ וכו' - היינו אפי' הוא קודם שקיעת החמה איזה זמן, דינו כמו בשבת. **והיינו רק לענין דבעינן גו"ק כמו בשבת, אבל לענין דעתו להחזיר ושלא יניחנו ע"ג קרקע לא בעינן בזה** [תו"ש והגר"א בשם הרא"ש].

ובתהל"ד (ס"ק ט"ז) כתב וז"ל: ולענין אי בעי תנאי חזרה בסמוך לחשיכה, עי' תו"ש ס"ק ל"ה דעתו דלא בעינן, ותמה על הב"י שלא הזכיר מזה כלום, והנה בהגמ"ר מבואר להדיא דאף בגו"ק אסור להניח סמוך לחשיכה, ולא התירו אלא החזרה, והכי משמע להדיא מדברי הב"י שכתב על דברי הר"ן ז"ל דבסלקה משחשיכה לא בעינן תנאי חזרה, וז"ל: ודבר פשוט שאין כן דעת התוס' והרא"ש ז"ל, שהרי הם אוסרים להחזיר מבע"י סמוך לחשיכה, וכ"ש להחזיר כשסילק משחשיכה, ע"כ. והא הר"ן ז"ל לא קאי רק על תנאי חזרה ומיירי בגו"ק, והתוס' והרא"ש ז"ל מיירי באינה גו"ק, אע"כ דהב"י ס"ל דהתוס' והרא"ש ז"ל ס"ל דאף בגו"ק בעי תנאי חזרה (ויעויין עוד מה שציינו בזה על דברי הב"י שם). והרמ"א ז"ל שהביא דעת הר"ן בשם י"א, וכן הביא דעת התוס' והרא"ש בשם י"א, אי נימא דס"ל דלא פליגא ע"כ דס"ל דגם התוס' והרא"ש מודים דלא בעי תנאי חזרה, אבל יותר נראה דס"ל כדעת הב"י דפליגי אהדדי, וכן המנהג להקל בשניהם כדעת הר"ן ז"ל. וטוב להחמיר בשניהם כדעת התוס' והרא"ש.

והנה אף הגר"א לא התיר בזה אלא לדעת הרא"ש, אבל לדעת התוס' מודה דבעינן לכל תנאי חזרה, ויעויין בדברי התוס' ל"ו ע"ב ד"ה וב"ה אומרים.

י"ח - בשה"צ (ס"ק ע') כתב וז"ל: אבל להיש מקילין דליכא חזרה בע"ש רק שהייה, מותר אף בלא גרופה אם הוא מבושל כ"צ ומצטמק ויפה לו, לדעה שניה הנ"ל בס"א, ולדעה ראשונה שם עכ"פ במצטמק ורע לו שרי [פמ"ג].

יש להעיר דהלא דאף בנתבשל כמאב"ד ומצטמק ויפה לו שרי לדעה שניה, וצ"ל דהשה"צ העתיק דבריו מתוך דברי הפמ"ג, דהוא ס"ל דאף לדעה שניה לא שרי אלא אם נתבשל כמאב"ד ומצטמק ורע לו, או שנתבשל כ"צ ומצטמק ויפה לו, אבל אם נתבשל כמאב"ד ומצטמק ויפה לו לכו"ע אסור (מ"ז סי' רנ"ג אות א', ובסימן רנ"ד אות א', ובסי' רנ"ט אות ג'). אולם אכתי יש להעיר הא דלא נחית השה"צ לפרש דבריו, דהלא לדידן אתי דלא כהלכתא.

סעיף ג'

א - כתב **השו"ע** המשכים בבוקר וראה שהקדיחה תבשילו, יכול להסיר ולהניח קדירה ישנה ריקנית ע"פ הכירה וכו'.

וכתב **החזו"א** (סי' ל"ז ס"ק י"א): נראה דוקא קדירה של חרס ישנה מותר ליתן, אבל של מתכת שהיא ריקנית יש לחוש לבישול, כדאיתא בר"מ פ"ט ה"ו דהמחמם את המתכות עד שנעשה גחלת ה"ז מבשל, ואף אם עדיין לא נעשה גחלת נראה דאסור.

ויעויין **באג"מ** (או"ח ח"א סי' צ"ג) דכתב דדברי החזו"א ל"ש אלא באש גדולה ששיך שתעשה המתכת לגחלת אם ישאירה שם זמן רב, אבל בנותן ע"ג אש קטנה שא"א למתכת לעולם להעשות גחלת, ל"ש לומר כן, דהוא דומיא דנותן קיתון של מים במקום שא"א לו להגיע לי"ס דשרי לכתחילה.

וכן השיג **המנחת שלמה** (ח"א סי' י"א) על דברי החזו"א, דכל שהקדרה עומדת במקום שא"א לה לעולם להעשות גחלת אין שייך בזה כלל חצי שיעור, ודמי למעביר פחות מד"א ברה"ר דלאו כלום הוא.

איברא דבספר גנזי שערי ציון שנכתב מכתבי הגה"צ ר' בן ציון במברגר זצ"ל, הובא ששאל את **החזו"א** האם מותר לכוף כלי מתכת ע"ג מנורה בשבת כדי להחשיך בחדר, והשיב החזו"א דאם יגיע הכלי לחום של יס"ב אסור אפי' אם דעתו לסלק הכלי לפני שיגיע ליד סולדת, אבל אם לא יכול להגיע ליד סולדת מותר. ומבואר נמי דהחזו"א ס"ל דכל שאפשר לכלי שיגיע לחום שהיס"ב יש לאסור.

ב - רהיטות לשון **ההגמ"ר** (שהוא מקור דברי המחבר) דע"י הקדרה הריקנית ה"ל ככירה גו"ק, וכן משמעות השו"ע דלא התיר אלא בתנאי חזרה (וכדין כירה גו"ק).

ובמג"א כאן (ס"ק ל"א) כתב וז"ל: דהו"ל כירה כגו"ק, שהרי הקדירה סותמת את פי הכירה (הגמ"ר מ"מ פכ"ב), וכ"מ בסי' שי"ח ס"ח, וא"כ י"ל ע"ג תנורים שלנו שרי ליתן אפי' האש בתוך התנור, כיון שיש מעזיבה המפסיק בין האש, וכ"מ בסי' שי"ח סט"ו, עכ"ל.

והנה בסי' שי"ח מבואר במג"א דהכא עדיף טפי בכירה גו"ק (וכ"כ המחה"ש כאן), וכן משמע מדבריו כאן דדימה דין דידן לתנור שיש ע"ג מעזיבה וכתב דשרי **ליתן** ע"ג, ומשמע אפי' לכתחילה, וכן מפ' להדיא במג"א ס"ס רנ"ט בקיצור הל' שהיה והטמנה דבתנור כה"ג שרי ליתן אפי' לכתחילה (ומ"ש המחה"ש "ומ"ש מ"א ע"ג תנורים שלנו שרי ליתן, ר"ל להחזיר, אבל בתחילת שהייה בשבת ודאי אסור", צ"ב דבמג"א שם כתב להדיא להתיר אפי' ליתן לכתחילה, ואה"נ דהגרעק"א שם כתב להשיג על המג"א דדוקא חזרה שרי ולא נתינה לכתחילה).

וא"כ צ"ב אמאי לא התיר כאן המחבר אלא בכה"ג דאיכא תנאי חזרה. איברא לפי מה שפירשו הדגמ"ר והיד אפרים דברי המג"א בסי' שי"ח ס"ק כ"ו היינו גופא קושית המג"א שם על המחבר אמאי הצריך דיני חזרה, וע"ז תי' דהכא איירי בדבר מבושל, וע"כ גזרינן ביה אטו דבר לח שנצטנן דיש בו משום בישול, אולם המ"א עצמו שם פליג על השו"ע וס"ל להתיר אף בכה"ג ליתן לכתחילה בשבת.

נמצא די"ל דהא דהתיר המג"א ליתן לכתחילה ע"ג תנור שיש ע"ג מעזיבה, אזיל לשיטתיה דלא ס"ל כדעת המחבר כאן בשו"ע (וא"כ אפשר דהיינו כוונת המחה"ש כאן שכתב דהמג"א נתכוין לחזרה ולא לנתינה לכתחילה, דנהי דהמג"א בס"ס רנ"ט התיר אפי' נתינה לכתחילה, מ"מ הכא שמבאר דברי המחבר לא היה לו לכתוב היפך דעתו).

אולם במשנ"ב מבואר דנקט דס"ל דנתינה ע"ג קדירה ריקה ה"ל ככירה גו"ק וצריך לתנאי חזרה, ורק בתנור יש מקום להתיר אפי' ליתן לכתחילה.

והנה **בגר"ז** סעיף כ"ו העתיק דברי ההגמ"ר כאן, ואח"כ הביא מן המג"א להתיר נתינה לכתחילה ע"ג מעזיבה, וכתב ע"ז בקו"א [אות י'] וז"ל: אף שהמג"א למדה לכאו' מס"ג בשו"ע, והתם לא שרי אלא בתנאי חזרה המבוארים גבי חזרה, שעודה בידו ושתהא רותחת אף לרמ"א אם נטלה מבע"י, מ"מ ממ"ש המג"א וכן משמע בסי' שי"ח ס"ח וט"ו מבואר דאפי' תבשיל קר שרי, דבהכי מיירי התם, וא"כ ה"ה להניחה ע"ג קרקע דלא מיתסר אלא משום שמושיב לכתחילה בשבת, והתם שרי אפי' לכתחילה, וכ"כ המג"א בהדיא ס"ס רנ"ט דאפי' תבשיל קר שרי בדבר המפסיק, משמע אפי' לכתחילה מדלא הצריך שיסירו מהכירה משחשיכה, וגם בלא"ה כיון שנצטנן לגמרי הרי זה כמושיב לכתחילה כמ"ש המג"א בס"ק ל"ו, וה"ה לס"ד השתא אפי' בלא דבר מפסיק, ולהכי הזכיר כאן המג"א מ"מ פכ"ב להודיענו דדמי למ"ש המגיד משנה שהעתיק המג"א בס"ק ל"ג דאפי' לכתחילה שרי התם, והא דהכא בס"ג בשו"ע

לא התיר אלא חזרה, י"ל כמ"ש המג"א סי' שי"ח ס"ק כ"ו לחלק בין תבשיל חם שיש בו רוטב לצלי, דהיינו שאין בו רוטב אע"פ שנצטנן לגמרי, דבהכי מיירי התם בס"ח והכא בס"ה.
ואיך שיהיה מ"מ לפי מה שהעלה המג"א שם להקל בין בתבשיל קר בין בתבשיל חם, א"כ ה"ה ע"ג מעזיבה המפסקת או ד"א המפסיק ע"ג תנור, וכמשמעות דבריו בס"ס רנ"ט, דאף אם תמצי לומר שאף לפי מסקנת המג"א שם בסי' שי"א אפ"ה בס"ג לא שרי אלא בתנאי חזרה, משום דתוך הקדירה הריקנית גרע טפי מע"ג קדירה הטמונה או ע"ג מיחם שעל האש, ולא מהני הקדירה הגרופה אלא לענין דהו"ל כגרופה אבל לא לענין להושיב בתחילה, מ"מ ע"ג התנור ודאי דפשיטא דדמי טפי לע"ג המיחם מדדמי לתוך הקדירה הריקנית. ואף אם תמצי לומר דהא דגרע טפי בקדירה ריקנית היינו משום שהיא ככירה, שהכירה הוא מקום הראוי לבישול בתחילה, ואיסור הושבה בתחילה הוא משום שנראה כמבשל לכתחילה כמ"ש רז"ה ור"ן, מ"מ ע"ג תנור פשיטא דאינו מקום הראוי לבישול כלל בתחילה, ודמי ממש למיחם שע"ג האש אם לא משום הכירא כמ"ש המג"א, עכ"ל.
וז"ל **התהל"ד** (ס"ק י"ח): כתב המחבר המשכים בבוקר וכו' - ועי' בתו"ש שכתב דהא דבס"ה דכתב המחבר מותר לתת ע"פ קדירות חמין בשבת תבשיל שנתבשל בע"ש כ"צ, כגון פאנדי"ש לחממן לפי שאין דרך בישול בכך, ומשמע דלא בעי תנאי חזרה, והכא בעי תנאי חזרה, דש"ה דקדירה ריקנית דרך בישול בכך, אבל בס"ה בקדירה מלאה חמין אין דרך בישול בכך ולא בעי חזרה, ע"ש. ולפי"ז ע"ג מעזיבה שלנו שכתב המ"א בס"ק ל"א דדמי לקדירה ריקנית, בעי תנאי חזרה. והדמ"ר חולק דבס"ה יש טעם הר"ן ז"ל שהביא המ"א ס"ק ל"ד דפאנדי"ש הוא דבר שאין דרכו לאפות ע"ג כירה, ולכאו' לפ"ז גם ע"ג קדירה מלאה חמין בעי תנאי חזרה. אבל זה אינו, דלגירסתו במ"א סי' שי"ח ס"ק כ"ו דקושייתו למה בעי כאן בס"ג תנאי חזרה ושם הכריע שמותר אף להניח בתחילה, וע"ז תי' המ"א דיש חילוק דיבש קר מותר ולח חם אסור, וע"ז משיג המ"א שם וכתב ומ"מ יש להקל ליתן עליו לח חם ע"ש, והיינו דלא קימ"ל כהך דהכא בס"ג. ומבואר דאפי' קדירה ריקנית לא בעי תנאי חזרה, וכן ע"ג מעזיבה שלנו. והרב ז"ל בסכ"ו בקדירה ריקנית סתם הדברים, אבל ע"ג מעזיבה התיר בלא תנאי חזרה דעדיף מקדירה ריקנית, עי' קו"א ס"ק י'.
וז"ל **החזו"א** (סי' ל"ז ס"ק כ"א) לענין היתר נתינה ע"ג תנור: ואמנם י"ל דהחזרה ע"ג התנור בתנורים שפתחן מן הצד אינו בכלל ע"ג הכירה, דכירות שלנו עיקר הבישול הוא ע"ג, ואפי' מעמיד ע"ג הכיסוי אין הכיסוי הפסק, שהכיסוי דק והחום עובר בעדו, ודרך לבשל גם על הכיסוי, אבל ע"ג התנור אין דרך לבשל וחומו מועט מפני עובי הכיפה, ואין משתמשים שם רק לשמירת החום, וחשיב כנותן כנגד המדורה או ע"ג מיחם שעל האש או כסומך, וזו כוונת המ"ב בסי' פ"א (דהביא דברי המ"א לגבי תנור, והא דמשמע להתיר אף ליתן לכתחילה). ולפי"ז היה מותר ליתן גם אחרי שהוסק, ונהי דמחמירינן לאחר שהוסק, אבל קודם ההיסק מקילינן, וכן מקילינן לאחר ההיסק בנותן דף להפסיק למעט חומו.
אולם החזו"א עצמו לא ס"ל כן להלכה, וז"ל שם בס"ק ט': ואע"ג דההגמ"ר נקט לשון גרוף וקטום, אינו אלא סמך בעלמא, אבל עיקרו דחשיב כסומך ועדיף מסומך, ומ"מ דוקא חזרה מותר, אבל ליתן לכתחילה בשבת אסור, וגם לסמוך לכתחילה בשבת אסור, ואע"ג דליתן כנגד המדורה שרי אפי' לכתחילה בדבר שנתבשל כ"צ והוא חם, י"ל דלסמוך אצל התנור הוא בגזירת חכמים טפי. [ויעויין במ"ב ס"ק ט"ו ובשה"צ שם מ"ש לענין סמיכה לכתחילה בשבת].
ג - כתב **החזו"א** (סי' ל"ז ס"ק ט) וז"ל: והנה בטור כתב דע"ג מקרי על שפתה או על כיסוי שעל חללה, ובב"י פי' על שפתה היינו על עובי הדופן, ואפשר שעל שפתה היינו שפיתת הקדירה על חללה, ומ"מ מבואר בטור דהעמיד על הכיסוי לא מקרי סמיכה אלא ע"ג, והנה הא דמהני הפסק קדירה ריקנית נראה דהוא שינוי שאין דרך בישול בכך, וגם ממעט את החום הרבה, אבל הכיסוי שדרכו בכך ואינו ממעט החום כל כך, הוא בכלל על גבה, וכש"כ דדופן התנור עצמו לא חשיב הפסק, ולא חשיב כסומך, דדרך החום לבקוע למעלה, ולא מקרי סומך אלא מן הצד. ואע"ג דההגמ"ר נקט לשון גרוף וקטום אינו אלא סמך בעלמא, אבל עיקרו דחשיב כסומך ועדיף מסומך, ומ"מ דוקא חזרה מותר, אבל ליתן לכתחילה בשבת אסור, וגם לסמוך לכתחילה בשבת אסור, ואע"ג דליתן כנגד המדורה שרי אפי' לכתחילה בדבר שנתבשל כ"צ והוא חם, י"ל דלסמוך אצל התנור הוא בגזירת חכמים טפי.
ועפי"ז כתב שם בס"ק י"א וז"ל: שהי' דנהוג בארצינו הק' שפתילת האש למטה תחת הפטפוט, ושופתין הקדירה למעלה על הפטפוט, והאש תחת שולי הקדירה, דינו ככירה שאינה גרופה, ואף אם מעמידין פח של מתכת ומשימין הקדירה בתוך הפח, מ"מ לא חשיב כדין נתן קדירה ריקנית על הכירה להפסיק, דהכא לא הוי רק ככיסה את הכירה בכיסוי' והעמיד הקדירה על הכיסוי, דזה חשיב על גבה וכמש"כ לעיל סק"ט, והלכך אם נטל אין מחזירין בשבת אפי' עודה בידו ודעתו להחזיר.
אולם בשו"ת **שבט הלוי** (או"ח סי' צ"א) כתב לחלוק על דברי החזו"א, וז"ל: בענין שהי' וחזרה דנוהגין כהיום באה"ק, שמשימין פח ברזל ע"ג הפטפוט ומשימין לתוכה הקדרות, ומחשבין זה לגרוף וקטום עפ"י דברי שו"ע סימן רנ"ג ס"ג, ובתנאי שהגלגלים לסדר השלהבת בגודלה הראוי יהי' כלפי הכותל או באופן אחר שאין חשש לחתוי, דאל"כ אינו דומה כלל להתם, ובאופן כזה נוהגים לשהות ולהחזיר בדרך המותר דהו"ל גו"ק. אלא דראינו להגאון חזון איש בהלכות שבת סי' ל"ז, וכן שמעתי ממנו בע"פ, דשדי בה נרגא, והוא עפ"י דברי הטור שכ' דעל גבה (בלא גו"ק) נקרא שנותן על שפתה או ע"ג כיסוי שעל חללה, והוא מדברי רש"י ל"ז ע"א ד"ה מהו, הרי דע"י כיסוי לא נעשה עדיין כגו"ק, ומזה כ' דהא דסעיף ג' דמחשיב כסוי קדרה כגו"ק עיקרו משום דהוא שינוי שאין דרך בישול בכך, וגם ממעט את החום הרבה, אבל כסוי שדרכו בכך ואינו ממעט החום כ"כ הוא בכלל על גבה (בלא גו"ק), ונדחק ע"ז הרבה בלשון הגמ' (ובגוף הדין דהא אם נקרא ע"י קדרה שלא כדרך בישול, א"כ בכה"ג אפי' ליתן לכתחלה הי' מותר בשבת, כמבואר סימן שי"ח סעיף ז' ח' ט'), ויצא מרן החזון איש שם אות י"א להחמיר בפתילות דידן ע"י תקון הנ"ל, ופסק דכה"ג אסור להחזיר רק להשהות, יע"ש. ולא נחתי הפוסקים למה שחידש מרן הגאון בעל החזו"א זי"ע דיש כאן ענין למעט החום, ואף דרב גוברי' מאד וכל גופי מרתת מתורה דילי', מ"מ האמת יורה דרכו שדרך הפוסקים בהלכה זו צ"ע לדבריו.
ד - עוד כתב בשו"ת **שבט הלוי** הנ"ל וז"ל: מאחר שישבנו מנהג המקילים לדון מנהג שלנו (לתת פח ע"ג האש) כגו"ק ומותר בחזרה, עלינו לדון במנהג שמניחים קדרה ע"ג קדרה ואח"כ מסירים התחתונה, אם אפשר למצא היתר להושיבה על הפח למטה או לא. והנה רבינו בעל החזו"א כתב בפשיטות לאיסור גם אם יעמיד קדרה ריקנית להפסיק, דחשיב כמשהה בתחילה בשבת, **ואני עפר תחת רגליו נראה בעניותי דלפי מנהג הנ"ל (להחשיב נתינת פח כגו"ק) גם זה מותר, רצוני אם משים קדירה ריקנית על הפח המפסיק, ורק על הקדרה הריקנית מעמיד המלאה שבידו**, וטעמא דילי דהנה הפמ"ג כתב בטעם הדבר דלמה לענין קדירה ריקנית לא התיר המחבר אלא חזרה לא נתינה בתחילה, ולענין ליתן ע"ג קדירה אחרת מתירין אפי' לכתחילה גם בשבת, כמבואר בסי' רנ"ג ס"ה ושי"ח ס"ז וח', וכתב דה"ט משום דקדירה ריקנית משמשת לכירה וחשיב כמעמיד ע"ג כירה, אבל מעמיד ע"ג קדרה שתבשיל בתוכה חשיב כמעמיד על הקדרה ולא כמעמיד ע"ג כירה, או כמש"כ שאר פוסקים דזה אין דרך בישול בכך, והנה דבר פשוט מאד דזה ל"ש אלא כשהקדירה הריקנית עומדת ע"ג אש, דמזה מיירי בס"ג, ובהא הוא דאיכא למימר דהיא בטלה לגבי כירה, **אבל כשפח גדול ע"ג כירה ומשים עוד בתוך הפח קדרה ריקנית (שאינה מותאמת כלל לגודל הכירה וכיוצ"ב), פשוט מאד דהיא דבר נפרד בפנ"ע מופסק מהכירה, ובודאי הדין נותן דיהי' דומה כקדרה שיהי' מותר ליתן עליה קדרה מדבר שנתבשל כבר והוא חם**, כהאי דסי' שי"ח הנ"ל (שו"ר בס' תהל"ד סי' רנ"ג מצדד להקל אפי' בקדירה ריקנית ע"ג כירה אפי' בלא תנאי חזרה יע"ש), ומרן החזו"א דהחמיר בזה, לטעמו אזיל דלא מחשיב הפסק הפח כלל, אבל לפי מה שישבנו מנהג העולם גם כאן נשתנה הדין כמש"כ.
וכיוצ"ב הובא **בשולחן שלמה** (סי' רנ"ט ס"ק ה') בזה"ל: שתי קדירות העומדות ע"ג האש אחת ע"ג חברתה והסיר את התחתונה, לא יתן את העליונה ע"ג האש בשום אופן, אלא יניחנה ע"ג קדירה או אפי' מותר לתת ע"ג קדירה ריקנית שמעמיד ע"ג האש גלויה כדי לתת לה דין גו"ק, אולם אם האש כבר מכוסה ומעמיד את הקדירה כדי לשנות מדרך הבישול, עדיף טפי ושרי לכו"ע אף שהקדירה ריקנית, וא"כ ה"ה נמי לגבי צלחת הפוכה ע"ג כירה גו"ק.
[וע"ש בהערות לסי' רנ"ג סוף ס"ג הערה כ"ד, דדברי הגרש"ז הללו הם בתראה (ע"ע שש"כ פ"א הערה קי"ב, ומנחת שלמה תנינא סי' י"ב ס"ק ו'), וכן אמר לתלמיד שמותר לכתחילה להפוך קערה ע"ג גו"ק ולהניח עליה מאכל בשבת, דכיון דשינה והוסיף עוד הפסק אין זה דרך בישול כלל, והפמ"ג איירי ברוצה ליתן ע"ג כיסוי שעושה דין גו"ק].
ה - כתב **המשנ"ב** (ס"ק פ"א) וז"ל: ולפ"ז ה"ה גם בתנורים שלנו כשהאש בתוכה ג"כ שרי ליתן למעלה ע"ג מעזיבה שעל התנור, כיון שמעזיבה מפסיק בין הקדירה ובין האש, וה"ה כשנותן לתוך הקאכלין שבתנור, אכן במהרי"ל איתא שצריך להפסיק שם על המעזיבה באיזה עץ או דף להכירא וישים הקדירה עליה.
ובשש"כ פ"א הערה נ"ד כתב בזה"ל: שמעתי **מהגרש"ז אויערבאך** (שליט"א) דטוב להחמיר לא להגדיל את הלהבה לאחר שנתן את האזבסט על האש, דאל"כ אפשר דחשיב כגילה דעתו שגם עכשיו עלול לחתות. אלא דיל"ע לדעת אלה הסוברים דמעזיבה דינה כקטום בסי' רנ"ב במ"ב ס"ק פ"א, ולא נזכר לאסור להגדיל האש לאחר שהעמיד הקדירה ע"ג מעזיבה, עכ"ד.
ו - בבה"ל ד"ה ויזהר שלא ישים וכו': יעויין **במחה"ש** לקמן ס"ה דכתב ליישב דברי השו"ע ע"פ מ"ש המ"א בסי' שי"ח ס"ק כ"ו, דלדעת השו"ע לא שרי לתת לכתחילה דבר ע"ג קדירה שע"ג האש אא"כ הוא תבשיל יבש, אבל תבשיל לח אסור, וא"כ י"ל דהכא השו"ע איירי בתבשיל לח, וע"כ הצריך דיני חזרה.
ז - בענין הפלאטה החשמלית לגבי דין חזרה הובא **בשולחן שלמה** (סי' רנ"ג ס"ק כ"ז) בזה"ל: פלטה חשמלית מיוחדת לשבת המיועדת לשמור על חום המאכל שעליה, ואין רגילים לבשל עליה וגם אי אפשר להגדיל את מידת החום שלה, אינה טעונה כיסוי נוסף, **ומותר להחזיר עליה את הכלי וכפי הכללים שבחזרה**.
ובאג"מ (או"ח ח"ד סי' ע"ד בישול אות ל"ה) נשאל האם מותר לחמם קדרה שנתבשלה והיא חמה קצת, ע"ג מכשירים שנועדו לחימום ולא לבישול כפלטה חשמלית גם בלא הפסק קדירה, דאין דרך בישול בכך, והשיב דעל פלטה חשמלית אם א"א להתבשל שם אז מותר להעמיד קדירה חמה אם אין שם אלא מידה אחת להחום, ואם יש שתי מידות אסור.

סעיף ד'

א - כתב **הב"י**: כתוב בנמוק"י בשם ר' יונה, ומכשלה גדולה תחת מקצת העם שטומנין קומקום של מים חמים ליתן לתוך הקדירה בשבת כשהתבשיל מצטמק, ופעמים שהאחד אין היס"ב והאחר היס"ב ומתבשל זה עם זה ונמצאו מבשלים בשבת, ואע"פ שהם רותחין אם פסקה כח רתיחתן יש בהם משום בישול. וכ"כ ר' ירוחם, ובשם הרשב"א כתב להתיר לתת מים חמין לתוך הקדירה אפי' כשהיא עומדת על הכירה.
וז"ל הר"ן ריש פרק במה טומנין וז"ל: והרב ר' יונה ז"ל כתב בלשון הזה, ומכשלה גדולה תחת יד מקצת העם שטומנין קומקום של מים חמים ליתן לתוך הקדירה בשבת כשהתבשיל מצטמק, ופעמים שהאחד אין יס"ב והאחר יס"ב ומתבשל זה בזה ונמצאו מבשלים בשבת, **ואפי' אם שניהם יס"ב איכא מ"ד בירושלמי עירוי אינה ככלי ראשון, וכשמערין המים לאלתר שיצאו מן הכלי אע"פ שהם רותחין פסק כח רתיחתן מלבשל כדין כ"ש שאינו מבשל, ומתבשלין בתוך כ"ר, ומים מבושלים אם פסק רתיחתן יש בהן משום בישול**, אלו דבריו ז"ל, עכ"ל הר"ן. וכן הוא לפנינו בעליות דר' יונה למסכת ב"ב דף י"ט ע"א.
ויש להעיר דדברי הר' יונה צ"ע, דהלא בסי' שי"ח הביא הב"י דברי הר' יונה דלח שנצטנן אין בו משום בישול אא"כ הוא דבר שמצטמק ויפה לו (וכן תקשי בדברי הרי"ו שכתב כאן הב"י משמו דכתב כהר"י, וכן לקמן בסי' שי"ח ס"ל כר"י). וצ"ל דס"ל דבשעה שנותן המים לתבשיל חשיבי כתבשיל, ואיירי בתבשיל שמצטמק ויפה לו (ואפשר דסתם בזה משום דס"ל דסתם תבשיל הוא מצטמק ויפה לו).
ובאגלי טל (אופה סעיף ח' אות י"א) אחר שהביא דברי הר' יונה, כתב וז"ל: והנה לכאו' נראה דהר"י ס"ל כפוסקים הנ"ל לחלק בין לח ליבש, וכ"כ בש"ג, אלא שזה אינו לדעת רי"ו בשם הר"י דדוקא במצטמק ויפה לו ומים הרי הוא מצטמק ורע לו, ואפשר דתרי ר' יונה הם, עכ"ל.
[**ויש להעיר** דא"כ ה"נ צ"ל דתרי רי"ו הם, דהלא הב"י כתב דכדברי הר"י כתב ג"כ הרי"ו, והרי"ו ס"ל כהר"י אף לענין לח שנצטנן, וזה דבר שא"א לאומרו].
ואח"ז כתב עוד: ואפשר עוד בפשיטות דטעם הר"י שאוסר לתת חמין לתוך תבשיל ואף דחמין מצטמק ורע להן, מ"מ י"ל דע"י שנותנו ברוטב ומתערב בהתבשיל ומקבל המים טעם התבשיל, חשובים אף החמין מצטמק ויפה להם, עכ"ל האגלי טל, ע"ש עוד שהאריך בזה.
ובעיקר דברי הר"ן הנזכר בשם ר"י, יש לציין דברי **החזו"א** (סי' ל"ז אות י"ג - על הבה"ל בסי' שי"ח ס"ד) וז"ל: במשנ"ב בבה"ל נסתפק בשם הפמ"ג אם עדיין יס"ב אבל הוא בכ"ש, אם יש בו משום בישול כדין נצטנן, והדבר מפורש לאיסור בר"ן ר"פ ב"ט בשם הר"י דאסור לערות חמין לתוך חמין ושניהם יס"ב ושניהם כ"ר, משום דאיכא מ"ד בירושלמי דערוי ככ"ש, וכיון שיצאו המים הרי הם ככ"ש, וכשבאין אח"כ לכ"ר הם מתבשלין. מיהו יש לתמוה, דהא מבעיא לן ל"ח ע"ב בפינה ממיחם למיחם, ותיפו"ל דאסור להחזיר משום איסור בישול, שהרי ע"כ במחזיר למקום שהי"ס קיימינן, דאל"כ אפי' ליתן לכתחילה בשבת מותר, ואף שיש לדחות דאיירי בדבר יבש מ"מ כל כהאי הו"ל לגמ' לפרש וכו'.
ובא"א ס"ק כ' כתב דלדעת רש"י דיש בישול אחר בישול בלח, ס"ל דבכ"ש הוה נצטנן, וע"כ פי' פינה ממיחם למיחם בכ"ר דהיינו דתרווייהו הוו כ"ר, ולדבריו ל"ק מידי על ספיקו לענין כ"ש, אמנם עדיין צ"ע על הר' יונה.
ב - מדברי **הב"י** הנזכר מבואר דהרי"ו איירי בכירה שאינה ע"ג האש (אלא דהרשב"א חידש להתיר אפי' כשהיא על האש), והוא דבר המסתבר דאל"כ כל שנותן מן המים שהטמין לתוך הכירה הרי הוא מעביר בשבת מהטמנה לשהיה דאסור. והרשב"א צ"ל דאיירי שנותן ממים חמין שהיו ע"ג האש, וס"ל דשרי להעביר מקדירה לקדירה כל ששניהם ע"ג האש.
וז"ל **החזו"א** (סי' ל"ז ס"ק י'): ובב"י הביא בשם הרשב"א להקל אפי' אם הקדירה על הכירה, ונראה דוקא בכירה גו"ק דאל"כ אסור להחזיר, והמים חמין שנטל מכירה אסור להחזיר לאותה כירה וכ"ש לכירה אחרת, ואיך יתן המים לקדירה שע"ג כירה שאינה גרופה. ואף בכירה גו"ק אין היתר אלא אם המים היו ג"כ ע"ג כירה או סמוכין לכירה במקום שיס"ב, אבל אם היו מוטמנים אסור דהו"ל מחליף מהטמנה לשהיה. וכן אם היו במקום שאין יס"ב, אף שהן עדיין חמין שיס"ב מחום בישולם אסור, דבמקום שאין יס"ב לא חשיב שהוי, והו"ל משהה בתחילה בשבת.
ג - כתב **השו"ע** יש למחות ביד הנוהגים להטמין מבע"י קומקום של מים חמים, ונותנין אותם לתוך הקדירה בשבת כשהתבשיל מצטמק.
וכתב הט"ז (ס"ק י"ז) והטעם דשמא אחד מהן אין היס"ב והשני יס"ב, ומתבשל זה עם זה ונמצאו מבשלין בשבת. ובסי' שי"ח נתבאר שיש חילוק בין דבר יבש לדבר לח. וכן פי' המ"א (ס"ק ל"ב), וכן פי' המשנ"ב (ס"ק פ"ד).
והנה לעיל הבאנו דיש עוד טעם בדברי הר' יונה מדוע אסר בזה, והוא משום דכל שיצאו המים מכ"ר תו יש בהם משום בישול [ואפשר דאף בב"י הזכיר טעם זה במ"ש ואע"פ שהם רותחין, אם פסקה כח רתיחתן יש בהם משום בישול], וא"כ יש לפרש דדינא דהשו"ע הכא הוא אף מהטעם הנ"ל, ויש בזה נפ"מ טובא לדינא בהל' בישול.

סעיף ה'

א - כתב **הרמ"א**: ויש מתירין ליתן לתוך תנור שאפו בו מבע"י, דמאחר שלא הטמינו בו רק אפו בו מבע"י, לא נשאר בו רק הבל מעט ואין לחוש לבישול, ובלבד שלא נצטנן לגמרי.
והנה **במשנ"ב** לעיל (ס"ק ס"ח ושה"צ ס"ק ס') ביאר דמ"ש הרמ"א כאן לאסור במקום שהיס"ב, היינו חום שתעשה הקדירה יד סולדת על ידו (ולא די שבאותו מקום איכא י"ס). וכ"כ **החזו"א** סי' ל"ז ס"ק ח' דבעינן שהתבשיל יכול להגיע לידי יס"ב, וכן העלה לדינא **האג"מ** ח"א סי' צ"ד.
ובגר"ז בס"ק כ"א כתב וז"ל: וכל מה שמחזיר בשבת למקום שהיס"ב (דהיינו שאם תבשיל זה שמחזיר היה צונן היה יכול להתחמם שם כ"כ עד שהיס"ב), אך לאין היס"ב לד"ה מותר לסמוך שם וכו'.
אולם בקו"א כתב וז"ל: אף שבב"י ובמ"א מיירי בצונן, מ"מ אפשר ה"ה להחם לענין חזרה בסמיכה לאינו גרוף, אפשר דשאני הכא דמיירי באיסור בישול, שהרי בסמיכה לתנור שלנו שרי לגמרי כמ"ש רמ"א סוף סי' זה, **אבל הכא דמיירי שמא יחתה תלוי בחום התנור, וכן הוא משמעות לשון הג"מ ורמ"א, וכן עיקר (וצריך למחוק זה בפנים)**, עכ"ל.
ב - כתב **הרמ"א**: וכל הדברים שאסור לעשות מדברים אלו, אסור לומר לא"י לעשות, לכן אסור לומר לא"י להחם הקדירה אם נצטנן, ואם עשה כן אסור לאוכלו אפי' צונן [ב"י והרשב"א בתשובה]. אמנם אם לא נצטנן כ"כ שעדין ראויים לאכול, אם חממו אותו האינם יהודים מותרין לאוכל. לכן נוהגים שהאינם יהודים מוציאים הקדירות מן התנורים שמטמינים בהן, ומושיבין אותן אצל תנור בית החורף או עליו, ומבערת השפחה אח"כ התנור ההוא, ועי"ז הקדירות חוזרים ונרתחים, אבל ע"י ישראל אסור בכה"ג.
וכתב **החזו"א** (סי' ל"ז ס"ק כ"א ד"ה ונראה) וז"ל: ונראה דעת הרמ"א לאסור כאן אמירה לנכרי, ולא דמי לשבות דשבות במקום מצוה דמתירין כדאיתא בסי' ש"ז ס"ה, דהכא בנצטנן לגמרי בדבר שיש בו מרק לדעת האוסרין יש בו בישול דאורייתא, ודבר יבש או תבשיל חם ונותן ע"ג הקדירה או תוכה או סמיך לה באחד מהאופנים האסורים ל"ש להתיר משום שבות דשבות, דאין האיסור הנתינה אלא מציאות מצב זה אסרו חכמים שחששו שמא יחתה, והכל בכלל הגזירה אם יעמיד בעצמו או ע"י נכרי, ואפי' העמיד הנכרי או קוף חייב להסיר, וכמו קדירה בשיל ולא בשיל העומדת מע"ש משקידש היום חייב להסירה וכמ"ש במ"ב סק"י (א.ה. יש להעיר דשם איירי המ"ב שנתנו ישראל, וא"כ י"ל דמתברר השתא דמעיקרא עביד איסור), ה"נ הכי דאסרו חכמים החזרה. ונותן ע"י נכרי גרע מנותן קוף, שהרי זו נותן ממש, ומ"ל בידים מ"ל ע"י גרמא דידיה. **ובמ"ב בבה"ל כתב בשם האחרונים להקל לצורך שבת אמירה לא"י היכי דהאיסור משום חזרה, ולהאמור אין לנטות מדעת האוסרין בזה**, עכ"ל החזו"א.
ובדעת המ"ב י"ל דס"ל דבחזרה לא חיישינן שמא יחתה אלא בשעת נתינת הקדירה (כיון שעסוק בה) ולא לאחר מכן (ואע"ג דאיכא איסור חזרה אפי' נותן האוכל על התנור קודם ההיסק - וא"כ ע"כ דחיישינן שמא יחתה בשעה שיודלק התנור, י"ל דהתם שעת ההדלקה הוי כשעת הנתינה - דבאותה שעה מתעסקים בקדירה, וע"כ חיישינן שמא יחתה באותה שעה), משא"כ בשהייה דחיישינן טפי כיון דהוא בהול שיהא האוכל מבושל כ"צ, ע"כ חיישינן שמא יחתה אף לאחר נתינת הקדירה. איברא דיל"ע דהלא לדעה קמייתא במחבר אסרינן בשהייה אף מבושל כ"צ אלא דמצטמק ויפה לו, ובחזרה שרינן כה"ג, ואמאי לא חיישינן שמא יחתה כבשהייה. ואפשר דשאני חזרה דלא שרי אלא ע"ג אש גו"ק, וע"כ לא חיישינן דיבא לחתות אלא בשעת הנתינה, דבההיא שעה חיישינן טפי ואפי' בגו"ק. ונמצא לפי"ז דבחזרה באינה גו"ק יודה המ"ב דלדעה קמייתא צריך להסירה מן הכירה, אע"פ דהקדירה מבושלת כ"צ, דלא עדיף חזרה משהיה.
ג - כתב **הרמ"א** וכל הדברים שאסור לעשות מדברים אלו, אסור לומר לא"י לעשות, לכן אסור לומר לא"י להחם הקדירה אם נצטנן, ואם עשה כן אסור לאוכלו אפי' צונן [ב"י והרשב"א בתשובה].
וכתב **המ"א** (ס"ק ל"ז) כתב הב"י בשם הרשב"א אסור לומר לעכו"ם להדליק אש לחמם הקדירה וכו', דאלו להחם הקדירה ס"ל לרשב"א דאפי' לישראל שרי לעשותו כמש"כ סי' שי"ח סט"ו (דס"ל דאין בישול אחר בישול בלח), כיון שאינו נותנו ע"ג האש או הכירה ממש. ורמ"א כתב סתם אסור לומר לא"י להחם וכו', דס"ל דלדידן דס"ל דאסור לחממו **מדאורייתא** אסור לומר ג"כ לעכו"ם, ואם עשה כן אסור אפי' בדיעבד, כמ"ש בס"א בדין החזיר עכו"ם ע"ג כירה.
ומבואר דס"ל למ"א דלדעת הרמ"א לח שנצטנן יש בו בישול מדאורייתא, וכמשמעות הגר"א בסוף סעיף זה ע"ש [וכ"כ הפמ"ג והמחה"ש כאן]. וזה **דלא כחזו"א** בסי' ל"ז אות י"ג דהוא חומרא בעלמא, ע"ש.
ויעויין **במחה"ש** כאן דפירש דלדידן דס"ל דלח שנצטנן יש בו משום בישול, אית ביה איסור דאורייתא, אולם לקמן ס"ק ל"ט וכן בסי' שי"ח ס"ק ל"ט כתב דאין בו אלא איסור דרבנן, וצ"ע סתירת דבריו.
ובגר"ז (סי' רנ"ג סכ"ה) כתב בתוך דבריו וז"ל: כגון שסמך אצל תנור שאינו גו"ק או כנגד המדורה תבשיל שנתבשל כ"צ ויש בו מרק ונצטנן לגמרי, ונתחמם שם עד שהיס"ב, שאע"פ **שיש בה חיוב חטאת** מ"מ וכו', עכ"ל.
ובתהל"ד סי' שי"ח ס"ק ל"ג כתב וז"ל: אלא דלכאו' גוף החי' בין יבש ללח צריך הבנה, וכפי הנראה דיבש שנתבשל נשתנה גופו והדבר ניכר היטב שנתבשל, אבל בלח אין הפעולה ניכרת והוי כלא נתבשל כלל, וזה נראה הטעם לדידן דאם לא נצטנן לגמרי אף בלח אין בישול אחר בישול, כמ"ש רמ"א ז"ל בסט"ו שנתקשה במ"ז סי' רנ"ג ס"ק י"ג ובא"א סי' זה ס"ק ל"ט, והוצרך לומר שאין זה (פי' הא דנהגו להקל כל שלא נצטנן לגמרי) מדינא אלא ממנהגא, ולמ"ש הטעם פשוט דכל שלא נצטנן לגמרי עדיין פעולת הבישול ניכרת בו, ואין בו בישול אחר בישול.
ובנשמת אדם כלל כ' ס"ק ח' כתב וז"ל: הרמ"א בסי' שי"ח כתב דנהגו להקל לסמוך אצל המדורה אם לא נצטנן לגמרי, וכמו שכתבתי בסי' רנ"ג, עכ"ל. ומלשון זה ודאי משמע דנהגו להקל כדעת רשב"א ולהעמידו אפי' שתהיה היד סולדת בו, וצ"ע דבדרכי משה לא כתב מזה כלום, ועוד צ"ע דלמה לא הגיה הרמ"א הרמ"א בסעיף ד', ועוד דאם נוהגין כרשב"א וסבירא לן דאין בישול אחר בישול אפילו בצונן גמור למה לא נתיר, דלא מצינו בזה מחלוקת, אלא דלרש"י ודעימיה שייך בישול אפי' ברותח כל שאין היד סולדת בו ולרשב"א אפילו נצטנן לגמרי.
ואפשר דכוונת רמ"א **דאע"ג דנצטנן לגמרי אין בו משום בישול**, ואפ"ה אסור להעמיד נגד המדורה שיהיה היס"ב, דהא הטעם דמותר דהוי כסמיכה דלא גזרינן שמא יחתה, כמו שכתב הרא"ש הביאו המ"א שם ס"ק ל"ח, ואפילו סמיכה באינו גרופה אינו מותר אלא להחזיר, אבל בתחילה אסור דמחזי כרוצה לבשל לכתחילה כדאיתא בסימן רנ"ג, ולכן כיון שהוא עדיין חם קצת הו"ל כחזרה, אבל בנצטנן לגמרי

ורוטב מחזי כתחילת בישול. ולפ"ז מה שכתב רמ"א בסי' רנ"ג סעיף ב' "מיהו אם נצטנן לכו"ע אסור" היינו בנצטנן לגמרי, וע"ש במ"א ס"ק ל"ה וס"ק ל"ו. ואין לומר דא"כ למה מותר ביבש אפי' נצטנן לגמרי, צ"ל דשאני התם דאין דרך בישול בכך, ויודעין הכל שאין כוונתו אלא לחממו, וכמ"ש הב"י בסי' רנ"ג בשם הר"ן.

ומתרומת הדשן סי' ס"ו משמע דטעם המנהג הוא ע"פ שיטת הפוסקים דכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי אין בו משום בישול, וכיון דהוא עדיין חם במקצת הוי ליה דוגמת כמאכל בן דרוסאי.

ונ"ל דאם אין כוונתו רק להפיג צינתו בזה יש להתיר לצורך חולה בדבר שנתבשל אפילו נצטנן לגמרי, דהא לרש"י דס"ל יש בישול הא ס"ל דמותר להניח במקום שיכול להתבשל אם אינו מעמידו שם רק להפשיר, ולא גזרינן שמא יניח שם עד שיתבשל, ולרשב"א דאוסר הא ס"ל דלא שייך בישול בנצטנן לגמרי.

ד - כתב המ"א (סס"ק ל"ז) בזה"ל: ועב"י ס"ס רנ"ט בשם המרדכי שאם ציוה לעכו"ם לעשות לו מלאכה דרבנן אין אוסרין התבשיל.

ומשמע דר"ל דלדבריו אף אם הניחו העכו"ם ע"ג האש ממש (עיין במ"א שם), שרי לאוכלו בדיעבד, כיון דלהרשב"א אינו אלא איסור דרבנן.

אולם **בפמ"ג** פי' דכוונת המ"א דוקא בכה"ג שאין הישראל נהנה מעצם המלאכה, כגון שהקדירה עומדת ע"ג גחלים ואמר לעכו"ם להוציאה, דאף דמבעיר הגחלים כיון דמלאכה דאינה צריכה לגופה אינה אלא מדרבנן שרי בדיעבד, אבל בגוונא דידן דנהנה מעצם המלאכה שעשה הא"י, שנתחמם האוכל, אף המרדכי מודה לאסור בהנאה אפי' באיסור דרבנן.

אולם **במחה"ש** (על המ"א ס"ק ל"ט) מבואר להדיא דלדעת המרדכי כל היכא דאינו אלא איסור דרבנן שרי בדיעבד, ואע"ג דנהנה מעצם מלאכת הגוי, ע"ש.

ה - כתב **המשנ"ב** (ס"ק צ"ה): לכן אסור לומר לא"י להחם הקדירה וכו' - אפי' אם לא יתנה ע"ג האש או הכירה ממש, דשוב אין בזה משום איסור חזרה, עכ"פ אסור משום איסור בישול כיון שנצטנן לגמרי, ומ"מ כתבו המ"א וש"א דבדיעבד יש להתיר התבשיל באופן זה שלא העמידו על האש ממש כ"א על התנור, מאחר דיש פוסקים שמתירין אפי' לישראל לעשותו לכתחילה.

וכתב ע"ז **החזו"א** (סי' ל"ז ס"ק כ"א) וז"ל: מ"ב ס"ק צ"ה הזכיר חזרה על התנור כשיש בו משום בישול ואין בו משום איסור חזרה, וכ"כ בשה"צ אות צ"ה, ואינו מובן דע"ג התנור הוזכר כאן בדין איסור חזרה כמ"ש בבה"ל, וכמ"ש בבה"ל ד"ה להחם ובמ"ב ס"ק ק"ג, ואמנם חזרה ע"ג תנור בבוקר פעמים מותר אם כבר עממו הגחלים והוי כקטומות, וזה היה צריך לפרש.

ויש לבאר דברי המשנ"ב כאן ע"פ מ"ש לעיל ס"ק פ"א וז"ל: ולפ"ז ה"ה גם בתנורים שלנו כשהאש בתוכה ג"כ שרי ליתן למעלה ע"ג מעזיבה שעל התנור, כיון שהמעזיבה מפסיק בין הקדרה ובין האש [מ"א], וה"ה כשנותן לתוך הקאכלי"ן שבתנור. אכן במהרי"ל איתא דצריך להפסיק שם על המעזיבה באיזה עץ או דף להכירא (שאינו חפץ בחום הרבה, ולא יבא לחתות באש שלמטה לחמם התנור) וישים הקדירה עליה, וכן משמע בסוף הסי' ברמ"א (שכתב דמותר להעמיד הקדירות אצל התנור, ומשמע דעליו אסור). ועי' במ"א בסוף סי' רנ"ט בדיני שהיה והטמנה שהעתיק ג"כ כמהרי"ל, ומשמע שם דע"י היכר דבר המפסיק מותר אפי' ליתן לכתחילה בשבת, ועי' בחידושי רע"א שם.

ו - כתב **הבה"ל**: אסור לומר לא"י להחם הקדירה - ואפי' דבר יבש שנתבשל מכבר ונצטנן לגמרי, אף דאין בו משום חשש בישול עוד, אפ"ה אסור לחממו בתנור אפי' ע"י א"י [דאף דתנורים שלנו הם ככירה הלא גם ע"ג כירה אסור בחזרה כשאינה גרופה, ואפי' כשהוא חם אסור, ולדעת המ"א אפי' בגרופה אסור אם נצטנן לגמרי דהו"ל כמושיב לכתחילה], ואפי' בדיעבד אסור בזה כשהוא חם עדיין, וכשיהיה צונן מתיר בזה הפמ"ג.

ויל"ע דהלא הכא איירי בדבר יבש, ודבר יבש כיון דראוי לאוכלו כשהוא קר נמצא דלא נהנה כ"כ ממעשה הגוי, וכמ"ש המ"א בס"ק ל"ט לענין בשר, והביא דבריו המשנ"ב גופא בס"ק צ"ח. ואפשר דיש לחלק בין בשר דנאכל כשהוא קר לשאר תבשילים יבשים, דכל תבשיל יבש נידון לגופו, וצ"ע.

ז - כתב **המ"א** בס"ק ל"ט: אמנם אם לא נצטנן כ"כ וכו' - ובאגודה כתב שמעשה היה שהטמינה שפחה חמין משחשיכה, ואסרו התבשיל שהיה צונן, והתירו הבשר שהיה ראוי לאכול צונן. והובאו דבריו להלכה במ"ב ס"ק צ"ח.

וביאר **הפמ"ג** דכוונת המ"א דמדברי הרמ"א משמע דבחם קצת שרי אפי' בלח, ובנצטנן אסור אפי' ביבש, וע"כ הביא דברי האגודה דמשמע דדבר יבש שאפשר לאוכלו צונן שרי בדיעבד.

וכתב **המחה"ש** דאע"ג דמשמע שעשתה כן מדעת עצמה (וא"כ הו"ל להתיר כמ"ש בד"מ), משום חומרא הנהיגו כן, א"נ שלא היו שם בני תורה וכמ"ש בד"מ. ובלא"ה צ"ל דמשום חומרא נהגו כן, דהא הוי רק איסור דרבנן, ובמ"א הביא לעיל דהמרדכי מיקל בזה בדיעבד, אם לא שנאמר דהאגודה פליג על המרדכי, והוא דוחק.

והנה יל"ע אמאי התירו הבשר, והלא בלוע בו מן התבשיל הלח שנאסר באכילה, ואי נימא כדברי המחה"ש הנ"ל דהוא משום חומרא בעלמא ל"ק מידי. ומ"מ אפשר דכיון דאת אותו מעט שנבלע בבשר היה אפשר לאכול כך בעודו בלוע אף בהיותו צונן, ע"כ מעיקרא לא אסרו חז"ל את אותו הלח, דלא נתנו חז"ל לתבשיל הלח דין חפצא דאיסורא שיאסור אף את הבשר מחמת התבשיל הלח שבלע ממנו, אלא דאסרו באכילה את אותו התבשיל הלח בפנ"ע, ויל"ע בזה.

ח - **במ"ב** ס"ק צ"ט כתב דנוהגים שהא"י נותן התבשיל שנתקרר לגמרי ע"ג התנור קודם שהוסק, דאז ליכא שום איסור ע"ש. ובשה"צ ציין דכ"כ הלבוש, ע"ת, מ"א, א"ר ותו"ש, דלא כט"ז. ואף שהגר"א ג"כ החמיר בנצטנן לגמרי, מ"מ הנוהג להקל ככל אלו הגדולים בודאי אין למחות.

וז"ל **הגר"א**: ומבערת אח"כ התנור - דאין מתכוין בשביל הקדירה, ואע"ג דפסיק רישא הוא מ"מ אינו אסור אלא מדרבנן, כמ"ש תוס' בכריתות כ"ב וביומא ל"ד ב', והוי שבות דשבות. ואע"ג דאף בדרבנן אסור פסיק רישא כמ"ש בביצה ל"ו ותסברא כו' דאין במינו ניצוד, ובשבת ק"כ ב' בהא אפי' ר"ש מודה כו', וכן אמירה אסור אף באיסור דרבנן כנ"ל, ואפי' עשאו מעצמו כנ"ל מהא דביצה, וכן מנכרי שבא לכבות שם קכ"א א' דכותה גבי נכרי כו', מ"מ אמירה בפסיק רישא מותר ששניהם איסורין קלין. תה"ד. וצ"ע דפסיק רישא דוקא בדלא ניחא, אבל בדניחא אסור מדאורייתא, מדאמרינן ק"ג א' והא אביי ורבא כו', ופריך שתהא חייב, ושם קל"ג רבא אמר אפי' תימא כו', וגם מה שחילק האיסורין דוחק גדול. ונראה שגם רמ"א לא סמך עצמו ע"ז, ואין מתיר רק בכה"ג שלא נצטנן, וז"ש לכן נוהגין כו' ר"ל בכה"ג.

והנה שאר האחרונים דפליגי על הגר"א, י"ל דס"ל דאף דפ"ר דניח"ל איסורו מדאורייתא, מ"מ קיל טפי משאר איסור דאורייתא כיון דאינו אלא פ"ר, ושרי ע"י נכרי.

איברא דהנה בעיקר מ"ש כאן הגר"א דכל שנצטנן לגמרי אית ביה איסור דאורייתא, יעויין בחזו"א סי' ל"ז אות י"ג שכתב וז"ל: וכתב הרמ"א דאנן נוהגים להקל כדעת הרשב"א והר"ן דאפי' בדבר לח אין בישול אחר בישול אף שנצטנן, אלא שאין אנו מקילין אלא בלא נצטנן לגמרי, והנה מעיקר הדין אין שום מקור לחלק בין נצטנן לגמרי ללא נצטנן לגמרי, דכל שאין היס"ב חשיב מן הדין כצונן, וע"כ שאנו תופסין לעיקר הדין כדעת הר"מ והרשב"א והר"ן שאין איסור לחמם את הצונן המבושל, אלא מפני שלא יבואו להקל בחיים לא נהגו להקל בצונן שאין חמימותו ניכרת, ואפשר דהוא משום גדר חזרה ע"ג גרופה, דבנצטנן לגמרי לדעת המ"א בטלה שהי' ראשונה, ומיהו משמע דבדבר יבש מקילינן אפי' נצטנן לגמרי.

וא"כ לדברי החזו"א אף אי נימא כדברי הגר"א דלא שרי בנכרי פ"ר אלא בפ"ר דלא ניח"ל דהוא דרבנן, הכא אף בפ"ר דניח"ל יש להתיר כיון דהוא נמי מדרבנן. ואפשר דהיינו נמי טעם האחרונים דנחלקו כאן על דברי הגר"א. אולם יעויין במ"א ס"ק ל"ז דמשמע מדבריו כהגר"א, דלהרמ"א לח שנצטנן איסורו מדאורייתא.

שמעון פלולי - רמות

יסודות ושורשי העניינים בדיני שהייה וחזרה
א'. יסודות ושורשי הסוגיא דשהייה וחזרה
ב'. בדין הגריפה והקטימה
ג'. בשיעור מאכל בן דרוסאי, וגדר האיסור בהמבושל פחות מזה

א'. יסודות ושורשי הסוגיא דשהייה וחזרה

בשבת ל"ו: תנן, כירה שהסיקוה בגש ובגבבא נותנים עליה תבשיל, בגפת ובעצים לא יתן עד שיגרוף או עד שיתן את האפר, בש"א חמין אבל לא תבשיל, ובה"א חמין ותבשיל, בש"א נוטלין אבל לא מחזירין, ובה"א אף מחזירין, ובגמ' איבעיא להו האי לא יתן לא יחזיר הוא, אבל לשהות משהין אע"פ שאינו גרוף ואינו קטום, ומני חנניה היא דתניא חנניא אומר כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר לשהותו ע"ג כירה אע"פ שאינו גרוף ואינו קטום, או"ד לשהות תנן, ואי גרוף וקטום אין אי לא לא וכ"ש להחזיר, והאריכו בחקירה זו.

ובראשונים האריכו למעינת'ם במציאת הצד הנכון אליבא דהלכתא. המחנה האחד, רש"י (ל"ז: ד"ה ור"ש) פ' כחנניא וסתם מתניתין כוותיה, דהא דייקינן מינה דאם קרמו פניה שרי, ור"ש משמיה דריו"ח אמר כוותיה, וכ"פ התוס' (ל"ז. ד"ה לעולם, ורמזו לל"ז: ד"ה אמר), וכ"ה בפי' הר"ח (ל"ז) שציין דיש מי שאומר דכיון דלא איפשיטא בהדיא לא סמכינן ע"ז להקל בשהיה [וע' היטב בדברי הרא"ש סי' א'], וכן העלה האו"ז בסי' ח' משבת [ור' מרדכי רמז רצ"ט], וכ"ה בס' המכריע סי' כ"ב, ובס' התרומה סי' רל"א, וכן מבואר בסמ"ג (ל"ת ס"ה) וסמ"ק (סי' רפ"ב), וכ"ה ברשב"א דהלכה כחנניא וטרח לדחות ראיות הרי"ף, וציין דעת רש"י ותוס' "ועליהם סמכו במקומות אלו לנהוג היתר בדבר, וכדאין הם וראיותיהם לסמוך עליהם" [ומ"מ נ' בדבריו דס"ל דמתני' להשהות תנן, וצ"ל כההגה"מ, וציין דכ"ד רב האי גאון], וצ"ל וגם בדברי הרז"ה בעה"מ ראיתי שהכריע כחנניה - 'הוי יודע כי כל הגאונים ז"ל אשר היו מעולם הסכימו דמתני' להחזיר תנן, אבל לשהות משהין, ומני חנניה היא', והוכיח לזה מדריו"ח ורבא ודייקא דמתני', 'ומי הוא זה ואי זה הוא חכם או רב או גאון שיוכל לדחות ראיה ברורה כזו'.

ולעומתם מחנה השני, דעת הרי"ף (ט"ז. מדפה"ס) דמתני' להשהות תנן, ולא הזכיר כאן כלל דברי חנניה, והביא ראיה לזה [ובעה"מ כ' על ראיותיו "אין בהם אפי' ראיה אחת שיש לה ידים או רגלים", ועי' דברי הרמב"ן במלחמות ה'], וכ"כ רבינו יהונתן מלוניל דמתני' להשהות תנן, וכ"ה בס' ההשלמה (רבינו משולם בן רבינו משה ב"ר יהודה מדבריש, דודו ורבו המובהק של בעל המאורות וזקנו של המאירי) [ולפ"ז דחה מהלכה מתני' דחררה ע"ג גחלים, והא דצולין בשר בצל וביצה כדי שיצולו מבעו"י כשיעור מאב"ד, והביא משם הרב ר' משה ז"ל דאע"פ דלהשהות תנן יש להתיר בחררה ע"ג גחלים בכדי שיקרמו פניה, וציין שדבריו נראין סותרין זא"ז, אמנם בין צלי לתבשיל איכא חילוקא, דצלי דיו בצליה מועטה, ואם יחתה יצטמק ורע לו, ובפרט דקשה ליה קוטרא אחר שכבר הוא ראוי למאב"ד, ומ"מ נ' דלאו הלכתא היא כו', ע"כ. אולם האי חילוקא מבואר כבר במאירי: "ואע"פ שגדולי הפוסקים כתבו בחררה כדי שיקרמו פניה, ובצלי כדי שיגיע למאב"ד, וזו ודאי כחנניה, אי"ז סתירה להם כמו שחשבו המערערים, שהפת והצלי משהגיעו לשיעור זה לא יבואו לידי חיתוי, שאם יחתה יבואו לידי חירוך הואיל ואין מחיצה בין האש וביניהם, אבל קדירה אינה כן", וכן הביא סברא זו בריטב"א], וכ"ד בה"ג [ור' לעיל דעת הרשב"א, ויעוי' בר"ן שהביא דהרא"ה הביא ודחה ראי' דמתני' להשהות תנן], וכ"כ הרמב"ן (במלחמות ט"ו: ובחידושים ל"ז), וכ"ה במאירי משם גדולי הפוסקים שפסקו שלא כחנניה, ואף בשהייה צריך גו"ק [והחילוק בין נידו"ד לחררה וצלי ר' לעיל בסמוך].

ודו"ק בל' הרא"ש שם: "ובשביל שרבו דעות בהאי פיסקא, וישראל אדוקין במצות עונג שבת ולא ישמעו להחמיר, הנח להם כמנהג שנהגו ע"פ הפוסקים כחנניא", ולכאו' יש לדקדק מלשונו דס"ל דלכתחילה ראוי להחמיר, אבל הנח להם לישראל מוטב שיהו שוגגין ואל יהו מזידין, ומאחר שיש מקילין להלכה ולמעשה כחנניא אפשר להורות להקל כדבריהם [ושו"ר בביאור"ל סי' רנ"ג ד"ה ונהגו שהוכיח נמי כן]. איברא דמל' בתוספותיו מבואר לא כן, דהתם כ' בפשיטות פסק הלכה כחנניא, וציין פסק רש"י כר"ש אריו"ח ולא העיר מידי.

ולבאר דעתו נראה, דהנה החזו"א (סי' ל"ג סק"ז) כ' דאין כוונת הרא"ש בהלכותיו משום מוטב שיהו שוגגין כו', אלא דכיון דהמחמירים הם גדולי עולם, כהשאלתות והרי"ף ועוד, היה ראוי להחמיר שלא ליכנס לפלוגתא, אך משום דאיכא ביטול עונג שבת ולא ישמעו להחמיר אלא יקלו ככל האפשר מעיקה"ד, "ומעיקר הדין אפשר להמקילין להקל אחרי שהם מבני בניהם של אלו שהקילו ע"פ הוראת רבותיהם, וגם כי הוא מד"ס, ולכן הנח להם שיסמכו ע"ד רבותינו המקילים, ואפשר שאין להחמיר אחרי שהגאונים לא החמירו לעצמן, וכדאמר גם בגמ' דרנב"י מרא דעובדא משהו ליה ואכיל", עכ"ד [ודלא כהביאור"ל הנז' לכאו'], ולכאו' הרי מבואר כדבריו ממש"כ הרא"ש בתוספותיו.

ובדעת הרמב"ם, הנה הוא פ' (פ"ג משבת ה"ד) דמתני' להשהות תנן, אולם בהגה"מ (אות ב') ביאר כוונתו דהיינו דוקא כשלא התבשל כמאב"ד, אך אם כבר ראוי כמאב"ד שרי להשהות, ומתבאר לפ"ז דהרמב"ם אף דהכריע דמתני' להשהות תנן, מ"מ פ' נמי כחנניא.

איברא, דאי"ז מוסכם, דהא בתוס' ביארו בהא דדחקו בגמ' לבאר מתני' בלהחזיר, דהוי "משום דקיי"ל כחנניה", ומבואר דאי להשהות תנן לא א"ש כחנניה, ואשר לפ"ז י"ל דמאחר דפסקו כחנניה ע"כ דמתני' להחזיר תנן, אך להשהות שרי אף בשלא מטא למאב"ד, וכן מבואר מדברי רש"י.

וביותר, דלפ"ז י"ל דהרמב"ם לא הסכים בזה לשי' רבו הרי"ף שפ' דמתני' להשהות תנן, וכנז', והוא ס"ל דמסקינן הלכתא כרבנן ודלא כחנניה, וכמו שביאר דעתו להדיא מרן בב"י כאן.

ב'. בדין הגריפה והקטימה

הנה בטעמא דמתניתין הנז' כ' רש"י 'וטעמא פרישנא בפרק דלעיל [דל"ד:] שמא יחתה בגחלים', הרי שביאר מתני' דהכא אף לענין הטמנה, אך ר"ח בפי' כ' "ושיהוי זה אינה הטמנה, אלא כגון כסא של ברזל והקדירה יושבת עליו והיא תלוי' באבנים או כיו"ב, אבל הטמנה ע"ג גחלים ד"ה אסור, דקיי"ל הטמנה בדבר המוסיף אסור ואפי' מבעו"י", וכן מבואר בתוס' (ל"ו: ד"ה לא יתן, ע"ש), ולזה הסכים הרא"ש שם, וכ"כ הר"ן משם רבינו האי גאון ורבינו אפרים גאון.

והנראה לתלות בזה, דרש"י ביאר מטרת הגריפה וקטימה שלא יבוא לחתות בגחלים, ולעומתו דעת הר"ן דהגו"ק הויא להיכרא שמסלק דעתו מלחתות בגחלים, ובמחשבה ראשונה היה נראה לבאר כוונת הר"ן בהאי היכרא, דכלפי העולם הוא - שלא יהא מראית עין שדעתו לחתות.

והשתא דאתאן להכי, פוק חזי מש"כ רש"י בדעת ב"ש דאסרי בתבשיל: "דניחא ליה בישוליה ואתי לאחתויי, א"נ נתקיימה מחשבתו ומיחזי כמבשל", ולכאו' טעמא קמא הוי לשיטתו גזירה שמא יחתה, אך טעם ב' הוי על יסוד דברי הר"ן הנז' דמיחזי כמבשל, ומשו"ה נקט טעמא דהיכרא, ונראה לבאר בדעתו דהיכרא לא מהניא להתיר עד דליכא חשש חיתוי, אך לאסור משום מראית עין שייך אף בגו"ק כאשר למעשה מתבשל כרצונו, ועי'.

אלא דברמב"ם מבואר בתועלת הגו"ק 'שהרי הסיח דעתו מזה התבשיל, ואין גוזרין שמא יחתה באש', הרי שטעמו לכאו' משום גזירה וכרש"י, איברא דבכס"מ הביא משם הרמ"ך להק' האיך הסיח דעתו, הרי רוצה לאכול בלילה, דהא מיירי אף בשאין לו מאכל אלא זה אשר ידובר בו, והעלה דהטעם הנכון הוא דמשום דעביד היכרא בגו"ק לא אתי לחתויי, אך בדעת הרמב"ם עצמו כ' הכס"מ די"ל דקים להו לרבנן דכל שגרף הרי הוא מסיח דעתו.

ואשר מבואר דס"ל להרמ"ך [שציין דדעת רבותיו נמי כן היא] דטעמא דמילתא משום היכרא הויא, אך ההיכר כלפי עצמו הוא, שישית לב ויזהר לבל יחטא ע"י שיחתה, וביותר יראה דזו נראית כוונת הרמב"ם גופיה, דהאי הסחת דעת כלפי עצמו הוא, דכיון שגרף וקטם הרי גילה דעתו שאינו חפץ בחיתוי, ואף אם יראה לחתות אזי הוי ליה היכרא ע"י הגו"ק וממילא ליכא למיגזר, והשתא עד"ז נראה לבאר נמי כוונת הר"ן הנז', די"ל דס"ל דהאי היכרא לעצמו הוא שלא יכשל בחיתוי, ודו"ק. עכ"פ ע"פ סברת רש"י מתבאר שפיר טעמו דשרי אף בהטמנה באם הכירה גו"ק, כיון שממילא אינו מוסיף הבל ולא שייך חיתוי, וער"ן ותוס' מש"כ בזה.

ולפמשנ"ת יל"ע בדין הקטימה, אי סגי בקטימה כל דהו או דמצרכינן קטימה גמורה, דלפרש"י י"ל דבעי' קטימה גמורה כדי שיכסו הגחלים ויצטננו שלא יהא שייך היכ"ת לחיתוי, אך אליבא דהר"ן דאינו אלא משום היכר י"ל - וכ"כ הוא להדיא - דסגי בקטימה כל דהו דהא הויא היכרא, והביא ראי' לזה מדלקמן (ל"ז.) דגחלים שעממו הרי היא כקטומה, וכראי' זו מבואר נמי ברשב"א, וטעמו "דכיון שעממו ולא חשש ללבותן, מוכח מילתא שאין קפיד בחיתוויי", ועוד הוכיח מדאמרו שם דאם קטמה ונתלבתה סומכין לה ומקיימין עליה.

ולכאו' נראה דבזה יש לתלות מה שדנו רבים כשמכסים הגז בפח או באזבסט - אם צריך לכסות גם הכפתורים המדליקים הגז, דאם סגי בקטימה כל דהו הרי י"ל דא"צ לכסותם כיון דלמעשה יש היכר ע"י הכיסוי על האש עצמה, אך אליבא דמ"ד דצריך קטימה גמורה יש לכסות גם מקום הכפתורים, אמנם יש מקום לחלק ולומר דבזה לכו"ע בעי' כיסוי הכפתורים, דהא בזמנם היה צורך לחתות בעצם האש כדי ללבותה, וע"כ סגי בקטימה כל דהו בעצם האש, משא"כ כיום דללבות האש אין עושים פעולה בעצמותה של אש, אלא מלבים אותה ע"י סיבוב הכפתורים, שפיר י"ל דכ"ז דלא עביד גו"ק גם כלפיהם - היינו, לכסות הכפתורים - ל"מ קטימה אפי' כל דהוא, ועי' בזה [ויעוי' היטב שו"ת אגרו"מ או"ח א' סי' צ"ג]. [ובעצם הכיסוי הנהוג כיום, ר' בתשב"ץ קטן סי' כ"ז דכן התיר מהר"ם מרוטנבורג, וכ"כ המהרי"ל כמו שהביא במג"א סי' רנ"ג סקל"א, ושורש ענין הכיסוי מבואר להלכה בשו"ע סי' רנ"ג ס"ג אודות הנחת קדירה ריקנית, וע"ש מ"ב סקפ"א וכה"ח סקי"א, ומ"מ יעוי' היטב חזו"א או"ח סי' ל"ז סק"ט, ודו"ק, ואין הפנאי מסכים להאריך בזה האידנא].

ג'. בשיעור מאכל בן דרוסאי, וגדר האיסור בהמבושל פחות מזה

כ' רש"י בשבת כ'. דבן דרוסאי ליסטים היה ומבשל בישולו שליש, וכעי"ז כ' נמי בע"ז ל"ח. שהיה אוכל כל דבר המבושל קצת, אך הרמב"ם פ"ט משבת ה"ה נקט האי לישנא "אבל נתבשל כולו חצי בישול חייב, נתבשל חצי בישול מצד אחד פטור, עד שיהפך בו ויתבשל חצי בישול מב' צדדיו", וכ' הראב"ד "חצי בישול, פי' כמאכל בן דרוסאי" [ובכס"מ הביא הגהת הרמ"ך שתמה מאי הוי במחצית הבישול, הא כשנתבשל כמאב"ד כבר הוי כל הבישול לגבי שבת, ואם לא נתבשל כמאב"ד אמאי חייב לענין שבת, והניח בצ"ע, ועי' בזה במרכה"מ ובצ"פ].

ואשר לפ"ז יתבאר מש"כ בפיהמ"ש (פ"ג משבת ה"א): "ומש"א ב"ה שאסור לשהות התבשיל כו', הוא בתבשיל שנתבשל חצי בישולו, לפי שנאמר גזירה שמא יחתה בגחלים לשמור בישולו, אבל אם לא נתבשל כלל עד שנתייאשו מבישולו עד הבקר או אם יגמר בישולו עד שאינו צריך לאש, והאש הוא מפסיד אותו, מותר לשהותו ע"ג גחלים", ושורש החילוק העומד בין קודם מחצית הבישול ללאחריו יבואר בשיטתו דמאב"ד מיקרי חצי בישול, ומהא תידוק דעת ההגה"מ דביאר דעת הרמב"ם דמתני' להשהות תנן דווקא בשלא הגיע למאב"ד, דהיינו חצי בישול [ר' לעיל סוף ענף א'], די"ל דראייתו מפיהמ"ש הנז'.

והאחרונים נחלקו כיצד משערים שליש או מחצית בישול, דעת החזו"א (או"ח סי' ל"ז סק"ו) דבישול הוא צורה בהאוכל ולא שייך בה חצאים, אלא יש לשער בזמן הבישול, דהיינו דמאכל שהנצרך לבישולו הוא שעתיים - שליש בישולו יהא 40 דק', ושעה אחת הוא מחצית, וכן עזה"ד, "ונראין הדברים דעד שהמים מגיעים ליד סולדת אינו מן החשבון, והתחלת הבישול הוא משעה שהיד סולדת". אך לעומתו ניצב הכה"ח (סי' רנ"ג אות כ"ח) דפליג בזה וס"ל לשער באיכות הבישול, ומשו"ה "לדידן שאין אנו בקיאין איזה נקרא כמב"ד, יש לשער כל שנאכל התבשיל ע"י הדחק מחמת בישול זה יש להתיר".

והנה מרן (סי' רנ"ד ס"ב) פ' דמאב"ד הוא חצי בישולו, ובמג"א (ס"ק ח') ציין ליו"ד (סי' קי"ג ס"ח-ט') דפ' מרן גבי בישולי עכו"ם דשיעור מאב"ד הוא שליש בישולו, ויישב דהכא החמיר משום חומרא דשבת, עכת"ד. ונראה דבריו כבר מבואר בדברי מרן עצמו, דבב"י ליו"ד שם הביא כדעתו משם הרשב"א בתוה"ב (הקצר, בית ג' שער ז', דצ"ג) ורש"י, "ואע"פ שמדברי הרמב"ם בפ"ט מהל' שבת (ה"ה) נ' שהוא חצי בישולו, **כדאי הם רש"י והרשב"א לסמוך עליהם באיסור בישולי גויים דרבנן**, הרי לך להדיא שחילק בזה בין דאורייתא לדרבנן. ועוד, דעצם דברי המג"א - הערתו וישובו - הלא הם כתובים בדברי הב"ח סי' רנ"ג ד"ה 'ומ"ש אם הוסקה' בדעת הטור, ושם העיר עוד מיו"ד סי' ס"ט דבמקום שאין מלח מצוי יצלו אותו חצי צלייתו דראוי למאכל אדם [ומרן פ' שם סעי' כ"א: "במקום שאין מלח מצוי, יצלו הבשר עד שיזוב כל דמו ואח"כ יבשלוהו"], י"ל דפ' כהרמב"ם להחמיר באיסור דם דהוי דאורייתא, אולם הכנה"ג (הגב"י סי' ס"ט מיו"ד אות ש"ה) דחה לתירוצו, ויישב דאף רש"י מודה להרמב"ם לענין מליחה דאע"פ שנקרא מבושל בשליש, מ"מ הדם אינו זב עד מחצית, ויעוי' עוד בט"ז ליו"ד סי' ס"ט סקנ"ד דדעת הר"ן אההיא דהתם שיתבשל כמאב"ד, אך הרשב"א סבר שיהא ראוי לאכילה לרוב בנ"א, והביא שראוי לנהוג שיצלוהו עד שיתייבש מבחוץ ואח"כ יבשלנו בלא הדחה, מפני שאין הנשים בקיאות בדבר [ויעוי' היטב ברמ"א יו"ד סי' ע"ו ס"ב בשם הרשב"א בתוה"ב הארוך כלל ט' "רק שיצלנו תחילה כדי שיהא ראוי לאכילה דהיינו כחצי צלייתו", ולכאו' היה נראה כסתירה בדעתו דהרשב"א, והוי קו' על הב"ח והט"ז, ויעוי' שם בש"ך סקי"ד, וצע"ג]. והיה מן הראוי להאריך בזה עוד האידנא ביסוד דין חצי שיעור, ע"פ דבריו ויסודו של בעל הפמ"ג בראש יוסף לשבת דכל בישול פחות ממאב"ד הוי מדין חצי שיעור, וע"ע בזה באבהא"ז, אלא דמה שהלב חושק הפנאי עושק, ואין עיתותי בידי כדבעי לעיין בה השתא, ואי"ה עוד חזון למועד, ולע"ע כאן עמד קנה במקומו.

* * *

ובעוסקנו בהל' שבת, יש לציין פנינה אודות מעלת השבת: "שמור את יום השבת לקדשו... וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה' אלקיך משם" (דברים ה' י"ב, ט"ו), יובן ע"פ משאז"ל (שמו"ר פט"ו סי' ה') דמיציאת מצרים מוכח דדין בנים יש לנו, דמשו"ה ירד הקב"ה בעצמו למצרים ואע"פ שהיא מקום טומאה, משום דאב מטמא לבנו, וגם מדין שבת ניכר שדין בנים יש לנו, דאל"כ כיצד משתמשים בשרביטו של מלך, והא קיי"ל (סנהדרין כ"ב.) המשתמש בשרביטו של מלך חייב מיתה, וז"א וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה'

אלקיך משם דייקא, הוא בכבודו ובעצמו, דמזה מוכח דדין בנים יש לנו, על כן צוך ה' אלקיך לשמור את יום השבת - שלא יעלה על דעתך שלא לשומרו משום השתמשות בשרביטו של מלך, דמשום יצ"מ מוכח דדין בנים יש לנו (תורת אהרן, למוהר"א בן שמעון זצוק"ל שם, ויעוי' עוד בס' שער החצר להגאון רבינו המלך דוד בן שמעון זצוק"ל 'הצוף דב"ש' - סי' שע"ח).

ומענין לענין באותו ענין על ההוכחה שמוכיחים המצוות שבנים אנו למקום ברוך הוא: "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך" (דברים ח', י'), יובן בהקדים משו"פ מרן (יו"ד סי' רס"ז ס"ב) דהרב יכול לומר לעבד עשה עימי ואיני זנך, אבל בשני בצורת א"י לומר לו כן (ומקור כל סעיף זה בגיטין י"ב, ע"ש), ומ"מ אב אינו מחוייב לפרנס לבנו הגדול אפי' בשני בצורת, ומצינו לגבי ישראל שנקראו עבדים (ויקרא כ"ה מ"ב ונ"ה) ונקראו בנים (דברים י"ד א', ועי' היטב פלוגתת ר"י ור"מ בקידושין ל"ו), ואשר לפ"ז הנה מצד עבדים אין אנו חייבים בברכה, כיון שאם לא יזוננו הוי כשני בצורת, וממילא צריך הוא יתברך כביכול לפרנסנו מצד הדין, וא"כ כל החיוב ברכה הוא מהדין בנים שיש לנו, ואחז"ל (פסחים פ"ח:) דמה שקנה עבד קנה רבו, וע"כ אמר הכתוב וברכת את ה' אלקיך, ומהברכה מוכח דדין בנים אית לן וזן אותנו בתורת חסד, ועי"ז על הארץ הטובה אשר נתן לך, דנתינה זו חשובה כמתנה, ואב שנתן מתנה לבנו א"י לחזור בו. והנה רבי לוי (ברכות ל"ה.) עמד על סתירת הפסוקים, דבחדא כ' לה' הארץ ומלואה, ובאידך כ' השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם, וחילק בין קודם ברכה ללאחריה, והק' האוה"ח (והביאו מרן הרחיד"א במדבר קדמות מער' ב' אות ד') דמאי קשיא ליה, דילמא י"ל דאה"נ של ה' הארץ, אלא שבחסדו וטובו הגדול נתנה לנו, ותי' דקיי"ל דאנו עבדים והאיך קאמר והארץ נתן לבנ"א, הא מה שקנה עבד קנה רבו, ומשני דלאחר ברכה אית לן דין בנים והנתינה היא נתינה, וביאר הרחיד"א ע"פ משאחז"ל (שבת פ"ט.) כלום יש עבד שנותן שלום לרבו, ומדהרשנו הקב"ה לברך ש"מ דדין בנים לנו כלפיו. ובזה מבואר משאחז"ל (ברכות ל"ה.) דכל הנהנה מהעוה"ז בלא ברכה כאילו גוזל להקב"ה וכנס"י, דהא מדלא בירך מוכח שהוא עבד, ומה שקנה עבד קנה רבו ואין לו רשות לאכול (תורת אהרן, פ' עקב שם, ועי' לרבינו בן איש חי שנה ראשונה פ' בלק מה שרמז בפ' מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל).

"השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו' ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו וגו' והיה בך חטא" (שם ט"ו ט'), יובן בהקדים כי ידוע מן הצדקה שאנו בנים, כמו שאלת המין לר"ע (ב"ב י'.), ותשובתו מלה"ד למלך ב"ו שכעס על בנו והושיבו בבית האסורין, וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך - לא דורון משגר לו, ואנן קרויין בנים. גם ידוע דאין התשובה מועלת רק לנו שנקראים בנים, דאז אב שמחל על כבודו - כבודו מחול (קידושין ל"ב. ול"ו.), וא"כ כשלא יתן צדקה מוכח דס"ל דאנן יש לנו דין עבדים כסברת המין, וא"כ גם תשובתו אינה תשובה, זהו שמזהירו קרא: השמר לך וגו' שלא תתן צדקה, וא"כ והיה בך חטא לעולם, שאין תשובתך מועלת (תו"א פ' ראה שם).

ואגב אציין עוד בחסד שעשה עמנו בוראנו במתנת התשובה, דהנה כ' וסלחת לעוני כי רב הוא, ותמהו רבוותא איזה טעם ופתחון פה זה, וכי משום שרב העוון יש לסלוח עליו. ונא' בזה ביאורים רבים שחלקם ע"ד הדרש, ובשערי עזרא משם מרן הגר"ע עטייה אי' לבאר בג' אופנים, והדרך הג' בנתיב הרמז, עפמש"פ הרמב"ם (פ"ב ממלכים ה"ג) דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, ובשו"ע (יו"ד סי' רמ"ב סל"ב) פ' דרב שמחל על כבודו, כבודו מחול, והקב"ה מלך ודיין עלינו, ואילו היה מתנהג עמנו כמלך לא היה יכול לסלוח כיון שפגענו בכבודו ע"י עוונותינו, ומלך שמחל אין כבודו מחול, אלא שהקב"ה מתנהג עמנו כרב לתלמיד, ורב כבודו מחול, וז"ש וסלחת לעוני, והיינו כי רב הוא, מתנהג עמנו בהנהגת רב ולא בהנהגת מלך.

שלמה בן שמעון – בני ברק

טעם האיסור לערות מים לקדירת החמין

כתב מרן השו"ע בסי' רנ"ג סעיף ד': "יש למחות ביד הנוהגים להטמין מבעוד יום קומקום של מים חמים, ונותנים אותם לתוך הקדירה בשבת כשהתבשיל מצטמק", עכ"ל. וציין ע"ז הרמ"א עיין לקמן סי' שי"ח.

והנה לא ביאר בשו"ע מהו הטעם לדין זה, אבל בבית יוסף הביא את מקור הדין, והוא מהנימוקי יוסף בשם רבינו יונה, וזה לשונו: "פעמים שהאחד אין היד סולדת בו ומתבשל זה עם זה ונמצאו מבשלים בשבת, ואעפ"י שהיו רותחים, אם פסקה כח רתיחתן יש בהם משום בישול", עכ"ל. והר"ן כתב בשם רבינו יונה בזה הלשון: "איכא מ"ד בירושלמי עירוי אינה ככלי ראשון, וכשמערין המים לאלתר שיצאו מן הכלי, אעפ"י שהם רותחים פסק כח רתוחין, ומתבשלים בתוך כלי ראשון", עכ"ל. ומבואר שישנם שני טעמים לחששו של השו"ע, הראשון הוא שפעמים שהאחד הצטנן, וע"י שמערבו עם השני יבוא להתבשל, והשני אף אם לא נצטנן מ"מ כיון שיצא מכ"ר שייך בו בישול אם חוזר ומתערב בתוך כלי ראשון.

והנה המ"א והט"ז הביאו את טעמו של הדין, אלא שהביאו רק את הטעם הראשון, שפעמים א' מהם אין היד סולדת בו, ולא הביאו את הטעם השני, שאף שהיד סולדת בו שייך בו בישול אם יצא מכ"ר, והוסיפו האחרונים שכוונת הרמ"א במה שציין לסי' שי"ח היתה לאפוקי מדעת השו"ע שכל עוד דלא נצטנן אין חשש, ועפי"ז יישבו מנהג העולם לערות רוטב מכ"ר על גבי מרק וקטניות שבכלי שני.

ויש להעיר ששיטתו של הרמ"א בסי' שי"ח סותרת אמנם את הטעם הראשון המובא בב"י, משום שאף שאין היד סולדת באחד מהם לא חיישינן לבישול כל עוד שלא נצטנן, אבל אינה סותרת את הטעם השני המובא שם, שהרי כל מה שנחלקו השו"ע והרמ"א הוא באיזה אופן שייך בישול במים שנצטננו (האם די שלא נצטננו לגמרי או לא) ע"י המים הרותחים. אבל הטעם השני מדבר על בישול במים שעדיין רותחים, שהבישול בהם מחזיר להם את הכח לבשל אחרים, בענין זה לא מיירי הרמ"א מידי.

ואמנם לא נתבאר בשו"ע ובפוסקים האם הקומקום והקדירה מונחים ע"ג האש או לא, ובפשטות היה נראה להעמיד שהקדירה עם התבשיל מונחת ע"ג האש, דמשום הכי התבשיל מצטמק, אבל הקומקום אינו מונח ע"ג האש ומשום הכי הוא מוטמן, וחיישינן שמא הקומקום הצטנן, וע"י שיתערב בקדירה שע"ג האש יבוא להתבשל. אלא שא"א לומר כן, שהרי הרמ"א מתיר כל עוד שלא נצטנן, והיאך מתיר בכה"ג, הלא אם הקומקום אינו ע"ג האש - אסור לערותו לתוך הקדירה שע"ג האש משום איסור נתינה לכתחילה.

ולכן אפשר לומר ששניהם אינם ע"ג האש, אעפ"כ יש חשש בישול אם אחד מהם אינו יד סולדת והשני יד סולדת בו, משום שכ"ר יש בו כח לבשל כל זמן שרותח. ואף לפי הטעם השני ששייך בישול אף במים רותחים אם יצאו מכ"ר, ש"ד להעמיד באופן זה, שאף שעירה לכ"ר שאינו ע"ג האש מ"מ מתבשל בו. ובדברי הר"ן לא נזכר חילוק בין כ"ר שעומד ע"ג האש לכ"ר שאינו עומד ע"ג האש.

והשתא ניחא מש"כ ר' יונה: "פעמים שהאחד יד סולדת בו והאחר אין היד סולדת בו", ולא כתב שהקומקום אין היד סולדת בו, משום שהחשש שייך בשניהם. אמנם אינו נראה להעמיד בכה"ג, שהרי מטמין הקומקום מחשש שהתבשיל יצטמק, ואם אינו ע"ג האש היאך יצטמק. ולכן נראה לומר שגם הקדירה וגם הקומקום נמצאים ע"ג האש (ואפילו הם מטמינים הקומקום כגון עם כיסוי רחב, שהבגדים לא נוגעים בדפנות כדי שלא יאסר מחמת הטמנה בדבר המוסיף הבל שאסור אפילו מבעוד יום), וטעמו של השו"ע לאסור הוא משום חשש בישול, והרמ"א מתיר כל עוד שלא נצטנן, כיון דהוי חזרה ולא נתינה לכתחילה. ואמנם אף לפי אופן זה קצת דחוק להעמיד, משום שאם שניהם מונחים ע"ג האש א"כ שניהם רותחים, וא"כ אמאי חיישינן לפי הטעם הראשון שיבואו לידי בישול, ואפשר ליישב שחוששים שמא אחת הכירות תכבה ומה שמונח עליה יצטנן.

אלא שיש להעיר שהנ"מ שהביאו האחרונים צריכה קצת ביאור, שהרי כתבו שהמנהג הוא לא לחשוש לדברי השו"ע כל עוד שלא נצטנן, שהרי מעשים שבכל יום שמניחים קטניות עם רוטב בתוך קערה ומערים עליהם רוטב מכ"ר. והטעם לכאורה הוא, שכיון שלא שייך בישול כל עוד שלא נצטנן, א"כ ליכא למיחש בעירוי מהקומקום לקדירה, דלכאורה לא מצוי שיצטנן הקומקום לגמרי, ואף אם יצטנן הלא ניכר הוא, ולא יבוא לערות לכ"ר רותח, וא"כ לא שייך חששו של השו"ע לפי שיטת הרמ"א.

והשתא יש להקשות, שאף שנראה שמוכח ממנהג העולם שלא חוששים לערב מים במים אם שניהם חמים, עכ"פ מ"מ במקרה זה אף השו"ע יודה דשרי, שהרי לא אסר אלא לערות מכ"ר לכ"ר, שרק לכ"ר (אף שאינו ע"ג האש) יש כח לבשל חזרה את המים הרותחים שיצאו מכ"ר, אבל לא לכ"ש (אף אם היד סולדת בו), ואם הכ"ש הצטנן כל שכן שמותר, שהרי הוא עצמו אין בכוחו לבשל כיון שנצטנן, ואף המים הרותחים אין בכוחם לבשל את המים שנצטננו, כיון שיצאו מכ"ר פסק כוחם לבשל. וצ"ל שהשו"ע נקט כדעת ר' יונה לחומרא, אבל לא לקולא, ובאמת ס"ל שעירוי מכ"ר יש בכוחו לבשל אחרים, והכי מוכח מלקמן סי' שי"ח "אסור ליתן תבלין בקערה ולערות עליו מכ"ר", וכתבו האחרונים שהטעם הוא משום שעירוי מכ"ר מבשל כדי קליפה, ואמנם בנידו"ד שמערה ע"ג מרק ולא ע"ג דבר יבש, תלוי הדין בעוד נידון המובא בסי' שי"ח סעיף י"ב וז"ל: "ומותר ליצוק מים חמים לתוך צונן, או צונן לתוך חמין, והוא שלא יהיו בכ"ר", ונחלקו הראשונים האם חמין בכ"ר מותר ליצוק על מים צוננים כיון שמתערבים מיד, או דדמי ליבש ואסור, ועיין ביאוה"ל שם שכותב שפשט לשון הפוסקים משמע שמותר, אלא שכותב להחמיר לכתחילה עי"ש. ומ"מ יוצא לנו שהדוגמא שנקטו האחרונים להוכיח דלא כהשו"ע אינה ברורה כ"כ, ויתכן שגם השו"ע יודה לדין זה, וצ"ע לדינא.

נועם שלמה - אופקים

בענין חזרה בסמיכה

בסי' רנ"ג במ"ב סקט"ו הביא דנחלקו הפוסקים בכוונת המ"א, דלדעת הדגול מרבבה סמיכה מותרת לכו"ע גם בחזרה, ולדעת רעק"א לדעת הרי"ף דפוסק כרבנן היתר סמיכה הוא רק בשהייה ולא בחזרה. והק' הבה"ל על רעק"א, דהא בברייתא דשתי כירות המתאימות מפורש שם בסיפא דמותר גם חזרה. ובתהלה לדוד הוכיח דלא כהדגמ"ר (עי' להלן), והק' כקו' הבה"ל הנ"ל, וביאר דהא דקתני בברייתא מה הן משהין וכו' קאי אגרופה דעלמא ולא על ב' כירות המתאימות. ולכאו' מוכח כן מדברי בעל המאור, דהנה רעק"א בעצמו הביא דברי הר"ן שביאר ראיית הרי"ף דקיי"ל כרבנן דלשהות תנן, מדאיבעיא לן מהו לסמוך, וע"כ בשהייה בעי, "דאי איתא דהאי בעיא בלהחזיר איך פשטי' מהברייתא דב' כירות מתאימות, הא התם איירי בשהייה ודילמא חזרה חמיר" (ל' רעק"א), וק' טובא הא בברייתא קתני בהדיא "וב"ה אומרים אף מחזירים", וכדהק' הבה"ל, ואמנם המעיין ברי"ף ובר"ן יראה דבאמת לא הזכירו כלל ברייתא דב' כירות המתאימות, אלא הוכיחו רק מהברייתא השניה ת"ש כירה שהסיקוה וכו', וי"ל דבדוקא הוא ומשום הקו' הנ"ל, אך מ"מ ק' על בעה"מ שכ' דאין להוכיח כהרי"ף מדמייתי עלה מב' כירות המתאימות ומדתניא כירה שהסיקוה וכו', די"ל דמשהייה נשמע לחזרה, וק' מדוע הוצרך לזה, הא מדמייתי מב' כירות המתאימות בלא"ה י"ל דלא מוכח מידי, דהא קתני בהדיא "אף מחזירין", וכה"ק עליו הרמב"ן במלחמות (והביאו הבה"ל), ובד' בעה"מ ע"כ צ"ל כתהל"ד ד"אף מחזירין" קאי אגרופה דעלמא. אמנם זה דוחק, דנהי די"ל כן כדי ליישב דברי המ"א, מ"מ הא ודאי די"ל גם כפשוטו דקאי ארישא דב' כירות המתאימות, ואיך שייך להוכיח מזה דבעיין בשהייה. אלא נר' ליישב דברי בעה"מ באופ"א, דבגמ' משמע דהראיה היא מהרישא לבד, דאיירי בשהייה, ושפיר היה מקום להוכיח כהרי"ף דבעיין בשהייה, והוצרך בעה"מ לדחות דמשהייה נשמע לחזרה.

עוד כ' הבה"ל "וגם בתוס' ד"ה מהו אי' דחזרה מותר אפי' לדעה ראשונה", והיינו כהדגמ"ר ולא כרעק"א. ולכאו' יש לדחות דהתוס' לשיטתם דקיי"ל כחנניה, וא"כ ע"כ דשפיר ילפי' חזרה משהייה וכדכ' בעה"מ וכנ"ל, וא"כ ממילא ה"ה לרבנן דחזרה כשהייה דמותר לסמוך, משא"כ לדעת הרי"ף גופיה דקיי"ל כרבנן, וס"ל דדילמא חזרה חמורה משהיה כדכ' הר"ן, י"ל דבחזרה אסור לסמוך. אמנם י"ל דהנה התוס' כ' דאי להחזיר תנן בעי להחזיר ולהשהות היכא שאינו מבושל כמאב"ד, ולכאו' מבואר מזה דגם התוס' דס"ל דקיי"ל כחנניה, לא הוכרחו לומר דילפי' חזרה משהייה, די"ל דבעי בשהייה פחות ממאב"ד דאסור גם לחנניה, דבזה שפיר י"ל דילפי' שהייה פחות ממאב"ד לחנניה משהייה במבושל כמאב"ד לרבנן, ואעפ"כ כ' התוס' דבעיין גם בחזרה, ומבואר דהתוס' מדעתם ס"ל הכי דחזרה כשהייה לענין סמיכה, ולא רק לשיטתם דקיי"ל כחנניה.

והנה אף שבסקט"ו הביא המ"ב את ב' הדעות, בסקע"ז כ' בפשיטות דחזרה בסמיכה מותר, והביא שכ"כ **הרמ"א** בסי' שי"ח סט"ו, ואילו בבה"ל שם ד"ה אבל ציין שוב לדבריו לעיל וז"ל: "ודע דאפי' חזרה בשבת מותר, וכמו ש**הוכחנו** לעיל בס"א בבה"ל כדעת האחרונים המקילים בזה", וצ"ב. אמנם הביאור פשוט, דהא גם רעק"א מודה דלדעה שניה דקיי"ל כחנניה מותר חזרה בסמיכה, וא"כ הרמ"א שפסק דנהגו להקל כסברא אחרונה בודאי ס"ל דמותר (ובאמת הוא מפורש ברמ"א גם בסו"ס רנ"ג, וכדכ' המ"א בעצמו, וצ"ב מדוע הוצרך המ"ב להביא ממרחק לחמו, ומה מצא ברמ"א בסי' שי"ח יותר מאשר ברמ"א בסו"ס זה), והבה"ל שם שהוצרך לציין להכרעתו לעיל, צ"ל דנפק"מ לפי מש"כ הבה"ל בס"א ד"ה דנהגו להקל, דלכתחילה בודאי טוב להזהר כדעה ראשונה דקיי"ל כרבנן, לזה הדגיש הבה"ל דבחזרה בסמיכה אין ענין להחמיר כלל, דגם לדעה ראשונה מותר.

והנה הוכחת התהל"ד דלא כהדגמ"ר היא מהמ"א בסק"ו, וכ"כ החת"ס, ולכאו' זו ראיה ברורה, וגם מדברי המ"א דידן משמע ודאי כרעק"א (ובפרט דלהדגמ"ר צ"ב אמאי נתינה לכתחילה תלוי בב' הדעות), וכן ביארוהו הפמ"ג והמחה"ש, ואפשר דגם הבה"ל לא הסכים עם הדגמ"ר אלא לדינא, אבל לא בביאור דברי המ"א (ועי' בבה"ל ד"ה אע"פ שהק' על המ"א בסק"ו כדהק' כאן על רעק"א, ולביאור התהל"ד הנ"ל לק"מ), וכ"מ מהבה"ל בסוף הסימן. אמנם ק' טובא מדברי המ"א בסי' שי"ח סקל"ח דמבואר להדיא בדבריו דאפי' סמיכה לכתחילה מותר (וק' גם להדגמ"ר) וכ"ש חזרה, ושם איירי בד' המחבר דבפשטות פוסק כדעה ראשונה דקי"ל כרבנן. ובדוחק י"ל דכאן כ' דבריו רק בד' הרמב"ם, שכ' "וכל שאין מחזירין עליו אין סומכין לו בשבת", ושם בסי' שי"ח כ' דבריו בד' הרא"ש וס"ל דפליגי בזה, וצ"ע.

בענין סמיכה לכתחילה

בסי' רנ"ג במ"ב סקט"ו הביא דאפי' בסמיכה לכתחילה יש מקילין [והיינו דסמיכה עדיפה מגו"ק], והוא תלוי בביאור דברי המ"א סק"ה שכ' בסו"ד "אבל לסברא השניה שרי אפי' בשבת כמש"כ רמ"א סוס"י זה", דלהדגול מרבבה שפי' דהמ"א איירי לענין סמיכה לכתחילה נמצא דהרמ"א מתיר, ולרעק"א וש"א דהמ"א איירי בחזרה נמצא דהרמ"א בסוה"ס לא התיר אלא חזרה. ובבה"ל בסוה"ס מבואר שהסכים עם רעק"א בזה, דהרמ"א איירי בחזרה, ולפי מה שביאר שם המ"ב בס"ק ק"ה את דברי הרמ"א, מתבאר דהרמ"א באמת אוסר סמיכה בתחילה, דז"ל הרמ"א שם: "וכבר נתבאר שנהגו להקל בחזרה בשבת אפי' הניחה ע"ג קרקע, וה"ה לסמוך לתנור שאינו גו"ק", וביאר המ"ב דכוונתו ד"כי היכי דלענין חזרה ע"ג גו"ק נתבאר לעיל דמותר אפי' הניח ע"ג קרקע, ה"ה לענין לחזור ולסמוך אצל תנור שאינו גו"ק יש להקל אפי' הניח ע"ג קרקע", והמנהג להקל מבואר ברמ"א בס"ב דהוא ע"פ דברי הר"ן דכשניטל בשבת לא בעי' תנאי חזרה, והנה אי נימא דאפי' סמיכה לכתחילה מתיר הרמ"א, א"כ בסמיכה א"צ כלל לאותו מנהג להקל, דהא אפי' בניטל מבעו"י והניח ע"ג קרקע מותר, אלא ודאי משמע דלהמ"ב הרמ"א אוסר סמיכה לכתחילה, דסמיכה אינה אלא כגו"ק, ולא עדיפה מגו"ק.

וקשה טובא, דברמ"א בסי' שי"ח סט"ו לכאו' מבואר להדיא דמותר סמיכה לכתחילה, דז"ל שם: "ויש מקילין לומר דכל שאינו נותנו ע"ג האש או הכירה ממש רק סמוך לו, אפי' נצטנן מותר", והיינו דשיטה זו ס"ל דאין בישול אחר בישול אפי' בלח שנצטנן, ומ"מ ע"ג הכירה אסור דהוי נתינה בתחילה וכדביאר המ"ב שם סקצ"ח, אבל סמוך לו מותר, ומבואר דסמיכה לכתחילה מותר. ולכאו' דברי הרמ"א סתרי אהדדי, לביאור המ"ב בסו"ס רנ"ג. ואפ"ל בדוחק דבסו"ס רנ"ג שכ' הרמ"א "וה"ה לסמוך לתנור שאינו גו"ק", היינו דגם בזה מותר אפי' בהניח ע"ג קרקע וכדביאר המ"ב, אין כוונתו מאותו טעם שנהגו להקל בחזרה ע"ג גו"ק דסמכו על שיטת הר"ן, אלא משום דאפי' נתינה בתחילה מותר בסמיכה, והו"מ לאשמועי' רבותא טפי אלא דאיירי התם בחזרה, אבל אה"נ דלדינא אפי' לכתחילה מותרת סמיכה, והבה"ל חלק על הדגמ"ר רק לענין ביאור דברי הרמ"א. אמנם מלבד שזהו דוחק גדול, עדיין ק' דברי המ"ב שכ' "ואפי' בסמיכה לכתחילה בשבת יש מקילין", והביא זאת מהב"מ והדגמ"ר, בעוד שמפורש כן ברמ"א בסי' שי"ח.

והנה בבה"ל כאן כשהביא השיטות דמותר סמיכה לכתחילה, כ' "וגם קצת סמך לזה מהרא"ש פרק כירה סי' י'", והיינו דבגמ' מ: ת"ר מביא אדם קיתון של מים ומניחו כנגד המדורה לא כדי שיחמו אלא כדי שתפיג צינתן, והק' הרא"ש דנהי דליכא משום בישול, מ"מ יאסר משום נתינה בתחילה דאסור אפי' בגו"ק (ומש"כ שם בהג' הב"ח "פי' חזרה בשבת אסור אפי' גרופה", לכאו' ע"כ כוונתו כשהניח ע"ג קרקע דהוי כנתינה בתחילה כדביאר המ"ב סקנ"ה), ותי' הרא"ש דשרי משום דדמי לסומך, ומבואר דסמיכה לכתחילה מותר, וצ"ב מדוע כ' הבה"ל דהוא רק "קצת סמך לזה", והביאור פשוט וכמש"כ בתהל"ד בשם ס' קני מנורה, דהנה הרא"ש המשיך והק' דלא דמי לסומך, דהתם מפסיק כותלי הכירה, אבל הכא הו"ל למיחש שמא יחתה, ותי' הרא"ש "וי"ל כיון שהצריכו חכמים להרחיק מן המדורה, מדנקט כנגד המדורה ולא אצל המדורה, איכא הכירא ולא אתי לחתויי", וא"כ י"ל דהשתא דאתי' להכי דצריך להרחיק מן המדורה, י"ל דעדיף מסמיכה ולהכי שרי, אבל סמיכה בתחילה אסור. [ומ"מ איכא קצת סמך, דמל' הרא"ש משמע דפשיטא ליה דסמיכה שרי, ולא חידש זאת כדי ליישב קושייתו. אמנם ילה"ע דכ"ז לגירסת הב"ח שם, דהרא"ש הק' מדאסרי' "להשים ע"ג כירה אע"פ שגו"ק", אבל התפארת שמואל שם גרס "להחזיר ע"ג כירה שאינה גו"ק" (ופשוט דכוונתו גם למחוק תיבת "אע"פ", עיי"ש), ולפ"ז הרא"ש הק' מדין חזרה באינה גו"ק, דכ"ש דנתינה בתחילה אסור באינה גו"ק, ולפ"ז י"ל דמנתינה בתחילה לא הק' הרא"ש כלל, דפשיט"ל דכנגד המדורה לא מיחזי כמבשל (וכדברי הרשב"א דלהלן), ורק מחזרה באינה גו"ק דאסור משום שמא יחתה הק' דה"נ ניחוש לחיתוי, ולפ"ז אין להוכיח כלל מהרא"ש לענין סמיכה בתחילה, די"ל דסמיכה לכירה מיחזי כמבשל ואסור, ומש"כ דסמיכה שרי היינו רק לענין חשש חיתוי, ובאופן שאין מיחזי כמבשל כגון חזרה או כנגד המדורה].

והנה הרמ"א שם בסי' שי"ח קאי על דין השו"ע דדבר שנתבשל כ"צ והוא יבש, מותר להניחו כנגד המדורה אפי' במקום שהיד סולדת בו, והיינו משום דאין בישול אחר בישול ביבש, ובמ"ב שם סקצ"ב ביאר בשם הרשב"א דהא דלא אסרו משום נתינה בתחילה היינו משום דכנגד המדורה אין דרך בישול בכך ולא מיחזי כמבשל (ולהרשב"א זהו טעם האיסור, עי' מ"ב שם סקצ"ח ובשעה"צ), והביא דלהרא"ש באמת צריך להרחיק קצת וכנ"ל. והנה מהרשב"א שלא הזכיר כלל ההיתר דסמיכה, בודאי אין להוכיח דסמיכה בתחילה מותר, די"ל דדוקא כנגד המדורה אין דרך בישול, ואפי' אינו מרחיק, משא"כ סמיכה לכותלי הכירה, וכן להרא"ש כבר נתבאר די"ל דכשמרחיק מן המדורה עדיף מסמיכה ולכן מותר. ולפ"ז יתכן לומר דמש"כ הרמ"א "דכל שאינו נותנו ע"ג האש או הכירה ממש רק סמוך לו", אין כוונתו לדין "סמיכה" אלא לדין דכנגד המדורה דעדיף מסמיכה, דהא קאי על השו"ע שהתיר דבר יבש מבושל כנגד המדורה, והרמ"א רק מוסיף דיש מקילין גם בלח שנתבשל להניחו כנגד המדורה לחממו, ולפ"ז "סמוך לו" קאי אאש ולא אכירה (או דקאי גם אכירה, אבל מרחיק קצת מדופני הכירה, דלהרא"ש אפשר דיועיל גם אי סמיכה רגילה לכתחילה אסורה).

אמנם מלבד שזהו דוחק בל' הרמ"א, הנה את דברי המ"ב בודאי לא נוכל ליישב כן, דבמ"ב עצמו מוכח שלא הבין כן, דבסי' רנ"ג סקע"ז כ' המ"ב דחזרה בסמיכה שרי כמש"כ בסי' שי"ח סט"ו בהג"ה, ומבואר דהבין כפשוטו דכוונת הרמ"א שם להיתר "סמיכה", וכיון דבסי' שי"ח סט"ו איירי בנתינה בתחילה (וכוונת המ"ב צ"ל דכ"ש חזרה), נמצא דלהבנת המ"ב מבואר ברמ"א להדיא דסמיכה לכתחילה מותר, וזה ק' כנ"ל. עוד יש להעיר דגם בכללי שהייה והטמנה שבסו"ס רנ"ט נקט המ"ב בפשיטות דסמיכה לכתחילה מותר, וסותר לפשטות דבריו בבה"ל סו"ס רנ"ג, וצ"ע.

בטעם איסור חזרה

במ"ב סי' רנ"ג סק"ע ביאר דין חזרה בע"ש, דגזרי' אטו שבת, וכ' "ובשבת אסור שמא יחתה", והעתיק ל' זו מהמ"א. וצ"ב, דכאן נקט בפשיטות דטעם איסור חזרה הוא משום שמא יחתה, ולעיל בסקל"ז כ' דהטעם משום דמיחזי כמבשל, ורק בשעה"צ שם הביא מספר הישר דטעמא משום שמא יחתה. ואפשר משום דכאן בסק"ע איירי בד' התוס' והרא"ש, דהם האוסרים חזרה בע"ש, ובתוס' לח: ד"ה פינה מבואר דחזרה אסורה משום חשש חיתוי, וכן בד' הרא"ש מבואר בסי' שי"ח במ"ב סקצ"ח ובשעה"צ ס"ק קכ"א דלדעת הרא"ש האיסור משום שמא יחתה. ואמנם אי"ז מדוייק, דשם איירי בנתינה בתחילה, וכן התוס' איירי בפינה ממיחם למיחם ובגו"ק, דהצד לאסור הוא משום דהוי כנתינה בתחילה. ואפ' דס"ל למ"ב דאין לחלק בזה, דמ"מ חזי' דגם בדבר מבושל חיישי' שמא יחתה. [ומש"כ שם המ"ב בד' הרא"ש, לכאו' נפק"ל מהרא"ש בסי' י', הו"ד לעיל, ולכאו' יש לדחות דהרא"ש כ"כ רק לענין נתינת קיתון של מים דאינם מבושלים, וא"כ ודאי חיישי' שמא יחתה דלא גרע משהייה בע"ש, אבל בדבר מבושל י"ל דאין איסורו אלא משום דמיחזי כמבשל, ולפ"ז י"ל דבדבר מבושל גם הרא"ש מודה לרשב"א דא"צ להרחיק מן המדורה, ודלא כמ"ב שם סקצ"ב].

ובסקע"ב הביא המ"ב מהגר"א בשם הרא"ש דבע"ש לא בעי' דעתו להחזיר ועודן בידו, וכל שגו"ק מותר בכל ענין (וזהו דלא כביאור הקרב"נ אות מ' בד' הרא"ש), וצ"ב מ"ש, הא כיון דטעם האיסור בע"ש הוא שמא יחזיר בשבת, א"כ גם בהניח ע"ג קרקע דאסור בשבת נאסור גם בע"ש, ולהנ"ל א"ש, דלהרא"ש טעם איסור חזרה הוא משום שמא יחתה, וי"ל דזה דוקא באינה גו"ק, אבל בגו"ק לא חיישי' לחיתוי, והא דאסור בלא תנאי חזרה ובנתינה בתחילה הוא משום מיחזי כמבשל, וא"כ י"ל דבחשש חיתוי דחמיר גזרי' אטו שבת, משא"כ במיחזי כמבשל. [אמנם בתוס' הנ"ל לח: מבואר דס"ל דגם בגו"ק חיישי' לחיתוי, ובאמת בתוס' בדף מח. סד"ה דזיתים, מבואר דאסרי בע"ש גם בגו"ק והניח ע"ג קרקע, ודלא כהרא"ש].

בענין חזרה בע"ש בלא נתבשל כ"צ

בסי' רנ"ג כ' המ"ב בס"ק ע"ג דכ"ז שלא נתבשל כ"צ מותר חזרה בע"ש, ומקורו מהרא"ש, וכ' המ"ב הטעם "דלא שייך למיגזר דיחזיר גם בשבת, דזהו מבשל בשבת, ופשיטא דמיזדהר בהכי אפי' אי שרית להחזיר מבעו"י", ול' זו העתיק המ"ב מהב"י. והנה הב"ח הק' קו' עצומה על הב"י, דהרא"ש עצמו ס"ל דאין בישול אחרי מאב"ד, וביאר הב"ח טעם אחר להיתר זה, ומ"מ נקט המ"ב בפשיטות כטעם הב"י, והתעלם מטעם הב"ח, כיון דס"ס לדידן דקיי"ל דיש בישול אחרי מאב"ד א"ש טעם הב"י.

והנה צ"ב בדין זה, דנהי דאין לאסור משום חזרה בע"ש מ"מ יאסר משום שהייה, דהא הרא"ש הסכים מעיקר הדין עם הרי"ף דקיי"ל כרבנן. והנה ז"ל הרא"ש בזה: "ונ"ל הא דאסור מבעו"י להחזיר לב"ש אף בגו"ק, היינו מבעו"י דומיא דמשחשיכה... אבל כ"ז שלא נתבשלה כ"צ נוטל ומחזיר כל היום", וכ' הקרב"נ אות כ' וכ"כ הב"י, דכוונת הרא"ש דמב"ש בגו"ק נשמע לב"ה באינה גו"ק, אמנם צ"ב מדוע באמת כ' זאת הרא"ש לב"ש, ולא כ' בפירוש כהלכתא דהא דאסור להחזיר מבעו"י באינה גו"ק היינו רק בנתבשל כ"צ, ונר' דנקט כן משום הקו' הנ"ל, דס"ל להרא"ש דלב"ה באינה גו"ק באמת אין להתיר, דתיפו"ל משום שהייה וכנ"ל, ונפק"מ רק לב"ש דאסרי שהייה גם בגו"ק. וכ"ת א"כ מדוע כ' זאת הרא"ש כלל, הא אי"ז נפק"מ להלכה דקיי"ל כב"ה, י"ל דהרי כ' הרא"ש דכיון שישראל אדוקין במצות עונג שבת ולא ישמעו לנו, הנח להם במנהגם שנהגו כחנניה, וא"כ אליבא דמה שנהגו כחנניה כ' דין זה, דמב"ש נשמע לב"ה באינה גו"ק דמותר לפי המנהג. [אמנם ילה"ע דלב"ש עצמם ג"כ אין היתר זה נכון, דב"ש אסרי גם שהייה אף בגו"ק, ומ"מ אפשר דכיון שכ' זאת הרא"ש רק כדי שנשמע לב"ה לא דקדק בזה, ויל"ע].

בענין תנורים שאפו בהם מבעו"י ולא הטמינו

בסי' רנ"ג ס"ה כ' הרמ"א "ויש מתירין ליתן לתוך תנור שאפו בו מבעו"י, דמאחר שלא הטמינו בו רק אפו בו מבעו"י לא נשאר בו רק הבל מעט ואין לחוש לבישול, ובלבד שלא נצטנן לגמרי", וביאר המ"א דאפי' בדבר יבש אסור אם נצטנן, דהו"ל כמניח לכתחילה ולא התירו אלא חזרה. וביאר הבה"ל דהוכרח לזה המ"א משום דהרי קאי על פאנדיש, דע"ז דיבר השו"ע בתחילת הסעיף, ופאנדיש הוא דבר יבש. ומבואר דס"ל למ"א דהיתר זה דכיון שאין בו אלא הבל מועט לא מיחזי כמבשל, אינו מתיר נתינה לכתחילה אלא רק חזרה [והיינו דאף שבתוכה אסור אפי' גו"ק בכה"ג מותר, כדביאר המ"ב], וכ"כ רעק"א לד' המ"א. וק', דא"כ מה הרויח המ"א, הא אכתי לא דמי לפאנדיש דתחילת הסעיף, דשם לא איירי כלל בחזרה אלא בנתינה בתחילה, וכמבואר בבה"ל לעיל בס"ג. וביותר ק' בד' המ"ב, דמדבריו בסק"צ ובסקצ"ב מבואר דגם הוא פירש דין זה לענין חזרה ולא לענין נתינה בתחילה (ואמנם בתחילת סק"צ ביאר "שנותן בשבת בבוקר בתוך התנור התבשיל שנתבשל כדי שיתחמם", ובפשטות משמע נתינה ולא חזרה, אך מכל המשך דבריו ל"מ כן), ולכאו' כיון דבבה"ל דחה דברי המ"א, א"כ מה הכריחו לפרש דקאי אחזרה, ומדוע לא פירש כדמשמע מפשטות דברי הרמ"א דאיירי בנתינה בתחילה. וגם מדברי הכל בו בעצמו, ששם מקור דין זה, משמע דאיירי בנתינה בתחילה, ומפורש כן בד"מ הארוך וז"ל: "וכ"כ הכל בו בהדיא להתיר ליתן שם פת או פנדה **שהוציאו מע"ש**... לחממן בהבל מועט". ואף שבב"י הביא דברי הכל בו לענין חזרה, י"ל דכוונתו בדרך כ"ש, דאפי' נתינה לכתחילה מותר בהבל מועט וכ"ש חזרה, וצ"ע.

הערות קצרות בסי' רנ"ג

א. בשעה"צ סק"ז כ' דלאחר שקיעת החמה הוא בכלל ספק חשיכה, ואפי' חי אסור ליתן. וי"ל דנקט בדוקא חי ולא את אופן ההיתר השני דמצטמק ורע לו, דאף דגם מצטמק ורע לו אסור לתת לכתחילה בשבת, ובאינו גרוף אסור אפי' להחזיר, מ"מ בין השמשות התירו שבות לצורך מצוה כדלק' סי' רס"א ושמ"ב, ודוקא חי דאיסורו מן התורה אסור גם ביה"ש.

ב. בבה"ל ד"ה דינו כשכח ושהה, כ' בתו"ד: "והנה בהחזירו גוי והיה מבושל כמאב"ד... ואף אם נימא דהוא רק איסור דרבנן לחנניה...", וצ"ב מה ענין חנניה לכאן, והרי מחלוקת הראשונים אי יש בישול בדבר המבושל כמאב"ד (עי' סי' שי"ח ס"ד בבה"ל ד"ה אפי') לכאו' אינה נוגעת כלל למחלוקת חנניה ורבנן אי יש איסור שהייה בדבר המבושל כמאב"ד, דגם רבנן דאסרי הוא משום שמא יחתה ויתחייב משום מבעיר ולא משום בישול, דהא אסרי גם במבושל כ"צ ומצטמק ויפה לו דלכו"ע לית ביה משום בישול. ועוד, דהרמב"ן ורבינו יונה והרא"ש דס"ל דאין בישול אחרי מאב"ד, הסכימו עם הרי"ף דקיי"ל כרבנן ולא כחנניה, ומאידך התוס' דס"ל דיש בישול אחרי מאב"ד ס"ל דקיי"ל כחנניה.

ג. כ' הרמ"א בסוס"א: "וי"א דאפי' אם הקדירה עומדת ע"ג האש ממש, כ"ז שהיא מגולה למעלה לא מיקרי הטמנה ושרי, וכן המנהג, רק שנזהרים לנתקן קצת קודם השבת מן האש כדי שיוכל ישראל להסירו משם...". וצ"ל ד"לנתקן מן האש" אין הכוונה שאינם נוגעים באש כלל, דא"כ גם להמחבר לא מיקרי הטמנה ושרי, אלא צ"ל שנוגע קצת בגחלים, אך באופן שיכול בקלות להזהר שלא ינענע הגחלים בעת נטילתו.

ד. במ"ב סקע"ב כ' "וחי לגמרי שרי להחזיר סמוך לחשיכה ממש אפי' לאינה גו"ק", והנה בסקע"ג כ' דלא רק חי לגמרי אלא כל שלא נתבשל כ"צ מותר, וצ"ל דכוונתו כאן אפי' להיש מחמירין בסקע"ג, מ"מ בחי לגמרי מותר, וכ"מ במג"א.

ה. בשעה"צ אות ע' כ' "אבל להיש מקילין דלית חזרה בע"ש רק שהייה, מותר אף בלא גרופה אם הוא מבושל כ"צ ומצטמק ויפה לו לדעה שניה הנ"ל בסו"ס א"', וצ"ב דלדעה שניה מותר אפי' אינו מבושל כ"צ רק כמאב"ד.

שאול אסולין - גבעת שאול

בענין קדירא חייתא
האם צריך שבבה"ש התבשיל יהיה חי

אמרינן בגמ' (יח:) דקדרה חייתא שרי להשהותה, משום דלאורתא לא חזי ליה מסח דעתיה מיניה ולא מחתה. והנה דין זה פסק השו"ע סי' רנ"ג ס"א, וכתב עליו המג"א (סק"ב) 'פי' אז שרי ליתנו סמוך לחשיכה ממש, אבל אם נתנו מבע"י אסור דכבר נתבשל קצת קודם שבת, וצריך לסלקו משחשיכה אא"כ נתבשל כל צרכו קודם שבת', ומבואר דשיעור זה שצריך שהקדירה תהיה חיה, ואם התחילה להתבשל אסורה, הרי זה נאמר על הזמן שסמוך לחשיכה, שבאותו זמן דווקא צריך שהקדירה תהיה חיה לגמרי, אך אם בזמן זה כבר התחילה להתבשל היתר זה לא שייך, ואע"פ שבשעת הנחת הקדירה היא היתה חיה לגמרי. ולפי"ז נמצא שהיתר זה של קדירה חיה נאמר דוקא באופן שמניח את הקדירה ע"ג האש סמוך לחשיכה ממש.

אמנם יש להעיר דדין זה דקאמר המג"א לא הוזכר כלל בפוסקים, דהרמב"ם והטור והשו"ע כתבו בסתמא דין זה, שמותר להניח קדירא חייתא, ולא הזכירו בדבריהם כלל דצריך להניחה דווקא סמוך לחשיכה ממש, ולפי דברי המג"א היה ראוי לפוסקים להזכיר דין זה, דאיכא נפ"מ רבתי בזה, דרוב פעמים שמניח אם אינו מניח סמוך לחשיכה אסור, ומסתימת דבריהם שלא התנו תנאי זה משמע דבכל גוונא שרי, ואע"פ שאינו מניח את הקדירה סמוך לחשיכה ממש.

ונראה דיתירה מכך יש לדקדק ולהוכיח מלשון הרמב"ם דבאמת לא בעינן להניח את הקדרה דווקא סמוך לחשיכה, דזה לשון הרמב"ם בדין זה, 'תבשיל חי שלא בשל כלל או שבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו, מותר לשהותו על גבי האש בין בכירה וכופח בין בתנור, וכן תבשיל שבשל ולא בשל כל צרכו או בשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, **אם השליך לתוכו אבר חי סמוך לבין השמשות** נעשה הכל כתבשיל חי, ומותר לשהותו על האש אע"פ שלא גרף ולא כסה, מפני שכבר הסיח דעתו ממנו ואינו בא לחתות בגחלים', עכ"ל. והנה מלבד עצם סתימת הדברים שלא התנה גבי קדירה חייתא שיניחנה סמוך לבה"ש, הרי יש לדקדק מדבריו שרק בסיפא לגבי השלכת אבר חי התנה תנאי זה שישליך סמוך לבה"ש, ומשמע שרק בסיפא בעינן לה, אך ברישא לא בעינן שיניח את הקדירה סמוך לבה"ש.

ואין לדחות דקדוק זה ולומר דלאו דווקא, ואף ברישא בעינן שיניח סמוך לחשיכה, דמצאתי במקום נוסף ברמב"ם שמבואר חילוק זה, שהרמב"ם כתב בתשובה (סי' ד"ש) וז"ל: מנהגינו בהטמנה שאם היתה קדירה חיא או מצטמק ורע לו, משהין על גבי האש בין בכופח בין בכירה, ואם היה מצטמק ויפה לו והיה התבשיל שלא בשל כל צרכו, **שדינן ליה גרמא חייא קרוב לבין השמשות בעת ההטמנה**. אבל בתנור אין אנו טומנין אלא אם כן טחו עליו מפי התנור וכו', משה בירבי מימון הדיין זצ"ל, עכ"ל. ומבואר אף בדבריו אלו שהזכיר תנאי זה להניח קרוב לבה"ש רק לגבי השלכת אבר חי, אך בתחילת דבריו בהנחת הקדירה ע"ג האש לא הזכיר תנאי זה כלל.

ויש להוסיף ולהכריח דקדוק זה, דכן מצינו בסמ"ג (לאוין ס"ה) ובסמ"ק (מצוה רפ"ב) שמבוארת כעין לשון זו של הרמב"ם, שכתבו 'תבשיל חי שלא נתבשל כלל או שבשל כל צרכו, אם השליך בו בשר חי לגמרי סמוך לבין השמשות נעשה הכל כתבשיל חי, ומותר להשהותו על גבי כירה, אף על פי שאינה גרופה וקטומה', ומבואר שרק לגבי השלכת אבר צריך להניחו סמוך לבה"ש, אך לגבי הנחת התבשיל חי לא נאמר תנאי זה, ודקדוק זה מכל לשונות הראשונים מכרחת, דס"ל דלגבי קדירה חייתא א"צ להניחה דווקא סמוך לבה"ש, ורק לגבי השלכת אבר נאמר תנאי זה.

ובפשוטו צריך לבאר שעיקר הטעם בדין זה בשיטה זו הוא מפני שהקדירה לא תהיה מוכנה לסעודת הלילה, וא"כ אף אם מניחה זמן מעט קודם בה"ש והתחילה להתבשל לפני בה"ש, מ"מ מחמת הבישול המועט אי"ז יועיל לה שתהיה מוכנה לסעודת הלילה, אמנם לפי"ז צ"ב מה הטעם לחלק בין השלכת אבר חי להנחת כל הקדירה, ומדוע בהשלכת אבר חי החמירו יותר שיהיה צריך דווקא סמוך לבה"ש, משא"כ בהנחת הקדירה.

ועוד יש לדון לפי"ז שמ"מ דבר זה מבואר בגמ' שצריך שהקדירה תהיה חיה לגמרי, ואף את"ל כפי שהעלינו מהרמב"ם שצריך שתהיה חיה בזמן הנחתה ולא בזמן בה"ש, מ"מ יש להתבונן בזה, שהרי טעם ההיתר בזה הוא מפני שהתבשיל לא יהיה מוכן לסעודת הלילה, אך קשה מדוע בעינן שהקדירה תהיה חיה ממש, שהרי אף אם התחילה להתבשל מעט, מ"מ זה ברור שמפני שהקדים את בישולה כמה רגעים קודם לכן היא תהיה מוכנה לסעודת הלילה, דבפשטות משמע דאיירי בבשר שצריך שעות רבות לבישולו, ולכן היה פשוט לגמ' דלא חזי לאורתא, וא"כ קשה מדוע היתר זה הוא רק בתנאי שהקדירה חיה ממש, והרי אף אם התחילה להתבשל מעט בפשוטו לא תהיה ראויה לסעודת הלילה, ושפיר מסח דעתיה מיניה.

וצריך ליישב הערה זו, דחז"ל לא נתנו דבריהם לשיעורים, דאין לקבוע דין זה בכל מקרה לגופו האם יהיה ראוי לסעודת הלילה, ולכן חז"ל קבעו בזה תקנה קבועה, שאם הקדרה חיה לעולם אין התבשיל ראוי לסעודת הלילה, ובוודאי מסח דעתיה מיניה, ולכן התירו חז"ל באופן זה, אכן באופן שהקדירה התחילה להתבשל צריך לדון בכל מקרה לגופו האם היא תהיה ראויה לסעודת הלילה, וחז"ל לא נתנו דבריהם לשיעורים וקבעו בזה דין קצוב שאין בו חילוק.

וכעין זה ראיתי בחזו"א (סי' ל"ז סקכ"ב) שדן בדברי המשנ"ב שאם אוכל סעודת הלילה מאוחר, ועד שעת סעודתו התבשיל יהיה מוכן, לא שייך ההיתר של קדירה חייתא, וכתב החזו"א על דבריו 'דלא גזרו חכמים אפילו דעתו לאוכלו בלילה ומצפה עליו, כיון דעל הרוב אינן משהין קידרא חייתא אלא לצורך מחר', ומבואר שזה גדר של מעשה של היסח דעת שחז"ל לא חששו בו שיבוא לחתות, ולפי"ז יש מקום לומר שבאופן שהתחיל כבר להתבשל לא שייך דין זה, שעיקר ההיסח הדעת הוא דווקא במעשה זה של קדירא חייתא שאין דרך להשהות לצורך הלילה.

ולפי"ז מבואר שהטעם שצריך שהקדירה תהיה חיה לגמרי ולא תתחיל להתבשל, אינו מצד החשש שאם תתחיל להתבשל היא תהיה ראויה לסעודת הלילה, אלא מפני שההיסח הדעת שקבעו בזה חכמים הוא דווקא בקדרה חיה. אכן לפי"ז יש מקום לדון במה חז"ל קבעו דין זה, האם על מעשה ההנחה של הקדירה, או על הזמן של שסמוך לחשכה.

ונראה שנידון זה תלוי במה חז"ל קבעו את האיסור של שהייה, דיש מקום לומר שאיסור זה עיקרו על המעשה ההנחה של הקדירה, ויש מקום לומר שאין איסור במעשה ההנחה, כיון שמעשה זה הוא בה"ש ולא שייך ביה איסורא, אלא עיקר האיסור הוא על השהייה בסמוך לחשיכה שמקיים את הקדירה לשבת עצמה, ובזמן זה תלוי השהייה של שבת, ועל זמן זה נקבע האיסור של שהייה ע"ג כירה.

ונראה דבאמת שני צדדים אלו הם אמת, והיינו דעיקר האיסור חז"ל קבעו על הנחת הקדירה על הכירה מבעוד יום, כיון שעיקר ההנחה היא לצורך שבת, אכן מלבד כך יש איסור ג"כ במה שסמוך לבה"ש משאיר את הקדירה ע"ג הכירה ואינו מסירה.

ונראה דכן מצינו בחידושי הר"ן שביאר את הדין של קטמה ונתלבתה דשרי, כיון דמעיקרא קטמה, וכתב דדווקא אם קטם בשעה הנחת הקדירה לא אכפת לן במה שלאחר מכן הגחלים הובערו, אמנם אם קטמה קודם הנחת הקדירה ולאחר מכן נתלבתה, אין היתר להניח את הקדירה. ולכאורה יש לדון בזה, דכיון דבתחלה קטם את הגחלים נימא דאסח דעתיה מינייהו, ושוב לא אתי לאחתויי, ומאי אכפת לן בשעת הנחת הקדירה. ונראה ברור שכל ההיתר שגו"ק חז"ל קבעוהו יחד עם האיסור של שהייה, והיינו שאף בגו"ק אין זה מוחלט שלא יחתה בגחלים, אלא יש בזה גדר היתר במעשה השהייה, שבאופן שמעשה השהייה נעשה באופן שיש בו היסח הדעת חז"ל לא אסרוהו, ולכן חילק הר"ן שאם קטם בשעת הנחה א"כ במעשה ההנחה חל היתר של קטום, וממילא התירו שהייה זו, אכן אם קטם קודם לכן, הגילוי דעת לא נעשה בשעת ההנחה, ובמעשה ההנחה לא חל ההיתר של קטום, ולכן ההיסח הדעת שקודם לכן אינו מועיל.

ולפי"ז מתבאר בר"ן שההיתר של קטימה תלוי במעשה ההנחה של הקדירה, והיינו כפי שצידדנו בתחלה שעיקר האיסור של שהייה תלוי במעשה ההנחה, ולכן צריך שמעשה ההנחה ייעשה בהיתר, ויקטום באותה שעה ולא קודם לכן, אכן מ"מ נראה פשוט שאף אם יקטום לאחר הנחת הקדירה, באופן שבה"ש הכירה תהיה קטומה ג"כ שרי, והיינו דאיסור שהייה תלוי במעשה ההנחה ובשהייה של בה"ש, ולכן אם בבה"ש הכירה קטומה שרי, ולא חל האיסור שהייה בבה"ש.

ומעתה נראה לבאר את הנידון האם צריך שהקדירה תהיה חיה בבה"ש, דנראה דדעת המג"א דעיקר היתר זה חז"ל קבעוהו על האיסור של שהיית בה"ש, שחז"ל קבעו היתר בשהייה זו, שאם באותה שעה הקדירה חיה לא חל איסור זה של שהיה בבה"ש, אכן לא הוי מסתבר ליה שהיתר זה נקבע על מעשה ההנחה.

אכן בשיטת הרמב"ם נראה דמוכרח שהיתר זה נאמר במעשה ההנחה, והיינו שאם הניח קדירה חייתא הרי שיש במעשה זה היסח הדעת, שאינו מניחו על דעת לחתות, כיון שהדרך להניח קדירה חייתא סמוך לשבת, באופן שהתבשיל לא יהיה מוכן לסעודת הלילה, ולכן חל בזה היתר במעשה ההנחה, ותו אין אנו צריכים כלל לדון על הזמן שסמוך לבה"ש שהקדירה אינה חיה, ולכאורה עתה לא שייך להחיל את ההיתר של קדירא חייתא, כיון שמ"מ מעשה ההנחה נעשה בהיתר באופן של היסח הדעת, שוב אין צריך שההיתר יחול אף בשעת האיסור של השהייה בסמוך לבה"ש.

ולפי"ז נראה דמבואר היטב טעמו של הרמב"ם שחילק בין הנחת קדירה חייתא, לבין השלכת אבר חי, שרק בהשלכת אבר חי התנה הרמב"ם שצריך לעשותו בסמוך לבה"ש, שנתבאר שהטעם שבקדירא חייתא לא בעינן סמוך לבה"ש, משום דהתם חל היתר במעשה ההנחה, כיון שהניח באופן שיש בו היסח הדעת, אכן בהשלכת אבר חי הרי מדובר בקדירה שהתבשיל בה אינו מבושל כ"צ, ויש בו איסור של שהייה, וא"כ מעשה ההנחה של הקדירה לא נעשה בהיתר אלא נעשה באופן של איסור, א"כ לא שייך להחיל את ההיתר במעשה ההנחה, ובהכרח בעינן להחיל את ההיתר על הזמן של איסור השהייה בסמוך לבה"ש, ולכן צריך להשליך את האבר בזמן זה, שזמן זה ג"כ קובע היתר בשהייה.

אמנם בעיקר מה שנתבאר ע"פ שיטת הרמב"ם והפוסקים שלא הזכירו והתנו שההיתר של קדירא חייתא הוא דווקא בסמוך לבה"ש, דהיתר זה אינו תלוי בזמן שסמוך לבה"ש אלא בזמן של הנחת הקדירה, לכאורה יש לזה סתירה מהגמ', דבפשוטו בגמ' מפורש כדברי המג"א, ומסתמא על כך נסמך המג"א, שהרי בגמ' אמרו 'האי קדרה חייתא שרי לאנוחה ערב שבת עם חשיכה בתנורא', וא"כ מפורש בגמ' כדברי המג"א דצריך להניח את הקדירה דווקא אם חשיכה ולא מבעוד יום, ולכאורה לפי"ז נסתרו כל דברינו.

אכן נראה שבאמת גירסא שמופיעה לפנינו לא ברירא כלל, דנראה דהראשונים לא גרסי לה, דיעוי' ברי"ף שכתב 'והשתא דאמר מר גזירה שמא יחתה בגחלים, האי קדרה חייתא [ובשיל] שפיר דמי', וכן מצינו לשון זו ברא"ש, ומבואר דלא גרסי האי גירסא שלפנינו דאיירי דווקא עם חשיכה. ועוד יש לצדד כן, דלעיל מינה אמרו בגמ' גבי עססיות וחבית של מים דהאיסור הוא סמוך לחשיכה, ובזה העתיקו הרי"ף והרא"ש דאיירי סמוך לחשיכה, ואילו לגבי קידרא חייתא השמיטו דבר זה, ואם היו גורסים כך בגמ' וודאי שלא היו משנים מגירסת הגמ'. ואף את"ל שגרסו כך ומ"מ השמיטוהו, א"כ אדרבא יש בזה הכרח דלא סברי להאי דינא דהיתר זה של קידרא חייתא נאמר רק במשהה סמוך לחשיכה, דלא היה להם להשמיט דין זה שהתפרש בגמ', וא"כ שפיר מצינן למימר כפי שנתבאר לעיל שדין זה אינו רק בסמוך לחשיכה, אלא תלוי בעיקר במעשה של הנחת הקדירה, שאם בשעת הנחתה היא חיה אין איסור כיון דמסח דעתיה מיניה.

ועוד נראה להכריח גירסא זו דלא גרסינן בהיתר של קידרא חייתא דשרי רק סמוך לחשיכה, דיעוי' ברש"י שכתב 'האי קדרה חייתא שפיר דמי - להשהותה לכתחלה **מבעוד יום** בתנור, והיא מתבשלת כל הלילה, דודאי חייתא לאו אדעתא למיכלה לאורתא אנחה התם, ומשום למחר לא אתי לחתויי, שהרי יש לה שהות גדול, ולא דמי לעססיות ותורמוסין שאין כל הלילה והיום די להן', וכן מבואר ברבינו יהונתן כדברי רש"י, ומפורש א"כ דאיירי במניחה מבעוד יום, ומבואר כפי שצידדנו בהרמב"ם שהיתר זה אינו בדווקא במניחה סמוך לחשיכה, אלא אפילו אם מניחה מבעוד יום, ובהכרח דלא גרס בגמ' 'עם חשיכה'. וכעין זה מצינו אף ברבינו ירוחם שכתב 'קדירה מותר להניח ע"ג התנור מע"ש וכו', ודוקא שהיה חיה', ומבואר דמותר להניח אפילו מבעוד יום.

וכן ראיתי בספר העיתים (סי' ו') שמבואר בדבריו שכן היא הגירסא, שכתב 'ת"ר לא תמלא אשה קדירה עססיות ותורמוסין ותניח לתוך התנור ע"ש עם חשיכה, ואם עשתה כן למוצאי שבת אסורין בכדי שיעשו. כיוצא בו לא ימלא נחתום חביות מים ויניח לתוך התנור עם חשיכה, ואם עשה כן למוצאי שבת אסורין בכדי שיעשו, מ"ט גזירה שמא יחתה בגחלים וכו'. והשתא דאמרינן גזירה שמא יחתה בגחלים, האי קידרא חיתא שפיר דמי, בשיל ולא בשיל אסור, ואית דגרסי האי קידרא חיתא או בשיל, כלומר אם היא חיה או מבושלת לגמרי שפיר דמי, אבל בשיל ולא בשיל אסור, ואם שדא בי' גרמא שפיר דמי, מ"ט דאסיח דעתיה מיניה, דאמר השתא ודאי לא בשיל ולא אתי לחתויי. ושאמרנו כאן לענין קידרא חיתא, לא חיתא קידרא של צונן ממש דאסור להניחה בין השמשות, כדרך שאמרנו לא תמלא אשה עססיות ותורמוסין, אלא קידרא חיתא זו היא שהוחמה ולא התחילה לבשול', ומבואר אף בדבריו דרק גבי עססיות גרס עם חשיכה, אך לגבי קידרא חייתא לא גרס לה, וכפי שנתבאר גירסא זו היא הסמך לפירושו של רבינו שכתב העיתים בסתם שאין להתיר קדירה צוננת שלא הוחמה.

והנה פירוש זה מקורו מרבינו האי, דיעוי' ברשב"א שכתב פירוש זה בשם רבינו האי, ולכאורה מעצם פירוש זה יש להכריח גירסא זו, שהרי לפירוש זה החילוק בין עססיות לקדרא חייתא, דעססיות מחמת שהם צוננים בבין השמשות אסור להשהותם, אך בקידרא חייתא כיון שהוחמה קודם השבת אין בה איסור. אמנם דבריו חסרי ביאור, היכן מצא רמז בגמ' לחילוק זה בין עססיות לקידרא חייתא.

ובפשוטו מוכרח מכך שרבינו האי גרס גירסא זו המבוארת בראשונים דרק לגבי עססיות ותורמוסין גרסינן עם חשיכה, ואילו לגבי קידרא חייתא לא גרסינן לה, ולמד רבינו האי מחילוק זה, שעססיות ותורמוסין כיון שאמרו מניחם עם חשיכה, ממילא בבה"ש הם עדיין צוננים ולכן יש איסור לשהותם בשבת, אמנם בקידרא חייתא לא אמרו עם חשיכה, והיינו שאין מניחם ממש לפני בהש"מ, ולכן אפשר לומר שמדובר שהוחמו קודם השבת, ולכן הם מותרים.

אמנם באמת נראה דיש לדחות הכרח זה, דלפי מה שביארנו היה לו לרבינו האי לומר דהאי קידרא חייתא לא איירי שמניחה בבה"ש ממש, כיון שהיא לא תספיק להתחמם אלא תהיה צוננת, אלא צריך להניחה זמן מה קודם בהש"מ כדי שתספיק להתחמם ולא תהיה צוננת, אלא משמע דבאמת רבינו האי איירי במניחה בבה"ש, ומ"מ קאמר שקודם הנחתה ע"ג הכירה צריך שיחממה, בכדי שבשעת הנחתה היא לא תהיה צוננת.

אמנם לפי דרך זו אזל ליה מה שביארנו בהכרחו של רבינו האי לחילוק בין קידרא חייתא לעססיות, כיון דאף בקידרא חייתא איירי דמניחה בבה"ש דומיא דעססיות, וא"כ צ"ב מנא ליה לחלק ביניהם ולומר דבעססיות אירי שמניח קדירה צוננת, ואילו בקידרא חייתא מניחה חמה.

ונראה לבאר את שיטתו, שדקדק את לשון הברייתא שאמרו 'לא **תמלא אשה קדירה** עססיות ותורמוסין ותניח לתוך התנור ע"ש עם חשיכה, ואם עשתה כן למוצאי שבת אסורין בכדי שיעשו, כיוצא בו **לא ימלא נחתום חביות מים** ויניח לתוך התנור עם חשיכה', ויש לדקדק את לשון הברייתא דיש בה אריכות יתר, שלאיזה צורך הזכירו בברייתא את מילוי הקדירה ומילוי החבית, והיה לתנא לומר בקצרה לא תניח אשה קדירה עם עססיות, ולא יניח נחתום חבית מים. ונראה שרבינו האי דקדק מכך דהתנא אתא לאשמועינן דאיירי בצוננים, והיינו דעתה מילאו את הקדירה בעססיות ואת החבית במים, וא"כ בוודאי שאינם חמים והם צוננים, וזה טעם איסורם, משא"כ גבי קדירה אמרו בסתם שמותר להניחה, ושפיר מצינן למימר דהוחמה קודם לכן. ויש להוסיף, דהרי אמרינן בסוף פ"ב דסתם קדירות בה"ש רותחות הם, ושפיר מצינן לאוקמי בקדירה חמה דווקא.

והנה לפי מש"נ אין ראיה משיטתו לדרך שנתבארה לעיל מהראשונים דבקדירא חייתא שרי אפילו אם מניחה מבעוד יום, אכן נראה דאין סתירה מדבריו, דאע"פ דעיקר דבריו אמורים במניח את הקדירה סמוך לבה"ש, יתכן שאין זה בדווקא, ואף אם מניח קודם לכן שרי, ואדרבא יש ראיה מגירסתו, שכפי שהובא מספר העיתים בדין קדרא חייתא לא

גרס שמניח סמוך לחשכה, ומשמע כפי שנתבאר שהראשונים לא גרסו כך בגמ', ובגירסא זו יש סמך גדול למה שהעלנו בשיטת הרמב"ם דההיתר של קידרא חייתא אינו תלוי בזמן של בה"ש, אלא בזמן ההנחה, ואפילו אם מניח את הקדירה מבעוד יום.

אמנם אע"פ שנתבאר מדברי רוב הראשונים דלא גרסי בגמ' דקידרא חייתא שרי דווקא סמוך לחשיכה, ומפני כך נתבאר דבאמת מותר ליתן את הקדירה אף מבעוד יום, מ"מ נראה דיש מהראשונים שמשמעות דבריהם דרק בסמוך לחשיכה מותר ליתן קידרא חייתא, דהתרומה (סי' רכ"ג) כתב 'הילכך קידרא חייא ובשיל כמאכל בן דרוסאי שפיר דמי לתתו לפני האש סמוך לחשיכה, דכיון דחייתא היא לא יאכל אותה עד למחר, ובלילה כולה תתבשל בלא חיתוי'. וכן משמע בפסקי הרי"ד שכתב 'האי קדרה חייתא שפיר דמי, בשיל ולא בשיל אסיר, פי' אם שם קדירה חיה מבעוד יום סמוך לחשיכה וכו'', ומשמע בדבריהם דשרי רק כשמניחה סמוך לחשיכה, ואע"פ שאין הכרע מדבריהם דגרסי כך בגמ', מ"מ הכי סברי אליבא דהלכתא.

אכן נראה דיש לדון בזה, ואדרבא משיטת התרומה יש להוכיח דלא איירי בסמוך לחשיכה ממש אלא מבעוד יום, דמצינו בתוס' בריש פרק כירה וכן ברא"ש שחידשו שהאיסור של חזרה אינו רק בשבת עצמה, אלא אפילו בסמוך לשבת ג"כ חשיב כחזרה, ורק קודם לכן בשיעור שאפשר לקדירה לרתוח חשיב כשהייה, ולפי"ז נמצא שכל ההיתר להניח בע"ש תבשיל שנתבשל כמאב"ד או כל צרכו ע"ג כירה שאינה גו"ק, לא איירי בנותן סמוך לחשיכה ממש, דבכה"ג חשיב כחזרה ואסור, אלא בהכרח איירי מבעוד יום.

ולפי שיטה זו מה שאמרו בגמ' בדף י"ח 'האי קדרה חייתא שרי לאנוחה ערב שבת עם חשיכה וכו', ובשיל שפיר דמי בשיל ולא בשיל אסיר', ובפשוטו משמע מגמ' זו דאיירי בחדא שעתא, דכי היכי דמותר להניח קדירה חייתא, ה"ה דמותר להניח קדירה מבושלת, וכפי שנתבאר לדעת חלק מהראשונים ההיתר להניח בבשיל אינו סמוך לחשיכה ממש, אלא דווקא מבע"י, ולפי"ז משמע שאף ההיתר של קדירה חייתא לא איירי בסמוך לחשיכה.

וראיה זו היא אף בשיטת התרומה, דאף איהו סבר כשיטת התוס' דיש איסור חזרה בסמוך לחשכה, ולפי"ז מוכרח שמה שאמר שמותר ליתן קדירה חייתא סמוך לחשיכה אין הכוונה סמוך לחשיכה ממש, אלא מבעוד יום, דאל"כ לא היה היתר להשהות תבשיל שנתבשל כמאב"ד.

שוב מצאתי שענין זה מפורש במרדכי, דכתב 'ומבעוד יום שאילו היתה קדרתו צוננת כל כך שהיתה יכולה להרתיח שם קודם ברכו מותר להניח ע"ג התנור וכו' ואפילו אין גו"ק וכו', כדאמרינן בפ"ק האי קדרה חייתא אי בשיל כמאב"ד דהיינו שליש בישולו שרי לאנוחי בתנור ע"ש עם חשיכה, וכשאין גו"ק נמי איירי וכו', ועם חשיכה דקאמר היינו שיש שיעור להרתיח ואין שיעור לגמור בישולו, עכ"ל מור"ם'. ומבואר בדבריו שהעמיד מימרא זו שהתירו יחד קידרא חייתא עם בשיל כמאב"ד, דאיירי מבע"י שיש שיעור להרתיח, וכפי שכתב שם הבגדי ישע דכוונת המרדכי לפרש ג"כ את ההיתר של קדירה חייא.

ומבואר שאף לפי שיטה זו שהעמידו את ההיתר של קדירה חייא סמוך לחשיכה, אין הכוונה סמוך לחשיכה ממש, אלא מבע"י שיש שיעור להרתיח. והנה לכאורה יש לדחות את הראיה, דכיון דעיקר השיעור תלוי בזמן שיכול להרתיח, בכה"ג אף המג"א מודה דחשיב כקדירה חייתא, וכפי שביאר המשנ"ב שצריך רק שהתבשיל לא יתחיל להתבשל, אך אין חסרון במה שכבר התחיל לרתות, וא"כ מצינו זמן אחד שבו מותר להניח תבשיל שהתבשל כמאב"ד, יחד עם תבשיל חי, שבשיעור זמן זה שיכול להרתיח מותר להניח קדירה חייתא, ותבשיל שהתבשל כמאב"ד.

אכן יש בזה דוחק גדול, שלפי"ז נמצא שההיתר של קדירא חייתא הוא רק בזמן מצומצם מאוד, דקודם אותו הזמן שיכול להרתיח, דהרי בכניסת השבת התבשיל כבר יתחיל להתבשל, ולאחר זמן זה אסור כיון דחשיב כחזרה. אכן באמת מצינו במג"א (ס"ק כ"ז) שכבר עמד בהערה זו, שביאר שהראשונים נחלקו באיסור של סמוך לחשיכה דחשיב כחזרה, שדעת הרא"ש שתבשיל שלא נתבשל כ"צ אין איסור, אך דעת הסמ"ג והתרומה שיש איסור אפילו בתבשיל שלא נתבשל כ"צ, אכן המג"א כתב שבתבשיל חי לגמרי כו"ע מודו דאין איסור ליתן סמוך לחשיכה, כפי שביאר בסעיף א'. והנה בסעיף א' לא נתבאר דבר לגבי איסור חזרה בסמוך לחשיכה, ורק מבואר שדין קדירה חייתא הוא רק סמוך לחשיכה, ומשמע שהמג"א הוכרח לפי"ז דבזה ליכא פלוגתא כלל, דהאיסור חזרה בסמוך לחשיכה לא נאמר ביחס לקדירה חייתא שמותר ליתנה אפילו סמוך לחשיכה.

אמנם כפי שהערנו יוצא לפי"ז דדין קדירה חייתא עיקרו סמוך לחשיכה ממש, ואילו בזמן זה אסור ליתן תבשיל שהתבשל כבר כמאב"ד, וקשה שבגמ' משמע שזמן ההיתר של נתינת קדירה חייתא, וזמן ההיתר של תבשיל שהתבשל כמאב"ד הוא אחד, ובפשוטו מוכרח לפי"ז דאף לשיטת התרומה דנקיט לגבי קדירה חייתא דשרי סמוך לחשיכה, אין הכוונה סמוך לחשיכה ממש, שהרי לגבי תבשיל שהתבשל כמאב"ד לא שייך לפרש כן, אלא מבע"י קודם הזמן שיכול להרתיח, שבזמן זה מותר להשהות אף תבשיל שהתבשל כמאב"ד.

ומצאתי בהגהות מרדכי שעמד בזה, שכתב 'ומבעוד יום שאילו היתה קדרתו צוננת כל כך שהיתה יכולה להרתיח שם קודם ברכו, מותר להניח ע"ג התנור ולסמוך אצלו אע"פ שהיס"ב, ואפילו אין גרוף וקטום ואפילו בתוכו מותר, כדאמרינן בפ"ק האי קדרה חייתא אי בשיל כמב"ד דהיינו שליש בישולו שרי לאנוחי בתנור ע"ש עם חשיכה, וכשאין גרוף וקטום נמי איירי מדקאמר כיון דלא חזיה ליה לא אתי לחתויי ואפילו וכו', ועם חשיכה דקאמר היינו שיש שיעור להרתיח ואין שיעור לגמור בישולו, עכ"ל מור"ם', ומבואר שהעמיד מה שאמרו עם חשיכה שאין זה עם חשיכה ממש, אלא זמן מה קודם לכן, שהרי כך צריך להעמיד את הדין של בשיל כמאב"ד, דלא איירי סמוך לשבת, ובפשוטו אתא למימר דאף לגבי קידרא חייתא איירי בהכי, דהרי עם חשיכה נאמר בגמ' ביחס לקדירא חייתא. וכן ראיתי בבגדי ישע שפירש את דברי המרדכי, דאתי למימר דאף לגבי קידרא חייתא איירי בזמן שיכול להרתיח אך לא לגמור בשולו, ומבואר א"כ מדבריו שעיקר דין קדירא חייתא תלוי במה שבשעת ההנחה הקדירה חיה, ואין חסרון במה שהתחילה להתבשל קודם שבת.

העולה ממה שנתבאר שדעת המגן אברהם שדין קדירה חייתא הוא רק במניח את הקדירה סמוך לחשיכה ממש, שלא הספיקה להתבשל כלל, אכן אם מניחה קודם לכן, וקודם בה"ש הקדירה התחילה להתבשל מעט, לא שייך היתר זה, והאחרונים פסקו דבריו בפשיטות, ובפשוטו כן מפורש בגמ' לפי הגירסא שלפנינו.

אמנם מאידך גיסא הטור והשו"ע לא הזכירו תנאי זה, ובפשוטו משמע דלא סברי ליה, אלא העיקר תלוי בשעת הנחת הקדירה ע"ג הכירה בסמוך לשבת, והבאנו מדברי ראשונים רבים דלא גרסי בגמ' להאי גירסא 'סמוך לחשיכה', וברש"י ורבינו יהונתן מבואר שמניח מבעוד יום, ובפשוטו משמע שאינו סמוך לחשיכה ממש, וכן הכרחנו מלשון הרמב"ם שרק לגבי נתינת אבר חי צריך ליתנו סמוך לבה"ש, אך בקדרה חיה א"צ דווקא סמוך לבה"ש, וצידדנו שאף לראשונים שגרסו סמוך לחשיכה, משמע שאין זה כפשוטו אלא מבע"י, שהרי לשיטתם דין שהייה הוא רק מבע"י קודם הזמן שיכול להרתיח.

ונתבאר לפי"ז דאורחא דמילתא ליתן קדירה חיה רק לצורך סעודת הבוקר ולא לסעודת הלילה, וכמו כן כפי הנראה מדברי הפוסקים אף כשמניח שעה או שעתיים קודם השבת, מ"מ הבשר לא יהיה מוכן בסעודת הלילה, ויש לומר שחז"ל קבעו גדר היתר זה בעיקר על מעשה ההנחה, ולכן אם הניח את הקדירה בהיתר, ובשעת הנחתה הסיח דעתו מחיתוי בגחלים, שוב אין חסרון כלל במה שבבה"ש הקדירה כבר אינה חיה. ואע"פ שלענ"ד דרך זו מוכרחת בדברי הראשונים, וכן משמע בטור ובשו"ע, אמנם לדינא אין לנו אלא רק את דברי רבותינו האחרונים שהכריעו בזה לאיסור.

משה ששון - ירושלים

בגדר דין גרופה וקטומה

כתב הרמב"ם פ"ג מה' שבת וז"ל: כיצד תבשיל שלא בשל כל צרכו וחמין שלא הוחמו כל צרכן, או תבשל שבשל כל צרכו וכל זמן שמצטמק ויפה לו, אין משהין על גבי האש בשבת אע"פ שהונח מבעוד יום, גזרה שמא יחתה בגחלים כדי להשלים בשולו או כדי לצמקו. לפיכך אם גרף האש או שכסה אש הכירה באפר או בנעורת הפשתן הדקה או שעממו הגחלים וכו', הרי זה מותר לשהות עליה, שהרי הסיח דעתו **מזה התבשיל**, ואין גוזרין שמא יחתה האש, עכ"ל. ומבואר מדברי הרמב"ם דיסוד ההיתר דגרופה וקטומה הוא מחמת שהסיח דעת מהתבשיל, ולכן אין חשש שיחתה, והיינו כעין ההיתר דקדירה חייתא שהסיח דעתו מהתבשיל כיון שלא יתבשל מהרה, וגם כאן שקלקל באש מסיח דעתו מהתבשיל שלא יתבשל מהרה, ועד למחר יתבשל בלי חתוי.

אלא דיש לעיין, דבשלמא קדירה חייתא הוא מתכוין לאוכלו למחר, וכלשון השו"ע סי' רנ"ג סעי' א' שהוא מסיח דעתו ממנה עד למחר, ולדעת הבה"ל סי' רנ"ג ד"ה מסיח אין היתר של קידרה חייתא כשיכול להתבשל לסעודת הלילה, וגם החזו"א דפליג בזה הוא כיון דבד"כ קדירה חייתא ראוי רק למחר לא גזרו גם במתבשל עד סעודת הלילה, וא"כ בגרופה וקטומה דאיירי דיתבשל לסעודת הלילה מה שייך לבאר שהסיח דעת מהתבשיל.

וצ"ל דכונת הרמב"ם שמסיח דעת מהתבשיל, היינו שלא איכפת לו כיצד יהיה טעם התבשיל, דכיון שמקלקל האש א"כ לא יתבשל שפיר, ומסיח דעת מאיכות התבשיל ולא יבא לחתות. וזה חידוש בגדר דין גרופה וקטומה, דבפשוטו זה משום שמסיח דעתו מהאש ולא יבא מחמת כן לחתות.

ונראה להוכיח מדברי הראשונים כדעת הרמב"ם, דיעויין בדברי הרמב"ן בדף י"ח ע"ב דכתב וז"ל: והלא מגיס והוי מבשל, ואינו מחוור שאם כן בקדרה נמי הוה להו למיסר משום מגיס טפי ממחתה בגחלים, שיותר קרוב לבא לידי הגסה מחתוי גחלים. ובהמשך כתב הרמב"ן: אי נמי איכא למימר דמש"ה לא אדכרן מגיס, משום שחתוי הגחלים כוללת יותר שיש לחוש אפי' במבושל כמאכל בן דרוסאי ובצלי ופת, ואלו משום מגיס ליכא, לפיכך הזכיר חיתוי הגחלים בכל מקום, ובקדרה חייתא ליכא משום מגיס כי היכי דלית בה משום חתוי גחלים, דהא מסח ליה לדעתיה מינה ולא נגע בה כלל.

ויש לעיין דעדיין צ"ע במבושל פחות ממאב"ד דמותר לשהות בגרופה וקטומה עכ"פ לדעת חנניה, וכמבואר בדברי הגרע"א בהגהות השו"ע שציין לו בבה"ל ד"ה אלא, ולכאו' צ"ע דעדיין ניחוש דילמא מגיס, דבפחות ממאב"ד שייך איסור מגיס, ומה מהני גרופה וקטומה לבטל חשש מגיס.

ולהמתבאר דיסוד דין גרופה וקטומה הוא שמסיח דעת מהתבשיל ניחא, דזה דומיא דקדירה חייתא דאין בזה חשש מגיס, כיון שמסיח דעת מהתבשיל.

אמנם ברשב"א שם איתא דהא דלא חיישינן בכירה קטומה למגיס משום דמגיס חייב רק בהגסה ראשונה, יעו"ש בדבריו, ומשמע דגם בכירה קטומה קשיא ליה דיהיה חשש מגיס, ומתרץ רק תי' הראשון דהרמב"ן דאין איסור מגיס רק בהגסה ראשונה, ומשמע דאין גדר גרופה וקטומה משום שמסיח דעת מהתבשיל, רק משום דמסיח דעת מהאש, ואכתי יש לדון מצד מגיס ודלא כהרמב"ן.

אלא דצ"ע בשיטת הרמב"ן, דבריש פרק כירה כתב וז"ל: והטעם לפי שהמערב אפר ואש לגמרי סליק דעתיה מחיתוי, וכבר קלקלו והסיח דעתו ממנו, ומבואר דדין גרופה וקטומה שמסיח דעת מהאש, וכיצד סבר הרמב"ן דמהני גם להוריד חשש הגסה.

ויתכן דאחר שמסיח דעת מהאש ממילא כבר מסיח דעת מהתבשיל, ואין מקום לגזור משום מגיס, אבל עיקר התקנה היה שמסיח דעת מהאש וליכא חשש חיתוי, וממילא לא גזרו משום הגסה.

ויעויין בריטב"א בדף י"ח ע"ב דכתב וז"ל: ובזה יש תירוץ למה שמקשים למה לא חששו גבי קדירה שמא יגיס כמו שחששו שמא יחתה, וניבעי קדרה **גרופה וטוחה**, והטעם הוא משום דחששא שמא יחתה עדיפא טפי, דאיתא לעולם כל זמן שהיא על גבי האש [משא"כ מגיס שזה רק עד שיגיע למאב"ד], ולהכי נקטינן טעמא דחתוי דעדיף דכייל טפי.

וצ"ע דכיון דהריטב"א סבר כהרשב"א בקושייתו דליבעי כירה גרופה וטוחה, א"כ סבר דאין מועיל גרופה להוריד חשש הגסה, א"כ מה מתרץ דחששא דחיתוי כייל טפי, מ"מ קשיא בפחות ממאב"ד מדוע מהני כירה גרופה וקטומה ולא חיישינן להגסה דשייך בפחות ממאב"ד, וניבעי כירה גרופה וטוחה, וצע"ג.

והנה נחלקו החזו"א ושאר הפוסקים בכיסוי פח על האש אם חשוב כגרופה וקטומה או לא, ויסוד סברת החזו"א דרק במתמעט חום הכירה באופן שאין דרך לבשל חשוב גרופה וקטומה, והחולקים סוברים דסגי בהיכר של גרופה וקטומה כדי שלא יחתה.

והנה להמתבאר ברמב"ם ויתכן גם להרמב"ן, דיסוד ההיתר משום שמסיח דעת מהתבשיל, א"כ ודאי צריך שע"י הגרופה וקטומה יתמעט החום באופן שלא יכול להתבשל מהרה כדי שיהיה חשוב הסחת דעת מהתבשיל, וכסברת החזו"א, וצ"ע.

והנה ידועים דברי מרן הגרשז"א זצוק"ל דמי שמתעסק עם האש אחר שמניח הפח ביטל תורת גרופה וקטומה, שיסודו שמסיח דעת מהאש, ולהמתבאר ברמב"ם דיסוד ההיתר משום שמסיח דעת מהתבשיל, א"כ במוסיף תבלין או טועם התבשיל אם צריך להוסיף תבלין, או מגיס אחר שגרף וקטם, בטל תורת גרופה וקטומה להרמב"ם, וצ"ע.

משה בלוי - בני ברק

באיסור חזרה בשבת משום "מחזי כמבשל" או "שמא יחתה" ובדין איסור חזרה בערב שבת

הנה נחלקו הראשונים בטעמא דאיסור חזרה בשבת, אי משום חשש חיתוי הוא או משום דמחזי כמבשל בשבת הוא, ונפק"מ טובא בזה כמו שיתבאר להלן, ויעוי' במדור "מרפסן איגרי" דהבאנו דיש לדון מהי דעת המ"ב בזה, דבכמה מקומות כתב דמשום מחזי כמבשל הוא, ובכ"מ כתב דמשום חשש חיתוי הוא, ויש שכתב לתרוייהו, ועי"ש המ"מ בזה. ונראה לבאר דעתו בזה וביאור כל עיקר דין חזרה, ובהקדם ביאור דין "חזרה בערב שבת" דהביא הרמ"א, דיש לתלותו בעיקר דינו ובפרטיו בצדדים הנ"ל, וממילא יתבאר לן עיקר הענין.

דהנה תוס' בריש כירה ד"ה וב"ה דקדקו מלשון הגמ' מחזירין "אפילו" בשבת, דעיקר מחלוקת ב"ש וב"ה היא בחול, ולב"ה באינה גרופה אסור להחזיר בע"ש, והשיעור בזה, דמשעה שלא יוכלו להרתיח בשבת אם היה קר, ואפי' עתה רותח הוא, אסור להחזיר בע"ש ע"ג הכירה, וכ"כ ר"ת בספר הישר (חלק החידושים סימן רל"ז). ובעיקר הדין כן ס"ל להרא"ש, אך סובר דכ"ז נאסר רק בתבשיל שנתבשל כ"צ, ובתבשיל שלא נתבשל כ"צ שרי, משום דס"ל דטעם איסור החזרה בע"ש הוא משום גזירה אטו יחזיר בשבת, ובדבר שאינו מבושל כ"צ אין לגזור, דפשיטא דנזהר לא לבשל בשבת דהוא איסור דאורייתא, ומהא דתוס' ור"ת לא חילקו בזה נראה דס"ל דאין חילוק בזה, ויש לבאר שורש הנידון בזה, ועי' קרבן נתנאל דביאר דתלוי הדבר בפירוש לשון המשנה, אך עדיין בשורש הדבר מסברתו טעמא בעי.

עוד מצאנו דנחלקו התוס' והרא"ש בדין חזרה בע"ש, דבדף מ"ח סוד"ה דזיתים כתבו התוס' בזה"ל: ומה שנהגו להסיר הקדירה מעל הכירה (בע"ש) ומניחין על הקרקע עד שיגרפו הכירה, שמא סבירא לן כהך לישנא דריש כירה דשרי חזקיה משמיה דאביי הניחו ע"ג קרקע אם דעתו להחזיר, עכ"ל. חזינן דס"ל לתוס' דאף דאיסור חזרה בע"ש לב"ה נאמר באינה גרופה, מ"מ גם בכירה גו"ק בעינן ל"תנאי חזרה", דהיינו שלא תהיה ע"ג קרקע וכו' כל חד כמאן דאית ליה, ואם לא נתקיימו התנאים נאסרה החזרה אף בכירה זו. ומאידך, הרא"ש כאן סיים את ענין חזרה בע"ש בזה"ל: אבל מבעוד יום מחזירין בכל ענין, ע"כ. כלומר דלא נאמרו "תנאי חזרה" בכירה גרופה בע"ש. וכן פסק המ"ב עפי"ד הגר"א והתו"ש בשם הרא"ש (ועי' ק"נ דיש סתירה ברא"ש בזה, והגר"א והתו"ש ישבוה כ"א לפי דרכו, עי"ש בדבריהם), ואף בפלוגתא זו צ"ב שורשה וטעמה.

והנראה בכ"ז, דהנה הקשו תוס' בדף ל"ח ע"ב ד"ה פינה, מ"ש דבחזרה יש צד לאסור בפינה ממיחם למיחם, ואילו בהטמנה פשיטא דשרי, וכתבו לתרץ, דבאותו מיחם לא יבוא לחתות, ובמיחם אחר יבוא לחתות, משא"כ בהטמנה דזה קר ולא יועיל חיתוי. ובתו"י כתבו עוד עד"ז, דבחזרה חיישי' טפי לחיתוי מבהטמנה, עי"ש. ויעוי' בר"ן על הרי"ף שם דנמי הקשה כקושיית התוס', ותירץ בזה"ל: לאו קושיא היא, דהתם היינו לענין מטמין, אבל הכא דאסור משום מחזי כמבשל טפי מחזי כמבשל במיחם שני מבמיחם ראשון, עכ"ל. הנה דבריהם ברור מללו, דנחלקו תוס' והר"ן בעיקר טעם גזירת חזרה בשבת, האם יסודה משום חשש חיתוי או משום מחזי כמבשל, דתוס' ס"ל דמשום חשש חיתוי הוא, והר"ן ס"ל דמשום דמחזי כמבשל הוא, וכן במ"ב הביא דעת הר"ן דמחזי כמבשל הוא, ומאידך בשעה"צ הביא דעת ר"ת בספר הישר דמשום חשש חיתוי הוא. והנה דעת הרא"ש בזה לא נתבררה לן לכאורה, דלא הקשה כקושית תוס' והר"ן הנ"ל, ובריש כירה נמי לא כתב מה טעם נאסרה החזרה בשבת, אמנם בתוס' הרא"ש מצינו דעל קושית תוס' הנ"ל לא תירץ כתוס' אלא כתב בזה"ל: אבל הכא שמחזירו וכו' נסתלקה שהיה ראשונה, והוי כמו שהיה חדשה "ובשיל" בשבת, עכ"ל. ונראה כוונתו לתירוץ הר"ן הנ"ל, ודלא כדרכו ברוב המקומות לילך בדרכם של תוס', ואולי מכאן מקצת ראיה דהרא"ש ס"ל דטעם איסור חזרה משום דמחזי כמבשל הוא.

ומהשתא נבוא לבאר מחלוקתם של תוס' והרא"ש בדין חזרה בע"ש, דהנה לדעת תוס' דאיסור חזרה בשבת הוא משום חשש חיתוי, בפשיטות י"ל דזהו טעמו נמי של איסור החזרה מע"ש, והיינו לדוגמא לדעת חנניא דהותרה השהיה בע"ש ע"ג כירה שאינה גו"ק מדרגת מאב"ד ואילך, משום דבכה"ג ל"ח שיחתה האדם כיון דראוי לאוכלו ע"י הדחק, י"ל דנתחדש לפי"ז בדין חזרה בע"ש דכ"ז הותר רק כשהקדירה רותחת, אך אם הקדירה קרה עדיין יש לחוש שיחוש האדם שמא לא תספיק הקדירה להתחמם כה"צ, ולא יהא מוכן תבשילו עד הסעודה ויבוא לחתות, וא"כ גדר איסור חזרה בע"ש הוא ממש כאיסור השהיה, וזהו הרחבה של גזירת שהיה. וז"ל ר"ת בספר הישר (חידושים סימן רל"ז): כי מתוך שעכשיו הוא צריך לחממה אתא לחתויי בגחלים, וכיון שמחזירה הדבר ידוע שנצטננה, עכ"ל עי"ש עוד, והן הן הדברים. ומעתה א"ש היטב דתוס' ור"ת לא חילקו כדחילק הרא"ש בסוגי התבשילים בזה, דכ"ז נאסר רק בתבשיל המבושל כ"צ, דאדרבה, לטעמם דהכל משום חשש חיתוי ל"ש כלל לחלק בזה, דאיפכא מסתברא, דככל שהתבשיל לא מבושל יש בו יותר חשש חיתוי, ופשוט, וע"כ לשיטתם הכל נאסר בדין חזרה מע"ש. אמנם הרא"ש לטעמיה דמשום חשש מחזי כמבשל הוא, הוכרח לבאר טעם חדש ומחודש בהאי גזירה דחזרה מע"ש, דהיא נאסרה אטו שבת, דאם נתיר להחזיר בע"ש יבוא להחזיר בשבת עצמה, וכעין גזירה לגזירה דכולא חדא גזירה היא, ומשו"ה שפיר חילק דבתבשיל שאינו מבושל אין לחוש בזה, דלא עבר בזה על איסור בישול בשבת.

ועפי"ז יש לבאר מחלוקתם גם לענין "תנאי היתר חזרה" בכירה גו"ק שלא יהיה באיסור "נתינה בתחילה", דהנה בתוס' הנ"ל מוכח דאף בכירה גרופה וקטומה יסוד החשש הוא שמא יחתה, ואף דגרופה היא מ"מ עדיין שייך חיתוי בזה כדחזינן בתנור, ובדעת ב"ש במתני', ובדעת ר' יונה דהובא בביאוה"ל בשם רע"א, עי' בכ"ז (ואמנם בשעה"צ ס"ק ל"ז הביא דברי ר"ת הנ"ל דמשום חשש חיתוי הוא רק לענין כירה שאינה גרופה, מ"מ בתוס' מוכח דה"ה לענין כירה גו"ק, וכ"כ הט"ז להדיא בס"ק י"ג עי"ש), ולזה יש לבאר כל ענין תנאי החזרה, דטעם חשש החיתוי בזה הוא משום דבנטילתה מצטננת וחפץ שוב לחממה, וא"כ אם הניח ע"ג קרקע יש לחוש לכך, ואם רודה בידו וכיוצ"ב אין לחוש לכך, ומהשתא י"ל דלדעת תוס' כיון דאיסור חזרה מע"ש יסודו כאיסור החזרה בשבת משום חשש החיתוי, א"כ כיון דנתבאר דבחזרה בשבת אם נטל מע"ג כירה גו"ק והניח ע"ג קרקע בחשש חיתוי הוא, ה"נ בחזרה מע"ש אם נטל מכירה גו"ק והניח ע"ג קרקע יש לאסור החזרה מאותו הטעם. אך לדעת הרא"ש דלאו משום חשש חיתוי הוא כלל, אלא משום מחזי כמבשל, ובחזרה מע"ש הוא כעין "גזירה לגזירה", י"ל דכולי האי לא חששו חז"ל לגזור גם דין נתינה בתחילה בע"ש אטו שבת, ומשו"ה ס"ל להרא"ש דבכירה גו"ק לא נאמר כלל דין חזרה בע"ש. ולשיטתם קאזלי התוס' והרא"ש בכל זה, והדברים נפלאים (ואף לדעת הקרבן נתנאל בדעת הרא"ש דס"ל בענין זה כתוס', ע"ש. אי"ז סותר להאמור, דיל"פ דס"ל דעדיין יש מקום לגזור גם בזה).

איברא דנראה לבאר באופ"א שיטת הרא"ש בזה ומחלוקתו עם תוס' בדיני חזרה בע"ש, ובהקדם דמצינו לשון הרא"ש בפרקין בסימן י' בדין סמיכה למדורה, דבתו"ד כתב דהחשש באיסור חזרה בשבת הוא משום חשש חיתוי, יעוי"ש היטב בכ"ד, וא"כ סותרים הדברים למש"כ בתוספותיו והובא לעיל דמשום מחזי כמבשל הוא. ואין לומר בזה דאין מקשין סתירה ברא"ש מפסקיו לתוספותיו כידוע, דכלשון הרא"ש הזו ממש כתב נמי בתוספותיו בדף מ' ע"ב ד"ה מביאו, וא"כ בודאי דסותרים דבריו אהדדי ומוטל עלינו ליישבם, וממילא אפשר דכן נמי דעת הרא"ש בפסקיו, וכדיבואר.

דנראה בזה דעה אמצעית בטעם איסור חזרה בשבת, דחלוק טעם איסור החזרה ע"ג כירה שאינה גרופה, מאיסור החזרה ע"ג כירה גו"ק, דבאינה גו"ק טעמו משום שמא יחתה בגחלים, ובגו"ק טעמו משום דמחזי כמבשל, ויסוד לזה מדקדוק לשונו של בעה"מ בדף ט"ז ע"ב מדפי הרי"ף, עי"ש באריכות דבריו, דמתחילה כתב דבכירה גו"ק שרי להחזיר משום דתו אין חשש חיתוי כיון שגרף הגחלים, ולאח"מ כתב דעדיין יש בזה איסור כשהניח ע"ג קרקע משום דנראה כמבשל לכתחילה בשבת, עי"ש היטב. וכן מוכח להדיא בשו"ע הגר"ז, דבסעיף י"ד לענין הניח ע"ג קרקע וחפץ להחזירה ע"ג כירה גו"ק כתב הטעם לאסור משום מחזי כמבשל, ואילו בסעיף ט"ו לענין חזרה ע"ג כירה שאינה גו"ק כתב הטעם משום שמא יחתה עי"ש. ונראה דזו נמי דעת הרא"ש בין בפסקיו ובין בתוספותיו, ועל כן בנידון סומך למדורה דמיירי שם בכירה שאינה גו"ק נקט הטעם משום שמא יחתה, ואילו בנידון פינה ממיחם למיחם דמיירי בכירה גו"ק נקט הטעם משום מחזי כמבשל.

ועתה נבוא לבאר שיטת הרא"ש עפ"ז בדין חזרה בע"ש, לדעת הגר"א והמ"ב דדוקא בכירה שאינה גו"ק הוא, דנראה דרק משום חשש חיתוי שייך לגזור איסור חזרה בע"ש אטו חזרה בשבת, ומשום מחזי כמבשל ל"ש לכאו' לגזור כן, דהגע בעצמך, הרי הבישול עצמו, דבשבת הוא איסור דאורייתא גמור, הותר לחלוטין בערב שבת, ולא עלה על דעת איש מעולם דנגזור ביה איסור אטו בישול בשבת, דידעי כו"ע דבע"ש שרי ובשבת אסור, וא"כ היאך יתכן ד"מחזי כמבשל" דהוא איסור דרבנן שנולד מחמת האיסור דאורייתא, יהא חמיר מיניה בזה ונאסור אותו בע"ש משום שבת, אתמהה.

ובדוחק י"ל כדנתבאר לעיל, דכשגזרו חז"ל על החזרה בשבת משום מחזי כמבשל, באותה שעה כללו בזה גם את האיסור להחזיר בע"ש מחשש דיבוא להחזיר בשבת, דכולא חדא גזירה היא, אמנם עדיין צע"ג בזה דלא מצינו כן בכל

איסורי שבת. ונראה דמהא הוכרח הרא"ש לסבור, לשיטתו, דבכירה גו"ק דכל החשש בה הוא משום מחזי כמבשל, אין איסור חזרה בע"ש כלל, ורק בכירה שאינה גו"ק דבה החשש משום שמא יחתה, נתחדש איסור חזרה בע"ש. ואזלו התוס' והרא"ש לשיטתם בזה, דבדעת תוס' נתבאר דגם בכירה גו"ק טעם האיסור בשבת הוא משום שמא יחתה, וע"כ לשיטתם ס"ל דגם בה נאמר דין חזרה בע"ש, וככל אשר נתבאר לעיל בדעתם, אך לדעת הרא"ש דבה הטעם משום מחזי כמבשל א"ש כמשנ"ת.

אך עדיין צריכים אנו לבאר יותר בדעת הרא"ש, דלעיל נתבארה שפיר דעת תוס' ור"ת דכיון דמשום חשש חיתוי הוא, ע"כ גזירת חזרה בע"ש היא הרחבה של איסור השהייה בע"ש, דחד טעמא להו, ומשו"ה לא חילקו בה בין סוגי התבשילים, אמנם דעת הרא"ש בזה דלא כתוס', ואין החשש חיתוי לדעתו איסור עצמי דמחמתו אין להחזיר הקדירה בע"ש, אלא רק גזירה אטו יעשה כן בשבת, וא"כ טעמא בעי מ"ש חשש חיתוי מחשש מחזי כמבשל לענין זה, הא תרווייהו יסודם מחמת גזירה אטו שבת, ומאי דאקשינן לעיל על טעמא דמחזי כמבשל לכאורה יקשה גם על טעם חשש החיתוי בזה.

ונראה בזה לבאר דעת הרא"ש, דהנה החילוק העיקרי בגדר הדבר בין טעמא דמחזי כמבשל לטעמא דשמא יחתה, היינו האם האיסור הוא "איסור מצב" או "איסור מעשה", דאם משום חשש חיתוי הוא א"כ כל רגע ורגע דעומדת הקדירה ע"ג הכירה בחשש חיתוי הוא, ועובר על איסור דרבנן בכל רגע, אך אי משום מחזי כמבשל הוא כל האיסור הוא בפעולת הנתינה ע"ג הכירה דבזה נראה כמבשל, ותו אין עליו לאח"מ כל איסור, ונודע מש"כ החזו"א לחדש לפי"ז דאף אם הניח גוי או קוף ע"ג הכירה מחויב הישראל להסירה, דאיהו נוקט כעיקר את טעם חשש החיתוי עי"ש, וא"כ י"ל דזהו החילוק בין הטעמים לדעת הרא"ש בדין חזרה מע"ש, דמשום מחזי כמבשל דכל האיסור הוא מעשה הנתינה א"כ דומה הוא לבישול ממש, דהוא יסוד איסורו, וא"כ כמו דלא אסרנו בישול ממש בע"ש כמו"כ אין לאסור מחזי כבישול בע"ש, אך משום חשש החיתוי דהוא מצד איסורו המתמשך בכל עת המצאות הקדירה על הכירה, בזה י"ל דאם נתיר לו מצב זה מע"ש יבוא ליצור לעצמו מצב זה גם בשבת, ויהא כל עת בחשש דאורייתא של מבעיר, ודו"ק היטב, ויל"ע בזה.

ועדיין יש לבאר מדוע מיאן הרא"ש בביאורם הפשוט של תוס' דחשש החיתוי הוא עצמי כשהייה, והוצרך לחדש דהוא גזירה אטו חשש החיתוי דשבת. ונראה בזה, דהנה כל עיקר חשש החיתוי בחזרה צ"ב טובא, דהא לחנניא אין חשש חיתוי ממאב"ד ואילך, וכן לחכמים מצטמק ורע לו, ומדוע נאסרה החזרה בכל אלו, וע"ז כתב ר"ת בספר הישר דהחשש בזה הוא דכיון דהקדירה צוננת וחפץ לחממה יבוא לחתות, והיינו דבכדי לאכול מאכלו כשהוא חם יבוא לחתות אף במצטמק ורע לו, ולא חושש להפסידו כיון דיורידנו מהכירה אח"כ. והנה, בדעת חנניא הארכנו ב"ביני עמודי" לבאר טעמו, עי"ש כל הענין, ונתבארו תרי דרכים עיקריות, הדרך הפשוטה, דאין אדם מחתה במאכל שיכול לאוכלו ע"י הדחק, והדרך השניה דכתבה הרא"ש בשם גאון והעתיקה בשו"ע הגר"ז, דכיון דעד שעת הסעודה יהא מוכן המאכל לא חושש לחתות. ונראה דבזה נחלקו תוס' והרא"ש כאן, דתוס' ס"ל כדרך הראשונה, וע"כ ס"ל דכשהתבשיל קר ישנו חשש חיתוי לכו"ע, בין לחנניא ובין לחכמים, ומשו"ה נאסרה חזרה בע"ש מחשש מהותי של חיתוי כמו בשהייה, וכל החילוק בין שהייה לחזרה לדבריהם הוא דבשהייה אינו "מבושל", ובחזרה אינו "חם", אך הרא"ש לשיטתו ס"ל כטעם השני, וא"כ לחנניא ל"ש לחוש לחיתוי מצד עצמו, דעד הסעודה הוי יתחמם האוכל טובא. וכל מה דחיישי' הוא אטו שבת, דקודם סעודתו יניח על הכירה את הקדירה, ויחפוץ לחתות כדי לחממה לסעודתו הקרובה. וכן י"ל לדעת חכמים, דאף דבשהייה לא ס"ל כסברת חנניא, וא"כ הו"ל לכאו' למיגזר כך בחזרה, מ"מ במצטמק ורע לו אין לחוש לחיתוי לזמן מרובה קודם הסעודה, דבזה יכול להפסיד תבשילו, ורק בשבת עצמה דקרוב לסעודתו הוא יש לחוש לכך, ועי' בזה היטב, והדברים כפתור ופרח דנמצאו הרא"ש ותוס' אזלי לשיטתם בכל הענין.

והנה בתו"ש כתב טעמא אחרינא בביאור הני דס"ל דחזרה בשבת משום חשש חיתוי היא, דאף דאין חשש חיתוי בשהייה ממאב"ד או במצטמק ורע לו, כל חד כמאן דאית ליה, מ"מ בחזרה חיישינן לחיתוי, דבשעה שמניח הקדירה על הכירה יש לחוש טפי שיחתה תוך כדי הנחת הקדירה, ע"ש. ונראה לפי"ז באופן חדש לתלות הנידון בדין חזרה בע"ש בתרי הטעמים דמ"ד "שמא יחתה" בחזרה, דלטעמו דר"ת בספר הישר דמחמת שנצטננה הקדירה חיישינן לחיתוי, א"כ יש לחוש כן גם בחזרה בע"ש, מחמת חשש עצמי ולא משום גזירה, וא"כ תוס' אזלו בשיטת ר"ת בזה. אך לטעמא דהתו"ש דכל החשש הוא בעת הנחת הקדירה, א"כ אין לחוש לזה כמובן בע"ש, דשרי לחיתויי בע"ש, וכל המקום לגזור בזה הוא אטו הנחה בשבת דבה יבוא לחתות, ואולי כן ס"ל להרא"ש, אך לפי"ז צ"ל לכאורה כדעת הק"נ בדעתו דאף בגו"ק בעינן לתנאי חזרה בע"ש, דלמהלך זה אין נפק"מ בין חשש חיתוי לחשש מיחזי כמבשל בעיקר יסודם, דתרווייהו "איסור מעשה" הוא, ודו"ק.

אמנם נראה עוד לפלפל בזה, דכשם שהבאנו מבעה"מ והגר"ז לחלק בין דין חזרה לגו"ק לדין חזרה לאינה גו"ק בטעמיהם, אם משום חיתוי או משום נראה כמבשל, כן נראה לחלק ביניהם בתוך חשש החיתוי עצמו, דהנה כל "תנאי החזרה" נשנו בגמרא רק לענין כירה גו"ק, ולענין כירה שאינה גו"ק לא יועילו מידי כל התנאים, ואף אם היתה בידו ודעתו להחזירה תיאסר החזרה. והנה לטעמא דמחזי כמבשל א"ש דכ' הפוסקים דע"י התנאים לא נחשבת שהיה חדשה, אמנם באינה גו"ק נחשב בכל גווני כנתינה חדשה, אך לטעמא דחיתוי מ"ש גו"ק מאינה גו"ק בזה, ואף דיש ליישב זה, מ"מ אמרתי ע"ד אפשר דבהכי שאני, דבאינה גו"ק טעם חשש החיתוי הוא כדכתב התו"ש דבעת החזרה יחתה, דהא ישנם גחלים בכירה טובא, וא"כ אין לחלק בזה בין בידו לע"ג קרקע, דסו"ס בעת נתינתו יחתה, אך בכירה גו"ק טעם החשש הוא כדכתב ר"ת דנצטננה הקדירה, ובהכי שפיר יש לחלק, דאם נתקיימו תנאי היתר חזרה תו לא נצטננה הקדירה ואין חשש חיתוי. השתא דאתינן להכי, י"ל דככל החזיון הזה ס"ל לתוס', ועל כן בגרופה נמי ס"ל דבעינן לתנאי חזרה בע"ש, דהא החשש הוא שתצטנן הקדירה ויבוא לחתות, אך הרא"ש ס"ל לחלוטין כהתו"ש וכדלעיל, וגם בגרופה החשש הוא החיתוי המיידי, ע"כ ל"ש להתנות בזה בע"ש תנאי חזרה, דהא רק "אטו שבת" היא, ודו"ק היטב.

וממוצא הדברים נלמד, דתרי גדרי "חזרה" ישנם, בין בשבת ובין בע"ש, ונפק"מ טובא ביניהם האם גדרם "איסור מצב", כדעת ר"ת, או "איסור מעשה" כדעת התו"ש, וחידושו דהחזו"א יתקיים רק לשיטת ר"ת, ולענין חזרה בע"ש תלוי הדבר בכל משנ"ת כאן, דוק ותשכח.

ועתה, אחר אשר זכינו בע"ה לכל זה, נבוא לבאר שיטת רבינו המ"ב בכל הענין, דהנה בהרבה מקומות נראה דפשיטא ליה דאיסור חזרה בשבת משום מחזי כמבשל הוא, וכדעת הר"ן ושא"ר, ורק הביא דעת ר"ת בשעה"צ, ועי' ב"מרפסן איגרי" כל הציונים בזה, אמנם בדין חזרה בע"ש כתב בתו"ד בפשיטות דחשש חזרה משום חיתוי הוא, והלא דבר הוא. ונראה לפמשנ"ת דהדברים מבוארים כמין חומר, ואדרבה, זוהי שורש מחלוקת הראשונים האם יש על איסור חזרה בע"ש, דכל הני דס"ל דמשום מחזי כמבשל הוא ס"ל דכלל ל"ש לגזור כן, וכדאקשינן לעיל בטעם זה, וכן ס"ל להלכה השו"ע, אך תוס' והרא"ש לשיטתם דס"ל דמשום חשש חיתוי הוא, כל חד כמאן דאית ליה, וככל משנ"ת כאן בארוכה, חידוש דין חזרה בע"ש, ונקט הרמ"א דטוב להחמיר כמותם. ומשו"ה דוקא בנידון זה סתם המ"ב בפשיטות כטעם זה, דזהו היסוד והבסיס לכל גזירת חזרה מע"ש המחודשת.

והנה, לשון הרמ"א בדין חזרה מע"ש, דכל שהוא סמוך לחשיכה "או סמוך לברכו דהוא קבלת שבת", והיינו דנאסר גם קרוב לדין תוספת שבת, והמ"א נתקשה בזה, דהא מצאנו בדין שהייה דלא גזרו שמא יחתה אחר ברכו, וא"כ כ"ש שיש להקל בדין חזרה בע"ש, דהוא רק גזירה אטו יעשה כן בשבת, דלא נאסר סמוך לברכו, עי"ש, ובמחה"ש הביא תמיהת התו"ש על המ"א, היאך השווה דין חזרה לדין שהייה, הא דין חזרה חמיר יותר מדין השהייה, ועי"ש במש"כ בזה. ונראה לפי כל האמור לבאר הענין, דתלוי הדבר במחלוקת תוס' והרא"ש אם חשש החיתוי בחזרה בע"ש הוא חשש עצמי או אטו שבת, דאם חשש עצמי הוא צודק התו"ש דחזרה חמירא משהיה, אך אם אטו שבת הוא א"כ כעין גזירה לגזירה הוא, וצודק המ"א דחזרה "כזו" גריעא טובא משהיה, דהיא גזירה עצמית.

והנה המ"א עצמו נקט להדיא בדבריו דהוא גזירה אטו שבת, אמנם נראה ע"ד אפשר לדקדק מל' הרמ"א דס"ל כתוס' בזה, דכתב על דין החזרה בע"ש "דינו כמו בשבת עצמו", ומשמע מזה דלכל דיני החזרה אמור, וא"כ נאמר גם על כירה גו"ק לענין תנאי החזרה, וכתוס' ודלא כהרא"ש, ונתבאר לעיל דלשיטתם זהו חשש עצמי, א"כ לשיטתו ס"ל לרמ"א דלא כמג"א ומשו"ה גם סמוך לברכו, אם המ"א נקט כהרא"ש, וע"כ חלק. ודעת המ"ב בזה נמי כשיטתו, דהעתיק טעם הרא"ש, וגם פסק כהגר"א דל"ב לתנאי חזרה בזה, וגם ע"ד הרמ"א העתיק את השגת המ"א ומשמע דכותיה ס"ל, והכל א"ש היטב.

ובס"ק ס"ח הביא המ"ב את חידושו דהישוע"י לחלק בין שהייה לחזרה, דבשהייה צריך לגרוף כל הגחלים מחוץ לכירה, ובחזרה סגי בגרף לצד אחד, ולא הביא טעמו. ויעוי"ש בישוע"י דטעמו הוא, דלחנניא תורף החילוק בין שהייה לחזרה הוא, דבשהייה כיון שעבר זמן תו אין לחוש לחיתוי, ובשעת השהייה דבע"ש בודאי אין לאסור החיתוי, אך בפחות ממאב"ד דאף אח"ז יש לחוש לזה צריך לגרוף הכל, משא"כ בחזרה דכל החשש הוא מיידי בשעת החזרה, א"כ פעולת הגריפה מהניא מדין "היכר", שנזכר עי"ז, ולזה סגי בגרף לצד, דלאח"ז לא מהני היכר כיון שכבר שכח, עי"ש בכ"ד. ועכ"פ חזינן דנקט דמשום חשש חיתוי הוא, ואמאי העתיקו המ"ב דלא ס"ל כטעם זה לעיקר ההלכה. ונראה דבדוקא לא העתיק המ"ב טעמו דהישוע"י, דלא ס"ל דמשום חשש חיתוי הוא, וגם עיקר דבריו צ"ע דאזיל משום "היכר", ודלא כדעת רוב הראשונים דמשום "היסח הדעת" הוא. ועוד, דמחודש טובא לנקוט דשוכח לאח"ז, ומה שיעור הזמן בזה. וע"כ נראה דהמ"ב ס"ל כוותיה ולא מטעמיה, ואדרבה מחמת דס"ל דטעם איסור חזרה משום מחזי כמבשל ס"ל כדינו דהישוע"י, והוא דחלוק איסור שהייה מחזרה כעיקר טעמו, דשהייה מחמת חשש חיתוי, וחזרה משום דמחזי כמבשל הוא, וא"כ בשהייה דבעינן שיגרוף בכדי שיסיח דעתו מהגחלים ותו לא יבוא לחתות בהם, סבירא לן כדעת רוב הראשונים דאין בגריפה לצד היסח הדעת מספיק, ועדיין יש לחוש בזה שיחתה, ומשו"ה בעינן שיחתה כולם לחוץ, אך בחזרה דטעמא משום מחזי כמבשל, א"כ ההיתר דגו"ק לענין זה יסודו מדין "היכר", ובזה לא נחלקו הדעות כלל, דכל שניכר דאין זו הדרך לבשל תדיר אין בזה איסור משום מחזי כמבשל, ומשו"ה סגי בזה שגרף את הגחלים לצידי הכירה, דשפיר יש בזה היכר ואינו נראה כמבשל. ועיין "ביני עמודי" שכתבנו כעין זה בביאור מחלוקת ר"א ור"ח בדין "קטמה והובערה", אם הותרה בזה חזרה או לא, עי"ש באורך.

והנה בחזו"א חלק בתוקף על חידושו דהישוע"י, וכתב דאי"ז מובן ואינו תח"י עי"ש, ולהאמור נפלא הדבר, דס"ל להחזו"א בעיקר גזירת חזרה דמשום חשש חיתוי הוא, ודלא כהמ"ב, ועל כן לא ס"ל ככל משנ"ת כאן בטעם דינו דהישוע"י, ולא ס"ל כוותיה, וטעמו דהישוע"י עצמו דנמי ס"ל דמשום חשש חיתוי הוא, לא עלה על דעתו דהחזו"א משום דצ"ע טובא הוא וכדלעיל, ונמצאו החזו"א והמ"ב לשיטתם בזה ולק"מ בשיטת המ"ב בזה, ועיין היטב.

ועתה נבוא לבאר שאר דברי המ"ב בזה בכל מקומות מושבותם, דהנה בביאוה"ל בסוף הסימן צידד להקל בחזרה ע"י גוי משום שבות דשבות, והחזו"א פליג ע"ז משום דס"ל דחזרה משום חשש חיתוי היא "ואיסור מצב" הוא, וא"כ נמצא דהמ"ב לשיטתו בזה דמשום מיחזי כמבשל הוא, וא"כ האיסור הוא בפעולה ולא במצב, ולכאורה הא המ"ב עצמו בסימן שי"ח הביא לטעמא דשמא יחתה, וצ"ל בדעתו דאף בחשש זה ס"ל בגדר הדבר כהתו"ש דהחשש הוא דבעת נתינת הקדירה בכירה יבוא לחתות, וא"כ אף לצד זה הוא איסור מעשה ולא איסור מצב, וממילא אם הניח גוי אין חיוב להסיר, ולא סותרים דברי המ"ב בזה (שו"ר דבשעה"צ בסי' שי"ח ציין בדעה זו דשמא יחתה לדברי הרא"ש, וא"ש למשנ"ת לעיל בדעתו דס"ל כהתו"ש, ודו"ק).

אמנם לענין דין נתינה בתחילה וחזרה לתוכה דנאמרו בכירה גרופה, לא הביא כלל המ"ב צד זה דחשש חיתוי, דס"ל דבכירה גרופה כלל לא נאמר צד זה, ובזה רק משום חשש מיחזי כמבשל נאסרה החזרה, וכדחזינן דבשעה"צ הביא את דברי ר"ת בספר הישר רק לענין כירה שאינה גו"ק, ולא הביא את שיטת התוס' דס"ל כן גם לענין כירה גו"ק, ולענין חזרה מע"ש נמי הביא כן המ"ב רק לענין כירה שאינה גו"ק, דס"ל כדעת הגר"א בשיטת הרא"ש דבגו"ק לא נאמר דין זה.

ופשו גבן דברי המ"ב בסוף הסימן לענין "תנור בית החורף", דכתב דאין ליתן לתוכם כשאינם גרופים, ואף קודם היסק, משום חשש חיתוי, ואין לומר דבזה נמי הכוונה כהתו"ש, דהא מיירי אף קודם היסק, ואין חשש חיתוי בעת ההנחה בתנור, וא"כ בהכרח ד"איסור מצב" הוא כבשהייה, וקשה אמאי התיר לגוי בבה"ל ולא אסר כדכתב החזו"א, ואמנם כיון דקודם היסק מיירי א"כ ל"ש לאסור משום מחזי כמבשל, ורק משום חשש חיתוי דלאח"מ יש לאסור, מ"מ כיון דחזינן דס"ל להמ"ב לאסור משום חשש חיתוי אמאי התיר בגוי. ואולי כיון דנתבאר דחשש החיתוי דלאח"מ הוא מחמת שנצטננה הקדירה כדכתב ר"ת, ס"ל להמ"ב בעיקר ההלכה דלא כדבריו, משום דבד"כ איננה מצטננת כ"כ, וכדעת רוב הראשונים, ומ"מ בנידון תנור בית החורף דמיירי בהרבה קדירות, וכתב המ"ב דהם פחותים מיס"ב, א"כ בכה"ג ס"ל להמ"ב דשפיר יש לחוש לסברת ר"ת דיחתה משום דירצה לחממן, וע"כ רק בזה הביא את דבריו, וצ"ע בזה. שוב התבוננתי דיש לפרש באופ"א דברי המ"ב בזה, דמיירי התם לענין "נתינה בתחילה" ע"ג כירה "שאינה" גו"ק, עי"ש היטב, וא"כ כיון דהקדירות פחות מיס"ב, ואחר ההיסק הם יתבשלו, יש לאסור הדבר כמו דאסרנו שהייה כה"ג מע"ש, דלא גריעא שהייה בשבת משהייה בע"ש, וא"כ בזה ודאי דאיסור מצב הוא כבשהייה, ושונה מכל דין "חזרה" בין בכירה גו"ק ובין באינה גו"ק, דבהם אין לאסור משום חשש חיתוי, כיון דכבר נתבשלה כמאב"ד או כמצטמק ורע לו, ודו"ק היטב. ובסיום האי עניינא אציגה פרפרת אחת בישוב סתירת דברי הביאוה"ל בענין הנחה ע"ג קדירה מלאה, דהכא בד"ה ויזהר הסכים עם דברי הפמ"ג דבקדירה ריקנית נהפכת הכירה לגו"ק, ובקדירה מלאה לא נחשב כלל שעומדת הקדירה שעל גבה על כירה, והותרה בזה אף נתינה בתחילה, ומאידך בסי' רנ"ח כתב הביאוה"ל בשם הפמ"ג דבקדירה מלאה נאסרה אף השהייה על גבה מע"ש, והוא תימה, דיציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא, היאך נתינה בתחילה החמורה התיר, ושהייה הקלה אסר באותו האופן ממש, וכבר הקשה כן בשונה הלכות והניח בצ"ע.

והנה, מתחילה י"ל דבדברי הפמ"ג אפשר ליישב בקל, דהנה על הסתירה בשו"ע מס"ג לס"ה בסי' רנ"ג יישב הגר"נ באופ"א מתירוץ הפמ"ג, עפ"ד המ"א בסי' שי"ח דחילק בין דבר לח לדבר יבש, דבס"ה דהוא יבש שרי להניח בתחילה ע"ג קדירה, ובס"ג דהוא לח יש לאסור, עי"ש. ועי' בלשון הפמ"ג בסי' הנ"ל דקאזיל ע"ד המ"א, ולא חילק בין קדירה מלאה לריקנית כדחילק בעצמו בסי' רנ"ג, הרי דמה שכתב הפמ"ג בסי' רנ"ח לאסור השהייה ע"ג קדרה מלאה בע"ש, הוא בשיטת המ"א דס"ל כחילוק הגר"ז, ולהפמ"ג עצמו לא ס"ל כן, ועיין בזה. ולזה העירוני, אמנם לא יועיל כל זה ליישב את דברי הביאוה"ל דפסק להלכה את שני החידושים הללו של הפמ"ג, דסותרים אהדדי.

ונראה לחדש בזה ע"ד אפשר לחומר הקושיא, דכאמור רהיטת שיטת המ"ב דחזרה נאסרה משום מחזי כמבשל ולא משום חשש חיתוי, בין בכירה גו"ק ובין באינה גו"ק, ומאידך שהייה נאסרה משום חשש חיתוי כדאיתא בגמ', ואמנם חזרה חמירא משהייה בעיקרה, מ"מ בנידון דידן שהייה חמירי מחזרה, משום דאזלינן בתר טעמא, והיינו דחזרה דיסודה מיחזי כמבשל, כיון דאין דרך בישול כלל ע"ג קדירה מלאה, א"כ לדין חזרה לא נחשב כלל שהחזיר או הניח בתחלה על גבי כירה, ומשו"ה התיר כן לכתחילה הביאוה"ל, אלא דחידש דקדירה ריקנית אף דאין הדרך בכך, מ"מ נחשבת רק כגריפת הכירה, וכ"כ יש לאסור נתינה בתחילה בה. אך לענין שהייה דיסודה משום חשש חיתוי, הנה נתבאר ברוב הפוסקים בענין הגו"ק בזה יסודו משום היסח הדעת ולא משום היכר, ונתבאר זה ב"ביני עמודי" באורך, קחנו משם, וכיון דבנ"ד לא גרף וקטם הגחלים אלא רק הניח הקדירה ע"ג קדירה אחרת, א"כ לא עשה "מעשה דהיסח הדעת", דמה דמונחת שם קדירה מלאה אין בכך כל הוכחה להס"ד, דהא חפץ גם בבישולה של הקדירה הראשונה, וא"כ עדיין בחשש חיתוי עומד וקאי כיון דלא הסיח דעתו, משו"ה בסי' רנ"ח אסר הביאוה"ל להשהות באופן זה, נמצא דבר מחודש ונפלא, דלענין שהייה הרי היא "כירה" גמורה שאינה גו"ק, ולענין חזרה אינה "כירה" כלל ועיקר. ואין תימה בכך, דאזלינן בכל איסור בתר טעמו, והוא דומיא דמשנ"ת לעיל בדינא דהישוע"י לענין גריפה לצד עי"ש, ומשנ"ת ב"ביני עמודי" לענין חזרה בקטמה והובערה, עי"ש. ולפי"ז קדירה מלאה גריעא מקדירה ריקנית לענין שהייה, דריקנית כ' הביאוה"ל דיש בזה "מעשה גריפה", וא"כ הסיח דעתו ויש להתיר בזה השהייה, וזה מנהג מאן דמתיר שהיה ע"י בלע"ך, דלא כהחזו"א בזה, אך בקדירה מלאה דנתבאר דאין כל מעשה דהיס"ב יש לאסור השהייה, וזהו דבר מחודש למאוד, אך למען יישוב דברי רבינו הח"ח נראה דהוא ניתן להאמר.

[ואין להקשות ע"ז ממה שכתבנו בדעת המ"ב דנתינה בתחילה בשבת ע"ג כירה שאינה גו"ק ל"ג משהייה, דלכאו' לפי"ז גם בקדירה מלאה תיפוק ליה דתאסר בשבת משום חשש חיתוי, דיש לחלק טובא, דהתם מיירי בקדירה שצריכה להתבשל, ובה יש חשש חיתוי לכו"ע, אך בכל דיני חזרה דכבר מבושל המאכל, כמאב"ד או כמצטמק ורע לו כל חד כמאן דאית ליה, אין לחוש לחשש חיתוי כלל, וכל החשש הוא משום מחזי כמבשל גרידא, ודו"ק].

מרדכי ברגר - אלעד

נתינת הבלע"ך על האש ביו"ט הסמוך לשבת

בחוברת בנתיבות ההלכה שיוצא לאור ע"י ארגון "והגית" סוכות תש"ע, הובא ממרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א: יש שטענו דלסברת החזו"א שאסור לחמם מתכת ביו"ט, נמצא שכשחל יו"ט בע"ש אסור ליתן את הפח [שקורין בלע"ך] על גבי הגז לצורך שבת כדי שיהיה גו"ק - למנהג העולם כהמשנ"ב שעי"ז נחשב לגו"ק, דמה שמועיל לענין דינא אי"ז צורך יו"ט.

ובחוט שני הלכות יו"ט כ': יש לעיין במניח פח מתכת על האש ביום טוב הסמוך לשבת על סמך העירובי תבשילין, כדי שיהיה לו אש גרופה וקטומה לשבת, ולכאורה הרי המחמם את המתכת חייב, ובחזו"א כתב דחייב אפילו אם המתכת הגיע רק ליד סולדת, וכאן הרי אין לו תועלת מחימום המתכת שהרי יש לו אש להניח עליו התבשילין.

אמנם מדאורייתא אין איסור להניח את פח המתכת על האש, הואיל ויכול לצלות עליו ביצה ביום טוב, א"כ כשרוצה לחמם עליו כמה קדירות הוי צורך שבת ומותר, ואף שכל הסיבה שמחמם את המתכת הוא מפני שרוצה שהאש תהיה גרופה וקטומה, מ"מ כיון שמדרבנן אסור להשתמש בשבת באש שאינה גרופה, א"כ הרי זה כמי שאין לו אש, ורשאי להדליק אש אחרת, ולכן מותר לחמם את המתכת כדי שיהיה יכול לבשל עליה לצורך שבת.

אמנם אם מצד הדין רשאי להניח את התבשיל על אש שאינה גרופה וקטומה, כגון שהגיע המאכל למאכל בן דרוסאי ואליבא דחנניא, יש לעיין אם מותר להניח שהרי יש לו אש אחרת.

והעצה להניח את הפח זמן מה קודם כניסת השבת, שהפח יספיק להתחמם שיוכלו לצלות עליו ביצה, ואז שפיר דמי, עכ"ל.

אך בהלכות שבת בשבת להגרמ"מ קארפ שליט"א ח"א עמ' ר"ז ראיתי שכ': עי' חזו"א סי' ל"ז סקי"א דחושש למחמם את המתכות שחייב משום מבעיר, ואף שעדיין לא התאדם אסור משום חצי שיעור, ונראה דזהו דוקא במתכת כזו שסופה להיות גחלת, אבל בבלעך שלנו שאין סופו להיות גחלת, אף אם יהיה זמן רב ע"ג האש א"כ אין כאן נידון כלל של חצ"ש, דהוי כהוצאת ב' אמות, והביא כן מהגריש"א שליט"א ועוד, עכת"ד. ולכאו' החוט השני והגראי"ל שטיינמן שליט"א לא סברי כן בדעת החזו"א, ואפשר שכך סוברים שאר הפוסקים, אבל החזו"א עצמו לכאו' לא חילק כן.

יוסף חיים הלוי בירנבוים - קרית ספר

גדרי איסור שהיה

יש לחקור באיסור שהיה וחזרה, האם האיסור הינו במעשה השהיה ומעשה ההחזרה, או דאיסורו הוא מה שמשאירה בשהיה ובהחזרה. ולכאורה בשהיה דין זה פשוט מהנאמר בסוגיא ל"ח ע"א דאיסור שהיה נחשב לא עביד מעשה, דאין האיסור בשימת התבשיל בחול אלא השארתו בשבת על האש, ולפי זה יצא נפקא מינה דאדם ששכח והשהה חייב בכל רגע ורגע לעקור את התבשיל מן האש.

ואילו בחזרה לכאורה הינו תלוי בטעמים למה נאסרה חזרה, דלדעת הר"ן והרשב"א דאיסורו מחמת דמחזי כמבשל נראה דאיסורו במעשה החזרה בלבד, ואילו לדעת תוס' היה מקום לחקור בדבר האם מתחה מחמת מעשה החזרה, או דתבשיל שנפסק מן האש גובר חשש חתויו בשבת. אך נתבאר בספר הישר לר"ת דההפרש בין שהיה לחזרה הוא, דבחזרה התקרר התבשיל כשלא היה על גבי האש, ולפי זה נראה דאף איסור חזרה אין איסורו מחמת מעשהו אלא מחמת מה שנשאר בחזרתו [ואילולי דברי ר"ת היה נראה דעל כן טרחה הגמ' להעמיד המשנה בחזרה דכתבה לא יתן, ומשמע דהמעשה אסור ולא השארתו על האש, אך התוס' לשיטתם דהעתיקו דברי ר"ת בדף ל"ח ע"ב שכתב בדף ל"ז ע"א דמהא ددחקה הגמ' להעמיד כחנניא, על כרחינו דס"ל לגמ' דהלכה כמותו].

ולפי זה יש לעיין טובא בדברי התרומת הדשן שהובאו בסוף סי' רנ"ג, דהיו משהין בהיתר על ידי גוי ששם את הקדרה לפני הדלקת האש, ומיירי כשהדלקת האש היתה בהיתר, והדברים מצריכים עיון טובא, שהרי יש כאן בין איסור שהיה בין איסור חזרה, דמה בכך שלא נעשה על ידי שראל, הרי בין איסור שהיה ובין איסור חזרה לר"ת אינן תלויים במעשה אלא במציאות התבשיל שרוצה בחתויו. אמנם בדברי רבינו הרמ"א ביאר הגר"א דכל היתרו היה בלא נצטנן לגמרי, ויתכן אף אם נצטנן לגמרי, כמו שמוכח בסוף דברי הרמ"א דלא כהגר"א, מ"מ כיון דמבושל הוא א"כ תו אין חשש חיתוי, ולא גרע מכל מאכל מבושל או מבושל כבן דרוסאי, ואף שלדעת הרמ"א שייך בישול בנצטנן לגמרי, ס"ל דהוא רק מטעם שפסק דשייך בישול אף במאכל בן דרוסאי, אלא דיש לאסור מטעם חזרה, וא"כ נראה בדברי הרמ"א דלא חש לדברי ספר הישר בענין חזרה, אלא או דס"ל כהר"ן כפי שהזכיר לעיל בענין חזרה על גבי קדירה, או דס"ל לרמ"א דחשש חיתוי הנוסף בחזרה על שהיה הוא מחמת מעשה החזרה, ולא מחמת קירור התבשיל, ודלא כר"ת, ואפשרות האחרונה צע"ג.

ובאופן דומה אולי יש לומר דס"ל לרמ"א דעל גבי תנור דיש הפסק מעזיבה, חשוב כקדירה ריקנית ונחשב לגרוף וקטום,

וא"כ ס"ל דמה שנוסף באיסור חזרה לאסור אף חזרה בגרוף וקטום היינו מטעם איסור מחזי כמבשל, דלא כר"ת, ובזה ס"ל דעל ידי גוי אם שם הקדירה לפני הדלקת התנור אין חשש. אמנם מסוף לשון הרמ"א שם אין נראה כן, אלא דעל גבי תנור אסור לגמרי בחזרה ושהיה, וא"כ האפשרות הנראית ברמ"א הינה שמאכל שנצטנן לגמרי דינו כמאכל בן דרוסאי, שאסור לבשלו מחמת שאסור לבשל אף מאכל בן דרוסאי, ומותר להחזירו ע"י גוי באופן המותר כיון שאין בו איסור שהיה ורק איסור חזרה, ואיסור חזרה טעמו מטעם מחזי כמבשל, ואין מחזי כמבשל באופן זה. [אמנם דברי הר"ן עצמו לא זכיתי להבינם כלל, שהרי מה הבדל יש בין גו"ק לשאינה גו"ק לגבי מחזי כמבשל, ובשלמא כלפי חזרה בהניחה ע"ג קרקע מסתברים דברי הר"ן, אך מבושל כל צורכו ומצטמק ורע לו שהתרנו להחזירו על גו"ק, ואסרנו באינו גו"ק, מה טעם יש לחלק בין גו"ק לאינו גו"ק במחזי כמבשל. וביותר קשה שהרי התרנו אף חזרה בקטמה והובערה, ומה טעם יש בדבר אם איסורו מטעם מחזי כמבשל].

אמנם המעיין הישר בדברי תרומת הדשן ימצא דלא כן הדברים, דנראה מדבריו שכל שנצטנן לגמרי פקע בישולו, והחשיב חם קצת למאכל בן דרוסאי, ואילו נצטנן החשיבו לאינו מבושל, והתיר אף בנצטנן לגמרי שיחזירו על ידי גוי, והדברים מצריכים עיון טובא שהרי איסור שהיה על כל פנים אינו תלוי במעשה האדם, אמנם ביאר מרן החזון איש דברי תרומת הדשן בטוב טעם, דס"ל דעל גבי תנור בית החורף נחשב לסמיכה, דאינו כעל גבי כירה שהיתה מוכנה לקבלת תבשיל, אך על תנור שפתחו מן הצד ויש מעזיבה עבה המפסקת, אינו נחשב כעל גבי כירה אלא כסמיכה, וס"ל להקל בתנורים דידן ככירה כסברת רוב הראשונים, וס"ל כרא"ש להקל סמיכה אף באיסור חזרה, וא"כ הוי היתר גמור מדיני שהיה וחזרה. אך הרמ"א לא כן ס"ל, דאצל התנור התיר ליהודי בחם קצת, ומשמע מדבריו דעל התנור אסור, דהחשיב רק בצידו לסמיכה ולא על גביו, ובסמיכה זאת התיר נתינה בתחילה, וא"כ אין תמיהתינו אלא על דברי הרמ"א, ובו מבואר כנאמר לעיל.

ועי' בספר התרומה שכ': והא דשרי חנניה אע"פ שאינה גרופה, היינו לאכול בליל שבת או בעת שלא נתקררה, אבל נתקררה לגמרי וחממוה עכו"ם צריך עיון. ויש לעיין במה קישר ספר התרומה בין דינו של חנניה לחיממה גוי, ונראה להדיא בדבריו דרצה לאוסרה מחמת איסור שהיה, ונראה שהסתפק בסברת ספר הישר.

ולדינא: א. איסור שהיה אף אם גוי שם הקדירה על גבי האש מערב שבת אסור, והוא מילתא דפשיטא, וכמו כן אם השהה חייב כל רגע ורגע להסירו דעובר איסור כל רגע.

ב. איסור חזרה באינה גרופה וקטומה במבושל כמאכל בן דרוסאי, נראה דעת הרמ"א דאיסורו מחמת מעשה דמחזי כמבשל, ומותר על ידי גוי באופן המותר, ואין איסורו כל רגע ורגע, ואילו לדעת ר"ת ותוס' איסורו מחמת חשש חיתוי, ואסור להשהותו על ידי גוי, ואם עבר והשהה חייב להסירו כל רגע ורגע.

ג. בגרופה וקטומה אף דעת ר"ת להחמיר, דנחשב לחשש חיתוי, ויש מקום להכריע דבאינה גו"ק היינו איסור חיתוי, ובגרופה וקטומה היינו מטעם מחזי כמבשל.

בגדר היתר דמאכל בן דרוסאי לחנניה

עי' בספר העיתים שכתב בטעם היתר דחנניא במאכל שהגיע לבן דרוסאי, דכיון דבשיל כמאכל ב"ד מטיא קידרא בעידנא ולא אתי לחתויי בגחלים, ומבואר בו דאין עצם הא דהמאכל בן דרוסאי מתיר, אלא מה דמטיא לבישול גמור בזמן הסעודה. אמנם לענ"ד אין דבריו מוסכמים כלל על ידי רבותינו הראשונים, דעי' בראשונים ריש במה טומנין שהתירו להשהות סביב הקדירה פירות חיים מחמת הא דיותר ראויים להאכל מן מאכל דבן דרוסאי, וברור דעתם דטעם היתר שהיה דמאכל בן דרוסאי הוא מחמת מה דראוי להאכל, דאם לא כן אין בדין פירות חיים לטעם היתר דספר העתים, ודברי הראשונים נפסקו בסי' רנ"ד ס"ד.

ועוד יש לעיין בדברי ספר העתים למה הוצרך לזה, שהרי לרבנן נאסר אף בנתבשל כל צורכו אם מצטמק ויפה לו, וא"כ חנניה אם התיר בן דרוסאי כיון שיגיע לבישול כל צורכו בזמן הסעודה, הרי מ"מ יש חשש חיתוי על המצטמק ויפה לו, אלא דחנניה נחלק על רבנן בכל חשש החתוי, וא"כ מנא לן דחשש לאחר בן דרוסאי, ונראה דס"ל לספר העיתים בסברא שודאי אדם להוט לחתות כל זמן שלא יתבשל כל צורכו.

אמנם יש לעיין בסוגיא כ' ע"א דהשוותה הגמ' דין דחיתוי בבן דרוסאי לבישולי עכו"ם, וכתב אנן נמי תנינא שיש קשר בין הדינים, ואילו לדברי ספר העתים לא קרב זה אל זה, ולדברי הראשונים מכאן מוכח דבכה"ג אכילתו נחשבת לדבר הראוי לכל אדם ע"י הדחק. ואל דבר זה העירני הרב יעקב צבי קופרווסר.

ועי' ביראים שכ': תניא חנניא אומר כל שהוא כמאכל בן דרוסאי [מותר לשהותו ע"ג כירה אע"פ שאינה גרופה וקטומה, וטעמא שמא יבעיר גחלים למהר ולצלות ולבשל, וכשהוא כמאכל בן דרוסאי] שנתבשל שליש שוב אינו מקפיד עליו כ"כ ואין לגזור בו.

בגדרי חיה

עי' הגהות מרדכי פרק כירה שכ': "וטעמא הוא כיון דחי הוא לא יועיל שום חיתוי לאוכלו הלילה, ולצורך מחר לא בעי חיתוי כי יתבשל בטוב בלא חיתוי", ולשון הגמ' כיון דלא חזי לאורתא אסוחי מסח דעתיה מיניה ולא אתי לחתויי. ולכאורה לפי דברי המהר"ם אינו ענין להיסח הדעת כלל, דללילה ממילא לא חזי אף על ידי חיתוי, ואילו למחר לא בעי לחיתוי. ואילולי דברי מהר"ם היה נראה דעיניינו דאדם השם על הכירה, וודאי דאין דעתו לחתות, וא"כ מסיח דעת שיהיה ראוי ללילה, וממילא לא יבוא לחתות לצורך הלילה, ואילו לצורך מחר לא בעי חיתוי, ונראה פטרונו דברא"ש פ"א סי' ל"ה נראה להדיא דגרס דין הסחת דעת רק בגרמא חיה ולא בדין קדירה חייתא, וא"כ דברי המהר"ם אתו שפיר דקדירה חייא אינה מדין היסח הדעת, וכן הוא ברמב"ם פ"ג ה"ח. אמנם מצאתי בסוף דברי המהר"ם דהוה ליה גירסא חדשה בזה "כיון דלא חזיא ליה לא אתי לחתויי", וא"כ הדברים ברורים דלא מטעם היסח הדעת בא. אך בשו"ע העתיק דהוא מדין היסח הדעת [וצ"ע דלא שם ליבו לדברי המהר"ם הרא"ש והרמב"ם בזה], וא"כ לדברי השו"ע וודאי מיירי שבחיתוי יכול להתבשל. ועי' בר' ירוחם "ולא דמי לקדרה של בשר חי שכתבתי למעלה שצריך בישול הרבה ומתיאש ממנה עד למחר, אבל דברים קלים להתבשל אפי' חיין אסור, ולפיכך לצלות בשר אסור כמו שכתבתי למעלה, וכן כתבו המפרשים".

גדרי דין סמיכה

בגמ' ל"ז ע"א הסתפקה הגמ' בדין סמיכה באינה גרופה, והוכיחה הגמ' מברייתא דשני כירות המתאימות שאין מתחשבים בכירה הסמוכה שאינה גו"ק, ודחתה הגמ' דכיון דתלויה שולט האויר ומפסיק, ולאחר מכן הביאה הגמ' ברייתא דר' חייא דהתיר לסמוך רק בגו"ק לשהיה וחזרה, ובסוף הביאה ברייתא שמותרת הסמיכה באינה גו"ק "ואין מקימין עליה אלא א"כ גו"ק" - לשון המורה דבענין שהייה קיימינן. ואדונינו הרי"ף הביא ראייתו מהא דס"ל דשהייה אסורה במאכל בן דרוסאי, ולעומתו החולקים בעל המאור וכן התוס' ד"ה מהו הסבירו דברי הגמ' כלפי דין חזרה, והקשה על דבריהם הרמב"ן במלחמות דהרי חזרה דינה חמור מדין השהיה, כדמוכח בדין חזרה לתוכה דנאסרה אף שהשהיה מותרת, וא"כ היאך פשטנו מדין שהיה דין החזרה [ובאמת הרמב"ם פ"ג ה"ז התיר סמיכה רק "מבערב"].

ועוד יש להפליא בדברי הרא"ש, שכתב בסי' י' להתיר נתינה בתחילה בשבת לסמיכה, ולכאורה הלא הדברים ק"ו, דבכירה גו"ק נאסרה נתינה בתחילה, והיאך תותר בסמיכה באינה גו"ק דנחלקו הברייתות על עצם היתרה.

ונראה דיש לומר דאחד מתרצה בחברתה, דשני איסורים הם בחזרה, הא' מחשש חיתוי, ובזה נסתפקה הגמ' היאך הדין לגבי סמיכה, ופשטה הגמ' דאין חשש חיתוי בשהיה, וממילא דאין חשש זה אף בחזרה, דמאי שנא הא מהא. ב' לגבי דין מחזי כמבשל, ובזה נתחדשו דיני חזרה דנאסר חזרה לתוכה, וכן נאמרו גדרי חזרה דאסור להניחה ע"ג קרקע, ואיסור נתינה בתחילה של דבר אף אם הינו מבושל, ולגבי דינים אלו היה פשיטא לגמ' דאין חשש בסמיכה דאינו מחזי כמבשל.

אמנם אכתי הדברים צ"ע בתוס', דמשמע בדף ל"ח ע"ב דס"ל דאף החשש חיתוי בחזרה חשש הוא יותר מן השהיה [ואף שמחילוק תוס' שם אין הכרח, אך מקושיתו שהשווה הטמנה לחזרה נראה להדיא דשניהם מחשש חיתוי, ואין איסור חדש בחזרה מטעם מחזי כמבשל, ועי' בלשון ר"ת שם שקרא לחזרה "השהה"]. וכן יש קצת להפליא על הרמב"ן למה ממרחק הביא ראייתו מדין הטמנה בתוכה, ולא מאיסור חזרה במצטמק ורע לו, אמנם בזה אולי יש לומר דס"ל כחילוק הנאמר, ורק מדין בתוכה ס"ל דהיינו מחשש חיתוי הנאמר בחזרה יותר מן השהיה.

וז"ל המהר"ם: צ"ע אם מותר להניח הקדרה לכתחילה ע"ג גרופה וקטומה סמוך לחשיכה... הלכך איכא למיסר אפילו בכהאי גוונא כדפרישית. ולסמוך לכתחילה אצל האש תבשיל שכבר נתבשל אפילו סמוך לחשיכה, שאפילו היה צונן אין שהות להרתיחו עד שחשיכה, שרי, דאיבעיא להו מהו שיסמוך, ורבו בו פטרונים, והמחמיר שבכולם דלרבנן דחנניה קא מיבעיא ליה, ומבעיא בין לשהות בין ליתן לכתחילה, ואין להאריך כאן ובליקוטי מפורש, וקא פשיט כירה שהסיקוה בגפת ובעצים סומכין לה, ואין מקימין עליה אלא אם כן גרופה וקטומה, אלא דשרי ליה לסמוך אפילו כשאינה גרופה לרבנן, ומדרבנן דאסרו לשהות עליה שרו לסמוך, כל שכן לחנניה דמיקל לשהות עליה ואסר ליתן או להחזיר עליה, דמותר לסמוך לה סמוך לחשיכה. ואף על גב דאיכא למדחי שאני התם דמפסקא דופן כירה, אבל סמוך לגחלים אסור, אין לדחות דלא גרע מבשר אגומרי דשרי בפרק קמא כי נצלה מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי, אע"ג דליכא מידי דמפסיק, וכן קדירא חייתא ובשיל כמאכל בן דרוסאי שרינן התם לאנוחי בתנור אצל הגחלים ערב שבת עם חשיכה, עד כאן. מה שכתב דהמחמיר שבכולן לרבנן דחנניה דיהיה מותר ליתן לכתחילה, הוא מתמיה ביותר, דמי הזכיר נתינה בתחילה כאן. ומה שהביא ראיה משהיה של בשר שנצלה כבן דרוסאי, שמעתי מהרב דוד רייכמאן ביאורו שרצה לאסור מצד הא שאין דבר מפסיק, ולא מצד ספיקא דתוס' שלא יחשב לסמיכה.

ובספר התרומה כתב: אלו היתה הקדירה צוננת לא היתה יכולה להתחמם מבעוד יום, אסור להחזיר על גבי כירה או על פטפוט שקורין טריפיר"ו בלעז, עד שיגרוף הגחלים או יתן אפר על הגחלים, אבל לסמוך לו אצל האש שרי כחנניה, משמע שהשווה דין סמיכה לגו"ק בלבד.

תבשיל דמתניתין בבן דרוסאי או בכל צורכו

פשטות דברי הגמ' מורה דלשון "תבשיל" סתם מורה על תבשיל כמאכל בן דרוסאי, דאם תבשיל מורה אף על פחות ממאכל בן דרוסאי מנין לנו דמתניתין למאן דאמר להשהות תנן מיירי לרבנן דחנניה ולא לחנניה, וכן אם מיירי במבושל כל צורכו מנין לנו דמאן דאמר להחזיר תנן לא סובר כרבנן דחנניה. וכן הוכיחו תוס' ל"ו ע"ב ד"ה חמין.

וא"כ א. ניתן להוכיח מכאן דמותרת חזרה במאכל בן דרוסאי, שהרי סוף המשנה מיירי בדיני חזרה, ובפשטות כל המשנה מיירי באותו ציור. ב. יש לשאול האם גריפה וקטימה תועיל לפני מאכל בן דרוסאי, ודעת תוס' ל"ז ע"א ד"ה מהו נראה להוכיח דהתיר בגו"ק אף לפני מאכל בן דרוסאי, ממה שכתב דסמיכה מותרת לפני מאכל בן דרוסאי, ובגמ' נראה דדין סמיכה חמור יותר מאשר דין גרופה וקטומה [וכן פסקו להדיא ברי"ף וברמב"ם], אמנם למה שנתבאר ברא"ש סי' י' בדין נתינה בתחילה בשבת, דדין סמיכה קיל מדין גו"ק, לכאורה אין ראיה, אך בלאו הכי לכאורה דברי הרא"ש קשים מאד מהסוגיא, וצ"ל דהוא קולא מיוחדת בדין נתינה בתחילה, ומ"מ לחשש חיתוי אינו נוגע, והדרא ראיה לדוכתא.

עוד יש לדון בתוס' דאסרו בדף ל"ט ע"א לבשל תבשיל שלא בושל כל צורכו, והרי מתניתין התירה להחזיר תבשיל זה. וצ"ל דהוא איסור דרבנן דמחזי כמבשל, ובחזרה לא אסרו, ולפי זה כשלא נתבשל כל צורכו אסור נתינה בתחילה אף מאיסור מחזי כמבשל.

ועי' ברמב"ן בחידושיו שהוכיח דמבושל הכוונה בן דרוסאי, מהא דמותר להחזיר, ומהא דאמרנו דמתניתין להשהות כרבנן, ומוכח בו דאין איסור בישול לאחר שהגיע התבשיל למאכל בן דרוסאי, ומ"מ כתב דמותר להשהות בגו"ק לפני מאכל בן דרוסאי, והביא ראיה ממשלשלין את הפסח בגמ' י"ט ע"א ומדין חיה [ואיני מבין ראייתו ממשלשלין הפסח, דשם כתבו דבני חבורה זריזים, ועוד מנין לנו דהתבשיל לא היה בן דרוסאי בתחילת השבת, ואם מסתימת הגמ' ראייתו היה לו להביא דברי הגמ' בדף י"ח ע"ב בזה. ועוד, דלכאורה יש מקום רב לחלק בין דין חיה לדין גו"ק, וצ"ל דהרמב"ן לא ס"ל חילוק זה. ויש עוד להפליא על דברי קדשו של הרמב"ן שהביא ראיה דמשנתינו בבן דרוסאי, מהא שאין לחלק בין חמין לתבשיל דאינו מבושל, והרי דעת הרמב"ן דאין לחלק בין מצטמק ויפה לו ומצטמק ורע לו לפני שמבושל כל צורכו. וצ"ל דבחמין אין שייך כלל מאכל בן דרוסאי, דכשמגיע לחום דיד סולדת נהפך למבושל לגמרי, ולפי זה הוכיח הרמב"ן דתבשיל המבושל כל צורכו אף שיש בתוספת בישולו צורך, אם בסופו יהיה רע לו נחשב מצטמק ורע לו, וכן מוכח ברמב"ן בעוד מקומות, ואכמ"ל].

אמנם דעת הרמב"ם דאסר בבישול כל שלא נתבשל כל צורכו, מוכח דס"ל דתבשיל דמתניתין מיירי במבושל כל צורכו מהא דהתירו בו בית הלל חזרה. וצ"ל לכאורה לדעת הרמב"ם דראיה שהבאנו דאם מיירי במבושל כל צורכו, למה אמרה הגמ' בפשטות דמיירי לחנניה, הרי אף רבנן יכולים להסכים במבושל כל צורכו דמותר להשהות, כיון דאליבא דאמת ר' מאיר ור' יהודה אין סוברים שאסור להשהות מבושל כל צורכו ומצטמק ויפה לו באינה גו"ק, אך אם כן יוכח דמתניתין דכתבה תבשיל כוונתה למצטמק ויפה לו בהכרח, וקצת צ"ע מהא דר' יוחנן התיר מצטמק ויפה לו, והרי היה פשיטא לגמ' דאין כזה מאן דאמר. ואפשר דר' יוחנן העמיד המתניתין בלהחזיר, והתיר להשהות רק במבושל כל צורכו דלא כחנניה. ועוד צ"ע, דאם מיירי המשנה במבושל כל צורכו, א"כ חמין גם מיירי במבושלין כל צורכן, וא"כ במצטמק ורע לו אין מי שיסבור שצריך גו"ק, ובמשנה משמע להדיא למאן דאמר להשהות תנן, דבית שמאי העמידו רישא דמשנה רק בחמין, ובית הלל הוסיפו עליהם תבשיל, ומשמע דצריך גו"ק, וצ"ע. על כן נראה דודאי לכולי עלמא מתניתין מיירי בבן דרוסאי, רק דדעת הרמב"ם שיש איסור בישול בבן דרוסאי, שמהא לא איירי מתניתין, ופשיטא שאסור, ולא עלה על דעת אדם להתירו, ואם כן כל מה שמדבר בחזרה מיירי במבושל כל צורכו.

אך יש לעיין בדעת הרא"ש שהתיר חזרה בערב שבת בתבשיל שהינו כמאכל בן דרוסאי באינה גו"ק, ומתניתין מיירי בחזרה דערב שבת ואסרתה באינה גו"ק, וא"כ מוכח דמתניתין מיירי במבושל כל צורכו, ונהיה חייבים לומר לדעת הרא"ש דמתניתין מיירי רק במבושל כל צורכו, ובזה אין לדחות דמתניתין לא מיירי באיסור בישול, שהרי מתניתין בעיקרה מיירי רק בחזרה דערב שבת שאין בה איסור בישול, וא"כ על כרחנו דסתם תבשיל הינו מבושל כל צורכו דווקא, וא"כ היאך הצרכנו בחמין גו"ק. וצ"ל דאף דתבשיל מיירי במבושל כל צורכו, מ"מ שם חמין יש אף באינם כל צורכם, וסברא הוא דתבשיל משמע מבושל, ואילו חמין משמע חם, ומידת חומו אינה נודעת, ובאמת בחמין לא דיברה המשנה כלל בענין חזרתן בערב שבת, אמנם ממה דהיתה הוה אמינא בגמ' דאף בבא דחמין מיירי בחזרה, נצטרך לומר דכל היתרו של הרא"ש מיירי רק בתבשיל ולא בחמין, דלעולם צורת חזרה להם, ולדעת הב"י כיון דחומן ביד סולדת יש לחוש בהם לחזרה, דבחמין ס"ל לרא"ש שאין איסור בישול אחרי דיד סולדת בהם.

ועי' ספר התרומה שכ': וא"כ תבשיל דמתני' איירי בכל ענין בין בתבשיל שלא בשל אלא כמאכל בן דרוסאי, מדקאמר לא יתן לא יחזיר אם לא גרף או קטם, אבל משהין כחנניא, וגם מיירי בתבשיל (שלא) בשל כל צרכו בין שוגג בין מזיד יאכל, ומשני הא לכתחלה הא דיעבד, ולא מתרץ דר"מ דאסר תבשיל מיירי בלא בשל כל צרכו, אלא ודאי כל תבשיל הנזכר סתם בכ"מ מיירי בכל ענין, בין בישל כל צרכו בין בישל כמאכל בן דרוסאי ולא יותר, ואילו בפרק ד' כתב: כל דבר דלא בשיל כל צרכו, אפי' מבושל כמאכל בן דרוסאי אסור להוסיף לא בגד ולא דבר אחר על ההטמנה משתחשך, לפי שבשבת ממהר בישולם, ועל כרחינו כפי שהבאנו לעיל בדעת הרמב"ם.

ועי' במרדכי תחילת כירה דהביא בשם רב אלפס דמתניתין במאכל בן דרוסאי, והדברים פלא דמנין הוציא זה הרי"ף, ונראה דהוכרח לזה מחמת הא דנראה בלשון הרי"ף דמתניתין מיירי בתבשיל שמצטמק ורע לו [עי' היטב בסוף לשון הרי"ף דכן משמע], והרי הרי"ף התיר שהיה במצטמק ורע לו, ואין מי שאסרו, ועל כרחינו דהמשנה מיירי במאכל בן דרוסאי, ולפי זה יקשה מאד לאסור חזרה במאכל בן דרוסאי לדעת הרי"ף.

בגדרי גרופה

בגמ' ל"ח ע"ב נתבאר שתנור גרוף יש אמוראים שחששו בו לחיתוי, וכן פסקו רוב בנין של הפוסקים, והקשו הראשונים היאך שייך בו בגרוף חיתוי, וא"כ למה חששו בו, ושלש תירוצים נאמרו בדבר:

א. דעת הרז"ה שמיירי שגרוף רק מקום הקדרה, והקשה הרשב"א על דבריו מסוגית הגמ' בסמיכה, ובפשטות דברי הרשב"א מוקשים, שהרי גילה בדעתו על ידי הגריפה, ולכן טוב הוא מסמיכה, אך נראה דהרשב"א לשיטתו שלמד דגחלים שעממו הינו גילוי דעת במה שאינו מחתה, א"כ בסמיכה יש גילוי דעת במה שאינו מקרב, ואם אינו מספיק בזה כיצד יספיק בזה. ונראה שבעל המאור נחלק עליו דשימת הקדירה במקום מרוחק מן האש אינו גילוי דעת בעצם האש רק בקדירה, וזה אינו מספיק. ויש להקשות דא"כ במה הגילוי דעת באש שאינה גרופה כלפי הקדירה, הרי יכל לשים את הקדירה עליה ולא על מקום הגרוף, ועל כרחינו שהגילוי דעת הינו בקדירה לבדה ולא באש. עוד יש לומר בדעת בעל המאור שבגריפה גילה דעתו על ידי הגריפה שבמקום הגריפה אינו חפץ בחום גדול, מה שאין כן בסמיכה שרק בשימת הקדירה ישנו גילוי דעת. ולי עוד אינו מובן דעת הרז"ה מההוה אמינא דגמ' בשני כירות המתאימות, והרי גרף את מקום הגחלים, ומה בכך שמוסיף הבל מכירה אחרת. ועוד, דלפי דברי בעל המאור אין מעשה הגריפה מתייחס לכירה אלא לקדירה, ואינו משמע מן המשנה. ועוד קשה לי, דלפי דברי בעל המאור לא היה צריך מחלוקת ר"י ור"מ בשני כירות המתאימות, אלא היה יכול להעמיד כשגרף מקום האחת ולא מקום הקדרה חברתה, דכירה מקום שפיתת שני קדירות, וצ"ע.

ב. דעת הרמב"ם דאף בגריפה לעולם נשאר עוד ניצוצות, ולכן יש לחשוש בתנור, והגדיר הרמב"ם את ההיתר בכירה שהסיח דעתו מזה התבשיל, ובתנור הואיל והבלו חם אינו מסיח דעתו, וחוששים שמא יחתה בזו האש המועטה, ובראשונים הביאו דבריו שהחיתוי מועיל בתנור ואינו מועיל בכירה, אך משמעות דברי הרמב"ם מורה דהחיתוי לעולם מועיל, אך בכירה הסיח דעת מן התבשיל, שיודע שתבשילו לא ישתנה בהרבה מן מצבו עכשיו, ואחרי שהשלים בדעתו עם מצב התבשיל אין חוששים לחתוי, ואילו בתנור עדיין התבשיל עומד ליגמר בישולו כראוי, ולא הסיח דעת מן התבשיל וא"כ יבוא לחתות.

ג. דעת הרמב"ן והרשב"א שהתנור גרוף כולו, אך בתנור גזרו חכמים שאינו נראה גרוף.

ולהלכה במחבר סי' רנ"ג ס"א משמע דלא פסק דברי הרז"ה, ועי' משנה ברורה ס"ק כ"ב דנקט דברי הרמב"ם, ויתכן דהוא נפקא מינה דאם גרף כל הגחלים ממש יהיה מותר בתנור לדעת הרמב"ם.

ונראה פשוט דדעת כל הראשונים שהצריכו חשש חיתוי, שבאש שאין בה חשש זה ודאי דלא נאסרה, וכן נראה מדין קש וגבבא, ואף לפ"ד הרשב"א הינה גזירה מיוחדת בתנור, וא"כ בכירה שלנו של גז במצב שעומדת על המצב הגדול ביותר שלה, וכן בפלטה חשמלית, ודאי דאין שום חשש.

בגדרי קטומה

בהגהות מרדכי, ונפסק בשו"ע סי' רנ"ג, כ' דיכול לקטום את הכירה בשבת על ידי שימת קדירה ריקנית על פיה, ונתחדש בדבר זה דמיעוט חום האש כלפי הקדירה מועיל כקטימה, אף שלא גירע בעצם הגחלים. והיה נראה להעמיד דברי המרדכי במחלוקתם של הרשב"א והרז"ה, דשיטת הרז"ה דגריפת מקום הקדירה מהוה גילוי דעת שאינו צריך לאש, אף שבאש עצמה שאינה תחת הקדירה לא עשה כלום, ואילו הרשב"א נחלק עליו, שכיון שלא עשה מעשה באש אינו נחשב לגילוי דעת, ועל כן הכריח שצריך ממש לגרוף האש כולה מן הכירה, ומסתבר מסתימת הרשב"א והראשונים דלדעת החולקים על הרז"ה אף אם יגרוף את האש הנמצאת תחת הקדירה לבדה למקום שאינו תחת הקדירה, אינו נחשב מעשה קטימה וגריפה כל עוד שלא יפעל להפחית חומה של האש עצמה, וא"כ לדעת הרשב"א לא תועיל הפחתת החום כלפי הקדירה אם אינה פעולה באש עצמה.

והיה יתכן לדחות דאף הרז"ה לא נחלק על הרשב"א דצריך פעולה באש עצמה, אלא דחשיבא ליה כל הגחלים כדבר אחד, ופעולה דגריפה בחלק מן הגחלים מהוה כגילוי דעת כלפי כל הגחלים, ומ"מ נראה לעיקר כמו שכתבנו.

וכן היה יתכן לדחות דאף לרשב"א רק שינוי מקום הגחלים אינו מהוה קטימה, כיון דיתכן עדיין ליהנות מן האש במקומה החדש, ואינו גילוי דעת עד אשר ישים את הקדירה במקום הריק מן הגחלים, וא"כ אינו מעשה גילוי דעת באש כלל, אך הפחתת השפעת החום באופן שאי אפשר ליהנות עוד מן הכירה באופנה הרגיל יחשב הדבר למעשה קטימה. אך זה אינו נכון, דא"כ יתחדש דגריפה למקום שאינו מקום קדירה כלל יהיה מותר, ואינו משמע מדברי הראשונים, ונראה לעיקר כמו שכתבנו.

אמנם היה נראה עוד צד להעמיד דברי המרדכי מדברי הרמב"ם, וז"ל פ"ג ה"י: "גרופה או מכוסה"", וכן בהמשך "גרף או כיסה", ובה"ה "או מכוסה", ונלמד מדבריו שמה שכתב בה"ה "כסה באפר" היינו מדין כיסוי לאש, ולא מעשה החלשת האש עצמה. אך דבר זה אינו מוכרח, שמ"מ בצורת הדבר כיסוי באפר מעשה הוא בגוף האש, שאש זו מכוסה, ולא רק כלפי הקדירה והכירה כמו בקדירה ריקנית, ועוד שבכיסה באפר הסרת הכיסוי מעשה קשה הוא, ואילו בהסרת קדירה אין קושי, וא"כ בכיסוי אפר נחשבת עכשיו ה"אש" למכוסה, מה שאין כן בקדירה ריקנית, וקצת ראיה לדבר שהרי מצאנו תנור שריק בדף י"ח ע"ב לגבי היתר שהיה בדבר שהרוח קשה לו ע"ש, ומ"מ לא מצאנו היתר שריק בדין סמיכה להתיר חזרה [לרמב"ם שנאסרה חזרה לסמיכה], ומכאן ראיה שאינו מגדירה כקטומה.

ולכאורה נראה דצ"ע בדברי השו"ע דפסק דלא כהרז"ה בסי' רנ"ג ס"א, ומ"מ פסק דין דקדירה ריקנית הוה כקטומה. ואפשר בדוחק להעמיד דבריו על פי דעת הרמב"ם הנ"ל, באופן שאי אפשר להגיע לאש כלל אלא מפיה שלמעלה, ובאופן זה בכיסה את חללה בקדירה תחשב האש למכוסה

[אף שניתן היה לחלק כנ"ל].
ונתקשו העולם בדברי המרדכי מדברי רש"י דהמניח על כיסוי דינו כדין השהיה על גביו דצריך גו"ק, ואינו גו"ק על ידי הכיסוי, ותירצו דכיון דנעשה על ידי מעשה אשר אינו רגיל בו על כן הותר. ועוד היה ניתן לתרץ באופן אחר קצת, דכיון דעשה מעשה היינו קטימה, מה שאין כן בכיסוי שהיה שם מאז ומתמיד אינו קטימה, אך א"כ נצטרך לצייר את דברי רש"י כשלא שם הכיסוי בשביל לקטום, וזה דוחק. וביאור הדרך הראשונה שכיון דהוא מעשה הרגיל הוא חלק מצורת האש, ואין בזה שינוי באש כלל אלא רק במיקום הקדירה, ואילו בקטימה של קדירה ריקנית שינה את צורת האש כלפי הקדירה, וכנ"ל בדברי הרז"ה.

דעת המגן אברהם בדין קדירה ריקנית

המגן אברהם למד דדין קדירה ריקנית אינו מטעם קטימה, אלא מטעם סמיכה אצל האש במקום שיד סולדת בו שהותרה, וכנראה דהוקשה לו כדברינו לעיל שכיון שאינו מעשה בגוף האש לדידן אינו נחשב לקטימה, ולשיטתו הביא ראיה לדין קדירה ריקנית מדין קדירה מלאה שהתירוהו הראשונים מטעם סמיכה אצל האש במקום שיד סולדת בו, וכן התיר על פי דין זה שימה על עובי דופני הכירה אף שלא עשה מעשה לקטום האש.
וקשה על דבריו, דרש"י כתב דשהיה על גבי כירה הוא על גבי מכסה שעל גבה, והצריכו גו"ק, אמנם דברי המג"א קשים בדברי השו"ע, שהשו"ע התיר רק להחזיר על גביו עם תנאי חזרה, ואילו בסמיכה אצל האש מקום שיד סולדת בו התיר המחבר ללא תנאי החזרה.

גדר גרופה וקטומה לשיטת הרמב"ם

כ' הרמב"ם פ"ג ה"ד: "שהרי הסיח דעתו מזה התבשיל, ואין גוזרין שמא יחתה באש", ובפ"ג ה"ה: "הואיל והבלו חם ביותר אינו מסיח דעתו, וחוששים שמא יחתה בזו האש המועטה אע"פ שהוא אש קש וגבבא או מכוסה". וביאר הרשב"א דבריו דבתנור מעשה החיתוי מועיל יותר, ועל כן נאסר גרופה בתנור. אך דקדוק לשון הרמב"ם מורה באופן אחר, דהרמב"ם הצריך הסחת דעת מן התבשיל ולא שאין מעשה החיתוי מועיל, ונראה ביאור דברי הרמב"ם דבכירה השלים דעתו שתבשיל זה יהיה כמצבו עכשיו, ואף אם ישתפר קמעה מחמת חום הכירה, מ"מ לא יגיע למצבו הטוב ביותר, ואילו בתנור חום התנור מצפהו להשלמת הקדירה באופן הראוי לה, וא"כ חוששים לחיתוי לעולם. ואין לומר שמסיח דעתו מלחתות שאין החיתוי מועיל, שזה דוחק, ועוד שהרי אין אדם המתכנן לחלל שבת במזיד, אלא כל חששנו תמיד שישכח מן השבת ויחתה. ומתבאר דלדעת הרמב"ם אין מעשה הקטימה מעשה גילוי דעת כלל, אלא עצם המצב בו נמצאת האש מהוה הסחת דעת מן התבשיל, ועל כן אם עממו גחליו נחשב לקטימה "שהרי הן כמכוסות באפר", ואילו הרשב"א שלמד דין הקטימה מדין גילוי דעת הוצרך לדחוק בזה, שמזה שלא הבעיר גילה דעתו שאינו חפץ באש. אמנם צ"ע בדעת הרמב"ם אם תותר כל שהיה בה מתייאש מבישול הקדירה, או רק באופנים בהם גדרו חז"ל, וקצת ראיה לדבר מספק הגמ' בדין סמיכה.
והרמ"ך הובא בכסף משנה הקשה על דעת הרמב"ם "צ"ע היאך הסיח דעתו, שהרי בדעתו לאכלה בלילה, ומי לא עסקינן דאין לו תבשיל אחר כי אם זה, וטעם הנכון משום דעביד [מעשה] כיון דגרף או קטם ולא אתי לחתויי, וכן פירשו רבותי", ונראה להדיא דהבין דברי הרמב"ם כדברינו ונחלק עליו, אמנם בדברינו לעיל קצת תירצנו דבריו שלא יקשה לרמב"ם, דהשלים בדעתו שלא יהיה תבשילו במצב הטוב [אמנם צ"ע שתבשיל שבשיל ולא בשיל יוכל להגיע למאכל בן דרוסאי, ואילו תבשיל שנתבשל כל צורכו לא יוכל להתבשל כראוי לו]. ולפי דברי הרמב"ם הנ"ל אינו נחשב הבלעך המונח על הגז לקטומה, שהרי חומו אינו מסיח דעת מן התבשיל.

בגדרי הקטימה לשיטת הראשונים

הראשונים כתבו דקטימה הינו מתיר כיון דמגלה דעתו שאינו חפץ בחיתוי, וכתבו שאינו צריך לקטום האש באופן שלא יהיה אש כלל, וצריך ללמוד דעתם כמה קטימה צריך לגלות דעתו שאינו חפץ בחיתוי.
ונראה להוכיח דעתם מדין תנור, שנאמר שאינו מועיל בו גרופה וקטומה, אמנם הרמ"ך בהל' ה' לשיטתו תמה על הרמב"ם בזה "אבל אם גרף וקטם דעביד היכר אפילו בתנור", אך דבריו צ"ע מסוגית הגמ' שהרי אף אם באביי אכן יש המפרשים שמועיל גו"ק בתנור, אך רב אדא בר אהבה ודאי דאסרה [אמנם נראה דלא תמה הרמ"ך על עצם דברי הרמב"ם בסברא, אלא רק דלאביי אינו נכון, וכתב טעמו של אביי, וכן מוכיחים דבריו בהל' ו'], ונראה מכאן דכיון דאין מעשה הקטימה חשוב הוא בתנור כל כך, דנשאר חומו רב, על כן נאסר, וא"כ אף לדידן נראה שיצטרך מעשה קטימה חשוב. ואף לולי הראיה מתנור פשוט הוא שאין מעשה קטימה של זריית אפר מועט כמעשה המליחה, מועיל להחשיבו לקטומה, ועוד הלשון קטומה והובערה נראה מוכיח דעל ידי קטימה לא היתה בוערת [ולשון אש המופיעה בר"ן אינו מוכיח על בעירה]. ועוד, דאף הראשונים שהקשו על רש"י שאף בקטימה הינו מוסיף הבל, הקשו זאת ממה דמחמם הצונן ולא כקושיא ברורה, וז"ל הר"ן: "אע"פ שנתן את האפר מוסיף הבל הוא, וכן הוא וודאי שהרמץ מחמם את הצונן, וכל שמחמם את הצונן מוסיף הבל הוא, וכיון שכן היאך אפשר דכי נתן את האפר דהויא נתינה כל דהוא כמו שנפרש בסמוך בס"ד, לא יהיה מוסיף הבל".
ואף שגדרו קשה, מ"מ נראה לענ"ד ברור דבאופן חום כזה שאנשים רגילים לבשל בו אינו נחשב לקטימה כלל. וא"כ נראה לכאורה לענ"ד שלכו"ע בלעך המצוי בזמנינו שנותנים על הגז שיכולה קדירתו להתבשל על ידה, ובאופן ששם על אש גדולה חומה רב מן אש קטנה המצויה שלא עם בלעך, אינו נחשב לקטימה לכו"ע.

שהיה ע"ג בלעך ופלטה

שאלה: האם מותר להשהות על גבי מתכת הנתונה על הגז, והאם מותר להשהות על גבי פלאטה חשמלית.
תשובה: יש לדון בדבר זה מחמת שני איסורים, א. איסור הטמנה בדבר המוסיף הבל. ב. איסור שהיה.
ונתחיל מצד איסור הטמנה וגם הוא מחולק, א. האם נחשב להטמנה. ב. האם נחשב למוסיף הבל. ג. אם נימא דמותר האם גם מותרת החזרה להטמנה זו.
על הצד הראשון האם נחשב הטמנה, ידועה מחלוקת הראשונים בהטמנה של צד אחד האם נחשב הטמנה, ובעקבותם נחלקו הפוסקים, ראשון בדבר הינו ר' חננאל בדין שהיה בכירה, שכדי שלא תחשב להטמנה כתב שיש להעמיד כשהעמידו על כסא של ברזל, ומכאן מוכח דס"ל דהטמנה בצד אחד בדבר המוסיף הבל חשיבא הטמנה. אך קשה בדברי ר' חננאל מה בכך שנתנם על גבי כיסא של ברזל, ונראה דאף לאוסרים הטמנה בצד אחד, אך צריך שצד אחד יהיה לגמרי, ואילו בכסא של ברזל מיירי שאין אף צד אחד לגמרי, או אפשר שדבר המוסיף הבל אינו אלא הבא מחמת עצמו, ואילו המוסיף הבל מחמת דבר אחר אינו נחשב לדבר המוסיף הבל, ועוד ידובר בזה ביתר הרחבה לקמן.
וכן מוכח שיטת רש"י ל"ז ע"א ד"ה היינו דשאני, דהשם בתוך כירה מטמין ממש ברמץ, ואילו ברמב"ן ריש במה טומנין הסתפק בדבר אי הוי הטמנה, והרשב"א הכריע שם לעיקר דהוי הטמנה.
ובדעת הרמב"ם יש לחקור, דהביא בסוף פ"ד דלשים דבר על גבי קומקום לא הוי הטמנה, ולא כתב מדוע, והב"י הבין בו דלא הוי הטמנה כיון דחומו פוחת, כדעת ר' ברוך בתוס' ריש פרק במה טומנין, אמנם היה נראה יותר בפשטות הרמב"ם כיון שאינו נקרא הטמנה.
ואין להוכיח מדברי תוס' מ"ז ע"ב במה שחילק בין הטמנה לשהיה, דהטמנה בצד אחד לא הוי הטמנה, דהרי כל הראשונים הביאו דברי ר"ת בזה, ונראה כוונתם כיון שיש הפרש אויר בין הגחלים לקדרה. אמנם בתוס' מ"ח ע"א נראה יותר דלא הוי הטמנה, ו"איכא למיחש שמא יטמין כולה בתוכה", ע"ש.
ובאמת יש להקשות על הסוברים דהטמנה בצד אחד שמה הטמנה, מן הגמ' י"ט ע"ב בענין חררה על גבי גחלים. ויש לתרץ דכל דין הטמנה הוא אטו הטמנה ברמץ ויבא לחתות, ובחררה על גבי גחלים לא שייך הטמנה ושמא יחתה, דאם יחתה ישרף תבשילו, וא"כ כל זמן שאין קדרה לא שייך הטמנה. ובאופן נוסף היה אפשר דאין שייך הטמנה במה שהינו בית הקיבול של הדבר, רק דבר המגיע בנוסף לבית הקיבול שייך הטמנה, אמנם בסוגיא דמטמין ביצה בחול אין נראה שדבר זה מוסכם.
ובדעת הר' יונה יש לחקור, דאמנם פרט בענין כוזא אפומא דקומקומא דצריך להטמין כדי להאסר, ושם החשיבו למוסיף הבל, אך אינו דומה כלל, שהרי נחשב מוסיף הבל רק לגבי שבת, ובהטמנה שאינה מוסיפה הבל ודאי שאין מועיל צד אחד, וא"כ אין משם ראיה שהרי אינו מוסיף הבל לגמרי, ואילו בר' יונה ל"ט ע"א לגבי חמי טבריה שהתיר לשים על גבם ואסר בתוכם, לכאורה היה אפשר להביא ראיה דס"ל דהטמנה בצד אחד לא חשיבא הטמנה. אך לענ"ד אין משם ראיה מוכחת, כיון שאין ידוע דעת הר' יונה בסוגיא שם בענין מחלוקת רבה ורב יוסף בענין הטמנה, שיתכן והסוגיא שם אינה ענין כלל להטמנה במוסיף הבל. והעירני הרב דוד רייכמאן שליט"א דבדברי הר' יונה בעליות בב"ב בענין הטמנה, נראה מאד בדבריו שהטמנה במקצת לאו שמה הטמנה, שלא הצריך כסא של ברזל לגפת.
והרא"ש פ"ג סוף סי' א' פסק להדיא כר"ח, וכן הרז"ה. ודעת המהר"ם מרוטנבורג במרדכי בהגהות פ' במה טומנין דהטמנה בצד אחד שמה הטמנה, וא"כ הר"ח והמהר"ם ורש"י והרא"ש והרשב"א בדעה אחת ברורה, וברמב"ם יש מקום גדול להסתפק, ונוטה דלא הוי הטמנה, והרמב"ן הסתפק, והר' יונה נוטה שלא הוי הטמנה, וכן דעת תוס', ולמעשה פסק המחבר כר"ח, והרמ"א פסק דלא הוי הטמנה.
אמנם מקום תמיה רבתי ישנו בדין המבואר ריש פרק כירה בתוס', דהיה מנהגם להשהות במקום שמסיקים האור לאחר שגרפו הרמץ, וז"ל הרא"ש: "ובדבר המוסיף הבל יש לחלק, דהא דאסרי הטמנה בדבר המוסיף הבל היינו משום גזירה שמא יטמין ברמץ, והיינו דוקא כעין הטמנה ברמץ, שהרמץ מגיע לקדירה סביב, אבל בתנור וכן בחפירה זו שיש אויר הרבה בין הדפנות לקדירה לא דמי להטמנה, ואין להחמיר בה יותר משהה על גבי כירה". וכן בתחילת דבריו כ': "דשאני התם שנתנו הקדירה שם בתורת הטמנה, וגם ראוי להטמין בתוך גפת של זיתים... וגם אין ראוי להטמין בתוך הקרקע".
ובשני הדברים דברי הרא"ש מראים מאד דהטמנה בצד אחד אינה הטמנה, ומלבד המשמעות הנהירה בזה, עוד מתווספת השאלה שהרי ישנה הטמנה בצד אחד בקרקע הכירה, ואיני יודע שום חילוק בין קרקע חמה לבין גחלים, לולי חילוק תוס' שבדיני גזירות עסקינן, ולכן יש לומר שכתב כן ליישב המנהג אך אינו לכתחילה. ומזה עולה שצ"ע האם נכון להורות להחמיר לנוהגים כרמ"א בהטמנה בצד אחד, אחר דכן המנהג והרבה ראשונים כן ס"ל, א"כ הוא העיקר להלכה לבני אשכנז, אמנם ירא שמים הרוצה להחמיר אין מזניחים אותו, דכן דעת המהר"ם מרוטנבורג והגאונים. ויש שרצו לומר שאין הטמנה אלא בדבר שדרך להטמין בו, ואילו בדבר שאין דרך להטמין בו אינו נחשב הטמנה אף בצד אחד, והדבר נראה טעות מעיקרו, ע' בראשונים שדנו בהטמנה בתנור, ופטרו שאינו הטמנה כיון שאינו נוגע בדפנות, וכן בר"ן בענין שכפה דבר רחב על גבי כלי, דנו מצד שאינו נוגע בדפנות, וכן בכופה כלי, ואין אחד שאמר שאין הטמנה בדבר שאינו רך, ופשוט.
ויש להעיר עוד דנראה בראש"ש דלא סבירא ליה כלל דבחום היורד ופוחת, וכן שאין חומו מחמת עצמו, נחשב אצלו לאין מוסיף הבל, ועוד נדון בזה לקמן.
ויש לדון בנוסף דאין בלעך נחשב למוסיף הבל, דאינו מוסיף הבל מחמת עצמו אלא מחמת דבר אחר, כמבואר בדעת הרשב"א הריטב"א והר"ן ל"ט ע"א, אמנם דבר זה צריך תלמוד שנחלקו במטמין בעפר לדעת ר' יוסי אי אסור מצד שמא יטמין ברמץ, או דגזרתו שמא יזיז עפר ממקומו, ולדעת הרשב"א בזה גופא המחלוקת בדין דבר שאין חומו מחמת עצמו, והאוסר אסר אף מערב שבת, וכן הלכה. אמנם בשם רב האי גאון הביא דמחלוקתם הינה רק בעפר שדומה לרמץ, וא"כ נראה שאין מוסיף הבל מחמת עצמו לעולם מותר, אמנם בסוף דבריו כתב דלפי רב האי יתורץ למה אינו אסור אף הטמנה באינו מוסיף הבל בשבת, וא"כ נראה יותר שלא חלק מצד שאינו מוסיף הבל, אלא דצונן חי אינו כלל בדיני הטמנה, ועוד צריך עיון לדעת רב האי איך למדו מחמי טבריה דבטלה הטמנה בדבר המוסיף הבל, הרי הינו בדומה למחלוקת המסויימת בסוגיין, דאם לא כן מפני מה בא כאן. ואפשר לתרץ שרק על המילים במשנה אם בשבת, שמשמעותו שבא בשבת, בזה קמיירי הראיה, ואילו במה שעשו מבעוד יום כיון שכבר נתבשל לפני השבת הינו אסור מצד הטמנה, ולא סבירא ליה היתר הרא"ש שכל ששמו במקומו על דעת לבשלו תותר הטמנתו, או שנחשב ששמו על דעת שניהם.
ודעת התוס' ריש במה טומנין מוכח שהתירו רק במה שחומו פוחת, ואם אין חומו פוחת לא התירו, מוכח שאף שאין חומו מחמת עצמו אסור. אמנם בדף ל"ט הדברים צריכים תלמוד, שס"ל מעיקרא כרש"י שכאן היינו משום גזירת בישול ולא גזירת הטמנה ושמא יחתה, ע' בדבריהם בענין סודר, ובלשונם בקושיא על רב יוסף שהקשו עליו למה לא גזר כדגזרינן בפרק במה טומנין, ולא הקשו עליו מצד הדין עצמו של הטמנה, וצ"ע להיכן נעלמה גזירת הטמנה בעצמה. ונראה דהא פשיטא להם דבחי אין גזירת הטמנה, ורק משום חשש דמיחלף ברמץ נגעו בה, ובענין חמי טבריה בערב שבת הדברים מתמיהים ביותר, ועי' מהר"ם על תוס'. ומ"מ לפי דברינו הדברים מתורצים, שודאי בערב שבת הוי הטמנה אף בחי, ומה שהביאו ראיה לענין מחלוקת רבה ורב יוסף הוא כאמור לעיל מהמילים אם בשבת, וצ"ע. אך הריטב"א ס"ל דכל שאין חומו מחמת עצמו אינה הטמנה, בין לרבה ובין לרב יוסף, וגזירה חדשה שנו כאן, ובענין חמי טבריה לא פירט איך בטלה הטמנה לכל מקום, ואפשר דס"ל דלא הוי חומו מחמת דבר אחר, אך הדברים א"כ צ"ע, מה מהוה ראיה למחלוקת רבה ורב יוסף, וצ"ע. וא"כ העיקר להלכה דאף דאין חומו מחמת עצמו אסור.
ויש לדון באדם אשר קדרתו היתה על האש, ועכשיו בא לקטום בבלעך, האם בלעך הוי הטמנה מצד אחד שהתיר הרא"ש כל שאין תחילת נתינתו במקום בתורת הטמנה, אמנם הרא"ש עצמו לא ברירא ליה דבר זה, וכן התוס'.
אמנם יש לדון בסברת החברים שמוסיף הבל הינו ביחס למקום בו נמצאת הקדרה, ואם אילולי ההטמנה היה מוסיף הבל, ואדרבה ההטמנה פוחתת ההבל, שמא אינו נחשב הטמנה במוסיף הבל כלל, והוא יהיה המתיר בכסא של ברזל שאינו נחשב הטמנה דמוסיף הבל. והדברים צריכים תלמוד בסוגיא דריש במה טומנין בקדירה טמונה בקופה על גבי גפת, דלרשב"א והרמב"ן אף בהפסק הקופה שאינה מוסיפה הבל נחשב הטמנה במוסיף הבל, דנחשב טמון בגפת. אך יש חילוק רב, דשם הוא דרך הטמנה בגפת, אך האש מתחת הבלעך אינו הטמנה, וא"כ אף הבלעך לא יחשב מוסיף הבל כאן, וצ"ע בסברא זו לדינא, דמ"מ הינו מוסיף הבל עכשיו, ומ"מ לא נהירא לגמרי להתיר מחמת סברא זו, אלא אם כל מקום הקדירה היה מקום אש, אך אם מחמת הבלעך מגיע החום ליותר מקום בקדירה, או שהקדירה אינה במקום האש כלל, אין היתר מחמת זה. וא"כ לנוהגים כמחבר טוב שלא לשים על הבלעך והפלטה עצמה ללא הפסק אויר, כגון ע"ג חרצובה. ומצד דיני שהיה יש לדון האם יש בגז כלל דין דשמא יחתה, ונראה פשוט שאם הגז נמצא על מירבו אין חשש בזה, דאין חוששים בחשש דשמא יחתה שמא יכבה וידליקו, כמו שמצינו בקדרה חיה שאם באופן הרגיל יתבשל עד למחר אין לחשוש בזה, ואין חוששים שמא יכבו גחליו ויבוא להבערים, ועיקר החשש שמא יבא למהר בישולו, וא"כ במקרה זה ודאי דאין לחשוש, אך אם אין הכיריים פועלים כראוי ובקל יכול לתקנם, לכאורה אסור, וא"כ נראה פשוט שאין צריך בזה אף קטימה, ומותר לשים על הגז עצמו. וכן פלאטה שאין בה אפשרות חיתוי, ודאי שאין חיסרון להשהות על גבה.
אמנם בגז אם לא שם את הגז בחומו המירבי יש לדון לאסור, דדומה לשמא יחתה הוספת הגז או שמא חיתוי גחלים גרוע בזה מן הגז, ונראה בסברא דדומים הם, וא"כ יש לדון האם הבלעך נחשב לקטימה כיון שממעט קצת החום, ובגדרי קטימה נחלקו הראשונים.
ומה ששמעתי אומרים דצריך את ההיכר במקום הכפתורים ולא במקום האש, ובגחלים מועיל הקטימה כיון שהוא מקום החיתוי, לענ"ד אינו נכון, שהרי ההיכר הינו לגבי רצונו לחתות, ואף קטמה והובערה הינו קטימה, וא"כ פשוט שצריך היכר במקום האש, אמנם מה דיש לדון בכיסוי הכפתורים להתיר מחמת הסוגיא י"ח ע"ב דבתנור שריק יש היתר כיון שאינו יכול לחתות אם לא יפתח את התנור, ובזה לא חששו, וא"כ אם אינו יכול להגיע כלל לכפתורים יש לדון להתיר כדין שריק, ואף שיכול להסיר את הקדרה ולהוריד את הבלעך מעל האש ואז להזיז הכפתורים, מאן יימא לן שבכה"ג נחשב לחשש חיתוי, אמנם ברוב הבלעכים יכול לחתות ע"י הדחק ואין מקום להתיר.
ואם הקדירה ראויה למאכל אך טוב לה להמשיך להתבשל, נחלקו בו הראשונים, ודעת רובם להתיר, ומכללם התוס' ורש"י והרז"ה ורוב הגאונים, ואילו דעת הרמב"ם והרי"ף להחמיר, ולמחבר אסור, ולרמ"א מותר לכתחילה ללא פקפוק, ונהגו כל עדות ישראל להקל בדבר כדעת הרמ"א.

גליון רעק"א

גפת - סתם גפת בכל מקום הינו גפת זיתים, ע' רש"י יחזקאל פ"א, כלים פ"ט מ"ה, מעשרות פ"ה מ"ד. אלא דבריש במה טומנין נסתפקו לגבי גפת שומשומין לגבי דין הטמנה, כיון שמעלה הבל, ולגבי דין שהיה לכאורה תלוי במציאות, ובשו"ע כתב זיתים, וברש"י ובאור זרוע כתבו שומשומין, וכן בר' ירוחם, ועי' פרישה ופרי מגדים, ויש לעיין כיצד המציאות אם נשאר במה לחתות או לא.
דין חי במים - הביא הגרעק"א מדברי ר' יונה ל"ט ע"ב דיש דין חי אף במים, וכתב דלרשב"ם לא יהיה דין חי במים כיון דהרי לרשב"ם הותרה הטמנה בחי, ואם נאסר בחמי טבריה על כרחינו שאין כלל דין חי במים. ובאמת ע' ברמב"ם שכתב שמים אין בהם דין דקדירה חיה כיון שקלים להתבשל, ובתוס' י"ח ע"ב מוכח שיש דינא דקדירה חיה אף במים.
ולכאורה כל דברי הגרעק"א צ"ע, שהרי אינו תלוי בדין אלא במציאות האם יכול להתחמם לסעודת לילה או לא, אך נראה להסביר דברי הרעק"א כיון וניתן לשתותם בכל עת אף ללא בישול, וע"כ יש חשש חיתוי שירצה לחממם יותר.
ויש עוד לעיין במים, שהרי הרשב"ם התיר כל הנאכל כמות שהוא חי, שלא גרע ממאכל בן דרוסאי, וא"כ כיצד יאסר מים, וצ"ל לדעת הרשב"ם דמים גרעו מפירות חיים, ששימוש אחר למים בין חמים לשאינם חמים, ואכתי צ"ע. ויותר היה נראה לומר שכיון שמים שאינם חמים מזיקים אולי, על כן גרע מים [אך זה בלא נתחממו כלל, וא"כ במים חמים ונתקררו באמת יותר לגמרי כדין פירות חיים]. אך דברי הרעק"א צ"ע, דאיני רואה שום ראיה נגד דברי הר' יונה מדברי הרשב"ם, שהרי מי יאמר לנו אם היה ראוי לסעודת הלילה, וצע"ג ראייתו. וא"כ אדרבה נראה שלדעת הרשב"ם אינו כפירות חיים על כרחינו מצד שאינו ראוי להאכל פושר, ואם כן באם אינו ראוי לסעודת הלילה הוי חי, ואם ראוי לסעודת הלילה הוי כדין חמין, ודו"ק.
וע"ע ברשב"א דרב האי סובר שחייב אף חייתא לרתוח מהא דמים חיים אסורים סמוך לשקיעה, ודחה דבריו הרשב"א דהאיסור במים כיון דקלים להתבשל לעולם נחשבים כבשיל ולא בשיל ולא כחי.
וברשב"א י"ח ע"ב הביא דדעת רש"י דקיתון של מים אין בו היתר חייתא כיון שעושהו למוצאי שבת ולא לשבת, ויש לחקור בכוונת הרשב"א במחלוקתו על רב האי, אם הרשב"א חלק דאין הכרח להעמיד במציאות שלא יתבשל ללילה, וממילא אין להקשות על דין חייתא בזה, או שחלק בדין חייתא במים, וא"כ צ"ע במה נחלקו. והיה ניתן לומר בדוחק דלדעת רש"י ורב האי ור' יונה דין קדרה חייתא הוא קדרה המיועדת ליום, דממילא מסיח דעתו ממנה, ואילו דעת הרשב"א דקדרה חייתא היא קדרה שלא יכולה להתבשל ללילה, ולכן אין בה חשש חיתוי, ואם יכול לבשלה ללילה יש בה חשש חיתוי. אך אינו נראה כלל שיחלוק הרשב"א בזה על רש"י והר"ן ושאר מפרשים, דחייתא הוא הסחת דעת למחר, וא"כ הדרנא דצ"ל כאפשרות הראשונה. ולאחר זמן מצאתי בראבי"ה שכ': והא דתניא לא ימלא נחתום חביות של מים ויניח לתוך התנור ערב שבת עם חשיכה, משום דאנחיה לאתהנויי מיניה לאורתא, ודמי לבשיל ולא בשיל, דכשהפיגו צינתן אין שוין לא למזוג ולא לשתות, אבל הוחמו כפי צרכן, שראויים על ידי הדחק למזוג, אי נמי צונן גמור אין לחוש לחתוי, דדילמא הכי שתו להו. ורוב חמין דמסכתא הוא למזיגה ולא לתבשיל, כדתניא בסוף פרק במה מדליקין, ועדיין חמין מונחים על גבי כירה וקדירה מונחת על גבי כירה, שמע מינה דתרי עניני נינהו, ובכמה דוכתי נמי אמרינן חמין ותבשיל, וע"ע במרדכי סי' ש' דיש דין חיה במים.
ואפי' הובערה - עי' רש"י דמדויק דלמסקנת הסוגיא בדעת ר' יצחק דינה דקטימא זו רק להעשותו מצטמק ורע לו, דמהוי כגילוי דעת דלא ניחא ליה בחיתויו, אמנם דעת ר' חייא דהוי כקטימא לכל דבריו, ורש"י אינו מחלק בין הובערה לבין נתלבתה, כמו שמפורש ברש"י בע"א, ורק בר' יצחק בר נחמני הוזקקנו דלא הוי ככל קטימא, שהרי אין מי שאסר בקטום להשהות, ולכן הוה אמינא דלא הוי קטימא כלל, ואף למסקנא לא הוי ככל קטימא, וא"כ צריך תלמוד לדעת רש"י הלכה כמאן, דילמא כר' חייא. וברמב"ם לא העתיק להדיא דין דקטמה והובערה, ורק כתב הואיל והסיח דעתו מזה התבשיל, ונראה דפוסק כר' חייא, וכן הרי"ף לא העתיק מחלוקת כלל בזה, ואיני יודע למה, אך התוס' בתירוצם השני כתבו דאין מחלוקת בזה, ויש חילוק בין נתלבתה לבין הובערה, וצ"ע לדינא אם יש לחשוש בזה לדעת י"א קמא.
דין סמיכה בחזרה ובנתינה בתחילה - הגמ' חקרה בדין סמיכה באינה גרופה מה דינה, ועי' ברא"ש סי' י' בדין סמיכה לאש, דהקשה היאך מותר סמוך למדורה כשאינו מניחו להתבשל, והרי גם במקום שאין איסור בישול אסור לשים על גבי גרופה וקטומה, וכתב לחלק שכנגד המדורה שאינו צמוד למדורה, כיון שרחוק קצת יש היכר ולא יבוא לחתות, ואחרי כן הביא את דברי הירושלמי לחלק בין מקום שהיד סולדת בו למקום שאין יד סולדת בו, ולכאורה על פי סוף דבריו אין אנו צריכים כלל למה שכתב בתחילה, אלא דמיירי במקום שאין יד סולדת בו דהכל שרי, אך יתכן שמ"מ חשש לחיתוי גם בזה, ובזה יהיה תירוצו לאחר המסקנא שמקום כזה שאין יד סולדת בו ודאי דאין לחשוש שמא יחתה, וא"כ צ"ע במאכל שנתבשל כל צורכו לסומכו לאש מקום אשר יד סולדת בו, האם מותר או לא, ועי' בתוס' ושאר ראשונים ריש במה טומנין שנראה שחששו רק משום בישול, וא"כ נראה שסמיכה שאינה צמודה לאש מותרת. ובצמודה לאש, דעת התוס' פרק כירה שיש חילוק בין מקום שיש הפסק כירה לכשאין הפסק כירה, וכ"כ הרא"ש סי' י', וכ"כ הר"ן בשמו ט"ז ע"א, וכ"כ המרדכי בשמו ע"ט ע"ד פ' ע"א, וכן מוכח דעת ספר התרומה בפרק קמא סי' רכ"ג אף לגבי שהיה בעלמא, אך נתינה בתחילה לסמיכה נראה לכאורה בגמ' דברור שאסורה, שהרי אף על שהיה נסתפקו בהיתרה, ועל חזרה דנו, וא"כ נתינה בתחילה ודאי

אסורה. אך העירני הרב דוד רייכמאן שליט"א דהרא"ש מדמה ריחוק באש לסמיכה, וא"כ מוכח שסובר שמותר בסמיכה אף נתינה בתחילה, וכן מצאתי במרדכי ע"ט ע"ד בשם מהר"ם דנראה שמתיר, וכן פסק הרמ"א סי' רנ"ג ס"ב, ונראה דסוברים דלמסקנת הגמ' גרוע סמיכה אף מגרופה וקטומה. וצ"ע דאם ענין סמוך לאש דומה לסמיכה, למה לא הביאה הגמ' אותו לראיה. וסמיכה עצמה שהיה מותרת בה בכירה, ואסורה בתנור וכופח, ובתנור אסור אף בהסיקו בקש ובגבבא, ובכופח מותר בהסיקו בקש ובגבבא, ואם גרף וקטם בתנור וכופח אם מותר לסמוך צריך תלמוד. ונתינה בתחילה לסמיכה בכירה וחזרה בכירה, מפורש בתוס' שהוא היה מספק הגמ' ופשטנו להתיר, וכן כתב בעל המאור והרמב"ן לדעת תוס', אך לדעת הרי"ף יש להסתפק. והיה נראה להתיר מהא שהביאה הגמ' דברייתא דר' יהודה ור' מאיר נידונית כשהיה על גבי גרופה וקטומה וגם סמיכה, ושם מיירי אף בחזרה, אמנם דחתה הגמ' דכיון דמדליא שלטא בה אוירא. אך כל זה להוה אמינא בגמ', אך למסקנא שפשטו מברייתא דכירה שהסיקוה בגפת ובעצים מותר לסמוך לה, נראה שהדרנא שאף ברייתא קמייתא מיירי בחזרה בסמיכה. ומה שהביא הרי"ף ראיה דלא כחנניה מספק הגמ' בדין סמיכה, אף דוודאי דבהוה אמינא באנו להתיר אף חזרה, ביאר הרמב"ן דברי הרי"ף מהא שהביאה הגמ' בהצעת הספק דבתוכה אסור, ומשמע באינה גרופה וקטומה, ובתוכה בחזרה אסור אף בגרוף וקטום, כמבואר לעיל בגמ'. אך מה שהביא הרי"ף ראיה בסופו ממה שפשטו בגמ' בסופה דסמיכה מותרת, להא דהילכתא דלא כחנניה, וביאר הרמב"ן דאין בזה ראיה לחזרה ורק לסמיכה, וחזרה דינה חמור מסמיכה, ומזה מוכח דלשהות תנן, יש להביא ראיה דחזרה אסורה לדעת הרי"ף בסמיכה, דדחתה הגמ' כיון דמדליא שלטא בה אוירא, היא דחיה גמורה, ועכשיו הדרנו להא דאין ראיה להתיר סמיכה בחזרה אלא אם יבואר בפירוש, והרמב"ם פ"ג ה"י פסק דכל שאין מחזירין עליו אין סומכים לו בשבת, ונראה דס"ל דאיסור חזרה לסמיכה אף בכירה שאינה גרופה וקטומה [אף שעיקר דברי הרמב"ם נסבו על כופח ותנור, מ"מ מלשון הכלל משמע כן], וא"כ הדרנא דהעיקר כדברי המגן אברהם דלא כדגול מרבבה.

דין מאכל בשיעור בן דרוסאי ומצטמק ויפה לו - דעת תוס' דיש לחלק בין מצטמק ויפה לו ומצטמק ורע לו אף במאכל בן דרוסאי. כ"כ התוס' במשנה, וכן מוכח דעתם בתוס' שדנו האם חנניה מתיר אף מצטמק ויפה לו, ומ"מ הסיקו התוס' דחנניה התיר אף בזה, וביותר שהרי פשטות המשנה שמתירה להשהות בין חמין בין תבשיל מיירי במאכל בן דרוסאי, ופשטות החילוק בין חמין לתבשיל הוא מצטמק ויפה לו ומצטמק ורע לו, וא"כ שני ראיות להיתרא לדינא, וכן פסק מהר"ם במרדכי ע"ט ע"ג, ומ"מ לדעת תוס' יתכן והאמוראים בע"ב נסתפקו אף במאכל בן דרוסאי ומצטמק ויפה לו, אך הרז"ה פסק כדברי האמוראים. ודברי המשנה צריך לומר דסובר דמיירי בתבשיל שמצטמק ורע לו, והרמב"ן והרשב"א כתבו שאינו מסתבר כלל דיש ענין במצטמק ורע לו במאכל בן דרוסאי, שהרי עדיין צריך לבישולו, ולכאורה לדבריהם צריך להעמיד את המשנה דווקא בנתבשל כל צורכו, דרק בזה יתירו בית שמאי, וכן מפורש ברשב"א, אמנם הביא סברת תוס' החולקת. אך היה נראה לומר דאף אם לרמב"ן נעמידו בלא נתבשל כל צורכו, יש לחלק ולומר דחמין תרתי בהו, אחד שמים מבושלים ראויים לגמרי לשתות, ועוד דמקפיד שלא יתאדו. ומ"מ דיוק הרעק"א מדברי השולחן ערוך צ"ע, שבפשטות הלכה כתוס', ומה שכתב השולחן ערוך דס"ל כרמב"ן והרשב"א שאין מצטמק ורע לו במאכל בן דרוסאי, שהרי יפה לו הוא [אמנם מה שכתב הרמב"ן שאין בדברי הגאונים כהרז"ה, עי' בעיתים שהביא כן בשם אחד מהגאונים, וכן נראה בספר האורה]. והעירוני דא"כ אחרי שהביא המחבר דין מאכל בן דרוסאי, למה פירט דין מצטמק ויפה לו, ונראה לענ"ד שהרי רב האי גאון כתב דאסור טפי מצטמק ויפה לו יותר ממאכל בן דרוסאי, ועדיף טפי לומר כן מלומר שהמחבר סתר עצמו. שוב ראיתי שדברי השו"ע לקוחים מהטור, והטור כתב שדבריו לקוחים מן רש"י ור"י, והרי רש"י ור"י לא ס"ל כהרז"ה. ומצאתי שהדרישה העיר בזה בלשון הטור, וכתב להסתפק שמא ס"ל כהרז"ה, ובסוף דבריו זכה לכוין לדעת הרמב"ן כדברינו, וכתב שכן עיקר. שוב שמתי לבי שהמחבר סי' רנ"ד ס"ד העתיק דין פירות חיים להיתר, והרשב"ם דימם למאכל בן דרוסאי בתוס' ריש במה טומנין, ונראה דברור שהם מצטמק ויפה לו, דהרי שמם על מנת להתבשל, ורק שראוים חיים. אך הדבר צע"ג על המחבר, שהרי ס"ל בסתם כדעת הרמב"ם והרי"ף ולא כתוס', וצע"ג.

שהיה בלא הגיע למאכל בן דרוסאי - בתוס' ל"ז ע"א ד"ה מהו, מוכח דמותר לשהות בגרופה וקטומה, דבאו להתיר סמיכה לפני מאכל בן דרוסאי, וסמיכה דינה אינו יותר מקטימה כדמוכח בסוגיא. וכ"כ בספר התרומה סי' רכ"ד. וכ"כ מפורש הכל בו ובמחזור ויטרי והרז"ה ט"ז ע"ב, והרשב"א הביא שני דעות בזה, וכתב דנראה לו עיקר דמותר בגרופה וקטומה אף לפני מאכל בן דרוסאי [ואף שיש לעיין בזה מצד אחר, דחשש הגסה שנסתפק הרשב"א בדף י"ח ע"ב, מ"מ נראה לעיקר לרשב"א דאין איסור הגסה לאחר שהגיס פעם אחת, ע"ש. אך א"כ יש להקפיד להגיס לפחות פעם אחת לפני כן, ולא ראיתי נזהרים בדבר]. וכן הוא משמעות הר"ן י"ז ע"ב דבלא הגיע למאכל בן דרוסאי מודה חנניה לרבנן, ומשמע להדיא באין גו"ק, וכן פסק בסופו דבגו"ק משהין עליה כל תבשיל שבעולם. אמנם הרא"ש לתרץ דברי הרי"ף מדין בשר בצל וביצה, כתב בשם הר' יונה לאסור אף בגרופה וקטומה, ודחק במשנה ע"ש, והראשונים תירצו דעל גבי האש שונה כיון שנחרך אין לחשוש לחיתוי, ואין ספק דפשטות לשון הרמב"ם בפ"ג דלא העתיק שום איסור בכירה גו"ק, ודקדק בתורמוסין לאסור בתנור ולא בכירה גו"ק, מורה והולך דלא ס"ל כהרא"ש, וכן את הקושיא מבשר בצל וביצה תירץ דהוי מצטמק ורע לו, שאם יחתה יחרוק, וא"כ אין לענ"ד השגה בזה על המחבר.

בסתירת דברי הרשב"א בלא הגיע למאכל בן דרוסאי - נראה לענ"ד דאין פשט דברי הרשב"א כפי שהבינם רבינו הגרעק"א, שהרי הרשב"א כתב להקשות אמאי אין חשש מגיס בתורמוסין, ועל זה תירץ שאין חשש מהגסה ראשונה ואילך, ואם כדברי הרעק"א דהרשב"א בתירוץ השני סתר דברי הרמב"ן דאין חשש מגיס אחרי הגסה ראשונה, היאך יתרץ הרשב"א עניין התורמוסין. ושני דרכים יתכנו, או דהתירוץ השני אינו סתירה לתירוץ הראשון, או דהרי עיקר קושייתו היתה היאך מוציאין בכף מקדרה, ולא היאך מותר להשהות על כירה, שיתכן ואין חשש בזה מחמת שאין רגילות להגיס.

ויש לעיין בלשון הרשב"א דף י"ח שכתב בהגסת צמר שחוששים לו מחמת שרגילות להגיס בו שלא יחרך, ומה ענין זה לדבריו, הרי החילוק בין צמר לשאר תבשילים הוא האם הינו מבשל בעצם ההגסה, ומה שמגיס שלא יחרך הוא יתכן אך בענין כמה חוששים שיעשה כן, אך אינו נחשב מבשל משום כך, ואפשר שכוונת הרשב"א היא שלפני מאכל בן דרוסאי בצמר שרגילות להגיסו שלא יחרך, מחמת זה עצמו נחשב מבשל, שמניעת נזק זו מדרכי הבישול היא ומועילה לבישול, וצ"ע.

הניחה ע"ג קרקע ודעתו להחזירה - שני דעות הובאו בגמ' בדין הניחה על גבי קרקע, וכן שני דעות הובאו בדעת אביי לדין שדעתו להחזירה, דעה אחת שבא להחמיר שעודה בידו צריך דעתו להחזירה, ודעה שניה שבא להקל בהניחה ע"ג קרקע, שאם דעתו להחזירה מותר, וכתבו תוס' מ"ח ע"א שנהגו להקל שאף הניחה ע"ג מותר אם דעתו להחזיר, מהא שבערב שבת נהגו להניח ע"ג קרקע סמוך לשקיעה, דלדעת תוס' נחשב החזרה, אך הרא"ש סי' ב' כתב שאין דין הניחה ע"ג קרקע כלל בערב שבת, ונאמר איסור החזרה בערב שבת רק לגבי שאינה גרופה וקטומה. לעומת זאת בר"אש ריש במה טומנין הקשה ממנהג העולם וכתב כתוס', והוסיף שאף לר"ח שמחמיר בזה יש סמך למנהג שנחשב בתורת הטמנה ולא בתורת החזרה, וצ"ע ביאורו, ור"ח כאמור החמיר שצריך את שני התנאים גם עודה בידו וגם דעתו להחזיר, ואילו הרמב"ם נתעלם לגמרי מדין דעתו להחזיר, ורק כתב דין דעודה בידו, ונתקשו הנו"כ למה השמיטו, ותירצו דעודה בידו נאמר באמוראים לעיל, ולכן ודאי דצריכים עודה בידו, ואילו לגבי הדין דלהחמיר בעודה בידו דצריך דעתו להחזירה, פסק לקולא בדרבנן, ואכתי קצת צ"ע. ועי' ברשב"א ל"ח ע"ב ובשלה"ג י"ז ע"ב אות א' בדעת הרמב"ם דפסקינן להחמיר, וצ"ע. ומדברי מהר"ם ע"ט ע"ד נראה דאסור להניחה ע"ג קרקע, והר"ן י"ז ע"ב כתב דרבותינו החמירו דצריך עודה בידו ודעתו להחזירה, ובדעת הרי"ף עצמו אין גילוי, ועי' שלה"ג שם. וברשב"א כתב דדעת הגאונים ר"ח ורב האי להחמיר, וכן דעת הרז"ה הרמב"ם והרי"ף. ולדינא המחבר העתיק דברי הרמב"ם, ונראה דעתו להקל לדין עודה בידו ואין דעתו להחזירה, והרמ"א כתב להקל, וכתב דהעם נהגו להקל כדעת הרמב"ן והר"ן שהביאו דברי הירושלמי להקל בכל אלו, ולהחמיר רק בהסירו ערב שבת ורוצה להחזירו בשבת.

תוספת שבת - אם תוספת שבת דאורייתא הוא מחלוקת ר"י ור"ת, הובא באור זרוע הל' ערב שבת ובמרדכי מגילה סי' תשצ"ת, ועי' סי' רס"א בדעת הרמב"ם בזה, ועי' ביאור הגר"א דמצוה להוסיף, ותוס' ברכות כ"ז ע"א והרא"ש ברכות פ"ד סי' ו' כתבו דתוספת מדאורייתא, וכן בתוס' ריש מו"ק. ובדעת האוסרים רבים ס"ל דהוא עשה ולא לאו, ומ"מ איני יודע למה השיג הגרעק"א בפשטות.

תנור פחות מיד סולדת - איני מבין כלל דברי הגרעק"א בזה, שבאין יד סולדת בו מי חשיב כלל, וודאי דאין בו שום איסור, ומה שכתבו אינו חם כל כך היינו להחשיבו ככירה גו"ק, אך וודאי דמיירי כשיד סולדת בו.

מה שדנו האחרונים בדברי הרמ"א, עי' בכל בו להדיא כדברי אדונינו הגר"א שמיירי להדיא ביותר מיד סולדת בו שיכול לבשל, ע"ש.

מש"כ בגליון רעק"א בענין אין אדם אוסר דבר שאינו שלו - לכאורה אילולי דבריו הקדושים היה נראה לכאורה דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, אינו דבר התלוי לכולי עלמא במחשבה גרידא אלא באשווי החפץ, ונראה דאף לזה נתכוונו התוס' ביבמות, ולא נחלקו על הר"ש בזה. ועוד, דלדברי אדונינו הרעק"א מה יענה על פרה אדומה, הרי ודאי דבמחשבה תליא, אלא שודאי דאינו בר אשוויי ולא דאינו בר מחשבה, וא"כ לכו"ע אסור להחזיר.

מאיר קינן - רמב"ש

סימן רנ"ד

בצל וביצה אם הוי כבשר גדי ועוף • דעת מרן השו"ע בדין שהיה • נתן סמוך לחשכה בשוגג, אם מותר לו לרדות לצורך אחרים • מה חשיב "צורך שבת" • ביאור בדברי הרמ"א בענין פשטידא • בענין ברחא ולא שריק בדיעבד • בנוגע בגחלים בתנור מכוסה להרמ"א • בענין בצל וביצה • בענין רדיה יותר מג"ס כשהדביק בהיתר • בענין תנורים שלנו כשהדביק באיסור • לעבור איסור דרבנן בשוא"ת או בקום עשה להציל חבירו • בגדר ההיתר דרדיית פת שיעור ג' סעודות •

בצל וביצה אם הוי כבשר גדי ועוף

סימן רנ"ד סעיף ב', במשנ"ב ס"ק י"ז כתב דבצל וביצה הוי כבשר גדי ועוף דלמרן לא חיישינן כלל לחתוי, וכ"כ שם גם בביאוה"ל ד"ה אין צולין. ולכאורה בב"י ד"ה אין צולין (עמ' ע') הביא לשון הרמב"ם אין צולין בשר בצל וביצה וכו', וכתב ע"ז: ולפי זה אם אינם מונחים על האש, אסור להניחם אלא אם כן נצלו כל כך שהם מצטמקים ורע להם, עכ"ל. מבואר לכאורה דשייך בהם חשש חיתוי.

דעת מרן השו"ע בדין שהיה

סימן רנ"ד סעיף ד', ידועים דברי המנחת כהן שכתב להוכיח מסעיף זה שדעת מרן לפסוק כחנניה, דתבשיל שהתבשל כמאב"ד מותר להשהותו ע"ג כירה שאינה גו"ק, והוא משום שמרן בב"י (סוף סימן רנ"ג, ד"ה כתב רבנו ירוחם, עמוד ס"ז) כתב בשם ר"ו דפירות הנאכלים חיים דינם כתבשיל שנתבשל כמאב"ד, ולרי"ף והרמב"ם אסור להשהותם, ולרש"י וסיעתו שרי, וכאן פסק מרן דשרי, אלמא דס"ל כרש"י וסיעתו, עכת"ד. ולכאורה י"ל דר"ו דיבר בשהיה בתוך קדרה, היינו בתבשיל, ולכן תלה הדבר במחלוקת הנ"ל, ומרן כאן התיר דוקא בצל דבזה לכו"ע שרי במאב"ד, וזו נלענ"ד כוונת שעה"צ אות כ"ב, רק הדגשנו דהתם איירי בקדרה, ואכן לא קשה שהב"י שם תלה בהדיא דין זה במחלוקת הנ"ל. ומש"כ עוד שם בשעה"צ דהגר"א פירש דהיינו דוקא למתירין ברנ"ג, משום שמפרש דאינם ע"ג האש ממש, לכאורה צ"ב, דאכתי לא שייך כאן שמא יחתה, עפ"י מש"כ המשנ"ב וביאוה"ל הנ"ל דבצל וביצה דינם כגדי ועוף, ובפשטות הוא הדין שאר פירות.

[ובעיקר דברי המנחת כהן יש להדגיש דבר אחד, דהמעיין בדבריו יראה שכתב שמרן בסי' רנ"ג לא הכריע, ובסי' רנ"ד פסק כרש"י וסיעתו. משמע מדבריו דהוא נוקט דאף דבסימן רנ"ג הוי "סתם ויש", אין כאן הכרעה, ומשום הכי שפיר י"ל דבסימן רנ"ד הכריע כרש"י. אבל להנוקטים דסתם ויש הלכה כסתם, לענ"ד יקשה מאד לומר כדברי המנחת כהן, דבסי' רנ"ד סתם כרש"י, והוי חזרה שחזר בו מרן מסימן לסימן].

נתן סמוך לחשכה בשוגג, אם מותר לו לרדות לצורך אחרים

סימן רנ"ד בביאוה"ל ד"ה ואומר, כתב דאסור לו לרדות לצורך אחרים, דאין אומרים לו לאדם חטוא וכו' עיין שבת ד' ע"א וכו', עכ"ד. יש להעיר לכאורה, דהלא התם פשע חברו במה שהדביק, משא"כ הכא, ובמשנ"ב כאן ס"ק מ' כתב להדיא דאין אומרים וכו' כיון שחברו פשע במה שהדביק. [וזה באמת תלוי בשני תירוצי תוס' שם, אך המשנ"ב נקיט לדינא לכאורה דדוקא בפשע]. ונראה לומר, דאה"נ דאם לא פשע אמרינן חטא כדי שיזכה, אך היינו דוקא להצילו מאיסור, אך לא כדי לזכותו במצוה, ואיך שיהיה הקושיא לכאורה אינו מובן כ"כ.

מה חשיב "צורך שבת"

סימן רנ"ד בביאוה"ל ד"ה וצורך שבת, הבי"ד הפמ"ג, ואח"כ כתב דאפשר דאף ביש לו פת אחרת, אם רוצה לאכול דוקא מפת זו קרוי צורך שבת, עכת"ד. גדר זה לכאורה משתנה ממקום למקום. עיין לעיל סי' רנ"ב ביאוה"ל ד"ה שצריך, והיינו דוקא באין לו בגד אחר, עי"ש. ועיין סי' ש"ח ס"ק י"ב, דמה שהתירו טלטול כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו, היינו דוקא כשאין לו כלי אחר לתשמיש זה. וכיו"ב נחלקו פוסקי דורינו בהא דקי"ל דמותר להדיח כלים רק אם יש לו בהם צורך לשבת, מה הדין ביש לו כלי אחר, דדעת הגרע"י שליט"א בלוית חן והליכות עולם לאסור בזה, ודעת הגר"ש ואזנר שליט"א בשבט הלוי להתיר. ועיין עוד כיו"ב בשו"ת תורה לשמה סי' רל"א, שנשאל באחד שנשבע בכעסו לזרוק כוס זכוכית מהגג ללמטה ביום השבת, ורוצה להתיר השבועה, ויש לו כוס אחרת לשתות בה, אם יכולים להתיר לו וישתה בכוס זו, ויחשב צורך שבת, או דילמא כיון דיש לו כוסות אחרות לא חשיב צורך שבת (דהא קי"ל דמתירין רק לצורך שבת), אך הרב שם לא פשט ספק זה, כיעוי"ש.

שלמה בר כוכבא - תל ציון

ביאור בדברי הרמ"א בענין פשטידא

כתב הרמ"א סי' רנ"ד סעי' ה': ופשטידא או פלאדי"ן צריך שיקרמו פניה למעלה ולמטה, ויתבשל מה שבתוכה כמאב"ד. ויש להעיר לכאורה דהרי פלאדי"ן הוא כדוגמת פשטידא אלא שממולאת גבינה, וא"כ לא גרע מפירות הנאכלין חיים דאין צריך שיתבשלו כמאב"ד כמבואר בסעיף ד'. ואע"פ שהתם ביאר המשנ"ב שמדובר בנוגע בגחלים, זהו דוקא לדעת השו"ע שהחמיר בסי' רנ"ג כדעת חכמים, אך הרמ"א שפסק כחנניה בודאי שלא גרע פירות הנאכלין חיים, וכן גבינה וכל דבר שנאכל כמות שהוא, מתבשיל שנתבשל כמאב"ד שראוי לאוכלו ע"י הדחק. וצריך לדחוק שדברי הרמ"א "שיתבשל מה שבתוכה" וכו', קאי אפשטידא ולא אפלדי"ן.

ה. צוברי - נתיבות

בענין ברחא ולא שריק בדיעבד

בריש סי' רנ"ד הביא הבה"ל ד"ה אבל, דיש הרבה ראשונים שפסקו כרב אשי בל"ב דגם ברחא ולא שריק מותר, וכ' הבה"ל: "ועל כן כ' הב"ח דבדיעבד אם עבר או שכח ושהה בתנור מכוסה, אף שאינו טוח בטיט מותר, מאחר דיש מתירין לכתחילה". והנה מה שהתנה הבה"ל היתר זה דוקא בתנור מכוסה, לא נזכר זה בדברי הב"ח, ולכאו' היה מקום לומר דאפי' במגולה מותר בדיעבד, דהא אי נימא שאותם הראשונים מפרשים הסוגיא כהרמב"ם, נמצא דס"ל דמותר לכתחילה גם בברחא ומגולה. אמנם זה אינו, דבראשונים שפסקו כר"א בל"ב מבואר להדיא דפירשו הסוגיא כהתוס' והרא"ש ולא כהרמב"ם, עי' בר"ן וברשב"א בסוגיא שם, ובמרדכי סי' רנ"א, ובהגמ"ר פרק כירה דף ע"ט ע"ג. ובלא"ה נר' דדוקא היכא דבודאי ישנה שיטה המתירה לכתחילה, בזה מקילין בדיעבד.

בנוגע בגחלים בתנור מכוסה להרמ"א

בסי' רנ"ד ס"ב כ' המ"ב סוסקי"ז: "ודעת הרמ"א כהפוסקים דאין חילוק בין ע"ג הגחלים או בסמוך להם, בין בבשר שור או בבשר גדי ועוף, השיעור שיצלה מבעו"י כמאב"ד", ובשעה"צ סקט"ו הוסיף "אם לא שסתום פי התנור ואינו טוח בטיט אז מותר בבשר גדי, דבודאי לא יפתחנו לחתות, דקשיא ליה זיקא". והנה מסתימת דבריו משמע דאפי' נוגע בגחלים מותר, והסברא בזה משום דלרמ"א הא דמשני דבישרא אגומרי אסור, היינו שהתנור אינו מכוסה כלל אלא פתוח לגמרי ומוכן לחתות, וכדכ' הבה"ל בריש הסי' בשם התו"ש, וא"כ בתנור מכוסה אפי' נוגע בגחלים מותר, דלא יפתח כיון דקשיא ליה זיקא.

אמנם במג"א מבואר לא כך, דבסק"ט ביאר המ"א דבבישרא אגומרי אפי' שריק אסור להב"י, והביאו בשעה"צ סקי"ז, וסיים המ"א "משא"כ לרמ"א שם שרי בשריק", ומבואר דדוקא בשריק מותר, והביאור בזה י"ל כמו דלהב"י אסור אפי' בשריק, וביאר בדגמ"ר (וכעי"ז במחה"ש ובפמ"ג) דכיון דלהב"י ההיתר בשריק משום שאם יפתח יכנס הרוח ויצטנן ויתקשה, א"כ אם מונח על הגחלים אף שיפתח התנור לא יצטנן, וכמו"כ י"ל להרמ"א דמפרש דההיתר של גדיא הוא משום דק"ל זיקא ולכן לא יפתח התנור, א"כ כשנוגע בגחלים לא קשיא ליה זיקא.

ובדעת המ"ב, אף שבשעה"צ סקי"ז הסכים עם המ"א דלד' הב"י אפי' שריק אסור ע"ג גחלים, וציין לטעם הדגמ"ר, י"ל דזהו דוקא לב"י דס"ל דההיתר של "קשיא ליה זיקא" אינו תלוי בסוג הבשר אלא במצב ובתנאים, וא"כ כשמונח על גחלים לא ק"ל זיקא, משא"כ לרמ"א ד"קשיא ליה זיקא" הוא מחמת סוג הבשר, י"ל דגדיא בכל גווני קשיא ליה זיקא אפי' מונח על גחלים.

והנה בהא דמשני בבשרא אגומרי פירש"י "שאינו בתנור ואפי' כיסוי ליכא ומוכן להפוך בו ולחתות", ולכאו' מבואר מזה דלא כהמ"א, דלהמ"א בשרא אגומרי אסור אפי' בתוך תנור מכוסה, דעצם זה שמונח על גחלים הוא איסור בפנ"ע, דלא קשיא ליה זיקא, ואה"נ דודאי דה"ה דבמגולה אסור דלא שייך טעמא דקשיא ליה זיקא כיון שמוכן לחתות וא"צ לפתוח דלת התנור, אבל זהו איסור אחר ואי"ז נוגע כלל לתי' הגמ' ד"בישרא אגומרי". וגם מהתוס' מבואר דפירשו כרש"י ולא כמ"א, דכ' התוס' "וי"ל דמיירי שהתנור פתוח דהוי כמו בישרא אגומרי". וכן הבה"ל בשם התו"ש בהקדמתו כ' "ואינהו מפרשי דהא דמשני התם בבישרא אגומרי, היינו שהתנור אינו מכוסה כלל אלא הוא פתוח לגמרי", ולכאו' זהו דלא כמ"א וכנ"ל.

ויש להעיר דהשעה"צ סקט"ו צוין במ"ב לפני "בין ע"ג גחלים או בסמוך להם", ואי כהנ"ל דהמ"ב לא ס"ל כהמ"א א"כ לכאו' מקום הציון היה צריך להיות אח"כ, לפני "בין בבשר שור או בשר גדי ועוף", דע"ז בא לומר דבתנור מכוסה ולא שריק יש חילוק בזה דבשר גדי שרי, אבל אי ס"ל כהמ"א א"ש טפי מקום הציון, דהא בכה"ג דתנור מכוסה ולא שריק יש חילוק גם בין אם הוא ע"ג גחלים או שהוא רק סמוך להם, דההיתר דבשר גדי הוא רק כשאינו ע"ג גחלים. אמנם זהו דוחק בל' השעה"צ לומר דס"ל כמ"א, דהו"ל לפרש ולא לסתום וכנ"ל.

בענין בצל וביצה

בסי' רנ"ד ס"ב כ' הבה"ל ד"ה אין, דלשיטת השו"ע בצל וביצה שוה לבשר גדי, וביאר דהוא פשוט, דלשו"ע טעם הקולא בבשר גדי משום דממהר להתבשל, וא"כ כ"ש בשאר דברים שממהרים יותר להתבשל. ויש להעיר דכי פריך בגמ' ולרב אשי דשרי, והתנן אין צולין בשר בצל וביצה וכו', ע"כ הכוונה דלר' ירמיה א"ש דאיכא לאוקמי בברחא ולא שריק, אבל גדיא מותר, וא"כ מבואר דבקושיא הגמ' הבינה דבצל וביצה דינם כברחא ולא כגדיא.

וכ"ז לדעת השו"ע, אבל לדעת הרמ"א דטעם ההיתר דגדיא משום דקשיא ליה זיקא, לכאו' זהו דוקא בבשר גדי ולא בדברים אחרים, ולפ"ז נמצא דכי משני בבישרא אגומרי היינו רק בבשר, אבל בצל וביצה אסור בכל גווני. ואפשר דמדויק לפ"ז ל' הגמ' דלא משני "התם אגומרי" אלא "בבישרא אגומרי".

בענין רדיה יותר מג"ס כשהדביק בהיתר

כ' השו"ע סי' רנ"ד ס"ה דאם נתן בהיתר וצורך שבת הוא רודה כדרכו, וכ' הבה"ל דמדברי הפמ"ג משמע דכוונת השו"ע דוקא ג"ס דזה קרוי צורך שבת, והוא בא"א סקכ"ג, וכ' ע"ז הבה"ל דאי"ז מוכרח בכוונת הר"ן, די"ל דדוקא בהדביק באיסור לא התירו לו אלא ג"ס שהוא חיוב, אבל בהדביק בהיתר מותר כל שהוא לצורך היום, אף יותר מג"ס. והוסיף הבה"ל דאפשר דאפי' יש לו פת אחר אלא שרוצה מפת זו דוקא, ג"ז קרוי צורך שבת.

והנה במ"ב סקל"ח הביא דברי המ"א דמה שהתיר הרמ"א כשאופה למוצ"ש היינו דוקא בתנורים שלהם, אבל בתנורים שלנו כיון דקיי"ל דמותר לרדות מהם בשבת אפי' יש לו ג"ס, חיישי' שמא ימלך לאכלה בשבת ויחתה, ולכאו' מוכח מזה כהפמ"ג, דאי כבה"ל הא גם בתנורים שלהם מותר לרדות לצורך שבת אפי' יש לו ג"ס, ואפ"ה מותר, וע"כ דל"ח שמא ימלך. ובאמת הוא מפורש במ"א שם (סק"כ), דכ' בתח"ד "פי' שיש לו מזון ג"ס, דא"כ אסור לרדותו בשבת רק למוצ"ש לכן שרי", וצ"ב מדוע הביא זאת הבה"ל רק "מדברי הפמ"ג משמע".

עוד יש להוכיח כן בד' המ"א מדבריו בסקכ"ג, דעל דברי השו"ע דבתנורים שלנו מותר להוציא יותר מג"ס בסכין או בשום דבר שיתחוב בו, כ' המ"א "מידי דהוי אחררה ע"ג גחלים כמש"כ ס"ה", וע"כ הכוונה כדביאר הפמ"ג דחררה משמע שאינה לצורך שבת, והיינו דהא א"א לקיים בה ג"ס, ואי כבה"ל לא מוכח מידי דמ"מ הוי צורך שבת דמותר אף בתנורים שלהם.

(ובדברי המ"א שם ילה"ע דציין המקור מרי"ו, אך רי"ו לא הוכיח כלל מחררה ע"ג גחלים דס"ה, אלא מחררה ע"ג גחלים דפרק כל הכלים קכג. וכדכ' הב"י).

בענין תנורים שלנו כשהדביק באיסור

כ' השו"ע סי' רנ"ד ס"ז: בתנורים שלנו שאין בהם רדייה מותר להוציא יותר משלש סעודות בסכין וכו', וכ' המ"א דמיירי כשהדביק בהיתר, וכ' הבה"ל דמשמע מיניה דאי הדביק באיסור אסור אף להוציא יותר מג"ס [והיינו משום דאי איירי

רק לענין אכילה, אבל להוציא מותר, א"כ שפיר י"ל דהשו"ע איירי אף בהדביק באיסור, דלא כ' אלא "מותר להוציא". ועוד אפשר דהמשמעות מדבריו בסקי"ז שכ' בסתם "אסור יותר מג' סעודות", וכדרמז בשעה"צ סקל"ד]. והק' הבה"ל מדוע אסור להוציא, הא כיון דג"ס מותר לו לאכול על כ"א י"ל דחזי ליה, ועוד הק' "דהמעיין בב"י יראה להדיא דמוכח דהב"י קאי אהדביק באיסור". והנה מן העיון בב"י נר' דההוכחה היא מדכ' "דאי בג"ס אפי' בתנורים דידהו נמי שרי ע"י שינוי", ואי איירי דהדביק בהיתר הא בלא שינוי נמי שרי. או י"ל דאי בהדביק בהיתר מאי קמ"ל הב"י, הא פשיטא דשרי אף יותר מג"ס דאין סיבה לאסור, דמותר באכילה ואין כאן רדיה, אע"כ דאיירי באיסור, וקמ"ל דאף שאסור לאכול מותר להוציא.

והנה הבה"ל תי' הקו' הנ"ל, דהמ"א קאי אדברי רי"ו דס"ל דבהדביק באיסור אסור לאכול כלל אפי' ג"ס ולכך אסור להוציא, אבל לשו"ע דפוסק כהר"ן והרמב"ם דמותר ג"ס, אה"נ דמותר להוציא אף יותר מג"ס, והשו"ע איירי אף בהדביק באיסור. והק' דהא הב"י כ' דבריו על דברי רי"ו, וביאר הבה"ל דעיקר כוונת הב"י להוכיח דלרי"ו מותר אף יותר מג"ס, ואף דרי"ו איירי בהדביק בהיתר, מ"מ נשמע לדידן בהדביק באיסור, דכך שוה להר"ן באיסור כמו לרי"ו בהיתר. ולכאו' זה תמוה, דהא שפיר יש לחלק ביניהם, דבהדביק בהיתר דמותר לאכול הכל מש"ה מותר להוציא הכל, משא"כ לדידן בהדביק באיסור דמותר לאכול רק ג"ס (בודאי דכ"ה להב"י, וכדביאר המ"א סקי"ז) י"ל דאסור להוציא יותר מג"ס, וצ"ל דהא פשיטא ליה להב"י דכיון דמותר לאכול ג"ס מותר להוציא הכל, וכדביאר הבה"ל דעל כ"א נוכל לומר דחזי ליה, אמנם א"כ צ"ב מדוע הוצרך הב"י להדגיש ולהוכיח דמותר אף יותר מג"ס, הא כיון דאין בהם רדיה מה"ת לאסור אם לא משום דאסור באכילה, וצ"ל דהיה מקום לומר דכיון דהצריך רי"ו להוציא בשינוי, א"כ משמע דגם בתנורים שלנו אי"ז היתר גמור, ולא הותר אלא ג"ס, לזה הוכיח הב"י דע"כ מותר אף יותר מג"ס, דכל שאינו מוציא ברחת הוי היתר גמור (ולא כרדיה בסכין בתנורים שלהם), וממילא ה"ה לדידן גם בהדביק באיסור.

אמנם אם נפרש כן נמצא דתו ליכא שום משמעות בב"י דקאי אהדביק באיסור, דאי משום דנקט "ע"י שינוי", הא י"ל דנקט כן כיון דקאי אדברי רי"ו דס"ל דגם בהיתר בעי שינוי, וכדכ' בשעה"צ סקל"ה, ואי משום דאל"כ מאי קמ"ל, הא ודאי קמ"ל דלא נימא דאי"ז היתר גמור וכנ"ל, וא"כ שפיר י"ל דגם לדידן לא התיר הב"י להוציא יותר מג"ס אלא בהדביק בהיתר, אבל בהדביק באיסור כיון דאסור לאכול יותר מג"ס ה"ה דאסור להוציא, וכפשטות דברי המ"א, והסיבה לדחוק במ"א דקאי ארי"ו ולא אשו"ע היא רק מסברא, וכקו' הא' של הבה"ל. ובדברי הבה"ל היה אפ"ל דאה"נ, ומה שהוצרך לבאר דהב"י למד באיסור לדידן מבהיתר לרי"ו, היינו ג"כ רק מכח קושייתו הא' מסברא, אלא דבשעה"צ סקל"ד מבואר דעיקר ראייתו דמותר אפי' הדביק באיסור היא משום דכ"מ בב"י, וזה צ"ב וכנ"ל.

והנה לפי מה שצידד הבה"ל בד"ה וצורך, דבהדביק בהיתר מותר לרדות אף יותר מג"ס, דג"ז נקרא צורך שבת, א"כ אה"נ דבדעת השו"ע מוכח דקאי אהדביק באיסור, מדנקט "יותר מג' סעודות", ואילו בהדביק בהיתר גם בתנורים דידהו מותר גם יותר מג"ס, אך מ"מ בב"י דקאי אריי"ו אכתי אין מזה משמעות דאיירי בהדביק באיסור, דהא גם הבה"ל כ' דבריו רק לד' הר"ן, אבל לדעת רי"ו בודאי דגם בהדביק בהיתר אין מותר לרדות אלא ג"ס, וכדכ' בשעה"צ סקל"ה, וא"כ י"ל דלהכי נקט הב"י ג"ס. אמנם אפשר דמעצם זה שהביא הב"י דברי רי"ו ודן בהם, מוכח (אי נימא כבה"ל הנ"ל) דס"ל לב"י דמותר גם בהדביק באיסור, דאל"כ נמצא דלדידן דקיי"ל כהר"ן דבהדביק בהיתר מותר אף יותר מג"ס (כבה"ל הנ"ל) אין שום קולא בתנורים שלנו, דהא כל שלצורך היום מותר גם בשלהם (ואפי' יש לו אחר אלא שרוצה דוקא מפת זה, כדכ' הבה"ל שם), ושלא לצורך היום אסור גם בשלנו דמכין משבת לחול, וכדביאר המ"ב סקמ"ג, אע"כ דנפק"מ לדידן בהדביק באיסור דמותר להוציא אף יותר מג"ס וכדביאר הבה"ל. אמנם זה דוחק דיכתוב הבה"ל "יראה להדיא דמוכח", והוא רק ע"פ שיטתו במק"א, ועוד דגם שם לא החליט כן רק כ' דאין מוכרח דדוקא ג"ס, וביותר דמהמ"א בכ"מ נר' דס"ל כהפמ"ג דגם בהיתר דוקא ג"ס מותר, וכמשנ"ת לעיל, וצ"ע.

שאול אסולין - גבעת שאול

לעבור איסור דרבנן בשוא"ת או בקום עשה להציל חבירו

במשנ"ב סי' רנ"ד ס"ק מ' מבואר דמי שהדביק פת שרי להוציאו, אבל אם חבירו הדביק אסור לו להוציאו, דהבצק מוקצה הוא, ואין אומרים לאדם חטא אפי' בקל שלא יבא חבירך לאיסור חמור.

וכן מבואר לקמן סי' ש"ו סע' י"ד מי ששלחו לו שהוציאו בתו בשבת להוציאה מכלל ישראל [ביאר בחוט שני דבזה"ז היינו קיבוץ חילונ'], מצוה לצאת לדרך להצילה אפי' שיוצא חוץ לג' פרסאות, וביאר שם במשנ"ב ס"ק נ"ו דהיינו שהוציאוה באונס, אבל בפשיעה אסור לאביה לחלל שבת בשבילה, ה"מ לעבור איסורי תורה, אבל באיסורי דרבנן דעת הא"ר שיש להקל לעבור להצילה.

וצ"ב מ"ש הכא דאיסורי דרבנן כרדיית הפת אסרו אף כדי להציל חבירו מאיסור חמור, ובשעה"צ שם ס"ק מ"ו כתב דיש לסמוך על תירוץ התוס' בשבת ד' ע"א שבמקום מצוה רבה יש להקל אף במקום פשיעה, ודלא כמג"א דאסר בכל אופן לעבור איסור דרבנן כשהיה פשיעה.

עד השתא איירי לעבור איסור דרבנן כדי להציל חבירו, ונתבאר לחלק שבמצוה רבה שרי לעבור ושאר דרבנן אסור לעבור, ויל"ד בביטול מצוה דרבנן האם אמרי' ששרי לבטל בשוא"ת כדי להציל חבירו, כגון לצאת לקרב רחוקים בשבת במקום שאין לו מנין לתפילה. ובשדי חמד (מערכת האלף פאת השדה אות נ"ז) האריך בזה, ומסיק דבשוא"ת אמרי' שיעבור כדי שיזכה חבירו (ע"ע שבה"ל ח"ו סי' ל"ו).

עוד יל"ד האם שרי למנוע חבירו ע"י איסור דרבנן שלא יעשה מלאכה שסבור הוא שהיא נצרכת לפיקוח נפש, דלקמן סי' שכ"ח סע' ט"ו מבואר "חולה שאמדוהו שצריך גרוגרת אחד ורצו עשרה והביאו כ"א גרוגרת, כולם פטורים ויש להם שכר טוב מאת השם אפי' הבריא בראשונה", וכתב בשבט הלוי ח"ח סי' קצ"ג שלפ"ז ל"צ להודיע ע"י איסור דרבנן לחובש הצלה וכדו' שיצא ע"י חילול שבת להציל חולה וכבר הצילוהו, משום שה"ה מקבל שכר עבור מעשיו, מ"מ כשאפשר להודיעו ע"י גוי נכון לעשות כן.

מרדכי רפאלי - בני ברק

בגדר ההיתר דרדיית פת שיעור ג' סעודות

סי' רנ"ד סעי' ה', מבואר בשו"ע דבהדביק פת באיסור, מ"מ מותר לרדות ג' סעודות, וביאר בב"י עפ"י הר"ן דהיינו באין לו מה יאכל, וקשה לכאורה דכיון דחזינן בסי' רמ"ב דאפילו שלא יצטרך לבריות אמרינן ליה לאכול ב' סעודות ולא ג', וחזינן בהכרח דאי"ז איסור לאכול רק ב' סעודות אף שהוא מצוה לאכול ג' סעודות, א"כ הוא הדין בענייננו, ולכאורה הביאור דחז"ל התירו כאן משום המצוה, ומעיקרא לא קנסו בזה, ולא משום שהוא דחיה של קנס חז"ל משום איסור יותר גדול שלא לאכול ג' סעודות, אלא הוא היתר שמעיקרא לא קנסו לצורך ג' סעודות. ואע"פ שלענין תבשיל כתב במשנ"ב דהיכא דאין לו מה יאכל נמי שרי משום דאסור להתנות בשבת, ומשמע שהוא רק מפני האיסור להתענות, הכא ע"כ אי"ז מטעם זה, שהרי בסעודה א' שוב אין מתענה, אלא דהתם לענין תבשיל שממנ"פ אין מקיים מצות ג' סעודות בתבשיל שהרי צריך פת, התם התיר המשנ"ב דוקא באין לו מה יאכל באופן שבלא זה יצטרך להתענות משום שאסור להתענות, אך כאן בפת התירו אף ביותר מכך כדי שיקיים מצות ג' סעודות. ובזה הגדר הוא שמעיקרא לא קנסו משום כבוד שבת של ג' סעודות, וכ"מ הלשון בב"י.

ולפי כ"ז יל"ע במש"כ הביאוה"ל דהא דשרינן לאחרים ג"כ ג' סעודות, מ"מ הוא לא ירדה משום דכי אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חבירך, ולהנ"ל יש לעיין דיתכן דדוקא בשבת ד' ע"ב דהוא גדר דחיית איסור רדיה משום איסור חמור דחילול שבת, וכעי"ז הדין לעשר שלא מן המוקף כדי שלא יאכל ע"ה טבל, שהק' תוס' שבת שם מהתם, וכן שאר הדוגמאות שם עשה דהשלמה ואיסור שחרור עבד וכו', הוא גדר דחיית איסור מטעם איסור חמור יותר, ובזה אמרינן וכי אומרים וכו', אך הכא שהגדר הוא דמעיקרא לא קנסו משום כבוד שבת, ואע"פ שאי"ז חיוב גמור לאכול ג' סעודות, א"כ גם משום כבוד שבת דאחרים לא קנסו, ויכול לרדות להם, דאי"ז גדר דחויה, אלא דמעיקרא לא קנסו, ודו"ק. [ולהנ"ל לגבי תבשיל אם היה שייך איסור רדיה בזה, כן יהיה הדין כביאוה"ל].

והיה אפשר לדון דהוא כן חיוב גמור, ודחיה מפני האיסור לא לאכול ג' סעודות, והיכא דאין לו שאני, דכל גדר החיוב הוא רק ביש לו, ואז אין זה כבוד שבת, אך באין לו אין כלל חיוב, ודוחק.

ועוד היה אפשר לדון דהחיוב הוא לאכול ב' סעודות שבזה כן צריך לחזור על הפתחים, ומה שהתירו ג' סעודות הוא כיון שהתירו לו ב' מותר לו גם השלישית, ולפי"ז היכא דיש לו ב' סעודות כבר אסור לו השלישית, ובפוסקים משמע לא כן, וצ"ע בכל הנ"ל.

שמעון בן גיגי - רוממה

סימן רנ"ו

צפירת צופרי השבת או חידוש מנהג תקיעות השופר

איתא בשבת דף ל"ה ע"ב: תנו רבנן שש תקיעות תוקעין ערב שבת, ראשונה להבטיל את העם ממלאכה שבשדות, שניה להבטיל עיר וחניויות, שלישית להדליק את הנר, דברי רבי נתן. רבי יהודה הנשיא אומר שלישית לחלוץ תפילין. ושוהה כדי צליית דג קטן, או כדי להדביק פת בתנור, ותוקע ומריע ותוקע ושובת. אמר רבן שמעון בן גמליאל מה נעשה להם לבבליים שתוקעין ומריעין ושובתין מתוך מריעין. תוקעין ומריעין, הוו להו חמשה. אלא שתוקעין וחוזרין ותוקעין ומריעין ושובתין מתוך מריעין - מנהג אבותיהן בידיהן. ולכאו' אם נאמר שכל תקיעות ערב שבת נועדו להזכיר ולעורר אותנו על בוא השבת, והתקיעות הם הם ה'שעון המעורר' של זה ותו לא, א"כ מה ענין 'מנהג אבותיהן בידיהן' לזה, הלא כל התקיעות אינן הלכה קבועה ומקובעת, אלא איזכור טכני לעורר את העם לפרוש ממלאכה ולהתכונן לשבת, ומה איכפ"ל באיזה צורה מעוררים את ישראל לקראת השבת, ומה ענין 'אחיזה במנהג אבות' בזה, אלא בהכרח רואים אנו שתקיעות דער"ש אינן אלא כצורת איזכור והתעוררות העם קמי שבתא ותו לא, אלא צורה מסויימת ודין תקיעות אית ביה.

ובסוכה נג, ב איתא במשנה: אין פוחתין מעשרים ואחת תקיעות במקדש, ואין מוסיפין על ארבעים ושמנה. בכל יום היו שם עשרים ואחת תקיעות במקדש וכו', ובערב שבת היו מוסיפין שש, שלש להבטיל את העם ממלאכה, ושלש להבדיל בין קדש לחול.

והנה בתוס' בסוכה נ, ב ד"ה דרבנן דנו לגבי שבות במקדש, וכתבו בתו"ד כך: ועוד תנן בפירקין (נג:) גבי תקיעות של מקדש דבכל יום היו שם עשרים ואחת תקיעות ואפילו בשבת, כדדייק בגמרא דבכל יום תנן, ולא אשתמיט דפליג שום תנא. ואין לומר דהנהו תקיעות דאורייתא, דהא (דקתני) שלש לפתיחת שערים ותקיעות נמי שלש כדי להבטיל העם ממלאכה, דוחות י"ט שחל להיות בערב שבת, כדתנן פרק קמא דחולין (דף כו:) י"ט שחל להיות בערב שבת תוקעין ולא מבדילין, שהיו משנין בהם במקצת כדמפרש התם טעמא בגמרא, וכל הני דהתם דרבנן ולא גזור במקדש, ובמילוי המים דכתיב ושאבתם מים בששון גזור. וי"ל דלפי שהיה שם רוב כלי שיר חלילים כנורות מצלתים נבלים שצריכים לתקן תדיר, גזור בהו טפי מהנך דסגי בשופר דלא בעי תיקון, עכ"ל. והנה אנן מצינו מחלוקת בפסחים סה, ב האם הותר שבות במקדש שלא לצורך עבודה, ואף דקי"ל כחכמים ששבות במקדש הותרה אף שלא לצורך עבודה, מ"מ הצל"ח כתב בפסחים שם ודוקא כשהוא על כל פנים לצורך כבוד הבית, שלא תהיה העזרה מלוכלכת בדם, אלא שאינו לצורך עבודה, הוא שהותרה שבות במקדש, אבל כל שהוא שלא לצורך כלל לא הותר אף במקדש. ועי' תוס' סוכה נ, סוע"א ד"ה שאינו. ומוכח לכאו' ומשמע שדיני התקיעות דנן, כולל תקיעות ערב שבת, מעניני המקדש הוא, וזהו דבר שאינו מובן לכאו', וצ"ת. [וראיתי בס' ברכת אברהם בסוכה נ"ג ב' שהעיר קצת ונגע בזה, יעוי"ש].

ויעויין ערכין י, א בסוגיית הש"ס העוסקת בהני תקיעות. ובתוס' שם כתבו: אין בין תקיעה לתרועה ולא כלום - ומסיק דאתא כרבי יהודה דקאמר קר"ק חדא תקיעה, וה"נ לרבנן דאסור להפסיק התקיעות, ומכאן נראה לר' דאסור להפסיק בין שברים לתקיעות, דהא מספקא לן [אי] גנוחי גנח וילולי יליל בהדי הדדי, ולכך אנו עושים שברים ותרועה בהדי הדדי בחד תקיעה מספק, ואסור להפסיק ביניהן, ואם נאנס בתרועה ולא יכול לעשות מפני קוצר רוחו או מפני שום אונס יחזור לשברים, והודה לו רבי. מכאן משמע דאסור להפסיק בין תקיעה לתקיעה. והא דאמרינן בשבת שהיו מפסיקין, [דאמרינן] התקיעה הראשונה היתה כדי לבטל העם שבשדות, שניה להבטיל העיר וחנויותיה כו', שאני התם כיון דתקנום כן כדי להיות כל אחת ואחת סימן לדבר אחד, לאו הפסק קחשיב ליה, עכ"ד התוס'. ומוכח מיניה דענין התקיעות דער"ש אינן לאיזכור שבת בעלמא, אלא דיני תקיעות אית ביה, ככל דיני תקיעות שבמקדש.

ובסופ"ק דחולין (כו, ב) איתא במתני', יו"ט שחל להיות בע"ש תוקעין ולא מבדילין, במוצ"ש מבדילין ולא תוקעין. ובגמ' שם, היכי תוקע, אמר רב יהודה תוקע ומריע מתוך תקיעה, ורב אסי אמר תוקע ומריע בנשימה אחת. אתקין רב אסי בהוצל כשמעתיה. מיתיבי יו"ט שחל להיות בע"ש - תוקעין ולא מריעין, מאי לאו לא מריעין כלל, לא, רב יהודה מתרץ לטעמיה, ורב אסי מתרץ לטעמיה. רב יהודה מתרץ לטעמיה, לא מריעין בפני עצמה אלא מתוך תקיעה, ורב אסי מתרץ לטעמיה, לא מריעין בשתי נשימות אלא בנשימה אחת. ועי' ב"י או"ח סי' תק"צ.

והנה מצינו לכאו' ב' ביאורים בדברי הש"ס, רש"י מפרש את שינוי התקיעות דער"ש לתקיעות דיו"ט כך: היכי תוקע - ביו"ט שבע"ש כשהוא תוקע להבדיל בין קדש לחול, דבעי שינוי משאר ערבי שבתות, שהרי אין קדושה הנכנסת חמורה מקדושה דיוצאה כל כך, עכ"ל. ומשמע מדבריו דצריך לעשות שינוי בעצם התקיעות, מבלי קשר לכך שהשומעים ישמעו או לא ישמעו את השינוי שבין סוגי התקיעות דער"ש ויו"ט שבע"ש. ואולם רבנו גרשום כתב שם כך: 'תוקעין להבדיל את העם מן המלאכה, שביו"ט בע"ש מותרין הוו באוכל נפש, והיו תוקעין לערב להבטיל את העם ממלאכת אוכל נפש ולא מבדילין בין קדש לקדש, שאין מבדילין בין קדש הקל לקדש חמור. אבל חל יו"ט במוצ"ש מבדילין בין שבת ליו"ט, ולא תוקעין את העם להבטיל ממלאכה שאין צריך, ששבתו בשבת ולא עשו שום מלאכה', עכ"ל. ומשמע מדבריו שצריך לשנות את צורת התקיעות בכדי שהעם השומעים את התקיעות, ידעו שישנו הבדל בין ער"ש זה החל ביו"ט, לבין כל ער"ש. [ועיין שבת קיד, ב: אמר ליה מר קשישא בריה דרב חסדא לרב אשי מי אמרינן כהנים זריזין הן, והתנן שלש להבטיל את העם ממלאכה, שלש להבדיל בין קודש לחול, כדאמר אביי לשאר עמא דבירושלים].

וא"כ הדבר תמוה מאד, שהרי ההבדל בין התוקע ומריע כרגיל לבין התוקע ומריע מתוך תקיעה, הוא חילוק דקיק מאד, אשר בד"כ מלבד בעל התוקע עצמו לא מרגישים בכך הסובבים לו, כידוע לנו מתקיעות דראש השנה. וא"כ אמאי הוצרכו לזה, ולא תיקנו בער"ש שחל ביו"ט תקיעות שונות לחלוטין, תקיעות בהן ידעו הכל את ההבדל ביניהן לתקיעות דכל ערב שבת.

אלא מוכח מיניה ש'דין תקיעות' אית ביה בהאי תקיעות דער"ש, ולהכי רצו חכמים לדמותן ככל היותר לתקיעות ההלכתיות הקבועות, וע"כ נחלקו רב יהודה ורב אסי כיצד תוקעין בשינוי, בתוך מסגרת התקיעות המקובלת, מבלי לחרוג מסדר התקיעות, אך לעשותן בשינוי.

והנה הרמב"ם כתב: כל מדינות ועיירות של ישראל תוקעין בהן שש תקיעות בע"ש, ובמקום גבוה היו תוקעין כדי להשמיע כל אנשי המדינה וכל אנשי המגרש שלה, עכ"ל. והאור שמח ציין להא דע"ז ע"א שמע ישראל קל שפורי דבי שמשי נפיק ואזיל, אמר רבא כו', אלמא דבבבל היו תוקעין ג"כ, ולרש"י גיטין דף ס' (ע"ב ד"ה והא שופר) ההוא שיפורא, יעו"ש. והשו"ע סי' רנ"ו כתב: כשהיו ישראל בישובן, היו תוקעין בע"ש שש תקיעות, כדי להבדיל את העם מן המלאכה. וכתב הרמ"א: ונהגו בקהלות הקדושות, שכל שהוא סמוך לשבת כחצי שעה או שעה, שמכריז ש"צ להכין עצמן לשבת, והוא במקום התקיעות בימיהם, וכן ראוי לנהוג בכל מקום, עכ"ל. הרי לנו דהם ז"ל סברו שדין התקיעות קיימים בכל זמן שישראל יושבין על אדמתן, ואינם חוששים לתקוע התקיעות, ואינו דין הנוהג רק בזמן ביהמ"ק (ומה שהערנו דמהנ"ל משמע דהן 'תקיעות המקדש', אכתי צ"ב והגדרה). וא"כ עלינו לדעת מדוע בימינו, בארץ ישראל או ברוב מדינות העולם בהם ניתן לתקוע בער"ש ללא חשש, לא שבים אל המנהג שהיה בזמן חז"ל לתקוע בשופר דייקא, וכפי שנתבאר דתקעו בשופר דווקא מ'דין תקיעות', ולא לאיזכור בעלמא ששבת מתקרבת.

וראיתי שהביאו בשם הגאון המופלא רבי גדלי' נדל זצ"ל שכיון שכיום א"צ לתקוע את התקיעה הראשונה, שנועדה לפועלים שבשדה, דבר שאינו שייך היום ברוב המקומות (יעויין בב"ח ובמג"א ובש"פ), ע"כ התבטלו כל דיני התקיעה. ודבריו יוסברו לפי משנ"ת, שתקיעות אלו 'דין תקיעות' אית ביה, וא"כ יש מקום להבין שאם בטלו מקצתן יבטלו כולן, וצ"ב.

והאמת מסתברת, שהרי הרמב"ם הדגיש ש'ובמקום גבוה היו תוקעין כדי להשמיע כל אנשי המדינה וכל אנשי המגרש שלה', והיינו שהתקנה נועדה שישמעו את התקיעות, ואילו כיום, כשהעולם שוצף וקוצף בדציבלים גבוהים ביותר, ע"י המכוניות והמכשירים החשמליים והמזגנים וכו' כנודע, על כן מה יתן לנו ומה יוסיף באם יתקעו בשופר, כאשר אולי ואולי באותו הרחוב בלבד ישמעו את התקיעות. ולכן הנהיגו לצפור בצופרי השבת, שאף שלית ביה 'דין תקיעות', מ"מ 'ענין התקיעות' - להזכיר לעם ששבת מתקרבת, אית ביה.

ואמנם נכון היה לענ"ד שבמקומות ישראל קטנים, כמו במושבים וישובים שקטים, בהם ישמע קול השופר היטב, עדיף זה על פני צפירת הצופר, כיון שעי"ז נשוב למנהגא דחז"ל ול'דין התקיעות' דאית ביה.

שמואל ברוך גנוט- ' אלעד

תשובות מהגאון
רבי חיים קניבסקי שליט"א

שאלה: כתב השעה"צ (סי' רנ"ג סק"ט) וז"ל: דאפי' התבשיל בעצם יפה לו הצימוק, רק האדם עצוב מזה מחמת דצריך לאורחים, שרי, עכ"ל. יש להסתפק מה הגדר בזה, האם הולכים אחר דרך רוב בנ"א, או אחר דעת כאו"א (דיש למשל מין תבשיל שאפי' בעת שנצרך לאורחים יפה לו הצימוק).

תשובה [בע"פ]: **הולכים אחר רוב בנ"א שכך היה דרכם בעת שבאו להם אורחים.**

שאלה: בדין הנ"ל באופן שאחד מבני הבית אוהב את התבשיל מצטמק ויפה לו, ויש שהצימוק רע לו, כמאן אזלי'.

תשובה [בע"פ]: **אחר דעת בעה"ב.**

שאלה: בדין הנ"ל ומה הדין כשיש כמה בעה"ב על הקדירה.

תשובה [בע"פ]: **הולכים אחר מי שאחראי על הבישול, ויש חשש שיבוא לחתות.**

שאלה: כתב החזו"א (סי' ל"ז ס"ק כ"ו) טעה והחזיר ע"ג אש שאינה גרו"ק, צריך להסירה מהאש אפי' באופן שהתבשיל שבקדירה מוקצה. יל"ד האם חובה זו היא בבחינת הותרה או דחויה, ונ"מ האם צריך לטלטל הקדירה בשינוי כגון מן הצד וכדו'.

תשובה [בע"פ]: **יטלטלנה כדרכה כיון שיש עליו חובה ליטלה.**

שאלה: האם כל בני הבית מחוייבים להסירה מן האש או רק מי שהניחו בטעות.

תשובה: כל מי שהוא בכלל הגזירה שיש חשש שיבוא לחתות, אבל אה"נ מי שאין לו שייכות עם האש אין עליו חובה להסירה.

שאלה: בדין הנ"ל האם מועיל לומר קונם על התבשיל בחינם, ושוב לא יצטרך להסירה מן האש דלמה יחתה.

תשובה [בע"פ]: **עדיין יש לחוש שיחתה עבור אחרים.**

אברהם שקלאר - ברכפלד

מכתבים ותגובות

בענין עשיית קנין מע"ש שיחול בשבת

בגליון מ"ד יש שכ' בענין עשיית קנין מע"ש שיחול בשבת, ואמרתי לצרף בזה מהרשון עמדי בקונטרס:

רש"י בביצה ל"ז. כ' ב' טעמים לאיסור מקח וממכר בשבת, חדא, דכ' (ישעיה נ"ח י"ג) ממצוא חפצך ודבר דבר, א"נ גזירה דילמא אתי לידי כתיבה, והרמב"ם (פכ"ג משבת הי"ב) כ' בהדיא כטעם בתרא [ויעוי' רש"י דביצה כ"ז: דנקט מקור האיסור מקרא דנחמיה י"ג ט"ז י"ז: "והצרים ישבו בה מביאים דאג וכל מכר ומוכרים בשבת לבני יהודה וירושלים. ואריבה את חרי יהודה ואמרה להם מה הדבר הרע הזה אשר אתם עושים ומחללים את יום השבת", וע"ע ברש"י דשבת קי"ג: דנקט רק 'ודבר דבר' ולא הזכיר 'ממצוא חפצך', וכבר נקטו האחרונים סברותיהם בטעמא דרש"י ששינה בזה ממקום למקום, ועע"ד].

חקרו האחרונים, אם מותר ליתן מעות בערש"ק ע"מ שיחול המקח בשבת, וכן באם מוכר מער"ש בתנאי - האם מותר לקיים להתנאי בשבת, מאחר דעי"ז גורם לחלות התנאי למפרע מער"ש. ור' בשו"ת הגרעק"א מהדו"ק סי' קנ"ט שנטה לאסור בתרי אופנים אלו משום שבות, וזאת למרות דברי התרוה"ד סי' רס"ט שהביא המג"א סי' של"ט סק"ח גבי תינוק שזמן פדייתו חל בשבת, דאין ליתן המעות לכהן מע"ש ע"מ שתחול הפדי' בשבת, דא"כ מה יעשה עם הברכה והסעודה, ומוכח דמשום חלות הפדיון לא חש לה, כ"א מצד העדר הברכות והסעודה [ויש מן האחרונים שחילקו בין פדה"ב למקח וממכר, עע"ד ודו"ק].

ולכאו' הדבר תלוי בב' הטעמים הנז' לאיסור מקח וממכר, דאי האיסור מצד עצם הקנין יש לאסור בהציור הא' כיון שחל הקנין בו ביום, לטעם דגזירת כתיבה איכא למידן בה להתיר כיון שמהות וסיבת הקנין מאתמול גמרה לה, וממילא אין לחוש עוד לכתיבה, ולגבי ספק בתרא ילה"ס אף למ"ד דהאיסור מצד עצם הקנין, דמחד גיסא איכא למימר דאסור כיון דלמעשה גומר היום את הקנין של אתמול, ומאידך אפש"ל דשרי כיון שחלות הקנין נהיה כבר מאתמול [ולהצד דשמא יכתוב לכאו' ודאי שרי], ואשר לפ"ז י"ל דהגרעק"א שם שאסר משום חלות הקנין מהיום לאתמול, אך אחיו הגריב"א [הובא שם] שהתיר - טעמו ונמוקו עמו שמעשה האיסור הוא בעצם הקנין, והשתא ליכא. ויעוי' עוד בס' שאילת שמואל (לבעל המנחת ביכורים על התוספתא) שהעלה דבספיקא קמא שרי משום דהוי חלות ממילא - וזו סברת התרוה"ד, אך לעשות מעשה לגמור הקנין בשבת אפשר דאסור [ושו"מ כעין סברות אלו במושכל ראשון דהכת"ס בתשו' מ"ו מאו"ח, ע"ש אריכות בזה, ור' עוד להלן על דבריו].

ונראה לדון בה מדתנן בדמאי פ"ז מ"ד, הלוקח יין מבין הכותים אומר ב' לוגין שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה, י' מעש"ר ט' מעש"ש, ומיחל ושותה מיד, דברי ר"מ, והתם הרי החלות ביום ו' על אשר הוא עתיד להפריש בשבת, ולא אשכחן שהקפידו בזה מהאי טעמא, מיהו לכאו' איכא למידחי דשאני התם דחלות המעשר הוי מיד, אלא שהפרשה דשבת אינה לקיום המעשר אלא בירור מה התעשר מאתמול, אך לעולם אימא לך דעצם התנאי אין לעשות בשבת ע"מ שיחול עי"כ מאתמול [אמנם, יעוי' בריטב"א לסוכה כ"ג: דנ' דנקט שלא יעשה ההפרשה ממש כ"א במוצש"ק, אך יעוי' היטב ברשב"א לב"ק ס"ט: דמבואר לא כן, אלא דההפרשה בשבת, ודו"ק, ואכמ"ל בזה].

ושו"מ דיש שדחו בזה עוד, ושוברם בצידם - דאין ההיתר והשריותא דהתם כ"א לצורך שבת דייקא, אך לצורך חול אסור [ר' בתוס' לסוכה שם ד"ה שני, ודו"ק בל' רש"י לב"ק שם ד"ה הלוקח כו' ואין לו מה לשתות בשבת], וממילא אדרבה יש מקום לדקדק בהיפוך, וע' היטב בחזו"א לדמאי סי' ט' אות י'.

ויעוי' עוד ברמב"ם פ"ט מהל' מעשר ה"ח שפסק כן גבי מי שיש לו תאנים של טבל בביתו והוא בביהמ"ד או בשדה ומתיירא שתחשך, ושם בה"ט כ' עלה: "ואינו כמתקן בשבת שהרי הקדים תנאו" [ודו"ק דמפריש בשבת, ר' לעיל בסמוך], ומבואר לכאו' מדבריו דיש להתיר ולא רק לכבוד שבת, מיהו אפש"ל דהכא שאני וכדכתיבנא לעיל דהכא אין המעשה מחיל חלות, אלא התנאי דאתמול, והמעשה אינו כ"א לברר האמירה והחלות דאתמול, וע' בזה.

והשתא נל"ב באו"א כוונת הרמב"ם, די"ל דלשיטתו אזיל דס"ל הטעם דאיסור מקח וממכר דגזרי' שמא יכתוב, וממילא שפיר שרי היכא דהקדים תנאו, מאחר דליכא חשש דשמא יכתוב, ודו"ק.

ובהיותי בזה לא אמנע מלהעיר כדת של תורה בדבר מה שיצא הכת"ס שם לבאר כוונת התרוה"ד הנז' ע"ד אחר, ויסודו והכרחו לזה נבעו מטענתו דהיאך ידחה בגלל הברכות והסעודה להמצוה מזמנה, הא חביבה מצוה בשעתה והברכות אינן מעכבות וכ"ש הסעודה, עע"ד שביאר באופ"א דברי התרוה"ד, וסיים "וממקום שהביא זקני זצ"ל ראיה להתיר מצאנו ראיה מוכרחת לאסור, ועי' היטב", ע"כ. ולי הקט נ' להציל זקנו הגרעק"א, דהנה להדיא כ' התרוה"ד בסי' ל"ה דמשהין מצוה כדי לעשותה מן המובחר, באם ליכא חששא דע"י זה יפסיד המצוה בכלל, והביא ראי' לדעתו מיבמות ט"ל, יעוש"ה, ואף דהחת"ס (עה"ת פ' תצוה) והשד"ח (ח"ה מערכת פ' כלל ט"ל) חילקו בדעת התרוה"ד דהיכא דאין ההידור בגוף המצוה כ"א דבר חיצוני לא דחינן להמצוה משום הידור זה, אך היכא דהוי הידור בגוף המצוה שפיר משהינן ליה, גם לפ"ז שפיר י"ל הכא דהוי הידור בגוף המצוה, דהברכות הוו הידור בעצמות המצוה, ואינם דבר נפרד כהידור דברוב עם דמיירו ביה החת"ס והשד"ח שם, ובפרט די"ל עוד דהברכות אינם רק הידור במצוה כ"א חלק מצורת המצוה, אלא שבעצם התקנה מונח דבדיעבד לא מעכב, וע"כ שפיר הוא להשהות המצוה עבור זה [ושמא יש סעד להבנת הכת"ס מהא דהזכיר התרוה"ד נמי סעודה (שעכ"פ הידור יש בה, אך נ' שאינה עדיפא על דין דברוב עם), ועי' בזה].

והשתא איכא למידן למאן דאסר בהנ"ל, בדין העובר ועשה קנין בע"ש שיחול בשבת, או שקיים בשבת תנאי שעל ידו יחול הקנין למפרע מע"ש, האם חל הקנין, וצדדי הענין יבואר ע"פ סוגיא דתמורה (ד':) אמר אביי כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אם עביד מהני, דאי ס"ד לא מהני אמאי לקי, רבא אמר לא מהני מידי והאי דלקי משום דעבר אמימרא דרחמנא הוא, ודנו רבותינו הלכתא כמאן, ונידון גדול זה נפרס בארוכה בספרי מאורי הדורות באיזה תנאים נא' ד"ז בהיות אשר נמצאו כעין סתירות בענין זה.

ודוגמא לזה, דהנה פ' הרמב"ם (פ"ו מהל' בכורות ה"ה) שהמוכר מעשר בהמה לא עשה כלום ול"ה לוקח, ולפיכך אינו לוקה, והק' הלח"מ דנהי דל"מ מכירתו מ"מ ילקה משום דעבר אמימרא דרחמנא, ותי' בתורת זרעים (פ"א ממע"ש מ"ב) דדעת הרמב"ם כרבא דל"מ מעשיו, והאי דלא לקי היינו משום דשאני לאו זה מכל לאוין שבתורה, דאין בו איסור בעצם מעשה המכירה אלא בחלות המכירה, והיינו דכתיב לא ימכר ולא כתיב לא ימכור, וכיון דלא חלה מכירתו, נמצא דלא עבר אמימרא דרחמנא, ולפיכך לא לקי, ע"כ. אולם כסף משנה קחו בידכם מאשר כתב מרן דהרמב"ם מייירי בתם חי, וכ' המנ"ח (מ' שס"א אות ג', וע"ע מ' של"ט אות כ"ד) דעפ"ז הרי גם לולי איסור המכירה, כבר פסק (בפ"ד מהל' מעילה ה"ח) שהמוכר עולתו ושלמיו לא עשה כלום, והאי דלא לקי, היינו משום דהמלקות אליבא דרבא היינו דוקא היכא שבלא הלאו היה חל המעשה, אך היכא שיש סיבה צדדית הגורמת לאי חלות המעשה, גם ללא הלאו, ולא בגלל דעבר אמימרא דרחמנא אין המעשה חל, לא לקי, וע"כ בתם חי ליכא מלקות, וראה שם (מ' שס"א אות ה') שכ' שמצא סברא זו במקנה, ובדרך אחר ביאר בעל פמ"ג (בשושנת העמקים כלל י"ט) דאמנם דעת הרמב"ם כרבא, אך האי דלא לקי היינו משום דאפשר נמי בלא מעשה, אולם הגרעק"א (שו"ת מהדו"ק סי' קכ"ט) דרך אחרת היתה עמו בדעת הרמב"ם, וסבר דספוקי מספקא ליה להרמב"ם בדין זה, עע"ד.

והנה הרא"ש (כלל ז' ס"ד) נשאל בדבר קהל שעשו תקנה והטילו חרם עליה, דסופר ב"ד יכתוב שטרות העיר כולה, ושטר אשר לא יהא כן פסול הוא, ולימים מת סופר הב"ד ומינו אחר תחתיו, ותקנו ששנים ברורים שיבררו יכתבו את השטרות חוץ משיטה אחרונה שיכתבנו סופר ב"ד. דא עקא, שאע"פ שתקנה זו סותרת התקנה הראשונה, מ"מ לא אמרו ביטול לתקנה קמייתא, ויש לדון בהיות מצב זה מה יהא דינו של שטר שנכתב כתקנה שניה.

והשב השיב, דלא יפה עשו שלא התירו החרם כאשר תקנו תקנה ב' וגרמו לקהל לעבור על החרם, מ"מ לא נפסלו השטרות אשר נעשו ע"פ תקנה ב', וא"ת דהא קיי"ל כרבא בהיא דתמורה, י"ל דכ"ד רבא בזה הם דוקא במצוות שא"א לבטלן כגון באונס שגירש ובתורם מן הרעה על היפה, אבל בתקנה וחרם וכה"ג שאפשר לבטלם מודה רבא דמהני. ועוד, דחכם עוקר להנדר מעיקרו, וכשיתירו להחרם הוי כאילו לא היה חרם מעולם, והרי תקנה ב' קיימת, וכן נזיר שהיה שותה יין ונטמא למתים ואח"כ נשאל על נזרו אינו לוקה, כאילו לא נדר מעולם [וע' בדברי רבותינו מה שטרחו ליישב דלא תמצא סתירה בדברי הרא"ש לשמ"כ במקו"א].

והמרדכי (שבועות רמז תשפ"ד) פסק, שהנשבע או שקיבל עליו בחרם שלא יתן דבר או שלא ימכור או שלא ימחל או שאר דברים, ועבר על השבועה ומכר או נתן אין בדבריו כלום, וכתבו הב"י והדרכ"מ שכבר נדחו דבריו ממש"כ רבינו האי והרא"ש (בב"מ פ"ה סימן י"ט) גבי ההיא דהמוסיף על השער בשביל המתנת המעות או שפסק עמו עד שלא יצא השער, מקחו קיים, וכ"כ הרב המגיד (פ"ח מהל' מלו"ל הט"ו) בשם הרמב"ן והרשב"א (שם ס"ה.) דמקח שנעשה באיסור המקח קיים.

ועל עצם דינו, ע' ברמ"א ובנו"כ (יו"ד סי' ר"ל), ובשו"ע (חו"מ סי' ר"ח) שפסק מרן שמקח הנעשה באיסור כגון הוספה בשווי המקח בשביל המתנת המעות כו', ונתקיים המקח בקנין או באחד מדרכי ההקנאות, המקח קיים ויתן לו כשער של היתר, ובנו"כ (שם) ובנוב"י"ת (אבהע"ז סי' קכ"ט אות ד'), והסמ"ע תמה (שם ס"ק ג') דביו"ד (סי' ר"ל) פסק הרמ"א בהדיא כדבריו, ועוד הק' האיך דימו דבריו לכל מקח הנעשה באיסור, דאם כן הוא תקשי דרבא אדרבא, דס"ל בתמורה דאי עביד לא מהני, ובטל ומבוטל מעשהו, ובב"מ (ס"ה.) אמר דגלימא מפקינן מיניה כי היכי דלא לימרו אינשי דגלימא דריביתא מיכסי וקאי, ומשמע דאי לאו האי טעמא היה המקח קיים אע"פ שנעשה באיסור, אלא ודאי דלא דמי כלל, דהתם המקח קיים משום דלא גזרינן היתירא אטו איסורא, ומכירת הגלימא בהיתר היא כשמחזיר המעות, משא"כ בנדר או נשבע שא"א בקיום המקח כלל אא"כ יעבור על השבועה, וכ"כ בנמוקי יוסף (ל"ו. מדפי הרי"ף).

ואשר לפ"ז מיישב הש"ך נמי דלא תקשי מהא דב"ק (ע.) וש"ס (שם:) גבי גנב ומכר בשבת דהוי מכירה, אע"פ שנעשתה המכירה באיסור דאורייתא, כגון בהוציא מרשות לרשות או בא"ל עקוץ תאנה מתאנתי ותקני לי גנבותיך, דרבא עצמו אמר התם דהוי מכירה, וכ"פ כל הפוסקים [ע' רי"ף בביצה כ:, ורא"ש בפ"ב דביצה ס"ה, ורמב"ם בפכ"ח מהל' שבת הט"ו, וכן הוכיח הרה"מ בפ"ל מהל' מכירה ה"ז, וטור סי' ש"ן סעיף ט"ז וסי' רל"ה סק"ט, ושו"ע סי' רל"ה סקכ"ח ובסי' קצ"ה סי"א], וכן בהלואת יו"ט ס"ל לרבא דניתנה ליתבע וכמ"ש הפוסקים [או"ח סי' תקכ"ה ס"א], אלא די"ל דכיון דאפשר למיעבד באופן אחר ס"ל לרבא דמהני, משא"כ בהני דתמורה שא"א לעשותם אא"כ יעבור אמימרא דרחמנא [וע' בשלטי גבורים על הרי"ף שם אות ד' שהניח בקושיא, ועי' בקצוה"ח שם סק"א, וע"ע בסמ"ע שם מש"כ להציל הגהות המרדכי מקו' האחרונים].

וגדר חדש גדרו בזה הנתיה"מ והגרעק"א (ע' בשו"ת מהדו"ק סי' קכ"ט וסי' קע"ד, ובדרו"ח מערכה י"א, ובחי' ליו"ד סי' י' סק"א), והוא דהא דאמר רבא דלא מהני, היינו דוקא במקום שיתוקן האיסור ע"י דלא יהנו מעשיו, כגון באונס שגירש (תמורה ה'.) וכיו"ב, וע' בנתיה"מ דנהנה מאוד למצוא בש"ך שהבי"ד המהרי"ט שכ' מקצת כדבריו.

והגרעק"א הבי"ד הרמב"ם (פ"א ה"ג משופר) דהתוקע בשופר של עולה יצא, וא"ת והלא נהנה בשמיעת הקול, מצוות לאו ליהנות ניתנו, וק' (וכה"ק נמי הפר"ח סי' תקפ"ו) דהא משמע דהוק' לו מצד הנאת הגוף דאיכא בהדיה, ומה העלה ארוכה בהא דמצללהנ"נ אחר דכשיש הנאת הגוף לא אמרי' מצללהנ"נ [א"ה, וד"ז לכאו' נתון במחלוקת הרשב"א והר"ן בנדרים ט"ו, וכמפורסם, ואולי אפש"ל דס"ל להרמב"ם דגם בזה אמרי' דמצללהנ"נ, ואכמ"ל בזה, וע'], ותי' דתרי הנאות איכא בזה, הנאת הגוף והנאת המצוה, והק' דכיון דאיכא איסור בדבר נימא אעל"מ ותי' דמצללהנ"נ, ולא נותר כ"א איסור הנאת הגוף, ובעבורו ל"ש לומר אעל"מ דהא לא מתקן לאוין על ידו, דהרי אף אם לא יצא מ"מ נהנה גופו [וע' במהרי"ט אלגאזי (בפ"ח אות פ"א ג') דביאר בשופר של עולה דכיון דעיקר התקיעה לשם מצוה היא, ואין כונתו לתקוע לשיר, אם לא יקיים המצוה כלל נמצא שלא נהנה מן ההקדש, דבלא קיום המצוה אינו נהנה בתקיעתו כלל, ואם נפסוק שיצא, נמצא שגורמים לו איסור שמעל בהקדש, וע"כ אמר רבא (ר"ה כח.) שלא יצא, וכ' דכן מתבאר ברשב"א דיבמות (ק"ג:)].

והט"ז העלה לחדש אופן נוסף, דדוקא במקום אשר איסורו נובע מצד עצמו, אמרינן אעל"מ, אבל היכא שבעצם הדבר ליכא איסורא אלא שהיום גורם, כהמוכר בשבת, לא אמרינן דלא מהני.

ואל זה אביט מש"כ הגאון רעק"א [שם] ליישב במי שקרע בשבת דמהני ואי"צ לקרוע שוב אחר השבת משום דיומא קא גרים, וע"כ מילה שלא בזמנה א"צ הטפת דם ברית אחר השבת, וכ"מ בירושלמי דשבת (פרק האורג ה"ג), וא"כ לכאו' זכה הט"ז לכוין בסברתו לדברי הירושלמי. ושמא אפשר לחלק דבירושלמי מיירי בדבר מציאותי שעושה מעשה גרידא כגון פעולת קריעה או מילה, והט"ז מחדש יותר לומר כן אפילו לגבי החלת דברים כגון מקח וממכר, וברור.

יסוד מוסד נוסף יסדו בזה המנחת חינוך (מצוה שס"א אות ה') והגרעק"א (שו"ת מהדו"ק סי' קכ"ט, ובמהדו"ת סי' קמ"ה), דרק בלאו פרטי שייך לומר דאעל"מ, אך בלאו כללי, כגון לא תעשה כל מלאכה דשבת, שאינה חלות אלא עצם פעולת המעשה דאינו רשאי לעשותה, ואם עשה ממילא נעשתה כבר מלאכתו, שהרי הבית בנוי והכרם נטוע, ל"ש לומר בזה אעל"מ.

ובזכר יצחק בסי' מ"ו כ' דע"כ לא אמר רבא דכל דא"ר ל"ת אעל"מ אלא בדבר שעושה האדם ע"י החלטתו כגון הקדש ומכר וגירושין, אך בשחיטה אע"פ שהאדם הוא עושה המעשה, מ"מ אינו מחליט דהא גם בלא כוונתו נעשה המעשה, וע"ש מה שביאר אף למ"ד בחולין (ל"א:) דשחיטה בעי כונה.

הטור [או"ח סי' תקכ"ד ס"א, ומקורו בביצה ל"ו:] פסק, דאסור לדון [לרש"י והרא"ש בכל ענין, ולר"ת רק בדאיכא דעדיף מיניה] ואסור לקדש אשה [לרש"י והרא"ש בכל גווני, ולר"ת דוקא בדאית ליה אשה ובנים] וכן אסור לחלוץ או לייבם [ולא הביא בזה מחלוקת רש"י והרא"ש עם ר"ת, עי' ב"ח ודרישה ופרישה ומהרל"ח בחידושי הגהות וט"ז, ונפק"מ לדינא] ולגרש ולהקדיש ולהעריך ולהחרים ולהפרישם תרומות ומעשרות ביום טוב כו', וכולן אם עשאן בין שוגגין בין מזידין בין מוטעין מה שעשה עשוי, ולכאו' פסקו מבואר ע"פ הט"ז דיומא קא גרים, וגם ע"פ חילוק הגרעק"א והמנח"ח בין מציאות לחלות, וכן י"ל ע"פ סברות הסמ"ע והש"ך הנ"ל בס"ד, אלא דלכאו' ע"פ סברת הנתיה"מ דתלוי בתקון האיסור, צ"ע אמאי חל המעשה [ועי' בשו"ע דלא פ' להא דמה שעשה עשוי בזה].

[ומקח וממכר בשבת יש דעות שאיסורו מקרא, ומבואר בטעמא קמא דרש"י בביצה (ל"ז.) דהוי מדברי קבלה, ואף אי הוי גזירה דרבנן, כמש"כ רש"י בטעמו השני, וכ"ה דעת הר"ן (כ: מדפי הרי"ף), יש לדון אם מצד לא תסור נימא אעל"מ גם בכל איסורי דרבנן, ולא הסכים לזה הגרעק"א (שו"ת מהדו"ק סי' קע"ד), אך לכאורה יל"ע מכתובות (פ"א:) דמהתם הוכיח הסמ"ע (חו"מ סי' ר"ח סק"ג, ועי' בדברי המרדכי שם) דגם באיסורא דרבנן אמרינן אעל"מ].

אלא דעם כל האריכות בחילוקים הדקים בגדרי אעל"מ, הנה קמה הקושיא וגם ניצבה במש"כ הב"ח (סי' קכ"ח) והבית שמואל (אבהע"ז סי' כ"ח סקכ"ו) ובעצי ארזים (סקכ"ו) ובאבנ"מ (סקכ"ב) ובחכמת שלמה (סק"ט) דיתכן דפליגי רבוותא מהראשונים אם כשקידש אשה בריבית קצוצה חלו הקדושין, ולכאו' למ"ד שמקודשת צ"ע אליבא דרבא באעל"מ, ויש לייסד דאחר שכבר עבר האיסור לא אמרינן אעל"מ על יתר הפעולות שיעשה בממון זה לאחר מכן, אך לכאו' צ"ע כאשר כבר נתנה לו הריבית ומחזירנה לה בתורת קדושין דכיצד תתקדש הא ל"ה שלו, וכמקדשה בגזל דמי, ולא יהנו כל תירוצי האחרונים, ושמא י"ל דאיפליגו הראשונים אם הלכה כאביי או כרבא, וצ"ע.

ולפמשנ"ת יל"ד בהמל בשבת מילה שלב"ז אי מהני, דע"פ ס' הנתיה"מ והגרעק"א דתלוי בתקון האיסור, י"ל דלא קיים המילה וצריך הטד"ב, וממילא יתוקן האיסור משום דהוי קלקול בחבלתו ולא עשה תקון המילה וע"כ אמרי' בזה אעל"מ, וע"פ ס' הט"ז דהיכא דאין איסורו נובע מצד עצמו אלא שהיום גורם לא אמרי' אעל"מ, ה"נ לא נפקיע קיום המילה דהא היום גורם האיסור, וכן י"ל לס' הגרעק"א והמנ"ח דיש לחלק בין הלאו הפרטי לכללי, דכיון דהכא לאו כללי הוא לא אמרי' אעל"מ, ותחול המילה, וילה"ס ע"פ ס' הזכר יצחק שתלוי אם צריך כוונה למעשה כבהקדש וגרושין ומכר, וה"נ אפש"ל דאין המילה חלה כיון דמצות צריכות כונה, ותלו במש"כ שם לענין שחיטה, וע'.

אלא דהמהרי"ט בחידושיו לקדושין (כ"ט.) הכריע בהדיא שיצא יד"ח, וכן פשיטא ליה נמי להשער המלך (פי"ט מהל' פסוהמ"ק ה"ה) דיצא, ול"ד לשוחט פסח על החמץ דהק' בתוס' דתמורה דנימא אעל"מ, כיון דהתם נכתבה העבירה באותה מצוה, אך היכא דל"ה הכי גם רבא יודה דיהני, ולכאו' אפש"ל שזו ס' הירושלמי דלעיל, וע"ע בשעה"מ (פ"ג מהל' גיטין הי"ט), וצ"ע [ולעצה"ד, ע' שו"ת הגרעק"א במהדו"ק סי' קכ"ט וקע"ד]. וע' בעונג יו"ט (סי' מ"א) שהוכיח מגמ' דיבמות (ס"ד:) דלא קיים בזה המצוה, אולם מ"מ מיקרי מהול כיון שבמציאות הוא כך, ודו"ק מכ"ז לנידו"ד [וע' טור או"ח סי' תקכ"ד ס"א דמה שעשה עשוי, אך לא הזכיר פדה"ב, וכן השמיטו מרן שם, אך הרמ"א הוסיף 'ודין פדה"ב, כדינו בשבת כך דינו ביו"ט, ור' סי' של"ט ס"ד דמה שעשה עשוי, אך בטור התם נמי לא נקט לה, וע"ש ב"י יו"ד סי' ש"ה סעי' י"א].

'משמר' בליל שבת - לחיוב או לשלילה,
ובמהות הנשמה היתירה

בגליון מ"א במדור שי"ח הלכה הובא שנשאל הגרח"ק שליט"א בדבר עשיית **'משמר'** בליל שבת, האם סותר לעונג שבת, והשיב להתיר, והה"כ (הרא"ח שצ'יגל) העיר בזה מדברי הרמ"א ריש סי' ר"צ גבי שנת הצהריים, ומ"מ הביא ראי' מליל שבועות, והניח בצ"ע [ולהלן יבואר שכבר קדמוהו בזה]. ובגליון הנז' עמ' ס' דן הרנ"ה רבינא בענין עונג שבת ע"י תלמוד תורה, ובגליון מ"ב עמ' ס"ו צדה עיני דברי הרי"ח הלוי בירנבוים שהביא עוד מקורות ומ"מ בנידו"ז, ואשר ע"כ אמרתי אל אמנע טוב, ואצרף בזה מהרשון עמדי בקונטרס:

בביצה ט"ז. ארשב"ל נשמה יתירה נותן הקב"ה באדם ער"ש, ולמוצ"ש נוטלין אותה הימנו, שנא' שבת וינפש - כיון ששבת ווי אבדה נפש [ור' ביסוד ושורש העבודה דמי שלא טובל בע"ש לא זוכה לנשמה יתירה, ובשו"ת שלמת חיים סי' ז"ן שאל להגרי"ח זוננפלד מדחזי' דכו"ע מברכים על הבשמים דהוו משום דאזלא נשמה יתירה, ואף אם לא טבלו ביום ו', והשיבו דכנראה דאינו זוכה בע"ש, אבל בשבת עצמה עם כללות ישראל חלה הנשמה יתירה על כולם, ועכ"פ מי שאפשר לו לטבול זוכה בזה ביותר], ופרש"י דהאי נשמה יתירה היינו 'רוחב לב למנוחה ולשמחה ולהיות פתוח לרווחה, ויאכל וישתה ואין נפשו קצה עליו', וכעי"ז כ' נמי בתענית כ"ז: 'שמרחיבים דעתו לאכילה ושתיה', ובשטמ"ק לביצה שם ביאר דחל עליו שפע אלוקי ושכל יותר לעסוק בתורה ולעיין במעשה ד'. ואשר לפ"ז יבואר עוד, דהנה בשמות ל"ה ג-ד' כ' 'השבת ויאמר' (ר' שם), וכ' הבעה"ט דד"ת וס"ת הוי תורה, 'לרמז שעיקר התורה בשבת כשאדם פנוי מעסקיו', ועפ"ד השטמ"ק הר"ז מבואר ביותר מעוד טעם, דכיון דהשתא יש לו סייעתא דשמיא יותר לתורה, הרי הוא מחוייב לנצלו כדי להרויח יותר ויותר מצוף נועם אמרי תורתינו הקדושה דישיג בה הרבה יותר. ושו"מ כעי"ז בדרישה סי' ת"ל 'וגם יום השבת הוא מוכן ומזומן ללמוד בו, שיש לו סגולה מצד יתרון הנפש שבאדם בשבת להועיל

לכל מבקש תורה", ור' עוד ברמב"ן לשמות כ' י"א דנשמה יתירה היינו תוספת חכמה, ובספורנו שם: "והיא הבינה יתירה לעבודת האל יתברך, ויקדשהו שיהי' כולו לה'", ובאבן שלמה ט' י' כ' דבכל יום שיש בו מוסף יש לו לאדם נשמה יתירה, והיא תוספת רוה"ק. וע"ע בהקדמת המאירי, ובשו"ת נוב"י תניינא או"ח סי' צ"ד [וראיתי בראשית חכמה (שער הקדושה פ"ג אות ה') דהעיקר ההנאה שיעשה לנפש יתירה בשבת הוא מכוונת התפילה וחידושי תורה, וע"ש (אות ו' וז') מה שהביא מהזוה"ק, ולכאו' יש להעיר בדברי רש"י בביצה הנז' גבי מהות הנשמה יתירה, ודו"ק, ור' ירושלמי דשבת פט"ו ה"ג].

ובעצם ת"ת דשבת, הרי כבר ידוע בשם הח"ח (ר' לב אליהו, בתולדות שבראש ח"א עמ' 86) דהנה אחז"ל דשקולה שבת כנגד כל התורה כולה, והגר"א כ' דכל מילה הויא מצות ת"ת בפ"ע (ע' ברכ"ש לקידושין סי' כ"ז), הרי דעל כל מילה בלימודו בשבת מקיים תרי"ג מצוות, ובדקה ניתן ללמוד **200** מילים, וממילא דקת לימוד בשבת שוה **122,600** מצוות, ושכר שעת לימוד תורה בשב"ק שקולה כנגד **7,356,000** מצוות, ע"כ. ולכאו' יש להוסיף על חשבון זה משאחז"ל ריש פאה דשקולה ת"ת כנגד כל המצוות, וממילא אף ביום חול יש להכפיל כל מילה ב-**613** מצוות, ועתה צא וחשוב לכמה יעלו בשב"ק, והבא"ח ש"ב פ' שמות בהקדמה כ' בשם המקובלים דהפועל הנעשה מהלימוד בשבת **כפול פי אלף** מהנעשה מהלימוד בימי החול (ומטו משמיה דהגרב"צ אבא שאול דאמר כן נמי על כל שנת השמיטה דת"ת בה כפול אלף, ולא ידעתי אם נכונה השמועה, אך עכ"פ השתא צא ובדוק כמה מצוות מקיים בלימוד תורה ביום השבת דשנת השמיטה), וע"ע בבן איש חיל א' תשו' א' דעסק התורה ביום שבת יעלה למקום גבוה ועליון **כמה וכמה מדרגות יותר מימי החול**, ואתה הרואה חשב נא וראה כמה אפשר להרויח בהאי עלמא מצוות לאלפים ולרבבות עד אין מספר, יקרה היא מפנינים, מאירה לארץ ולדרים, וכל חפצים לא ישוו בה - אפי' חפצי שמים, ועל כל רגע שמבטלה כמה הפסד מפסיד לנצח נצחים, וכבר אחז"ל הוי מחשב שכר מצוה כנגד הפסדה, ומצינו בחז"ל שקראו לד"ת מילי מעלייתא (ע' זבחים ב': וסוכה מ"ג:), ואמר ראב"ח (הוריות י"ג) עה"פ (משלי ג') יקרה היא מפנינים - מכה"ג שנכנס לפני ולפנים, וחביבין ד"ת על הקב"ה יותר מכל באי עולם (תדבא"ר פי"ד), וחביבה תורה מכל הקרבנות (תנחומא צו סי' ז'), ועוד, שבשבילה נברא העולם (שם יתרו סי' י"ד), ועוד, כששאל דוד מה' לא שאל אלא תורה (ספרי קרח ח"י ב', וע' מדרש הגדול פ' עקב שאמר דוד להקב"ה, זכיני לתורתך שדברי תורתך עריבין עלי מן הכל, וכבר בתהלים אמרה, ר' פי"ט, ופקי"ט פע"ב), וכהיא דברכות (ט"ז.), רבי אמי ורבי אסי הוו קא קטרין ליה גננא (קושרין לו חופה להשיאו אשה. רש"י) לר' אלעזר, אמר להו אדהכי והכי איזיל ואשמע מילתא דבי מדרשא ואיתי ואימא לכו כו', אתא ואמר להו, אמרו ליה אילו לא באנו אלא לשמוע ד"ז דיינו, וע' בזוה"ק (פ' משפטים דקכ"א), אי לא אתינא הכא אלא לשמוע מלא דא סגי, וע' ברכות כ"ד. ורש"י ורבינו יונה, ובסוטה ט"ו. ורש"י ותוס' בשם רבינו הלל ורס"ג וערוך, וקידושין כ"ב: ורש"י ותוס', ע"ד הגמ' בהא דדורשי חמורות או דדרשו כמין חומר, ומכלל דבריהם דהיינו כצרור מרגליות או בושם (כחומרתא דפילון דשבת ס"ב., ע"ש רש"י) או זהב (ועע"ש ובחולין קל"ד: וביעב"ץ שי"מ מל' קשירה וחתימה או מל' מעשה בל' ארמי), ונקראת כלי חמדה (אבות פ"ג מי"ד ואדה"נ פל"ט מ"א, ור' בשבת פ"ח: דאמרו מלאה"ש לפני הקב"ה חמדה גנוזה כו'), **והיינו משום שככל אשר יוסיף האדם להשיג בה - כן יוסיף לחומדה לפי שאין קץ לסודותיה ופירושיה** (אהבה בתענוגים למוהר"א אזולאי באבות שם, וע"ע בדברי נכדו מרן הרחיד"א בס' כסא דוד דרוש י"ב, שהבי"ד האר"י דפשטי ההלכות הם כמו גוף והיינו גופי הלכות, ע' אבות פ"ג מח"י, והנשמה היא סודות התורה, וביאר עד"ז דהחמדה הוא הסוד, שמותיו של הקב"ה ורזין עילאין, והתורה שבידינו הוא גוף, והיינו כלי חמדה, כלי שמחזיק החמדה שהוא הסוד, ומלאכה"ש רצו הסוד לבד, וע"כ לא הזכירו 'כלי' אלא 'חמדה' לבד, וממילא א"ש דמלאכה"ש לא זכו בתורה מדינא דבר מצרא כיון דאיכא פסידא למוכר, ועע"ש ובכ"מ בספריו מש"כ אודות אי שייכות דינא דבר מצרא להכא), ויעוי' שבט מוסר פי"א דכשמחדש האדם חידוש נכנסת שמחה בליבו, והיינו משום שאור התורה שלמד וחידש נכנס שם, ומאיר באופן שהתורה כנר להאיר לנשמה ולשמחה, וע' רמב"ן בדרשת תורת ה' תמימה ובחינוך בהקדמתו דאילולי התורה אין בין האדם לחמור כלום, ולדבריהם יבואר הא דאסור לו לאכול בשר בהמה חיה ועוף כדאי' בסופ"ג דפסחים, וע"ש בר"ן בשם רבינו יהודה אלברגילוני' וכ"ה במאירי, ולכעי"ז כיוונו המהרש"א והבן יהוידע. וע"ע בשער טעמי המצוות בפ' עקב שהאר"י ביאר דע"ה א"י לברר ניצוצות הקדושה מתוך המאכל, וגם דשמא ידבקו בו הסיגים שבבשר ונפשות רעות שמגולגלות בו, ואין לו תורה שיוכל לדחותם, ולול"ד נ' דהיינו דשוה הוא לבהמה, וכיון שאין בו תורה אין לו מעלה על הבהמה ואין לו זכות לשוחטם ולאוכלם, דמאי חזית דדמך סומק טפי (וע' בחי' אגדות להמהר"ל). וע"ע בחומת אנך למרן הרחיד"א בתהלים ק' שכ' בשם המהרח"ו שא"ל רבינו האר"י שלא זכה לידיעתו והשגתו הגדולה כ"א בגלל השמחה שהיה שמח בלימוד ובעשיית המצוות, וע"ע ביש"ש בב"ק פ"ז סי' ל"ז ובגיטין פ"ד סי' כ"ט, ובדברי האוה"ח הידועים בדברים כ"ו י"א, ובזוה"ק פ' שלח דקע"ד (והביאו הכה"ח סי' ר"צ סק"י, ע"ש ובס"ק י"א) אמר זכאה חולקיהון דכל אינון דמשתדלין באורייתא יומא דשבתא משאר יומין, וע"ע מש"כ בס' מנורת המאור (לרבי ישראל אלנקואה, פרק ח') דשבתות וימים טובים אע"פ שחייב אדם לאכול בהם ולשתות, צריך גם כן ללמוד תורה בהם ולשקוד על בתי כנסיות ועל בתי מדרשות ולא ישב בטל, שאין לך עונג ולא שמחה יותר מתלמוד תורה (ובהקדמה לקונטרסי שלמי ידידיה העתיד לראות אור בס"ד הארכתי עוד הרבה במאמר אודות מעלות התורה, כבודה, שמחתה, שקידתה, ומעלת חכמיה וכבודם, ע"פ מקורות רבותינו, ואכמ"ל בזה, ועוד חזון למועד), ונורא למתבונן.

וראיתי במאירי לשבת קי"ח: דבירושלמי אמרו במה מענגו (לשבת), מר אמר בשינה ומר אמר בת"ת, ולא פליגי כאן בתלמיד כאן בבעה"ב, ופי' רבותיו שהתלמיד מענגו בתורה ובעה"ב בשינה, אך המאירי עצמו ביאר איפכא, דהתלמיד ששונה כל השבוע מקיים בשבת עונג בשינה, שלא יהא שכלו לאה יותר מידי, אך בעה"ב דכל יומות השבוע מתעסק בעסקיו ראוי לו להתעסק מעט בשבת בת"ת דרך עונג, והביא שמצא כן במדרש מתן תורה, ועכ"פ ודאי פשוט הוא דאין כוונת המאירי דת"ח יכול לילך בטל כל השבת ח"ו, אלא שיכול לנוח מעט יותר שיוכל ללמוד בראש צלול יותר בשבוע שלאחריו, ועי' ב"י סי' פר"ח משה"ב משם הירושלמי, וברמ"א סי' ר"צ ס"ב ובמ"ב סק"ג. ומ"מ שמא יש להוכיח מהמאירי להיעב"ץ בסידורו שכ' שלא ילמד בשבת בעיון גדול כדרכו משום עונג שבת, ופליגי עליה רבוותא, ולמשל ע' שו"ת תורה לשמה סי' ק"י שהוכיח מזבחים ד"ב להתיר בשופי הלימוד בעיון בשבת, וע"ע בחזו"ע לשבת ח"ב מעמ' רי"ג שדחה דברי היעב"ץ הנז' בהוכחות מכ"מ, ואף ללמוד במקום שאינו רגיל שרי, ויעוש"ה עוד בזה ובענין נדידת שינה מעיניו כל ליל שבת (ר' להלן), בסיימו בדברי מוהר"א הכהן בס' טהרת המים מער' י' אות כ"ו: "נ"ל שהכל לפי מה שהוא אדם, שאם הוא מצטער מזה ומתבטל מעונג שבת, וכל היום ההוא הלוך ילך ובכה מחוסר השינה בלילה, בודאי שאיש כזה ישכב ויישן ותערב לו שנתו, אבל **אדם אשר זיכהו ה' בכחו ואונו ויש לאל ידו להיות מן העומדים בבית ה' בלילות, והוא שמח וטוב לב בתורתו, ואדרבה מתענג בהאי תענוגא עילאה כמוצא שלל רב, וכולי יומא לא פסיק מיניה חוכא כי כביר מצאה ידו בתורה, אז בודאי הגמור הנשאר ער כל הלילה בלימוד התורה - היתר גמור הוא, ולית דין צריך בשש**".

ועוד כ' היעב"ץ דלא לבטל השינה בשבת, וכ"ה בלב חיים דנטה לאסור איס"ר להיות נעור כל ליל שבת וללמוד, והן אמנם דלכאו' אפש"ל דמאן דהתורה עונג היא לו, כדאמר דהע"ה בגודל השמחה בה, וכנז', ואם זוכה להרגיש העונג והשמחה למה שיאסר, אלא דאכתי יל"ד בטענתו הנוספת שם בהתבססו ע"ד המאירי באבות פ"ג מ"ה אהא דתנן הנעור בלילה כו' הר"ז מתחייב בנפשו, דהיינו כל הלילה, כי התעוררות יותר מדאי תזיק מאוד, ע"ש (ומ"מ לכאו' י"ל דבשלמא בזמנם שלא היו כ"כ מבטלים מלימוד היום בשביל לימוד הלילה, משא"כ בזה"ז דישנים קודם הלילה וביום למחרת, ולבסוף מתברר שכמעט ישנים יותר מלילה רגיל, ובכ"ז היו עייפים בלילה...), ויש חולקים, ולמשל יעוי' ס' צפיחית בדבש (לאבי הגאון בעל פתה"ד) סי' כ"ד שטען להתיר מכמה ראיות, וחדא מינייהו דנוהגים בליל ב' דשבועות בחו"ל החל בשבת דנשארים ערים בלילה לתיקון ליל שבועות, וכן המנהג הפשוט ואין פוצה פה ומצפצף, ועפ"ד לכאו' אפש"ל יותר דהרי גם ביו"ט נצטוינו על כבוד ועונג, ואעפ"כ ערים בליל שבועות, ומיו"ט תילף לשבת, אך בלא"ה ע"ש דכבר דחה ראי' זו דשאני ליל שבועות דאית ביה רזין עילאין וענינים מיוחדים, וע', ור' לעיל בסמוך ממש דברי הרב חזו"ע.

וכשאני לעצמי נ"ל דהנה בפרק שירה יש ז' אמירות לתרנגול, וכ' מוהר"א (בן הגר"ח) פאלאג'י בס' ואברהם זקן מער' פ' אות ח' דהם כנגד ז' ימי השבוע, ואשר לפ"ד נל"ב הא דבקול ז' אומר התרנגול (תהלים קי"ט קכ"ו) עת לעשות לה' הפרו תורתך, עפ"ד המאירי דת"ח בשבת ינוחו (והיינו 'הפרו' - דמשמע דמיירי באותם דעד האידנא למדו), והוי ראי' לשיטתו מהאי פרקא המיוחס לדוד המלך ושלמה בנו, וכבר רבי אליעזר הגדול אמר עליו דכל העוסק (ע' היטב בדברי מרן הרחיד"א בכבר לאדן דקנ"ב. בשם גורי האר"י, ובדברי רבינו הגרח"פ בס' ימצא חיים סי' ס"ד) בפרק שירה בעוה"ז הרי הוא בן העוה"ב, וניצול מפגע רע ויצה"ר ושטן וכל מיני משחית ומזיקין.

איברא, דאפשר לפרש נמי באופ"א, דהכוונה להא דאמר רבה בפסחים ס"ח: דהכל מודים בשבת דבעי' נמי לכם, מ"ט, וקראת לשבת עונג, וממילא לק"מ על החולקים ע"ד המאירי, ודו"ק.

הדרן לדידן, הנה בביצה שם ובשבת י': א"ל הקב"ה למשה, משה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה, ואני מבקש ליתנה לישראל, לך והודיע אותם, וע' באוה"ח הק' בשמות ל"א ט"ז דאוקמיה על הנשמה יתירה, דיש מקום שנקרא גנזי המלך והוא בבחי' עולם עליון, ונשמה זו משם חצובה, וע"כ תקרא שבת כשמו של העולם שממנו היא באה, עליו אחז"ל בר"ה ל"א. עולם שכולו שבת, וההוא עלמא אין בו עצבון כ"א עונג ושמחה, וע"כ צוה ד' להרחיק ביום שבת כל אותם בחינות החול, המלאכה והעינוי, **'כי באחת מהנה תגעל הנשמה משבת בקרב איש'**.

ויעוי' בכה"ח סי' נ"ר סקי"א שכ' טעם לחזרה בתשובה בע"ש, דהוי כדי שיוכל לקבל נשמה יתירה ממקום גבוה [א"ה, נ' שכוונתו היא להא דמבואר בזוה"ק במדבר דרמ"ב: 'לכל חד מישראל נחית ליה נפש יתירה כפום דרגא דיליה, אי הוא חסיד יהבין ליה נפש יתירה ממדת חסד, אי איהו גבור ירא חטא יהבין ליה נפש יתירה ממדת גבורה', ועפ"ז יבואר ביותר גם דברי הח"א דלהלן בסמוך ממש, כיון דאי"ז רק הרגש אלא שלפי הכנתו כך מקבל, ובזה תלוי' הרגשתו ממילא, ודו"ק. ודע עוד דהנה מרן בשו"ע סי' רמ"ט ס"ג כ' דדרך אנשי מעשה להתענות בכל ער"ש, וביאר לזה בב"י דה"ט כדי שיכנסו לשבת כשהם תאבים, וכ' ע"ז בכה"ח שם סקכ"א, וז"ל: "מיהו הרב החסיד בעל דעת חכמה בשער השבת פ"ד כ' דתענית ע"ש טעמו לפשפש במעשיו כדי שתשרה בו תוספת נשמה, כמ"ש הרה"ק בראשית חכמה, והיינו דתלי בבי רב כי ע"י התורה והרהור תשובה זוכה לנשמה יתירה, יעו"ש, והביאו מחב"ר אות ב' וכ' דדבריו חיים וקיימים"].

ור' מש"כ בעל חיי אדם בס' זכרו תורת משה (והוא קצור הל' שבת) בסי' א' ס"ב, וז"ל: יכול האדם להתבונן ולנסות כי כאשר יכוין את דעתו ותהיה יראת ה' בלבו באמת ויהיו מעשיו רצויים, אז בודאי לאחר שטבל בער"ש בכוונה רצויה לקבל קדושת שבת [דו"ק בזה למש"כ לעיל בשם בעל היסוד ושורש העבודה], **יבין בדעתו שנוספה לו נשמה יתרה, כי ירגיש בנפשו יראת הרוממות שבאה לו עד שתבער בו אהבת ויראת ה', וזה בדוק ומנוסה מכמה אנשים כמה פעמים בלא שום ספק, אבל כשאין נשמתו טהורה - אזי לא ירגיש בקדושת שבת,** עכ"ל הנורא. ולמרות שלא זכינו עדיין להגיע לדרגות אלו, מ"מ אפשר להתעורר מהם ליראת שבה בראותינו מגודל רוממותה.

וביו"ט, הנה התוס' דביצה ל"ג: הסיקו דלית ביה נשמה יתירה, אך הרשב"ם בפסחים ק"ב: נקט דאיכא, וראיתי מציינים לשו"ת בצל החכמה ח"ב סי' א' שציין דברי הגאון בעל סידור תפילת החדש (ליוורנו דרנ"ט דיני ברכת אירוסין אות ז') דהא דבשבת א"צ פנים חדשות לז' ברכות, ה"ט דאיכא נשמה יתירה אשר כל אדם נחשב על ידה לבריה חדשה ממש, ולפ"ז י"ל דמוכח דס"ל להשו"ע דאיכא נשמה יתירה ביו"ט, שהרי להדיא נפסק באבהע"ז סי' ס"ב סעי' ח' דא"צ בפנים חדשות בשבת וביו"ט, וציין משם התקו"ז דגם ביו"ט איכא נשמה יתירה אלא שאינה במדרגת נשמה יתירה דשבת [א"ה, ע' של"ה לפ' פנחס שכ' דנודע למקובלים כי המדריגות הנפש הם ה' - נרנח"י, מדרגת נפש - בר"ח ובחוה"מ, רוח - ביו"ט, נשמה - ביוה"כ, חיה - בשבת, יחידה - בעוה"ב, ע"כ יש תוספת קרבן, היינו המוספין של ר"ח וי"ט ור"ה וי"כ, הכל חד, זהו תחילת דין וזה גמר דין, ומוסף שבת ב' כבשים, זכור ושמור בדבור אחד, מורה על שבת של עוה"ז ושל עוה"ב שכולו שבת, ע"ש].

ובעצם דין עונג בשינה, כ' הטור ופסקו הרמ"א סי' ר"צ דאם רגיל בשינת צהרים אל יבטלנו כי עונג הוא לו, וע"ש שע"ת: "וכ' בבר"י שכתבו בשם האר"י שהיה ישן ב' או שלש שעות בשבת, וכ' מח"ב שרבים מקיימים מנהג האר"י, ומי יתן אם יקיימו שאר הנהגותיו ואזהרותיו כי קודש הם", ובבני יששכר בענין השבתות סי' ו' כ' רמז בשם חכמי הקבלה **ד**שינה **ב**שבת **ת**ענוג ר"ת **שבת** [ומקור הידוע לזה (וז"נ כוונת הבני יששכר שהזכיר 'חכמי הקבלה') הוא בילקוט ראובני פ' ואתחנן בשם ס' זר זהב דמטא לזה מהאר"י זי"ע], ועל כגון דא אמרו בדדמי, **ד**שינון **ב**שבת **ת**ענוג..., ואזכיר בזה מעשה שהיה בישיבת פורת יוסף בזמן קדמון שכמה בחורים דיברו ביניהם ביום השבת, ועבר שם מרן הגר"ע עטייה זצוק"ל [אשר בי"ט אייר תש"ע מלאו 40 שנה ליום בו ניצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון האלוקים], וא' הרהיב עוז וטען בדרך מליצה ע"ד הנ"ל דשיחה בשבת תענוג, ויענהו רה"י זצוק"ל בדברי המלך שלמה ע"ה (קהלת י' ב') **לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו, וביאר בדרך צחות ההבדל בין החכם לכסיל באיזה צד הוא שם את הנקודה מעל הש'"ן...**

[וכיו"ב ביאר עוד מרן זצ"ל בהזדמנות אחרת להאי קרא בדרך צחות ומוסר, דהחכם מביט לימינו, לימין הספר, ומתעודד כמה כבר למד והספיק בדברי תורתינו הקדושה, ואז ממשיך הוא בלימודה ביתר שאת ועוז לממש שאיפותיו הכבירות, אולם הכסיל - ליבו לשמאלו, לשמאל הספר, והו"ל יאוש מעיקרא אחר שמתבונן עוד כמה נשאר לו ללמוד וכמה עליו להספיק ומתי יספיק כל זה. ועפ"ד מתבאר בס"ד מ"ש הכתוב יהב חכמתא לחכימין, ולכאו' אדרבה איפכא הו"ל למימר דהרי החכמה לטפש נצרכה, וביותר דאף אצל החכם - החכמה הראשונה מאין תמצא, אלא הוא אשר דיבר הנביא, דהאיש אשר חכמה בו ורוצה להגיע אל המעלה העליונה, ואומר לעצמו מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי, ולא מתייאש מלכתחילה, אז הר"ז זוכה לחכמת התורה, והחכמה הראשונה היא השאיפה לגדולות, **ושפתי חכמים יזרו דעת** (משלי ט"ו ז', וביאר רש"י: יכתירו דעת, כמו זר זהב)].

אלא דבהיותי בזה ראה ראיתי בס' דברי אליהו (שהוא ליקוטים ממה שהביאו בכמה מקומות בשם רבינו הגר"א זי"ע), שהביא משם ס' שער בת רבים ששאלו להגר"א מדוע אינו מרבה לישן ביום שב"ק, הרי אי' בספרים דשבת ר"ת שינה בשבת תענוג, ויענם דכיון שקראוהו בשם תענוג אין ראוי להרבות בו, כמו שחוקי הטבע שבמאכל המרקחת שהוא עשוי לאכילת תענוג לא יאכל האדם ממנו הרבה כ"א מלוא כף אחת קטנה, ע"כ. והנה משמע מלשונו דהא דאמרו דהוי תענוג באו לשלול ריבוי השינה בשבת, ולכאו' יש לחלק טובא בין עונג גשמי המאוס אצל עובדי ד' באמת, לבין התענוג שנצטוינו עליו - וקראת לשבת עונג, ויש בו קיום מצות ה' שהמתענג בשינה ישן בשבת, והאר"י עצמו ישן ב' או ג' שעות בשבת וכנ"ל, והגר"א כשהזכיר דברי האר"י היה נרעד כעדות תלמידו המובהק מוהגר"ח מוולאז'ין, וכמפורסם, וצ"ל דכל מה שאמר הגר"א בזה כדלעיל הוי בדרך צחות לדחותם, אחר דבענוותנותו לא רצה לומר להם הטעם האמיתי של תענוגו בעמל התורה, ויל"ע.

זהירות בצורת הלימוד

הזכירו בגליונות קודמים ליזהר מלפסוק ע"פ ספרי הקיצורים שלא נועדו אלא להוות מראי מקומות לעיון ההלכה (ר' גליון מ"א מ"ב במכתבים ותגובות), וע"כ אמרתי אל אמנע טוב, ואצרף הנלענ"ד כפי אשר כתבתי אצלי מזה זמן בהקדמה לקונטרסי עה"ת 'שלמי ידידיה' [ולמותר להדגיש, שאין בדברים אלו משום פגיעה ח"ו באי מי מן המחברים אשר רבים מהם ת"ח מופלגים הזוכים ומזכים את הרבים בהרבצת תורה, ולא נצרכה דברינו אלא לדידן בני התורה השוקדים על דלתותיה, ומצווים לחקור לתור ולדרוש לחשוף **שורש** נגוהות זיו ההלכה בתפארתה, ללבן אמריה בדקדוק עדי בוא אל **מסקנת הענין** כ"א כיד ה' הטובה עליו], והרי דברים כהוויתן:

אנוכי הקטן עובדא ידענא באי מרבני זמנינו שטרח לבנות פלפול גדול באיזה ענין, וביססו והוכיחו עפמשה"ב בס' דברי אליהו בשם ס' יסודי העקרים בשם הגר"א, **דבירושלמי** אי' דרבי חייא אזל לחד אתר חזא לאחד דתליש עשבא בשבתא, למחר יצא וכתב מחלליה מות יומת, וביאר בהא דכתב ולא אמר מיד בשבת ע"פ מאי דאי' במגילה כ"ד וע"ש רש"י, שהיה קורא לחיתי"ן היהי"ן, וממילא אי אמר היה נשמע שאומר מהלליה, ולכך הוצרך לכתוב. ובא הרב ההוא והציע בניינו ופלפולו קמיה דהגרח"ק שליט"א, ויהי' בשמוע הגרח"ק לדבריו, הפטיר מיד דודאי הוא דלא אמר הגר"א ד"ז מעולם, לפליאתו מנין זה להגרח"ק בבטחון מוחלט כ"כ, ענהו הגאון שליט"א בבקיאותו הידועה [ר' לדוגמא בעלמא בטעמא דקרא פ' נח שהביא די"א שאין לקרוא שם כ"א מאברהם ואילך, והק' ע"ז מ-32 מקומות, עע"ד, ועוד שם בפ' כי תצא הביא די"א דאין לקרוא אשה בשם של איש או איפכא, והוכיח שם ובתקונים והוספות שבסוה"ס מ- 63 מקומות בפסוקים וחז"ל וראשונים דלא חשו לזה]: **פשוט, אין כזה ירושלמי...**

וכמה וכמה הזהירונו רבותינו מלסמוך על ספרי הליקוטים למיניהם יותר מאשר היותם בתור מראי מקומות לידע היכן לעיין למצוא שורש הדברים, או בתור סברא שיש לחוקרה לבררה ולחדדה, ואף על הפוסקים ע"פ השו"ע לבד בלי עיון במקורות הזהירו ביותר, דאלו לא נאמרו אלא להשקוע בתלמודו ומסתפק באיזה דבר ואינו יודע לפושטו, אך בסתמא צריך ללמוד ההלכות משרשם בתלמוד, כמש"כ כ"ז הברכ"י ביו"ד סי' רמ"ו אות ה' בשם הגאונים, ויעוי' בשו"ת הרא"ש כלל ל"א סי' ט' שא"א לפסוק מהרמב"ם בלא לידע מקור הדין בגמ', וכיו"ב כ' המהרש"א בסוטה כ"ב. על הפוסקים מהשו"ע לבדו, וצריך ללמוד הענינים משרשם במקור ההלכה ובטור וב"י, כמש"כ המעדני יו"ט בהקדמתו [אך ע' היטב בהקדמת הרמב"ם למשנה תורה, ודו"ק].

ופוק חזי מה שטרח והאריך להחכימנו דעת בדרך הלימוד, רבינו הגרר"א בן שמעון זצוק"ל ראב"ד מצרים לפנים בשו"ת ומצור דבש (נד' בשנת תער"ב) סי' ה' [בתוכ"ד תשובה לשואלו בענין יציאה עם 'בתי עינים' (-משקפים) בשבת, והכריח דט"ס נפל בדברי הרמ"א בהג"ה בשו"ע סי' ש"א סעי' י"א, ע"ש באורך], והיות ואין ספר התורה הזה מצוי ביד כל, אמרתי אלקטה בשבילים מן האומרים, אשר בחנותו של בש"ם גנוזים, ואנקוט בקצירא כמה פנינים, כאיל המדלג על ההרים, וזל"ק: 'ועל זאת וכיוצא בה באחרת אגלה אזנך להועיל, דע כי אסירי תודה אנחנו לרבותינו ואבותינו זיע"א אשר למדונו מנעורינו שבכל דין אשר נחפוץ ללמוד מדיני הפוסקים הלכה למעשה וכיוצא, אם הדין ההוא המוזכר בדברי הפוסק הוא מועתק מדברי הפוסקים הקודמים לו, ומזכירו בשמו ממי העתיק הדברים, **שלא נסמוך על ההעתקה להוציא ממנה הלכה למעשה בטרם נראה מקור הדברים בשורשן, כי מלאכת ההעתקה כבדה מאד**, ולפי טרדת הפוסק המעתיק יקצר לפעמים בלשון הדין כי יסמוך על המעיין שיראה הדברים במקורן לעת הצורך כו', ובהעתקתו היה מיקל ומורה דרך להמעיין אנה יבקש את הדין שהוא חפץ כו', **והלכת אל המקום אשר יורה אותך, ומן המקור תשאב מים חיים ושתית לרוייה** כו', ובדרך זאת אשר למדונו **ראינו במקומות רבים כי אין להם מספר שמקור הדין עם לשון ההעתקה רב המרחק ביניהם, וכמעט הדין להיפך** כו', וצא ולמד בק"ו מ"ש הסמ"ע בהקדמתו לח"מ, על הפוסקים הדין מדברי מר"ן בשלחנו הטהור לבד מבלי שילמוד תחילה הדין במקורו ברבנו הטור ודברי מר"ן הב"י בשרשן, שקראם **מפירי ברית תורת אלקינו וגורמים רעה לנפשם** וכו', כאשר תמצא כ"ז מפורש בדברי אישי כה"ג הרב יד מלאכי ז"ל בתחילת כללי הש"ע ורמ"א שהביא להקת הפוסקים ז"ל שכולם הוכיחו במוסרם על הדבר כו', ואם ככה הוא לשלחן הערוך אשר מר"ן זי"ע זקקו וטהרו בחכמתו הוא עצמו, ומן שמים זכו לו שחיבוריו נדפסו בחייו כו', **עאכו"כ בהגהות רמ"א זי"ע אשר לדאבון לבבנו כמעט שכב בן ל"ג שנה כו' ביום ל"ג לעומר ש' של"ג לפ"ק כו', עכ"פ שמענו מזקנינו שהגהותיו על הש"ע נסדרו על מקומם אחרי סילוקו ש"ץ לישיבה של מעלה, ותלמידיו הרבים הם שסידרו אותם**', ע"ש עוד אריכות גדול להוכיח דבריו מדברי הרמ"א בעוד מקומות [ואלו דברים שנכתבו לפני כמאה שנה על ספרים שקדמוהו, ומזה יקיש המשכיל בק"ו לזמנינו אשר לעיתים יוצא הלבלר בקולמוסו לכל אשר יחפוץ יטנו, ויעוי' בשו"ת תמים דעים להראב"ד סי' קע"ד שהביא הנהגה מסויימת,

וכ': '**לא נכון הדבר, אבל יש אנשים בעולם שכיון שנזרק דבר אחד מפיהם ואפי' בטעות - מחזיקים בו**' (ומ"מ ודאי דלאו כו"ע חשידי בהכי)].

[ואף אנכי כיהודה ועוד לקרא לא אמנע מלציין רק בתור מראה מקום אשר מצאתי מקדם קדמתה לפני זמן זמנים טובא תוכ"ד לימודי אחר שראיתי הדברים בשרשם, איך אשר בשינוי מועט ישתנה הדין וכוונת הראשונים, דהנה בקידושין כ"ט. אי' דאשה פטורה ממילה דכתיב 'אותו' ולא אותה, והק' התוס' דתפו"ל דהוי מעשהז"ג שנימול בשמיני ללידתו, ועי"ש מש"ת, ואכ"מ, אך הנה הרמב"ן שם תי' דהו"א דכי פטרי נשים ממעשהז"ג ה"מ ממצוות דגופייהו כגון תפילין דמהתם גמרי', אבל מילה דלאחריני יתכן שתחוייב כבי"ד, קמ"ל, וציינו דכיו"ב כ' הריטב"א והאו"ז הל' מילה סצ"ו, ועי' בקה"י בקידושין סי' כ"ח.

אלא, דלפענ"ד נ' דלאו תי' אחד ממש הוא, וחילוק יש ביניהם לדינא, דהנה מל' הרמב"ן משמע לכאו' דקרא דאותו אתא ללמדנו דג"ז בכלל מעשהז"ג הוא ופטורות, דהא ההו"א היתה היפך זה, ונ"ל דהריטב"א כיוון לדבר אחר, וראי' מדלא נקט בריש דבריו דסד"א, אלא נקט בפשיטות דלכך בעי לקרא דאותו כיון דמצד הא דהו"ל מעשהז"ג לא הוי לן למיפטרה, ולפ"ז כ"ה אף למסקנא וכן יהא בשאר מצוות דעבדו לאחריני, ע' ודו"ק בלשונם, ולפ"ז א"ש הא דנקטו האחרונים בהוכחותיהם דלהלן דוקא את דברי הריטב"א ולא דהרמב"ן.

ראשון לציון הנה הנם, דכ' המנ"ח (מ' ל"ב במוסך השבת סי' ט"ל) והגרי"פ פערלא (במבוא לרס"ג סי' י"ב) והבית יצחק (או"ח תשו' ג') והפרדס יוסף (שמות כ"ג י"ב) דעפ"ד הריטב"א נשים חייבות במעשהז"ג התלויה בגוף אחר דנשים חייבות במצות שביתת הבהמה בשבת כיון שהמצוה היא בגוף אחר, ובזה יש שביאר דלא תקשי מהא דשבת (ד"ן:) וביצה (כ"ג.) ומהירושלמי דשבת (פ"ה ה"ד) ודביצה (פ"ב ה"ח) דפרת שכנתו של ראב"ע היתה יוצאת ברצועה שבין קרניה בשבת שלא ברצון חכמים, ומשום דלא מיחה בה נקראת על שמו. **ואשר על ידו השנ'**, הם המנ"ח (מ' קי"ב אות ג') והחמדת ישראל (קו' נר מצוה מ' קל"ד אות ג') שכ' דכיון דהשבתת הארץ בשנה השביעית הוי כציווי על שביתת בהמה וכלים בשבת, והוא גזה"כ דהארץ תשבות, ע"כ אליבא דהריטב"א נשים חייבות ומצוות בזה, ולדעת התוס' דפליגי אריטב"א - נשים חייבות. **ועוד בה שלישיה**, דהנה כ' המנ"ח (מ' שפ"ו אות ז') שלדעת הריטב"א למ"ד דציצית חובת טלית וכלי קופסא חייבים בציצית (ע' מנחות מ"א.), ל"מ מעשהז"ג לפטור הנשים כיון דל"ה מצוה שבגוף כ"א להטיל ציצית בבגד. **וזו רק דוגמא ומשל למקו"א**, ובפרט שבעצמי ראיתי כמה מקומות בספרים ידועים שציינו דברים בשם רבוותא במקום פלוני, ואמינא אנא ניתי ספר לברר הדבר, אך לא זכיתי שם לחזות בדבריהם כי נעדרו 'ממקומם' ולא היו שם כלל, ומי יודע אם כתוב בכלל במקומות אחרים באלו הספרים, ובפרט הדברים מצויים בספרי מחברי זמנינו שלעיתים מעתיק ממעתיק שהעתיק ממעתיק, ויצא מה שיצא, וד"ל].

ע"כ אחר כל דברי האגרת הזאת, הדבר הברור כמו שיסדו רבותינו מורי דרך הלימוד וצורתו כדבעי, דגם בדורנו אנו אשר ב"ה אכשר דרא ורבו הספרים [וידועה מליצתו של רה"י הגר"י צדקה זצוק"ל, שפעם היה מעט ספרים והרבה למדו בהם, ובדור הזה רבו הספרים ונתמעטו הלומדים...], והכל פרוס לפני הלומד כשולחן ערוך, ספרי הלכה לפי נושאים, פנינים ומערכות, מאמרים והערות, ליקוטים הארות וחבורות, אי"ז פוטרנו כלום מעמל התורה לבדוק ולחקור בעיון בדברי **חז"ל והראשונים**, ולדקדק בלשונותיהם אשר דבר מדבריהם לא נפל ארצה ולא נשמט מתחת קולמוסם בהיסח הדעת, ובזה להגיע אל הידיעה האמיתית בעיון ובקיאות, ולא כאותם אשר במקום לעיין בדברי הראשונים חוקרים כל הזמן בכוונת האחרונים, ומנסים ליישבם בכל דרך, ומפלפלים ודנים בדבריהם ומדקדקים בהם, ובזה מושכים זמנם ואינם רוכשים הבקיאות הנצרכת בתלמוד וראשונים, וכפי אשר זעקו על כך כבר מגדולי ראשי הישיבות זיע"א, כהגרא"מ שך והגר"ש רוזובסקי זצוק"ל, ומפסידים העיון האמיתי ע"ד אשר לימדונו בעבר לדקדק בכל דבר, וכמו שהיו לומדים בישיבות בדור העבר בארצות אשכנז ובארצות המזרח, וכפי אשר ידוע שהיה דרכו של הגר"ע עטייה זצוק"ל שהיה מרגילם בשיעוריו בישיבה בדרך הלימוד, ומתעכב למה הוסיף רש"י תיבת '**כלומר**', דהרי בזה משמע שרצה למנוע הבנה אחרת שתתכן בזה, ומ"ט לא סגי להו לתוס' בתי' קמא דהוצרכו לבתרא וכיו"ב, וכך קנו תלמידיו להישרות האמיתית בפלפול אמת להבנת דברי הראשונים וכוונתם עד מקום שידינו מגעת [ולא אמנע מלהזכיר את אשר שח קרוב משפחתנו הגר"י אבא שאול (אחיו של מורינו הגרב"צ זצוק"ל) שליט"א, ששאלו פעם למרן הגר"ע עטייה אודות מה שזכה לכוין מעצמו הרבה לסברות הראשונים, ויענם בנועם שפתותיו: **כשהולכים ברחוב הראשי - פוגשים אנשים, כשהולכים בסמטאות - לא פוגשים כמעט אף אחד...**], אם כי אפשר לראות גם בדברי המלקטים והאחרונים אך רק בתור מראה מקום למי שאינו יודע היכי תמצי, ולזה יבדוק אם סברתו המצא תמצא באיזהו מקומ'ן, וכאשר ימצאנו יעיין במקורו בדקדוק [ודו"ק היטב בענין זה במש"כ בנועם קולמוסו, רבינו הרי"ח הטוב בפתיחת שו"ת רב פעלים, דדרך חכמי הספרדים לתור ולדרוש מכל הספרים ראשונים ואחרונים ואחרוני האחרונים כל אשר תשיג ידם, כדי לברר ההלכה בתשובתם, ועליהם נאמר יפוצו מעינותיך חוצה, אך הדגיש דהיינו **אחר לימודו**, כדי להבחין אם יש עוד חכם שכתב והעלה כסברתו ונמצא הדין נפסק ע"פ שנים, או למען מצוא סברא חדשה אשר לא הרגיש בה].

וודאי שהפלפול הוא דבר הנצרך לחדודי שכלו וכושר הבחנתו לדמות מילתא למילתא, לקרב הקרוב ולהרחיק סברא הרחוקה, ופלפול התלמידים הוא א' מקניני התורה כדאי' בפ"ו מאבות, ובשלהי הוריות י"ד: חד אמר סיני עדיף וח"א עוקר הרים עדיף כו', הי מינייהו עדיף, רי"ז חריף ומקשה (וע"ש רש"י חריף ומקשה מתוך פלפול יתירא דהוה ליה), ורבה בר רב מתנה מתון ומסיק, מאי, תיקו. **אך בד"א** בפלפולי אמת, כעיקר צורת הלימוד שהוא בדקדוק לשונות חז"ל והראשונים, והמדקדק באמת להבין דבריהם ומתייגע בהם ודאי יעזרנו השי"ת ויגיע לחקר האמת, ויפלפל כא' האחרונים וידלה חידושים מתוקים מבאר המים חיים דרבוותא, ובתר הכי כשיפתח ספרן של צדיקים אחרונים יראה שכיוון להרבה מדבריהם כפי אשר יחננו השי"ת, וישכח מרגניתא דלית בה טימיה, ותונח על ראשו עטרת כתר תורה, וידיו רב לו במלחמתה של תורה, דקרו ליה ועני וידע לאהדורי סברא, ויגעת ומצאת תאמין, וודאי שכל גדולי האחרונים טרחו ופלפלו בדברי הראשונים ולא סבבו תדיר סביב ספרי האחרונים, אלא טרחו בעין שכלם לפלפל ולבאר בעוד האבן גדולה ע"פ הבאר, ולא שתו מיד פניהם אל ספרי האחרונים לראות הביאור בלא עמל ועל מי מנוחות יתנהל'ו, ובכך זכו אף הם להיות מן האחרונים ולעמול ולגדול בתורה.

וזה סוד הרגשת העונג בתורה, להגביר חשק החמדה, התאוה והתשוקה, להשביע נפש שוקקה, בעמל התורה ויגיעתה, לא יזוז מחבבה, איידי דאתיא מדרשא חביבא ליה, ובדאורייתא אית ליה ברירה, וירבה בישיבה, ואשריו ואשרי חלקו שימצא חכמה, והוא יידע את מקומה, פיו יפתח בחכמה, לפרש תורה חתומה, יוציא אור תעלומה, וסלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא, דקוב"ה משתבח ביה ממעל וחדי בפלפולא דאורייתא לאמיתה, באשר תורת איש הלז מן המקד"ש היא יוצאה, בדרך הפרד"ס המסורה לן מרבוותא, ועד ראשונים וגדולי האחרונים המפורסמים, הסופגנין והדובשנין, שמנים מזוקקים, ש"ס ופוסקים, משורש הדין והחקירה עדי בירור בצירוף אחר צירוף הדק היטב העמדת ההלכה או הענין על בוריו ללא ספק, לבל יהא חסיד שוטה המחקה אחרים, והוא כעגל לא לומד נוהג בדרכם אשר סללו בנסיבותיהם, בעודו בער ולא ידע ויבין את זאת, דבמקומות רבים מספור הדעות חלוקות, ונעשו אגודות אגודות, וישתנה הדין בין החוגים והעדות, ופעמים מיתלא תלי וקאי בצורת הענין, ותקבע ההלכה לפי האיש אשר ידובר בו, על כן אשרי אנוש יעשה זאת, ובן אדם יחזיק בה לאכול מפריה ולשבוע מטובה, הפוך בה והפוך בה דכולא בה, ולא ישתמט באומרו הרי זה כבר הוקשה לרבוותא, 'והגרעק"א הניחו בצע"ג ואיככה אוכל אני לדון בישוב קושייתו' [והאמין לאשר שמע באומרים לו כן וכמפורסם], **דאנן מאמינים אנו לאשר קיבלנו במסורה מרבותינו דלכל אחד יש חלק בתורה שעליו לגלותו**, ע' אבות (פ"ג מ"ח) רבי דוסתאי בר ינאי משום רמ"א, כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו, וביאר מרן הרחיד"א בס' חסדי אבות שם דכ"א קיבל חלק בתורה בסיני, ואם הוא יר"ש זוכה להוציא לאור את אשר קיבלה נשמתו, והחידוש ההוא אין אחר יכול לחדשו כי הוא חלקו, והעונש הנז' הוא בששכח החידוש השייך לשורש נשמתו, ועע"ש במ"ט משה"ב משם מהרי"ז, והוסיף לבאר בזה מאחז"ל (פסחים נ'.) דאשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, וע"ע בילקו"ש (שה"ש ד' י') אהא דכ' לריח שמניך טובים - אר"ל מה השמן הזה כל מה שאת מפטמו את מריח בו כמה ריחות, כך ד"ת כ"ז שאתה דורשם אתה מוצא בהם כמה מיני טעמים, וע"ע רש"י (שה"ש ה' ט') עה"פ מראהו כלבנון - דהמסתכל ומתבונן ביער שמלבלב מוצא בו פרחים ולולבים, כך ד"ת ההוגה בהם תמיד מחדש בהם טעמים. וכיו"ב מצאתי במושב זקנים (מבעלי התוס' עה"ת בראשית כ"ט ב') עה"פ וירא והנה באר בשדה - מה שדה זה אדם זורע חטה אחד וכמה גרעינים יוצאים ממנה, כך התורה - אדם פותח בדבור אחד, כמה טעמים יוצאים ממנה, וכ' (דברים ז' י"ד) לא יהיה בך עקר ועקרה, וכ' הבעה"ט דהוא בגי' - בדברי תורה (וע' בכורות מ"ד:). ועי' של"ה (שבועות ל') דע"י פלפול של אמת יכול האדם לחדש פלאי פלאות בכל הלכה והלכה, ועמהרמ"ש (דרושים נחמדים בשלהי חולין קטע ב') דביאר להא דהתורה מונחת בקרן זוית, דהיא מעט הכמות ותופסת מקום זעיר, ועכ"ז כל הרוצה ליטול יבוא ויטול, 'וכ"א מוצא בה דבר חידוש חדש ממש אשר לא ראתה עין מי שקדמו', ועי"ז יזכה שתקרא התורה על שמו [עע"ז י"ט. ומה שביאר בזה רבינו בבניהו בחתימת התלמוד במאמר הארוך בסוף עוקצין, וע' בזוה"ק (פ' שמות) ומה שביאר בזה הרמ"ק באור יקר (ש"א סי"א) שהמחדש חידוש בתורה, הקב"ה כותבו למעלה בשם המחדשו, והייחוד הנעשה ע"י החידוש ההוא יתייחד על סוד נפש האומרו, ע"כ. וכבר מצינו כעי"ז בגיטין (ו':) דאשכחיה ר' אביתר לאליהו, א"ל מאי קא עביד הקב"ה, א"ל עסיק בפלגש בגבעה, ומאי קאמר כו' אביתר בני כ"ה אומר, יונתן בני כ"ה אומר, ע"ש, ואי' בתנחומא (חוקת פ"ח) דכשעלה מרע"ה למרום, מצאו להקב"ה שהיה אומר אליעזר בני אומר עגלה בת שנתה כו']. וע"ע בראשית חכמה (שער הקדושה פ"ג אות ה') דעיקר ההנאה שיעשה לנפש יתירה בשבת, הוא מכוונת התפילה וחידושי תורה, וע"ש (אות ו' וז') מה שהביא מהזוה"ק, ולכאו' יש להעיר בדברי רש"י בביצה (ט"ז.) גבי מהות הנשמה יתירה, וע"ע בשטמ"ק (ביצה שם).

[אך ודאי דכשבא ליישב משה"ק רבוותא **אל ישכח מעמדו, וידע על מי הוא כותב, ולא יצא הלבלר בקולמוסו בביטויים אשר אין הדעת סובלתם על ראשונים כמלאכים, אלא ישתמש בענות חן, ויזכור דאנן כננס על גבי הענק כמו שהגדירו בזה** (ע' הקדמת שבלי הלקט בשם התורי"ד, וע"ע בהקדמת החוו"ד, ור' בתפא"י למדות פ"ג בבועז אות ג' שהגדיר עצמו: הננס נושא הפנס), וצא וראה מה שהאריך רבינו בהקדמת שו"ת רב פעלים בחריפות רבה שלא כדרכו על דברי מהרש"ל בשו"ת סי' צ"ח בנוגע לתנא האלקי אדונינו רשב"י, ועל דברי היעב"ץ בכ"מ, בציינו נמי לדברי מרן החיד"א במחז"ב או"ח סי' ק"ע וסי' רמ"ד וסי' תרצ"ה, ואנן אזובי הקיר מה נענה אבתרייהו].

וק"ו בעניני הלכה דמצוי כיום שמביאים על כל ענין פסקים והוראות משם גדולי הדור זצוק"ל ושיבלחט"א, ויש הסומכים ע"ז כהלכה למשה מסיני, מפי הגבורה, והא ודאי בורכא, ויש להדגיש זאת, דאף דמעלה גדולה איכא בעצם הצגת הנידון והאיבעיא וכיווני ההלכה כדי לעורר דד"ז אינו פשוט כ"כ ויש בו שאלה, אך מצוה גדולה לחזור ולהדגיש דאין לסמוך ע"ז ח"ו הלכה למעשה, דידוע ופשוט דבכה"ג התשובה יכולה פעמים רבות להשתנות לפי הצגת צורת השאלה או לפי מצבו של השואל ולאור הנתונים בההוא עידנא, ופעמים רבות משתנה ונכתב כהבנת השומע, ולעיתים אף טורח להסביר ולבאר דברי גדול"י בעוד שאפשר לבאר כוונתם באופ"א, אשר ע"כ פשוט דיש לדון על כל מקרה וענין לגופו, וכל הדבר הקשה יביאון אל פוסקי הדור שרי התורה וההלכה, ובאיסורין לכו"ע לא יעביד איניש דינא לנפשיה. ושו"ר אחר כתבי, בחיי עולם לרבינו הגרי"י קניבסקי זצוק"ל ח"ב פ"ח בהע' אריכות גדול, ויעוי' עוד בדברי הגרש"ש בהקדמתו לשערי יושר אודות הדרך הנכונה בלימוד בספרי האחרונים [**ושוב עלי להדגיש דאין בכ"ז זלזול ח"ו באיזה גדול ות"ח מן האחרונים שכולם כוונתם לטוב ועמלו בתורה, וודאי דאינהו נמי מצוקי ארץ ושיבלחט"א חפצם שלא יסמכו עליהם בלבד, אלא יעיינו בכל דבר בשורשו בדקדוק גדול**], ואף שאיני ראוי להיות מן המוכיחים מ"מ זה הדבר פשוט הוא ואין בו שום חידוש, ורק שבנו ושנינו בדרך אגב את אשר לימדונו רבותינו מפיהם ומפי כתבם, והדברים ידועים לכל בר בי רב אפי' דחד יומא, ואין להסתפק בזה.

* * *

בגליון הקודם (מדור מכתבים ותגובות) כתבתי דברים בענין קבלת מנהגים, והעירוני בזה עוד למש"כ הטור בחו"מ סי' שס"ח בשם רב שרירא גאון **דהמשנה מנהג הוא בכלל לא תסיג גבול רעיך** - את גבול הראשונים, ור' עוד בדברי החת"ס (או"ח סי' נ"א): "כל המפקפק על נימוסנו ומנהגנו **צריך בדיקה אחריו**", ויעוי' עוד בדבריו ליו"ד תשו' ק"ז דלשנות מנהג אבותינו **איסור תורה הוא אצלנו**, וע' מעשה נורא בדברי המהרי"ל (הל' יוהכ"פ דמ"ז.), וע"ע בדברי הרשב"א בתשו' סי' ט', ואין להאריך במקום שראוי לקצר האידנא.

שלמה ידידיה בן שמעון - בני ברק

לכבוד מערכת "אליבא דהלכתא", שלום וברכה!

בראשית רציתי להודות לכם על הגליונות הנפלאים המלאים מזן אל זן בפנינים נחמדים, בירורים נפלאים בעיון ובבקיאות לברר ולאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, בזכות זה תתברכו משמים.

במה שכתבתי בגליון מ"ד לענין יוצא להציל, התירו סופן משום תחילתן, רציתי להוסיף בזה ב' הערות.

א. הר"ן בשבועות פרק שלישי דף י' בדפי הרי"ף כתב שם וז"ל: מיבעיא לי האומר שבועה שלא אוכל כלום חודש ימים מהו דינו, אם נדמהו לשבועה שלא אישן ג' ימים ונימא שיאכל לאלתר, שזה ג"כ א"א לו לעמוד בשבועתו או לא, אלא יעמוד בשבועתו עד שיסתכן ואח"כ יאכל. ונ"ל דלא דמי לשלא אישן שלושה ימים, דהתם היינו טעמא דישן לאלתר מפני שהוא דבר שאי אפשר, דבעל כרחו ישן בתוך ג', והלכך לא חיילא שבועה עליה כלל, אבל זה יכול לעמוד בשבועתו, מאי אמרת שימות לכשיסתכן תדחה שבועתו מפני סכנת נפשות, מכל מקום לא יאכל אלא שיעור שיהא יכול לעמוד עליו. אלא שראיתי להרמב"ם ז"ל שכתב בפרק א' מהלכות שבועות ששבועת שוא היא כגון שנשבע שלא יישן שלושה ימים לילה ויום רצופים, שלא יטעום כלום ז' ימים רצופין, וכן כתב בפרק ה', ועיי"ש שמסיק מטעם אחר דהוי שבועת שוא, משום שנשבע להמית עצמו, ומחמת זה הוי נשבע לעבור על דברי תורה ממש, הלכך מלקין אותו ואוכל מיד, ע"כ דברי הר"ן שם בשבועות.

ולכאורה יש מקום לדון במה שנכתב בגליון מ"ד אלול תש"ע עמוד ס"ה בענין אם יש אופן שפיקוח נפש אינו דוחה שבת, בדברי הגאון ר' אלחנן וסרמן זלל"ה בביאור דברי המג"א דיש אוסרין בהפלגה בשיירא, וכתב דמחמירין להסתכן אם עברו והפליגו, והיינו בהא דאיתא בשו"ע היוצאים בשיירא במדבר, והכל יודעים שהם צריכים לחלל שבת, כי מפני הסכנה לא יוכלו לעכב במדבר בשבת לבדם, ג' ימים קודם השבת אסורים לצאת, ועל זה כתב המג"א דמחמירין להסתכן אם עברו והפליגו, ועל זה מקשה דלכאורה תימא הא אסור להחמיר על עצמו בסכנה, וי"ל הא דפיקוח נפש דוחה איסורין אין הכוונה דבשביל פיקוח נפש הותר לעבור עבירה, אלא דבמקום פיקוח נפש נדחה האיסור ואין כאן עבירה, אבל אי משכחת שבמקום פיקוח נפש יצטרך לעבור באופן שגם ע"י פיקוח נפש לא יהא נדחה אסור לעבור, וכשמכניס עצמו לידי דחיית שבת, האיסור מתלי תלי וקאי, דאם יחלל שבת אח"כ נמצא למפרע שעבר במה שהכניס עצמו לזה, והאיסור הזה אין עליו דחיה, ובכה"ג גם בפיקוח נפש אסור, עיי"ש ביאור דבריו באריכות.

מוכיח מהר"ן דלא כסברת הגרא"ו זלל"ה

ולכאורה מדברי הר"ן בשבועות מוכח דלא כסברת הגרא"ו זלל"ה, מהא דכתב הר"ן שהא בנשבע שלא אטעום כלום חודש ימים, דיכול לעמוד בשבועתו, והיינו שלא יאכל עד שיגיע למצב של פיקוח נפש, ואז כשיגיע למצב של פיקוח נפש יאכל מפני סכנת נפשות, ולכן השבועה חלה עליו, ולפי דברי הגרא"ו זלל"ה הרי לכאורה כיון שהוא הכניס עצמו להאי מצב של פיקוח נפש, שהרי הוא זה שנשבע שלא אטעום, וא"כ הרי גם כשיגיע למצב של פיקוח נפש ג"כ יהא אסור לאכול, שהרי אם יאכל הרי עבר למפרע האיסור בזה שנשבע שלא יאכל חודש ימים, והוא גרם שיגיע למצב של פיקוח נפש ויצטרך לעבור על דבר תורה, ובזה שנשבע לא היה לו היתר של פיקוח נפש, כיון שאף אחד לא הכריח אותו לישבע, וא"כ בזה לא יהיה לו היתר לאכול.

ובאמת בסוף דבריו כתב הר"ן דהוי שבועה לעבור על דברי תורה, והיינו שימית עצמו בזה שלא יאכל חודש ימים, דזה הוי דבר מובן, ואין השבועה חלה לעבור על דברי תורה.

אבל מה שכתב בתחילה שהשבועה חלה ולא הוי שבועת שוא, כיון שיכול לא לאכול עד שיגיע למצב של פיקוח נפש, ואז יהיה היתר של פיקוח נפש ויוכל לאכול, זה לא מובן לדברי הגרא"ו זלל"ה, שהרי לדבריו באמת הבין שיהיה אסור לאכול לעולם אף שיהיה במצב של פיקוח נפש, כיון שלא היה לו היתר בזה שנשבע שלא אטעום חודש ימים, וכיון שעל זה אין לו היתר של פיקוח נפש לעולם יהיה אסור לאכול.

אלא מוכח מדברי הר"ן דלא כסברת הגרא"ו זלל"ה, אלא אע"פ שעבר איסור בזה שנשבע שלא אטעום חודש ימים, כיון שמכניס עצמו למצב שיהיה בסוף פיקוח נפש ויצטרך לעבור על שבועתו, מ"מ אחרי שנשבע הדין הוא שכשיגיע מצב של סכנת נפשות יהיה לו היתר של פיקוח נפש ויתיר לו לאכול כדי שיעור, ולכן כתב הר"ן שבזה שנשבע שלא אטעום חודש ימים השבועה חל, ואסור לאכול עד שיגיע למצב של סכנת נפשות, ואז יאכל מחמת היתר של פיקוח נפש כדי שיעור, כך לכאורה משמע.

מביא סברא לדחות הראיה מהר"ן ונוכל להסביר כדברי הגרא"ו

אך יש שרצו לדחות הראיה, דהנה יש נידון בראשונים האם אדם שנשבע שלא יאכל ככר זה, ולבסוף עבר על שבועתו ואכל ככר זה, מתי עובר האיסור, האם בשעה שאכל הככר, שאז מקרי שעובר על השבועה שאוכל האיסור, או דילמא עכשיו שאכל הככר נמצא שהשבועה שנשבע שלא יאכל לא נתקיימו דבריו, א"כ למפרע עובר האיסור בשעה שנשבע שלא נתקיימו דבריו.

וא"כ לענייננו בדברי הר"ן אם נאמר שסובר כדעת הראשונים שהאיסור הוא רק בשעה שאוכל הככר ולא בשעה שנשבע, א"כ מובן מאד דברי הר"ן אף אם סובר כדעת הגרא"ו זלל"ה, דדוקא בשבת אמרינן דזה שהכניס עצמו למצב של חילול שבת, אמרינן שבזה לא היה לו היתר של פיקוח נפש, ולכן גם אח"כ יסתכן ולא יהיה לו היתר של פיקוח נפש.

משא"כ בסוגיין דידן בשבועה שלא אטעום חודש ימים, הרי בשעה שנשבע לא עבר שום איסור אפילו אם בסוף אוכל, כיון שבשעת שבועה לא עובר שום איסור, וכל האיסור אינו עובר אלא בשעה שהוא אוכל, ואז יש לו היתר של פיקוח נפש, בזה גם לדעת הגרא"ו זלל"ה יהיה לו היתר של פיקוח נפש, ומותר לו לאכול כשיגיע למצב של פיקוח נפש.

ורק אם נסבור כדעת האומרים שעובר איסור למפרע בשעה שנשבע, בזה אפשר לומר שכיון שבשעה שנשבע לא היה לו היתר של פיקוח נפש, והיה אסור לו לישבע והוא כן נשבע, לא נתיר לו לאכול גם אח"כ כשיגיע למצב של פיקוח נפש.

מביא להסביר שני הצדדים דלעיל

עכ"פ היוצא מדברינו, שלפי דעת הגרא"ו זלל"ה כשבאנו לדון אם נשבע שלא אטעום חודש ימים, ולבסוף הגיע מצב של פיקוח נפש, האם מותר לו לאכול מחמת היתר של פיקוח נפש, זה תלינן במחלוקת הראשונים מתי עובר איסור של שבועה כשלא נתקיימה שבועתו, האם בשעה שנשבע או בשעה שעובר על השבועה, אם נפרש שעובר האיסור בשעה שנשבע א"כ כיון שבשעה שנשבע לא היה לו היתר של פיקוח נפש, שהרי לא היה לו חיוב לישבע, ולכן גם אם בסוף יגיע למצב של פיקוח נפש אסור לו לאכול.

אך אם נפרש שהאיסור אינו אלא בשעה שעובר על השבועה, והיינו בשעה שאוכל, לפי"ז אפשר שכן יהיה מותר לו לאכול בשעה שיגיע למצב של פיקוח נפש, כיון שבשעה שנשבע שלא אטעום לא עובר כלל איסור אף אם בסוף לא אוכל, וכל האיסור אינו עובר אלא בשעה שהוא טועם, וא"כ הרי יש לו היתר של פיקוח נפש ויהיה מותר.

וכל הסברא של הגרא"ו זלל"ה מתאים דוקא בציור שהוא מדבר שם, היינו שנשבע שלא אוכל ככר א' אם אוכל ככר ב', והוא אכל ככר א' ברצון, ואח"כ יש לו פיקוח נפש לאכול ככר ב', בזה אומר הגרא"ו זלל"ה שאע"פ שעכשיו יש לו היתר של פיקוח נפש, מ"מ הרי האיסור הוא עובר בשעה שאכל ככר א', ואז לא היה באונס אלא ברצון, וא"כ על זה אין היתר של פיקוח נפש, והיינו ששם זה מובן מאד, כיון שהמעשה איסור הוא בשעה שאוכל ככר א', ובזה היה ברצון ואין לו היתר של פיקוח נפש, ולכן אסור לאכול ככר ב' אע"פ שיסתכן, כיון שככר א' היה ברצון, ובזה הוי עיקר מעשה האיסור, וכן בציור של המג"א שיש לו עכ"פ מדרבנן איסור להכניס עצמו למצב שיצטרך לחלל שבת, שאסרו חז"ל תוך ג' ימים להפליג בספינה, וזה הרי היה ברצון, לכן אסור אף בפיקוח נפש.

משא"כ בציור של הר"ן בשבועות שבשעה שנשבע שלא אטעום כלום, אין איסור בעצם השבועה, שהרי אף אם לא מקיים השבועה אין האיסור בשעה שנשבע, אלא בשעה שעובר על השבועה, וכיון שבשעה שעובר על השבועה הרי אז הוי באונס, כיון שזה מצב של פיקוח נפש, יהיה מותר לו לאכול, וא"כ מובן דברי הר"ן אף לדעת הגרא"ו זלל"ה. אך יש לברר מה דעת הר"ן בהאי מחלוקת, האם האיסור של לעבור שבועה הוא בשעה שאוכל, או בשעה שנשבע.

מביא ר"ח בפסחים דמשמע מדבריו שהאיסור בשעה שנשבע

ועיין פסחים ס"ג ע"ב בר"ח שם דמשמע מדבריו שהאיסור הוא בזמן שנשבע אם בסוף לא יקיים שבועתו, דכתב שם וז"ל: דאיתמר שבועה שאוכל ככר זה היום ועבר היום ולא אכלה, רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש דאמרי תרווייהו אינו לוקה כשמתרין אותו בשעת שבועה אל תשבע, שמא לא יזדמן לו לאכלה היום ונמצאת עובר על שבועתך, הויא התראת ספק כי יתכן לו לאכלה ויקיים שבועתו, וכי האי גוונא אינה התראה. רבי יוחנן אמר התראת ספק שמה התראה, אלא למה אינו לוקה משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה, כי לא עשה מעשה כלום אלא ישב ולא אכל, הנה לא עשה מעשה, וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו, עכ"ל.

עכ"פ מדבריו משמע שזמן התראה הוי סמוך לזה שנשבע שיאכל היום, ואם בסוף לא יאכל מקרי אז עובר השבועה, היינו בזמן שנשבע, רק למעשה הוא לא לוקה כיון שהוי התראת ספק, ועוד משום שהוי לאו שאין בו מעשה, אך עכ"פ המעשה איסור נחשב בשעה שנשבע.

עוד נפק"מ למעשה מהאי דינא של התירו סופן משום תחילתן

עירב עירוב תבשילין ויצא מהתחום ביו"ט האם יכול לסמוך על העירוב

ב. מעשה שהיה בשנה זו באחד שעירב עירוב תבשילין בראש השנה בבית שמש, והוצרך ליסוע באמצע השבת לירושלים שנולד לו תינוק בשעטו"מ, ונסתפק האם יכול לסמוך על העירוב שעירב בבית שמש, כיון שעכשיו בראש השנה סמוך לשבת הוא רחוק מעירובו, ואין יכול להגיע לעירוב, וא"כ הוי כמו נאבד העירוב, ולא הוי עירובו עירוב, וא"כ אסור לו להכין מיו"ט לשבת, וכן לאשתו אסור להדליק נרות שבת כיון שאין לו העירוב. ולסמוך על העירוב של הרב בירושלים א"א, כיון שבשעה שעשו העירוב בערב ראש השנה, עדיין לא היו בירושלים, והוי חוץ לתחום ולא ראוי לאכילה.

מביא דעת שבט הלוי בענין זה

ועיין בשו"ת שבט הלוי חלק ח' סימן קכ"ג דבדיעבד יכול לסמוך על העירוב שהניח בביתו, כיון דדעת הר"ן ביצה דף ט"ז ע"ב שמועיל עירוב אפילו חוץ לתחום כשדעת המניח עליהם, וגם בדעת רש"י הסתפקו הפוסקים, ואף כי הב"ח למד בשיטתו שאינו מועיל, מ"מ יש המסתפקים בזה. ועוד, די"ל דאף לשיטת הסוברים דלא מהני חוץ לתחום, היינו משום חסרון זכיה, דאינו יכול לזכות למי שאינו יכול לבוא אל התבשיל, אבל במי שהניח לצורך עצמו כהלכה, אלא דאח"כ הלך לעיר אחרת, ובשעת הנחת העירוב נתקיים תקנת חז"ל כהלכה, יועיל העירוב אף לשיטתם.

מביא דעת הגרש"ז דלא הוי העירוב עירוב

ואולם הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל, הובאו דבריו בשולחן שלמה סימן תקכ"ז סעיף ט"ו, כ' וז"ל: נראה דאם נתרחק ויצא חוץ לתחומו של התבשיל, נתבטל עירובו משום דהוי כנאבד, ומ"מ אם שוב חזר ונתקרב הו"ל כנמצא העירוב, עכ"ד.

מביא סברא כיון שמותר לחזור לביתו ביו"ט לא הוי נאבד העירוב

שמעתי מגאון אחד שליט"א אדינא שאמרו משום שיכול לחזור לעירו, שכיון שהיוצא להציל אמרינן דהתירו סופן משום תחילתן, שאם לא נתיר להם לחזור נמצאת מכשילן לעתיד לבוא, שלא יצאו להציל, וכיון שכן שיש לו כאן היתר שמותר לחזור לבית שמש, ואז יוכל לאכול העירוב, וא"כ אף אם למעשה לא חוזר, עכ"פ יש לו אפשרות בהלכה להגיע לעירוב, לא מקרי נאבד העירוב, והוי עירובו עירוב, והיינו כיון דמיירי ביו"ט שזה איסור דרבנן, ובזה אמרינן התירו סופן משום תחילתן.

ואע"פ שהביאור הלכה הלכות יו"ט סימן תקכ"ו ד"ה וחוזרין מסתפק שם, וז"ל: ועוד מסתפקנא אם גם האבלים נמי אמרינן דחוזרין למקומם, דלכאורה בדידהו לא שייך דמימנע, דודאי לא ימנעו ללוות אביהם בשביל זה, ולא שייך אלא באנשים דעלמא וכו', ומסתימת הפוסקים משמע שאין לחלק בזה, וצ"ע.

וא"כ לכאורה היה צד לומר שכל מה שהתירו סופן משום תחילתן אינו אלא ברופא שבא לרפאות, בזה התירו סופן משום תחילתן, אבל בבעל של היולדת וכן היולדת עצמה בזה אין חשש שלא ילכו פעם אחרת, א"כ להם אפשר שלא התירו סופן משום תחילתן, ועיין בתורת היולדת שדן בזה, וא"כ נפל כל ההיתר דלעיל, שכיון שאסור להם לחזור לעיר שלהם, א"כ לא הוי העירוב עירוב, מ"מ בזה חידש הגאון שליט"א שבאמת כל סברת הביאור הלכה אינו אלא לענין האבלים, שבזה יש סברא דכיון שהם חייבים ללכת ללוות אין חשש שמא ימנעו לעתיד לבוא, משא"כ לענין הבעל שבזה אין לו חיוב ללכת אלא מצד למיתב דעתיה של היולדת, ובזה באמת יש חשש דילמא ממנע לעתיד לבוא שלא יסע, ולכן בזה כן התירו סופן משום תחילתן, וגם שזה נושא של פיקוח נפש, ולא רק לצורך לוויית המת ששם הספק של הביאור הלכה, ולכן כיון שפשוט שלבעל יש לו ההיתר של התירו סופן משום תחילתן, א"כ פשוט שהעירוב הוי עירוב, ויכול לסמוך על העירוב שיש לו בעירו, ואע"פ שאין דעתו למעשה לחזור, מ"מ לא מקרי נאבד העירוב כיון שיש לו האפשרות לחזור, ע"כ ההלכה דלא מקרי נאבד העירוב.

ואף אם נצדד לומר שכל ההיתר אינו אלא לבעל, אבל ליולדת עצמה שמא אין לה היתר של סופן משום תחילתן, והיינו שביולדת יש צד לומר שעליה אין חשש שמא תמנע ולא תיסע לפעם אחרת אם לא נתיר לה לחזור, אע"פ שגם בזה דן הגאון שליט"א הנ"ל כיון שגם עליה יש חשש שאם לא נתיר לה לחזור, א"כ כשיהיה לה ספק אם צריך ליסוע תמנע ולא תיסע ותבוא לידי פיקוח נפש, א"כ אפשר שגם לה יש היתר של סופן משום תחילתן, מ"מ לענייננו בנוגע לעירוב תבשילין, מותר לה לסמוך ולהדליק נרות שבת ולסמוך על העירוב תבשילין, כיון שהיא סמוכה על שולחן בעלה, והוא הרי מותר לו לחזור, וראוי לו לאכול, סגי לה, שהרי העירוב תבשילין סגי בזה שמקנה העירוב לבעל, והיא שהיא סמוכה על שולחנו ג"כ יכולה לסמוך על בעלה, ולכן מכל הנ"ל צידד הגאון שליט"א שאפשר לסמוך על העירוב תבשילין שעשו בעירו בית שמש, אע"פ שעכשיו הוא בירושלים.

ואסיים בברכה שתזכו להגדיל תורה אליבא דהלכתא ולא נכשל בדבר הלכה אמן.

ראובן לוי - רמת בית שמש

לכבוד מערכת "אליבא דהלכתא".

מתחילה פותחין בכבוד אכסניא (עי' בגמ' שלהי ברכות, וק"ו באכסניא של תורה), כמה גדולה זכותם שמלבד כל פעליה הרבים והכבירים, עוד מפיצים תורה בצורה נפלאה שכזו, וממה ששמעתי נוכחתי לדעת כמה תועלת בדבר, וכו"כ שמעיינים בגליונות אלו בעיון רב וכו', ובודאי שעוד רבה הנסתר על הגלוי, ויש לפרש בזה מ"ש "שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו", "לחמך" היינו תורה, וכמש"כ לכו לחמו בלחמי וכו' (וכ"ה במדרש תנחומא פ' אחרי), "על פני המים" היינו בדרך חסד, שהמים בחי' חסד (וא"נ י"ל שגם התורה נמשלה למים כמ"ש בתענית דף ז., וי"ל שהם שני בחינות בתורה, האחת כלחם שהיא כשובע לרעב וכמש"כ הפק לרעב לחמך, וזו בחי' של הכרח, והשנית כמים שהוא כתוספת וכמש"כ מים קרים על נפש עייפה, והיינו נפש עייפה מל' והוא עייף ויגע, ויש עוד דברים שנמשלה תורה, ורומז לבחי' אחרות ואכמ"ל), וז"ש "תורת חסד" על לשונה, ואין צדקה משתלמת אלא לפי חסד שבה (ועיין סוכה מט:), "כי ברוב הימים תמצאנו", שאין אתה יודע מתי והיאך יועיל הדבר, ורק הקב"ה יודע כל הנסתרות, ואין לך דבר שאין לו שעה [ואח"ז שוב חשבתי שאולי י"ל בדרך רמז בהקשר להנ"ל, שהנה הקו הימני בי"ס שהוא דרך הנהגת העולם בחסד גמור, הוא מג"ס, חכמה חסד נצח, וה"ז מתאים לפירוש הנ"ל שהחכמה רומז לתורה, וכשניתנת בדרך חסד ה"ז שמור לאדם לנצח, כי ברוב הימים תמצאנו]. ובודאי כי אין שכחה לפני כסא כבודו לשלם שכמ"ה לעומדים בראש האכסניא של תורה הזו ולכל העוזרים בזה.

ולהלן כמה הערות באשר לגליון האחרון גליון מ"ד, מאשר ראיתי אגב ריהטא.

א

הגאון המופלא האדר"ת בעובר אורח סימן רמ"ט כתב שבטעם איסור אכילה בער"ש יש כמה טעמים, א'. שיאכל בשבת לתיאבון. ב'. שיהא פנוי לצרכי שבת (נ.ב. עיין בדברינו בסימן רמ"ט שהבאנו ג' טעמים בזה, וגם הזכרנו כמה נפ"מ בדבר), וכתב שהנפ"מ בזה י"ל אם שבת הוא ערב יו"ט או להיפך, או כשיש סעודת מצוה, עיי"ש. נ"ב. הערנו בזה בדברינו בסי' רמ"ט מדברי הביה"ל שם ד"ה מותר, שנחלק בזה עם המג"א גבי סעודת מצוה, עיי"ש. ויש להוסיף דכה"ג כתבנו לדון להלן גבי סעודה שלישית, שי"א שלא ימלא בטנו כ"כ באופן שלא יוכל לאכול סעודה רביעית, וי"א שרשאי לאכול כל שובעו כמש"כ הרבה פוסקים (ובביאור הלכה בסימן רס"ג ס"ב דן בזה לגבי סעודה שניה שאפשר לאכול כל שבעו משם ס' חסידים, אמנם כתבנו שם שנראה להלכה שאין לעשות כן, ועכ"פ לפי המשנ"ב רשאי), ויש מקום לחלק מכמה אנפי לב' הצדדים, ובפשטות צ"ל שבסעודת מצוה אין ענין של עונד ולכן אין ענין לאכול כל שבעו (אמנם נראה שיש ענין לטעום מכל מין ומין שמ"מ יש בזה ענין של כבוד הסעודה) אבל עונג אין בזה, ולכן המשנ"ב כ' שלא לאכול כל שבעו בסעודת מצוה על חשבון סעודת שבת, ורק בסעודות שבת אמרו שאפשר לעשות כן לשיטתו, ודוק ואכמ"ל.

ב

סעודת מצוה שלא באותו יום שקיימו המצוה

יש לדון גבי סעודת מצוה שלא ביום שנתקיימה המצוה, אי מהני, והאם מעלתה ככל סעודת מצוה.

ונתעוררתי לזה מדברי האדר"ת שם ע"ד המג"א סק"ו גבי מנהג מוהר"ש מלובלין שהיה סנדק בער"ש ולא רצה לאכול על המילה, והקשה הרי הוי בכלל מנודין לשמים (כפסחים קיג. לדעת הי"א, וכן נזכר בפוסקים בהל' מילה, וכן דנו בנישואין). ותירץ, א'. דהכא איכא טעמא לכך. ב'. שמשמע שהסעודה היתה אח"כ לא תיכף אחר המילה, וי"ל דאינה בכלל סעודת מילה כל כך, ע"כ. ומבואר מדבריו שאם לא נעשית תיכף אחר המילה, אינה בכלל סעודת מצוה כ"כ. והנה מבואר באחרונים שאפשר בשופי לעשות הברית ממקום אחד, והסעודה במקום אחר, והוי סעודת מצוה, וכמדומה שכך היה המנהג בדורות שלפנינו, שהיו עושים המילה בבית הכנסת והסעודה בבית (ובג'רבא ועוד מקומות בחו"ל היו עושין המילה בבהכנ"ס מיד אחר התפילה בשחרית ומביאין לשם ביצים וכו', כמו שהעידו זקנינו, ויש שאכלו במקום אחר, וגם בנישואין אין עושין במקום אחד, ועוד כיוצא). וצ"ל שאין קפידא באיזה מקום תהיה הסעודה, אבל יש קפידא שיהיה תיכף.

[ושיעור הזמן שנחשב "תיכף" נראה שהוא סמוך ממש, ועכ"פ תוך חצי שעה (כעין ההיא דריש פסחים וכמש"כ הראשונים שם). אולם יותר נ"ל כשלעצמי שהעיקר בזה הוא שלא יהיה היסח דעת בין המצוה לסעודה, אלא שבעיקר גדר היסח דעת י"א שהוא בחצי שעה, וי"א שהוא בשעתיים שלש, ותלוי גם לפי הענין].

ובעצם הדבר אי בענין שהסעודת מצוה תהיה סמוכה למצוה, יש לציין שבלשון השו"ע ביו"ד סימן רס"ה סי"ב כתב שנוהגים לעשות סעודה "ביום המילה", ומשמע שיש ענין באותו יום, וכ"ה במדרש כמובא בב"י שאאע"ה עשה משתה ביום הח' שמל, וכ"ה בבהגר"א בשם פרדר"א שחייב אדם לעשות שמחה ומשתה "באותו היום" וכו', וריהטת כל אלה הדברים שיש לעשות באותו יום דווקא (ואך יש לדון למש"כ ע"פ הגמ' בכתובות דף ח. דסבר לברך שהשמחה במעונו, ואם כשמחת חתן הא כל שבעה אפשר לברך, אולם שא"ה שמעיקרא נתקנה השמחה כל שבעה, משא"כ מילה שהוא באותו יום, ודו"ק). ואכן במג"א כתב שיש להקפיד לעשות הסעודה דווקא ביום ולא בלילה שאחריה.

אלא שמ"מ י"ל שכ"ז רק לכתחילה, אולם בדיעבד גם אח"כ נחשב סעודת מצוה, ויבואר שלכתחילה יש לעשותו סמוך, ועכ"פ באותו יום, שאז השמחה רבה, וניכרת הסעודה כסעודת מצוה (ועי' תוס' פסחים דף ק: ד"ה שאין), אולם בדיעבד י"ל שגם אח"כ מהני, ואכן בפתחי תשובה שם סקט"ז הביא מהחמו"ד שאם אירע סיבה שלא עשו סעודה ביום המילה יעשו ביום אחר, וכן הובא בסה"ב, וע"ע בתשב"ץ בתשו' ח"ג סימן ח'.

ובודאי שכל שמקדים טפי עדיף, ועדיף למחרת, ובשעה"ד נלענ"ד שאפשר תוך ג"י, וכעין ברכת הגומל וכו' בסימן רי"ט ס"ו, ואף ששם בדיעבד יכול אף אח"כ, אולם מ"מ בנידו"ד נראה שאינו יכול לעשות כן, דדווקא בהגומל דחיובא רמיא עליה להודות (וכדין ברכת אשר יצר לדעת הראשונים שאפשר לברך תמיד כמשנ"ת במקומו, ולא לדעת האומרים דבענין שלא יעבור חצי שעה או שעה ורביע וכו'), משא"כ בזה. ואכן כן נראה מדברי החוות יאיר דלהלן שאפשר לעשות סיום גם ביום שלאחריו, ואפשר שגם אחר אחריו, עיי"ש (והבאנוהו להלן). ומשמע שאחר שלשה ימים לא מהני [והלום ראיתי בתשו' הגר"ח קניבסקי שליט"א שבספר יומא טבא דרבנן שאמר בזה"ל: שיום יומיים אפשר לאחר סיום מסכת (דהיינו זמן מועט), אולם לגמור היום ולעשות סיום בזמן מרובה א"א, ע"כ (ואולי הכוונה לנידונינו, ואולי מיירי במשייר קטע לסיום בעת הצורך, והוא ענין אחר), ויש לדבריו סיוע מהחוות יאיר. ולפי דברינו יש לדמות זאת שפיר לברכת הגומל, ודו"ק. [והלום הראוני בחוט שני ח"א ס"ז שיש צד להקל אפילו תוך ז' ימים גם בער"ש, אם יש לו שמחה בלימודו, ויסיימו במקום שיש בו יותר כבוד התורה, ע"כ. אולם זה ניחא רק אם לא סיים עדיין ושייר קטע מלימודו, אולם אם כבר סיים נלענ"ד פשוט דלא מהני ליה, ודו"ק, וגם בעיקר דבריו הנה נראה שזה בנוי ע"ד הביה"ל בסי' רמ"ט שכתב שמותר לערוך סעודת סיום מסכת בער"ש, ואנן בעניותין כתבנו בדברינו שם שלמעשה ראוי שלא לעשות בער"ש, וע"ע להלן בהערות והשלמות לזה, ודו"ק].

וכל שכן אם הוא עושה בלילה, שנראה שעדיף טפי מיום אחר, כיון שמ"מ לא הסיחו דעת והשמחה עומדת עדיין, וכן עושים העולם בעת שהמילה ביום צום, שעושים את הסעודה בלילה [וכן כשיש חשש חילול שבת ע"י קרובים מחללי שבת שמייעצים לעשות את המילה בשבת, והסעודה בלילה, וכעין מה שכתבנו בהל' שבת סימן של"א, עיין שם, ותלוי בכמה פרטים לפי הענין].

ומצאתי במגן אברהם באו"ח סי' תקנ"ט סוסקי"א שכתב שעכשיו נתפשט המנהג שרוב הסעודות עושין בלילה וכו', עיין שם, ומבואר שכך היו רגילים תמיד לעשות, ועפי"ז חשבתי ליתן סמך להשערתו של הגאון האדר"ת, שהסעודה היתה אח"כ לא תיכף אחר המילה (אולם אף שהביא כן המג"א סק"ו, מ"מ מקורו מהשל"ה, ומ"מ אפשר שנהגו כן גם אז). אלא שמ"מ מבואר דס"ל דכל שאינה בסמוך תיכף אחר המילה, אינה סעודת מצוה כ"כ. ובפשטות מבואר מיהא דיש ענין לעשות סעודת מצוה אח"כ, אף שאינה כ"כ במעלה כמו מיד, וכמו שמוכרח מדברי המג"א שכך היו רגילים לעשות, וכן הבאנו מהאחרונים.

וכן מצאנו כהנה גבי סעודת ר"ח, וכמבואר בפמ"ג סימן תי"ט בא"א, שבר"ח שחל בשבת יש לעשות סעודה באחד בשבת, ולבסוף שם כתב שמי שנוהג לעשות סעודת ר"ח כשחל בשבת באחד בשבת כשיש לו תענית יא"צ וכדו', ואין רוצה לעשות במוצאי שבת, אין להרחיק עד יום שני רק יעשה בשבת, ע"כ. וכבר כתבו כן הרי"ף במגילה (דף ג. מדפי הרי"ף) והרא"ש שם ס"ז בשם הירושלמי, שאם חל ר"ח בשבת יש לעשות סעודת ר"ח באחד בשבת, עיי"ש (אמנם בקרבן נתנאל פירש דמיירי בסעודת עיבור החודש). ומבואר מכ"ז שיש שייכות לסעודת מצוה גם ביום שלמחרת (אך לא ירחיק כמש"כ הפמ"ג), ומסתבר שכ"ה לגבי כל סעודת מצוה, ואדרבה נראה שהוא ק"ו מר"ח שתלוי ביום מיוחד, ואעפ"כ מהני לעשות אח"כ, ודו"ק.

[ובעצם הדין של סעודת ר"ח שחל בשבת, יעוין בב"ח שכתב שלא נהגו כן וכו', עיי"ש. ויל"ע היאך אפשר לדחות דברי הירושלמי המובא בראשונים, ויל"ב. ועי' במג"א שם עצה אחרת למשוך הסעודה שלישית עד הלילה, אולם בשעה"צ שם כתב דהאידנא שבלא"ה מושכים עד הערב א"כ אינו ניכר. ובמשנ"ב שם כתב שלמעשה מוסיפים עוד מן מאכל נוסף על כל שבת, שבזה יהיה לכבוד ר"ח, וכה"ג מצאנו בבן איש חי פ' וישב ש"א הלכה כ"ח גבי חנוכה, וע"ע גדולה מזו בסידור היעב"ץ, ואכמ"ל].

אמנם ודאי שכ"ז רק בשבת שיש לדון בזה, כיון שא"א באופן אחר (ואף בזה הלא הבאנו מהמשנ"ב שירבה בשבת עוד מין מאכל, וי"ל איפוא שאמרו לעשות כן כדי שבזה יש עדיפות שהוא ביומו, וכדלהלן), אולם ביום חול ודאי שיש להקפיד לעשות ביומו דווקא, מעצם מעלת ר"ח. (ועיין בספר יוסף אומץ סי' תרצ"ב שכתב להוכיח את אלה שעושים סעודת ר"ח, ביציאתו סמוך למנחה, דלאו שפיר עבדי, וכתב שזה יותר חמור ממה שלא עושים כלל, דהוי ביזוי לר"ח). ונראה איפוא שאף שיש מעלה גם אם יעשה בלילה, מ"מ לכתחילה בודאי אינו ראוי, וזה כעין האמור לעיל שבכה"ג אינה סעודת מצוה כ"כ, ורק כשא"א עבדינן הכי.

ולעצם הדין, הנה מצאנו בשו"ת חוות יאיר סימן ע' שכתב בזה"ל: שסעודת הסיום הוי סעודת מצוה, ונ"ל שה"ה יום שלאחריו כנהוג, שהרי שלמה המלך עשה משתה ז' ימים, ואפשר שגם אחר אחריו, כמש"כ גבי ז' ברכות מחמת הילולא, ע"כ. ומבואר שגם שלא ביומו הוי סעודת מצוה, אלא שבעיקר ראייתו משלמה הע"ה יש לדון, דהא שאני התם דזו היתה שמחה רבה לכלל ישראל, ועוד דמהותו חינוך הבית, והוא דבר הנמשך, אולם בסיום מסכת אפשר שזה רק ביומו דווקא, ומצאתי שהקשה כעי"ז בשו"ת מהר"ם בריסק ח"א סי' קל"ג, וע"ע שם מש"כ בזה.

ועכ"פ מבואר דיש שייכות לסעודת סיום גם למחרת, ואפשר שגם אחר אחריו, ובערוה"ש יו"ד סי' רמ"ו סו"ס מ"ה כתב שיכולין לשמוח כמה פעמים, וכדמוכח ממועד קטן וכו', עיי"ש. ומבואר שגם הוא נחית לדמות זאת לההיא דמו"ק דאפשר גם אח"כ, וגם בשו"ת לבושי מרדכי סימן כ' למד דין סיום מגמר בנין ביהמ"ק, וכ"ה בשו"ת דברי מלכיאל ח"א סימן ס"ג, עיי"ש. [ועיין בספר ביום חתונתו להגר"מ גרוס שליט"א בשער המאמרים, שהביא מספר שומר אמת הל' לולב סי' תרס"ט שכתב רמז לזה שאפשר לעשות סיום גם ביום שאחר הסיום, שהרי אחד המקורות לסיום מסכת הוא מט"ו באב, דתנן בסוף תענית שלא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכיוה"כ, ובגמרא (שם ובב"ב קכא.) אמרי רבה ור"י שהוא יום שפסקו בו מלכרות עצי המערכה וכו', והיינו משום שבט"ו תשש כוחה של חמה, כיעוי"ש, ולכאורה משמע שסיום העבודה היה בי"ד, ולמה עשו השמחה בט"ו, ומכאן רמז לדברי החוו"י, עיי"ש. אולם נראה דשאני התם שפסקו רק בסוף היום, וא"א לעשות את השמחה אלא בט"ו, ועוי"ל, ואכמ"ל].

אמנם מדברי הערוה"ש הנ"ל נראה שאין ראיה, דהתם התחילו הסעודה מהזמן הראוי ובזמנו, ואח"כ נמשך עוד, ובזה י"ל דשפיר דמי, א'. שכבר עשו עיקר הסעודה בזמנה ולא איחרו אותה. ב'. שמאחר שהתחיל בסמוך למצוה, א"כ כל הסעודות שיעשו אח"כ הם נגררים אחר הראש, ושפיר י"ל שנחשבים סעודות מצוה. (ג'. עיין לעיל משם היוסף אומץ שיש יותר קפידא כשלא נעשה בזמנו, שאז הוי זלזול ליום שהיה ראוי לעשות בו, אולם אפשר דשא"ה דמיירי בר"ח שהיום הוא עיקר הגורם, והוי זלזול בקדושת היום, משא"כ בסיום מסכת).

וכן במה שראיתי הלום בספר מנהגים דק"ק ורמיישא לר"י שמש ח"ב סי' רס"ב, שבסיום ששה סדרי משנה היו עושין שני ימים ימי משתה ושמחה, ותיכף אחר הסיום מתחילין בסעודת מצוה ההיא, דהיינו סעודת סיום וכו', ובב' ימים של משתה ושמחה של סיום אינם באים לבהכנ"ס להתפלל, רק מתפללין שם במקום הסעודה וכו', עיי"ש. וכיוצ"ב ראיתי בספר אתקינו סעודתא בהערה בשם מרן הגרא"מ שך, שסיפר שבעיירות ליטא בעת שעשו סיום הש"ס עשו משתה ושמחה ולבשו חג שבעה ימים, ואף הנשים נטלו חלק ובשלו ואפו לסיום וכו', ע"כ. והנה בכ"ז ג"כ אין ראיה לנידונינו וכנ"ל בדיבור הקודם, דשאני הכא שהתחילו ביומו, ומכאן והלאה שפיר דמי להוסיף.

ולאחר דברי החוו"י הנ"ל יש לדון בעושה סיום מסכת בליל י"ד האם פוטר בכורות בערב פסח, ומצאתי בספר יומא טבא לרבנן בשער הענינים ס"ו שעמדו בזה בב' נידונים, א'. בכל שנה כשהבכור צריך לצאת לדרך וכדו', אם אפשר לעשות לו סיום בליל י"ד. ב'. בער"פ שחל בשבת שדנו האחרונים מתי להתענות והסכימו להתענות ביום ה', ויכולים לפטור אז בסעודת סיום, אלא שי"א שאם עשה סעודה ביום ה' מחמת הסיום צריך להשלים התענית ביום ו' (וכעין מש"כ הרמ"א בסי' תרפ"ו ס"ב), ולפי החוו"י אפשר דסגי לכו"ע ביום ה', שהרי השמחה נמשכת, וכתבו: לגבי הנידון א' שיש שהביאו ראיה מירושלמי פ"ב דמו"ק ה"ג שהסעודה שלמחרת מועילה, ויש שדחו וכמש"ש. [ויש להוסיף כמו שהבאנו לעיל שאם התחיל בזמנו יכול להמשיך גם אח"כ, גם יל"ע דדלמא מעלה בעלמא יש בזה, אולם אין בזה בכדי שיחשב לו סעודת מצוה גמורה, ולא לפטור בכורות וכו', ועוד י"ל שהשיריים של הסעודה יש בהם חפצא של קדושה, אולם אין זה בכדי שיחשב לו שמחה לאותו יום למיהוי יומא טבא, ויל"ב]. ובשעה"ד יש להקל, ובפרט בכה"ג שזה בליל י"ד, ונמצא שהוא באותו יום. ולגבי הנידון ב'. הביאו מספר ברכת הפסח ס"י בפתח"ז אות י"ב שכתב

שאפשר דהכא הסעודה שעשה ביום ה' ימשך גם ביום ו', וה"ד האחרונים כמש"ש.

סיכום ההלכות העולות

א]. צריך לעשות את סעודת המצוה באותו יום שבו נתקיימה המצוה [כמו שדקדקנו לעיל מדברי המדרש ושו"ע ושאר פוסקים, ואף לסוברים שאפשר גם אח"כ מ"מ לכתחילה ודאי בעינן שיהיה ביומו], ולכתחילה טוב לעשותו תיכף [כדברי האדר"ת הנ"ל], והיינו שלא יהיה היסח דעת גדול בין המצוה לסעודה [כן ביארנו לעיל].

ב]. במקום צורך שאי אפשר לעשות את הסעודה ביום המצוה, יעשו את הסעודה בלילה, כגון:

א). ברית מילה שחל ביום צום.

ב). ברית מילה שחל בשבת, ויש חשש שאם יעשו את הסעודה בשבת יבואו איזה אנשים מהמשפחה לחלל שבת [ועיין בדברינו בסימן של"א].

ג). סעודת ר"ח שחל בשבת י"א לעשותה במוצ"ש, אולם למעשה אין נוהגים כן, אלא מוסיפים איזה מאכל בשבת לכבוד ר"ח [ובלא"ה עושים סעודה רביעית].

ד). עיין להלן גבי בכור שצריך לצאת לדרך בער"פ, וכל כיוצ"ב.

ומ"מ אינו סעודת מצוה ממש רק קצת, אא"כ הוא סמוך לסיום שהיה מבעו"י והסעודה בלילה, בודאי שפיר דמי [שכפי שביארנו כל הקפידא הוא בגלל שאינו סמוך, וכדברי האדר"ת, אולם כשהוא סמוך נראה דהוי סעודת מצוה מעלייתא, ודו"ק].

ג]. אם גם בלילה אי אפשר לעשות סעודה, יש ענין לעשות גם למחרת ביום השני, ואפשר שגם ביום השלישי [כלשון החוו"י הנ"ל, וע"ע בדברינו בד"ה ובודאי, וע"ע שם לעיל בסמוך שהבאנו מהפת"ת בשם החמו"ד שאפשר גם ביום שאח"כ], וה"ז נחשב "קצת" סעודת מצוה [כ"מ מהאדר"ת הנ"ל שאינו כ"כ כסעודת מצוה, וכן בסברא וע"פ הנ"ל, וכן כתבנו להלן גבי סיום בער"פ שרק בשעה"ד אפשר לסמוך ע"ז]. ומ"מ יש ענין לשמוח בסעודה, ואם זה סיום מסכת וכדו', יכול לומר קדיש ג"כ [וזה פשוט בלא"ה, שאין גריעותא בקדיש, אף אם יהיה היכי תמצי שלא סיים].

ד]. אחר ג' ימים מסתבר שאין ענין לעשות סעודת מצוה [כ"מ מהפוסקים הנ"ל, ואף שהפת"ת מהחמו"ד סתם ומשמע בכל יום, אולם הרי אף בעיקר דינו יש חולקים. ועוד יש להעיר דלכאו' יועיל כל ז', שהרי הסוברים שאפשר לאחר, למדוהו מחנוכת ביהמ"ק כפ"ק דמו"ק, ושם היה כל שבעה, אולם על כרחינו לחלק בזה, וכמו שהוא בהכרח לדעת החוו"י וכנ"ל, וזה מלבד שעצם הראיה משם לא ברורה].

ה]. אם התחילו את סעודת המצוה ביום קיום המצוה, אפשר להמשיך אותה ליום אחר, ואפילו בשבעה ימים יש סמך שהוא נחשב סעודת מצוה [וכמו שביארנו ההיא דמו"ק שם שמזה רצו הפוסקים להביא ראיה לנידונם, ויל"ב].

ו]. סעודת סיום מסכת יש לעשותה ביום הסיום, ולכתחילה ראוי שיהיה בסמוך לסיום [וכנ"ל אות א'], ובדיעבד או במקום צורך יעשה בלילה, ואם גם זה א"א יעשה ביום שלמחרת [ואם גם זה א"א יעשה ביום השלישי], ומ"מ כיון שאינה בזמנה אינה סעודת מצוה ממש לכל דבר, ונזכיר כמה פרטים:

א). אין לעשותה בערב שבת, אפילו למתירים בכל סיום מסכת בער"ש [שכיון שאינו בזמנו אסור, וכמו שביארנו בסי' רמ"ט, וכ"ש לדידן שראוי לכתחילה לדחות סעודת סיום לזמן אחר].

ב). אינו פוטר בכורות בערב פסח. אמנם בשעה"ד, כגון שהבכור צריך לצאת לדרך, ואין מי שיוציאנו בער"פ, יש מקום להתיר [להחוו"י פוטר, וי"א שפוטר רק את המסיים ולא את השומעים, עיין בשו"ת מהר"ם בריסק הנ"ל מח"א סי' קל"ג, וע"ע בשו"ת מנחת יצחק ח"ח סי' מ"ה, ויל"ע עוד].

ג). אין להתיר אכילת בשר בסעודה זו בתשעת הימים.

ד). גם מי שמתיר לאבל להשתתף בסיום, אין לו לאכול בכה"ג, ויש בזה פרטים בפוסקים, בעצם השתתפותו בסיום, וכן לענין ערב פסח, ואכמ"ל.

ג

פרטים בדיני סעודת סיום מסכת
[השלמות לדברינו על סימן רמ"ט]

א]. עשיית סעודת סיום בער"ש ביה"ל מתיר, וכתבנו שראוי להחמיר ולדחות, והוא עפ"ד הקצוה"ש שדייק כן מלשון המהר"י מינץ בתשו' שכן עושים תמיד שמשיירים מעט לזמן הכושר, ע"כ. ואכן כה"ג ראיתי בערוה"ש ביו"ד סימן רמ"ו סמ"ד ושכ"מ בגמרא פ"ק דמו"ק, וכ"כ עוד פוסקים טובא, וכן המנהג פשוט.

ב]. מה שכתבנו לדון בעושה סיום שיש להזהר שלא ילמד את הסיום ויכינו לצורך סעודת סיום שיעשה בזמן אחר, כיון שבלומדו נחשב שכבר סיים, ואף בהרהור, אלא שכתבנו ללמד זכות על מנהג העולם שעושים כן, דכיון שלא הוציאו בפה, לא חשיב להו סיום מעלייתא, ועדיין יש שמחה בזמן שיוחלט אצלם לסיום, בעת שיוציאוהו בפה, לשומעים בעת הסעודה, כנהוג. [ולפי"ד החוו"י והאחרונים הנ"ל באות הקודם שאפשר לעשות סעודה גם כמה ימים אח"כ ניחא טפי, אלא שזה לא יועיל אם סיימו בזמן שאינו מועיל להרחיק, וכמש"ש. ועוד דמ"מ לא הוי סעודת מצוה כ"כ, וכמו שביארנו, ועל כרחך י"ל כמו שכתבנו ללמד זכות, והוא העיקר].

ג]. מה שכתבנו בענין תענית יארצייט שיש שנהגו לעשות סיום מסכת, אך הסתפקנו אם כן ראוי לנהוג לכו"ע, וצידדנו בסברא שכן ראוי בפרט למי שהוא ת"ח ויבטל מלימודו, הנה הלום מצאתי בעצם הדין פלוגתא בפוסקים אם הנוהגים לצום ביארצייט אוכלין בסיום או לא, שהש"ך ביו"ד סימן רמ"ו סקכ"ז כתב בשם מהרי"ל שהמנהג שלא אוכלים (וכ"ה בפמ"ג או"ח סי' תמ"ד במ"ז סקי"ט), אולם בערוה"ש שם בסוה"ס ראיתי שכתב ע"ז שעכשיו המנהג להתיר, עיי"ש. [ויש לציין שאף בדברי המהרי"ל הנ"ל מוכח שאינו מדינא אלא ממנהגא]. וע"ע מש"כ בזה בשו"ת מהר"ם שיק סימן שס"ז, ודו"ק. וע"ע בגשה"ח פל"ב שרבים מקילים ודווקא כשזה בזמנו, ויש להוסיף שרבים נהגו לעשות כן לכתחילה לסיים כדי לפטור מהתענית, וכמ"ש בלקט הקמח החדש בקו' ברית אברהם קדיש אות י"ז, אמנם מהכת"ס שהבאנו אין כ"כ ראיה, וכמו שכתבנו שאפשר שבגלל הצואה נהג כן, ומ"מ בזה"ז שהדורות חלשים, ובפרט לת"ח שיכול ליבטל מלימודו בודאי שפיר דמי, וכבר הבאנו שמן הדין אפשר להקל בזה אפילו בלא סיום, וכמו שהשיבנו הגרח"ק שליט"א, אלא שאנו צידדנו שיעשה סיום, ואין להאריך עוד, ורב שלום בניך אין שלום אלא תורה.

ד]. יש לציין שיש עוד פרטים רבים בדיני ועינייני סיום מסכת, כגון בלימוד בהרהור, או שספק אם סיים הכל, או שלא הבין הכל ובאיזה אופנים, ובאיזה מסכתות ואיזה סוגי לימודים ועוד כיוצ"ב טובא (וכן בכמה אנשים שחילקו לימוד מסויים שנחשב סיום בין כולם, וכמש"כ בשד"ח מערכת מ' כלל קצ"ח ועוד, וכה"ג נהגו בכ"מ אצל הספרדים בחלוקת הזוהר, ויש שמחלקים את ספר תהילים בעיתות מסויימות, ועוד כהנה), ובכ"ז יש לדון לענין ער"ש אפילו לדעת הביה"ל. ומיהו כבר כתבנו שאם אפשר ראוי לדחות הסעודה לזמן אחר, ורק אם יש ענין מיוחד של כבוד התורה, וכ"ש מחשש ביטול תורה, אז אפשר לעשות בער"ש.

ד

בגליון מ"ד בסימן רנ"א הבאנו דיני הקפת הראש בקצרה, על סדר הביאור הלכה שם שהזכיר הפרטים בזה, אך נגענו בזה בקצרה, והזכרנו שבמקום אחר כתבנו מזה. והעירוני להביא את הדברים מאשר כתבנו בזה, ויה"ר שיהיה לתועלת.

בשיעור מקום הפיאות ואורך הפאות

יש לדון מהו שיעור מקום הפיאות, שאסור לגלחם בתער, או בכל דבר אחר כעין תער. (וה"ה שאסור במספרים, וה"ה שאסור במכונת גילוח וכו', כמש"כ בשו"ע ביו"ד סי' קפ"א ס"ג דיש לחוש לדברי האוסרים). ונוסיף לבאר שכבר נחלקו בזה קמאי, שלדעת הרמב"ם מותר במספריים ולא נאסר אלא בתער, וכ"כ בב"י בשם ר' ישעיה והסמ"ג, ושכן מבואר בתוספתא, עיי"ש. וכ"ה ביראים אות צ"ג מדברי התוספתא, אך שסיים לדינא בצ"ע. וכן מבואר בריטב"א ומאירי במכות (דף כא.) שמעיקר הדין אין איסור אלא בתער (וע"ע במהר"ם שיק מצוה רנ"ב אות ב' משם התוס' בנזיר כה"ג, ויל"ב). אולם הרא"ש בשלהי מכות כתב שאסור בכל אופן, וההיא דתוספתא לאו דווקא היא, והובא בטור, וכתב הב"י שכן דעת הסמ"ק ורי"ו, וע"ע שם בב"י ובבדק הבית שכ"ה דעת התרוה"ד סימן רצ"ה בשם גליון התוס' במסכת שבועות, ובהגה"ו ציינו שכ"ה בתוס' שאנץ במכות שם, עיי"ש. וע"ע בב"ח שהביא כן עוד מהראשונים לאיסור. וכ"כ רבנו יונה בשערי תשובה סע"ח. ולדינא, הנה השו"ע סתם שמותר ושוב כתב שיש אוסרים, וסיים שיש לחוש לדבריהם, וכאמור, ומעתה אחרי שגם השו"ע פסק כן אין להקל. ואף אמנם שהשו"ע כתב כן בלשון "יש לחוש", מ"מ יש לחוש ולהחמיר, ודלא כמו שראיתי לכמה אחרונים שכתבו שבכה"ג העיקר כמו שסתם השו"ע, עיין להגר"י ידיד בשו"ת שארית יוסף ח"ב יו"ד סי' ח'. וע"ע בשו"ת שואל ונשאל ח"א סי' צ"ז. מ"מ בנידו"ד אין להקל כלל והוא חשש איסור דאורייתא, וזה מלבד שנלענ"ד שרוב הפוסקים ס"ל לאיסור, וכמו שהבאנו לעיל מדברי הראשונים, ואף היראים הנ"ל שצידד להיתר הניח בצ"ע. וכן הריטב"א שכתב שמן הדין מותר, סיים שהנזהר שלא להקיף אפילו במספריים ה"ז משובח, עיי"ש. וע"ע גם בדרכ"ת שהביא הרבה מהפוסקים שהחמירו בזה כהרא"ש. וכן ראיתי בשו"ת קול מבשר ח"א סי' י"ח ועוד. ומעתה נשוב לאשר כתבנו בכ"מ בכללי השו"ע בסתם ויש, שאם דעת רוה"פ כהי"א בודאי שיש להחמיר כדעתם. והגם הלום מצאתי שהאריך בזה בספר כנסת יעקב, וכתב כדאמרן שבנידו"ד שדעת רוה"פ לאסור אפילו במספריים, אין להקל בזה, עיי"ש. ובודאי שיש להזהר בזה בחשש איסור תורה. ויש לציין שבדרכ"ת אות ד' הביא משו"ת זרע יצחק סי' י"ב באחד שגילח הפיאות במספריים סמוך לבשר כעין תער, שאין צריך תשובה, כיון שהשו"ע לא הכריע כהאוסרים וכו', עיי"ש. אולם לפיה"א נראה שיש להצריכו תשובה כספק איסור תורה. אך שיש פרטים באופן התשובה, שמן התורה די בחלקי התשובה שהם עזיבת החטא חרטה וקבלה לעתיד, וכמש"כ הנו"ב בתשו' כידוע, וסיגופים לכפרה כבר ידוע שלא נוהג מן הסתם בזה"ז, וכמו שכתבנו בהל' שבת בהקדמה לסי' של"ד, וביוסף טוהר סימן קפ"ה ואכמ"ל. ועכ"פ חשש איסור תורה יש בזה, וצריך להזהר בזה מאד שלא יבוא לידי מכשול, ולהיזהר שלא לגלח בשום אופן את מקום הפאה, וגם בסם אסור.

ויש בזה כמה נידונים, א'. מהיכן מתחיל השיעור למעלה בגובה הראש. ב'. היכן מסתיים השיעור למטה בלחיים. [ויש בזה נפ"מ הן לאלה שמתגלחים (אע"פ שהיה ראוי להשאיר הזקן הן ע"פ הסוד והן ע"פ הפשט מכמה וכמה טעמים, והעושה כן הנה שכרו איתו, ותע"ב), והן לאלה שאינם מתגלחים, ומ"מ חוששים לסוברים שאסור לתלוש שערות. והגרע"א חשש לאסור סריקה גם כן, איברא שמן הדין מותר לסרק הפאות וכמש"כ בשו"ת חת"ס ח"א סימן קל"ט למחותנו הגרע"א, ושכן נהג רבו הגר"נ אדלר ורבנן קשישאי, עיי"ש. וכ"ה בתשובות והנהגות ח"א סימן ת"ס שראה כמה גאוני ארץ שהקילו בזה, וכן נהג החזו"א, עיי"ש. וע"ע בשו"ת אבני ישפה ח"ב סימן ס"ח, וי"ל בדבריו. וע"ע במפרשים שבסוף מסכת נזיר מהאורח מישור, ואכמ"ל].

ולהלן בפרק ג' נזכיר דין רוחב הפיאות, ובפרק ד' יבואר דין אריכות שערות הפיאות כמה בעינן, ובפרק ה' נזכיר המנהג שיש מאריכים הפאות הרבה לנוי מצוה.

פרק א

שיעור מקום הפאות למעלה

שיעור מקום הפיאות למעלה, יבואר בעזה"י, דהנה לשון התורה שלא להקיף את פאת הראש, ופאה בכל מקום היינו סוף, וכן פרש"י בשבועות (דף ב:), והוסיף דהיינו מקום חיבור הגולגולת עם הלחי, והם מקום הצדעין, ע"כ. וכבר אמרו כן בברייתא במכות (דף כ:) שפאת ראשו היינו סוף ראשו, ואיזהו סוף ראשו זה המשוה צדעיו לאחורי אוזנו ולפדחתו, ופירש הריב"ן שאחורי האוזן אין שיער כלום, ורק במצחו, אבל בצדעיו שבאמצע יש שיער, ואם הוא משוה ונוטל כל השיער שבצדעיו למדת אחורי אוזנו ופדחתו זהו מקיף סוף הראש, ע"כ. ומבואר איפוא שעיקר הקפידא הוא בהקפת הצדעים שהם סוף הראש, וכ"ה בריב"ן (דף כא.) בהא דמחוי רב ששת שחייב על הראש היינו בין פירקי דרישא, ופירש הריב"ן דהיינו בצדעים, וכן פירש הריב"ן במשנה ד"ה חייב, שבצד האוזן נקרא פיאה, ששם סוף הראש. וכ"כ בחי' הריטב"א במכות שם גבי פירקי דרישא, היינו במקום חיבור הראש עם העיניים (כ"ה גירסת הב"י), שהראש שתי חתיכות מקום השיער חתיכה אחת ומקום הפנים חתיכה אחת, ומתחברת בצד האוזן מלפניו זע"ז, והיא נקראת צידעא, כי שם סוף הראש מקום חיבור הפרקים. והוסיף שכ"ה בתוספתא (פ"ג ה"ז) שחייב בראש אחת בראש הצידעא מכאן, ואחת בראש הצידעא מכאן. (ויל"ד דהיינו מתחילת הצידעא) וכו', עיי"ש. וכן מבואר בשאר הראשונים, וכאמור שכ"ה בתוספתא ובגמרא, וכ"ה בהדיא בתורת כהנים (קדושים ז. פ"ג, ו, ז) שפאת ראשכם היינו סוף הראש. ואלו הן הצדעים מכאן ומכאן. וכתב שם הר"ש משאנץ דהיינו בי פירקי דרישא, מקום שמתחבר עצם הגולגולת עם עצם הלחיים. וע"ע גם כן בפי' הראב"ד שם כעין זה, וע"ע שם. הרי לנו מכל זה שמקום הפיאות הוא בצדעים.

ובמקום הצדעים גופיה כבר נתבאר בדברי הראשונים הנ"ל (ברש"י וריטב"א ושא"ר) שהוא מקום חיבור פרקי העצמות, והיינו שמתחבר עצם הלחיים (שיש לחי התחתון ויש לחי העליון) עם עצם הגלגולת (וכפי מה שתרגמו בלע"ז), יוצא איפוא שהוא המקום הנקרא אצלינו "רקה" [ולשון "רקה" מבואר ברד"ק בספר השורשים שהוא משום מיעוט הבשר שבה כמו "הפרות רקות הבשר"], ומקום הרקה והשער שבה שאסור בגילוח, הוא מאחורי העצם המקפת את העין, ומשם וקצת יותר מתחיל מקום הרקה. ואמנם בלשון הריטב"א הנ"ל המובא בב"י נקט שזה במקום חיבור הראש והעיניים (ודלא כמו שהוא לפנינו חיבור הראש עם הפנים), אולם יש לפרש כוונתו חיבור הראש לעצמות המקיפות את העיניים ובודאי לא לעיניים עצמם, שהרי מקום הרקה (המבואר בכל הראשונים) אינו מתחיל משם אלא אח"כ (ואפשר לפרש כן גם בדברי הראב"ד בתו"כ שם. ויל"ב). אמנם י"ל דזה גופא כוונתו שמשם וקצת יותר, והיינו שממקום שכנגד העיניים מתחיל עד מעט למעלה.

ואם הוא ממקום הרקה א"כ אינו כ"כ למעלה כמו שנוהגים העולם להחמיר מזוית המצח במקום שהשערות מתפרדות למעלה ולמטה, אלא הוא למטה הרבה במקום הרקות שהוא המקום הרך תחת העצם של גולגולות, אולם למבואר בב"י ועוד שצריך שיהיה כנגד פדחתו א"כ הוא כנגד כל המצח [ואולי מפני שזה נקרא "הקפת הראש", שהיינו שמקיף כל מקומות השער, ובהכרח שהוא מזוית המצח, דאילו למטה מזה א"כ הוי הקפת האוזן ולא הקפת הראש]. ויותר מבואר ברא"ם עה"ת שמפרש בכוונת רש"י שכתב "למעלה הרבה", דכוונתו להחמיר למעלה כנגד כל הפדחת, עיי"ש. ומוכח להדיא שהוא למעלה, ומסתבר דהיינו מזוית המצח. וכן הבינו כמה אחרונים בזמנינו.

ובדעת מרן השו"ע נראה ג"כ שיש לחוש להחמיר בזה לשער מלמעלה מזוית המצח, שהרי כתב שהשיעור הוא "מכנגד שער שעל פדחתו", וכאמור דמשמע להדיא שהוא למעלה. וזה בשיעור מזוית המצח לערך. וכן דקדקו מדברי השו"ע בשו"ת כתונת יוסף ובשו"ת שאל שאל, והעתיקם בספר פאות כהלכה [ודלא כמו שכתב בשו"ת מחשבות בעיצה המובא שם שלדעת השו"ע הוא רק כנגד הרקה וכו', ולא ענה על לשון השו"ע, ויל"ב]. אך שיל"ד בזה מלשון הריטב"א, דמשמע שהוא למטה מזוית המצח, וכמש"כ בשו"ת שאל שאל שם. (וכן מלשונות הראשונים שתלו זאת בכנגד הרקה). והב"י הלא העתיק את דברי הריטב"א, ונצטרך לדחוק דל"ד הוא, ואכמ"ל. ומ"מ פשטות השו"ע שהשיעור בזה עד למעלה כנגד פדחתו. ואצל רבים בקו ישר עד למעלה, הרי זה זוית כניסת השיער במצח.

וכאמור שכן נקטו הרבה אחרונים לאסור בזה מזוית המצח, וכמשמעות היד הקטנה הנ"ל והובא בדרכ"ת, וכן נקטו בשו"ת כתונת יוסף ובשו"ת שאל שאל, והעתיקם בספר פאות כהלכה שם. [ועיין עוד בספר פאות כהלכה שכתב לדקדק כן שהאיסור הוא למעלה מזוית המצח, מלשון הפוסקים שנקטו שממקום שמתחילה הפאה למעלה עד למטה כל השער שיוצא לחוץ זה פאה, ומה שלא יוצא לחוץ זה לא בכלל פאה, וביאר שהגדרה זו שייכת רק אם יש קו אלכסון שממנו מתחיל הפאה, ובזה יש להגדיר את הגבול שבין שער הפאה לבין שער הראש. אולם אם ננקוט שהפאה מתחילה מן הרקה, א"כ זה קו ישר ולא אלכסון, וא"צ להגדיר גבול. וציין שלשון זו מופיעה בראשונים ובאחרונים, עיי"ש. אמנם ביד הקטנה שם מצאנו כן, אולם בראשונים צריך לעיין מי כתבו]. וכן הוא דעת החזו"א להזהר בדבר מזוית הצמח, וכמו שהביאו בכמה ספרים משמו, וע"ע בשו"ת תשובות והנהגות ח"ד יו"ד סי' קצ"ח ועוד הרבה, וכן המנהג מצוי כיום אצל היראים לשער בקו מתחילת הזויות שבסופי המצח.

ואמנם יש קהילות שנהגו לשייר רק את החלק שבין העין לאוזן, או עכ"פ עד אמצע האוזן, והוא כדעת הרמב"ם או כשאר ראשונים הנ"ל, אולם במקום שאין מנהג בזה נראה שקשה להקל בזה בחשש איסור תורה, אלא ראוי לשער הפאה מזוית המצח דווקא. ואמנם יש שהבינו בפשיטות להקל בזה עד מקום הרקה, כלשון כמה ראשונים בביאור הצדעים, וכפשטות הריטב"א, וכן מבואר במלבי"ם עה"ת. וכ"מ מלשון הרדב"ז שכתב שפאות הראש הוא כנגד אוזנו ממש, אולם עיין בספר פאות כהלכה הנ"ל שהשיב ע"ז. ואמנם יש לדון בדבריו טובא, ועכ"פ מידי ספיקא לא נפקא [ואף אמנם שיש לצרף בזה כמה צירופים לקולא, וכפשטות דברי רש"י שרק אם נוטל את כל השער של הצדעים אסור, ולדעת הרמב"ם סגי בארבעים שערות, וכל שכן אם אינו מסתפר בתער, שיש דעות שאינו אסור בכך, והגם שכל הספיקות הם נגד מרן, וי"א דלא עבדינן בהכי ס"ס, וכמש"כ בשו"ת רב פעלים ח"ב יו"ד סי' ז', אולם דעת החיד"א ועוד דגם בכה"ג עבדינן ס"ס, וכמש"כ באחרונים. ובפרט שאף מרן לא כתב אלא שיש "לחוש" לדברי האוסרים, וכנ"ל בריש הסימן במוסגר, עיי"ש. ומ"מ נראה להחמיר לכתחילה]. ובד"ז שהוא ספק תורה ונוגע בקדושתו של ישראל ולהבדילם מן העמים (ועיין בלה"ק של שו"ת מן השמים סימן כ"ח, עיי"ש), נכון להחמיר, ותע"ב.

ומדידת הקו מזוית המצח הוא יורד באלכסון עד התחלת האוזן (והיינו בגובה האוזן), וכל מה שלמטה הוא בכלל פאת הראש מן הדין. אמנם יש אומרים שמקום הפיאות הוא ביותר שיעור זה, והיינו שלא רק מתחלת האוזן אלא ממקום צמיחת השערות שמעל לאוזן, ומשם יש למתוח קו עד לזויות (כמבואר בשו"ת מחשבות בעיצה סימן ז' ובשו"ת שאול שאל סי' צ"ז שממשמעות הגמ' במשוה צדעיו לאחוריו משמע שהוא ממקום החלק בשיער), ויש שאמרו שכן דעת האריז"ל, אולם ז"א מוכרח כלל, ואכמ"ל. ואדרבה בלשון האר"י בכ"מ וכן רבים נקטו שמהאוזן הוא האיסור ותו לא. וע"ע בבית לחם יהודה על השו"ע ובעצי לבונה וש"א. ואמנם האריז"ל הוסיף עוד שיעור אצבע בגובה בצד האוזן, והאריכו האחרונים בביאור דברי האריז"ל, וע"ע בספר נטעי גבריאל בזה, ואכמ"ל. [ומה שמצוי אצל ילדים שיש להם שיער מעל העינים, זה ברור שאינו בכלל פיאת הראש אלא הוא שער המצח ואינו בכלל פיאות]. ולהלן בסוף פרק ג' נסכם ההלכה.

הערה למעשה למסתפרים בגילוח

והנה לכאורה היה ראוי להמנע מתספורת הראש במכונה או בתער וכל כיוצא בזה, המסיר את השיער לגמרי (אלא יספרו במכונה באופן שישאר מהשיער 5 מ"מ או לכה"פ 3 מ"מ, כשיעור כדי לכוף ראשן לעיקרן), מאחר שמצוי מאד שטועים ומגלחים ממקום הפיאות, וכבר ראיתי כמה מהיראים שעושים כן תגלחת לגמרי, ונכנסו בטעות לגבול הפיאות, הן מחוסר ידיעת הגבול הנכון, והן מטעות בתזוזת המכונה, ונשתוממתי על המראה הזה. וחשבתי שמוטב היה שלא יגלחו בסכין או במכונה במספר אפס וכדו', אלא שאחר זמן נודע לי הטעם שעושים כן שמגלחים כל הראש לגמרי, שהוא כדי לקיים את המצוה בקו"ע, והיינו שבא לידו ההקפה ונמנע. ואם כל הזמן הוא עושה כן, שוב אינו ניכר עשיית המצוה.

[וענין הכוונה לקיים המצווה שלא לחתוך הפיאות, מבואר בדברי המהרח"ו בטעמי המצוות שבמצות פאה כשהוא מסתפר יכוין וכו', עיי"ש. וכ"כ ביסוד ושורש העבודה ש"ח פ"א שכאשר יגלח את ראשו ישקול בדעתו ומחשבתו לקיים מצות לא תקיפו פאת ראשכם, ויאמר לספר שמור לי הפאות שלא תגלחם, ובזה מקיים וכו'. וכ"ה בשו"ת פעולת צדיק ח"ג סימן רל"ו, וכ"ה בכנס"י שם בשם הגר"י מולכו אחיו של בעל השו"ג בספרו ארחות יושר ע' קי"ג, וכן ראיתי בכה"ח סימן רל"ב אות ט"ו, וע"ע מש"ש].

ומ"מ למעשה יש להזהר בזה שלא לעשות כן, ולכן אם הוא יודע היטב כל שיעורי פאת הראש יוכל להתגלח בתער או במכונה במספר נמוך, אבל אם אינו בקי היטב לא יתגלח אלא במספר גבוה. אלא שבעיקר הדבר שאומרים שהגילוח הוא בכדי לקיים מצוה בקום ועשה, צריך עיון דאטו אם מתגלח במספר גדול רק בשביל שלא יבוא לידי גילוח לגמרי (וגילוח סתמא היינו קציצה, כמבואר במלבי"ם בהתוה"מ פ' קדושים פרק ע"ד עיין שם באורך, וכ"כ בהדיא במצודת ציון ביחזקאל מד, כ), וכי אינו מקיים המצוה ששומר על הפיאות, ונזהר שיהיה כדין, וכן הבאנו לעיל מדברי יסוד ושורש העבודה שיאמר לספר שמור לי הפאות וכו', ובזה מקיים מצות לא תעשה של גילוח הפיאות, ויל"ב. (וכמו כן אם מטרתם לקיים בקו"ע, א"כ יוכלו לגלח בתער ממש, ולא רק במספריים כעין תער שהוא שנוי בפלוגתא), ואדרבה מוטב היה שלא יכנס בספק מחמת הגילוח עצמו. ואכן ישנו ענין נוסף המבואר בספרים שלא לגדל את השערות של הראש שהם דינים וכו', כמבואר בזוה"ק בכ"מ שהשערות הם דינים, וכ"כ רבנו האר"י במבו"ש ש"ג ח"ב פ"ז ועוד בכ"מ שהשערות הם חוזק הדינים וכו', וכ"ה בכה"ח בשם הספה"ק, ומ"מ כ"ז באופן שלא יהיה שום חשש בגילוח הפיאות שהוא בחשש דאורייתא.

פרק ב
שיעור מקום הפאות למטה

ושיעור מקום הפיאה למטה הנה כפי האמור לעיל לא נאסר אלא מקום הצדעים, והנה בפשטות מקום הצדעים (שהם הרקות כמשנ"ת לעיל) לא יגיע ליותר מנקב האוזן, ועוד יותר למעלה, וכפי הנראה במוחש, ונוסף ע"ז שלא היה לנו לדון בפאת הראש אלא כפי שעיינינו רואות שהוא המקום הצומח אצל ילדים ונשים, שלהם יש רק שערות ראש ולא זקן, וא"כ עד אותו מקום שיש להם שערות על כרחך שהוא פאת הראש אצלם, והשאר הוא נחשב זקן. וכמו"כ בפשטות כן יהיה המקום אצל האנשים, שעד אותו מקום לערך הוי הפיאות ומכאן והלאה הוא הזקן, וזה מסתבר מאד. וכן כתב בשו"ת כתונת יוסף בסימן א' להוכיח כן מדברי הרא"ם על התורה, וכ"כ בשו"ת מחשבות בעיצה סימן ז', אך עדיין יש לנו לברר עד היכן הוא המקום, שהרי יש שינויים בדבר, אכן בד"כ שיעור זה לא מגיע ליותר מתחלת הנקב של האוזן, ואף קודם לזה קצת.

והנה בריב"ן (במכות ב.) ד"ה חייב על הראש כתב בזה"ל: ששתי פיאות יש לו לראש, שהראש כשתי חתיכות, מקום השיער חתיכה אחת, ומקום הפנים והזקן אחת, ומתחברות זו עם זו "בצד האוזן" מלפניו, מקום שקורין טנפל"א (והיינו הצדעים הנ"ל בתח"ד, והם הרקות, אך כשלעצמו עדיין לא ברור כמה הוא הרקה), ושם נקרא פאה ששם סוף הראש מקום חיבור הפרקים וכו'. ומזה משמע איפוא שפיאות הראש מסתיימות בעצם שבצד האוזן ששם מתחברים הפרקים, אמנם להלן בסמוך (בד"ה שתים) כתב הריב"ן וז"ל: שחמש פיאות יש לו לזקן, האחד למטה מן האוזן מקום שלחי התחתון יוצא ומתפרד שם, ושם נקרא פאה בחודו של לחי שבולט לחוץ ששם מתחלת הזקן, וכל מה שלמעלה עד הצידעא בכלל פאת הראש היא, ע"כ. ומבואר איפוא שמחודו של לחי ולמעלה הוי בכלל פאת הראש, וזה סותר עצמו ממש"כ לפנ"כ שפאת הראש הוא מצד האוזן מלפניו והיינו הרקות, וכאן מבואר שכל מה שלמעלה מחודו של לחי ה"ז בכלל פאה, וזה רחוק הרבה. ועוד צ"ב דבכלל מה הקשר לזה שמתחברים העצמות, הלא חודו של לחי הוא אינו אלא בליטה בעצם (ועיין גם בדברי הריטב"א דף כא. שכתב ג"כ שהראש שתי חתיכות מקום הפנים והזקן וכו', ומתחברת בצד האוזן מלפניו זו עם זו וכו').

ונראה לומר בב' אופנים שהעיקר בדברי הריב"ן שפאת הראש מסתיימת בחיבור הפרקים שזה בצד האוזן מלפניו, ומה שכתב אח"כ שזה למטה מן האוזן בחודו של לחי וכו', היינו ששם עיקר הזקן. ומה שכתב שמשם ולמעלה פאת הראש, ל"ד שהוא עיקר פאת הראש, ואפשר איפוא שאינו בכלל הפיאות כלל, ואמנם פאה הוא סוף, ומסתברא ששם יש פאת זקן עכ"פ, אולם הוא ס"ל שפאה הוא בחודו ולא שם. וכ"ז דוחק, ויותר נראה שמה שכתב "בחודו של לחי" שבולט לחוץ היינו מהעצם שבצד האוזן. ומה שכתב "למטה מן האוזן", היינו למטה מתחילת האוזן, ולא למטה מכל האוזן, וצ"ע.

ובב"י הביא שיטת הרמב"ם בסוף הלכות ע"ז בשיעור הפיאות, ושוב הביא דברי רש"י (היינו ריב"ן) הנ"ל, שמחודו של לחי מקום שהלחי התחתון יוצא ומתפרד שם ובולט לחוץ, משם ולמעלה ה"ז בכלל פאת הראש. ושוב דן הב"י אם אסור גם בגילוח מקצתו, אע"פ שלא הושוו הצדעים בזה, וסיים דנראה שכיון שספיקא דאורייתא הוא יש ליזהר מלגלח הצדעים מכנגד שיער שבפדחתו ועד למטה מן האוזן מקום שהלחי התחתון יוצא ומתפרד שם, ועל רוחב מקום זה לא תגע יד בתער או במספריים כעין תער, ע"כ. וכ"ה בשו"ע סימן קפ"א ס"ט ששיעור הפאה הוא מכנגד השיער שעל פדחתו ועד למטה מן האוזן מקום שהלחי התחתון יוצא ומתפרד שם, וכל רוחב מקום זה לא תגע בו יד, ע"כ. והנה בפשוטו היה נראה שנקט בזה כלשון הריב"ן (ודלא כמו שתמה בשו"ת ארץ צבי סימן ג' אות ה' על השו"ע שאין שום דעה להחמיר כ"כ, עיי"ש. וצ"ב הלא לשון השו"ע מהריב"ן). ונקט כן לחומרא כלפי שיטת הרמב"ם שלא נכון להקל יותר, ולפי פשוטו היינו שאסור עד הבליטה של הלחי. אולם כשלעצמו בשו"ע היה אפשר לפרש כנ"ל דמקום שמתפרש היינו בצד הלחי כפשוטו, ששם מתפרדים החיבורים, ומה שכתב למטה מן האוזן יתפרש דהיינו למטה מתחלת האוזן, או עכ"פ למטה מתחלת נקב האוזן, או עכ"פ לאחר כל הנקב, אבל לפרש שזה ממש מתחת לעור הרך של האוזן, ז"א נראה. וע"ע בשו"ת אמרי יושר (סימן קפ"ג אות ב') שהקשה על השו"ע שמדברי הפוסקים נראה שהשיעור רק עד חיבור הלחי לצדעין, והוא עד למטה מעט מחצי אוזן. (וגם ע"ז יש להעיר שמקור הדברים הוא מלשון הריב"ן). וכתב דאפשר שהשו"ע מחמיר מדרבנן עד אחר כל האוזן, כיון שלא בקיאין בצמצום, עיי"ש. וע"ע בשו"ת משנה הלכות (ח"ז פ"י קכ"ב) שפירש שמש"כ השו"ע להשאיר עד למטה מן האוזן הוא משום חשש דרכי האמורי, עיי"ש. (ושם הובא כן משם הארץ צבי ס"ג אות ד' בביאור ד"ז ע"פ מד"ר ואתחנן). אולם באמת ז"א מחוור בכוונת השו"ע, אלא דנקט ע"פ דינא כשיעור הפיאות, וכן נראה כאמור דהשו"ע נקט אגב לשון ריב"ן, ואינו מחמת איזה חומרא. וכן נראה לדקדק מדברי הביאור הלכה בסימן רנ"א ס"א שכתב שצריך לשייר עד למטה מן האוזן וכו', עיי"ש. וזה למרות שכפי הנראה הביה"ל שם נקט רק את עיקרי הדינים, וכמו שכתבנו להלן בפרק ד', עיי"ש. ודו"ק. וכ"ה בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ד יו"ד סי' קצ"ח) שכתב שיש איסור תורה לגלח עד קרוב לסוף האוזן, כיון דבמשמוש היד מרגישים שיש בליטה בצדדין שנמשך עד קרוב לסוף האוזן, ואז מתפרד ומתחיל הלחיים, ועד שם נקרא מקום פאת הראש, וכפי המפורש בשו"ע וכו', עיש"ב. והנה גם מדבריו מבואר שלאו דווקא הוא מתחת לכל האוזן, ודלא כמש"כ בשו"ע, א"נ כוונתו למטה ממש, אך העור הרך אינו נחשב, וממילא קרוב לסוף האוזן ה"ז מתחת לאוזן ולא למטה מן העור, ועוד מבואר שהתשוה"נ ג"כ מתחבט כדי להשאר בזה שפאת הראש נמשכת עד הצדעים, ובספר ארחות רבינו הביא בשם החזו"א שהשיעור של הפאות הוא בסוף חיבור האוזן ללחי, עיי"ש. ומבואר איפוא שנקט שצריך לשער מתחת לכל חיבור האוזן (אך האליה הרכה אינה בכלל זה כלל). ומשמע שאין די בזה שיהיה עד סוף הנקב, אלא כפשוטו שיהיה עד סוף האוזן כולה, והיינו עכ"פ עד סיום חיבור האוזן ללחי. ומאחר שנוגע באיסור דאורייתא, ואי אפשר להוציא דברי השו"ע מפשטן [וכבר העיר ע"ז בשו"ת באר משה ח"א סימן ס"ב אות ט' שאעע"פ שהדבר קשה לשער כן, מ"מ תמוה איך הרבה אנשים מסירים פאות ראשיהם במקום חיבור הצדעין להלחי, והביא שאע"פ שבאמרי יושר וארץ צבי הנ"ל תמהו על השו"ע, מ"מ איך אפשר שמכח קושיא נהגו העולם שלא כפסקו של המחבר ושתיקת הרמ"א, עיי"ש. (וק"ו שבאמת לשון השו"ע הוא מדברי ריב"ן]. ובודאי שאין להקל בזה, והוא חשש דאורייתא. ואף אמנם שכתבנו שיש לפרש בשו"ע דלמטה מן האוזן היינו מתחילת האוזן, או למטה מתחלת נקב האוזן וכו' (ויתפרשו דברי השו"ע מקום שהלחי התחתון יוצא ומתפרד, והיינו העצם שבצד האוזן, כפי שהעולם נוהגים לעשות ששם באמת חיבור ב' העצמות), אך לשון הריב"ן קצת קשה לפרש כן, ומ"מ מאחר שנוגע באיסור תורה יש להזהר שלא לגלח עד סוף חיבור האוזן, אבל ביותר מזה לא שמענו. (ואף ע"פ שמצאנו לשון בדברי הריב"ן שזה כחודו של לחי למטה, מסתברא דלא לזה נתכוון, אלא כעין ד' התשוה"נ הנ"ל שהעצם שבצד האוזן הולך ויורד, וזה עד קרוב לסוף האוזן).

ונסתפקתי עוד, שאף שנתבאר שיש להחמיר עד סוף חיבור האוזן ללחי, מ"מ יש להסתפק אם העור הרך האליה בכלל זה או לא, ובפשוטו נראה דלמטה מן האוזן כפשוטו כולל את העור הרך, אך מלשון רבותינו הפוסקים הנ"ל נראה שנקטו רק עד חיבור האוזן ותו לא. ושוב מצאתי בס"ד שכבר העיר בזה בשו"ת אבני ישפה (ח"ב סימן ס"ח) בשם ג"א שמעיקר הדין הוא עד האליה, והיינו אף נקב האוזן, ושוב כתב אבל לשון השו"ע הוא עד סוף האוזן ממש שזה כולל האליה (ונ"ל דלפחות כל החיבור בכלל, וגם מה שמחובר מן העור הרך בלחי, שהוא בודאי יהיה בכלל), וכן יש להחמיר, עכ"ד. ואמנם שאר גדולים לא כתבו כן. ויש ליישב איפוא שעיקר האוזן הוא הבשר של האוזן ולא האליה (ועיין בקידושין דף כא: ובפרש"י שם ושאר מפרשים), ולכן נקטו כהאי גוונא. א"נ שעיקר האוזן הוא הנקב, ולכן י"א שהוא השיעור בלבד. ונוסף ע"ז י"ל שהוכרחו לומר כן דאל"כ אין לנו בזה שיעור ברור, שהרי האליה של האוזן משתנה מאדם לאדם, כידוע, שיש צעירים שזה קטן וצמוד מאד, ויש שזה גדול, ובפרט אצל מבוגרים שזה גדול כידוע (אמנם למעשה יש לשער בכל אדם כפי שהוא בצעירותו ולא במה שמשתנה אח"כ בטבעו). וממילא יש לנו לדון עד חיבור האוזן, ודו"ק. ומלבד זאת נראה שעיקר סמיכתם לפום שיטת הגמ' שתלוי שיעור הפאות כשיעור הצדעים, ובודאי שהצדעים לא נמשכים ביותר מזה, על כן כך הוא עיקר הדין, והרי הריב"ן עצמו סותר עצמו, וכך נפרש איפוא גם בכוונת השו"ע. ודו"ק. ומ"מ נ"ל שהרוצה לצאת מידי כל ספק, מאחר שלשון השו"ע ברור מילולו עד סוף האוזן, ראוי שיזהר בזה, ובפרט שבקל יכול לבא לידי חשש איסור אם יצמצם, ולהלן סופ"ג נסכם ההלכה בזה.

פרק ג
שיעור רוחב הפאות

וכעת יש לברר מהו שיעורן של רוחב הפיאות (שעד כה דיברנו באורך הפיאות למעלה ולמטה), וכבר עמד בזה בב"י שהביא דברי הרמב"ם (בפי"ב מהל' ע"ז ה"ו) שכתב שפאה זו שמניחים בצדעים לא נתנו בו חכמים שיעור, ושמענו מזקנינו שאינו מניח פחות מארבעים שערות, ע"כ. (ובהג"מ ובכס"מ שם הביאו מדברי הסמ"ג שכתב ע"ז שיש להתיישב בדבר, שהלא בתוספתא דמכות תניא יש תולש שתי שערות וחייב וכו', ועי' בכס"מ ובב"י שביאר שזה ענין אחר). והקשה בב"י דרש"י והרמב"ם חלוקים בשיעורם הרבה, דלריב"ן כל אותו אורך הפיאות אסור, ולרמב"ם רק בארבעים או בד' (ותלוי בגירסאות הטור וכו' וכמש"כ בב"י), וכתב דאפשר שהרמב"ם נתכוון ליתן שיעור לרוחב הפיאה ולא לארכה, ורש"י איירי בשיעור אורך הפיאה ולא ברוחבה. וכתב הב"י דמ"מ משמע דלא מיתסר לגלח קצת מרחבה של פאה, דהא כיון שמשייר מקצת הרי אינו משוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו. [ולכאו' צ"ב, דא"כ אפילו בגילוח רובה ושייר כשתים שלש שערות ג"כ לא יהיה איסור, דהא לא השווה. (וא"כ על כרחינו נאמר כדלהלן שכל קצת הוא בכלל האיסור). וי"ל דלזה קאמר הרמב"ם ד' שערות או ארבעים (לפי הפירוש הנ"ל), שבזה אין לו חשיבות פאה בכדי שאם עבר וגילחם ה"ז בכלל "מקיף"].

וכך היה אפשר לדקדק בלשון הריב"ן שכתב בזה"ל: שאם הוא משוה ונוטל כל השיער שבצדעיו וכו', ודייק בב"י הנ"ל דנקט כל השיער, ומשמע שאם נטל מקצתו אינו עובר [ולכאו' לפמש"כ לעיל שתלוי באיזה חלק גילח, יש ליישב קצת], ושוב כתב לדחות דבאורך איירי וכו'.

ולענין דינא מסיק דכיון שהוא ספיקא דאורייתא יש להזהר מלגלח הצדעים מכנגד וכו', ועל רוחב מקום זה לא תגע בו, וכ"ה בשו"ע (סעיף ט'), הרי שאפילו חלק אסור. וא"ת ואמאי הלא התורה אסרה הקפה וכעת לא נעשית הקפה, וי"ל דהוי כעין חצי שיעור [ובעיקר דין חצי שיעור בגילוח הפיאות, עיין בשו"ת חכם צבי בתשובות הנוספות סימן ט' אות י"א, וע"ע בשו"ת שאול שאל יו"ד סי' ק"א]. א"נ שאחר שהתורה אסרה להקיף, הרי כל חלק וחלק הוא תחלת האיסור.

והנה בשו"ע (ס"ב) כתב שבין שגילח את הפאות בלבד, ובין שגילח כל הראש עם הפיאות חייב, ע"כ. וכמש"כ בנזיר (נח.) שהקפת כל הראש שמה הקפה, וכמו"כ אפילו בגילוח חלק מאותו מקום ג"כ אסור, אע"פ שלא סיים ההקפה כמבואר בפוסקים. ויבואר להלן.

הנה, בעיקר לשון הקפה מצאנו כמה פירושים, שרש"י עה"ת מפרש שזה המשווה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו, ונמצא הקף ראשו עגול סביב. וכ"כ התוס' רי"ד בנזיר (נח:) והרד"ק בספר השרשים ועוד. אולם יש מפרשים שהוא מלשון כריתה וקציצה, וכיוון במלבי"ם שהביא כמה דוגמאות לזה. וי"מ שהוא מלשון השחתה, וי"מ שהוא מלשון השואה ודמיון, כמו בחולין (מו:) אין מקיפין בבועה וכו', כמש"כ המהר"ם בריסק (בח"ב סי' צ"ח). ולכאו' יש לעיין איך יתפרש הא דהקפת כל הראש שמה הקפה, ובשלמא לדברי המפרשים שהקפה היינו השחתה וקציצה שפיר, אבל לפרש"י שזה בגלל שראשו מוקף בעגול הלא כאן אינו כן, וצ"ל פשוט שגם זה בכלל הקפה, דכוונת התורה שלא יקיף ראשו, אבל ודאי אם אח"כ הוסיף וגילח את כל הראש הלא בודאי עבר איסור, והכי נמי כשהוא נעשה בפעם אחת ה"ז בכלל האיסור, ואדרבה בכלל מאתיים מנה. ושו"ר שכבר העיר כן בספר קרית ספר על הרמב"ם, וכתב על סברת הי"א דאטו משום שהוסיף לגלח לא יתחייב על הפיאות וכו'. וע"ע בחינוך מצוה רמ"ד. ודו"ק. ומצאנו להרמב"ם בסה"מ (ל"ת מ"ג) שכבר עמד ע"ז דהקפת כל הראש, שלכאו' כיון שהטעם משום דימוי לעובדי ע"ז הלא כך אינו דומה, וכתב דלזה חידשה תורה שהקפת כל הראש שמה הקפה, ע"כ. וצ"ב הלא אינו דומה לעע"ז, ונראה לבאר ג"כ כדאמרן, דמ"מ עיקר המצוה הוא מגזה"כ (וכמו שהארכנו במקומו בדעת הרמב"ם עפ"ד הראשונים בר"ס קפ"א). ואע"פ שנתנו טעם לדבר, מ"מ אינו עיקר, ונפ"מ היכי דלא שייך הטעם דמ"מ אסור מעצם גזה"כ.

ויותר יש לומר עפמש"כ החינוך (שם) שהתורה אסרה גם דבר שדומה לדומה וכו', ואת"ש. ועפי"ז מיושב הא דאשכחן שהתורה אסרה אף אם לא נעשה הקפה גמורה, שהרי גם חלק מן הפיאות אסור, אע"פ שאינו ממש הקפה, ועל כרחך שהוא עיקר האיסור להקיף, ולאחר שהתורה אסרה ה"ז גדר דין בעלמא שלא לגלח את המקומות שבהם שייכת ההקפה, וממילא כלול בזה כל גילוח שבאותם מקומות, ובכלל גם אם הוסיף ע"ז, ודו"ק.

ועוי"ל שהאיסור הוא מצד שזה נחשב כהתחלה של ההקפה ולכן אסור, א"נ כעין חצי שיעור שמבואר ביומא (עה.) שאסור מן התורה, ומצד דחזי לאיצטרופי וה"נ בנידו"ד, ועכ"פ איסור דרבנן ודאי יש בזה, מלבד הטעם של הרמב"ם הנז' בטור ר"ס קפ"א. [אמנם דנו הפוסקים כשיעור הרוחב למעלה, באשר יש כאלה שהשערות נמשכות להלאה מכנגד העינים, אולם כבר כתבנו לעיל (אות א') שיש לשער עד סמוך לעיניים ולא מעבר לזה, והיינו עד עצם הסובבת את העין, אמנם האריז"ל החמיר לשער ברוחב עד שליש רוחב המצח, אולם כבר כתבו המפרשים שעכ"פ אין להחמיר יותר מתחלת העיניים, וכמש"כ בספר פאות כהלכה עמ' י"ט ועוד]. ושו"ר בשו"ת שבט הלוי ח"ה סימן ק' מש"כ בזה, ואכמ"ל.

היוצא מכל הנ"ל בשיעורי הפאה:

ארכן למעלה - יש אומרים שמכנגד הצדעיים (והם הרקות שבין העיניים לאוזן) או עכ"פ עוד קצת למעלה אסור לגלח, ומ"מ למעשה יש להזהר שלא לגלח מזוית השער, מקום שבו מתפרד השער חלקו למצח, וחלקו יורד למטה לכיוון האוזן, ועד גובה בשר האוזן, וכשנמתח קו מאותם מקומות, נמצא שכל אותו מקום ולמטה בכלל הפאה, ואין להקל בזה.

ארכן למטה - מעיקר הדין יש להזהר עד סוף הנקב, ולכתחילה יש להזהר שלא לגלח עד סוף חיבור האוזן ללחי.

וברחבן - כל הרוחב כולו אסור בגילוח.

ומי שהיו לו שערות ונשרו, כמו שמצוי במתבגרים שנושרים שערותיהם מעט מעט, יש לשער כפי שהיו לו השערות בצעירותו.

ויש עוד מנהגים שונים באופן גילוח הפאות, ועיין בספר נטעי גבריאל, ועוד. ואנו כתבנו את עיקרי הדינים העולים מדברי הפוסקים, ובמקום ובקהילות שיש להם מנהג אחר, יעשו כמנהגם.

פרק ד
בענין אריכות השיער של הפיאות

והנה עד כה דיברנו מענין אורך ורוחב הפיאות לענין שלא יגלחם ולא ישחיתם, אולם בענין אריכות הפיאות לא איירינן, ויש בזה ב' נידונים, חדא כמה הוא חובה מן הדין להשאיר בכדי שלא יחשב כהשחתה, ועוד יש לדון אם יש ענין להאריכם יותר מן הדין.

ובמשנה דנדה (נב:) איתא ששתי שערות האמורות בפרה ובנגעים והאמורות בכל מקום, כדי לכוף ראשן לעיקרן דברי ר"י, ר"א אומר כדי לקרוץ בציפורן, ר"ע אומר כדי שיהיו ניטלות בזוג. ואמרו בגמ' שהלכה כדברי כולם להחמיר, ע"כ. ויש לבאר איפוא שבפשטות הגמרא שאמרו הלכה כדברי כולם להחמיר הוא מכח ספק, שכיון שיש לנו כמה שיעורים יש לנו ללכת לחומרא, וכ"כ בהדיא בתוס' הרא"ש שם, ובפסקיו (בסימן ד') דמספקא לן הלכתא כמאן, ולכן יש להחמיר מספק. וע"ע בפירוש המשנה אחרונה (פ"ו דנדה מ"ו) דנראה שלא בקרא פליגי ולא בסברא, אלא בשיעורין הלל"מ, שמר קיבל מרביה הכי, ומר קיבל הכי. ובדוכתי טובא נחלקו בהלכה [וציין לפ"ב דסוטה, ובפ"ב דתמורה מ"ב ועוד, ואיברא שכתב הרמב"ם בהקדמתו לפיהמ"ש ובסה"מ שורש ב' שבהלל"מ לא נמצא פלוגתא, וע"ע שם בדברי המפרשים, אכן כבר האריכו בזה האחרונים, כיעוין בחת"ס בביצה דף ה. ובמהר"ץ חיות בס' תורת נביאים פ"ד תשב"ע, וע"ע במפ' בריש פרק ב' דבב"ק גבי חצי נזק צרורות], והיינו דלכן החמירו בזה מספק. (וכ"ז דלא כמש"כ החת"ס בתשו' או"ח סי' קנ"ד שכך היתה קבלה להאמוראים להחמיר כדברי כולם, דזה מחודש מאד, וכבר תמהו עליו בערוך לנר שם, ובשו"ת מלמד להועיל ח"ב סימן ס"ד). ויש בזה נפ"מ הן לקולא והן לחומרא, ולהלן יבואר הדין בזה לגבי פיאות הראש.

[ובעצם הדבר מהו השיעור הגדול ומהו הקטן שבדברי הני תנאי, מצאנו ברמב"ם (פ"ב מהל' אישות הט"ז) שכתב בזה"ל: ששתי שערות האמורות בבן ובבת (שזה בכלל שיעור המשנה, וכמש"כ רש"י בד"ה והאמורות) ובכל מקום, שיעורן כדי לכוף ראשן לעיקרן, ומשיצמחו ויהיו יכולות להנטל בפי הזוג עד שיגיעו לכוף ראשן לעיקרן, דנין בהם להחמיר בכל מקום וכו', ע"כ. ומבואר בדבריו שהשיעור הגדול הוא בכדי שיכוף ראשן לעיקרן, והשיעור הקטן הוא בזה שיכולות להנטל בפי הזוג. אולם ברש"י בנדה (שם) מבואר בהיפך, שבמשנה בד"ה שיהיו ניטלות בזוג כתב שהוא שיעורא רבא (דכולהו), ע"כ. ולהלן בגמרא כתב שקריצת הציפורן ה"ז שיעור הקטן ולחומרא, שכבר בזה אינה ממאנת, ולענין חליצה עד שיהא שיעורא רבא, וכפי הנ"ל היינו עד שיהא ניטלות בזוג, ע"כ.

ובעיקר שיטת רש"י שכתב שניטלות בזוג הוא "שיעורא רבא דכולהו", כפי שהוא לפנינו, ז"א מוסכם, משום שהמהרש"ל שם כתב לגרוס וזהו שיעורא רבא, וכי בודאי השיעור הגדול הוא בכדי לכוף ראשן לעיקרן, כמש"כ כל המחברים. וכ"כ גם בספרו יש"ש (בפי"ב דיבמות סי' כ"ו) שהוא ט"ס ברש"י, ושום תלמידו הגיהו, ע"כ. וכ"ה ברש"י שעל הרי"ף, וכן הסכים הדרישה באהע"ז סי' קנ"ה אות ל"ז, וע"ע במשנה למלך פ"ב מאישות הט"ז שהביא ד' המהרש"ל לגרוס בלא תיבת "דכולהו", והכוונה שגדול יותר מקריצת ציפורן, ע"כ. (וע"ע גם בחידושי אנשי שם על הנמוק"י סופי"ג דיבמות, שג"כ כתב לתקן הגירסא ברש"י באו"א). אכן אחר כל זה, ואחר המחילה מכל הני רבוותא הוקשה לי בזה, שא"כ יוצא שרש"י גילה לנו השיעור הקטן ולא הגדול, ובפשטות יש ליישב דזה היה פשיטא ליה שלכוף ראשן לעיקרן הוא הגדול, אולם יותר נראה לענ"ד כפי הגירסא שלפנינו שזהו השיעורא רבא דכולהו, שהרי אח"כ בגמ' כתב רש"י שלענין חליצה הוא עד דאיכא "שיעורא רבא דכולהו", ונראה בעליל שכוונת רש"י בזה לרמוז לשיעורא רבא שהזכיר כבר במשנה שהוא שיעורא רבא. ומלבד שלגירסת המהרש"ל אין משמעות כ"כ לדברי רש"י, וע"כ כאמור. והגם הלום ראיתי בשו"ת מלמד להועיל (ח"ב יו"ד סימן ס"ד) שמצא בהדיא באור זרוע שגרס כפי אשר הוא לפנינו ברש"י, וכתב בהדיא באו"ז שזהו מלשון רש"י, הרי בהדיא שהגירסא שלפנינו מקויימת, וכפי שכתבנו שכן נראה בהדיא מפירוש רש"י על הגמ', ודו"ק. ובאשר לשאלת המפ' שאינו נראה בחוש, יש ליישב בפשיטות שבאמת אין מחלוקת במציאות, אלא תלוי באיזה סוג זוג איירי, א"נ באיזה אופן וצורה נעשית המדידה].

והנה בשיעור הקטן שכתב רש"י כן דעת רבים מהראשונים, כמבואר בנימוק"י ביבמות סופי"ג משם הרי"ף, וכ"כ עוד ראשונים בנדה שם ועוד. וכדברי הרמב"ם כן פסק המאירי. (ורע"ב בפיהמ"ש סותר עצמו, וכמש"כ בתוי"ט בנדה שם). אמנם בשיעורא רבא מצאנו להראשונים הנ"ל שכולם כתבו כהרמב"ם ודלא כרש"י (ולפי"ד המהרש"ל הנ"ל ועוד רבים שהסכימו עימו, אף רש"י מודה לזה ששיעורא רבא הוא בכדי לכוף ראשן לעיקרן, וכתב שכ"כ כל המחברים, וכן הסכימו לדבריו רבים). וא"ת איך נחלקו רש"י והרמב"ם במציאות מהו השיעור הגדול ומהו השיעור הקטן, וכבר מצאתי שעמדו בזה בשו"ת חת"ס באו"ח (סימן קנ"ד) ופירש שתלוי מהו הקריצה, ועיין בשו"ת מלמד להועיל שם מש"כ ע"ד החת"ס וביאר באו"א, ולענ"ד י"ל עד"ז שתלוי באיזה אופן הוא נעשה, א"נ י"ל שתלוי עד כמה הוא המדידה, אם אחיזה מועטת נחשבת כקריצה ונטילה, וכן אם יש קושי גדול בכיפוף השערה אם נחשב לכוף וכו'.

ולענין דינא הנה כבר העיר היש"ש (ביבמות שם) דמאי נפ"מ בפירושים אלו, הלא קיי"ל לעשות לחומרא, וא"כ מה שיהיה צריך להחמיר. אכן להנ"ל אפשר שיש מחלוקת גם באיזה אופן נעשה המדידה וכו'. אולם ז"א, שהרי עצם שיעור זה לא נאמר בהדיא, ועכ"פ בשו"ע (סימן קנ"ה סי"ח) כתב ששיעור אורך הב' שערות הוא משיצמחו וכו', אבל אינה חשיבה גדולה לחליצה עד שיהיה בהן כדי לכוף ראשן לעיקרן. ע"כ. ומבואר שהוא השיעור הגדול, ולענין שיעור הקטן נקט שהוא משיצמחו ויהיו ראויים להנטל בפי הזוג, או לקרוץ בציפורן. ע"כ. הרי שלא הכריע בזה, וכבר כתב בבית שמואל (סקכ"ז) דזו פלוגתא בין הטור לרמב"ם וכו', עיי"ש. ונראה איפוא שהשו"ע לא הכריע בזה, מפני שמלבד עצם המחלוקת י"ל דבכלל אין ברור באיזה אופן הוא נעשה, וכמו שהערנו לעיל. ועל כן אין בירור במציאות הדבר איך יהיה ולכן החמיר. ודו"ק (ומצאנו בפוסקים שכאשר לא ברירא להו מילתא השאירו הדבר בספק, וכה"ג כתב בב"י באו"ח סי' רס"א לדעת הרא"ש עיי"ש), אבל לגבי השיעור הגדול ודאי פשיטא שהוא בכדי לכוף ראשון לעיקרן.

ואכן לדינא נראה להחמיר בזה בחשש איסור תורה, ואין מספיק מה שמשייר קצת, ואף אמנם שגילוח בפשטות הוא עד סמוך לבשר (וכמש"כ הש"ך ביו"ד סי' קפ"א, וע"ע גם בבית לחם יהודה ובחכמ"א כלל פ"ט סט"ז). ועיין בדברינו לעיל סופ"א שמלשון "גילוח" אין לדון כלל, כיון שפירושו

קציצה, עיי"ש במוסגר, ועכ"פ הנה יש לדון אם האיסור הוא דווקא כשמגלח לגמרי, וכדברי האחרונים הנ"ל, או אף ביותר מזה קצת אסור, דאכתי הוי הקפה קצת, ונראה להחמיר, וככל האמור דלא הוכרע הדין בזה, והוי ספיקא דאורייתא, והעירוני שכן יש לדקדק מהרמב"ם בפ"ה מנזירות הי"א שנזיר אסור בתער, אא"כ יש לו שיער בכדי לכוף ראשו לעיקרו, עיי"ש. ויל"ב. ומצאתי גם כן להגרי"ח בשו"ת תורה לשמה סימן שפ"ט שמבואר כן שצריך להשאיר לכל הפחות בכדי לכוף ראשו לעיקרו, עיי"ש. וכן נראה להחמיר באיסור תורה.

ואמנם לא נכחד שבביאור הלכה בסימן רנ"א ס"ב ד"ה ואפילו, כתב בלשונו שבעו"ה מצוי שמעבירין את הפאות עד סמוך לבשרם ממש, ואין משיירים "כלל", ויש בזה חששא דאורייתא, והיה להם לשייר על כל פנים "קצת מן הקצת", ע"כ. ומוכח שאפילו במעט סגי כל שאינו סמוך לבשר, ובדוחק י"ל דהיינו שיעור בכדי לכוף ראשן לעיקרן שהוא כ-3 מ"מ, וי"א אף פחות מזה מעט, ובפרט שי"א ששיעור בכדי לכוף ראשן לעיקרן יש בזה ג"כ שיעור קטן של בכדי לכוף לשער שלידה, וכדלהלן בדיבור הבא, אלא שמאידך הלא כתב הביה"ל שהקפידא היא במה שחותכים עד סמוך לבשרם ממש, ויותר נראה לדחות שבא לתפוס מיעוטא דמיעוטא, שלא יהיה בבחי' תפסת מרובה לא תפסת, ולכן נקט את השיעור, וקאמר שאפילו זה אין עושין, ולעולם לכתחילה אה"נ שיש להקפיד על השיעור שבכדי לכוף ראשון לעיקרן, ודוחק קצת.

[וידוע, שבהרבה זמנים היתה מכה זו בישראל, שמשגגת תלמוד לא ידעו ולא הבינו היכן מקום הפאות, וצווחו ע"ז גדולי ישראל טובא, וכדברי הביה"ל הנ"ל. וכן בספרו נדחי ישראל סופכ"ו, ועוד למעלה בקודש בספר מעם לועז פ' קדושים שבשיעור הפאה טועים רוב העולם ועוברים על הלאו הזה כל שעה וכל רגע, מפני שאינם יודעים השיעור וחושבים שעי"ז שמניחים פאה קטנה של כמה שערות, בין נראות ובין שאינן נראות, הם מקיימים מצות פאה וכו', עיי"ש. וע"ע בשו"ת קול מבשר ח"א סי' י"ח שראה שערוריה בבחורי חמד הבאים קצוצי פאה וכו', ואפילו במספריים כעין תער יש מלקות בפאת הראש וכו' עייש"ב, וכן צווחו בזה הגר"י אייבשיץ ועוד, וכן לענין גילוח בתער היתה המכשלה הזו. אמנם ב"ה אכשר דרא במחנה היראים, ונזהרים בזה ככל האפשר, ולכן יש להזהר שיהיה הכל לכתחילה וכמו שכתבנו].

וגדר השיעור של בכדי לכוף ראשן לעיקרן, הנה בפשטות היינו בכדי שיהיה אפשר לכוף את השערה למקום שממנו צמחה (וכ"כ בתורת הראשונים עמ"ס נזיר דף לט: משם רש"י בכת"י). אולם ברש"י (נזיר ו:) פירש דהיינו כדי לכוף ראשו של זה לעיקרו של זה, והוא כעין מ"ש בנדרים כא. וסנהדרין כב: גבי תספורת של כהן גדול, שמשערים משערה זו לשערה זו. וכ"כ בשו"ת צ"צ דזהו השיעור [והוא הרבה פחות מאשר בכדי שיגיע לעיקרו של עצמו], ועדיין לא נתברר מהו בדיוק, ובב"ח (באהע"ז שם) הביא מספר סדר החליצה של מהר"ם שכתב שלא יהא קטן, ובפירוש שם הביא משם קונטרס שהשיעור הוא ברוחב אצבע, שקורין אמה, וכתב עליו הב"ח שהוא נגד המבואר ששיעורו כדי לכוף, ומתחילה ר"ל שאין בקיאין בשיעור הכפיפה, ולכן החמיר, שבשיעור זה ודאי יש כדי לכוף, ושוב כתב דאכתי א"א לומר כן. וכ"כ בט"ז שם ועוד אחרונים.

ואכן אפשר לשער זאת עפמש"כ בגמ' דנזיר (לט:) שהוא שער שגדל בז' ימים, וכ"כ בשואל ומשיב (א, ח"ג, סי' קנ"ה). וכן מבואר ברש"י בדף ו: ובדף טז:, ודלא כהחת"ס שכתב שהנסיון מעיד שיש כאלה שגדלים גם בפחות, וכבר העיר ע"ז בפאה"כ ע' ק"ו. ולהלן דן במציאות של היום בכמה הוא, והביא מהגאון מקאשוי שכתב שכל שלא מגלח במספר אפס יצא י"ח, אך צ"ע אם אפשר לסמוך ע"ז שהרי המכונות משתנות מזה לזה, ואפשר שמספר אחד בזה הוא כמו מספר אפס בזה, וגם לפעמים אינו יורד המספר עד הדיוק כידוע. ואכן בשו"ת תשובות והנהגות כתב שאם רוצים להדר, אולי לא מספיק מספר קטן (היינו מספר אחד), ולכן יש להזהר לגלח במספר שתים, ע"כ. ושיעור זה במ"מ נחלקו האחרונים, שבספר לשכנו תדרשו כתב שהוא כ-5 מ"מ, ואילו בספר תגלחת מצוה כתב שהוא כ--3 4 מ"מ. ושמעתי ממומחים שחישבו ובדקו שהשיעור הוא כ-3 מ"מ ולא יותר, והוא עפמש"כ שזה שיעור הגדל בנזיר וכו', ובמציאות הוא עד 3 מ"מ ולא יותר.

ויש לברר אם בכלל נאמרו שיעורים אלו גם על פיאות הראש, דאפשר שכל מה שאמרו שם במשנה בהני שיעורים, שכל הקפידא הוא במקום שהצריכו שיער, משא"כ כאן בפיאת הראש שלא הוצרך שיהיה שיער בעצם, אלא עיקר הקפידא שאם יש שיער שלא ישחיתנו. ואפשר איפוא שכל עוד שניכר מעט כבר אינו מושחת ומותר, ולאו דווקא בהני שיעורים. וכן העיר בזה בקו' פלגי שמן ס"ג בשם ספר שערי זבולון, עפמש"כ הגר"ח (בנזיר ד.) לחלק בין היכא שהצריכה התורה שיער, לבין היכא שהקפידה התורה על זה שלא יגלח, שבזה כל זמן שיש שערות ששייך לגלחן שוב לא נחשב גילות. וגם נתעוררתי בזה מלשון רש"י (בנדה שם) ד"ה והאמירות בכל מקום שנקט תינוק ותינוקת, ולכאו' הול"ל כגון לענין פיאות הראש, ומשמע איפוא שבזה אין הדין כן, ושו"ר אח"ז שכבר העיר כן בחי' המהר"ץ חיות ע"ד רש"י הנ"ל, וכתב לבאר בב' אופנים, וציין שם שגם בשו"ת נודע ביהודה עמד ע"ז (ונזכירו להלן). ועוד ראיתי בספר פאות כהלכה שהעיר מדברי הראשונים בהא דמספריים אינם השחתה, לפי שהשערות ניכרים אף אחרי הגילות, וכדמשמע בגמ' דמכות (כא.) ובנמוק"י שם שאינו נקרא השחתה שהרי ניכר שם השיער. וכ"כ רבינו יהונתן שם.

וכ"ה בתוס' ורא"ש בנזיר מו. אך ברמב"ם (פ"ה מנזירות הי"א) מבואר שמספריים כעין תער היינו כשלא הניח בכדי לכוף ראשן לעיקרן, וכ"ה במאירי בנזיר שם, ומשמע דאף בשערות הראש הדין כן.

ואכן בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ת סימן פ') דן בזה בשיטת הרמב"ם, והביא את הדיוק הנ"ל מדברי רש"י שלא כתב דוגמא לגבי פיאות הראש. והוסיף שיותר מוכח כן מהמשנה שנקטה שתי שערות, ולא שערות סתם, ומוכח שבפיאות לא קיבלו שיעור זה כלל, עיי"ש. אולם מדברי שאר האחרונים נראה שמשנה זו אמורה גם לגבי פיאות הראש והזקן, וכמבואר בשו"ת חת"ס (או"ח סי' קנ"ד), שהדבר תלוי אם יש איסור בפיאות בשתי שערות, שאם נאמר כן אזי גם בפיאות נאמרו שיעורים הללו, אבל להרמב"ם שכתב שהעיקר שמשייר ארבעים שערות, וכל ששייר כשיעור זה לא עבר, א"כ לא נאמר בזה הני שיעורים, עיי"ש. והשתא הלא קיי"ל כהתוספתא שבשתי שערות חייב, וכמו שכתב הסמ"ג והובא בב"י ובכס"מ שם, ומבואר שם שיש לחוש לדעתו באיסור תורה, עיי"ש (וכ"ה דעת התוס' כמש"כ בשו"ת שאל שאל סי' ק"ה, וכ"ה בשבלי הלקט), א"כ הכי נמי שנאמר דין זה של המשנה גם על פיאות. ואמנם בשו"ת להורות נתן (ח"ג סימן ס"ב אות ל') כתב לדחות מדברי החת"ס דזה פשוט דלא כתב כן החת"ס אלא בדרך דחיה בעלמא לדחות דברי השואל בנו"ב, אבל לדינא ודאי אפשר לומר שכל שלא השחית את זקנו מעיקרו ושורשו דלא הוי השחתה. (וכהני ראשונים במכות ובנזיר). והשיעורים שנאמרו במשנה בנדה לא נאמרו על הפיאות, עיי"ש. אולם בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' קי"ג) כתב שאסור בהשחתה שאין בה בכדי לכוף ראשן לעיקרן, ועפ"ד החת"ס הנ"ל. ולכן כתב שלא לגלח הזקן במכונות המצויות. וכ"כ גם בשו"ת צור יעקב (ח"א סי' ק') ע"פ החת"ס, וכ"כ בשו"ת חלקת יעקב (ח"ג סימן ל"ט), וכן בשו"ת מלמד להועיל ח"ב יו"ד (סימן ס"ד) ע"פ החת"ס הנ"ל. ומלבד זאת מצאנו לעוד גדולים שכתבו בהדיא שהשיעור בהשחתת הפיאות הוא תלוי בשיעורים הנ"ל, וכיעוין בחי' הגרע"א בשבועות (ב:) בתוד"ה חייב, שצריך להניח כשיעור בכדי שיכוף ראשן לעיקרן כדי שלא יעבור בלאו דהקפה, וכ"כ בשו"ת צמח צדק ביו"ד (סימן צ"ג אות י"ז), וכתב שם כמה טעמים לדבר. וכ"כ בפשיטות בשו"ת תורה לשמה (סימן שפ"ט), וכן עיקר.

ויוצא איפוא שגם בפיאות הראש יש להניח בכדי לכוף ראשן לעיקרן, שזה בכשיעור של כ-3 מ"מ, ויש שנזהרים ב-5 מ"מ, ויותר מזה בכל הרוחב לא לגלח.

[והסימן לזה לאלה המגלחים במכונת תספורת עם מספרים שמתחלפים ע"י פלסטיק, שיהיה המרחק שבין הברזל לפלסטיק בשיעור 5 מ"מ בערך או קצת פחות, ועכ"פ לא פחות מ-3 מ"מ, ויש להזהר בדבר שלא ליתן שיעור ע"פ מספרים של מכונות, כיון שעשוי להשתנות ממכונה למכונה, כמו שראיתי במציאות, ועשויים לבא לידי טעות ח"ו].

פרק ה
בענין המנהג לגדל פאות הראש ארוכות

וענין אריכות הפיאות הוא ענין אחר של זה אלי ואנוהו, התנאה לפניו במצוות (כשבת קלג.), א"נ יש לומר שכיון שהוא לאות ועדות על זרע ישראל לכך צריך שיהיה ניכר וכיוצא. וכבר ראיתי רבים מקדושים שדיברו במעלת אריכות הפאות, ונציין בזה לדברי האחרונים שמדברים במצות אריכות הפיאות, והם בדרכי תשובה (סקט"ו) ושכן הוא בטעמי המצוות להאריז"ל, ושכך היה מנהגו של האריז"ל. וכן הוא בבית לחם יהודה על השו"ע סי' קפ"א. וע"ע גם בספר שאל שאל (סימן צ"ח) שהאריך בזה, ושכ"כ היש"ש (ביבמות פי"ב סי' י"ח) שקיבל להניח כל פאות הראש ולא לגלחן כל עיקר, ושכן הזכירו הגאון בעל שואל ומשיב, עייש"ב. וכן מדוקדק במגדל עוז סופי"ב מהל' ע"ז שלא העבירו ברזל וכו', עיי"ש. וכ"כ בשו"ת ארץ צבי סימן ג' סוף אות ה' שיש באורך הפיאות הידור מצוה (וכעין מש"כ המהר"ל והשל"ה לענין מצה וכו'), ושכן משמע מדברי העץ יוסף (על מד"ר פ' ואתחנן סי' י"א) שצריך להשאיר פיאות ארוכין עד למטה מן האוזן משום דרכי האמורי וכו' (נ"ב. וכן מתבאר מהבן איש חי הנ"ל שבזה שהיו ארוכים נבדלו ישראל מכל עם וכו'). וכ"כ בשו"ת פאת השדה (סי' מ"ד) שעד למטה מן האוזן יש הידור מצוה. וע"ע גם בשו"ת מחשבות בעיצה יו"ד סי' ז'. ובשו"ת באר משה ח"ה סי' קל"א. וע"ע בשו"ת תשובות והנהגות ח"א יו"ד סי' תקכ"ט. הרי לנו רבים ששיבחו המנהג.

אלא שמנהג זה התפשט בעיקר בתפוצות אשכנז, אולם בני ספרד לא נהגו בזה כידוע, ושמעתי בשם גדול אחד שליט"א שהסביר הטעם שלא נהגו בזה ע"פ הקבלה, שהרי איתא בזוה"ק שלא יכסו הפאות את האזניים (ואמנם להלן יבואר שעיקר הקפידא שלא יכסו את נקבי האוזניים, אולם אין הדבר ברור בלשון הזוהר, וכנראה שלכן חששו והחמירו, וא"נ כדי שלא יבואו לידי טעות בזה), ולפנים ג"כ אין ראוי להניחם כיון שע"פ הקבלה הם מידות מלכות ותפארת, ואין לגעת זב"ז, ע"כ. (וכן משמע מדברי רבנו הגרי"ח דלהלן, שהגם שדיבר בשבח הפאות, מ"מ מוכח מדבריו שבני ספרד לא נהגו בזה).

אולם מצאנו שגדול רבני ספרד בדורות האחרונים, הלא הוא רבינו הגרי"ח בעל הבן איש חי בכ"מ בספריו, דיבר בשבח גידול הפיאות, וכמו שנביא להלן [וגם מצאנו לזה אסמכתא מלשון מרן השו"ע בשוה"ט (סימן קפ"ח ס"ט) שנקט שבכל מקום הפיאות "לא תגע בו יד". ואיברא שעיקר דינא שלא לגלחו בתער או במספרים כעין תער, מ"מ הכל בכתב מיד ה' עליו השכיל (וכה"ג הבאנו לעיל מלשון המגדל עוז), ודו"ק]. ובאשר לדברי הקבלה, יבואר ג"כ להלן שעיקר הקפידא שלא יכסה את נקבי האוזן.

א'. בשו"ת תורה לשמה סימן שפ"ט, כתב דאע"פ שמספיק מן הדין בכדי שיכוף ראשן לעיקרן, מ"מ ודאי אם יהיו ארוכין טפי עדיף וכו', וזהו נוי שלנו וכו', והפאות הם עדות לישראל וסימן טוב להם.

ב'. בספר בן איש חיל דרשות (בדרשה ב' לשבת זכור) בביאור מלשינות המן בפסוק ודתיהם שונות מכל עם וכו', שדרכם מזמן הקודם להניח פאות גדולים (ושם הוסיף ואם היה המן בזה"ז לא היה מלשין על הפאות כיון שרואה רובן וכו', ונראה שזה כעין תוכחה למנהג שלא עושים כן).

ג'. שם בדרשות (דרוש ג' לשבת זכור) ראו כמה חביבין וכו', שמרדכי היה משאיר בכוונה פיאות עבים וגסים להתפאר בהם וכו'. (ושם הוסיף דאמנם אין מעמיס עליהם לעשות פיאות עבים וארוכים כמנהג אחינו האשכנזים הי"ו, אך אבקש שיהיה בהם שיעור הניכר לעיני הכל, ולא כעשבים קטנים העומדים על פתח הקרקע וכו').

ד'. בספרו בניהו על התיקונים (תקון ע' דף פה.) כתב לבאר ד' התיקונים שכוונתו לשערות הפיאות שלא יהיו נסרכין ותלויין על פתח האוזן, אלא ידחה אותן לצד אחר, או יקצץ מאורך שלהם. (וסיים וכן אני נזהר בזה תמיד לדחותם אחרי האוזן וכו'), וצריך לדחותם אחר האוזן וכו'.

[נ"ב. ובעיקר הדבר שלא יכסו את האזניים, ופירש הבא"ח דהיינו שלא יכסו את נקב האוזן, הנה כן משמע גם בכה"ח (סימן צ"א אות ב') שבשערו גדול שמכסה פתח אוזנו צריך להסירו בשעת התפילה, כדי שיהיה פתח אוזנו גלוי בשעת התפילה כמש"כ בתיקונים וכו' [ומשמע שמפרש כהבניהו הנ"ל שהעיקר שלא יהיה על פתח. ואמנם אח"כ בהמשך נקט בשם האחרונים בלשון שצריך להעביר אותם "מעל אוזנו", אולם על כורחינו דכוונתו להעבירם מפתח אוזנו]. עוד ראיתי להגאון מצעהלים בשו"ת מגדלת מרקחים סי' י"ח שכתב שעיקר הקפידא על נקב האוזן שלא יסתם, אכן באמת הדבר שנוי בגירסאות הזוה"ק כמובא בס' פאות כהלכה בנספחים ר"ס ז', וזה הלשונות... עיין שם. הרי שתלוי בגירסאות. וכ"כ בשו"ת משנה הלכות ח"ח סי' י"ד, והוא נוטה לומר שהקפידא היא בעל האוזן ולא בנקב (וחולק על בעל המגדלות מרקחים הנ"ל). וכתב שהיה ראוי לחוש, אלא דמסיק שבאמת כל עיקר הדין לא קאי על הפאות אלא על שערות הראש, והרי אם מישהו יכניס מוך באזניו או יכסה בטלית וכי מקלקל בזה, ומ"מ מאחר שכן יצא מפי בעל יסוד ושורש העבודה שער הקרבן תפלת י"ח שער חמישי פי"ב להזהיר כן על הפאות לכן יש להזהר, וכן הבאנו לעיל מכל הספרים לאסור גם בפיאות. ומ"מ למעשה אין קפידא אלא רק שלא יכסו את הנקבים, וכמו שהבאנו לעיל מהאחרונים, וכן ראיתי הלום בספר ארחות רבינו סי' נ"א שכן העיד הסטייפלר זצ"ל בשם החזו"א, וכן עיקר].

ה'. והלום אחרי כתבי כל הנ"ל הראוני בשו"ת וישב הים (סימן י"ד) שהאריך בענ"ז טובא ע"פ הסוד והקבלה, ומסיק שהמדקדקים לעשות כדעת האר"י ז"ל ראוי שיקפידו על השיעור שכתב בשעה"מ שם, וכפי שביארו בדבריו המקובלים שמקום סיום הפיאות הוא עד תחלת מקום צמיחת שערות הזקן, ובכל זאת אם יתארכו הפאות יותר משיעור זה לית לן בה. אלא שעדיף להעבירם לאחר האזניים כדי שלא יכנסו להדיא בתוך שערות הזקן (והוסיף שאותם עדות שנהגו להאריך וכו', כל אחד ימשיך במנהגו שיש לו ע"מ לסמוך). וכעת הספר אמ"א. וכן מנהגינו לדחות הפאות מאחרי האוזן, הן מטעם האמור שלא יתערבו בשערות הזקן, והן כדי שלא יכסו את נקב האוזן בשעת התפילה.

ולסיכום: רבים מבני ישראל נוהגים לגדל את הפאות של הראש שיהיו קצת ארוכים ונאים, ובעיקר נהגו כן בני אשכנז. אמנם אף בני ספרד הנוהגים כן תע"ב, ורבינו הבן איש חי שיבח מנהג זה וכנ"ל. ומ"מ הנוהגים כן עדיף יותר שידחו את הפאות אחורי האוזן שלא יתערבו בשערות הזקן, וכן שלא יכסו את הנקב של האוזן בשעת התפילה. ועכ"פ כל מנהג יש לו ע"מ לסמוך, וכ"א יעשה כמנהג אבותיו, ותע"ב. ולענין מקום הפאה ופרטי הדינים נתבאר בסוף פרק ג' הסיכום, ובפרק ד' נתבאר שיעור אורך השערות מדינא.

ה
ברכת מאורי האש לאחר הראיה
[וטוב שיראה גם אחר הברכה]

בירנו בעזה"י באחד הגליונות שיש להזהר לראות את האש ואח"כ לברך ולא להיפך, והוספנו שטוב לצאת דעת הכל ולראות גם אחר הברכה לרגע קט, ובירנו זאת בראיות ברורות בעזה"י. והיה מי שטען שכל אחד יחזיק במנהגו, והערנו דלא זו הדרך ולא זו העי"ר, אלא תחילה יש לברר ההלכה והוא העיקר וכו'. וא"צ לכפול הדברים. והן עתה חזר ושנאה, אך לא נתחדש לעצם הדין (ואנו הארכנו לבאר ולהוכיח הדין בדברים נכוחים וברורים. וע"ז מחזיקנא ליה טיבותא, שעל ידו בירנו הדבר באר היטב, ואם הזמן היה מאפשר היה ראוי להאריך בזה טובא בעצם שיטות הראשונים שזכרנו שם, ועוד בכללי המנהגים וכו', וכבר נא' בתורה ארוכה מארץ מידה ורחבה מיני ים, ואי"ה עוד חזון למועד), אלא שהוסטו הדברים מהקשרם, שכתב, מאן מחיל על כבודו של רבנו בעל כה"ח וכו', וכן הוסטו הדברים לקרוא לרבותינו הקדמונים זקן פלוני אומר כך וכו', רח"ל, ועל דא בעינא למחות. וזאת אומר, שהכותב הנכבד לא ירד לסוף דעתינו, וכתב דברים אשר לא דיברתי ולא עלתה על ליבי, וכבר ידעתי גם ידעתי שעשויים לטעות בהבנת הדברים, ולכן הדגשתי כמה פעמים, באותם שורות של דברי תוכחת, שזה קאי אדעלמא ובדרך אגב, ועל אותם המבררים מנהגים אצל זקני בעה"ב ובצורות מסויימות, ואדרבה תורת הקדמונים היא היא שנא' עליה זקניך ויאמרו לך, זקן זה שקנה חכמה, וכמש"ש, וה"ה כל ת"ח באשר הוא, וכל המעיין ישר יחזו פנימו שהדברים ברורים כדברינו [ומה גם שבעצם הנידון של הכה"ח שהביא, הוא ענין אחר מנידונינו, ואף שיש קשר בין הדברים, מ"מ יש עוד כמה סיבות בנידונו, ובכלל א"א ללמוד מנהג ממנהג כמש"כ באחרונים, וקיצרתי בזה, ואכמ"ל. ועל כולנה דאף את"ל כן, מ"מ תחילה יש לברר הדין ואח"כ להזכיר מנהג, ומה ראה על ככה לברוח מן הדין וללכת למנהג, בעוד שתחלה יש לברר הדין שהרי מה יעשה מי שאין לו מנהג, כמו שמצוי אצל הרבה מאחב"י ועוד, ככל מה שבירנו שם], ואסיים, שאני שמח בכל הערה שהיא גדולה או קטנה ואפילו מראה מקום, אך שיהיה לענין ולגופן של דברים לכבוד התורה ולש"ש, וחפץ ה' בידינו יצלח.

ונחזור לענין הלכה, כבר כתבנו שעיקר הדין לברך אחר הראיה, והוספנו שראוי לראות גם לפני וגם לאחר הברכה, והבאנו לזה ראיה נפלאה מהנהגת השל"ה בברכת הטבילה שטובלים לפני הברכה ואחר הברכה, וכן נוהגים כל בני אשכנז ורבים מבני ספרד וכהוראת הבא"ח, ואף לנוהגים בזה כהשו"ע ביו"ד סי' ר', שאני התם שחששו לדין עובר לעשייתן וכו', או מחששות אחרות, כידוע, אולם כאן שאין שום הפסד ודאי שיודו כו"ע למעבד הכי, וכ"ש לנוהגים כהשל"ה שק"ו הוא לעשות כן בנידו"ד, אחר הגלות נגלות שיש בנידו"ד מחלוקת היאך לעשות [ואפשר להוסיף עוד שגם מי שלא נהגו כן, הוא מפני שלא ראו הפלוגתא שבראשונים בזמן הברכה אם הוא לפני הראיה או לאחריה, שהרי הרבה מהראשונים החלוקים בזה לא נדפסו חיבוריהם רק בזמנינו], ודו"ק.

ומה גם שהבאנו דקדוק נפלא בזה מאבות דר"נ שמשאיר היד כל זמן הברכה (ולע"ע לא ראיתי מי שהעיר בזה, ואשמח לדעת כל הערה בזה ע"י גליון זה, או שישלחו אלי), ומה חיסרון בדבר להשאיר את היד עוד שניה אחת, ובפרט שבלא"ה א"א לצמצם, ובהבטה קניא, ויצא כל הדעות.

ואדרבה העושה כן יוצא מידי כל חשש, הן בעצם קיום המצוה, והן שלא יהיה שום חשש ברכה לבטלה (והרי מה"ט נהגו בברכת הטבילה כנ"ל, הגם שיש חשש לאידך גיסא מצד השו"ע), והן בעצם הברכה של המאור, והן בעצם ברכת בורא פרי הגפן, שלא יהיה הפסק בברכה שלא כדין, איברא שמצד חשש ברכה לבטלה אין זה ברור, וכפי שהארכנו במקומו גבי ברכות השבח כגון ברקים ורעמים וכדו' שבירך קודם לשמיעה, שי"א דמהני עפ"ד הרמב"ן בפ"ק דפסחים, ויש הרבה לדקדק ולעיין בזה, וכמו שהארכנו שם, ואכמ"ל.

ואף אמנם שזה חידוש לראות גם לפני וגם אחרי, מ"מ עצם הדין שצריך לראות לפנ"כ הוא ברור, וגם העיצה שכתבנו לראות לפני ואחרי היא נכונה ע"פ הראיות שכתבנו, ואמנם יש שלא נהגו בזה. אולם ז"א טענה, חדא שכבר כתבנו שהרבה מראשונים הנ"ל לא נתגלו רק בזמנינו, ומעתה למה לא נחוש לזה, ועוד שהרי גם בברכת הטבילה הנ"ל לא ראינו בשום אחד מהראשונים שנחלקו בזה (והינם עשרות במספר מהראשונים) שאמרו לעשות כן, אלא נחלקו אם לברך לפני או אחרי, ואעפ"כ בא חכם השל"ה והנהיג לטבול פעמיים, ונהרו אחריו רבים רבים מבנ"י, וכל שכן שראוי לעשות כן בנידו"ד שאין שום הפסד, ואין שום טרחא, והעושה כן הנה שכרו איתו ופעולתו לפניו, ותע"ב.

ולהלכה ולמעשה, העיקר כמו שכתבנו שבברכת מאורי האש יש להזהר לראות אור הנר (בידיו, כנהוג) לפני הברכה, וראוי להשאיר היד ולראות שניה אחת גם לאחר הברכה ותע"ב, ותול"מ, והיעב"א.

יוסף משדי - בני ברק

בדינא דלא יצא החייט במחטו
ובפטור מתעסק ואינו מתכוין

נתעוררתי מתוך הדברים שבגליון הקודם בענין הא שפסק בשו"ע הא דתנן בשבת [דף יא.] דלא יצא החייט במחטו שמא ישכח ויצא, ובתוס' שם חקרו בטעם גזירה זו, הרי אין בכך איסור תורה, שהרי מתעסק הוא ואינו יודע שיש לו מחט, ויעוי"ש שכתבו דמ"מ יש בזה איסור מדרבנן, ולדעת אביי ניחא דס"ל דגוזרין גזירה לגזירה, ולדעת רבא דלא גזרינן יעוי"ש מש"כ בתוס'.

הגרע"א סי' ח' הקשה מה שייך שיהא איסור דרבנן להיות מתעסק במלאכת שבת, הרי אינו יודע, ויעוי"ש שכתב דמ"מ יש בזה נפ"מ לאחר שרואהו שצריך להפרישו.

אכן כל זה צ"ע על שיטת המקור חיים שהביא הגרע"א שם [והובא לקמן], דאין איסור כלל במעשה שהוא מתעסק בההיתר [וכפי שיבואר לקמן], באופן דאף איסור דרבנן אין בזה, וצ"ע.

אשר לכאורה יש ליישב, דמה שגזרו חכמינו שלא יצא החייט במחטו שמא ישכח ויצא, אין זו גזירה מחמת הלאו, אלא מחמת העשה, ובזה אין פטור של מתעסק, כפי שיבואר לקמן דאין פטור מתעסק אלא במקום שהנידון הוא מעשה האיסור, אך במקום שיש חובת עשה לעשות פעולה, אין מתעסק פוטרו.

ברם הרי לפי"ז יקשה מה דמבואר בכולא תלמודא שיש פטור אינו מתכוין בהלכות שבת, אף למה שחידש במקור חיים שם דאין פטור אינו מתכוין אלא במקום שהחיוב הוא על המעשה, אך במקום שיש חובת עשה אין פטור אינו מתכוין בביטול עשה, וא"כ יקשה מה שייך לדון פטור אינו מתכוין בעשה דשבתון, וע"כ דעשה דשבתון אינו עשה בחיוב, אלא עיקרו לשבות ממלאכה, ואין איסור מהלכות מלאכה, ממילא אין כאן מחייב מדין שבתון, דלא כמש"נ.

באופן אחר נראה, דהנה באור שמח פ"א יו"ט ה"ד (ד"ה והנה) חידש, דהעושה מלאכה ואינו מתכוין לה, אף דהוי פסיק רישא ועבר בלאו דלא תעשה כל מלאכה, לא ביטל עשה דשבתון, דדוקא לענין ל"ת דמלאכה דתליא בגוף המעשה עצמו, בזה כל דהוי פסיק רישא חשיב מעשה מלאכה, אכן גדר מצות שבתון הוא שיהא הגברא נח, ובזה ליכא שום נפקותא אם הוי פס"ר אם לאו, דמ"מ נמצא דהמלאכה נעשית מאליה ולא ביחוסה אל האדם כיון שלא נתכוין לה, עכ"ד. ולפי"ז הרי בכל שהוא מתעסק יש גם פטור של אינו מתכוין, ואין כאן עשה כלל, דלא כמש"נ, ויל"ד.

בפטור אינו מתכוין כלפי א. ביטול עשה ב. לאו בלא מעשה

במקור חיים [או"ח סי' תל"א] חידש, דיסוד ההיתר באינו מתכוין לאיסור מצינו רק באיסור שעובר עליו ע"י מעשה, אך אם העבירה מתקיימת אף בלא מעשה ה"ז אסור אף כשאינו מתכוין, וכ"כ בקוב"ש פסחים [אות קי"ז]. וטעמא דמילתא, שיסוד ההיתר של אינו מתכוין הוא רק בעבירה שעיקרה משום המעשה, ובזה נתחדש דשֶם המעשה נקבע לפי כוונתו, ולכן לא חשיב מעשה איסור כאשר כוונתו למעשה היתה, אך כאשר אין העבירה מחמת שם עשייתו, א"כ אין העבירה תליא בשם המעשה כלל, וא"כ אין שום היתר במה שכוונת המעשה להיתר, דהא מיהת העבירה נעשית אף בלא מעשה, ויעוין היטב בדברי הגרע"א [סי' ח'].

בחלקת יואב [או"ח סי' ו'] נתקשה, דבזבחים [דף צא:] אמר שמואל המתנדב יין מביא ומזלפו על גבי האישים וכו', ופריך הש"ס, והא קא מכבי אש המזבח, ומשני הש"ס ג' ישובים, א. כיבוי במקצת לא שמיה כיבוי, ב. כיבוי דמצוה שאני, ג. ומסיק הש"ס דשמואל ס"ל כדעת ר' שמעון דאמר אינו מתכוין מותר, ושם תניא יין נסך לספלים ולא לאישים משום איסור דלא תכבה, ומוקים לה כדעת ר' יהודה דדבר שאינו מתכוין אסור.

מעתה יש לתמוה מסוגיא זו על דברי המקור חיים הנ"ל [דפטור אינו מתכוין אינו נוהג באיסור שאינו תלוי במעשה], והלא איסור דכיבוי אש המזבח עוברים הכהנים אף בלא מעשה כלל, כפי שיבואר מדברי הרמב"ן דאף אם נתעצלו הכהנים ולא הבעירו את האש עוברים בלאו דלא תכבה, וכיון שעוברים על הלאו בלא מעשה היאך יש היתר לכבות את אש המזבח באופן שאינו מתכוין לכך, והרי אין פטור אינו מתכוין בדליכא מעשה.

וז"ל הרמב"ן בפירושו כאן, ולפי דעתי, מה שאמר [כאן] אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה, מצוה לכהנים בקיום האש, כמו שאמר ובער עליה הכהן עצים, וצוה שיזהרו בזה ויערכו אש ועצים הרבה שתוקד האש תמיד כל היום וכל הלילה, והזהיר בלאו שלא תכבה לעולם. והנה אם נתעצלו הכהנים וכבתה האש עברו בלאו, ומפני זה אמרו רבותינו [ביומא (דף מה:)] שהיתה מערכה שניה לקיום האש, עכ"ל. והדבר תליא בפלוגתת רבוותא קמאי, דהנה לשון החינוך [מצוה קל"ב] להבעיר אש על המזבח בכל יום תמיד וכו', ובא הפירוש של תמיד כלומר להשים בו עצים בבוקר ובין הערבים עכ"ד, והוא כענין שפרש"י בפרשת תצוה על הכתוב להעלות נר תמיד דאין מצוה בהדלקת נרות כל היום, כי אם המצוה היא להדליק כל לילה ולילה, דכוותה הוא דין תמיד האמור בהבערת האש שתהא יקידת אש בבוקר ובין הערבים.

אכן במנח"ח [מצוה קל"ב סק"א] כתב דלשון הר"מ [פ"ב תמו"מ ה"א] שהמצוה היא להיות אש יקודה תמיד על המזבח, הרי שהמצוה מתקיימת בזה שכל שעה ושעה האשה יקודה על המזבח, ואם נכבתה האש צריך להבעירה בכל עת ועונה, וכל רגע שאין אש על המזבח הוי ביטול עשה, וכן משמע בדברי הרמב"ן בנימוקיו שכתב דאם נתעצלו הכהנים ונכבתה האש ביטלו עשה זה, דמשמע בזה כדעת הר"מ.

אשר לפי דעת החינוך ניחא מאד הך מילתא דדבר שאינו מתכוין מותר, כי לפי דברי החינוך נמצא דמי שכיבה אש המזבח לא עבר על העשה כלל, דכל שהבעיר אש בבוקר ובין הערבים נתקיימה מצוה זו, ומאחר שלא דנו אלא כלפי הל"ת שפיר אמרו דכשאינו מתכוין מותר, אכן לדעת הר"מ והרמב"ן שיש מצוה שתהא האש על המזבח כל שעה ושעה שוב צ"ע קושית החלקת יואב היאך יש בזה היתר באינו מתכוין לכבות.

והנה לכאורה לא על המקו"ח תלונתו של הקבא דקשייתא, אלא על הרמב"ן, דאף אם נימא דיש היתר באינו מתכוין לענין איסור שעובר בלא מעשה [עי' ברע"א שם לענין הפטור של מתעסק], הא מיהא בביטול עשה ודאי אין שייך פטור של אינו מתכוין, דאף שאין כאן מעשה איסור מ"מ לא קיים את העשה, וממילא שוב צ"ע היאך מותר לכבות את אש המזבח אחר שיש בכך ביטול של מצות אש תמיד, והיא קושיא עצומה.

וכבר הבאתי לקמן שעמד בזה בקוב"ש פסחים [אות קי"ז] היאך ס"ד להתיר כיבוי במקום שאינו מתכוין אחר שמתבטל קיום מצות אש תמיד תוקד על המזבח, ותירץ דבכיבוי ליכא מצות עשה, רק ל"ת דלא תכבה, וא"כ לדעת הרמב"ן לק"מ קושיא הנ"ל, ואך דקושית הקבא דקשייתא מכוונת כפי שיטת המקור חיים, דהא מיהא כיון שעוברים הכהנים בלאו דלא תכבה בלא מעשה אין פטור אינו מתכוין לדעת המקור חיים.

והנראה פשוט, דאף בלאו דלא תכבה תרתי איתנייהו ביה, דכל מה שמפורש בש"ס בזבחים שם דאף בכיבוי מקצת איכא לאו דלא תכבה, היינו דוקא במעשה כיבוי של אש המזבח, כגון בההיא דמזלף מים על גבי המזבח, אך כלפי מה שכתב הרמב"ן דאף כאשר נתעצלו הכהנים וכבתה אש המזבח עוברים הכהנים בלאו דלא תכבה, היינו דווקא בכיבוי כל אש המזבח, ואם בא רוח ומכבה מעט מאש המזבח אין הכהנים מחויבים למנוע כיבוי מקצת זה, וא"כ ניחא מאד שיטת המקור חיים, שכן כלפי כיבוי מקצת האש ליכא איסור אלא במעשה כיבוי, ובזה שפיר מבואר בש"ס דכל שעושה כן בלא כוונה הדרינן לפטורא דאינו מתכוין.

בהיתר אינו מתכוין כלפי עשה דגדל פרע דנזיר

בחלקת יואב [ח"א סי' ו'] תמה על דברי המקור חיים הנ"ל [דאין היתר דאינו מתכוין באיסור שעובר עליו בלא מעשה], ממשנה ערוכה בנזיר [דף מב.] דנזיר חופף ראשו לדעת ר"ש, דדבר שאינו מתכוין [ואינו פסיק רישא] מותר, הרי להדיא דאף במקום שיש מצות עשה דגדל פרע שער ראשו, ואם נתגלח ע"י אחר ודאי ביטל העשה, ועכ"ז באינו מתכוין מותר, וצ"ע.

ובנזיר [דף מד.] מבואר דהמגלח את הנזיר עובר בלאו דתער לא יעבור על ראשו, ומדברי הר"מ [פ"ה נזירות הי"א] מבואר דאף הנזיר עובר, וכ"ה בתוס' שם [ד"ה שעשן], הרי חזינן דכל שאין המגלח מתכוין מותר, אף שהנזיר אינו עושה שום מעשה. אכן נראה פשוט דכלפי הלאו לא קשה כלל על המקור חיים, דכיון דמדינא דאינו מתכוין לא חשיב המגלח עושה מעשה תגלחת, א"כ אף הנזיר אינו נחשב 'מתגלח'.

[ויסוד לזה, שהרי ההיתר של אינו מתכוין נאמר אף לענין שבת, הגם דאף בשבת יש איסור עשה דשבתון, דכל העושה מלאכה עובר בעשה דשבתון כמבואר בשבת (דף כה.), אשר ע"כ צ"ל כמש"נ בפרשת משפטים (פכ"ג פ"ה) ובפרשת נשא (פ"ו פ"ה), דאין ביטול עשה דשבתון אלא במה שעשה מעשה מלאכה, אך מ"מ העבירה אינה במעשה המלאכה, אלא במה שע"י מעשה המלאכה נמצא שלא שבת, והוא כמש"נ כאן].

וכל קושית האחרונים היא כלפי העשה דגדל פרע, דבזה יסוד הדין הוא לגדל פרע שער ראשו, ובזה הוא שהקשו דכל מה דמהני הא דאין כוונתו לגלח הוא שאין כאן מעשה תגלחת, מ"מ גידול פרע נמי ליכא, וצ"ע.

והנראה, בהקדם דברי הר"מ [פ"ז נזירות הט"ו] שכתב וז"ל בקצרה, נזיר שנצטרע ונרפא מצרעתו בתוך ימי נזירותו הרי זה מגלח כל שערו, שתגלחתו מצות עשה וידחה את לא תעשה, ואף דנזיר שגלח בימי נזרו עבר על לא תעשה ועשה [גדל פרע], ואין עשה דוחה ל"ת ועשה, מפני שכבר נטמא הנזיר בצרעת, ובטל העשה מאליו, ולא נשאר אלא ל"ת דתער לא יעבור על ראשו, ולפיכך בא עשה של תגלחת הצרעת ודחה אותו.

והשיג הראב"ד שהרי מפורש ביבמות [דף ה.] דהטעם הוא משום דעשה דמצורע דוחה עשה ול"ת של נזיר לפי שישנם בשאלה, נמצא דדברי הר"מ צ"ע מתרי טעמי, א. דמפורש בסוגיא דיבמות דאף אחר שנעשה מצורע עדיין מוטל עליו העשה של גדל פרע, ואילו הר"מ כתב דכיון שנטמא בצרעת שוב אין מוטל עליו העשה. ב. דבדברי הר"מ מבואר דאילו היה העשה לא היה נדחה, ובש"ס מפורש דנדחה מפני שישנו בשאלה.

ואמר הגר"ח דהן דברי הש"ס והן דברי הר"מ שניהם אמת, כי במצות גדל פרע תרתי אית בה, חדא איסור לגלח כענין הלאו של לא יעבור על ראשו, ודינו כשאר כל איסורי נזירות, ושנית קיום דין מדיני הנזירות לגדל פרע שער ראשו, וא"כ כאשר באנו לדון לבל יהא עשה דגילוח מצורע דוחה עשה ול"ת דנזיר, הרי משני פנים יש לדון בזה, חדא משום המצות עשה של גדל פרע, ושנית משום האיסור עשה של גדל פרע. ואשר בזה מוכרח כזאת, דסברת הר"מ דהא דבטל העשה אינו אלא כלפי מצות ניהוג הנזירות לגדל השער, דכיון שאין ימים אלו עולין לו אין לו מצות ניהוג הנזירות, אך איסורי הנזירות נוהגין אף כשהוא מצורע, ואילו סברת הש"ס דישנו בשאלה אינה מועילה אלא כלפי איסורי נזירות, כי סברא היא דאיסור שישנו בשאלה הוא איסור קל, אך כלפי מצות עשה אין שום קולא במה שישנו בשאלה, עכ"ד הגר"ח הנפלאים.

ובכתבי הגרי"ז בנזיר שם כתב בזה דבר נפלא, דהנה לשון הר"מ [פ"ה נזירות הי"ב] העביר על ראשו סם שמשיר את השער והשיר שערו אינו לוקה אבל בטל מצות עשה, שנאמר גדל פרע שער ראשו, וכבר עמד בזה הלח"מ דהלא בנזיר [דף לט:] נתרבו כל המעבירים שעובר עליהם בלאו, ומאחר שעובר בלאו בכל המעבירים למה לא ילקה אף על העברת סם, ויעוין ברדב"ז שכתב דאינו לוקה לפי שאין כאן מעשה בידים, וצ"ב.

וכתב הגרי"ז דמוכרח מזה בדעת הר"מ דהעברת סם על ראשו אין זה מעשה גילוח כלל וכלל, ומאחר שאיסור תגלחת של נזיר הוא ב'מעשה גילוח', א"כ בסם ליכא שום איסור כלל, ואך דחלוקה ביסודה מצות גדל פרע שער ראשו שאיננה רק איסור עשה לגלח את ראשו, אלא היא מצות עשה לגדל שער ראשו, וכל המעביר שערותיו בסם ביטל מצוה זו, והוסיף דבאמת הוא קיום דין מדיני הנזירות לגדל את שער ראשו.

[ובמנח"ח (מצוה שע"ג סק"ג) כתב דהמגלח את הנזיר עובר לא רק בלאו, אלא עובר גם בעשה דגדל פרע, אכן כתב דמלשון הר"מ (פ"ה נזירות הי"ב) משמע דמצות גדל פרע אינה שייכת אלא על הנזיר שמצווה לגדל שערו, עכ"ד. אכן לדעת הגרי"ז שפיר י"ל דהמגלח עובר באיסור עשה של גדל פרע, ומה שמבואר בר"מ דהעשה שייך רק על הנזיר, הרי מיירי בסם שאין בזה איסור עשה, אלא מצות עשה מניהוגי הנזירות על הנזיר].

הלא מעתה נראה לי דבר מחודש, דאם באנו לדון כלפי העשה דגדל פרע שער ראשו הרי שי"ל שאינו שייך כלל בנימין המדולדלין, דמאחר שאין השער מחובר בחיבור של גידול שער, הרי שאין כאן קיום דין גידול השער, וביותר למש"נ דמצוה זו היא קיום דין מדיני הנזירות לגדל שער ראשו ולשלח פרע, הרי שאם אין כאן שילוח פרע וגידול השער, ממילא אין כאן שום קיום דין מדיני הנזירות להניחן על ראשו.

ואף אם נימא דשער המדולדל נידון כמחובר לגוף לכל דבר [דלא כפי שנקט החלקת יואב דכלפי הגוף נידון כתלוש], נראה דכ"ז רק בהלכות חיבור, דמאחר שהוא מחובר לגוף הרי שתורת מחובר עליו, אך מ"מ הואיל ואינו יונק ואינו גדל עוד הרי שיצא מכלל מצות גדל פרע שער ראשו, כי כך הוא קיומו של העשה לגדלו בפרע, ואשר זה שייך רק בשערות ונימים שמחוברים בתורת יניקה מן הגוף, ופשוט.

אכן בשו"ת חת"ס [יו"ד סי' ק"מ] הביא קושית הגרע"א [בגליון הש"ס שבועות (דף ב:)] היאך מותר לסרוק את פאות הראש לדעת השו"ע [יו"ד סי' קפ"א ס"ב] לאסור במספרים כעין תער, דהלא מפורש בנזיר [דף מב.] דאסור לנזיר לסרוק ראשו משום נימין המדולדלין, והשיב החת"ס דאי משום נימין המדולדלין אין כאן השחתה כלל, ומה שנזיר אסור לסרוק שערות המדולדלין, הוא משום דאית ליה גם עשה דגדל פרע.

מתשובת החת"ס חזינן שנקט להיפוך הגמור מכל מש"נ, דכלפי הלאו של העברת תער בזה ס"ל להחת"ס דאין כאן שום איסור כלל, כי ענין לאו דגילוח נזיר הוא כענין איסור השחתת פאת הראש [והוא מחודש], ובנימין מדולדלין אין כאן השחתה כלל, ואך דמ"מ יש כאן עשה דגדל פרע שער ראשו שהוא מצות עשה אף כלפי נימין המדולדלין, היפוך מכל מש"נ עד כה, ועוד הארכתי בכל זה בפרשת נשא [פ"ו פ"ה].

בדין כיבוי אש המזבח בשעת זילוף היין כלפי א. לאו דכיבוי האש ב. מצות אש תמיד

ובקוב"ש פסחים [אות קי"ז] עמד בקושית החלקת יואב הנ"ל, היאך ס"ד להתיר כיבוי במקום שאינו מתכוין, דאמנם אין עובר בלאו דלא תכבה, אך מ"מ הרי בטל קיום מצות אש תמיד תוקד על המזבח.

וכתב ליישב, דהלא בסוגיא דזבחים מיירי שאין בכך אלא כיבוי במקצת, ומעתה י"ל דאף למה דקי"ל דכיבוי במקצת שמיה כיבוי היינו דוקא לענין הלאו, דמעשה כיבוי מיהא איכא בכל אש המזבח, אך מ"מ כל שעדיין יש אש על המזבח לא בטל העשה, דעיקרו הוא שתהא אש יקודה על המזבח, נמצא דכל מה דשו"ט הוא רק לענין הלאו, ולענין הלאו שפיר מותר מדינא דאינו מתכוין, עכ"ד הקוב"ש.

וכן הוא באו"ש [פ"ב תמו"מ ה"ו], שכתב לבאר כוונת הש"ס דכיבוי דמצוה שרי, דהוא דוקא בצירוף מה דהוי כיבוי במקצת, דאף דקי"ל כיבוי במקצת שמיה כיבוי היינו רק כלפי לאו דלא תכבה, אך מ"מ ביטול העשה דאש תמיד תוקד על המזבח ליכא אלא אם כן כיבה את כל אש המזבח, ומאחר דבכיבוי מקצת ליכא אלא לאו, ממילא דבכיבוי דמצוה שרי, שכן עשה דניסוך דוחה ל"ת דכיבוי אש המזבח.

והוסיף בזה, דמה שנחלקו בזבחים שם האם כיבוי דמצוה בכלל האיסור של לא תכבה, תליא בפלוגתת רבא ור"א בזבחים [דף צז:] האם עשה דוחה ל"ת שבמקדש, דלמ"ד דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש ממילא אין בכח העשה דניסוך לדחות לאו דכיבוי אש המזבח, ולדידיה ע"כ מה דס"ל לשמואל דמותר לזלף על גבי אישים היינו משום דכיבוי במקצת ל"ש כיבוי, או כדעת ר"ש דס"ל דאינו מתכוין שרי, וכמבואר כן בש"ס.

[ועי' פי' רבינו ניסים גאון שבת (דף קלג:) ובמנח"ח (מצוה קי"ז ומצוה קי"ט) שנקטו כן דרבא ור"א נחלקו בדין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, אכן עיין בטו"א חגיגה (דף ז.) וריטב"א וגליוה"ש עירובין (דף ק.)].

ויסוד דברי האו"ש והקוב"ש [דאם כיבה במקצת לכו"ע ליכא ביטול עשה] הוא משום דחלוק ביסודו לאו דלא תכבה ממצות עשה דאש תמיד, דמצות אש תמיד יסודה מהלכות המזבח שתהא יוקדת עליו תמיד אש, ולכן לא איכפת לן מכיבוי במקצת מאחר שעדיין יש על המזבח יקידת אש, אכן איסור כיבוי אינו מחמת לתא דהמזבח אלא איסור דין מסויים באש המזבח, ובזה נחלקו אם כיבוי במקצת אסור.

והנה בזבחים [דף צא:] שו"ט בברייתא בדין תרומת הדשן, האם הותר לו לכהן לתרום גם אם היתה אש לוחשת באברים, דהלא יש בזה איסור כיבוי, ומסיק דצריך להמתין עד שיתאכלו ויכבה מהם האש, ואח"כ יתרום, ולכאורה יש לדון לדינא, דאם עומד בסוף הלילה ועדיין אין לו גחלים מאוכלות, דעשה דתרוה"ד דוחה לאו דכיבוי, לדעת התוס' ביומא [דף כז:] דמצות תרוה"ד אינה אלא בלילה, ואינו יכול להמתין.

ובנתיבות הקודש הביא, שמרן הגרי"ז העיר בזה למה לא מקשה הש"ס מהך ברייתא [על הא דאמר שם דכיבוי במקצת לא שמיה כיבוי] דהלא כיבוי האש בשעת תרומת הדשן אין בו אלא כיבוי במקצת, ותירץ הגרי"ז שיש לומר דמיירי שאין על המזבח אלא אש זו [כמו דמשני שם על קושיא אחריתי], ועכ"ז שו"ט אם הותר לתרום את הדשן [ומסיק דלא הותר לו לתרום כיון שיכול להמתין עד שתכבה האש מאליה].

אלא דלפי"ז נסתרו דברי האו"ש הנ"ל [שכתב דלא הותר כיבוי דמצוה אלא במקום שאין כאן אלא כיבוי במקצת, דכל היתר כיבוי במקצת נאמר כלפי הלאו דאין כאן לאו דכיבוי האש, אך כלפי קיום העשה בעינן שתהא אש יוקדת כל שעה, ואין עשה דוחה עשה], באופן דלפי"ז שוב צ"ע מה ס"ד דבמקום תרומת הדשן מותר לכבות את כל אש המזבח, והרי בכה"ג יש ביטול עשה ולא הותר לצורך מצות תרוה"ד.

וביותר צ"ע מאד, דהנה באמת לעולם כיבוי אש המזבח בשעת תרומת הדשן אין בו אלא כיבוי במקצת בהכרח, שהרי דעת הר"מ והחינוך [מצוה קל"ב] דאין מתקיימת מצות אש תמיד אלא במערכת עצים מיוחדת שעשו לקיום מצות האש, אך אם הדליק רק את המערכה הגדולה [שם הקריבו את כל הקרבנות] לא נתקיימה מצות אש תמיד, והארכתי לעיל, אשר לפי"ז הרי אף בשעת תרוה"ד ע"כ היתה מערכה נוספת לקיום האש.

ובמקדש דוד [סי' ל"ב סק"ג] כתב דבשעה שהיו מסדרין את המערכות כל בוקר, ע"כ שהיו מניחין מערכה נוספת לקיום מצות אש תמיד, שהרי צריך שכל שעה ושעה תהא אש תמיד יוקדת על המזבח, יעוי"ש.

והנראה בזה, דהנה בביאור הך מ"ד דס"ל כיבוי במקצת לא שמיה כיבוי, פרש"י בזבחים [דף צא: ד"ה לא] דלא קפיד קרא אלא אאש תמיד תוקד על המזבח, עכ"ד. ומבואר דעיקר הלאו הוא לבל ישבית האש מעל המזבח, וכל שיש אש על המזבח מותר לכבות מקצתה [ובמרחשת (ח"א סי' ב' ענף ג' סק"ד) הקשה דמ"מ יהא אסור מדין חצי שיעור, ותירץ דאין זה נחשב חצי שיעור, דעיקר הא דקפיד קרא הוא שלא ישבית האש מעל המזבח].

אכן באופן אחר יש לפרש הא דכיבוי במקצת לא שמה כיבוי, דלא אסרה תורה אלא כיבוי אש מערכה, וכל שעדיין נשארה אש במערכה זו הרי אין כאן כיבוי מערכה, ואין זה אלא חיסור בשיעור האש, ולא כיבוי.

והביאור, דהנה ביומא [דף מה:] יליף מקרא מנין של מערכות חלוקות שצריך להבעיר בכל יום ויום, וכל מערכה חולקת שם לעצמה, כי מערכה גדולה חולקת שם לעצמה, ואילו מערכת שניה שהיתה לצורך הקטרת הקטורת חולקת שם לעצמה, וכן מערכה שלישית לקיום מצות אש תמיד חולקת שם מערכה לעצמה כמש"נ, ובזה י"ל דלא אסרה תורה אלא כיבוי אש מערכה שלימה, אך חצי מערכה אין בכך חפצא של כיבוי.

ובשו"ת מוצל מאש [סי' נ"א ד"ה המכבה] פירש מה שאמרו שם בש"ס כיבוי במקצת היינו מקצת גחלת, וכיבוי בכולה היינו כיבוי גחלת שלימה, ובמנח"ח [מצוה קל"ג סק"ב] תמה עליו מאד, דכוונת כיבוי במקצת היינו שעדיין יש אש על גבי המזבח. והנה דברי המנח"ח מכוונים עם שיטת רש"י, אכן בדעת הר"מ נראה דכיבוי במקצת היינו משום שכל מערכה [או כל גחלת] קובעת תורת אש לעצמה, ודנו בש"ס בדין המכבה מקצת 'אש', היינו מקצת מערכה או גחלת.

הלא מעתה נראה, דאף אם יש מערכה שלימה לקיום מצוות האש, מ"מ כל שכיבה מערכה שלימה חשיב זה מעשה כיבוי אף למ"ד כיבוי במקצת לא שמי' כיבוי, ומיושבים בזה דברי הגרי"ז הנ"ל, דכל מה דשו"ט בדין כיבוי בשעת תרומת הדשן היינו באופן של כיבוי בכולה, דאין הכוונה בכיבוי אש המזבח כולה, דזה ליתא כמש"נ דלעולם יש מערכה נוספת לקיום האש, אלא דמ"מ כל שכיבה מערכה שלימה חשיב כיבוי בכולה.

הלא פשוט, דכל זה נכון רק כלפי לאו דלא תכבה, דבזה שפיר י"ל דזה תלוי באש מערכה, דכל שכיבה מערכה שלימה חשיב כיבוי אף למ"ד כיבוי במקצת לא שמי' כיבוי, אך כלפי העשה של אש תמיד תוקד על המזבח, שהוא דין בהמזבח שתהא אש יוקדת עליו תמיד, בזה ודאי דכל שיש אש על המזבח נתקיימה מצות אש תמיד, וא"כ ניחא מה דבתרומת הדשן אין ביטול עשה, אחר שע"כ היו עורכין מערכה לקיום האש.

הלא מעתה שפיר חזרנו לדברי הקוב"ש והאו"ש, דמילתא דפשיטא היא דלא הותר כיבוי דמצוה במקום שנתבטל העשה דאש תמיד, והקשיתי לעיל ממה דשו"ט הש"ס להתיר תרומת הדשן מדינא דכיבוי דמצוה, אף דע"כ מיירי בכיבוי בכולה [דהרי כיבוי במקצתו לא שמי' כיבוי], שכן נתבאר דכל שיש כיבוי מערכה שלימה אסור לכו"ע [אף למ"ד כיבוי במקצת לא שמי' כיבוי], ואשר בזה הוא דשו"ט להתיר בכיבוי דמצוה, ומ"מ אין כאן ביטול מצות קיום האש, שכן כל שיש עדיין מערכה נוספת לקיום מצות האש לא נתבטלה המצוה.

מעתה יש לפלפל דרש"י והר"מ לטעמייהו אזלי, כי הנה דעת רש"י ביומא [דף מה. ד"ה של] שאין מערכה מיוחדת לקיום מצות האש [ומה שאמרו שם שהיתה מערכה לקיום האש היינו רק להביא הימנה עצים למערכה הגדולה], אשר לפי דבריו מתפרשת היטב כל סוגיא דזבחים כפירושו שם, דלמ"ד כיבוי במקצת ל"ש כיבוי הוא משום דלא קפיד קרא אלא על השבתת האש מן המזבח, אך לדעת הר"מ דהיתה מערכה מיוחדת לקיום האש ע"כ כמש"נ דכיבוי במקצת היינו מקצת מערכה, ואזיל בזה לטעמיה כמש"נ.

מרדכי קרליבך - ירושלים

מה שהקשה במדור הערות והארות הרב ה. צוברי מנתיבות, לכאו' התי' פשוט דהלא הסברא דבנוסע בעגלה יהיה מותר לנסוע יותר מאוחר, מבואר בפמ"ג בא"א (ס"ק א'), דכשהולך ברגליו הוא נעשה עייף ויכול להתעכב הרבה בדרך, משא"כ כשנוסע בעגלה הוי יותר בטוח שיגיע בזמן למקום חפצו, ולכן מובן מאוד הקשר של ב' הדברים, דיש היתר דבזמן הזה מכינים בריוח, אך כדברי המחצית השקל אין היתר זה לכתחילה, ולכאו' הטעם הוא מפני שאולי בכל זאת יחסר לפעמים אוכל, ולכן בצירוף ההיתר של נוסע בעגלה, דאז יגיע מוקדם, אפי' אם לא יהיה אוכל יוכל הוא בעצמו להכין לו שם אוכל.

משה פיליפ - בני ברק

לכבוד מערכת 'אליבא דהלכתא'. להלן כמה הארות והערות על גליונות מ"ג ומ"ד.

בקו' הלקח טוב היאך ביטל רב אידי מצות שמחת הבית בשבועות

בגליון מ"ג עמ' מ"ו אות ג' הביא הה"כ שליט"א להלקח טוב (להגר"י ענגיל) כלל ו' אות ג' שהקשה בהא דאיתא בחגיגה ה' ע"ב: רב אידי וכו' הוי רגיל דהוי אזיל תלתא ירחי באורחא וחד יומא בבי רב, והוו קרי ליה רבנן בר בי רב דחד יומא וכו'. וברש"י מהלך שלשה חדשים היה מביתו לבית המדרש, ונוסע מביתו אחר הפסח ולומד יום אחד, וחוזר לביתו לשמח את אשתו בחג הסוכות, עכ"ל. ומבואר שלא היה בשבועות בביתו וביטל שמחת הבית דחג השבועות. ולכאו' היאך הותר לו זאת עבור ת"ת, הרי אסור לבטל שום מצוה עבור תלמוד תורה, ומכח זה הוכיח לומר דרק ביו"ט אסור לצאת מביתו לפי שכבר חל עליו חיוב שמחת הבית, משא"כ ר' אידי שיצא מביתו עוד לפני היו"ט, שפיר מותר לעשות כן, דאין עליו חיוב לפני היו"ט לראות שיקיים ביו"ט מצות שמחת הבית, דחיוב המצוה הוא רק בזמן המצוה. עיי"ש בארוכה. ע"כ.

והנה יל"ע בזה, דהנה שיטת רש"י בסוכה כ"ה ע"א דהולכי לדבר מצוה ללמוד תורה פטורים מן המצוה, ואמנם כבר הקשו ע"ז איך עדיפא ה"הליכה ללמוד תורה" - דאמרי' בה העוסק במצוה פטור מן המצוה - מלימוד תורה עצמה, אם על הלימוד אינו נפטר כשעוסק במצוה, איך נפטר ע"י ההילוך ללמוד. ועי' בזה להלן בסמוך. ומ"מ לשיטה זו לכאו' לק"מ, שהרי בזמן חג שבועות היה רב אידי בדרך ללימוד תורה, ואי"ז כמצות ת"ת דלא אמרי' בה עוסק במצוה פטור מן המצוה.

בקושית האו"ש איך עדיף ה'הילוך ללמוד תורה' דאמרי' ביה עוסק במצוה פטור מן המצוה ללומד בפועל דל"א ביה עוסק במצוה פטור מן המצוה

א]. ובעצם דברי רש"י הנ"ל דהולכי לדבר מצוה ללמוד תורה פטורים מן המצוה, הנה כבר הקשה האו"ש בפ"א מת"ת ה"ב, איך עדיפא ה"הליכה ללמוד תורה" - דאמרי' בה העוסק במצוה פטור מן המצוה - מלימוד תורה עצמה, אם על הלימוד אינו נפטר כשעוסק במצוה (וכמו שאמרו בירושלמי שבת פ"א ה"ב: מי לא מודה רשב"י שמפסיקין לעשות סוכה ולעשות לולב, ולית ליה לרשב"י הלמד על מנת לעשות ולא הלמד שלא לעשות, שהלמד שלא לעשות נוח לו שלא נברא, וא"ר יוחנן הלמד שלא לעשות נוח לו אילו נהפכה שלייתו על פניו ולא יצא לעולם), איך נפטר ע"י ההילוך ללמוד.

וכתב ליישב וז"ל: ונחה דעתי מדברי הר"י מקורביל בתוספות כתובות דף י"ז ע"א, דפירש דשמוש תלמיד חכם גדולה מתלמוד תורה, ושמוש פירושו הוא הבנת טעמי המשנה וסברתו הנקרא בשם גמרא. וזה לשון רש"י ברכות מ"ז. איזה עם הארץ שלא שמש תלמיד חכם, הוא הגמרא התלוי בסברא שהיו נותנים לדברי משנה טעם, והיו מתאספין ועוסקין יחד, והיא דרך הגמרא כו' והולכין ללמוד תורה, זה שמוש תלמיד חכם, עכ"ל. (אמנם יל"ע בדבריו, וכבר דן בדבריו בס' מנחת שלום כתובות סי' כ"ב אות ה', עיי"ש).

ב]. ובס' משמרת חיים ח"א עמ' פ"ו כתב ליישב ע"פ ד' אדונינו הגר"א בשנות אליהו פ"א דפאה, דבת"ת כל דיבור ודיבור הוא מצוה בפני עצמה [ובזה ביאר הא דת"ת עדיף מכל המצוות, דרק שא"א ע"י אחרים מבטלין, אבל בלא"ה אין מפסיקין מת"ת, ומשום דכל תיבה היא מצוה בפ"ע, ובזמן מועט מקיים מצוות רבות], וכיון דבת"ת כל דיבור ודיבור הוא מצוה בפני עצמה, א"כ תיבה שכבר למד נגמרה מצותה, ומה שיוסיף ללמוד עכשיו הרי היא מצוה נוספת, ומשום כך אין זה הפסקה במצות ת"ת. [א"ה. וכעי"ז כתב ליישב החזון יחזקאל (ע"ד התוספתא פ"ק דשבת ה"ד), דבמצות ת"ת ליכא הדין של עוסק במצוה פטור מן המצוה, משום שהדין של עוסק במצוה פטור מן המצוה הוא דוקא כשהוא עסוק עתה במצוה שכבר התחיל בה מקודם, והעסק בה נמשך גם עכשיו, משא"כ בת"ת הלא כל שעה שהוא לומד היא מצוה בפני עצמה, נמצא כי בכל רגע שהוא לומד, הוא מתחיל אז בעסק מצות ת"ת, וא"כ לא שייך כאן הדין של עוסק במצוה פטור מן המצוה, עכ"ד. והביאו בשו"ת ציץ אליעזר ח"כ סי' ה']. וממילא אי הוא האי טעמא דל"ש בת"ת עוסק במצוה פטור מן המצוה, והיינו דאין זה חשיב הפסקה, א"כ כל זה שייך רק לעצם הלימוד, אבל גבי הילוך לת"ת, הרי ההילוך הוא מצוה אחת של הילוך לת"ת, וכולה חשיבא חדא מצוה, ושפיר שייך בזה עוסק במצוה פטור מן המצוה, ע"כ.

וכן הביא ליישב בס' ברכת מרדכי סוכה סי' כ' אות י"ג, אך ציין שיש מקשים על חילוק זה, דמ"מ גם בלומד גופא הרי יש בלימוד כל מילה בתורה גם משום ההכשר למצות 'ושננתם', שהיא ההבנה והעמקה בתורה. [עי' באליבא דהלכתא גליון ל"ז עמ' ע"ד שהארכנו בגדר מצות 'לימוד תורה' הנלמדת מקרא ד"ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם" (דברים ה, א), ובגדר מצות 'ידיעת התורה' הנלמדת מקרא ד"ושננתם", ואכ"מ], והיינו כיון דאיכא ב' ענינים במצות ת"ת וכנ"ל, א"כ אף דלמצות לימוד התורה איכא למימר דכל מצוה בפ"ע, אבל למצות ידיעת התורה, הרי יש בלימוד כל מילה בתורה, גם משום ההכשר למצוה זו ד'ושננתם', שהיא ההבנה והעמקה בתורה, וכיון שכל מילה משלימה את ההבנה של המילה שלאחריה, הרי איכא חדא מצוה, ושוב הו"ל כ"הולך ללמוד תורה" דהוא חדא מצוה, ומ"ש הא מהא. ושם באות י"ד הרחיב לבאר ולהעמיד חילוק זה בין הולך ללמוד ללומד בפועל, אף להנתבאר דגם בלומד גופא איכא לכאו' חדא מצוה ד'ושננתם', יעויי"ש. ע"כ. וע"ע שם מש"ת באופן אחר. וע"ע בשו"ת צי"א הנ"ל.

ג]. עוד יש ליישב ע"פ ד' הקהילות יעקב [ברכות סי' ט"ו ובכתבים החדשים שם אות י"ד (וע"ע במועו"ז ח"ב עמ' קמ"א)] דשאני חיוב ת"ת משאר חיובי המצוות, דבשאר המצוות שבתורה אפילו כשהוא אנוס מלקיים המצוה וליכא עליו תביעה על ביטולה, מ"מ חיוב המצוה רובץ עליו אלא שפטור מחמת אונסו, משא"כ במצות ת"ת כל החיוב אינו אלא כשיש לו פנאי, אבל כשאין לו פנאי אין עליו חיוב כלל. [וכמצות צדקה וגמ"ח שמי שהוא עני ואין לו כלל מה ליתן, אינו בגדר 'אנוס' אלא 'פטור' ומופקע לגמרי, דזהו השיעור במצות צדקה כפי כוחו, וכשאין לו אין חיוב כלל ליתן. וכן במצות גמ"ח שבגופו, מה שא"א לו לעשות אי"ז בגדר אנוס, רק זהו גבול השיעור של המצוה שיעשה כפי יכולתו], דמצות ת"ת לא נתנה בו תורה שיעור, ועל זמן שהוא אנוס מללמוד אי"ז בגדר מבטל מצוה באונס, אלא זהו גבול חיובו שהוא עד כמה שאפשר לו (ורק פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית, חיובו קבוע וברור דכתיב והגית בו יומם ולילה, ושיהיה אנוס מפרק זה אזי נחשב מבטל מצוה באונס). וזהו הטעם שנדחית מצות ת"ת מפני כל המצוות שאי אפשר לעשותן ע"י אחרים, כיון דכשמזדמנת לפניו מצוה אחרת, הרי שאם נחייבו לקיימה, ממילא אין עליו שום חיוב דת"ת כלל, וא"כ אותה מצוה המזדמנת היא חיובית, ומצות ת"ת אינה חיובית באותה שעה, לכן נדחית מצות ת"ת מפניה, משא"כ בשאר עוסק במצוה דפטור מהאחרת, ע"כ. וא"כ לפ"ז י"ל דכ"ז אינו אלא בלומד בפועל, אבל הליכה ללמוד אינה אלא כמצוה דעלמא דלא חשיב מופקע ופטור כשבאה לפניו מצוה אחרת. [ונתעוררתי לזה מס' מנח"ש הנ"ל שכ' ליישב באו"א ע"פ ד' הברכי יוסף סי' ל"ח ס"ק ז' דדוקא לגבי מצוה אמרו העוסק במצוה פטור מן המצוה, אמנם בת"ת כיון דעיקר התורה ללמדנו מעשה המצוות, ולא המדרש הוא העיקר, וכל יקר תפארת גדולת ת"ת אינו אלא שמביא לידי מעשה, להכי פוסק מדברי תורה לקיים המצוות. וציין שכ"ה בחידושי הר"ן כ"י למו"ק, שפירש דכשאפשר לעשות המצוה ע"י אחרים עוסק בתורה ולא במצוה, ואם לאו יעסוק במצוות ולא בתורה, דמעשה עיקר ולא המדרש, עכ"ל. וממילא כ"ז ל"ש בהולך ללמוד, ויעויי"ש עוד שפירט בזה].

בקושית האחרונים ע"ד השל"ה דס"ל להקדים נטילת לולב לתפילה - הא תדיר קודם

א]. בגליון מ"ד עמ' י' הביא הה"כ שליט"א להמג"א בסי' תרנ"ב בשם השל"ה, וז"ל: ושל"ה כתב שינענע בסוכה קודם הליכתו לבה"כ, ע"ש. ע"כ. ודן שם היאך מקדימים נטילת ד' מינים קודם לתפילה, ולא חיישינן לתדיר, עיי"ש. והנה כבר תמה כן בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סימן צ"ט וז"ל: וגם בלולב שנוהגין הרבה מדקדקין לברך קודם התפלה, תמיהני מהא דתדיר קודם. ואולי טעמם הוא מהא דהביא המג"א בסימן תרנ"ב סק"ג דהשל"ה כתב שינענע בסוכה, וכשיחכו עד אחר חזרת הש"צ דשחרית יהיה טירחא דצבורא גדול לצאת מביהכ"נ להסוכה ולברך שם, שלכן דחו מעלת תדיר מפני מעלה זו, אבל תמוה לדחות מעלה המפורשת במתני' וילפינן מקרא, מפני מעלה זו דלא תניא במתני' ובשני התלמודים. אך אולי כיון שיש מעלה לאחוז הלולב כל היום, שזה הוזכר בגמ' סוכה דף מ"א ע"ב שאר"א בר' צדוק מנהגן של אנשי ירושלים, והרמ"א כתב בסעי' א' שהוא גם לאחוז הלולב כשנכנס מביתו לביהכ"נ וגם בשעת התפלה, שודאי הוא כוונה לאחוז כל הד' מינים כאופן קיום המצוה, וממילא מוכרח לברך קודם לעשייתן, שבשביל זה לא קשה מתדיר קודם, שדין הקדימה הא פשוט שאינו למנוע מעשיית מצוה שהוא בכל היום, אף שהוא רק מעלה בעלמא ולא לחיובא, אלא להקדים למצוה שג"ז נעשית רק פעם אחת ביום אף שהיא דאורייתא, שבתדיר איכא רק ענין קדימה, ולא בטול בשביל זה אף מזמן קטן למצוה אחרת שאינה תדירה שנוהגת כל היום. אבל א"כ בזמנינו שאף המדקדקים במצות אין נוהגין במעלה זו של אנשי ירושלים לבד יחידי סגולה, הרי יש לאלו שאין נוהגין במעלה זו לברך על הלולב אחר חזרת הש"צ קודם ההלל מדין גמור דתדיר קודם, ואולי זהו כוונת המחבר שכתב ועיקר מצותו בשעת ההלל, עכ"ל.

ב]. ובעצם קו' זו היאך נוטל הלולב קודם התפילה, הא קיי"ל דתדיר קודם, הנה יעויין באליבא דהלכתא גליון מ"ב עמ' ס"ה אות ב'. וכעת אציין בזה עוד יישובים. הנה בשו"ת משנה הלכות חט"ו סי' קצ"ו כתב ליישב ע"פ הדיוק בל' האר"י וז"ל: והנה טוב הוא שאחר עלות השחר שהוא כבר יום, קודם שתתפלל, תטול הלולב בתוך הסוכה ותברך עליו, ואח"כ הד' נענועים של הלל יהיו בביהכ"נ, ומה טוב היה אם היית מתפלל בסוכה כדי שתתפלל ותטול הלולב בברכתו בשעה הראויה אליו, שהוא אחר תפילת שחרית קודם ההלל, עכ"ל. והיינו דהנראה מדברי האר"י ז"ל דבעצמו הרגיש בזה ותקן את הכל, דבמכוון דייק שיטול הלולב מיד אחר עלות השחר שהוא בבוקר השכם, שעדיין אינו הולך להתפלל כיון שהציבור ג"כ עדיין אינם הולכין להתפלל, והוא רוצה לקיים מצות תפלה בציבור, וא"כ ע"כ כיון שאינו יכול כעת להתפלל ורוצה לקיים מצות ד' מינים, הו"ל מצוה שבא לידך קודם, דמצוה זו יכול לקיים מיד, ותפילה בציבור עדיין אינו יכול לקיים מפני הצבור, וממילא שפיר יקיים מצוה זו ואינו עובר על תדיר ושאינו תדיר. ושו"ר להגרצ"פ פראנק בס' מקראי קודש סוכות ח"ב סי' כ' שהביא קושיא זו בשם ר' יצחק הכהן מבריסק, וכתב לתרץ כן דלא אמרו תדיר קודם אלא היכא דיש שהות לעשות שניהם, אבל כשצריך להמתין על המצוה התדירה ואינו יכול לעשותה כעת, ומאידך יכול לקיים המצוה שאינה תדירה, אין צורך להמתין, ויש לו לקיים המצוה המזומנת לו, ומש"ה שפיר מברך על הלולב קודם התפילה שהרי צריך להתפלל בציבור.

ג]. עוד כתב המשנ"ה ליישב ע"פ לשון האר"י, דודאי מעיקר המצוה היה נכון ליטול הלולב לאחר שחרית שהוא שעה הראויה לו, אלא שלפי שנטילת הלולב בסוכה הוא ענין גדול מאד וסודו עמוק, וא"א לקיים שניהם כיון שבביהכ"נ אין לו סוכה, ובמקום שיש לו סוכה אין מנין, לכן עשה פשרה ליטול האתרוג בבוקר השכם בסוכה ושוב לעשות הנענועים לאחר ההלל עם הציבור, ולכן הוסיף נמי דמי שבידו להתפלל בסוכה ולעשות כתיקונו לברך על הד' מינים לאחר שחרית מצוה מן המובחר, והיינו שהגם כי עיקר מצוה של נטילה הוא לאחר שחרית, אלא משום מצות סוכה שהנטילה קשורה בו ע"פ סוד ראוי להקדים למי שאינו מתפלל בסוכה. וע"ע שם בדבריו בענ"ז ותר"נ, ע"כ.

ד]. ויעויי"ש עוד במקראי קודש שתירץ בעוד אופנים, דמתחילה כתב ליישב דכיון דלולב יש בו מצוה מן המובחר לאחוז הלולב בידו כל היום, כמש"כ התוס' סוכה ל"ט ע"א ד"ה עובר דמהאי טעמא חשיב עובר לעשייתן, ומכיון שאנשי ירושלים היו מדקדקין בכך, הרי היו מוכרחים לברך על הלולב לפני התפילה, כדי שלא להפסיד המצוה בשעה שמתפללין, דבכה"ג שע"י שמקדים התדיר יתבטל מצוה מובחרת זו לאחוז הלולב כל היום ל"א דתדיר קודם. עוד כתב ליישב בשם שו"ת מלחמת אריה סי' ז', דביו"ט ראשון י"ל דהוי לולב מקודש יותר דהוא מן התורה ותפילה דרבנן, אך העיר ע"ז דמה נענה מק"ש דאורייתא [א"ה. וכמו כן יש להק' לשיטת הרמב"ם בספר המצוות מצוה ה' ובהלכות תפלה פ"א ה"א דתפילה דאורייתא, וידועים ד' רבינו הגר"ח על הרמב"ם פ"ד מתפילה ה"א בדעת הרמב"ם "דחובת התפלה ומצותה הוא מדין תורה, ואפילו להחולקים על הרמב"ם (א"ה. כ"ד הרמב"ן בהשגות על הרמב"ם בספר המצוות שם וסיעתו) היינו רק בחיובה, אבל קיומה ועניינה הוי לכו"ע מדין תורה"]. ועוד הקשה ע"ז כיעויי"ש.

ואגב, בענ"ז ראיתי שציינו מעשה רב שרבינו הגדול מרן האבי עזרי זצוק"ל חשש להא דתדיר, ולא היה נוטל ד' מינים קודם התפילה.

ה]. ויש שהקשו בעצם דברי האר"י הנ"ל באו"א, דד"ז תמוה להעדיף ליטול לולב קודם הנץ בסוכה שהוא בדיעבד, מאשר אחר הנץ שלא בסוכה. ע"כ. וי"ל בזה, דהנה ז"ל השער הכוונות דרושי חג הסוכות בהקדמה: והנה טוב הוא שאחר עלות השחר שהוא כבר יום, קודם שתתפלל תטול הלולב בתוך הסוכה ותברך עליו, ואח"כ הד' נענועי' של הלל יהיו בבית הכנסת. ומה טוב היה אם היית מתפלל בסוכה כדי שתתפלל ותטול הלולב בברכתו בשעה הראוי' אליו, שהוא אחר תפלת שחרית קודם ההלל, עכ"ל. הנה דייק בלשונו "ואח"כ הד' נענועים של הלל יהיו בבית הכנסת". ואולי בא לומר בזה, כיון דממשיך לנענע אח"כ לאחר הנץ, אי"ז נחשב דיעבד, וה"ט כיון שהנענועים הינם המשך של המצוה, עד כדי כך דמתבטא ענ"ז בפועל בשיעורא דהלולב, דהנה הרי בלולב בעי שיעור ד' טפחים, כדאיתא בגמ' בסוכה, שלשה טפחים כנגד אורכו של הדס, וטפח יותר כדי לנענע בו. ולכאו' הא נענוע אינו מעכב, דכיון דאגביה נפיק ביה. וביאר הגרי"ז זצ"ל, דהשיעור הוא באופן שראוי לקיים בו המצוה כתיקונה, וכיון דשלימות המצוה הוא ע"י הנענוע לכן זהו השיעור הנאמר בו, ע"כ. [והו"ד בברכת אברהם סוכה דף ג' ע"א]. ומעתה כיון דחזינן דהנענועים הינם "שלימות המצוה", ומתבטא ד"ז בשיעורא דלולב, דלולא מצות הנענועים היה סגי בלולב ג' טפחים, ורק מחמת הנענועים בעי טפח נוסף, וכשחסר אותו טפח הרי אין שום משמעות גם להג' טפחים, א"כ אף דמדאגביה נפק ביה, מ"מ ענין הנענועים הינו חלק בלתי נפרד מהמצוה [וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"ג סי' פ"ד], ומש"ה אין זה נחשב דיעבד אם נוטל קודם הנץ בסוכה. ויש להוסיף בזה עוד מדברי הנצי"ב בהעמק שאלה פר' יתרו, שהביא מהירושלמי סוכה פ"ג דהנוטל לולב בשבת נושא כפיו וקורא בתורה נותנו לחבירו, הניחו בארץ אסור לטלטלו (משום מוקצה). והא מיהו קשיא, דהיאך מטלטלו יותר מחיובו כל זמן שלא הניחו בארץ, הא מדאגביה נפיק ביה [וכה"ג כתב המהרי"ל בסכין של מילה בשבת, דחייב להניחו מידו אחר שמל משום מוקצה], ואלא ע"כ דכל זמן דעסיק בהלולב הוי מצות לולב. ויעויי"ש עוד שהביא כענ"ז דההמשך והעודף על המצוה חשיב הכל בכלל המצוה, עיי"ש. הו"ד בקה"י ברכות סי' ו' וסי' ז'. ויעויי"ש מש"כ לדון בדבריו. וע"ע מש"כ בקו' פעמי יעקב גליון ע"ב עמ' נ"א והלאה. ושו"ר לאחר כותבי כ"ז בס' מועדים וזמנים ח"ב עמ' ל' שהביא מהגרי"ז ביתר פירוט וביאור הענין הנ"ל דשלימות מצות לולב הוא ע"י הנענוע, יעויי"ש שהביא מתחילה בשמו לבאר ע"פ ד' הרמב"ם בפ"ז מלולב ה"ט שכתב וז"ל: ...ומצוה כהלכתה שיגביה אגודה של שלשה מינין בימין ואתרוג בשמאל, ויוליך ויביא ויעלה ויוריד וינענע הלולב שלשה פעמים בכל רוח ורוח, ע"כ. ומבואר דרק ע"י הנענועים מתקיים המצוה דנטילת לולב כהלכתה. ומכח זה חידש הגרי"ז, שיש לנענע דוקא באותן ד' מינים שנטלם מקודם למצוה. וכן בנענועים דהלל, שהרי הרמב"ם שם מוסיף בה"י: והיכן מוליך ומביא, בשעת קריאת ההלל בהודו לה' כי טוב תחלה וסוף ובאנא ה' הושיעה נא וכו', ע"כ. וכמו"כ הביא מש"כ לעיל שהדבר מתבאר מעיקר שיעור הלולב דבעי ד"ט. ומתבאר ד"ז גם מד' הר"מ בה"ח שכלל שיעור ד' טפחים בלולב בגדר שיעורים כמו שאר המינים דאורייתא, וציין המועו"ז שכ"מ בקרית ספר שם וז"ל: שיעורי ארבעה נראה דהוו דאורייתא, ובכלל שיעורין הל"מ דטפח שדרו של לולב היוצא מן ההדס דהוי דאורייתא וכו', ע"כ. [א"ה. יעויין היטב להקרית ספר בפ"א מקריאת שמע ה"ב. ולפ"ז יתבארו הדברים טפי. ולשיטתו אזיל. וקיצרתי]. ויעויי"ש עוד במועו"ז מש"כ בזה בארוכה. ואכ"מ. [ואגב, הנה המג"א בסי' תרמ"ד הביא מהלבוש להמנהג שנהגו בכמה קהילות שמברכין שהחיינו אחר נטילת הלולב קודם הנענועים. וע"ע בס' פסקי תשובות סי' תרנ"א שהביא סימוכין למנהג זה מכמה אחרונים. והנה להנתבאר דכל זמן דעסיק בהלולב הוי מצות לולב, יש מקום גדול בביאור שיטה זו, והיינו כיון דענין הנענועים הינו חלק בלתי נפרד מהמצוה, מש"ה יכול לברך ע"ז שהחיינו. (ואפי' ברכת המצוות כמש"כ המג"א בסי' תרנ"א אות י"א, וכן פי' שם הפמ"ג דהנענוע הינו המשך של המצוה). ומ"מ כ"ז אינו אלא ליישב אותם שנוהגים כן לברך שהחיינו לאחר הנטילה, או למי ששכח לברך ונזכר לאחר שנטל קודם הנענועים, דאילו לענין דינא הרי דעת מרן השו"ע להדיא בסי' תרנ"א ס"ה דיברך על נטילת לולב ושהחיינו קודם שיטול האתרוג. וע"ע להביכורי יעקב בסי' תרמ"ד סק"ד שהקפיד בזה מאד].

בענין ברכה על הכנות לשבת - הערה בד' הקרן לדוד

שם בעמ' י"ז הביא הה"כ שליט"א לדברי הקרן לדוד בתשובה (סי' ס"א אות ט') דהא דאין מברכים על הכנת מאכלי שבת דהיא מצוה בפ"ע, ה"ט כיון דאין זה אלא הכשר והכנה למצוה, שהרי אם לא יאכל בשבת אין שום מצוה בהכנתו, וקיי"ל במנחות מ"ב ע"ב דאין מברכים אלא על מצוה שיש בעשייתה גמר מצוה, ע"כ. והה"כ כתב לדחות דבריו לפמש"כ הגר"ח טורצ'ין בדעת הרמב"ם דעצם הכנה לשבת היא מצוה בפ"ע אפילו שלא יאכל בשבת, כי הכבוד שבת מצוה בפני עצמה ואינה מכשיר גרידא, עיי"ש. ע"כ.

והנה כבר הבאתי ב'אליבא דהלכתא' גליון מ"ב עמ' ס"ו תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א בענין הכשר מצוה שכתוב מפורש בתורה, וז"ל: "**הכשר שכתוב מפורש בתורה מברכין עליו**". והאי טעמא כיון ש"**הכשר מצוה אינה המצוה, ול"ש לומר בה וציונו אא"כ מפורש ההכשר בתורה**". עכ"ל. יעויי"ש שהארכנו בזה. ע"כ. ומעתה לפ"ז הרי א"א מעיקרא לתרץ כד' הקרן לדוד, אף אי יהבינא ליה שההכנות לשבת חשיבי כהכשר מצוה גרידא, וה"ט כיון דמצות ההכנה כתובה מפורש בתורה 'והכינו את אשר יביאו', והכשר שכתוב מפורש בתורה מברכין עליו דשייך לומר 'וצונו'.

מו"מ בהכלל דהכשר מצוה שכתוב מפורש בתורה מברכין עליו

ואגב, בהאי כללא הנ"ל - דהכשר שכתוב מפורש בתורה מברכין עליו, כיון דהכשר מצוה אינה המצוה, ול"ש לומר בה וציונו אא"כ מפורש ההכשר בתורה - הנה לכאו' יש להק' על עצם יסוד זה מהא דאין מברכין על עשיית הסוכה אף שכתובה בתורה, שנא' 'חג הסוכות תעשה לך', וכמו"כ אין מברכין על עשיית ציצית אף שכתובה העשיה בתורה "ועשו להם ציצית". עוד יל"ע מדברי הרא"ש בכתובות פ"א סי' י"ב וז"ל: יש מקשין על נוסח ברכה זו למה אין מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו לקדש את האשה וכו'. ונ"ל כי ברכה זו אינה ברכה לעשיית המצוה [ובהגהות אשרי כתב וז"ל: משום דאין עשייתה גמר מצוה כדאיתא בפרק התכלת וכו'], כי פריה ורביה היינו קיום המצוה, ואם לקח פלגש וקיים פריה ורביה אינו מחוייב לקדש אשה, וכן הנושא זקנה איילונית או עקרה, וכן סריס חמה שנשא מברכין ברכת חתנים, ואין חיוב במצוה זו שאין בה קיום מצות פריה ורביה, והילכך לא נתקנה ברכה במצוה זו אף בנושא אשה לשם פריה ורביה, כיון שאפשר לקיים מצות פריה ורביה בלא קידושין. ולא דמי לשחיטה שאינו מחוייב לשחוט ולאכול, ואפ"ה כשהוא שוחט לאכול מברך, דהתם אי אפשר לו לאכול בלא שחיטה, אבל הכא אפשר לקיים פריה ורביה בלא קידושין, וגם התם אפקיה קרא בלשון ציווי דכתיב וזבחת ואכלת, אבל הכא כתיב כי יקח איש. ועוד, דבקדשים אי אפשר בלא שחיטה, הילכך מברכין על כל שחיטה, וברכה זו נתקנה לתת שבח להקב"ה אשר קדשנו במצותיו והבדילנו מן העמים וצונו לקדש אשה המותרת לנו ולא אחת מן העריות וכו', עכ"ל. ולכאו' הא ההכשר כתיב מפורש בתורה "כי יקח".

ושמא י"ל, דמ"מ עשיית הסוכה אינה חיובית, שהרי סוכת גנב"ך ורקב"ש כשרה (ועי' מג"א סימן תרל"ו ס"ק א'), וכן יכול לצאת בשל חבירו וכיוצ"ב. [ועי' מנחות מ"ב ע"א ובערוה"ש סי' תרמ"א ס"א. וע"ע בפי' הגרי"פ על ספר המצוות לרס"ג עשה ז' עמ' פ"ט-צ']. כמו"כ עשיית ציצית ודאי אינה חיובית, ואף לבישת הציצית אינה חיובית אא"כ יש לו בגד של ד' כנפות, וכן בקידושין הא מבואר להדיא בד' הרא"ש שאי"ז מצוה חיובית, משא"כ ההדלקה במקדש אף שהכשר מצוה היא, מ"מ היא מצוה חיובית.

ואם כנים הדברים, הרי שיש ליישב בזה עוד דברי התורה תמימה ויקרא ט"ו, כ"ח, יעויי"ש שהביא להתוס' בכתובות ע"ב א' שכ' דהא דאין מברכת זבה על ספירתה כמו שמברכין על ספירת העומר, כיון דזבה אם תראה תסתור ספירתה לכן אין לה למנות (אין לה לברך, הגהת השל"ה הובא בגליון שם), והעיר על תירוצם דהלא בכ"ד לא חיישי לזה, יען כי לעת עתה עושה כתורה וכמצוה, וביאר באו"א וז"ל: אבל לולא דבריהם אפשר לומר טעם פשוט על הא דאין האשה מברכת על ספירה זו, מפני שאין הספירה הזאת מצוה מיוחדת אלא רק הכשר מצוה והכנה לטהרה, ולא מצינו ברכה על הכשר מצוה כמו שאין מברכים על אפיית מצה ואגודת לולב וטווית ציצית וכדו', משא"כ ספירת העומר הספירה עצמה היא מצווה, עכ"ל.

והנה להנתבאר דהכשר שכתוב מפורש בתורה מברכין עליו, הרי לכאו' א"א לתרץ כדבריו, כיון דכתיב מפורש בתורה וספרה לה. אך להאמור שכ"ז בהכשר דחובה ולא בהכשר דרשות, א"כ ה"ה ספירת ז"נ, יעויין להמהר"מ שיק בתשובה חיור"ד סי' כ"ג ד"ה ובכה"ג, שכתב לחקור בפירושא דהאי קרא ד"וספרה לה", אי פי' דיש לה מצוה בספירתה, או פי' שאם תרצה להטהר אזי תספור ואחר תטהר, וכתב שם בדעת הרדב"ז שמכיון שאם אין רצונה להטהר לבעלה, או שאין לה בעל, תוכל להשאר בטומאתה למאן דאמר טבילה בזמנה לאו מצוה, לכן מפרשי' להקרא דאין הכוונה למצוה כלל, אלא ללמדינו דאחר ספירת שבעה טהורה היא. וכענ"ז כתב רבינו הנודע ביהודה מהדו"ת יור"ד סי' קכ"ג, וז"ל: הנה מ"ש מעלתו להזהיר את הנשים להתנהג כדברי הגאון הקדוש בעל של"ה, שבימי ספירת הנקיים תמנה בכל יום ותאמר היום יום אחד כיון דכתיב וספרה לה (עיין בס' של"ה ד' ק"א ע"א), אומר אני הגאון הקדוש הזה לרוב קדושת חסידותו נתקיים בו אוהב מצות לא ישבע מצות, ורצה למען צדקו להגדיל תורה ולהרבות במצות, אבל אצלי אחר מ"כ של הגאון אין דבריו מתקבלים, ואם המקרא הזה מצוה הוא, למה לא מנאו הרמב"ם והרמב"ן ובה"ג וכל מוני המצות למצות עשה, ואיתוספו לתרי"ג מצות שתי מצות, מצוה בזב לספור, שהרי גם בזב כתיב וספר לו שבעת ימים, ומצוה בזבה וספרה לה, ואפילו אם נימא דזב וזבה כחדא נינהו איתוסף עכ"פ מצוה אחת, אלא ודאי שאין זו מצוה, רק הכתוב אומר שתשגיח שיהיו שבעה ימים הללו נקיים שלא תסתור, ואין זה דומה למה דכתיב בעומר וספרתם לכם ממחרת השבת וגו' שמיותר לגמרי וכו', א"ו שאין כאן מצות ספירה כלל, עכ"ל. וע"ע לו בסי' קכ"ד (ושו"ר להטה"ב ח"ב עמ' שכ"א יעויי"ש שהביא עוד בזה מהמהר"מ מרוטנבורג ומס' האשכול וכן מעוד פוסקים דס"ל דאינה צריכה אלא להשגיח, וליכא מצוה בהספירה, ודלא כהשל"ה, כיעויי"ש).

יישוב נוסף על הקו' הנ"ל בעצם יסוד זה ד'הכשר שכתוב מפורש בתורה מברכין עליו', מהא דאין מברכין על עשיית הסוכה אף שכתובה בתורה שנא' 'חג הסוכות תעשה לך', וכמו"כ אין מברכין על עשיית ציצית אף שכתובה העשיה בתורה "ועשו להם ציצית", יש מי שר"ל די"ל בזה כיון שאח"כ פירש הכתוב להדיא שהמצוה 'לישב' בסוכה כמ"ש בסוכות תשבו שבעת ימים, לכן מברכים על הישיבה ולא על העשיה, משא"כ בהדלקת המנורה הרי לא נאמר בתורה דבר אחר חוץ מ'בהעלותך את המנורה' שהיא ההדלקה. אולם זה אינו, שהרי לשיטת הגר"ח האי דכתיב 'יאירו שבעת הנרות' זה גופא מצות ההדלקה, היינו שיהיו הנרות דולקים, ואף שהוא כביכול פועל יוצא, מ"מ זהו גופא - לדברי הגר"ח - קיום מצות הדלקה, והדק"ל. וע"כ כאמור.

אי אמרינן מצוה בו יותר מבשלוחו בהכשר מצוה

בעמ' נ"ח הביא הה"כ שליט"א להקשות בעצם ד' הגמ' בקידושין מ"א ע"א דבעי להוכיח גבי מצוה בו יותר מבשלוחו בקידושי אשה, מהא דרב ספרא מחריך רישא, רבא מלח שיבוטא וכו'. ולכאו' מאי ראיה מהתם, הא עצם הכנה לכבוד השבת היא מצוה בפ"ע, ואילו קידושי אשה אינו אלא הכשר מצוה, ומנלן דגם בהו אמרי' דמצוה בו יותר מבשלוחו, עיי"ש. ע"כ.

והנה יש לציין להמקנה שם שהוכיח מהסוגיא שאכן הקידושין אינם הכשר מצוה, דאם נימא כדעת החולקים על הרמב"ם שמעשה הקידושין הוא רק הכשר מצוה, א"כ לא דמי כ"כ הראיה של הגמ' מרב ספרא, שהרי הכנה דשבת היא מצוה מפורשת בתורה 'והכינו את אשר יביאו', עיי"ש. ובשו"ת עטרת פז ח"א כ"ג אבה"ע ס"ז כתב דאולי אפש"ל דהיא גופא מחלוקת בין הרמב"ם והרא"ש אם יש מ"ע בהכנה לשבת, דלהרא"ש אין זה אלא הכשר מצוה, ולהכי ס"ל נמי דהקידושין הם הכשר מצוה, ולהרמב"ם הכנה לשבת הוא מצות עשה, ולהכי נמי מעשה הקידושין הוא מ"ע, וצ"ע. (א"ה. הנה לעיל ציינתי להגר"ח טורצ'ין בדעת הרמב"ם דעצם ההכנה לשבת היא מצוה בפ"ע). ויעויי"ש עוד שציין דבהאי ענינא אם אמרינן מצוה בו יותר מבשלוחו גם בהכשר מצוה, איכא פלוגתא בפוסקים כמו שהאריך בזה הגאון שד"ח (מערכת מ' כלל נ"ד), ובקונטרס הכללים (מער' מ' אות מ"ג), יעו"ש. ולכאורה לדברינו אלה יצא מדברי הרא"ש דהוא ס"ל דגם בהכשר מצוה אמרינן מצוה בו יותר מבשלוחו. וגם יש לומר עוד דהרמב"ם מאידך גיסא ס"ל דלא אמרינן בהכשר מצוה מצוה בו יותר מבשלוחו, ולכן ס"ל דאיכא מ"ע ממש במעשה הקידושין, יעויי"ש.

בענין רוב סימנים בשחיטה

א]. בעמ' ס"ט הביא הה"כ שליט"א דאף דלדעת מרן לא בעי שחיטה ברוב הנראה לעינים אלא רוב מצומצם, מ"מ לענין מעשה יש להחמיר בדבר, עיי"ש. ואכן, יש לציין להערוך השולחן יור"ד סימן כ"א ס"ד והלאה וז"ל: איתא בגמ' כ"ט א' דבשחיטה בעינן רוב הנראה לעינים, ומפשטיות הלשון משמע דלא סגי ברוב שע"י מדידה, אלא שהעין תראה שנשחט רוב הסימן. וכן משמע קצת מלשון רש"י שכתב כלומר רוב גמור שהוא ניכר, עכ"ל. וכ"כ במקצת שחיטות דלא סגי ברוב שע"י מדידה (יש"ש פ"ב ס"א). אבל כל רבותינו הראשונים לא כתבו כן, דהרמב"ם פ"א דין י' כתב, אע"פ שלא שחט מכל אחד מהן אלא יתר על חציו כחוט השערה ה"ז כשרה וכו', עכ"ל. וכ"כ הטור והשו"ע, וכ"כ הרשב"א והר"ן. וכן איתא להדיא בתורת כהנים: להבדיל בין הטמא ובין הטהור, אין צ"ל בין פרה לחמור, והלא מפורשין הן, אלא בין שנשחט רובו של קנה לנשחט חציו, וכמה בין רובו לחציו מלא השערה, עכ"ל. וזה שאמרו בגמ' רוב הנראה לעינים, ה"פ דשם איירינן בדינא דמחצה על מחצה אינו כרוב, אלא רוב הנראה לעינים, כלומר דמחצה על מחצה אם נדונם כרוב הוי רוב המשוער בלב, דמחצה חשבינן כרוב, אלא בעינן רוב ממש שע"פ מדידה יהיה רוב, והכל יראו שזהו רוב ולא נצטרך לבינת הלב (רשב"א וטור). וגם כוונת רש"י נוכל לומר כן כמובן. מיהו יש כמה מגדולי האחרונים שפקפקו בזה (ט"ז ופר"ח). וכן משמע קצת במרדכי פ"ק דחולין, וברבינו ירוחם, ובאגודה, ובשחיטות מהרי"ו. וכל מקום שיש לשון זה, מבואר דאינו די ע"י מדידה (עבודה זרה ל"ז ב'). וכן מפורש ברש"י במקום אחר, שכתב בעינן שיחתוך רוב להדיא שיהא נראה לעינים שהוא רוב וכו', עכ"ל (כ"א א' ד"ה הדומים). ואמת שקשה לחלוק אפילו לחומרא על רבותינו הראשונים, מ"מ כבר כתב אחד מהגדולים שהמנהג במדינות אלו שלא להכשיר כ"א ע"י רוב גמור (תב"ש). ואנחנו לא ידענו אם המנהג כן במדינתינו בזה"ז, ולכן שלא בהפסד מרובה יש לנהוג לחומרא, ובהפסד מרובה אין לאסור (שם). מיהו זהו ודאי אם לא בדק בסימנים מיד לאחר שחיטה אלא לאחר מקצת זמן, ומצא שהרוב הוא רק כחוט השערה, דאין להתיר אפילו בהפסד מרובה, דזה המשהו יכול לבא בקל ע"י פירכוס, והוא שכיח, ותלינן בדבר המצוי, ויש לאסור מדינא אפילו להמתירים במשהו (כרו"פ), עכ"ל.

הרי לנו שכן דעת רש"י חולין כ"ט (וכן ביאר הט"ז יור"ד סי' כ"א בדעתו ודלא כהב"י, ועי' בהגהות יד אברהם שם שחיזק ד' הט"ז בזה). וכ"ד המרדכי פ"ק דחולין, ורבינו ירוחם, והאגודה, ומהרי"ו ועוד, דס"ל דבעי רוב הניכר, ודלא כד' הרשב"א והר"ן. ויעויי"ש בב"י ובט"ז. ואף דמ"מ קיי"ל להלכה דסגי אף ברוב שאינו ניכר, כמבואר בשו"ע יור"ד סימן כ"א סעיף א' וז"ל: ורוב שנים בבהמה ובחיה שחיטתו כשרה, ובלבד כשימדדו אותו ימצאו שהנשחט הוא רוב, וכיון שימצאו שהנשחט יותר מחצי אפילו כחוט השערה דיו, ע"כ. מ"מ במקום שאין הפסד יש להחמיר כלשון הט"ז שם. דאף שכן הוא דעת הרשב"א והר"ן והטור, מ"מ כיון שמלשון רש"י והמרדכי והאגודה משמע להחמיר, יש להחמיר במקום שאין הפסד. בפרט שמהרי"ו שהוא אחרון כתב דבעינן שיהא רוב מינכר לכל ולא ע"י מדידה כנ"ל, עכ"ל. וכ"נ דעת הערוה"ש הנ"ל.

ב]. ובלא"ה, הנה אף שמועיל שחיטת רוב סימנים מדין רובו ככולו, מ"מ ודאי דלכתחילה מצוה לשחוט כל הסימנים, דהנה בחולין כ"ז ע"א איתא תרי לישני בהא דקתני התם במתני' לישנא דדיעבד - '**השוחט** אחד בעוף ושנים בבהמה' וכו', דללישנא קמא אעוף קתני, דלכתחילה בעי לשחוט ב' הסימנים, ובדיעבד בחד סימן סגי, וללישנא בתרא אבהמה קתני, דלכתחילה בעי לשחוט כל ב' הסימנים, ובדיעבד ברובן סגי. ואי נקטינן כלישנא בתרא, א"כ לכתחילה בעי לשחוט כל ב' הסימנין. ועיי"ש בראשונים. וכ"מ ברש"י כ"א ע"ב בד"ה 'ואינו מבדיל בסימן אחד', ד"כל הסימן הוי מצות שחיטה בעוף לכתחלה", עיי"ש. ועיין מש"כ התוס' שם. ובר"ן על הרי"ף (ו' ע"א מדפי הרי"ף) גבי הני תרי לישני הנ"ל, כתב וז"ל: לישני תרוייהו איתנהו בין בעוף בין בבהמה, דלכתחלה שנים שלמים בעינן, ולאו משום [כדי שיצא כל הדם], דבקדשים בלחוד הוא דאמרינן [דף כט. ודף לג.] דלדם הוא צריך, אלא משום שמא יפחות מן השיעור, ומדרבנן בעלמא הוא, דאילו מדאורייתא בכל מקום רובו ככולו, ולא שאני לן בין בתחלה לדיעבד. והראב"ד ז"ל וה"ר משולם הכהן ז"ל החמירו ואמרו שאם לא שחט כל הסימנין צריך לחתכן בשעה שהדם חם, כדאמרינן לקמן [דף כ"ח ע"ב] בוורידין אם לא עשה כן אפילו בעוף צריך חתיכת אבר אבר, והביאו ראיה [מדאמרינן בגמרא] [דף כ"ט ע"א] אבל קדשים דלדם הוא צריך אימא לא תיסגי ליה ברובא ועד דאיכא כוליה קמ"ל, דאלמא ברוב סימנין אין הדם יוצא יפה, זו היא ראייתם ואינה מכרעת, עכ"ל. וע"ע בבית יוסף סי' כ"א ס"א. וכ"פ בשו"ע שם וז"ל: ...השחיטה המעולה שיחתכו שניהם בין בבהמה ובין בעוף, ולזה יתכוין השוחט. ואם שחט רוב אחד מהם בעוף ורוב שנים בבהמה ובחיה, שחיטתו כשרה וכו'.

ג]. ובמק"א הארכתי דא"ש לפ"מ שיש לחקור בגדר רובו ככולו, אי הגדר הוא דסגי מעיקרא ברובו גרידא ולא איכפת לן מהמיעוט כלל, או"ד דודאי דרובו ככולו אין הפשט דלא איכפת לן מהמיעוט, אלא דבעינן לכולו, אלא דנתחדש דכשעושה מעשה ברובו הרי זה נחשב שעשה מעשה בכולו, ומשום דהרוב מכריע את המיעוט וחשיב שעשה גם מעשה בהמיעוט, דהא לרוב השיטות באמת בעי לכולו אלא דנתחדש דהרוב מכריע על המיעוט ונחשב שנעשה הכל {הנה בחקירה זו - אי הגדר הוא דודאי דבעינן לכולו אלא דנתחדש בדין רובו ככולו דכשעשה רובו הרי זה נחשב שעשה כולו, ומשום דהרוב נותן דין המיעוט וחשיב שעשה גם מעשה בהמיעוט, א"ד דבאמת סגי מעיקרא ברובו גרידא ולא איכפת לן מהמיעוט כלל - האריכו האחרונים, ונפ"מ טובא מזה כגון אי בעי רובו מתוך כולו בדוקא אם לאו כדלהלן, וכן גבי נידו"ד גבי פסול שהייה במיעוט בתרא דנחלקו בו רש"י ותוס' בחולין ל' ע"ב, ועוד נפ"מ. [ובשו"ת דברי יציב חאו"ח סי' כ"ג כתב וז"ל: ובגוף הדבר דרובו ככולו "נסתבכתי בגדרו" וכו', אי גדר רובו ככולו דגם המיעוט כאילו נעשה, או דסגי בהרוב ולא איכפת לן המיעוט, "ויש בזה ראיות לכאן ולכאן". ע"כ]. ונציין בזה רק בקצרה ממש הדעות לכאן ולכאן. הנה רבינו הקה"י (עירובין סי' ט') כתב להוכיח מסוגיא דעירובין כ"ג ב' דהגדר הוא דלעולם בעי לכולו, אלא דנתחדש דהרוב נותן דין על המיעוט להחשב כהרוב, עיי"ש. וכ"כ הגר"י ענגיל בגליוני הש"ס כתובות ט"ו א', שהביא החילוק בין הכלל דהלך אחר הרוב להכלל דרובו ככולו, ד'הלך אחר הרוב' עניינו שהמיעוט נשאר עדיין רק שאין דנין אחריו, אלא דעושים מעשה ע"פ הכרעת הרוב, ו'רובו ככולו' היינו שנתהפך המיעוט לרוב, ולא נשאר אחר הכרעה שום מיעוט כלל - בשם החידושי הרי"ם חיור"ד סי' ט' לחלק בין דין רובו ככולו להלך אחר הרוב. והוסיף בגליוני הש"ס בשם המאירי שכבר רמז לחילוק זה בקצרה ביומא פ"ג א', גבי מאכילין את החולה על פי בקיאין, עיי"ש. ג. עוד יש להוכיח דהגדר הוא דבעי לכולו, אלא דנתחדש דהרוב נותן דין על המיעוט וחשיב דנעשה כולו, מהיסודות שכתבו האחרונים בהאי דינא דרובו ככולו. הנה רבינו החת"ס באו"ח סי' ק"מ, דבעי ל'רובו מתוך כולו' בדוקא, כרוב דיינים דבעי שכולם יהיו לפנינו אף דסגי רק ברוב, וכן ברוב רביעית אף דסגי רק ברוב, אפ"ה בעי דכל הרביעית תהיה לפנינו, וכיוצא בזה בשאר מילי. וכבר קדמוהו ביסוד זה הרשב"א והמהרי"ט ועוד. ובשו"ת דובב מישרים ח"ג סי' ד' אות ג' כ' דבדין זה כבר נחלקו בגמ' חולין י"ח ע"ב בהסוגיא דהשוחט מתוך הטבעת הגדולה. ומתבאר לן דהגדר הוא דהרוב מכריע את המיעוט ונותן דין על הכל, ומש"ה בעי בדוקא שכולו לפנינו דאזי הרוב נותן דין על המיעוט, דאי סגי ברוב גרידא מאי שייטא לרובו מתוך כולו. ד. עוד יש להוכיח כן ממש"כ בחלקת יואב יור"ד סי' ה', ותו"ד דהא דרובו ככולו הוא רק בכה"ג דבאפשרותו לעשות את הכל, אבל אם אין באפשרותו לעשות את הכל לא אמרי' רובו ככולו, עיי"ש. מבואר דהגדר הוא דהרוב מכריע ונותן דין על המיעוט וחשיב דנעשה הכל, ומש"ה צריך אפשרות לעשות את הכל, דאל"כ הו"ל חסרון בכולו. ה. עוד יש להוכיח כן ממש"כ באמרי משה סי' א' אות נ"ט לבאר הא דלא מהני לצאת יד"ח בכזית מצה שנתערב שם מיעוט אורז, משום דל"ש דין דרובו ככולו אלא "בדבר שכל השיעור צריך להיות מצורף ביחד, וכמו לענין רוב רביעית וכן לענין מ"ס דמקוה שצריך להיות ביחד יש לדון בזה הדין דרוב הכשרים הוי ככולו, משא"כ לענין כזית מצה ל"ש לדון דהוי ככולו, דא"צ שיהא הכזית נילוש ונאפה כולה כאחת, דגם פירורין סגי באוכלן בכדי אכילת פרס, וע"כ ל"ש דרובו ככולו, וכן בכל כיוצא בזה", עכ"ל. וכעין זה כתב רבינו הגר"ח בחידושים על הש"ס עמ' רנ"ט. וע"כ דכיון שהוא דין של רובו מתוך כולו והיינו שהרוב מכריע להמיעוט, א"כ צריך להיות שייכות בין הרוב להמיעוט כדי לומר דהרוב נותן דין על המיעוט, אבל כשאין צירוף ושייכות ככזית מצה [שהרי מאיזה קמח שיהיה שתצרף בו את הכזית הרי זה יהיה כזית לצאת בה], בזה ל"ש לומר שהמיעוט נגרר אחר הרוב, וממילא א"ש דדוקא בדבר שצריך להיות מצורף ביחד שייך בו הדין דרובו ככולו, ודו"ק.

אמנם מאידך יש הסוברים בגדר דין רובו ככולו דמעיקרא סגי ברובו בלבד, ולא כדלעיל דבעי לכולו ונתחדש דהרוב נותן דין על המיעוט וכו', א. מתחילה יש לציין כן מד' רש"י ריש סוכה במתני' דחמתה מרובה מצילתה פסולה, שכתב "שהמיעוט בטל ברוב והרי הוא כמו שאינו" וכו', וכבר תמהו העולם דהא לא שייך ביטול כשהמיעוט ניכר בפ"ע אלא בתערובת, וכן פירש"י להלן מיניה ט' ע"ב 'בשחבטן - השפיל ענפיו למטה מעורבין עם סכך כשר ואין נראין בעין, וסכך כשר רבה עליו ומבטלו', עכ"ל. הרי דדוקא בשאין ניכרין שייך ביטול. ועוד הקשו באו"א ע"ד רש"י. ורבים מהאחרונים בביאור ד' רש"י הללו כתבו דאין הדברים כפי פשטות לשונו דהיינו מדין ביטול ברוב, אלא כונתו מדין רובו ככולו. יעויין בשו"ת חדושי הרי"מ חלק יו"ד סימן ט', וקהילות יעקב ריש סוכה. וכ"כ הגר"ש רוזובסקי בס' זכרון שמואל סי' כ"ט בחד תירוצא לבאר דברי רש"י דהיינו מדין רובו ככולו, ואין כוונת רש"י כלל לדין ביטול ברוב. וכ"פ דברי רש"י בס' שם דרך (להגרש"ז ברוידא) ריש סוכה ועוד. ומ"מ הנה מתבאר בגדר דין רובו ככולו דלא אכפת לן מהמיעוט כלל אלא מהרוב בלבד, שהרי כאמור כוונת רש"י היא מדין רובו ככולו, ואעפ"כ מבואר ד'המיעוט בטל ברוב והרי הוא כמי שאינו'. וזהו רק אי נפרש דסגי ברובו גרידא, דאי אמרת דבעי לכולו, א"כ צריכינן נמי להמיעוט, ולא אמרינן דהמיעוט כמי שאינו. [א"ה. אמנם בעצם דברי האחרונים הנ"ל בכוונת דברי רש"י היינו מדין רובו ככולו, יש קצת להשיב וכמו שתמה בזה מו"ר הגר"ש אנגלנדר שליט"א, דרובו ככולו הוא רק על דין חיובי, כלומר בכל מקום שצריך 'כל' מתקיים הדין ע"י 'רוב', אבל רוב חמה אינו דין חיובי אלא 'שאינו מוצל', היינו העדר הצל שהוא דבר שלילי, מהיכ"ת דאמרי' בזה רובו ככולו שאותו רוב שלילי יבטל את מיעוט הצל הקיים, ולא מצאנו כדוגמת זה בסברת רובו ככולו, ע"כ. ועוד יש להעיר לכאו', דהנה לכאו' יש סתירה בדברי הקה"י, שהרי כ"ז דלא כמשמע מדבריו בעירובין סי' ט', וכמש"כ לעיל שהוכיח מגמ' עירובין דבעי לכולו, והרוב נותן דין על המיעוט. והגר"ח קניבסקי שליט"א השיב לי על הערה זו בזה"ל: "אפשר שזו חזרה". היינו דחוזר בו ממש"כ בעירובין דגדר רובו ככולו היינו דהרוב מכריע להמיעוט וחשיב דנעשה מעשה בכולו, ודעתו כמו שנתבאר כאן דסגי ברובו, ולא איכפת לן כלל מהמיעוט, ויל"ע בזה עוד]. ב. וכן דעת הגרא"ו הי"ד בקובץ הערות בהוספות שבסוה"ס אות ד' בהדיא לבאר כן בגדר הדין דרובו ככולו, דהיינו דסגי בהרוב גרידא ולא אכפת לן מהמיעוט כלל, וראייתו מיבמות ע"ח, דמבואר התם דה"מ שאינו חוצץ הוא ברובו ואינו מקפיד, אבל כולו אפי' אינו מקפיד חוצץ. והנה הא קיי"ל דרובו ככולו, והיינו שע"י שנעשה מעשה בהרוב חשיב דנעשה בכולו, וא"כ ליכא נפ"מ בין רובו לכולו, וכיון דבכולו חוצץ אפי' באינו מקפיד א"כ גם ברובו תפסול, וכתב להוכיח וז"ל: "ומוכח דהא דרובו ככולו אין פירושו דחשיב כאילו נעשה המעשה בכולו, כגון גבי שחיטה דנתרת בשחיטת רוב הסימנין, אין הטעם משום דהוי כאילו שחט כולן אלא דסגי ברובן, דכי היכי דשחיטת כולן מתרת ה"נ שחיטת רובן מתרת אף שהמיעוט אינו כשחוט, וכן בגילוח שיער נזיר הוי סגי בגילוח רובן אי לאו קרא אף שנשתיירו מיעוטן, ואינן נחשבין כאילו נתגלחו כולן, וה"נ שהחציצה ברובו לא חשיבא כאילו החציצה בכולו", ע"כ. והיינו דל"ש להקשות גבי חציצה ברובו דיהיה לו דין כחציצה בכולו דחוצץ, ומשום דבחציצה ברובו אין הפשט דחשיב דנעשה מעשה גם בהמיעוט, ומדאורייתא רק חציצה בכולו פוסלת. ומבואר להדיא בדבריו דגדר רובו ככולו היינו דמספיק ברובו מעיקרא, ולא כמש"כ דבעי לכולו, ונתחדש דהרוב נותן דין על המיעוט וחשיב דנעשה בכולו, ע"כ}. וא"כ א"ש דדוקא בדיעבד סגי ברובו אבל לכתחילה בעי כולו, דכיון דזהו החידוש דרוב מהני כמו הכל, א"כ א"ש דכשיש לו אפשרות שלא להסתפק בהרוב בלבד, עדיף לעשות את הכל. וכ"מ להביה"ל ח"ב סי' י"א שכבר כתב כענ"ז וז"ל: דהא דסגי בשוחט רק הרוב, אין הטעם דהמיעוט אינו בתורת שחיטה כלל, רק באמת צריך לשחוט כל הסימן, אלא דאם שחט רק הרוב וסילק ידו ממנו חשבינן גם המיעוט כאלו הוא נשחט גם כן, וכמו בכל דוכתא דרובו ככולו והמיעוט נגרר בתר רובו, ומשום הכי אינו מעכב בדיעבד דחשבינן ליה כאלו נשחט כולו, אבל לכתחילה צריך לשוחטו, דהרי הא דכשר אינו רק משום דחשבינן ליה כאלו הוא שחוט, ומש"ה כששוחט גם המיעוט שפיר יש מקום לומר דהכל חדא שחיטה היא וכו', עכ"ל. (וע"ע בשו"ת דברי מלכיאל ח"ב סימן מ"א אות י"ב).

ד]. ובנו"ט לציין בזה ממה שראיתי בקו' עוז ליעקב (להגרי"ח סופר שליט"א) בשם הגאונים רבי יהודה צדקה ורבי יעקב ישראל פישר זצ"ל, דמ"מ אין העדפה בשחיטת רוב גדול על פני שחיטת רוב שאינו גדול, והיינו כיון ששחט רוב סימן, אין עדיפות לשחוט יותר, אא"כ שוחט כולו ממש וכדלעיל, דכיון דדנים רובו ככולו, אין הבדל בכמות הרוב. וכן הוא בשאר ענינים שיש ב' סוגי רוב לפנינו והאחד מרובה על חבירו, דאין שום מעלה והעדפה לאותו המרובה, כגון ב' סוגי הדס, האחד ב' טפחים (מתוך ג'), והאחר ב' וחצי טפחים, דאין עדיפות לאותו שהוא ב' טפחים וחצי. {וציין שם, שאין זה דומה למש"כ בביכורי יעקב בסי' תר"נ ס"ק ד' "שיש מעלה בהדסים גדולים יותר מהשיעור, דאם ינשרו עלים בקל ישאר עוד רוב שיעור עבות וכו', וגם יש בהם הידור מצוה". ע"כ. דשאני התם כשיש כבר שיעור עבות שלם, ובזה דוקא יש הידור מצוה ליקח הגדול. [וכדאשכחן בד' המג"א סי' י"א אות ו' שיש הידור בחוטי ציצית ארוכין מהשיעור. וכיוצ"ב כתב בהלכות חנוכה סי' תער"ב אות ג' שיש מעלה להדליק בנרות שעוה גדולים וארוכים. וכבר מבואר כן בדברי רבינו משה בן אחותו של הרא"ש בספר חסידים שלו דף ה' ע"ב שכתב: 'תעשה נרות חנוכה גדולים ויפים'. וכ"כ רבינו מנוח בביאורו על הרמב"ם פ"ז מלולב סה"ט: 'כל שהוא ארוך עוד יותר הוא נאות וראוי לנענע בו' (ודלא כהטו"א חגיגה ז' ע"ב ד"ה וגמילות, שאין שום הידור במצוה גדולה יותר מכשיעור)], משא"כ בנידו"ד דמדין רובו ככולו קאתינן עלה, מה לי ב' טפחים מה לי טפחיים ומחצה}.

בברכת התורה

י. ר. משדי - מגדל העמק

לכבוד מערכת הקובץ הנפלא "אליבא דהילכתא".

רציתי להעיר על מכתבו של י. ר. משדי ממגדל העמק שנדפס בגליון מ"ד אלול תש"ע, שהביא בסופו 'צא וראה כמה חלקו הפוסקים על דבריו המחודשים של בעל הדברי יציב' וכו', ואח"כ הביא מכתבו של בעל האבי עזרי 'שכואב הדבר שמבטלים מצות עשה של שינה ע"י פלפולים של **הבל** ושטותים' וכו'.

קודם לכל לא ראיתי מי מהפוסקים שיחלוק עליו, ושנית, אין לזה שום קשר לכל מכתבו של שינה בסוכה, דנדמה לי שלא נמצא כלל בדורות האחרונים אדם שמסר נפשו על מצוות ישיבת סוכה כהרה"ק בעל הדברי יציב, ואפי' בגשמים מרובים ונוראים וכשהיה חולה וזקן לא יצא מן הסוכה אע"פ שהזיק לבריאותו, ולא ראה כן אצל רבותיו (וראה בכ"ז בספר הליכות חיים - פסקי דינים והליכות מבעל הדברי יציב), ושם בתשובה מיוסד על הפוסקים שס"ל שבשנה הראשונה פטורים, הכי נאמר שיש בזה ביטול מצוה, אתמהה.

ואיני מתיימר לומר שכל ישראל מחוייבים לפסקו של בעל הדברי יציב, אבל איך מהין אברך צעיר לכתוב כאילו יש בזה איזה ביטול מצוה, ואף לא הביא שום פוסק החולק עליו, וביותר הוסיף והסמיך לכך דברים נוראים מבעל האבי עזרי שבדברים אלו אין כוונת האבי עזרי כלל על רבינו הדברי יציב, שכפי הנראה אף לא ראה את התשובה בדברי יציב, והוא מעצמו הסמיך זאת כביכול לומר שמבטלים כאן מצות עשה בפלפולי הבל, וח"ו לומר כי בדבר שנצטער בו אותו צדיק לקיים מצוות סוכה במסירות נפש גדולה עד למאוד, להוציא לעז כאילו מבטלה, ואקוה שדברי יתקבלו ולא יצא עוד מכשול מתח"י.

החותם בלב כואב ומורתח וחס על כבוד רבוה"ק

א. י. א - קרית צאנז נתניה

בגליון מ"א עמוד כ"ג פורסמה שאלה מאת "אחד מבני החבורה - נווה יעקב", בענין אכילת פשטידה בשבת קודש זכר למן, והנני לנסות ליישב את דבריו.

ראשית, אביא כאן חלק מן השאלה "בפרט דהתורות חיים כתב שזה דוגמת שבת שלעתיד לבוא, ואילו הרמ"א כתב זכר למן שהיה מכוסה מלמעלה ולמטה, משמע דאזיל על המן שירד לישראל, ולא על העתיד לבוא, ואף שיש ליישב קושיא זו, מ"מ מדוע לא יישב בפשיטות דהזכר הוא למן שהיה יורד ביום שישי כפול", עכ"ל.

ונראה לי ליישב מדוע ההסבר שאכילת הפשטידה היא דוגמת שבת שלעתיד לבוא, עדיף על ההסבר שאכילת

הפשטידה היא זכר למן שירד לישראל במדבר, משום שכל המאכלים שנוהגים לאכול בשבת קודש הם דוגמת הסעודה לצדיקים שלעתיד לבוא - הדג דוגמת הליתן שלעתיד לבוא, בשר דוגמת השור שלעתיד לבוא, שתיית יין בסעודה כדוגמת היין המשומר מששת ימי בראשית, לכן המשנה ברורה העדיף לומר שהטעם באכילת הפשטידה הוא גם כן דוגמת הלעתיד לבוא, וטעם זה עדיף מאשר הטעם של זכר למן שירד לישראל במדבר, דלא מצינו ששאר מאכלי השבת הם זכר למן שירד לישראל במדבר (ואדרבא בשבת נוהגים לאכול דגים, ובמן הרגישו כל הטעמים זולת טעם דגים).

ואילו בנוגע לכיסוי החלות בשעת הקידוש וללחם משנה, אין לכך שייכות עם הסעודה שהקב"ה יערוך לצדיקים שלעתיד לבוא, ולכן הביא המשנה ברורה טעם זכר למן שירד לישראל במדבר.

בברכה נאמנה

אליעזר לרנר - פתח תקוה

א. בגליון האחרון כתבתי על מה ששאל הר"א בן עבו שליט"א על הביה"ל בסי' רמ"ג, שכ' דסיום מסכת מותר לעשות סעודה מצוה בע"ש, למה נתיר כן ולא ידחה את הקטע של הסיום ליום אחר. ובגליון האחרון במדור מרפסן איגרי תמהו כן על הביה"ל עוד כמה ת"ח. וציינתי בגליון האחרון דהחוט שני כ' דאף למג"א שבפדיון הבן אוסר שלא בזמנו, בסיום מותר דמקרי זמנו, ואם סיים לפני ע"ש אין כ"כ סיבה להתיר. אכן לאחר מכן ראיתי שבקצות השלחן בסי' ס"ט סק"ו (הביאו בגליון האחרון הרב יוסף משדי שליט"א) תמה כן על המ"ב ככל תמיהות השואלים, דל"ש לומר דהוא נקרא זמנו, ואפי' לנשמ"א דס"ל שלא לדחות הפדיון הבן משום שיהוי מצוה, יודה בסיום דל"ש בזה איסור שיהוי מצוה כלל, שהרי יכול לקיים מצות לימוד תוה"ק בלימוד אחר, ואין מצוה בלימוד הסיום יותר מלימוד גמ' אחרת דנימא דאסור לשהויי, וביו"ד סי' רמ"ו בבה"ט סקי"ח כ': ובתשובות מוהר"מ מינץ כתב דכשבאין לסוף מסכתא ישייר מעט בסוף עד שעת הכשר יומא דראוי לתקן בו סעודה, עכ"ל. ולפי"ז פשיטא דאין לעשות הסיום בע"ש, דאינו יום הראוי לסעודה, עכתו"ד קושיית הקצות השלחן על הביאור הלכה.

ב. בענין שליחת פקס למקום ששם עדיין שבת, שהביא הרה"ג ר' יוסף שוב שליט"א את שיטות הפוסקים בזה, יש לציין עוד שבספר ירושלים במועדיה להג"ר אביגדור נבנצל שליט"א בעמ' רי"א כ': האם מותר לשלוח פקס ממקום שאינו שבת למקום שכבר שבת. תשובה: יש מתירים. לדעתי יש לאסור, כי זה נחשב כידא אריכתא, והוא כפועל בשבת במקום המרוחק, והמעשה שנעשה נחשב כנעשה על ידו, והרי זה כמו ששולח ידו ממקום שבו עדיין חול, לעשות מלאכה במקום שבו כבר שבת, שזה אסור הגם שבמקומו עדיין לא שבת. כן נראה גם לגבי איסור חמץ, אם נמצא בקו התאריך, והגיעה שעת איסור חמץ במקום אחר, אין לעמוד במקום שכבר חל איסור חמץ ולהושיט ידו למקום שלא נאסר, וליהנות שם מחמת כן, וכן איפכא כשחמץ שלו בחו"ל ברשותו, ושם עדיין לא הגיע זמן איסור חמץ והוא בארץ, צריך עיון אם יכול לשחוט הפסח.

יוסף חיים הלוי בירנבוים - קרית ספר

טעימה מהתבשילים בערב שבת

בגליון "אליבא דהלכתא" (גליון מ"ד אלול תש"ע, עמ' ע"ו) כתב ידידי היקר הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א (מח"ס "גם אני אודך"), וז"ל: במשנה ברורה (סימן ר"ן סק"ב) כתב, מצוה לטעום מכל תבשיל בערב שבת כדי לתקנן יפה כהוגן, ע"כ. ובשער הציון (שם סק"ח) כתב, ובשלחן שלמה משמע דעצם הטעימה היא מצוה, ע"כ. ונראה שיהיה נפק"מ בין הטעמים, אם בישל המאכלים לכבוד שבת ביום ה', וטעם ביום ה', וראה שהמאכלים נתבשלו כהוגן, דלטעם א' שהמצוה לטעום כדי לתקן המאכלים, לא יצטרך לטעום שוב ביום ו' מהמאכלים, אבל לטעם ב' שעצם הטעימה בערב שבת היא מצוה, א"כ יצטרך לטעום שוב מהמאכלים בערב שבת, והבן, עכ"ל.

א"ה ריחמ"א, הנה יש בזה עוד נפק"מ, דהנה במחזור ויטרי ח"א עמ' קע"ד אות קצ"א כתב וז"ל: טועמיה חיים זכו, תנא כל הטועם תבשילו בערב שבת מאריכין לו ימיו ושנותיו. ובירושלמי מפרש טעמא שלא יכעוס על בני ביתו מפני הקדחת תבשילו, וכתיב וידעת כי שלום אהלך (איוב ה'), ומוקמינן ליה בשבת בהדלקת הנר, וכל שכן שצריך להזהר פן יקדיח התבשיל, עכ"ל.

ועפ"י דברי המחזור ויטרי יש נפק"מ נוספת, שאם הוא מטעם של לבדוק את התבשיל אם הוא מבושל ומתובל, יוכל לטעום גם ביום ה', אבל הרוצה לזכות לסגולה של אריכות ימים ושנים צריך לטעום בערב שבת דווקא, וכמו שהובא במחזור ויטרי.

עוד יש נפק"מ בזה עפ"י דברי רבנו האר"י ז"ל בשער הכוונות (דס"ב ע"ב) שכתב וז"ל: גם ראוי לאדם לטעום כל התבשילין שמבשל בע"ש לכבוד השבת, כי הוא דוגמת האדם המכין סעודה למלך וטועם התבשילין אם הם טובים, ואם חסרין איזה תבלין כדי שיתקנם או כדי שיבשל תבשילים אחרים, וכ"ז הוראה שמקבל האורח בסבר פנים יפות, וז"ס טועמיה חיים זכו שתקנו בתפילת מוסף דשבת המתחיל תכנת שבת רצית קרבנותיה כו', כי כל הטועם התבשילין של שבת מע"ש זוכה לחיים עליונים, עכ"ל. ולפי זה אם הוא לטעם לדעת אם התבשיל מתוקן, יוכל לטעום גם ביום ה', אבל בכדי לזכות לחיים העליונים וכדברי רבנו האר"י ז"ל יש לטעום דווקא בערב שבת.

ובספר "שיבת ציון" ח"א (שער ב' אות מ"א) כתב בזה, ובהערות אות מ"א הביא מספר "דבר בעתו" (ח"א דנ"ח ע"ב) שמצא מקור לענין זה של טעימת התבשילין מהזוה"ק (בראשית מ"ח ע"ב), וז"ל הזוה"ק: ובליליא דשבתא בעי בר נש לאטעמא מכולא, בגין לאחזאה דהאי שבת שלום מכולא אתכלילת, ובלבד דלא יפגום מיכלא חדא דיומא, ואיכא דאמרי תרין לתרין סעודתי אחרנין דיומא שפיר, עכ"ל הזוה"ק. וכתב הרב דבר בעתו שעל ידי הטעימה מעורר האורות העליונים הנמשכים לשכינת עוזנו. והרמ"ק זצוק"ל פירש בדברי הזוה"ק דקאי דווקא על סעודת ליל שבת, וכן מורה פשט לשון הזוה"ק. אלא שבספר חמדת ימים כתב וז"ל: מנהג טוב לטעום בע"ש מכל תבשיל וכו', ומורי היה נוהג לטעום התבשילים ליל שבת, וסמוכות שלו מהזוהר לעיל, ומשם מבואר דלא נגעו בה מטעם לבדוק התבשילים אם הם מבושלים ומתובלים יפה, אפס טעם הדבר לאחזאה דסוכת שלום מכולא אתכלילת, וטובים השנים לטעום בערב שבת אם עלה בישול יפה, ובליל שבת ישוב לטעום מכולם, עכ"ל.

ועפ"י כל הנ"ל יש לטעום מהתבשיל גם בערב שבת וגם בליל שבת, ואכמ"ל.

בברכת התורה ולומדיה

רן יוסף חיים מסעוד אבוחצירא מח"ס "מרי"ח ניחוח" - עפולה

בענין הנ"ל

בגליון אלול תש"ע (בעמוד ע"ו) ראיתי מה שכתב ידידי הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א (מח"ס גם אני אודך) וז"ל: במשנה ברורה (סימן ר"נ סק"ה) כתב מצוה לטעום מכל תבשיל בערב שבת כדי לתקנן יפה כהוגן, ע"כ. ובשער הציון (שם סק"ח) כתב, ובשולחן שלמה משמע דעצם הטעימה היא מצוה, ע"כ. ונראה שיהיה נפק"מ בין הטעמים אם בישל המאכלים לכבוד שבת ביום חמישי וטעם ביום חמישי, דלטעם כדי לתקן המאכלים לא יצטרך שוב לטעום ביום שישי מהמאכלים, אבל לטעם שעצם הטעימה בערב שבת היא מצוה, א"כ יצטרך לטעום שוב המאכלים בערב שבת, ע"כ.

א) ואשר נלע"ד עוד, ובפשטות היכא שהכין התבשילין ביום חמישי, דלטעם כדי לתקן המאכלים יכול לטעום ביום חמישי, ולטעם שהטעימה עצמה היא מצוה צריך לטעום דווקא ביום שישי כך לכתחילה.

ב) גם אפשר שלטעם כדי לתקן המאכלים, יכול לעשות זאת ע"י שליח, אבל לטעם שעצם הטעימה מצוה צריך לעשות דווקא בעצמו.

ג) עוד אפשר דלטעם כדי לתקן המאכלים סגי בהנאת גרונו, ויכול גם לפלוט, משא"כ לטעם שעצם הטעימה מצוה, צריך טעימה ממש הנאת מעיו בלי לפלוט.

ד) ומיניה שלטעם כדי לתקן המאכלים אין שיעור כלל לטעימה, ולטעם שעצם הטעימה מצוה, צריך שיעור מסויים שיש בו כדי טעימה, ואפשר שיש להחמיר מה שיותר, וסתם טעימה עד פחות מרביעית, עד פחות מכזית.

ה) עוד אפשר היכא שאין בידו עוד לתקן המאכלים, או שאינו מקפיד על טעם המאכלים, שהכל ערב לחיכו, שלטעם כדי לתקן המאכלים אין צריך לטעום, ולטעם שעצם הטעימה עצמה מצוה צריך לטעום.

ו) עוד אפשר היכא שמבשל כמה מאכלים לבני הבית, והוא עצמו אוכל רק חלק מהמאכלים, שלטעם כדי לתקן המאכלים צריך לטעום מכל התבשילין, ולטעם שעצם הטעימה מצוה אפשר שבכה"ג שאינו ערב לחיכו ואינו אוכלם בשבת, שאין עליו חיוב טעימה בערב שבת מתבשילים אלו.

הרב חזקיה דחבש - רב ק"ק שתילי זתים ראש העין ומח"ס שתילי זתים עם פירוש באר מרים ג' חלקים

בענין הנ"ל

הנה הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בגליון מ"ד הביא מש"כ במשנ"ב (סימן ר"נ סק"ב) מצוה לטעום מכל תבשיל בערב שבת כדי לתקנן יפה כהוגן, ובשעה"צ שם כתב ובשולחן שלמה משמע דעצם הטעימה היא מצוה, ע"כ.

וכתב שם הנ"ל, נפק"מ בין ב' הטעמים, כגון היכא דכבר טעם ותיקן ביום חמישי, האם יהא שוב מצוה לטעום בערב שבת, עכ"ד. ולכאורה יש לומר עוד נפק"מ בין ב' הטעמים, כגון היכא דטעם ונמצא שכבר מתוקן ואין צריך שוב תיקון, דלטעם שהמשנ"ב הביא, א"כ נתברר שליכא מצוה בטעימתו כיון דעי"ז לא תיקן המאכל, אבל לטעם שהביא בשעה"צ היה כן מצוה, אע"פ שעי"ז לא תיקן, כיון דלא הוה רק כהכשר מצוה שעי"ז יתקן את מאכליו, אלא כיון דאמרו לטעום, א"כ עצם הטעימה היא ג"כ מצוה, אע"פ שהפועל יוצא איננו, ולפי המשנ"ב קיים באופן זה הכשר מצוה, ודו"ק בזה.

בברכת התורה

אברהם קליין - ישיבת עמלה של תורה ירושלים

לכבוד הקובץ הנפלא והחשוב מאד "אליבא דהלכתא".

בגליונות הקודמים דנו בענין סגולת זמן מנחה, ואמרתי להוסיף מה שאיתי בכתבים בענין זה.

הנה בקובץ בית אהרן וישראל בגליון ע"ט (עמוד קמ"ו) כתב הרה"ג מרדכי דוד לאנדא שליט"א ממאנסי נ"י, על סגולת זמן המנחה, והקשה שם כיון שאנו יודעים דזמן מנחה הוא דינא תקיפא, ואשר מפני זה אין אומרים יה"ר על החולה במנחה, א"כ איך אמר ר' חלבו בגמ' דיזהר אדם במנחה שהרי אליהו לא נענה אלא בתפילת המנחה. ועוד כתב בנושא זה בקובץ שם בגליון מ"א (עמוד קי"ד) הרה"ג גמליאל רבינוביץ שליט"א, עי"ש.

ותחילה נקדים דברי הגמרא (ברכות ו' ע"ב) אמר רבי חלבו לעולם יהא אדם זהיר [בעין יעקב הגירסא: לעולם יזהר אדם] בתפילת המנחה, שהרי אליהו לא נענה אלא בתפילת מנחה, שנאמר (מלכים א', י"ח) ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר ענני ה' ענני, ענני שתרד אש מן השמים וענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם, ע"כ.

וקשה לאיזה צורך הוסיף רבי חלבו לפרש לנו כוונת אליהו באומרו שני פעמים ענני, אחד שתרד אש ואחד שלא יאמרו מעשה כשפים, הלא רבי חלבו לא רצה לומר אלא לעולם יזהר אדם בתפילת המנחה, והראיה מאליהו שלא נענה אלא בתפילת המנחה, ולמה צריך להמשיך ולפרש ענני שתרד אש וענני וכו'. וראיתי להרב "צבי קודש" (כמוהר"ר צבי הירש מק"ק סאקלב – זולצבאך תק"ח) שפירש דהנה איתא בפרק אין עומדין אמר רבי חמא בר חנינא, אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל, שנאמר קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה', והשתא אתי שפיר משום דאם לא היה מפרש ענני שתרד אש וענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם, הייתי אומר מנלן דצריך ליזהר בתפילת המנחה, שמא לא צריך ליזהר בתפילת המנחה, ולמה אליהו לא נענה אלא בתפילת המנחה בשביל שהתפלל שני פעמים ענני בעבור זאת הוא נענה, לכן מפרש ואומר ענני שתרד אש מן השמים וענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם, אם כן לצורך זה אמר שני פעמים ענני (ולא שכפל תפילתו שני פעמים על ענין אחד), ולמה לא נענה אלא בתפילת המנחה, מכאן שלעולם יזהר אדם בתפילת המנחה שהיא מסוגלת, עכת"ד, וסיים ונכון הוא.

ובעל חידושי הרי"ף על העין יעקב הקשה בכאן קושיא אחרת וז"ל: יש לדקדק מ"ש לא נענה אלא בתפילת המנחה, דהיכן מצינו שהתפלל אליהו שלא בשעת המנחה ולא נענה, ויישב בדרך שני שלהיות בשעת המנחה זמן דין, ולא הוצרך אליהו להרבות תפילה ולומר ענני ה' ענני אלא להיות שעת המנחה שהוא זמן דין, ואילו היה בשעה אחרת שאינה שעת דין לא היה צריך לאותה תפילה מרובה, כי ברוח שפתיו תרד האש ותאכל את העולה, וז"ש ולא נענה כלומר לא הוצרך לומר ענני ה' אלא להיות השעה זמן המנחה שהוא זמן דין, עכ"ד.

ועם דברי קדוש הללו הקושיא הראשונה מיושבת לאיזה צורך הוסיף רבי חלבו לפרש כוונת אליהו ענני שתרד אש מן השמים וענני שלא יאמרו וכו', דרוצה לומר כיון דשעת המנחה שעת דין היא לכן היה צריך אליהו לפרש שיחתו ולהרבות בתפילה על כל דבר ודבר, על ענין ירידת האש בפנ"ע, ועל ענין שלא יאמרו מעשה כשפים בפני עצמו, ואי לאו הכי ברוח פיו לבד הכל היה בא על מקומו כרצונו, ומזה ילמד אדם כמה צריך ליזהר בתפילת המנחה דייקא, שהרי אפילו אליהו לא נענה - ר"ל לא הוצרך לומר ענני ה' ענני, אלא בתפילת המנחה דווקא שהיא שעת דין, וק"ל.

והרה"ק בן איש חי בספר בן יהוידע תירץ הקושיא למאי מייתי דרשא דענני הכא, דהנה אמרו רבותינו ז"ל דאין לו לאדם לשאול שתי שאלות בבת אחת, וילפי לה מקרא [בתענית (ח' ע"ב) ומנלן דלא מצלינן אתרתי, דכתיב (עזרא ח') "ונצומה ונבקשה מאלהינו על זאת", מכלל דאיכא אחריתי, במערבא אמרי משמיה דר' חגי מהכא (דניאל ב') ורחמין למבעא מן קדם אלה שמיא על רזא דנא, מכלל דאיכא אחריתי, ע"כ], ולפי זה קשה איך שאל אליהו שתי שאלות, ענני שתרד אש מן השמים וענני שלא יאמרו מעשה כשפים, אלא ודאי יש לומר דתפילת המנחה להיותה מסוגלת מאד שאדם נענה בה יותר משאר עתים, יוכל לשאול בעת ההיא אפילו שתים יחד, ולכן הביא האי דרשא דענני שיש בה שתי שאלות להוכיח גם כן מזה דתפילת המנחה גדול כוחה ועדיפה יותר, דהא אפילו שתי שאלות שואל ביחד.

ועיין שדה יצחק גויטע שחולק על זה, שכתב כהאי גוונא אינו כמצלינן אתרתי דהוא דוקא כמו כפנא ומותנא, אבל הכא תפילה אחת היא, דאם יאמרו מעשה כשפים מה מועיל שתרד אש מן השמים, עכ"ל. ולפי"ד אין ראיה שבתפילת המנחה מצי לצלויי אתרתי.

ואבוא כעת לפרש דברי ר' חלבו במאמרו לאיזה "זהירות" נתכוין שבה נזהר, ועוד מאי איריא תפילת מנחה טפי משאר תפילות, וכבר הטור (סי' רל"ב) כתב בזה פירוש, וכיו"ב הביא הגאון מהרש"א כאן.

ועוד נראה, דהנה כתב הרמב"ם (הלכות תפילה פרק ה' הלכה א') שמונה דברים צריך המתפלל להזהר בהן ולעשותן, ואם היה דחוק או נאנס או שעבר ולא עשה אותן אין מעכבין, ואלו הן, עמידה, ונוכח המקדש, ותיקון הגוף, ותיקון המלבושים, ותיקון המקום, והשוויית הקול, והכריעה, וההשתחויה. ובסעיפים שאחרי זה מבאר הרמב"ם כל פרט מהשמונה דברים הללו על מכונו, והנה הקדים לנו הרמב"ם שצריך אדם להזהר בהן לעשותן, אבל מ"מ אם נדחק או נאנס ולא עשאן אינן מעכבין.

והנה תפילת מנחה המציאות מורה שבני אדם נדחקים בה להתפלל אותה בסוף היום טרם יכלה זמנה, לא כן שחרית וערבית, ואם כן מצוי יותר שבתפילת מנחה יבטל אדם שמונה אזהרות הללו שכתב הרמב"ם, ולכן הזהיר רבי חלבו על תפילה זו ואמר לעולם יהא אדם זהיר בתפילת המנחה, דהיינו יזהר בהנך שמונה אזהרות שכתב הרמב"ם שצריך אדם "להזהר" בהן, והניחא אם אלו השמונה היו מעכבין אזי ממילא בני אדם היו מזדרזין בהם לעשותם כתיקונן כדי שלא יעכבו את התפילה, אבל עתה שאינן מעכבין מוכרח רבי חלבו להזהיר ולזרז אותנו עליהן לבל נפסיד אותם, ולפי זה לכאורה אין טעם בתוספת שהוסיף ואמר "שהרי אליהו לא נענה אלא בתפילת המנחה", שהרי בא להזהירנו על מנחה דווקא מפני שמצוי שאדם יפסד מהשמונה דברים הנזכרים בתפילת המנחה טפי משאר תפילות, ואם כן אין צורך בראיה מאליהו.

אלא כיון רבי חלבו בזה על טענת בני אדם שיאמרו הרי אנחנו נזהרים באלו הדברים שחרית וערבית, מה עוד דבין כך ובין כך דברים הללו אינן מעכבין, אם כן לא נורא כ"כ אם לא נדקדק בהם בתפילת המנחה מפני דוחק השעה.

לטעם זה המשיך רבי חלבו ואמר שהרי אליהו לא נענה אלא בתפילת המנחה, א"כ תפילה כזו שהיא מסוגלת ביותר להיות נענה בה, שהרי אליהו לא נענה בשאר תפילות רק בה, אם כן בודאי רצוי והגון להיות מדקדק בה שתהיה בשלימות היותר טוב, ולא תחסר כל בה מן השמונה דברים הנזכרים ומזולתם כדי שתהא התפילה נשמעת ומתקבלת, ויש לכם ללמוד ק"ו בעצמכם, שאם אתם נזהרים באלו הדברים שחרית וערבית, כ"ש שתהיו זהירים בהם בתפילת המנחה שהיא מסוגלת יותר מן הכל להיות רצויה ומתקבלת.

עוד אפשר בס"ד עם מה שכתב הרמב"ם (הלכות תפילה פרק ו' הלכה ג') וזה לשונו: כיצד היה לו חולה מבקש עליו רחמים בברכת חולים כפי צחות לשונו, היה צריך לפרנסה מוסיף תחנה ובקשה בברכת השנים, ועל דרך זה בכל אחת מהן. ואם רצה לשאול כל צרכיו בשומע תפילה שואל, אבל לא ישאול לא בשלוש ראשונות ולא בשלוש אחרונות, עכ"ל. וכפי זה נפרש כוונת רבי חלבו שאמר לעולם יהא אדם זהיר בתפילת המנחה, שהרי אליהו לא נענה וכו', דרוצה רבי חלבו לומר אם יש לו לאדם בקשה פרטית שהוא נצרך לה, אם על עסקי רפואה או על המחיה ועל הכלכלה שהדין הוא כפי שכתב הרמב"ם שמבקש רחמים בתפילת שמונה עשרה בברכה השייכת לה, רפואה ברפאנו פרנסה בברכת השנים או שואל הכל בשומע תפילה, יהא זהיר להכניס בקשותיו תוך תפילת שמו"ע של מנחה דווקא, שהרי בודאי הוא חפץ שיענה בתפילתו, ויש לו ללמוד מאליהו שלא נענה אלא בתפילת המנחה דווקא.

עוד אפשר דרך צחות, שהרי אמרו בגמ' (ברכות ל"ב ע"ב וכן נ"ד ע"ב) א"ר חייא בר אבא אריו"ח כל המאריך בתפילתו ומעיין בה (פי' רש"י אומר בלבו שתיעשה בקשתו לפי שהתפלל בכוונה) סוף בא לידי כאב לב, שנאמר תוחלת ממושכה מחלה לב, ולזה מזהיר רבי חלבו לעולם יהא אדם זהיר בתפילת המנחה שלא לעיין בה. ואם תאמר למה אני מזהיר על מנחה טפי משאר תפילות, התשובה לכך שהרי אליהו לא נענה אלא בתפילת המנחה, א"כ שכיח טפי שיהא אדם מעיין בתפילת המנחה דווקא מפני שהיא מסוגלת שתתקבל, לכן אומר אני שיהיה אדם זהיר בתפילת המנחה שלא לעיין בה.

ואדוני אבי מו"ר שליט"א פירש כיון דשעת המנחה ביום חול היא שעת דין (וכמו שכתב הרי"ף הוב"ד לעיל), לא כן בשבת שאדרבה שעה זו היא שעת רצון ורחמים, כמ"ש קודם פתיחת ההיכל במנחת שבת "ואני תפלתי לך ה' עת רצון", לכן עלול אדם לומר למה לי לכוין ולדקדק בתפילתי כ"כ בשעה זו, כיון שבלאו הכי היא שעת דין ואינה עת רצון שתקובל תפילתי, לזה בא רבי חלבו ומזהיר לעולם יהא אדם זהיר בתפילת המנחה כמו בשחרית וערבית, ולא עוד דהרי מצינו שאליהו לא נענה אלא בתפילת זו, אם כן אנחנו למדים שאם אדם נזהר בה אפילו שהיא שעת דין תפילתו רצויה ומקובלת.

וראה זה פלא מה שכתב רבינו משה בן מכיר זיע"א בספר "סדר היום", וז"ל: וצריך האדם ליזהר בתפילת המנחה הרבה מאד, כמ"ש ז"ל שמצינו שלא נענה אליהו אלא בתפילת המנחה, והוא בכוונה המתין לאותה שעה וכו', ונראה שאותה שעה ראויה לענייה משעה אחרת, והטעם מפני שבאותה שעה מתחלת לשלוט מדה"ד, "ומי שיוכל לשלוט שיתגברו הרחמים על הדין כוחו גדול ומפיקים לו רצונו וחפצו", כיון שהפיק רצון שמים בהתחננו אליו ולעורר רחמים בזמן הדין, וממלאים כל שאלותיו ונענה, עכ"ל. (ועיין עוד בספר גם אני אודך – ענינים שונים חלק א' סי' ד' מש"כ בזה).

עוד אפשר בס"ד דאיתא בגמרא דעבודה זרה (דף ג' ע"ב) אמר רב יהודה אמר רב שתים עשרה שעות הוי היום, שלוש הראשונות הקב"ה יושב ועוסק בתורה, שניות יושב ודן את כל העולם כולו, כיון שרואה שנתחייב עולם כליה עומד מכסא הדין ויושב על כסא רחמים, שלישיות יושב וזן את כל העולם כולו מקרני ראמים עד ביצי כנים, רביעיות יושב ומשחק עם לויתן שנאמר (תהלים ק"ד, כ"ו) לויתן זה יצרת לשחק בו, ע"כ.

מזה אנו למדים שמחצות היום ועד סוף חלק שלישי מן היום יושב הקב"ה וזן ומפרנס את העולם כולו, והנה כתב המהרש"א שמאליהו הנביא אנו למדים שמיד כשהגיע זמן מנחה התפלל, שנאמר ויהי בעלות המנחה - מיד בהגיע זמנה ניגש להתפלל, ושעה זו כפי האמור היא השעה שהקב"ה מחלק הפרנסה, וכידוע רוב בני אדם מתחננים בעיקר על המחיה ועל הכלכלה, ומיעוטם על עסקי רפואה ושאר ענינים, והדברים פשוטים, ולזה בא רבי חלבו ואמר כיון שהפרנסה דבר שהכל צריכין לו ומרבים עליו בתפילה, א"כ יש להם ליזהר הרבה בתפילת המנחה, שבאותה שעה הקב"ה יושב ומחלק פרנסה, ולכן יזהרו בתפילתם שבשעה זו, וע"י כך יהיו נענים, ויש להם ללמוד מאליהו שהתפלל מנחה מיד בהגיע זמנה, כי אם יחכו למנחה קטנה כבר עבר הזמן הזה שהקב"ה מחלק הפרנסה, והיינו כפירוש המהרש"א.

בברכת התורה

אברהם דבדה מח"ס ביכורי אביב - בני ברק

ספרים חדשים
בהוצאת
מכון "אהבת שלום"

ספר
שומר אמונים
הפתח והמבוא לחכמת הקבלה

להוכיח אמיתות חכמת הקבלה, גודל
מעלת העוסקים בה,
תנאי השגתה, תועלתה ותכליתה,
ושאר הקדמות נצרכות אל כל הבא
להכנס בשערי החכמה

מאת
הגאון המופלא בדורו, סיני ועוקר הרים,
חסידא קדישא ופרישא, המקובל האלהי
רבינו **יוסף אירגאס** זלה"ה
אב"ד ור"מ ליוורנו
[תמ"ה-ת"צ]

יוצא לאור מחדש ברוב פאר והדר
מוגה ומתוקן ע"פ עצם כתי"ק רבינו
המחבר זיע"א

~~~

ספר
צלח רכב
דרושים ורמזים על
תורה נביאים וכתובים
עם שמועות וחידושים
מכתבי יד וספרים

מאת
הגאון רבי יצחק
ב"ר אברהם שלמה מג'לד זלה"ה
אב"ד בגדאד
[תקצ"ה-תר"פ]

יוצא לאור מחדש
ע"פ דפו"ר בגדאד תרס"ט
בתוספת מרובה וברוב פאר והדר

הוצאת
"אהבת שלום"
טל': 02-5370970
פקס: 02-5370088

הסידור השלם
תפילת רפאל
המפואר

סידור בפורמט ש"ץ (32/23)
מחולק לשני כרכים לחול ולשבת ומועד

- נוסח ספרדי • קיצור פסקי הלכות חיד"א ובן איש חי •
- תפילות ותוספות מיוחדות • הדפסה מאירת עיניים •
- הדגשה של שווא נע ועזרים לדיוק הקריאה •
- כריכה אומנותית • קופסת עץ יוקרתית •
- מתאים לש"ץ ולכל מטרה •

מושלם ומדוייק בתכלית הדיוק
כמיטב המסורת של הוצאת "אהבת שלום"

מכון "אהבת שלום" טל': 02-5370970 פקס: 02-5370088

הגיליון הבא יעסוק בדיני הטמנה ודיני הכנסת שבת סימנים רנ"ז - ר"ס

רשימת כוללי הערב "אליבא דהלכתא"

רמת בית שמש - בביהכ"נ "משכן רפאל" רח' נחל שורק 20
בית וגן - בבית הכנסת "מגן אברכים" רח' חיד"א 21
רמת שלמה - בבית הכנסת "אהל יוסף" רח' הרב ז'ולטי 8
ברכפלד - בבית המדרש "משכן תורה" רח' רבי עקיבא 30
אלעד - בבית הכנסת "בית אלידו" רח' הלל 24
רוממה - בבית המדרש הגדול "משכן יצחק" רח' ראש פינה 6
ביתר עילית - בבית הכנסת "דרכי תבונה" רח' פחד יצחק 12
רמות - בבית הכנסת "מגן אבות" רח' שירת הים 5
תל ציון - בבית הכנסת "בני תורה" רח' אהבת אמת 17
נוה יעקב - בבית הכנסת "היכל ניסים" חניכי הישיבות רח' זוזין
נוה יעקב מרכז - בית הכנסת חניכי הישיבות רח' ויקטור יוליוס
גבעת שאול - בביהכד"ר משכן באב"ד רח' בעל השאילתות 20
גאולה - בבית המדרש "עץ החיים" רח' בני ברית 18
בני ברק - בבית המדרש חניכי הישבות רח' עזרא 60
רכסים - בבית המדרש קטורת תמיד רח' הדקל 36
קריית ספר - בבית המדרש מאור חיים רח' נתיבות המשפט 2
רמת אשכול - מרכז תורני - מעלות דפנה 128
נתיבות - בבית הכנסת "בית יצחק" רח' שלום בוניך
אופקים - בבית המדרש רינת יעקב רח' תרשיש 23
חיפה - בבית המדרש היכל התורה רח' מקור ברוך 2
אשדוד - בבית המדרש שבט הלוי ר' אליעזר בן הורקנוס 8
קרית יובל - בבית המדרש לתורה ולתפילה גואוטמאלה 18
צפת - בבית המדרש זוהר הגליל רמז דוד 91
מעלה אדומים - במרכז שלום לעם רח' צמח השדה 33

רשת כוללי ערב
אליבא דהלכתא
שע"י ישיבת חברת אהבת שלום

כתובת המערכת: רח' אבן יהושע 24 ירושלים. ת.ד. 50526 , פקס: 02-5370088 כתובת דוא"ל למשלוח הערות והארות: alibadehilcheta@gmail.com
~~~